

El moviment ciutadà i la transició a Barcelona: la FAVB (1972-1986)

Marc Andreu Acebal

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

El moviment ciutadà i la transició a Barcelona: la FAVB (1972-1986)

Marc Andreu Acebal

Universitat de Barcelona
Facultat de Geografia i Història
Departament d'Història Contemporània
Programa Societat i Cultura

**Tesi doctoral dirigida pel catedràtic
Andreu Mayayo Artal**

Barcelona, 15 de gener de 2014

A la memòria de
Josep Maria Huertas
i d'Anna Alabart.

A la Gretel, el Biel i el Pau.
Als meus pares, família i amics.

I a la gent del carrer, dels barris;
els qui lluiten i s'estimen la ciutat
com, per exemple, l'Andrés Naya.

**“Creo que vivir significa tomar partido.
No pueden existir quienes sean solamente hombres, extraños a la ciudad.
Quien realmente vive no puede no ser ciudadano, no tomar partido.
La indiferencia es apatía, es parasitismo, es cobardía, no es vida.
Por eso odio a los indiferentes”**

Antonio Gramsci

“Además de hacer historia, el movimiento ciudadano ha hecho otras muchas cosas a lo largo de estos años. En particular, ha hecho casas, ha equipado barrios, ha plantado árboles, ha abierto escuelas, ha viajado en nuevas líneas de autobuses, ha bailado en verbenas, ha bebido limonadas y sangrías y ha escuchado charlas en que la democracia y la inteligencia no podían ser palabras prohibidas”

Manuel Castells (*Ciudad, democracia y socialismo*, Siglo XXI, 1977, Madrid)

“La democracia la fueron conquistando estos hombres y mujeres calle por calle, árbol por árbol. La democracia es una cosa que se puede tocar, y que esta gente tuvo en sus manos durante días seguidos y noches enteras. Conseguir un colegio público en un barrio que no lo tenía; la construcción de un ambulatorio donde no llegaban los médicos; dejar una plaza sin edificar para que los niños jueguen; hacer un polideportivo para que el único deporte no sea apedrear perros; lograr que pase el autobús por donde no pasaba nada o que llegue el metro a donde no llegaba para poder ir al trabajo sin necesidad de pisar charcos, sin aguantar la lluvia y el frío de la madrugada, sin andar por los descampados que separaban el barrio de los transportes públicos, esa es la democracia que hicieron realidad estas gentes encerrándose en los locales de sus asociaciones de vecinos, encadenándose a verjas, cortando el tráfico, protestando en la calle, luchando. La democracia es algo que se ve y se toca, y donde no se percibe es que no la hay”

Javier Pérez Andújar (*Paseos con mi madre*, Tusquets, 2011, Barcelona)

El moviment ciutadà i la transició a Barcelona: la FAVB (1972-1986)

1. <u>Introducció</u>	9
2. <u>Barcelona, els moviments socials i la democràcia: un estat de la qüestió</u>	31
3. <u>Els barris combatius i la Coordinadora de Sant Antoni (1968-1974)</u>	65
3.1. De l'Església i les Comissions Obreres a les Comissions de Barri	75
3.2. La Coordinadora de Sant Antoni i la fi de la Barcelona de Porcioles	101
3.3. Les eleccions de Rodríguez Ocaña i l'hegemonia guanyada pels barris	123
4. <u>L'ordre burgès i la FAVB dels 'bombillaires' (1972-1974)</u>	141
4.1. Del carrer Petritxol i el Saló Rosa a l'Hotel Oriente	145
4.2. Amics de la Ciutat, Revolució dels Clavells i negociació amb els barris ...	167
4.3. Puig Antich, la FAVB i el moviment veïnal	189
5. <u>La FAVB i els barris contra la dictadura (1974-1976)</u>	201
5.1. Els barris ocupen l'Hotel Oriente	211
5.2. El (des)control i la repressió de Martín Villa	231
5.3. La força revolucionària de les escoles en lluita	273
5.4. La gran guerra del Pla Comarcal	289
5.5. Del 'no al català' al Congrés de Cultura Catalana	325
5.6. De l'encariment de la vida al foment del comerç	353
5.7. Les claus veïnals (i reservades) del 'cas Huertas'	361
5.8. Fraga i la FAVB abans de 'la calle es mía'	381
5.9. La campanya per l'amnistia i les manifestacions de febrer de 1976	397
5.10. Escac al Rei: 'Salvem Barcelona per a la democràcia'	433
5.11. Intel·lectuals, professionals i altres companys de viatge	463
5.12. Raimon, Serrat i la cançó als barris	479
6. <u>La FAVB i el timó de la transició a Barcelona (1977-1979)</u>	491
6.1. Per un Ajuntament de transició cap a la democràcia	499
6.2. Els partits polítics i la FAVB entre eleccions	539
6.3. Pressió veïnal i acumulació popular de capital	601
6.4. Totes les formes de lluita i organització	625
6.5. La recuperació de la cultura, les festes i l'esport popular	663
6.6. La premsa veïnal, més voltes que el 29	699
6.7. L'Estat contra el moviment veïnal i Barcelona, capital	717

7. <u>Epíleg: La FAVB i els ajuntaments democràtics</u>	745
7.1. Crítica urbana, debilitats i resistències veïnals	769
7.2. Model de ciutat, canvi d'hegemonia i fi del consens urbà	787
8. <u>Conclusions: El 'model Barcelona' de la transició</u>	
<u>Ruptura catalana, referent espanyol i hegemonia gramsciana</u>	797
9. <u>Fonts</u>	837
9.1. Arxius i centres de documentació	837
9.2. Premsa generalista	837
9.3. Revistes i premsa especialitzada	838
9.4. Premsa veïnal	839
9.5. Pel·lícules, documentals i audiovisuals	839
10. <u>Bibliografia</u>	841
<u>Apèndix</u>	865
11. Cronologia bàsica del moviment veïnal de Barcelona fins el 1986	867
12. Fitxes de les 100 principals lluites veïnals als barris de Barcelona (1970-2010)	905
13. Quadre de juntes directives de la FAVB (1972-1986)	1007
14. Entrevistes (CD):	
Albert Pons Valón	
Carles Prieto	
Prudenci Sánchez	
Margarita Rodríguez	
Pep Miró	
Miquel Esquirol	
Lluís Reverter	
Andrés Naya	
Josep Maria Prochazka	
Joan Antoni Solans	
Joan Ferran	
Jordi Borja	
Joan Saura	
Eulàlia Vintró	
Marina Subirats	
Josep Ramoneda	
Rodolfo Martín Villa	

15. Extractes identificats d'entrevistes anònimes a líders veïnals (1978-1980) (CD):

Josep M. Huertas (Poblenou, crist.-PSC)
Marta Continente (Poblenou, PSUC)
Maite Sorribas (Casc Antic, PSUC)
Manuel Gordillo (Ciutat Meridiana, PSUC)
Francesc López (Clot, PTE)
Pere Clarabuch (Clot, PSC)
Antoni Miró (Clot, crist.-ind.)
Adela Agelet (Les Corts, PSUC)
Ángel Ábalos (Raval, ind.)
José Vargas (Fort Pienc, PSUC)
Jordi Romero (Gràcia, PSUC)
Benigno Martínez (Les Gavarres Cornellà, PSUC)
Josep Pujol (Guineueta, PSC-ind.)
Isabel Carbonell (Horta, ind.)
Josep Campos (Hostafrancs, ind.)
Pep Farré (Guinardó, PSUC)
Xavier Llorenç (La Pau, UDC)
Floro Irizar (La Pau, ind.)
Ramon Batlle (Montbau, ind.)
Josefa Ferrer (Porta, PSUC)
Andrés Naya (Prosperitat, OIC-MCC)
Manuel Rodríguez (Roquetes, ind.)
Jaume Ribé (Sagrada Família, PSUC)
Joan Colom (Sagrada Família, PSC)
Francesc Porret (Sant Andreu, crist.-ind.)
Julián Mirablanca (Sant Genís Agudells, PSUC)
Ramon Gassiot (Sol de Baix, PSUC)
Antonio Fernández (Trinitat Nova, BR)
Ignasi Català (Trinitat Vella, OIC-PSUC)
José Molina (Turó de la Peira, ind.)
Manuel Siles (Vallbona, OIC-MCC)
Francisco Martínez *Chapo* (Verdum, BR-ind.-PSC)
Camil Castellà (Vall d'Hebron, ind.)
Antoni Tarragó (Canyelles, PTE)
Rosa Romeu i Oriol Vicente (Maresma, ind.)
Marc Genestar (Verneda Alta, OIC-ind.)
Salvador Angosto (Bon Pastor, PTE)
Toni Cussó (Bon Pastor, PSC)
Mossèn Losada (Bon Pastor, crist.-PSUC)

1. Introducció

“The test of a historian’s life is whether he or she can ask and answer questions, specially ‘what if’ questions, about the matters of passionate significance to themselves and the world, as though they were journalists reporting things long past”

Eric Hobsbawm (*Interesting times*, Penguin, 2002, London)

El 13 d’octubre del 2008 vaig cobrir, com a redactor de política de *El Periódico de Catalunya*, l’homenatge a Lluís Maria Xirinacs que es va fer al Palau de la Música. La recreació dramatitzada de la manifestació de l’1 de febrer de 1976 a Barcelona que hi va dirigir l’actor Joel Joan –en un muntatge on va intervenir l’historiador Oriol Junqueras– em va indignar de tal manera, per la seva manipulació històrica, que no em vaig quedar tranquil denunciant-ho només a les pàgines del diari i implicant-hi tant l’historiador i amic Andreu Mayayo com alguns dels protagonistes d’aquell fet històric¹. Veure com l’episodi clau que va ser aquella gran mobilització per l’amnistia -impulsada pel moviment veïnal de Barcelona i recollida per l’Assemblea de Catalunya sota el famós lema “Llibertat, Amnistia, Estatut d’Autonomia”- era tergiversat, teatralment i de forma descarada, fins a l’extrem de ser presentat com una marxa de signe obertament independentista que hauria acabat al crit de “In-inde-independència” em va refermar en la necessitat de tirar endavant la tesi doctoral que barrinava, feia temps, per reivindicar una història molt desconeguda i encara menys reconeguda: la de la Federació d’Associacions de Veïns de Barcelona (FAVB) i el moviment social urbà, ciutadà, popular, del final del franquisme i la transició.

---

¹ ANDREU, Marc. “El sobiranisme erigeix Xirinachs com a màrtir de la ‘dignitat’”, a *El Periódico*, Barcelona, 14/10/2008; i MAYAYO, Andreu. “Èpica independentista”, a *El Periódico*, Barcelona, 17/10/2008.

Una indignació i reflexió similar m'havia produït gairebé tres anys abans, el febrer del 2006, veure la foto i la història, mal explicada o pitjor contextualitzada, de l'anomenat *niño del puñito* de Madrid en la portada d'un col·leccionable de *El País* titulat *La Transición*, així com en un pròleg de Juan Luis Cebrián, uns comentaris de Juan Eslava Galán i un reportatge de Juan Cruz al mateix diari. En síntesi, no tant sols s'ignorava que havia estat el moviment veïnal madrileny qui va convocar l'acte del 22 de juny de 1976 on César Lucas havia fet aquella foto, sinó que es presentava la protesta com "la primera gran manifestació de la Transició", tot obviant les grans marxes per l'amnistia de l'1 i el 8 de febrer, a Barcelona, que havien precedit i inspirat aquella de Madrid. En aquest cas, l'espina de la indignació me la vaig treure, també per via periodística, amb un article publicat a *L'Avenç*².

No obstant, era evident que restava pendent una tasca molt més ambiciosa. Així que, el 3 de desembre de 2008, vaig presentar formalment al departament d'Història Contemporània de la UB el projecte de tesi doctoral "El moviment ciutadà i la transició a Barcelona: la FAVB (1972-1986)", sota la tutoria d'Andreu Mayayo. I l'abril de 2009 vaig fer la primera cata al ric arxiu fins aleshores inexplorat (i encara avui per catalogar) de la FAVB. Ja em va semblar, aleshores, que la cosa prometia; però no podia imaginar que la meua recerca, d'entrada plantejada bàsicament com un buidatge d'aquell arxiu, aniria finalment molt més enllà: fins a ser contrastada amb valuosa documentació de l'Arxiu del Govern Civil de Barcelona i a ser complementada amb un treball a fons d'història oral i d'àmplia recerca bibliogràfica i hemerogràfica i en altres arxius locals i particulars.

---

² ANDREU, Marc. "Quan el puny no ens deixa veure la pancarta", a *L'Avenç*, núm. 314, Barcelona, juny de 2006, p. 42-43. Vegeu, subsidiàriament, EL PAÍS, *La Transición. La mirada del tiempo. Memoria gráfica de la historia y la sociedad españolas del siglo XX*, vol. 7., Diario El País, 2006, Madrid; i CRUZ, Juan i TESÓN, Núria. "El niño del puño en alto", a *El País*, 18/2/2006, p. 32.

Llarga i feixuga per motius personals, familiars i laborals, la recerca ha estat, en qualsevol cas, apassionant i molt enriquidora, també des del punt de vista personal, familiar i professional. I ha estat un treball estimulat intel·lectualment, fins al final mateix de la seva redacció, pel fet de compartir el treball, el compromís i la lluita militant de molts activistes veïnals –al meu barri, Poblenou; i a la meua ciutat, Barcelona- i perquè, en definitiva, és apassionant escriure la història que, des de la base, fan les persones. D'aquí la necessitat, fins al final, de seguir traient altres espines clavades durant la recerca; no tant punyents com la de Xirinacs i el *niño del puñito* però igualment feridores per a la consciència d'historiador, independentment del tipus de militància que cadascú tingui. Em refereixo a la lectura d'obres com *CT o la Cultura de la Transición*, coordinada pel col·lega periodista Guillem Martínez, i *La transición contada a nuestros padres*, del polític Juan Carlos Monedero³. Malgrat compartir ideològicament bona part de l'anàlisi crítica que s'hi fa, crec que, des d'un punt de vista del rigor i el coneixement històric, aquests llibres ens fan un flac favor. En Història, com sol recordar Andreu Mayayo, la interpretació és lliure però els fets són sagrats. I obres o interpretacions com les citades, o d'altres de signe ideològic diferent⁴, no tant sols no recullen el paper del moviment veïnal i el lideratge que van tenir els moviments socials de Barcelona i Catalunya en el procés de canvi polític a l'Espanya dels anys 70, sinó que, des del presentisme, tergiversen el que va ser la transició en el seu context

---

³ MARTÍNEZ, Guillem (ed.). *CT o la Cultura de la Transición. Crítica a 35 años de cultura española*, Debolsillo, 2012, Barcelona; MONEDERO, Juan Carlos. *La Transición contada a nuestros padres. Nocturno de la democracia española*, Catarata, 2013, Madrid.

⁴ En serien exemples alguna frívola comparació entre la transició democràtica i el procés polític que viu Catalunya des del 2010 plantejada durant el III Col·loqui Internacional Memorial Democràtic "Catalunya en transició. Del passat al present" (Barcelona, 13-15/11/2013). En especial, les aportacions del professor de Ciència Política de la UPF, UOC i URL Jaume López en una taula rodona amb Francesc-Marc Álvaro i Joan Maria Thomàs, moderada per Clàudia Pujol; i la visió de Manuel Milián Mestre en una altra taula amb Raimon Obiols, Eulàlia Vintó, Macià Alavedra i Manuel de Sárraga, moderada per Lluís Foix. Per contra, intervencions o ponències al mateix col·loqui dels historiadors Álvaro Soto, Antoni Segura, Xavier Casals, Andreu Mayayo, Borja de Riquer i Jordi Maluquer de Motes, del periodista Gregorio Morán i, en especial, i pel que fa a comparativa política, del professor de Ciència Política de la UB Cesáreo Rodríguez Aguilera, sí van salvar, des de punts de vista diferents, el rigor dels fets històrics.

històric. I com que, fins ara, la historiografia no s'hi ha posat a fons, amb aquest objecte d'estudi, tampoc és estrany seguir-se clavant espines llegint historiadors prestigiosos com José Álvarez Junco o autors de referència internacional sobre moviments socials com Donatella della Porta i David Harvey, que obliden Barcelona, o citen només Madrid, i no la capital de Catalunya -o, en tot cas, només la mitificada Barcelona dels anys 30, passant per alt el seu paper a la transició-, a l'hora de parlar de mobilitzacions urbanes i de lluita per la democràcia considerades com un exemple o referent mundial⁵.

Punxades igualment estimulants, en aquest cas més emotives que intel·lectuals, han estat veure com la col·laboradora i amiga de la FAVB Anna Alabart moria injustament el Nadal de 2012 sense que se li reconegués prou el seu treball de sociologia històrica sobre la ciutat i el moviment veïnal⁶. O que, el 19 de juny de 2013, morís igualment Antoni Lecha, a peu de pàgina de la història, amb l'únic reconeixement de la seva militància independentista a Girona però sense que ningú evoqués el seu activisme veïnal a Barcelona: fins al 1969 al barri de Sant Andreu i, després, fins a mitjan dels anys 80, al Carmel, i també, de 1981 a 1986, a la junta de la FAVB⁷. Vull esmentar

---

⁵ ÁLVAREZ JUNCO, José. "Historia de dos ciudades", a *El País*, 29/11/2013, Madrid, p. 37; DELLA PORTA, Donatella i DIANI, Mario. *Los Movimientos Sociales*, Editorial Complutense - CIS, Madrid, 2011; i HARVEY, David. *Ciudades rebeldes. Del derecho de la ciudad a la revolución urbana*, Akal, Madrid, 2013.

⁶ En són excepcions SEMPERE, Joaquim; NAYA, Andrés; VILÀ, Gemma. "Fallece la socióloga Anna Alabart, luchadora de los barrios barceloneses", a *El País*, 2/1/2013, Barcelona; ANDREU, Marc i NAYA, Andrés. "Anna Alabart deixa òrfena la Barcelona dels barris", a *Carrer*, núm. 127, febrer 2013, Barcelona, p. 17; i els homenatges fets a Anna Alabart per la FAVB (11/4/2013, Casa Golferics) i la UB (28/11/2013, Facultat d'Economia i Empresa).

⁷ Vegeu notes necrològiques breus d'Antoni Lecha (1943 – 2013), nascut a l'exili francès fill de pare gironí i mare aragonesa, centrades en la militància independentista de qui, provinent del PSUC i Bandera Roja, el 1979 va entrar a Nacionalistes d'Esquerra i el 1986, a l'MDT per, finalment, el 2002, fundar la CUP a Girona, a *Vilaweb*, *Diari de Girona*, *El Punt Avui* i els llocs webs d'Endavant i la CUP: <http://www.vilaweb.cat/noticia/4126870/20130619/mort-lhistoric-independentista-toni-lecha.html>; <http://www.diaridegirona.cat/girona/2013/06/20/mor-als-71-anys-lhistoric/622664.html>; <http://www.elpuntavui.cat/ma/article/2-societat/5-societat/656300-mor-toni-lecha-militant-historic-de-lmdt.html>; <http://www.endavant.org/nota-de-condol-per-la-mort-de-toni-lecha/>; <http://nacional.cup.cat/noticia/s%E2%80%99ha-mor-l%E2%80%99hist%C3%B2ric-independentista-toni-lecha>. Vegeu igualment també una evocació de la seva militància independentista a RICO, Toni. <http://tonirico.blogspot.com.es/2013/06/adeu-toni-company-amic.html>. Sobre la seva militància a

també la petja de l'arquitecte i dirigent veïnal de Sarrià Mariano Meseguer, que va tenir per a la FAVB i la revista *Carrer* la idea de recuperar l'obra periodística sobre els barris de Josep Maria Huertas en una antologia treballada durant el 2012 i publicada el març de 2013. Amb el temps just de poder-la veure editada, ja que Mariano Meseguer va morir el 14 d'octubre de 2013, deixant escrit per al seu recordatori, amb la ironia que el caracteritzava, un text que setmanes abans ens havia fet arribar a *Carrer* i que resumeix bé una part de l'essència del període estudiat en aquesta treball de recerca:

“La transición supuso, en un determinado momento; que el último concejal franquista en Sarriá abandonase su puesto y nos quedamos huérfanos de autoridad municipal.

Entonces era presidente de la Associació de Veïns de Sarrià y me acerqué a la sede del Ayuntamiento, todavía sin el primer regidor de la nueva etapa.

Allí estaban los guardias municipales a la espera de la persona designada como regidor, y entre sus competencias se incluía el mando sobre la guardia municipal, cuyo sargento me pedía instrucciones sobre la labor a realizar.

Por un instante pensé en ser Alcalde de Sarriá durante dos o tres días, abandoné rápidamente la idea, no por trasnochados prejuicios éticos morales, sabía con certeza que en CAJA NO HABÍA UN CÉNTIMO”.

Queda clar, doncs, que la tasca ambiciosa de fer aquesta tesi doctoral, com aquell que diu, se'm va imposar d'entrada i, ara que l'acabo, la segueixo veient necessària. I això que alguns companys del CEFID a la UAB, sota la direcció de Carme Molinero i Pere Ysàs, i entre ells, singularment, Ivan Bordetas, també hi havien posat fil a l'agulla en paral·lel i, des d'una perspectiva complementària i diferent a la meva, han enllestit la feina abans que jo. De fet, el 2007, en fer i lliurar la meva tesina sobre la revista *Carrer* i la FAVB, centrada cronològicament de 1991 cap endavant, ja em vaig adonar que hi havia molts buits sobre la FAVB i el moviment veïnal de Barcelona en el període

---

Bandera Roja als anys 70, vegeu MEROÑO, Pere. <http://blocs.mesvilaweb.cat/node/view/id/247489>. Per una referència al seu activisme veïnal, vegeu “Entrevista amb Antonio Lecha”, a *El Carmelo*, maig 1981, AV Carmel, extractada a FABRE, Jaume i HUERTAS, Josep M. *Barcelona 1888-1988. La construcció d'una ciutat*, Publicacions de Barcelona, 1988, Barcelona, p. 488. El Centre Social de Sants va acollir un homenatge a Toni Lecha el 20/12/2013.

històric immediatament anterior, sense el qual es fa difícil d'entendre bé el moment més actual. Per això vaig decidir posar-m'hi i, amb l'Andreu Mayayo, vam definir fa set anys l'objecte i el pla de treball d'aquesta tesi.

Una tesi que, en tot cas, de cap manera pot obviar que té una prehistòria clau, datada el 1996, i un gran inspirador amb nom i cognoms: Josep Maria Huertas Claveria. Ell és qui em va convèncer de jove perquè estudiés primer Periodisme amb l'ànim i el compromís de que després (com així he aconseguit) fes igualment Història. I el 1996, l'any que em vaig llicenciar en Periodisme a la UAB mentre restava matriculat a Història a la UB, va ser també l'any que, amb Huertas, vaig escriure a quatre mans el llibre que és la llavor d'aquesta tesi doctoral: *Barcelona en lluita. El moviment urbà (1965-1996)*. Un interès per Barcelona, la seva història i els seus moviments socials que, en origen, als anys 90 del segle XX, també vaig cultivar des de la divulgació periodística a la revista de la FAVB, *Carrer*, que codirigeixo amb Andrés Naya, i en dos llibres més: *Bufulà i els pisos del Bruc, Badalona* –una *opera prima* d'història veïnal que he d'agrair a Eugeni Madueño i Jaume P. Sayrach- i *La ciutat transportada*, obra treballada amb Guillem Huertas i signada al costat dels mestres Josep Maria Huertas i Jaume Fabre.

El cas és que el que fa prop de 20 anys era només feina periodística i un interès històric més o menys subconscient, després va esdevenir un treball historiogràfic orientat i metòdic; dintre d'un enorme caos, això sí, i a batzegades, també. Però, en qualsevol cas, ric i fructífer abans, fins i tot, d'enllestir aquesta tesi doctoral. I això inclou fruits acadèmics com la tesina pel DEA, dirigida per Antoni Segura, i titulada “Les veus del carrer. Barcelona i els moviments socials a partir de la revista de la FAVB (1991-2007)”, i el Premi de Comunicació Científica Joan Lluís Vives 2013 per l'article “El *model Barcelona* dels moviments socials”. I també en són fruits els projectes editorials vinculats a la FAVB i a *Carrer*, alhora personals i col·lectius, que són els llibres *Carrer*.

15 anys / 100 números, el comissariat i catàleg de l'exposició 1970-2010. *40 anys d'acció veïnal* i l'antologia periodística *Josep M. Huertas Claveria i els barris de Barcelona*. Sense tots ells no seria possible entendre aquesta tesi doctoral.

Fins aquí hi he arribat utilitzant sempre les eines del periodisme i de l'historiador, oficis complementaris i amb reconeguts apologistes: Ryszard Kapuściński i Marc Bloch, respectivament⁸. Per no parlar d'Eric Hobsbawm i la cita del final de les seves memòries que, a mode de perfecta síntesi entre els dos oficis, encapçala aquesta introducció: “L'examen que ha de passar la vida d'un historiador o d'una historiadora consisteix a veure si és capaç de plantejar preguntes i respondre-les com si fos un periodista”⁹. No són referències erudites, sinó mostres de com el treball de recerca i el procés d'elaboració de la tesi doctoral, amb forts component d'individualisme o solitud, s'han beneficiat sempre d'un acompanyament col·lectiu: familiar, per descomptat; i també periodístic, acadèmic i militant. L'equip de *Carrer* i la gent de la FAVB i de l'Associació de Veïns i Veïnes del Poblenou; els companys *huertamaros* i de professió periodística que encara creuen que cada taula pot ser un Vietnam; els bons companys i professionals (desgraciadament, no tots) del Memorial Democràtic en la seva millor època; i els col·legues del CEHI i el GRANMA a la UB i el Pavelló de la República; els del CEFID a la UAB; els de l'Arxiu Crític Model Barcelona a la UPC, i algun col·lega del CEMS a la UPF, han anat acompanyant, tots plegats, d'una manera o altra, amb més o menys intensitat i consciència, el recorregut intel·lectual que aquí culmina una etapa.

Fer una monografia històrica de la FAVB era necessari perquè no existia. Però és que, a sobre, i parafrasejant Antonio Gramsci, sóc dels que crec que escriure la història d'una

---

⁸ KAPUSCINSKI, Ryszard. *Viajes con Heródoto*, Anagrama, 2006, Barcelona; i *Los cínicos no sirven para este oficio. Sobre el buen periodismo*, Anagrama, 2002, Barcelona. BLOCH, Marc. *Apología para la historia o el oficio de historiador*, Fondo de Cultura Económica – INAH, 1996, México.

⁹ HOBBSAWM, Eric. *Interesting times. A Twentieth-century Life*, Penguin, 2002, London, p. 417 [*Años interesantes. Una vida en el siglo XX*, Crítica, 2003, Barcelona, p. 378].

organització significa, ni més ni menys, escriure la història general d'un país des d'un punt de vista monogràfic, per tal de posar-ne en relleu un aspecte característic. I, tot seguint Gramsci, no ho he fet com a sectari, perquè no n'he exaltat els petits fets interns, per bé que sí hi he dedicat atenció quan m'han semblat rellevants, més enllà de que em provoquessin o no entusiasme com a persona que, admeto, sóc propera a l'objecte d'estudi. Diu Gramsci que "l'historiador, tot donant a cada cosa la importància que té en el quadre general, posarà l'accent, sobretot, en l'eficiència real del partit [llegiu-hi organització o, directament, FAVB], en la força determinant, positiva i negativa, amb què ha contribuït a crear un esdeveniment o ha impedit que altres esdeveniments es produïssin"¹⁰. I aquest accent, aquest èmfasi en la força determinant de l'organització objecte d'estudi -però també en les persones que l'integren i, en definitiva, en el que a mi m'agrada denominar factor humà- no és, en cap cas, linial, mecanicista ni determinista. Així ho posa de manifest una estructura de la tesi que, respectant la cronologia més elemental, es permet fer alguns salts, sobretot temàtics, per a major comprensió o interès d'un relat i una interpretació històriques que tenen com a protagonistes la ciutat de les persones, la Barcelona dels barris, el seu moviment popular, veïnal, i, en definitiva, les necessitats i anhels de les classes subalternes.

Com recorda Josep Fontana, Walter Benjamin va denunciar a les seves *Tesis de filosofia de la història* "el gran frau que la concepció mecanicista del progrés havia significat per a la classe obrera"¹¹. I al seu inacabat *Llibre dels passatges*, Benjamin ho va raonar històricament: el concepte de progrés va tenir una funció crítica fins a la Il·lustració, però al segle XIX, amb el triomf de la burgesia, aquesta el va desnaturalitzar i, auxiliada per la doctrina de la selecció natural, va popularitzar "la idea de que el progrés es

---

¹⁰ GRAMSCI, Antonio. *El príncep modern*, Edicions 62, 1968, Barcelona, p. 59-60.

¹¹ FONTANA, Josep. *La historia de los hombres*, Crítica, 2001, Barcelona, p. 355.

realitza automàticament”¹². Cosa que, com diu Fontana, resulta una manera molt eficaç de despolititzar-lo i d’incitar els homes a la inacció, com ho fan també aquells que interpreten el progrés en funció exclusivament dels avenços de la ciència i la tecnologia.

Com veurem, la història de la FAVB i del moviment veïnal en general no és precisament la d’uns homes i dones despolititzats i, encara menys, inactius. I sí que és, la seva, la història d’un progrés; innegable a la ciutat de Barcelona però, en cap cas, ni automàtic ni inevitable ni, amb els temps que corren, tampoc irreversible. Per això he volgut defugir de la linialitat més absoluta en l’anàlisi i el relat històrics. I em recolzo de nou en Josep Fontana: “La linialitat d’aquest model està associada a una pràctica errònia dels historiadors, nascuda de la fal·làcia científista, que els porta a procedir a partir d’una anàlisi abstracta, suposadament inspirada en les *lleis de la història*. Cap a la dada puntual, col·leccionant fets que puguin encaixar-se en el lloc que se’ls ha assignat prèviament en el model interpretatiu. Quan el que convindria és, per contra, començar pel fet concret, per l’esdeveniment amb tot el que té de complex i peculiar. [...] Aquesta pràctica respondria a la incitació de Edward Thompson perquè busquem en l’arxiu ‘la realitat ambigua i ambivalent’, o a la de Walter Benjamin, que volia un mètode de treball capaç d’associar el rigor de la teoria amb la ‘visibilitat’ de la història: un mètode que fes possible ‘descobrir en l’anàlisi del petit moment singular el cristall de l’esdeveniment total’”¹³.

Aquest intent de descobrir l’esdeveniment total en l’anàlisi del petit moment ha estat, en certa manera, el mètode de treball que he emprat aquí. Ben falcat per la dèria d’ofici –de periodista, d’historiador- de contrastar i de contextualitzar les informacions amb el

---

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

màxim de dades i fonts possibles. De fet, hagués estat molt més fàcil (i prou interessant) fer una simple monografia històrica a partir del buidat de l'arxiu verge de la FAVB. Per contra, i per deformació professional, he buscat múltiples fonts complementàries -que de vegades, per determinades qüestions, han esdevingut principals- en altres arxius, a l'hemeroteca de la premsa tant generalista com de barris, i en testimonis orals.

El mètode de treball i recerca emprat, que ja he dit que fuig de la linialitat però manté una cronologia clara, queda, en definitiva, reflectit tant en l'estructura de la tesi com en el seu redactat. Avanço de 1972 a 1986 però fins el 1974 mantinc relats paral·lels per a diferenciar la FAVB burgesa dels *bombillaires*, d'una banda, i les associacions de veïns dels barris obrers i populars, de l'altra; i faig incursions enrere en el temps, fins a 1968 o 1951, i també endavant, cap al present històric, sempre d'actualitat quan es tracta de Barcelona i del seu model de ciutat. I aquí faig meua, portant-la al meu molí, la reflexió de Josep Fontana a partir de la crítica d'Eward Nell en el sentit de que “la linialitat és, de fet, una conseqüència necessària de la *fi de la història* propugnada per una burgesia triomfant que té interès a fer-nos creure en l'existència d'un únic ordre final de les coses, al qual han de tendir totes les línies d'evolució, ignorant que ‘els conceptes de la classe dominant han estat sempre els miralls gràcies als quals s'ha vingut a construir la imatge d'un ordre’”¹⁴. Si Walter Benjamin proposava a l'historiador treballar com el físic en la desintegració de l'àtom, per tal d'alliberar les enormes forces atrapades en l'explicació linial de la història, titllada per Benjamin com el “narcòtic més poderós” del segle XX, jo he intentat, amb molta modèstia, fer una mica el mateix.

Estructurat en set capítols i diversos annexos en un apèndix, la tesi comença, després d'aquesta introducció, amb un estat de la qüestió, una panoràmica de síntesi bàsicament bibliogràfica titulada “Barcelona, els moviments socials i la democràcia”. És aquest el

---

¹⁴ FONTANA (2001), p. 357.

context en el que s'emmarca l'objecte d'estudi, des d'una perspectiva interdisciplinària que abarca, lògicament, la historiografia però que també inclou la sociologia, la ciència política, la geografia urbana i, fins i tot, l'antropologia. El segon capítol, titulat "Els barris combatius i la Coordinadora de Sant Antoni (1968-1974)" i subdividit, al seu torn, en tres apartats, analitza els orígens del moviment de barris i la moderna lluita social urbana a Barcelona. Més enllà de les fites o punts d'arrencada que poden significar la vaga de tramvies de 1951, la Llei d'Associacions de 1964 o la influència del mític 1968 per als moviments socials urbans, en aquest capítol s'analitza, sobretot, l'evolució del moviment veïnal des de la seva gestació en l'Església de base i l'antifranquisme obrer i polític que desembocarà, primer, en les clandestines Comissions de Barri i, finalment, en les legals associacions de veïns, tot i que algunes d'elles són fins i tot prèvies. També s'estudia, en aquest segon capítol, el procés de confluència i coordinació de l'anomenat moviment popular dels barris de Barcelona en la semiclandestina Coordinadora de Sant Antoni (1972-1974) i com algunes de les primeres batalles plantejades pel moviment veïnal, des del rebuig al Pla de la Ribera a l'oposició al Pla Parcial de Torre Baró-Vallbona-Trinitat, passant per la protesta ciutadana per les explosions de gas natural dels anys 70, la lluita contra el barraquisme i per un habitatge digne i les reivindicacions d'equipaments escolars van posar contra les cordes el model de ciutat *desarrollista* compartit pel franquisme i la burgesia catalana, és a dir, per les classes dominants, fins al punt de forçar la destitució de l'alcalde José María Porcioles. Entre referències a la pugna i col·laboració soterrada entre partits clandestins com el PSUC i Bandera Roja, també s'analitza la victòria, posteriorment invalidada, del candidat obrer i veí de Nou Barris Fernando Rodríguez Ocaña en les eleccions a regidors pel terç familiar del 1973, un fet que exemplifica l'hegemonia

guanyada pels barris i l'associacionisme combatiu a la Barcelona de la fi del franquisme i que simbolitza la força de les classes subalternes.

El tercer capítol, titulat “L'ordre burgès i la FAVB dels *bombillaires* (1972-1974)” i subdividit també en tres apartats, descobreix l'origen i evolució de les associacions de veïns i comerciants que -més enllà de guanyar-se el qualificatiu, entre irònic i despectiu, de *bombillaires* en garantir el guarniment dels seus carrers en època de festes- són l'expressió organitzada d'una burgesia barcelonina que amaga noms tant destacats com Joan Antoni Maragall Noble, Amadeu Bagués, Enric Pantaleoni i Joan Gaspart. I que inclou una entitat clau infiltrada per la democràcia cristiana catalanista de Jordi Pujol com és Amics de la Ciutat. En definitiva, una burgesia més o menys afí al règim franquista i al porciolisme, ocasionalment demòcrata i dividida internament, que serà la que formalment erigeixi legalment la FAVB, el 1972, com a contrapès, fre o control desitjat per les classes dominants a l'acció subversiva que les classes subalternes desenvolupen des d'unes associacions de barri d'hegemonia comunista. És en aquest capítol que s'analitza el procés de negociació entre *bombillaires* i barris per a la incorporació d'aquests darrers a la FAVB, el 1974, i com això es produeix sota l'influx o el temor de la Revolució dels Clavells de Portugal i després de l'afebliment opositor antifranquista de resultes de la caiguda dels 113 de l'Assemblea de Catalunya i de que l'execució de Salvador Puig Antich retratés, per una banda, una FAVB burgesa que va refusar demanar-ne l'indult i un moviment de barris que sí es va mobilitzar, reforçar i polititzar. Fins al punt d'apostar estratègicament per entrar a una FAVB on se sabia en minoria però que ràpidament va saber hegemonitzar en benefici no tant sols de les seves reivindicacions veïnals, de barri i de ciutat, combinant la protesta amb la proposta, sinó també de lluites ciutadanes i antifranquistes d'àmbit superior com l'exigència d'amnistia i de llibertats democràtiques i nacionals.

El quart capítol, “La FAVB i els barris contra la dictadura (1974-1976)”, és el més extens i està subdividit en 12 apartats. Amb el cinquè capítol, “La FAVB i el timó de la transició a Barcelona (1977-1979)”, que al seu torn té set apartats, constitueixen el nucli de la tesi doctoral pel simple fet que descriuen minuciosament i des de diferents angles, perspectives temàtiques i punts de vista, el paper clau del moviment veïnal de Barcelona en l’evolució de la transició no tant sols a la capital de Catalunya, sinó també la seva decisiva influència en el procés de canvi polític al conjunt de l’Estat espanyol. El capítol quart analitza la ràpida presa del control efectiu d’una FAVB molt plural per part de les associacions de barri federades el 1974. Un fet que es va produir en un context de tímida obertura sota l’alcaldia d’Enric Masó, aviat substituït per l’intransigent Joaquim Viola, i, en qualsevol cas, malgrat les maniobres en contra de la burgesia i del mateix governador civil de Barcelona en persona, Rodolfo Martín Villa, durant el mandat del qual el moviment veïnal viurà una etapa de forta repressió esquitxada amb episodis de guerra bruta, atemptats terroristes de l’extrema dreta inclosos. En aquest mateix capítol s’expliquen els principals fronts de lluita veïnal, des de l’anomenada gran guerra del Pla Comarcal a la força revolucionària de les escoles en lluita, passant per la denúncia popular de l’encariment de la vida –que la FAVB va combinar amb la defensa dels interessos dels petits comerciants- i la reivindicació i pedagogia catalanistes que van de la gran polèmica pel ‘No al català’ de la majoria dels regidors de Barcelona a l’organització i arrelament als barris del Congrés de Cultura Catalana. També es decobreixen les claus veïnals de l’anomenat *cas Huertas* i s’estudien les complicitats i els companys de viatge que la FAVB i el moviment ciutadà va trobar en el món del periodisme, en intel·lectuals i en tota mena de professionals urbans, així com en el món de la cultura i, en especial, en la Nova Cançó. Es detalla, per exemple, com va ser la FAVB qui, el 1976, va organitzar dos exitosos cicles de concerts als barris amb Raimon,

primer, i Serrat, després, aixoplugant-lo en el seu retorn de l'exili de Mèxic. Aquest mateix capítol, finalment, dedica tres dels seus apartats a analitzar el paper més polític de la FAVB com a paraigua legal o, fins i tot, ens substitutori de l'Assemblea de Catalunya en el procés que va des de la visita d'un Manuel Fraga encara no ministre, el 1975, als dirigents veïnals de Barcelona i fins a l'escac al Rei que significa, el 1976, la campanya "Salvem Barcelona per la democràcia", que acabarà forçant a finals d'any la destitució de l'alcalde Joaquim Viola i l'endarreriment *sine die*, per por a un nou 14 d'abril de 1931, de les primeres eleccions municipals democràtiques, celebrades finalment l'abril de 1979. Sense oblidar, és clar, el gran èxit de l'antifranquisme arreu d'Espanya que signifiquen la campanya per l'amnistia i les manifestacions de l'1 i el 8 de febrer de 1976 a Barcelona, impulsades per la FAVB i el moviment ciutadà com a paraigua de l'Assemblea de Catalunya.

Seguint aquest fil conductor, el capítol cinc analitza la ruptura que van significar els dos anys d'Ajuntament de transició cap a la democràcia, durant els quals l'alcalde Josep Maria Socías Humbert va assumir en bona part l'agenda política que li va marcar el moviment veïnal. N'és un exemple paradigmàtic l'acumulació popular de capital en forma de compra de sòl públic assolida per la pressió veïnal i el temor capitalista a les incerteses polítiques de la transició, singularment a Barcelona, en l'etapa de Joan Antoni Solans com a delegat d'Urbanisme de Socías. Amb això, també s'analitza com l'alcalde de la transició, personalment i a través d'alguns delegats de servei, va establir una interlocució amb la FAVB fins i tot més privilegiada o de major confiança i participació que amb els partits polítics acabats de legalitzar i foguejats ja a les urnes el 15 de juny de 1977. Precisament a la complexa i de vegades convulsa relació entre els partits que van estrenar democràcia representativa i la FAVB i un moviment social de base assembleària com el veïnal es dedica, en aquest capítol, l'apartat més llarg de tota la

tesi. Al seu costat, es reflecteix també la multiplicitat de lluites, activitats i demandes polítiques i socials que la FAVB vehicula o aixopluga durant la transició. I això inclou des de les reivindicacions de la Coordinadora de Jubilats i Pensionistes a moviments socials aleshores incipients o a l'alça com l'ecologisme, el feminisme, l'antimilitarisme, la solidaritat internacionalista amb l'Amèrica Llatina i el Front d'Alliberament Gai, passant per temàtiques o campanyes més estrictament socials o urbanes en contra del tràfic pesat i en defensa del transport i de l'educació i la sanitat públiques. Sense oblidar, un cop més, la important contribució veïnal a la recuperació de la cultura popular, de les festes majors de barri i de ciutat i de la pràctica de l'esport de base. Tot plegat, des d'una complicitat decreixent per part dels mitjans de comunicació que la FAVB percep i acompanya d'intents, reeixits només a mitges, de dotar-se d'una premsa pròpia d'àmbit de ciutat que superi la riquesa de la denominada premsa pobra o premsa de barris. El capítol cinc es tanca amb una anàlisi del paper de la FAVB com referència i primer node coordinador del moviment veïnal a nivell de Catalunya i del conjunt de l'Estat espanyol. I es revela també l'abast de les maniobres que l'aparell de l'Estat i alguns partits van fer per deixar fora del joc de la transició un moviment social massa incòmode i fort: des del reial decret que Rodolfo Martín Villa va haver d'empassar-se el 1977 davant la insubmissió veïnal al bandejament, aquest cop sí reeixit, de les associacions de veïns i els mecanismes de democràcia participativa que aquestes defensaven en els debats i l'articulat final de la Constitució Espanyola de 1978.

El capítol sisè, en forma d'epíleg obert, analitza la difícil relació de la FAVB i els ajuntaments democràtics, centrant-se en l'etapa 1979-1986, on es forja un canvi d'hegemonia cultural i política i es gesta la fi del consens urbà de la transició entre resistències i febleses de la FAVB i el conjunt del moviment veïnal. El tall cronològic es justifica, a nivell intern, per un canvi en la presidència de la FAVB i un intent de

reequilibri polític a la seva junta en relació a la correlació de forces municipals. Però, sobretot, el període analitzat en aquest epíleg ve marcat pel punt d'inflexió que la nominació olímpica de 1986 produeix en les polítiques socialdemòcrates de desenvolupament i millora dels barris, en la interpretació clarament a la baixa dels mecanismes de participació i descentralització democràtica i ciutadana fins aleshores defensats i negociats pel moviment veïnal i, en definitiva, per la fi de l'etapa fundacional i més genuïna del que després es coneixerà com a *model Barcelona*, pervertit entre els Jocs Olímpics de 1992 i el Fòrum Universal de les Cultures 2004 i venut, finalment, com a *marca Barcelona*.

Aquest epíleg precedeix un capítol de conclusions titulat "El *model Barcelona* de la transició. Ruptura catalana, referent espanyol i hegemonia gramsciana". Vull aclarir que, exceptuant precisament les conclusions (parcialment) i l'estat de la qüestió inicial, que són els capítols més teòrics i estan redactats tots en català, en la resta, també sobre la base de la llengua catalana, totes les cites bibliogràfiques, hemerogràfiques, d'entrevistes o documentació de tota mena es reproduïxen en la seva llengua original, sense traduir; sigui aquesta el català, el castellà o, puntualment, l'anglès. Es preten garantir, així, la màxima fidelitat a l'original del que es consideren fonts històriques. També vull aclarir que quan una documentació no està referenciada amb nota a peu de pàgina (i n'hi ha moltes, fins a 1.300) és perquè forma part de l'arxiu de la FAVB, que no està indexat ni catalogat i que he consultat directament. Tota aquesta documentació de la FAVB (entre d'altres: actes de junta, informes interns, correspondència o llibres de socis i de comptes) l'he treballat sobre originals però, al mateix temps, en conservo fotocòpies.

Finalment, després de les conclusions, i abans de la bibliografia, també hi ha els capítols o apèndix finals que inclouen, bé impresos en paper o bé directament en suport

informàtic, el següent: una cronologia bàsica del moviment veïnal de Barcelona; un quadre amb tots els membres de les juntes de la FAVB entre 1972 i 1986; extractes de 40 entrevistes inèdites a dirigents veïnals de Barcelona fetes pel sociòleg Josep Martí entre 1978 i 1980, en el seu moment anònimes per a una tesina i ara finalment identificades; i la transcripció de les 17 entrevistes en profunditat matingudes entre 2012 i 2013 per a aquest treball de recerca. Les entrevistes en profunditat són amb les següents persones: els expresidents de la FAVB Albert Pons Valón, Carles Prieto, Prudenci Sánchez, Margarita Rodríguez i Pep Miró; els veterans dirigents veïnals Miquel Esquirol, Lluís Reverter, Andrés Naya i Josep Maria Prochazka; els urbanistes Joan Antoni Solans i Jordi Borja; la sociòloga Marina Subirats; el filòsof i periodista Josep Ramoneda; els polítics amb un passat de vinculació al moviment ciutadà Joan Saura, Joan Ferran i Eulàlia Vintó; i l'exgovernador civil de Barcelona i exministre Rodolfo Martín Villa.

Precisament l'entrevista a Martín Villa, aconseguida i celebrada en un despatx de l'empresa Técnicas Reunidas de Madrid gràcies a una acció conjunta amb els historiadors del Memorial Democràtic Josep Calvet i Gerard Corbella, aporta el valor afegit del testimoni sobre un període -el d'abans de ser nomenat ministre i, singularment, la seva etapa com a governador civil de Barcelona- que el protagonista va deixar expressament fora de les seves memòries publicades i a la qual no se sol referir mai en públic. Malgrat la cordialitat de l'entrevista i al fet d'haver-nos emplaçat a continuar-la en una segona part, aquesta no es va arribar a concretar per diferents vicissituds personals, jurídiques i, segurament, també polítiques. En qualsevol cas, i contrastat amb altres entrevistats i la documentació desclassificada de l'Arxiu del Govern Civil, el testimoni oral de Martín Villa aporta un singular valor afegit a la tesi. No obstant, no va ser aquest, en contra del que pugui semblar, el testimoni més difícil

d'obtenir. Va ser l'entrevista a l'expresidenta de la FAVB Marga Rodríguez, de qui se n'havia perdut la pista als anys 90 en marxar a viure a Canàries enfrontada amb l'organització política on havia militat, el PSC, i desvinculada del tot del moviment veïnal; va poder ser localitzada de nou a Barcelona, per casualitat i gràcies a un veí del seu barri, i a la paciència de fer, literalment, un porta a porta a la seva escala.

Dues entrevistes, malauradament, no van poder ser. Una, la que havíem pactat amb Anna Alabart després de diverses converses informals sobre l'objecte d'estudi i hores de treball conjunt per a l'exposició i catàleg *1970-2010. 40 anys d'acció veïnal*. I l'altra, perquè va morir abans de plantejar-la, amb Josep Maria Socias Humbert. De l'alcalde de la transició, molt poc prolífic públicament tot i haver confessat en algun moment tenir acabades unes memòries per ara desconegudes, n'he extret el testimoni a través de tercers, a partir d'hemeroteca i, en especial, de dues bones entrevistes fetes, en diferents moments, per Josep Maria Huertas i Maria Eugenia Ibáñez.

I és en aquest punt que vull agrair l'aportació a la tesi de persones com Josep Maria Huertas, Araceli Aiguaviva i Maria Eugenia Ibáñez, i dels seus arxius particulars, als que he tingut accés de la mateixa manera que, amb consells personals inclosos, ha estat així amb Andrés Naya, Josep Martí, Jaume Fabre, Maria Favà, Pepe Encinas, Josep Ramon Gómez i Pilar Villuendas. En altres casos he pogut consultar arxius ja catalogats o prèviament destriats. És el cas dels fons personals de Pep Martínez Barceló i d'Antoni Batista al CEHI-CRAI Pavelló de la República de la UB, on gràcies a les seves molt eficients arxiveres he pogut consultar també molta d'altra documentació rellevant. I ha estat també el cas de l'Arxiu del Govern Civil de Barcelona, buidat en clau veïnal pels companys del CEFID de la UAB gràcies al Memorial Democràtic i per encàrrec de la Confederació d'Associacions Veïnals de Catalunya (Confavc), on he pogut consultar còpia de tota la informació desclassificada i creuar-la i contrastar-la amb la de l'arxiu de

la FAVB. Finalment, i pel que fa als arxius d'on he puat, vull reconèixer la valuosa informació conservada al sistema d'arxius municipals i de districtes i, molt especialment, el voluntarisme i la bona feina dels arxius històrics locals, en molts casos recopilada i fins i tot editada (o autodeditada) pel propi moviment associatiu. No els citaré tots, però no vull deixar d'esmentar l'Arxiu Històric del Poblenou i la seva gent, el Centre d'Estudis Ignasi Iglesias de Sant Andreu, l'Arxiu Històric Roquetes-Nou Barris... I vull reconèixer també persones concretes que, en algun moment, m'han ajudat: Anselm Cartaña, de l'Arxiu de Sants; Julio Baños, de l'Arxiu de la Zona Franca; Pau Vinyes, de Sant Andreu, i Jordi Fossas, de Poblenou.

Arribats en aquest punt, el dels agraïments, no voldria cometre la injustícia de no encapçalar-lo, per la seva empenta i suport, pel seu guiatge, consells i per la seva paciència lectora i correctora, amb el meu director: Andreu Mayayo, un company i amic amb qui, a banda d'història, hem fet llargues tertúlies de despatx o sobretaula per mirar d'arreglar el món. Andrés Naya i Carles Prieto sumen a la seva categoria de cotutors *de facto* de la tesi les de bons *sparrings* intel·lectuals o amics amb qui també voldriem arreglar el món, així com la insubstituïble condició de fonts històriques de primera mà. Un paper que, sens dubte, hagués fet també el bon amic i mestre Josep Maria Huertas.

Però, i sempre amb el risc de deixar-me algú, els agraïments a les persones que han fet possible aquesta tesi doctoral són moltíssims. Algunes, persones anònimes del meu barri i la meva associació de veïns. Esmentaré només les que ja no hi són però que em vénen a la memòria per motius diversos: Josep Parés, Fèlix Crugeira, Josep Figueras, Antoni Parrón, Francesc Macià... Com en Josep Maria Huertas, és clar. Sí que hi són, i han contribuït també a la tesi o a la meva formació, la majoria de *huertamaros* (Jaume Fabre, María Eugenia Ibáñez, José Martí Gómez, Eugeni Madueño, Maria Favà, Juanjo Caballero, Pepe Encinas...) i tants companys periodistes de *El Periódico* i *El País*. Els

condensaré a tots en la persona de Carles Geli, company de molts anys que m'ha transmés la seva obsessió per fer bon periodisme, aquell que contrasta fonts i aporta dades, el màxim d'informació, sense oblidar ni l'estil ni un punt de vista honest que no exclou la interpretació personal. També he de citar, lògicament, els companys historiadors o del món universitari. Començant per l'Antoni Segura, investigador principal del meu grup de recerca al Centre d'Estudis Històrics Internacionals (CEHI) i a qui vaig tenir l'honor, com a l'Andreu Mayayo, d'editar-li o proposar-li textos al suplement de Llibres de *El Periódico*, abans fins i tot de tenir-los als cursos de doctorat entre professors com Joan Villarroja, Teresa Abelló, Agustí Colomines, Carles Santacana i Gabriel Cardona. En un moment o altre he pogut compartir idees, per la tesi o per altres qüestions que també hi han deixat pòsit, amb gent de diferents disciplines o procedències universitàries. Protagonista, font històrica de primera mà i esperó intel·lectual en la recerca ha estat Jordi Borja. Com ho han estat també, a partir del meu contacte amb elles a la revista *Carrer*, Anna Alabart i Mercè Tatjer. Ara bé, la nòmina d'influències acadèmiques més o menys intenses però sempre directes és més llarga: Horacio Capel, Miquel Caminal, Pere Ysàs, Carme Molinero, Manel Risques, Jaume Botey, Joan Roca, Joan Subirats, Enric Tello, Albert Recio, Alfons Barceló, Josep Maria Solé Sabaté, Ricard Gomà, Manuel Delgado, José Luis Oyón, Josep Maria Montaner, Zaida Muxí, Fernando Álvarez, Vicente Pérez Quintana, Fernando Pindado, Tom Angotti, Nico Calavita, Carme Cebrián, Ricard Martínez, Xavier Domènech, Ivan Bordetas, Jordi Mir i José Manuel Rúa. Vull fer extensiu l'agraïment a tots els companys del CEHI i del Grup de Recerca i Anàlisi del Món Actual (GRAMA) de la UB, ben coordinats per Lola Harana; i a alguns amb qui vaig compartir feina i lluita durant prop de dos anys al Memorial Democràtic. Una menció especial per a Ferran Amores, bon amic, historiador i documentalista que m'ha donat un cop de mà amb les

transcripcions de les entrevistes. I també als amics Joan Herrera i David Fernández amb qui, en la seva faceta d'activistes i polítics, he discutit més d'una i de dues vegades sobre les nocions d'hegemonia gramsciana que impregnen la tesi.

I, *last but no least*, el meu sincer agraïment a tota la gent de *Carrer*, amb l'Elia Herranz al front d'un consell de redacció dels que ja no en queden, i a tot el personal de la FAVB. Ha estat una sort no tant sols comptar amb el testimoni de tots els presidents vius de la FAVB dels anys 70 i 80, sinó compartir moltes altres coses amb els que ho han estat des dels anys 90 (i amb molta de la gent de les seves juntes): Pep Miró, Roser Argemí, Manel Andreu, Eva Fernández, Jordi Bonet i Lluís Rabell. Això inclou la Confavc i els seus darrers presidents, Joan Martínez i Jordi Giró. I, encara que molt més esporàdic, tampoc vull deixar d'esmentar el contacte amb el president de la Federación Regional de Asociaciones de Vecinos de Madrid, Nacho Murgui.

Finalment, ara sí, he d'incloure en el lloc més especial dels agraïments la meva família i els amics. Per les moltes hores robades. Sobretot a la Gretel, al Biel i al Pau; però amb qui també, gràcies precisament a la recerca i als períodes d'excedència laboral i d'atur que he dedicat a la tesi, he pogut sentir la seva escalfor a casa i viure i contribuir al creixement dels meus dos fills, al costat de la seva mare, des del mateix moment del seu naixement, el 2006 i el 2009. És la Gretel qui, amb encontres i desencontres, sempre m'ha fet tocar de peus a terra i amb qui tinc un deute infinit d'aquells que només es poden saldar amb amor. I és la meva germana Irene i molts amics i amigues qui poden reclamar-me el temps que no els he dedicat per culpa de la tesi. Però, per si a algú se li escapa que no és gens fàcil d'acabar una tesi doctoral amb dos nens corrent per casa o sacrificant vacances, caps de setmana i moltes nits, sense cap mena de beca o ajut econòmic i, alhora, bé treballant com a periodista o bé en situació d'atur, vull dir que hagués estat impossible sense la complicitat de la Gretel, evidentment, però també dels

meus pares, Manel i Rosa, i dels meus sogres, Xavier i Pilar. Col·laboració que no ha estat només en espècies -siguin dinars o cangurs- sinó, i sobretot, emocional i també intel·lectual. És un luxe poder contrastar idees a la família més directa amb persones, totes elles, compromeses amb la transformació de la societat i el benestar de la gent i el seu entorn més immediat, el barri, i que han estat i són activistes socials, veïnals, sindicals o polítics; militants d'esquerres, militants obrers, militants cristians. En múltiples combinacions de les que, confesso, me'n sento orgullós.

És per això, recollint d'alguna manera aquesta herència rebuda, que aquesta tesi vol contribuir a difondre i obrir pas a una línia d'anàlisi i interpretació sobre la ciutat democràtica, els moviments socials urbans i els processos històrics de canvi polític i de configuració d'hegemonia cultural. Com ja he insinuat i podreu comprovar, la tesi planteja també un doble repte: 1) fer una monografia sobre Barcelona i el moviment veïnal durant el franquisme i la transició a partir de material d'arxiu majoritàriament inexplorat fins ara i de l'ús complementari de la història oral, i 2) anar una mica més enllà, fins a la divulgació, per intentar destruir tòpics i ajudar a recuperar una memòria d'un temps, d'un país, d'una ciutat que no es pot deixar perdre. Una història que és necessari conèixer per entendre el present i albirar el futur d'aquesta ciutat i d'aquest país. En definitiva, de la societat, del món que hem de construir entre tots, amb lluita i empenta i capacitat d'organització social, per defensar i guanyar drets i llibertats i aspirar al benestar, a la igualtat i a la justícia social o, simplement, a viure feliços. Per nosaltres i pels qui ja no hi són però sempre ens ho demanaven, com en Josep Maria Huertas. I també pels que ens succeiran i als qui els ho demanem, com en Biel i en Pau.

2. Barcelona, els moviments socials i la democràcia: un estat de la qüestió

“No podem despreocupar-nos de la funció social de la història, perquè el que ens estem jugant és massa transcendent”

Josep Fontana (*La història dels homes*, Crítica, 2001, Barcelona)

“La historia radical pide los niveles más exigentes de la disciplina histórica. La historia radical debe ser buena historia. Debe ser tan buena como la historia pueda serlo”

Edward P. Thompson (*Agenda para una historia radical*, Crítica, 2000, Barcelona)

El geògraf i urbanista Jordi Borja reivindica la ciutat com a lloc del canvi històric des de la revolució francesa de 1789 i, per tant, el paper de subjecte històric de la ciutadania organitzada¹⁵, encara que sigui en forma prepolítica com a moviment social, tal i com defineix el filòsof Francisco Fernández Buey¹⁶. I això és així, com expliquen Jordi Borja i el seu col·lega David Harvey, en base a la idea del dret a la ciutat exposada el 1968 per Henry Lefebvre i segons la qual els moviments revolucionaris assumeixen amb freqüència, si no sempre, una dimensió urbana¹⁷. Un dret a la ciutat que no sorgeix primordialment de fascinacions i modes intel·lectuals (malgrat que també n'hi ha), sinó de la realitat dels carrers, dels barris, i de la lluita per guanyar, en temps convulsos, de crisi o de desesperació, demandes concretes de les classes populars, en una acepció que depassa el concepte de classe obrera però s'ajusta bé a la idea gramsciana d'hegemonia

---

¹⁵ BORJA, Jordi. *La ciudad conquistada*, Madrid, 2003, Alianza, p. 353.

¹⁶ FERNÁNDEZ BUEY, Francisco. “Els moviments socials alternatius: un balanç”, a PRAT, Enric (coord.). *Els moviments socials a la Catalunya contemporània*, UB, 2004, Barcelona, p. 45.

¹⁷ LEFEBVRE, Henry. *Le Droit à la Ville*, París, Anthropos, 1968 [ed. cast.: *El derecho a la ciudad*, Barcelona, 1973, Península].

de les classes subalternes¹⁸. Historiadors com Charles Tilly, Eric J. Hobsbawm, Edward P. Thompson i George Rudé han certificat que els moviments socials, i en especial els urbans, a la vegada que canvien accions i finalitats en sintonia amb la modernització del temps històric, constitueixen un dels indicadors o baluards més significatius del canvi social en condicions modernes i, de fet, marquen l'expansió i la contracció de les oportunitats democràtiques¹⁹. De la mateixa manera que el factor geogràfic i d'arrelament territorial, local, de proximitat, és clau en els moviments socials, com estableix Charles Tilly ja des dels mateixos orígens dels moviments socials a la Gran Bretanya i a les seves colònies nordamericanes²⁰.

Més concret, el sociòleg Manuel Castells argumenta que els moviments veïnals i de base local o territorial, on la participació de les dones ha estat decisiva, són elements fonamentals de l'organització i el canvi social, en totes les societats i al llarg del temps, malgrat que han estat ignorats, menystinguts o deformats en la visió històrica respecte dels considerats grans actors de la història: els Estats, els partits polítics i els agents econòmics. En el context de la globalització, Castells considera clau per comprendre i, al mateix temps, per poder incidir en el canvi històric, els tres eixos sobre els quals, durant el darrer mig segle, s'han estructurat de forma oberta els moviments veïnals arreu, especialment en les societats de capitalisme avançat d'Europa i Amèrica del Nord, però també a l'Amèrica Llatina, Àfrica i Àsia²¹. Es refereix a la defensa de les

---

¹⁸ BORJA, Jordi. *Mis universidades. Historia de un proceso de aprendizaje*, treball complementari a *Revolución urbana y derechos ciudadanos*, UB, 2012, Barcelona. Tesi doctoral inèdita; i HARVEY, David. *Ciudades rebeldes. Del derecho de la ciudad a la revolución urbana*, Akal, Madrid, 2013.

¹⁹ TILLY, Charles i WOOD, Leslie J. *Los movimientos sociales, 1768-2008. Desde sus orígenes hasta Facebook*, Crítica, 2010, Barcelona, p. 21; i GODÀS, Xavier. *Política del disenso. Sociología de movimientos sociales*, Icaria, 2007, Barcelona, p. 31-36.

²⁰ TILLY, Charles i WOOD, Leslie J. *Los movimientos sociales, 1768-2008. Desde sus orígenes hasta Facebook*, Crítica, 2010, Barcelona, p. 65.

²¹ Castells posa quatre exemples: 1) La Comuna de París, que “no va tenir res a veure amb una revolució obrera, ni proletària ni industrial”, sinó que “va començar per una vaga de lloguers i es va organitzar al

condicions de vida en el sentit més ampli -des de les reivindicacions populars que històricament no podien ser obtingudes directament mitjançant un salari, és a a dir, a l'anomenat salari indirecte (educació, sanitat...), i fins a les més noves demandes ecologistes-; a la construcció d'una identitat col·lectiva, social i cultural amb el territori, el barri, com a element fonamental, i a l'afirmació d'una autonomia política local que reconstrueix les formes democràtiques del poder en base a la capacitat de participació ciutadana.

Aquests tres eixos, fonamentals per actuar segons la divisa *pensar globalment i actuar localment* de la que fan bandera els anomenats nous moviments socials, Castells els veu reforçats en els moviments veïnals “perquè són molt més capil·lars que tots els altres moviments socials i que els sindicats i estan molt més difosos en el conjunt de la societat”²². No es pot oblidar tampoc el seu caràcter territorial, una peculiaritat compartida només pels nacionalismes, i que deixa la resta de moviments socials, que són per definició temàtics o sectorials, davant del risc de quedar subsumits en una fita més àmplia, clarament política. En el context de la Catalunya i l'Espanya de la transició que ens ocupa, aquesta fita va ser la democràcia. Però en general, com argumenta el sociòleg Slavoj Žižek, “el límit d'aquests moviments és que no són *polítics* en el sentit d'un singular universal: són *moviments d'un sol tema* que no tenen la dimensió de la

---

voltant de reivindicacions municipals i d'autonomia local”; 2) el moviment de llogaters de Veracruz de 1922, que fou la base d'un sector del moviment revolucionari popular a Mèxic; 3) la vaga de lloguers de Glasgow del 1915, origen d'un programa de reivindicació municipal que va conduir a la legislació sobre la qual es va organitzar el model de la vivenda social i pública a tota Europa; i 4) el moviment veïnal de Corea del Sud, “important en la lluita contra la dictadura coreana en la seva última fase”, i similar al moviment veïnal de Caracas, amb efímera expressió política (La Causa R) i social (el *Caracazo*) abans de recolzar en ell part de la revolució bolivariana. CASTELLS, Manuel. *Movimiento vecinal y nuevo orden mundial*, CAVE, 1992, Madrid, p. 4. Per a exemples sobre Nova York (Estats Units) i Roma (Itàlia), vegeu, respectivament, ANGOTTI, Tom. *New York for Sale. Community Plannings Confronts Global Real Estate*, MIT Press, 2008, Nova York; i ALONSO, Noemí. “Els moviments veïnals a Roma durant el cicle de protesta italià, 1868-1976”, a *Segle XX*, núm. 4, CCOO Catalunya-Afers, 2011, Barcelona-Catarroja, p. 57-77.

²² CASTELLS (1992), p. 25.

universalitat, és a dir, que no és relacionen amb la *totalitat* social”²³. Caldria analitzar si aquest límit val, o no, pels moviments ciutadans o veïnals que, si bé responen a particularismes locals, també són capaços d’afrontar una *totalitat* social i política precisament pel seu caràcter territorial i no temàtic ni sectorial.

En aquest marc, sembla lògic aproximar-se històricament als moviments socials i, en concret, als de base veïnal. Encara més per a una ciutat de les dimensions, ubicació geogràfica i significació històrica, política, social i urbana de Barcelona. La capital de Catalunya és una de les ciutats més importants de l’Estat espanyol, del sud d’Europa i de la ribera del Mediterrani i és un referent mundial a molts nivells: urbanístic, cultural, turístic i, també, en mobilització social i moviments urbans. No és cap erudició gratuïta citar Friedrich Engels quan va escriure, en una memòria sobre les revoltes socials a l’Espanya de 1873, que Barcelona tenia “en el seu haver-hi històric més combats de barricades que cap altra ciutat del món”. Ni és cap frívola anèctoda recordar que un segle i quart després, el 25 de març de 2003, fent referència a la gran protesta contra la guerra d’Iraq celebrada a la capital catalana tres dies abans, l’expresident dels Estats Units George Bush pare va dir, en una convenció petrolera, que “ningú pot permetre que la seva política sigui determinada pel nombre de gent que es manifesta a Barcelona”²⁴.

Sorprèn que hi hagi obres i autors de prestigi que obviïn o menystinguin el paper de Barcelona com a referent dels moviments socials urbans. És el cas de *Los movimientos sociales*, dels sociòlegs Donatella della Porta i Mario Diani, un treball de 2006 traduït al castellà el 2011 i amb un epíleg actualitzat fins al 15-M. Aquest llibre ignora per complet el moviment veïnal, tant important a Barcelona i, per extensió i exportació,

---

²³ ZIZEK, Slavoj. *Repetir Lenin*, Akal, 2004, Madrid, p. 111.

²⁴ ANDREU, Marc. “El ‘model Barcelona’ dels moviments socials”, Xarxa Vives d’Universitats, 2013, Premi de Comunicació Científica Joan Lluís Vives 2012, a *L’Espill*, Universitat de València, en premsa.

també a l'Espanya de la transició democràtica dels anys 70 com, fins i tot, en ambients de la resta d'Europa i Amèrica Llatina. Fet en el que hi té molt a veure la important difusió dels estudis urbans de Manuel Castells i Jordi Borja, que en bona mesura parteixen de l'anàlisi empírica dels moviments socials a la Barcelona dels anys 60 i 70 del segle XX. Per això sobta que Donatella della Porta i Mario Diani, malgrat citar Manuel Castells, quan situen els moviments socials dels anys 60 i 70 citin el Maig francès, els drets civils als Estats Units, les protestes estudiantils a Alemanya, Regne Unit i Mèxic, l'eclosió del catolicisme crític de Roma a l'Amèrica Llatina i “les mobilitzacions a favor de la democràcia en llocs tan diferents como el Madrid franquista i la Praga comunista”²⁵. Però ni una paraula de Barcelona. Oblit en que també cau David Harvey, que a *Ciudades rebeldes* sí cita Barcelona com a referent de moviments socials per la guerra civil i pels indignats del 15-M però, en canvi, ignora, a major glòria de Madrid, el paper cabdal de la capital catalana en “les mobilitzacions urbanes de 1968 (París, Chicago, Ciudad de México, Bangkok i altres, incloses l'anomenada ‘Primavera de Praga’ i l'auge de les associacions de veïns a Madrid al capdavant del moviment antifranquista en aquella mateixa època)”²⁶.

Al marge dels mitificats referents de l'anarquisme i la guerra civil (per George Orwell, Noam Chomsky, Chris Ealham...) o de les més actuals i mediàtiques referències al *No a la guerra*, als indignats del 15-M i a l'eclosió del sobiranisme, a Barcelona li sobren exemples que són, fins i tot, més interessants per analitzar el fenomen dels moviments socials. Tot el que va del boicot ciutadà (acabat en vaga general) de la vaga de tramvies de 1951 a les grans manifestacions per l'amnistia de l'1 i el 8 de febrer de 1976 no pot

---

²⁵ DELLA PORTA, Donatella i DIANI, Mario. *Los Movimientos Sociales*, Editorial Complutense i CIS, Madrid, 2011, p. 21.

²⁶ HARVEY, David. *Ciudades rebeldes. Del derecho de la ciudad a la revolución urbana*, Akal, Madrid, 2013, p. 171.

ser menystingut o ignorat ni dins ni fora de les nostres fronteres. Sobretot quan un historiador com Sebastian Balfour ja fa anys que va conceptualitzar la vaga de tramvies de 1951 com un punt d'inflexió en la història del moviment obrer que renova una forma de dissidència tradicional a Barcelona i que conté les llavors d'una nova acció popular i urbana de masses²⁷. O quan les fotos que Manel Armengol va fer de la manifestació de l'1 de febrer de 1976, convocada pel moviment veïnal i la FAVB com a paraigua de l'Assemblea de Catalunya, van donar la volta al món en capçaleres com *The New York Times*, *Times*, *Der Spiegel*, *Stern*, *Newsweek* i *Paris-Match* i van suscitar el famós editorial “*Le défi catalan*” de *Le Monde*, en un episodi històric ben estudiat per David Ballester i Manuel Risques²⁸.

Per això és preocupant que el Grup Prisa presentés i fixés, el 2006, una concentració al carrer Preciados de Madrid del 22 de juny de 1976 -amb foto icònica inclosa, de Cèsar Lucas, sobre l'anomenat *niño del puñito*- com “la primera gran manifestació de la Transició”²⁹. Una afirmació maniquea que obvia, sorprenentment, tant el caràcter veïnal d'aquella convocatòria com el seu precedent inspirador de Barcelona: les més concorregudes manifestacions de febrer de 1976. Paradoxalment, incorre en el mateix oblit una obra col·lectiva de combat intel·lectual i molt bel·ligerant amb Prisa com és *CT o la Cultura de la Transición*. Els seus autors salven la figura intel·lectual de Manuel Vázquez Montalbán però corren el risc, fent necessària bugada de la transició, de perdre tots els llençols d'una democràcia imperfecta que va costar molt de guanyar.

---

²⁷ BALFOUR, Sebastian. *La dictadura, los trabajadores y la ciudad*, Edicions Alfons el Magnànim, 1994, València, p. 47.

²⁸ BALLESTER, David i RISQUES, Manel. *Temps d'amnistia. Les manifestacions de l'1 i el 8 de febrer a Barcelona*, Barcelona, 2001, Edicions 62.

²⁹ Vegeu ANDREU, Marc. “Quan el puny no ens deixa veure la pancarta”, a *L'Avenç*, núm. 314, Barcelona, juny de 2006; i, subsidiàriament, també EL PAÍS, *La Transición. La mirada del tiempo. Memoria gráfica de la historia y la sociedad españolas del siglo XX*, vol. 7. Madrid, 2006, Diario El País i CRUZ, Juan i TESÓN, Núria. “El niño del puño en alto”, a *El País*, 18 de febrer de 2006, p. 32.

No tant sols no reconeixen els lideratges catalans durant la transició espanyola (en l'àmbit polític, social, sindical i cultural), sinó que donen per feta la derrota total dels moviments socials als anys 70, cosa que no està tan clara; com a mínim pel que fa al moviment veïnal³⁰. De mals similars –oblit del moviment veïnal i del paper català en una transició que es critica legítimament, i sovint amb encert, però des d'un presentisme massa ideològic que deixa de banda el rigor de la contextualització històrica- pateix el politòleg Juan Carlos Monedero al seu treball *La Transición contada a nuestros padres*³¹.

Els perquès d'aquesta ocultació o falta de coneixement, local i internacional, del lideratge i de la capacitat exportadora, de generar model de ciutat però alhora també models de lluita urbana, de Barcelona en relació als moviments socials són diversos i complexes. I és un fet que sorprèn encara més si ens plantegem la hipòtesi -com és el cas- de que el moviment veïnal o ciutadà a la Barcelona dels anys 70 no tan sols va ser clau durant la transició a la ciutat -on cal analitzar, fins i tot, si no va forçar *de facto* una ruptura democràtica local que no va ser tal a Espanya-, sinó que també va incidir de forma determinant en alguns ritmes i fites cabdals del procés de canvi històric a nivell de tot l'Estat.

D'entrada, el que és paradoxal és que tot plegat no quedi ben recollit ni en els llibres d'història, sociologia o ciència política més canònics ni en els discursos historiogràfics crítics que proliferen sobre la transició. És innegable que en els darrers anys s'ha fet un

---

³⁰ AA.DD. *CT o la Cultura de la Transición. Crítica a 35 años de cultura española*, Debolsillo, 2012, Barcelona.

³¹ MONEDERO, Juan Carlos. *La Transición contada a nuestros padres. Nocturno de la democracia española*, Catarata, 2013, Madrid (edició revisada i augmentada, original de 2011). Es dona la paradoxa de que la foto de portada d'aquest llibre és la famosa imatge de César Lucas coneguda com *el niño del puñito*, de la manifestació veïnal del juny de 1976 a Madrid per l'amnistia, contra la carestia de la vida i per la legalització de les associacions de veïns. La imatge s'utilitza al llibre sense peu, data ni contextualització.

esforç historiogràfic per recuperar la memòria del moviment veïnal. Precisament aquí s'insereix aquesta tesi doctoral, gairebé en paral·lel a una altra d'Ivan Bordetas³² i a les aportacions d'aquest darrer conjuntament amb Xavier Domènech, Ricard Martínez i Anna Sánchez sota la coordinació de Carme Molinero i Pere Ysàs³³, així com altres de Mercè Tatjer i Nàdia Varo³⁴, en l'àmbit català, i de Rafael Quirosa-Cheyrouze i Mónica Fernández³⁵, en una perspectiva espanyola. No és casualitat, doncs, que prop de mitja dotzena de comunicacions de la VIII Trobada Internacional d'Investigadors del Franquisme, celebrada Barcelona el novembre de 2013, abordessin temàtiques directa o indirectament relacionades amb el moviment veïnal³⁶. Cal precisar que molts d'aquests autors i treballs es nodreixen (ens nodrim) del treball de grups de recerca

---

³² BORDETAS, Ivan. *Nosotros somos los que hemos hecho esta ciudad. Autoorganización y movilización vecinal durante el tardofranquismo y el proceso de cambio político*, UAB, 2012, Barcelona. Tesi de doctorat inèdita.

³³ MOLINERO, Carme i YSÀS, Pere (coord.). *Construint la ciutat democràtica. El moviment veïnal durant el tardofranquisme i la transició*, Icària-UAB, 2010, Barcelona. Aquest treball és deutor, entre d'altres, de DOMÈNECH, Xavier. *Classe obrera, antifranquisme y cambio político*, Catarata, 2008, Madrid; i *Quan el carrer va deixar de ser seu. Moviment obrer, societat civil i canvi polític. Sabadell (1966-1976)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, Barcelona; i de MARTÍNEZ, Ricard. *El moviment veïnal a l'àrea metropolitana de Barcelona durant el tardofranquisme i la transició: el cas de Sabadell (1966-1976)*, UPF, 1999, Barcelona. Tesina de doctorat inèdita.

³⁴ TATJER, Mercè i LARREA, Cristina (ed.). *Barraques. La Barcelona informal del segle XX*, Ajuntament de Barcelona, 2012, Barcelona; i VARO, Nàdia. *Les llavors de la protesta. Els orígens del moviment veïnal a l'àrea metropolitana de Barcelona (1964-1974)*, CCOO, 2010. Accèssit del Premi Àngel Rozas a la Investigació en Ciències Socials per a Investigadors Novells, inèdit.

³⁵ QUIROSA-CHEYROUZE, Rafael i FERNÁNDEZ AMADOR, Mónica. *El movimiento vecinal: la lucha por la democracia desde los barrios*, a QUIROSA-CHEYROUZE, Rafael (ed.). *La sociedad española en la Transición. Los movimientos sociales en el proceso democratizador*, Biblioteca Nueva, 2011, Madrid.

³⁶ CUESTA GÓMEZ, José Miguel. "Equipaments bàsics, llibertats democràtiques i transformació social. El moviment veïnal al Barcelonès Nord a finals de la dictadura"; RABASSA, Jordi. "La tancada de Motor Ibèrica (1976): les dones en el moviment obrer del tardofranquisme"; CONTRERAS, Javier. "Nuevo andalucismo y movimiento vecinal (1976-1983). El frente de barrios y los grupos de base del PSA"; MARTÍNEZ, Fátima. "Sociedad urbana y tardofranquismo: el movimiento vecinal en Vigo. 1967-1975"; OFER, Inbal i GROVES, Tamar. "Entre la opció política i la oposició social: vecinos y maestros en el tardofranquisme"; BAENA, Neus. "Caminos divergentes: la Iglesia y las bases del catolicismo obrero durante el proceso de democratización española. Los cinturones industriales de Barcelona y Tarragona (1951-1977)".

interdisciplinaris de la UB (CEHI-GRANMA)³⁷, la UAB (CEFID)³⁸, la UPF (CEMS), la UPC (Arxiu Crític Model Barcelona)³⁹ i del Muhba-Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana (IPEC-Barraquisme a Barcelona)⁴⁰, així com dels esforços paral·lels del mateix moviment veïnal de Catalunya i Madrid (FAVB, Confave i FRAVM) en matèria de memòria històrica⁴¹. Però el cert és que tot el conjunt d'aquest coneixement històric no està encara incorporat al *know how* de la nostra societat.

N'és responsable, en bona mesura, el fet que si la història de la transició i la democràcia a Espanya i Catalunya fa relativament pocs anys que s'està començant a escriure, la dels moviments socials que van incidir en aquest procés històric al conjunt de l'Estat i a Catalunya està encara molt més a les beceroles. Entre d'altres motius, perquè no encaixa en el discurs complementari dels dos paradigmes que fins ara explicaven la transició: el que l'explica pel paper de les elits polítiques i el que atribueix la democràcia a una conseqüència gairebé mecànica dels canvis estructurals (econòmics i socioculturals) que van modernitzar Espanya des dels anys 60; és a dir, el paradigma que diu que la democràcia va arribar amb el *desarrollismo*. Ho recordava Francisco Fernández Buey:

---

³⁷ ARACIL, Rafael, MAYAYO, Andreu i SEGURA, Antoni (ed.). *Memòria de la Transició a Espanya i Catalunya* (vols. I a VI), UB, 2000-2004, Barcelona; i *Diari d'una postguerra. La Vanguardia Española (1939-1946)*, Afers, 2010, Catarroja-Barcelona.

³⁸ MOLINERO i YSÀS (2010).

³⁹ MONTANER, Josep Maria, ÁLVAREZ, Fernando i MUXÍ, Zaida (ed.). *Arxiu crític model Barcelona 1973-2004*, Ajuntament de Barcelona i ETSAB-UPC, 2011, Barcelona [també editat en castellà i anglès]; i MONTANER, Josep Maria, ÁLVAREZ, Fernando, MUXÍ, Zaida i CASANOVAS, Roser (ed.). *Reader modelo Barcelona 1973-2013*, Comanegra, Ajuntament de Barcelona i ETSAB-UPC, 2013, Barcelona.

⁴⁰ TATJER i LARREA (2012) i TATJER, Mercè (et. al.). *Barraquisme la ciutat (im)possible. Els barris de Can Valero, el Carmel i la Perona a la Barcelona del segle XX*, Generalitat de Catalunya, 2011, Barcelona.

⁴¹ ANDREU, Marc (et. al.). *1970-2010. 40 anys d'acció veïnal*, FAVB, 2010, Barcelona; FAVB. *Josep M. Huertas Claveria i els barris de Barcelona. Antologia de reportatges (1964-1975)*, FAVB, 2013, Barcelona; i PÉREZ QUINTANA, Vicente i SÁNCHEZ LEÓN, Pablo (ed.). *Memoria ciudadana y movimiento vecinal. Madrid, 1968-2008*, Catarata, 2008, Madrid. La primera i la tercera d'aquestes obres, al seu torn, amplien, complementen de llarg i són deutors de HUERTAS, Josep Maria, i ANDREU, Marc. *Barcelona en lluita (el moviment urbà 1965-1996)*, FAVB, 1996, Barcelona; i CABRERIZO, Maite. *Treinta... y tantos. La lucha del movimiento vecinal en Madrid, desde sus comienzos hasta hoy (1968-1998)*, FRAVM, 1998, Madrid.

“Els moviments socials, malgrat la seva forta presència i el seu destacat paper històric, han estat poc tractats o bé ignorats per la majoria de les obres d’història contemporània de Catalunya. [...] Aquest problema té a veure, en gran manera, amb el fet que, tot i haver-hi bastants llibres teòrics i analítics sobre moviments socials, fins ara, a Catalunya, la recerca concreta sobre aquests és escassa. [...] És cert que els historiadors no han prestat gaire atenció a aquest tipus de moviments, fet que contrasta amb l’interès que han mostrat envers ells, al llarg de les darreres dècades, el sociòlegs, els psicòlegs socials i els politòlegs”⁴².

Des de la historiografia, el capítol sobre moviments socials que Manuel Pérez Ledesma va signar a *La Transición, treinta años después* va ser una primera aportació a tenir present pel conjunt d’Espanya, després superada pel treball col·lectiu de Rafael Quirosa-Cheyrouze⁴³. És aquí on Ismael Saz apunta amb encert que el franquisme sabia, abans de morir Franco, que havia perdut l’hegemonia cultural degut a l’acció dels moviments socials i de l’oposició antifranquista; i d’aquí n’infereix, trencant el debat bizantí i maniqueu sobre ruptura o reforma, el següent: “Es podria convenir que l’oposició política va tenir la suficient capacitat de convocatòria per fer inviable el projecte reformista Arias-Fraga, tot i tot i que no la necessària per imposar el seu inicial projecte rupturista. És això, justament, el que cal estudiar en lloc de despatxar el problema amb al·lusions negatives a la capacitat de mobilització de la societat, o, alternativament, amb el recurs al vell *tic* d’origen leninista de que va ser el Partit Comunista, o els partits de la oposició en el seu conjunt, els que no van saber *estar a*

---

⁴² FERNÁNDEZ BUEY, Francisco. *Introducció a PRAT, Enric (coord.). Els moviments socials a la Catalunya contemporània*, UB, 2004, Barcelona, p. 15-17.

⁴³ PÉREZ LEDESMA, Manuel. “Nuevos y viejos movimientos sociales en la transición”, a MOLINERO, Carme (ed.). *La Transición, treinta años después. De la dictadura a la instauración y consolidación de la democracia*, Península, 2006, Barcelona; i QUIROZA-CHEYROUZE, Rafael (ed.). *La sociedad española en la Transición. Los movimientos sociales en el proceso democratizador*, Biblioteca Nueva, 2011, Madrid.

l'alçada"⁴⁴. En la mateixa obra, Sebastian Balfour i Óscar J. Martín afirmen amb rotunditat que “el moviment veïnal va representar una ascendent força social molt important durant el franquisme final perquè va participar decisivament en l’activació de canvis profunds en l’espai, en la cultura i en la política en aconseguir la millora estructural en l’equipament col·lectiu de la perifèria urbana, en recuperar antics espais de sociabilitat i cultura popular, en ser escola d’aprenentatge i construcció democràtica des de baix i, sobretot, en pressionar a favor de la renovació democràtica de les institucions municipals”⁴⁵.

També Rafael Quirosa-Cheyrouze i Mónica Fernández reconeixen, tot citant Manuel Castells, que “l’associacionisme veïnal ha estat definit como el moviment urbà més significatiu a Europa des de 1945, la transcendència del qual es considera fonamental en el procés de transició”. No obstant, per la influència del mateix Castells com a referència no sotmesa a crítica i pels exemples que utilitzen, Quirosa-Cheyrouze i Fernández tracen una panoràmica del moviment veïnal massa homogènia arreu de l’Estat espanyol⁴⁶. I, malgrat destacar els casos de Madrid, Bilbao i Barcelona, no reconeixen a la capital catalana el lideratge, l’avantguarda que va ser i que aquí ens proposem demostrar. Com d’altra banda tampoc ho explicita, malgrat sí tenir els elements documentals per fer-ho, Ivan Bordetas. Però el seu cas és diametralment oposat, perquè el que pretén Bordetas és reivindicar els orígens, l’autonomia i l’autoorganització de la mobilització veïnal arreu d’Espanya partint de l’estudi dels casos de Barcelona, Madrid i Bilbao, per bé que el gruix del seu treball documental recolza

---

⁴⁴ SAZ, Ismael. “Y la sociedad marcó el camino. O sobre el triunfo de la democracia en España (1969-1978)”, a QUIROSA-CHEYROUZE, Rafael (ed.), 2011, p. 29-42

⁴⁵ BALFOUR, Sebastian i MARTÍN, Óscar J. “Movimientos sociales y transición a la democracia: el caso español”, a QUIROSA-CHEYROUZE, Rafael (ed.), 2011, p. 57.

⁴⁶ QUIROSA-CHEYROUZE, Rafael i FERNÁNDEZ, Mónica. *El movimiento vecinal: la lucha por la democracia desde los barrios*, a QUIROSA-CHEYROUZE, Rafael (ed.), 2011, p. 207-220.

primordialment sobre Catalunya. Figueu d'un altre paner és la implícita interpretació (un pèl forçada) d'Ivan Bordetas sobre l'*adulteració* dirigista que els partits de l'esquerra antifranquista, i significativament els comunistes, haurien introduït en un moviment veïnal que –com posa de manifest la seva pròpia tesi- mai va ser pur. De fet, com explica molt bé Ivan Bordetas, el moviment ciutadà va tenir uns orígens de mestissatge entre veïns arrelats a les grans ciutats i immigrants vinguts d'altres poblacions i zones rurals molt ben treballats en les xarxes socials de barris i suburbis, i amb la decisiva contribució tant dels militants catòlics de base com dels militants de base de l'esquerra antifranquista, singularment els comunistes.

En qualsevol cas, l'obra col·lectiva de Rafael Quirosa-Cheyrouze i el treball de Manuel Pérez Ledesma aporten, per fi, interpretacions de síntesi generalista que qüestionen el discurs historiogràfic canònic sobre la transició forjada per autors com Juan José Linz, Javier Tusell, Álvaro Soto i Santos Juliá (i que aquest darrer ja fa temps que va detectar que grinyolava⁴⁷). “CT o Cultura de la Transició”, que dirien noms aliens a la historiografia com Guillem Martínez, Ignacio Echevarría i Amador Fernández-Savater⁴⁸. No obstant, tampoc el paradigma, encara minoritari, que fa èmfasi en la mobilització social com a motor del canvi històric s'ha adonat del tot que la seva focalització o enlluernament en el moviment obrer –comprensible per tradició historiogràfica, si es vol, però això no eximeix de responsabilitat- oculta d'altres actors que, de vegades, són tant o més importants en processos com el de la transició espanyola. I a l'inrevés, el mateix argument val per a tots aquells interessats –cada cop

---

⁴⁷ JULIÁ, Santos. “Quan la transició es va fer possible”, a *L'Avenç*, núm. 307, novembre de 2005, Barcelona; SOTO, Álvaro. *La transición a la democracia. España 1975-1982*, Alianza, 1998, Madrid; i TUSELL, Javier, i SOTO, Álvaro (ed.). *Historia de la transición 1975-1986*, Alianza, 1996, Madrid.

⁴⁸ MARTÍNEZ, Guillem. “El concepto CT”; ECHEVARRÍA, Ignacio. “La CT: un cambio de paradigma”; i FERNÁNDEZ-SAVATER, Amador. “Emborronar la CT (del ‘No a la guerra’ al 15-M)”, a AA.DD. *CT o la Cultura de la Transición. Crítica a 35 años de cultura española*, Debolsillo, 2012, Barcelona.

més, per opció o influència ideològica- a menystenir la importància del moviment obrer i sindical. “Tots, o al menys la majoria dels historiadors socials reconeixen que el moviment obrer va tenir un paper decisiu en el procés; però aquesta formulació pot resultar discutible per als qui es dediquen a altres vessants de la història del període. A més, cal precisar fins on va arribar aquest paper fonamental; i fins i tot cal preguntar-se si es pot atribuir una influència semblant als moviments que, segons la terminologia convencional, hem definit de moment com a *nous*”, diu Manuel Pérez Ledesma en referència a joves i estudiants, veïns, feministes i ecopacifistes⁴⁹.

Veiem, doncs, que des d'un discurs historiogràfic alternatiu s'identifiquen com a *discutibles* els mateixos factors que, vistos des del paradigma oficial, cal qualificar sense embuts de *dèficits*. Així, és característic del discurs dominant sobre la transició que, quan incorpora el moviment obrer, ho fa com si aquest fos l'únic moviment social amb incidència en el procés de canvi⁵⁰. De vegades se citen de passada, al costat de l'acció de les Comissions Obreres, les associacions de veïns i el moviment estudiantil, però sense aprofundir-hi. I quan algú, com és el cas del sociòleg Enrique Laraña a *La construcción de los movimientos sociales*, intenta explicar la transició des de baix, en la pràctica supedita l'acció dels moviments socials a la dinàmica política. És a dir, tampoc toca el centre teòric del paradigma dominant i segueix focalitzant la seva mirada en el moviment obrer, al que suma l'universitari, segurament perquè són els dos amb menys

---

⁴⁹ PÉREZ LEDESMA, Manuel. “Nuevos y viejos movimientos sociales en la transición”, a MOLINERO, Carme (ed.). *La Transición, treinta años después. De la dictadura a la instauración y consolidación de la democracia*, Barcelona, 2006, Península, p. 117.

⁵⁰ Se citen sempre, com a exemple de la conflictivitat social que emmarca la transició, les xifres de vagues, vaguistes i hores de treball perdudes entre 1976 i 1979. Per al conjunt d'Espanya en aquests anys, segons la CEOE, parlem de 5.687 vagues, 15,5 milions de vaguistes i 62,8 milions de jornades laborals perdudes. [Vegeu SOTO, 1998, p. 199]. ¿No hi ha altres indicadors de conflictivitat social (manifestacions, ocupacions d'immobles i terrenys, exposicions, estadístiques universitàries, al·legacions urbanístiques, recollida de firmes, manifestos, actes veïnals de tota mena...) vàlids per a l'època?

problemes a l'hora de buscar les correlacions polítiques amb la sopa de lletres i sigles de l'antifranquisme⁵¹.

Enrique Laraña considera que la seva anàlisi requereix abordar des d'una perspectiva diferent el paper dels moviments socials que van sorgir a partir de la segona meitat dels anys 50 i que ell resumeix en quatre: moviments obrer, estudiantil, veïnal i nacionalistes. Amb una discutible classificació que inclou els nacionalismes i no el feminisme o l'ecopacifisme entre els moviments socials més destacats, aquesta perspectiva diferent requereix, segons Laraña, centrar l'atenció en el caràcter cultural dels moviments socials per damunt del prisma polític, obrerista, organitzatiu i quantitatiu que, com admet José Álvarez Junco, ha guiat tradicionalment els estudis d'història social a Espanya⁵². És, de fet, una tradició ja apuntada a Catalunya per Pere Gabriel en el pròleg al clàssic de Manuel Reventós *Els moviments socials a Barcelona en el segle XIX*⁵³. Essent necessari aquest canvi d'orientació per superar la tendència a que el referent de qualsevol treball sobre moviments socials sigui un moviment obrer entès normalment des de postulats marxistes més o menys ortodoxos, no deixa de ser paradoxal que fos un sociòleg dels primers a reclamar el canvi amb l'argument que cal

---

⁵¹ LARAÑA, Enrique. *La construcción de los movimientos sociales*, Madrid, 1999, Alianza.

⁵² ÁLVAREZ JUNCO, José. "Movimientos sociales en España: del modelo tradicional a la modernidad postfranquista", dins el curs "Los nuevos movimientos sociales y el fin de las ideologías", Universidad Internacional Menéndez Pelayo, 16-20 juliol de 1990.

⁵³ El 1925, Manuel Reventós "inaugurà un tipus d'historiografia del moviment organitzat dels treballadors que ha costat molt de superar. Les seves característiques: ús crític de les fonts documentals, bàsicament premsa política i obrera, llibres de militants obrers, bans i altres documents oficials a combinar amb una bibliografia àmplia d'història política; atenció als aspectes ideològics del moviment obrer, però especial interès en defugir les anàlisis doctrinals de tipus genèric; intentant, en fi, d'inserir la lluita obrera i el desenvolupament organitzatiu del moviment en la història política del país". GABRIEL, Pere. "Pròleg" a REVENTÓS, Manuel. *Els moviments socials a Barcelona en el segle XIX*, Crítica, 1987, Barcelona, p. XVI.

situar l'anàlisi "en una perspectiva històrica, sense la qual no pot entendre's bé la naturalesa dels moviments socials a l'actualitat"⁵⁴.

El meritori treball d'un historiador com Sebastian Balfour a *La dictadura, los trabajadores y la ciudad* ja va més enllà del quantitativisme organitzatiu i de la projecció política que José Álvarez Junco i Pere Gabriel admeten implícitament com un llast, però des de la sociologia es podria argumentar que encara està ancorat -lògica i necessàriament, donat l'objecte d'estudi- en el moviment obrer. Però això ja no es pot objectar en contra de Xavier Domènech perquè, malgrat ser en bona mesura deutor de Sebastian Balfour, de Pere Ysàs i de Carme Molinero⁵⁵, la seva ambició més enllà de la microhistòria i el seu ús de les categories gramscianes d'hegemonia cultural i de classes subalternes depassen els límits metodològics i conceptuals de la historiografia obrerista marxiana clàssica. Xavier Domènech aposta per reenquadrar la relació entre moviments socials i canvi polític tant des del punt de vista cronològic -prestant especial atenció al que succeeix a partir de 1976- com geogràfic i social, fins a dibuixar una geografia d'excepcions per a l'antifranquisme que confronta amb la majoria silenciosa del franquisme sociològic present arreu, sense oblidar el pes específic o la singularitat antifranquista de Catalunya que reconeixia, fins i tot, un historiador *mainstream* nascut a Barcelona però resident a Madrid com Javier Tusell⁵⁶.

---

⁵⁴ LARAÑA, Enrique. *La construcción de los movimientos sociales*, Madrid, 1999, Alianza, p. 279.

⁵⁵ En el pròleg a DOMÈNECH, Xavier. *Classe obrera, antifranquismo y cambio político*, Catarata, 2008, Madrid, Carme Molinero afirma categòricament que "per fer inevitable el pas a la democràcia va ser determinant el paper de l'oposició antifranquista i, sobretot, el dels moviments socials".

⁵⁶ DOMÈNECH, Xavier. *Quan el carrer va deixar de ser seu. Moviment obrer, societat civil i canvi polític. Sabadell (1966-1976)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, Barcelona, p. 28-30; i *Classe obrera, antifranquismo y cambio político*, Catarata, 2008, Madrid, p 17-25.

Tampoc Manuel Pérez Ledesma, malgrat ser conscient que la seva no és “la interpretació habitual”, no pot obviar la preeminència de l’element polític partidista en l’estudi dels moviments socials. De fet, l’afronta amb poc marge per a la interpretació independent o autònoma: “Igual que els sindicats i les associacions de veïns o de *amas de casa*, els grups estudiantils o femenins [sic] eren -o es confiava que acabessin sent- *organizacions de masses* de les que s’esperava que fessin els papers tradicionalment assignats a aquest tipus d’organitzacions: és a dir, que fossin a la vegada *corretges de transmissió* de les propostes programàtiques i estratègiques del partit, *escoles de socialisme*, o de l’específica interpretació que cada corrent feia d’aquesta doctrina, i llocs fonamentals per al reclutament de nous afiliats”⁵⁷. Aquesta és precisament la interpretació que, específicament per al moviment veïnal, defuig i alhora denuncia, no sense un punt de contradicció, Ivan Bordetas.

Per això no deixa de ser paradoxal que la síntesi entre les postures que representen Manuel Pérez Ledesma i Ivan Bordetas ja la tingués elaborada molts anys abans una sociòloga com Anna Alabart, per a qui la falta de llibertat política durant el franquisme “implicava que els moviments reivindicaven objectius propis dels partits polítics i per tant tenien quelcom de moviment social i polític” a la vegada. Anna Alabart admet que per a algunes organitzacions i moviments “l’entrada a la democràcia i la pèrdua de relació amb els partits va suposar una crisi important”. No obstant, i en línia amb el que aquí intentarem posar de relleu, Alabart reconeix que l’herència dels anys de lluita contra el franquisme va comportar una relació especial entre els partits d’arrelada tradició antifranquista i els moviments socials. Fins al punt que “aquest element, que ha donat lloc a una dinàmica participativa amb característiques pròpies i diferenciadores,

---

⁵⁷ PÉREZ LEDESMA, Manuel. “*Nuevos y viejos movimientos sociales en la transición*”, a MOLINERO, Carme (ed.). *La Transición, treinta años después. De la dictadura a la instauración y consolidación de la democracia*, Barcelona, 2006, Península, p. 144.

s'ha de tenir present a l'hora d'analitzar la història del sistema polític català i el seu desenvolupament en l'època democràtica”⁵⁸. En aquesta línia apunten els historiadors Enric Pujol i Giovanni C. Cattini, pels qui “la crisi del sistema polític fa que hi hagi d’haver moviments socials per resoldre qüestions concretes” i que, potser no sempre del tot coherents ideològicament, històricament han contribuït a “una cultura de participació, de democràcia directa”⁵⁹. Actualitzat fins al context històric del 2014, en això hi posa èmfasi també Antoni Segura⁶⁰.

Manuel Pérez Ledesma resumeix en tres tesis la seva interpretació del paper dels moviments socials en la transició espanyola: “a) enfront els qui atribueixen el principal protagonisme a les elits polítiques o a un petit nombre d’actors destacats, aquesta interpretació assigna el paper decisiu als moviments socials, globalment considerats, b) malgrat que considera que el pes i la importància dels diversos moviments va ser molt diferent, en funció entre d’altres coses de la fase del cicle de protesta en que es va produir la seva mobilització, i c) rebutja, en tot cas, la dicotomia entre els *vells* i els *nous* moviments, per insistir en la importància d’un factor unificador, la lluita pels drets de ciutadania impulsada pels partits polítics i les organitzacions de masses promogudes per ells, i a la que es van supeditar la resta d’objectius i formes d’acció”⁶¹.

---

⁵⁸ ALABART, Anna. “Els moviments socials a Catalunya”, a CAMINAL, Miquel i MATAS, Jordi. *El sistema polític de Catalunya*, Barcelona, 1998, Tecnos, p. 145-146.

⁵⁹ PUJOL, Enric i CATTINI, Giovanni C., a RIBAS, Núria (coord.). *Societat catalana, societat limitada?*, El Cep i la Nansa, 2007, Vilanova i la Geltrú p. 218.

⁶⁰ SEGURA, Antoni. “Moviments socials, transició democràtica i canvi polític”, a *Temps i espais de memòria. Revista digital del Memorial Democràtic*, [en línia] núm. 1 (2013). Disponible a <http://memorialdemocratic.gencat.cat>

⁶¹ PÉREZ LEDESMA, Manuel. “Nuevos y viejos movimientos sociales en la transición”, a MOLINERO, Carme (ed.). *La Transición, treinta años después. De la dictadura a la instauración y consolidación de la democracia*, Barcelona, 2006, Península, p. 124.

En certa manera, Sebastian Balfour concreta i sintetitza això per a Catalunya: “En un curt període de sis anys, entre 1970 i 1976, va emergir un moviment de masses a la Gran Barcelona que va reunir centenars de milers d’obrers i va arribar a totes les indústries i centres urbans de la zona. El fil conductor que va engarçar aquest moviment va ser la lluita col·lectiva per millorar les condicions de vida al treball i al barri”⁶². Després de comparar amb desigual profunditat els casos de Terrassa, Sabadell, el Baix Llobregat (bàsicament Cornellà) i Barcelona (sobretot Poblenou), Sebastian Balfour posa Cornellà i Sabadell com a paradigmes d’èxit mobilitzador -vagues generals, respectivament, de 1974 i 1976- i d’interrelació entre la protesta obrera i urbana. En canvi, sosté que el moviment urbà de Barcelona va ser més autònom del moviment obrer i, en qualsevol cas, que l’acció veïnal als barris de la capital va ser paral·lela però no confluent amb la protesta sindical. Sebastian Balfour deixa entreveure que el conjunt dels moviments socials barcelonins van tenir menys força i van poder ser més fàcilment instrumentalitzats políticament, tesi que mirarem de contrastar. També examinarem si, com argumenta Ricard Martínez des del seu estudi de cas inicial sobre Sabadell, el moviment veïnal “va esdevenir una eina de participació i d’incidència popular en la realitat urbana, social i política” i la seva acció “va ser fonamental en el desprestigi dels ajuntaments franquistes i, pel mateix fet, va constituir un factor cabdal en la crisi del règim a escala local, la qual cosa proporciona un bon exemple del paper central dels moviments socials en la crisi terminal de la dictadura”⁶³.

Una altra característica del discurs historiogràfic en crisi sobre la transició és que la majoria d’autors, si parlen de la influència dels moviments socials, solen limitar-se a les

---

⁶² BALFOUR, Sebastian. *La dictadura, los trabajadores y la ciudad*, Edicions Alfons el Magnànim, 1994, València, p. 127.

⁶³ MARTÍNEZ, Ricard. “El moviment veïnal en el tardofranquisme i la transició: conflicte, identitat obrera i valors alternatius”, a PRAT (coord.), 2004, p. 84.

lluites del darrer període del franquisme, entre mitjan anys 50 i la mort del dictador. Redunden en aquesta cronologia fins i tot aquells que, com Nicolás Sartorius, Javier Alfaya, Carme Molinero i Pere Ysàs, sí han estudiat a fons l'antifranquisme social⁶⁴. La idea subjacent és que presentar la transició com un gran pacte de reconciliació casa malament amb l'explicitació dels conflictes socials posteriors a 1975. I la conseqüència és que, sense estudiar els moviments socials en les etapes posteriors, les de la transició pròpiament dita, es difícil comprendre què va passar el 1976, quan, fins al referèndum de reforma política del desembre, tot va estar obert i la batalla real o el crucial *tour de force* de la transició es va plantejar en forma de protestes i manifestacions al carrer, com explicita Xavier Domènech encunyant el concepte de *plebiscit al carrer*, que Andreu Mayayo reformula gràficament com aquella pràctica democràtica que consisteix a “votar amb els peus”⁶⁵.

Aquest esforç per reequilibrar cronològicament la balança no sempre ben centrada al 1975 a l'hora de mesurar, en detriment seu, el pes dels moviments socials en el transcurs dels esdeveniments posteriors a la mort de Franco és imprescindible per poder entendre el període encara de transició que, pel cas de l'objecte d'estudi que aquí ens ocupa, s'obre *de facto* el 1977 (alcaldia de Josep Maria Socias Humbert, primeres eleccions generals i restitució de la Generalitat) i, amb parades al 1978 (Constitució), 1979 (primeres eleccions municipals) i 1982 (triomf del PSOE), es podria allargar fins

---

⁶⁴ Vegeu SARTORIUS, Nicolás, i ALFAYA, Javier. *La memoria insumisa sobre la dictadura de Franco*. Madrid, 1999, Espasa; SARTORIUS, Nicolás, i SABIO, Alberto. *El final de la dictadura. La conquista de la democracia en España (noviembre de 1975 – junio de 1977)*, Madrid, 2007, Temas de Hoy; MOLINERO, Carme, i YSÀS, Pere. *Productores disciplinados y minorías subversivas. Clase obrera y conflictividad laboral en la España franquista*, Madrid, 1998, Siglo XXI; i YSÀS, Pere. *Disidencia y subversión. La lucha del régimen franquista por su supervivencia*, Barcelona, 2004, Crítica.

⁶⁵ DOMÈNECH, Xavier. *Quan el carrer va deixar de ser seu. Moviment obrer, societat civil i canvi polític. Sabadell (1966-1976)*, Abadia de Montserrat, 2002, Barcelona, p. 373-374; i “Moviment obrer i canvi polític”, a PRAT, Enric (coord.). *Els moviments socials a la Catalunya contemporània*, UB, 2004, Barcelona, p. 69.

al 1986, l'any que van coincidir la nominació olímpica de Barcelona i el referèndum de l'OTAN. Allargar-lo més enllà –amb fites al 1992 (Jocs Olímpics), 1996 (explosió del fenomen okupa al cinema Princesa), 2004 (Fòrum 2004 i culminació del cicle de mobilitzacions socials marcat per l'altermundialisme i el 'no a la guerra') o, fins i tot, al 15-M del 2011- ja seria complicar-ho potser massa. Però, tanmateix, tindria interès i coherència⁶⁶. Sobretot si entenem -com fa la ciència política i cada cop es té més en compte des d'una perspectiva historiogràfica- que “la formació de moviments socials és producte de l'explotació i creació d'oportunitats”⁶⁷. És a dir, si sabem veure que el context o estructura d'oportunitats polítiques en la qual apareixen els moviments socials propicien la seva acció i influència en moments de canvis externs com el que va significar la transició espanyola i que van associats als anomenats cicles de protesta.

Manuel Pérez Ledesma n'identifica un per Espanya entre 1975 i 1977 i constata que “com succeeix en totes les onades o *cicles de protesta*, les mobilitzacions del període de la transició no es van limitar als membres dels partits, ni tan sols als integrats en els sindicats i les associacions veïnals, estudiantils o feministes. Van atraure a més amplis sectors de la població que fins aleshores no havien mantingut cap activitat pública”⁶⁸.

Ivan Bordetas, per la seva banda, conclou que “el moviment veïnal no tan sols presentaria unes formes implícitament antifranquistes –assembleàries, horitzontals,

---

⁶⁶ Una història dels moviments socials que arrenqui de la fi del franquisme i arribi fins a l'actualitat és perfectament coherent si es vol analitzar els naixements, auges, crisis, recuperacions i influències de diversos moviments (veïnal, feminista, ecologista, antimilitarista, d'objecció de consciència i insubmissió, okupes...) que no només estan lligats a la transició i al *desencís* democràtic, sinó que, a més, enllacen el període històric dels anys 70 amb l'efervescència social de finals dels anys 90 del segle XX, amb els canvis polítics viscuts des del 2003-2004 a Catalunya i Espanya i, finalment, amb l'actual crisi socioeconòmica, política i sistèmica.

⁶⁷ IBARRA, Pedro; MARTÍ, Salvador, i GOMÀ, Ricard (coord.) *Creadores de democracia radical. Movimientos sociales y redes de políticas públicas*, Icaria, 2002, Barcelona, p. 33.

⁶⁸ PÉREZ LEDESMA, Manuel. “Nuevos y viejos movimientos sociales en la transición”, a MOLINERO, Carme (ed.). *La Transición, treinta años después. De la dictadura a la instauración y consolidación de la democracia*, Península, 2006, Barcelona, p. 146.

participatives, autònomes, autogestionàries- sinó també explícites, sumant-se a la resta de moviments socials que plantejarien la batalla final al règim, assumint col·lectivament els postulats de tots plegats: la lluita per l'amnistia, el dret a vaga, la lliure sindicació, els drets d'expressió, reunió i manifestació, de participació i gestió en la cosa pública. En definitiva, la lluita pel canvi polític, entès també, no marginalment, com a canvi social, econòmic i cultural”⁶⁹.

Concretada en els moviments socials urbans, aquesta perspectiva de l'estructura d'oportunitats polítiques que fins ara havia interessat poc la historiografia espanyola sí desperta més passions, salvant totes les distàncies, en els estudiosos de les transicions llatinoamericanes⁷⁰. De fet, el paradigma explicatiu de la transició espanyola està en crisi fins i tot com a model exportat durant anys a l'Amèrica Llatina. S'entreveu al treball col·lectiu *Transiciones de la dictadura a la democracia: los casos de España y América Latina*, en el que Enric Ucelay-Da Cal diu que l'antifranquisme -amb l'excepció potser, admet, de Catalunya- va jugar de farol i que el rei Joan Carles I i Adolfo Suárez van servir-se del seu propi bluf⁷¹. Una crítica semblant, centrada a denunciar una transició precuinada i pactada des de la impostura per les elits polítiques del règim i la oposició, que ara està molt de moda en determinats ambients i no sempre sustentada amb el rigor acadèmic que requereix, la fan des de fa anys Gregorio Morán i

---

⁶⁹ BORDETAS, Ivan. *Nosotros somos los que hemos hecho esta ciudad. Autoorganización y movilización vecinal durante el tardofranquismo y el proceso de cambio político*, UAB, 2012, Barcelona. Tesi doctoral inèdita, p. 597.

⁷⁰ CHÁVEZ, Daniel i GOLDFRANK, Benjamin (ed.). *La izquierda en la ciudad. Participación en los gobiernos locales de América Latina*, Icaria, 2004, Barcelona; i MARTÍ, Salvador i FIGUEROA, Carlos. *La izquierda revolucionaria en Centroamérica. De la lucha armada a la participación electoral*, Catarata, 2006, Madrid.

⁷¹ UCELAY-DA CAL, Enric. “El recuerdo imaginado como peso del pasado: las transiciones políticas en España”, a WAISMAN, Carlos, REIN, Raanan i GURRUTXAGA, Ander (ed.). *Transiciones de la dictadura a la democracia: los casos de España y América Latina*, UPV, 2005, Bilbao, p. 76.

Bernat Muniesa⁷². El seu punt feble, però, és que, portada als extrems, aquesta crítica legitima el discurs dominant perquè manté les elits al centre del paradigma i fa de mal encaixar amb la reivindicació del paper històric dels moviments socials. Amb tot, i a risc d'entrar en contradicció, Enric Ucelay-Da Cal i Bernat Muniesa admeten que l'ús del carrer pel "civisme militant de la societat civil" és clau per entendre les transicions i canvis polítics espanyols, ni que sigui per veure com els partits van suplantar i, finalment, destruir els moviments socials⁷³.

Arribats a aquest punt, és interessant no passar de llarg per les reflexions que plantegen Andrés Naya i Albert Recio des de la seva experiència com a dirigents del moviment veïnal de Barcelona: "L'existència d'un moviment autònom que formulés propostes i organitzés la població del carrer no formava part del projecte de democràcia limitada dissenyat durant la transició. Les limitacions a la participació no eren tant sols el resultat dels pactes i transaccions que l'esquerra va haver de fer per garantir la consolidació del sistema parlamentari, obeïen també als seus propis impulsos autoritaris, a la seva negativa a veure retallat el seu poder i paper social per compartir-lo amb la població del carrer". En aquest context, precisen que "la sagnia d'activistes no va ser tant sols el producte de les consignes polítiques i la cooptació, sinó també el resultat de l'abandonament voluntari de moltes persones que van deixar de banda la seva participació pública". Tot i això, els mateixos Andrés Naya i Albert Recio no perden de vista "la importància social que aquest modest moviment ha tingut al llarg dels darrers

---

⁷² MORÁN, Gregorio. *El precio de la transición*, Planeta, 1991, Barcelona; i MUNIESA, Bernat. *Dictadura y transición. La España lampedusiana*, UB, 2005, Barcelona, 2005. Vegeu també, des d'una visió més personal i conservadora, ÁLVARO, Francesc-Marc. *Els assassins de Franco*, L'Esfera dels Llibres, 2005, Barcelona.

⁷³ Vegeu MUNIESA, Bernat. "La transició. Tot lligat i ben lligat", a *El Contemporani*, núm. 25, Afers, gener-juny 2002, Catarroja; i FONTANA, Josep, JARNE, Antonieta i MUNIESA, Bernat (et al.). *De l'esperança al desencís. La transició als Països Catalans*, El Jonc, 2006, Lleida, p. 73.

20 [ara ja 30] anys de règim democràtic formal” i constaten que “amb els seus altibaixos el moviment ha constituït una força permanent”⁷⁴.

Ara bé, si de veritat hi ha alguna idea que ho remou tot des del punt de vista de la interpretació històrica del procés de canvi democràtic a Espanya i, singularment, a Catalunya i Barcelona que aquí pretenem analitzar és l’aportació de Xavier Domènech quan conclou que difícilment són separables en els orígens el moviment obrer i el veïnal⁷⁵. Ivan Bordetas s’hi reafirma i ho documenta a bastament⁷⁶. Aquí veurem que moviment obrer i moviment veïnal també són difícilment separables, fins a l’extrem de ser, en alguns àmbits territorials i cronològics, intercanviables com a agents o subjectes de canvi històric. Però no avancem conclusions i tornem a l’estat de la qüestió, al *statu quo ante*.

Pel que respecta estrictament a Barcelona, el problema del coneixement de la seva història en el procés de democratització és doble. Perquè la història contemporània de la ciutat i dels moviments socials que van incidir en la transició o van sorgir d’ella està encara en bona part per escriure, en construcció⁷⁷. Fins no fa gaire, i sense massa perspectiva històrica -per desconeixement de l’ofici o, fins i tot quan aquest no és el cas, per lligams personals, protagonismes i continuïtats amb l’època objecte d’estudi-, aquesta història l’estaven escrivint periodistes (en l’estela de Jaume Fabre i Josep Maria

---

⁷⁴ NAYA, Andrés i RECIO, Albert. “Movimiento vecinal: claroscuros de una lucha necesaria”, a *Mientras tanto*, núm. 91-92 (estiu-tardor 2004).

⁷⁵ DOMÈNECH, Xavier. “La reconstrucció de la raó democràtica. Del suburbi a la ciutat”, a MOLINERO, Carme i YSÀS, Pere (coord.). *Construint la ciutat democràtica. El moviment veïnal durant el tardofranquisme i la transició*, Icària-UAB, 2010, Barcelona, p. 134; i *Clase obrera, antifranquismo y cambio político: pequeños grandes cambios, 1956-1969*, Catarata, 2008, Madrid.

⁷⁶ BORDETAS, Ivan. *Nosotros somos los que hemos hecho esta ciudad. Autoorganización y movilización vecinal durante el tardofranquismo y el proceso de cambio político*, UAB, 2012. Tesi de doctorat inèdita.

⁷⁷ ANDREU, Marc. “Història veïnal: en construcció i tapant forats”, a *Plecs d’Història Local*, núm. 141, a *L’Avenç*, núm. 367 (abril 2011), p. 2-4.

Huertas⁷⁸, i amb aportacions concretes sobre la premsa de barris a càrrec de Manuel López, Albert Mussons i Gerard Maristany⁷⁹; geògrafs, urbanistes, arquitectes i sociòlegs (amb Jordi Borja i Manuel Castells⁸⁰ encapçalant una llarga llista de noms tan rellevants com les ja citades Mercè Tatjer i Anna Alabart a banda d'Horacio Capel, Marina Subirats, Joan Busquets, Josep Maria Montaner, Zaida Muixí, Josep Martí, Maria Rosa Bonet i Miquel Domingo)⁸¹; antropòlegs (amb Manuel Delgado al

---

⁷⁸ En essència, FABRE, Jaume i HUERTAS, Josep M. *Tots els barris de Barcelona* (8 vol.), Barcelona, 1976-1977, Edicions 62; i *Barcelona, la construcció d'una ciutat, 1888-1988*, Publicacions de Barcelona, 1988, Barcelona; a banda de HUERTAS, Josep M. i ANDREU, Marc. *Barcelona en lluita (el moviment urbà 1965-1996)*, FAVB, 1996, Barcelona; i FABRE, Jaume. "La llarga batalla per una ciutat millor", a ANDREU (et al.), 2010, p. 229-238.

⁷⁹ LÓPEZ, Manuel. *Un periodisme alternatiu i autogestionari. La premsa de barris a Barcelona. 1968-1977*, Col·legi de Periodistes, 1994, Barcelona; i MARISTANY, Gerard i MUSSONS, Albert. *Del descendent a la contrainformació. La premsa de barris a Barcelona. 1976-2001*, Col·legi de Periodistes, 2002, Barcelona. Així mateix, vegeu ANDREU, Marc. *Les veus del carrer*, UB, 2006, Barcelona. Tesina de doctorat inèdita; ANDREU, Marc (et al.). *Carrer. 15 anys / 100 números*, Barcelona, FAVB, 2007, Barcelona; i *Josep M. Huertas Claveria i els barris de Barcelona. Antologia de reportatges (1964-1975)*, FAVB, 2013, Barcelona.

⁸⁰ CASTELLS, Manuel. *La cuestión urbana, Siglo XXI*, 1974, Mèxic; *Ciudad, democracia y socialismo la experiencia de las asociaciones de vecinos de Madrid*, 1977, Siglo XXI, Madrid; *La ciudad y las masas. Sociología de los movimientos sociales urbanos*, Alianza, 1986, Madrid; *Movimiento vecinal y nuevo orden mundial*, CAVE, 1992, Madrid; "Productores de ciudad: el movimiento ciudadano de Madrid", a PÉREZ QUINTANA i SÁNCHEZ LEÓN (2008), p. 21-32; i BORJA, Jordi. *Movimientos sociales urbanos*, Ediciones Siap-Planteos, Buenos Aires, 1975; *Qué son las asociaciones de vecinos*, La Gaya Ciencia, 1977, Barcelona; *Estado y ciudad. Descentralización política y participación*, PPU, 1988, Barcelona; "El movimiento ciudadano en busca de la ciudad futura (frente a la ciudad disuelta y la izquierda errante)", a PÉREZ QUINTANA i SÁNCHEZ LEÓN (2008), p. 355-387 i a ANDREU (et al.), 2010, p. 185-228; *Llums i ombres de l'urbanisme a Barcelona*, Empúries, 2010, Barcelona [també en castellà, editada per la UOC]; *Mis universidades. Historia de un proceso de aprendizaje*, a *Revolución urbana y derechos ciudadanos*, UB, 2012, Barcelona. Tesi de doctorat inèdita; i *Revolución urbana y derechos ciudadanos*. Alianza, 2013, Madrid.

⁸¹ TATJER, Mercè. *La Barceloneta del siglo XVIII al Plan de la Ribera*, Libros de la Frontera, Barcelona, 1973; ALABART, Anna. *Els barris de Barcelona i el moviment associatiu veïnal*, UB, 1982, Barcelona. Tesi doctoral inèdita; *Els moviments socials a Catalunya*", a CAMINAL, Miquel i MATAS, Jordi. *El sistema polític de Catalunya*, Tecnos, 1988, Barcelona; "El moviment associatiu veïnal, quaranta anys després: un balanç", a *Nous Horitzons*, núm. 195 (2009); MARTÍ, Josep. *Relació entre associacions de veïns i partits polítics. Barcelona 1970-1980*, ICESB, 1981, Barcelona. Tesina inèdita; BONET, Maria Rosa i DOMINGO, Miquel. *Barcelona i els moviments socials urbans*, Fundació Jaume Bofill i Editorial Mediterrània, 1998, Barcelona; BUSQUETS, Joan. *Barcelona. La construcción urbanística de una ciudad compacta*. Barcelona, Ediciones del Serbal, 2004; BORJA, Jordi y MUXÍ, Zaida (ed.). *Urbanismo en el siglo XXI: una visión crítica. Bilbao, Madrid, Valencia, Barcelona*. Edicions UPC, 2004, Barcelona; CAPEL, Horacio. *El modelo Barcelona: un examen crítico*, Ediciones del Serbal, 2005, Barcelona; DEGEN, Mónica i GARCÍA, Marisol (ed.). *La metaciudad: Barcelona. Transformación de una metrópolis*, Anthropos, 2008, Barcelona; MONTANER, Josep Maria, ÁLVAREZ, Fernando i MUXÍ, Zaida (ed.). *Arxiu crític model Barcelona 1973-2004*, Ajuntament de Barcelona-ETSAB-UPC, 2011, Barcelona; SUBIRATS, Marina. *Barcelona: de la necessitat a la llibertat*, L'Avenç, 2012, Barcelona [també en castellà editada per la UOC]; i MONTANER, Josep Maria, ÁLVAREZ, Fernando, MUXÍ,

capdavant)⁸²; i polítics, politòlegs o activistes socials (com Pedro Ibarra, Ricard Gomà, Miguel Martínez, Ferran Mascarell, Lluç Pelàez, Enrique Leiva, Ivan Miró, Xavier Urbano, Elisenda Alamany, Gemma Ubasart, Marc Serrà, Alfons Barceló, Andrés Naya, Albert Recio i Josep Martínez Barceló)⁸³. Però faltaven els historiadors. O historiadors amb cobertura acadèmica; perquè Jaume Fabre, Josep M. Huertas i Mercè Tatjer són bons historiadors, i la tasca d'Anna Alabart i Josep Martí, així com la dels arxius històrics locals⁸⁴, és molt important per a la historiografia.

Ja hem vist, i és simptomàtic, que el primer historiador acadèmic que va parar atenció al moviment veïnal va ser el britànic Sebastian Balfour: *La dictadura, los trabajadores y*

Zaida i CASANOVAS, Roser (ed.). *Reader modelo Barcelona 1973-2013*, Comanegra-Ajuntament de Barcelona-ETSAB-UPC, 2013, Barcelona.

⁸² DELGADO, Manuel. *Elogi del vianant. Del 'model Barcelona' a la Barcelona real*. Barcelona, Edicions de 1984, 2005; i *La ciudad mentirosa. Fraude y miseria del 'modelo Barcelona'*. Madrid, Catarata, 2007.

⁸³ MARTÍNEZ BARCELÓ, Josep. "Del Moviment ciutadà i de la democràcia local. Moviments socials i democràcia local. Pinzellades en tres temps", a *Revista catalana de sociologia*, núm. 7, Barcelona, 1998; IBARRA, Pedro; MARTÍ, Salvador, i GOMÀ, Ricard (coord.) *Creadores de democracia radical. Movimientos sociales y redes de políticas públicas*, Icaria, 2002, Barcelona; MARTÍNEZ, Miguel. *Okupaciones de viviendas y de centros sociales. Autogestión, contracultura y conflictos urbanos*, Virus, 2002, Barcelona; NAYA, Andrés i RECIO, Albert. "Movimiento vecinal: claroscuros de una lucha necesaria", a *Mientras tanto*, núm. 91-92, Barcelona, estiu-tardor de 2004; BARCELÓ, Alfons. *Pràctiques de civisme des del meu barri*, Icaria, 2005, Barcelona; PELÀEZ, Lluç. *Insubmissió, moviment social i incidència política*, UAB, 2000, Barcelona, i *Mobilitzacions a la Barcelona del tombant de segle. Moviments socials i incidència política*, Nous Horitzons, 2006, Barcelona; LEIVA, Enrique; MIRÓ, Ivan, i URBANO, Xavier. *De la protesta al contrapoder. Nous protagonismes socials en la Barcelona metropolitana*, Virus, 2007, Barcelona; MASCARELL, Ferran. *Barcelona y la modernidad. La ciudad como proyecto de cultura*. Gedisa, 2008, Barcelona; ALAMANY, Elisenda, UBASART, Gemma i SERRA, Marc. *Construint municipi des dels moviments socials. Candidaturas alternativas i populars i barris en lluita*, Icaria, 20120, Barcelona.

⁸⁴ Cal esmentar la dilatada tasca de conservació documental i producció editorial de l'Arxiu Històric del Poblenou, del Taller d'Història de Gràcia, de l'Arxiu Històric Roquetes-Nou Barris i de l'Arxiu Municipal del Districte de Sants-Montjuïc; el recull de memòria oral del Centre d'Estudis Ignasi Iglésias *Retrats per a la memòria. Persones i lluita antifranquista al districte de Sant Andreu (1939-1982)*, CEII, Llibre de Finestrelles, núm. 5, 2011, Barcelona; el treball del Centre d'Estudis de Sant Martí de Provençals BOGAJO, Néstor i MARTÍNEZ, Manuel. *Sant Martí de Provençals, de la vila al barri*, Ajuntament de Barcelona, 2010, Barcelona; i el reflex de la tasca de l'Arxiu Històric de la Mina i el Camp de la Bota a MONFERRER, Josep M. *El camp de la Bota. Un espai i una història*, Octaedro, 2012, Barcelona i *La Història de Sant Adrià llegida des de la Mina* (vol. 1), Octaedro, 2013, Barcelona.

*la ciudad. El movimiento obrero en el área metropolitana de Barcelona (1939-1988)*⁸⁵ va ser, al 1994 -cinc anys després de publicar-se en anglès a Oxford-, una obra pionera, considerada un clàssic isolat per Paul Preston⁸⁶ i que va palesar els nombrosos buits existents aleshores. Com reconeixia encara una dècada després un altre hispanista, el nordamericà James S. Amelang, “no és gens agradable contemplar el panorama historiogràfic de Barcelona: el paisatge no és buit, però no hi ha gaires coses remarcables”, sobretot per negligència i manca general d’esforç: “Aquí no hi té res a veure la desídia, ja que es ben sabut que els historiadors catalans són membres notòriament actius de la seva professió. Més aviat es tracta de problemes d’una altra índole, com ara la somnolència intel·lectual a l’hora d’afrontar els reptes d’una història urbana més àmplia, que sosté la manca de visió crítica i, fins a cert punt, facilita una tendència massa complaguda davant de la reproducció de mites”⁸⁷. Seria injust no replicar James S. Amelang amb la menció de treballs canònics posteriors –encara que no del període del món actual- com *La quiebra de la ciudad popular*, de José Luis Oyón, i *Barcelona 1700*, d’Albert Garcia Espuche⁸⁸.

Sens dubte, més enllà de l’urbanisme, la política i els elements socioeconòmics, aquesta obertura de mires de la història contemporània de Barcelona ha d’incloure l’antropologia de l’espai urbà, el periodisme i tot l’ampli ventall de moviments socials, des del moviment obrer i el veïnal a l’estudiantil, l’antimilitarisme, l’ecologisme, el

---

⁸⁵ BALFOUR, Sebastian. *La dictadura, los trabajadores y la ciudad*, Edicions Alfons el Magnànim, 1994, València.

⁸⁶ PRESTON, Paul. Pròleg a EALHAM, Chris. *La lucha por Barcelona. Clase, cultura y conflicto 1898-1937*, Madrid, 2005, Alianza, p. 24-26.

⁸⁷ AMELANG, James S. “Peculiaritats barcelonines”, a FRADERA, Josep M., i UCELAY-DA CAL, Enric (ed.). *Notícia nova de Catalunya*, CCCB, 2005, Barcelona, p. 39.

⁸⁸ OYÓN, José Luis. *La quiebra de la ciudad popular. Espacio urbano, inmigración y anarquismo en la Barcelona de entreguerras, 1914-1936*, Ediciones del Serbal, 2008, Barcelona; i GARCIA ESPUCHE, Albert. *La Ciutat del Born. Vida quotidiana i economia a Barcelona (segles XIV a XVIII)*, Ajuntament de Barcelona, 2009, Barcelona, una obra desglossada posteriorment en la col·lecció *Barcelona 1700*.

feminisme i els encara més nous fenòmens urbans que van dels okupes al 15-M i la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH). En l'estela marcada per Sebastian Balfour, i des del tombant del segle XXI, altres historiadors van començar a llaurar el camp dels moviments socials, Barcelona i la transició més enllà de l'àmbit cronològic cenyit només a l'antifranquisme. Andreu Mayayo hi va posar una primera pedra amb *La ruptura catalana* (molt orientat, és cert, a explicar les eleccions del 15 de juny de 1977)⁸⁹. Enric Prat es va atrevir amb la primera síntesi en coordinar, a *Els moviments socials a la Catalunya contemporània*, les primeres aproximacions d'historiadors com Xavier Domènech, Ricard Martínez o ell mateix al costat d'autors que no ho eren: Francisco Fernández Buey, Carme Alemany, Jordi Petit, Pere Mora, Lluç Peláez, Tomás Herreros i Salvador Martí Puig⁹⁰. I Mary Nash, amb *Dones en transició*, va palesar el camp que la historiografia tenia per córrer en les monografies⁹¹.

Aquí, en l'àmbit de les monografies, és on s'està treballant més; no únicament historiadors, però sí especialment; i amb alguns resultats d'interès que, en general, queden en el llimb de les tesis i tesines no publicades⁹². És el cas, que mereix menció a

---

⁸⁹ MAYAYO, Andreu. *La ruptura catalana. Les eleccions del 15-J del 1977*, Afers, 2002, Catarroja.

⁹⁰ PRAT, Enric (coord.). *Els moviments socials a la Catalunya contemporània*, UB, 2004, Barcelona.

⁹¹ NASH, Mary. *Dones en transició. De la resistència política a la legitimitat feminista: les dones en la Barcelona de la transició*, Barcelona, 2007, Ajuntament de Barcelona.

⁹² GARCÍA, PICHEL, Berta. *La transició i el primer Ajuntament democràtic a l'Hospitalet (1979-1983)*, UB, 2003, Barcelona. Tesina de doctorat inèdita; LÓPEZ, Esther. *El moviment veïnal a Nou Barris (1964-1976)*, UB, 2003, Barcelona. Tesina de doctorat inèdita; Fernando. *Arreu. Un semanario al servicio de la ruptura democrática*, UB, 2004, Barcelona. Tesina de doctorat inèdita; MIR, Jordi. *El Viejo Topo (1976-1982). Calidoscopi de voluntats rupturistes. De la dictadura del proletariat a l'ecopacifisme*, UB, 2004, Barcelona. Tesina de doctorat inèdita; MARTÍ CASANOVAS, Miquel. *Cap a una cultura urbana de l'espai públic: l'experiència de Barcelona (1979-2003)*, UPC, 2004, Barcelona. Tesi de doctorat inèdita; SALAS PRAT, Teresa. *Tele/Exprés (1964-1980)*, UB, 2005, Barcelona. Tesina de doctorat inèdita; FERNÁNDEZ, José. *La participación de los católicos en el movimiento obrero de Barcelona (1946-1978)*, UB, 2006, Barcelona. Tesi doctoral inèdita; SELLÉS, Elionor. *Moviment obrer, canvi polític, social i cultural. Comissions Obreres a Catalunya 1964-1978*, UB, 2006, Barcelona. Tesi doctoral inèdita; LOPERENA, Elisabet. *Barcelona, una ciutat en procés de canvi. Els Noticiaris de Barcelona (1977-1980)*, UB, 2006, Barcelona. Tesina de doctorat inèdita; SUAÚ, Tomàs. *Consciència política, social i cultural dels arquitectes catalans a les acaballes del franquisme*, UB, 2006, Barcelona. Tesina de doctorat inèdita; LORENZO, César. *La revolta dels comuns. Una aproximació al moviment per*

part, del treball pioner i ja citat de Ricard Martínez sobre el moviment veïnal a Sabadell, parcialment destil·lat per ell mateix en publicar una aproximació a la dimensió anticapitalista del moviment veïnal i molt ben complementat per Xavier Domènech⁹³. Amb tot, no deixa de sorprendre que fins ara siguin Sabadell, i no Barcelona; o Valladolid⁹⁴, i no Madrid, les ciutats que tinguin més o menys ben estudiat des del punt de vista històric un moviment social contemporani tan important com el veïnal i en un moment cabdal com és el de la transició. No hi ha dubte de que la microhistòria és aquí tant útil per entendre-ho com alhora complicada de desplegar sobre les ciutats més grans, que d'altra banda són capitals.

Potser s'entenen també millor els buits historiogràfics (o no, tot el contrari) si som conscients del que hi ha realment en joc i que ja va acotar, el 1996, Manuel Vázquez Montalbán: “Van ser els moviments sindicals i els veïnals els primers a donar una batalla pública sistemàtica al franquisme, al costat de les avantguardes universitàries i professionals. [...] Experiències com l'Assemblea de Catalunya haguessin estat inexplicables sense un període *constituent* previ i paral·lel basat en aquest controlat

---

la llibertat del presos socials durant la Transició, UB, 2005, Barcelona. Tesina de doctorat inèdita; COLOM, Tomàs. *Introducció al debat sobre la immigració a la transició, 1975-1980*, UB, 2006, Barcelona. Tesina de doctorat inèdita; AMORES, Ferran. *Conflictivitat obrera al barri de Poblenou 1969-1978*, UB, 2006, Barcelona. Tesina de doctorat inèdita. ABADIA, Sixte. *Esport i democratització en un període de canvi. Evolució del fenomen esportiu a Barcelona durant la transició democràtica (1975-1982)*, UB, 2007, Barcelona. Tesi de doctorat; MONNET, Nadja, *La ciudad, instrucciones de uso. Esbozos barceloneses*, UB, 2007, Barcelona. Tesi de doctorat inèdita. MARRERO, Isaac. *La fábrica del conflicto. Terciarización, lucha social y patrimonio en Can Ricart, Barcelona*, UB, 2008, Barcelona. Tesi de doctorat inèdita. FERNÁNDEZ, Eva. *Vocalies de dones de Barcelona a la transició democràtica: una experiència emancipadora*, UAB, 2009, Barcelona. Treball de màster d'antropologia inèdit.

⁹³ MARTÍNEZ, Ricard. *El moviment veïnal a l'àrea metropolitana de Barcelona durant el tardofranquisme i la transició: el cas de Sabadell (1966-1976)*, UPF, 1999, Barcelona. Tesina de doctorat inèdita; *Construir futurs. La dimensió anticapitalista del moviment veïnal*, a MOLINERO, Carme i YSÀS, Pere (coord.). *Construint la ciutat democràtica. El moviment veïnal durant el tardofranquisme i la transició*, Icària-UAB, 2010, Barcelona; i DOMÈNECH, Xavier. *Quan el carrer va deixar de ser seu. Moviment obrer, societat civil i canvi polític. Sabadell (1966-1976)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, Barcelona.

⁹⁴ GONZALO MORELL, Constantino. *Democracia y barrio. El movimiento vecinal en Valladolid (1964-1986)*, Universidad de Valladolid, 2013, Valladolid; i *Movimiento vecinal y cultura política democrática en Castilla y León. El caso de Valladolid (1964-1986)*, UV, 2011, Valladolid. Tesi de doctorat.

espontaneisme dels moviments socials creadors de saber, de consciència crítica”⁹⁵. És simptomàtic que l'alcalde de Barcelona més emblemàtic de la democràcia, Pasqual Maragall, dediqui només quatre pàgines de les seves memòries al moviment veïnal. Queda en evidència si es compara amb les memòries de l'emblemàtic alcalde franquista José María Porcioles, que dona molt més relleu històric que Pasqual Maragall al moviment veïnal⁹⁶. Igualment revelador del forat historiogràfic és *Constructors de consciència i de canvi. Una aproximació als moviments socials des del Baix Llobregat*: 700 pàgines ben introduïdes per Josep Fontana, Francisco Fernández Buey i Enric Tello, i amb imatges de lluites veïnals a les cobertes... però sense cap capítol dedicat al moviment veïnal!⁹⁷. El mateix que li passa, en un àmbit no ja d'historiografia local, sinó a nivell espanyol i de recopilació d'un congrés acadèmic, al llibre *Movimientos sociales en la España contemporánea*, que tampoc dedica cap capítol al moviment veïnal⁹⁸. Imperdonables llacunes que, en certa manera, compensen les actes del VIII Congrés de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, on les referències al moviment veïnal són diverses i transversals sota el títol *1960-1980. Transicions i canvis a les terres de parla catalana*⁹⁹.

No obstant, el paradigma del buit historiogràfic per al moviment veïnal és encara l'exposició (i el catàleg) *En transició*, que el CCCB i el Memorial Democràtic van

---

⁹⁵ VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. “La lluita necessària”, pròleg a HUERTAS, Josep M. i ANDREU, Marc. *Barcelona en lluita. El moviment urbà 1965-1996*, FAVB, 1996, Barcelona, p. 9.

⁹⁶ MARAGALL, Pascual. *Oda inacabada. Memòries*, La Magrana, 2008, Barcelona; PORCIOLES, José María. *Mis memorias*, Prensa Ibérica, 1994, Barcelona.

⁹⁷ PRAT, Enric, RENOM, Mercè i RETUERTA, M. Luz (dir.). *Constructors de consciència i de canvi. Una aproximació als moviments socials des del Baix Llobregat*, Arxiu Comarcal del Baix Llobregat, 2009, Sant Feliu de Llobregat.

⁹⁸ RIVERA, Antonio, ORTIZ, José María i UGARTE, Javier (ed.). *Movimientos sociales en la España contemporánea*, UPVC-Abada, 2008, Madrid.

⁹⁹ ARNABAT, Ramon i SANTESMASES, Josep (ed.). *1960-1980. Transicions i canvis a les terres de parla catalana*, CCEPC, 2012, Barcelona.

organitzar el 2007 sota la coordinació de Manel Risques, Ricard Vinyes i Antoni Marí. Malgrat reconèixer d'entrada que els barris "esdevingueren nuclis de conflicte cultural i polític persistent, tot generant, sobretot a Barcelona, un model d'acció veïnal reivindicativa que constituí un espai d'aprenentatge civil i democràtic", *En transició* oblida les associacions de veïns. Per contra, reflecteix actors socials igualment bandejats del relat històric però amb un paper com a subjecte de canvi més marginal que el veïnal¹⁰⁰.

Escriure la història del moviment ciutadà a Barcelona era un repte al que els historiadors hem posat, finalment, fil a l'agulla. Esperonats i ajudats, també cal reconèixer-ho, per les pròpies organitzacions veïnals i, durant els anys que el van dirigir Miquel Caminal i Maria Jesús Bono, també pel Memorial Democràtic. Han entomat bé el repte els autors de *Construint la ciutat democràtica* i, singularment, Ivan Bordetas¹⁰¹. Hi contribueix el treball de la FAVB on predominen els no historiadors que és *1970-2010. 40 anys d'acció veïnal* i que es complementa amb el llibre també col·lectiu i no estrictament acadèmic *Memoria ciudadana y movimiento vecinal. Madrid, 1968-2008*, amb un capítol sobre Barcelona a càrrec de Jordi Borja al costat d'aportacions sobre Madrid de Manuel Castells, Tomás R. Villasante i Pamela Radcliff¹⁰². Tots aquests treballs proven que historiar el moviment veïnal comporta trencar tòpics sobre els seus orígens: anteriors a la Llei d'associacions de 1964 i tant o més arrelats en el cristianisme de base

---

¹⁰⁰ RISQUES, Manel, VINYES, Ricard i MARÍ, Antoni (coord.). *En transició*, Barcelona, 2007, CCCB.

¹⁰¹ MOLINERO, Carme i YSÀS, Pere (coord.). *Construint la ciutat democràtica. El moviment veïnal durant el tardofranquisme i la transició*, Icària-UAB, 2010, Barcelona; i BORDETAS, Ivan. *Nosotros somos los que hemos hecho esta ciudad. Autoorganización y movilización vecinal durante el tardofranquismo y el proceso de cambio político*, UAB, 2012, Barcelona. Tesi de doctorat inèdita.

¹⁰² ANDREU, Marc (et. al.). *1970-2010. 40 anys d'acció veïnal*, FAVB, 2010, Barcelona; i PÉREZ QUINTANA, Vicente i SÁNCHEZ LEÓN, Pablo (ed.). *Memoria ciudadana y movimiento vecinal. Madrid, 1968-2008*, Catarata, 2008, Madrid.

que en el PSUC o Bandera Roja¹⁰³. Significa també redimensionar l'abast social del moviment: interclassista i plural, però singularment obrer i d'esquerres i amb un paper molt important de les dones. I vol dir repensar la crisi de les associacions de veïns a partir de 1979: una crisi ja existent abans i potser no tant forta als anys 80 -almenys als barris de la capital catalana- si es vol entendre l'èxit inicial del *model Barcelona* i el renéixer de la crítica veïnal entre 1992 i 2004.

La història del moviment veïnal és clau per analitzar el *model Barcelona*. Hi ha qui sosté que el porciolisme com a model urbà tardocapitalista ha acabat imposant el seu esperit després de més de tres dècades de democràcia. D'altres no comparteixen o matisen aquesta visió tot destacant la petja que, combinant la protesta amb la proposta, el moviment veïnal ha deixat a la ciutat. En tot cas, el repte està en pensar històricament si aquest moviment social va forçar a la Barcelona dels anys 70, a la Barcelona de la transició, una ruptura democràtica en la línia del que sosté Andreu Mayayo: el canvi, abans que electoral, va ser civil i cultural i es va aconseguir a les manifestacions i a les festes majors¹⁰⁴.

Sense disposar dels simbolismes d'una Generalitat restaurada ni de la presa directa del poder municipal, Barcelona compta en canvi amb la ruptura factual que va significar la influència decisòria del moviment ciutadà sobre el darrers alcaldes franquistes, alguns pressionats fins a forçar-ne la destitució (José María Porcioles i Joaquim Viola) i d'altres aprofitats en el seu tarannà més obert per guanyar (no sempre) tota mena de

---

¹⁰³ Sense oblidar allò que està teoritzat i demostrat: que el dret d'associació és un element fonamental per a les coalicions transversals de moviments socials en la mesura que facilita la mobilització i la coordinació de les reivindicacions públiques. I posant també en valor que la complicitat entre catòlics i comunistes no és singular d'Itàlia, sinó que a Catalunya i Espanya està potser menys reconeguda però és un element tant o més clau. Sobre ambdues qüestions, vegeu TILLY, Charles i WOOD, Leslie J. *Los movimientos sociales, 1768-2008*, Crítica, 2010, Barcelona, p. 117 i 141.

¹⁰⁴ MAYAYO, Andreu. *La ruptura catalana. Les eleccions del 15-J del 1977*. Catarroja, 2002, Afers.

lluïtes veïnals (Enric Masó i, en especial, Josep Maria Socías Humbert). Així s'argumenta a *1970-2010. 40 anys d'acció veïnal*, per bé que també s'apunta el que a *Construint la ciutat democràtica* s'explicita per negar, en última instància, la ruptura: les expectatives del moviment veïnal de contribuir a la construcció d'una democràcia de base es van veure frustrades. S'aspirava a una ciutat democràtica que, arrelada en la realitat republicana d'abans de la guerra civil, en l'imaginari antifranquista i en la quotidianitat i les lluites dels barris, Manuel Vázquez Montalbán va definir lúcidament en el seu moment com un projecte abstracte no revolucionari però sí radicalment democràtic i amb un horitzó socialitzant¹⁰⁵.

Perduda aquesta idea de ciutat democràtica -deia Manuel Vázquez Montalbán que entre 1982 i 1986; per d'altres, entre 1992 i 2004-, com a paràmetre d'anàlisi de la Barcelona contemporània és una idea que es manté viva. I que travessa bona part de la bibliografia disponible i aquí analitzada: des de les obres de referència de Josep M. Huertas i Jaume Fabre (incomprendiblement descatalogades, la majoria) i d'Anna Alabart (que va morir el 2012 amb la seva tesi injustament inèdita) fins a les aportacions historiogràfiques més recents, com és el cas d'Ivan Bordetas. De fet, és una idea que s'obre pas entre la historiografia, contemplada en diferents graus i fòrmules per historiadors tan diferents com Sebastian Balfour, Andreu Mayayo, Mercè Tatjer i Xavier Domènech -fins i tot en un determinat moment va semblar que s'hi podria afegir Ferran Mascarell, no des de la pràctica acadèmica i la recerca històrica però sí des de la història cultural, la filosofia política i l'estudi de les idees¹⁰⁶. Aquesta tesi vol contribuir a seguir obrint pas a aquesta línia d'anàlisi sobre la ciutat democràtica, els moviments socials urbans i els processos

---

¹⁰⁵ VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. *La literatura en la construcción de la ciudad democrática*, Grijalbo, 1998, Barcelona.

¹⁰⁶ MASCARELL, Ferran. *Barcelona y la modernidad. La ciudad como proyecto de cultura*. Gedisa, 2008, Barcelona.

històrics de canvi polític i de configuració d'hegemonia cultural. I es planteja també el doble repte de fer una monografia a partir de material d'arxiu majoritàriament inexplorat fins ara i de l'ús complementari de la història oral i, al mateix temps, anar una mica més enllà, fins a la divulgació, per intentar destruir tòpics i mites i ajudar a recuperar una memòria d'un temps, d'un país, d'una ciutat que no es pot deixar perdre. I que és necessària per entendre el present i albirar el futur.

3. Els barris combatius i la coordinadora de Sant Antoni (1968-1974)

“La idea del derecho a la ciudad no surge primordialmente de diversas fascinaciones y modas intelectuales (aunque también las haya, evidentemente), sino de las calles, de los barrios, como un grito de socorro de gente oprimida en tiempos desesperados”

David Harvey (*Ciudades rebeldes*, Akal, 2013, Madrid)

Quan es tracta de moviments socials, hi ha la tendència a buscar sempre un origen en el mític 1968, l'any de totes les primaveres revolucionàries imaginables. I és cert que, també pel cas del moviment veïnal de Barcelona, s'hi poden trobar punts de referència significatius. És a l'abril de 1968, abans fins i tot que comencés el Maig francès, que està datada una de les primeres octavetes o fulls volants signat per una comissió de barri, la de Sant Andreu, de la que hi ha constància documental als arxius del PSUC¹⁰⁷. També es l'any 1968, al novembre, quan apareix el primer número de *Bandera Roja*, origen del que serà una de les organitzacions antifranquistes que més teoria i acció donarà al moviment veïnal i que, en aquella edició seminal, publicava l'article “Tareas políticas en el barrio”¹⁰⁸. Precisament un dels principals ideòlegs de *Bandera Roja* i del

---

¹⁰⁷ Després de fer una anàlisi sobre l'encariment de la vida, el full volant presentava l'organització amb aquests arguments: “Ante esta realidad, todos los ciudadanos tenemos el deber de reaccionar de una forma digna, o integrarnos al nuevo y creciente movimiento democrático, en defensa de los intereses más vitales de nuestro pueblo. Las Comisiones de Barrio son una de las diversas formas que este movimiento ha adquirido. [...] Estas Comisiones se fundamentan en su carácter unitario, haciendo posible la participación en ellas de todos los ciudadanos sin distinción de ideologías políticas o creencias. En su carácter democrático, sobre la amplia y libre discusión de todas las cuestiones y acatamiento de la voluntad de la mayoría, así como el pleno derecho para todos de elegir y ser elegidos para los puestos de responsabilidad”. ANC, Full volant Comissió de Barri de Sant Andreu, abril de 1968. Fons PSUC (230). 1543. Comissions Obreres de Barri, 1970-1976. Citat per BORDETAS (2012), p. 369.

¹⁰⁸ L'article comença amb aquesta declaració d'intencions: “Es en el barrio donde el Movimiento Popular tiene su mínima y más clara expresión tanto política como organizativa. La existencia de diversas clases sociales y su respectiva relación política expone de manera clara, tanto su importancia en la lucha contra el franquismo y el capitalismo monopolista, como los peligros que conlleva una alianza o una alianza no correcta, entre la clase obrera y estas determinadas clases sociales. Ya desde los primeros embriones de organización política en los barrios, debe cuidarse la importancia política y organizativa que debe jugar el

moviment veïnal arreu, Jordi Borja, va viure el Maig francès des del seu exili a París abans de tornar a Barcelona, a finals d'aquell any, per impartir a l'Escola d'Arquitectura, convidat pel catedràtic d'Urbanisme Manuel Ribas Piera, la nova assignatura de Sociologia Urbana. En ella, i en tota la seva prolífica producció teòrica des d'aleshores, Borja va destil·lar els coneixements adquirits a París entre un professorat de luxe¹⁰⁹ i una selecta comunitat d'exiliats espanyols¹¹⁰, i en especial una de les "idees bàsiques" que confessa que li va deixar l'esperit del 68: "El convenciment de que la ciutat era un dels llocs principals per entendre i canviar la societat"¹¹¹. I finalment, però no per això menys important, el 1968 és també l'any del naixement de l'Associació de Veïns de Sant Antoni, a partir de la qual s'estructurarà, quatre anys més tard, la unió del moviment de barris a Barcelona en la denominada Coordinadora de Sant Antoni, creada el 1972 en la semiclandestinitat i en paral·lel a la legalització de la Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona. La FAVB, on el 1974 acabarien confluint les associacions de carrer o *bombillaires*, pròpies de la burgesia no hostil a la dictadura, i les associacions de barri, d'extracció obrera o popular i clarament antifranquistes.

---

trabajo de agitación y propaganda en las fábricas. Ahora bien, esta tarea no debe llevar en ningún momento a despreciar posibilidades concretas de agitación y movilización a través de las necesidades asistenciales del barrio". "Tareas políticas en el barrio", *Bandera Roja*, núm. 1, novembre 1968. CEHI-CRAI Pavelló de la República, DPP (OCE (BR)) 1 / 2 (1).

¹⁰⁹ Raymond Arond, Paul Lazarsfeld, Maurice Duverger, Alain Touraine, Henri Lefebvre, Lucien Goldmann, Jean Stœtzl, Otto Klincksberg, André Marchal, René Courtin, Henri Bartoli, Charles Bettelheim, Henri Denis, Pierre Vilar, Pierre George, Pierre Bourdieu, Yves Lacoste, Michel Coquery i Michel Rochefort, entre d'altres. Citats a BORJA (2012), p. 30.

¹¹⁰ En els cercles polític i íntim de Jordi Borja durant els anys 60 a París es movien exiliats i estudiants catalans de l'òrbita del PSUC o del FLP com els metges Jordi Sales i Jordi Marsal, Oriol Bohigas, la lingüista Rosa Solé, la historiadora Núria Sales, la demògrafa Anna Cabré, i els sociòlegs Manuel Castells i Marina Subirats. També exiliats espanyols de diferents tendències d'esquerres com José Luis Leal, Joaquín Leguina, els periodistes Juan Tomàs de Sala i Vicente Verdú, Ignacio Quintana, Rafael Bermejo i Blas Calzada. Jordi Borja, que com a membre del PSUC des de 1960 va tenir contacte a París amb els dirigents del PCE Fernando Claudín i Federico Sánchez (Jorge Semprún), va ser separat o "desorganitzat" del partit després que aquests en fossin expulsats per dissidents. Vegeu BORJA (2012).

¹¹¹ BORJA, Jordi. *Mis universidades. Historia de un proceso de aprendizaje*, treball complementari a *Revolución urbana y derechos ciudadanos*, UB, 2012, Barcelona. Tesi doctoral inèdita, p. 46.

Però ja existia vida, també pel moviment veïnal, molt abans del 1968. I fins i tot abans de la Llei d'Associacions de 1964 -aprovada el 24 de desembre d'aquell any tot i que no va entrar en vigor, per una disposició transitòria, fins el 30 d'abril de 1965-, molt sovint citada com el punt de partida del modern moviment associatiu ciutadà. En realitat, però, és una fita que no resisteix aquesta consideració ni tant sols des del punt de vista estrictament administratiu o legalista¹¹². D'entrada, cal consignar que l'article 2 d'aquesta mateixa Llei d'Associacions ja exclouïa expressament del seu àmbit d'aplicació les associacions sotmeses al règim jurídic del Movimiento, admetent no tant sols la realitat de la seva preexistència sinó dotant-les d'un estatus jurídic propi. Això feia referència, pel que aquí interessa, a les Asociaciones Familiares del Movimiento, sorgides a partir d'un decret de la secretaria general del partit únic de 29 de juliol de 1957, que va crear la Delegación Nacional de Asociaciones. Després de la creació del Ministerio de la Vivienda, el 1957, que volien rendibilitzar políticament, els falangistes volien actualitzar el seu discurs a partir del populisme i dotar al règim franquista d'una base més àmplia de suports. El 1958 José Solís, que ocupava la Secretaría General del Movimiento, va defensar la creació d'aquestes associacions. Es va redactar un Proyecto de Ley de Asociaciones de Cabezas de Família en col·laboració amb sectors catòlics, però fins el 1963 el Consejo Nacional del Movimiento no va presentar-lo, bo i concedint moltes menys atribucions de les previstes inicialment encara que, això sí, emparades en el seu desplegament pels governadors civils. Fins aleshores, i de fet fins la Llei d'Associacions de 1964, per associar-se fora del paraigua del Movimiento calia acollir-

---

¹¹² El propi autor i Josep Maria Huertas vam partir d'aquesta hipòtesi, el 1996, al títol mateix de l'obra conjunta i editada per la FAVB *Barcelona en lluita (el moviment urbà 1965-1996)* que està en la prehistòria d'aquesta tesi doctoral, per bé que ja parlàvem aleshores d'uns "antecedents del modern moviment urbà". Vegeu ANDREU i HUERTAS, 1996, p. 13. Avui es pot concretar que la desena d'associacions de veïns d'àmbit de carrer legalitzades ja el 1955 i algunes de barri tan significatives com diverses des del punt de vista social i geogràfic i legalitzades, totes, abans de la llei de 24 de desembre de 1964 (Vallvidrera, 1950; Sarrià, 1960; Montbau, 1960; Sudoest del Besòs, 1961; i Maresme, febrer de 1964), deixen aquesta fita completament en fals.

se a una llei de 1887, modificada per un decret de 25 de gener de 1941 per impedir precisament l'existència d'associacions contràries al règim franquista.

Les Asociaciones Generales de Cabezas de Familia, regulades per una ordre del 24 de juny de 1963 i completament vinculades al Movimiento van ser l'instrument a partir del qual la dictadura va intentar, sense èxit, i amb posterioritat a la Llei d'Associacions de 1964, reequilibrar al seu favor el puixant moviment associatiu veïnal. Fins al punt de regular, amb dues ordres del 18 d'abril i el 30 de maig de 1966, respectivament, la creació de Federaciones Provinciales de Asociaciones Familiares i de la Unión Nacional de Asociaciones Familiares. Presidit en un primer moment per Manuel Fraga Iribarne, aquest entramat associatiu falangista es va dotar el maig de 1968 d'un òrgan d'expressió, la revista *Familia Española*, i englobava cap al 1970 unes 2.500 associacions arreu de l'Estat espanyol, entre les associacions generals de Cabezas de Familia i les que s'atribuïen finalitats específiques, como ara les anomenades Asociaciones de Padres de Alumnos, de Amas de Casa, de Consumidores, de Familias Numerosas i de Padres de Subnormales¹¹³.

No obstant, i deixant de banda ara tant les Asociaciones de Cabezas de Familia –que en alguns casos es van convertir en cavalls de Troia del moviment veïnal als anys 70, com als barris de Torre Baró i del Bon Pastor- com la realitat de les associacions de veïns i comerciants d'àmbit burgès o de carrer -més o menys addictes al franquisme quan no clarament vinculades al falangisme-, que s'analitzen al capítol següent i tampoc encaixen en el teòric punt de partida de 1964; el que és cert és que la pluralitat organitzativa del moviment veïnal a Barcelona era molt àmplia des de finals dels anys

---

¹¹³ Per una visió més completa d'aquesta realitat, vegeu ANGULO URIBARRI, Javier. *Cuando los vecinos se unen*, Propaganda Popular Católica (PPC), Madrid, 1972, p. 123-124; i GONZÁLEZ, Constantino. *Democracia i barrio: el movimiento vecinal en Valladolid (1964-1986)*, Universidad de Valladolid, 2013, Valladolid, p. 52-55.

40. En un creixement gairebé exponencial durant els anys 50 i principis dels 60, aquesta diversitat d'organitzacions i associacionisme, formal o informal, del que podríem anomenar la protohistòria del moviment veïnal de Barcelona s'expressava en cooperatives; associacions; centres socials i parroquials; cineclubs i agrupaments escoltes; revistes o butlletins; capellans, religioses, assistents socials i joves que treballaven amb els veïns i veïnes dels barris perifèrics i de barraques, i en grups d'activistes obrers i polítics antifranquistes, sobretot de filiació comunista.

No obstant, és innegable que la Llei d'Associacions de 1964 va facilitar l'esclat del moviment associatiu a partir de finals de la dècada dels anys 60. I això és així malgrat les estrictes restriccions i el ferri control governatiu que imposava, com per exemple l'obligatorietat de notificar totes les reunions de l'entitat amb 72 hores d'antelació i la figura del delegat governatiu que, normalment, era un policia que solia assistir a les activitats. Una reglamentació que, de vegades, s'oblida a l'hora de fer una valoració *aperturista* d'aquella legislació. Ho certifica tot plegat el dirigent veïnal Carles Prieto¹¹⁴:

---

¹¹⁴ Carles Prieto Caballé (Barcelona, 1942) va presidir la FAVB entre 1978 i 1982, succeint en el càrrec Albert Pons Valón i precedint Prudenci Sánchez. Abans n'havia estat vocal, primer, i vicepresident, després, des de l'entrada de les associacions de barri a la Federació, el 1974; una integració que ell, com a dirigent del Centre Social de Sants i de la Coordinadora de Sant Antoni, va negociar, conjuntament amb Oriol Serrano i Jordi Vallverdú, i amb Miquel Esquirol de contrapart *bombillaire*. Veí de Sants i enginyer de formació, Carles Prieto es va vincular de molt jove a la lluita antifranquista a través de l'escoltisme i l'activisme estudiantil i cristià, motiu pel qual va ser detingut diverses vegades. Una d'elles, a la Caputxinada de 1966, en la fundació del Sindicat Democràtic d'Estudiants de Barcelona. Va presidir la Joventut Estudiantil Catòlica i va militar, com molta gent de l'esquerra cristiana sorgida del moviment CC, a la Força Socialista Federal (FSF) i al grup Universitat Popular, que ell mateix va liderar després que n'abandonés la responsabilitat un dels seus fundadors, Enric Sòria, i abans que, després de la Caputxinada i la seva desvinculació del FSF, el succeís Carme Valls. El 1968, i després de fer el servei militar, Carles Prieto va ingressar a Bandera Roja, on va dirigir el front de barris amb Jordi Borja. Dirigent de la clandestina Coordinadora de Comissions de Barris de Barcelona, el 1973 va ser detingut entre els 113 membres de l'Assemblea de Catalunya. El 1974 va ingressar al PSUC com la majoria del front de barris de Bandera Roja, i va arribar a ser membre de la Secretaria de Moviment Popular i Política Municipal del partit comunista. Durant la transició, va rebutjar ser el número 3 del PSUC a les primeres eleccions municipals democràtiques a Barcelona i es va centrar a mantenir viu i actiu el moviment veïnal. El 1981, després del Vè Congrés del PSUC, va abandonar la militància política i, un any després, la FAVB. Després de jubilar-se com a tècnic a Sabadell, va reprendre la relació mai perduda amb la FAVB i

“La llei d’associacions de l’any 1964 permetia legalitzar organitzacions de barriada per participar en activitats i festes de barri. Això sí, calia complir una sèrie de requisits: primer la legalització de l’associació, després l’aprovació dels estatuts, de les finalitats, la composició de la junta directiva...

Després calia complir la legalitat establerta en relació amb les reunions, fins i tot l’ordre del dia de la junta directiva s’havia de comunicar, i tant en aquests casos com, sobretot, quan es feien activitats, hi havia present l’inspector de la comissaria del barri com a delegat governatiu, que controlava l’ordre del dia, els assistents i, moltes vegades, aguantava els actes fins que s’acabaven. Quants actes van ser suspesos, prohibits i quants també es van fer malgrat tot, acabats en manifestacions que a vegades tenien final difícil, a cops!”¹¹⁵.

Més concretament, la Llei d’Associacions de 1964 restringia l’autorització a les entitats que no fossin contràries “a los Principios Fundamentales del Movimiento y demás Leyes fundamentales [a] los que atenten contra la moral, el orden público y cualesquiera otros que impliquen [...] un peligro para la unidad política y social de España”¹¹⁶. A partir d’aquí, l’autorització d’una associació era potestat del governador civil, ja que n’havia d’aprovar els estatuts, sempre que el patrimoni de l’entitat no depassés el milió de pessetes, el pressupost anual no arribés a les 100.000 pessetes i l’àmbit d’actuació fos el provincial. Si se superaven aquests límits, la competència passava al ministre de Governació. Un cop aprovada, el funcionament de l’associació estava sotmès a un control governatiu ja que havia de comunicar amb antelació la celebració de les sessions generals, a les quals podia assistir l’autoritat governativa que, a més, tenia capacitat per accedir als llibres i documents de l’entitat, suspendre’n l’acció si no s’ajustava a les prescripcions de la llei i multar-la fins a 25.000 pessetes. El ministre podia imposar

---

va ser un dels coordinadors de l’exposició i el llibre *1970-2010. 40 anys d’acció veïnal*. És germà de Frederic Prieto, capellà de barri als anys 60 i primer alcalde democràtic de Cornellà pel PSUC.

¹¹⁵ PRIETO, Carles. “El moviment ciutadà que va viure i explicar Huertas”, a FAVB. *Josep M. Huertas Claveria i els barris de Barcelona. Antologia de reportatges (1964-1975)*, FAVB, 2013, Barcelona, p. 403.

¹¹⁶ Article 1, Llei d’associacions, *BOE*, 28/12/1964, Madrid. Venia a substituir el decret de 25 de gener, *BOE*, 6/2/1941, Madrid.

multes fins al mig milió. El juny de 1965, un decret¹¹⁷ va fixar unes normes complementàries que obligaven les associacions a la tramesa anual dels comptes, a informar dels canvis de domicili i a presentar els ordres del dia de les reunions¹¹⁸.

Malgrat el seu caràcter restrictiu, la llei de 1964 va ser utilitzada per formar associacions que escapaven a les prescripcions de formes diverses. Des d'Òmnium Cultural, una societat mercantil que, escorcollada i tancada el 1963, posteriorment, el 1967, es va legalitzar com a associació, i fins a moltes associacions de veïns. Això va provocar la reacció de les autoritats ministerials, que el 1971 van prevenir els governadors civils i els alcaldes en contra de la legalització d'entitats, especialment locals i culturals, eventualment utilitzades com a pantalla per l'oposició comunista:

“L'impuls associatiu fou intens, tal i com deriva del fet que durant aquests anys aconseguissin el reconeixement del Govern Civil de Barcelona una mitjana anual d'entre 60 i 100 associacions, sobretot de veïns, culturals i recreatives. A més, sovint aquestes entitats esdevingueren espais des dels quals van desenvolupar-se pràctiques democràtiques que alarmaren el mateix règim. No debades, pel 1971 els governadors civils rebien una circular en què se'ls prevenia de la constitució de “clubs o centros recreativos, culturales, deportivos, etc [ja que] existe el peligro de que esos clubs sean utilizados por elementos comunistas que logran infiltrarse en los mismos para desarrollar su labor subversiva [motiu pel qual recomanava al governador que] advierta con la debida discreción a los alcaldes para que presten especial atención, por medio de directivos de su confianza a las asociaciones de este tipo que se promuevan en sus respectivas localidades. Asimismo deberán alertar a los comandantes de puesto de la Guardia Civil a fin que estén prevenidos ante este eventual peligro”¹¹⁹.

---

¹¹⁷ Decret de 20 de maig, *BOE*, 7/6/1965, Madrid.

¹¹⁸ Aquest resum està molt ben sintetitzat a RISQUES, Manel. *L'Estat a Barcelona. Ordre públic i governadors civils*, Editorial Base, 2012, Barcelona, p. 239-241.

¹¹⁹ Circular de la Direcció General de Política Interior i Assistència Social, num. 26 de 1971, Madrid, 29 d'octubre de 1971, AHGCB, lligall *Circulares del Ministerio 1970-1977*. Citat per RISQUES, Manel. *L'Estat a Barcelona. Ordre públic i governadors civils*, Editorial Base, 2012, Barcelona, p. 241.

No obstant aquest advertiment, a Barcelona es van seguir legalitzant associacions de veïns i el 1972, com veurem al capítol següent amb detall, es va legalitzar la FAVB. Però no la Federació de Madrid, que va voler emular la catalana sense èxit legal fins dos anys després de morir Franco. La singularitat del cas de Barcelona rau en que el Govern Civil va considerar la FAVB, en un primer moment, una entitat de gent afí al règim, i en qualsevol cas d'indubtable ordre burgès, que li podia servir per mirar de controlar millor el combatiu moviment veïnal dels barris i les pràctiques reivindicatives urbanes.

En tot cas, i pel que fa a les pràctiques reivindicatives urbanes i a la presa de consciència ciutadana del seu poder de convocatòria i de la seva gran capacitat d'incidència política en plena dictadura i per damunt de diferències ideològiques, el que en el fons marca de veritat un punt de partida no són els anys 1968 o 1964, sinó la popular i mitificada vaga de tramvies de 1951. Si Sebastian Balfour ja la conceptua com un punt d'inflexió en la història del moviment obrer que renova una forma de dissidència tradicional a Barcelona i que conté les llavors d'una nova acció de masses¹²⁰, es pot anar una mica més enllà i interpretar obertament la vaga de tramvies com el punt de partida del modern moviment veïnal.

No perdem de vista que el boicot de març de 1951 als tramvies és una protesta urbana a partir d'una reivindicació que, amb els anys, serà recurrent del moviment veïnal: el rebuig a l'augment de les tarifes del transport públic en un context d'encariment de la vida. La protesta ciutadana iniciada espontàniament amb fulls volants, rimes iròniques i

---

¹²⁰ “El boicot a los tranvías y la huelga general de 1951, por lo tanto, se produjeron en el umbral de un período de transición en la historia del movimiento obrero. Ambos fueron, en parte, expresión de un viejo antagonismo, exacerbado por la represión de la posguerra. El mismo boicot a los tranvías renovó una forma de disidencia que había sido una tradición en Barcelona. La huelga también era una protesta contra las duras condiciones de vida de la posguerra en España [...]. Pero la acción de masas también contenía las semillas de nuevas formas de agitación laboral que iban a caracterizar las relaciones laborales durante los próximos 25 años”. BALFOUR, Sebastian. *La dictadura, los trabajadores y la ciudad. El movimiento obrero en el área metropolitana de Barcelona (1939-1988)*, Edicions Alfons el Magnànim, 1994, València, p. 47.

trencament de vidres a finals de febrer va derivar en un boicot massiu de passatgers de l'1 al 6 de març¹²¹. I en vaga general el 12 de març -que es va estendre l'endemà a Terrassa, Badalona, Mataró i Manresa-, durament reprimida per 4.000 policies i efectius de la Infanteria de Marina desembarcats al port de Barcelona fins a restablir la normalitat, el 15 de març. Paradoxalment la protesta va acabar amb un claríssim triomf de la lluita popular: les autoritats governatives van fer marxa enrere en l'augment de tarifes ja el 6 de març i el Govern de Franco va destituir el governador civil i l'alcalde de Barcelona, substituint, respectivament, Eduardo Baeza i José Maria Albert, baró de Terrades, pel general Felipe Acedo Colunga i Antonio M. Simarro¹²².

La vaga de tramvies de 1951 va ser també un exemple de com la ciutadania, col·lectivament i per un motiu quotidià, podia vèncer la por a la dictadura. I un assaig d'una aliança tàcita, fins aleshores inèdita a tota Espanya, entre catòlics i comunistes, entre obrers, veïns i estudiants, i amb implicació decisiva de falangistes dissidents, anarquistes de la vella escola cenetista i catalanistes d'extracció burgesa. Sis anys després, el gener de 1957, un nou boicot ciutadà als tramvies en protesta per l'augment de tarifes no va aconseguir aturar els nous preus però sí va provocar novament, al febrer, la destitució de l'alcalde i el nomenament, el 19 de març, de José María Porcioles en substitució d'Antonio M. Simarro.

---

¹²¹ Va tenir molta força simbòlica l'estampa del diumenge, 4 de març, plujós, quan a la sortida d'un partit del Barça ningú va pujar als vehicles disposats en filera per les autoritats al camp de les Corts.

¹²² Sobre la vaga de tramvies, FANÉS, Félix. *La vaga de tramvies del 1951. Una crònica de Barcelona*, Laia, Barcelona, 1977; RAGUER, Hilari. *El quadern de Montjuïc: records de la vaga tramvies*, Claret, Barcelona, 2001; ANDREU, Marc, FABRE, Jaume i HUERTAS, Josep M. *La ciutat transportada. Dos segles de transport col·lectiu al servei de Barcelona*, TMB, Barcelona, 1997, p. 198-207; i RAMOS, Gemma. "Tranvías y conflictividad social en Barcelona (marzo de 1951): actitudes políticas y sociales de una huelga mítica", a *Historia Contemporánea*, nº 5, Bilbao, 1991, p. 203-217.

No tant sols un testimoni de memòria oral del dirigent veïnal Carles Prieto, que es reproduïx més endavant en un altre context¹²³, avala el fet de considerar les vagues de tramvies de 1951 i 1957 a Barcelona com a punts de partida de l'acció del modern moviment associatiu. És que fins i tot existeix literatura sobre el moviment veïnal de Madrid, editada el 1976, que així ho explicita. Ens referim a la dedicatòria inicial del llibre *Madrid/Barrios 1975*, que després de resumir breument els fets de 1951, sentència: “El pueblo de Barcelona acaba de obtener una gran victoria; pero el hecho sobrepasará ampliamente los límites de la capital catalana”¹²⁴.

Dues dècades després de la fita de 1951, el maig de 1973, el Govern de Franco es va veure obligat a destituir de nou l'alcalde de Barcelona, José María Porcioles, just després de l'ocupació del ple de l'Ajuntament per una protesta veïnal d'activistes del Carmel i Nou Barris i quan la seva figura ja estava molt tocada pels escàndols de corrupció i nombrosos conflictes als barris. De resultes de tot plegat, Porcioles acumulava dues grans derrotes enfront del moviment veïnal, com van ser els bloquejos del Pla de la Ribera i del Pla Parcial de Torre Baró-Vallbona-Trinitat, a banda d'un considerable desgast per la problemàtica de les explosions de gas natural de 1972 i per les protestes organitzades en barris de la Obra Sindical del Hogar (OSH), lluita que transcendia, és cert, el terme municipal i les competències de l'Ajuntament de Barcelona. És ben clar que almenys aquests quatre grans aspectes protagonitzats pel moviment veïnal previ al seu enquadrament a la FAVB –el Pla de la Ribera, el pla parcial de Nou Barris, la lluita per l'habitatge als barris de la OSH i la reacció veïnal a les explosions de gas- van sentenciar José María Porcioles, com s'exposa més endavant.

---

¹²³ PRIETO, Carles. “El moviment ciutadà que va viure i explicar Huertas”, a FAVB. *Josep M. Huertas Claveria i els barris de Barcelona. Antologia de reportatges (1964-1975)*, FAVB, 2013, Barcelona, p. 399-407.

¹²⁴ CIDUR, *Madrid/Barrios 1975*, Ediciones de la Torre, 1976, Madrid, p. 5.

3.1. De l'Església i les Comissions Obreres a les Comissions de Barri

Són nombrosos, i més o menys coneguts, els exemples de la realitat i diversitat associativa als barris de Barcelona essencialment posteriors a 1951 i previs a l'esclat afavorit per la Llei de 1964 i a la inflexió de la conjuntura política de 1968-1969, quan el Govern de Franco va proclamar l'estat d'excepció¹²⁵. El 1949, la Sociedad Cooperativa Torre Baró va aconseguir que Renfe construís un baixador de tren a un barri aleshores tan allunyat com mal comunicat i que el juliol de 1954 publicava un butlletí, *Núcleo*, que donava fe d'una realitat amb l'article "Se está poblando una montaña". També una cooperativa veïnal es va crear el 1962 al nucli barraquista de Jesús i Maria, a tocar del cementiri de Montjuïc, amb l'objectiu d'aixecar pisos decents en algun lloc (que finalment va ser El Prat) i que denunciava periòdicament la seva situació a través del butlletí *Ideal*. Una capçalera, *Ideal*, lligada a la parròquia de Nostra Senyora del Port i que, en la seva tercera època, va ser el portaveu del Centre Social de Can Tunis, entitat aixecada literalment en un barracó construït el 1961 per tres militants de la Joventut Obrera Cristiana (JOC)¹²⁶. També en una barraca, i després de dos anys de reunions veïnals, es va crear l'estiu de 1964, sota la protecció de Càritas, el centre

---

¹²⁵ El 24 de gener de 1969, dies després de que els estudiants de la Universitat de Barcelona, per decisió d'una assemblea inspirada pels Comitès Estudiantils Socialistes (CES) i el PCE (i), ocupessin el rectorat i tiressin per la finestra un retrat de Franco i de que, a Madrid, proliferessin protestes contra la mort a comissaria de l'estudiant Enrique Ruano, el Govern va decretar l'estat d'excepció a tota Espanya, durant tres mesos, per, segons el ministre d'Información y Turismo, Manuel Fraga, evitar "meter al país en una ola de confusión y de subversión mundial [...]; una estrategia en la que se utiliza la generosidad ingenua de la juventud para llevarla a una orgía de nihilismo, de anarquismo y de desobediencia". Després de successives operacions policials, el 18 de març de 1969 quedaven detingudes 729 persones al conjunt de l'Estat. La cita i les dades són de MARÍN, José María; MOLINERO, Carme, YSÀS, Pere. *Historia política 1939-2000 (Historia de España, vol. XVIII)*, Istmo, 2001, Madrid, p. 179.

¹²⁶ ANDREU i HUERTAS (1996), p. 13; CANDEL, Francisco. "La Llar Social de Can Tunis. El 'Barracó'", a *Serra d'Or*, any IV, nº 12, Barcelona, desembre de 1962; CANDEL, Francisco. *La carne en el asador*, Nova Terra, Barcelona, 1966, p. 273-287; ORTIZ, Elies. *Relat d'una experiència. Barri de Can Tunis*, Claret, Barcelona, 1997, p. 117-126.

social del Camp de la Bota¹²⁷. La constitució, a la parròquia del Sagrat Cor de Jesús del Poblenou, de dues associacions de veïns de barri legalitzades abans de la llei de 1964 és un altre exemple: el 14 de maig de 1961, s’hi va crear l’Associació de Veïns del Sudoest del Besòs¹²⁸ i, el febrer de 1964, l’Associació de Veïns de la Maresma¹²⁹. El treball que assistents socials com Francesca Vintró i Rosa Domènech van fer a principis dels anys 60 en zones barraquistes com el Camp de la Bota¹³⁰ és, indiscutiblement, un altre exemple de llavor de moviment veïnal¹³¹. De fet, el qui esdevindria teòric del moviment urbà Jordi Borja narra experiències de treball voluntari, als anys 50, en barris com Can Valero (Montjuïc), Somorrostro (Poblenou) i Vall d’Hebron que, sens dubte, com en tants d’altres protagonistes, activistes i estudiosos del moviment veïnal, van marcar vides, trajectòries professionals i sensibilitats socials i polítiques¹³². És aquest, també, el cas ben conegut de l’escriptor Paco Candel, veí dels barris de la Zona Franca¹³³; el dels

---

¹²⁷ MONFERRER, Josep Maria. *El Camp de la Bota. Un espai i una història*, Octaedro, 2012, Barcelona, p. 67.

¹²⁸ MATAS, Aldred. *Al sudoeste del río Besós*, Pòrtic, 1971, Barcelona, p. 171-184.

¹²⁹ Arxiu Josep Martí. “Estatutos de la Asociación de Vecinos de la Maresma”, Barcelona, febrer de 1964.

¹³⁰ La tesina que Rosa Domènech va escriure el 1965 com a treball de fi de curs dels seus estudis de Treball Social i fruit de la seva experiència entre els barraquistes està editada a DOMÈNECH, Rosa. *El Camp de la Bota. Entre els afusellaments i el Fòrum*, Hacer, 2005, Madrid.

¹³¹ Per a una visió de conjunt de l’impacte d’aquests mètodes de treball comunitari, CASASAYAS, Òscar. “L’acció social als barris de barraques”, a TATJER, Mercè i LARREA, Cristina (ed.). *Barraques. La Barcelona informal del segle XX*, Ajuntament de Barcelona, 2010, Barcelona.

¹³² “Volví a las periferias que anteriormente había *descubierto* como un *flaneur* precoz y participé en algunas actividades de apoyo social y educativo en las barracas de Montjuïc (Can Valero) y del Bogatell. También colaboré con una cooperativa de trabajadoras que vivían en barracas y se estaban construyendo viviendas en el Valle de Hebrón. Un grupo de estudiantes, entre los que estaba el actual dirigente socialista Raimon Obiols, hacíamos de peones los domingos por la mañana. También organizábamos seminarios y ciclos de conferencias de claro contenido socio-político”. BORJA (2012), p. 21.

¹³³ A banda d’escriptor i periodista, Paco Candel (Casas Altas, 1925 – Barcelona, 2007) seria senador de l’Entesa dels Catalans, el 1977, i regidor del PSUC a l’Hospitalet, el 1979. La seva obra més més coneguda és CANDEL, Francesc. *Els altres catalans*, Edicions 62, 1964, Barcelona. Però els llibres que millor reflecteixen la seva geografia urbana, humana i literària plena de realisme social són les novel·les CANDEL, Francisco. *Donde la ciudad cambia su nombre*, Janés, 1957, Barcelona i *Han matado un hombre, han roto un paisaje*, Janés, 1959, Barcelona. Vegeu ANDREU, Marc. “Las gentes de Paco Candel”, a *Libros de El Periódico de Catalunya*, 26/5/2005, Barcelona.

pares escolapis Francesc Botey i Josep Maria Monferrer i de les religioses franciscanes Rosario Martínez, Blanca Moreno, Maria Retegui i Arantxa Múgica (tots al Camp de la Bota i la Mina)¹³⁴; i el de dirigents veïnals com Custodia Moreno (Carmel), José Molina (La Perona i Turó de la Peira), Manuel Martínez (barraques de l'Hospital de Sant Pau i Sant Martí de Provençals) i Elies Ortiz (Can Tunis), per citar quatre noms amb obra pròpia publicada que, amb més o menys profunditat, deixa entreveure com l'experiència vital del barraquisme influeix en l'adquisició d'un compromís social¹³⁵.

En tot cas, és Ivan Bordetas qui ha establert conceptualment amb força claredat els orígens del moviment veïnal a Catalunya no en cap data concreta, sinó en les xarxes socials i familiars de la immigració, en nuclis parroquials i catòlics progressistes i en grups de joves i d'activistes obrers, sindicals i polítics antifranquistes, singularment comunistes però també d'altres filiacions¹³⁶. En bona mesura, les mateixes arrels de les quals van néixer les Comissions Obreres. I és que, com apunta amb encert Xavier Domènech, el desplegament del moviment obrer sota el franquisme acaba sent paral·lel a l'organització del moviment veïnal:

“Són separables en els orígens el moviment obrer i el veïnal? Difícilment, ja que ambdós sorgien dels mateixos llocs. Un no s'entén sense l'altre. Certament el moviment obrer era més fort inicialment, ja que tenia la seva base i el seu límit en la classe, i en aquest sentit els primers passos del moviment veïnal els hem de cercar en el moviment obrer. Però també és cert que el moviment obrer es desenvolupà organitzativament al barri. Només allà trobava les xarxes

---

¹³⁴ MONFERRER, Josep Maria. *El Camp de la Bota. Un espai i una història*, Octaedro, Barcelona, 2012.

¹³⁵ MORENO, Custodia. “Les lluites veïnals: el barri del Carmel”, a TATJER, Mercè i LARREA, Cristina (ed.). *Barraques. La Barcelona informal del segle XX*, Ajuntament de Barcelona, 2010, Barcelona; MOLINA, José. *Detrás del muro*, autoedició, 2010, Barcelona. BOGAJO, Néstor i MARTÍNEZ, Manuel. *Sant Martí de Provençals. De la vila al barri*, Ajuntament de Barcelona, 2010, Barcelona; UTRERA, Joaquima. *El nieto del lector de periódicos* [biografia de Manuel Martínez], Ajuntament de Barcelona, 2003, Barcelona; ORTIZ, Elies. *Relat d'una experiència. Barri de Can Tunis*, Claret, 1997, Barcelona.

¹³⁶ BORDETAS (2012); i BORDETAS. “De la supervivència a la resistència: la gestació del moviment veïnal a la Catalunya franquista”, a MOLINERO i YSÀS (2010).

prepolítiques de confiança on actuar, els recursos organitzatius per poder-se desplegar i les xarxes de comunicació on poder-se amplificar. En el fons, malgrat el caràcter interclassista que prendrà el moviment veïnal posteriorment, provenien ambdós d'una mateixa problemàtica, la de classe, que si en un espai lluitava pel salari productiu, en l'altre lluitava pel salari social. Eren dues cares de la mateixa moneda inicialment”¹³⁷.

El testimoni del dirigent veïnal Carles Prieto corrobora, il·lustra i enriqueix aquesta tesi. Arrenca precisament del punt de partida abans esmentat de les vagues de tramvies de 1951 i 1957 i traça o esbossa un fil conductor o xarxa d'interrelacions entre col·lectius parroquials i juvenils d'Església de base, el moviment obrer organitzat a les Comissions Obreres, el moviment universitari del Sindicat Democràtic d'Estudiants, els partits polítics d'esquerra en la clandestinitat i el món associatiu dels barris:

“Ens situem a la meitat de la dècada dels seixanta, quan la Barcelona gris, en plena era Porcioles, era una mena de desert associatiu. Perquè la gran i rica xarxa d'entitats catalanes de tota mena, culturals, polítiques, recreatives, esportives, algunes de més de cent anys de solera, s'havien anat esllanguint i algunes morint. Unes eren incompatibles amb la dictadura i altres havien quedat en mans de gent ja gran, temerosa, conservadora o acollonida. És veritat, però, que l'activitat associativa mai es va apagar.

Encara que l'Espanya blava i fatxa no podia permetre que la vida associativa es desenvolupés, perquè la gent podia pensar, parlar i actuar, d'activitat n'hi va haver sempre. Primer clandestinament, quan grups de treballadors a les fàbriques o d'estudiants a la Universitat es mobilitzaven. Recordo molt vivament les vagues dels tramvies del 51 (quan jo anava als maristes de Sants vam fer festa pel que pogué passar) i del 57 (ja feia el batxillerat als maristes del passeig de Sant Joan i hi anàvem a peu des de Sants), que van ser un sorprenent èxit.

També recordo les activitats juvenils a les parròquies, les setmanes de la joventut, els cinefòrums, els moviments juvenils de l'església, com la JOC (obriers), la JIC (als barris) i la JEC (universitat) o l'escoltisme.

De les entitats tradicionals, sobretot als barris que es van annexionar a Barcelona a primers de segle XX –Sants, Gràcia, Sant Andreu, Poblenou, Sarrià...–, algunes encara feien certes activitats culturals, d'ordre teatral, coral, esportiva (excursionisme) o recreativa (escacs). En el camp dels esports, el que hi havia eren els clubs que, barallats els uns amb els altres, no eren ben bé entitats de barri.

---

¹³⁷ DOMÈNECH, Xavier. “La reconstrucció de la raó democràtica. Del suburbi a la ciutat”, a MOLINERO i YSÀS (2010), p. 134.

A les parròquies hi havia una doble situació. D'una banda els casals parroquials i centres catòlics. Les seves principals activitats eren les caritatives i el manteniment de la consciència conservadora. I de l'altra apareixien grups de joves, a vegades a l'entorn d'un vicari jove i progressista, o d'algun capellà obrer, que feien activitats culturals (cinefòrum, teatre...) o excursions (natura i reflexió). Pensem que en aquesta època (a l'entorn del 1965) ja s'havien viscut vagues i lluites obreres importants a grans fàbriques, s'havien creat les Comissions Obreres i els comitès d'empresa eren un clar front de lluita. També s'havia fet la Caputxinada amb la creació del Sindicat Democràtic d'Estudiants a la Universitat, així com també la tancada dels intel·lectuals catalans a Montserrat el 1970.

Més o menys en aquells instants alguns partits polítics d'esquerra van tenir la iniciativa de desenvolupar l'acció política als barris de la ciutat. Tots els contactes viscuts eren bons per trobar-se: les antigues amistats de joves, a la parròquia, els boca-orella, els contactes de la gent de partits, tot això va permetre anar creant uns grups de base nomenats *comissions obreres de barri*¹³⁸.

Com en el cas del moviment obrer, moltes parròquies, capellans i catòlics seglars van jugar un paper important en els orígens del moviment veïnal. És poc conegut, per exemple, que la Força Socialista Federal (FSF) creada el 1964 –i evolucionada des del moviment catòlic CC fundat el 1954 per impuls de l'abat Aureli M. Escarré i amb dirigents com Raimon Galí, Jordi Pujol i, en la línia més social, Xavier Muñoz- ja va elaborar, el 1966, un document titulat “Acció Política als Barris”¹³⁹ que precedeix en dos o tres anys la tasca de teorització sobre el moviment ciutadà o popular que farien organitzacions com Bandera Roja. En qualsevol cas, és Jaume Botey qui sintetitza bé la influència catòlica al moviment veïnal quan diu que “arrelades en els seus barris i

---

¹³⁸ PRIETO, Carles. “El moviment ciutadà que va viure i explicar Huertas”, a FAVB. *Josep M. Huertas Claveria i els barris de Barcelona. Antologia de reportatges (1964-1975)*, FAVB, 2013, Barcelona, p. 399-407. En conversa amb l'autor (Barcelona, 9/9/2013), Prieto afegeix i precisa que a la botiga dels seus pares a Sants, al carrer de Vallespir, no es va deixar de reunir mai sota el franquisme la comissió de festes del carrer i que ell, de petit, hi va sentir “parlar de política” i hi va conèixer Crispín Martínez, un militant socialista amb qui es retrobaria posteriorment en reunions polítiques de barri als anys 70.

¹³⁹ Citat per Josep M. Sabater Chèliz en les jornades “De la dissidència cristiana al comunisme revolucionari. La Força Socialista Federal (1962-1972)”, Bellaterra, GERD-UAB, 6/11/2013. No està de més ressaltar el fet que Carles Prieto, home clau pel moviment de barris a Bandera Roja, el PSUC i la FAVB, va militar precisament a la FSF fins després de la Caputxinada de 1966. De la mateixa manera que convé no perdre de vista la vinculació tant de Carles Prieto com de la FSF amb el barri de Sants i la parròquia de Sant Medir. Allí es va constituir la FSF, el 1964, a partir de la transformació de l'antic CC i sota el lideratge d'Antoni Pérez, tot i que els secretaris generals de l'organització, fins la seva dissolució el 1968, serien Carles Monner, Josep M. Novell, Josep Gassiot i Enric Sòria.

parròquies, les comunitats cristianes populars van jugar un paper destacat en la creació de les associacions de veïns i en la seva orientació clarament antifrancista”¹⁴⁰. Un paper que va ser en bona mesura simultani (i coincident pel que fa a parròquies concretes) al jugat pels cristians en el naixement de Comissions Obreres, l’assemblea fundacional de la qual es va fer, el 20 de novembre de 1964, a l’església de Sant Medir de Sants:

“Las primeras reuniones se hicieron en Cornellà y de esas reuniones salió la primera comisión que se autodenominó Comisión Central. En esta primera comisión [...] había 5 militantes del PSUC, un independiente y dos católicos: Ángel Alcázar (HOAC) y Pere Rica (ACO). Hubo reuniones preparatorias de la Comisión Central en el Sagrat Cor, en la iglesia del Poble Nou y en la Escuela Técnica Profesional de El Clot. En agosto de 1966 se celebró una reunión en el barracón-iglesia de Sant Ramon de Penyafort del barrio del Besòs para discutir la participación a las elecciones sindicales y un poco más tarde otra reunión, aún más clandestina que la anterior, en la parroquia Pius Xè al barrio de El Congrés. Todo ello contribuyó al éxito de Comisiones Obreras en las elecciones de 1966 y pone de manifiesto, una vez más, la colaboración de sectores progresistas del clero catalán en la formación y desarrollo de las Comisiones Obreras”¹⁴¹.

Aquesta col·laboració del món cristià progressista i de moltes parròquies de barri amb el naixent sindicalisme opositor es va repetir de forma gairebé mimètica, com hem dit, amb el moviment veïnal. És el cas de les parròquies de Sant Medir, a Sants i la Bordeta; de la Preciosíssima Sang, als barris de Sant Antoni i l’Esquerra de l’Eixample; de la Mare de Déu de Montserrat, al Guinardó; de Sant Andreu de Palomar; de Santa Engràcia, Trinitat i Verdum, a Nou Barris; del Carmel; de Can Clos; de Nostra Senyora

---

¹⁴⁰ BOTEY, Jaume. “Església i moviments de resistència antifrancista a Catalunya”, a ARNABAT, Ramon i SANTESMASES, Josep (dir.). *1960-1980. Transicions i canvis a les terres de parla catalana. Actes del VIII Congrés de la CCEPC*, Cossetània, CCEPC i Institut Ramon Muntaner, 2012, Barcelona, p. 281.

¹⁴¹ FERNÁNDEZ, José. *La participación de los católicos en el movimiento obrero de Barcelona (1946-1978)*, Universitat de Barcelona, 2005, Barcelona. Tesis de doctorat inèdita, p. 775.

del Port, als barris de la Zona Franca; del Besòs; del Bon Pastor, i del Sagrat Cor i de Santa Maria del Taulat i Sant Bernat Calvó, al Poblenou¹⁴². El cas del Sagrat Cor és singular perquè aquesta parròquia va ser la llevadora, el 1961, de l'Associació de Veïns del Sudoest del Besòs; va ser la incubadora, el 1964, de l'Associació de Veïns de la Maresma -fins al punt de que l'adreça parroquial (c/ Pere IV, 398) consta com a domicili social provisional a l'article 3 dels primers estatuts de l'entitat, datats el febrer de 1964-; va ser un dels llocs de trobada, com hem vist, de les reunions preparatòries del naixement de Comissions Obreres; i, a finals dels anys 60, va ser lloc de trobada clandestí, sota el nom en clau de *Bocaccio*, de la Comissió de Barri del Poblenou a partir de la qual va néixer, el 1972, l'Associació de Veïns del Poblenou. Alguns activistes fundadors d'ambdues organitzacions, la clandestina i la legal, com el periodista Josep M. Huertas i Josep Maria Prochazka, estaven al seu torn vinculats a les parròquies de Santa Maria del Taulat i Sant Bernat Calvó i a la seva emblemàtica revista *Quatre Cantons*, que ja entre 1963 i 1968 s'havia editat, en una primera etapa, sota els auspicis de mossèn Jaume P. Sayrach, el mateix que fundaria després *Gramma* a Santa Coloma de Gramenet abans d'esdevenir regidor pel PSUC.

Els casos de les parròquies de Sant Medir, a Sants, i de la Mare de Déu de Montserrat, al Guinardó, són potser encara més paradigmàtics dels vasos comunicants establerts entre Església de base, clandestinitat antifranquista de tota mena (sindical i política), periodisme local i moviment veïnal. Si ben conegut és que l'assemblea fundacional de Comissions Obreres es va fer, el 20 de novembre de 1964, a l'església de Sant Medir –

---

¹⁴² Entre els capellans impulsors de la presència activa i associativa cal citar Jaume Cuspinera, al Besòs, Francesc Botey, al Camp de la Bota i mossèn Galvany, a la Zona Franca. BOTEY, Jaume. "Església i moviments de resistència antifranquista a Catalunya", a ARNABAT i SANTESMASES, 2012, p. 278. Per a una relació més exhaustiva, vegeu AGA. "Relación de sacerdotes progresistas y cargos que ocupan en la Archidiócesis de Barcelona", Comandancia de Barcelona de la Guardia Civil, 27/2/1967. Fons Cultura, Gabinete de Enlace del Ministerio de Información y Turismo. Caixa 43/9002, dossier 4. Actividades del clero en la Diócesis de Barcelona. A tall d'exemple, tres parròquies de Badalona i sis de Santa Coloma són considerades "desafectas" i sis dels seus membres, "peligrosos".

escenari, ja als anys 70, també de reunions de la comissió d'enllaç de l'Assemblea de Catalunya i, el 29 de setembre de 1976, de l'assemblea de reconstitució de la CNT-, ho és menys que la parròquia de Sants, regentada pel carismàtic rector Josep Maria Vidal Aunós, fou el vèrtex principal del naixement, el 1970, del Centre Social de Sants¹⁴³. Esperonat per Josep Xarles i la seva dona Aurora Ribas, per Ernest Maragall i Miquel Botella¹⁴⁴, mossèn Vidal Aunós va negociar amb el Patronat Social Catòlic de Sants la cessió d'un local del carrer Olzinelles per a la nova associació de veïns on confluïren les clandestines Comissió de Barri Sants 1 –que es reunia a Sant Medir i estava en l'òrbita del PSUC a través d'Andreu Nebot i Manel Blasco-, Comissió de Barri Sants 2 –amb seu a la guarderia Guimbó i en l'òrbita de Bandera Roja, amb gent com Carles Prieto, Aurora Ribas, Ernest Maragall i Ramon Gassiot- i un tercer grup, liderat pel periodista i militant del PSUC Rafael Pradas, que s'estava plantejant la creació d'un centre social¹⁴⁵.

El de la parròquia de la Mare de Déu de Montserrat és un cas similar però encara més desconegut. Com explica el periodista i historiador Jaume Fabre, que n'era veí i la freqüentava, “el 1967 es creà Joves Amics del Guinardó, un moviment influït per l'aleshores clandestí PSUC, que va ser important en la formació de dirigents veïnals que actuaren els anys posteriors. També a mitjans d'aquella dècada va néixer el Centre de Cultura Popular Montserrat, pioner en la lluita per la culturalització de les dones com a pas cap a la seva emancipació. Paral·lelament a la vitalitat d'aquestes organitzacions, en els mateixos locals hi havia el Cercle Catòlic, on [Josep Maria] Huertas es va ficar de

---

¹⁴³ Es va descartar el nom inicial d'Associació de Veïns de Sants per evitar la confusió amb la ja existent i legalitzada Associació de Veïns i Comerciants de Sants, de caràcter *bombillaire*.

¹⁴⁴ Carles Prieto, conversa amb l'autor (Barcelona, 9/9/2013).

¹⁴⁵ Per un relat detallat dels inicis del Centre Social de Sants, vegeu MARTÍ GÓMEZ, Josep i MARCÉ FORT, Josep. *Centre Social de Sants. Una experiència associativa*, Centre Social de Sants, Barcelona, 1996, p. 15-40.

ple, aconseguint donar vida, amb una colla d'amics, a una entitat fins aleshores de vida lànguida, limitada a una taula de billar i un parell de taules de ping-pong. Van començar a editar el juny del 1960 la revista *Atalaya del Guinardó*, en castellà, de la que ell fou nomenat director per la junta¹⁴⁶. Dues persones clau en aquesta moguda van ser els vicaris de la parròquia de la Mare de Déu de Montserrat Jaume Vilà i Frederic Prieto (que ho va ser, aquest darrer, entre 1965 i 1970, abans de penjar els hàbits, marxar a Cornellà a impulsar el moviment veïnal i ser escollit, el 1979, alcalde d'aquesta ciutat pel PSUC). Frederic Prieto, germà del dirigent veïnal de Sants Carles Prieto, va establir contacte amb Josep Maria Huertas dins i fora de missa, una relació que va donar els fruits que l'aleshores vicari explica així: “No sé si va ser per casualitat, a mi no m’ho sembla, però és curiós que jo acabés contribuint a la creació de la comissió de barri i ell es convertís aquells anys en el periodista dels barris i fustigador de l’especulació”¹⁴⁷.

Més constrenyida per les limitacions que li imposava l'autonomia d'acció de l'Església que despistada per la deconstrucció del nacionalcatolicisme per obra de la Pastoral Obrera i gràcia del Concili Vaticà II, la dictadura no va deixar de vigilar de prop -i amb més pragmatisme que ideologisme- tots els moviments que es produïen als barris i el paper que hi jugaven capellans, religioses i seglars. N'és un exemple primerenc i molt curiós un informe del Govern Civil de Barcelona, datat el 7 d'abril de 1965, sobre l'adjudicació municipal dels serveis escolars i culturals del centre cívic Sudoest del Besòs, construït per l'Ajuntament en aquest nou polígon d'habitatges. L'informe explica que “el cine bar de la barriada del Sudoeste del Besós, del Ayuntamiento de Barcelona –Patronato Municipal de la Vivienda-, por cuya adjudicación habían porfiado la Agrupación de Vecinos del Sudoeste del Besós (entidad controlada por falangistas) y

---

¹⁴⁶ FABRE, Jaume. “El Guinardó, anys de formació”, a FAVB, 2013, p. 409-412.

¹⁴⁷ PRIETO, Frederic. “Una referència exemplar”, a FAVB, 2013, p. 415.

organizaciones diocesanas controladas por catalanistas, ha sido finalmente adjudicado. El adjudicatario, único licitador oficial, es la entidad PBE SA, es decir, la empresa de Don Pedro Balañá, concejal fallecido coincidiendo con todo esto”. Entre el tràfic d’influències propi del porciolisme que l’informe sembla celebrar si barra el pas a entitats de poc fiar -bé siguin associacions de veïns, malgrat ser “falangistes”, o bé entitats diocesanes “catalanistes”- sobresurt encara un altre detall: “El acuerdo de ceder gratuitamente para escuelas de 1ª y 2ª Enseñanza las tres plantas del edificio construido en el barrio del Sudoeste del Besòs para centro cívico”, acompanyat “de momento [de] un crédito de 500.000 pesetas”, a “las Religiosas del Sagrado Corazón”. L’informe intern del Govern Civil prossegueix: “Aunque la cesión es por dos años como provisional, después del gasto hecho y dado el carácter del cesionario, se prevé que tal cesión era definitiva”. I afegeix que “se supone asimismo que en cuanto al mobiliario, contribuya al menos en cuantía importante el propio Ayuntamiento”. Una nota final de l’informe ho explica tot, o almenys el *caràcter* especial de l’adjudicatari: “Religiosas del Sagrado Corazón: una hija del Sr. Porcioles es religiosa de dicha Congregación”¹⁴⁸.

Més enllà de les històries concretes i del *factor humà* que, com es veurà al llarg de tot aquest treball, és clau a l’hora d’entendre el moviment veïnal, la realitat és que tampoc s’entén sense calibrar la influència que van tenir en el seu naixement i expansió els capellans obrers i de barri, d’una banda, i els moviments de Pastoral Obrera JOC, HOAC i ACO, altres moviments d’acció catòlica com la JIC i la JEC, les Comunitats Cristianes Populares -que el 1969 van celebrar a València la seva primera assemblea peninsular- i, des de 1973, també Cristians pel Socialisme. Sobre el paper dels capellans urbans, valgui aquesta reflexió del reconegut jesuïta madrileny José María Llanos, publicada l’octubre de 1975 a la revista catòlica barcelonina *El Ciervo*:

---

¹⁴⁸ AHGCB, “Escuelas y Ayuntamiento de Barcelona. Centro Cívico Sudoeste Besós”, Barcelona, 7/4/1965, Caixa 161, Reg. 307.

“Si en verdad se ha intentado *conciliar* (de concilio) nuestra fe cristiana, en primer lugar lo debemos a estos curas de ciudad que tanto han hablado, han escrito, han probado caminos bien diversos. En las grandes ciudades se ha hecho el experimento *aggiornamentador* y mediante un clero, no siempre acertado, pero siempre muy movido, preocupado, punzante. [...] El clero de las ciudades descubrió que había suburbios y en ellos, reconozcámoslo, que no en las aldeas, la Iglesia del compromiso, del adelanto y hasta de las imprudencias benditas, se abrió, y según un nuevo capítulo más o menos acertado pero nuevo. Y ello sin abandonar los centros de la ciudad. Y desde tales experiencias conectando, ¡por fin!, con el pueblo ancho de *extramuros*”¹⁴⁹.

Pel que fa al paper dels moviments apostòlics obrers, serveixin com a demostració de la seva capacitat d'influència els 4.000 militants que la Joventut Obrera Cristiana (JOC) va reunir, el 30 de juny de 1968, en un acte al Palau Nacional de Montjuïc amb el reconeixement de l'arquebisbat gràcies als oficis del qui, des de 1967, era vicari de Pastoral Obrera, Joan Carrera. També els 500 militants adults agrupats en 40 equips i amb una quarentena de consiliaris que l'Acció Catòlica Obrera (ACO) tenia el 1965 a Barcelona i la seva àrea metropolitana proven la seva capacitat de penetració local: nou equips eren de la zona nord-est de la ciutat; set, de la zona de Sants; cinc, de la zona de Barceloneta i Paral·lel, i cinc més, del Poblenou i els barris del Besòs. Entre els onze temes dels materials de formació que aquests grups treballaven i que van ser editats el curs 1969-1970 hi ha “Lluita obrera” i “Barri” al costat d'altres com “Jesucrist”, “Missió de l'Església”, “Família”, “Revisió de vida”, “Moviment i equip ACO” o “Camins lents per a l'evangelització”¹⁵⁰. També és significatiu, pel que aquí ens

---

¹⁴⁹ LLANOS, José María. “Nuestro clero urbano”, a *El Ciervo*, núm. 269 (octubre 1975), p. 18.

¹⁵⁰ Les dades són de BADA, Joan i BELLAVISTA, Oleguer. *ACO. 50 anys de militància obrera i cristiana*, Editorial Mediterrània, 2003, Barcelona p. 58-59 i 177. Una bona panoràmica del paper de tots aquests moviments a BOTEY, Jaume. “Església i moviments de resistència antifranquista a Catalunya”, a ARNABAT i SANTESMASES (2012), p. 265-286. Vegeu també CASTAÑO, Josep. *Memorias de la JOC en Catalunya: 1939-1970*, ICESB, 1974, Barcelona; MARTÍNEZ HOYOS, Francisco. *La JOC a Catalunya (1947-1975)*, Editorial Mediterrània, 2000, Barcelona; DÍAZ SALAZAR, Rafael. *Iglesia, dictadura y democracia*, HOAC, 1981, Madrid; i, en especial, FERNÁNDEZ, José. *La participación de los católicos en el movimiento obrero de Barcelona (1946-1978)*, Universitat de Barcelona, 2005, Barcelona. Tesis de doctorat inèdita.

interessa, que quan la JOC va patir una crisi a principis dels 70, per mirar d'omplir el seu buit va néixer a Barcelona, el 1974, la JOBAC, acrònim de Joves de Barris Cristians¹⁵¹, que després, als anys 80, es retrobaria amb la JOC fins a fusionar-s'hi finalment el 1992, i encaminaria els seus militants adults a l'ACO o a la HOAC.

Aquesta crisi de la JOC i de la Pastoral Obrera en general es va produir en bona mesura pel desencís i l'allunyament de molts militants dels moviments catòlics especialitzats al tombant de 1970, després de que, per contrapesar el seu enfortiment, les autoritats episcopals espanyoles canviessin els estatuts de l'Acció Catòlica i sancionessin i tanquessin les revistes de l'Acció Catòlica i la JOC *Signo* i *Juventud Obrera*, en connivència amb una dictadura que ja el 1966 deia, en un informe del secretari general del Movimiento, José Solís, que les CCOO “constituyen la base más amplia y peligrosa de la oposición al Régimen” i “están dirigidas por el PCE, en estrecha relación con los miembros de las asociaciones católicas HOAC i JOC”¹⁵². Això va anar acompanyat de la repressió envers significats capellans –un centenar van passar entre 1968 i 1976 pel pavelló habilitat a tal efecte a la presó de Zamora- i seglars, i entre ells el mateix Alfons Comín, jutjat pel TOP el 1968 i que poc després d'entrar a la presó, el 1969, ingressaria a Bandera Roja abans d'impulsar Cristians pel Socialisme i recalar finalment al PSUC.

Paradoxalment, mentre al conjunt de l'Estat es canviaven els estatuts de l'Acció Catòlica per lligar més curt tots aquests moviments, a la diòcesi de Barcelona el paper facilitador del vicari Joan Carrera i la mala consciència o necessitat de netejar la imatge que l'arquebisbe Marcelo González tenia després d'haver estat el causant de la

---

¹⁵¹ També conegut com a Joves Cristians de Barris Obrers i Ambients Populars. Vegeu SINTES, Montserrat. *La Jobac (1974-1992). Desencís i utopia de la joventut a Catalunya*, Edicions Saragossa, 2011, Barcelona.

¹⁵² BOTEY, Jaume. “Església i moviments de resistència antifranquista a Catalunya”, a ARNABAT i SANTESMASES (2012), p. 275.

campanya “Volem bisbes catalans” va afavorir que, sense fer-ne publicitat, el febrer de 1968 es dotés d'estatuts legals l'ACO i se la inscrivés a la diòcesi en igualtat de condicions que la JOC i la HOAC. Tant sols quatre mesos després, el juny de 1968, va esclatar la crisi latent quan un grup de militants van demanar que el secretariat diocesà d'ACO es pronunciés a favor de Comissions Obreres en un document que les definia com “una forma d'oposició unida de tots els treballadors”. Malgrat que el document no fou acceptat perquè contradeia la llibertat d'afiliació sempre defensada, “molts militants d'ACO s'incorporaren d'una o altra manera a CCOO, que també trobava facilitats per part dels consiliaris, que estaven en parròquies, per a convocar-hi assemblees i reunions”¹⁵³. I, en tot cas, els efectes de la crisi a la JOC i al conjunt dels moviments d'Acció Catòlica i Pastoral Obrera foren, en general, “una escampada massiva cap a partits polítics, sindicats clandestins, etc. A Catalunya, una part important de l'equip de direcció [de la JOC] va crear les Plataformas Anticapitalistas”¹⁵⁴.

El trànsit de militants des de moviments com la JOC cap a Comissions Obreres i a sectors radicalitzats d'aquestes com Plataformas va ser, doncs, habitual i força fluid¹⁵⁵. I d'aquí a les comissions de barri va haver-hi només un altre pas gairebé natural. Sorgides totes de la matriu de CCOO i animades sovint en funció dels grups polítics que hi havia al darrere, des del PSUC cap a una extrema esquerra en eclosió a partir de 1967-1968,

---

¹⁵³ BADA, Joan i BELLAVISTA, Oleguer. *ACO. 50 anys de militància obrera i cristiana*, Editorial Mediterrània, 2003, Barcelona, p. 63. Vegeu també FERNÁNDEZ, José. *La participación de los católicos en el movimiento obrero de Barcelona (1946-1978)*, UB, 2005, Barcelona. Tesis de doctorat inèdita, p. 709.

¹⁵⁴ BOTEY, Jaume. “Església i moviments de resistència antifranquista a Catalunya”, a ARNABAT i SANTESMASES (2012), p. 277.

¹⁵⁵ Un reflex d'això és el procés de radicalització que, a la segona meitat dels anys 60, coincidint amb el trencament i la diàspora del FOC, també es va donar entre alguns joves estudiants en contacte amb l'univers militant catòlic que provenia del moviment CC i que, via JEC, Força Socialista Federal (FSF), la revista *Promos* i el grup Universitat Popular, van acabar configurant els Comitès d'Estudiants Socialistes (CES) -autors, conjuntament amb el PCE (i), de l'ocupació del rectorat de la UB, el gener de 1969-, i, successivament, els CHE-CHO i el Partit Comunista Revolucionari (PCR), després efímer Partit Comunista Proletari (PCP), liderat per Santi Turbau i, finalment, autodissolt el 1971.

les Comissions Obreres Juvenils (COJ), les Comissions Obreres de Barri (COB) i les Comissions de Barri (CB) van ser formes organitzatives clandestines que, per aquest ordre, van acabar sovint succeint-se unes a les altres i, en tot cas, decantant-se i confluint la majoria, en un curt espai de temps (entre un i quatre anys), en les associacions de veïns. Però és una distinció que cal tenir present perquè, com explica bé Ivan Bordetas, “en esos años de multiplicación de formas organizativas con base en el barrio se produjeron intensos debates, que en parte reproducían los que se daban en el movimiento de las CCOO, sobre la necesidad o no de nuevas formas organizativas, sobre la autonomía de éstas o, entre otras consideraciones, sobre un trabajo más clandestino o más público. Pero también, ya de un modo más evidente, sobre cómo intervenir en los barrios a partir de las condiciones de vida que sufrían sus habitantes. Ese sería el sentido, entonces, del lanzamiento de las COB y las CB [...] y que, en gran parte, recogieron el discurso que se desarrolló en el seno de las COJ”¹⁵⁶.

En tot cas, i pel que a nosaltres ens interessa, és més important tenir present que l’aparició de les diferents modalitats de comissions de barri arreu de l’Estat, i especialment a Catalunya -i encara més a molts barris de Barcelona-, va ser tardana en relació a un moviment veïnal que ja s’estava conformant com a tal també, com hem vist, sobretot a partir de centres parroquials i d’associacions de veïns. De manera que, en alguns casos, les clandestines comissions de barri van ser més un instrument dels partits (especialment del PSUC i Bandera Roja) per fixar la línia política que volien imposar al que ells anomenaven moviment popular que no pas germen inicial o, en tot cas, ni única ni principal llavor de moltes associacions de veïns¹⁵⁷. Ara bé, d’aquí a sostenir que el moviment veïnal va tenir en origen un fort component autònom o autogestionari que

---

¹⁵⁶ BORDETAS (2012), p. 328.

¹⁵⁷ Una anàlisi especialment incisiva sobre aquesta qüestió a BORDETAS (2012), p. 346-358.

després va ser viciat pels partits polítics hi ha una distància que ni la documentació disponible ni els testimonis entrevistats permeten, ni de bon tros, salvar.

De fet, tant arreu de l'Estat com en el cas concret de Barcelona, mentre les Comissions Obreres Juvenils i les Comissions Obreres de Barri tendeixen a desaparèixer durant els primers anys 70, les Comissions de Barri mantenen la seva presència en algunes zones fins a mitjan de la dècada. De vegades funcionen com a aparell clandestí paral·lel fins i tot allí on els seus mateixos militants havien impulsat una associació de veïns legal, per bé que en la pràctica no sobreviuran a l'aposta d'acció de masses i legalista i, en cap cas, no arribaran actives a la transició democràtica. Ja hem vist com el 1970 van confluïr dues comissions de barri diferents al Centre Social de Sants. Dos altres exemples extrems a Barcelona són els de Nou Barris, on les comissions de barri es van diluir ràpidament en les diferents seccions de l'AV Torre Baró-Vallbona-Trinitat (Nou Barris), creada el 1970, i Poblenou, on després de la creació de l'associació de veïns, el 1972, la comissió de barri que la va impulsar de bracet amb militants catòlics, comunistes i algun socialista es mantindrà activa encara un parell d'anys en segon pla¹⁵⁸.

A partir de 1971, les autoritats franquistes i el Govern Civil de Barcelona, dirigit aleshores per Tomás Pelayo Ros, ja havien començat a prendre consciència del perill que realment significava el moviment veïnal arreu de la conurbació metropolitana barcelonina i, en especial, al Baix Llobregat, on la influència de militants cristians i comunistes, afegit als problemes d'habitatge i als derivats de les conseqüències de les riuades d'aquell any, van donar una bona empenta inicial a les comissions de barri. En són bona prova la multitud de notes i comunicacions creuades durant 1971 i 1972 entre

---

¹⁵⁸ Un estudi exhaustiu de les comissions de barri, i centrat a Barcelona, a BORDETAS (2012), p. 358-418.

alcaldes de municipis com Cornellà i el Govern Civil alertant de la creixent agitació als barris¹⁵⁹. I que la inquietud s'havia transmès al Govern central s'evidencia, per exemple, en una carta que el governador Tomàs Pelayo Ros va enviar, el 24 de setembre de 1971, al seu antecessor i ministre de Governació, Tomás Garicano Goñi, detallant-li que durant una protesta al barri d'Almeda de Cornellà “un grupo de personas formado por unas 300 personas trataban de obstaculizar la marcha del vehículo [donde iba el alcalde] por lo que tuvo que ser requerida la presencia de las fuerzas de Orden Público”¹⁶⁰.

En dos extensos informes policials d'octubre de 1973 i gener de 1975 anomenats “Plan Barrio”, ambdós d'àmbit estatal i deutor l'un de l'altre, les autoritats governatives franquistes reconeixien que “las CC.B. [Comissions de Barri] forman una extensa red de subversión superpuesta a las redes de fábricas, universidades, colegios profesionales... que es organizada y activada por los mismos individuos que actúan en otros frentes de lucha y que la continúan en sus barrios”. D'aquesta xarxa subversiva es mesurava que “por cantidad de propaganda detectada la provincia más afectada es Barcelona seguida de Madrid, Valencia, Zaragoza, Sevilla y Navarra”. I la policia aventurava la següent conclusió: “Las organizaciones subversivas tomaron en los últimos años de la década de los sesenta a Barcelona como ciudad piloto para desarrollar una labor de agitación y posterior politización de los barrios populares. Demostrada la utilidad y el elevado rendimiento de su actividad inician la aplicación de las técnicas empleadas a otras provincias”¹⁶¹.

---

¹⁵⁹ Una descripció detallada d'aquesta realitat, centrada en Cornellà, a BORDETAS (2012), p. 343-346.

¹⁶⁰ AHGCB, Carta de Tomás Pelayo Ros a Tomás Garicano Goñi, 24/9/1971. Fons Governadors Civils. Caixa 294, Inundaciones provincia de Barcelona, 1971. Citat per BORDETAS (2012), p. 343.

¹⁶¹ Els informes, citats per BORDETAS (2012), p. 365-368, són: Archivo General de la Administración (AGA), “Plan Barrio”, Madrid, octubre de 1973. Fondo Ministerial de Cultura. Gabinete de Enlace del

Més enllà de la teoria o fabulació policial gairebé paranoica de veure Barcelona com una “ciudad piloto” d’una subversió als barris acuradament planificada per ser després exportada arreu de l’Estat, la veritat és que aquesta percepció coincideix amb la que va tenir i recorda Rodolfo Martín Villa de la seva arribada a la capital catalana com a governador civil, el maig de 1974, on confessa que va viure “18 meses muy largos, muy complicados y muy aleccionadores”. Martín Villa, que ja havia estat a Barcelona el 1965 com a màxim responsable del Sindicat Vertical durant un any, admet que va ser aleshores, el 1974, quan va descobrir que, a banda d’un grau elevat d’oposició i conflictivitat obrera i universitària com en d’altres ciutats d’Espanya, a Barcelona hi havia un tercer vector antifranquista específic i molt potent, el moviment veïnal. Fins i tot amb una activitat i presència en el món antifranquista molt superior, a parer seu, a la de l’Assemblea de Catalunya¹⁶². I això sí, segons Martín Villa, dominats tots els fronts, inclòs el veïnal, gairebé en exclusiva pels comunistes del PSUC¹⁶³:

“El traje de la política para la España de aquel entonces se había quedado estrecho, se reventaban costuras y circulaba por el mundo universitario, circulaba por el mundo de las relaciones laborales y, bueno, en Barcelona también aprendí que circulaba por un tercer mundo, que era el de las asociaciones de vecinos. Es decir, yo, cuando llego de gobernador civil a Barcelona, de asociaciones de

---

Ministerio de Información y Turismo. 03107.002. Caixa 42/08906. Dossier 7; i Fundació Utopia d’Estudis Socials, “Plan Barrios. Estudio sobre la subversión en los barrios”, gener de 1975. Fons García-Nieto, nº 5110.

¹⁶² Com s’analitza en capítols posteriors, l’Assemblea de Catalunya va patir, l’octubre de 1973, la detenció dels 113 membres reunits a la parròquia de Santa Maria Mitjancera i la seva estructura no es va recuperar del cop fins les manifestacions de l’1 i el 8 de febrer de 1976, impulsades precisament per les associacions de veïns i la FAVB.

¹⁶³ Així com la singularitat i potència del moviment veïnal de Barcelona és un reconeixement que Rodolfo Martín Villa fa per primera vegada de forma espontània, el 28 de febrer de 2013, a Madrid, en una entrevista conjunta amb l’autor i els investigadors del Memorial Democràtic Josep Calvet i Gerard Corbella, en la que per primer cop parla dels seus anys previs a ser nomenat ministre el desembre de 1975, aquest darrera idea de la preeminència comunista en tot el món antifranquista l’ha reiterada en diverses ocasions des de la publicació de les seves memòries. “La oposición representada por el PCE se distinguió por su activismo, tanto en el plano político como en el campo obrero –animación y desarrollo de CCOO- y aun en el terreno de las fuerzas sociales –aglutinación de intelectuales, profesionales, artistas; botadura de asociaciones de vecinos”. MARTÍN VILLA, Rodolfo. *Al servicio del Estado*, Planeta, 1984, Barcelona, p. 63.

vecinos apenas sé nada. [...] En mi tiempo -y esto no es distinto en Barcelona que en el resto de España- había que la dirección política era prácticamente de un partido, el Partido Comunista, en Catalunya el PSUC. De alguna manera lo que había pasado era que si en el régimen había un partido único, había también en el antifranquismo un partido único, el Partido por antonomasia, que era el Partido Comunista, el PSUC, insisto, en Catalunya. [...] Yo en aquel entonces más bien lo que [vi que] era activo era el mundo universitario, el mundo sindical y el mundo vecinal. Sin embargo, en el tiempo que yo estuve de gobernador –insisto, apenas yo cumplí allí los 40 años-, fueron año y medio o 18 meses nada más pero 18 meses muy largos, muy complicados para mí y muy aleccionadores. Yo los volvería a repetir. Bueno, deseo que no se repitan las circunstancias, pero yo personalmente los volvería a repetir. Sin embargo, esas estructuras de Asamblea de Catalunya, en ese minuto mío, cuando yo estuve allí, fueron menos activas”¹⁶⁴.

Però tot depèn del punt de vista i del testimoni consultat. Sense anar més lluny, Carles Prieto, que el 1973 era un dels màxims dirigents del *front de barris* de Bandera Roja, va ser un dels 113 detinguts, el 28 d'octubre d'aquell any, durant el plenari de l'Assemblea de Catalunya celebrat a l'església de Santa Maria Mitjancera. Ell recorda que hi assistia com a representant “de la Comissió de Barri de Sants”¹⁶⁵. Però, en qualsevol cas, ni ho va revelar durant l'interrogatori sofert de matinada a les dependències policials de la Via Laietana, on va declarar que hi assistia com a representant del Col·legi d'Enginyers, ni figura en la seva fitxa elaborada *ex profeso*, on no consta cap antecedent relacionat amb el moviment veïnal i sí tots els que feien referència a la seva activitat estudiantil antifranquista des dels anys 60, quan havia participat a la Caputxinada i havia sofert ja alguna detenció i acusacions per possessió i repartiment de propaganda il·legal.

“La meva fitxa no l'he vist mai, però sí que em podien tenir fitxat per moltes coses, perquè jo havia passat per Laietana varies vegades però em sembla que, en relació amb el moviment associatiu de barris, mai. De l'època estudiantil tinc un full de serveis bastant maco, i després, a part d'això, per coses que no vaig tenir res a veure, el dia abans d'anar a la mili em va venir a buscar la policia a

---

¹⁶⁴ Rodolfo Martín Villa, entrevista amb l'autor (Madrid, 28/2/2013).

¹⁶⁵ Carles Prieto, entrevista amb l'autor (Barcelona, 12/12/2012).

casa, l'any 1965. Hi havia hagut una detenció al Casal de Montserrat, on havien trobat una gent de Comissions Obreres ciclostilant unes octavetes i llavors van detenir els que estaven fent les octavetes, van agafar el [Antoni Maria] Badia i Margarit, que era el president del Casal de Montserrat, i a un dels detinguts de les octavetes, a l'agenda hi van trobar el meu nom. Com que jo ja tenia la fitxa per altres coses estudiantils, doncs em van venir a buscar a casa acusat de propaganda il·legal i, a més, com que havia estat president de la JEC, doncs com si fos l'enllaç entre CCOO i el Casal de Montserrat. Vaig estar dos dies a Laietana, un dia al Palau de Justícia i, després, cap a la mili, on vaig arribar tres dies tard. I després vaig trigar com 5 o 6 anys que no em van donar el carnet de conduir per falta de permís de la policia. I quan ja estava casat i tenia una filla, vaig anar un dia a comissaria a dir, "escolti'm, doni'm el permís de la policia només per conduir perquè ja m'he fet gran, m'he fet responsable". I el policia que m'entrevista em va dir: "Bueno va, ya veo que usted ya ha cambiado. Entonces, ¿qué ponemos? ¿Democracia cristiana?". "Vale, ponga democracia cristiana". O sigui, que a la meua fitxa de policia, en algun moment deu haver l'informe d'aquell senyor que es va apiadar de mi perquè pogués tenir el carnet de conduir. Imagina't tu les fitxes de la policia com funcionaven"¹⁶⁶.

Aquesta és la percepció de Carles Prieto. Té raó en el fet que, igual com veurem en un altre capítol pel que fa a la fitxa policial del periodista Josep M. Huertas, enlloc constava la seva vinculació al moviment de barris. No obstant, la fitxa resum número 81 dels 113 detinguts a Santa Maria Mitjancera, mecanografiada i rectificada a llapis després de la seva declaració a comissaria, és força completa. I, tot i així, no assenyala l'episodi del carnet de conduir mentre, en canvi, equipara Carles Prieto, per la quantia de la multa finalment imposada (300.000 pessetes), als principals dirigents comunistes i de l'Assemblea de Catalunya detinguts aquell dia¹⁶⁷:

---

¹⁶⁶ Ibidem.

¹⁶⁷ Les multes més elevades d'entre els 113 detinguts, com les de Josep Solé Barberà, Antoni Gutiérrez Díaz, Agustí de Semir i Lluís Maria Xirinacs, van ser de 350.000 pessetes. Amb 300.000 pessetes, igual que Carles Prieto, va ser multat també, per exemple, el metge Ramon Espasa. L'advocada Magda Oranich, que és qui va proporcionar una declaració més detallada a la policia, segons es desprèn de la consulta tant de les fitxes policials com de les transcripcions dels interrogatoris, va ser sancionada amb 200.000 pessetes. Per tenir altres punts de referència coneguts, a Josep-Lluís Carod-Rovira el van multar amb 50.000 pessetes i a la seva dona, Teresa Comas, amb 25.000 pessetes, el mateix import amb que va ser multat el sindicalista Alfred Clemente. CEHI-CRAI Pavelló de la República UB. F8 (Batista) 2.

“Carlos Prieto Caballé. Mayor de edad, casado, domiciliado en Barcelona, Ingeniero industrial. Asistente a la reunión de los Capuchinos. Expulsado del Distrito de Barcelona por dos años. Encartado y puesto a disposición de la Autoridad judicial por propaganda ilegal sin que fuese procesado ni condenado. Relata que conoció la reunión de la Asamblea de Cataluña en el Colegio de Ingenieros por un tal Seoane, indicándole la consigna que tenían que hacer y las medidas de seguridad, incluso lo del libro blanco. Que una vez dentro hizo uso de la palabra, dando cuenta de la Asamblea celebrada anteriormente, pasando a la lectura de la orden del día, enumerando las organizaciones y partidos políticos que habían enviado representante. Hizo alusión a la muerte de Pau Casals. Que asistió no en representación de organizaciones clandestinas, sino como miembro del Colegio de Ingenieros. Es la primera vez que asiste a una reunión de la Asamblea de Cataluña. Tiene varios antecedentes policiales. Sino [sic] ha sido sancionado por la Dirección General de Seguridad, ponerle 75.000 pesetas. Ojo, mirar el resto de los ingenieros industriales y poner la misma multa [a llapis, figura una correcció a l'alça de la multa: “300.000 pessetes”]”¹⁶⁸.

Encara que hi ha qui posa en dubte que els serveis d'informació del franquisme, bé els policials o bé els militars, anessin tan despistats pel que fa a l'organització clandestina del moviment veïnal¹⁶⁹, és una hipòtesi a considerar el fet que, obsessionats com estaven amb el control de les Comissions Obreres, dels grups comunistes i catalanistes i també amb ETA i altres organitzacions armades menors, es produís un buit (parcial, local o temporal) d'informació que facilités l'acció de les comissions de barri. A Barcelona, de fet, van arribar a coexistir en la clandestinitat dues coordinadores de comissions de barri: una afí als postulats de Bandera Roja i l'altra al PSUC. Coordinadores independents que, malgrat tot, es coordinaven alhora entre elles. Ho recorda bé Carles Prieto, que era el responsable de la coordinadora de Bandera Roja: “Les reunions que vam fer jo i el Ricard Boix [PSUC] coordinant coordinadores... i amb el Carles Quingles. N'hi havia dues però estaven perfectament coordinades, tot i que

---

¹⁶⁸ CEHI-CRAI Pavelló de la República UB. “Carlos Prieto”. F8 (Batista) 2/5 (29).

¹⁶⁹ És el cas del dirigent veïnal Josep M. Prochazka a partir de la seva experiència personal en el cas *Huertas*, referenciada en un capítol posterior a partir d'entrevista amb l'autor (Barcelona, 16/1/2013).

alguna vegada hi havia iniciatives tant, tant de partit, que llavors dèiem ‘la fareu vosaltres, aquesta, no la farem nosaltres aquesta’¹⁷⁰.

Aquesta realitat, que va arribar a concretar-se almenys en la celebració d’un congrés o assemblea clandestina de comissions de barri a Barcelona, l’abril de 1972, a la parròquia del Guinardó, responia al que passava als barris. Que, al seu torn, com ja hem vist pels casos de Sants, Poblenou i Nou Barris, era una realitat molt plural on podien conviure una o fins i tot dues comissions de barri amb una associació de veïns a la mateixa zona; que aquesta assumís directament i gairebé d’entrada, des de la legalitat, les funcions de les comissions clandestines; o fins i tot que unes o altres coexistissin gairebé de forma paral·lela amb d’altres col·lectius veïnals o d’acció local fins i tot més radicals. El cas de Ciutat Vella a primers dels anys 70, explicat per l’activista marxista autònom i després dirigent socialista Joan Ferran, n’aporta una altre exemple.

“Al Casc Antic hi havia -això deuria ser l’any 1970 o 1971- una Comissió de Barri del Casc Antic... bé, n’hi havia dos. [...] Primer n’hi havia una d’unitària, en què hi érem tots, eh? Hi havia el Prudenci [Sánchez], l’escultor que li dèiem; hi estava la Marina Subirats, un que es deia Sebastià i [que] havia estat al Comitè de Barcelona del PSUC. [...] I els integrants d’aquella comissió eren aquests més un tio que els seus pares tenien una carniceria prop de la plaça de la Llana, més un que es deia David, que era el fill d’un bar que es deia Colón, [i] ara és un profe d’universitat, un tio que guanya moltes peles, tu. [...] El seu pare era l’amo del bar; allà hi fèiem reunions [...]. Aquests érem els més o menys actius, i després estàvem ficats en vàries entitats. Jo estava en una entitat que es deia Círculo Ecumene, que estava a la plaça de les Beates i va tenir alguna relació, almenys la cúpula, amb jesuïtes *progres*. I després n’hi havia altres que estaven a Mans Unides. Tothom estàvem més o menys introduïts en algunes entitats del barri. [...] Inicialment aquest era el nucli inicial de tot això: hi havia gent del PSUC i gent de Bandera; PSUC i Bandera sobretot. I quan va haver-hi les penes pel consell de guerra de Burgos [1970], aquí es va produir un trencament. Era curiós, però la gent més vinculada a Bandera, com eren la Marina Subirats i el Prudenci, eren més pacífics. La gent que estava més vinculada d’alguna manera al PSUC [eren] més activistes. I es va trencar en dos, perquè llavors hi havia sectors i es va trencar, van haver-hi dos comissions. [...] Això va esclatar pels aires una mica

---

¹⁷⁰ Carles Prieto, entrevista amb l’autor (Barcelona, 12/12/2012).

quan es va radicalitzar la política amb el tema de Burgos i tot això, i llavors aquí, al barri, va aparèixer també un fenomen grupuscular. Estava la gent de Bandera que feia la seva, la gent del PSUC [que] feia la seva, [i] després jo, amb bastants grups autònoms de gent d'aquí, vam fer una mena de col·lectiu que fins i tot vam fer manifestacions pel carrer, per la Baixa de Sant Pere, de 40 o 50 persones contra l'augment de preus. Hi havia una carestia exagerada, amb consignes molt primitives, "Aumento de precios, no", en castellà, i fèiem un butlletí que el repatiem per tot el barri i es deia *Barrio popular*. [...] Era un nucli molt espontaneïsta, molt activista, fotíem molts fulls, [...] i vam fotre manifestacions, pintades, molt, molt, el barri el vam fotre potes enlaire. Per exemple, jo comprava el paper a través de la que era la dona d'aleshores del Julià de Jòdar, i aquesta no sabia ni per a què era el paper. Ella i ell estaven en una cosa que es deia Círculos Rojos, Cuadernos Rojos, que era l'intellectual orgànic de les Plataformes Anticapitalistes, i ella m'havia facilitat més d'una vegada comprar paper i coses d'aquestes. I ni que dir-te té que les màquines [d'impremta] eren expropiades"¹⁷¹.

Com il·lustra molt bé el testimoni de Joan Ferran¹⁷², queda clar que la clandestinitat antifranquista a les comissions de barri es va viure de forma molt ràpida i intensa, i sense compartiments estancs ni dirigismes que acabessin forçosament en una associació de veïns com a proposta d'organització legal. Tot el contrari, en alguns casos, com el de Joan Ferran a Ciutat Vella o també el del periodista i escriptor David Castillo als barris del Carmel i Vallcarca, descrits en alguns dels seus poemes i novel·les¹⁷³, el moviment veïnal va ser també una porta d'accés a l'organització autònoma o directament

---

¹⁷¹ Joan Ferran, entrevista amb l'autor (Barcelona, 24/1/2013).

¹⁷² Joan Ferran Serafini (Barcelona, 1951) va formar-se políticament quan estudiava secundària a l'Institut Milà i Fontanals sota l'ègida de les Joventuts Comunistes i de membres del PSUC com Víctor Ríos. Després, el 1971, es va lligar a la Universitat amb grups escindits del PSUC i afins al PCE (ml) o a Bandera Roja capitanejats, respectivament, per Josep M. Fradera i Borja de Riquer. Veí de Ciutat Vella, Ferran es movia a la comissió de barri entre gent com el Prudenci Sánchez i la Marina Subirats. Però entre la universitat (on es va llicenciar en Història) i el barri, aviat es va radicalitzar fins a acabar vinculat als GARI i a grups d'acció llibertaris, cosa que li va costar ser detingut dues vegades i passar bastants mesos a la presó, fins als primers indults polítics de finals de 1975. Posteriorment, i mentre treballava al sector de l'ensenyament, va ingressar al PSC, on va fer carrera com a responsable d'organització de Barcelona i en càrrecs de confiança a l'Ajuntament. Sota l'ègida d'Antoni Santiburcio, i en col·laboració amb Pep Martínez Barceló, Ferran va ser l'artífex del retorn dels socialistes a la FAVB, el 1986. Entre 1992 i 2012 va ser diputat del PSC al Parlament, i va ser portaveu adjunt del seu grup parlamentari.

¹⁷³ Vegeu sobretot la novel·la CASTILLO, David. *El cel de l'infern*, Proa, 1999, Barcelona; i els poemaris CASTILLO, David. *Game Over*, Proa, 1997, Barcelona i *El pont de Mühlberg*, Proa, 2000, Barcelona.

llibertària, fins i tot amb connexions amb l'acció directa o violenta. El cas més conegut és el del MIL, l'organització d'Oriol Solé Sugranyes amb la que Jordi Borja, en nom de Bandera Roja, va establir col·laboracions per campanyes puntuals a Barcelona a primers dels anys 70, com s'explica en un altre capítol en analitzar la relació de la FAVB i el moviment veïnal amb la reacció a la condemna i execució de Salvador Puig Antich.

En tot cas, i malgrat existir casos com els descrits, no va ser aquesta l'evolució generalitzada del moviment de les comissions de barri, on aviat es va imposar l'aposta estratègica, compartida tant per la gent del PSUC com de la majoria del *front de barris* de Bandera Roja, de potenciar l'acció de masses legal i a cara descoberta a les associacions de veïns. Ja era aquest un debat que es va donar a l'assemblea de comissions de barri celebrada l'abril de 1972 a la parròquia de la Verge de Montserrat, convocada pel *front de barris* de Bandera Roja i a la qual es van convidar també les comissions sota l'òrbita del PSUC. D'aquesta reunió, com de les comissions de barri en general, i per lògica prevenció sota la clandestinitat, no s'ha conservat gaire documentació però si el testimoni de dirigents veïnals com Josep M. Prochazka, que la recorda com “una trobada realment important”, amb l'assistència “d'unes 150 persones” i un “dispositiu de seguretat molt semblant al de l'Assemblea de Catalunya: cites prèvies de grups petits, de 5 o 6 persones, i després les posteriors de seguretat”¹⁷⁴. Altres fonts parlen d'una assistència de prop de 300 persones, d'una taula presidida pels “germans [Carles i Frederic] Prieto, la Blanca de Nou Barris i Pep Martínez Barceló”¹⁷⁵, i de l'elaboració d'un programa reivindicatiu amb quatre punts: dret a l'habitatge, que no havia de costar més que el 10 per cent del salari familiar¹⁷⁶; equipaments dignes a

---

¹⁷⁴ Josep M. Prochazka, entrevista amb l'autor (Barcelona, 16/1/2013).

¹⁷⁵ Carles Prieto, conversa amb l'autor (Barcelona, 9/9/2013).

¹⁷⁶ Aquesta idea del 10% del salari familiar destinat a habitatge va calar fins a l'extrem que la va recollir Joaquim Sempere, sota el pseudònim d'Ernest Martí, en un article publicat la primavera de 1974 a la

cada barri; prou places escolars de franc per a tothom, i un ambulatori o centre de salut a cada barri unit a un hospital per cada districte¹⁷⁷. Sembla lògic atribuir a una conseqüència de l'assemblea d'abril de 1972 la constitució, al maig, d'una coordinadora de barris “como espacio de confluencia entre los militantes del PSUC y BR que estaban trabajando en el llamado Movimiento Popular a partir de diversas CB”¹⁷⁸.

Competint freq a freq amb el PSUC, va ser la Organización Comunista Bandera Roja (OCE-BR, o simplement BR) “la primera a plantejar-se l'acció als barris com un front de lluita específic”, segons paraules del militant de BR i dirigent veïnal de Nou Barris Pep Martínez Barceló¹⁷⁹. I això es va fer adaptant a la realitat catalana i espanyola, en certa manera, les experiències que un dels màxims dirigents de BR, Jordi Borja, teoritzava, en revistes com *Bandera Roja* i *Lucha Popular*, dels Grups d'Acció Municipal francesos i dels *comitati dei quartieri* que funcionaven a la Itàlia hegemnitzada pel PCI i amb un fort component d'activisme d'extrema esquerra. El criteri aplicat per Bandera Roja a les comissions de barri era el d'agrupar gent independent i d'altres tendències polítiques, però reservant-se el paper de guia ideològic. La seva pràctica consistia a esperonar la creació d'associacions de veïns legals però, en paral·lel, mantenint a l'ombra de la clandestinitat la direcció de les

---

revista del PSUC *Nous Horitzons*. Deia: “La propiedad de la vivienda de uso propio o de la que sea fruto del ahorro personal deberá ser respetada, y se facilitará el acceso rápido a la propiedad de quienes estén pagando los plazos de una vivienda de compra, aunque tendiendo a que las nuevas viviendas sean de propiedad pública y con un alquiler reducido, en función del salario. (En algunos barrios de Barcelona y otras ciudades catalanas ha aparecido con fuerza la reivindicación de un alquiler no superior al 10% del salario)”. MARTÍ, Ernest [SEMPERE, Joaquim]. “Ciudad y lucha de clases”, a *Nous Horitzons*, núm. 75, Barcelona, maig-juny 1974, p. 44.

¹⁷⁷ Vegeu ANDREU i HUERTAS (1996), p. 14; BORDETAS (2012), p. 385-386; MARTÍNEZ BARCELÓ, Josep, “Origen y desarrollo del movimiento de barrios en Barcelona”, a E QUIPOS DE ESTUDIO. *La lucha de barrios en Barcelona*, Elías Querejeta, 1976, Madrid, p. 31; i “La 1ª Asamblea de Comisiones de Barrio de Barcelona”, a *Pueblo Nuevo. Portavoz de la Comisión de Barrio del Pueblo Nuevo*, núm. 3 (1972).

¹⁷⁸ BORDETAS (2012), p. 385.

¹⁷⁹ Citades per ANDREU i HUERTAS (1996), p. 14.

lluïtes, dins el si de les comissions de barri. Com que els militants de les comissions de barri pertanyien a partits diferents, en especial al PSUC, o simplement eren independents de procedència catòlica, en molts casos es va imposar el criteri contrari a BR de dissoldre la comissió de barri així que l'associació de veïns fos mínimament forta per caminar pel seu compte.

Que el debat polític a l'interior de les comissions de barri necessàriament havia de ser ric s'intueix, per exemple, a partir de la discussió interna viscuda a Bandera Roja ja el 1973, prop d'un any abans de l'escissió que va acabar amb la majoria del seu *front de barris* integrat al PSUC. N'ha quedat el testimoni documental i contraposat d'algunes circulars del Comitè de Barcelona de BR, que s'intueix que intentava posar ordre en un *front de barris* que actuava massa per lliure i coordinat amb la gent del PSUC, i una altra circular del Comitè de Catalunya de BR, curiosament més afí al *front de barris* i al grup que acabaria marxant al PSUC. Al número 2 de la *Circular del Comité de Barcelona OC (BR)* -que cal ubicar entre el primer número, del setembre de 1973, i el tercer, d'octubre del mateix any- s'analitza críticament: “Las comisiones de barrio se encuentran hoy sin una política propia, que les impide su desarrollo como auténticas organizaciones de masas, convirtiéndose en muchos casos en instancias formales y paralelas a las Asociaciones, no facilitando el avance de estas hacia iniciativas superiores y perdiendo su carácter de organizaciones de vanguardia del Barrio”¹⁸⁰.

Per contra, al número 3 de la *Circular Comité de Cataluña* de OC-BR –editada en algun moment entre finals de desembre de 1973 i gener-febrer de 1974-, en un article titulat “La inmediata perspectiva de lucha política de masas: organizar el movimiento

---

¹⁸⁰ CEHI-CRAI Pavelló de la República UB. “Circular del Comité de Barcelona OC (BR) nº 2”. Fons Documentació de Partits Polítics. DPP (OCE (BR)) 2 / 5 (6).

democrático”, es bandejava l’acció de les comissions de barri i s’apostava clarament per potenciar àmpliament i de forma molt oberta les associacions de veïns:

“Barrios. Utilización más amplia de las Aso. de Vecinos incorporando a su actividad reivindicaciones culturales, recreativas, deportivas, etc. Organizando ciertas protestas o demandas políticas, etc. Coordinar de este modo desde la Asociación a otras instituciones del barrio: centros deportivos, peñas, etc. Revitalizar las condiciones de AV en torno a iniciativas generales (precios). Proseguir en dónde no las haya la lucha por el reconocimiento de la Aso. de Vecinos y centros sociales. Plantear, el menos en Barcelona, la utilización de las Juntas Municipales de Distrito. Utilización que no puede consistir en la infiltración en ellas de unos hombres más o menos representativos del barrio sino que debe plantearse desde una verdadera campaña democrática: reunión de todos, o la mayoría, de las instituciones legales del barrio y lucha por la elección, desde ellas, de representantes que asistan a las Juntas. Este es un tema en discusión que el estudio concreto de las posibilidades de estas Juntas, y, a la vez, la realización de primeras experiencias, que podrían ser en Distrito IX [Sant Andreu-Nou Barris], debe concretar”¹⁸¹.

Fos com fos, entre la celebració de la primera i única assemblea de comissions de barri i la creació de la Coordinadora de Sant Antoni, la primavera de 1972, i l’entrada de la majoria d’associacions de veïns d’àmbit de barri a la FAVB, l’estiu de 1974, que va coincidir en el temps amb l’entrada de la majoria de militants del *front de barris* de Bandera Roja al PSUC, les clandestines comissions de barri van passar ràpidament de viure el seu màxim moment d’esplendor a entrar en la seva més irreversible decadència. En una època d’acceleració dels temps històrics, ja havien acomplert la seva missió.

---

¹⁸¹ CEHI-CRAI Pavelló de la República UB. “La inmediata perspectiva de lucha política de masas: organizar el movimiento democrático”. Fons Documentació de Partits Polítics, DPP (OCE (BR)) 2 / 5 (3).

3.2. La Coordinadora de Sant Antoni i la fi de la Barcelona de Porcioles

“Los movimientos urbanos que se extienden y generalizan en nuestras urbes –al igual que en todas las grandes ciudades del mundo capitalista desarrollado o semidesarrollado- prueban que la ciudad se está convirtiendo en un *punto de ruptura* [en negreta a l’original] del sistema social, en un foco más de cristalización de la lucha de clases”. L’afirmació és de Joaquim Sempere, sota el pseudònim d’Ernest Martí, en l’article “Ciudad y lucha de clases”, publicat a *Nous Horitzons* el maig-juny de 1974, pràcticament en paral·lel a la culminació del procés negociador pel qual les combatives associacions de veïns d’àmbit de barri, agrupades a la semiclandestina Coordinadora de Sant Antoni, es van integrar l’estiu d’aquell any a la FAVB. A banda de considerar la ciutat com a *punt de ruptura* clau en la lluita de classes, en el seu article, argumentat sobretot a partir de dades i impressions sobre Barcelona, Sempere teoritzava també que “en el seno de los movimientos urbanos de hoy, que chocan diariamente con la opresión política franquista, se está fraguando, en torno a la lucha por la libertad y la democracia, una alianza de clases de contenido antimonopolista y, en definitiva, anticapitalista”¹⁸².

No és una anècdota el fet que 13 de les 16 notes finals de l’article “Ciudad y lucha de clases” siguin referències al monogràfic “La Gran Barcelona”, publicat al número 10 de la revista *CAU*, del Col·legi d’Aparelladors, amb textos de Jordi Borja, Marçal Tarragó, Joaquim Lleixà i Pau Verrié¹⁸³. Una cita de l’urbanista Armand Sáez, una altra de l’economista Ramon Trias Fargas i una de l’obra de Friedrich Engels *Contribución al problema de la vivienda* completen les referències del text de Joaquim Sempere. Tot

---

¹⁸² MARTÍ, Ernest [SEMPERE, Joaquim]. “Ciudad y lucha de clases”, a *Nous Horitzons*, núm. 75 (maig-juny 1974), p. 37-48.

¹⁸³ El paper de *CAU*, entre d’altres intel·lectuals orgànics, institucions i companys de viatge del moviment veïnal s’analitza amb detall en capítols posteriors.

plegat il·lustra, en certa manera, quina correlació de forces o d'influències hi havia a la Barcelona d'aquell primer semestre de 1974 i fins a quin punt la potència del seu moviment urbà havia derrotat encara no la dictadura però sí el model de ciutat encarnat per l'alcalde José María Porcioles. És cert que un article de Joaquim Sempere publicat a *Nous Horitzons*, la revista teòrica del PSUC, pot ser un exemple amb prestigi però no de neutralitat ni representativitat del conjunt del ventall ideològic de la societat catalana del moment. Tampoc és cap prova pericial que certifiqui la fi de la Gran Barcelona de Porcioles. Però "Ciudad y lucha de clases" recull i destil·la, en una foto fixa prou evocadora de l'hegemonia cultural de la Barcelona de l'època, tots els fets ocorreguts i protagonitzats pel moviment veïnal a la ciutat des de finals dels anys 60, fins a l'extrem d'haver posat l'alcalde Porcioles contra les cordes, haver-ne forçat la destitució, el maig de 1973, i seguir marcant intensament l'agenda social i política durant el 1974¹⁸⁴.

En essència, sis són els elements que, des de la perspectiva de la lluita veïnal, objectivament van derrotar en aquells primers anys 70 el projecte de Gran Barcelona de Porcioles; i que van contribuir, al mateix temps, a que les associacions de veïns s'organitzessin a la semiclandestina Coordinadora de Sant Antoni i, després, decidissin entrar a la FAVB. A banda, lògicament, cal tenir present totes les orientacions i el debat viscut en el si de les comissions de barri i dels grups polítics i socials que les conformaven, que ja ha estat abordat abastament en aquest mateix capítol. Dos del sis elements o factors esmentats són batalles urbanístiques que van acabar en derrota municipal: la del Pla de la Ribera i la del Pla Parcial Torre Baró-Vallbona-Trinitat (conflictes que prefigurarien, al seu torn, la gran batalla del Pla Comarcal sostinguda

---

¹⁸⁴ Des d'una perspectiva política més general, ja el gener de 1973, en el marc de l'informe del Comitè Central al III Congrés del PSUC, el secretari general Gregorio López Raimundo havia apostat per inserir les lluites urbanes en el projecte alternatiu i transversal de l'Assemblea de Catalunya tot i definir "el movimiento popular en las barriadas [...] [como] un movimiento que apunta objetivamente al socialismo". ANC, Informe del Comitè Central al II Congrés del PSUC. Fons PSUC (230). 18. "Informe del Comitè Cnetral". Gregorio López Raimundo, citat per BORDETAS (2012), p. 414.

entre 1974 i 1976). El tercer factor és la lluita per un habitatge digne, bé fos als barris de l'Obra Sindical del Hogar o bé als diversos nuclis barraquistes de Barcelona, i singularment al Carmel. El quart element és la reacció veïnal a les explosions de gas ocorregudes en diversos barris durant els anys 1972 i 1973, coincidint amb el canvi del servei de gas ciutat a gas natural, i que van causar 32 morts. El cinquè factor a destacar és la victòria invalidada de Fernando Rodríguez Ocaña a les eleccions a regidors pel terç familiar al Districte IX (Sant Andreu i Nou Barris), la tardor de 1973, que per la seva transcendència i característiques mereix una aproximació singularitzada al final d'aquest capítol. I, per últim, els dèficits en matèria de serveis educatius als barris són el sisè element que, juntament amb les explosions de gas, potser no va ser dels més determinants pel fracàs polític del porciolisme però sí va ser dels més decisius i amb capacitat d'empoderament popular real, com s'analitza amb detall dos capítols més endavant, a l'hora de deslegitimar i desbordar l'administració local franquista i de fer necessària i útil, al mateix temps, la coordinació del moviment veïnal a nivell de ciutat.

De fet, Carles Prieto confirma que la llavor de la Coordinadora de Sant Antoni van ser les trobades que una dotzena d'associacions de veïns de tot Barcelona (i alguna de l'Hospitalet de Llobregat) van començar a fer en aquest barri per qüestions d'ensenyament i que, ben aviat, van ampliar la seva agenda amb la problemàtica de les explosions de gas per consolidar-se, finalment, com una coordinadora veïnal general:

“Es va parlar del gas de seguida, però va haver-hi la idea de que ja que hi havia força associacions que es reunien, potser 10 o 12, [...] i que les primeres vegades recordo que hi anava un representant de cada associació amb el seu delegat o vocal d'ensenyament, es va [decidir] fer, d'alguna manera, una ampliació de la reunió d'ensenyament a Sant Antoni i va quedar constituïda la Coordinadora de Sant Antoni, que inicialment era sobre ensenyament i algunes coses més i, a poc a

poc, es va anar afegint contingut fins que es va consolidar com la coordinadora de les associacions de veïns de Barcelona”¹⁸⁵.

Oriol Serrano Balasch¹⁸⁶, amfitrió de les trobades en la seva condició de president de l'Associació de Veïns de Sant Antoni des del 7 de juny de 1972, admet que “el primer fet que va aglutinar la coordinadora va ser l'explosió de gas natural al carrer Ladrilleros [Rajolers] de Sants, que va costar 14 morts, l'octubre de 1972”¹⁸⁷. Però això no és contradictori amb el fet que ja a la primera reunió de la Coordinadora de Sant Antoni de la que hi ha constància documental, el 7 de juliol de 1972 (tot just tres mesos després, doncs, de l'assemblea de comissions de barri), en l'ordre del dia no escrit es barreassin les problemàtiques del gas (una primera explosió, amb 18 morts, s'havia produït el 18 de març al carrer Capità Arenas, a Pedralbes) i dels equipaments educatius amb el debat urbanístic sobre el Pla Parcial Torre Baró-Vallbona-Trinitat:

“El 7 de juliol de 1972, es fa la primera trobada per explicar la impugnació feta al Pla Parcial de Torre Baró-Vallbona-Trinitat. I sobretot per explicar la problemàtica que hi havia al barri sobre l'ensenyament, les escoles públiques *escuelas nacionales*. En aquella època el barri no en tenia cap. S'envia una carta-petició, a l'Alcalde de Barcelona, perquè s'iniciés el canvi de Gas Ciutat a Gas Natural, arran de l'última explosió patida a Barcelona”¹⁸⁸.

---

¹⁸⁵ Carles Prieto, entrevista amb l'autor (Barcelona, 12/12/2012).

¹⁸⁶ Nascut el 1941, Oriol Serrano Balasch, que el 1968 va fundar la distribuïdora editorial Les Punxes que encara dirigeix, amb Margarita Lömker de sòcia, es va vincular per la mateixa època a l'AV Sant Antoni. Escollit president de l'entitat veïnal el 1972, va ser l'amfitrió i un dels fundadors de la Coordinadora de Sant Antoni, on es van agrupar de forma semiclandestina les primeres associacions de veïns de barri. En l'òrbita del PSUC, i conjuntament amb Jordi Vallverdú i Carles Prieto, Serrano va ser l'artífex de l'entrada de les associacions de barri a la FAVB, el 1974, i en va ser vocal provisional fins el febrer de 1975. El 1979 va deixar la presidència de l'AV Sant Antoni en mans de Joan B. Isart, futur vicepresident de la FAVB als anys 90 i, el 2008, nomenat president honorífic. Tot i que es va centrar en la seva activitat professional a Les Punxes, Serrano es va mantenir actiu a partir dels anys 80 al grup de teatre El Triangle, vinculat a l'AV Sant Antoni; i als 90 va col·laborar amb la FAVB fent-ne una auditoria.

¹⁸⁷ Citat per ANDREU i HUERTAS (1996), p. 17.

¹⁸⁸ FONT, Jordi (coord.). *40 anys fent barri (1968-2008)*, AV Sant Antoni, Barcelona, 2009, p. 71.

Les explosions de gas apareixen, no obstant, com el catalitzador més immediat del procés de coordinació veïnal. I com un element que, en ser de difícil control pel seu component generador de psicosis ciutadana, va incomodar enormement les autoritats governatives franquistes. Mentre l'Ajuntament, amb un alcalde Porcioles que el mateix dia de l'explosió de Rajolers, el 29 d'octubre, es va presentar al lloc dels fets, va ordenar el pagament als afectats de les indemnitzacions per desallotjament forçós, va assumir la seva manutenció i va intentar calmar els ànims oferint pisos al Bon Pastor i a través de reunions de mediació amb el Patronat Municipal de l'Habitatge¹⁸⁹, el Govern Civil no sabia ben bé com afrontar el que el mateix governador i cap provincial del Movimiento, Tomás Pelayo Ros, va definir, el 15 de desembre de 1972, en una comunicació reservada, com "un asunto bastante complejo". És literalment el que va dir en la resposta a un informe de la delegada provincial de la secció Femenina, Montserrat Tey Planas, que li demanava orientacions per organitzar l'assistència social als damnificats de l'explosió del carrer Rajolers:

"Mi querida amiga: He recibido tu carta fechada en el día de hoy remitiéndome un informe sobre asistencia social a los damnificados de la calle Ladrilleros. Como se trata de un asunto bastante complejo, prefiero hablar personalmente contigo de ello en mi despacho. Mientras tanto no des ningún dinero ni ayuda de otra clase"¹⁹⁰.

Més enllà dels problemes socials derivats dels 14 morts, dels 19 ferits i de les 65 persones que s'havien quedat sense casa per l'explosió de Rajolers el 29 d'octubre de

---

¹⁸⁹ Per un relat detallat del cas dels afectats per les explosions a Sants, vegeu MARTÍ GÓMEZ, Josep i MARCÉ, Josep. *Centre Social de Sants. Una experiència associativa*, Centre Social de Sants, 1996, Barcelona, p. 252-254. Per una panoràmica més global, vegeu els dos reportatges de HUERTAS, Josep Maria. "Las casas no caen solas" i "El rompecabezas del gas natural", a *Destino*, Barcelona, 18/11/1972 i 30/12/1972, recuperats a FAVB. *Josep M. Huertas Claveria i els barris de Barcelona. Antologia de reportatges (1964-1975)*, FAVB, 2013, Barcelona.

¹⁹⁰ AHGCB. Carta de Tomás Pelayo Ros a Montserrat Tey Planas, 15/12/1972. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 188.

1972, produïda a causa d'una fuita de gas, tot i que en principi Catalana de Gas ho va negar (com havia fet amb el cas de Capità Arenas); més enllà del problemes tècnics amb les instal·lacions durant el procés de canvi de gas ciutat a gas natural; i més enllà del més que probable conflicte d'interessos amb l'empresa Catalana de Gas, que dirigia Pere Duran Farell, la *complexitat* al·ludida pel governador civil venia donada, sobretot, per la politització veïnal de la protesta, tal i com li havia assenyalat la delegada de la Sección Femenina a l'inici del seu informe:

“Aunque parezca mentira seguimos en la misma situación que el 30 de octubre ppdo. Existe un gran desconcierto incluso entre los mismos damnificados. Todos los que estamos trabajando en este caso nos damos cuenta de que van dirigidos o reciben consignas, parece ser que con fines políticos, pero trabajan tan escondidos que nos encontramos con unas dificultades enormes para desenmascararlos, por eso cuando parece que ya se van encontrando soluciones para el problema pisos que es la base de su situación y algunas familias van a normalizarse en el transcurso de a veces dos o tres horas cambia totalmente el panorama”¹⁹¹.

En conseqüència, el que va fer el Govern Civil, com demostren diverses notes informatives internes, va ser prohibir o vigilar de prop les protestes veïnals sobre el gas, que es van agreujar quan el 22 de novembre hi va haver una nova fuita a Sants (aquesta sense conseqüències), a finals de desembre hi va haver una nova explosió al barri, al carrer Demòstenes, i, sobretot, quan l'11 de gener de 1973 una altra deflagració, en aquest cas al carrer Consorts Sans Bernet, a Horta, va causar un nou mort i una desena de ferits. L'obsessió governativa va arribar fins a l'extrem de retirar i identificar els autors d'una “pancarta de lienzo, color naranja, medidas 3 x 1 m., con la siguiente inscripción: *Asociación Vecinos calle Horta exigen seguridad Gas Natural*”, penjada el 12 de gener de 1973 per “Juan Foutier Giró, de 16 años, estudiante de COU, Benjamín

---

¹⁹¹ AHGCB. Informe de Montserrat Tey Planas (signat per l'assistent social M. Argüelles amb data 11/12/1972) a Tomás Pelayo Ros, 15/12/1972. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 188.

Lluch Rovira, de 28 años, [...] secretario de la Asociación de Vecinos, y José Clot Puig, de 20 años” entre els balcons dels pisos de les llogateres “Concepción Javaloy Pons, de 60 años” i “Nuria Giró Pla, de 40 años”¹⁹². El 4 de novembre, una primera concentració de 500 persones davant la delegació de Catalana de Gas a Sants va ser dissolta per la policia. I si el diumenge, 3 de desembre de 1972, quan el Centre Social de Sants i 18 entitats més, entre elles Amics de la Ciutat, va voler organitzar una assemblea d’afectats pel gas al cinema Gyarre, la prohibició governativa va derivar en una manifestació d’un miler de persones davant les oficines de Catalana de Gas al barri i la seu del Districte¹⁹³, el 12 de desembre la protesta va arribar a la seu central de la companyia, al Portal de l’Àngel, en forma d’atac amb *còctels molotov* reivindicat pel FRAP:

“Sobre las 21.25 horas de hoy se produjo un conato de manifestación en la Avenida Puerta del Ángel, integrada por unos jóvenes que lanzaron piedras y botellas de líquido inflamable contra el edificio [...] que ocupa la empresa Catalana de Gas y Electricidad, destrozando las cristalerías y causando daños en los artículos expuestos, que ascienden a unas 200.000 pesetas. [...] La propaganda, impresa a ciclostyl, aparece encabezada por “Nuevos crímenes de la oligarquía yanqui-franquista: explosión de gas”. Está dirigida a “Todo el pueblo de Barcelona” y escrita con fecha diciembre, 12, 1972, por “Comité pro-Frente Revolucionario Antifascista y Patriota de Barcelona”, en las que se comenta las recientes explosiones de gas, así como el interés en reconvertir las instalaciones al gas natural por el elevado precio de éste, para terminar politizando esta cuestión abogando por una república popular y federativa y exhortando a la lucha contra el Régimen actual”¹⁹⁴.

Els dies 19 i 30 de desembre de 1972, en vigílies i festes de Nadal, es van convocar concentracions ciutadanes al Portal de l’Àngel per mitjà de fulls volants, anònims o bé

---

¹⁹² AHGCB. “Pancarta”, nota informativa de la Jefatura Superior de Policía de Barcelona, 12/1/1973. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 192.

¹⁹³ AHGCB. “Incidentes habidos en la barriada de Sans”, nota informativa de la Sexta Brigada de la Jefatura Superior de Policía de Barcelona. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 187.

¹⁹⁴ AHGCB. “Incidentes ante las oficinas de la Catalana de Gas”, nota informativa de la Sexta Brigada de la Jefatura Superior de Policía de Barcelona. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 189.

signats per les “Comisiones de Barrio de Barcelona”¹⁹⁵. I, just després de Reis, l’explosió d’Horta va encrespar encara més els ànims, traslladant en aquest cas la protesta veïnal des de la plaça Eivissa, el 14 de gener de 1973, al cor de Barcelona, l’endemà. Vet aquí l’informe policial:

“Ayer fue inhumada en el Cementerio de Horta la senyora fallecida y a la salida, unas trescientas personas, precedidas de varios automóviles, en manifestación pacífica, después de recorrer varias calles de la barriada de Horta, se concentraron en la plaza de Ibiza, frente a la Delegación del Gas, en donde después de dar varios gritos de ¡Fuera el Gas Natural!, se disolvieron pacíficamente. Algunos coches del 091 patrullaban por los alrededores, pero no intervinieron. Ayer y hoy, en distintos puntos de nuestra Ciudad, han sido halladas hojas de propaganda clandestina, como la que se acompaña, invitando a manifestarse a las veinte horas del día de hoy, lunes día 15, en la Avenida de la Puerta del Ángel, frente a las oficinas centrales de la Catalana de Gas y Electricidad”¹⁹⁶.

El missatge del full volant adjunt, titulat “Nuevas víctimas de Catalana de Gas”, era potser menys demagògic que la propaganda del FRAP però, segurament, més subversiu per la seva claredat, tant des del punt de vista tècnic com des de la perspectiva política:

“Las causas técnicas de la explosión son las siguientes:

- Mal estado de las tuberías, debido al desgaste.
- El no cambiar las tuberías incapaces de aguantar la presión del nuevo gas.

La Catalana de Gas es consciente y responsable tanto de los motivos como de las consecuencias, y no hace nada para remediarlo. El hacerlo les supondría un gasto, y toda empresa capitalista prefiere arriesgar vidas humanas a disminuir sus beneficios económicos”¹⁹⁷.

La dimensió del problema va quedar tan palesa a la premsa com en un document pastoral de quatre fulls, datat el 20 de desembre de 1972, elaborat a partir d’una reunió

---

¹⁹⁵ CEHI-CRAI Pavelló de la República. “No al gas natural”, FV [sd] CCB 22/3; i AHGCB. “Vecinos de Sants. Otra vez gas natural”, full volant. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 190.

¹⁹⁶ AHGCB. “Nota informativa. Ambiente en torno a la explosión de gas en Horta”, 15/1/1973. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 191.

¹⁹⁷ Ibidem.

del vicari episcopal amb capellans i laics “de Sants, Can Tunis, la Torrassa, Collblanc, Hospitalet y Cornellá”. Al text pastoral es criticava la falta de respostes de l’administració i es deia, entre altres consideracions, que “los derechos de estos hermanos [els afectats de Rajolers] deberían pasar por delante de los intereses en juego” i que “la falta de caminos eficaces de acción conduce a la inhibición y al individualismo: “no hay nada que hacer”; o impulsa a una actuación clandestina”¹⁹⁸.

Gens clandestina (o, en tot cas, no principalment clandestina) va ser l’actuació del moviment veïnal. Si després de l’explosió de Rajolers van ser prop d’una vintena d’entitats de Sants, amb el suport d’Amics de la Ciutat, les que es van mobilitzar públicament per demanar explicacions, després de l’explosió d’Horta va ser el conjunt del moviment veïnal de Barcelona qui va fer pública una declaració a la ciutadania on exigia esclarir tots els fets, responsabilitats i indemnitzacions, atenció social i habitatges nous pels afectats i “el control democrático a través de la presencia activa y jurídicamente reconocida de los consumidores en las negociaciones y concesiones de la tarificación, contratación y suministros que la Administración establezca con las compañías suministradoras de servicios”. Signaven aquest comunicat públic, el 12 de gener de 1973, el que no eren altra cosa que la dotzena d’associacions de veïns de Barcelona i l’Hospitalet integrants del nucli de la Coordinadora de Sant Antoni: Centre Social de Sants, AV La Sagrera, AV Vallbona-Torre Baró-Trinitat, AV Ildefons Cerdà, AV Poblenou, Asociación de Cabezas de Familia de Torre Baró, AV Sant Andreu, AV Nostra Senyora del Port, AV Afectados por la Proyectoada Avenida García Morato [futura AV Districte V], AV Sant Antoni, AV La Maresma, AV Barceloneta i Centre de Cultura Popular Montserrat del Guinardó.

---

¹⁹⁸ AHGCB. “La tragedia de la calle de Ladrilleros. Una palabra cristiana”, document pastoral de quatre pàgines, 20/12/1972. Fons Governadors Civils. Caixa 72, reg. 226.

No obstant això, més enllà del catalitzador del gas natural, Oriol Serrano guarda un record més polític o generalista del naixement de la Coordinadora de Sant Antoni:

“Al 69-70, la junta de [l’AV] Sant Antoni va decidir posar-se en contacte amb les associacions de barri, per tal de coordinar-se. A la primera reunió van assistir unes deu associacions. Les fèiem a l’església de la Preciosíssima Sang de Crist, al carrer Viladomat. Al principi va ser un intercanvi d’experiències i en reunions setmanals o quinzenals (hi assistien un o dos representants per associació, unes 20 o 30 persones) vam veure la necessitat d’ajudar a néixer associacions de barri, a legalitzar-se i coordinar certes accions de ciutat. Barcelona era un horror. Era l’època de l’alcalde Porcioles i no hi havia diàleg. [...] No volíem ser clandestins i vam arribar a un acord amb les associacions *bombillaires* per entrar a la junta dues persones: en Jordi Vallverdú i jo mateix”¹⁹⁹.

Sigui com sigui, es difícil de fixar la història de la Coordinadora de Sant Antoni més enllà dels instruments que proporciona la memòria oral per la senzilla raó de que, com explica Carles Prieto, “no es feien actes, perquè tampoc hi havia una organització, [ni] un secretari, [les reunions] s’anaven autoconvocant”. No és ben bé que la Coordinadora fos clandestina, però el que és evident és que no era legal ni es va formalitzar mai com a organisme davant de les autoritats governatives, tal i com establia la Llei d’Associacions de 1964 a la que sí s’acollien, individualment, les associacions de veïns. Diu Carles Prieto: “No, clandestí no era. No es demanava permís per fer reunió però es feien. [I] es feien en un local autoritzat pels propietaris del local, que eren els Escolapis de la ronda de Sant Antoni”²⁰⁰.

Sí existeix, no obstant, un document escrit que acredita implícitament l’existència de la Coordinadora de Sant Antoni i, explícitament, la seva voluntat programàtica d’analitzar i repensar des del moviment associatiu dels barris, amb una visió de conjunt, el present i

---

¹⁹⁹ Oriol Serrano, entrevistat per Àngel Valverde [pseudònim de José Àngel Borlán] a “Els meus millors amics els vaig fer al moviment ciutadà”, a *La Veu del Carrer*, núm. 26 (setembre 1994).

²⁰⁰ Carles Prieto, entrevista amb l’autor (Barcelona, 12/12/2012). En una conversa posterior amb l’autor (Barcelona, 9/9/2013), Prieto precisa: “No estic segur de si [el local] era als Escolapis”.

el futur de Barcelona. El document referit és un contracte sense signar de quatre pàgines, datat el 12 de gener de 1973 (el mateix dia que el comunicat veïnal conjunt sobre el gas natural posterior a l'explosió d'Horta), entre els presidents de set associacions de veïns –Joan Gallego (AV Ildefons Cerdà), Oriol Serrano Balasch (AV Sant Antoni), Pablo Oyaga Larrión (AV Maresme), Antonio Ferrer (AV Collbanc-La Torrassa), Josep Xarles Santaló (Centre Social de Sants), Sergi Riera Roig (AV Barceloneta) i Francesc Porret Gay (AV Sant Andreu)- i un “equip tècnic” format per Jordi Borja, Rafael Pradas, Marçal Tarragó i Salvador Tarragó per tal de fer “un estudio sobre balance, crítica y alternativas a la Barcelona actual según guión que acompaña el siguiente contrato, la preparación de material para una exposición itinerante, y la realización de una película del mismo tema”²⁰¹. El contracte, pel qual el document fixava en 150.000 pessetes “la cantidad mínima exigida para el comienzo de los trabajos” i estimava en 2,5 milions de pessetes “el coste evaluado total del estudio, y divulgación del mismo, elaboración del material para la adquisición y realización de la película”, no es va arribar a concretar mai.

De fet, algun dels que teòricament haurien d'haver signat aquest contracte entre el nucli de la Coordinadora de Sant Antoni i el que era l'embrió del Centre d'Estudis Urbans (CEU, fundat el 1972 per professionals vinculats al PSUC i Bandera Roja amb l'import d'una beca que la Fundació March va concedir a Jordi Borja per estudiar els polígons d'habitatges) ni tant sols en recorden la seva existència²⁰². I encara menys detalls concrets com que “al objeto de coordinar las relaciones entre las entidades promotoras y el equipo técnico se constituirá una comisión mixta compuesta por representantes de

---

²⁰¹ CEHI-CRAI Pavelló de la República UB. “La ciudad es para el hombre”. Fons Documentació Partits Polítics. DPP (OCE (BR) Arx 2) 5 (2) / 3.

²⁰² És el cas de Jordi Borja, en entrevista amb l'autor (Barcelona, 5/4/2013) i de Josep Xarles, també en conversa amb l'autor (Barcelona, 16/4/2013).

ambas partes” en un número que “no excederá de siete y será superior a cinco”; i que “las entidades promotoras se comprometen, salvo razón de fuerza mayor, a colaborar con el equipo técnico director facilitando la celebración de reuniones de trabajo para la realización de encuestas y recogida de información en los barrios”. La reiterada referència, en diferents clàusules, a hipotètics motius “de fuerza mayor” evidencia també la situació de semiclandestinitat en la que es movia conscientment la Coordinadora de Sant Antoni. Les clàusules 7 i 8 del contracte ho deixen molt clar: “En previsión de que el estudio deba suspenderse por causas de fuerza mayor se preveerán por parte de la comisión mixta las medidas adecuadas a fin de que los datos obtenidos hasta aquel momento sean aprovechables al máximo. [...] La propiedad del material y de la película pertenecerá por indiviso a las entidades promotoras quedando en depósito en Amigos de la Ciudad, a disposición de las partes contratantes, que podrán utilizarlo para fines que no entreñen [sic] afán de lucro”²⁰³.

Però el que més interessa, pel fet que documenta l’existència i els ambiciosos objectius, clarament polítics, de la Coordinadora de Sant Antoni, és el preàmbul del contracte:

“Las Asociaciones y Entidades que suscriben el presente documento, después de un detallado intercambio de impresiones habido entre sus representantes, sobre Barcelona en su presente y su futuro, coinciden todas y cada una de ellas en:

- a) La necesidad de importancia de tener un conocimiento de la ciudad, lo más completo y detallado posible, en su realidad actual y de las necesidades más inmediatas y perentorias en una urbe como Barcelona, partiendo del principio básico “que la Ciudad es para el hombre” [subratllat a l’original].
- b) Que para llegar a conseguir tal conocimiento es obvio y obligado un estudio previo realizado por especialistas, los que para una mayor objetividad en sus resultados, deben estar desvinculados o ajenos de toda relación con la Administración o de cualquier grupo de presión.
- c) Que la posesión de los datos resultantes del estudio, una vez efectuado en todos los aspectos en su relación humana: urbanístico-viviendas,

---

²⁰³ CEHI-CRAI Pavelló de la República UB. “La ciudad es para el hombre”. Fons Documentació Partits Polítics. DPP (OCE (BR) Arx 2) 5 (2) / 3.

comunicaciones, espacios libres, etc. Como en el educativo, sanitario, psicológico [sic], etc., ha de permitir una actuación ciudadana más efectiva y consecuentemente facilitar que las decisiones de la Administración se ajusten a los intereses colectivos

Con estas miras y objeto, convienen:

1º. Mancomunar sus esfuerzos para la efectividad del estudio y conocimiento de la Ciudad como se deja indicado en los párrafos precedentes. Con igual fin recabarán la colaboración del máximo número de Asociaciones y Entidades barcelonesas que quieran sumarse con igual espíritu y criterio teniendo en cuenta que el móvil e interés es sólo ciudadano y para todos los barceloneses.

2º. Gestionar la consecución de medios y ayudas que unidas a las aportaciones de todos los firmantes, permitan atender el total gasto. Cada Asociación o Entidad firmantes por este documento o adhesión al mismo, adoptará como cantidad mínima la de 1.000 Ptas.”²⁰⁴.

Convé no passar per alt l'únic subratllat del text en les quatre pàgines del contracte: “La Ciudad es para el hombre”. El contingut filosòfic d'aquesta sentència podria enllaçar amb debats promoguts pel Concili Vaticà II i l'encíclica de Joan XXIII *Pacem in Terris*, promulgada l'11 d'abril de 1963 i molt present a Catalunya encara 10 anys després, quan fins i tot l'Assemblea de Catalunya hi va apel·lar com a excusa de debat en la seva cita clandestina que l'octubre de 1973 va acabar amb la famosa detenció dels 113 membres del seu plenari a la parròquia de Santa Maria Mitjancera. En tot cas, i tenint present l'ambient polític i intel·lectual en el que es movien bona part dels dirigents veïnals i dels professionals que els donaven suport, la sentència “La Ciudad es para el hombre” fa inevitable referir una més que probable inspiració o influència teòrica per part del filòsof marxista barceloní i dirigent del PSUC Manuel Sacristán, que l'abril de 1959, en un cicle sobre sociologia i urbanisme organitzat pels arquitectes del Grup R,

---

²⁰⁴ Ibidem.

havia impartit una conferència titulada “El hombre y la ciudad (Una consideración del humanismo para uso de urbanistas)”²⁰⁵.

Feta aquesta precisió, i en un àmbit més concret i pragmàtic, cal assenyalar que, en el projecte i objectius de la Coordinadora de Sant Antoni que aquest esbós de contracte posa de manifest –al marge de que mai s’arribés a concretar-, s’entreveu l’èxit d’una altra experiència molt semblant però a escala més petita: la proposta alternativa del Pla Parcial Torre Baró-Vallbona-Trinitat que Jordi Borja i altres professionals, vinculats aleshores a l’Ajuntament i que després impulsarien el Centre d’Estudis Urbans (CEU), van elaborar els anys 1969 i 1970 amb la complicitat del moviment veïnal de Nou Barris. Així la descriu Jordi Borja:

“Cuando aún trabajábamos en el Ayuntamiento hicimos algunos trabajos de urbanismo, incluso participamos en dos concursos de planeamiento parcial en dos zonas importantes de la ciudad: Poble Nou y Nou Barris, lo que nos facilitó la conexión con los núcleos activos y las nacientes asociaciones de vecinos. Especialmente interesante fue la experiencia en Nou Barris. Quedamos segundos, ya sabíamos que era un concurso que iba a ganar un equipo predestinado por el Ayuntamiento. Nosotros éramos jóvenes y más conocidos por la policía política que en los medios profesionales. Pero nuestra propuesta fue acogida como programa por los colectivos barriales y propició la creación de la Asociación de Nou Barris”²⁰⁶.

Efectivament, la proposta de pla parcial alternatiu de Torre Baró-Vallbona-Trinitat va quedar segona en el concurs promogut per l’Ajuntament de Barcelona. Però, com explica Borja, va permetre que aquell nucli de joves professionals de l’urbanisme i

---

²⁰⁵ Vegeu el text, dipositat en reserva a la biblioteca central de la Universitat de Barcelona, en una transcripció no firmada de la intervenció oral de 1959 però revisada pel mateix autor, a SACRISTÁN, Manuel. “El hombre y la ciudad (Una consideración del humanismo para uso de urbanistas)”, a *El Viejo Topo*, núm. 270-271, Barcelona, juliol-agost 2010, p. 89-95, amb presentació de Salvador López Arnal. Aquesta conferència està també en l’arrel de l’article anteriorment citat MARTÍ, Ernest [SEMPERE, Joaquim]. “Ciudad y lucha de clases”, a *Nous Horitzons*, núm. 75, Barcelona, maig-juny 1974, p. 37-48.

²⁰⁶ BORJA, Jordi. *Mis universidades. Historia de un proceso de aprendizaje, a Revolución urbana y derechos ciudadanos*, Universitat de Barcelona, 2012. Tesi doctoral inèdita, p. 52.

militants comunistes (sobretot de BR) entressin en contacte amb la realitat concreta de Nou Barris i amb dirigents veïnals i sindicalistes com Manuel Vital (Torre Baró) i Cirilo Poblador (Vallbona). “Vam descobrir que eren membres del PSUC i ens van ajudar a fer el pla alternatiu amb la condició que hi reflectíssim les necessitats reals dels seus barris”, relata Borja²⁰⁷. De l'experiència de treball conjunt va néixer, l'11 d'abril de 1970, l'AV Nou Barris (sector Torre Baró-Vallbona-Trinitat), presidida per Manuel Vital²⁰⁸ i coliderada per Cirilo Poblador i el dirigent veïnal de la Trinitat Ignasi Català, aquest darrer militant de BR. Així ho van descriure els també dirigents veïnals d'aquell Districte Pep Martínez Barceló, Jordi Vallverdú²⁰⁹ i Josep M. Maymó:

“El inicio de la Asociación fue posible gracias a las reuniones de varias entidades y grupos de vecinos existentes en los barrios de Trinidad Nueva y Trinidad Vieja, Torre Baró, Vallbona y Roquetas. [...] La mesa redonda celebrada el 14 de febrero de 1970, en el Centro de Vida Comunitaria de Trinidad Nueva, fue la presentación del Plan Parcial y del ganador del concurso de ideas [...]. A partir de esta mesa redonda y del problema que presentaba el proyecto de remodelación de toda la zona, se inició una estrecha colaboración entre vecinos de Roquetas, Trinidad Vieja, Trinidad Nueva, Torre Baró y Vallbona; esta colaboración culminó con la creación de una sola Asociación que reúne a todos los vecinos del sector: esta Asociación fue legalizada el 11 de abril de 1970 y se denomina “Asociación de vecinos del sector Vallbona-Torre Baró-Trinidad”, conocida popularmente por

---

²⁰⁷ Jordi Borja, entrevista amb l'autor (Barcelona, 5/4/2013).

²⁰⁸ Manuel Vital (Valencia de Alcántara, 1923 – Barcelona, 2010) va emigrar a Barcelona el 1947 i el 1951 es va establir a Torre Baró, on va presidir durant cinc anys l'Asociación de Cabezas de Familia abans de fundar l'AV Nou Barris. Conductor d'autobusos a Tranvías de Barcelona des de 1949, va ser sindicalista a CCOO i militant del PSUC en la clandestinitat. El 7 de maig de 1978 va protagonitzar un conegut episodi de segrest d'un autobús articulat de la línia 47, que va dur fins als carrers sense asfaltar del seu barri muntanyós per demostrar que sí era possible fer-hi arribar el transport públic, que l'AV Torre Baró que ell presidia aleshores feia anys que reclamava.

²⁰⁹ Nascut el 1945 i llicenciat en Economia per la UB, Jordi Vallverdú Gimeno va ser membre de la junta de la FAVB entre 1974 i 1978, on va exercir de vicesecretari i secretari i va ser clau en l'entrada de les associacions de barri. Destacat dirigent veïnal de l'AV Sant Andreu, militant de Bandera Roja i del PSUC en la clandestinitat, el 1977 es va apropar a la Federació Catalana del PSOE i va anar com a independent a les llistes de la coalició Socialistes de Catalunya a les eleccions generals del 15 de juny. El 1978 va deixar la FAVB per presentar-se com a regidor pel PSC. En ser escollit, el 1979, va agafar excedència de la seva feina a l'empresa Damm i va assumir la responsabilitat de mantenir la interlocució del primer Ajuntament democràtic amb els seus antics companys de junta de la Federació com a regidor de Descentralització. Va mantenir l'acta de regidor fins el 1987, quan Pasqual Maragall li va encarregar gestionar la futura rendibilitat de les instal·lacions olímpiques com a director general de l'empresa Barcelona Promoció.

“Asociación 9 Barrios”. Recuerdo que a esta mesa redonda acudieron el entonces concejal señor Sauqué, representantes del Colegio de Arquitectos, del Colegio de Abogados y de Aparejadores, pero lo más importante fue la asistencia de 400 personas, todas ellas afectadas por el Plan que se iba a realizar”²¹⁰.

Queda clar que d’aquesta d’aquesta experiència, a banda de l’AV Nou Barris, també va sorgir la llavor de l’oposició popular al pla parcial aprovat per l’Ajuntament. Elaborat per l’arquitecte Josep Maria Sen Tato, la proposta municipal especulava sobre 535 hectàrees i preveia enderrocar 4.370 habitatges sense aclarir on aniria la gent. Esperonats per l’associació, que va fer una assemblea multitudinària al cinema Trinitat i va presentar 3.000 impugnacions, centenars de veïns van dur la seva protesta al ple municipal que, l’11 de maig de 1973, havia d’aprovar el pla. Centenars de veïns de Nou Barris van irrompre a l’Ajuntament amb pancartes –acompanyats de veïns del Carmel afectats per les obres del túnel de la Rovira i el greuge del barraquisme- i, després de boicotejar el ple, es van manifestar pel centre de Barcelona fins que la policia els va dissoldre. Davant de l’escàndol, l’endemà mateix va ser destituït l’alcalde José María Porcioles, a qui substituiria el més dialogant Enric Masó. I el pla parcial va ser retirat.

La clara derrota urbanística de Porcioles -i dels interessos econòmics i especulatius que ell representava- amb el Pla Parcial Torre Baró-Vallbona-Trinitat té un precedent potser menys èpic però segurament més important en la paralització del Pla de la Ribera, a la Barceloneta, Poblenou i Besòs, també per l’oposició del moviment ciutadà. En aquest cas la batalla va ser més llarga, però la repercussió del que es pot qualificar de primera gran victòria del moviment veïnal també va ser més gran. En síntesi, el Pla de la Ribera²¹¹ va néixer el 1965 promogut per la burgesia industrial i financera que tenia

---

²¹⁰ RODRÍGUEZ OCAÑA, Fernando. *Candidato de los trabajadores*, Avance, 1975, Barcelona, p. 51.

²¹¹ La informació que conforma aquesta síntesi està extreta de HUERTAS, Josep M. “La Ribera: un barrio, un plan, un sector” i “Ya hay contraplán de la Ribera”, a *El Correo Catalán*, Barcelona, 18 i 20/2/1971 i 23/12/1971; TATJER, Mercè. *La Barceloneta del siglo XVIII al Plan de la Ribera*, Libros de

fàbriques i propietats entre les 225 hectàrees de la franja litoral del llevant de Barcelona i les volia requalificar per a ús residencial i comercial tot preveient una elevada densitat de població, de fins a 180.000 persones. Amb la complicitat de l'alcalde José María Porcioles -que el va aprovar inicialment el febrer de 1968 i, entre el 13 d'agost de 1970 i el 29 de desembre de 1971, va aprovar dues vegades la necessària modificació del Pla Comarcal-, el Pla de la Ribera l'impulsava el president de Catalana de Gas i de La Maquinista Terrestre i Marítima, Pere Duran Farell. Però la societat La Ribera SA, constituïda el 18 de març de 1966, tenia al darrere socis tan coneguts com Enric Gabarró, Artur Suqué, Ferran del Pozo i Josep Maria Pujol-Xicoy, en representació de firmes com Motor Ibérica, Foret, Crédito y Docks, Macosa, Hijo de E.F. Escofet i Hidroeléctrica de Cataluña. A aquestes, el 1969, se'ls van afegir Renfe (que ocupava 40 hectàrees a la zona), Jorge Whal Hiraschmann, Martini Rossi (després Industrias Titán) i les següents entitats financeres: Banco Industrial de Cataluña, Unión Industrial Bancaria, Banco Urquijo, Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros, Caja de Ahorros y Monte de Piedad i Caja de Ahorros Provincial de Barcelona. Si a tot plegat hi afegim que l'equip redactor del projecte urbanístic del Pla de la Ribera, sota patrocini del banquer Jordi Pujol, l'economista Ramon Trias Fargas i l'industrial, banquer i president de la Cambra de Comerç Andreu Ribera Rovira, el formaven l'advocat Miquel Roca i l'economista Narcís Serra -que d'una antiga militància juvenil conjunta al Front Obrer de Catalunya (FOC) van passar a militar, respectivament, a CDC i el PSC mentre

---

la Frontera, Barcelona, 1973; SOLÀ-MORALES RUBIÓ, Manuel de. *Barcelona: Remodelación capitalista o desarrollo urbano en el sector de la Ribera Oriental*, Gustavo Gili, 1974, Barcelona; ALIBÉS (et al.). *La Barcelona de Porcioles*, Laia, Barcelona, 1975; MARTÍ, Pere. *El ciutadà Roca*, Planeta, 1995, Barcelona; ANDREU, Marc i HUERTAS, Josep Maria *Barcelona en lluita. El moviment urbà (1966-1996)*, FAVB, Barcelona, 1996; PUJOL, Jordi. *Memòries (1930-1980)*, Proa, 2007, Barcelona; AA.DD. *De la revolució industrial a la revolució tecnològica: 150 anys d'història de la Maquinista Terrestre i Marítima SA i de Macosa*, Dos Punts, 2009, Barcelona; i MONTANER, Josep Maria, ÁLVAREZ, Fernando i MUXÍ, Zaida (ed.). *Arxiu crític model Barcelona 1973-2004*, Ajuntament de Barcelona i ETSAB-UPC, 2011, Barcelona.

seguien compartint amistat i, fins al 1979, el despatx professional creat als anys 60²¹²-, s'entén millor que l'aturada del pla no va ser només una derrota de la Barcelona de Porcioles, sinó un fre en tota regla als interessos de la gran burgesia catalana, independentment del seu grau d'afinitat amb el franquisme²¹³, i també un clar desafiament a l'ordre econòmic i social que pretenia garantir la dictadura.

Aquest fre el va posar, d'entrada, la revista veïnal *Quatre Cantons* que, el juliol de 1965, va ser la primera a denunciar el Pla de la Ribera amb la cridanera portada "Pueblo Nuevo en peligro". I el desafiament va venir després per part de les associacions de veïns de la Barceloneta i del Taulat (al Poblenou), que no eren de barri sinó *bombillaires*; les entitats Amics de la Ciutat i Casino L'Aliança del Poblenou; la petita burgesia propietària dels barris, que se sentia amenaçada per un pla que es publicitava com una nova Copacabana; i quatre col·legis professionals que van assajar l'aliança amb el moviment veïnal que els caracteritzaria al llarg dels anys 70: el Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i Ciències de Catalunya i Balears, el Col·legi Oficial d'Enginyers de Catalunya i Balears, el Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya i Balears i el Col·legi Oficial d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de

---

²¹² Narcís Serra i Miquel Roca es van esforçar en explicar a la premsa, sense gaire èxit, el que ells consideraven "ventajas sociales de la renovación" del Pla de la Ribera i "su gran interés por la ciudad". Vegeu *Solidaridad Nacional*, Barcelona, 9/4/1970 i *El Correo Catalán*, Barcelona, 18 i 20/2/1971. Val la pena extractar les declaracions de Miquel Roca a Josep M. Huertas pel reportatge "La Ribera: un barrio, un plan, un sector" publicat en les dates citades a *El Correo Catalán*: "Claro que estoy convencido. Es el primer plan coherente que se hace en este país, sobre todo si se considera en su conjunto. [...] El problema de los vecinos queda muy resuelto en estos polígonos, como de hecho lo estaba en todos, ya que se les da vivienda dentro del nuevo barrio. A cada vecino se le indemniza con 150.000 pesetas, que pueden servir para pagar la entrada, y el resto del coste del piso se paga en régimen de hipoteca, para lo que contamos con el apoyo de las cajas de ahorros. Y creo yo saldría una cuota de amortización mensual de entre 900 y 1.000 pesetas. Con los jubilados y realquilados que no pudieran pagar esas cantidades se mirarían sus problemas uno por uno. [...] Básicamente, lo que hay que resaltar en el Plan es su gran interés por la ciudad. Aquí es donde hay que destacar el acento de la cuestión: el Plan, en su fórmula primitiva, ofrece un 48,9% de espacios verdes; la recuperación de la playa a través de su saneamiento y de la construcción del Paseo Marítimo de un modo definitivo y no como ahora, que no es nada...".

²¹³ Sobre això, i en concret pel paper i la interpretació contraposada de Jordi Pujol i d'activistes veïnals de la seva confiança com Miquel Esquirol, vegeu el capítol següent.

Catalunya i Balears. Tots plegats, amb la complicitat d'alguns periodistes, van desplegar una intensa i llarga campanya opositora que va culminar, l'abril de 1971, amb la presentació de prop de 8.000 impugnacions i, el 21 de desembre de 1971, amb la proclamació d'un equip de l'arquitecte Manuel de Solà Morales com a guanyador d'un concurs popular al qual s'havien presentat 10 projectes alternatius²¹⁴. Tot i que, el febrer de 1972, l'Ajuntament va pretendre donar gat per llebre maquillant el pla amb algunes concessions que no n'alteraven el fons i canviant-li el nom pel de Pla del Sector Marítim Oriental, la Comissió d'Urbanisme metropolitana, esverada per l'oposició veïnal, va optar per retornar-lo a l'Ajuntament, on va quedar en via morta. Si el mateix 1972 el fracàs del Pla de la Ribera és indissociable del cessament de Pere Duran Farell com a conseller delegat de la Maquinista Terrestre y Marítima (però no de Catalana de Gas, en plena polèmica per les explosions), el 1973 no es pot entendre la destitució de Porcioles, després de la revolta de Nou Barris contra el seu pla parcial, sense tenir present que l'alcalde ja portava plom a l'ala degut a l'oposició ciutadana a l'altre pla urbanístic, el de la Ribera, i a les nombroses denúncies per corrupció municipal²¹⁵.

Al llast que va sentenciar Porcioles cal afegir encara la problemàtica de l'habitatge. Tant pel que fa a la lluita dels barris de la Obra Sindical del Hogar (OSH) com pel que fa al barraquisme en zones com el Camp de la Bota -en procés de buidatge cap al nou

---

²¹⁴ “De los diez proyectos presentados, resultó ganador [el] de los arquitectos Solá Morales, Domingo, Font y Busquets y el ingeniero de Caminos J. L. Gómez, equipo al que se adjudicó el primer y único premio, dotado con 300.000 pesetas. [...] Bien vale la pena saber que los padres del proyecto creen que para que éste fuese viable debería empezarse por que las grandes empresas, con lo que ganasen con el cambio de uso que supone pasar de unas industrias en vías de traslado a unas instalaciones vivas y necesarias, cediesen el suelo para que fuese propiedad pública.

—Y conste que no es utopía lo que decimos. Si se mira el bien de la ciudad, todo es realizable. Y no nos salimos para nada de la normalidad, de la legalidad vigente.

Al menos, cabe reconocer que el *contraplán de la Ribera*, que ahora será ofrecido como solución a las autoridades municipales, es tremendamente racional y, a la vez, ha usado de una excelente imaginación”. HUERTAS, Josep M. “Ya hay contraplán de la Ribera”, a *El Correo Catalán*, Barcelona, 23/12/1971.

²¹⁵ A l'època, corrien ironies populars que feien referència més o menys implícita a la corrupció municipal com aquesta: “Si quieres construir sobre las aceras, ves a ver a Soteras”. Carles Prieto, conversa amb l'autor (Barcelona, 9/9/2013).

polígon que l'Ajuntament de Barcelona construïa a la Mina, al veí Sant Adrià de Besòs i el Carmel, un barri castigat, a més a més, per les molèsties i esquerdes que produïen als habitatges les barrines de perforació del túnel de la Rovira. A tota la província de Barcelona, l'OSH tenia més de 33.000 habitatges, on hi vivien unes 150.000 persones, el 80% de les quals eren gent treballadora no qualificada i sovint procedent d'antics nuclis barraquistes o damnificada per les riuades del Vallès. Les anomenades UVAS (Unidades Vecinales de Absorción Social) de Pomar (Badalona), Cinco Rosas (avui Casablanca, a Sant Boi) i Sant Cosme (El Prat) són la cara més coneguda d'una realitat amb polígons a Sant Roc (Badalona), Gornal, La Florida i Pedrosa (L'Hospitalet), Badia (aleshores Barberà del Vallès), Ripollet, Cornellà, Esplugues, Gavà, Montcada, Terrassa, Martorell, Granollers, Sabadell, Rubí, Igualada, Manresa, Súria i Vilafranca del Penedès. Una realitat que, a Barcelona ciutat, incloïa sis polígons de l'OSH: La Mercè, Trinitat Nova, Verdum, Joan Antón Parera, La Pau i Roberto Bassas²¹⁶.

Les males condicions de vida dels veïns i els grans dèficits constructius i de serveis i equipaments dels polígons de l'OSH, als quals l'administració no va donar resposta, van esperonar una lluita social que va cristal·litzar a primers dels anys 70 en una generalitzada vaga de lloguers. La protesta, que el 1972 va arribar a l'interior mateix dels organismes sindicals franquistes dels quals depenia l'OSH, la va liderar en bona mesura gent de Comissions Obreres i de Bandera Roja i va donar lloc a moltes associacions de veïns i a una coordinadora de barris en lluita molt activa al conjunt de l'àrea metropolitana. El futur dirigent comunista i conseller ecosocialista de la Generalitat Joan Saura, que era delegat sindical per CCOO a Fecsa i vivia als blocs de l'OSH del polígon Onésimo Redondo (La Florida) de L'Hospitalet, recorda com es va impulsar l'AV La Florida a rel d'aquesta lluita per l'habitatge digne:

---

²¹⁶ Per un resum, vegeu ALIBÉS (*et al.*). *La Barcelona de Porcioles*, Laie, 1975, Barcelona, p. 204-207.

“Hi havia el Centre Social, que de fet era el lloc amb més activisme social, era el centre social de la JOC, i era el lloc amb més vida. Jo arribo al centre social des de l’adolescència, m’hi apunto a jugar a ping-pong als 14 anys i, evidentment, jo em polititzo a partir de diverses coses: el meu pare, la família, jo mateix que des dels 15 anys treballava a Fecsa i, per tant, vaig començar a conèixer gent de Comissions Obreres, i des de les reivindicacions de barri. Aleshores a la Florida no hi havia associació de veïns, no existia. Des del Centre Social vam impulsar una exposició sobre els dèficits del barri i hi havia una cosa concreta que era on hi havia els blocs on jo vivia, els blocs d’Onésimo Redondo, i eren uns blocs de l’Obra Sindical que estaven absolutament abandonats, i vam iniciar un procés de reivindicació de millora del barri. [...] La reivindicació era que es millorés el barri, eren 800-700 famílies, vivendes, i hi havia una coordinació de tots els barris, que fonamentalment qui coordinava això era la gent de Bandera Roja. I teníem reunions entre els barris, jo no estava a Bandera però era molt proper a una persona, la noia que treballava amb mi en això, [que] era de Bandera. [...] Entro en una línia sindical a Fecsa i, des de la meua experiència amb els habitatges i de la lluita en aquells moments del moviment popular, ens plantegem crear l’associació de veïns de La Florida. El Centre Social era insuficient. Aleshores iniciem, primer des del Centre Social, on tenim cobertura per anar fent tot això, les assemblees, la reunió i arriba un moment que creem l’Associació de Veïns de la Florida”²¹⁷.

Si bé la problemàtica dels pisos de l’OSH depassava l’àmbit competencial de l’Ajuntament de Barcelona i tocava de ple el Govern Civil i estaments ministerials, que barris de la ciutat com Trinitat Nova²¹⁸ i Verdum (a Nou Barris) fossin molt actius en aquesta lluita i que associacions de municipis veïns com L’Hospitalet i Cornellà, amb aquesta i altres lluites conjuntes, es coordinessin amb el moviment veïnal barceloní de ben segur que va desgastar políticament Porcioles. N’és un exemple que, la primavera de 1973, la clandestina Agència Popular Informativa (API) deixés constància, en el mateix butlletí, de les assemblees al Centre Social de la Florida per reivindicar una escola i de les gestions i accions de “representantes de los grupos de barracas de la zona

---

²¹⁷ Joan Saura, entrevista amb l’autor (Barcelona, 4/11/2012).

²¹⁸ Els mesos d’abril, maig i juny de 1972 es van fer assemblees a la Trinitat amb assistència de centenars de veïns i veïnes (de 1.150 famílies afectades) on es va decidir denunciar per estafa l’OSH i es va animar a la vaga de lloguers. AHGCB, “API Informaciones, núm. 5, 15 de junio de 1972”. Fons Governadors Civils. Caixa 189, reg. 274.

del Monte Carmelo y miembros de la Asociación de Vecinos”, des de 1971, per exigir habitatges sense èxit: “No ha habido hasta el momento respuesta oficial [ni de l’Ajuntament ni del Govern Civil]. Tampoco se ha conseguido una audiencia con el Alcalde de Barcelona para tratar este asunto”²¹⁹. Que, un cop destituït Porcioles, calia netejar la imatge de l’Ajuntament de Barcelona especialment en el camp de l’habitatge ho prova l’operació d’imatge que, un any després del canvi d’alcalde, el juny de 1974, va intentar ser la visita del president del Govern, Carlos Arias Navarro, a Barcelona. Es va reunir amb la junta *bombillaire* de la FAVB, que aquell mes tancava la incorporació a l’entitat de les principals associacions de barri, i va visitar el nou polígon d’habitatges de construcció municipal que havia de ser modèlic però que va acabar tan o més estigmatitzat que els de l’OSH: La Mina.

---

²¹⁹ AHGCB. “API, nº 21, 4 de marzo de 1973”. Fons Governadors Civils. Caixa 30, reg. 116.

3.3. Les eleccions de Rodríguez Ocaña i l'hegemonia guanyada pels barris

En l'estela de l'èxit de la lluita contra el Pla Parcial de Torre Baró-Vallbona-Trinitat que havia sentenciat l'alcalde José María Porcioles el maig de 1973, el moviment veïnal de Nou Barris, sota l'impuls principal de Bandera Roja, va rematar la feina guanyant les eleccions municipals franquistes del 16 d'octubre d'aquell any amb un candidat propi presentat pel terç familiar al Districte IX: Fernando Rodríguez Ocaña. Que la dictadura s'hagués d'inventar excuses arbitràries i legalistes, com que Rodríguez Ocaña no havia presentat els comptes de la seva campanya durant les 48 hores posteriors a saber-se el resultat, per tal d'invalidar l'elecció del conegut com a "candidato de los trabajadores" ho diu tot²²⁰. Manuel Vázquez Montalbán va resumir molt bé el que representava Rodríguez Ocaña i el que es jugava el franquisme en unes eleccions municipals on hi va haver altres intents no reeixits de l'antifranquisme burgès o més moderat per tal de col·locar regidors, seguint el model de la infiltració que tant bé li havia funcionat a les Comissions Obreres en les eleccions sindicals però que les forces d'esquerra no tenien tan clar pel cas dels comicis locals. A Barcelona va ser escollit pel Districte XI el populista Eduardo Tarragona, una "coalición personal e intransferible de Cambó y don Alejandro Lerroux", segons Manuel Vázquez Montalbán²²¹. Van fracassar, en canvi, les apostes *pujolistes* d'Amics de la Ciutat Manuel Thió Rodés (Districte V) i José Mas Sala (Districte VI), derrotats pels candidats oficialistes, i el sindicalista catalanista Xavier

---

²²⁰ Els resultats de les eleccions a regidors pel terç familiar al Districte IX, del 16 d'octubre de 1973, van ser els següents: amb una participació del 27% (51.600 votants) del cens electoral (gairebé el doble que a les eleccions de 1966), Fernando Rodríguez Ocaña va vèncer amb 15.705 vots. El candidat oficialista finalment designat regidor, Alfonso Guasch, va quedar segon amb 12.477 vots. La resta de candidats van obtenir els següents resultats: Juan Parra, 11.178 vots; Eduardo Moreno, 5.451; Florencio Merino, 4.087; José Luis Fernández, 1.582; i Manuel Vidal, 1.120. Vegeu RODRÍGUEZ OCAÑA, Fernando. *Candidato de los trabajadores*, Avance, Barcelona, 1975, p. 175; i VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. "Rodríguez Ocaña: el obrero que quiso ser concejal", a *Triunfo*, núm. 579 (3/11/1973), p. 17.

²²¹ VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. "Rodríguez Ocaña: el obrero que quiso ser concejal", a *Triunfo*, núm. 579 (3/11/1973), p. 17.

Casassas (Districte XII), que ni tant sols va poder presentar-se, oficialment per raons burocràtiques, però que va treballar en la campanya de Fernando Rodríguez Ocaña²²².

Efectivament, al Districte IX, entre un total insòlit de nou candidats, “la candidatura de Rodríguez Ocaña se dilucidaba en los barrios límites de la ciudad, los crecidos como consecuencia de un mercado de trabajo incontrolado, de una falta de planeación [sic] urbanística, de una especulación que pide a gritos la formación de un Tribunal especial de investigación”. Ho deia Manuel Vázquez Montalbán, que explicava que “la Barcelona que ha heredado Masó dista mucho de ser la breva que pregonaban los panegíricos de despedida de Porcioles. [...] Los vecinos de los barrios donde vive Rodríguez Ocaña se han agrupado para defender sus derechos y han recurrido en ocasiones a manifestaciones masivas para conseguir derechos mínimos de ciudadanía: agua, luz, higiene pública, colegios. Son nueve barrios conflictivos que hasta ahora solo habían servido para el enriquecimiento de sus constructores y algún desgarré de vestiduras de comentaristas de información local. [...] Rodríguez Ocaña basó su campaña en el contacto directo piso por piso con sus posibles electores. Él o su equipo de sostenedores iban a los pisos y entablaban conversación. A los pocos segundos ya sabían a qué atenerse: aquel hombre hablaba el lenguaje que podían entender y prometía enfrentarse a lo problemas reales”²²³.

Però també la dictadura sabia a què atènr-se i tenia ben controlat Rodríguez Ocaña i el seu equip. Per què no el van deixar prendre possessió queda ben clar en un informe de la Jefatura Superior de Policía de Barcelona, datat l’agost de 1974 i titulat “Semblanza político-social sobre la Asociación de Vecinos del Sector Vallbona-Torre Baró-Trinidad

---

²²² RODRÍGUEZ OCAÑA (1975), p. 109.

²²³ VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. “Rodríguez Ocaña: el obrero que quiso ser concejal”, a *Triunfo*, núm. 579 (3/11/1973), p. 17.

(9 Barrios)”. Després de repassar els antecedents policials dels membres de la junta veïnal Manuel Vital²²⁴, Cirilo Poblador²²⁵, Enrique Seijas²²⁶, Antonio Forés, María Ángeles Ribas i Joan Catafal²²⁷, l’informe policial exposa:

“Desde hace tiempo y por los distintos dispositivos y medios de información, que posee la Brigada de Investigación Social, se viene detectando la penetración comunista en las filas de la Asociación Vecinal, objeto de la presente información, pudiéndose afirmar policialmente que aquella es real y evidente, no sólo por parte del Partido Socialista Unificado de Cataluña (PSUC), Partido Comunista de España (Internacional) (PCE-I) y Organización Comunista de España Bandera Roja (OCE Bandera Roja), sino también por parte de otros grupúsculos de menor importancia, dedicados a la agitación permanente, que, aparte de sus tradicionales formas de organización, han encontrado en la existencia legal de las Asociaciones de Vecinos un terreno abonado para llevar a cabo tareas de agitación, proselitismo y captación de nuevos militantes, por cuanto, al igual que ocurrió con las tituladas Comisiones Obreras, dichas asociaciones constituyen una plataforma ideal para que aquellos actúen libremente en el seno de las mismas, impulsando sus consignas y proclamando en los barrios la lucha democrática revolucionaria, tantas veces salida a la luz pública por la prensa adiaría.

A éste tenor cabe informar que la Asociación de Vecinos 9 Barrios, según noticias confidenciales que se recibieron en la citada Brigada Regional de Investigación Social, costeó los gastos que originó la propaganda para presentarse a concejal por el Distrito IX, en las últimas elecciones municipales, el socio de la misma Fernando Rodríguez Ocaña, nacido en Porcuna (Jaén) el día 8 de febrero de 1922, hijo de Fernando y de Patrocinio [sic], casado, metalúrgico y con domicilio en esta ciudad, calle de Aiguablava, nº 87, 3º 1ª (barrio de la Trinidad), el cual

---

²²⁴ “Ha venido observando buena conducta moral, tanto pública como privada; si bien, políticamente, está conceptuado como de la ideología comunista, así como de las actividades subversivas de las llamadas Comisiones Obreras”. AHGCB. “Semblanza político-social sobre la Asociación de Vecinos del Sector Vallbona-Torre Baró-Trinidad (9 Barrios)”, Jefatura Superior de Policía de Barcelona, 11/8/1974. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 184.

²²⁵ “Es persona de buena conducta moral, pública y privada, hasta el momento presente, no se tiene conocimiento ni se le ha podido demostrar que desplegara acciones subversivas de carácter político”. AHGCB. “Semblanza político-social sobre la Asociación de Vecinos del Sector Vallbona-Torre Baró-Trinidad (9 Barrios)”, Jefatura Superior de Policía de Barcelona, 11/8/1974. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 184.

²²⁶ “También es persona de buena conducta moral, pública y privada y no se le conocen antecedentes o actividades político-sociales desfavorables”. AHGCB. “Semblanza político-social sobre la Asociación de Vecinos del Sector Vallbona-Torre Baró-Trinidad (9 Barrios)”, Jefatura Superior de Policía de Barcelona, 11/8/1974. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 184.

²²⁷ “Que en noviembre de 1973 pasó a presencia judicial, en unión de otros, por supuesta participación en una manifestación ilegal”. AHGCB. “Semblanza político-social sobre la Asociación de Vecinos del Sector Vallbona-Torre Baró-Trinidad (9 Barrios)”, Jefatura Superior de Policía de Barcelona, 11/8/1974. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 184.

trabaja, en calidad de Verificador Oficial de 3ª, por cuenta de la empresa Mevosa, donde ostenta el cargo de enlace sindical y por la que está considerado como uno de los más significados agitadores, dándose el caso de autopresentarse como un revolucionario.

También, según aquellas noticias confidenciales, el mentado Rodríguez Ocaña fue apoyado, en su campaña electoral para concejal, por la Organización Comunista Bandera Roja, que se valió de sus militantes para apoyar la candidatura de aquel, hasta el extremo de formar con ellos *piquetes*, que, al mismo tiempo que difundían su propaganda, hacían desaparecer la de los demás candidatos; todo ello, además, realizado con una demostración de fuerza, como lo indica el hecho de que fueran armados con navajas, porras, palos y otras armas contundentes.

Por otra parte, recibió también el apoyo de la Iglesia progresista, que en esta barriada abunda, así como de las Comisiones Obreras.

Como asesor jurídico del referenciado, Rodríguez Ocaña, en las aludidas elecciones municipales actuó el abogado Fernando [Eugeni] Gay Montalvo, domiciliado en la Avda. De Borbón, nº 68, de esta capital, de quien, confidencialmente, se sabe que es comunista, a pesar de carecer de antecedentes como tal, de lo que se ha jactado, ya que, tanto ahora, como antes en la Universidad, nunca fue detectado ni detenido por la Policía”²²⁸.

L'èxit de la campanya de Fernando Rodríguez Ocaña va ser, més enllà del seu triomf invalidat, que “sirvió para divulgar las reivindicaciones de los barrios populares de Barcelona y para estimular la vida asociativa de sus vecinos”²²⁹. I que, al seu voltant, es va articular una àmplia coalició i simpaties ciutadanes que anaven molt més enllà dels nuclis comunistes de Bandera Roja impulsors de la candidatura. Ho va deixar ben palès i minuciosament descrit el llibre *Candidato de los trabajadores* que, sota la signatura del mateix Fernando Rodríguez Ocaña, amb pròleg de Francisco Candel i presentació de Jordi Vallverdú, Pep Martínez Barceló i Josep M. Maymó, va publicar l'editorial Avance el març de 1975. L'apèndix amb el recull de premsa de les informacions aparegudes sobre Rodríguez Ocaña; les felicitacions oportunistes i mesquines dels

---

²²⁸ AHGCB. “Semblanza político-social sobre la Asociación de Vecinos del Sector Vallbona-Torre Baró-Trinidad (9 Barrios)”, Jefatura Superior de Policía de Barcelona, 11/8/1974. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 184.

²²⁹ RODRÍGUEZ OCAÑA (1975), p. 84.

procuradors a Corts Eduardo Tarragona i Juan Antonio Samaranch²³⁰, i el llistat de persones i entitats ciutadanes, veïnals i religioses, que van donar suport al regidor electe un cop desposseït de l'acta –des del jurista Sebastián Martín Retortillo a diferents associacions veïnals i parroquials, passant per quatre altres candidats a regidor que havien competit contra Rodríguez Ocaña pel mateix districte (Parra, Moreno, Merino i Fernández)- evidencien que no tant sols el porciolisme, sinó la dictadura mateixa se sabia derrotada pel moviment veïnal. Amb l'agreujant, per als interessos dels poders dominants, que, tal i com va declarar Manuel Vázquez Montalbán, l'estiu de 1974, al periodista Enrique Arias Vega, en una entrevista a la revista *Les Corts*, quedava molt clar que “las asociaciones de vecinos pueden ser, incluso, el embrión de fórmulas de participación democrática de base”²³¹.

No obstant, i paradoxalment, no ho tenien tant clar a Bandera Roja. Així ho recorda el músic Lluís Cabrera, veí de Nou Barris, aleshores militant de BR i emparentat amb Rodríguez Ocaña a través de la seva futura dona:

“L'any 1973, l'Ajuntament va organitzar unes eleccions pel *tercio* familiar, i es va aprofitar per presentar-hi un líder veïnal de Nou Barris que es deia Fernando Rodríguez Ocaña, i que era familiar de la que més tard seria la meua dona. Aleshores vaig veure que allò no anava bé. No perquè pensés que no podia obrir una escletxa dins el propi esquema franquista, sinó per com la direcció del partit va prendre la decisió. L'advocat que ens va assessorar, Eugeni Gay, i també l'Agustí de Semir, ens deien que havíem d'aprofitar l'ocasió. Això va ser impulsat per l'organització clandestina on jo militava, l'OCE Bandera Roja. Però qui va decidir que s'hi presentés Rodríguez Ocaña? La decisió es va prendre a l'àtic i nosaltres estàvem al soterrani. Quan van venir el Pep Martínez i el Pep Miró, els nostres caps, i ens van dir que havia de ser així, jo vaig qüestionar que no s'hagués decidit entre tots. Perquè les coses cal decidir-les a la cèl·lula de la base, i després van pujant fins arribar a l'àtic, on es reunien els pensadors. Però d'imposar, res. Llavors ja vaig veure que això que uns pensin i els altres executin

---

²³⁰ RODRÍGUEZ OCAÑA (1975), p. 152-153.

²³¹ “Las asociaciones de vecinos pueden ser el embrión de participación democrática de base”, a *Les Corts*, núm. 5 (juliol-agost-setembre 1974).

no m'agrada. Vaig adonar-me que si algun dia venciem la dictadura, els que pensen ens manarien, i jo mai no he volgut ser manat”²³².

Que a Bandera Roja no van acabar de tenir clara la campanya de Rodríguez Ocaña es desprèn, també, de l'anàlisi de les primeres cinc circulars internes del Comitè de Barcelona de OCE-BR, datades entre setembre de 1973 i maig de 1974, just abans de l'escissió i la marxa de la majoria del seu *front de barris* al PSUC, coincidint en el temps amb la integració de la majoria d'associacions de barri a la FAVB. La primera circular, del 20 de setembre de 1973, i en relació a la campanya per les eleccions municipals del mes següent, es lamentava del “absoluto aislamiento en el que se encuentra la OC en el planteamiento de esta campaña, el boicot del PSUC, de los izquierdistas y la despolitización de las masas”. També s'esbossaven uns “criterios para la elección de un candidato” de caràcter genèric que no deixen de xocar si es té present que l'únic candidat concret i amb possibilitats va ser precisament Fernando Rodríguez Ocaña: “Candidato conocido por las masas y surgido de la lucha del barrio, es decir un candidato que sea claro y seguro, que no deje ningún margen de ambigüedad a la política que hoy proponemos al MP [Movimiento Popular] (en el marco desfavorable en que hoy desarrollamos esta campaña es necesario dejar muy clara nuestra política). La aplicación de este criterio en la zona que ello ha sido posible ha posibilitado desarmar totalmente a los militantes de los otros grupos políticos aceptando estos el candidato”²³³. Per contra, la circular número 2 del Comitè de Barcelona de BR, sense data però editada just després de les eleccions municipals d'octubre de 1973, posava a discussió l'estratègia electoral de Barcelona i, malgrat reproduir el document del *front*

---

²³² Lluís Cabrera, entrevistat per MUÑOZ, Josep M. *Lluís Cabrera. En el nom d'altres andalusos*, a *L'Avenç*, núm. 353 (gener 2010), p. 18-19.

²³³ CEHI-CRAI Pavelló de la República UB. OCE-BR “Circular del Comitè de Barcelona, nº 1, 20/9/1973”. Fons Documentació Partits Polítics DPP (OCE (BR)) 2 / 5 (6).

de barris que l'havia avalat, en realitat el que feia era qüestionar-la *des de dalt* i amb arguments estrictament partidistes que ja deixaven entreveure alguns dels motius de fons de l'escissió posterior. Vet aquí una mostra:

“En la actualidad, podemos afirmar [que] cuando la OC se planteó impulsar esta campaña, ya sabía que significaría la primera experiencia, pero no había valorado en absoluto lo que en realidad exigiría ponerla en práctica, tanto por las dificultades mismas que entrañan la presentación de un candidato como por las posibilidades reales de llevarla adelante teniendo que basarnos en nuestras propias fuerzas ya que no hay ninguno otro grupo político que defiende la campaña. Se desconocían absolutamente todos los requisitos legales. No se valoró el enorme trabajo que requería conseguir los objetivos señalados a lo largo de la campaña, y nuestra inserción real en aquellos distritos donde se podía llevar a cabo, en lucha abierta con el resto de la vanguardia política. Y tampoco se valoraron las dificultades enormes que se están dando para apoyar a un concejal demócrata, y no digamos para presentar a uno de las asociaciones que reúna las condiciones necesarias para jugar el papel que le designamos. Está claro que un c. [camarada] es quien mejor puede hacerlo; pero tampoco se valoró que en la actual fase de desarrollo de nuestra OC, un cuadro de la OC es prioritario que desarrolle una serie de tareas que tendría que abandonar para pasar a ser un hombre público”²³⁴.

Finalment, que la direcció de Bandera Roja no va saber valorar com un èxit propi la victòria invalidada de Fernando Rodríguez Ocaña -que tenia pares, mares i fills molt plurals més enllà de BR- ho demostra que la circular número 3 del Comitè de Barcelona, datada el mateix octubre de 1973, obviava el triomf i posava l'èmfasi en la necessitat d'un tancament de files orgànic i en la “construcción de un verdadero comité de dirección de la OC a nivel de Barcelona” que evités “las interferencias”²³⁵ entre els diferents sectors d'una Bandera Roja cada cop més dividida entre els partidaris de centrar-se en la construcció d'un partit marxista alternatiu al PSUC i els de mantenir el treball de masses als moviments socials sense defugir la confluència amb la resta de

---

²³⁴ CEHI-CRAI Pavelló de la República UB. “Circular del Comité de Barcelona OCE-BR, nº 2”. Fons Documentació Partits Polítics. DPP (OCE (BR)) 2 / 5 (6).

²³⁵ CEHI-CRAI Pavelló de la República UB. “Circular del Comité de Barcelona OCE-BR, nº 3”. Fons Documentació Partits Polítics. DPP (OCE (BR)) 2 / 5 (6).

forces democràtiques d'esquerra i, en especial, precisament el PSUC²³⁶. La circular número 5 del Comitè de Barcelona, del maig de 1974, centrada ja plenament en la batalla interna que aquell mes duria a l'escissió, censurava directament l'actuació del seu *front de barris*, que és qui havia impulsat l'estratègia electoral de Rodríguez Ocaña: “Como sea que sus responsables han afirmado sin demostrarlo que existe recientemente una voluntad distinta de los camaradas ante la situación, este comité [el del *front de barris*], o realiza una pública autocrítica escrita reconociendo la justeza de las posiciones de la dirección, explicitando lo que de liquidador había en sus posturas, autocriticando sus errores más evidentes en el trabajo de masas, o bien deberá ser disuelto como tal, asumiendo el Cté. de Barcelona la dirección del frente”²³⁷.

Aquest progressiu replegament partidista o sectari per part de la nova direcció de Bandera Roja no exclou el fet que un dels seus pocs membres destacats del *front de barris* de Barcelona que, el 1974, no va passar al PSUC, com era el dirigent veïnal de la Trinitat Pep Martínez Barceló²³⁸ fou, precisament, un dels artífex del llibre *Candidato de los trabajadores*. Un llibre que, el març de 1975, sí va presentar públicament

---

²³⁶ Al primer grup hi havia la nova direcció, que havia desplaçat part de la vella guàrdia fundadora de BR, amb noms com Ferran Fullà, Ignasi Faura i Lluís Oms; entre els segons, que el maig de 1974 protagonitzarien l'escissió d'uns 200 militants a Barcelona i a finals d'any, amb uns 800 militants més, principalment del Baix Llobregat, s'integrarien al PSUC, hi havia bona part de la direcció inicial de BR: Jordi Borja, Jordi Solé Tura, Alfons Carles Comín, Josep M. Maymó, Enric Solé, Carles Prieto, Teresa Eulàlia Calzada i Eulàlia Vintró. BARRIO, Astrid. “Bandera Roja”, a MOLAS, Isidre (ed.). *Diccionari dels Partits Polítics de Catalunya. Segle XX*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 2000, p. 15-16.

²³⁷ CEHI-CRAI Pavelló de la República UB. “Circular del Comitè de Barcelona OCE-BR, nº 5, mayo de 1974”. Fons Documentació Partits Polítics. DPP (OCE (BR)) 2 / 5 (6).

²³⁸ Josep Martínez Barceló és un històric dirigent veïnal de Nou Barris que va destacar als anys 70 al barri de Trinitat Nova, des d'on va impulsar la candidatura obrera i popular a regidor de Fernando Rodríguez Ocaña, desqualificat després de guanyar les eleccions de 1973. Dirigent de Bandera Roja que no va marxar al PSUC amb Jordi Borja i Carles Prieto, va ser detingut el maig de 1975 en una batuda policial amb altres companys seus. Poc abans havia guanyat precisament a Rodríguez Ocaña (ja en l'òrbita del PSUC) la presidència de la secció de Trinitat de l'AV Nou Barris. Alliberat als pocs dies enmig del ressò mediàtic per ser un conegut dirigent veïnal, Martínez Barceló va ser un dels líders de la Coordinadora de Barris de l'Obra Sindical del Hogar. El 1979 va encapçalar sense èxit la llista municipal de Bandera Roja sota la denominació Comunistes de Catalunya. A finals dels anys 80 es va apropar al PSC, del que va arribar a ser durant els anys 90 delegat de Moviment Ciutadà, sota l'ègida de Joan Ferran. El seu arxiu particular sobre moviment veïnal està dipositat al CEHI-CRAI Pavelló de la República de la UB.

Fernando Rodríguez Ocaña com el que era: una victòria del moviment veïnal i antifranquista a Barcelona, Catalunya i Espanya. Així de clar:

“Es porque pensamos que *Rodríguez Ocañas* hay muchos en España y habrá en el futuro muchos más. Es porque estamos seguros de que, dentro del precario marco de aquellas elecciones municipales, dimos un testimonio de verdadera democracia y nuestro país se prepara irreversiblemente para un futuro de democracia política. Es porque nuestra campaña significó un acto de afirmación de la clase trabajadora que hoy, en España, de la forma más consecuente, está haciendo oír su voz reclamando ese futuro democrático. [...] Es porque nos interesa mucho más luchar por el futuro que recordar el pasado. Es por todo esto que, hoy, rescatamos este manuscrito de su cajón y lo ofrecemos al juicio de todos. [...] Amigo Rodríguez, nos permitimos erigirnos en portavoces –porque alguien debía hacerlo- de todos aquellos que juntamente contigo inventamos tu campaña electoral. [...] Hoy el papel de las asociaciones de vecinos, sus iniciativas y sus victorias y su prestigio popular es mayor que entonces”²³⁹.

En aquesta línia política positiva va valorar també l'experiència electoral de 1973 el sector de Bandera Roja que marxaria al PSUC. En un document polític intern de maig de 1974, just abans de l'escissió, aquest grup critica que hi havia qui hagués volgut instrumentalitzar més Rodríguez Ocaña sense parar esment al caràcter profundament democràtic de la seva campanya de barri, porta a porta, i els seus efectes. I exposa:

“El lanzamiento de esta campaña fue, sin duda, un gran acierto. Pero en el seno de la OC hubo grandes vacilaciones en cuanto a su caracterización concreta. [...] Vimos la campaña como una instrumentalización del candidato para poder divulgar las reivindicaciones de los barrios y potenciar ciertos instrumentos legales como las asociaciones de vecinos. [...] Con esto bastaba. Pero la verdad es que con esto no bastaba. En el caso concreto del distrito IX el verdadero eje político de la campaña se descubrió sobre la marcha y al margen de los comités de la OC. La campaña del distrito IX fue ante todo una campaña política en la que los habitantes de unos barrios eminentemente obreros y populares se identificaron con un candidato obrero, muy representativo de estos barrios y de su lucha. La campaña tuvo un carácter básicamente democrático, pues fue una expresión de democracia el que los trabajadores eligieran a un trabajador para representarles. Esto fue lo que dio sentido a la campaña, lo que permitió su enorme repercusión e

---

²³⁹ MARTÍNEZ, Pep; MAYMÓ, Josep M., i VALLVERDÚ, Jordi. “Presentación” a RODRÍGUEZ OCAÑA, Fernando. *Candidato de los trabajadores*, Avance, Barcelona, 1975, p. 11-14.

hizo que sectores muy diversos participaran en ella. Permitió e hizo que sectores populares y pequeño-burgueses, al margen de cuestiones reivindicativas (que les afectaban menos) expresaran su antifranquismo votando a un candidato *que no era como los de siempre*. Por eso la campaña tuvo gran repercusión en otros sectores y en la prensa. Por eso obligó al gobierno a tomar cartas en el asunto, destituyendo al concejal elegido. Por eso la elección provocó contradicciones a nivel de la propia política municipal. Fue, pues, una campaña política democrática al nivel que podía serlo. Permitió ciertamente divulgar las reivindicaciones de los barrios, pero también potenció la vida asociativa popular e impulsó un trabajo democrático en profundidad allí donde se entendió. Uno de sus efectos fundamentales fue la explicación política democrática que se pudo hacer directamente a nivel de las masas, puerta a puerta. En cambio, considerar que la campaña debía servir únicamente para hacer asambleas en las asociaciones de vecinos y plantear reivindicaciones al candidato era quedarse a mitad de camino, era, de hecho, lo que tanto estamos denunciando, una manifestación de sindicalismo. [...] Pese a la destitución, teníamos que haber potenciado el papel objetivamente democrático del candidato, tanto a nivel de barrio como de la escena política municipal”²⁴⁰.

En certa manera, la discussió interna als grups polítics antifranquistes sobre l'experiència democràtica de la candidatura de Fernando Rodríguez Ocaña de la tardor de 1973 prefigura alguns dels arguments que els darrers mesos de 1973 i la primera meitat de 1974 es van debatre al si del moviment veïnal -a les comissions de barri, a les associacions de veïns i a la Coordinadora de Sant Antoni- sobre la conveniència, o no, d'entrar a la FAVB. Que el debat sobre l'entrada o no a la FAVB va ser franc i obert ho demostra que la junta de l'AV Les Corts hi dedicà, la primavera de 1974, un extens editorial de la seva jove revista *Les Corts*, dirigida amb professionalitat periodística per Manuel López, sota l'explícit títol “Por una Federación auténtica, federaciones claras”. En el mateix número s'informava: “La Junta de la nostra Associació va decidir al darrer trimestre [gener-març de 1974] de no integrar-se a la Federació d'Associacions de Veïns i Comerciants per tal com no estava prou explicitada la seva composició, ja que, i això

---

²⁴⁰ CEHI-CRAI Pavelló de la República UB. “Balance de nuestras iniciativas durante el último año. Documento político Bandera Roja. Mayo 1974”. Fons Documentació Partits Polítics. DPP (OCE (BR)) 2 / 1 (4).

es pot llegir al nostre editorial, els comerciants i els veïns no tenen sempre els mateixos interessos. De tota manera, sempre que ens està permès, assistim a les reunions de la Federació. També hem d'informar en aquest sentit que dos delegats de la nostra Associació assisteixen periòdicament a les reunions consultives que convoca l'Associació de Veïns de Sant Antoni”²⁴¹. Pocs mesos després, l'AV Les Corts va reconsiderar la seva decisió i, el 20 de desembre de 1974, seria donada d'alta al registre de socis de la FAVB, per bé que, com la resta d'associacions de barri incorporades durant aquell any, la seva federació no va ser ratificada formalment en assemblea fins l'11 d'abril de 1975.

El procés negociador de les associacions de barri amb la FAVB s'explica amb detall al capítol següent, posant especial èmfasi en el punt de vista de la burgesia comercial. No obstant, val la pena extractar alguns fragments d'aquell editorial de *Les Corts* de la primavera de 1974 perquè il·lustren el debat de fons existent a l'interior del moviment de barris i com percebien aquestes associacions de veïns les seves homòlogues *bombillaires* i la mateixa FAVB amb la que s'estava negociant:

“Las Asociaciones de Vecinos no son Asociaciones profesionales. Lo que une a los vecinos de un barrio no es su actividad profesional o mercantil, distinta para cada uno, sino el hecho de habitar la misma zona de la ciudad, de sufrir las mismas incomodidades, de anhelar para este conjunto de calles y plazas, el orden y unos servicios a tono con los tiempos y los gustos de la gente. [...] Todo esto viene a cuento de las Asociaciones de Comerciantes de tanto arraigo y tradición en nuestra ciudad. Se solían organizar por calles y su tradición principal era la iluminación de su calle en las fiestas de Navidad. Como se trata de algo que también agrada a muchos vecinos, se pensó en organizarlas como sociedades mixtas de comerciantes y vecinos. De esta forma los vecinos ayudaban a costear la iluminación. Por otra parte si la asociación era profesional debía acogerse a la organización sindical y la cosa se complicaba. En cambio, como asociación de vecinos, era fácil constituirse de acuerdo con la Ley de Asociaciones. Con todo ello se ha creado una situación bastante confusa a primera vista. [...] Para los no versados en este mundillo vale la pena subrayar un detalle que distingue a una

---

²⁴¹ “La Junta informa”, a *Les Corts*, núm. 4 (abril-juny 1974).

asociaciones de otras. Las de comerciantes suelen ser *de calle* generalmente céntricas y comerciales, y con *luces* por Navidad. Las de vecinos, auténticas, suelen organizarse por barrios y no por calles, barrios que muchas veces son periféricos y con problemas de todo tipo; y, naturalmente, otro trabajo tienen que ir a poner bombillas cuando llegan las fiestas de fin de año porque en muchos rincones de su barrio no hay iluminación normalmente. Para complicar las cosas, se ha constituido en Barcelona la Federación de Asociaciones de Vecinos en la que están integradas todas las asociaciones de comerciantes y una pequeña porción de las de vecinos. Las demás asociaciones de vecinos intuyen que algo no funciona y que la Federación no está al servicio de las auténticas asociaciones de vecinos... y lógicamente no se deciden a entrar en ella”²⁴².

Entre les associacions de veïns que no es decidien, d'entrada, a federar-se a la FAVB hi havia, a més a més de la de les Corts, les de Nou Barris, el Districte V i Maresme, per citar-ne algunes de geogràficament disperses. Fins i tot en alguns sectors polititzats de l'antifranquisme a l'esquerra del PSUC es va arribar a suggerir la creació d'una federació veïnal paral·lela que, al marge de les associacions burgeses o *bombillaires*, aglutinés les entitats d'àmbit de barri. Però formalitzar o intentar legalitzar una estructura semblant a la Coordinadora de Sant Antoni quan la majoria d'integrants d'aquesta apostaven per entrar directament a la FAVB no era una tasca fàcil ni amb prou defensors. De manera que, en la pràctica, finalment es va imposar l'aposta interclassista que el dirigent veïnal del Casc Antic i president de la FAVB als anys 80 Prudenci Sánchez²⁴³, un militant del *front de barris* de Bandera Roja que el 1974 no es va integrar al PSUC, engloba dins de l'hegmonica *praxis* política *psuquera* del moment:

---

²⁴² “Por una Federación auténtica, federaciones claras”, a *Les Corts*, núm. 4 (abril-juny 1974).

²⁴³ Prudenci Sánchez (Viaralto, Córdoba, 1947) va ser president de la FAVB entre 1982 i 1986. Criat al municipi del Madrigal de las Altas Torres, va arribar a Catalunya amb 12 anys, quan el seu pare, que era guàrdia civil, va ser destinat a Sallent, el 1959. Finalment, es va instal·lar a Barcelona el 1962, i, a finals de la dècada, va començar la seva activitat antifranquista al barri del Casc Antic i com a militant de Bandera Roja, on es mantindria fins el 1979. Dirigent de la Comissió de Barri, primer, i de l'AV Casc Antic, després, va destacar, entre d'altres, en la reivindicació del Born com a ateneu popular als anys 70. Durant la seva etapa al capdavant de la FAVB va seguir amb la tònica d'aixoplugar reivindicacions de tota mena de moviments socials sense deixar de ser un interlocutor útil i crític amb l'Ajuntament. El 1983 va tirar endavant el projecte de revista veïnal *El 29*. Joier de professió, segueix en actiu al Casc Antic.

“La cultura *psuquera* és la que dominava en la *praxis* política. Aquesta és la cultura pactista, la cultura interclassista, tot això és un patrimoni *psuquero*; que és curiós en un partit que encara tenia uns condicionants estalinistes molt forts. Però aquesta interclassitat [sic] entre una batalla inacabable per aconseguir la legalització de les associacions de veïns, una per una, amb totes les resistències que hi havia, malgrat que hi havia allà el [gobernador civil] Martín Villa amb una certa predisposició... Doncs [és] clar que va haver-hi -la memòria és relativament fiable en coses com aquestes-, en petit comitè, un corrent [tendent] a crear la federació independent, no *bombillaire*, per la por que feia lo nombrosos que eren i lo entregats que estaven [els *bombillaires*]. La major part de la gent, gairebé tots, teníem una doble militància clandestina, perquè encara les coses no estaven clares: hi havia el PSUC, estava el MC, estava Bandera, estava el PT. Però a part dels motius més immediatament polítics que eren, diguem-ne, la legalització de les associacions de veïns, hi havia els temes de ciutat. Jo, que vaig haver de viatjar una mica quan era president i vaig anar a Madrid, Sevilla..., el grau de politització de les associacions de veïns de Madrid o Sevilla, o algun lloc més que vaig anar-hi, era molt diferent. Eren molt més braços organitzats legals dels partits que no pas aquí. El motiu que justificava l’existència de les associacions de veïns era primer la lluita política, òbviament, i després difícilment es trobava una altra ciutat que tingués tan present el tema de la lluita urbana, el tema del territori, el tema de l’espai, potser perquè la cosa [a Barcelona] venia de lluny”²⁴⁴.

El també dirigent veïnal, president de la FAVB als anys 70 i militant de Bandera Roja Carles Prieto –però, en aquest cas, un dels dirigents del *front de barris* que el 1974 es va passar al PSUC- confirma que la decisió d’entrar a la FAVB es va prendre en estaments polítics clandestins però es va coure i madurar a les comissions de barri, a les associacions de veïns i a la Coordinadora de Sant Antoni, on prèviament s’havien assajat dos anys els mecanismes de coordinació del moviment veïnal d’àmbit de barri:

“La iniciativa de fer la coordinació ja surt dels partits també, que ja, tot això qui ho va coent és la Coordinadora de Sant Antoni, allà es van debatent i fent totes aquestes coses tot i que quan es consolida la Coordinadora de Sant Antoni, [aquesta] té iniciativa pròpia, i la Coordinadora de les Comissions de Barri doncs té altres feines clandestines, com organitzar campanyes de boicot als mercats o tirar els fulls [volants] del Primer de Maig. Però la iniciativa sí, és important

---

²⁴⁴ Prudenci Sánchez, entrevista amb l’autor (Barcelona, 24/1/2013).

encabir les associacions i tot aquest tipus de coses, es recolza. Per tant, què vol dir? Doncs que, en aquell moment, qui bàsicament decideix anar fent aquestes coses és una entesa entre el PSUC i Bandera Roja. De fet [la decisió d'entrar a la FAVB] es cou a la Coordinadora de Sant Antoni. Això sí, quan ja després que, amb els que coordinàvem aquestes coses a nivell de comissions de barri, algunes coses parléssim. Però a la Coordinadora de les Comissions de Barri aquestes coses de detall ja no s'arribaven a parlar, es feien directament”²⁴⁵.

De fet, la pràctica política i de la clandestinitat del moment portava al fet que la majoria de decisions, si no es tractava d'espontànies reivindicacions de barri aparegudes de sobte en una assemblea, arribessin ja cuinades a les juntes de les entitats veïnals o, fins i tot, als organismes coordinadors clandestins de les comissions de barri o de la mateixa Coordinadora de Sant Antoni. Així ho recorda Carles Prieto: “Parlaves amb el [Jordi] Vallverdú a la sortida de la reunió o et trucaves, ja hi havia una altra dinàmica pròpia. Per això et dic que la Coordinadora de Sant Antoni es consolida i, llavors, ja té una dinàmica pròpia d'autoconvocar-se, de preparar-se les reunions el dia abans al bar de la cantonada i aquestes coses”²⁴⁶. El dirigent veïnal del Poblenou Josep Maria Prochazka, provinent d'ambients cristians i que fins el 1974 no s'afiliarà al PSUC “precisament per la dualitat aquesta entre Bandera i PSUC”, confirma aquesta manera de procedir: “La discussió ideològica està clar que no es fa a les associacions de veïns ni a la mateixa Coordinadora. Les intervencions són sobre coses conceptualment parlades en una altra banda i en una altra banda es diu, l'organització política de torn, que en aquell cas era Bandera, Bandera i PSUC, i, en tot cas, la coordinació de coordinadores, doncs responen a això. El discurs conceptual es fabrica en una altra banda i, per tant, les trobades, encara que siguin molt lliures, són veritables misses”²⁴⁷. L'exemple concret

---

²⁴⁵ Carles Prieto, entrevista amb l'autor (Barcelona, 12/12/2012).

²⁴⁶ Ibidem.

²⁴⁷ Josep Maria Prochazka, entrevista amb l'autor (Barcelona, 16/1/2013).

que Josep M. Prochazka posa pel cas de la fundació de l'AV Poblenou a partir de la Comissió de Barri i de militants cristians pot servir per il·lustrar i entendre millor els mecanismes pels quals es van constituir, primer, algunes associacions de veïns i la Coordinadora de Sant Antoni i, després, es va decidir d'entrar a la FAVB:

“A veure, com a contrast i fent el paral·lelisme amb la nostra associació de veïns, ho decideix [la seva creació] l'arxiprest del Poblenou? No. Hi ha gent d'Església, sí. I, per tant, està clar que [el procés] està carregat de conceptes que tenen a veure amb actituds cristianes, perquè hi ha molta gent que prové d'aquesta tradició entre els 50 membres fundacionals. Tothom, tret de la mica de PSUC i la mica de Bandera, el gruix és gent que prové de les parròquies, que prové de l'Església. Això vol dir que l'Església de Poblenou va muntar l'associació de veïns? No. Ara, contra això, tal com l'Església no envia cap capellà perquè miri de posar-se a la junta, els partits, sí. Per tant, està clar que hi ha una voluntat dels partits de recolzar o, en aquest cas, dirimir la discussió aquella entre Bandera i PSUC de si se seguia amb comissions de barri o s'anava a les associacions de veïns. Està clar que hi ha una clara voluntat i una part d'intervenció. Sí, sí, és innegable: sense partits el moviment veïnal no hagués crescut de la manera que va créixer”²⁴⁸.

Queda clar, doncs, que les directrius polítiques de forces clandestines com el PSUC i Bandera Roja, entre d'altres, van ser decisives en el procés constituent del moviment veïnal. Sense que això signifiqui menystenir, ni de bon tros, l'aportació decisiva de militants provinents d'ambients catòlics progressistes i de militants de Comissions Obreres, ni tampoc la capacitat d'autoorganització de veïns conscienciats i empoderats social i políticament a partir de problemàtiques, reivindicacions i lluites concretes a nivell de barri. Figures d'un altre paner són l'acceptació del moviment veïnal de barri per part d'una FAVB inicialment d'extracció clarament burgesa, *bombillaire*, i molt conservadora. I aquí diu Carles Prieto que “va ser molt important” la seva coneixença i bona sintonia amb el principal negociador dels *bombillaires*, el *pujolista* Miquel

---

²⁴⁸ Ibidem.

Esquirol²⁴⁹, amb qui havien coincidit anys enrere en reunions de moviments d'Acció Catòlica de l'Arxidiòcesi de Barcelona²⁵⁰. Als dos capítols següents s'exposa amb detall el paper d'aquest factor personal. Però també, i sobretot, s'explica com va ser l'hegemonia gramsciana i àdhuc la legitimitat institucional guanyada per uns (els barris en lluita) i temuda pels altres (la burgesia) el factor determinant perquè, en poc més d'un any, les combatives associacions de veïns de la Coordinadora de Sant Antoni es fessin amb el control efectiu de la FAVB.

S'ha especulat molt amb si el tarannà més conciliador i dialogant del substitut de José María Porcioles, l'alcalde Enric Masó, i un cert aperturisme controlat per part del governador civil Rodolfo Martín Villa van possibilitar i afavorir aquesta hegemonia cultural del moviment veïnal a la Barcelona de 1974 i 1975. Més endavant s'analitzen i, sobretot en el cas de Martín Villa, fins i tot es revisen a fons aquests llocs comuns de la història de la transició a Barcelona. De moment, el que cal deixar clar és que l'hegemonia del moviment veïnal se la van guanyar a pols les associacions dels barris obrers i populars, clarament antifranquistes, escorades a l'esquerra i amb aliances i complicitats molt transversals, davant d'una classe burgesa i, fins i tot, d'unes autoritats locals franquistes desbordades i espantades, com veurem, per les lluites urbanes i el moment de canvi històric. Era "bastant de calaix", com sintetitza Carles Prieto:

---

²⁴⁹ Miquel Esquirol Clavero (Barcelona, 1929) és pèrit mercantil jubilat i un dels fundadors de CDC, el 1974. Prèviament, als anys 60, havia esdevingut un dels activistes catalanistes de confiança de Jordi Pujol, com a membre d'Acció Catòlica i des de la junta de l'associació Amics de la Ciutat, que va presidir durant la transició. Dirigent també de l'AV carrer Ferran, on regentava un negoci comercial, el maig de 1973 va ser dels primers a vincular-se a la FAVB, recent constituïda l'any anterior. Va exercir de pont entre les associacions de carrer o *bombillaires* i les associacions de barri, de qui va negociar-ne la integració a la FAVB per mandat de la junta burgesa de la Federació. Va ser membre de la junta de la FAVB fins el 1978. Secretari general de la Unió de Botiguers de Catalunya, també va presidir la Quinta de Salut L'Aliança i va ser vicepresident de la Federació de Mutualitats de Catalunya, així com vocal de la Junta del FC Barcelona. Membre de la primera executiva de CDC, des dels anys 80, i fins a la seva jubilació, va treballar com a cap de servei del Departament d'Economia i Finances de la Generalitat.

²⁵⁰ Carles Prieto, entrevista amb l'autor (Barcelona, 12/12/2012).

“Jo dubto que si no hi hagués hagut el canvi Porcioles-Masó la cosa hagués anat molt diferent. Els mateixos *bombillaires*, la manera com ens veien era diferent: estàvem ja molt legitimats; hi havia assemblees de barri a Sant Andreu, a Poblenu, a Sants, a Nou Barris... Ja estàvem consolidades [les associacions de veïns] com a representatives del barri i, és clar, els deies als *bombillaires*: ‘I tu, què representes?’. ‘Jo represento els quatre d’aquest barri’. ‘Tu què representes? Representes el barri? Home, no fotis’. Entens? Això era bastant de calaix”²⁵¹.

La representativitat i la capacitat d’interlocució de les associacions van ser claus a l’hora de guanyar l’hegemonia en un context encara de plena dictadura. Ho il·lustra bé l’editorial que la revista *Les Corts* va publicar el gener de 1975, just després de que l’associació de veïns editora vencés les seves reticències a la FAVB, expressades en un altre editorial pocs mesos abans, i s’hi acabés també federant:

“¿Cuántos años de trabajo en defensa de los ciudadanos y sus problemas serán necesarios aún para que las Asociaciones de Vecinos sean reconocidas por todos como auténticos representantes de los vecinos ante las Autoridades?
[...] Las Asociaciones de Vecinos no se han legitimado únicamente por la impugnación de los *desaguisados urbanísticos* y de la especulación del suelo, sino también por ser decididos defensores de la vida cultural y comunitaria en los barrios: organizando semanas culturales y de juventud, olimpiadas populares, etc., y la reivindicación de locales para la vida social de jóvenes y adultos.
La importancia de las Asociaciones de Vecinos se está potenciando, también, por la progresiva afiliación de las mismas a la Federación de Vecinos de Barcelona, con lo que ésta adquiere un papel público y ciudadano cada vez más importante: con declaraciones a la Prensa o gestiones ante las Autoridades, en relación a hechos tan destacados como la revisión del Plan Comarcal, la creación de la Entidad Municipal Metropolitana, el transvase del Ebro, el monumento al Dr. Robert o el problema del gas natural. Creemos que, en este aspecto, la Federación aún tiene camino a recorrer, y a lo mucho positivo realizado ha de añadir mejores logros”²⁵².

---

²⁵¹ Ibidem.

²⁵² “Asociaciones de vecinos, ¿para qué?”, editorial a *Les Corts*, gener-març 1975, p. 3.

Queda clar en aquest document editorial d'una associació de barri inicialment reticent a la FAVB burgesa que l'entrada de les entitats més combatives a la Federació va marcar un abans i un després en la història del moviment veïnal de Barcelona.

4. L'ordre burgès i la FAVB dels 'bombillaires' (1972-1974)

“És impossible de separar l'estudi dels orígens i de l'evolució d'un “moviment nacional” de l'estudi dels fenòmens de classe; que hom no pot, per altra banda, reduir tals moviments a creacions *ex nihilo*, purs instruments d'interessos parcials i momentanis”

Pierre Vilar (*Catalunya dins l'Espanya moderna*, Edicions 62, 1964, Barcelona)

Segons consta en el seu llibre oficial de registre de socis, segellat i signat pel vicesecretari general del Govern Civil de Barcelona el 14 de juliol de 1972, la Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona (FAVB, amb el nom en castellà, com era preceptiu a l'època) la van constituir legalment, el 4 de juliol de 1972, els delegats d'aquestes quatre entitats: Associació de Veïns Sagrada Família; Associació de Veïns Jaume I; Associació de Veïns Llibreteria i Baixada de la Llibreteria, i Associació de Comerciants i Veïns Parc Vall d'Hebron. Alberto Vilella Codolar (AV Sagrada Família) va quedar registrat com a president de la primera junta de la FAVB, formada també pel secretari José Pi Caparrós²⁵³ (AV Jaume I), el tresorer Emilio Orpinell Masdeu (AV Llibreteria) i el comptador i representant de paraigües Francisco Ponsa Pérez (AV Vall d'Hebron). Als arxius de la FAVB no es conserva cap acta de junta del primer any de funcionament de l'entitat. De fet, el primer document que existeix és l'acta d'una assemblea general extraordinària celebrada a l'Hotel Oriente, el 5 d'octubre de 1973, sota la presidència de Vilella, en la que aquest i la resta de membres de junta posen el càrrec a disposició de l'assemblea, que va decidir nomenar una gestora mentre es negociava una primera gran ampliació de la FAVB a partir de la integració de la gran

---

²⁵³ José Pi Caparrós havia estat, sense èxit, candidat a regidor pel terç familiar al Districte I en les eleccions corporatives municipals parcials de l'octubre de 1970.

majoria d'entitats de veïns i comerciants d'àmbit de carrer, les conegudes aleshores com a associacions *bombillaires*.

No obstant, el primer any de funcionament de la FAVB sí es pot reconstruir amb el llibre de registre de socis. Segons aquest document, fins a onze associacions de veïns es van afegir a les quatre fundadores de la FAVB entre l'octubre de 1972 i l'assemblea extraordinària d'octubre de 1973. El 25 d'octubre de 1972 es va federar l'associació del barri de Torre Llobeta (representada pel seu delegat José Jaime Sintés) i diverses entitats de comerciants i carrers: AV Rambla de Catalunya (Armando Tomás); AV Avenida José Antonio [Gran Via], entre plaça Universitat i plaça Espanya (Francisco Esteva); AV Carrer Torrijos (Carlos Camps); AV Sant Gregori Taumaturg (Juan Soler Martí), i AV Carrer Aribau (Antonio Corbella Torner i Francisco Coll Mouné). Mig any més tard, el 29 de maig de 1973, es van federar cinc associacions més: AV Carrer Ferran (Miquel Esquirol); AV Plaça Cerdà (Alberto Feliu); AV Carrer Santa Anna (Albert Pons Valón); AV La Sagrera-Casc Antic (Luis Vila Juñer), i AV del barri de Nostra Senyora del Port (Basilio González). El 29 d'octubre de 1973, just després de la primera assemblea extraordinària, es va federar l'AV Barri de Pescadors (representada per Pedro Martí Codina). I aleshores, formalment, va caldre esperar prop d'un any, entre març i juny de 1974, per inscriure gairebé de cop 89 associacions més, entre entitats *bombillaires* i associacions de barri, la federació de les quals va ser ratificada, prèviament o a posteriori, segons el cas, en dues assemblees celebrades el 17 de desembre de 1973 i l'11 d'abril de 1975.

En una estranya maniobra legal que té la seva explicació política, el desembre de 1973 es va pactar, per avançat, la integració a la FAVB d'un gran nombre d'associacions *bombillaires* que, segons les actes de la junta, des de finals de 1973 van participar de l'activitat de la federació malgrat no quedar-hi formalment registrades fins alguns

mesos després. El revers d'aquesta maniobra és el fet que fins l'abril de 1975 no es va ratificar *de iure*, en assemblea, la federació de les associacions de barri que *de facto*, i majoritàriament, es van integrar a la FAVB l'estiu de 1974, just després del gruix d'associacions *bombillaires* i fruit d'un complicat procés negociador entre ambdós sectors del moviment veïnal, el de carrers i el de barris, i amb el coneixement, si no participació indirecta, del Govern Civil de Barcelona. L'anàlisi política de tot aquest procés i la seva traducció formal en el funcionament i estructuració inicial de la FAVB s'explica a fons més endavant. D'entrada, però, cal apuntar que els orígens de la federació veïnal no es poden atribuir d'una forma simple –sovint caricaturitzada o menystinguda– als interessos d'alguns veïns i comerciants només preocupats per il·luminar els seus carrers durant algunes festes assenyalades, com Nadal, i per cobrar les subvencions que a tal efecte concedia l'Ajuntament. Tot i assumir que existia aquesta realitat, ben resumida en el concepte d'associacions *bombillaires* encunyat a l'època, i que segurament és l'aspecte més visible de les entitats veïnals d'àmbit de carrer que van donar origen a la FAVB; el cert és que es pot afirmar obertament que va ser la burgesia comercial amb forts interessos al centre de Barcelona -o una part significativament rellevant d'aquesta burgesia, i amb l'aquiescència o, fins i tot, la connivència de les autoritats governatives i locals franquistes- l'estament social que va crear la FAVB. Amb quin objectiu? Doncs, més enllà de garantir l'enllumenat nadalenc dels carrers i la dinamització comercial de zones urbanes més o menys centrals, tractar de controlar, diluir o canalitzar el puixant moviment associatiu veïnal dels barris obrers i populars.

4.1. Del carrer Petritxol i el Saló Rosa a l'Hotel Oriente

En els seus respectius treballs acadèmics de 1981 i 1982 sobre el moviment veïnal de Barcelona, els sociòlegs Josep Martí i Anna Alabart, ambdós centrats en les associacions de barri però conceptualitzant bé, tot i que superficialment, el que representen les associacions *bombillaires*, passen de puntetes pel procés de naixement de la FAVB. S'apunta que la creació de la FAVB per part de les associacions de carrer és un aspecte que ha de ser analitzat “amb major deteniment”²⁵⁴ i no es concreta poca cosa més del fet que “paral·lelament a aquest procés de naixement del moviment urbà va sorgir la Federació d'AAVV de Barcelona, com aglutinant de les reivindicacions ciutadanes, malgrat que en un primer moment no representés pas aquest paper”²⁵⁵. Que això va ser així ho explicita una mica més Pep Martí en la seva síntesi descriptiva dels orígens de la FAVB, però sense indagar o interrogar a fons sobre les seves causes explicatives últimes:

“Molt abans que es produís l'esclat associatiu, tal com el coneixem avui, ja funcionaven arreu de la ciutat –sobretot pel centre- un seguit d'associacions de veïns. Aquestes associacions tenien com a àmbit el carrer, el qual els hi donava nom. Donat que els seus objectius eren embellir el carrer, guarnir-lo per atreure clients als seus comerços, se les coneixia amb el nom de *bombillaires*, atès que eren les encarregades d'il·luminar-lo per les festes.

Les relacions d'aquestes AAVV amb l'Ajuntament eren molt cordials i acostumaven tot sovint a reunir-se amb l'alcalde Porcioles al Saló Rosa amb un sentit més gastronòmic que no pas d'inquietud municipal.

Funcionaven mitjançant subvencions de l'Ajuntament i del Ministerio de Información y Turismo.

Quatre d'aquestes AAVV, les menys sotmeses a la política de Porcioles: Sagrada Família, Jaume I, Llibreteria i Parc de la Vall d'Hebron, van veure la necessitat de

---

²⁵⁴ ALABART, Anna. *Els barris de Barcelona i el moviment associatiu veïnal*, Universitat de Barcelona, 1982, Barcelona. Tesi de doctorat inèdita, p. 258.

²⁵⁵ MARTÍ, Josep. *Relació entre associacions de veïns i partits polítics. Barcelona 1970-1980*, ICESB, 1981, Barcelona. Tesina inèdita, p. 42.

coordinar-se en una federació i crearen una comissió gestora, presentant uns estatuts i assolint la legalització el 14 de juliol de 1972”²⁵⁶.

Efectivament, el Saló Rosa del passeig de Gràcia va esdevenir des de mitjan dels anys 50 el punt de trobada i reunió de la burgesia comercial barcelonina que combinava la gestió dels seus interessos corporatius i de classe, estretament lligats a les subvencions i tractes de favor de l’Ajuntament, amb algunes vel·leïtats democristianes i catalanistes i pràctiques corruptes o de tràfic d’influències especialment facilitades des de l’arribada a l’alcaldia, el 1957, de José María Porcioles. Les associacions de comerciants i de carrer, sota la forma i denominació legal d’associacions de veïns, van ser l’instrument escollit per a vehicular aquests interessos. En tenim constància, com a mínim, des que el 1947 el prohoms burgès i marxant d’art Joan Antoni Maragall i Noble, propietari de la Sala Parès, va crear l’Associació de Veïns del carrer Petritxol, els estatuts de la qual van servir de model per a la creació d’una vintena d’entitats de carrer més fins el 1955²⁵⁷. Però és, sobretot, a partir de la promulgació de la Llei d’Associacions de 1964, la mateixa que aprofitarà el moviment veïnal als barris, que l’ús d’aquest instrument també per part de la burgesia es generalitza. No obstant, ja des de mitjan dels anys 50 funcionarà, de manera informal, una federació o coordinadora d’associacions de veïns i comerciants amb una presidència rotatòria encarregada de gestionar les subvencions municipals per a enllumenat nadalenc, que el 1965 van ascendir, per exemple, a la gens menyspreable xifra, per l’època, de 300.000 pessetes. Així ho documenta un informe policial d’aquell anys al Govern Civil sobre l’Ajuntament de Barcelona que, d’altra banda, posa de manifest fins a quin punt les autoritats governatives controlaven tant

---

²⁵⁶ Ibidem.

²⁵⁷ “Els nostres Estatuts van servir de model per a totes les associacions de veïns que s’anaren creant: l’any 1955, ja n’eren dinou”. MARAGALL I NOBLE, Joan Antoni. *El carrer de Petritxol*, AV Carrer de Petritxol, 1991, Barcelona, p. 40.

l'activitat associativa de la burgesia com recelaven de les facilitats, recursos i *desviacions* catalanistes que els permetien alguns alts càrrecs de José María Porcioles, fins al punt de dubtar de la pròpia legalitat de les subvencions als *bombillaires*:

“Ha sido aprobado un gasto de 300.000 pts., con cargo al capítulo VII, artículo 2º, apartado 585 del vigente presupuesto ordinario de gastos, condicionado a la aprobación de la transferencia en trámite, a disposición de D. Pedro Carrera Ferron, presidente de turno de las Asociaciones de Vecinos de Barcelona, para cooperar económicamente y por una sola vez, a las atenciones derivadas de las iluminaciones extraordinarias de Navidad, en calles y plaza de la ciudad.

El libramiento se hace sin nómina ni a justificar, y sin intervención ni siquiera de ningún concejal, por lo que incluso se ha dudado de su legalidad.

De hacerse el pago en tal forma, ni siquiera se agradecerá al Ayuntamiento la aportación.

Estas asociaciones están bajo la órbita general del Delegado de Servicios señor Bassols, y aunque en sí no tienen finalidad ni definición política, el color de sus directivos –también en general- tira a democristiano y catalanista”²⁵⁸.

Que les associacions de veïns d'àmbit de carrer no tinguessin finalitat ni definició política però que entre els seus directius predominessin els perfils democristians i catalanistes són afirmacions en bona mesura certes que requereixen, no obstant, d'alguns matisos²⁵⁹. Com precisa bé Ivan Bordetas, el juny de 1966, l'any següent a aquest informe policial, i fos quin fos el *color polític* dels directius d'aquestes associacions, en cap cas això no va ser obstacle perquè s'afegissin als actes de rebuda al dictador Francisco Franco durant la seva visita a Barcelona:

---

²⁵⁸ AHGCB. Informe policial de 1965. Fons Governadors Civils. Caixa 161, reg. 306.

²⁵⁹ Josep Fontana sosté la següent tesi, polèmica però en tot cas també pertinent pel cas que ens ocupa: “Que alguns dels que es van apuntar al franquisme, i en van treure profit en els negocis, fessin després actes de caritat de mecenatge cultural català, en secret i sense comprometre's gaire, només pot considerar-se com una modesta assegurança respecte del futur. Jo no negaré que hi hagi burgesos amb sentiments nacionalistes –alguns n'he conegut- però en el seu conjunt i com a col·lectiu, cada vegada que s'han trobat en un moment de confrontació, en què els calia triar entre els seus interessos i els del país, els nostres burgesos han fet el que lògicament els pertocava: triar la seva opció de classe”. FONTANA, Josep. “La burgesia nacionalista: un animal mitològic”, al bloc *La Lamentable*, 19/3/2013, <http://www.lamentable.org/?p=9230#more-9230>.

“Las Asociaciones de Vecinos de Barcelona encarecen y exhortan a todos sus asociados para que, una vez más, se unan a sus respectivas Juntas municipales [de Distrito] para rendir, fundidos en un acto de patriotismo y solidaridad, el gran homenaje en torno a la persona, que ha sabido interpretar los anhelos y los afanes de Barcelona y España entera.

Vecinos de Barcelona: ¡Acudamos todos a recibir a nuestro Caudillo!”²⁶⁰.

De fet, i contra el tòpic instal·lat de que el feu associatiu del franquisme en l'àmbit local i de barri seran, sobretot, les Asociaciones de Cabezas de Familia orgànicament lligades al Movimiento, també en algunes significades associacions de veïns s'hi pot trobar la petja falangista. I no qualsevol, si tenim en compte, per exemple, que el cognom Samaranch està lligat al naixement d'una part del moviment veïnal. És Juan Antonio Samaranch, primer com a regidor local del districte de Sarrià i, després, des del mateix Ajuntament de Barcelona, el que apadrina el naixement d'associacions de veïns com les de Vallvidrera²⁶¹ (1950) i Sarrià²⁶² (1960), amb uns clars objectius de defensa dels interessos de la classe alta majoritàriament resident en aquells barris. I és el seu germà Francisco Samaranch qui també hi juga un paper en tant que responsable de les

---

²⁶⁰ “Recomendaciones de las Asociaciones de Vecinos”, *La Vanguardia Española*, 22/6/1966, Barcelona. Citat també per BORDETAS (2012), p. 511.

²⁶¹ Amb el nom inicial de Agrupación Voluntaria Montdorsá de Propietarios, Industriales y Vecinos de Vallvidrera, el 10 d'agost de 1950 el Govern Civil de Barcelona autoritza aquesta associació veïnal, presidida pel patrici burgès Bartolomé Trías Comas. Nascuda per reclamar una caserna de la Guàrdia Civil després de que uns lladres assassinessin el sereno del barri –reivindicació assolida d'immediat i sufragada a mitges per una partida municipal de 25.000 pessetes i aportacions dels propis veïns-, el mateix 1950 satisfarà també la demanda d'un camp de futbol gràcies al crèdit de 230.000 pessetes concedit per l'Ajuntament de Barcelona per intercessió del regidor Juan Antonio Samaranch i personalitats vinculades al món esportiu que estiuegen a Vallvidrera. Vegeu ASSOCIACIÓ MONT D'ORSÀ DE VEÏNS DE VALLVIDRERA. *Vallvidrera 1950-2000. Cinquanta anys de l'Associació de Veïns*, Barcelona, 2000.

²⁶² L'acta de constitució de l'Associació de Veïns de Sarrià, el 14 de juny de 1960, deixa ben clar que Juan Antonio Samaranch presideix i beneeix el naixement de l'entitat. No serà fins el 1974 que l'associació es refundarà sota l'impuls, entre d'altres, de l'arquitecte Mariano Meseguer i del comerciant Lluís Reverter, futurs col·laborador de la FAVB, el primer, i membre de la junta i regidor socialista, el segon. “Els afectats per diversos projectes previstos a la revisió del Pla Comarcal van unir-se de manera més o menys espontània, van organitzar una primera assemblea, i van entrar a l'Associació de Veïns ja constituïda. En poc temps, una entitat que era poca cosa més que els tres homes d'edat que formaven la junta s'ha convertit en quelcom molt diferent, amb local i revista propis, diverses vocalies i centenars de socis”. FABRE i HUERTAS. *Tots els barris de Barcelona* (vol. 3), Edicions 62, Barcelona, 1976, p. 168.

Asociaciones de Cabezas de Familia de Barcelona, amb projecció estatal a la Unió Nacional de Asociaciones Familiares en dates tan avançades com els primers anys 70²⁶³. Però no tant sols els barris de classe alta veuen néixer associacions de veïns abans de la Llei d'Associacions de 1964 i més o menys al marge del Movimiento, per bé que inicialment hi tinguessin una sintonia més volguda que forçada. El cas de l'Associació de Veïns del Sudoest del Besòs, constituïda el 14 de maig de 1961 –en una reunió a la parròquia del Sagrat Cor de Jesús del Poblenou²⁶⁴ entre habitants del barri acabat de construir pel Patronat Municipal de l'Habitatge-, és l'exemple de que també en zones de classe obrera neix un associacionisme veïnal legalitzat sense problemes pel Govern Civil perquè, d'entrada, el dirigeixen persones d'adscripció falangista malgrat acollir-se a una fórmula diferent de la de les Asociaciones de Cabezas de Familia²⁶⁵.

En tot cas, el Govern Civil de Barcelona s'encarrega de tenir controlat en tot moment l'adscripció o *color polític* de cada associació de veïns. Així ho fa evident un informe intern de set pàgines datat el 27 d'abril de 1975 –i elaborat per l'equip de Rodolfo

---

²⁶³ Segons informava *ABC* citant l'agència Cifra, el 17 de maig de 1971 Francisco Samaranch va participar a Madrid a la junta de la Unió Nacional de Asociaciones Familiares en companyia d'un altre barceloní d'adopció com és el periodista Manuel Milián Mestre, home de Manuel Fraga en una institució que l'exministre franquista havia presidit anteriorment. Vegeu "Don Juan Reig Martín, delegado presidente de la Unió Nacional de Asociaciones Familiares", *ABC*, 18/5/1971.

²⁶⁴ Moltes parròquies van jugar un paper important en els orígens del moviment veïnal però aquesta, ubicada a la zona més obrera i perifèrica del Poblenou, és especial. Després de veure néixer el 1961 l'Associació de Veïns del Sudoest del Besòs, el Sagrat Cor va ser també la incubadora de l'Associació de Veïns de la Maresma, el febrer de 1964, fins al punt de que l'adreça parroquial (c/ Pere IV, 398) consta com a domicili social provisional a l'article 3 dels primers estatuts de l'entitat. Posteriorment, el Sagrat Cor esdevindrà també lloc de trobada clandestí, sota el nom en clau de *Bocaccio*, de la Comissió de Barri del Poblenou a partir de la qual naixerà, el 1972, l'Associació de Veïns del Poblenou.

²⁶⁵ Tot i que l'Associació de Veïns del Sudoest del Besòs va néixer com a resposta a les humitats, els desperfectes i la falta de serveis amb que el Patronat Municipal de l'Habitatge va entregar el nou barri als seus veïns, la junta inicial la van copar falangistes. "Cosa rara: la Asociación fue legalizada muy pronto. ¿Qué había pasado? Después se vio claro: tanto el que había salido presidente de la entidad, como el resto del cuadro rector eran falangistas, y garantizaban una posterior actuación dentro la más diáfana ortodoxia legal. [...] Hasta finales de 1966 sólo hubo una renovación presidencial. El que continuaba en este cargo era más falangista que su predecesor. El primero ha pasado a la historia de la Asociación con el título de *fundador*, mientras que al segundo le han otorgado el título de *consolidador*". MATAS, Aldred. *Al sudoeste del río Besós*, Pòrtic, Barcelona, 1971, p. 171-184. El guàrdia civil Narciso Ximénez Rojas, natural de Sevilla, va arribar al barri a principis dels anys 60 i es va integrar a l'AV, que arribaria a presidir el 1992. Vegeu AZÓN, Catherina, entrevista a Narciso Ximénez Rojas, a *Carrer*, núm. 48 (setembre-octubre 1997), p. 23.

Martín Villa amb dades de ben segur facilitades pels informants que el governador civil tenia entre els membres de la junta de la FAVB, com s'exposa més endavant- titulat "Enfoque correcto de la FAVB"²⁶⁶. Aquest document mecanografiat incorpora com a annex un llistat manuscrit de cinc pàgines amb totes les associacions classificades per districtes i segons colors: blau i vermell. Del centenar d'associacions federades aleshores a la ciutat, tot just quan feia pocs mesos que les primeres associacions de barri havien entrat a la FAVB i es trobaven en minoria davant les de carrer, l'informe governatiu en conceptua 65 com a "azules" i 23 com a "rojas", en pinta quatre de "azul-roja" i en deixa tres amb un interrogant en la casella del color²⁶⁷. La gran majoria de les associacions federades en aquell moment son "las llamadas de *calle* (bombilleras o folklóricas) [que] iniciaron su actuación hace unos veinte años", mentre que "las llamadas de *barrios* (contestatarias o reivindicativas) surgen desde hace un par de años, con unas directrices homogéneas y dedicación notable". Segons aquest llistat, només quatre associacions de barri -Montbau, Sudoest del Besòs, Taulat i Torre Llobeta- son "azules". En canvi, i a la inversa, només nou associacions de carrer són definides com a "rojas", un color que predomina majoritàriament entre les de barri. Ara bé, cal assenyalar que algunes de les associacions de carrer més significatives de la FAVB, bé per ser-ne fundadores o perquè els seus directius ostenten càrrecs rellevants a les primeres juntes, són classificades el 1975 de "rojas". És el cas de les associacions dels carrers Jaume I (José Pi Caparrós), Llibreteria (Emili Orpinell), Ferran (Miquel Esquirol) i Santa Anna (Albert Pons Valon). Les associacions de barri Vall d'Hebron

---

²⁶⁶ AHGCB. "Enfoque correcto de la FAVB", 27/4/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52.

²⁶⁷ El llistat, com explicita el mateix informe, classifica 95 associacions tot i reconèixer que a la FAVB ja hi ha federades, l'abril de 1975, un total de 106 associacions. "La Federación consta de 106 asociaciones, pero por falta de precisión de la Secretaría se venía operando con una referencia de 95 de ellas, relacionadas al final". AHGCB. "Enfoque correcto de la FAVB", 27/4/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52.

(Francisco Ponsa) i Sagrada Família (Xavier Casassas), fundadores de la FAVB amb les dels carrers Jaume I i Llibreteria, també són qualificades el 1975 de “rojas”.

Aquest informe del Govern Civil aporta molta informació sobre la prehistòria i el naixement de la FAVB. En aquest aspecte, el seu valor és remarcable pel fet que, de ben segur, recull la versió facilitada per alguns dirigents veïnals *bombillaires* dels quals hi ha constància que eren informants directes del governador civil, Rodolfo Martín Villa, o bé hi mantenien molt bones relacions fora de l'àmbit estrictament institucional. És el cas de Luis Vila Juñer (AV La Sagrera-Casc Antic) i del mateix nucli de la junta de la FAVB durant els primers i convulsos mesos de 1975, quan va haver-hi dimissions i una moció de censura a la federació per tensions amb les associacions de barri: el vicepresident primer, Juan Frías (que esdevindrà president a l'abril d'aquell any en substitució del dimitit Manuel Sañes), el vicepresident segon, José Quinzá (que dimitirà per les mateixes dates), i el secretari, Albert Pons Valón (escollit pel càrrec el 1973 i successor de Frías a la presidència, el 1976). Diu l'informe del Govern Civil sobre els “antecedentes” de la FAVB:

“Alrededor del año 55 se iniciaron, en el desaparecido Salón Rosa, unas reuniones que agrupaban a media docena de presidentes de Asociaciones de Vecinos, cuyo número fue aumentando paralelamente al curso y asistencia de las sesiones. Cada mes presidía, por turno, uno de ellos.

El Sr. Juan Frías unió, a aquellas catarsis, la propuesta de una Federación, apoyado por 34 firmas, siendo el resultado de sólo 8 votos a favor y, por tanto, no aceptada.

Presidía la reunión y votación D. Sebastián Álvarez, que había alargado su presidencia un mes, a petición de la mayoría, para dar continuidad y estudio canalizado a la propuesta aludida.

Se acuerda, sin embargo, que, para centrar la actuación sobre los acuerdos que se tomaran, la presidencia se prolongaría un año y fuera renovable.

Del 67 al 74 preside el señor Álvarez. Alrededor del 70, las reuniones pasaron al Hotel Oriente.

A raíz del acuerdo contrario a la Federación, con el argumento latente que debía evitarse una plataforma que pudiera servir a planes políticos o a intereses

particulares, el número de concurrentes se redujo a la docena, aunque posteriormente censó 98 asociaciones.

Durante los años sucesivos se plantea repetidamente el interés por la Federación, siempre con igual resultado, apoyado este por personas de centro.

Un grupo formado por los señores Vilella (de A. Sagrada Familia), Francisco Ponsa (de A. Valle de Hebrón), Pi Caparrós (de A. Jaime I) y Esquirol (A. de calle Fernando), solicitan legalmente la aprobación de los Estatutos de la Federación de Vecinos. Al año y medio aglutinan unas 8 asociaciones. Sigue presidiendo el señor Álvarez.

Aunque el grupo tiene un matiz centrista, con acusadas pinceladas unas veces de derechas y otras de izquierda, persiste la sospecha de que la idea fue más aplaudida y alentada por elementos extraños que por los propios concurrentes, los cuales siguen resolviendo sus problemas vecinales de forma autónoma”²⁶⁸.

Més endavant reprendrem el fil d'aquest informe extraordinàriament valuós. Ara, però, interessa ressaltar que, efectivament, la FAVB va néixer el 1972 per iniciativa de quatre de les associacions de comerciants o *bombillaires* que es reunien informalment al Saló Rosa, primer, i a l'Hotel Oriente, després, i que van decidir tirar pel dret amb la creació de la federació després de que la idea, plantejada inicialment per Juan Frías, el desembre de 1970, durant la celebració dels 50 anys de l'Associació de Veïns i Comerciants del carrer de la Boqueria que ell presidia, fos rebutjada reiteradament per la majoria de les entitats veïnals. Ho confirma l'aleshores president de l'AV del carrer Ferran, Miquel Esquirol: “En realitat, [la FAVB] la van fundar quatre: el Pi Caparrós, l'Emili Orpinell, el Francesc Ponsa i l'Albert Vilella”²⁶⁹. En conseqüència, i donat que Sebastián Álvarez es va mantenir des de 1967 com a president del grup majoritari d'associacions veïnals *bombillaires* fins a la seva incorporació a la FAVB, de forma gairebé en bloc, entre finals de 1973 i els primers mesos de 1974, cal deixar constància de que durant un període aproximat de dos anys el moviment veïnal *bombillaire* o de carrer, de matriu comerciant o burgesa, actua amb presidents i organitzacions paral·leles: Alberto Vilella

---

²⁶⁸ AHGCB, “Enfoque correcto de la FAVB”, 27/4/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52.

²⁶⁹ Miquel Esquirol. Entrevista amb l'autor (Barcelona, 14/1/2013).

al capdavant de la FAVB legalitzada; i Sebastián Álvarez al front de la tradicional però informal agrupació d'associacions de carrer.

Quin dels dos grups tenia més legitimitat és un interrogant amb doble resposta en funció de què es tingui en consideració. El llibre registral de socis de la FAVB, degudament segellat pel Govern Civil, no deixa cap mena de dubte sobre la legalitat de la federació formalment constituïda l'estiu de 1972 i a la qual van acabar integrant-se totes les associacions de carrer el 1974, primer, i les de barri, després. Ara bé, també és cert que al preceptiu llibre de comptes de la FAVB, igualment segellat pel Govern Civil amb data 14 de juliol de 1972, només hi ha anotacions a partir del 23 de febrer de 1974. El saldo inicial d'aquella data és de 47.424,70 pessetes, i s'incrementa l'11 de maig del mateix 1974 amb 700.000 pessetes anotades sota el concepte "ingreso resto subvención iluminación Ayuntamiento 1971". Durant aquell any 1974 només figuren entrades de quotes de socis per part de les associacions de barri que es van incorporar a la FAVB a partir de l'estiu i d'alguna escadussera associació de carrer. Segons el llibre oficial de comptes, la pràctica totalitat de les associacions *bombillaires* no van ingressar quotes com a sòcies de la FAVB fins a l'any 1975, mentre en canvi sí consta que la FAVB els va fer pagaments durant 1974, i curiosament, segons les quantitats, per imports equivalents a les quotes anuals.

El que això evidencia és que fins el 1974 les subvencions municipals als *bombillaires* es van seguir canalitzant, amb notable retard, a través de l'agrupació veïnal informal presidida per Álvarez i no pas a través de la FAVB legal presidida successivament per Vilella i Sañes. Un record del vicepresident del Centre Social de Sants i futur president de la FAVB Carles Prieto, que des de finals de 1973 era un dels que negociava amb el *bombillaire* Miquel Esquirol l'entrada de les associacions de barri a la federació, formalitzada *de facto* l'estiu de 1974, il·lustra aquesta dualitat de poder a l'interior del

món veïnal comerciant o *bombillaire*: “El dia que vam anar a la junta de la federació, el primer dia, a mitja reunió es van presentar els que tenien el llibre d’actes de la primera [federació] a impugnar la reunió. Ara, dels detalls no me’n recordo. Però sí recordo que va ser com un *show*; i recordo que amb l’Esquirol havíem rigut molt cada vegada que ho recordàvem”²⁷⁰. Miquel Esquirol, per la seva banda, també evoca el guirigall que va suposar als inicis dels anys 70 la divisió entre els *bombillaires*: “Jo tenia un comerç al carrer Ferran. I ens reuníem a l’Hotel Oriente, i al final vam aconseguir aquesta unió, que tenia molta més realitat... Bueno, hi va haver moltes reticències, eh? No et pensis. Dels *bombillaires*, em refereixo, però després es va arreglar”²⁷¹.

Però, més enllà de les anècdotes i d’un qualificatiu, el de *bombillaire*, que ja als anys 70 evocava el petit comerciant o botiguer sense compromís polític definit ni preocupació pels interessos col·lectius més enllà del món del seu carrer, la realitat és que aquests petits burgesos organitzats en associacions de veïns ni eren tant petits, en alguns casos; ni tampoc tant innocents o verges, des del punt de vista polític; i encara menys tant individualistes ni despistats més enllà del seu carrer: defensaven els seus interessos col·lectius de classe en tant que comerciants i propietaris. Albert Pons Valón, president de l’AV del carrer Santa Anna, on regentava un negoci familiar de rellotgeria que esdevindria alhora, des del 1973, la seu de la secretaria de la FAVB, fa una primera aproximació seriosa, no caricaturesca, dels *bombillaires*: “El grup de l’Oriente, que era la federació de comerciants, acollia totes les associacions de carrer, que eren el que en deien els *bombillaires*, i van néixer per promocionar el comerç. Aquestes associacions, en la seva gran majoria, estaven en mans de gent que no tenia res de progressista. Hi havia de tot, però venien, més que d’un estament social, d’una mentalitat social de la

---

²⁷⁰ Carles Prieto. Entrevista amb l’autor (Barcelona, 12/12/2012).

²⁷¹ Miquel Esquirol. Entrevista amb l’autor (Barcelona, 14/1/2013).

postguerra, de totes les pors i les rancúnies que havien significat els disbarats que es van donar durant la guerra a Barcelona. I no tenien absolutament cap classe de creença o d'actitud positiva envers les noves corrents dels barris”²⁷².

De fet, el perfil del mateix Albert Pons Valón encaixava, en aquell moment, en aquesta descripció ideològica i de classe²⁷³. I en certa manera també el perfil del seu amic i company de junta a la FAVB Miquel Esquirol. Qui el 1974 va ser un dels membres fundadors de Convergència Democràtica de Catalunya i des de finals dels anys 60 ja treballava políticament per a Jordi Pujol en una entitat com Amics de la Ciutat no té cap problema a explicar-se així: “A la junta [de la FAVB] jo era el que estava més polititzat, i no he sigut mai d'esquerres. Bueno, jo vaig ser un dels fundadors de Convergència, [però] això era abans de la fundació de Convergència. Jo era nacionalista, [però] la majoria de botiguers eren així, tebis”.

Traduït al llenguatge governatiu de l'època, aquesta *tebior* podia voler dir que al secretari i després president de la FAVB Albert Pons Valón se'l tingué conceptuat com una persona moderada i addicta al règim. És el que, de fet, corresponia al perfil d'un comerciant que als anys 60 havia estat al Sindicat Vertical en la seva condició de president del Gremi de Rellotgers i que havia establert bones relacions amb qui en

---

²⁷² Albert Pons Valón. Entrevista amb l'autor (Barcelona, 10/1/2013).

²⁷³ Albert Pons Valón va ser secretari i president de la FAVB, respectivament, durant els períodes clau 1973-1976 i 1976-1978; va dimitir per presentar-se com a regidor del primer Ajuntament democràtic per CiU. Electe entre 1979 i 1983, va ser regidor d'Esports del Pacte de Progrés fins el 1981, a banda de president del Districte de l'Eixample. Comerciant amb negoci propi al carrer de Santa Anna, durant els anys 60 va arribar a presidir el Gremi de Rellotgers i, com a tal, va formar part del Sindicat Vertical per la part empresarial, terç pel qual va intentar, sense èxit, ser escollit regidor de l'Ajuntament de Barcelona. El 1965 va conèixer i fer amistat amb Rodolfo Martín Villa, quan aquest va ser delegat de la OSE a Barcelona. Aquesta relació li va ser molt útil quan, com a membre de l'AV carrer Santa Anna, es va federar a la FAVB *bombillaire*, el maig de 1973, i va convertir el seu despatx professional en seu administrativa de la Federació. Influenciat pel seu amic i també vocal de la FAVB Miquel Esquirol, a principis de la transició es va afiliar a CDC i va jugar un paper clau com a pont entre les associacions de carrer i les de barri. Després de deixar l'Ajuntament, va exercir d'assessor de la Generalitat de Catalunya i es va endinsar en el món de les associacions de consumidors i, posteriorment, de la gent gran.

aquell moment era el cap de la Organización Sindical Española (OSE) a Barcelona, Rodolfo Martín Villa. Així s'explica Albert Pons Valon:

“Jo vaig estar un temps al Sindicat Vertical quan va haver-hi tota l'operació de fer el canvi des de dins del sindicat, que va ser un fracàs absolut. Jo estava en nom del Gremi de Rel·lotgers; jo era president. Vaig intentar presentar-me [de regidor] pel terç sindical, però evidentment vaig perdre. I no vaig poder-ho fer. I en aquella època vaig estar en contacte amb el Martín Villa. I el Martín Villa, sempre des d'un punt de vista més centralista, va començar a adonar-se de què allò no podia continuar, que aquell estat dictatorial era una cosa contra natura. I jo sóc d'aquesta generació jove, en aquells moments, de gent del règim franquista que van ser els que van començar a donar la volta”²⁷⁴.

Miquel Esquirol, que després captaria Albert Pons Valón per a CDC -“Jo el vaig fer després militant de Convergència, però ell va ser regidor i jo no. Quines coses que té el món”, ironitza-, també va tenir experiència durant els anys 60 al Sindicat Vertical. Durant l'època en què els opositors de les Comissions Obreres s'infiltraven al sindicalisme franquista, Miquel Esquirol, de la mateixa manera que Albert Pons Valon, va tenir responsabilitats a la OSE de Barcelona, la que dirigia Martín Villa, en representació del sector patronal:

“El Pons [Valón], el Martín Villa el coneixia bastant. Jo també vaig estar al sindicat i estava a la federació de comerç i vam fer un conveni col·lectiu horitzontal, que estava contra el sistema perquè el sistema era vertical, i horitzontal volia dir que entraven botigues de tots els gremis, i llavors el consell d'empresaris va fer una moció de censura. Hi havia el [Andreu] Rovira Ribera [sic]²⁷⁵, i tota una gent d'aquesta, i és clar, jo estava a la federació de comerç com a president dels empresaris, molt poc temps. I el president del sindicat era el que

---

²⁷⁴ Albert Pons Valon. Entrevista amb l'autor (Barcelona, 10/1/2013).

²⁷⁵ Andreu Ribera Rovira (Barcelona, 1919-2002) fou un advocat, empresari i polític liberal i de conviccions democristianes que va ser regidor amb José María Porcioles. Gestor de l'empresa familiar Metalls i Plateria Ribera, al Poblenou, fins que va fer suspensió de pagaments el 1985, és conegut perquè entre 1965 i 1979 va presidir i ampliar la Cambra de Comerç i la Indústria de Barcelona i va influir en els joves liberals del Cercle d'Economia. Ben relacionat amb el franquisme per la seva amistat amb Laureano López Rodó i amb l'oposició catalanista per la seva proximitat a Jordi Pujol i a l'abat Escarré, va ser vicepresident de Banca Catalana i va participar en el fracassat Pla de la Ribera.

després va ser regidor i que encara és president de la Federació de Comerç²⁷⁶, el Pere Llorenç Lorente”²⁷⁷.

Amb el temps (que en aquells primers anys 70 corria molt de pressa), tant Esquirol com Pons Valon van quedar enquadrats dins de la FAVB en el sector que una “nota confidencial” del membre de junta Luis Vila Juñer al governador civil Rodolfo Martín Villa denomina, l’1 de març de 1975, com de “centro” o també de “*Sres. Esteva, inoperantes, ineficables [sic] o tontos*”. En concret, la radiografia política que Vila Juñer, un dels homes de confiança de Martín Villa a la FAVB, dibuixa de la junta de la federació el primer trimestre de 1975, ja amb les associacions de barri plenament integrades, és la següent: “Hay una teórica paridad entre ponderados [*bombillaires* de dreta franquista] y demagogos [activistes de barri, d’esquerra antifranquista] (4 a 4) con un centro [*bombillaires*] (4) del que 3 están más al extremo (Pons, Ponsa y Esquirol) y uno de centro de verdad (yo) más Sañes [el president, *bombillaire*] fluctuante”²⁷⁸.

En un capítol següent s’analitza a fons aquesta composició de la junta de la FAVB, que Carles Prieto resumeix com “l’equilibri dels tres terços”²⁷⁹, a la llum de les tensions viscudes al moviment veïnal de Barcelona durant tot l’any 1975. Veurem que aquests *terços* corresponen al que un informe d’“antecedentes” intern de la pròpia FAVB datat aquell mateix any defineix com tres sectors que el 1974 van confluïr a la federació: “las

---

²⁷⁶ Jove militant de la CNT, Pere Llorenç Lorente (Barcelona, 1924) va ser mecànic i taxista fins que, a rel de regentar una parada de verdures al Mercat del Ninot, va esdevenir dirigent gremial del comerç durant el franquisme i, fins ben entrat el segle XXI, totpoderós president de la Confederació del Comerç de Catalunya. Regidor de l’Ajuntament pel terç sindical el 1973, va ser un dels que va votar “no” al català al famós ple de 1975. No obstant això, ja aleshores es va situar en l’òrbita de Jordi Pujol. El 1987 va ser nomenat director general de Comerç, però va dimitir el mateix dia quan Pujol li va dir que hauria d’autoritzar grans superfícies comercials. Vegeu ARASA, Daniel. *Pere Llorens. Testimoni d’un segle de Barcelona i líder del comerç català*, Viena Edicions, 2004, Barcelona.

²⁷⁷ Miquel Esquirol. Entrevista amb l’autor (Barcelona, 14/1/2013).

²⁷⁸ AHGCB. “Nota confidencial”, 1/3/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 154.

²⁷⁹ Carles Prieto. Entrevista amb l’autor (Barcelona, 12/12/12).

asociaciones del Hotel Oriente y su presidente delegado para el grupo tradicional”, la “coordinadora de Sant Antonio que agrupaba las asociaciones de barrio eminentemente sensibilizadas en el problema social” i, pròpiament, “la recién nacida Federación de Asociaciones de Vecinos, con pequeño número de adheridos, [que] intentaba iniciar su labor”. Aquest *equilibri de terços* es va trencar durant l’any 1975 en favor del control hegemònic de la federació per part de l’esquerra antifranquista, incardinada amb molta força a les associacions de barri i amb el suport dels *bombillaires* de centre, que van derrotar per complet els *bombillaires* fidels a un règim dictatorial en progressiva descomposició. No obstant, de moment interessa acabar d’anar a fons en l’anàlisi dels interessos de classe que, més enllà de la incerta i fluïda evolució política d’aquells primers anys 70, representava la FAVB primigènia, abans de que hi desembarquessin les associacions de barri, per a sectors molt importants de la burgesia catalana.

Precisament aquest document ara esmentat, titulat “Informe sobre local Federación” i elaborat en una data indeterminada de 1975 per justificar la necessitat de trobar un local per a la FAVB que no fos l’Hotel Oriente, ratifica les versions fins ara exposades sobre els orígens de l’entitat:

“En un principio (época tradicional) se limitó a ser una reunión informal y no legalizada de presidentes de asociaciones que se reunían a nivel particular para comentar los problemas de ornate y contactos sociales de sus asociaciones. Para coordinación se establecía un turno de presidentes en funciones de delegado para realizar un intento de gestión común. En dicha época las necesidades de estructura se limitaban a un local de contactos que en un principio fue el Salón Rosa de Pº de Gracia y finalmente el Hotel Oriente de las Ramblas, con una mínima organización necesaria radicada en domicilio particular del secretario administrativo [Albert Pons Valon, al número 10 del carrer Santa Anna]”.

Però el que no revela cap document intern del Govern Civil ni de la FAVB, més enllà d’una referència tangencial en una acta i les dades d’una fitxa perduda entre paperassa

administrativa, és el motiu pel qual les associacions *bombillaires*, tant el sector tradicional emigrat des del Saló Rosa com també la federació creada el 1972, van establir la seva seu a l'Hotel Oriente. De la mateixa manera que cal lligar caps entre alguns testimonis personals i dades disperses entre paperassa administrativa de la FAVB per arribar a entendre qui eren els burgesos de pro que hi havia al darrera dels mal anomenats *bombillaires*: personalitats i grans empresaris de la Barcelona dels anys 60 i 70 ben relacionades amb el règim franquista i, en concret, amb l'alcalde José María Porcioles. Ens referim al marxant d'art i propietari de la Sala Parés Joan Antoni Maragall i Noble, que va ser l'ideòleg inspirador de la FAVB burgesa; al joier Amadeu Bagués Cerqueda²⁸⁰; a l'industrial tèxtil propietari de la Sastreria Modelo Enric Pantaleoni Andreu²⁸¹, i a l'empresari hotelier Joan Gaspart Solves. Excepte Joan Anton Maragall, president-fundador de l'Associació de Veïns del carrer Petritxol, tots ells eren

---

²⁸⁰ L'empresari joier Amadeu Bagués Cerqueda substituï Higiní Feliu en la presidència de l'Associació de Comerciants i Veïns de la Rambla el 26 de març de 1969. La tardor de 1969, l'entitat que Bagués dirigiria fins la seva mort, el 29 de desembre de 1981, comptava amb més de 350 socis. Entre les seves propostes, adreçades a l'Ajuntament, figuraven els plans de remodelació de les façanes dels palaus de la Virreina i del Marquès de Comillas (Palau Moja), de l'església de Betlem i del Liceu, a més de posar un microbús que donés la volta a la Rambla. L'entitat organitzava les festes anuals de la Rambla en honor de la patrona, Nostra Senyora del Roser. Després dels actes religiosos, es feia lliurament de la distinció de Ramblista d'Honor a la persona o persones proposades per la junta directiva.

²⁸¹ Quan només tenia 24 anys, Enric Pantaleoni i Andreu (Barcelona, 1934) va substituir el seu pare en la direcció de la popular sastreria Modelo de les Rambles, fundada pel seu avi el 1860. Els seus lligams amb el passeig es van fer més estrets quan va substituir el seu pare a la junta de l'Associació de Comerciants i Veïns de les Rambles que presidia el joier Amadeu Bagués. Després de viure la transició com a dirigent veïnal que va batallar per la bona imatge de les Rambles i d'haver fundat, en certa manera sota el paraigua de la FAVB, l'Associació de Comerciants Barna Centre, aquest empresari format com a advocat va substituir Joan Deulofeu a la presidència d'una rebatejada Associació d'Amics, Veïns i Comerciants de la Rambla entre 1986 i 1993. D'acord amb l'Ajuntament, va impulsar la regeneració de la part baixa del passeig. També va participar en la recuperació del carrer Pelai i en el projecte immobiliari del Triangle d'Or, a la confluència amb la plaça de Catalunya. Després de l'incendi de 1994, es va implicar en la reconstrucció del Gran Teatre del Liceu. El 1999 es va desvincular de la cadena familiar de botigues de roba Modelo, que va acabar tancant el seu emblemàtic establiment de les Rambles l'any 2007, i es va dedicar al negoci immobiliari. Membre fundador de la Fundació Tot Raval, Pantaleoni va rebre el 2004 la Medalla d'Honor de Barcelona. Els anys 2009 i 2010 va cessar de les seves responsabilitats empresarials a les firmes SRC Diagonal 541, Reenvial 2015, Panel Angels i Impact Media, i va quedar com a apoderat de la immobiliària Hary Brooker, que anteriorment ja havia presidit.

membres de la junta de l'Associació de Comerciants i Veïns de la Rambla²⁸², al costat d'altres noms menys coneguts de la burgesia barcelonina com Ricardo Giménez Sánchez, Joan Deulofeu Hortal, Miquel Grau Cester, Miquel Pintó Abella, Ferran Junquera Junquera, Francesc Carbonell Gomis, Manuel Cerezo López, Ramon Vila Guàrdia, Sebastián Frean Martínez i Luisa Aparicio Pedrola. L'Associació de Comerciants i Veïns de la Rambla tenia la seu social precisament, i ja abans de que s'hi ubiqués també la FAVB legalitzada, a l'Hotel Oriente. Un establiment emblemàtic de la cadena HUSA, propietat de José Gaspart Bulbena i regentat, des de 1969, pel seu fill Joan Gaspart Solves²⁸³.

No deixa de sorprendre que fos cap als voltants de 1970, just després de ser-ne nomenat director Joan Gaspart, que l'Hotel Oriente prengués el relleu al Saló Rosa com a punt de reunió de la burgesia barcelonina organitzada en les associacions de veïns d'àmbit de carrer conegudes com a *bombillaires*. I és que precisament en aquella època el pare de Joan Gaspart i propietari de la cadena hotelera HUSA, José Gaspart, mantenia molt bones relacions i feia obscurs negocis amb l'Ajuntament presidit per José María Porcioles, la *bèstia negra* del moviment veïnal d'àmbit de barri²⁸⁴. Una *bèstia negra*

---

²⁸² La Asociación de Comerciantes y Vecinos de las Ramblas de Barcelona es va fundar el 25 de maig de 1960 per iniciativa d'Amadeu Bagués, conegut joier i prohoms de la ciutat, amb la intenció de dinamitzar un passeig urbà que vivia entre la degradació i el bullici provocat per la visita dels *marines* de la VI Flota dels EEUU quan atracava al port de la capital catalana. L'associació es va constituir sota la presidència d'Higini Feliu i al costat dels següents socis fundadors, tots empresaris i comerciants amb interessos a la zona: Josep Gaspart, Miquel Pantaleoni, Antoni Llenas, Baltasar Soubriet, Miquel Pintó, Francesc Malagrida, Ramon Guimerà i Josep Fedi.

²⁸³ Joan Gaspart Solves (Barcelona, 1944) és un empresari hotelier que dirigeix la cadena HUSA, heretada el 1982 del seu pare José Gaspart Bulbena. Entre novembre de 1973 i principis de 1975 va ser vocal de la junta de la FAVB, a partir de la seva vinculació familiar amb l'Associació de Comerciants i Veïns de les Rambles i com a gerent de l'Hotel Oriente, que va cedir com a seu de la Federació veïnal fins el 1977. Impulsor i president del consorci Turisme de Barcelona, va ser un important directiu del FC Barcelona, des de 1978, i un reconegut membre de l'Opus Dei vinculat políticament, durant la transició, a Alianza Popular i, després, al Partit Popular.

²⁸⁴ Segons documenta l'arquitecte Salvador Tarragó al treball col·lectiu *La Barcelona de Porcioles* i al seu llibre *En defensa de Barcelona*, José Gaspart Bulbena és un dels impulsors del noat projecte d'hotel de luxe dins del Parc Güell. L'alcalde Porcioles va donar tot tipus de facilitats a un projecte nascut el 1962, quan l'aleshores regidor de l'Ajuntament pel terç sindical Josep Blay Castillo va vendre a l'apàtrida

que no ho era pas per al moviment veïnal d'àmbit burgès, com ja s'ha dit i palesen clarament les declaracions que va fer el president de l'Associació de Comerciants i Veïns de la Rambla, Amadeu Bagués, amb motiu de la destitució de Porcioles, el 1973:

“Per damunt dels pros i contres, Porcioles, Ramblista d'Honor, ha estat, en la seva dilatada actuació, l'home del positivisme històric...El saldo del seu que fer és, al nostre entendre, positiu i és per això que ens avancem a llançar la iniciativa de fer-li un homenatge ciutadà i deixar testimoni de la sensibilitat de l'ànima barcelonesa”²⁸⁵.

En tot cas, i sense menystenir la personalitat d'Amadeu Bagués ni voler deixar en anècdota el fet que Joan Gaspart, futur president del Barça, consti en diverses actes que, entre novembre del 1973 i principis del 1974, va ser membre de la comissió gestora, primer, i de la junta de la FAVB, després, fins el 1975, el cert és que la figura més rellevant a l'hora d'interpretar aquells orígens burgesos de la federació veïnal és la de Joan Antoni Maragall i Noble²⁸⁶. Fill del poeta Joan Maragall i oncle de Pasqual

---

Nathan-Nador Goldstein sis finques de l'entorn del Parc Güell amb un total de 7.800 metres quadrats per sis milions de pessetes. El 14 de febrer de 1963 es va fundar a Madrid la societat Park Hotel Güell SA, amb raó social a Barcelona, de la qual Goldstein n'era el principal accionista i que va publicitar una oferta d'ampliació de capital en un diari de Zurich. El projecte va restar aturat fins que el 20 d'agost de 1971 uns nous promotors, amb Gaspart al capdavant, van anunciar que aquell setembre començarien les obres en un solar que mesurava uns 12.000 m², limitava amb el Parc Güell i englobava la Torre dels Tres Dragons, que havia estat propietat de la firma cinematogràfica Balet y Blay, de la qual n'era soci el regidor Blay. Els promotors van dir que disposaven de permís municipal d'obres des de 1969, encara que la llicència no havia estat convenientment renovada i que la zona on havia d'aixecar-se l'hotel estava qualificada l'any 1962 com a parc urbà i, per tant, no edificable. El pla parcial dels Tres Turons, aprovat pel consell de ministres el 13/7/1967, va segregar aquesta finca del parc urbà i la va declarar edificable, però tot i així el volum d'edificació proposat per a l'hotel, de 14 plantes, ultrapassava 10 vegades els límits permesos per les ordenances municipals. A més, el projecte convertia *de facto* una part del Parc Güell en aparcament i jardí privat de l'hotel. L'octubre de 1971 una campanya ciutadana de protesta organitzada per Amics de la Ciutat i els Col·legis d'Arquitectes, Aparelladors, Enginyers i Llicenciats va denunciar les irregularitats del projecte. L'Ajuntament de Porcioles no va respondre mai directament la campanya rebuda però, després d'una reunió amb els caps de servei i arquitectes dels departaments d'urbanisme, va decidir no renovar el permís d'obres i el projecte de Gaspart quedà en via morta. [TARRAGÓ, 1978, p. 148-149].

²⁸⁵ Vegeu http://www.laramblabcn.com/cat_associacio_anima.html

²⁸⁶ Joan Antoni Maragall i Noble (1902-1993), fou fundador i president de l'Associació de Veïns del carrer Petritxol i Plaça del Pi (1947-1979), en tant que propietari de la Sala Parés. Fill del poeta Joan Maragall, germà del filòsof i futur senador socialista Jordi Maragall i Noble i oncle del que seria alcalde socialista de Barcelona i president de la Generalitat de Catalunya, Pasqual Maragall i Mira, va estudiar Dret i Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona i, des del 1925, fou director de la Sala Parés, on hi exercí de marxant d'artistes noucentistes. Militant d'Acció Catalana, el 1933 es passà a la Lliga i durant la

Maragall, regentava la Sala Parés al carrer Petritxol i mantenia molt bones relacions amb el règim franquista, en especial amb l'alcalde José María Porcioles. Entre les credencials burgeses de Joan Antoni Maragall -membre de la Lliga que s'havia passat al bàndol franquista en plena guerra civil- hi havia la presidència de l'Orfeó Català durant la postguerra i la seva pertinença al consell privat de Joan de Borbó. Tot plegat reforça la percepció *d'home clau* que, respecte Joan Antoni Maragall, va tenir Carles Prieto quan les associacions de barri negociaven entrar a la FAVB:

“Una persona clau en el moviment *bombillaire* en aquella època, o associacionisme de carrers, és el [Joan Antoni] Maragall, del carrer Petritxol. Ell era el cap pensant de totes aquestes coses, de manera que en totes les negociacions que va haver-hi, nosaltres la persona amb qui bàsicament discutíem era amb el Sebastià Álvarez, que em sembla que era el del carrer Princesa. Hi tenia una acadèmia i era un *tio* molt culte i molt de dretes, molt potent, i era, d'alguna manera, el portaveu del Maragall. Quan, discutint, arribaves a la conclusió de que quasi el tenies convençut, ell mateix et confessava: ‘Bueno, parlo amb el Maragall i demà en parlem’. Amb el Maragall no hi vam arribar a parlar mai, però teníem l'avantatge de l'Esquirol, que se'ns *xivava*, diguem-ne; és el que ens explicava ‘us ha dit això però després...’”²⁸⁷.

No obstant, la prova definitiva del paper rellevant de Joan Antoni Maragall en l'origen de la FAVB, així com també del seu desgrat per la ràpida politització de la federació cap a l'esquerra un cop hi van entrar les associacions de barri, és el testimoni que ell mateix va deixar en un llibret editat el 1991 sobre la història del carrer Petritxol:

---

guerra civil escapà a Burgos, on fou secretari d'Eugeni d'Ors en la Dirección General de Bellas Artes del Govern franquista. El 1938 fou comissari de la secció espanyola de la Biennal de Venècia i, durant la postguerra, va presidir l'Orfeó Català. Va ingressar a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (1968) i a l'Acadèmia de Bones Lletres (1971), i va ser membre de la Real Academia de San Fernando, de la Junta de Museus de Barcelona i patró del Museu del Prado, a banda d'impulsar la Fundació Pau Casals i ser president de la Junta Constructora del Temple Expiatori de la Sagrada Família. Ben relacionat amb sectors del poder franquista a Barcelona, a ell s'atribueixen les gestions que van permetre el seu nebot Pasqual Maragall entrar a treballar com a funcionari del gabinet tècnic urbanístic de l'Ajuntament sota el mandat de José María Porcioles. A finals dels anys 60 va formar part del consell privat de Joan de Borbó i el 1975 fou president del Club Catalònia, considerat hereu polític efímer de la Lliga Regionalista. El seu fill homònim va ser president de l'AV Sant Gervasi durant la transició. El 1986, Joan Antoni Maragall i Noble va rebre la Creu de Sant Jordi.

²⁸⁷ Carles Prieto, entrevista amb l'autor (Barcelona, 12/12/2012).

“L’Associació de Veïns del carrer de Petritxol es va constituir oficialment el 1947, segons els Estatuts aprovats pel Govern Civil en aquell any. Però, abans de la seva constitució oficial, un grup de veïns ja es preocupava amb molt interès de l’arranjament del carrer. [...] Posteriorment, s’anaren creant noves associacions de veïns, i fou la del carrer de Petritxol la primera que les aplegà totes en unes reunions que, més tard, donaren lloc a la Federació d’Associacions de Veïns de Barcelona. Moltes d’elles persisteixen encara; però quan la majoria es polititzà com a conseqüència de la situació del país, la Federació perdé el seu interès inicial i es convertí en un organisme de caràcter gairebé polític. L’Associació de Veïns del carrer de Petritxol no seguí aquest camí: mantingué la seva independència total i s’apartà del moviment col·lectiu que les associacions de veïns tingueren en determinat moment”²⁸⁸.

Tant important va ser el paper de Maragall que, durant l’interregne viscut a la federació després de la dimissió de la junta fundadora presidida per Albert Vilella, l’octubre de 1973, i mentre es negociava la unió de totes les associacions de carrer, el nom de Joan Antoni Maragall va sonar com a possible president de la FAVB. Així consta en l’acta de la reunió de la comissió gestora celebrada el 29 de novembre de 1973 i en la que, amb assistència de Joan Gaspart (AV Rambles), José Quinzá (AV Plaça del Diamant), Manuel Sañes (AV Passeig de Gràcia), Joan Prats (AV la Satalia), Emili Orpinell (AV Llibreteria), Luis Vila (AV La Sagrera-Casc Antic), Albert Pons Valon (AV Santa Anna) i Miquel Esquirol (AV Ferran), es discuteix si presentar a una propera assemblea “una terna de presidente”, suggerir “plena libertad de proclamación de candidatos” o bé “sugerencia de un único candidato con carisma suficiente para que evite la disención”. Després de convenir que “la mejor solución sería la de un hombre con capacidad de llamada y de paz”, l’acta de la reunió reflecteix que es van pensar en “algunos nombres a saber: Bagués, Maragall, Lleonar, Cotonat”. Com a possibles vicepresidents es van posar sobre la taula els noms de Luis Vila Juñer i Manuel Sañes de Urrutia. Aquest darrer, president de l’AV del Passeig de Gràcia, fou qui finalment va acabar essent

---

²⁸⁸ MARAGALL I NOBLE, Joan Antoni. *El carrer de Petritxol*, AV Carrer de Petritxol, 1991, Barcelona, p. 12-14.

escollit president de la FAVB després d'una multitudinària assemblea celebrada a l'Hotel Oriente, el 17 de desembre de 1973, i que va ser excepcionalment presidida i clausurada per Luis Miravittles, delegat de Població i Relacions Públiques de l'alcalde de Barcelona, Enric Masó, que ja havia tingut la mateixa responsabilitat amb el seu predecessor José María Porcioles.

En aquesta assemblea, que va deixar constància en acta del “agradecimiento de la Asamblea por la asistencia a este acto del Dr. Miravittles y muy especialmente por demostrar ello su disposición personal de colaboración y la línea del nuevo alcalde Sr. Masó y su criterio de potenciar la humanización de las relaciones humanas [sic] en la ciudad y su deseo de potenciar el asociacionismo ciudadano”, va guanyar per només tres vots de diferència la decisió de conservar el nom de FAVB. El president de l'AV del carrer Fontanella, Miguel Cabra Massana, va impugnar el nom de Federació als estatuts de l'entitat i, amb el suport de les associacions de la plaça de Fernando Reyes (presidida per R. Costa) i de San Pablo²⁸⁹, va proposar substituir-lo pel d'Agrupació. El president de l'AV del carrer Ferran i ponent de la comissió estatutària, Miquel Esquirol, es va oposar al canvi al·legant motius legals i la proposta es va sotmetre a votació. Entre els arguments que Miguel Cabra va presentar en un escrit (el primer en català a la FAVB, per cert, tot i que gens normatiu) a favor del canvi de nom ressonaven les velles pugnes entre *bombillaires*:

“Si bé hem de convenir que els esdeveniments han evolucionat de forma que avui es fa necessari de cercar un aglotinant que pugui gaudir del reconeixement oficial, i per tant emparat dins la legalitat ciutadana vigent. Això no prejutja que hàgim de veure'ns abocats a un fet consumat, que en el seu dia fou rebutjat quasi unànimement.

---

²⁸⁹ L'acta no aclareix si era l'AV del carrer Sant Pau, que presidia el joier Amadeu Bagués, alhora president també de l'Associació de Comerciants i Veïns de la Rambla, o bé l'AV de la Ronda de Sant Pau, representada per Francisco Solé Eroles. No obstant, l'estudi d'actes posteriors dóna a entendre amb gairebé tota seguretat que es tractava d'aquesta última associació.

Precisament, per aquesta naixença fallida contra la voluntat manifesta de les Associacions, marcà una trajectòria escissionista que, sortosament no fou secundada i per tant no prengué peu, evocant aquest intent de dret al més rotund fracàs. [...]

Per tot el succeït entenem que no és oportú i menys gens adient intentar, per mera comoditat transitòria, aprofitar aquest nom fallit i desprestigiats, que no ha fet més que portar discòrdia i malestar entre les digníssimes Associacions de Veïns de Barcelona les quals amb personalitat pròpia, poden i deuen portar a bon terme, una tasca lloable en bé de la nostra volguda ciutat”.

A favor de mantenir el nom de Federació van votar 23 associacions, mentre que 20 van votar per Agrupació i 3 ho van fer en blanc. La FAVB, doncs, va conservar el nom pels pèls en la mateixa assemblea que va aprovar l'entrada de cop a la federació de 40 associacions *bombillaires*, fins aleshores agrupades en les estructures tradicionals que havien emigrat del Saló Rosa a l'Hotel Oriente.

L'organigrama de la refundada federació no va quedar establert fins a la reunió de junta del 9 de gener de 1974 i reflectia la següent composició: Manuel Sañes (AV Passeig de Gràcia), president; Luis Vila Juñer (AV La Sagrera-Casc Antic), vicepresident de coordinació interior “con la colaboración del Sr. [José] Jaume [Sintes (AV Torre Llobeta)”; José Quinzá Gil de Avalle (AV plaça del Diamant), vicepresident de relacions exteriors i responsable de la Comisión de Relaciones Públicas, Prensa y Propaganda “con la colaboración de los Sres. [Rafael] Rubin de Celis [AV plaça de la Llana] y [José] Compte [Argimon]” (AV Generalísimo Franco [Diagonal], plaça de Calvo Sotelo i avinguda General Goded); Albert Pons Valon (AV Santa Anna), secretari; Miquel Esquirol (AV Ferran), vicesecretari “con responsabilidad especial de la Comisión de Promoción y Relación entre Asociaciones, con la colaboración del Sr. [Emili] Orpinell” (AV Jaume I); Ramon Cotonat Lluch (AV Santa Caterina), tresorer; Juan Frías Almarza (AV Boqueria), comptador; i Joan Gaspart (AV Rambla),

responsable de la Comisión de Iniciativas y Sugerencias, “con la colaboración del Sr. [Francisco] Solé [Eroles]” (AV Ronda de Sant Pau).

En aquesta primera reunió de junta de la FAVB del 9 de gener de 1974, entre d'altres qüestions, es va fixar un ordre del dia per a una assemblea ordinària convocada pel 8 de febrer següent a l'Hotel Oriente que incloïa, entre d'altres punts, la designació del “domicilio provisional de secretaría en las oficinas del Sr. Pons”, al número 10 del carrer Santa Anna; trametre una invitació a l'alcalde per a un sopar de treball amb la nova junta, i “procurar de la alcaldía la solución del problema de las asociaciones no autorizadas”, en referència a les que, bàsicament d'àmbit de barri, el Govern Civil no volia legalitzar. Tot plegat dins de la idea, també reflectida en acta i en l'ordre del dia, de “procurar de la alcaldía que todos los asuntos de relaciones Ayuntamiento-Población pasen en lo posible por las Asociaciones de Vecinos, a fin de potenciarlas”.

4.2. Amics de la Ciutat, Revolució dels Clavells i negociació amb els barris

L'assemblea de la FAVB del 17 de desembre de 1973 a l'Hotel Oriente culmina, no sense friccions, el procés de reunificació de totes les associacions de veïns titllades de *bombillaires*, que majoritàriament ho eren de carrer però també englobaven algunes amb nom (més que vocació) de barri. Unes associacions de veïns i comerciants que, en tot cas, eren totes l'expressió de l'ordre burgès i d'un grup social, els dels empresaris i petits propietaris de negocis amb interès directe sobre la imatge de la ciutat. I això era així independentment de les divisions que hi hagués entre ells per qüestions d'interessos comercials i professionals o d'ideologia i afinitats polítiques: a grans trets, entre els *bombillaires* convivia persones plenament addictes al règim franquista i d'altres amb un perfil polític més democristià i nacionalista català -fins i tot clarament d'oposició democràtica, com és el cas de Miquel Esquirol, recolzat posteriorment en els seus correligionaris Emili Orpinell i Ramon Cervelló-, però en qualsevol cas de dreta (o centre-dreta) totes elles. O, si més no, "mai d'esquerres", en paraules ja citades d'Esquirol i referides a ell mateix.

Que aquella assemblea de reunificació associativa burgesa a l'Hotel Oriente del desembre de 1973 fos presidida pel delegat municipal de Població i Relacions Públiques, Luis Miravittles, demostra el suport i la benedicció inicials que la FAVB tenia per part de les autoritats locals franquistes. Unes autoritats que, a finals de 1973, encarnava l'alcalde Enric Masó, que l'11 de maig d'aquell any havia substituït el molt qüestionat José María Porcioles al capdavant de l'Ajuntament de Barcelona. Si bé és cert que el tarannà més obert i dialogant de Masó va donar joc a la FAVB i de ben segur que va afavorir les negociacions per la incorporació a la federació de les combatives associacions de barri, fins aleshores agrupades a la semiclandestina Coordinadora de

Sant Antoni, cal no perdre de vista que el conjunt del moviment veïnal d'ordre burgès havia tingut bones i estretes relacions amb Porcioles. I no és gens agosarat pensar que l'operació de confluència de tots els *bombillaires* a la FAVB, amb la perspectiva de l'entrada posterior de les associacions de barri, va ser una operació pensada per sectors de la burgesia i del poder franquista local per intentar diluir, controlar o amortir la força que el moviment veïnal d'extracció obrera i popular havia adquirit ja a Barcelona. Una força que, la primavera d'aquell 1973, havia quedat palesa amb la destitució de l'alcalde Porcioles i, a la tardor, es va fer més explícita encara amb la victòria del candidat obrer de Nou Barris Fernando Rodríguez Ocaña, un comunista impulsat pel moviment veïnal, a les eleccions municipals pel terç familiar al Districte IX; una elecció que les autoritats franquistes no es podien permetre i que van revocar amb una argúcia legalista que no va enganyar ningú.

És en aquest context, i en el marc general de puixança del moviment de barris exposat al capítol anterior, que cal entendre l'inici de negociacions entre els representats de la burgesia agrupats a la FAVB dels *bombillaires* i els de les associacions de veïns d'extracció obrera i popular agrupats a la Coordinadora de Sant Antoni. Tampoc cal perdre de vista dos factors polítics, un de local i un altre d'internacional, que es van donar precisament durant l'etapa final del procés negociador i que, sens dubte, també hi van incidir, fins al punt de facilitar-lo, accelerar-lo o tancar-lo amb unes claus que, l'estiu de 1974, de ben segur que no eren les mateixes amb les que s'havia obert aquell procés mig any abans, la tardor-hivern de 1973.

Estem parlant, en l'àmbit local, de l'entrada de la gran majoria de l'organització de Bandera Roja de Barcelona al PSUC, l'estiu de 1974, fet que va cohesionar una bona part dels activistes veïnals amb compromís polític clandestí als barris. I ens referim, en l'àmbit internacional, a la Revolució dels Clavells viscuda a Portugal l'abril de 1974,

que va alertar en extrem el règim dictatorial de Franco i va espantar molt les classes dominants espanyoles, també les catalanes i, evidentment, la burgesia barcelonina. Allunyada aquesta de certs detalls i batalles internes de la clandestinitat antifranquista, l'escissió de Bandera Roja i la marxa de la pràctica totalitat del seu anomenat *front de barris* cap al PSUC, amb Jordi Borja i Carles Prieto al capdavant, cal ponderar-la sobretot a l'hora d'analitzar l'evolució del moviment veïnal als barris. Per contra, l'efecte de la Revolució portuguesa va causar un impacte més que psicològic -si es vol dir així per no parlar directament de por- entre la burgesia. I va contribuir a moure la correlació de forces entre les seves files per acabar afavorint una confluència entre *bombillaires* i associacions de barri amb unes condicions molt més favorables que les inicialment previstes en benefici de l'hegemonia cultural i política de l'esquerra comunista al conjunt del moviment veïnal de Barcelona.

Només així s'explica que, en el curt interval que va de la primavera de 1974 a la de 1975, i sempre en vida de Franco, la FAVB passés de decidir internament no demanar la commutació de la pena de mort a Salvador Puig Antich per decisió d'una àmplia i incontestable majoria de la seva junta *bombillaire* a manifestar-se públicament a favor de l'amnistia per una votació molt ajustada en una junta ja amb presència de *barris* però amb majoria *bombillaire*, fet que va provocar la dimissió del seu president, Manuel Sañes, i una moció de censura en la que va intrigar el governador civil, Rodolfo Martín Villa. Aquest episodi s'analitza més endavant; ara ens centrem a explicar com van anar les negociacions entre *bombillaires* i *barris*. I a analitzar el pes específic que, per la banda dels primers, hi va tenir tant la burgesia nacionalista fidel a Jordi Pujol, encarnada en la figura de Miquel Esquirol i en l'entitat Amics de la Ciutat, com el temor de la gent d'ordre a l'impacte que podia tenir en la convulsa Barcelona del moment un hipotètic esclat revolucionari similar al del 25 d'abril de 1974 a Portugal.

Creada el 1935, l'Associació d'Amics de la Ciutat va ser, cap a finals dels anys 60, la pista d'aterratge escollida per Jordi Pujol per aconseguir una plataforma associativa amb presència pública a Barcelona. Conservada la seva legalitat associativa sota la dictadura gràcies al seu ADN burgès i a unes activitats bàsicament costumistes o del que avui considerariem lobi comercial i turístic, Amics de la Ciutat s'havia permès algunes crítiques de caire urbanístic o arquitectònic a la Barcelona franquista que li van conferir durant els anys 60 certa aureola opositora, encara que fos molt moderada²⁹⁰. És en aquest context que alguns activistes catalanistes que orbitaven al voltant de Jordi Pujol van entrar a l'associació per fer-se-la seva completament cap a finals dels anys 60. L'operació va consistir en muntar una candidatura a l'associació per substituir la del metge reumatòleg i enginyer José María Poal, fundador i també president de l'Institut d'Estudis Nordamericans. L'operació va ser un èxit fins al punt que, a principis dels anys 70, i amb alguna excepció, com la del periodista i militant comunista Rafael Pradas, tota la junta d'Amics de la Ciutat estava en mans de gent de Jordi Pujol. Així ho recorda Miquel Esquirol:

“Amics de la Ciutat ho teníem dominat nosaltres. Pràcticament. Hi havia algun element extern, però pocs. Inclòs el Pradas va estar a la meua junta d'Amics de la Ciutat; Rafael Pradas, que aleshores era *psuquero*. [...] Bàsicament érem gent que havíem treballat pel [Jordi] Pujol, gent catalanista, i la FAVB era més plural”²⁹¹.

Segons explica Esquirol, l'entitat va servir de base per a alguns intents (tots fallits) de llançar candidats afins a l'entorn de Jordi Pujol i Josep Pallach en les eleccions corporatives franquistes pel terç familiar de 1971 (a Corts) i de 1970 i 1973 (a regidors):

---

²⁹⁰ El 1962 Amics de la Ciutat va ser de les poques veus que es va aixecar públicament en contra del projecte d'edifici singular a la plaça Nova que albergaria la seu del Col·legi d'Arquitectes. Vegeu ANDREU, Marc. “Arquitectura a cor obert”, al suplement *Quadern de El País*, 12/7/2012, Barcelona.

²⁹¹ Miquel Esquirol. Entrevista amb l'autor (Barcelona, 14/1/2013).

és el cas de la parella Joan Barenys i Xavier Casasses, candidats a procuradors a Corts el 1971 amb el lema *Per Catalunya val la pena*²⁹² i, com a aspirants a regidors, del propi Casasses (sindicalista rebutjat com a candidat el 1973 i que el 1974 guanyaria als *bombillaires* la presidència de l'AV Sagrada Família), Manuel Thió Rodés (advocat aspirant a regidor del Districte V el 1973), Josep Mas Sala (també candidat a regidor el 1973 i degà del Col·legi d'Aparelladors) i Francesc Blanch Terrades (metge i candidat el 1970 al Districte II: Montjuïc, Raval i Poble Sec)²⁹³. Com explica Miquel Esquirol en relació a la campanya de 1971: “Vam ser els d'Amics de la Ciutat [els] que vam portar tota la campanya, juntament amb el Joan Tapia, que [després] va ser director de *La Vanguardia*, que era del grup del Pallach. Tota la gent que va treballar va ser gent d'en Pallach o d'en Pujol”²⁹⁴.

Amb aquestes credencials d'oposició moderada amb cobertura associativa legal no és tampoc estrany que, en un primer moment, el moviment veïnal de barris confiés més en Amics de la Ciutat que en la FAVB *bombillaire* tot just acabada de crear el 1972. Només així s'entén que, com s'ha exposat al capítol anterior, les associacions de veïns que configuraven el nucli de la semiclandestina Coordinadora de Sant Antoni designessin Amics de la Ciutat, el 12 de gener de 1973, com a entitat dipositària del

---

²⁹² La llista conjunta de Joan Barenys i del sindicalista catalanista Xavier Casasses per la demarcació de Barcelona va obtenir uns 80.000 vots a les eleccions a Corts franquistes pel terç familiar del 29 de setembre de 1971. Els candidats derrotats van saludar l'elecció com a procurador d'Eduardo Tarragona, que va obtenir més de 300.000 vots, per davant del segon escollit, Juan Antonio Samaranch, que en va obtenir uns 240.000, i del tercer, Torres Trias, també amb més de 200.000 vots.

²⁹³ “Por el otoño de aquel año [1970] se celebraban elecciones para elegir regidores al Ayuntamiento de Barcelona por el tercio familiar. Un día *mossèn* Galvany nos comentó que dentro de las restricciones políticas que imponía el gobierno, el ilegal partido político Democracia Cristiana quería presentar algunos candidatos por los distritos de Barcelona, para intentar promover un cambio en el Ayuntamiento desde dentro. Por el distrito II, que comprendía los barrios alrededor de Montjuïc y el Raval, querían presentar como candidato al vecino de Poble Sec doctor Blanch Terrades, hombre de gran prestigio como doctor y como persona”. BAÑOS, Julio. *Historia de unas expropiaciones. Barrio de Can Tunis. Terrenos de la Zona Franca 1970*, autorreedició facsimil, novembre de 2012, Barcelona, anexe “Reflexiones sobre el tema 42 años después”, p. 140.

²⁹⁴ Miquel Esquirol. Entrevista amb l'autor (Barcelona, 14/1/2013).

material i de la pel·lícula de l'ambició estudi (mai realitzat) que en aquella data van acordar promoure sobre Barcelona amb l'equip de professionals (tots ells militants del PSUC o de Bandera Roja) format pel sociòleg Jordi Borja, l'economista Marçal Tarragó, l'arquitecte Salvador Tarragó i el periodista i membre de la junta d'Amics de la Ciutat Rafael Pradas²⁹⁵. Un altre exemple d'aquesta complicitat és la concessió del títol d'Amics Predilectes al Centre Social de Sants per part d'Amics de la Ciutat durant un sopar a l'Hotel Oriente, el 23 de novembre de 1973, presidit per l'alcalde Enric Masó i durant el que també es van guardonar, amb la mateixa distinció, el FC Barcelona, la soprano Montserrat Caballé i l'economista Ramon Trias Fargas. L'argumentació del premi al Centre Social de Sants no deixava lloc a ambigües interpretacions: "En virtut de la tasca desenvolupada arran de l'explosió de gas al carrer de Rajolers, l'exposició *Cop d'ull a Sants* i la campanya que ha iniciat en defensa dels espais lliures del barri i que Amics de la Ciutat promet fer seva"²⁹⁶.

De fet, i almenys fins el 1975, Amics de la Ciutat va anar sempre una mica per davant de la FAVB en les seves declaracions públiques. La seva composició política homogènia -i gairebé monolíticament pujolista- feien més fàcils posicionaments atrevits o directament opositors que, en canvi, a la junta de la FAVB, i almenys fins a l'inici de 1976, calia negociar entre *bombillaires* i gent de *barris* en base a l'esmentat equilibri dels *tres terços*. Un exemple prou il·lustrador d'això és el fet que, el juliol de 1975, Amics de la Ciutat ràpidament es va mostrar contrària a la detenció del periodista Josep Maria Huertas, àmpliament recolzat per les associacions de veïns dels barris, mentre que la FAVB com a tal va esperar al 17 d'agost per fer pública la seva solidaritat per mitjà d'una nota del seu president, Juan Frías. A tot aquest reguitzell d'exemples de la

---

²⁹⁵ CEHI-CRAI Pavelló de la República UB. "La ciudad es para el hombre". Fons Documentació Partits Polítics. DPP (OCE (BR) Arx. 2) 5 (2) / 3.

²⁹⁶ MARTÍ GÓMEZ i MARCÉ (1996), p. 193.

complicitat amb el moviment de barris caldria afegir el fet que, el 1975, els promotors de l'AV Esquerra de l'Eixample, que el Govern Civil es va resistir gairebé dos anys a legalitzar, es van fer socis d'Amics de la Ciutat per poder funcionar *de facto* com a vocalia veïnal sota la cobertura legal de l'entitat.

No obstant això, convé no perdre de vista que Amics de la Ciutat, com a entitat que orbitava a l'entorn de Jordi Pujol i de tot el món nacionalista burgès, democristià i només vagament socialdemòcrata que ell liderava aleshores, no deixava de defensar la ciutat en clau d'uns interessos molt determinats. Els d'uns poders econòmics i una burgesia que, si bé podien aliar-se amb les classes obreres i populars en el combat del moment contra la dictadura, no està tan clar que compartissin els mateixos objectius o interessos urbans a llarg termini enfront del model porciolista, encara que fos en una versió corregida i moderada. Deixant de banda tacticismes polítics, que segur que van ser-hi, un primer exemple d'això es pot intuir en la discussió mantinguda entre *pujolistes* i *pallachistes* a dins del grup impulsor de la candidatura Barenys-Casassas de 1971 a les Corts franquistes. Miquel Esquirol ho recorda així:

“El grup nostre érem bàsicament gent que havia treballat amb el Pujol, amb el català i coses així, i gent del Pallach, el llavors el Casajoana i jo. I nosaltres vam decidir que el que faríem seria el següent: retirar el Casassas i imprimir paperetes [Eduardo] Tarragona-Barenys. I aleshores vam fer una reunió, pocs dies abans de les eleccions, el dia de la Mercè, perquè les eleccions van ser el dia 29 de setembre, i va venir el Pallach i ens ho va esbotzar tot, i gent nostra va votar a favor de la tesi de mantenir la candidatura. Perquè nosaltres érem de bona fe, anàvem amb el lliri a la mà, no ensinistràvem ningú, tothom era lliure. [...] Nosaltres estàvem d'acord fins i tot amb en [Joan] Tàpia, però el Pallach va avisar el Tàpia un dia abans i el va convèncer, i llavors nosaltres anem a la reunió i gent nostra va votar a favor de mantenir la candidatura”²⁹⁷.

---

²⁹⁷ Miquel Esquirol. Entrevista amb l'autor (Barcelona, 14/1/2013).

Però la prova més clara dels interessos de classe que representava Amics de la Ciutat és la comparació de les persones que van intervenir als actes del 40 aniversari de l'entitat, el 1975, amb les posicions defensades per elles mateixes en qüestions molt sensibles pel moviment veïnal de l'època. El cartell de les conferències programades durant tot el mes d'abril de 1975, al Fòrum Vergès, per celebrar els 40 anys d'Amics de la Ciutat l'integraven, per aquest ordre, l'advocat Manuel Thió Rodés (candidat a regidor el 1973), l'arquitecte Oriol Bohigas, l'advocat Miquel Roca Junyent, l'economista Ramon Trias Fargas i el propi Jordi Pujol. Tots ells van precedir un “sopar de germanor a l'Hotel Orient amb les associacions i entitats ciutadanes i amb la presència de l'alcalde”, celebrat el 25 d'abril. Amics de la Ciutat va programar, en canvi, pel 26 d'abril, al Casino l'Aliança del Poblenou, ja fora de les activitats més acadèmiques i amb posterioritat a l'acte institucional amb l'alcalde, un “acte popular” titulat “La problemàtica del barris populars”, que es va anunciar “amb la col·laboració de persones dels barris, periodistes, urbanistes, etc. I també amb un acte de Cançó catalana”²⁹⁸.

Cal fer notar que la majoria de ponents del cicle de conferències dels 40 anys d'Amics de la Ciutat –Roca Junyent, Trias Fargas i Pujol- no tant sols serien en un futur molt proper el nucli dirigent de CDC, sinó que en un passat no tant llunyà havien estat enfront dels interessos veïnals (i al costat del poder econòmic especulatiu) en batalles tant significatives com les del Pla de la Ribera i, en el cas de Trias Fargas, que treballava al gabinet d'estudis del Banco Urquijo, fins i tot del Pla Comarcal, que va titllar de “un primer paso en dirección a la socialización del suelo”²⁹⁹. El mateix Miquel Esquirol reconeix la contradicció que, per als activistes pujolistes que feien activisme

---

²⁹⁸ CEHI-CRAI Pavelló de la República UB. “Amics de la Ciutat. 40 aniversari. Programa d'actes”. Fons Documentació Partits Polítics. DPP (OCE (BR) – Arx. 2) 5 (2) / 2.

²⁹⁹ TRIAS FARGAS, Ramon. “En torno al plan comarcal urbano y otras cuestiones”, a *La Vanguardia Española*, 16/6/1974, p. 19.

veïnal a l'entorn d'Amics de la Ciutat, va significar compartir lluita urbana amb valedors del Pla de la Ribera o del mateix alcalde Porcioles com van ser, en el seu moment, Miquel Roca i Jordi Pujol:

“Vam fer una gran campanya contra el famós pla de la Ribera que, casualitat, els que estaven a l'altre bàndol eren Narcís Serra i Miquel Roca, que eren els gerents de l'*asunto* aquell que es va organitzar. [...] [I quan] vam fer una sèrie de conferències [pels 40 anys d'Amics de la Ciutat], el Pujol va fer uns grans elogis del Porcioles, del porciolisme. Fins al punt que quan va plegar li vam dir: ‘No fotis, t’has equivocat’. ‘No, això no, però és clar -va dir- que el Porcioles va fer que la ciutat creixés, malament però que creixés’”³⁰⁰.

Jordi Pujol no ha amagat mai la seva simpatia per la figura i el projecte de ciutat de José María Porcioles. Si ja no ho va fer en aquella conferència de 1975, a desgrat dels seus seguidors, tampoc ho va fer tres dècades més tard a les seves memòries, on elogia tant l'alcalde més emblemàtic del franquisme i alhora el més criticat pel moviment veïnal com el polèmic Pla de la Ribera, on Pujol tenia interessos amb Pere Duran Farell i del que es felicita que s'acabés tirant endavant, més tard, en essència, amb la Vila Olímpica. Vet aquí les paraules textuais de Jordi Pujol al primer volum de les seves memòries:

“Vam ser sol·licitats perquè col·laboréssim en el pla urbanístic del barri de Ribera de Barcelona, un altre projecte de gran abast. Andreu Ribera Rovira i Pere Duran Farell l'encapçalaven. Les seves empreses Metalls i Plateria Ribera i Catalana de Gas ocupaven grans terrenys en aquella zona propera al mar. Ells i altres empresaris del barri sabien que tard o d'hora se n'haurien d'anar d'aquell lloc de situació privilegiada que aleshores estava ocupat per vies del tren, barraques i algunes indústries de futur incert. Recordo una reunió de Pere Duran, Andreu Ribera, Trias Fargas i jo amb l'advocat Miquel Roca i l'economista Narcís Serra, que eren els qui havien d'elaborar el pla. Hi vam començar a treballar, però la iniciativa havia arribat políticament i socialment en mal moment i es va deixar córrer aviat. Va reparèixer anys més tard en ocasió dels Jocs Olímpics del 1992 i va donar lloc a l'actual Vila Olímpica del Poblenou. [...] Molt sovint passa, i la Vila Olímpica n'és un exemple, que grans projectes i grans obres són el resultat d'una sèrie d'intents fallits que s'acaben finalment materialitzant quan la

---

³⁰⁰ Miquel Esquirol. Entrevista amb l'autor (Barcelona, 14/1/2013).

circumstància o la conjuntura econòmica, política, social o l'estat anímic col·lectiu les fan més fàcils. Però els intents previs no són mai inútils”³⁰¹.

A les conclusions finals d'aquest treball s'analitzen la càrrega de profunditat i les derivades que comporta aquesta visió de Jordi Pujol segons la qual “la circumstància o la conjuntura econòmica, política, social o l'estat anímic col·lectiu” van influir, dificultar i, fins i tot, aturar “grans projectes i grans obres” a la Barcelona del final del franquisme i de la transició. Que no és altra cosa que reconèixer, amb pocs eufemismes, els obstacles que la força dels moviments obrer i veïnal van posar a determinats interessos econòmics i d'una determinada classe social durant els anys 70. En aquest capítol, per ara, el que interessa és veure que tanta sinceritat per part de Jordi Pujol (a diferència d'alguns dels seus seguidors) segurament no és aliena al fet que mai no es va amoïnar o interessar realment a fons per la problemàtica veïnal, urbana, dels barris. Ho admet Miquel Esquirol quan diu que Pujol “no [parlava] massa [de la qüestió veïnal]; els que tenien més present el problema veïnal eren els del PSUC”. I ho ratifiquen les memòries de l'expresident de la Generalitat, on en cap moment s'esmenta la FAVB. El que no treu que, en un format més espontani com és el d'un llibre-entrevista, a Jordi Pujol se li *escapés*, el 2008, un reconeixement a la importància del moviment veïnal en citar la FAVB al costat d'entitats senyeres com Òmnium Cultural i el FC Barcelona a l'hora de posar exemples d'institucions amb influència pública i àdhuc política malgrat que no puguin substituir el paper dels partits polítics³⁰². Ara bé, i fent tots els matisos que calgui, el cert és que el relatiu poc interès de Jordi Pujol per la qüestió veïnal es va

---

³⁰¹ PUJOL, Jordi. *Memòries (1930-1980)*, Proa, 2007, Barcelona, p. 232.

³⁰² En una conversa amb Heribert Barrera transcrita pel periodista Salvador Cot, Jordi Pujol diu textualment: “Crec que la gent no entén que sense partits polítics no hi ha vida política, i sense vida política no hi ha institucions i això es molt fort. Per exemple, la FAVB o Òmnium Cultural o el Futbol Club Barcelona no poden aspirar a presidir la Generalitat. La Generalitat només la podrà presidir un polític”. PUJOL, Jordi i BARRERA, Heribert. *Toc d'alerta. Els presidents Pujol i Barrera conversen amb Salvador Cot*, Dèria Editors, 2008, Barcelona, p. 39.

reflectir també en la manca de debat suscitat pels retrets que Miquel Esquirol i altres activistes nacionalistes i veïnals alhora van fer-li l'abril de 1975 per haver elogiat l'alcalde Porcioles en la seva conferència durant el 40 aniversari d'Amics de la Ciutat. Així ho recorda Esquirol: "Pujol, sobre això, no ens va dir mai res. També és cert que a Pujol li agradava tenir tentacles a diversos llocs, suposo"³⁰³.

D'aquest interès a tenir tentacles a diversos llocs, o a posar ous en diferents cistells pel que pogués passar, és del que, sense dubte, cal parlar a l'hora d'entendre l'aposta de certa burgesia, molt vinculada a determinats poders econòmics, per la FAVB. I això val tant per la burgesia nacionalista d'indubtable pedigrí antifranquista representada per Jordi Pujol com per la burgesia de tarannà més conservador, contemporitzador o, fins i tot, col·laboracionista amb el franquisme com la que podien representar Joan Antoni Maragall i Noble, Amadeu Bagués o Joan Gaspart. Davant del futur incert que s'albirava per a l'endemà de que, un dia o altre, morís Franco, i especialment després de que la Revolució dels Clavells de Portugal, el 25 d'abril de 1974, convertís algunes incerteses directament en pors, a la Barcelona revolucionada pel moviment de barris podia ser útil i, fins i tot, arribat el cas, ser un salconduit, formar o haver format part de la junta de la FAVB; o, tant sols, poder esgrimir que s'havia ajudat el moviment veïnal, per via indirecta o tan directa com cedir-li un hotel com a local de reunions. I tot això independentment de si, en algun moment o altre, en paral·lel o no, les mateixes persones o d'altres representants de la mateixa classe burgesa havien ajudat també les autoritats governatives i locals franquistes en la seva tasca d'informació i control sobre el moviment veïnal.

---

³⁰³ Miquel Esquirol. Entrevista amb l'autor (Barcelona, 14/1/2013).

Hi ha una referència i una anècdota que -sense ser res més que això, i com de ben segur que n'hi ha d'altres de molta més entitat³⁰⁴- il·lustren l'impacte amb què en certs ambients burgesos de Barcelona, i no precisament franquistes, es va rebre la Revolució portuguesa lligada a l'efervescència de les lluites urbanes. La referència és de l'economista Ramon Trias Fragas en l'article publicat a *La Vanguardia* el juny de 1974, i ja citat amb anterioritat, en el que l'aleshores membre del gabinet d'estudis del Banco Urquijo alertava dels perills socialitzants d'un Pla Comarcal que el seu autor, Joan Antoni Solans, recorda que “es va aprovar el 29 de març, [però] es va publicar el 29 d'abril, després del 25 de abril”, tot i les pressions al Governador Civil perquè no es publicqués³⁰⁵. Pel seu article crític, Trias Fargas va manllevar la referència de la Revolució d'abril portuguesa per caricaturitzar el Pla Comarcal com a “enana revolución de marzo”. En aquesta curiosa mostra d'exorcisme periodístic, Trias Fargas deia exactament:

“Pero nuestra alarma sube de tono cuando leemos en el proyecto que “el suelo será siempre de dominio público”. Esto será sólo un primer paso en dirección a la socialización del suelo. Pero, primero o segundo, es un paso bastante importante para que fuera consultado a los ciudadanos. ¿Es seguro que los barceloneses o los españoles quieren iniciar la supresión de la propiedad privada del suelo? ¿Se les ha consultado siquiera? Los Parlamentos escandinavos, con la autoridad que les confiere su impoluta tradición democrática, se han tentado la ropa cada vez que han dado un paso adelante por ese camino. Los laboristas ingleses -debidamente elegidos por el pueblo, no se olvide- consideran que no cuentan con una mayoría que les autorice a tomar tan grave medida.

Aquí, de este lado de los Pirineos, en una especie de revolución enana, que podríamos llamar de Marzo (mes de aprobación provisional del plan), un puñado de tecnócratas, secundados por un par de cachorros del capitalismo más o menos desorientados, pretenden poner en marcha algo de tan capital importancia, sin que

---

³⁰⁴ La repressió que la dictadura franquista va exercir sobre els militars de la clandestina Unió Militar Democràtica (UMD) davant del temor a que l'exemple dels capitans portuguesos d'abril es pogués contagiar a Espanya és, sens dubte, la prova més clara i seriosa dels riscos que els poders polític i econòmic van percebre en la Revolució dels Clavells de 1974.

³⁰⁵ Joan Antoni Solans. Entrevista amb l'autor (Barcelona, 17/1/2013).

los afectados hayan sido consultados siquiera. No sé si la cosa es más absurda, o más ridícula, o más injusta”³⁰⁶.

La referència a la “revolució enana de Marzo” per definir el Pla Comarcal en velada relació al 25 d’abril de Portugal podria quedar en un simple recurs estilístic o periodístic de Ramon Trias Fargas si no fos per una anècdota revelada per l’urbanista Joan Antoni Solans, redactor del Pla Comarcal sota la direcció de l’enginyer Albert Serratosa. La nit del 24 d’abril de 1974, molt poc abans de que, a les 00.25 hores de l’endemà, Radio Renascença emetés la cançó de José Afonso *Grandola, Viola Morena* que va marcar l’inici de la Revolució del 25 d’Abril, Solans va agafar cap a Barcelona el darrer avió de Lisboa. Hi havia anat a treballar en un pla d’ordenació urbanística de la capital portuguesa per un encàrrec de l’Ajuntament de la dictadura, que volia mirar de rentar la cara al règim a nivell local en termes similars als que el Pla Comarcal de Barcelona feia amb el porciolisme franquista. L’endemà, ja amb els capitans i els clavells revolucionaris als carrers de Lisboa, Solans diu que, en saber la notícia, va pensar en la possibilitat d’un “Spínola a Barcelona”. I també recorda que el xofer d’Albert Serratosa, que va recollir Solans amb el cotxe oficial del seu superior, li va fer el següent comentari: “No lo ha organizado usted esto, ¿verdad?”. Evidentment, Joan Antoni Solans no tenia res a veure amb el cop d’Estat revolucionari dels capitans portuguesos i del general António de Spínola, malgrat que hi pogués simpatitzar. El que sí confessa Solans és que el seu referent professional íntim, aleshores, era l’enginyer progressista portugués Duarte José Pacheco, un petit mite en la mesura en que als anys 30 havia intentat modernitzar amb idees socialment avançades la planificació territorial de Portugal i l’urbanisme de Lisboa tot treballant des de l’interior mateix del Govern del dictador feixista António de Salazar, del que va ser ministre d’Obres Públiques i

---

³⁰⁶ TRIAS FARGAS, Ramon. “En torno al plan comarcal urbano y otras cuestiones”, a *La Vanguardia Española*, 16/6/1974, Barcelona, p. 19.

Comunicacions des de 1932 i fins que va marxar el 1936. Més o menys el que Solans confessa que va intentar fer, a petita escala, amb un Pla Comarcal elaborat per ell però oficialment atribuït a Albert Serratosa i redactat encara sota el mandat franquista de José María Porcioles, que el 1972 el va guardar en un calaix quan va entendre què significava.

El Pla Comarcal de Solans-Serratosa el va desempolsar el seu substitut, Enric Masó, com a mesura contemporitzadora davant de les lluites urbanes. Una decisió i un pla analitzats en un altre capítol que, en tot cas, ara interessa tant sols recalcar que no van entendre, i molt menys encara compartir, bona part dels poders polítics i econòmics locals. Fossin aquests el *búnker* especulatiu franquista que, més enllà de Porcioles, representaven Juan Antonio Samaranch (procurador a Corts des de 1964 i president de la Diputació entre 1971 i 1977), Joaquín Viola (alcalde de Barcelona entre 1975 i 1976) i José Matías de España Muntadas (alcalde de l'Hospitalet entre 1962 i 1973, procurador a Corts de 1967 a 1971 i propietari de l'Espanya Industrial); o bé fossin el poder financer al servei del qual treballaven els nacionalistes Jordi Pujol (directiu de Banca Catalana des de 1959, quan la va comprar com a Banca Dorca, i un dels impulsors del Banc Industrial de Catalunya) i Ramon Trias Fargas (cap del servei d'estudis del Banco Urquijo des de 1965).

Sigui com sigui, i retornant a la FAVB, és interessant tenir clar que va ser un home fidel i molt proper a Jordi Pujol com era Miquel Esquirol³⁰⁷, president de l'AV del carrer

---

³⁰⁷ Miquel Esquirol es considera un heterodox del pujolisme, i potser per això Jordi Pujol només el cita un cop en les seves memòries quan aborda el procés de creació de CDC. No obstant, queda clar que va estar al pinyol fundacional de Convergència: “Un diumenge d'agost d'aquell mateix estiu del 1974, a la tarda, vaig convocar Miquel Esquirol, Joaquim Ferrer, Miquel Sellarès i Jaume Casajuana a casa meua, a Premià de Dalt. Esquirol era una antiga coneixença dels moviments catòlics de la joventut. Ferrer, un home proper a Pallach i un col·laborador del CIRP interessat per la immigració. Sellarès, el més jove de la colla, era un col·laborador fix del CIRP. Jaume Casajuana era l'antic company de lluites detingut per repartir papers clandestins meus en els Fets del Palau. Els vaig parlar de la necessitat de *fer política* després dels anys de *fer país*”. PUJOL, Jordi. *Memòries (1930-1980)*, Proa, 2007, Barcelona, p. 270.

Ferran i vicesecretari de la FAVB des del desembre de 1973, l'encarregat per part dels *bombillaires* de dur les negociacions amb les associacions de veïns de barri que volien integrar-se a la federació. “Se responsabiliza el Sr. Esquirol de organizar los contactos de las asociaciones no adheridas”, diu l'acta de la junta de la FAVB del 9 de gener de 1974, donant a entendre que ell mateix es va proposar per a una tasca que anava associada a la seva “responsabilidad especial de la Comisión de Promoción y Relación entre Asociaciones” i que compartia amb Emili Orpinell. Amb puntual precisió, Esquirol ja va retre comptes a la junta de l'1 de febrer de 1974, una setmana abans de l'assemblea ordinària d'aquell any, “de los contactos establecidos con diversas asociaciones y personas para evitar situaciones conflictivas en la próxima asamblea”.

Unes situacions conflictives que només podien donar-se encara entre *bombillaires*. Com la “situación tensa con el Sr. Pi Caparrós” de la que va informar aquell mateix dia el president de la FAVB, Manuel Sañes; derivada, possiblement, d'unes declaracions a la premsa on Sañes va parlar de la unitat i l'honestedat com a objectius de junta i que ell mateix va haver d'aclarir posteriorment en assemblea: “Al hablar de honestidad me refería a una formación de conciencia y rectitud en la Junta; sin que, por ello, haya dudado nunca de la honestidad de ninguna persona vinculada a la Federación o a la Presidencia Delegada”. Un altre conflicte es va viure a l'assemblea ordinària del 9 de febrer, quan les AV Ronda de Sant Pere, Sant Pau, Marqués del Duero i Vall d'Hebron van voler impugnar els acords de l'anterior assemblea –la que, el 17 de desembre de 1973, havia aprovat pel pèls mantenir el nom de Federació- adduint que la presencia del delegat de l'Ajuntament havia “coartado la libertad de los miembros y condicionaba la elección que se había procedido”. La moció d'impugnació va ser rebutjada en votació secreta per 5 vots a favor, 29 en contra, 1 abstenció i 3 vots nuls.

El paper negociador de Miquel Esquirol amb les associacions de barri va ser relativament fàcil. Perquè, de tots els *bombillaires*, ell era el de tarannà més progressista. La tardor de 1973 havia estat detingut just després de la caiguda dels 113 de l'Assemblea de Catalunya, per bé que, gràcies als seus contactes, va quedar lliure i sense màcula ni multa³⁰⁸. Com ja hem vist al capítol anterior, un dels que sí va caure amb els 113 i a qui, després d'interrogar-lo de matinada a Via Laietana, li van imposar una multa de 300.000 pessetes, va ser Carles Prieto³⁰⁹. Aquest militant comunista (aleshores a Bandera Roja i que, l'estiu de 1974, es passaria al PSUC) era membre del Centre Social de Sants, de la semiclandestina Coordinadora de Sant Antoni i de la clandestina Coordinadora de Comissions de Barri i va ser un dels principals interlocutors de Miquel Esquirol, conjuntament amb altres dirigents de la Coordinadora de Sant Antoni com Oriol Serrano (AV Sant Antoni) i Jordi Vallverdú (AV Sant Andreu). Però el que va facilitar molt les negociacions és que Esquirol i Prieto ja es coneixien: anys enrere havien compartit reunions al Bisbat de Barcelona com a representants de l'Acció Catòlica, Esquirol, i la Joventut Estudiantil Catòlica, Prieto.

“L'Esquirol el vaig conèixer [quan] vaig començar a bellugar-me a la vida a través dels moviments catòlics, de la JEC; vaig arribar a ser president de la JEC de Barcelona. Com a president de la JEC, estava a la Junta Diocesana de Moviments. I l'Esquirol era secretari d'aquesta junta. Jo ja el coneixia dels moviments catòlics. Quan fem contactes per això de la FAVB i m'hi vaig trobar l'Esquirol, va ser molt útil, perquè era una persona activa; en aquell moment era *progre*”³¹⁰.

---

³⁰⁸ “Vaig ser detingut quan es va produir l'Assemblea de Catalunya. No hi havia anat, aquest dia, però va venir la policia a buscar-me. [...] Vaig tenir la sort de que no se'm va posar la multa. Gràcies a aquestes coses que passen en aquest cony de país, coneixia un policia i [a més] a mi no sabien qui era, perquè tots els detinguts eren coneguts. [...] L'únic tio que era desconegut era jo”. Miquel Esquirol. Entrevista amb l'autor (14/1/2013).

³⁰⁹ Ni a la transcripció de l'interrogatori de Carles Prieto a rel de la detenció dels 113 ni a la fitxa policial elaborada *ex profeso* es relaciona en cap cas el detingut amb el moviment veïnal, cosa força sorprenent. Els documents, citats al capítol anterior, a CEHI-CRAI Pavelló de la República UB. F8 (Batista) 2/5 (29).

³¹⁰ Carles Prieto. Entrevista amb l'autor (Barcelona, 12/12/2012).

Miquel Esquirol confirma que les negociacions, fetes en trobades a la parròquia de la Preciosíssima Sang del carrer Viladomat, seu informal de la Coordinadora de Sant Antoni, van ser relativament fàcils amb la gent dels barris. Si de cas, els únics problemes els van tenir Esquirol i algun altre company de junta com Albert Pons Valón per convèncer els seus companys *bombillaires*, força reticents a acceptar el risc de compartir Federació amb les associacions de veïns més combatives.

“[Va ser] difícil més aviat de cara als meus companys que no per les associacions de barri, perquè jo creia que les associacions de barri eren la lògica, eren ells i no nosaltres. I, és clar, això, fer-los-hi empassar en aquells altres, els *bombillaires*, pues costava lo seu. [...] Jo creia que tenia més raó de ser una associació com aquella del Centre Social de Sants, o de Nou Barris, o d'on fos, que no pas [la de] els senyors d'un carrer que l'únic que fan és posar quatre *bombilles* per Nadal, tu! M'entens?”³¹¹.

Albert Pons Valón confirma aquesta versió i hi afegeix algun detall, recalcant les reticències de molts *bombillaires* i el paper dialogant de les associacions de barri, amb Carles Prieto al capdavant:

“Es van començar una sèrie de reunions que es van fer a Sant Antoni precisament, a la casa parroquial. Les reunions aquestes eren molt difícils. Jo diria que dintre de la Junta [de la FAVB] hi havia un grup de gent que tenia sentiments d'arribar a un acord i de crear una nova situació perquè això era inevitable. Hi havia el Miquel Esquirol, el Cervelló... quantitat de gent que tenia una postura positiva. I jo, evidentment, estava dintre d'aquests. Va ser un treball de *encaje de bolillos*. Vam aconseguir convèncer-los de que era convenient de que arribés la possibilitat d'acceptar totes aquestes associacions i fer una nova..., parlar d'una nova Federació. Es van anar fent els estatuts, es va guanyar un acord del grup de l'[Hotel] Orient d'acceptar l'entrada d'aquestes associacions. D'alguna manera, les associacions de carrers van votar a favor de crear aquesta Federació, lo qual diu molt de les associacions de carrers, perquè moltes no estaven per la labor. [...] I crec que va ser tot gràcies a la capacitat de diàleg de la gent que estava en el

---

³¹¹ Miquel Esquirol. Entrevista amb l'autor (Barcelona, 14/1/2013).

grup de barris; el Carles Prieto crec que va ser una de les persones notablement importants en aquest cas”³¹².

Que ja a principis de 1974 les negociacions anaven ben encarrilades ho demostren aspectes que reflecteixen una incipient sensibilitat vers els problemes dels barris per part de la FAVB *bombillaire*. Com l’assumpció, en l’assemblea ordinària del 8 de febrer de 1974, de dues propostes de l’AV Parc Vall d’Hebron, una entitat de barri afí al franquisme però que vivia una realitat més propera a la de les combatives associacions de veïns antifranquistes que no pas a la de les associacions de carrer. La primera proposta aprovada per la FAVB feia referència a la prolongació de la línia 3 del metro “con urgencia”, per la qual els assistents a l’assemblea van signar “la carta petición” redactada per l’AV Vall d’Hebron i dirigida “al Jefe del Estado”, el general Franco. L’altra proposta, de més transcendència potser, va ser la decisió de convocar, pel 15 de març de 1974, una assemblea extraordinària “de todas las Asociaciones de Barcelona, en la que se rogará el asesoramiento de los colegios profesionales de la ciudad, para buscar un planteamiento definitivo a la solución del problema del Gas Natural”. I a tal efecte es va nomenar una comissió formada pels negociadors Miquel Esquirol i Emili Orpinell, i el president de l’AV Parc Vall d’Hebron, Francisco Ponsa.

No és menys cert que en el programa d’actuació de la FAVB presentat per Manuel Sañes, per escrit, a l’assemblea del 9 de febrer de 1974, constava explícitament l’assumpció de lluites reivindicatives sobre “la falta de centros asistenciales, hogares para los ancianos y lugares recreativos para los mismos y los niños; la contaminación; el caso circulatorio; el desfase urbanístico y los déficits de infraestructuras de los barrios periféricos, la creación de edificios singulares en el centro de la ciudad” i també la necessària consecució de “más plazas escolares, más espacios verdes, más seguridad y

---

³¹² Albert Pons Valón. Entrevista amb l’autor (Barcelona, 10/1/2013).

moralidad en la ciudad, más justicia y dedicación para con el débil”. Després de demanar per a la FAVB “la representatividad efectiva ante la Administración” en el benentès de que “sirviendo a Barcelona servimos lo mismo al Pueblo que a la Administración”, el programa de Sañes sol·licitava la confiança i col·laboració “de todas las asociaciones estén o no integradas en la Federación, entre las que se encuentran como es lógico los barrios periféricos de la ciudad, así como las Asociaciones aún en embrión [pendents de legalitzar]”. Deia Sañes: “Ofrecemos desde ahora mismo nuestro apoyo para todo fin justo, tan solo pedimos a cambio respeto a los enunciados y a los fines de la Federación”. Queda a la lliure interpretació pensar si es tractava d’una oferta sincera i desinteressada d’una organització de la burgesia comercial a la classe obrera i popular organitzada als barris o bé era més aviat una pragmàtica assumpció de la realitat amb vistes a intentar evitar futurs conflictes.

Fos com fos, el cas és que l’assemblea extraordinària del 15 de març de 1974 per tractar la problemàtica de les explosions de gas –qüestió analitzada amb més detall al capítol anterior- va significar, de facto, l’entrada a la FAVB de la majoria d’associacions de barri agrupades fins aleshores a la Coordinadora de Sant Antoni. Segons el llibre de registre de socis, entre el maig i el desembre de 1974 es van inscriure a la FAVB una seixantena d’associacions de veïns *bombillaires* o de barri afins a la dictadura, la majoria de les quals participaven ja a la Federació després de ser ratificada la seva entrada en l’assemblea d’unitat *bombillaire* del 17 de desembre de 1973. En paral·lel, i també entre el maig i el desembre de 1974, es van registrar una vintena llarga d’associacions de veïns de barri³¹³, la federació de les quals no seria ratificada

---

³¹³ Les 22 associacions de barri federades el 1974 són, per ordre d’inscripció al registre: AV Vivendes del Congrés-Can Ros, AV Barceloneta, Centre Social de Sants, AV Horta, AV Joan Maragall-Guinardó, AV La Pau, AV Turó de la Peira, AV La Sagrera, AV Carmel, AV Nou Barris, AV Poblenu, AV Poble Sec, AV Porta, AV Sant Andreu, AV Sant Antoni, AV Sant Josep (L’Hospitalet), AV Districte V, AV Les Corts, AV Sol de Baix, AV Guineueta, AV Mont d’Orsà de Vallvidrera i AV Badal-Brasil-Bordeta.

formalment, i a posteriori, fins a una assemblea celebrada l'11 d'abril de 1975³¹⁴. Però 16 d'aquestes associacions de barri (3 d'elles de fora de Barcelona, del municipi de l'Hospitalet) ja van assistir com a convidades³¹⁵ a l'assemblea extraordinària del gas del 15 de març. I, de fet, malgrat estar en minoria davant de les 22 associacions *bombillaires* ja federades que també van assistir a aquella assemblea³¹⁶, van ser les associacions de barri les que van protagonitzar la reunió.

Això sembla lògic per la senzilla raó de que eren els barris els qui tenien el problema de les explosions de gas i les seves associacions eren les que feia més d'un any, des de finals de 1972, que portaven treballant la qüestió; fins al punt d'assistir a l'assemblea amb un assessor jurídic: l'advocat Josep Maria Alibés³¹⁷. Que en aquell moment les associacions de barri ja eren reconegudes com a interlocutores ho prova el fet que la seva triple contrapart en la qüestió del gas va assistir també a l'assemblea, igualment convidada: el "Sr. Bes, por la Catalana de Gas", un tal "Balsells, en representación del Ministerio de Indústria", i un representant "de la Cámara de la Propiedad". És significatiu el fet que no hi assistís ningú en nom de l'Ajuntament, deixant la

---

³¹⁴ Així ho indica una anotació al marge del llibre de registre de socis, en l'apartat d'observacions.

³¹⁵ Les 16 associacions de veïns d'àmbit de barri convidades a l'assemblea extraordinària de la FAVB del 15 de març de 1973 van ser: AV Poble Sec, AV Guineueta-Canyelles, AV Districte V, AV Les Corts, AV Guineueta, AV Trinitat, AV Sant Antoni, AV Vallespir, Centre Social de Sants, AV Nostra Senyora del Port, AV Sant Martí de Provençals, AV Joan Maragall-Guinardó, AV Turó de la Peira i, de l'Hospitalet de Llobregat, AV Sant Josep, AV Can Serra i AV Bellvitge-Nord.

³¹⁶ Les 22 associacions *bombillaires* ja federades presents a l'assemblea extraordinària del 15 de març de 1974 van ser: AV Major de Gràcia, AV Plaça de la Llana, AV La Sagrera-Casc Antic, AV Generalísimo Franco-Calvo Sotelo-General Goded, AV Buenavista, AV Taulat, AV Plateria, AV Llibreteria, AV Parc Vall d'Hebron, AV Torre Llobeta, AV Fontanella, AV Ferran, AV Canuda i Villa de Madrid, AV Cera, AV Passeig Fabra i Puig, AV Passeig de Gràcia, AV José Antonio, AV Unión y Bárbara, AV Fernando Reyes, AV Montbau, AV Santa Caterina i AV Santa Anna.

³¹⁷ Nascut el 1945, Josep Maria Alibés és un advocat implicat en els orígens del moviment veïnal a Gràcia, pel conflicte de la plaça Lesseps, i que, des de l'Oficina d'Informació Urbanística (OIU) del Col·legi d'Arquitectes, va assessorar les associacions de veïns. El 1973 va ser un dels autors del monogràfic de CAU sobre *La Barcelona de Porcioles*, editat en llibre per Laia el 1975. Ja en l'etapa democràtica, va treballar per l'Ajuntament en matèria urbanística fins que a finals dels anys 90 va marxar a fer-se càrrec de la cooperativa de vivendes Habitatge Entorn de CCOO.

interlocució del moviment veïnal, almenys en aquesta qüestió, en mans de l'autoritat governativa (un delegat ministerial, orgànicament depenent del Govern Civil) i de la burgesia industrial i propietària (Catalana de Gas i Cambra de la Propietat).

Miquel Esquirol, en aquest cas com a representant d'Amics de la Ciutat, i el president de la FAVB, Manuel Sañes, acabaven de configurar la taula d'aquella assemblea extraordinària de la FAVB en la que per primer cop van participar els barris. I, segons recull l'acta, a fe que ho van aprofitar. A la trobada van intervenir, sobretot, dirigents veïnals, homes i dones –tota una novetat entre uns *bombillaires* que eren només homes-, àmpliament reconeguts als seus barris i alguns dels quals, en pocs mesos, portarien la veu cantant a la FAVB: Basilio González (AV Nostra Senyora del Port), Carles Prieto (Centre Social de Sants), María Ángeles Ribas (AV Nou Barris) i María Pedro (AV Bellvitge), entre d'altres. És curiós constatar que, fins i tot en una assemblea amb un únic punt d'ordre del dia, i més aviat de caràcter tècnic, ja va aparèixer tangencialment l'enfrontament entre entitats afins al règim i les que no ho eren gens. El president de l'AV Sant Martí de Provençals, Jorge Coderch³¹⁸, molt vinculat al regidor del Districte José Canalda, va intervenir per defensar el paper del Sindicat Vertical, “[que] en su obra de la Vivienda ha pagado ya las instalaciones de sus usuarios”, i Catalana de Gas, “[que] ha dado toda clase de facilidades y se ha situado en línea de plena colaboración”. El va rebatre el representant de l'AV La Pau, Martínez, “[que] desmiente al anterior diciendo [que] no es cierto el pago por el Sindicato”.

---

³¹⁸ L'acta manuscrita de constitució, el 1972, de l'AV Sant Martí de Provençals i una pinzellada sobre el seu primer president, José Coderch, i el seu relleu a la junta, el 1975, es pot trobar a BOGAJO, Néstor i MARTÍNEZ, Manuel. *Sant Martí de Provençals, de la vila al barri*, Centre d'Estudis de Sant Martí de Provençals i Ajuntament de Barcelona, 2010, Barcelona.

4.3. Puig Antich, la FAVB i el moviment veïnal

En paral·lel a la negociació entre *bombillaires* i associacions de barri, durant els primers mesos de 1974 la FAVB i el moviment veïnal van haver de passar una primera prova de foc interna: l'execució de Salvador Puig Antich, el 2 de març, prèvia condemna en un consell de guerra celebrat el 8 de gener a Barcelona, poc després de la mort en atemptat d'ETA, a Madrid, del president del Govern de Franco, l'almirall Luis Carrero Blanco. Segons consta en l'acta de la junta de la FAVB celebrada el 23 de gener de 1974 a l'Hotel Calderón³¹⁹, preparatòria de l'assemblea convocada a l'Hotel Oriente pel 8 de febrer següent, tots els membres assistents en ple -això vol dir: Manuel Sañes, Luis Vila Juárez, José Quinzá, Albert Pons Valón, Ramon Cotonat, Juan Frías, Joan Gaspart, José Compte, Rafael Rubin, Emili Orpinell, Joan Soler i José Jaume Sintes, a banda de Miquel Esquirol- van rebutjar “la sugerencia del Sr. [Miquel] Esquirol, en relación a elaborar una petición de clemencia con relación al último Consejo de Guerra, y eso con motivo principal de no haber podido tomar dado el poco tiempo transcurrido desde la elección de Junta, la misma, suficientes puntos de referencia para fijar una política de actuación en asuntos ajenos al ámbito ciudadano”. Queda clar que la FAVB *bombillaire* o burgesa -amb Manuel Sañes a la presidència i amb una junta on figuraven els qui el succeïrien en el càrrec, Juan Frías i Albert Pons Valón, així com una persona després tan significativa com Joan Gaspart- no es va voler mullar per Puig Antich.

Perquè s'entengui bé, en tot el seu context, el significat d'aquesta decisió de la FAVB cal precisar que, per aquelles mateixes dates, sí havien elevat ja a Franco peticions de clemència similars per Puig Antich la junta de l'Associació de la Premsa de Barcelona,

---

³¹⁹ Igual que l'Hotel Oriente, l'Hotel Calderón on la junta de la FAVB va celebrar algunes reunions era regentat pel grup HUSA, propietat de la família Gaspart.

el Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Lletres i Ciències de Catalunya i Balears, els Col·legis d'Enginyers, Aparelladors i Advocats de Barcelona, i 26 entitats de la ciutat (bàsicament associacions de veïns i parròquies) que havien enviat el telegrama següent: “Preocupados posible aplicación pena capital a Salvador Puig Antich, solicitamos al Jefe del Estado conmutación de la pena”. I cal recordar també que mentre, el gener de 1974, es van succeir a Barcelona i d'altres localitats com Terrassa manifestacions de solidaritat amb Puig Antich convocades pel PSAN, Bandera Roja, FNC, Comissions Obreres i la Comissió Permanent de l'Assemblea de Catalunya, des de l'estranger van signar peticions de clemència personalitats tan dispars com el primer secretari del Partit Socialista Francès, François Mitterrand, la cantant Joan Baez, el general francès Paris de la Bolardière, el jutge de la Cort d'Apel·lació de l'Haia Hugo Pos, l'exministre de Justícia britànic lord Gardiner i les germanes del príncep Carlos-Hugo de Borbón-Parma, pretendent carlí al tron d'Espanya. Per contra, l'aleshores ambaixador d'Espanya a Londres, Manuel Fraga, va defensar la sentència a mort contra Puig Antich en resposta a un telegrama adreçat pel sindicat del metall anglès. Durant el febrer la pressió es va incrementar, i van demanar la commutació de la pena de mort el president del Consell General de l'Advocacia, Pedrol Rius, la comissió estatal de la HOAC i uns 300 intel·lectuals espanyols encapçalats per Enrique Tierno Galván, Joaquín Ruiz Giménez, Raúl Morodo i Gregorio Peces-Barba, a més del cardenal arquebisbe de Barcelona, Narcís Jubany, el Consell d'Europa i el vicepresident de la Comissió Europea, Christopher Soames³²⁰.

És en aquest context que pren encara més rellevància el debat general viscut a la junta de la FAVB a rel de la proposta de petició de clemència feta en solitari per Miquel Esquirol -que ell diu no recordar però reflecteix clarament l'acta de la junta del 23 de

---

³²⁰ TOLOSA, Carlota. *La torna de la torna. Salvador Puig Antich i el MIL*, Empúries, 1985, Barcelona.

gener de 1974-; un debat que es va cloure amb una reacció més conservadora que en clau d'autojustificació d'aquella inhibició, i on, segons aquella màxima atribuïda a Franco de “No se meta usted en política”, la FAVB renunciava d'entrada a posicionar-se sobre qüestions que depassessin l'àmbit estrictament municipal o local:

“La Junta estudia detenidamente la posición a tomar ante las autoridades y las peticiones de problemas de las diversas asociaciones, y cree conveniente en el futuro que su actuación debe ceñirse al ámbito municipal, procurar con los máximos esfuerzos la colaboración de las Autoridades, buscar una coordinación de todos los elementos ciudadanos directivos y dirigidos y si es necesario, mantener la más enérgica postura de defensa de intereses de los ciudadanos, en caso de haber fracasado las acciones anteriores y siempre dentro de una política constructiva”.

Ja s'ha apuntat que, respecte Puig Antich, el moviment veïnal arrelat als barris va respondre de manera completament oposada a la FAVB. Com recorden Alberto Pellegrini i José Manuel Rúa³²¹, existeix la creença generalitzada que l'oposició antifranquista no va fer ús de tot el seu potencial mobilitzador amb vista a aconseguir la commutació de la condemna de mort de Puig Antich, a l'inrevés del que havia succeït amb el procés de Burgos de 1970 contra militants d'ETA. Les paraules de l'escriptor i militant comunista Manuel Vázquez Montalbán, en una conversa imaginària amb el dictador, anirien en aquesta direcció:

“Difícil explicar-le a usted el porqué de la escasa reacción española ante el asesinato legal de Puig Antich, un joven anarquista que mató a un policía mientras forcejeaban por una pistola. Tampoco reaccionó la oposición. La oposición empezaba a ver la salida del túnel, con su féretro por delante, excelencia, y no quiso arriesgar territorios de libertad factualmente recuperados, por la muerte de un anarquista... [...] Hubo algunas manifestaciones, sobre todo en Barcelona. Extrema izquierda. Cristianos por el Socialismo. Simples horrorizados ante la operación de matar, pero los estados mayores de los partidos trataban de

---

³²¹ PELLEGRINI, Alberto i RÚA FERNÁNDEZ, José Manuel. *Pssst... Passa-ho. La lluita per la democràcia a Catalunya (1939-1975)*, CEHI-Afers, 2011, Barcelona, p. 125-126.

despegarse de la violencia, en busca de una respectabilidad pactante de la futura llegada de la democracia a España”³²².

De tota manera, altres autors, com Andreu Mayayo, exposen com a hipòtesi alternativa la feblesa conjuntural de l’oposició antifranquista a Catalunya després de la detenció dels 113 de l’Assemblea de Catalunya, la tardor del 1973:

“A principis del 1974 el clima polític havia canviat d’una manera radical. La detenció dels 113 havia fet molt de mal i la capacitat de mobilització de l’Assemblea de Catalunya no es recuperarà fins a la mort de Franco. En aquest mateix any, de 1974, la manifestació del Primer de Maig no aplega més de dues mil persones i la de la Diada de l’11 de setembre gairebé va passar sense pena ni glòria arran de la detenció, tres dies abans, a Sabadell, de seixanta-set persones de la comissió permanent de l’Assemblea de Catalunya”³²³.

De la tesi de Mayayo se’n deriva una hipòtesi interessant que plana al llarg d’aquest treball d’investigació i que s’analiza amb detall al capítol final de conclusions: si des de la caiguda dels 113 fins a la mort de Franco l’oposició antifranquista organitzada en l’Assemblea de Catalunya està escapçada i amb una mermada capacitat de mobilització, pren relleu i s’entén molt millor el paper de la FAVB, copada per les associacions de barri des de l’estiu de 1974, com a fòrum opositor plural (i en aquest cas amb cobertura legal) que, de facto, substitueix l’Assemblea de Catalunya fins a les manifestacions de febrer de 1976. Però no és això el que toca analitzar ara, sinó un doble fet que lliga el moviment veïnal a la tràgica execució per garrot vil de Salvador Puig Antich i que, fins ara, havia quedat en la penombra. Ens referim, d’una banda, el paper covard de la burgesia que integrava aleshores en solitari la junta de la FAVB, que es va inhibir davant de la proposta de demanar que li fos commutada la pena de mort. Per contra, i de

---

³²² VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. *Autobiografía del General Franco*, Planeta, 1992, Barcelona, p. 620-621.

³²³ MAYAYO, Andreu. *Josep Solé Barberà, advocat. La veu del PSUC, L’Avenç*, 2007, Barcelona, p. 272-273.

l'altra banda, cal fer notar el paper dels activistes veïnals antifranquistes dels barris de Barcelona (amb protagonisme de militants catòlics, de Bandera Roja, del PSAN i del PSUC) tant en defensa de Puig Antich abans de l'execució com, sobretot, després.

Com evidencien alguns testimonis i els documents del *Fons MIL* del CEHI³²⁴, tant les Plataformes i els sectors antiautoritaris de CCOO dels quals va sorgir el MIL com el PSAN i una força política molt vinculada al moviment veïnal com Bandera Roja van col·laborar, en els seus inicis, amb l'organització armada de Salvador Puig Antich i els germans Solé Sugranyes³²⁵. I amb especial incidència a Barcelona, des de la vaga de Harry Walker (desembre de 1970 – febrer de 1971) i en zones com l'aleshores districte IX (Nou Barris i Sant Andreu). És “cap a 1970” que el dirigent de Bandera Roja Jordi Borja reconeix haver coordinat “accions de naturalesa violenta no contra persones”³²⁶ amb el membre del MIL Oriol Solé Sugranyes i el després activista de Pax Christi Àngel Colom. I és a Nou Barris on, el 28 de novembre de 1972, el MIL i l'OLLA (nucli independentista armat provinent del PSAN) van atracar una oficina del Banc Central, al número 245 del passeig Valldaura³²⁷. La relació va arribar fins al punt que el document teòric del MIL *La lucha en barrios*, del gener de 1973, no tant sols posa èmfasi en la creació de Comissions de Barri, sinó que teoritzava, en sintonia amb el que preconitzava

---

³²⁴ D'entre els anàlisis del MIL sobre la situació de la lluita de classes a Barcelona, que destil·len un marxisme força ortodox, destaca *La lucha en barrios*, un text del gener de 1973 publicat al número 2 de la revista *Comuna* de la Unión Comunista de Liberación (UCL). El text posa especial èmfasi en la necessària organització clandestina de Comissions de Barri. Vegeu SEGURA, Antoni i SOLÉ, Jordi. *El Fons MIL. Entre el record i la història*, Afers-CEHI, 2006, Catarroja-Barcelona.

³²⁵ Dos destacats militants de Bandera Roja el 1972 com l'urbanista Jordi Borja i l'excapellà i dirigent veïnal Pep Miró haurien coordinat, de comú acord amb el militant del MIL Oriol Solé Sugranyes, una lluita contra l'empresa Camy, filial de Nestlé, consistent en “acciones *violentas* pero sin agresión a las personas: romper kioscos de la empresa, bombas de humo que explotaban cuando las pisaban tranvías o autobuses, etcétera”. Citat per MERONÑO, Pere a blocs.mesvilaweb.cat/node/view/id/227095 (1/8/2012).

³²⁶ Jordi Borja. Entrevista amb l'autor (Barcelona, 5/4/2013).

³²⁷ TOLOSA, Carlota. *La torna de la torna. Salvador Puig Antich i el MIL*, Empúries, 1985, Barcelona, p. 44.

Bandera Roja, que els barris són l'espai ideal per incorporar a la lluita obrera altres sectors socials sota el paraigua d'un ampli moviment popular. Ara bé, el MIL deixava clar a "los nuevos revisionistas defensores de la *lucha popular*" -en referència potser al PSUC i a BR, però en tot cas a CCOO- que "la existencia de un movimiento popular (que este si, movilice a todas las capas populares) no es perjudicial siempre que exista ya un movimiento obrero que lo dirija y no sea absorbido por él". I, a la vegada, el MIL deia que aquest moviment popular de barris "excluye lógicamente a las capas más alejadas de la clase obrera (las de intereses más opuestos: por ejemplo pequeña burguesía comercial)"³²⁸. És a dir, precisament els *bombillaires* que un any després, i malgrat no haver llegit amb tota seguretat aquest document del MIL, es van negar a demanar clemència per a Puig Antich.

Però si la FAVB no va actuar, sí ho va fer el moviment antifranquista als barris. Només a Barcelona, després de l'execució de Puig Antich es van llançar artefactes incendiaris contra dues oficines bancàries de la Via Júlia, la cooperativa militar de la Diagonal i els murs exteriors de la caserna de Sant Andreu. El llançament de *còctels molotov* contra entitats bancàries acompanyats de pintades al·lusives a Puig Antich es prolongarien, com a mínim en barris com el Poblenou, fins al primer de maig³²⁹. Però l'endemà de l'execució era diumenge, 3 de març, i diversos centenars de persones es van manifestar espontàniament en diversos punts de la ciutat: a l'Eixample, a l'avinguda de la Catedral, a la plaça de Catalunya, al pla de la Boqueria... La policia va practicar un centenar de detencions. I la mort de Puig Antich va marcar també moltes de les homilies d'aquell dia: a la Catedral, per part del cardenal Jubany, i en parròquies com Sant Agustí i Sant

---

³²⁸ "La lucha en barrios", a SEGURA, Antoni i SOLÉ, Jordi. *El Fons MIL. Entre el record i la història*, Afers-CEHI, 2006, Catarroja-Barcelona, p. 62-66.

³²⁹ "Còctels molotov a cinc bancs de Poble Nou", nota informativa sense signar a *Quatre Cantons*, núm. 104, Barcelona, juny 1974, p. 16.

Just i Pastor. El 5 de març, l'aleshores vicari episcopal de Pastoral Obrera, Joan Carrera, va celebrar una missa per Puig Antich a la que van assistir un miler de persones³³⁰. Però va ser la nit del divendres 8 de març quan, a Sant Andreu, més de 3.000 persones van desbordar la policia en un funeral organitzat per una parròquia³³¹ on feia de vicari Ignasi Pujades, fugit feia poc del Xile de Pinochet i membre de Cristians pel Socialisme; i en un barri amb una activa associació de veïns on convivien actius militants cristians, del PSAN, de Bandera Roja i del PSUC³³². Mossèn Pujades va imprimir “milers” d'exemplars d'una octaveta -però no al ciclostil de l'associació de veïns, sinó “a la parròquia de Sant Josep Oriol, que és aquella tan immensa del carrer Diputació”³³³- que es va escampar per Sant Andreu i altres barris convocant al funeral... i alertant la policia, que des del matí del dia 8 va muntar un fort dispositiu policial al voltant de la parròquia. Vet aquí l'octaveta:

“A todos los vecinos de San Andrés del Palomar, el sábado 2 de marzo, a las 9.40 de la mañana fue ejecutado, por el sistema del garrote vil en la cárcel Modelo de Barcelona, Salvador Puig Antich, condenado a la pena capital por el consejo de guerra celebrado el pasado mes de enero en Barcelona, pena que fue confirmada por el consejo superior de justicia militar que posee la nación. Como ciudadanos y como cristianos no podemos quedar indiferentes. Jesucristo, quien afirmó de sí

---

³³⁰ Els llibres sobre Puig Antich, com TOLOSA, 1985, recopilen aquestes accions.

³³¹ El funeral de Sant Andreu aquí relatat havia quedat en simple referència en algun llibre sobre Puig Antich fins que alguns dels que hi van ser i el van organitzar van ser entrevistats a CENTRE D'ESTUDIS IGNASI IGLÉSIAS. *Retrats per a la memoria. Persones i lluita antifranquista al districte de Sant Andreu (1932-1982)*, CEII, Barcelona, 2011, col. *Finestrelles*, 5.

³³² Maria Isabel Roig Fransitorra, militant de Cristians pel Socialisme i del PSUC, membre de l'Associació de Veïns de Sant Andreu i treballadora de l'Oficina d'Informació Urbanística del Col·legi d'Arquitectes, germana de la periodista Montserrat Roig, recorda com, estant ella a la porta de l'església amb tot l'equip arxiprestal, el rector mossèn Camps va aturar els intents de la policia d'entrar a l'acte: “En Camps li deia [al policia]: ‘Haga el favor de bajar, porque esto es territorio de la curia romana’. I l'altre baixava. I quan ho tornava a intentar, li deia: ‘Haga el favor de bajar, que aquí es... es un templo católico’”. Maria Isabel Roig, entrevistada per Georgina Rifé a CENTRE D'ESTUDIS IGNASI IGLÉSIAS. *Retrats per a la memoria. Persones i lluita antifranquista al districte de Sant Andreu (1932-1982)*, CEII, 2011, Barcelona.

³³³ Ignasi Pujades, entrevistat per David Royo a CENTRE D'ESTUDIS IGNASI IGLÉSIAS. *Retrats per a la memoria. Persones i lluita antifranquista al districte de Sant Andreu (1932-1982)*, CEII, 2011, Barcelona.

mismo que él era el camino, la verdad y la vida, tiene una palabra que pronunciar ante este grave acontecimiento. Para poder escucharlo, os invitamos al funeral, que se celebrará el viernes 8 de marzo, a la 9 de la noche, en la parroquia de San Andrés. En ella reflexionaremos, a la luz del evangelio, sobre el significado de esta pena de muerte en el contexto actual de la sociedad española y rogaremos a Dios por la conquista definitiva de la vida de ese joven. Os invitamos a que acudáis al acto con flores para la ofrenda que se realizará en el transcurso de la misa”³³⁴.

L’Agencia Popular Informativa (API) va fer una crònica del funeral de Sant Andreu que posa la pell de gallina i acaba així:

“Una última intervención de quien abrió el acto [mossèn Pujades]: ‘Trabajadores de todo el mundo, uníos, pueblos oprimidos de todo el mundo, uníos’. Fueron las últimas palabras escuchadas en medio de un silencio absoluto, antes de que se anunciara que el pueblo de Barcelona había convocado otro funeral el domingo siguiente en la parroquia de San Agustín. Las 3.000 personas fueron saliendo pacíficamente y en silencio, dispersándose por las oscuras calles de San Andrés, una de las barriadas obreras más importantes de Barcelona. Mientras, centenares de personas observaban la escena desde ventanas y balcones, en un ambiente de enorme tensión, provocado por uno de los despliegues policiales más importantes que jamás hayan podido observarse. Eran casi las 11 de la noche. No se sabe por el momento que se efectuaran detenciones”³³⁵.

Però encara té més valor reproduir el text manuscrit i llegit per mossèn Ignasi Pujades al començament de la missa:

“Compañeros, trabajadores, estudiantes y pueblo de San Andrés, sangre de mártires, semilla de cristianos decían los antiguos padres de la Iglesia. Aplicando la frase al día de hoy, podríamos decir: sangre de luchadores por la justicia. Este acto multitudinario y los que se han celebrado anteriormente lo demuestran muy a las claras. La muerte de Puig Antich ha herido lo más profundo de la conciencia nacional e internacional de la clase obrera. Los colegios profesionales, las instituciones de Iglesia, los intelectuales del país se han visto frustrados en sus

---

³³⁴ Ibidem.

³³⁵ Citat de *API Informaciones*, 44, per Ignasi Pujades a CENTRE D’ESTUDIS IGNASI IGLÉSIAS. *Retrats per a la memoria. Persones i lluita antifranquista al districte de Sant Andreu (1932-1982)*, CEII, 2011, Barcelona, p. 180.

peticiones de indulto. Es por eso que la respuesta espontánea y unitaria ha sido el más claro repudio a esta ejecución. Nos hemos congregado en este templo parroquial de San Andrés. Estamos conscientes de que no todos los que aquí estamos participamos en la misma fe, pero a todos nos une un mismo deseo y una misma aspiración, la de que la justicia exista en España y la de que todos los derechos de la persona humana sean reconocidos, no sólo en el papel escrito o en los discursos grandilocuentes, sino de una manera efectiva, en los sindicatos de clase, en los partidos políticos, en la información libre, veraz y completa. Es pues al calor de este deseo común que iniciamos esta celebración”³³⁶.

L'impacte d'aquest funeral va ser gran pel moviment veïnal. Serveixi de mostra que el primer president de l'Associació de Veïns del Bon Pastor, Salvador Angosto, militant del PTE i després del PSC, reconeix que va ser en sortir d'aquella missa en record de Puig Antich, a Sant Andreu, que va decidir comprometre's a fons a nivell de barri:

“Dóna la casualitat que es fa un acte a Sant Andreu, a la parròquia de Sant Andreu, i hi vaig. Recordo que va ser un acte multitudinari, amb la policia a la porta que ens demanava el DNI, i anàvem sentint les diferents consignes. A part d'això, va ser un acte molt emocionant, sentíem la necessitat de treballar tots junts per transformar la realitat, va ser un acte emocionant. Jo no sóc creient, però era igual si eres o no creient, el que comptava era ser allà. M'hi vaig trobar quatre o cinc veïns d'aquest barri [Bon Pastor] que ens havíem vist alguna vegada. [...] Em va marcar l'emoció i vaig veure que era el moment de fer alguna cosa. Però, a més, després de l'acte de Puig Antich, aquells veïns que et deïa em van cridar i vam fer [...] una reunió clandestina, per dir-ho d'alguna manera. Em van comentar que havien demanat al Govern Civil la legalització d'una associació de veïns per al barri, però necessitaven algú que es posés al davant d'aquesta associació i no trobaven ningú. A partir de la meva relació amb alguns coneguts van veure que podia ser una persona de confiança. Ells buscaven algú que complís els requisits del règim i jo ja m'havia plantejat que volia fer alguna cosa per canviar, per deixar una altra realitat als meus fills. D'alguna manera, el detonant va ser el tema de Puig Antich”³³⁷.

---

³³⁶ Citat per Ignasi Pujades a CENTRE D'ESTUDIS IGNASI IGLÉSIAS. *Retrats per a la memoria. Persones i lluita antifranquista al districte de Sant Andreu (1932-1982)*, CEII, 2011, Barcelona, p. 180-181.

³³⁷ Salvador Angosto, entrevistat per Georgina Rifé a CENTRE D'ESTUDIS IGNASI IGLÉSIAS. *Retrats per a la memoria. Persones i lluita antifranquista al districte de Sant Andreu (1932-1982)*, CEII, 2011, Barcelona, p. 223-224.

Partint dels exemples de Sant Andreu i del Bon Pastor, cal reconsiderar que l'impacte i la reacció de la ciutadania de Barcelona a l'execució de Salvador Puig Antich va tenir, de ben segur, molta més rellevància del que fins avui s'ha valorat històricament. El Govern Civil al qual es destinaria ben aviat Rodolfo Martín Villa, una persona de pes i coneixedora de Barcelona, en deuria prendre bona nota. I la junta burgesa o *bombillaire* de la FAVB que havia decidit inhibir-se de les mostres de solidaritat amb Puig Antich segur que va veure que per aquell camí no anava enlloc. Sobretot si negociava amb les poderoses associacions de barri un marc de confluència i de relacions que, segons desitjaven tant la burgesia com les autoritats municipals i governatives, havia de servir per controlar els conflictes liderats als barris i a la ciutat, cada cop amb més força, pel moviment veïnal de matriu popular i antifranquista. Només així s'entén que, si bé un acord de junta del 6 de maig de 1974 reiterava l'argumentari exposat el 23 de gener per justificar la inhibició de la FAVB en el cas Puig Antich i reiterava que, en l'assemblea extraordinària del 15 de març -la del gas natural, celebrada dies després de l'execució de la Model i de les manifestacions de protesta en barris i parròquies-, s'havia decidit que “se evitarán aquellas peticiones y manifestaciones que escapen a la competencia de la Federación o de las asociaciones”³³⁸, en paral·lel, i en un acord de la junta següent, del 22 de maig de 1974, es deia textualment: “Se considera estudiar el plan enunciado por el Presidente, de la reconversión de las asociaciones de calle en barrios”.

L'entrada de les combatives associacions de barri a la FAVB era imminent. De fet, es materialitzaria entre aquells mesos de maig i juny i el setembre de 1974. Els *bombillaires* no les tenien totes i, d'acord amb el Govern Civil, cercaven burdes

---

³³⁸ L'acord de la junta del 6 de maig de 1974, com a esmena final al redactat de l'acta de l'assemblea extraordinària del 15 de març, diu íntegrament: “En el futuro y considerando que los temas a tratar por la Federación deben ceñirse al máximo a los objetivos de la misma, se evitarán aquellas peticiones y manifestaciones que escapen a la competencia de la Federación o de las asociaciones. Con todo deberá procurarse el máximo respeto y libertad de expresión, dentro de un orden, para seguir manteniendo la imagen alcanzada por la Federación”.

estratègies camaleòniques per sobreviure-les i controlar-les. No va poder ser. Quan, poc més d'un any després de l'execució de Puig Antich, el moviment veïnal va haver de posicionar-se de nou davant d'unes condemnes a mort, les associacions de veïns es pronunciaven obertament en la seva premsa de barris en contra de la pena capital, dins del context més ampli de la campanya per l'amnistia. I la FAVB, presidida aleshores per Juan Frías, un dels qui el 1974 s'havia oposat a demanar el perdó per a Puig Antich, va enviar un telegrama a Franco sol·licitant la commutació de la pena al delinqüent comú José Sanjulián i va fer gestions al Col·legi d'Advocats, amb moltes altres entitats, per evitar fins al darrer moment l'execució de Juan Paredes Manot, *Txiki*, el setembre de 1975. L'hegemonia a la FAVB ja no la tenien els *bombillaires*, encara que nominalment fossin majoria i presidissin la junta. Més enllà d'una dictadura agonitzant, l'ordre burgès a Barcelona també estava seriosament amenaçat.

5. La FAVB i els barris contra la dictadura (1974-1976)

“¿Per què hi havia més pensament elaborat sobre urbanisme crític que sobre qualsevol altra proposta del saber renovador? Urbanisme crític i història, vet aquí el llegat principal de coneixement que la consciència crítica resistent ensenyava en el moment mateix de la transició i la reinstauració democràtica”

Manuel Vázquez Montalbán (*Barcelones*, Empúries, 1987, Barcelona)

Seria hiperbòlic dir que allò més semblant a la presa bolxevic del Palau d'Hivern de 1917 va ser, a la Barcelona de 1974, l'ocupació de l'Hotel Oriente per part de les combatives associacions de veïns de barri. Però no deixa de ser un fet revolucionari que, el juny de 1974, amb els ecos del 25 d'abril portuguès encara ben presents entre l'oligarquia franquista³³⁹, la FAVB burgesa presidida per Manuel Sañes i amb seu a l'hotel de la Rambla propietat de Joan Gaspart acceptés l'entrada de 14 associacions de barri, totes en mans de l'esquerra antifranquista i d'hegemonia comunista.

De fet, els salons de l'Hotel Oriente feia mesos que veien passar per allí activistes veïnals d'extracció obrera i popular que res tenien a veure amb els comerciants de les associacions *bombillaires* que s'hi reunien des de 1970. L'assemblea sobre la problemàtica del gas natural del 15 de març de 1974 n'havia estat la prova de foc, però no havia estat l'únic acte de la FAVB al qual havien acudit ja les associacions de barris en qualitat de convidades. Sense anar més lluny, el 6 de juny, just la setmana abans de que formalment fossin inscrites al registre de socis de la Federació, les associacions de barri van participar com a convidades molt actives en una assemblea extraordinària a

---

³³⁹ El ministre i secretari general del Movimiento entre gener de 1974 i març de 1975, José Utrera Molina, reconeix que l'executiu de Franco “estimaba de mucha importancia lo acaecido en Portugal” i que, durant un parell de mesos, “la explotación periodística de aquellos acontecimientos aplaudía ‘la primavera de Lisboa’, la alegría popular, la ‘revolución sin sangre’, e incitaba a los españoles, incluso al Ejército, a seguir su ejemplo”. UTRERA MOLINA, José. *Sin cambiar de bandera*, Planeta, 2008, Barcelona, p. 161.

l'Hotel Oriente on es va començar a debatre formalment el Pla Comarcal en presència del responsable del projecte de la Comissió d'Urbanisme, Albert Serratosa; del president de la Asociación de Titulares del Suelo i comte de Alba del Liste, Luis-Augusto Vinyamata, i dos representants dels col·legis d'Aparelladors (Mas Solà) i Arquitectes (Sorribas). Que, fins i tot abans de ser membres formals de la FAVB, les associacions de barri plantegessin batalla als salons de l'Hotel Oriente davant de les autoritats locals (Serratosa) i dels propietaris de sòl (Vinyamata) per la que acabaria essent la gran guerra del Pla Comarcal dóna una idea de la força, representativitat i capacitat de condicionar l'agenda política que tenien. Hi entrarem en detall més endavant, però convé deixar constància que, segons l'acta d'aquella assemblea extraordinària del 6 de juny, van fer sentir la seva veu a l'Hotel Oriente les combatives associacions de plaça Lesseps (Gràcia), Joan Maragall (Guinardó), Nou Barris (per partida doble: Guineueta i Torre Baró), Barceloneta, Carmel, Sant Andreu i Bellvitge.

Una altra paradoxa a ressaltar és que l'entrada de les combatives associacions de barri a la FAVB es va produir just la setmana abans de que el president del Govern, Carlos Arias Navarro, en el marc d'una visita de quatre dies a Catalunya, avalés i donés relleu institucional a la Federació en reunir-se amb la seva junta. El president de la FAVB, Manuel Sañes, li va entregar un memoràndum amb cinc reivindicacions de ciutat on es nota clarament, en almenys dos punts, l'empremta dels barris populars, al costat d'altres punts d'interès més directament burgès: es demanava més informació i participació sobre l'elaboració del Pla Comarcal; s'exposava la problemàtica del gas natural; es demanava la gratuïtat del nou tercer cinturó de ronda (B-30), concedit en règim de peatge, per descongestionar de tràfic, contaminació i càrregues fiscals la ciutat; es demanava que s'estudiés un transvasament de l'Ebre cap a la conca de Barcelona, i es demanaven mesures policials contra l'augment de la delinqüència urbana. La reunió

entre Arias Navarro i la FAVB, silenciada a les cròniques d'alguns dels diaris de Barcelona (*La Vanguardia Española*) i Madrid (*ABC*) que més pàgines van dedicar a la gira catalana del president del Govern, es va celebrar el 18 de juny al nou polígon d'habitatge públic de La Mina. Cal emmarcar la trobada en la voluntat del Govern franquista -que acabava d'estrenar nou governador civil a Barcelona, Rodolfo Martín Villa- de fer gestos que calmessin l'efervescència social i veïnal a l'àrea metropolitana.

Com a mínim des de la destitució de l'alcalde José María Porcioles, forçada per la protesta veïnal el maig de l'any anterior, el franquisme havia de ser plenament conscient de que tenia un problema greu amb els veïns a Barcelona. Ho havia pogut llegir al rotatiu madrileny *Informaciones*, que el 14 de maig de 1973, just després del cessament de Porcioles, va titular "El ejemplo de Barcelona" un editorial que deia: "Barcelona nos está dando una diaria lección de lo que debe ser una comunidad municipal". I afegia, en descriure el darrer ple de Porcioles, amb la tribuna ocupada per veïns de Nou Barris i del Carmel: "Por más que el público asistente se dejara llevar en algún momento de sus emociones -siempre pacífica y ordenadamente-, no deja de ser saludable este vivo interés de los vecinos afectados por cualquier decisión municipal"³⁴⁰. I per si el Govern que la tardor de 1973 va haver d'anul·lar l'elecció del regidor comunista i membre de l'associació de veïns de Nou Barris Fernando Rodríguez Ocaña –que, per cert, durant 1974 va ser assidu d'algunes assemblees veïnals de l'Hotel Oriente, segons recullen les actes de la FAVB- no s'havia donat encara prou per al·ludit, només li calia haver llegit també la igualment madrilenya revista *Triunfo* del 23 de febrer de 1974. Sis pàgines titulades també "El ejemplo de Barcelona" extractaven el bo i millor del monogràfic de la revista *CAU* dedicat, el novembre anterior, a "La Barcelona de Porcioles" i en el que,

---

³⁴⁰ "El ejemplo de Barcelona", a *Informaciones*, Madrid, 14/5/1973. Cal tenir present que l'ocupació del ple va acabar en una manifestació d'uns 300 o 400 veïns que van baixar pel carrer Ferran i que, a l'alçada de la Rambla, van ser durament reprimits per la policia.

sota les firmes “Alibés, Campo, Giral, Huertas, Prados [sic], Tarragó”, l’emblemàtic setmanari dirigit per José Ángel Ezcurra publicava un bitllet de síntesi clarificadora on es realçava la importància i especificitat dels moviments socials urbans a Barcelona:

“Un fenómeno casi exclusivamente barcelonés son los movimientos sociales urbanos. Es imposible negar la existencia de una importante corriente de opinión en los barrios barceloneses en favor de todas aquellas reivindicaciones que tienden al mejoramiento de las condiciones de vida. Estas reivindicaciones se expresan de modo muy diverso, según las características del problema y la composición sociológica del barrio. No en vano cuenta Barcelona con un considerable abanico de zonas conflictivas: los antiguos pueblos agregados a la ciudad (Sants, Poble Nou, Gracia...) que continúan conservando peculiaridades y problemas propios; un casco antiguo –el distrito V-, absolutamente degradado; la degradación, asimismo, de amplias zonas del Ensanche de Cerdá; los barrios periféricos (Carmelo, Torre Baró-Vallbona-Trinidad, Sagrera, Bon Pastor, etcétera) de mayoritaria composición obrera, además de otros núcleos, como los barraquísticos [sic], desintegrados de la ciudad. Y, naturalmente, las poblaciones cercanas a Barcelona. [...] Hay, a nuestro entender, factores decisivos que han contribuido a impulsar esta conciencia ciudadana: el papel de la prensa a partir de la Ley de 1966, al informar acerca de numerosas reivindicaciones populares, lo cual ha creado una auténtica opinión pública ante determinados temas urbanos. Otro elemento esencial lo constituyen las asociaciones de vecinos, al convertirse en los órganos representativos de la población afectada frente a las incipientes manifestaciones de *espontaneísmo*. Finalmente debemos citar los Colegios Profesionales –concretamente los de Arquitectos, Aparejadores, Ingenieros Industriales y Doctores y Licenciados- con su apoyo legal, técnico y humano a una nueva concepción de la ciudad”³⁴¹.

També *Triunfo*, el 8 de juny de 1974, deixava constància, en un reportatge de Manuel Vázquez Montalbán, d’una ofensiva social urbana que no semblava tenir aturador a rel de la publicació del llibre *Barcelona, ¿a dónde vas?*, que carregava de nou contra el llegat de Porcioles³⁴². Amb lucidesa sorneguera, escrivia Vázquez Montalbán: “El

---

³⁴¹ ALIBÉS, CAMPO, GIRAL, HUERTAS, PRADAS i TARRAGÓ. “Un fenómeno barcelonés: los movimientos sociales urbanos”, a *Triunfo* núm. 595, Madrid, 23/2/1973, p. 22-27.

³⁴² Sobre la singularitat d’aquest llibre, editat gràcies a Manuel Fraga, i sobre el monogràfic de CAU de “La Barcelona de Porcioles” vegeu més endavant, en aquest mateix capítol, l’apartat dedicat a “Intel·lectuals, professionals i altres companys de viatge”.

público está sorprendido, y los perjudicados por este brusco haz luminoso que ha caído sobre la ciudad se revuelven contra la osadía informativa, adjetivándola con vocabulario al uso, como si se tratara de una conspiración judaico-masónico-comunista-separatista”³⁴³. És en aquest context que cal situar, doncs, l’entrevista del president del Govern amb la FAVB.

No és estrany que el contacte amb Arias Navarro es produís just després de que el president del Govern inaugurés el centre escolar Brasil (al límit del Poblenou amb el barri del Besòs) i, amb aquest equipament, simbòlicament també cinc altres escoles públiques de la ciutat i un centenar de tota la província, en un moment que, com ja s’ha apuntat en capítols anteriors i veurem amb detall en aquest, la falta d’equipaments escolars era un dels principals motius d’agitació als barris. La trobada amb la FAVB a La Mina, precedida d’un passeig per les barraques del Camp de la Bota -molts veïns del qual havien de traslladar-se al nou barri-, responia també a la voluntat de visualitzar que el franquisme responia a l’altre gran motiu de queixa veïnal: els dèficits en habitatge³⁴⁴.

Dels quatre paràgrafs protocolaris del missatge oficial d’Arias Navarro, distribuït per l’agència Cifra, en agraïment als barcelonins al final de la seva visita val la pena reproduir el segon, que permet llegir entrelínies com el president del Govern va tocar de prop algunes realitats socials: “He tenido conocimiento de vuestros problemas, gracias a la sinceridad y claridad con que me han sido expuestos, pero también he podido comprobar, con verdadera satisfacción y orgullo, la vitalidad y fuerza de este gran

---

³⁴³ VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. “Porcioles contraataca”, a *Triunfo* núm. 610 (8/6/1974), p. 16-17.

³⁴⁴ Vegeu les petites cròniques anònimes “Inauguración del centro escolar Brasil” i “En el polígono La Mina y Campo de la Bota” a *La Vanguardia Española*, Barcelona, 19/6/1974, p. 7. En cap moment es fa menció de la trobada d’Arias Navarro amb la FAVB, que sí està reflectida en informes interns de l’entitat.

pueblo que trabaja con inteligencia y cordial pasión”³⁴⁵. I això que no tothom a la FAVB va quedar satisfet de l’entrevista amb Arias Navarro, introduït pel governador Rodolfo Martín Villa, i durant la qual, segons un informe intern de l’entitat, “el presidente de la Federación Sr. Sañes le inició un breve resumen verbal de algunos de los problemas que estudiados por la Federación en diversas asambleas, son los que las asociaciones portavoces de los vecinos de Barcelona creen más esenciales”. La junta del 20 de juny es va veure obligada a fer constar en l’acta “la disconformidad del Sr. [Miquel] Esquirol por no haberse realizado la entrevista con el Excmo. Sr. Presidente del Gobierno por parte de la Comisión de Gas Natural [de les associacions de barri]. Considera que ello es contrario al acuerdo de asamblea y ha significado una disminución de la gravedad de dicho problema al englobarlo con otros. La junta, considerando las especiales condiciones en que tuvo que realizarse la reunión, lamenta no se pudiera cumplir exactamente el trámite establecido, pero reitera su acuerdo con la gestión realizada”.

Tampoc l’AV Nou Barris, acabada d’incorporar a la FAVB, va trobar bé que al memoràndum entregat al president del Govern i explicat dies després a la premsa per Manuel Sañes, en el punt sobre “delincuencia y seguridad” s’instés a “que se dé estatuto de fuerza armada a determinados cuerpos de la Policía Gubernativa y aún Municipal colaboradora en la represión del delito” y a “que se regule, como es el caso de las entidades bancarias, la posibilidad de una policía a disposición privada, con todas las garantías que se crean necesarias”. L’enuig de Nou Barris va obligar Sañes a remetre una carta pública d’aclariment publicada a *La Vanguardia* el to de la qual, a banda del fet mateix de la seva existència, demostra el respecte que al president burgès de la

---

³⁴⁵ “Mensaje de gratitud a los barceloneses”, a *ABC*, Madrid, 19/6/1974, p. 32.

FAVB li infonia la força de la més combativa de les associacions de barri, que al seu torn obligava a equilibris diplomàtics en la nova composició de la Federació:

“Saliendo al paso de unas manifestaciones que me son atribuidas bajo el título *tercera policía especial para barrios* debo manifestar que las mismas no se recogen exactamente en su interpretación y particularmente en su título ajeno por completo a mi intención. Por ello encuentro correcta la réplica de Nueve Barrios, Asociación digna de la ciudad y especialmente eficaz, pero debo manifestar que la documentación que la Junta Rectora de la Federación entregó en su día al presidente del Gobierno recogía plenamente un criterio prácticamente idéntico al manifestado por Nueve Barrios, al considerar como base del problema de la delincuencia el fallo en los necesarios elementos educativos y formativos de nuestra juventud y precisamente se pedía el cese del mantenimiento del Servicio de Vigilantes Nocturnos a cargo de los vecinos, precisamente pidiendo se cumpliera el decreto que ordenaba entraran a responsabilidad municipal”³⁴⁶.

Si Nou Barris *doblejava* el president de la FAVB per l'equívoc d'unes declaracions, la presa o ocupació de l'Hotel Oriente per part dels barris va deixar rastre pràctic en tres acords de la junta de la Federació del 22 de maig, just abans de la incorporació efectiva de les noves associacions: “solicitar del Hotel Oriente que las próximas asambleas se celebren en el Salón de Desayunos y no en el salón Central”; fer “una acción por escrito, antes de verano, recordando a todas las Asociaciones de Barcelona, que por imperativo legal, la Federación no puede seguir invitando a sus actos sino a los socios y asimismo se suprimirá toda entrega de información a los no asociados a partir de dicho momento”; i prendre nota i accedir a “la petición del Sr. Alcalde, realizada al Sr. Sañes, de recibir las actas de las asambleas de la Federación, así como de la ratificación total que de la política de puertas abiertas ha iniciado la Federación cerca de las asociaciones periféricas”. A aquests acords cal afegir-ne un altre, pres per la junta del 20 de juny, segons el qual després d'aprovar-se “la gestión que ha finalizado con la inscripción a la

---

³⁴⁶ “Nunca he dicho que se proponía una tercera policía pagada por los vecinos”, carta de Manuel Sañes a *La Vanguardia Española*, Barcelona, 28/6/1974.

Federación de prácticamente todas las asociaciones adheridas a la Coordinadora San Antonio, se acuerda que por el Sr. Vila [vicepresident de la FAVB] se estudie un sistema de identificación de los asistentes a la Asamblea, que en principio serán: un delegado portavoz con derecho a voto y un invitado sin voz ni voto, por cada Asociación miembro”. Queda clar que totes les prevencions semblaven poques.

Sense un Eisenstein que fixés el moment històric de la presa del Palau d’Hivern com va fer el cineasta rus a *Octubre* pel Petrograd de 1917, la fita de juny de 1974 a Barcelona cal imaginar-la com la va explicar Rafael Pradas a *El Correo Catalán* després de la roda de premsa de les associacions entrants i el president de la FAVB, el 4 de juliol, a la seu de la Coordinadora de Sant Antoni, a l’església de la Preciosíssima Sang:

“Catorce de las asociaciones de vecinos más combativas de Barcelona, pertenecientes todas ellas a barrios periféricos o populares, se han integrado oficialmente en la Federación de Asociaciones de Vecinos de Barcelona, tras varios meses de negociaciones, de tiras y aflojas y de momentos de tensión. El caso es que la entrada es un hecho y se produce con la mayor voluntad por parte de las *combativas* de que sus ideas sean compartidas por la totalidad de la Federación. [...] Las *nuevas* –que de hecho venían ya participando en actos organizados por la junta que preside el señor Sañes desde hace unos meses- dijeron que intentarán que su programa “se cumpla en la Federación”. Intentarán que la Federación tome postura respecto a los problemas de la ciudad, que apoye las justas reivindicaciones de los barrios y asociaciones, que fomente la vida asociativa y luche contra las trabas que impiden la creación de nuevas asociaciones, que defienda la representatividad, a todos los niveles, de la estructura municipal... “No conocemos mejor representatividad que el sufragio universal y la libre presentación de candidatos...”. [...] El señor Sañes reiteró sus habituales puntos de vista sobre la función de la Federación de Asociaciones de Vecinos, indicando que su labor positiva “está en plantear problemas generales de la ciudad que tiendan al bien común”. Dio lectura a los principios programáticos de la Federación –en principio bastante diferentes, al menos a nivel de lenguaje de lo que propugnan las catorce- y a continuación se inició un sabroso diálogo sobre el significado del carácter “apolítico” de la Federación. [...] El tema dio para hablar durante rato e incluso salió a colación si la Federación condenaría o no –era un ejemplo- el reciente atentado contra la Distribuidora de Enlace. El criterio del presidente parece por ahora restrictivo en este aspecto. De todos modos, Federación y asociaciones tendrán tiempo para discutir estos temas. Es aún

demasiado pronto para saber que ocurrirá: que duda cabe que las catorce asociaciones que han entrado ya oficialmente constituyen una *fuera de choque* de indiscutible importancia y que su presencia habrá de notarse”³⁴⁷.

Aquesta versió es pot contrastar amb la menys èpica però d'igual o més valor documental nota informativa que va dedicar a l'esdeveniment el primer número del butlletí del Centre Social de Sants, a la tardor:

“El passat juliol el Centre Social de Sants va entrar com a membre de la Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona, el mateix dia que ho feien les associacions de veïns de Sant Andreu, la Barceloneta, Poble Sec, La Pau, Joan Maragall (Guinardó), Nou Barris, La Sagrera, N^a Sra. Del Port, Plaça Lesseps, Poble Nou, Turó de la Peira i Sant Antoni.

La Federació de Veïns és l'entitat que té per missió la coordinació legal de les associacions de veïns, i de veïns i comerciants, de Barcelona, i per tant la possibilitat de representar-los conjuntament.

Fins ara eren majoritàriament membres de la Federació les agrupacions de carrers, és a dir de comerciants, amb una activitat limitada a aspectes molt parcials de la vida quotidiana, d'acord amb els interessos dels agrupats. Aquest any, coincidint amb la darrera renovació de la Junta de la Federació, es va notar un interès per a tractar tots aquells problemes que afecten a la majoria de ciutadans, encara que amb timidesa i com més de lluny. Ara que les associacions de veïns més actives de Barcelona són ja part de la Federació, tenim l'esperança que aquesta es converteixi en un instrument representatiu de les aspiracions dels veïns de Barcelona, instrument cada vegada més necessari per a poder plantejar les reivindicacions a escala ciutadana. Les actuacions de la Federació davant el Pla Comarcal, el problema del gas, o de l'Entitat Municipal, ens demostren que pot arribar a complir el paper que cal”³⁴⁸.

Segons consta al registre de socis de la FAVB i va reflectir també la premsa, les associacions inscrites el 12 de juny de 1974 -si bé la seva federació no seria formalment ratificada en assemblea fins l'11 d'abril de 1975- eren les de Torre Baró-Vallbona-Trinitat (Nou Barris), Sant Andreu, La Pau, Poblenou, Sant Antoni, Barceloneta, Nostra

---

³⁴⁷ PRADAS, Rafael. “Catorce asociaciones de vecinos ingresan en la Federación”, a *El Correo Catalán*, 5/7/1974, p. 22.

³⁴⁸ “El Centre Social de Sants membre de las Federació de Veïns de Barcelona”, a *Butlletí de l'associació de veïns Centre Social de Sants*, núm. 1 (setembre-octubre 1974), p. 18.

Senyora de Port, Sagrera, Plaça Lesseps (Gràcia), Joan Maragall (Guinardó), Poble Sec, Turó de la Peira, Centre Social de Sants i Sant Josep (l'Hospitalet). Tot i els seus dubtes inicials, s'hi afegirien, aquell estiu, l'AV Carmel (inscrite amb data 12 de juny) i, abans d'acabar l'any, Districte V (l'actual AV Raval, 1 d'octubre), Horta, Sol de Baix i Les Corts (inscrites el 20 de desembre). Una *força de xoc* disposada a prendre l'Hotel Oriente per a qui, no obstant, no tothom pronosticava la victòria: “Algunos observadores vaticinan que esta incorporación de las 14 asociaciones más activas de Barcelona en el seno de la quieta Federación no llegará a buen puerto y que terminará como el rosario de la Aurora”³⁴⁹.

El cert és que, en menys d'un any, aquest pronòstic va estar a punt de fer-se realitat quan les associacions de barri van forçar que la FAVB, a principis de 1975, es posicionés en favor de l'amnistia. Això va causar la dimissió del president i altres membres de la junta i una moció de censura dels sectors burgesos més conservadors, instigada pel governador civil i *jefe provincial* del Movimiento, Rodolfo Martín Villa. Però la presa de l'Hotel Oriente ja era irreversible. I, des d'allí, malgrat la involució que va suposar, al setembre de 1975, la substitució del dialogant alcalde Enric Masó pel dur Joaquim Viola, una FAVB controlada per les associacions de barri i avantguarda de l'estratègia de l'antifranquisme, on era hegemònica l'esquerra comunista, va organitzar una ofensiva democràtica i rupturista que va plantar cara al Pla Comarcal; va emparar i suplir l'Assemblea de Catalunya en les grans manifestacions pro-amnistia de l'1 i el 8 de febrer de 1976, i va forçar el cessament de Viola, substituït, a finals de 1976, per un Josep Maria Socias Humbert que, en la pràctica, acabaria cedint al poder dels veïns.

---

³⁴⁹ “14 asociaciones de vecinos entran en la Federación”, nota informativa a *Quatre Cantons*, núm. 106-107 (agost-setembre 1974), p. 23.

5.1. Els barris ocupen l'Hotel Oriente

Jordi Vallverdú, vicepresident de l'AV Sant Andreu i la persona que, després de portar les negociacions d'integració de la Coordinadora de Sant Antoni a la FAVB, juntament amb Carles Prieto i Oriol Serrano, va fer de portaveu veïnal a la roda de premsa del 4 de juliol de 1974, va ser prou clar quan va dir que les associacions de veïns d'àmbit de barri “al entrar en la Federación no renunciamos a nuestro pasado”; i que, entre elles i la FAVB, encara quedaven “susceptibilidades y problemas pendientes”³⁵⁰. D'entre aquests, un dels principals problemes plantejats pels entrants era el fet que els estatuts de la FAVB otorguessin la mateixa consideració i pes en els òrgans interns a les associacions de carrer, molt més nombroses però sovint amb molt pocs associats, que a les de barri, clarament minoritàries però que representaven territoris molt més amplis i podien arribar a tenir centenars o algun miler de socis.

Durant les negociacions, l'escull es va salvar amb dues de les quatre condicions posades per escrit –i llegides en la roda de premsa del 4 de juliol- segons les quals la FAVB burgesa facilitava l'entrada de les associacions de barri. La primera d'aquestes clàusules era el compromís de constituir una comissió entre representants de la junta de la FAVB i les noves associacions federades per estudiar la possibilitat de reformar els Estatuts i la normativa de règim interior de la Federació. Aquesta denominada comissió de règim legal es va constituir el 16 de juliol amb Miquel Esquirol com a president, Josep M. Alibés (AV Gràcia) com a vicepresident i Albert Pons Valón com a secretari. Aquest primer compromís anava lligat al segon: la promesa de convocar una assemblea extraordinària, a celebrar-se abans de la següent assemblea anual ordinària (programada,

---

³⁵⁰ Arxiu Naya. “Catorce asociaciones de vecinos ingresan en la Federación”. Article de PRADAS, Rafael a *El Correo Catalán*, sense data però probablement 5/7/1974, p. 22.

en principi, pel 24 de gener de 1975, i finalment celebrada l'11 d'abril), amb l'objectiu de, tot recollint els treballs d'aquella comissió, debatre precisament la modificació dels Estatuts. Les associacions de barri aspiraven a imposar amb arguments democràtics el seu criteri d'implantar el vot ponderat en les assemblees de la FAVB en funció del nombre de socis de cada entitat federada. Per contra, les associacions *bombillaires*, que precisament durant els mesos previs havien reforçat el seu treball unitari (sense consolidar-lo, com veurem tot seguit) i havien multiplicat el nombre d'entitats de carrer inscrites a la FAVB, se sentien capaces de bloquejar qualsevol modificació estatutària que les afeblís precisament en base a la seva aplastant superioritat numèrica i fent ús de la legalitat i la normativa interna vigent. L'assemblea extraordinària de modificació d'estatuts es va celebrar finalment el 20 de desembre de 1974.

La tercera de les clàusules de l'acord d'entrada feia referència a la constitució d'una altra comissió, en aquest cas dedicada a l'estudi de la problemàtica dels barris. La denominada comissió de barris es va constituir el mateix dia que la de règim legal, el 16 de juliol de 1974, presidida per Jordi Vallverdú (AV Sant Andreu) i amb Oriol Serrano (AV Sant Antoni) com a vicepresident i Carles Prieto (Centre Social de Sants) com a secretari. En la pràctica, això va garantir que la Coordinadora de Sant Antoni pogués seguir trobant-se i funcionant de forma cohesionada i, fins i tot, ampliada dins de la FAVB. De fet, l'acta de constitució d'aquesta comissió de barris reflecteix que s'hi van inscriure d'entrada 23 associacions de veïns: moltes més de les 14 que havien acabat d'entrar. A les *combatives* s'hi sumaven algunes associacions de barri ja pertanyents a la FAVB i teòricament *azules*, segons la classificació governativa exposada al capítol anterior³⁵¹, però que aviat van ser infiltrades i reconvertides en *rojas* o directament revitalitzades pels activistes veïnals antifranquistes. Seria el cas de Sagrada Família,

---

³⁵¹ AHGCB, "Enfoque correcto de la FAVB", 27/4/1975, Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 118.

Torre Llobeta, Vall d'Hebrón, Montbau i Sarrià, per citar alguns exemples. Actes posteriors d'aquesta comissió, com la de l'1 d'octubre de 1974, proven també que hi participaven associacions de veïns combatives encara no federades a la FAVB com les de Les Corts i el Bon Pastor “en calidad de asistentes no miembros”. Fins i tot hi participaven membres d'algunes gestores d'associacions de veïns de barri encara no legalitzades formalment, com seria el cas emblemàtic de l'AV Esquerra de l'Eixample.

La quarta i darrera clàusula d'entrada dels barris, vinculada a la tercera, establia el nomenament d'un representant d'aquesta comissió (o sia, de les noves associacions de barri federades) com a vocal adjunt de la junta de la FAVB. Es va acordar, inicialment, que fos Jordi Vallverdú, però en la pràctica, quan després de l'estiu es va reprendre l'activitat de la junta, s'hi van afegir també a vegades, com a convidats, d'altres. En tot cas, no va ser fins a l'assemblea extraordinària del 3 de febrer de 1975 que, oficialment, es va renovar la junta i es va normalitzar la presència dels representants dels barris a la direcció de la FAVB, en les conegudes proporcions inexactes dels tres terços: quatre representants per als barris, quatre per als *bombillaires* qualificats de centre (entre ells, Miquel Esquirol i el secretari Albert Pons Valón) i cinc per als *bombillaires* de dreta i clarament afins al règim, que eren els qui ostentaven la presidència en la figura de Manuel Sañes (fins la seva dimissió, el 28 de febrer de 1975) o de Juan Frías (fins la seva mort, el gener de 1976). Així ho evoca Carles Prieto:

“Cal dir que érem minoria a la junta, però vam aconseguir una cosa a la junta que estava força bé: la junta era de 12 persones [en realitat era de 13] i hi havia tres terços. Quatre de barris, quatre de carrers i quatre de centre, com ho dèiem? Ara no [ho] recordo, però li donàvem un nom. Els de centre, per entendre'ns, en aquella època eren l'Esquirol, el Pons, l'Orpinell... I llavors ja era conscient tothom que hi havia tres terços. I l'avantatge que vam tenir és que els del centre ens els vam fer nostres. I, per tant, en general, després de batallar molt i parlar molt de les votacions de la junta, els guanyàvem sempre. A l'assemblea no, perquè allà érem tants caps tants barrets”.

No obstant, i mentrestant, la gent dels barris no va deixar d'ocupar posicions i d'incidir en la política de la Federació bé a través de les dues comissions mencionades, d'altres comissions de treball o bé directament participant en les assemblees consultives o extraordinàries que, segons el calendari programat pel 1974, havien de ser un mínim de cinc en un any. Però que, al final, sumant també les assemblees informatives, en van ser moltes més. Un informe intern atribuïble a la tardor de 1975 que analitzava l'estructura de la FAVB amb l'objectiu (no assolit fins molt més tard) de dotar-se d'un local propi que no fos l'Hotel Oriente -que manifestava la seva incomoditat per haver de compatibilitzar assemblees veïnals amb l'atenció als seus clients- explicitava l'activitat frenètica sobre la que van poder incidir els organitzats activistes de barri:

“La Federación tiene doce comisiones las cuales desarrollan su especial responsabilidad.

Independientemente de ello, la Junta Directiva de la Federación se reúne semanal o quincenalmente según las necesidades, y se realiza una Asamblea plenaria de la entidad cada dos meses y alternativamente cada mes, una reunión plenaria de la entidad a nivel de Comisión de Relación entre Asociaciones.

Las comisiones que se reúnen con una periodicidad quincenalmente y en algunos casos semanal, no se limitan a la discusión de temas, sino que en grupos de trabajo especializado siguen realizando las misiones encomendadas que se presentarán a los planes de comisión. [...]

En la actualidad las comisiones vienen trabajando en absoluta deficiencia y con la desinteresada colaboración del Hotel Oriente, pero con una cada vez mayor problemática dada la falta de condiciones del local de reunión donde radica la sala de estar de los clientes del hotel, y problemas cada vez más agudizados de rechazo por parte de la entidad”.

Com recorda gràficament l'aleshores secretari i després president de la FAVB, Albert Pons Valón, era habitual en les assemblees de l'Hotel Oriente que els combatius veïns dels barris utilitzessin “la tàctica de la MW”. Explica que era una derivada d'una tàctica futbolística que “utilitzava la gent del Partit Comunista i de Comissions Obreres: es

repartien per la sala *a boleo* però amb una certa estratègia els convençuts i aquests anaven fent preguntes, sempre igual. I llavors acabaves pensant que tothom pensava igual, perquè a la gent li costa molt parlar. I si surten 10 o 20 *païos* repartits, que no van junts i que van dient el mateix, llavors l'assemblea [pensa que] potser sí, que tenen raó”³⁵². Carles Prieto confirma que la persuasió argumental i activa en les assemblees va ser una de les cartes que no van deixar de jugar mai els representants dels barris: “Nosaltres érem minoria. A l’assemblea, els *bombillaires* eren majoria llarga perquè encara no hi havia el vot qualificat, [i] havíem d’aconseguir coses convencent la gent”³⁵³. L’estratègia de la gent dels barris va funcionar perquè a la banda dels *bombillaires* va trobar receptivitat en persones com Miquel Esquirol i Albert Pons Valón. És aquest darrer qui diu que convèncer les associacions de carrer de que acceptessin les de barri va ser “un encaje de bolillos” assolit sobretot “a través de parlar”. I afegeix Pons Valón: “Crec que va ser tot gràcies a la capacitat de diàleg de la gent que hi havia als barris. El Carles Prieto va ser una de les persones notablement importants en aquest cas”³⁵⁴.

Aquesta tenaç i pacient estratègia pedagògica i de diàleg de les associacions de barri es complementava amb una immensa capacitat de treball que només l’activisme del moment històric permet entendre. I que, en la pràctica, es va traduir en l’ocupació gairebé física, literal, de l’Hotel Oriente. La primera reunió de la comissió de barris de la FAVB, que com hem vist no era altra cosa que una versió legal i ampliada de la Coordinadora de Sant Antoni, es va fer el 23 de juliol de 1974 a la parròquia de la Preciosíssima Sang. L’acta resum de la comissió explica que “Jordi Vallverdú informó

---

³⁵² Albert Pons Valón, entrevista amb l’autor (Barcelona, 10/1/2013).

³⁵³ Carles Prieto, entrevista amb l’autor (Barcelona, 12/12/2012).

³⁵⁴ Albert Pons Valón, entrevista amb l’autor (Barcelona, 10/1/2013).

de su debut en la junta de la Federación haciendo un breve resumen”. Però també explicita amb pragmatisme que “otro de los aspectos tratados fue el relativo a la celebración de las reuniones de las citadas comisiones en el Hotel Oriente, o en Sant Antoni. Se acordó provisionalmente en el Oriente, porque no era necesario pedir permiso cuando la reunión se celebra en el local social de la Federación”. Dit i fet: la següent reunió de la comissió de barris de la FAVB després del període de vacances d’estiu es va convocar ja, pel 3 de setembre, a les 20.00 hores, a l’Hotel Oriente.

“A partir que nosaltres entrem [a la FAVB], de l’Hotel Oriente se’n fa ús extensiu. Es fan reunions cada dia, eh? Entrant a mà esquerra hi havia una saleta que era com una sala d’espera. I allí fèiem reunions quasi cada dia de comissions”, recorda Carles Prieto³⁵⁵. No exagera. Perquè, com reflecteixen les actes de la junta de la FAVB, ja el 16 de juliol de 1974 es va aprovar la creació de “subcomissions” de la comissió de barris: urbanisme, educació i cultura, sanitat i obres socials, i defensa dels consumidors. Després s’hi sumarien les de joventut i premsa i propaganda. La periodicitat de trobada de cadascuna d’elles era setmanal o, només a voltes, quinzenal. Queda clar, doncs, que des del primer moment la combativa gent dels barris va desplegar-se per ocupar la FAVB i, en conseqüència, també la seva seu a l’hotel de les Rambles.

Que no perdien precisament el temps, tocaven totes les tecles i treballaven fins i tot gairebé en dies festius assenyalats queda clar, només a tall d’exemple, amb la nota que la comissió de Joventut va fer pública, el 24 de desembre de 1974, vigília de Nadal, demanant la derogació de “un decreto de la Presidencia del Gobierno por el que se restringe y se limita enormemente el legítimo derecho a realizar excursiones, campamentos o simples salidas al campo”. Una petició argumentada, entre d’altres

---

³⁵⁵ Ibidem.

raons, per aquestes: “Los jóvenes de los barrios de Barcelona y comarca hemos expresado en repetidas ocasiones las grandes dificultades con que nos encontramos para desarrollar y dar salida a nuestras necesidades de vida colectiva, de esparcimiento y de formación, y esto se entiende por la carencia de centros de reunión, las limitaciones a la participación en la gestión de estos, la legislación vigente que impide a los menores de 21 años formar parte de las asociaciones cívicas y en sus juntas, la falta de una política de cara a las verdaderas necesidades de la juventud, etc. Si a todo esto añadimos la obligación de pedir permiso para la realización de cualquier tipo de actividad en nuestros centros y asociaciones, y la frecuencia con que se nos niegan, se nos prohíben y se nos clausuran tendremos el cuadro completo de una situación nada alegre”.

La junta burguesa de la FAVB es va veure desbordada ben aviat. L’activitat de les comissions i subcomissions copades pels barris n’és l’exemple més clar. Però hi ha moltes altres petits exemples que indiquen que fins i tot la FAVB burguesa va arribar a tenir, en certa mesura, la síndrome d’Estocolm en relació a unes novingudes associacions de barri que, més ràpidament que a poc a poc, els anaven segregant la Federació. El fet que Joan Gaspart fos membre de la junta i cedís l’Hotel Oriente però, en canvi, no consta que assistís pràcticament a cap reunió de la FAVB des de la incorporació de les associacions de barri és significatiu. I que, el 16 de setembre de 1974, la junta aprovés, amb l’únic vot en contra del futur president i màxim exponent de la dreta *bombillaire* Juan Frías, fer un “escrito dirigido al Rector de la Universidad de Barcelona, al que se dará la correspondiente publicidad, oponiéndose a las pruebas de selectividad” demostra cap a on apuntaven les preocupacions de la FAVB, que se sumava a 39 entitats representatives de la Barcelona civil antifranquista que ja havien enviat una carta al president del Govern oposant-se al projecte de Llei de Selectivitat en

tràmit a les Corts espanyoles³⁵⁶. També significatiu és el fet que, l'1 d'octubre de 1974, una junta pràcticament copada per comerciants de les associacions de carrer considerés que “no es tema de la Federación” una Jornada de Comerç, tal i com havia dictaminat prèviament la comissió de barris, mentre, per contra, es remetia prudentment a “esperar informes más extensos” per pronunciar-se en contra de les centrals nuclears, tal i com suggeria també la comissió de barris. El treball de sapa del vell talp, en la seva versió veïnal antifranquista, va començar a donar fruits ben aviat. I la burgesia que fins aleshores controlava la FAVB només va atinar a defensar-se, d'entrada, amb retòrica legalista. Ho il·lustra aquest punt de l'acta de la junta celebrada l'1 d'octubre de 1974:

“Se aclara el redactado del acta de la Comisión de Barrios, consecuencia de diferentes interpretaciones. Queda bien entendido de que todas las comisiones de la Federación están supeditadas a la Junta Rectora, y esta a la Asamblea de la Federación. El espíritu de colaboración entre todas las asociaciones queda explícitamente manifestada por los asistentes, así como la función del Sr. Vallverdú, como miembro de pleno derecho de la Junta Rectora, y por consiguiente con todos los derechos y responsabilidades colectivas de la Junta. Los presidentes de comisiones informan a la Junta Rectora de lo tratado en las mismas, pudiendo poner en conocimiento a sus respectivas comisiones de la opinión de la Junta Rectora en los asuntos que ello sea necesario y con la discreción para el buen funcionamiento de la Entidad, y a tenor de la responsabilidad rectora compartida por todos los miembros de la Junta”.

Tant sols un mes i mig després d'aquesta reflexió, que evidenciava els recels de la FAVB burgesa sobre la independència amb que funcionaven la comissió de barris i les seves subcomissions, la mateixa junta va aprovar, el 22 de novembre de 1974, una nova mesura reglamentista que revela que la gent dels barris seguia anant a la seva:

---

³⁵⁶ Havien firmat aquesta carta 10 associacions de veïns de barri; els Col·legis d'Advocats, d'Aparelladors, d'Arquitectes, d'Economistes, d'Enginyers Industrials i de Doctors i Llicenciats; cinc claudres d'instituts de secundària de Barcelona i tres associacions de pares; l'associació pedagògica Rosa Sensat; Escola Activa de Pares; el Club d'Amics de la UNESCO; l'Associació Provincial de Catedràtics d'INEM de Barcelona, i diverses entitats vinculades als sectors progressistes de l'Església, entre les quals: Justícia i Pau, ACO, Federació Diocesana de Pares de Família, Federación Española de Religiosos de Enseñanza, Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona i el Grup Cristià de Drets Humans.

“Se acuerda aprobar la gestión de la Comisión de Barrios y del Sr. Vallverdú como presidente de la misma, considerando las dificultades que origina el adaptar las asociaciones a una normativa a que no estaban habituadas. Todas las otras comisiones se considerarán como de trabajo y dependiente de la Junta Rectora, aunque su promoción e inicio haya sido a sugerencia y en base de la Comisión de Barrios”.

No obstant aquest intent formal per mirar de controlar les activitats de les associacions de barri dins de la FAVB, el fet que el mateix acord de junta anés seguit del nomenament d'Oriol Serrano (AV Sant Antoni) com a coordinador de totes les comissions de la Federació i de la constitució d'una nova “Comisión de Prensa y Propaganda a cargo de los Sres. Vila y Vallverdú como presidente y vicepresidente” demostra que l'*entrisme* dels barris era efectiu. Per guardar les formes, Vallverdú va fer un retòric propòsit d'esmena: “La Comisión de Barrios por boca de su presidente manifiesta es consciente de su vinculación como comisión de trabajo supeditado a la Junta Directiva y sin autorización de tomar contacto o hacer declaraciones con o a terceros sin expresa autorización de la Junta”. Al rerefons de tot hi havia ja la guerra oberta de les associacions de veïns contra el Pla Comarcal, que no feia altra cosa que reforçar el declarat interès dels barris per la presa del poder a la FAVB, un objectiu que es demostraria irreversible. I un objectiu facilitat en bona mesura, però potser no de manera prou conscient, per unes autoritats locals i governatives necessitades d'un interlocutor vàlid davant de l'augment de la conflictivitat social urbana.

El cas és que la majoria dels *bombillaires* de la FAVB confiaven a lligar curt les associacions de barri en base al reglament de règim interior de l'entitat, a la seva superioritat numèrica en les assemblees -de les 90 associacions federades a finals de 1974, només una vintena eren de barri- i, arribat el cas, a la hipotètica intervenció de les autoritats municipals i governatives, que estaven puntualment informades del que es

coïa a la Federació tant per la tramesa de còpies de totes les actes com per entrevistes i confidències directes de membres de la junta. Però, en la pràctica, qui portava la iniciativa i donava vida a l'entitat eren la gent dels barris. I els burgesos i comerciants, gens acostumats a lidiar dins de casa seva amb aquesta pràctica associativa popular, seguien centrant bona part de les seves energies i discussions de la junta de la FAVB – així ho certifiquen les actes de la tardor de 1974- en el repartiment de les subvencions de l'enllumenat nadalenc que els donava precisament el malnom de *bombillaires*. I que no era un tema menor, atès que a finals de 1974 es negociava cobrar les subvencions municipals impagades dels anys 1972/73 i 1973/74 per un import que pujava, com a mínim en un primer pagament, a 500.000 pessetes. I que calia situar en una despesa global per il·luminació xifrada pel president de la FAVB, per a l'exercici de l'any 1973/74, en 13 milions de pessetes. Despesa que el Nadal següent, el corresponent a 1974/75, va ser de 17 milions, i a partir de l'acreditació de la qual la FAVB va demanar a l'alcalde, l'1 d'abril de 1975, una subvenció de cinc milions de pessetes.

A banda de la comissió d'enllumenat, l'altra comissió de treball on els *bombillaires* centraven els seus esforços era la de règim legal. I en base, segons recull un informe a la junta de l'1 d'octubre de 1974, a dos principis diametralment oposats i de difícil compaginació: “1º. Buscar un valor representativo en los sistemas de representación dentro de la Federación que signifique la salvaguardia de los derechos de los socios en su aspecto de portavoces de sus respectivas asociaciones y su correspondiente importancia numérica proporcional dentro del ámbito de Barcelona” i “2º. Que se tenga en cuenta el valorar los factores cualificativos de calidad y tradición, y sobre todo de derechos adquiridos en el sistema anterior a la existencia de la Federación”. Aquesta apel·lació directament classista i *ancienne régime* a la qualitat, la tradició i als drets adquirits per la burgesia comercial de les associacions de carrer quedava completament

fora de lloc en el context sociopolític de la Barcelona de finals de 1974, on l'hegemonia cultural la tenien les associacions de barri. I tot i que la modificació del règim intern de la FAVB finalment acordada en una assemblea extraordinària el 20 de desembre de 1974 va intentar mantenir aquests equilibris amb l'acord d'un sistema de vot a les assemblees favorable als interessos *bombillaires*, en la pràctica, i ja des de la junta que el 28 de febrer de 1975 va aprovar per un sol vot l'adhesió de la FAVB a la campanya per l'amnistia, es va acabar imposant “la fuerza ideológica de unos pocos a la carencia ideológica de la mayoría. Es decir: la fuerza ideológica de una minoría (que se cuenta con los dígitos [sic]), la cual trabaja con disciplina de partido”³⁵⁷, segons un informe anònim dels arxius del Govern Civil que tradueix perfectament, i molt probablement sense saber-ho, el concepte d'hegemonia teoritzat per Gramsci.

Però no avancem esdeveniments i relatem primer com es va desenvolupar l'assemblea extraordinària del 3 de febrer de 1975 que va escollir nova junta de la FAVB, per primer cop amb les associacions de barri ja plenament integrades. Segons el mateix informe acabat d'esmentar, “estas, en pequeños comités, atacan la sensatez y moderación del Sr. Sañes. Ello provoca, en la siguiente renovación de Junta, que se formara una coalición”³⁵⁸. El que es desprèn de les actes de la FAVB és un acord entre gairebé totes les famílies de la Federació per presentar una llista de consens als set llocs de la comissió executiva i un enfrontament controlat i sotmès a lliure votació, successiva i eliminatòria, per l'elecció dels sis vocals restants que van acabar de configurar la junta, sempre sota l'implícit i teòric equilibri dels ja mencionats *tres terços*. Que això va ser així es dedueix de les diferències entre els 19 candidats presentats i avalats per diferents associacions a la junta del 20 de gener i els 14 que finalment van ser sotmesos a

---

³⁵⁷ AHGCB. “Enfoque correcto de la FAVB”, 27/4/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 118.

³⁵⁸ *Ibidem*.

l'elecció de l'assemblea el 3 de febrer. De tots ells, finalment només un, José Jaume Sintes, va quedar fora de la junta de consens de 13 membres escollida el 3 de febrer.

En principi, 19 persones van presentar avals per poder presentar-se a les eleccions de la junta de la FAVB: sis eren membres d'associacions de barri i els 13 restants, d'associacions de carrer o *bombillaires*. Avalats pel segell d'associacions de barri hi havia el sindicalista catalanista Xavier Casassas i Miralles, de l'AV Sagrada Família i que havia protagonitzat intents anteriors com a candidat a procurador en Corts i a regidor pel terç familiar amb el suport dels pujolistes Amics de la Ciutat; també Josep Ferré Sempere (AV Joan Maragall-Guinardó); Basilio González (AV Nostra Senyora de Port); Carles Prieto Caballé (Centre Social de Sants); María Ángeles Rivas Ureña (AV Nou Barris), i Jordi Vallverdú Gimeno (AV Sant Andreu). Amb l'excepció del pujolista Xavier Casassas i del democristià Basilio González, tots els candidats de barri militaven al PSUC. I tots ells sumaven 20 o 21 avals cadascun, en general de les mateixes associacions de veïns de barri. És a dir, les combatives associacions de barri tenien només el suport aproximat d'una cinquena part del prop d'un centenar d'entitats federades a la FAVB.

Entre els candidats avalats inicialment pels diversos sectors de la burgesia *bombillaire*, que representaven plegats el 80% restant de les entitats sòcies de la FAVB, hi havia el pujolista i home que havia liderat la negociació per a la integració de les associacions de barri Miquel Esquirol Clavero (AV Ferran, amb 29 avals); Francisco Ponsa Pérez (AV Vall d'Hebron, 28 avals); el president sortint Manuel Sañes de Urrutia (AV Passeig de Gràcia, 27 avals); el tresorer sortint Juan Frías Almarza (AV Boqueria, 22 avals); el vicepresident segon sortint José Quinzá Gil (AV Major de Gràcia, 15 avals); José Jaume Sintes (AV Torre Llobeta, 12 avals); Francisco Solé Eroles (12 avals); Joaquín Juliachs Pérez (AV Urgell, 11 avals); el secretari sortint Albert Pons Valón (AV Santa Anna, 10

avals); Ramon Fandos Collado (AV Vallespir, 10 avals); Román Solá de Peradaltas (10 avals); el vicepresident primer sortint Luis Vila Juñer (AV Sagrera-Casc Antic, 10 avals), i Juan Torres Escuté (9 avals). Convé precisar que només Miquel Esquirol, Manuel Sañes i Francisco Ponsa reunien avals d'alguna associació de barri a més a més dels d'associacions de carrer. I és important recalcar també que Luis Vila Juñer, vicepresident primer sortint, estava a la cua en la llista d'avals malgrat ser, secretament, un candidat avalat expressament pel governador civil, Rodolfo Martín Villa. Així ho revela una carta privada de Vila Juñer a Martín Villa, datada el 15 de gener de 1975:

“Mi buen amigo:

Accediendo a tu petición, sólo por ser tuya, estoy preparando la documentación necesaria para ser candidato en las próximas elecciones de la Junta de la Federación de Asociaciones de Vecinos.

Si en el transcurso de la elección, por haberse logrado el objetivo de ponderación y equilibrio, no fuera necesaria mi presencia, renunciaría.

Vamos camino de conseguir un nutrido grupo de candidatos entre los presidentes ponderados y constructivos, algunos son de barrios extremos, después del día 20 habrá que elegir para evitar dispersión de votos.

Según mis noticias hay otro candidato a la Presidencia, va patrocinado por el grupo de Asociaciones Tradicionales, es el tesorero de la Junta que termina y se trata de D. Juan Frías, presidente de la c/ Boquería; es una excelente persona a la que sobran 20 años.

Será prudente esperar al día 20, saber candidatos y posiciones, luego convendría cambiar impresiones para fijar estrategia.

Hasta pronto, un cordial saludo de tu amigo”³⁵⁹.

El procés electoral es va desenvolupar segons un estricte i detallat reglament d'una pàgina i mitja que la FAVB va elaborar *ex profeso* “estudiando los Estatutos, régimen interno y legislación subsidiaria”. Pel seu contingut i garanties democràtiques, aquest reglament no deixa de sorprendre si tenim present que es tractava d'una simple entitat ciutadana privada i que la societat catalana de 1975 feia 39 anys que no tenia cap

---

³⁵⁹ AHGCB. Carta de Luis Vila Juñer a Rodolfo Martín Villa, 15/1/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 147.

experiència democràtica i que, en tot cas, les pràctiques pseudoelectorals promogudes per la dictadura franquista (referèndums plebiscitaris, eleccions sindicals i eleccions a procuradors a Corts i a regidors) no eren un model ni de participació ni de transparència. A tall d'exemple, mereix ser destacat que el reglament electoral de la FAVB establia que “la Federación remitirá a todos los asociados, única y exclusivamente la lista de candidatos y cargos a los que optan, quedando en manos de los mismos la propaganda que crean oportuna”; que “en caso de retirada de algún candidato electo o ser impugnada y rechazada su elección o no cubrirse la totalidad de puestos de la junta, se debería celebrar nuevas elecciones por los puestos vacantes”; que “los candidatos podrán nombrar un interventor de escrutinio”; que “la votación se controlará por la presentación de las tarjetas de delegado de carácter personal (tarjeta beige), sellándose el reverso en cada votación” i que “en caso de extravío de la tarjeta personal de delegado, la asociación correspondiente podrá solicitar un duplicado (o la tarjeta original en caso de que no la hubiere solicitado en su día), una hora antes de la elección en los mismos locales del Hotel Oriente y en el servicio organizado por la secretaría de la Federación al respecto”; que “la votación se realizará aún en el caso de presentarse un solo candidato para el puesto elegible”; que “se admitirán las candidaturas que puedan llegar por Correo certificado, máximo en el primer reparto de mañana día 21”, i que, en un exercici clar de transparència informativa, es convidava “a la prensa y medios” a assistir a l'assemblea extraordinària del 3 de febrer de 1975, en el transcurs de la qual s'havien de celebrar les eleccions.

El desenvolupament d'aquesta assemblea de la FAVB i els resultats electorals que se'n van derivar estan minuciosament reflectits en una acta de tres folis mecanografiats i signats pel president i la secretària de la reunió, escollits entre la persona de més edat (Evaristo Riera Llorens, president de l'AV Plateria) i la més jove (Elena Bigas, de l'AV

La Sagrera), així com pels interventors Eduardo Ponsa (AV Los Cármenes), Miguel Cabra (AV Fontanella) i Albert Pons Valón (AV Santa Anna). Els *bombillaires*, doncs, van ser els únics que van nomenar interventors. Van participar a l'assemblea delegats de 79 associacions membres de la FAVB (una mica per sobre del 80% del cens de la Federació), de les quals eren d'àmbit de barri tan sols 26 i, d'entre aquestes, només una vintena eren de les associacions qualificades com a combatives³⁶⁰. Si tenim present que hi havia un únic vot per associació, i encara sense cap tipus de ponderació en funció del nombre d'associats a cada entitat federada, que s'introduiria anys després, queda clar que els *bombillaires* disposaven d'una còmoda majoria. Però també és cert que Miquel Esquirol i Albert Pons Valón van treballar-se un acord entre *bombillaires* i la gent dels barris. Així ho recorda el primer: “En realitat, [els que] vam fomentar més la unió dels *bombillaires* amb els barris vam ser l'Albert Pons i jo”³⁶¹.

En conseqüència, i després de que en el període transcorregut entre la presentació de candidats, el 20 de gener, i la proclamació definitiva, el 24 de gener, la negociació d'una candidatura unitària per ser votada nominalment comportés la retirada dels candidats dels barris Xavier Casassas i Josep Ferré i la dels *bombillaires* Ramón Fandos, Joaquín Juliachs i Román Solá, els resultats van ser els següents: Manuel Sañes, president (amb 59 vots a favor, 12 en blanc i 3 nuls); Juan Frías, vicepresident primer (56 vots i 19

---

³⁶⁰ Les 79 associacions que van enviar delegats amb dret a vot a l'assemblea de la FAVB del 3 de febrer de 1975 van ser, segons l'ordre, denominació i grafia amb que són citades a l'acta: “Aribau, Barceloneta, Boqueria, Buenavista, Call, Canuda, Madrid, Carmen, Carmelo, Rambla Catalunya, Cera, Conde del Asalto, Cruz Cubierta, Carders, Dto. Quinto, Pza. Fdo. Reyes, Fernando, Fonollar, Font de la Guatlla, Fontanella, Gmo. Franco y Calvo Sotelo, Pº de Gracia, Barrio Horta, Hospital, Jaime I, Av. José Antº, Joan Maragall, La Satalia, Las Corts, Via Layetana, Libreteria y Baj. Lib., Conj. Residencial Los Cármenes, Av. Marqués del Duero, Mayor de Gracia, Montbau. Nueve Barrios-Vallbona-Torre Baró-Trinidad, padilla, Parque V. Hebrón, Pza. Pino Petritxol, Pino, Plateria, Poble Sec, Poble Nou, Polígono Porta, Nª Sª del Port, Princesa, Ramblas, Rius y Taulet, Rocafort, Rogen, Rosal, Sgda. Familia, Sagrera, S. Andreu del Palomar, Barrio San Antonio, Rda. San Antonio, Casco A. Sagrera, San Gregorio Traumaturgo, San José, San Pablo, Rda de San Pedro, Rda. San Pablo, Santa Ana, Pza Sta. Catalina, C.S. de Sants, Santuario Nª Sª Salud, Sarria, Sol de Baix, Turo de la Rovira, Union, Ronda Universidad, Urgel, Vallespir, Viv. Congreso, Can Ros, Lesseps, Torre Llobeta, Barrio Pescadores”.

³⁶¹ Miquel Esquirol, entrevista amb l'autor (Barcelona, 14/1/2013).

blancs); José Quinzá, vicepresident segon (59 vots, 16 blancs); Albert Pons Valón, secretari (67 vots, 7 blancs i 1 nul); Jordi Vallverdú, vicesecretari (59 vots i 16 blancs); Juan Torres, tresorer (63 vots, 11 blancs i 1 nul); Francisco Ponsa, comptador (58 vots i 17 blancs). Pel que fa als vocals, els resultats de l'elecció van ser: María Ángeles Rivas, vocal primer (amb 44 vots a favor, 8 en blanc i 1 nul, per davant de 15 vots a José Jaume i 2 a Luis Vila); Luis Vila, vocal segon (amb 42 vots, 8 blancs i 1 nul, per davant de 18 vots a José Jaume i 2 a Miquel Esquirol); Miquel Esquirol, vocal tercer (amb 47 vots, 4 blancs i 1 nul, per davant de 16 vots a José Jaume i 1 a Francisco Solé); Basilio González, vocal quart (amb 38 vots i 7 blancs, per davant de 23 vots a José Jaume i 1 a Francisco Solé); Carles Prieto, vocal cinquè (amb 35 vots, 5 blancs i 1 nul, per davant de 23 vots a José Jaume i 1 a Francisco Solé), i Francisco Solé, vocal sisè (amb 43 vots, 11 blancs i 2 nuls, per davant de 14 vots a José Jaume).

Una lectura política dels resultats indica que les combatives associacions de barri van mantenir Jordi Vallverdú (militant comunista que el 1977 es passaria a la Federació Catalana del PSOE) entre els set membres de l'executiva i van sumar María Ángeles Rivas, Basilio González i Carles Prieto (la primera i el tercer, destacats militants del PSUC, i el segon, cristià progressista proper a UDC que evolucionaria cap a files socialistes) entre els sis vocals. Des del punt de vista territorial, representaven dues zones perifèriques com Nou Barris (Rivas) i la Zona Franca (González) i dos barris populars tradicionals: Sant Andreu (Vallverdú) i Sants (Prieto). Això va ser possible gràcies a un pacte dels barris amb dos dels sectors *bombillaires*, alhora profundament dividits entre ells: el minoritari sector centrista-catalanista que liderava Miquel Esquirol, que aleshores formava part del pinyol de Jordi Pujol, i el majoritari sector conservador-tradicional que liderava Juan Frías, que Prieto defineix com “un home de dretes

conscient, del Sindicat Vertical”³⁶² i Esquirol directament com “un fatxa de nassos”³⁶³. Un tercer sector *bombillaire*, igualment conservador, va quedar fora del consens, com evidència el manteniment de la candidatura, reiteradament derrotada, de José Jaume Sintes en les votacions a vocals. En certa manera derrotat es pot considerar també l’home de Martín Villa, Luis Vila Juñer, que anava una mica per lliure i de vicepresident primer de la FAVB va passar a ocupar la segona vocalia, vençut en la votació per la primera per la comunista de Nou Barris María Ángeles Rivas, l’única dona de la junta. Que Albert Pons Valón es mantingués de secretari i fos la persona més votada demostra, en certa manera, que pels *bombillaires* era vist com una garantia de continuïtat i, alhora, recollia l’herència reformista que, en connivència amb els barris, li traspassava el candidat amb més avals, Miquel Esquirol. Aquest es mantenia a la junta com a vocal i representant *de facto* d’Amics de la Ciutat però es retirava de la primera línia mantinguda fins aleshores a la FAVB per centrar-se en la seva tasca política al procés fundacional de Convergència Democràtica de Catalunya³⁶⁴. Finalment, la presidència de la FAVB seguia en mans de Manuel Sañes, el portaveu de l’eix comercial del passeig de Gràcia que, segons el record que en guarda Carles Prieto, era “el típic paio que volia representar la burgesia de Catalunya i no ho feia: tenia moltes idees però no les compartia ningú; era *un quiero y no puedo*”³⁶⁵.

Aquesta falta de personalitat de Sañes, que en realitat era un home de palla del sector de la burgesia barcelonina dirigit pels Maragall, Bagués, Pantaleoni i Gaspart, queda retratada en un dels molts acords aprovats per la nova junta en la sèrie de tres reunions

---

³⁶² Carles Prieto, entrevista amb l’autor (Barcelona, 12/12/2012).

³⁶³ Miquel Esquirol, entrevista amb l’autor (Barcelona, 14/1/2013).

³⁶⁴ Ibidem.

³⁶⁵ Carles Prieto, entrevista amb l’autor (Barcelona, 12/12/2012).

constituents consecutives celebrades els dies 11, 14 i 18 de febrer de 1975 a l'Hotel Calderón. Deia l'acord: "El presidente podrá, comunicándolo a la Junta rectora, encomendar y delegar su representación para determinadas gestiones a D. J. Gaspar[t], dada su vinculación y especial componencia en determinados problemas que puedan afectar a la Federación". El fet que aquest acord de junta "sobre misiones especiales del Sr. Gaspar[t]" fos revocat en la següent reunió del 28 de febrer demostra clarament la derrota de la burgesia a la FAVB. I més encara si tenim present que abans, i en la mateixa sessió del 28 de febrer, el vicepresident Frías i altres *bombillaires* conservadors s'havien enfrontat sense èxit als representants dels barris i als *bombillaires* centristes per haver aprovat la creació d'una comissió de Joventut aliena, segons ells, als objectius de l'entitat; per haver difós la FAVB una nota de premsa en contra de l'encariment de la vida que ells consideraven massa radical i sense haver passat pel filtre de la junta; i per haver denunciat la FAVB una ràtzia policial a l'Hotel Oriente, el 13 de febrer, durant una reunió de la comissió veïnal d'Ensenyament. Cal tenir present, com diu Albert Pons Valón, que "la impressió que tenien el president o els membres d'una associació de carrer era que aquells d'allà [els dels barris] eren uns revolucionaris, d'aquells que tiraven enlaire tota la ciutat; no diré que diguessin que eren uns comunistes, però ho pensaven. I d'alguna manera no erraven, perquè n'hi havia"³⁶⁶.

La cirereta de tot plegat va ser, en la mateixa convulsa reunió, que Manuel Sañes dimitís com a president de la FAVB després d'haver permès, en contra del criteri de Frías, Quinzá, Torres, Ponsa i Vila, i del seu mateix sentit del vot, precisament la votació secreta en la que, a proposta de María Ángeles Rivas, i per 7 vots a favor i 6 en contra, la FAVB s'adheria a la campanya per l'amnistia. A falta de Palau d'Hivern per assaltar, la presa de l'Hotel Oriente per part de l'antifranquisme incardinat en les associacions de

---

³⁶⁶ Albert Pons Valón, entrevista amb l'autor (Barcelona, 10/1/2013).

veïns sí era un fet consolidat. Les forces de la burgesia conservadora i, especialment, les autoritats de la dictadura encara provarien, i molt, de maniobrar per tal de recuperar el control de la FAVB. Però ja no hi havia res a fer.

5.2. El (des)control i la repressió de Martín Villa

De l'informe policial de l'11 d'agost de 1974 "Semblanza político-social sobre la Asociación de Vecinos del Sector Vallbona-Torre Baró-Trinidad (9 Barrios)" en destaca el fet que, després d'enumerar els antecedents de la majoria de membres de la junta, de senyalar la implicació directa de l'associació en la campanya electoral de Fernando Rodríguez Ocaña, i d'afirmar la presència a l'entitat de militants del PSUC, Bandera Roja, el PCE (i) i altres grups d'extrema esquerra, finalment es conclou: "La Asociación de Vecinos 9 Barrios ha sido objeto constante de vigilancia y observación por parte de los servicios específicos de la Brigada Regional de Investigación Social de esta Jefatura Superior, sin que hasta el momento presente se hayan podido obtener los suficientes elementos probatorios para proceder a la desarticulación de todas aquellas actividades subversivas que, de una manera solapada y encubierta, se vienen realizando a través de las mismas"³⁶⁷.

Això deixa entreveure que, aquell estiu en que les associacions de barri acabaven d'entrar a la FAVB, la intenció de les autoritats governatives de Barcelona, al front de les quals hi havia el governador civil Rodolfo Martín Villa des del 5 de juny de 1974, no era cap altra que intentar il·legalitzar o desarticular les entitats veïnals que se sabia que eren plataformes opositores d'hegemonia comunista, en les seves diferents variants organitzatives. Però com que la policia no va tenir facilitat per trobar elements provadors concloents i generalitzats, i després d'establir Martín Villa una reunió mensual oficial amb la junta de la FAVB per acabar de fer-se una composició de lloc, finalment el Govern Civil va optar, durant l'any 1975, per una repressió selectiva

---

³⁶⁷ AHGCB, "Semblanza político-social sobre la Asociación de Vecinos del Sector Vallbona-Torre Baró-Trinidad (9 Barrios)", Jefatura Superior de Policía de Barcelona, 11/8/1974. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 184.

combinada amb activitats d'espionatge, infiltració i guerra bruta a l'interior del moviment veïnal, inclosa la FAVB.

El que no obsta perquè, seguint la clàssica tàctica del pal i la pastanaga, el mateix Martín Villa es mostrés en ocasions condescendent amb algunes associacions veïnals i animés els regidors de l'Ajuntament a servir-se'n com a interlocutors. Ja en el seu discurs de presa de possessió com a governador civil de Barcelona, el 5 de juny de 1974, Martín Villa va combinar declaracions aperturistes –“Hay que orquestar el pluralismo de opiniones y dar mayor posibilidad de participación”- amb d'altres matisadament autoritàries: “No seré un gobernador autoritario, pero sí con autoridad”³⁶⁸. Així, per exemple, quan la tardor de 1974 el regidor del Districte V (Raval), Juan Abellán, li va manifestar per carta el seu enuig perquè “hay una asociación denominada Asociación de Vecinos del Distrito Quinto, que se irroga la representatividad de todo el Distrito, contando como socios tan solo a un par de centenares de personas; despreciando otras 15 Asociaciones de Vecinos y Comerciantes que también están ubicadas en este Distrito” i pel fet que “esa Asociación encuentra eco en algunos periódicos de nuestra ciudad”, i va insinuar al governador civil que podria plantejar-se dimitir “de no adoptar-se alguna medida apropiada al caso”³⁶⁹, Martín Villa va respondre, també per escrit: “Ten la seguridad de que, con tanta prudencia como firmeza, procuraré que la actividad de las Asociaciones de Vecinos la enmarquen en el campo determinado por la Ley y sus propios Estatutos. Con todo, creo, también,

---

³⁶⁸ “Relevo en el Gobierno Civil de la provincia”, a *La Vanguardia Española*, 6/6/1974, Barcelona, p. 31.

³⁶⁹ AHGCB. Carta del regidor Juan Abellán a Rodolfo Martín Villa, 16/9/1974. Fons Governadors Civils. Caixa 49 (II), reg. 133.

conveniente, se procure potenciar la intervención de los vecinos en las Juntas Municipales, cosa ésta en la que, me parece, hemos avanzado poco”³⁷⁰.

Aquesta apel·lació directa de Martín Villa quan amb prou feines feia mig any que estava en el càrrec s’escau amb el tarannà dialogant i aperturista respecte el moviment veïnal que havia impulsat l’alcalde Enric Masó en succeir José María Porcioles. Masó va veure clar que calia parlar amb les associacions de veïns com una realitat indiscutible als barris. Per això les seves visites a algunes de les zones més degradades de la ciutat (Port, Canyelles...) van ser seguides amb interès per la premsa i el veïnat. Una altra cosa serien els resultats positius que podia oferir l’alcalde en el marc de la dictadura i la bondat de les seves solucions salomòniques, com el bunyol urbanístic de la plaça Lesseps. Aquesta atenció de l’alcalde Masó al món veïnal va molestar alguns regidors, que li ho van fer saber. A favor, per exemple, va tenir un editorial de *Tele/eXprés* que, l’11 de desembre de 1974, va criticar la postura dels regidors: “Las asociaciones de vecinos están ahí, como un hecho real y positivo. Con su empeño se ha evitado que Barcelona se convirtiese, en ocasiones, en un algo peor de lo que, no nos engañemos, ya es: una ciudad donde la vida cotidiana resulta desagradable y donde cualquier servicio colectivo está supeditado a intereses privados”³⁷¹.

No obstant, l’*esperança Masó*, com veurem al llarg de tot aquest capítol, quedaria haviat constrenyida per les reticències de poderosos sectors del franquisme i del capitalisme especulatiu local crescut amb el porciolisme, per la dura batalla del Pla Comarcal, per polèmiques com la dels 18 regidors que van votar no al català i per la mateixes restriccions i la repressió amb que, en la pràctica, el Govern Civil, responsable

---

³⁷⁰ AHGCB. Carta de Rodolfo Martín Villa al regidor Juan Abellán, 1/10/1974. Fons Governadors Civils. Caixa 49 (II), reg. 133.

³⁷¹ *Tele/eXprés*, Barcelona, 11/12/1974, citat per ANDREU i HUERTAS (1996), p. 18.

de les relacions amb les associacions de veïns, encararia les demandes de participació ciutadana. El 5 d'octubre de 1974, un article premonitori a *Destino* de la periodista Amparo Moreno titulat “La esperanza del señor Masó” feia referència a la gasiva actitud de Rodolfo Martín Villa respecte les entitats veïnals en comparació amb la del seu predecessor al Govern Civil, Tomás Pelayo Ros, i deia el següent sota l'epígraf “La ‘apertura’ y las asociaciones de vecinos”:

“Las asociaciones de vecinos de Barcelona están empezando a inquietarse. Las trabas con que se están encontrando para celebrar asambleas y reuniones que se consideraban legales en tiempos de Pelayo Ros provoca malestar, tanto en las juntas como en los asociados. Sorprende, por ejemplo, que a la Asociación de Vecinos del Sector Lesseps se le haya denegado en dos ocasiones consecutivas el permiso para una asamblea de vecinos en la que se quería discutir el *proyecto Masó* sobre la plaza Lesseps. [...] La política de Rodolfo Martín Villa respecto a las asociaciones de vecinos parece encaminada a que éstas se dediquen exclusivamente a sus *funciones* (?). El caso Lesseps no es el único. Sabemos también de algunas asociaciones que quieren constituirse legalmente ven denegado el permiso”³⁷².

En aquest context, quan a l'assemblea del 3 de febrer de 1975 van ser escollits democràticament quatre membres dels barris a la junta de la FAVB i els *bombillaires* més conservadors i afins al franquisme van veure que l'actitud condescendent o pactista dels *bombillaires* centristes els podia fer perdre el control de la Federació van saltar totes les alarmes i es va activar la repressió i tota mena de maniobres. Especialment després que, el 28 de febrer, la FAVB s'adherís a la campanya per l'amnistia. I aquí no hi va haver ni treva ni renovacions del *espíritu del 12 de febrero* que valguessin. De fet, en una data indeterminada de març de 1975, associacions de veïns de Barcelona i Madrid van enviar una carta conjunta al president del Govern, Carlos Arias Navarro, on li recordaven el seu discurs aperturista del 12 de febrer de l'any anterior i unes

---

³⁷² MORENO, Amparo. “La esperanza del señor Masó”, a *Destino*, 5/10/1974, Barcelona.

declaracions televisives de renovació d'aquest *esperit* del 26 de febrer de 1975 per posar en evidència que el moviment veïnal estava sotmès a tota mena d'accions repressives:

“Las asociaciones de vecinos y entidades abajo firmantes nos sentimos hondamente preocupados por la ola de suspensiones y detenciones producidas en el seno de diversas asociaciones de Barcelona y Madrid, como son:

Suspensión durante tres meses de las actividades de la Asociación de Vecinos La Paz, Barcelona.

Suspensión durante tres meses de las actividades de 14 asociaciones de Madrid, el pasado 26 de febrero de 1975.

Suspensión de actos legales organizados por las vocalías de diversas asociaciones de Barcelona y Madrid: enseñanza en Barcelona, carestía de la vida en Madrid.

Detención en Madrid de cinco amas de casa, miembros de una vocalía de carestía de la vida.

Detención de varios miembros de la junta directiva de la Asociación de Vecinos de Moratalaz, Madrid, durante un acto legal de dicha asociación.

Algunos de nosotros hemos hecho llegar esta preocupación a los medios informativos del país, así como a diversas autoridades, convencidos de que no debemos permitir que nuestro silencio se interprete como indiferencia o pasividad, y seguros, como estamos, de que las reivindicaciones planteadas son lícitas y que, por lo tanto “encontrarán siempre la comprensión del Gobierno”, como declaró Ud. El pasado 26 de febrero ante las cámaras de TV.

Sin embargo, nuestras reclamaciones no han encontrado ningún eco hasta ahora. [...] En su discurso del 12 de febrero, animaba V.E. al pueblo español a ser protagonista de la vida pública, ayudando a la administración en la solución de los problemas que nos afectan a todos. Los miembros de las Asociaciones y entidades a las que representamos, así deseamos hacerlo. [...] Por ello, los abajo firmantes solicitamos la reapertura de las Asociaciones de Madrid y Barcelona que han sido suspendidas, la anulación de las multas impuestas, y la concesión por parte de las autoridades provinciales de las imprescindibles facilidades administrativas que permitan el cumplimiento de nuestra función social”³⁷³.

Aquesta carta té el valor afegit de ser la primera acció conjunta pública i documentada d'associacions de veïns de Barcelona i Madrid. Una coordinació que, és de suposar, a les autoritats franquistes no li deuria fer gaire gràcia perquè posava de relleu l'expansió i la importància creixent del moviment veïnal més enllà dels seus orígens principals a

---

³⁷³ Arxiu Naya. Carta de diverses associacions de veïns de Barcelona i Madrid al president del Govern, Carlos Arias Navarro, març 1975. Còpia sense data concreta ni signatures.

Barcelona, com certifiquen els informes policials del “Plan Barrio”, d’octubre de 1973 i gener de 1975, citats en un capítol anterior. Els mateixos informes que sentenciaven: “La subversión en los barrios y en el ámbito laboral son las dos principales palancas que emplean los grupos de oposición para derrocar al Régimen actual español”³⁷⁴. Una subversió que tenia el seu epicentre a Barcelona, segons va descriure Luis Carandell a *Triunfo*, el novembre de 1974: “La ciudad pionera en este movimiento ha sido, sin duda, Barcelona, donde las asociaciones funcionan tradicionalmente en todos los barrios con gran eficacia. El ejemplo de Barcelona ha inspirado la creación de asociaciones de vecinos en la mayoría de ciudades españolas, y recientemente este movimiento ha adquirido también gran auge en Madrid”³⁷⁵.

Aquest marc general no és precisament propici a la visió aperturista que tradicionalment s’ha volgut donar de la tasca de Rodolfo Martín Villa al capdavant del Govern Civil de Barcelona i, menys encara, en relació a les associacions de veïns. Una visió que ell contribueix a mantenir amb el seu testimoni però que no sempre encaixa amb la documentació i els fets de l’època. Ja hem vist que Martín Villa va instar Luis Vila Juárez a presentar la seva candidatura a la junta de la FAVB i que aquest, el seu home principal al moviment veïnal fins la moció de censura a la FAVB del maig de 1975, hi mantenia un contacte epistolar reservat i fluïd. També ho feia el vicepresident segon José Quinzá. Per contra, no hi ha constància documental però sí testimonis i prou indicis per afirmar que un home del Sindicat Vertical com Juan Frías, vicepresident primer i futur president, també tenia línia directa amb Martín Villa. Ho explicita Carles Prieto:

---

³⁷⁴ Fundació Utopia d’Estudis Socials del Baix Llobregat, “Plan Barrios. Estudio sobre la subversión en los barrios”, gener de 1975. Fons García-Nieto, núm. 5110, citat per BORDETAS (2012), p. 361.

³⁷⁵ CARANDELL, Luis. “Los problemas de un barrio de España”, a *Triunfo*, núm. 635 (30/11/1974), p. 24.

“El Frías trucava, però què volies fer-hi... De fet, era millor un *paio* com el Frías, que era un fatxa, que si el Martín Villa li deia no sé què però [ell] et deixava fer, que el Sañes, que volia ser no sé què. [...] El Frías era home de dretes conscient, del Sindicat Vertical i tot això, però trucava el Martín Villa. [I] al Martín Villa li havia dit ‘no sé preocupe, tenemos [la situación] controlada’. I l’altre: ‘Yo tranquilo’. I així anàvem fent. [...] [Frías] era un *paio* [al] que la gent de dretes li tenia confiança perquè era de dretes, però no era representatiu dels sectors [bombillaires]; el que era representatiu era del Martín Villa”³⁷⁶.

En síntesi, Frías era com un home de palla de qui havia arribat a governador civil després d’haver estat delegat de la Organización Sindical Española (OSE) a Barcelona, primer, i secretari general estatal, després, del sindicat franquista. Igualment, també sabem pels seus propis testimonis que Miquel Esquirol i, sobretot, Albert Pons Valón, tenien bona relació amb Martín Villa des de que havien coincidit precisament a la OSE, el 1965, quan aquest va ser-ne delegat provincial a Barcelona. Ho corrobora l’aleshores governador civil, que com a president de la FAVB recorda més Pons Valón que Frías, potser perquè el secretari (1973-1976) i després president (1976-1978) de la Federació li va ser fidel com a lleial informant fins a la seva etapa de ministre de Governació. L’etapa en que Martín Villa va haver de traslladar a nivell estatal les lliçons apreses al laboratori del canvi polític que per ell havia estat Barcelona. I tot plegat, sense deixar de seguir afrontant les reivindicacions del moviment veïnal -que Martín Villa va voler limitar amb un noat decret regulador molt contestat, l’abril de 1977- i havent d’ajudar a valorar quin era el moment idoni -millor per a la UCD i pitjor per als comunistes- per convocar les eleccions municipals, postposades finalment fins a l’abril de 1979:

“Para mí, como he dicho antes, [el moviment veïnal] era un hecho nuevo. Yo nunca me había manejado en este mundo. Y, luego, me daba cuenta que los ayuntamientos, con independencia de que fueran democráticos o no democráticos -que no lo eran-, carecían, a mi juicio, tenían falta de presencia en los verdaderos problemas municipales. Y, sobre todo, las consecuencias urbanísticas en

---

³⁷⁶ Carles Prieto, entrevista amb l’autor (Barcelona, 12/12/2012).

Barcelona y los Ayuntamientos de alrededor, lo que constituía entonces la Corporación Metropolitana: era una situación realmente rechazable al cien por cien. Y, sin embargo, yo leía en la prensa todos los días que, desde ese mundo, con acierto o sin ello, con intención política, buena parte del PSUC estaba detrás de la asociaciones de vecinos. [Y], sin embargo, lo que planteaba tenía bastante de razonable. Para mí no era un adversativo [sic], aunque viniera de ellos; es que tenían razón. Y para mí fue una experiencia también muy reveladora: es verdad que mucha gente que luego tuvieron responsabilidades políticas, y de cierto nivel, en el PSUC estaban al frente del movimiento, pero tampoco era sólo eso. Recuerdo que el presidente de la Federación de Asociaciones, que era Pons Valón, no venía de ese mundo, ni muchísimo menos”³⁷⁷.

Sigui com sigui, si a tot això hi unim el fet que la Llei d'Associacions de 1964 feia dependre legal i administrativament les associacions de veïns del Govern Civil, a qui calia comunicar totes les activitats i l'ordre del dia de les juntes i assemblees³⁷⁸; i recordem també que Martín Villa admet que, en arribar a Barcelona, es va sorprendre de la vitalitat i força del moviment veïnal com a oposició antifranquista³⁷⁹, s'entén que el governador civil tingués especial interès en establir canals de comunicació, oficials i extraoficials, amb la FAVB. Les actes de la junta certifiquen el que recorden els seus membres d'aleshores i el propi Martín Villa: durant els 18 mesos que va ser governador civil de Barcelona, es van establir reunions de periodicitat mensual entre ell i la junta de la FAVB. “Ordenamos las relaciones; incluso nos pusimos de acuerdo y creo que nos reuníamos todos los meses”, diu Martín Villa³⁸⁰.

---

³⁷⁷ Rodolfo Martín Villa, entrevista amb l'autor (Madrid, 28/2/2013).

³⁷⁸ Vegeu RISQUES, Manel. *L'Estat a Barcelona. Ordre públic i governadors civils*, Editorial Base, 2012, Barcelona, p. 239-242.

³⁷⁹ “El traje de la política [...] circulaba por el mundo universitario, por el mundo de las relaciones laborales y, bueno, en Barcelona también aprendí que circulaba por un tercer mundo, que era el de las asociaciones de vecinos. Es decir, yo, cuando llego de gobernador civil a Barcelona, de asociaciones de vecinos apenas sé nada”. Rodolfo Martín Villa, entrevista amb l'autor (Madrid, 28/2/2013).

³⁸⁰ Rodolfo Martín Villa, entrevista amb l'autor (Madrid, 28/2/2013).

Però, al contrari del relat que fa l'antic governador civil, aquestes trobades no eren sempre plàcides. Fins al punt que, en algun moment, la junta va arribar a debatre si pagava la pena mantenir-les, per concloure, per majoria *bombillaire*, que sí. “Amb el Martín Villa es van establir reunions amb freqüència fixa, no sé si mensual, que es convertien en un monòleg del Martín Villa i un intent de nosaltres de dir coses”, rememora Albert Pons Valón. Aquest altre record en té Miquel Esquirol: “Cada mes ens rebia, i a més una tarda, tres o quatre hores. I ens fotia canya! [...] Jo recordo que hi anava i venia [també] el Basilio González, i sempre [tenia] unes trifulques amb el Martín Villa... Home, també nosaltres hem demanat moltes manifestacions, i molts merders, moltes coses, tu!”³⁸¹. La versió de la principal trifulca de Martín Villa amb el vocal de la FAVB Basilio González –i que, com veurem més endavant, va tenir conseqüències molt importants, fins al punt que la FAVB va assumir puntualment competències administratives ministerials en matèria d'ensenyament- l'ha deixat escrita el dirigent veïnal dels barris de la Zona Franca:

“Por [...] la enseñanza, llegamos a un enfrentamiento personal, en el Gobierno Civil, con Martín Villa. Él decía que no faltarían plazas de 1º de BUP al terminar la primera promoción de enseñanza general básica y yo aseguraba que, sólo teniendo en cuenta las estadísticas de la Delegación del MEC, faltarían más de 16.000 en la provincia. En aquel momento el indignado sería un funcionario que vino a decir que por qué no se me hacía callar. Frías aquel día no dijo nada porque sabía que el que tenía razón era yo. Martín Villa se limitó a decir en una reunión posterior que estábamos empatados, que ni yo tenía toda la razón en lo que había dicho sobre la enseñanza ni él estaba bien informado.

Creo que Frías lo que sintió aquel día es que me pusiera nervioso y me tuviera que callar ante el gobernador porque a los pocos días tuvimos él y yo una reunión con la Delegada del MEC y a la salida me dijo: “Te felicito, Basilio. Has estado muy bien. Hoy has ganado tu”. Yo le contesté: “Tenía la misma razón hoy que el otro día en Gobierno Civil, lo que pasa es que Martín Villa es más inteligente que yo y

---

³⁸¹ Albert Pons Valón i Miquel Esquirol, entrevistes amb l'autor (Barcelona, 10/1/2013 i 14/1/2013).

logró ponerme nervioso, y hoy he puesto nerviosa a la del MEC porque es menos inteligente que Martín Villa”³⁸².

Aquest incident concret va ocórrer el 21 de juliol de 1975. I va ser prou dur com per deixar en Albert Pons Valón un “incómodo recuerdo” i forçar-lo a escriure al “distinguido amigo” Martín Villa una carta “con carácter particular sin perjuicio de que lo solicite de la Junta en la primera reunión”. En ella disculpava Basilio González “por muchos motivos ejemplar, por su dedicación, su entrega, e incluso su pensamiento político-social muy dispar en el fondo a la forma de expresarse, sin duda debido a las tensiones de su Asociación con graves problemas en el barrio”. Però, sobretot, Pons Valón lamentava “que las intervenciones en dicha reunión bordearan inconveniencia y hasta el respeto debido a V.E. y no fueran acertadas”³⁸³. El governador li va respondre després de l’estiu. En una carta datada el 2 de setembre, Martín Villa deia a Pons Valón: “Quizá los modos se salieron de sus límites normales, pero hay que contemplar, en su conjunto, la intención que anima a la persona que, si es honesta, puede justificar las formas, al menos parcialmente”. I emplaçava el secretari de la FAVB a veure’s “la próxima semana” per “intercanviar ideas sobre este y otros temas”³⁸⁴.

Amb tot, el primer d’aquells “merders” als que es referia Miquel Esquirol es va produir el 13 de febrer de 1975, just deu dies després d’escollir-se la nova junta de la FAVB amb presència de la gent dels barris i 15 dies abans de la dimissió de Manuel Sañes. Aquell vespre, mentre unes 25 persones feien a l’Hotel Oriente “una reunión informal que celebran cada jueves los vocales de educación de diversas asociaciones” van

---

³⁸² GONZÁLEZ, Basilio. *Historia de un barrio que vive y lucha. Nuestra Señora de Port-Zona Franca*, Graó (autoedició), 1979, Barcelona, p. 67-69.

³⁸³ AHGCB. Carta d’Albert Pons Valón a Rodolfo Martín Villa, 22/7/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 149.

³⁸⁴ AHGCB. Carta de Rodolfo Martín Villa a Albert Pons Valón, 2/9/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 149.

irrompre a la seu social de la FAVB efectius de la Policia Armada que “habían recibido aviso de Jefatura Superior de que se estaba produciendo una reunión en el Hotel Oriente sin autorización”. Així ho va relatar Albert Pons Valón, testimoni dels fets, en l’informe de tres pàgines que va elaborar per a la junta de la FAVB. Pons Valón va mediar amb l’inspector en cap de l’operatiu, que va trametre per telèfon al comissari els arguments del secretari de la FAVB: no hi havia il·legalitat perquè es tractava d’una reunió interna de socis a la seu social de l’entitat i, per tant, no calia autorització prèvia. “La contestación telefónica que presumo fue desde la comisaría y que se me indicó era como consecuencia de consulta al Gobierno Civil, fue de que se suspendiera la reunión y se tomara filiación de los reunidos para comprobar si existían elementos ajenos a la Entidad o con carácter de peligrosidad social”, va relatar Pons Valón. Això va provocar “una situación muy tensa ante la indignación de los reunidos” que va arribar a “una posición realmente violenta” quan les forces de seguretat van acordonar l’Hotel Oriente i van obligar a identificar tothom “ante el pánico de diversos asistentes” i “el temor de un fichaje por la policía”. El retinguts van abandonar, un per un, l’hotel després de ser identificats, inclosos “dos personas sin documentación, Ramon Gassiot, secretario de la Asociación Sol de Baix y Nuria García de Pueblo Seco”, que ho van fer sota el reconeixement i responsabilitat de Pons Valón. Aquest va anar a comissaria a explicar-se i a rebre la instrucció governativa de que, a partir d’aquell moment, qualsevol reunió interna de la FAVB havia de ser notificada amb una antelació de 48 hores. En el seu informe intern, Pons Valón va escriure una “impresión personal” que atribueix a “algún hecho ajeno a la Federación” l’alerta a les autoritats perquè la policia intervingués:

“Creo se produjo algún hecho ajeno a la Federación que sensibilizó a las fuerzas de orden público hasta tomar una posición absolutamente anormal: presencia de dos inspectores, fuerzas de policía armada, actuación enérgica dentro de una cortesía y educación y decisión de alguien a quien se consultó que juzgó necesaria una decisión de suspensión de reunión e identificación de asistentes que no sé si

afirmar como improcedente pero sí por lo menos arriesgada dada la resonancia que tendrá [...] y las consecuencias futuras que quizá pueden ser imprevisibles”.

No obstant, la veritat és que va ser el mateix vicepresident segon de la FAVB, José Quinzá, qui, secretament i pel seu compte, va comunicar-se amb Martín Villa per demanar la intervenció policial de la reunió de la comissió d’Ensenyament a l’Hotel Oriente, el 13 de febrer de 1975. Hi ha la prova en la transcripció d’un telefonema de “carácter reservado” a Martín Villa, conservat a l’arxiu del Govern Civil:

“Ha llamado el Sr. Quinzá, de la Junta de la Federación de Asociaciones de Vecinos con el deseo de comunicar –con carácter reservado- a S.E., su preocupación ante el cariz que toman algunas reuniones de dicha Junta. Los miembros de la misma recientemente incorporados quieren utilizarla como campo de sus maniobras. Concretamente, para hoy, jueves, pretenden celebrar una reunión en el Hotel Oriente con jóvenes interesados en estos temas; la convocatoria no es de la Junta Directiva sino de los miembros conflictivos antes aludidos”³⁸⁵.

Com hem vist abans, la discussió sobre aquest incident policial i l’acord majoritari de junta de presentar disculpes als activistes veïnals identificats i, alhora, demanar una reunió explicativa a Martín Villa³⁸⁶, va ser un dels punts polèmics previs a la dimissió de Manuel Sañes, el 28 de febrer, després de la votació a favor de la campanya per

---

³⁸⁵ AHGCB. Telefonema de José Quinzá a Rodolfo Martín Villa, 13/2/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 148.

³⁸⁶ L’acta de la junta del 18/2/1975 recull una resolució de set punts per la qual es decideix “reunir nuevamente a los indicados Sres. [els membres de la comissió d’Ensenyament identificats el dia 13 de febrer] a los que se presentará excusas por el incidente que lamenta la Junta Directiva” i se’ls comunicarà “a los asistentes a dicha reunión la firme resolución del Sr. Gobernador Civil de que la lista de nombres recogida no queda bajo ningún concepto en constancia como antecedentes de ninguna clase”. L’acord establia també la presentació d’“excusas al Hotel Oriente” i la suspensió de “todas las reuniones que deban celebrarse en dicho Hotel Oriente a no ser las imprescindibles”. També establia que “para evitar otras posibles situaciones de violencia se ha aprobado un régimen de funcionamiento de comisiones que debe evitar toda posible interpretación dudosa por parte de la autoridad, particularmente sobre la calidad [sic] de los asistentes mediante una nominación personalizada y no por Asociaciones miembros”. Finalment, recollia la intenció de la FAVB de plantejar “este problema” en una reunió amb Rodolfo Martín Villa el 13 de març. Per 6 vots en contra, 4 a favor i 1 abstenció, la junta va rebutjar fer pública aquesta resolució sobre els incidents del dia 13 de febrer.

l'amnistia. L'endemà d'aquesta transcendent decisió, el governador civil n'era informat puntual i detalladament per mitjà d'una "nota confidencial", a mitges mecanografiada i a mitges manuscrita, en aquest cas del vocal de la FAVB Luis Vila Juñer, que proposava "maniobrar", fins i tot amb coaccions als membres de junta, per tal de reconduir la situació. Val la pena transcriure el document:

"Mi querido amigo:

Lo que había de ocurrir ocurrió. [...] Ayer noche hubo reunión de Junta de la Federación de Asociaciones de Vecinos y explotó la bomba. Se pidió la adhesión de la Federación a la campaña de Justicia y Paz en favor de la amnistía (el asunto había quedado sobre la mesa en reunión anterior). Se opuso Frías por considerar no estaba previsto el caso en los Estatutos, lo hice yo también por pensar que el tema se apartaba de las misiones y ámbito de la Federación, Sañes quería pasarlo a la Asamblea, surgió la votación, su resultado 7 (Pons, Vallverdú, Esquirol, Basilio, M^a de los Ángeles, Prieto, Ponsa) a 6 (Sañes, Frías, Solé, Torras, Quinzá, Vila). Frías tuvo una reacción explosiva contra Sañes y este airada y violentamente presentó su dimisión que quiso constase en acta, Frías (primer vicepresidente) suspendió la sesión. Pienso que Sañes aprovechó la ocasión, convencido como está de la inviabilidad de la Junta actual donde, lo comenté antes, hay una teórica paridad entre ponderados y demagogos (4 a 4) con un centro (4) del que 3 están más al extremo (Pons, Ponsa y Esquirol) y uno de centro verdad (yo) más Sañes fluctuante. Así está la situación ¿qué solución?

- a) Pedir a Sañes reconsiderare su posición
- b) Forzar una votación contraria (es difícil) para que la Asamblea desautorice a la Junta en el tema amnistía y por tanto tenga que dimitir toda la Junta de acuerdo con lo establecido.

En la primera posición posponemos el problema. En la segunda tenemos unos riesgos importantes y son:

1º No conseguir éxito en la votación sobre el tema amnistía, a la "democracia" le tira mucho, de no lograrse esta votación la elección sería sólo de presidente y únicamente un demagogo puede aceptar la presidencia de esta junta.

2º Que se consiga la votación y tenga que dimitir toda la junta, es difícil ver que junta puede hacerse si tenemos dos grupos muy definidos: Demagogos "Sres Esteva", inoperantes, ineficaces o tontos [i] Minoría constructiva.

Pienso que quizá sería lo más prudente apretar a Sañes para que reconsiderase su posición y así ganamos un tiempo para maniobrar, se fuerza en la Asamblea la votación contraria a la de la Junta en cuyo caso esta debe dimitir. Si hemos sabido movernos y hemos puesto toda la carne en el asador, la minoría, jugándonos el

tipo *todos* (inclusive apretando o coaccionando a los otros dos grupos) puede salir una junta menos mala e incluso presidida por el propio Sañes”³⁸⁷.

Fos com fos, el cas és que l'evolució de la situació interna a la FAVB durant els tres mesos següents va ser convulsa i caòtica. El 21 de març van presentar cartes de dimissió a la junta el vicepresident José Quinzá i el tresorer Juan Torras, del sector *bombillaire* conservador. L'11 d'abril es va celebrar a l'Hotel Oriente l'assemblea ordinària anual, a la qual van assistir “unas 110 personas, 78 de las cuales eran presidentes de diferentes asociaciones de vecinos de barrios o calles de Barcelona y el resto acompañantes”³⁸⁸, i que va formalitzar la dimissió de Manuel Sañes com a president i va ratificar el seu substitut, Juan Frías. Qui des del 28 de febrer exercia el càrrec en funcions va ser ratificat per una estreta majoria de 39 vots a favor, 33 en contra, 4 en blanc i 1 abstenció³⁸⁹. En la mateixa assemblea es va aprovar per unanimitat l'admissió formal a la FAVB de 51 associacions de veïns³⁹⁰, entre elles totes les combatives de barri, que *de facto* ja venien treballant-hi i estaven inscrites al registre de socis des de feia mesos. Es va rebutjar, en canvi, l'extensió de l'àmbit d'influència territorial de la FAVB a tots els municipis de l'àrea metropolitana, que es el que pretenien les associacions de barri en plena batalla contra el Pla Comarcal, fixant-se per majoria dels *bombillaires* que “el ámbito de la Federación será el de la ciudad de Barcelona”. Això en va deixar fora

---

³⁸⁷ AHGCB. Carta i “nota confidencial” de Luis Vila Juñer a Rodolfo Martín Villa, 1/3/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 154.

³⁸⁸ AHGCB. Informe policial al Govern Civil sobre “Asamblea general ordinaria de la Federación de Asociaciones de Vecinos de Barcelona”, 12/4/1975. Fons Governadors Civils. Reg. 131.

³⁸⁹ La suma total de vots que dona l'acta de l'assemblea, 77, comptabilitza una associació present menys que les 78 que va comptabilitzar la Policia en el seu informe al Govern Civil. AHGCB. Informe policial al Govern Civil sobre “Asamblea general ordinaria de la Federación de Asociaciones de Vecinos de Barcelona”, 12/4/1975. Fons Governadors Civils. Reg. 131.

³⁹⁰ L'informe policial torna a diferir de l'acta de l'assemblea i comptabilitza “la admisión en la Federación de 48 asociaciones, con lo cual son 101 el número de asociaciones que integran la Federación”. AHGCB. Informe policial al Govern Civil sobre “Asamblea general ordinaria de la Federación de Asociaciones de Vecinos de Barcelona”, 12/4/1975. Fons Governadors Civils. Reg. 131.

formalment algunes associacions de barris de l'Hospitalet i Cornellà que ja hi participaven. Aquesta decisió i el manteniment de Frías a la presidència van ser victòries pírriques dels *bombillaires*, que, dividits més per atàvics enfrontaments personals que per ideologia, alguns d'ells van acabar l'assemblea anunciant la presentació d'un vot de censura a la junta (el subscriurien un total de 58 associacions) i havent d'escoltar la rèplica més contundent per boca d'un altre *bombillaire* de dretes -alineat amb el president conservador Frías i amb els centristes- com era Sebastián Álvarez, de l'AV Princesa i home de palla del prohom burgès Joan Antoni Maragall. Malgrat criticar que la gent dels barris “se pasan de la raya con la apelación de Asociaciones de la bombilla”, l'acta de l'assemblea reflecteix que Álvarez va defensar: “No existe la división de derechas y barrios pues todos son asociaciones y deben estar unidos. Las que nacieran con las limitaciones de sus circunstancias en el centro de la ciudad fueron la base de la Federación. Cree que los asuntos se deben decir a la cara y no por la prensa. Los problemas están en los barrios y no en las calles del centro. La calle que se niegue a apoyar las justas decisiones de los barrios debe salir de la Federación”³⁹¹.

Fins i tot la mateixa evolució personal de Juan Frías al capdavant de la FAVB exemplifica aquesta victòria dels barris, irreversible des del moment en que, un mes i mig després, van superar també la moció de censura. Cal tenir present, com veurem més endavant, que Frías va ser el president que va sol·licitar el permís per la manifestació per l'amnistia de l'1 de febrer de 1976, tot i que no la va veure perquè va morir molt

---

³⁹¹ La versió que en dona l'informe policial, sense identificar Sebastián Álvarez pel nom, es que un “presidente de una de las asociaciones presentes se lamentó de la nota aparecida en los periódicos de hoy ya que presentaban a la Federación dividida en: bombilleros, conflictivos, de derechas, de izquierdas, etc., lo que quería significar desunión. Añadió que la ropa sucia debe lavarse en casa y que nuestros esfuerzos debían dirigirse a solventar los problemas de los barrios periféricos que son los más afectados y trabajar en equipo con total unión”. AHGCB. Informe policial al Govern Civil sobre “Asamblea general ordinaria de la Federación de Asociaciones de Vecinos de Barcelona”, 12/4/1975. Fons Governadors Civils. Reg. 131.

pocs dies abans. Així retrata la personalitat i evolució de Frías el vocal i responsable d'Ensenyament i Cultura de la FAVB Basilio González:

“Aquel viejo agresivo y duro sería, después, hasta su muerte, un ejemplo para mí de lo que puede dar de sí una persona y lo que puede evolucionar, en poco tiempo, por edad que tenga y por contradictoria que sea su vida. Presidente del Sindicato de la Madera en Hospitalet durante muchos años, representante de la rama más dura de las asociaciones de calle, había llegado a Presidente de la Federación como consecuencia de un plante hecho al anterior presidente por aceptar una propuesta de los representantes de barrio sobre la amnistía. El Sr. Frías fue viendo cuanto había de espontaneidad y sinceridad en los planteamientos que hacíamos los representantes de los barrios en la Federación”³⁹².

En l'extens informe mecanoscrit del Govern Civil “Enfoque correcto de la FAVB”, datat el 27 d'abril de 1975, és clar que el seu anònim autor recomana admetre amb realisme que la decisiva batalla pel control del moviment veïnal està perduda per part dels afins a la dictadura i també per part de la burgesia. Fins i tot aventura que “si no prospera el voto de censura [que requeria majoria de dos terços de l'assemblea] habrá que preveer la renovación de dos vicepresidentes y un tesorero [i] de no alcanzarse una clara mayoría, en cualquiera de las posturas, se pronostica escisión”. Segons això, i malgrat recomptar 65 associacions com a “azules” per només 23 de “rojas” i 7 d'ambivalents o indecises, l'informe recomana actuar amb intel·ligència i pragmatisme per evitar o mitigar, almenys, el perill que representa l'hegemonia comunista emanada de les associacions de barris. “La Federación está resultando una plataforma ideal (tal como tenían los antiguos concurrentes al Salón Rosa) para desarrollar una actividad política que puede superar en influencia a la que tengan las corporaciones específicas (Colegios Profesionales, Sindicato actual, Centros Confesionales, etcétera”); a més a més de que, “tal como va ahora, la Federación ofrece siempre una salida airosa y

---

³⁹² GONZÁLEZ, Basilio. *Historia de un barrio que vive y lucha. Nuestra Señora de Port-Zona Franca*, Graó (autoedició), 1979, Barcelona, p. 67-69.

aprovechable para los planes anticiudadanos de unos pocos, en beneficio de una ideología política porque o se hace caso del fondo de sus reivindicaciones y de la forma de plantearlas (con lo cual ganan ambos propósitos) [...] o no se atiende las reivindicaciones, con lo que se crea y explota la figura de *mártir*”³⁹³.

Convé destacar que aquest informe del Govern Civil està plantejat amb gran transcendència i en clau de laboratori de la futura evolució política d'un país on es té clar que es viurà una “próxima lucha política” entre dictadura i democràcia. Després d'una anàlisi exhaustiva de la història i la situació de la FAVB en aquell moment, i d'un sorprenent però simptomàtic i extens punt d'antecedents i “paralelismos” històrics respecte l'escenari polític de l'Espanya dels anys 30 -que conclou: “hay que ceder ante el pueblo... de lo contrario no hay quien lo frene”-, l'informe planteja sis propostes concretes d'acció respecte la FAVB, elevades (no queda clar que fossin avalades) al governador Martín Villa poc abans del debat de la moció de censura veïnal. Fins i tot se li quantifica al governador civil el cost econòmic de l'operació que podem denominar *Enfoque correcto de la FAVB*, que es xifra “no menor del millón de pesetas iniciales, y medio millón hasta estabilizar la cuestión”³⁹⁴. Vet aquí les sis propostes, claus per a les conclusions d'aquesta investigació més enllà de si es van intentar posar en pràctica o no:

“Pensar en la gravedad del momento. Lo que suceda con las Asociaciones de Vecinos será un precedente (un reflejo, si se quiere) de lo que sucederá en la próxima lucha política.

Admitir que para este asunto se necesita un líder, no necesariamente de derechas, pero sí necesariamente anticomunista.

Dotarlo de los medios necesarios.

Aceptar la solución que nazca responsablemente, sin confiar en las coaliciones excesivamente.

---

³⁹³ AHGCB, “Enfoque correcto de la FAVB”, 27/4/1975, Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 118.

³⁹⁴ *Ibidem*.

Respetar el color que salga siempre que se garantice el aislamiento y la neutralización del comunismo.

Atender las peticiones de la Federación, en asuntos de buen fondo y presentadas con la debida forma, para que no haya posteriores razones para reiniciar el problema y, básicamente, porque la Administración y el Gobierno han de quedar convencidos de que, a través de la Federación, habla el pueblo bueno, sincero y adicto, aunque tosco, que en definitiva es sensible a la injusticia y no la tolera³⁹⁵.

És en base a aquest argumentari que Martín Villa i la seva gent, *bombillaires* de totes les tendències, van intentar dur a bon port la moció de censura presentada a la FAVB per 58 associacions bombillaires. Sense èxit. Perquè, tot i que la votació de l'assemblea extraordinària del 23 de maig de 1975 va donar un resultat de 50 vots a favor de la censura, 33 en contra i 1 en blanc (sobre un cens de 84 associacions participants), la moció no va assolir els dos terços requerits per prosperar, segons el reglament intern de la FAVB, a causa de la divisió entre els *bombillaires*. Que va anar encara a més quan l'home de Martín Villa, Luis Vila Juñer, el 6 de juny va formalitzar també per carta la seva dimissió de la junta després de perdre la moció de censura. Però més enllà del resultat, que objectivament era un triomf per als barris, el que és interessant analitzar és per què i com van perdre els *bombillaires* i les maniobres fetes a tres bandes per trobar una solució que aïllés la gent dels barris, protagonitzades durant les setmanes prèvies per les diferents faccions *bombillaires*, el Govern Civil i *enviats especials* de Jordi Pujol aliens a la FAVB. El relat pormenoritzat el revela, un cop més, un informe del Govern Civil, quatre pàgines anònimes, mecanografiades i sense títol, però perfectament atribuïbles a Luis Vila Juñer³⁹⁶.

Segons detalla aquest informe, el dissabte 3 de maig, a les 12.30 hores, es va fer al Govern Civil una reunió entre el governador Martín Villa, el president de la FAVB,

---

³⁹⁵ Ibidem.

³⁹⁶ AHGCB. Informe FAVB 16/5/1975. Text anònim i mecanoscrit de quatre pàgines, atribuïble a Luis Vila Juñer. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 155.

Juan Frías, el vicepresident dimissionari José Quinzá, el vocal Luis Vila Juñer i l'home de confiança de Joan Antoni Maragall, Sebastián Álvarez. El resultat de la trobada va ser clar: “Se mantiene voto de censura”. En acabar la trobada, a les 13.30 hores, però encara al pati del Govern Civil, “Álvarez informa debe reunirse inmediatamente con Sr. Miró Arderiu, secretario de [la patronal] Secot³⁹⁷ [sic], del grupo de Jorge Pujol [sic] (Catalana – Democracia Cristiana) a cuyas órdenes manifiesta están Basilio [González] y [Miquel] Esquirol”, ambdós membres de la junta de la FAVB. Dos dies després, el dilluns 5 de maig, Álvarez va informar per telèfon Vila Juñer (i aquest es de suposar que Martín Villa) de que “grupo Democracia Cristiana (Pujol) ha encontrado solución idónea”. La fòrmula la va presentar Álvarez aquella mateixa nit en una “reunión del grupo de los 12 presidentes promotores de la censura (Frías, Álvarez, Quinzá, Vila, Ponsa (Cármenes), Juliachs, Compta, Cabra, Costa, etc.)” i consistia en el següent: “a) Retrasar en 6 meses voto censura a la espera de la actuació de la junta; b) Centro (Esquirol, Basilio, Pons) serán más ponderados; c) Grupo promotor voto censura nombrará puestos vacantes”³⁹⁸.

A Juan Frías, president de la FAVB i a la vegada promotor del vot de censura contra la seva junta, li va semblar bé la proposta que Álvarez havia plantejat amb l'aval de Jordi Pujol i que garantia que “los del centro serán buenos chicos”. Tota la resta de participants la van rebutjar, amb arguments clars i contundents: era “una tomadura de pelo” (Quinzá); “retrasar 6 meses es condenar la censura al fracaso y defraudar a los 58 firmantes”; “la experiencia demuestra que la posición del llamado Centro no ofrece garantías”; “si lo que pretendemos es eliminar la política en las asociaciones aceptar el

---

³⁹⁷ La patronal multisectorial Cecot, que aplega diferents gremis i petites i mitjanes empreses catalanes, es va constituir oficialment el 15 de març de 1978 a partir de l'aliança entre l'Institut Industrial (creat el 1873) i la Unió Comercial i Industrial (creada el 1912). No obstant, va ser precisament el 1975 que ambdues entitats van començar a col·laborar per forjar la unió en la Cecot.

³⁹⁸ AHGCB. Informe FAVB 16/5/1975. Text anònim i mecanoscrit de quatre pàgines, atribuïble a Luis Vila Juñer. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 155.

acuerdo es imponerla” (Vila). En conseqüència, aquell 5 de maig a la nit es va decidir “seguir adelante [con] el voto de censura” i impugnar l’assemblea inicialment convocada pel 9 de maig “por incumplirse el plazo establecido de convocatoria, el Sr. Frías la retrasará”³⁹⁹. I així va ser: el president de la FAVB va endarrerir l’assemblea per debatre la censura fins el dia 23 de maig de 1975.

Mentrestant, van seguir les maniobres entre els *bombillaires*. Dimarts, 6 de maig, i a sugerència d’Álvarez, es van trobar a fer un cafè Quinzá i Vila amb Esquirol i Pons Valón. Per entendre’ns: es veien els *bombillaires* de dreta amb els de centre, i a proposta de l’home de confiança de la burgesia que representava Joan Antoni Maragall i tendia ponts entre els *democrístians* de Jordi Pujol i els franquistes afins a Martín Villa. Segons l’informe del Govern Civil, “sin pena ni gloria termina el café”. I la mateixa tarda, en conversa telefònica entre Vila i Frías, el president de la FAVB, d’acord amb Pons Valón, proposa un sopar de conciliació pel divendres següent entre “ellos (Pons, Esquirol, Ponsa (Valle Hebrón), Vallverdú, Basilio, Prieto, M^a de los Ángeles, Solé) y nuestros: Frías, Álvarez, Vila, Cabra, Quinzá”. El sopar es va fer, però sense Vila, perquè, segons va dir-li Frías, “ellos prefieren que Ud. no asista”. Sembla evident que ni la gent dels barris ni els *bombillaires* afins a Pujol, però tampoc la dreta *bombillaire* clàssica, volien seure junts a taula amb el principal espia de Martín Villa de testimoni. En canvi, sí va assistir al sopar l’enviat de Pujol i secretari de la Cecot Miró Arderiu. Això va ser prou motiu perquè Pons Valón abandonés la trobada “antes de entrar en el tema, parece que por la presencia de personas ajenas a la Federación”. En qualsevol cas, la qüestió es va abordar i els representants de la burgesia més genuïna, tant Álvarez com Miró Arderiu, van insistir en la proposta de postposar la moció de censura, cosa que va tenir com a conseqüència el fet de “desmembrar el grupo constructivo” que l’havia

---

³⁹⁹ Ibidem.

proposada. Així, la nit del 15 de maig, una setmana abans de l'assemblea que havia de debatre i votar la censura, el grup promotor es va reunir “con bastantes ausencias” per certificar que “cada cual [va] por su lado”. Concretament, amb aquestes posicions personals: “Quinzá, censura inmediata; Ponsa (Cármenes), censura inmediata; Rubin, lo que haga el presidente; Frías [el president], no se define; Vila, censura inmediata; Juliachs, no se define; Cabra, aplazamiento; Dos más, aplazamiento”⁴⁰⁰.

És en aquest context, i en un ambient enrarit i ple de nervis reflectit a les actes de les juntes de la FAVB dels mesos d'abril i maig -plenes de retrets, impugnacions i discussions internes, en bona part protagonitzades pels vocals dels barris, d'una banda, i l'home de confiança de Martín Villa i també vocal Luis Vila, amb la parella Esquirol-Pons Valón i el president Frías fent equilibris a banda i banda⁴⁰¹ - que, finalment, es va arribar al debat de la moció de censura en l'assemblea extraordinària del 23 de maig de 1975. Poc abans, els quatre vocals de barri (Jordi Vallverdú, Carles Prieto, María Ángeles Rivas i Basilio González) i els tres *bombillaires* de centre afins a Jordi Pujol o més proclius al pacte amb els barris (Miquel Esquirol, Albert Pons Valón i Francisco Solé) van enviar a les associacions federades una llarga carta a mode de programa on explicaven per què no dimitien i els arguments amb els quals afrontaven la censura:

“Sabemos de las dificultades que comporta el equilibrio de una Junta Directiva en la Federación actual, por las diferencias entre las Asociaciones tanto de criterios como de intereses e incluso de concepción y funcionamiento, lo que condiciona que en la Junta se llegue a acuerdos tras viva discusión y, generalmente, no por unanimidad sino por mayoría. Lo que nos parece absolutamente normal y positivo, siempre que sepamos hacer uso de un funcionamiento democrático, acatando los acuerdos de la mayoría, prescindiendo de posiciones personales.

---

⁴⁰⁰ Ibidem, per totes les cites.

⁴⁰¹ N'és un exemple que la Policia, en el seu informe sobre l'assemblea ordinària de l'11 d'abril de 1975, va concloure: “Ha de señalarse que aun cuando en algunos momentos las intervenciones parecían querer rebasar la orden del día, la habilidad del Sr. Frías y el secretario Sr. Pons consiguieron llevar la asamblea por cauces normales”. AHGCB. Informe policial al Govern Civil sobre “Asamblea general ordinaria de la Federación de Asociaciones de Vecinos de Barcelona”, 12/4/1975. Fons Governadors Civils. Reg. 131.

Creemos por tanto, que la actual *crisis* debe resolverse proveyendo por la Asamblea los actuales cargos vacantes, mediante las correspondientes y preceptivas elecciones. Ya que más pactos entre las supuestas minorías dirigentes de los diferentes grupos no son realizables, ni aconsejables.

Manifestamos nuestro total deseo de independencia con respecto a la Administración, actuando siempre dentro de los cauces legales establecidos por la actual legislación y por los correspondientes estatutos de la Federación y de las Asociaciones. Creemos que las Asociaciones de Vecinos no deben ser mediatizadas por nadie. [...] Consideramos que ya es hora de que cesen las luchas intestinas y las apetencias de control sobre nuestra Federación, que normalizada y completada la Junta Directiva, nos unamos todos en el trabajo por una Barcelona mejor y más de acuerdo con los deseos de la mayoría de sus vecinos. Esto solo lo conseguiremos mediante el trabajo sordo, pero efectivo de las comisiones actualmente formadas y el planteamiento de dichos trabajos. Como fondo a las reivindicaciones de los habitantes de la ciudad, ante las Autoridades competentes. [...] Proponemos como método de trabajo de las comisiones que se parta de la realidad del ente natural, del Barrio”.

Sabedor el governador, per aquesta carta de coalició final entre barris i *pujolistes* i pels informes del seu principal home a la FAVB i espia, Luis Vila Juñer, que les diferències entre els *bombillaires* portaven la censura al fracàs, és verosímil (tot i que no hi ha prova documental) que a darrera hora maniobrés perquè un fidel sindicalista franquista com Juan Frías es passés de bàndol. Retractant-se de la moció que ell mateix havia abanderat, Frías (i altres *bombillaires* de dretes) van fer pinya finalment amb els *bombillaires* de centre afins a la burgesia que encarnaven Joan Antoni Maragall i Jordi Pujol. L'objectiu: conservar la presidència de la FAVB i vigilar des de dins, en aliança amb els centristes sempre que fos possible, l'activitat dels comunistes hegemònics als barris. La primera part de l'objectiu es va assolir, perquè Juan Frías va seguir al capdavant de la FAVB. La segona part no, perquè el PSUC va seguir guanyant hegemonia tot i la presència d'altres grups d'esquerra, tant alguns socialistes (sobretot de Convergència Socialista de Catalunya i de la Federació Catalana del PSOE) que començaven a treure el cap al moviment veïnal com una extrema esquerra reforçada en

alguns barris, més enllà de Bandera Roja, sobretot per la Organización de Izquierda Comunista (OIC), el Partit del Treball (PT), el Moviment Comunista (MC), el Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN) i, en menor mesura, també la Lliga Comunista Revolucionària (LCR) i la Organización Revolucionaria de Trabajadores (ORT, amb més força a Madrid que a Barcelona).

En el fons, i amb la FAVB com a principal exemple pràctic, Martín Villa va veure i va acceptar públicament que tenia la batalla de Barcelona perduda. No obstant, el 8 de juliol encara es va reunir amb el seu fidel Luis Vila Juñer, ja dimissionari de la junta, que va organitzar una trobada entre el governador i els *bombillaires* José Quinzá (“ya le conoces, es un niño grande con un gran corazón, que se portó como un jabato en el voto de censura, merece una felicitación por su labor y ánimos para seguir adelante”), Eduardo Ponsa (“a última hora se enfrió un poco, es elemento de valía”) i Joaquín Juliachs (“fue el que en la Asamblea defendió el voto de censura y lo hizo estupendamente, noble a carta cabal, se puede contar con él íntegramente”) amb vistes a “trazar un plan de trabajo futuro” que Vila plantejava així en carta a Martín Villa: “Pienso que nuestra labor ha de ser la creación de cuantas asociaciones de calles y barrio podamos, sin armar ruido, hasta obtener una mayoría constructiva y eficaz, sobre todo eficaz”⁴⁰².

Però Martín Villa era un home realista, va entendre que l'hegemonia la tenia perduda al moviment veïnal i, fent bo aquell recordatori històric de l'informe “Enfoque correcto de la FAVB”, va creure que potser més li valia cedir una mica per mirar de frenar el poble. Pactant, si feia falta, amb el catalanisme burgès però, això sí, amb el rebuig al comunisme com a línia roja infranquejable. Les entrevistes secretes amb Jordi Pujol que Martín Villa reconeix que li retreien els sectors més ultres del Movimiento anaven en

---

⁴⁰² AHGCB. Carta de Luis Vila Juñer a Rodolfo Martín Villa, 8/7/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 152.

aquesta línia⁴⁰³. I també hi anaven les declaracions exclusives a *La Vanguardia* pel 18 de juliol de 1975 que, en carta privada, li va elogiar Albert Pons Valón per “capacidad dialéctica”, “seriedad de posición” i “base honesta de toma de conciencia de la problemática de nuestra coyuntura”⁴⁰⁴. Sota uns titulars sorprenentment aperturistes⁴⁰⁵, Martín Villa reflexionava en clau no tant democràtica com podia semblar:

“Estimo en todo su valor y en toda su dimensión las corrientes políticas que pueden producirse de afirmación catalana. Los pueblos tienen el derecho y el deber de potenciar su propia personalidad. Pero creo, asimismo, que conviene no confundir los términos y considerar que el pensamiento político catalán ha de ir necesariamente unido a unos determinados colores políticos. Ello significaría la instauración de un odioso monopolio que podría conducirnos a la más absurda de las situaciones [...]; sería condenar a un *totalitarismo* mezquino y sin horizontes. Si este monopolio es de izquierdas, poco o nada tiene que ver con un catalanismo que tenga autoridad y tradición, más bien se relaciona con el intento de lanzar una arma arrojada al sistema político”⁴⁰⁶.

Vaja, tot el contrari del que diu la tòpica divisa espanyolista: *Antes roja que rota*. A l'inrevés, per una Espanya *antes rota que roja* semblava apostar Rodolfo Martín Villa. Però això era tant sols una cara, la cara pública, de l'astut governador civil. La memòria selectiva que encara el 2013 -tot i no prodigar-se gaire en entrevistes i haver-la bandejat en el seu llibre de memòries- era la que li agradava cultivar. Perquè quedés clar que la

---

⁴⁰³ “Alrededor del 18 de julio, me fue a ver lo que podía ser la comisión permanente o algo así del Consejo Provincial [del Movimiento] a plantearme algunas determinadas cosas. Incluso, en algún caso, a discutirme actitudes, pues a lo mejor se habían enterado que yo algún día había comido con Jordi Pujol, o este tipo de cosas. La verdad que con muy buena intención, dicho sea, pero lo que señalaba es cuanta distancia había entre ellos y la realidad”. Rodolfo Martín Villa, entrevista amb l'autor (Madrid, 28/2/2013).

⁴⁰⁴ AHGCB. Carta d'Albert Pons Valón a Rodolfo Martín Villa, 22/7/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 149.

⁴⁰⁵ “Los catalanes aspiran a consolidar un orden de amplia base democrática”; “Creo que Don Juan Carlos desea una profunda democratización de la vida española, partiendo del sistema político vigente”; “Los pueblos tienen el derecho y el deber de potenciar su propia personalidad; “Debería dotarse a algunos delegados de la Administración de una categoría que permitiera resolver más cosas en Barcelona”, a *La Vanguardia Española*, 19/7/1975, Barcelona, p. 21.

⁴⁰⁶ “Declaraciones de Don Rodolfo Martín Villa en exclusiva para *La Vanguardia*”, a *La Vanguardia Española*, 19/7/1975, Barcelona, p. 21.

seva etapa de governador civil a Barcelona havia estat una mena de laboratori, un assaig (en positiu, és clar), del que després seria la transició democràtica a l'Estat espanyol, en la que la qüestió social i urbana va ser com a mínim tant important com les qüestions política, socioeconòmica i laboral i educativa:

“Sería demasiado vanidoso decir que yo me sabía el mundo universitario y el mundo laboral, pero ambos mundos no me eran ajenos, y éstos eran dos terceras partes de los problemas. La tercera parte podía ser el mundo municipal que circulaba menos de lo que debiera por el cauce municipal normal. [...] Viajar por Barcelona y ver dónde se estaba construyendo y de qué manera, para mí sí fue esa una gran enseñanza. ¿Qué había intenciones políticas partidarias en muchas de las cosas que se planteaban? Seguro. Pero eran razonables”⁴⁰⁷.

No obstant, aquest laboratori que era la Barcelona de 1974 i 1975, i en especial l'experiència apresada per la derrota dels seus homes a la FAVB, va servir també a Martín Villa per treure altres lliçons menys confessables i per aplicar mesures molt menys aperturistes i democràtiques que les que es desprenen de les seves declaracions. I és que, durant el mandat de Martín Villa com a governador civil de Barcelona, el franquisme va posar en marxa una campanya de repressió policial selectiva però bastant generalitzada contra el moviment veïnal, acompanyada d'actuacions de guerra bruta. Ja hem vist com associacions de veïns de Barcelona i Madrid ho van denunciar, el març de 1975, fins i tot amb una carta dirigida al president del Govern. Vegem ara el que prova la documentació governativa.

Ja el 7 de novembre de 1974, i segons un document titulat “Borrador de carta circular que no se cursó”, el governador Martín Villa va pensar dotar la Policia de la màxima autonomia per actuar davant “la naturaleza conflictiva de algunos asuntos laborales y el déficit de determinados servicios y equipamientos públicos [que] produce a veces perturbaciones, algunas de las cuales trascienden el orden público, con mayor o menor

---

⁴⁰⁷ Rodolfo Martín Villa, entrevista amb l'autor (Madrid, 28/2/2013).

importancia, según el caso”⁴⁰⁸. La carta, pensada per enviar a tots els alcaldes de la província o de l'àrea metropolitana, instava les autoritats locals a no perdre eficàcia repressiva amb informes de les nombroses alteracions d'ordre públic per protestes obreres i veïnals, que sovint li arribaven tard, i reclamava que els textos fossin remesos “directamente y con la máxima urgencia al Jefe Superior de Policía, quien en su despacho diario conmigo puede comentarlas”. També deixava Martín Villa a criteri dels alcaldes, en funció de la importància dels fets a notificar, l'opció de trucar-lo per telèfon a ell directament “en cualquier hora y momento” per tenir-lo al cas “de estos hechos, muchas veces trascendentes y que requieren en ocasiones una inminente actuación gubernativa sin perjuicio de posteriores trámites burocráticos”. I encara insistia: “Es pues conveniente no omitir este contacto personal y directo, por temor a causarme molestias, que de antemano acepto como obligación inherente a mi cargo”⁴⁰⁹. Prova fefaent, s'enviés o no la carta, de que Martín Villa portava directament i amb diligència, gairebé amb obsessió, la política repressiva.

Ja hem vist un primer exemple pràctic d'això amb l'episodi de la irrupció policial a la reunió de la comissió d'Ensenyament de la FAVB, el 13 de febrer de 1975. Però aquell any n'està ple, d'exemples repressius. La nit del 12 d'abril van ser detingudes Juliana Serrano Letrado (Ciudad Real, 1949) i Francisca Rodríguez Díaz (Motril, 1949) “por haber sido sorprendidas momentos antes en la plaza de Pastrana repartiendo impresos de la Asociación de Vecinos del Carmelo, de matiz protestatario [sic], convocando a una conferencia-coloquio para el día 13 de los corrientes, a las 11 horas, sobre el tema carestía de vida, careciendo del preceptivo pie de imprenta y de la correspondiente

---

⁴⁰⁸ AHGCB. “Borrador de carta circular que no se cursó”, 7/11/1974. Fons Governadors Civils. Caixa 312, reg. 384.

⁴⁰⁹ Ibidem.

autorización gubernativa para la celebración del acto”⁴¹⁰. L’acte, que òbviament es va suspendre, tenia un antecedent el 19 de gener. Els 400 fulls volants intervinguts per la policia a les dues veïnes detingudes aclarien que l’acte del 19 de gener va ser aprovat pel Govern Civil (exactament, el 10 de gener⁴¹¹) i suspès només 24 hores abans: “El Gobierno Civil decía que nosotros habíamos puesto en el correspondiente permiso *conferencia coloquio* y, por error, en las hojas de propaganda pusimos *asamblea de carestía de vida*. Ahora, después de solucionar el problema del local, convocamos de nuevo esta conferencia coloquio”⁴¹². Però tampoc va ser autoritzada. I la repressió contra l’AV Carmel es va incrementar amb el processament per part del Tribunal de Orden Público (TOP) de Madrid, a l’octubre de 1975, del president de l’entitat fins al juliol de 1975, l’obrer metal·lúrgic i militant comunista Fernando González Casado. L’acusació no era una altra que imprimir premsa clandestina: el butlletí de l’associació de veïns⁴¹³.

També a l’abril de 1975, el governador civil va notificar per carta al president del Centre Social de Sants, Josep Xarles, amb còpia a la FAVB, que prohibia un acte d’homenatge a Antonio Machado previst per l’endemà de Sant Jordi. L’argument era el següent: “Para tratar de la campaña de homenaje a Antonio Machado, le participo este Gobierno Civil estima más procedente que la citada reunión se haga en el seno de la Federación de Asociaciones de Vecinos de Barcelona que existe en esta ciudad”. Més

---

⁴¹⁰ AHGCB. Informe de la Jefatura Superior de Policía de Barcelona al Govern Civil sobre l’AV Carmel, 15/4/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 182.

⁴¹¹ AHGCB. “Reunión de la Asociación de Vecinos del Carmelo en la iglesia de Santa Teresa”, nota del secretari particular de Rodolfo Martín Villa al secretari general del Govern Civil, 16/11/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 182.

⁴¹² AHGCB. Full volant AV Carmel, adjunt a informe de la Jefatura Superior de Policía de Barcelona al Govern Civil sobre l’AV Carmel, 15/4/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 182.

⁴¹³ “El presidente en funciones de la Asociación del Carmelo, procesado”, a *Diario de Barcelona*, Barcelona, 10/10/1975.

sort va tenir l'AV Sagrada Família, a qui el governador va autoritzar, amb la seva pròpia signatura en la instància presentada pel president de l'entitat, Xavier Casassas, el permís de celebració d'una conferència, el 19 d'abril, de l'advocat laboralista Rafael Senra sota el títol "Sanciones y despido individual". No obstant, dos informes policials sobre l'acte, datats el 25 d'abril i el 12 de maig, van fer adonar Martín Villa que havia estat víctima d'un engany. L'inspector que va assistir a l'acte en qualitat de delegat governatiu, com era preceptiu, va reportar que, al lloc i hora indicats, només hi havia set persones i que "el local no presentaba la menor aptitud para celebrar en él ninguna reunión". El seu informe concluïa que els organitzadors, "al verse sorprendidos por la presencia del funcionario de Policía, desplazaron a un grupo reducido al local de calle Valencia 558 para cubrir el expediente y celebrarse mientras tanto la conferencia en el local parroquial"⁴¹⁴. Després d'interrogar fins i tot Xavier Casassas i de contrastar versions del que havia passat aquell 19 d'abril, finalment el secretari particular de Martín Villa va notificar al secretari general del Govern Civil que, "decretada por el Gobernador y al objeto de que la despaches con él, prepares la oportuna comunicación de apercibimiento"⁴¹⁵ a l'AV Sagrada Família.

El mateix mes d'abril de 1975 es va notificar el desnonament de la Asociación de Cabezas de Familia del Bon Pastor –organització falangista infiltrada per activistes veïnals i, en bona part, militants del Partit del Treball- del local que fins aleshores ocupava al barri. Una mesura que, potser per ingenuïtat de vell falangista, va merèixer una carta de protesta del president de la FAVB, Juan Frías, a l'alcalde Enric Masó, registrada el 22 d'abril i conservada a l'arxiu de la Federació. La carta aprofitava per denunciar "la precariedad económica de nuestras asociaciones que no cuentan con

---

⁴¹⁴ AHGCB. Informes policials al Govern Civil "Sobre conferencia coloquio Asociación de Vecinos Sagrada Familia", 25/4/1975 i 12/5/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 186.

⁴¹⁵ AHGCB. Comunicat del secretari personal de Rodolfo Martín Villa al secretari general del Govern Civil, 26/5/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 186.

ninguna ayuda de organismo alguno, [...] la insuficiencia de centros sociales, juveniles y recreativos [i] la total falta de dotación, por parte de la Administración local, para atender el desarrollo de la cultura popular y actividades deportivo-recreativas de nuestros barrios”. Per això insistia en demanar a l’Ajuntament que “destine una cantidad de su cuantioso presupuesto para subvencionar las actividades de nuestras asociaciones” i “la creación, en cada barrio, de Centros Culturales i recreativos que permitan a los vecinos de los mismos y especialmente a la juventud el desarrollo de sus aficiones y el logro de una libre y digna vida comunitaria”. Però va ser un brindis al sol com altres.

Pocs dies després, el 28 d’abril de 1975, la policia va irrompre al pati de la parròquia de Sant Sebastià, a Nou Barris, per desmantellar una exposició de fotografies i dibuixos que denunciava el mal estat dels habitatges de la Obra Sindical del Hogar i que, entenia la força pública, incomplia el permís de fer-se en un local tancat en ser l’atri de l’església un lloc obert i “por tratarse de un tema que excedía claramente de la materia concordataria y no estimarse procedente se llevara a cabo en lugar eclesiástico”. Davant “la actitud del cura párroco D. Manuel Folch Ribas, quien, pese a las órdenes gubernativas, se resistió a su cumplimiento”, la policia “procedió a desalojar el atrio y también la iglesia”⁴¹⁶. En el seu informe al Govern Civil, la Policia destaca que “un buen número de los participantes en dicho acto eran vecinos de Sabadell, Tarrasa [sic], Hospitalet y Santa Coloma de Gramanet, los cuales fueron transportados al lugar de la exposición en autocares”; ressaltava també que s’havia repartit “propaganda de carácter subversivo alusiva al 1º de Mayo” i que els desallotjats es van reagrupar al camp de futbol proper del carrer Tissó “instigando a los que asistían al encuentro futbolístico para hacer causa común con los manifestantes”. Entre altres consideracions, la Policia estimava “presuntamente delictiva” l’actitud del capellà. I generalitzava:

---

⁴¹⁶ AHGCB. Informe policial sobre la repressió d’una exposició veïnal a Nou Barris, 7/5/1975. Fons Governadors Civils. Reg. 139.

“Fricciones de esta índole se originan con cierta frecuencia ante la actitud de determinados sacerdotes que, con una interpretación *sui generis* del Concordato, estiman es factible realizar en lugares religiosos cualesquiera clase de actos de carácter profano, subvertir en ellos el orden público y atacar las instituciones del Estado, llegando a la perpetración de infracciones gubernativas y penales que la Autoridad gubernativa se ve precisada de corregir de forma inmediata, por cuanto la pretendida inmunidad del fuero eclesiástico no puede convalidar hechos delictivos ni impedir la actuación de la fuerza pública para atajarlos”⁴¹⁷.

El 7 de maig de 1975, a rel d’una àmplia batuda policial de la Brigada Social contra Bandera Roja, van ser detinguts Francesc Reguant, de l’AV Horta, i Pep Martínez Barceló, responsable d’organització de BR que era alhora tresorer de l’AV Nou Barris i que, precisament, el 4 de maig havia estat escollit president de la secció veïnal de Trinitat Nova, derrotant en les eleccions internes a Fernando Rodríguez Ocaña (l’antic candidat a regidor per Bandera Roja i aleshores ja en l’òrbita del PSUC). Les detencions -que tota la premsa barcelonina va destacar per la seva condició de dirigents veïnals i no pas com a membres de Bandera Roja, motiu pel qual el rotatiu madrileny *Ya* va sortir a aclarir en titulars que “La detención del tesorero de una asociación de vecinos barcelonesa obedece a motivos políticos”⁴¹⁸- es van produir al pis barceloní del matrimoni Joan Abad Morral i Maria Àngels Jové Vila. El primer, responsable de propaganda de BR, també va ser detingut, mentre que ella, secretaria de la secció veïnal de Trinitat Nova, no hi era i se’n va escapar. Segons l’informe policial al Govern Civil, al pis es va intervenir “gran cantidad de propaganda subversiva editada por la Organización Comunista de España Bandera Roja, seis barras de hierro preparadas para ser utilizadas en manifestaciones [...], botes de spray de pintura negra para pintada en

---

⁴¹⁷ Ibidem.

⁴¹⁸ Vegeu “La Asociación 9 Barrios protesta por la detención de su tesorero”, a *Diario de Barcelona*, 9/5/1975; “Detención de dos miembros de Asociaciones de Vecinos”, a *Tele/eXprés*, 9/5/1975; “Detención de un directivo de la asociación Nueve Barrios y de un socio de la del barrio de Horta”, a *El Correo Catalán*, 9/5/1975; i “La detención de una asociación de vecinos barcelonesa obedece a motivos políticos”, a *Ya*, 11/5/1975.

paredes, una pancarta de grandes dimensiones, máquinas de escribir, así como pósters y calendarios alusivos a dicha organización”⁴¹⁹. Reguant i Barceló van quedar en llibertat sense fiança el 10 de maig, després de notes de protesta de l’AV Nou Barris i d’una desena d’entitats veïnals més d’arreu de Catalunya, integrants totes de la Coordinadora de Barris de l’Obra Sindical del Hogar⁴²⁰.

Al juny, quan la moció de censura dels *bombillaires* ja havia fracassat a la FAVB, la repressió governativa es va intensificar. I així havia de ser, si ens atenem als informes que la Policia entregava al Govern Civil a partir de les recents detencions de membres de Bandera Roja, i segons els quals “todas las asociaciones de Barcelona” estaven infiltrades amb “gran eficacia” pels comunistes:

“La elección de Martínez Barceló como presidente de la Asociación Nueve Barrios [secció Trinitat Nova] viene a corroborar la tesis ya citada en dicha Brigada Social de que la citada organización [BR] intenta introducirse en las legales Asociaciones de Vecinos para, una vez controladas, manejarlas como *plataformas* en las que, basándose en reivindicaciones más o menos justas, hacer campaña política atrayéndose con estos procedimientos seguidores a su causa. Lo anteriormente expuesto está corroborado por los documentos que han interferido en el piso de referencia y los hallados en poder de Martínez Barceló y que controlan todas las Asociaciones de Barcelona, donde tienen infiltraciones actualmente, según esos documentos, de gran eficacia”⁴²¹.

Tot aixecava sospites. Nomes així s’entén que, el 16 de juny de 1975, Martín Villa adjuntés en una carta dirigida al delegat d’Urbanisme de l’Ajuntament, Josep Maria

---

⁴¹⁹ AHGCB. “Detención de miembros de Bandera Roja”, nota informativa de la Jefatura Superior de Policía de Barcelona al Govern Civil, 9/5/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 175.

⁴²⁰ Vegeu “Libertad sin fianza para F. Reguant i J.M. Barceló”, a *Diario de Barcelona*, 11/5/1975; “La Asociación de Nueve Barrios protesta por la detención de su tesorero”, a *El Correo Catalán*, 11/5/1975; “Dos detenidos en libertad. Diversas asociaciones de vecinos muestran su satisfacción”, a *Mundo Diario*, 13/5/1975, i “Protesta de once Asociaciones de Vecinos de la OSH. Por la reciente detención de José Martínez Barceló”, a *TeleXprés*, 13/5/1975.

⁴²¹ AHGCB. “Detención de miembros de Bandera Roja”, nota informativa de la Jefatura Superior de Policía de Barcelona al Govern Civil, 9/5/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 175.

Miró Boronat, “unas hojas editadas por la Vocalía del Sector Paseo de San Juan Asociación de Vecinos Sagrada Familia en torno a la plaza de Tetuán” amb un objectiu ben clar: “¿Querrías hacerme llegar tus criterios y amable información acerca de este tema?”⁴²². Que no era un altre que la campanya veïnal “Torneu-nos la plaça Tetuán”. Ben atent a coses aparentment tan inofensives com aquesta estava el governador civil en persona.

El dissabte 14 de juny de 1975 les entitats de Sants, Hostafrancs i la Bordeta van convocar un acte popular per reivindicar la recuperació dels terrenys de la fàbrica de L’Espanya Industrial. “Tothom hi ha de ser, des de l’avi fins al nen”, resaven els cartells anunciadors dels que es va fer ressò la premsa⁴²³. Com certifica un informe, datat el 18 de juny, del cap superior de Policia, l’acte va ser un èxit i va arrencar amb “una manifestación con salida de la parroquia de San Medín, la cual se dirigía hacia la calle Ermengarda integrada por niños de ambos sexos”, seguit, al pati d’una escola, de “pruebas deportivas [...], un concurso de pintura rápida [...] y una merienda [con] canciones infantiles en catalán”, i també “una parodia representativa del trabajo, con una pancarta, en la cual se hallaba dibujada una fábrica”⁴²⁴. Prou contingut subversiu, sembla, tot plegat, perquè, quatre mesos després, el secretari particular de Martín Villa ordenés al secretari general del Govern Civil: “El Gobernador ha decretado se prepare el oportuno escrito de amonestación o advertencia al Centro Social de Sans”⁴²⁵. I és que l’acte havia estat denegat ja el 9 de juny, segons “las instrucciones de S.E. [Su

---

⁴²² AHGCB. Carta de Rodolfo Martín Villa a José María Miró Buronat, 16/6/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 185.

⁴²³ “Acto popular sobre ‘La Espanya Industrial’”, a *El Noticiero Universal*, Barcelona, 12/6/1975.

⁴²⁴ AHGCB. Informe de la Jefatura Superior de Policía de Barcelona sobre “celebración actos organizados por el Centro Social de Sants”, 18/6/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 178.

⁴²⁵ AHGCB. Comunicat del secretari particular de Martín Villa al secretari general del Govern Civil, 13/10/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 178.

Excelencia, Martín Villa] de no celebrar actos en la vía pública”⁴²⁶ i només es va autoritzar finalment quan es va sol·licitar permís per fer-lo al pati de l’escola del carrer Ermengarda. Una disposició que evidentment s’havia incomplert en fer primer la cercavila reivindicativa des de l’església de Sant Medir.

Sancionar una activitat veïnal duta a terme amb connivència d’infants i d’una escola no és tant anecdòtic ni desproporcionat com pot semblar, vist des d’ara. Cal tenir present que una de les lluites més dures, tenses i conflictives d’aquella primavera de 1975 la van protagonitzar mestres i veïns del Carmel a l’escola Tramuntana, un centre privat actiu i prestigiós instal·lat des de 1968 en una torre del Carmel que demanava (i de fet va aconseguir després) noves instal·lacions municipals i entrar a la xarxa pública (l’actual Institut Ferran Tallada). L’abril de 1975, uns 300 mestres, pares, mares i veïns es van manifestar pel barri i, el 8 de maig, es van tancar a l’escola. Assetjats violentament per la policia, en van sortir dos dies després amb un compromís de solució arrencat per mediació de la FAVB⁴²⁷. I no sense que Juan Frías i Albert Pons Valón, president i secretari, respectivament, denunciessin per carta a l’alcalde que també van rebre la violència policial “los representantes de la Propiedad de la Escuela y los mediadores de la Federación”, culpant del problema “la lentitud burocrática en la toma de decisiones”. És en aquest ambient de forts recels i d’animadversió governativa cap a les associacions de veïns i el ressò que les seves activitats trobaven a la premsa local que cal situar la detenció, el 22 de juliol, del periodista Josep Maria Huertas Claveria i de retruc, després, del 18 al 19 d’agost, del seu amic i president de l’AV Poblenou, Josep Maria

---

⁴²⁶ AHGCB. Comunicat del secretari general del Govern Civil al secretari particular de Martín Villa, 17/6/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 178.

⁴²⁷ “[A] les manifestacions pel tancament de la Tramuntana hi havia situacions curioses: no volien que parléssim els uns amb els altres... I jo estava parlant al costat de la tanca amb un amic que era del patronat de Tramuntana i es va acostar una noia de Prosperitat [en realitat era de la Guineueta Vella o Canyelles], que era la Maria Àngels Rivas, que jo crec que era una gran activista”. Albert Pons Valón, entrevista amb l’autor (Barcelona, 10/1/2013).

Prochazka. Tot l'episodi de l'anomenat *cas Huertas* mereix atenció detallada més endavant. A més, també és en aquest context que cal situar la detenció, a l'octubre, del president de l'AV Poble Sec⁴²⁸ i la negativa de Martín Villa a legalitzar la nova AV Esquerra de l'Eixample i la suspensió temporal de les AV La Pau (gener de 1975) i Joan Maragall (agost de 1975), amb detenció inclosa de dos membres de la primera. En el cas de La Pau, una associació que estava “todavía presidida por una persona que seguía despidiéndose del gobernador con un “salúdole brazo en alto” pero que, según informes policiales, a partir de otros activistas vecinales había impulsado “actividades subversivas de matiz comunista”⁴²⁹, el motiu de la suspensió va ser haver organitzat una caixa de resistència solidària amb obrers acomiadats de la SEAT⁴³⁰. La suspensió de l'AV Joan Maragall (Guinardó) la va dictar el fet d'haver passat entre el veïnat una enquesta sobre qüestions sindicals i sobre l'encariment de la vida⁴³¹.

Analitzat globalment i en perspectiva, el cas de l'AV Esquerra de l'Eixample, creada el 1974 però una de les darreres entitats veïnals a ser legalitzada, el 1977, inclou detalls que van més enllà de la coneguda anècdota *se non è vero, è ben trovato* de que Martín Villa no la va voler legalitzar perquè el seu nom, Esquerra, era subversiu. El president de l'AV Poblenou, Josep Maria Prochazka, recorda que, per mediació del PSUC on havia començat a militar el 1974 o de les encara existents Comissions de Barri, va ser ell qui va anar a l'Esquerra de l'Eixample a explicar com es legalitzava una

---

⁴²⁸ “Detenido el presidente de la Asociación de Vecinos del Poble Sec”, a *Diario de Barcelona*, 7/10/1975.

⁴²⁹ BORDETAS (2012), p. 556.

⁴³⁰ La suspensió de l'AV La Pau no va deixar de tenir cert caràcter de revenja amb voluntat exemplaritzant cap a una associació fins aleshores qualificada d'*azul*. Especialment si tenim present que el 12 de novembre de 1974 aquesta associació no figurava entre les 19 de la Coordinadora de Sant Antoni que sí s'havien significat signant una carta de solidaritat amb els treballadors de SEAT i enviada al delegat provincial de Sindicats, Josep Maria Socías Humbert.

⁴³¹ “Suspensión temporal de una Asociación de Vecinos en Barcelona”, *ABC*, 14/8/1975. També va sortir a *Tele/eXprés*, 13/8/1975.

associació⁴³². No deixa de ser curiós que la comissió gestora a la que Prochazka va fer el *curset* i que el 27 de gener de 1975 va presentar formalment la seva petició de legalització estigués integrada pels següents noms, molts d'ells il·lustres, segons consta en un document intern remès a la FAVB: Anna Alabart, Vicenç Argany, Jordi M. Banyeres, Miquel Caminal, Maria Aurèlia Capmany, Lluís Carreño, Francesc Casares, Josep Collelldemon, Josep Maria Espinàs, Jordi Font, Eduard Fontcuberta, Emili Giralt, Josep Mas, Josep Maria Muntaner, Arcadi Oliveres, Antoni Oliver, Frederic Rahola i Rosa Vidal. Però la legalització no arribava per l'oposició dels *bombillaires* i del Govern Civil, i, el 21 de maig de 1975, Juan Frías va presidir a la FAVB una reunió mediatadora entre representants de la gestora de l'AV Esquerra de l'Eixample i les associacions dels carrers de la zona: Aribau, José Antonio (Gran Via), Rocafort, Urgell i Rambla Catalunya. Fruit d'aquesta trobada, el 6 de juny Frías va informar el Govern Civil en aquests termes: “Planteadas y discutidas las finalidades de la Asociación proyectada, los asistentes coincidieron en el interés de la misma y en la conveniencia de establecer formas de colaboración en favor del barrio, para lo qual no existe ningún obstáculo”. Fins i tot dues dones de la gestora, Anna Alabart i Rosa Vidal, van anar a veure en persona Martín Villa per demanar la legalització de l'entitat. “Recordo com anàvem de serioses i ben posades i de la por que teníem per si ens agafaven”, rememorava Vidal en un acte d'homenatge pòstum a Alabart⁴³³. Però Martín Villa no va legalitzar mai l'AV Esquerra de l'Eixample. Tampoc el seu successor, Salvador Sánchez-Terán. Va caldre esperar al rebuig popular del decret amb què, l'abril de 1977,

---

⁴³² “Recordo haver anat a una assemblea dels promotors d'Eixample, que entre altres promotors hi havia gent com la Maria Aurèlia Capmany, a explicar-los com ens havia anat a nosaltres”. Josep Maria Prochazka, entrevista amb l'autor (Barcelona, 16/1/2013).

⁴³³ Rosa Vidal, en un text escrit llegit per Roser Argemí durant l'homenatge veïnal a Anna Alabart, a la Casa Golferics, Barcelona, 11/4/2013. Enregistrat i arxivat per l'autor.

el ja ministre de Governació Martín Villa volia limitar l'associacionisme per a que, finalment, l'AV Esquerra de l'Eixample fos legalitzada.

Però aquesta onada repressiva de 1975 contra el moviment veïnal de Barcelona -que es va estendre a localitats com Santa Coloma de Gramenet, Terrassa i nuclis del Baix Llobregat i que, tot passant per Saragossa, la tardor d'aquell any es traslladaria a Madrid, on van ser detinguts el presidents de la il·legal Federació madrilenya i cinc homòlegs seus d'altres tantes associacions⁴³⁴- queda reduïda a poc més que accions caritatives si es compara amb els episodis de guerra bruta franquista dirigits contra les mateixes associacions de veïns de Barcelona. Es partia d'un precedent: el 18 de juliol de 1974 va ser assaltat per elements d'extrema dreta el barracó del Centre de Vida Comunitària que acollia les activitats veïnals de Nou Barris. Però l'estiu de 1975, just després d'adonar-se el franquisme que ell i la burgesia havien perdut absolutament el control de la FAVB, la guerra bruta va arribar al seu grau màxim.

Els primers a patir atemptats *ultres* van ser l'AV Les Corts, que va veure destrossada una exposició urbanística, i el Centre Social de Sants. El local de Sants va ser atacat la matinada del 27 de juny de 1975: “Algú addicte a Ordine Nuovo va trencar el vidre de la porta, va cremar part del taulell d'anuncis i hi va deixar la pintada *No al comunismo*”⁴³⁵. Un segon atemptat al Centre Social de Sants es va produir el 19 de setembre, amb còctels molotov contra la guarderia Guinbó, que tenia el local al pis del damunt. Va ser el grupuscle *ultra* GAS (Grupos de Acción Sindicalista) qui va reivindicar l'acció sota la pintada “Muera el comunismo ¡Asesinos!”. Ja el 9 juliol els GAS havien reivindicat un atac amb còctels molotov al local de l'AV Sant Andreu, igualment pintat amb les divises “Rojos asesinos”, “Viva Franco” i “Muera el comunismo”. Aquella mateixa matinada va ser atacada també la llibreria de barri El

---

⁴³⁴ Vegeu BORDETAS (2012), p. 557.

⁴³⁵ MARTÍ GÓMEZ i MARCÈ (1996), p. 198.

Borinot Ros, i la firma dels GAS era idèntica a la que dies abans havia aparegut en un atemptat contra la parròquia de Sant Andreu. L'AV Sant Andreu, Amics de la Ciutat i la FAVB van emetre notes de repulsa. Vet aquí la de la FAVB:

“Nuevamente esta entidad se ve en el penoso deber de llamar la atención a las autoridades y a la opinión pública sobre los atentados de tipo irresponsable a los locales de asociaciones de vecinos y otras entidades del país. Si hace unos días fue el Centro Social de Sants víctima de la inconsciencia y falta de civismo de unos grupos muy determinados, hoy el atentado ha sido a la Asociación de Vecinos San Andrés y un establecimiento del mismo barrio. [...] La reiteración de estos actos en una indudable correlación con posturas irresponsables de determinados grupos extremistas, no favorece precisamente el índice de convivencia y madurez y deben ser atajados por la autoridad”⁴³⁶.

I vet aquí el comunicat de premsa emès per l'AV Sant Andreu:

“Esta Asociación de Vecinos se ve obligada una vez más a hacer pública su preocupación y su protesta por la libertad impune con que los grupos ultraderechistas realizan su acción destructiva contra ésta y otras instituciones del barrio que trabajan por la solución de los problemas del vecindario. Reprobamos enérgicamente esta forma de proceder, así como la ineficacia de las autoridades ante hechos de este signo, que contrasta con su energía contra otros grupos de signo contrario. Nos sorprenden las insinuaciones de los funcionarios policiales al director de la librería El Borinot Ros en el sentido de que el trabajo de ofrecer los libros de vanguardia en todos los campos es una provocación a la sensibilidad del vecindario, más aún cuando todos estos libros están debidamente autorizados por el Ministerio de Información y Turismo. Esta Asociación se cree en el deber de exigir públicamente protección para sus actividades y para las de otras entidades religiosas y culturales del barrio, y hace un llamamiento a la responsabilidad y a la serenidad del vecindario del que solicitamos la mayor colaboración para evitar que estos actos se repitan. Creemos que solo un diálogo honesto por medio de cauces adecuados que el país no cesa de reclamar, puede solucionar los conflictos de opinión y hacer viable la convivencia pacífica de los ciudadanos”⁴³⁷.

---

⁴³⁶ “Atentado contra la Asociación de Vecinos San Andrés”, a *La Vanguardia Española*, Barcelona, 10/7/1975. L'arxiu del Govern Civil conserva una còpia de la notícia amb subratllats a les referències que hi ha als comunicats de repulsa que van fer l'AV Sant Andreu, Amics de la Ciutat i la FAVB: AHGCB. Fons Governadors Civils. Reg. 174.

⁴³⁷ “Última hora. Atentados contra El Borinot Ros y la Asociación”, a *Butlletí de l'Associació de Veïns de Sant Andreu*, núm. 10, Barcelona març-juny de 1975 (però editat al juliol, atès que la nota de premsa sobre els atemptats porta data de 10 de juliol), p. 17.

Els grups d'extrema dreta que van colpejar el moviment veïnal tenien obscurs vincles amb el Govern Civil bé a través de la policia o bé a través dels sectors més *ultres* del franquisme, que oficialment també dirigia Rodolfo Martín Villa en la seva qualitat de Jefe Provincial del Movimiento. Així va descriure aquests vincles el periodista barceloní Manuel Duran en una biografia publicada el 1979 i per la qual el que aleshores havia estat ministre i després encara seria vicepresident del Govern Rodolfo Martín Villa el va denunciar per injúries i calúmnies⁴³⁸:

“El entonces gobernador civil estaba auténticamente obsesionado por crearse imagen de liberal y reformista. Aunque cantaba el *Cara al sol* en público procuraba *despegarse* de los ultras Alberto Royuela, José María Espona o Luis Antonio Rodríguez. El folklórico fascista Alberto Royuela, exconcejal del Ayuntamiento de Barcelona, odia profundamente a Martín Villa porque el gobernador se permitió abandonarlo a su suerte. Mezclarse en la violencia de los grupúsculos fascistas PENS y GAS, inventos de los discípulos de Royuela y Rodríguez era inconveniente para un hombre que desteñía su camisa azul, aunque siguiera vistiéndola, porque ya empezaba a no llevarse. El subjefe provincial del Movimiento con Martín Villa (el cargo de gobernador llevaba aparejado el de jefe del Movimiento) al que después éste nombró gobernador civil de Cuenca en plena democracia, Antonio Casas Ferrer, era el interlocutor, protector y animador de las inquietudes de los llamados ultras”⁴³⁹.

Pau Casanellas ha trobat evidències de que els atemptats i la “violència de bandes fascistes que continuarían durante todo el proceso de cambio político y que, tal y como se reconocía en un documento de la Jefatura Superior de Policía de Barcelona de finales de 1977, contaban no sólo con la aquiescencia de la policía sino, directamente, protección y dirección: “las actividades desarrolladas por los elementos citados [les organitzacions d'extrema dreta] son de alguna forma controladas por los Servicios de

---

⁴³⁸ “El autor del libro ‘Martín Villa’, juzgado por apología del terrorismo, desacato, injurias y calumnia”, a *El País*, Madrid, 23/9/1981.

⁴³⁹ DURAN, Manuel. *Martín Villa*, Hordago-Editorial Lur, 1979, Donosti, p. 69.

esta Jefatura Superior, hallándose plenamente identificados la casi totalidad de los mismos, pudiéndose pronosticar ciertamente que en un ochenta por ciento son controladas las actividades de todos ellos”⁴⁴⁰.

Manel Risques xifra els efectius de la Brigada Político-Social a la Barcelona de 1974 en “120 funcionarios en plantilla, bona part dels quals estaven integrats en algun dels grups específics en què es dividia: 1. Asuntos laborales (9 funcionarios). 2. Actividades catalano-separatistas (10). 3. Actividades comunistas (12). 4. Actividades anarquistas-trotskistas-socialistas (8). 5. Escoltas-sectas (5). 6. Universidad (10). La seva activitat s’accelerà amb el pas dels anys però no s’acompanyà d’una adequació a les noves circumstàncies derivades de l’auge dels moviments socials i de l’antifranquisme, sobretot pel que feia a la intervenció al carrer, que es mantingué en uns paràmetres de violència militar que comportà uns elevats costos humans, de morts i ferits en manifestacions i conflictes, en especial laborals”⁴⁴¹. La Policia també feia tasques d’informació pel Govern Civil, paral·leles a les de la Guàrdia Civil, el Movimiento, l’Exèrcit i la que aportaven en qüestions específiques els alcaldes i la Diputació. Aquesta àmplia informació abraçava des de l’activitat dels partits polítics clandestins i les organitzacions obreres, a l’opinió ciutadana sobre problemes concrets (preus, habitatge...) i activitats associatives de tota mena. Els dossiers monogràfics o memòries del Govern Civil dels anys 60 i 70, pel que fa a l’ordre públic, van reflectir la transformació en fenomen cabdal de l’augment dels moviments socials i culturals.

Hi ha qui diu que un governador com Martín Villa, de suposades pretensions liberalitzadores, s’havia d’enfrontar a aquestes noves realitats amb els instruments fixats

---

⁴⁴⁰ AHGCB. “Panorámica general de los grupos y organizaciones derechistas y actividades desarrolladas por los mismos”. Nota de la Dirección General de Seguridad. Barcelona, 14/11/1977. Fons Governadors Civils. Caixa 323, a CASANELLAS, Pau. *Morir matando. El franquismo en crisis ante la violencia política, 1968-1977*, UAB, 2011. Tesi doctoral inèdita, p. 433. Citat per BORDETAS, 2012, p. 558.

⁴⁴¹ RISQUES, Manel. *L’Estat a Barcelona. Ordre públic i governadors civils*, Editorial Base, 2012, Barcelona, p. 243.

per l'autoritarisme immobilista que caracteritzà la dictadura fins a la mort de Franco i, per tant, tenia poc marge de maniobra. Segons això, “l'acció de Martín Villa va estar imbuïda d'un contradictori esperit *aperturista*, que identificava amb l'increment de les quotes de participació política a través del Movimiento en termes teòrics, i que a la pràctica havia de suposar una tolerància vigilada cap a certes demandes cíviques i actuacions de l'antifranquisme”⁴⁴².

És aquest, més o menys, el relat que ha deixat cultivar Martín Villa fins ara, des del silenci de les seves memòries⁴⁴³, que no aborden la seva etapa a Barcelona malgrat haver reconegut en alguna entrevista que “la política de realidades” apresada durant les seves estades a Catalunya com a delegat de la OSE (1965) i governador civil (1974-1975) va ser molt important en la seva carrera⁴⁴⁴. Aquest discurs aperturista, edulcorat encara amb professions de fe autonomista⁴⁴⁵, es recolza, per exemple, en l'Informe sobre la situación social y política de la provincia durante el año 1975”, redactat per la Jefatura Superior de Policía per a la *Memoria* del Govern Civil de 1975, que descriu les diverses activitats polítiques de l'oposició però no fa especial referència al moviment veïnal⁴⁴⁶. Quan en realitat, com hem vist, l'espionatge, la repressió i la guerra bruta contra les associacions de veïns sí va ser especialment intensa aquell any.

De fet, el mateix Martín Villa va tractar extensament la qüestió en la reunió amb la junta de la FAVB del 25 de novembre de 1975, segons recull l'informe intern que la

---

⁴⁴² RISQUES, Manel. *L'Estat a Barcelona. Ordre públic i governadors civils*, Editorial Base, 2012, Barcelona, p. 253.

⁴⁴³ MARTÍN VILLA, Rodolfo. *Al servicio del Estado*, Planeta, 1984, Barcelona.

⁴⁴⁴ *El País*, 12/8/2012, entrevistat per Patricia Ortega Dolz.

⁴⁴⁵ “Durante mi etapa en el Gobierno Civil de Barcelona en los años 1974 y 1975 ya tuve ocasión de comprender y aun comprometerme con un hondo y generalizado sentimiento autonomista”. Vegeu MARTÍN VILLA, Rodolfo. *Al servicio del Estado*, Planeta, 1984, Barcelona, p. 175.

⁴⁴⁶ Vegeu RISQUES, Manel. *L'Estat a Barcelona. Ordre públic i governadors civils*, Editorial Base, 2012, Barcelona, p. 254-255.

Federació va fer d'aquella trobada, habitual entre les que cada mes feien ambdues institucions i, alhora, excepcional pel fet de celebrar-se tant sols cinc dies després de la mort de Franco i sis després de que el Ministeri de Governació hagués denegat la legalització de la Federación de Asociaciones de Vecinos de Madrid. Segons el resum que la FAVB va fer de la trobada, Martín Villa va exposar això sobre l'onada d'atemptats contra el moviment veïnal: "El gobernador civil manifiesta su absoluto y sincero deseo de evitarlos y perseguir los autores. Aceptará e inspeccionará toda clase de información al respecto. Fuerzas del orden público están aleccionadas al respecto y debe perseguir con la misma insistencia toda clase de terrorismo. El orden público debe estar en manos solo de las fuerzas de orden público y éstas solo actuar como tales".

Es dedueix força clarament d'aquest document, doncs, que el governador civil era conscient de l'existència de guerra bruta contra el moviment veïnal, que la revista *Presència*, el setembre de 1975, va definir gràficament sota el títol de "Catalunya Molotov"⁴⁴⁷. Per això sobta que Martín Villa no tant sols negui la seva relació amb la guerra bruta, sinó que negui la major. I tres vegades. Segons ell, no va haver-hi guerra bruta ni cap relació entre elements *ultres* franquistes i la Policia: "Yo, en la jefatura provincial del Movimiento, en cuanto a denuncias, como podría haber sido al final de guerra o durante mucho tiempo, no lo sé, conexión Movimiento, policía y tal, yo ya eso sí que digo claramente que no me lo encontré. No me lo encontré tampoco como problema a resolver. No me lo encontré"⁴⁴⁸. Potser perquè les proves o indicis es van

---

⁴⁴⁷ "Centros Sociales, juveniles, librerías y corresponsales de prensa han sido el blanco, en las dos primeras, de los amantes de la cruz gamada y los aficionados -por la derecha- del cóctel 'Molotov'". De "Catalunya Molotov", a *Presència*, 20/9/1975, citat per BORDETAS (2012), p. 558.

⁴⁴⁸ Rodolfo Martín Villa, entrevista amb l'autor (Madrid, 28/2/2013).

perdre amb els arxius provincials del Movimiento que ell, ja com a ministre de Governació, va ordenar destruir l'abril de 1977⁴⁴⁹.

Sigui com sigui, és molt simptomàtic que, l'any 2013, ja amb la gravadora de l'entrevistador apagada, Rodolfo Martín Villa recollís amb simpatia els records evocats respecte dirigents veïnals com Albert Pons Valón i Miquel Esquirol i, en canvi, no tingués la mateixa actitud envers un altre històric membre de la FAVB, Carles Prieto: “Bueno, sí, pero éste era de los otros. Era comunista, como esa chica que fue diputada, ¿cómo se llamaba?”. Eulàlia Vintro. “Ah, sí, ésa; comunista pero simpática”⁴⁵⁰. La memòria no li fallava, a Rodolfo Martín Villa. Només era selectiva.

---

⁴⁴⁹ L'abril de 1977, després de la dissolució governamental del Movimiento, el ministre de Governació Rodolfo Martín Villa, exgovernador civil de Barcelona i antic jefe provincial del Movimiento, ordenà la destrucció de tota la documentació dels arxius de les organitzacions locals i provincials del partit únic franquista. Salvador Sánchez-Terán, que llavors era el governador civil de Barcelona, va complir l'ordre, tal com explica ell mateix a SÁNCHEZ-TERÁN, Salvador. *De Franco a la Generalitat*, Planeta, 1988, Barcelona, p. 260-261.

⁴⁵⁰ Rodolfo Martín Villa, entrevista amb l'autor (Madrid, 28/2/2013).

5.3. La força revolucionària de les escoles en lluita

El Primer de Maig de 1973 la Comissió de Barri del Poblenou va repartir uns fulls volants que explicaven el significat d'aquella jornada en la història del moviment obrer –els fets de Chicago de 1886 i la clàssica reivindicació de “8 horas de cultura, 8 horas de trabajo, 8 horas de descanso”- i la lligaven a la realitat sociopolítica local i del moment, amb referències a la “feroz represión” del franquisme i a la recent mort per trets de la policia de l'obrer de la Central Tèrmica del Besòs Manuel Fernández Márquez. “Pero a la lucha de los obreros en las fábricas se suma la de los barrios populares, estudiantes, maestros, de los trabajadores de la sanidad, todos con una aspiración: mejorar las condiciones de vida y de trabajo e imponer las libertades políticas para el pueblo”, precisava l'octaveta. I tot seguit deia que “en nuestro barrio las reivindicaciones se concretan en los siguientes puntos: -Que se construyan nuevas escuelas (para que los niños no tengan que ir a estudiar fuera del barrio); -Que se hagan guarderías; -Zonas verdes; -Basta ya de humos y malos olores; -Que se eliminen las basuras de la playa”⁴⁵¹. No és cap anècdota que els dos primers dels cinc punts reivindicatius del barri fossin equipaments escolars. I és coherent amb el fet que la primera campanya pública de l'AV Poblenou, creada el 1972 a partir d'aquesta comissió de barri, fos precisament per denunciar un dèficit de 6.000 places escolars – “En Poble Nou, uno de cada dos niños carece de plaza escolar en el barrio o está mal escolarizado”⁴⁵²- i per reivindicar un institut de secundària, aleshores inexistent, als terrenys de l'antiga Protecció de Menors, just davant de la presó de Wad-Ras i on des

---

⁴⁵¹ AHGCB. Full volant Comissió de Barri de Poblenou, 1/5/1973. Fons Governadors Civils. Caixa 288, reg. 382.

⁴⁵² Titular de premsa, presumiblement de la revista *Quatre Cantons*, citat sense data a EQUIPOS DE ESTUDIO. *La lucha de barrios en Barcelona*, Elías Querejeta, 1976, Madrid, p. 153.

del 1983 hi ha l'Institut Icària. Tampoc és casualitat que la portada del butlletí d'abril de 1975 de l'AV Poblenou, on s'anunciava una exposició i es publicava una enquesta sobre l'estat de l'ensenyament al barri, es preguntés a través d'un dibuix infantil: “¿Caben los niños en las pocas escuelas?”⁴⁵³.

Ja hem vist, en analitzar el naixement de la Coordinadora de Sant Antoni, que les vocalies d'educació de les associacions de veïns van ser les primeres que es van desenvolupar i coordinar a nivell de ciutat, per tal de compartir experiències i formular les seves reivindicacions. Hem vist també que el primer incident seriós viscut per la FAVB des de l'entrada de les combatives associacions de barri va ser, precisament, la irrupció policial a l'Hotel Oriente durant una reunió de la comissió d'Ensenyament, el 13 de febrer de 1975. I s'ha explicat també l'episodi del violent setge policial als mestres i veïns del Carmel tancats en defensa de l'Escola Tramuntana⁴⁵⁴. Podríem esmentar també el paper de les Comissions de Mestres articulades al voltant de l'Associació Rosa Sensat i, entre d'altres, les lluites i experiències de les escoles, llars d'infants o instituts Pegaso, Sòller, Patronat Ribas, Ausiàs March, La Sedeta, OASI, Cascavell, Ton i Guida, Ferrer i Guàrdia, Sant Andreu-Valldaura⁴⁵⁵... Són només alguns exemples que posen de manifest que, als anys 70, el moviment veïnal va treballar activament per determinar la situació de l'ensenyament a cada barri, detectant mancances i reivindicant els equipaments i el personal necessaris per a llars d'infants,

---

⁴⁵³ *Poble Nou*, núm. 14 (març-abril 1975), butlletí de l'AV Poblenou.

⁴⁵⁴ Recollit al butlletí especial monogràfic de 12 pàgines *El Carmelo* (13/5/1975), AV Carmel.

⁴⁵⁵ Un relat detallat i complementari que serveix d'exemple i il·lustra les complicitats del moviment veïnal de diferents barris en la lluita per un centre de secundària a EQUIPOS DE BASE BARCELONA. “Instituto de San Andrés: ideas y prácticas nuevas”, a *Teoría y práctica*, núm. 5, Madrid, març 1977, Equipos de Estudio Reunidos, p. 39-48; i a SOLÀ MONTSERRAT, Roser. *L'Institut Sant Andreu Valldaura: els fruits d'una llarga lluita*, IB Sant Andreu, Barcelona, 1994.

escoles i instituts. El de l'ensenyament va ser, com recorda Carles Prieto, “el primer front de lluita fort i unitari”⁴⁵⁶.

“Para comprender el estado de concienciación generado en torno a la problemática escolar hay que senyalar, aparte de la situación precaria de nuestro sistema escolar, puesta en evidencia de forma particular por la Ley General de Educación y sus promesas de escolarización y gratuidad, los elementos colectivos que canalizaron esta potencial toma de conciencia.

En primer término, cabría mencionar la labor de las Asociaciones de Vecinos y Centros Sociales a través de sus vocalías de enseñanza en su tarea permanente de denuncia del panorama escolar de la zona, de formulación de soluciones y propuestas alternativas y de actuaciones concretas de presión para la obtención del objetivo general de más y mejores escuelas”⁴⁵⁷.

També cal remarcar el nivell de relació de les associacions de veïns amb les organitzacions democràtiques i sindicals de mestres i llicenciats, el seu paper en la creació d'escoles de pedagogia moderna, democràtica i catalana, el lligam de moltes entitats de barri amb el Col·lectiu d'Escoles per l'Escola Pública Catalana (CEPEPC) – que cercava la inserció a la xarxa pública d'escoles actives i catalanes d'iniciativa privada o cooperativa- i l'impuls que el moviment veïnal va donar a la creació i coordinació de les Associacions de Mares i Pares d'Alumnes (aleshores APA). Sense anar més lluny, el segon president de l'AV Poblenou, Josep Maria Torres, al seu torn militant del PSUC procedent de Bandera Roja, esdevindria després president de la Federació d'Associacions de Pares d'Alumnes de Catalunya (Fapac), fundada el 1975 i

---

⁴⁵⁶ Carles Prieto, conversa amb l'autor (Barcelona, 9/9/2013).

⁴⁵⁷ CARBONELL, Jaume. “Las luchas por la enseñanza en los barrios”, a EQUIPOS DE ESTUDIO. *La lucha de barrios en Barcelona*, Elías Querejeta Ediciones, Madrid, 1976, p. 152. A banda d'aquesta panoràmica general del món de l'educació i les reivindicacions veïnals a la Barcelona dels anys 70 vegeu també, pels casos concrets de les escoles Sòller, Ferrer i Guàrdia i Pegaso, EQUIPOS DE BASE BARCELONA. “Escoles en lluita”, a *Teoría y práctica*, núm. 14, Madrid, desembre 1977, Equipos de Estudio Reunidos, p. 37-43.

esperonada per les vocalies d'ensenyament de les mateixes associacions veïnals i la premsa de barris⁴⁵⁸.

No és tampoc per casualitat, com hem vist ja en explicar la reunió del president del Govern amb la FAVB, el juny de 1974, que Carlos Arias Navarro va inaugurar simbòlicament diversos equipaments escolars durant la seva visita a Barcelona aquell any. I és que cal tenir present que el panorama educatiu als barris de Barcelona estava en aquella època marcat per una gran manca d'oferta d'equipaments, places i professorat d'escola pública i un predomini dels centres religiosos i de moltes acadèmies privades que, sovint, no reunien les mínimes condicions. Per no parlar dels "44 barracons i 13 tramvies" antics habilitats per l'administració, a partir d'una idea de la regidora falangista Montserrat Tey, com a aules o *escuelones* des de 1966 en barris com el Besòs, el Polvorí i Torre Baró⁴⁵⁹.

A tall d'exemple, i segons dades del Govern Civil facilitades a les seves memòries per l'exgovernador (1976-1977) i exministre Salvador Sánchez-Terán, només entre juny i juliol de 1976 es van sol·licitar a Barcelona permisos per a 34 manifestacions, de les que només se'n van autoritzar finalment 18. "Los motivos alegados por sus promotores para la solicitud fueron: 41 por ciento de los casos, petición de amnistía; 32 por ciento, problemas laborales; 15 por ciento, cuestiones de enseñanza; 12 por ciento, servicios públicos de barrios y otros"⁴⁶⁰. Deixant de banda el fet que també les associacions de

---

⁴⁵⁸ Vegeu al respecte, i a tall d'exemple, ENRICH, Vicki. "¿Las asociaciones de padres, para qué?", a *Quatre Cantons*, núm. 123, Barcelona, gener de 1976, p. 20; i RECASENS, Joan. "Les associacions de pares un mitjà de participació escolar", a *Quatre Cantons*, núm. 125, Barcelona, març de 1976, p. 22. El primer article està signat per Vicki Enrich, membre del Grup d'Ensenyament de l'AV Poblenou i dona del seu primer president, Josep Maria Prochazka, amb qui tenien dues filles. El segon és una entrevista del també membre de l'AV Poblenou Joan Recasens a Jacint Humet, president de la Federació Diocesana de Pares de Família, que en aquella època agrupava unes 210 associacions de pares a Barcelona i era considerada una "ovella negra" pel seu treball conjunt amb Rosa Sensat, el Col·legi de Doctors i Llicenciats i les associacions de veïns.

⁴⁵⁹ Vegeu ANDREU i HUERTAS (1996), p. 59.

⁴⁶⁰ SÁNCHEZ-TERÁN, Salvador. *La Transición. Síntesis y claves*, Planeta, 2008, Barcelona, p. 93.

veïns van abanderar en un moment determinat la reivindicació d'amnistia i que les "cuestiones de enseñanza" anaven estretament unides a les qüestions de barri, queda clar que el moviment ciutadà va ser punta de llança en la lluita per l'escola pública durant la transició. Fins al punt de que el governador civil José Maria Belloch va resumir així, en una reunió interna dedicada a estudiar la problemàtica del món de l'ensenyament, la situació a la Barcelona de la tardor de 1977: "El clima es prerrevolucionario"⁴⁶¹. Això és concretament el que exposava el governador civil, tot citant els casos concrets de les lluites de les escoles Pegaso i Sòller, i posant l'èmfasi als seus subordinats en que "ésta no es una provincia más, ésta es muy superior a muchos de los estados europeos"⁴⁶²:

"La gente adivina que estamos en una etapa de transición en la antesala de la Generalidad y dispuesta a atribuirse la ampliación de una[s] funciones y que una de las primeras será la de la enseñanza. [...] El clima del país y por descontado de esta provincia es contestatario, político contestatario a brazo partido y queriendo atribuirse el tanto de la contestación; de manera que hay servicios en cada grupo político exclusivamente [sic] para otear si hay algún defecto para asumírselo [...]. Lo que normalmente en otra época, hace años, era objeto de protesta, de lucha, de conversación, ahora es objeto de una campaña que amenaza, que hace la vida imposible a todos [...]. Esta [sic] es el clima con el que las centrales sindicales buscan clientes, los partidos buscan también clientes, todo el mundo busca clientes; evidentemente la enseñanza puede dar muchas banderillas. [...] El Ministerio de Educación –vosotros no porque acabáis de aterrizar- no ha buscado soluciones a tiempo y lo malo es que todo esto se produce en vísperas de comenzar el curso. Como podéis comprender, no es normal que ya llegadas estas

---

⁴⁶¹ AHGCB. Acta-resum d'una reunió sobre ensenyament entre el governador civil de Barcelona, un delegat ministerial, algún director general i una inspectora, sense data pero atribuïble a l'octubre de 1977. Fons Governadors Civils. Caixa 398, reg. 631. Pel contingut del document mecanoscrit, de set pàgines, que fa referència a l'inici del curs i a una futura primera transferència competencial a la Generalitat provisional, restablerta per decret el 17 d'octubre en la persona de Josep Tarradellas, que va tornar a Barcelona el 23 d'octubre, queda clar que el governador civil esmentat sense nom és José María Belloch. Belloch -que el juliol de 1977 va succeir en el càrrec Manuel Ortiz, que al seu torn havia succeït, a l'abril, Salvador Sánchez-Terán-, va ostentar el càrrec de governador civil de Barcelona fins el 1980.

⁴⁶² Ibidem.

fechas haya escuelas que aún no están a punto, profesores sin escuelas, escuelas que ya funcionan pero faltan profesores”⁴⁶³.

Una inspectora sense identificar, la primera en respondre el governador, va dir-li que els conflictes de les escoles Pegaso (Sagrera i Sant Andreu) i Sòller (Porta i Vilapicina), on els pares i el veïnat, després d’aconseguir els centres reivindicats, volien participar també en la selecció del professorat, i consolidar els mestres afins a la realitat dels barris i a uns projectes pedagògics avançats, “no son temas anecdóticos, son la continuidad de unos hechos que empezaron en Barcelona hace más de tres años. [...] En este problema [de la autogestión] están interesados en resolver la provisión de las plazas varios colegios, Patronato Ribas, en Santa Coloma, Ferrer Guardia, Sòller... Cualquier decisión que se adopte afectará a todos, Pegaso no es individual”. I el governador asentia: “No es problema de Pegaso; Pegaso es un detalle, lo que se haga en ese detalle puede repercutir a todos los centros. Una cosa hay clara: los opositores son sagrados”⁴⁶⁴.

També a Ciutat Meridiana, a l’escola Ferrer i Guàrdia, s’havien revoltat i, com als centres de la Pegaso i Sòller, el curs 1977-1978 va ser de lluita i enfrontament perquè els veïns havien nomenat els mestres que volien, demanant al Ministeri d’Educació que els ratifiqués, i aquest s’hi va negar i en va enviar uns altres seleccionats per oposició. Després d’actes reivindicatius tan destacats com un festival al Palau d’Esports de José Antonio Labordeta i Pere Tàpies que, el 14 de gener de 1978, va clausurar els tres dies de les primeres jornades estatals d’Educació Permanent del Professorat organitzades per la UAB⁴⁶⁵, la tardor de 1978 es va arribar a un acord salomònic a la Pegaso pel qual part

---

⁴⁶³ Ibidem.

⁴⁶⁴ Ibidem.

⁴⁶⁵ Sobre aquest festival vegeu “Los trabajadores, por la escuela pública”, a *Mundo Diario*, 17/1/1978. Sobre les jornades en sí, vegeu el suplement especial “Primeras Jornadas de Educación Permanente de

de l'equip de mestres seria el que volien els veïns i part, el que volia el Ministeri. El desembre de 1978 el butlletí veïnal *Sagrera* justificava l'acord així: “Aceptamos esto, ya que no veíamos fuerza para imponer más”⁴⁶⁶.

Potser sí que a finals de 1978 les forces del moviment veïnal ja flaquejaven, almenys en l'àmbit educatiu, però fins aleshores havien estat molt importants. Ho prova el fet que un director general, en aquella reunió amb el governador civil de la tardor de l'any anterior, sentenciés: “Estoy dispuesto a dialogar con representantes de Asociaciones de Padres de Alumnos, pero no con Asociaciones de Vecinos. El tema de la enseñanza no puede convertirse en tema político”⁴⁶⁷. Però ho era i ho havia estat. I, com li assenyalaria la inspectora al governador civil, feia anys que s'arrossegava.

El moment més delicat va ser, segurament, l'1 d'octubre de 1977, quan el governador civil es va reunir amb l'alcalde, Josep Maria Socías, un grup de parlamentaris electes el juny anterior i tres representants de les escoles Pegaso i Sòller. L'objectiu: resoldre l'atzucac al que s'havia arribat per l'ocupació de mestres i famílies de diverses escoles i de la delegació del Ministeri d'Educació a la plaça d'Espanya, envoltada per les forces d'ordre públic, que al seu torn havien detingut un pare i havien ocupat policialment l'escola Pegaso. En un context generalitzat de vagues d'Ensenyament arreu d'Espanya, on la lluita dels professors no numeraris (penenes) havia adquirit gran protagonisme, el que José María Belloch percebia com una situació prerrevolucionària a Barcelona era, segons les seves paraules en l'informe de la reunió de l'1 octubre de 1977, el següent:

Trabajadores” a *Cuadernos para el Diálogo*, gener 1978. El manifest acabava així: “No haya ni un barrio, ni una comarca sin escuela de adultos. No haya ni un trabajador sin la necesaria educación básica”.

⁴⁶⁶ ANDREU i HUERTAS (1996), p. 82.

⁴⁶⁷ AHGCB. Acta-resum d'una reunió sobre ensenyament entre el governador civil de Barcelona, un delegat ministerial, algún director general i una inspectora, sense data pero atribuïble a l'octubre de 1977. Fons Governadors Civils. Caixa 398, reg. 631.

“Desde hace cerca de un mes se vienen produciendo hechos violentos y desde luego nada cívicos como son cortes de circulación en la Meridiana, ocupación de la Inspección de Enseñanza Primaria, [...] han ocupado también el Ayuntamiento, la Delegación del Ministerio de Educación y Ciencia, se ha cortado también el tráfico en la plaza de España, afectando a zonas muy importantes de la ciudad, como aeropuerto, zona franca, etc. Produciéndose todo ello cuando se les ocurre y de manera totalmente antidemocrática. Se han recibido a las comisiones con todo afecto y con el máximo deseo de ayudar, a última hora se ha incorporado el alcalde, pero desde luego lo que no se puede es modificar las leyes. [...] Lo que no se puede pretender es que se modifiquen la leyes por la fuerza; hasta el punto de provocar una manifestación, incluso a nivel de toda España. El Gobernador –dice– hasta ahora ha advertido que no se consentirán más alteraciones de orden público en la ciudad y hoy se han producido en la plaza de España y en la Asamblea de Parlamentarios. Hay un policía herido por un palo de un manifestante y el detenido está a disposición del juez, exigiéndose al Gobernador lo que este no puede hacer [alliberar-lo]. Las peticiones hechas por la fuerza bruta el Gobernador no las va a tolerar. [...] Concretamente qué pedís al Gobernador? Da la sensación que estáis aprovechando la última oportunidad para introducir una ideología determinada en las escuelas y además por la fuerza y que no ha sido acordada por nadie. [...] Para encontrar una solución la manera no es saliendo a la calle, huelgas, etc, no es civilizado. Si se cumple el pacto, se dan clases y se llevan las cosas pacíficamente el Gobernador dará órdenes para que desocupen la[s] escuela[s] las fuerzas de orden público [...] y apoyará las gestiones ante el Ministerio, aunque no puede decir lo que el Ministerio y la Delegación hará”⁴⁶⁸.

Que, com ja s’ha dit, el moment més delicat de les escoles en lluita va ser durant la tardor de 1977 ho va reflectir la premsa de Barcelona a rel de l’ocupació de l’Ajuntament per un centenar de veïns i mestres⁴⁶⁹ i ho corrobora un informe policial del 7 d’octubre sobre Sòller i la Pegaso, que literalment diu: “Esta situación conflictiva se encuadra en una panoràmica más amplia y bajo el denominador de ‘Escuelas en Lucha’. A tenor de las averiguaciones practicadas, se ha podido determinar que el problema principal consistía en su origen en la faltra de centros escolares y que se había

---

⁴⁶⁸ AHGCB. Acta-resum “Reunión de S.E. con un grupo de parlamentarios, el alcalde de la ciudad y tres representantes de las escuelas Pegaso y Sòller”, 1/10/1977. Fons Governadors Civils, Caixa 398, reg. 625.

⁴⁶⁹ Vegeu “Profesores, padres y alumnos de varios colegios ocuparon el Ayuntamiento unas horas”, a *La Vanguardia Española*, 25/9/1977; “Encierro de las ‘Escuelas en Lucha’ en el Ayuntamiento”, a *El Correo Catalán*, 25/9/1977; “Los barrios ocuparon el Ayuntamiento”, a *Mundo Diario*, 25/9/1977

logrado solucionar por la lucha llevada ‘en la calle’ por el vecindario y los maestros nominados por ellos”⁴⁷⁰. Però el punt d’inflexió de les reivindicacions veïnals sobre ensenyament es va viure dos anys abans, entre l’estiu i el setembre de 1975.

L’inici del curs 1975-1976 es va presentar especialment problemàtic per la manca de places de Batxillerat Unificat Polivalent (BUP) a tot Barcelona en el primer any d’aplicació a secundària de la Llei d’Educació promulgada el 1970 pel ministre José Luís Villar Palasí. A través de la premsa de barris, les associacions de veïns van alertar del dèficit de places ja abans d’acabar el curs 1974-1975⁴⁷¹. I la discussió sobre aquest dèficit, i sobre la impossibilitat de donar plaça de batxillerat a tots els estudiants que, havent aprovat l’Educació General Bàsica (EGB), volien seguir els estudis del nou BUP, va ser el detonant de la tensa reunió de juliol de 1975 al Govern Civil, ja explicada, entre el vocal d’Ensenyament de la FAVB, Basilio González, i Rodolfo Martín Villa. Segons una carta de la delegada ministerial d’Educació a la FAVB, datada el 7 de juliol de 1975, les sol·licituds de matriculació rebudes pels 14 instituts de Barcelona ciutat sumaven 15.717, una xifra d’alumnes⁴⁷² impossible d’assumir si no era amb una disposició tan dràstica i gràfica com aquesta: “Esta Delegación, tras examen del volumen de dichas peticiones, ha ordenado, a los directores de los centros, admitir todas aquellas hasta los límites de la capacidad física de los locales y plantillas de profesorado admitan”. I això que no tothom havia fet la preinscripció.

---

⁴⁷⁰ AHGCB. Informe de la Brigada Regional de Información de la Jefatura Superior de Policía de Barcelona sobre “Problemática de las escuelas Soller y Pegaso, relación Enseñanza General Básica”. Fons Governadors Civils. Caixa 398, reg. 630.

⁴⁷¹ Vegeu la ja esmentada portada “¿Cabén los niños en las pocas escuelas?”, a *Poble Nou*, núm. 14, Barcelona, març-abril de 1975, butlletí de l’AV Poble Nou; l’editorial “Un déficit de nuestro barrio: escuelas públicas”, a *Les Corts*, núm. 8, any II, Barcelona, abril de 1975, AV Les Corts, p. 3; i “¿Qué pasará con los alumnos de 8º de EGB?”, a *Tots per tots*, s/n, l’Hospitalet, juny de 1975, AV Sant Josep, p. 11. Aquest darrer article calculava que “de los 4.230 alumnos que hacen 8º, más de 2.000 quedarán en la calle, pues para BUP habrá unas 1.500 plazas y unas 500 para FP”.

⁴⁷² Per tota la província de Barcelona on, sense comptar els 14 instituts de la capital, hi havia 26 altres centres de secundària, el número de sol·licituds de matriculació al BUP i la FP era de 32.297 alumnes.

El fet insòlit fou que, davant el reconeixement oficial de que la realitat desbordava el Ministeri d'Educació, van acabar essent les associacions de veïns, coordinades per la FAVB, les que el setembre de 1975 van assumir la responsabilitat, per delegació governativa, d'elaborar un segon torn de llistats de matriculació als instituts de Barcelona. Així consta a l'arxiu i a les actes de la FAVB, que xifren en 373 els nous alumnes inscrits i admesos a secundària per intermediació de les associacions de veïns: en concret, 325 alumnes de BUP, 7 de COU i 40 de Formació Professional (FP).

La base d'aquest empoderament ministerial temporal per part del moviment veïnal de Barcelona, que aconseguia obrir un segon torn d'inscripció per a aquells alumnes sense plaça de secundària adjudicada o que no l'haguessin sol·licitada abans que el 31 de maig s'hagués tancat el termini oficial, la va recollir la premsa veïnal i local⁴⁷³ i està explicat així a l'acta de junta de la Federació del 5 de setembre de 1975:

“La Federación representada por el acompañado [sic] del Delegado, y como consecuencia de la entrevista sostenida con el Sr. Gobernador, fue citada a la Delegación del Ministerio donde después de amplia conversación con la Delegada y el Inspector y ante la petición de la Federación de nuevas facilidades para la inscripción en el BUP como consecuencia del posible desconocimiento de muchos ciudadanos, la Delegación aceptó abrir un nuevo período en el que podrían actuar de colaborador las Asociaciones de Vecinos a las que se garantizaba todas las plazas de BUP en institutos para aquellas peticiones que por su mediación se presentaran. El problema de transporte miraría de resolverse con la colaboración del Ayuntamiento. Por diversas razones, entre ellas el período estival, ello no se comunicó a Secretaría hasta primeros de septiembre, en cuyo momento se realizó las notas de prensa y aviso a las asociaciones. El período es de urgencia dado el plazo de máximo el día 15 de setiembre, pero debe pensarse en que las asociaciones quedan potenciadas con esta acción autorizada por el Ministerio y han cumplido un servicio a la ciudad”.

---

⁴⁷³ Vegeu “Matrículas de BUP”, a *Les Corts*, núm. 10, any III (tardor 1975), p. 15; *Hoja del Lunes*, Barcelona, 8/9/1975, i SOLÀ MONTSERRAT, Roser. *L'Institut Sant Andreu Valldaura: els fruits d'una lluita*, IB Sant Andreu, 1994, Barcelona, p. 15.

El que deixa entreveure aquesta apel·lació a que “las asociaciones quedan potenciadas con esta acción autorizada por el Ministerio” es que hi va haver debat intern a la FAVB sobre la conveniència o no de jugar aquest paper de suplència de l’administració central en matèria d’inscripció educativa. Va haver d’aclarir els termes de la col·laboració el secretari de la FAVB, Albert Pons Valón, a la junta del 26 de setembre: “La gestión realizada por la Federación básicamente significa no una actuación de colaboración con el Ministerio, sino un esfuerzo en bien de la ciudad, que no responsabiliza en absoluto a la Federación ni a las asociaciones, ni perjudica el planteo de reivindicaciones básicas en esta materia. Las asociaciones se limitaron a conseguir un nuevo plazo de inscripción y se pusieron a disposición de los ciudadanos para colaborar en la tramitación de inscripciones. No se pretendía apuntarse un éxito que pusiera en ridículo al Ministerio”.

Paradoxalment, i mediatitzat en bona mesura per l’enfrontament que el vocal Basilio González (home de barri de procedència cristiana) havia tingut amb Rodolfo Martín Villa, van ser els *bombillaires* qui menys entusiasme van posar en la col·laboració institucional. Les associacions de barri, per contra, que patien als seus territoris el desgavell de la inscripció i la falta de places de BUP –i en alguns casos la falta mateixa de centres de secundària, com succeïa al Poblenou i al Districte IX que compartien Nou Barris i Sant Andreu, on no hi havia cap institut públic per a una població que superava les 400.000 persones-, van aprofitar la competència d’inscripció delegada aquell setembre per palesar, un cop més, les seves reivindicacions.

A Nou Barris, després d’una taula rodona al cinema Astor del passeig de Fabra i Puig, el 27 d’octubre de 1974 –durant la qual un miler de persones van reivindicar un institut davant del president de la FAVB i de l’inspector del Ministeri, escridassat quan va agrair a l’escola privada que pal·liés els dèficits de l’escola pública-, es va crear una Coordinadora d’Ensenyament. I el curs següent es va forçar l’obertura amb barracons

del que seria l'Institut Sant Andreu Valldaura, en terrenys de l'antiga fàbrica Harry Walker. I és que, com es va encarregar de fer saber per carta la delegada ministerial a l'alcalde Joaquim Viola, el 9 de desembre de 1975, a qui li urgia que facilités terrenys on instal·lar centres educatius, “per al curs 1976-1977, Barcelona necessitaria 6.720 nous llocs escolars a BUP, i fins al curs 1979-80 en caldrien 3.250 més”⁴⁷⁴. Una realitat davant la qual es van arribar a coordinar pares i mares, mestres i veïns en l'anomenada, el 1977, Coordinadora d'Escoles en Lluita de Barcelona, animada principalment pels casos de Sòller, Ferrer i Guàrdia i Pegaso⁴⁷⁵. En qualsevol cas, que les lluites d'aquesta mena van ser dures s'exemplifica en la figura de Manuel Lozano, un jove de 19 anys de Ciutat Meridiana que va ser ferit a la melsa per un tret de pilota de goma dels antidisturbis mentre participava en una manifestació per l'escola pública en un barri que editava fulls volants amb missatges revolucionaris com aquest, del setembre de 1977:

“Hemos obtenido un triunfo: una escuela estatal. Y hemos demostrado nuestra unión y nuestra fuerza. Sabemos muy bien quien es nuestro enemigo: Delegación, cuando no da solución a nuestros problemas, y Gobernación que nos envía la policía como única respuesta a nuestras justas reivindicaciones. [...] - Por parvularios gratuitos. - Por la admisión de los 10 maestros. - Por la gestión de la enseñanza por padres, maestros y vecinos. - Por la enseñanza gratuita al servicio de los trabajadores. ¡¡Viva la lucha de Ciudad Meridiana!! ¡¡Fuera la policía de los barrios!! ¡¡Dimisión de Delegación!!”⁴⁷⁶.

Com evidència una de les reivindicacions d'aquest full volant, la demanda d'escoles bressol públiques i gratuïtes va ser una altra de les banderes educatives aixecades pel moviment veïnal. Secundada, al seu torn, pels professionals d'un sector especialment

---

⁴⁷⁴ SOLÀ MONTSERRAT, Roser. *L'Institut Sant Andreu Valldaura: els fruits d'una lluita*, IB Sant Andreu, 1994, Barcelona, p. 18.

⁴⁷⁵ Vegeu-ne el testimoni a EQUIPOS DE BASE BARCELONA. “Escoles en Lluita”, a *Teoría y práctica*, núm. 14, Madrid, desembre de 1977, Equipos de Estudio Reunidos, p. 37-43.

⁴⁷⁶ AHGCB. Informe de la Brigada Regional de Información de la Jefatura Superior de Policía de Barcelona sobre “Propaganda de la asamblea de vecinos de Ciudad Meridiana”. Fons Governadors Civils. Caixa 398, reg. 618.

precaritzat i en mans d'una iniciativa privada amb poques garanties. Diversos centres i educadors sensibilitzats van contribuir a crear, el 1975, la Coordinadora de Guarderies de Barcelona, que va aplegar des de les anomenades guarderies laborals fins a centres de Càrites. Aquesta coordinadora va establir diàleg amb l'alcalde Enric Masó i va arrencar-ne el compromís de la creació d'un Patronat Municipal de Guarderies. Sortejat el parèntesi que va significar l'alcaldia de Joaquim Viola, amb el temps, la receptivitat de l'alcalde Josep Maria Socias i la participació de la FAVB, i en especial del que des de 1976 seria el seu vocal d'Ensenyament i després alt càrrec municipal socialista amb orígens a Bandera Roja, Ferran Julián⁴⁷⁷, aquesta activa Coordinadora de Guarderies i el patronat municipal esdevindrien l'origen d'un modèlic sistema d'escoles bressol municipals. El problema, segons explica la que va ser responsable de temes d'Ensenyament del PSUC als anys 70, primer, diputada al Congrés després i, finalment, regidora de Benestar Social i Educació a l'Ajuntament de Barcelona, Eulàlia Vintó, és que els costos de la municipalització de les escoles bressol van començar essent baixos però, al llarg dels anys, amb la professionalització i un procés "endogàmic" i d'excel·lència molt selectiu, acompanyat de reivindicacions laborals i educatives de màxims, va convertir aquest model en "no sostenible" ni universalitzable per a les arques municipals i el va abocar, ja al segle XXI, a la privatització. Així valora Vintó el procés de les escoles bressol municipals viscut per ella a banda i banda de la barricada:

---

⁴⁷⁷ Ferran Julián, forjat a Bandera Roja i a l'AV Sant Andreu, on va destacar en la lluita per l'escola Pegaso, va entrar a la FAVB com a vocal adjunt l'octubre de 1976 i en va ser escollit vocal titular el març de 1977. Va assumir l'àrea d'educació i la tasca de representar a la Federació al Patronat Municipal de Guarderies. El 1979 va entrar a treballar com a funcionari municipal en l'àmbit de l'educació. Qui havia fet d'educador als *Padres* de Sant Andreu, a la Cooperativa Icària de la Sagrera i a l'Escola Tramuntana del Carmel, i que també va ser director de l'Escola Ignasi Iglésias de Sant Andreu, va acabar amb diferents responsabilitats municipals. Després de passar pel PSUC, el 1986 es va afiliar al PSC. Amb posterioritat a aquest fet va ser, successivament, cap de Serveis Personals i gerent del Districte de Sant Martí, director de serveis generals de l'Ajuntament i gerent de l'empresa ProNoubarris SA, sota l'ègida del regidor Antoni Santiburcio. Entre 1999 i el 2007 va ser regidor pel PSC, amb responsabilitats al districte de Sant Andreu i en matèria de Seguretat i Mobilitat. Després de perdre l'acta de regidor va ser nomenat conseller delegat de la immobiliària Regesa pel consell comarcal del Barcelonès, i president de l'Associació Catalana de Promotors Públics d'Habitatge. El 2010 va ser citat pel jutge Baltasar Garzón com a testimoni del cas Pretòria, que investigava casos de corrupció a empresaris i polítics de CiU i PSC.

“Aquí va haver-hi un moviment molt endogàmic que va anar veient les millors experiències arreu del món, però aquestes experiències, sobretot europees, [...] a Dinamarca tenien un mestre titular i una persona de FP. Aquí no; tots eren mestres titulars i si podien ser llicenciats, millor. [...] Quan tu estàs a la base de la carència absoluta i de la reivindicació a l’engròs no files prim, més endavant comences a filar prim, des dels sindicats fins als moviments veïnals, i no demanes el que és impossible, no? Però en aquell moment sí que demanaves una mica el que era impossible, perquè és el que tocava”⁴⁷⁸.

Darrera de tot plegat, i més enllà de les reivindicacions educatives concretes dels barris, hi havia un discurs ben travat tant des del punt de vista pedagògic com polític. És en aquest sentit també que la lluita de les escoles era revolucionària. El comunicat conjunt que el 18 de febrer de 1976 van signar la FAVB, l’associació pedagògica Rosa Sensat i la degana del Col·legi de Llicenciats, Eulàlia Vintró, n’és una mostra fefaent. Es denunciava l’intent del Ministeri d’Educació d’enfrontar el professorat amb les famílies a partir de fer repercutir els augments de sous reivindicats pels docents en les quotes familiars i s’apostava argumentadament per una escola pública gratuïta, de qualitat i catalana “gestionada democráticamente por los padres, los enseñantes y los alumnos (según sus edades); planificada en su estructura, contenidos y métodos educativos mediante la participación de todas las fuerzas sociales”. Al mateix temps, i davant la realitat existent d’una escola privada concertada que l’Estat estava potenciant, la FAVB, Rosa Sensat i el Col·legi de Llicenciats consideraven que “la política de subvenciones exige la creación inmediata de comisiones constituidas por Asociaciones de Padres, Asociaciones de Vecinos, Asociaciones de Maestros e Instituciones ciudadanas vinculadas a la enseñanza con el fin de controlar la adjudicación de subvenciones, así como el uso y distribución que se haga de ellas”.

---

⁴⁷⁸ Eulàlia Vintró, entrevista amb l’autor (Barcelona, 13/11/2012).

Un cop més, la solució a la que se'ls ocorria de recórrer als polítics que, sorgits de les files de la dictadura, començaven a pilotar la transició espanyola, no era cap altra que intentar negociar polítiques d'apaivagament de les demandes socials de Barcelona mitjançant la intermediació dels representants de la burgesia nacionalista catalana. Ho resumia el delegat del Ministeri d'Educació en la dramàtica reunió al Govern Civil de la tardor de 1977, aquella en la que José María Belloch va alertar del “clima prerrevolucionari” en una província no qualsevol, sinó “muy superior a muchos de los estados europeos”, amb aquestes paraules: “No hay posibilidad de negociación ni de diálogo como no sea con personas a nivel, por ejemplo, de un político, Jorge Pujol [sic], pongo por caso, Maria Rúbies, de Lérida [senadora de l'Entesa el 1977 i, després, diputada de CiU], de lo contrario te deterioran la imagen del Ministerio”⁴⁷⁹. I sempre preveient fórmules perquè, davant d'un imminent traspàs de competències educatives a la Generalitat provisional -que després no s'acabaria de concretar, i en benefici de la doble xarxa escola pública i escola privada concertada, fins a l'època dels governs de Jordi Pujol a la Generalitat, a partir de 1980-, el Ministeri d'Educació es pogués treure el problema del damunt i guanyar temps sense, a la vegada, donar massa arguments o, més aviat, instruments de reivindicació social que anessin en detriment de l'escola privada (i, dins d'aquesta, òbviament, la religiosa) en una “batalla” que l'Estat espanyol donava per perduda i deixava en mans de la burgesia catalana. Així li ho resumia el secretari general del Ministeri al governador civil José María Belloch:

“Vosotros estáis de acuerdo en que no hay solución al problema. [...] Para no presentarse en una reunión con la sensación de no profundizar concienzudamente el tema hay que ofrecer fórmulas y decir: 1º- Autogestión matizada a la intervención docente y económica del centro. Nunca en el nombramiento de los maestros. 2º- Establecimiento de colegios privados, con cesión del uso de

---

⁴⁷⁹ AHGCB. Acta-resum d'una reunió sobre ensenyament entre el governador civil de Barcelona, un delegat ministerial, algún director general i una inspectora, sense data pero atribuïble a l'octubre de 1977. Fons Governadors Civils. Caixa 398, reg. 631.

edificios y una subvención considerable. No se pueden aceptar imposiciones contra todas las normas de una Institución que rige el país. Hay que ganar uno o dos meses para no trasladar a la Generalidad una tensión que no va a aceptar. La batalla que la den ellos”⁴⁸⁰.

El missatge queda, doncs, clar: “La batalla que la den ellos”. És a dir, els futurs responsables polítics de la Catalunya autònoma. Mentrestant, la tardor de 1977, a l’única cosa que es comprometien les autoritats governatives postfranquistes, ja amb la UCD al front d’un Govern sorgit de les primeres eleccions del 15 de juny de 1977, era a contenir la *situació prerrevolucionària* que vivia Barcelona fruit de les lluites dels barris i el professorat per l’escola pública amb subvencions “considerables” a l’escola privada i amb gestos innocus d’apaivagament en favor d’una “autogestió matizada”. I, és clar, quan calgués, també amb l’ús repressiu de les forces de seguretat de l’Estat.

---

⁴⁸⁰ Ibidem.

5.4. La gran guerra del Pla Comarcal

El Pla Comarcal aprovat inicialment el 29 de març de 1974 com a revisió del que hi havia vigent des del 1953 i, en la seva versió definitiva, aprovat finalment el 15 de juliol de 1976, va propiciar el camp de batalla polític, social i econòmic més important de la transició a Barcelona⁴⁸¹. La del Pla Comarcal va ser, de fet, una gran guerra de molt més de dos anys en la que es va lluitar massiva i apassionadament a camp obert, com va ser el cas del moviment veïnal. Però també es va combatre soterradament i des de trinxeres de posició que, o bé van servir d'eficaç resistència numantina o bé, en altres casos, van ser abandonades desordenadament per uns actors econòmics especulatius crescuts durant la llarga etapa del porciolisme i temerosos de la incertesa política que es vivia durant els primers anys de la transició, en bona part per la demostració de força dels moviments socials urbans. En el context d'aquella gran guerra del Pla Comarcal, alguns propietaris immobiliaris i actors econòmics importants no van acabar de confiar en el soterrat treball de sapa d'un franquisme polític enrocat i molt qüestionat que, malgrat tot, va defensar els seus interessos aferrissadament, sí. Però també un franquisme polític local i ben connectat a nivell estatal que, en la pràctica, va veure com els seus interessos corporatius i especulatius li eren minats per la feina igualment soterrada d'alguns tècnics municipals progressistes, a banda del combat a camp obert que hi va oposar la mobilització popular ciutadana articulada per les associacions de veïns i recolzada en la complicitat de molts professionals urbans i de la premsa local⁴⁸².

---

⁴⁸¹ Aquell Pla Comarcal, aprovat finalment amb el nom de Pla General Metropolità (PGM), seguia encara vigent el 2014 tot i haver sofert múltiples modificacions parcials des de la seva aprovació el 1976.

⁴⁸² Les referències al Pla Comarcal com a camp de batalla més enllà de l'urbanisme van ser una constant a l'època. Vegeu HUERTAS, Josep M. "Barcelona ya tiene nuevo Plan Comarcal", a *Tele/eXprés*, 30/3/1974, Barcelona, i "El Pla Comarcal de Barcelona: retallat abans d'estrenar", a *Presència*,

Aquella revisió del planejament va fixar les grans opcions de creixement de Barcelona, els espais per fer equipaments, les grans infraestructures viàries i de serveis. Conscient de l'oportunitat, el moviment veïnal es va mobilitzar i va elaborar plans populars amb solucions a les mancances dels barris. Però aquella gran lluita urbana no tan sols va aixoplugar tot tipus de reivindicacions veïnals, sinó que va marcar l'agenda política del final del franquisme i la transició a Barcelona: va fer caure el governador civil Tomás Pelayo Ros, el maig de 1974, substituït per un Rodolfo Martín Villa que va intentar controlar l'efervescència social urbana; va fer caure també, poc després, el ministre de la Vivenda i responsable d'Urbanisme, Vicente Mortes Alfonso; un any després, el setembre de 1975, va fer caure l'alcalde Enric Masó; va elevar la conflictivitat amb el seu substitut, Joaquim Viola, defensor dels interessos dels propietaris de sòl; va forçar la gestió progressista del substitut de Viola, Josep Maria Socías Humbert, a partir de desembre de 1976; i, després de 1979, també va influir en els programes, plans i execucions urbanístiques dels primers ajuntaments democràtics⁴⁸³.

L'enginyer de camins Albert Serratosa, subgerent de la Comissió d'Urbanisme de Barcelona des de 1966 i, dos anys més tard, director de la revisió del Pla Comarcal fins que va ser-ne apartat pel *búnker* franquista el 1975, sostenia el 1979 que aquell instrument de planejament preparat en l'època de José Maria Porcioles però no presentat fins al mandat del seu successor Enric Masó va ser un "producto *tecnocrático* [que] sirvió de base para un nuevo tipo de reivindicaciones con visión más global", i afirmava: "Las asociaciones de vecinos, solas o a través de la Federación en el caso de

---

17/5/1975, Barcelona; PRADAS, Rafael. "El Plan Comarcal, batalla de interés", a *El Correo Catalán*, 1/7/1975, Barcelona; i JUBERT, Joan i SODUPE, Miquel. "Los distintos sectores políticos frente al Plan", a *Butlletí*, núm. 18, Barcelona, febrer de 1976, Col·legi d'Aparelladors de Catalunya, p. 13-18. D'aquest darrer és la cita: "La ciudad o el espacio urbano aparecen entonces como marco de una lucha de intereses, como lugar y forma de dominación de clase, y el *planeamiento* toma su verdadera dimensión de instrumento ideológico y de intervención al servicio de determinada política urbana".

⁴⁸³ Vegeu ANDREU, Marc (*et al.*). *40 anys d'acció veïnal. 1970-2010*, FAVB, 2010, Barcelona, p. 46.

Barcelona, fueron los auténticos protagonistas. Con poca experiencia y a veces aún sin legalizar, las asociaciones supieron recoger, orientar e impulsar las fuerzas sociales latentes que, si no pudieron intervenir en la redacción del Plan, fueron el factor decisivo para contrarrestar los ataques de los grupos de presión a lo más esencial de la Revisión”⁴⁸⁴. En el seu llibre de memòries narrades del 2011, Serratosa rebaixa considerablement el que el 1979 va definir com a “factor decisiu”. A banda d’insinuar en algun moment que les actuacions rellevants del moviment veïnal i la mateixa transició a Barcelona no van començar fins després de l’aprovació final del rebatejat com a Pla General Metropolità (PGM)⁴⁸⁵, el 1976, Serratosa rectifica a major glòria personal seva l’anàlisi contemporània que havia fet sobre els agents i factors que van permetre l’aprovació del pla: “Mentre que un primer moment havíem tingut el món oficial a favor i les associacions de veïns en contra, després, va ser just el contrari. El fet és que la pressió popular va ajudar que el Pla continués endavant. Però havia comportat moltes destitucions governamentals i l’alcalde [Masó] havia quedat tocat”⁴⁸⁶.

En qualsevol cas, abans de seguir convé precisar que el veritable pare del Pla Comarcal o PGM no va ser el seu director, Albert Serratosa, sinó el seu coordinador, l’arquitecte Joan Antoni Solans. Així ho confirma ell mateix, que com a tècnic municipal va treballar des de 1969 en una revisió del Pla Comarcal de 1953 que, assegura, tot coincidint aquí amb Serratosa, ja estava enllestida el maig de 1972. I que si l’alcalde José María Porcioles va guardar en un calaix va ser perquè ell i la seva cort d’interessos

---

⁴⁸⁴ SERRATOSA, Albert. *Objetivos y metodología de un plan metropolitano*, Oikos-Tau, 1979, Barcelona, p. 11.

⁴⁸⁵ “El PGM ja està aprovat definitivament (som al juliol del 1976); i comença la transició i les actuacions dels moviments polítics i veïnals. Abans, però, al començament del 1974, en Miquel Roca i Junyent m’havia ofert ser fundador de Convergència Democràtica de Catalunya en l’acte que es va realitzar a Montserrat. Jo li vaig respondre que, tot i que estava d’acord amb les seves idees, tenia la dèria que s’aprovés el Pla i no em volia comprometre políticament. I ell ho va entendre”. TORT, Joan i CATALÀ, Rosa. *Pensar el territori. Converses amb Albert Serratosa*, Dèria, 2011, Barcelona, p. 230.

⁴⁸⁶ TORT, Joan i CATALÀ, Rosa. *Pensar el territori. Converses amb Albert Serratosa*, Dèria, 2011, Barcelona, p. 172.

especulatiu eren conscients del que, en canvi, Serratosa nega: la noció del perill sobre el seu caràcter “*revolucionari*”. Vet aquí la versió de Joan Antoni Solans:

“Quan li fan l’encàrrec [a Serratosa] del Pla Metropolità, jo li vaig dir al conseller que tenia en aquell moment, que jo diria que ja era el Joaquim Molins; li vaig dir: ‘Escolta, que vingui l’Albert [Serratosa] a les comissions d’urbanisme perquè vegi què és el que es belluga del territori, del dia a dia’. I la resposta que em fa és: ‘Jo és que no em vull tacar’. Escolta, quan treballem amb fang t’has d’embrutir les mans, i si treballes amb la ciutat el que no pots fer és que no sàpigues el que es belluga al territori i qui ho belluga, quins són els agents que en aquests moments tenen interessos perquè, si no, com tu vas a contrarestar-ho? Ell s’ha bellugat sempre, [però] a veure, al Pla del 74 -i ell no és prou honest- ell no hi va posar-hi ni una ratlla. El que si que va haver-hi és gent, jo vaig tenir mans, però són mans que van anar passant. És a dir, l’únic que va estar des del 69 fins al 74 vaig ser jo. Perquè el document el teníem elaborat, cap al maig del 72 estava per aprovar. Però aleshores l’Ajuntament el va posar en el calaix i no el recuperarem fins a l’època Masó... Entre d’altres coses, [Porcioles] ve a dir: ‘No pot ser que aquests xicots de fora dibuixin el nostre pla’. [...] Tots els xicots de CAU, és a dir, en [Jordi] Borja, el Marçal Tarragó, el Carles Teixidor, en Lluís Brau i companyia, per tant els que tenien informació de primera mà i que fan allò de *La Gran Barcelona* de Porcioles”⁴⁸⁷.

Aquests “xicots” als que es refereix Solans són els arquitectes i urbanistes que treballen i subverteixen l’oficina tècnica municipal dirigida per Xavier Subías Fages, la màxima figura de la planificació urbanística de l’era Porcioles i, la tardor de 1975, l’arquitecte a qui recorrerà l’alcalde Joaquim Viola per mirar d’esmenar les desviacions progressistes del planejament que havia coordinat Solans i dirigit Serratosa. I aquests “xicots” i alguns altres com ells són alguns dels mateixos que, com hem vist en un capítol anterior, fan el contraplà de la Ribera i que, en paral·lel a la revisió del Pla Comarcal, posen també el seu coneixement al servei del moviment veïnal de Nou Barris per oposar-se al Pla Parcial de Torre Baró-Valbona-Trinitat. D’aquí que es pugui afirmar que la gran guerra del Pla Comarcal va començar molt abans de la seva presentació el

---

⁴⁸⁷ Joan Antoni Solans, entrevista amb l’autor (Barcelona, 17/1/2013).

1974. A Porcioles i els seus interessos especulatius ja li anaven molt bé les ambigüitats del Pla Comarcal de 1953, que permetia alterar amb plans parcials les disposicions urbanístiques d'ordre més general. Per això va guardar en un calaix una revisió del pla que Solans havia coordinat amb criteris racionals i progressistes. Inspirant-se, segons pròpia confessió de Solans, en la figura de l'enginyer portugués Duarte José Pacheco⁴⁸⁸, les idees urbanístiques i socials del qual van desafiar des de l'interior mateix del Govern de Portugal, als anys 30, el dictador feixista António de Salazar.

El dirigent veïnal de Sants i responsable d'Urbanisme de la FAVB en aquella època, Carles Prieto, confirma les intencions i els criteris més o menys progressistes de la revisió del Pla Comarcal que dirigia Albert Serratosa i coordinava Joan Antoni Solans:

“[Albert] Serratosa no és tampoc un representant de la burgesia. Serratosa és representant d'un determinat grups de tècnics; el Serratosa és funcionari municipal des de jove i, per tant, viu tota l'època de Porcioles. [...] Era un paio conscient de que les coses s'havien de fer ben fetes i s'havia de parlar amb la gent, un paio obert, demòcrata de tota la vida. Quan a ell li encarreguen el Pla Comarcal, li [ho] encarrega [Enric] Masó, perquè el Masó el que crec que aporta des de l'Ajuntament [és] que troba corruptes per tot arreu, i busca la gent que li pot fer la feina ben feta i lliure d'aquest tipus d'influències malignes, i el Serratosa en forma part d'alguna d'aquestes. [...] El Serratosa, com que ha de muntar un *tinglado* ben muntat, busca el [Joan Antoni] Solans i amb això ja ha begut oli. El Solans és la perfecció personificada -i no és un tema ideologista, sinó d'estudiar les coses- i després [també] el mateix gabinet tècnic municipal estava absolutament copat per les esquerres”⁴⁸⁹.

Destituït Porcioles el 1973 per, entre d'altres motius, la contundent i eficaç oposició veïnal als plans de la Ribera i Nou Barris i per la desmesurada i difícilment eludible corrupció urbanística, Enric Masó va treure per sorpresa del calaix, el 29 març de 1974, la revisió del Pla Comarcal o PGM amb la ignorant complicitat –després amb tota

---

⁴⁸⁸ Ibidem.

⁴⁸⁹ Carles Prieto, entrevista amb l'autor (Barcelona, 12/12/2012).

seguretat maleïda per ells- del governador civil Tomás Pelayo Ros (que seria destituït dos mesos després) i del president de la Diputació de Barcelona, Juan Antonio Samaranch (que després maniobraria per modificar un Pla que atacava els seus particulars interessos especulatiu)⁴⁹⁰. L'objectiu de l'alcalde Masó traient el pla va ser mirar de contemporitzar amb uns moviments urbans en creixement que amenaçaven de reforçar l'antifranquisme ja prou potent de les Comissions Obreres i, alhora, mirar de donar credibilitat local a l'anomenat *espíritu del 12 de febrero* que el nou president del Govern, Carlos Arias Navarro, en substitució de l'assassinat Luis Carrero Blanco, volia fer passar per aperturisme democràtic en vida encara del dictador Francisco Franco. Joan Antoni Solans confirma aquesta idea en argumentar que l'aprovació inicial del PGM es va fer en el context d'obertura d'una vàlvula tendent a alliberar pressió opositora per la via d'un moviment veïnal que el franquisme creia encara poder controlar mentre, en canvi, reprimia el moviment obrer articulat al voltant d'unes Comissions Obreres encausades en l'anomenat Procés 1001:

“La teoria clara és que quan ells no volen cedir en el tema de la lluita sindical -per tant, d'alguna manera, el que els desestabilitza són les Comissions Obreres i el pleit aquell 1001 del [Francisco García] Salve i el [Marcelino] Camacho-, aleshores, davant d'aquesta tesitura, i lligat amb la mini-obertura que intenten fer amb l'Arias [Navarro] i l'*espíritu del 12 de febrero*, aleshores donen gas a l'associacionisme. A associacions d'aquestes que creuen que poden controlar, dels veïns. Ells l'anàlisi que fan, suposo, és: ‘Home, molts ajuntaments estan fent moltes corrupteles i molta especulació i, per tant, com a sistema ens interessa més que controlem el tema laboral, sindical i empresarial, l'econòmic. El que passa [és] que aquest *espíritu del 12 de febrero* va ser tancat quan hi ha la marxa del Pío Cabanillas i del Marcelino Oreja i tota la colla. Això deu ser cap al mes d'abril del 1975 [va ser el 29 d'octubre de 1974], i jo diria que l'home dur aquí em sembla que es deia Herrera⁴⁹¹, que era ministre de Governació”⁴⁹².

---

⁴⁹⁰ IBÁÑEZ, María Eugenia. “Revisión del Plan Comarcal de 1953”, a *Mundo Diario*, 30/3/1974.

⁴⁹¹ El ministre de Governació era José García Hernández. El també *dur* Fernando Herrero Tejedor era ministre-secretari general del Movimiento i León Herrera Esteban, ministre d'Informació i Turisme.

⁴⁹² Joan Antoni Solans, entrevista amb l'autor (Barcelona, 17/1/2013).

És en aquest breu interval de temps, en aquesta petita finestra entreoberta i aviat tancada del *espíritu del 12 de febrero*, que l'alcalde Enric Masó, “un home que ve de la indústria, no ve del món immobiliari”⁴⁹³, dóna joc a l'associacionisme veïnal i aprova una revisió del Pla Comarcal que va esperonar el moviment veïnal i no va caure bé ni als sectors econòmics ni al nucli de poder del franquisme, que en el seu intent de frenar-la o modificar-la acabaria enduent-se pel davant diversos alts càrrecs governamentals, començant pel governador civil Pelayo Ros (31 de maig de 1974) i acabant per l'alcalde Masó (9 de setembre de 1975), amb el propi director del PGM de guinda (14 de novembre de 1975). Explicada per Albert Serratosa, la seqüència és la següent:

“El Pla ja estava acabat en el moment de plegar Porcioles, només faltava aprovar-lo inicialment i treure'l a informació pública. Aprofitant el canvi de delegat li proposo a Masó portar el Pla a aprovació inicial. La Comissió Permanent l'aprova, sense saber ben bé quin era el contingut. Mai no van pensar que fos tan *revolucionari*, en el context del règim. Masó sí que n'era conscient. Poques setmanes després va anar al Ple de la Comissió d'Urbanisme i també es va aprovar sense gaire debat. El Pla havia passat el filtre de l'alcalde (president de l'executiva) i, la segona fase, que era l'aprovació del ple amb [Tomás] Pelayo Ros com a governador civil i president del ple. Mentre estava pendent de sortir a informació pública havia començat a córrer informació sobre el vertader contingut del Pla, i allò va ser com l'espurna que encén un polvorí. Successivament, van caure el governador civil, el director general d'Urbanisme de Madrid, el ministre de la Vivenda i, un any més tard, l'alcalde de Barcelona”⁴⁹⁴.

Què era la revisió del Pla Comarcal o PGM perquè provoqués tot aquest enrenou? En síntesi, es tractava d'un nou planejament urbanístic de l'àrea metropolitana de Barcelona (27 municipis, amb 330.000 hectàrees de superfície i 3,5 milions d'habitants)

---

⁴⁹³ *Ibidem*.

⁴⁹⁴ TORT, Joan i CATALÀ, Rosa. *Pensar el territori. Converses amb Albert Serratosa*, Dèria, 2011, Barcelona, p. 166-167.

que comportava molts canvis de qualificació del sòl per possibilitar majors dotacions d'equipaments, serveis i zones verdes, i una reordenació del sòl industrial i urbanitzable, com a forma de corregir (i preveure, tardanament) el creixement urbà viscut des dels anys 60 i acompanyat d'una gran densificació poblacional (que havia dut a només un promig d'entre 34 i 56 m² de sòl per habitant a Barcelona ciutat). Els afectats per la revisió van ser “cents de mils [sic] de propietaris de totes les classes socials i no es pot dir, per tant, que només va afectar els especuladors”, per bé que una disminució de les expectatives de negoci calculada per Serratosa “de l'ordre de 500.000 milions de pessetes”⁴⁹⁵ és comprensible que generés una reacció opositora entre propietaris de sòl, especuladors i entitats financeres⁴⁹⁶. Només cal veure la posició radicalment contrària al PGM d'un economista liberal demòcrata com Ramon Trias Fragas, al servei del Banco Urquijo, que alertava de que era “un primer pas cap a la socialització del sòl”, per entendre que el seu abast anava molt més enllà del que representava la dictadura:

“Al contrario de lo que me sucede con las armas yo creo, por ejemplo, que las zonas verdes y las reservas de suelo para equipamiento social son imprescindibles. Ello beneficia a todos. Sin embargo, soy consciente de que su coste es aún superior al de muchas armas. En el mundo occidental nadie se atrevería a imponer algo de esta importancia económica como no fuera debatido a fondo en un Parlamento democráticamente elegido. Aquí ha bastado la voluntad de unos poquísimos hombres, demasiado viejos los unos y demasiado jóvenes los otros, sin más refrendo que la firma de algún ministro que, cogido de sorpresa, tendría dificultades para situar la barriada de Torre Baró en un mapa.

---

⁴⁹⁵ SERRATOSA, Albert, a “Fer ciutat per a qui? El futur de les perifèries urbanes”, taula rodona 12/5/1989 transcrita a ROCA, Joan (coord.). *El futur de les perifèries urbanes. Canvi econòmic i crisi social a les metròpolis contemporànies*, IB Barri Besòs-Generalitat de Catalunya, 1994, Barcelona, p. 402. La xifra de 500.000 milions de pessetes, calculada per la Corporació Metropolitana, la va assumir Ramon Trias Fragas a “En torno al Pla Comarcal urbano y otras cuestiones”, a *La Vanguardia Española*, 16/6/1974, p. 19.

⁴⁹⁶ Sense ànim d'exhaustivitat, entre aquests cal esmentar el Banco de Madrid, dirigit per Jaume Castell i amb noms tan destacats al seu consell d'administració o vinculats a ell com Juan Antonio Samaranch, José María Porcioles i Joaquim Viola; l'exalcalde de l'Hospitalet i propietari de l'Espanya Industrial José Matías de España Muntadas; i altres noms vinculats al sector immobiliari com Mariano Blasi, Anton Cañellas, Mariano Ganduxer, Rogelio Mir i Antonio Vilaplana. Vegeu PRADAS, Rafael. “El Plan Comarcal, batalla de interés”, a *El Correo Catalán*, 1/7/1975, Barcelona.

Francamente, creo que no debemos permitir que voluntades, tan exiguas en número, aunque tan voraces de mando, basten para marcar el futuro de cuatro millones de barceloneses.

Pero nuestra alarma sube de tono cuando leemos en el proyecto que “el suelo será siempre de dominio público”. Esto será sólo un primer paso en dirección a la socialización del suelo. Pero, primero o segundo, es un paso bastante importante para que fuera consultado a los ciudadanos. ¿Es seguro que los barceloneses o los españoles quieren iniciar la supresión de la propiedad privada del suelo?”⁴⁹⁷.

“Encara avui no entenc les raons d’aquella actitud, sorprenent en un demòcrata i antifranquista declarat com ell”, deia Serratosa el 2011, queixós de que Ramon Trias Fargas apuntés “amb noms i cognoms cap a Solans, cap a Roca i cap a mi”⁴⁹⁸. “És l’economia, estúpid”, s’hagués pogut respondre citant James Carville, l’assessor de Bill Clinton que va popularitzar aquesta cita el 1992. En qualsevol cas, no deixa de ser curiós que entre els professionals que Trias Fargas va blasmar i que van fer el PGM sota la coordinació de Joan Antoni Solans hi hagués noms com els de Joan Busquets, Lluís Carreras, Francisco García-Valdecasas, Ricard Pié, Lluís Racionero, Roser Revilla, Miquel Roca Junyent, Jacint Ros Hombravella, Manuel de Solà Morales i Ole Thorson, entre d’altres⁴⁹⁹. Fos com fos, i segons confessió d’Abert Serratosa en dos moments diferents (1979 i 1989), només el context sociopolític de la fi del franquisme i de l’inici de la transició expliquen que el PGM acabés tirant endavant:

“Los relevos fulminantes o retardados de altos cargos en el campo del urbanismo comarcal y nacional y finalmente la eliminación del propio director del Plan permiten asumir, sin excesiva temeridad, la hipótesis de que las propuestas iniciales, más allá de posiciones acomodaticias, rebasaban los límites de lo tolerable entonces. Los exabruptos de los grupos de presión, las amenazas

---

⁴⁹⁷ TRIAS FARGAS, Ramon. “En torno al Pla Comarcal urbano y otras cuestiones”, a *La Vanguardia Española*, 16/6/1974, p. 19.

⁴⁹⁸ TORT, Joan i CATALÀ, Rosa. *Pensar el territorio. Converses amb Albert Serratosa*, Dèria, 2011, Barcelona, p. 175-176.

⁴⁹⁹ La llista completa a SERRATOSA, Albert. *Objetivos y metodología de un plan metropolitano*, Oikos-Tau, 1979, Barcelona, p. 349-352.

personales y las mutilaciones graves introducidas en el Plan en la segunda aprobación inicial (febrero de 1976) y en la aprobación provisional (abril de 1976) son argumentos a favor de una interpretación de que los límites habían sido efectivamente traspasados y que sólo la mutación política de noviembre de 1975 hizo posible el relativo triunfo final aupado por la creciente presión ciudadana”⁵⁰⁰.

“Tenint en compte l'època en que es va fer el Pla, sense suport polític, va ser una operació força difícil i sense el canvi del 20 de novembre de 1975 difícilment hauria arribat a bon termini. Vam tenir la sort que es va plantejar en un moment adequat. [...] En el mateix Pla General Metropolità de 1974 es va dissenyar tot un sistema legal que tenia poc a veure amb l'anterior. Aquesta fou la nostra aportació”⁵⁰¹.

Ja s'ha dit que el paper del moviment veïnal va ser clau. Després dels precedents ja explicats de les victòries veïnals contra el Pla de la Ribera i el Pla Parcial de Torre Baró-Vallbona-Trinitat, i segons admet Joan Antoni Solans, la pauta la va marcar el Centre Social de Sants en oposar-se a l'anomenat Pla Parcial de la zona d'influència de la Travessera Industrial. La campanya veïnal per salvar la plaça de Sants d'un projectat pas elevat i per recuperar per al barri les antigues cotxeres de tramvies i la Casa del Relotge va culminar, la primavera de 1974, en paral·lel a l'aprovació inicial del PGM, amb una exposició i una assemblea informativa de mil persones, així com amb la recollida de 12.000 signatures, fins a fer decantar l'alcalde Enric Masó de la banda veïnal⁵⁰². Després de Sants van venir altres associacions, repetint sempre un esquema reivindicatiu similar: diagnosticar els dèficits del barri amb enquestes i l'ajuda de professionals, fer una plataforma reivindicativa, difondre-la mitjançant exposicions,

---

⁵⁰⁰ SERRATOSA, Albert. *Objetivos y metodología de un plan metropolitano*, Oikos-Tau, 1979, Barcelona, p. 9.

⁵⁰¹ SERRATOSA, Albert, a “Fer ciutat per a qui? El futur de les perifèries urbanes”, taula rodona (12/5/1989) a ROCA, Joan (coord.). *El futur de les perifèries urbanes. Canvi econòmic i crisi social a les metròpolis contemporànies*, IB Barri Besòs-Generalitat de Catalunya, 1994, Barcelona, p. 402.

⁵⁰² Per a un resum de la campanya “Salvem Sants dia a dia, ni pas elevat ni museu del tramvia”, Vegeu MARTÍ GÓMEZ, José i MARCÈ, Josep. *Centre Social de Sants. Una experiència associativa*, Centre Social de Sants, 1996, Barcelona, p. 265-267.

actes públics i premsa local i, finalment, pressionar l'administració amb signatures per assolir objectius; alguns tenien sovint relació amb equipaments educatius, un dels "elements clau de la guerra" del PGM. Ben aviat, l'espita que el franquisme havia obert va esdevenir un "dèficit estructural del règim" que el va obligar a fer marxa enrere. Amb la intervenció directa del president del Govern, Carlos Arias Navarro, que durant la seva visita a Catalunya, al juny de 1974 (quan es va reunir amb la FAVB), i després de que el Círculo de Economía l'alertés del contingut del Pla Comarcal, va consultar la qüestió amb l'excalcalde José María Porcioles i és aquest qui li va dir que ja no es podia aturar sense escàndol, perquè el Pla era públic, i li va aconsellar que la marxa enrera es dissimulés descafeinant-lo i dilatant-ne l'aprovació en el temps. Així ho explica Solans:

"El Govern va intentar tirar endarrere i això encara va fer que es fessin més associacions seguint el model que havia organitzat Sants. [...] Tot aquell embolic passa per allà, i després els barris més forts, com Sant Andreu i Gràcia, també munten les seves associacions [...]. La qüestió es que el Govern Civil intenta tirar endarrere, però alhora aquesta espita que es creien que seria per fer quatre denúncies es converteix en el que podríem dir-ne el dèficit estructural del règim. O sigui, bàsicament els elements clau de la guerra són les escoles de pis: pensa que el 33% dels nens estudiaven en les escoles de pis que només eren allò, un pis de 80 metres, i allò servia per fer cursos. [...]. El tema català, el tema de l'amnistia, de l'Assemblea de Catalunya, etcètera, eren prioritaris i, per tant, el Pla és allò que el deixen: 'El que calgui però cal pacificar el tema urbà aquest que teniu aquí encès i que no se'ns compliqui aquest tema amb els altres temes molt més greus i de primer ordre que tenim'. I aquesta tesi és la que creia que, quan ningú va defensar el document aquell del *espíritu de febrero*, [tenia] l'Arias [Navarro] en passar aquí tres dies a Catalunya. [...] L'últim dia va tenir una reunió amb el Círculo de Economía, i allà els del Círculo li van dir que s'havia de carregar el Pla. Quan ell va acabar -perquè jo tinc la vaga certa que quan l'Arias [Navarro] acaba aquesta reunió truca al [José María] Porcioles i es veuen- i jo estava despatxant amb el Serratosa, i això demostra lo polític que és el Porcioles, el truca i li diu: 'Escolta, m'han dit que em carregui això'. [I] el que diu el Porcioles: 'Escolta, ara heu fet tard, això ja és un document públic, la gent ja el coneix, això ja no podreu tirar-ho endarrere, i -curiosament li diu- tenim problemes molt més greus al país que aquest, aquí a Espanya, i, per tant, abandoneu això, la història és molt llarga i ja ho anireu reconduint amb el temps'. I automàticament això és el que explicarà quan el [Enric] Masó els abandonarà, no

és que el dimiteixen, és que el Masó fuig quan ni li arreglen el tema financer; el Masó els abandona. I automàticament han de fer venir el [Joaquim] Viola”⁵⁰³.

Nomenat governador civil just després de que Tomás Pelayo Ros deixés passar l’aprovació inicial del PGM com a president de la Comissió d’Urbanisme de Barcelona, Rodolfo Martín Villa va ser l’encarregat, a partir de juny de 1974, d’organitzar aquesta retirada ordenada i dissimulada de l’aperturisme urbanístic que significava el PGM. L’aparell governamental no va estalviar en martingales, com l’intent d’aixecar la suspensió de llicències d’edificació en zones afectades; la creació per decret de l’Entitat Municipal Metropolitana (24 d’agost de 1974), i -amb la coartada de que la nova corporació era qui tenia les competències- successives i diverses desafectacions (fins a 118,5 hectàries, 67 de les quals a Barcelona ciutat) abans no va sortir de nou el pla a exposició inicial, el 1976; amb una clàusula que feia prevaldre el dret d’ús privat en les àrees qualificades inicialment d’equipament públic⁵⁰⁴. Pel mig, el 2 de maig de 1975, es va promulgar una reforma de la Llei del Sòl de 1956, en la que Joan Antoni Solans diu que va influir a Madrid, en pugna amb Xavier Subías, a l’hora de que el subsecretari de Manuel Fraga al Ministeri de Governació, José Manuel Romay Beccaría⁵⁰⁵, acceptés un reglament que encaixés amb la revisió inicial del Pla Comarcal, tot i l’oposició del

---

⁵⁰³ Joan Antoni Solans, entrevista amb l’autor (Barcelona, 17/1/2013).

⁵⁰⁴ Una síntesi oficial sobre els aspectes jurídics de la revisió del Pla Comarcal a Arxiu FAVB, CORPORACIÓ MUNICIPAL METROPOLITANA. *Síntesis Plan General Metropolitano*, 1976, Barcelona, p. 12-13.

⁵⁰⁵ El jurista José Manuel Romay Beccaría (A Coruña, 1934) va ser director general de Sanitat (1963), director d’Administració Local (1973), subsecretari de Presidència (1974) i de Governació (1975). Home de Manuel Fraga, va ser vicepresident i conseller de la Junta de Galícia pel PP, partit del que també va ser diputat, senador i tresorer nacional (2010) després de la dimissió de Luis Bárcenas per corrupció. Des del 2012, Romay Beccaría és president del Consell d’Estat, càrrec que també va exercir entre 2003 i 2004.

búnker franquista⁵⁰⁶. Tot plegat, Rodolfo Martín Villa ho ven hàbilment com un avenç democratizador imputable a la seva gestió:

“El gobernador civil era además el presidente de la Comisión de Urbanismo, que tenía delegadas por el Gobierno central bastantes competencias. Y yo ahí sí que me encontré –en eso del palmo cuadrado, mis pecadoras manos no habían estado nunca- [que] no, no sabía nada. Y me encontré con esos problemas y, sobre todo, claro, viajar por Barcelona y ver dónde se estaba construyendo y de qué manera, para mí sí fue esa una gran enseñanza. ¿Que había intenciones políticas partidarias en muchas de las cosas que se planteaban? Seguro. Pero eran razonables”⁵⁰⁷.

Testimonis com el del mateix Joan Antoni Solans i alguna documentació de l'època suggereixen que potser Martín Villa no trobava tan raonables les reivindicacions veïnals crescudes a l'empara del debat sobre el Pla Comarcal. Per exemple, l'informe intern que la FAVB va fer de la reunió mantinguda amb el governador civil el 25 de novembre de 1975 explicita que Martín Villa seguia al peu de la lletra el guió de marejar la perdiu i dilatar l'aprovació del PGM per anar guanyant temps. I, a la vegada, intentava tenir calmades les associacions de veïns amb vistes a que no tibessin de la corda reivindicativa que tan temien les autoritats franquistes. Això diu l'informe de la FAVB:

“Plan Comarcal. Se ha buscado esencialmente cumplimentar los plazos y exacta juridicidad de las normas, a fin de evitar posibles recargos de firma. Magistrado [Ángel] Arozamena⁵⁰⁸, excelente personal y profesionalmente. La opinión del Gobernador es absolutamente favorable a que no compartan zonas de equipamiento. [...] El Gobernador civil propiciará diálogo asociaciones, técnicos CMM [Corporació Metropolitana Municipal]. Mandar informe Federación con dossier alegaciones Asociaciones de Vecinos a Gobernador. Se deben estudiar las fórmulas para encontrar las zonas de equipamientos (permutas, etc.) y evitar el tener que reivindicar terrenos y no ir a recuperación, sino agilizar los actuales para evitar problemas futuros”.

---

⁵⁰⁶ Joan Antoni Solans, entrevista amb l'autor (Barcelona, 17/1/2013).

⁵⁰⁷ Rodolfo Martín Villa, entrevista amb l'autor (Madrid, 28/2/2013).

⁵⁰⁸ Ángel Arozamena va ser nomenat gerent de la Corporació Metropolitana Municipal el febrer de 1975 per Enric Masó i va ser cessat per Joaquim Viola el març de 1976, tot i que formalment es va mantenir en el càrrec malgrat patir un infart que la premsa va associar a les tensions de la guerra del Pla Comarcal.

Segons aquest mateix informe intern, a la reunió del 25 de novembre de 1975 Martín Villa va detallar a la FAVB el programa i calendari previst per a l'aprovació del PGM: de l'1 al 24 de desembre, "reclamaciones sobre propuestas Ayuntamiento y revisión normas jurídicas"; del 27 de desembre al 7 de gener de 1976, "revisión técnica interna"; del 7 al 13 de gener, "aprobación CMM"; del 13 de gener al 15 de febrer, "información pública"; del 15 de febrer al 15 de març, "información corporaciones"; del 15 de març al 31 de març, "estudio alegaciones"; de l'1 al 30 d'abril, "Comisión de Urbanismo"; i el 30 d'abril, "aprobación". Al marge de demostrar que qui manava de veritat a Barcelona, també en matèria urbanística, era Martín Villa i no l'alcalde, es digués aquest Enric Masó o Joaquim Viola, aquest document il·lustra també fins a quin punt les autoritats franquistes van planificar una dilatada agenda per mirar d'allargar i diluir al màxim el debat sobre la revisió del Pla Comarcal. La primera maniobra va ser, l'agost de 1974, la creació per decret de l'Entitat Municipal Metropolitana de Barcelona (posteriorment Corporació Metropolitana) i atribuir-li competències que fins aleshores havia exercit la Comissió d'Urbanisme provincial. Una de les darreres maniobres va ser que l'aprovació definitiva del PGM es va postposar encara més, fins al juliol de 1976. Però l'estratègia dilatòria i les maniobres de distracció es van girar en contra del franquisme, perquè van encendre i estendre aquesta gran guerra urbanística de clares connotacions polítiques.

En són un exemple clar les moltíssimes al·legacions presentades contra el PGM, de tota mena i procedència però, en tot cas, i això Martín Villa no ho podia obviar, en una gran majoria amb el segell imprès del moviment veïnal. Així va ser entre les 33.000 al·legacions presentades el 1974, després de la primera aprovació inicial del PGM per part d'Enric Masó. De la mateixa manera que després de la segona aprovació inicial del PGM proposada per Serratosa ja al nou alcalde Joaquim Viola, al setembre de 1975, poc

abans de que aquest destituís el propi Serratosa (al novembre) i abans també de la marxa de Martín Villa a Madrid com a ministre (al desembre), la meitat de les 21.410 noves al·legacions al Pla Comarcal finalment presentades a principis de 1976 van ser també d'organitzacions veïnals. En concret, les associacions de veïns de Barcelona van presentar un total de 6.740 al·legacions, seguides de 1.320 de les associacions de Santa Coloma de Gramenet, 998 de l'AV Bellvitge de l'Hospitalet i 793 de l'AV Centre de Badalona, per unes 951 de l'Asociación de Titulares del Suelo i un total de 11.500 repartides entre diversos propietaris de sòl, societats mercantils, firmes immobiliàries i empreses constructores⁵⁰⁹.

Emmascarada per la gran polèmica dels 18 regidors del no al català, que s'explica més endavant, és evident que la substitució d'Enric Masó per Joaquim Viola al capdavant de l'Ajuntament de Barcelona, el setembre de 1975, "va venir forçada per la lluita d'interessos entorn del Pla Comarcal"⁵¹⁰. I també és evident que en aquest relleu a l'alcaldia hi van jugar un paper decisiu tan el governador Martín Villa com, des de l'ombra, l'exalcalde Porcioles i l'aleshores president de la Diputació de Barcelona i procurador a Corts, Juan Antonio Samaranch, amb tots els interessos econòmics i especulatius que representaven. Convé recordar que Samaranch va arribar a dir que el PGM es tractava de "un plan socialista"⁵¹¹. I no es pot obviar que "Viola, que, com Porcioles, representava els interessos del Banc de Madrid, un dels que més van actuar del punt de vista immobiliari a Barcelona, va destituir Serratosa, i va nomenar en lloc

---

⁵⁰⁹ Vegeu SERRATOSA (1979), p. 79. En concret, les 6.740 al·legacions veïnals de Barcelona ciutat a la segona aprovació inicial del PGM, el 1976, es van repartir per associacions i barris de la següent manera: Guinardó (1.709), Poblenou (1.205), Sants (871), Vivendes Polvorí (486), Nostra Senyora del Port (372), Baró de Viver (355), Sant Martí de Provençals-Diagonal (351), Tres Turons (254).

⁵¹⁰ FABRE, Jaume i HUERTAS, Josep M. "Quaranta anys d'Ajuntament sense eleccions municipals democràtiques", a *L'Avenç*, núm. 58 (març 1983), p. 235.

⁵¹¹ Citat per ANDREU i HUERTAS (1996), p. 25.

seu Xavier Subías i Fages, arquitecte cap del servei de programació de l'Ajuntament, màxima figura de la planificació urbanística de l'era Porcioles. La revisió preparada per Serratosa va patir tota mena de manipulacions i un cop més l'Ajuntament va cedir davant dels grups de pressió immobiliaris⁵¹². Però Martín Villa ho nega tot... excepte que ell va ser un dels que va negociar el relleu de Masó i que, abans que Viola, es van pensar noms com l'exministre Laureno López Rodó i els empresaris Ramon Guardans i Pere Duran Farell (aquest darrer, a proposta de Manuel Fraga)⁵¹³. Diu Martín Villa:

“Yo creo que Masó quería irse de alcalde de Barcelona. Yo cuando ya le conocí, yo creo que quería irse. Y luego Masó sufrió mucho con una decisión que fue el llamado Pleno del no al catalán. Y ya des de ese momento Masó pidió irse. No, Samaranch no tiene en absoluto nada que ver con el cese de Masó y ni tampoco bueno, podía estar más o menos cercano a Viola y estuvimos dando la vuelta a ese tema porque en algún momento pues se pensó en Ramon Guardans, en algún momento se pensó en Laureano López Rodó, y al final hubo la decisión. Pero en ese sentido, Samaranch era una persona muy inteligente y como tal muy respetuoso del respeto a las competencias, también de la suya, que nadie se metiera en la Diputación, si el tema era suyo, y tampoco jugando a las otras, e imponer. En todo caso en la salida de Masó no tiene nada que ver, es el propio Masó que ya estaba...y que el no al catalán le conduce a la decisión, a él, y en el nombramiento hay muchas personas y no es la larga mano de Samaranch. No”⁵¹⁴.

Pel moviment veïnal, la marxa d'Enric Masó i la seva substitució per Joaquim Viola va ser un gerro d'aigua freda. Pel tarannà dialogant que havia mostrat Masó però, sobretot, pel que representava d'involució en matèria urbanística als barris en ple procés d'aprovació del PGM. Així ho va explicitar el president de la FAVB, Juan Frías, durant el seu parlament al sopar d'homenatge a Masó a l'Hotel Oriente organitzat per la Federació amb Amics de la Ciutat, la Jove Cambra i el Col·legi d'Enginyers, el 23 de

---

⁵¹² FABRE, Jaume i HUERTAS, Josep M. “Quaranta anys d'Ajuntament sense eleccions municipals democràtiques”, a *L'Avenç*, núm. 58 (març 1983), p. 235.

⁵¹³ Ibidem.

⁵¹⁴ Rodolfo Martín Villa, entrevista amb l'autor (Madrid, 28/2/2013).

setembre de 1975, i retransmès en directe per *Hora 25* de la Cadena SER: “Tots aquests problemes exigeixen (i aquesta es la gran preocupació en aquests moments) que no s’esfonsi [sic], per apetencies privadas o per els grups de presió, un Plan Comarcal i la Entitat Municipal Metropolitana, Presidencia que també abandona [Masó], ja qu’és única esperança que per els nostres nets ens queda”.

L’organització per part de les mateixes entitats d’un altre sopar a l’Hotel Oriente, el 16 de desembre de 1975, en aquest cas d’homenatge a Serratosa després del seu acomiadament, va posar de manifest la frustració d’aquesta “esperança”. Tot i que el multitudinari sopar el va copar la gent de la burgesia moderada afí a Jordi Pujol i, fins i tot, constructors enfrontats al moviment veïnal com Josep Lluís Núñez⁵¹⁵, va acabar amb incidents protagonitzats entre els que van demanar a crits la dimissió de Viola després que la suggerís Miquel Roca Junyent en la seva intervenció i “vuit senyors enviats per Viola per *rebenjar* l’acte”. Aquests van actuar, sobretot, durant el parlament de Xavier Casassas, president de l’AV Sagrada Família. Serratosa es fa “la il·lusió que va ser el primer acte democràtic que hi va haver després de quaranta anys de dictadura”⁵¹⁶. Però la dictadura encara existia, malgrat haver mort Franco no feia ni un mes, i precisament de demanar democràcia se’n va encarregar, en aquell sopar d’homenatge a Serratosa, el líder veïnal i sindicalista catalanista Xavier Casassas:

---

⁵¹⁵ Entre els prop de 600 assistents hi havia professionals de l’urbanisme, l’arquitectura i l’enginyeria, membres d’associacions de veïns i representants de filiació política diversa, des de militants del PSUC en la clandestinitat a regidors pel terç familiar com Eduardo Tarragona i Jacint Soler Padró, passant per empresaris constructors com Josep Lluís Núñez. No obstant, predominaven noms vinculats a la burgesia liberal i democristiana catalanista com Jordi Pujol, Miquel Roca Junyent i Joaquim Molins, entre d’altres. Van intervenir en l’acte el degà del Col·legi d’Enginyers de Camins, Jaume Sabater, l’advocat Miquel Roca i el president de l’AV Sagrada Família Xavier Casassas, a banda del propi Albert Serratosa.

⁵¹⁶ TORT, Joan i CATALÀ, Rosa. *Pensar el territori. Converses amb Albert Serratosa*, Dèria, 2011, Barcelona, p. 177. Vegeu també “Incidentes en el homenaje a Serratosa en Barcelona”, a *ABC*, Sevilla, 17/12/1975, p. 36; i “Emotivo homenaje a don Alberto Serratosa, ‘padre’ cesado de la revisión del Plan de la Comarca”, a *La Vanguardia Española*, Barcelona, 17/12/1975, p. 44.

“Si otro mérito no tuviera el Plan Comarcal de Serratosa tendría el de haber servido de estimulante de la exigencia de democratización de las instancias municipales, base de la democratización de las estructuras del Estado. Esto es lo que hemos de agradecer al amigo Serratosa. Y si queremos señalar cómo queremos que sean nuestros organismos municipales y comarcales hay que remarcar, en primer lugar, que es difícil, actualmente, admitir una legitimidad que no derive del reconocimiento de los derechos fundamentales del hombre, y en los Ayuntamientos, la mejor forme de representación auténtica es la del sufragio universal”⁵¹⁷.

Aquell mateix desembre, la FAVB va fer una exposició a la seu de la Fundació Miró a Montjuïc -que es va poder visitar durant les festes de Nadal i fins al gener de 1976- sobre el què significava el Pla Comarcal i les alternatives i plans populars que plantejaven les associacions de veïns. “En la exposición figuran planos, esquemas, fotografías, detalles y gráficos sobre la composición de los distritos, los barrios; su densidad, sus necesidades, sus pérdidas de terrenos para equipamientos, las zonas que se habían previsto para la comunidad, las que se han eliminado, etc”, deia una nota informativa de *La Vanguardia* del dia de Nadal de 1975⁵¹⁸. El que no avançava el diari és que alguns dels plànols i documentació finalment inclosa a l'exposició de la FAVB van ser substrets, directament robats d'unes oficines municipals d'Urbanisme. Segons Joan Antoni Solans, l'artífex de l'operació va ser un economista socialista que treballava al gabinet tècnic de l'Ajuntament anomenat Pasqual Maragall, que col·laborava esporàdicament amb el moviment veïnal i que tenia tanta relació amb el coordinador del PGM com per deixar-li el seu pis quan el futur alcalde de Barcelona va marxar a viure un temps a Nova York⁵¹⁹. Però aquesta versió no és certa.

---

⁵¹⁷ “Emotivo homenaje a don Alberto Serratosa, ‘padre’ cesado de la revisión del Plan de la Comarca”, a *La Vanguardia Española*, Barcelona, 17/12/1975, p. 44.

⁵¹⁸ “Exposición crítica sobre la revisión del Plan Comarcal en la Fundación Miró”, a *La Vanguardia Española*, 25-26/12/1975, Barcelona, p. 22.

⁵¹⁹ Joan Antoni Solans, entrevista amb l'autor (Barcelona, 16/1/2013).

Els plànols no van ser robats de les oficines del gabinet tècnic municipal d'Urbanisme, sinó de la seu de la Corporació Metropolitana. I, segons revela Carles Prieto, no es va tractar de cap *expropiació revolucionària* sinó d'un episodi de corrupció com tants d'altres, però en aquest cas ben aprofitat pel moviment veïnal: un funcionari va robar una còpia del plànols originals del PGM a escala 1:10.000 i, a través de Miquel Esquirol, els va oferir a la FAVB per 5.000 pessetes. La FAVB va pagar i, quan va tenir el material entre mans, va veure que l'escala planimètrica era massa gran per veure el detall de les afectacions urbanístiques i va encarregar una còpia a escala 1:5.000, que el mateix funcionari va tornar a substreure per 5.000 pessetes més⁵²⁰.

Sense tants detalls, el robatori queda reflectit a l'acta de la junta de la FAVB del 9 de gener de 1976, quan es va debatre “una oferta anònima de facilitar la alegación oficial del Ayuntamiento y que éste no ha hecho pública para exponerla junto con la exposición”. Així introdueix l'acta d'aquella junta el que va ser “una amplia discusión” sobre l'ús o no d'una documentació aconseguida “con presunta acción delictuosa [sic]” que, malgrat tot, es va decidir exposar per majoria. El valor de la documentació municipal exposada per primer cop en públic per la FAVB a la Fundació Miró era revelar tots els detalls de la revisió original del Pla Comarcal. “Quina putada!”, van exclamar dos sorpresos ajudants de Solans, Josep M. Llop i Joan Jové, que “es van quedar blancs en veure el plànol penjat a l'exposició” i van témer represàlies perquè la seva coneguda complicitat amb la FAVB els feia sospitosos de la filtració d'una informació amb la que, en realitat, no tenien res a veure⁵²¹. Allò més important era que aquell plànol aconseguit de forma il·lícita per la FAVB posava en evidència les

---

⁵²⁰ Carles Prieto, conversa amb l'autor (Barcelona, 9/9/2013).

⁵²¹ Ibidem.

manipulacions, tergiversacions i enganys que havia intentat l'Ajuntament⁵²². I això incloïa desafectacions d'un 15% de terrenys previstos inicialment el 1974 com a equipaments que ja no estaven qualificats com a tals en la versió a exposició pública del 1976. Entre d'altres motius, per això Carles Prieto va demanar que no s'aprovés el Pla Comarcal o PGM fins a la celebració d'eleccions democràtiques⁵²³.

L'exposició de la Fundació Miró va ser només una, encara que potser la més exitosa, de les ofensives que les associacions de veïns i la FAVB, amb el seu vocal d'urbanisme i futur president Carles Prieto al capdavant, i assessorat per l'advocat del Col·legi d'Arquitectes i membre de l'AV plaça Lesseps Josep Maria Alibés, van dur a terme des del primer moment en la guerra del Pla Comarcal. Sense anar més lluny, l'abril de 1974, just després de l'aprovació inicial del Pla Comarcal, va començar a itinerar en una tenda de campanya l'exposició *El Carmelo ignorado*; el president de l'AV Carmel, que va editar un butlletí especial de l'entitat com a catàleg de la mostra i on es denunciaven tots els dèficits del barri, va ser encausat per propaganda subversiva pel Tribunal de Orden Público (TOP). Entre el 14 i el 27 de juny de 1974 va ser l'AV Sant Andreu qui va organitzar als Lluïsos una exposició sobre el Pla acompanyada de debats i recollida d'al·legacions. I fins i tot abans de l'entrada formal de les associacions de barri a la FAVB, el 6 de juny de 1974 van ser elles les que van copar una primera assemblea informativa convocada a l'Hotel Oriente i a la que va assistir-hi Albert Serratosa.

El director del Pla es va topiar amb una frontal oposició de dretes per part de dos *convidats* de l'aleshores junta burgesa o *bombillaire* de la FAVB: el president de

---

⁵²² PRADAS, Rafael. "Los documentos 'secretos' de Viola en manos de la Federación de Asociaciones", a *El Correo Catalán*, 16/1/1976.

⁵²³ NEBOT, Montserrat. "Que no se apruebe el Plan Comarcal hasta nuevas elecciones", a *Tele/eXprés*, 7/1/1976.

l'Associació de Titulars de Suelo i comte de Alba de Liste, Luis Augusto Vinyamata⁵²⁴, i l'antic regidor franquista Antonio Sauqué. Però l'acta de l'assemblea reflecteix com “los representantes de Colegios de Arquitectos y Aparejadores declinan su intervención, pasándose el turno de apelaciones de Asociaciones”, i com van ser representants de les associacions de la Vall d'Hebron, plaça Lesseps (Gràcia), Joan Maragall (Guinardó), Sagrada Família, Barceloneta, Bellvitge, el Carmel, Sant Andreu i Guineueta i Torre Baró (Nou Barris) els que van configurar una àmplia oposició d'esquerres al Pla.

Si encara aquell juny de 1974, en l'informe que la FAVB burgesa va entregar al president del Govern, Carlos Arias Navarro, s'abordava la qüestió del Pla Comarcal d'una forma molt moderada (“que se estudie una fórmula socialmente viable y económicamente válida”; “que se escuche y se tenga en cuenta las sugerencias y peticiones de las asociaciones de vecinos”) i amb urgències només destinades a “evitar mayores plazos de inseguridad que solo llevan a deteriorar la iniciativa privada”, al juliol, ja federades les associacions de veïns d'àmbit de barri i presentades les seves gairebé 30.000 al·legacions, les tornes havien canviat: la FAVB s'oposava al Pla i així ho reflectia tant la premsa local com la de barri⁵²⁵.

Durant la segona meitat de 1974 i el primer terç de 1975, la discussió sobre el Pla Comarcal es va dur a la denominada Comissió de Barris de la FAVB que, en la pràctica, com ja hem vist, era una prolongació legal de la Coordinadora de Sant Antoni. Va ser en aquest marc que, per exemple, l'1 d'octubre de 1974 l'advocat Josep Maria Alibés va fer una mena de seminari sobre el Pla i la nova Corporació Metropolitana. En la mateixa

---

⁵²⁴ Sobre el posicionament de Luis Augusto Vinyamata com a representant dels propietaris de sòl, vegeu “Los planes parciales aprobados y realizados deben ser respetados. Afirmó el conde de Alba de Liste en un coloquio sobre la revisión del plan comarcal”, a *La Vanguardia Española*, 28/6/1974, Barcelona, p. 35; i “La máxima libertad del hombre está en sentirse seguro en su casa. Desoladora impresión del conde del Alba de Liste, presidente de la Asociación de Titulares del Suelo, sobre el Plan Metropolitano”, a *La Vanguardia Española*, 4/8/1976, Barcelona, p. 21.

⁵²⁵ Vegeu “Plan Comarcal. Federación de Asociaciones: contra la especulación y a favor del control democrático”, a *El Correo Catalán*, 20/7/1974, p. 19; i PRADAS, Rafael. “Tots contra el Pla Comarcal?”, article de *Presència* reproduït a *Bulletí de l'Associació de Veïns de Sant Andreu*, s/n (juliol 1974), p. 4-5.

assemblea de barris, com reflecteix l'acta, es van planificar “reuniones informativas en todos los barrios” sobre el Pla Comarcal i una “mesa redonda convocada por la Federación invitando a colegios profesionales y otras entidades ciudadanas”. El terreny ja estava, doncs, preparat per quan, a la convulsa assemblea de la Federació de l'11 d'abril de 1975 -la que va ratificar Juan Frías com a president després de la dimissió de Manuel Sañes i en la qual es va anunciar la moció de censura dels *bombillaires* instigada per Rodolfo Martín Villa-, es va decidir constituir la comissió d'Urbanisme. Aquesta comissió va celebrar la seva primera reunió el 16 d'abril i, el 28 del mateix mes, va preparar l'assemblea informativa sobre el Pla Comarcal que, l'endemà, 29 d'abril, la FAVB va fer a la seu del Col·legi d'Enginyers amb intervencions de Carles Prieto i els arquitectes Lluís Brau i Jordi Romero. Que l'activitat veïnal al voltant del PGM va ser frenètica ho demostra que, només al juny de 1975, i després d'una assemblea extraordinària de la FAVB del dia 6, la comissió d'Urbanisme es va reunir tres vegades (els dies 11, 18 i 25). Després de l'estiu, i fins a finals de 1975, es van notificar al Govern Civil fins a set reunions de la comissió d'Urbanisme de la FAVB, més dues assemblees extraordinàries en les que la Federació va tractar àmpliament la qüestió del Pla Comarcal i les seves noves al·legacions.

En paral·lel, el 29 d'octubre de 1975, amb motiu del primer ple municipal ordinari de Joaquim Viola, la FAVB va fer una nota de premsa que denunciava l'obscurantisme del nou alcalde en matèria urbanística i advertia de “la transcendencia de la revisión del Plan Comarcal como última oportunidad para ordenar la urbe y salvar de la especulación aquellos espacios imprescindibles para solucionar el déficit funcional existente (escuelas, hospitales, espacios libres, deportivos, etc.)”.

Ja durant el 1976 -en plena ressaca de les manifestacions de febrer per l'amnistia i just abans de llançar la campanya “Salvem Barcelona per la democràcia” i de començar a

demanar reiteradament la dimissió de l'alcalde Joaquim Viola-, la FAVB va convocar, el 25 de febrer i el 4 de març, dues assemblees sobre el Pla Comarcal amb assistència de “aproximadamente 200 representantes de diversas entidades de toda la comarca de Barcelona”. Segons el registre d'assistents reflectit en l'acta, a banda de les habituals associacions veïnals de barris de Barcelona i l'Hospitalet hi havia també entitats de localitats com Montgat, Sant Just Desvern, el Prat de Llobregat, Sant Feliu de Llobregat, Santa Coloma de Gramenet, Viladecans, Badalona, Sant Cugat i Sant Boi. Fruit de tot aquest treball col·lectiu, el 20 de març el president en funcions de la FAVB, Juan Leonart, va registrar dos documents d'al·legacions i impugnació de la FAVB al PGM amb l'argument -que devia tenir els seus fonaments jurídics però que no deixa de sorprendre en la seva terminologia, en aquell moment històric encara franquista i preconstitucional- que era “anticonstitucional y contrario a las leyes fundamentales vigentes y por consiguiente nulo de pleno derecho” i que la versió final significava “un retroceso muy importante respecto a la propuesta de 1974”. El 2 d'abril de 1976, en la roda de premsa de presentació d'aquestes al·legacions, Carles Prieto va dir:

“No podemos aceptar el Plan Comarcal porque por su procedimiento y por su contenido, no responde a los intereses de la población de la comarca, por eso hemos pedido la retirada del mismo y el trámite de un plan con la participación de la mayoría de la población, con la debida prórroga de la suspensión de licencias de edificación, así como la total democratización de la administración local”⁵²⁶.

El 10 d'abril de 1976, després d'haver estat escollit ja president de la FAVB, va ser Albert Pons Valón qui va presentar aquests dos documents d'impugnació del PGM al governador civil Salvador Sánchez-Terán en tant que president de la Comissió

---

⁵²⁶ Citat per VINADER, Xavier. “Ayer, la Federación de Asociaciones de Vecinos presentó sus alegaciones al Plan Comarcal”, a *Tele/eXprés*, 3/4/1976.

d'Urbanisme de Barcelona. I li pregava en la carta d'introducció que no aprovés el PGM al·legant la seva “injustícia social” i el risc d’“hipotecar” el futur de la ciutat:

“Rogamos encarecidamente a V.E. se tenga en cuenta ésta opinión para evitar no solo la injusticia social que de su aprobación se derivaría, sino la muy grave posibilidad de institucionalizar un Plan y unas normas que lesionando los intereses de la población barcelonesa, pueden hipotecar definitivamente el futuro de la Ciudad, de toda la comarca, o ser la base del más absoluto caos urbanístico y social en perjuicio del país”.

Aquesta ofensiva legal es va acompanyar de campanyes, explicacions i mobilitzacions massives als barris⁵²⁷. Com la caravana de cotxes i autocars amb més de 300 persones que el diumenge 14 de març va recórrer els punts més destacats del Poblenou afectats pel nou planejament⁵²⁸. I com el míting que, el 19 de maig, va reunir 2.000 persones a la plaça de Màlaga de Sants. Un acte veïnal en el que va intervenir el mateix regidor populista Vicente Febrer a qui un parell d'anys abans les entitats de Sants havien reclamat la dimissió al seu despatx, sota els retrats de Franco i Primo de Rivera, per l'afer del “no” al català, com s'explica més endavant. Aquest fet ja és prou significatiu de com evolucionava tot i de quins canvis de camisa feia la gent per no quedar fora de joc del que era el discurs hegemònic del moment històric a la Barcelona dels barris⁵²⁹.

Però ni les manifestacions ni les objeccions de la FAVB, *per l'esquerra*, no van aturar l'aprovació definitiva del PGM, el 15 de juliol de 1976. De la mateixa manera que tampoc el van aturar, *per la dreta*, les al·legacions i queixes de propietaris de terrenys agrupats, entre d'altres, en la Asociación de Titulares del Suelo que presidia el comte de Alba de Liste, Luís-Augusto Vinyamata. Però és cert que persones influents com Juan

---

⁵²⁷ A tall d'exemple, vegeu els butlletins de les Les Corts i la Barceloneta de la primavera de 1976. “1974: Pla Masó. 1976: Pla Viola. El Pla del poble quan?”, a *Les Corts*, núm. 12, any III (primavera 1976); i “La Barceloneta en perill”, a *Quart de Casa*, s/n (primavera 1976).

⁵²⁸ VINENT, Àngela. “Pla Comarcal al carrer”, a *Quatre Cantons*, núm. 126 (abril 1976), p. 13.

⁵²⁹ IBÁÑEZ, María Eugenia. “Mitin contra el Plan Comarcal”, a *Mundo Diario*, 20/5/1976.

Antonio Samaranch, Joaquim Viola i el seu amic comú i soci al consell d'administració del Banco de Madrid Jaume Castell (del qual era fundador i principal accionista) o l'exalcalde de l'Hospitalet José Matías de España Muntadas van pressionar per modificar la versió final del PGM en funció de la defensa dels seus interessos com a propietaris de terrenys, respectivament, al delta del Llobregat i a l'antiga fàbrica de l'Espanya Industrial, a Sants. Igual que també és cert que la pressió popular va ser tanta que atzagaiades d'última hora com la requalificació com a sòl edificable de l'Espanya Industrial van acabar sent revocades pel Consell d'Estat de la Monarquia preconstitucional, que va dictaminar que tornés a ser qualificada de zona verda, tal i com establia el document inicial. La indignació va dur España Muntadas a dir que a l'Estat espanyol li convenia un cop d'Estat com el que havia protagonitzat a Xile el general Augusto Pinochet. Més enllà de l'exabrupte final, el fet en si demostra l'abast que va arribar a tenir la guerra del Pla Comarcal.

Menys emblemàtics que el cas de l'Espanya Industrial però igualment significatius com a exemples de la força de la pressió popular contra el Pla Comarcal són els casos de l'Institut Mental de la Santa Creu, a Nou Barris, i la prolongació de la Quinta Amèlia, a Sarrià, on el Ministerio de la Vivienda, com a l'antiga fàbrica de Sants, va haver de suspendre temporalment l'execució del PGM, el gener de 1977⁵³⁰. I tot plegat, per atendre els recursos presentats per les associacions veïnals i alguns col·legis professionals i la pròpia petició de l'Ajuntament de Barcelona, des del mes anterior en mans de Josep Maria Socías Humbert, l'alcalde que va substituir Joaquim Viola.

A banda de fer seves les crítiques i al·legacions de les associacions de veïns, la FAVB va argumentar encara a l'octubre de 1976 que el seu "no" al Pla Comarcal era també perquè era "inacceptable en l'actual situació mentre es realitzi sense la participació,

---

⁵³⁰ IBÁÑEZ, María Eugenia. "Suspensión del Plan Comarcal", *Mundo Diario*, 29/1/1977,.

discussió ni suport del poble”⁵³¹. Adduïa, per tant, un dèficit democràtic en la seva elaboració, o el que és el mateix, la imposició d’un cert despotisme il·lustrat que es volia contraposar a la munió de plans populars que les associacions de veïns impulsaven en diferents barris com a crítica al PGM, però servint-se alhora d’aquest com a punt de partida per elaborar les alternatives. Albert Serratosa va explicar així aquest fenomen ambivalent tan peculiar:

“Se plantearon alternativas populares, pero la cuantificación de necesidades esbozada en la propia Revisión se tomaba como referencia, larga o corta, positiva o negativa. Las zonas verdes y los espacios para equipamientos calificados en el Plan pasaron moralmente y en cierta forma a ser de *dominio colectivo*, y cualquier alteración se contabilizaba desde entonces como pérdida. El espejismo de una ficticia *espontaneidad* del proceso de formación de la ciudad había sido roto, y la idea de que las cosas no ocurrían de una determinada manera por puro fatalismo, fue imponiéndose poco a poco. Ya no era posible tachar de subversiva cualquier reivindicación de barrio desde el momento en que, al menos formalmente, la propia Administración ponía sobre el tapete las deficiencias cuantificadas de cada sector, de cada municipio y de toda la comarca. El mecanismo de transmisión de información respondía a la sofisticación de la época, que propició un fuerte entrenamiento en desarrollar procesos espontáneos. Una vez acallados los periodistas por la presión ejercida sobre los consejos de administración de las entidades editoras de periódicos, tomaron el relevo los técnicos, primero a título individual y después a través de los colegios profesionales. El sentido de responsabilidad fue la nota predominante, si se tiene en cuenta que no había consenso general en la valoración de las soluciones técnicas, pero la conciencia de la necesidad de defender unos objetivos sociales básicos permitió la formación de un frente informal, pero coherente y estable, que sirvió de apoyo a la oleada definitiva”⁵³².

Joan Antoni Solans té la seva pròpia opinió sobre el paper ambivalent del moviment veïnal i l’explica per la posició tancada en contra del PGM que va adoptar el PSUC, hegemònic a l’interior de les associacions de veïns. Segons Solans, els comunistes van fer córrer la idea de que el PGM “era un pla ideat per les grans petroleres” i la indústria

---

⁵³¹ ANDREU i HUERTAS (1996), p. 26.

⁵³² SERRATOSA (1979), p. 11.

de l'automòbil i del ciment, les constructores de grans infraestructures, sense calibrar bé, al seu parer, les contrapartides consolidades en forma de zones verdes i equipaments:

“Aquí el que va embolicar-ho molt ideològicament va ser el PSUC, que va sortir amb la idea que era un pla ideat per les grans petroleres, pel fet de les autopistes i els túnels, etc. I automàticament van vendre-ho [així], no amb les afectacions que portava d'equipaments i zones verdes dintre del teixit consolidat, i no per les previsions noves, i no per la reconducció de les densitats”⁵³³.

Carles Prieto, aleshores responsable d'Urbanisme a la FAVB i militant del PSUC, rebateja o matisa la tesi de Joan Antoni Solans. I ho fa tot distingint dos moments del posicionament veïnal respecte el Pla Comarcal. Però sempre, reconeix, sota la influència determinant “del que deien [Jordi] Borja y sus muchachos”, tots ells del PSUC. Segons Prieto, en un primer moment el moviment veïnal va reaccionar contra amenaces concretes d'especulació i la manca de participació partint de la base que la defensa del sòl públic ja la feia la proposta inicial de Pla Comarcal. I en lògica política i de moviment social, Prieto admet: “És obvi que l'acció política, que necessitava massa social, va posar sobre la taula el ‘no al petroli’, les afectacions urbanístiques i la qüestió dels cinturons”. La gran defensa de la reserva del sòl públic per part de les associacions de veïns no va arribar fins a un segon moment, després que la destitució de Serratosa i la involució promoguda per l'alcalde Joaquim Viola posessin en perill aquest aspecte⁵³⁴.

En qualsevol cas, el criteri de falta de sensibilitat i participació democràtica en l'elaboració del pla és el que va prevaler en les crítiques de fons que el moviment veïnal va aconseguir fer calar entre l'opinió pública i la publicada i els partits polítics⁵³⁵. Amb

---

⁵³³ Joan Antoni Solans, entrevista amb l'autor (Barcelona, 16/1/2013).

⁵³⁴ Carles Prieto, conversa amb l'autor (Barcelona, 9/9/2013).

⁵³⁵ N'és un clar exemple la roda de premsa feta per les associacions de veïns el 20 de juliol de 1976, després de l'aprovació definitiva del PGM. Vegeu una crònica a BORDAS, Jordi i GALCERÁN, Anna. “Cualquier ordenación del territorio precisa elaboración democrática”, a *El Correo Catalán*, 21/7/1976.

la pràcticament única excepció de CDC -el partit de Jordi Pujol al que estava vinculat Albert Serratosa⁵³⁶ i un dels seus homes a l'equip redactor del PGM, Miquel Roca-, la majoria de partits polítics encara no legalitzats es van manifestar l'estiu de 1976 en contra del PGM aprovat definitivament aquell juliol⁵³⁷. També ho va fer bona part de la premsa barcelonina, amb arguments de falta de democràcia com els que va exposar el periodista Enric Sopena en un bitllet al *Diario de Barcelona*:

“Acaso esta última circunstancia –la marginación real de los ciudadanos- defina todo el proceso largo, complejo y polémico que ha acompañado a este Plan. Si las críticas vertidas desde la calle a los intentos liberalizadores del Gobierno se centran en el carácter de democracia otorgada, alumbrada sin la participación colectiva del pueblo, algo semejante, a otro nivel, pudiera haber acontecido con el Plan Comarcal. Si muchos indicios racionales demuestran que, a la postre, el reformismo otorgado puede parecer asfixiado por el inmovilismo bunkeriano, otro tanto deberá decirse de este plan barcelonés. Tras la etapa dura y profusamente *contestada* del alcalde Porcioles, la llegada a la plaza de Sant Jaume de don Enrique Masó hizo prender una cierta ilusión entre los barceloneses que asistieron al primer intento serio reformista a escala municipal. [...] Con don Enrique Masó empezó a alumbrarse la revisión del Plan Comarcal. Ciertamente es [...] que las líneas maestras del Plan chocaron con la postura de los constructores y, paradójicamente, con los intereses defendidos, contra viento y marea, por las asociaciones de vecinos. Era el precio, insistimos, de una reforma desde arriba. Sin embargo, incluso las tímidas medidas *socializantes* contenidas en el plan Serratosa-Masó produjeron una fuerte reacción en los círculos ligados a los grupos de presión, principales perdedores después de los años dorados

---

⁵³⁶ El 1974, Miquel Roca va oferir a Albert Serratosa ser un dels fundadors de CDC, però ell, “tot i que estava d'acord amb les seves idees”, va rebutjar comprometre's políticament abans d'enllestir el PGM. Serratosa diu que també va rebre ofertes del PSUC, del PSC i d'AP, que també va rebutjar. No es va comprometre públicament fins el 1979, quan Miquel Roca el va proposar com a número 4, sota l'etiqueta d'independent, de les llistes de CiU a l'Ajuntament de Barcelona en les primeres eleccions municipals democràtiques. Vegeu TORT, Joan i CATALÀ, Rosa. *Pensar el territori. Converses amb Albert Serratosa*, Dèria, 2011, Barcelona, p. 230-234.

⁵³⁷ Entre el 31 de maig i el 15 de juny de 1976 representants de vuit partits van participar al Col·legi d'Arquitectes en unes jornades titulades “Alternatives de la política urbana i territorial dins una situació democràtica” i van subscriure i presentar un document amb cinc punts bàsics que s'oposaven al PGM, en essència per considerar que la seva tramitació i aprovació no era democràtica. Els partits signants eren el PSUC, el PSC (ex-Reagrupament), Convergència Socialista de Catalunya, UDC, PTE, Lliga Liberal, Centre Català i Club Catalònia (embrió del petit partit liberal conservador i regionalista homònim, de vida efímera, impulsat per Joan Anton Maragall, Ramon Guardans, Pau Roig i Carles Sentís). Vegeu “Los partidos políticos contra el Plan”, a *Diario de Barcelona*, 16/7/1976.

precedentes. Una dura batalla –que todavía permanece en sus fases más características a la sombra- debió librarse en aquellos momentos”⁵³⁸.

Tot plegat demostra, un cop més, l’hegemonia cultural guanyada pel moviment veïnal, independentment, segons la lògica de Solans, del grau en que aquesta ho fos per delegació o influència indirecta del PSUC. I és que seria reduccionista i fins i tot injust atribuir només als comunistes, per molt implicats que estiguessin en un moviment ciutadà d’altra banda molt plural, tota la tasca de configuració d’un estat d’opinió determinat sobre un qüestió tan complexa com la revisió del Pla Comarcal.

Per un costat, la pluralitat queda demostrada en la relació de les 22 entitats barcelonines que el 2 de febrer de 1976 -l’endemà de la gran manifestació per l’amnistia, cosa que dóna una idea de la densitat i el vèrtigen dels esdeveniments en aquell moment històric- van fer públic un manifest crític sobre el procés de revisió del Pla Comarcal. Entre elles hi havia la FAVB, Amics de la Ciutat i una desena d’entitats i col·legis professionals⁵³⁹. Algunes d’aquestes entitats, inclosa la FAVB, havien estat convidades per l’Ajuntament a una ponència mixta sobre el PGM però recelaven de les maniobres dilatòries de l’administració i es reservaven assumir l’aprovació del pla “en la situación actual de falta de representatividad de los órganos de decisión local”.

De fet, la junta de la FAVB va discutir acaloradament en la seva reunió del 9 de gener de 1976 si havia d’acceptar o no estar a la comissió mixta proposada per l’Ajuntament: “Después de amplia discusión en la que se contraponen los argumentos a que se hace

---

⁵³⁸ SOPENA, Enric. “Sin respaldo popular”, a *Diario de Barcelona*, 16/7/1976.

⁵³⁹ Les 12 entitats que inicialment van firmar un manifest que després arribaria a tenir 22 suports orgànics eren: FAVB, Amics de la Ciutat, Associació de la Premsa de Barcelona, Col·legi d’Arquitectes, Col·legi d’Enginyers Industrials, Col·legi d’Aparelladors, Col·legi de Doctors i Llicenciats, Col·legi d’Economistes, Col·legi de Farmacèutics, Col·legi de Pèrits Industrials i Enginyers Tècnics, Col·legi de Químics i delegació regional del Col·legi d’Enginyers de Camins.

referencia relativos a la posible trampa y a la también posible incongruencia de colaborar, se acuerda con el argumento de la absoluta necesidad de no romper todo posible camino de solución a los problemas de Barcelona y a la democratización práctica”. Ara bé, es van posar algunes condicions; entre elles, que les reunions amb l’Ajuntament fossin “a ser posible, una mesa de trabajo sin comida, [...] con plena libertad de opinión” i obertes a tota la junta, sense exclusions. La raó, segons reflecteixen les actes de la FAVB, era que havien existit “filtraciones de las deliberaciones de la junta”, assumides “involuntariamente” pel vicepresident *bombillaire* Juan Lleonart, en complicitat amb el president de l’AV Carrer Princesa i home de palla de Joan Antoni Maragall, Sebastián Álvarez, “el cual por su condición tiene contactos intensos con el Ayuntamiento”. Com els tenia el president de la FAVB, Juan Frías, que aquell 9 de gener de 1976 -el mateix dia que la junta li va mandat que sollicités el permís per a la manifestació per l’amnistia de l’1 de febrer a la que no assistiria perquè moriria dies abans- va reconèixer: “Se está creando un ambiente contrario a las Asociaciones y Federación dentro del Ayuntamiento, lo cual es preocupante”. Fos com fos, la FAVB i les altres entitats membres de la comissió mixta signants del manifest sobre el Pla Comarcal i receloses de les maniobres municipals i governatives es mostraven disposades, en canvi, “a asumir cualquier responsabilidad que el pueblo de Barcelona nos pueda otorgar de cara a preparar el camino para la constitución de unas corporaciones Municipal y Metropolitana democráticas”⁵⁴⁰.

Per altra banda, la complexitat de l’emblemàtica guerra del Pla Comarcal queda ben resumida en l’editorial i algun dels textos que configuren el monogràfic del *Bulletí* que el Col·legi d’Aparelladors va editar el febrer de 1976. L’editorial elogiava l’exposició

---

⁵⁴⁰ “22 entidades barcelonesas se pronuncian ante el Plan Comarcal”, dins del monogràfic JUBERT, Joan i SODUPE, Miquel. “Los distintos sectores políticos frente al Plan”, a *Bulletí*, núm. 18 (febrer 1976), Col·legi d’Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Catalunya, p. 25.

de la FAVB a la Fundació Miró i, en general, el paper de les associacions de veïns i els col·legis professionals per haver aportat llum i taquígrafs a un debat amb massa actors i interessos ocults⁵⁴¹; acusava els tècnics de l'equip Serratosa-Solans de “despotisme il·lustrat”; criticava que el *búnker* franquista s'hagués endut per davant “el tímido reformismo” de l'alcalde Enric Masó i del director del Pla, Serratosa; i mostrava el temor a que “el Plan, al final, sea un salvoconducto para la especulación, permaneciendo solamente aquellas propuestas viarias, que, basándose en una opción favorable al transporte privado, cuarteen los barrios de la ciudad”. Tot i admetent, no obstant, que el PGM podia ser “una salida provisional, que no solución, para algunos aspectos técnicos del crecimiento urbano”, apostava obertament per la “socialización de las plusvalías urbanas” i per “construir unas administraciones locales democráticas y ejercer desde ahora mismo, y con la mayor decisión, los derechos cívicos”⁵⁴².

En la mateixa publicació, l'arquitecte Ricard Pié deia el mateix i intentava destriar el gra de la palla a partir d'una metàfora sobre el partit que es disputaven els diferents jugadors presents al camp: “Para unos, es evidente, cualquier Plan es nefasto ya que jamás han perdido un solo punto; para otros, ¿para qué un Plan, si el problema está en el juego? Con ello, la pregunta clave es: ¿qué propuestas estratégicas aporta este reglamento?”⁵⁴³. Finalment, un informe radiografiava els diferents actors sociopolítics i analitzava per què no era possible el pacte social proposat inicialment per una revisió del Pla Comarcal que no satisfieia pràcticament ningú. Ni el capital immobiliari, a qui s'oferia nou sòl però se li limitava les pràctiques especulatives; ni els petits propietaris,

---

⁵⁴¹ En el seu discurs després de la segona aprovació provisional del PGM, el 20 d'abril de 1976, Joaquim Viola es va veure obligat a explicitar: “No defendemos intereses ocultos” (*Mundo Diario*, 21/4/1976).

⁵⁴² “Editorial” del monogràfic “El destape del Plan Comarcal”, *Butlletí*, núm. 18 (febrer 1976), Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Catalunya, p. 2.

⁵⁴³ PIÉ NINOT, Ricard. “De cómo saber si está bien sazonado un Plan”, a *Butlletí*, núm. 18 (febrer 1976), Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Catalunya, p. 10.

afectats per sorpresa i en mans de portaveus demagogs; ni la burgesia industrial, afavorida per les infraestructures planificades però que, representada per la Cambra de Comerç i el Cercle d'Economia, i més enllà de les seves declaracions públiques, “se ha alineado al lado del gran capital financiero, muy comprometido en sus inversiones con la propiedad inmobiliaria”. Això per la dreta. Per l'esquerra, el Pla no satisfieia ni les forces socialistes i comunistes, que s'hi van posicionar en contra perquè el consideraven “el de la burgesia”, ni unes associacions de veïns que van reaccionar no tant sols contra les afectacions als barris, sinó elaborant contrapropostes de nivell general. Això sí, sense renunciar a establir aliances possibilistes amb sectors d'una “burguesia més lúcida”, com la va definir Josep M. Huertas per contraposició a “una burgesia immobiliària i immobiliària”,⁵⁴⁴ a partir del següent pressupòsit: “A diferencia de los sectores del gran capital, los sectores populares, vecinos de los barrios, nunca han pensado que era o podía ser *su* Plan. El Plan era de otros y frente a él han exigido la satisfacción de sus necesidades”,⁵⁴⁵.

Com en la resta d'activitats de les associacions de veïns, la resistència propositiva del moviment veïnal al Pla Comarcal va tenir un bon suport en la premsa local i de barris. I va ser tant efectiva que fins i tot la Corporació Metropolitana la va haver de reconèixer, ni que sigui per intentar contrarrestar-la o fagocitar-la en benefici propi, en una revista oficial de 32 pàgines de resum i propaganda del PGM, editada a principis de 1976:

“Las Entidades Ciudadanas representativas de intereses colectivos que en los últimos años han mostrado su sensibilidad y preocupación por el desarrollo ordenado de la Ciudad y su Comarca, tienen y deben tener una específica audiencia en las decisiones definitivas del planeamiento a través del cauce legal

---

⁵⁴⁴ HUERTAS, Josep M. “Pla Comarcal de Barcelona: retallat abans d'estrenar”, a *Presència*, 17/5/1975, Barcelona, reproduït a ANDREU, Marc (et. al). *Josep M. Huertas Claveria i la Barcelona dels barris. Antologia de reportatges (1964-1975)*, FAVB-Editorial Mediterrània, Barcelona, 2013, p. 276-282.

⁵⁴⁵ JUBERT, Joan i SODUPE, Miquel. “Los distintos sectores políticos frente al Plan”, a *Butlletí*, núm. 18 (febrer 1976), Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Catalunya, p. 13-18.

de la informació pública. De estas entidades deben destacarse por su especial sensibilidad ante los problemas urbanísticos, a las Cámaras Oficiales, Colegios Profesionales, Entidades culturales y Asociaciones de vecinos, cuyas aportaciones en el trámite de información anterior han sido muy valiosas”⁵⁴⁶.

És cert que la Corporació Metropolitana, fins i tot després de l’acomiadament d’Albert Serratosa com a director del PGM, no va deixar mai de tenir complicitats amb el moviment veïnal. Com a mínim per part d’alguns tècnics que hi treballaven. Sense anar més lluny, i al marge de posar a disposició de les associacions de veïns la documentació preceptiva a qualsevol informació pública d’un pla urbanístic, el mateix Joan Antoni Solans, segons consta als arxius de la FAVB, no només es va reunir informalment diverses vegades amb representants del moviment veïnal, sinó que fins i tot va fer per a la Federació informes *secrets* sobre les necessitats i possibilitats de planificació, per exemple, d’equipaments escolars als barris. Tant aquesta complicitat -que es multiplicaria durant l’etapa de Solans com a delegat d’Urbanisme de l’alcalde Josep Maria Socías- com el fet, en si mateix insòlit, de que la propaganda oficial del PGM que s’havia d’aprovar el 1976 recollís afalagadorament el paper del moviment veïnal demostren, un cop més, que la gran guerra del Pla Comarcal, o si més no la batalla de posicions en aquell moment històric, la van guanyar les associacions de veïns. Fins i tot 20 anys després una doble pàgina commemorativa de *La Vanguardia* titulava: “El Plan General Metropolitano, que situó Barcelona en el siglo XX, cumple 20 años. El PGM forjó un acuerdo no escrito entre la burguesía industrial y el movimiento vecinal”⁵⁴⁷.

---

⁵⁴⁶ Arxiu FAVB. CORPORACIÓ MUNICIPAL METROPOLITANA. *Síntesis Plan General Metropolitano*, 1976, Barcelona, p. 22.

⁵⁴⁷ *La Vanguardia*, 2/6/1996, p. 45-46. Tot i que la interpretació del titular es pot considerar correcta des de la perspectiva d’un diari liberal-conservador, la informació, signada en part per Ramon Aymerich, està plena d’errades i d’incongruències cronològiques, especialment en la peça que va signada “Redacció”.

No deixa de ser, en essència, la interpretació moderadament positiva que va destacar el dia després de l'aprovació del PGM el president de la FAVB, Albert Pons Valón, en declaracions a la premsa: “No han podido vencer los planteamientos contrarios a la defensa de los intereses sociales”. El matisava una mica el seu company de junta de la FAVB i de partit a CDC Miquel Esquirol: “Si se han recogido las alegaciones, puede que llegemos a tener una ciudad un poco mejor”. Al seu costat, eren més crítics l'economista i militant socialista Ernest Lluch (“Es la legalización del urbanismo que se ha hecho en la posguerra”), l'arquitecte Lluís Cantallops (“Debemos saber si se ha manipulado en beneficio de algunos”) i l'advocat Eduardo Moreno (“Pensar que el Plan Comarcal cumpla con el bien común de los barceloneses es hoy una utopía”)⁵⁴⁸. Però el sùmmum de la crítica corria a càrrec de combatives associacions de barri i d'agressius titulars de portada als seus butlletins de 1976: “Plan Comarcal: una agresión urbana” (Districte V) i “¡No! Plan Comarcal ¡Sí! Plan Popular” (Nou Barris)⁵⁴⁹. La por d'alguns barris a veure's esventrats per grans infraestructures viàries previstes al planejament com ara l'obertura de l'avinguda García Morato al Raval, la Via O a Gràcia o el cinturó de ronda a Nou Barris, on l'activisme veïnal era molt fort i radicalitzat, va dur fins a l'extrem que la nit de la segona aprovació inicial del PGM, el 6 de febrer de 1976, algú intentés aturar el tràmit avisant anònimament de la col·locació d'una bomba al saló de plens de la Corporació Metropolitana. L'alcalde Joaquim Viola, que el 1978 moriria tràgicament per una bomba, “consideró que la sesión debía continuar hasta el final”⁵⁵⁰.

Així va ser i, com hem vist, el juliol de 1976 es va aprovar definitivament un PGM que no va satisfer del tot ningú. Per la burgesia i els interessos del capital, que n'havien

---

⁵⁴⁸ Totes les declaracions, recollides per *Diario de Barcelona*, 16/7/1976.

⁵⁴⁹ Vegeu, respectivament, *Boletín informativo*, s/n (maig 1976), AV Districte V; i *9 Barrios*, s/n (desembre 1976), AV Nou Barris.

⁵⁵⁰ “PRADAS, Rafael i VILANOVA, Santiago. “Se aprobó el nuevo Plan Comarcal”, a *El Correo Catalán*, 7/2/1976.

modelat una versió inicial que havien trobat perillosament socialitzant, seguia essent massa progressista. I per les associacions de veïns, que s'hi havien oposat amb al·legacions concretes i que van seguir contraposant-hi els seus plans populars, el PGM responia massa poc a les seves aspiracions i afavoria, en canvi, determinats interessos capitalistes i especulatius. Fins que 10, 20 i 30 anys després el moviment veïnal de Barcelona no es va trobar defensant el PGM i els plans parcials de reforma interior (PERI) que l'havien de desenvolupar en molts barris segons l'esperit dels seus plans populars i de les promeses arrencades als anys 70 i 80, que l'Ajuntament regatejava, aplaçava o, fins i tot, incomplia per la via de requalificar terrenys per a major profit, ara sí, de veritat, del capital immobiliari; fins aquell moment, la FAVB no es va adonar que aleshores sí que perdia una gran guerra. Però ja no era la batalla del Pla Comarcal de la que, vist en perspectiva, el moviment veïnal va sortir molt ben parat. Era una altra guerra, global, sobre l'anomenat *model Barcelona*.

5.5. Del 'no al català' al Congrés de Cultura Catalana

El 28 de gener de 1975, la junta del Col·legi d'Advocats de Barcelona va aprovar per unanimitat l'organització d'un congrés en defensa de la cultura catalana. El Congrés de Cultura Catalana, que es va impulsar sota el doble objectiu de detectar els defectes d'estructura i les llacunes que havien conduït a una situació anormal dins de cada àmbit de la cultura catalana, per una banda; i de definir les línies d'actuació per aconseguir la normalització cultural dins un marc de llibertat d'una futura societat catalana democràtica que vivia un moment d'esclat de la reivindicació de l'ús públic i escolar del català, per altra banda, es va allargar durant dos anys, fins a finals de 1977. S'hi van inscriure o hi van participar, en activitats de tota mena al conjunt dels Països Catalans, més de 12.000 persones. I es van adherir a la iniciativa més de 1.500 entitats i 15.000 persones a títol individual. Però si el Congrés de Cultura Catalana⁵⁵¹ no va ser una iniciativa estrictament acadèmica, sinó tot el contrari, ben popular, és degut en bona part al paper jugat per les associacions de veïns i entitats ciutadanes d'arreu i de tota mena. I molt especialment a la volada que va adquirir la iniciativa com a contraposició i denúncia de l'actitud dels 18 regidors de l'Ajuntament de Barcelona que, el 4 de març de 1975, van votar en contra d'una partida dels pressupostos municipals destinada a la promoció de la llengua catalana.

---

⁵⁵¹ El Congrés de Cultura Catalana va tenir com a president i vicepresidents d'honor, respectivament, Jordi Rubió i Balaguer, Joan Miró, Joan Fuster, Francesc de Borja Moll, Pere Ponsich i Joan Martí Alanís. La comissió promotora la va presidir el degà del Col·legi d'Advocats, Miquel Casals i Colldecarrera.

Àmpliament recollida la notícia per la premsa de la ciutat⁵⁵², la indignació popular no es va fer esperar i entitats com Amics de la Ciutat, alguns col·legis professionals, 26 associacions de veïns i també la FAVB –per votació secreta de 8 contra 4, de tal manera que la repulsa al *no al català* va acostar les posicions entre les associacions de barri d’hegemonia comunista i els sectors *bombillaires* democristians i catalanistes- van tenir l’excusa perfecta per llançar una campanya unitària sota el lema “Volem els Ajuntaments i l’Escola Catalans i Democràtics”. El manifest, signat inicialment per 47 entitats (que aviat esdevindrien 70 i, finalment, 118)⁵⁵³, resumia bé el que havia succeït:

“En la sessió del ple de l’Ajuntament del 4 de març de 1975, i després de ser-li denegat amb raons dubtoses, l’ús de la llengua catalana, el regidor Sr. [Jacint] Solé Padró va presentar una esmena demanant la dotació de 50 milions de pessetes per una fundació que, en col·laboració amb entitats públiques i privades, promogué la confecció del cens de la llengua catalana a la ciutat, la formació del professorat i el manteniment de l’ensenyament. Aquesta proposta que està dins de la línia cultural i la tradició pedagògica de la ciutat, va ser discutida durant tres hores, en un dels espectacles més denigrants que mai s’hagin donat a l’Ajuntament de Barcelona. Dins un pressupost ordinari de 12.000 milions de pessetes [...], la partida demanada per al foment de la llengua i la cultura catalana, ja de sí minsa, va ésser discutida i regatejada, en una llarga i diversa argumentació

---

⁵⁵² Vegeu, a tall d’exemple, “La enmienda sobre la enseñanza de la lengua catalana no fue aceptada”, a *La Vanguardia Española*, 5/3/1975; i “El catalán se quedó sin dinero”, a *Mundo Diario*, 5/3/1975.

⁵⁵³ Al marge d’Amics de la Ciutat i la FAVB (que s’hi va adherir a la junta de l’11 de març), les 70 entitats que consten com a primers signants del manifest, segons la còpia i la relació manuscrita adjunta conservada a l’arxiu del Govern Civil, van ser: AV Horta, AV Poble Sec, AV Guineueta, AV Vallbona-Torre Baró-Trinitat, AV Plaça Lesseps, AV Gràcia, AV Sagrera, AV Vall d’Hebron, AV Poblenu, AV Barceloneta, AV Sarrià, AV Districte V, AV Les Corts, Centre Social de Sants, AV Taulat, AV Sant Martí de Provençals, AV Nostra Senyora de Port, AV Porta, AV Carmel, AV Turó de la Peira, AV Sagrada Família, AV Sant Andreu, AV Joan Maragall-Guinardó, AV Sant Antoni, AV Sol de Baix, AV Badal-Brasil-Bordeta, Col·legi d’Arquitectes, Col·legi de Doctors i Llicenciats, Col·legi d’Aparelladors, Col·legi d’Enginyers, Gremi d’Editors, Associació d’Assistents Socials, ICESB, Minyons Escolts i Guies Sant Jordi, Federació Diocesana de Pares de Família, Escola de Formació del Professorat d’EGB de Sant Cugat, Escola de Mestres Rosa Sensat, Fundació Jaume Bofill, Fundació Artur Martorell, Obra Cultural Popular, Unió Esportiva Parc Vall d’Hebron, Associació de les Nacions Unides, Associació de Comunicació Humana, revista *Quatre Cantons*, equip de capellans de Santa Maria i Sant Bernat de Poblenu, Casino l’Aliança del Poblenu, Cooperativa Pau i Justícia, Cooperativa La Familiar, Associació Cultural i Recreativa la Familiar, Centre Esportiu Monopol, APA Escola Voramar, direcció Escola Voramar, Grup Cristià de Defensa i Promoció dels Drets Humans de Poblenu, Agrupació Amics de Poblenu, Penya Barcelonista Poblenu, Associació de Empleados de Telefónica, Franciscàlia, Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat, Centre Parroquial Sant Medir, Centre d’Estudis Francès Eiximenis, Associació d’Antics Alumnes de Magisteri de Barcelona, Secretariat Permanent del Llibre Català, Unió Excursionista de Catalunya, Cooperativa La Nueva Obrera i Col·legi Joan Maragall.

on figuren els avis, els bombers, els nens difícils, les *chavalas*, la manca de llocs escolars i les sardanes ballades de franc. Posada a votació, quan ja només era un partida simbòlica de 10 milions, va ser denegada pel “no” de divuit *concejales*”⁵⁵⁴.

Per contraposició als 18 regidors del “no”⁵⁵⁵, van votar a favor de la moció de Jacint Soler Padró⁵⁵⁶ només nou regidors⁵⁵⁷, mentre que l’alcalde Enric Masó i els altres set regidors⁵⁵⁸ fins al total de 34 que composaven el Consistori⁵⁵⁹ es van abstenir després d’intentar, en va, trobar una fórmula conciliadora que fes possible l’aprovació per votació nominal d’una partida de 10 milions -segons la xifra que havia proposat a la baixa el regidor Eduardo Tarragona⁵⁶⁰- destinada “al Instituto Municipal de Educación

---

⁵⁵⁴ AHGCB. Manifest “Volem els Ajuntaments i l’Escola Catalans i Democràtics”. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 196.

⁵⁵⁵ Els 18 regidors del “no” van ser Juan Abellán Hernández, Juan Cabañero Alarcón, José Canalda Vilache, Antonio Cañellas Sido, Jesús Calvo Martínez, María Mercedes Carbó de Figueras, Vicente Costa Ugeda, José María Dot Bosch, Vicente Febrer Solsona, Rafael de Ferrater Ramoneda, Mariano Ganduxer Relats, José Güell Ramon, Rafael Luján López, Pedro Llorens Llorente, Rogelio Mir Martí, Pedro Salvat Virgili, José María Tormo Magrans i Ramon Torres Muñoz.

⁵⁵⁶ Regidor pel terç corporatiu el 1973, Jacint Soler Padró era un advocat i economista que dirigia l’empresa Groningen i que, moderadament opositor i d’ideologia liberal, al principi de la transició es va acostar fugaçment als socialistes. Va ser editorialista i columnista de *La Vanguardia* i cònsul general d’Àustria a Barcelona. Dedicat a l’advocacia, va defensar el futbolista Bernd Schuster en un contenciós amb el Barça i el 1991 va comprar per una pesseta l’empresa La Seda de Barcelona, operació que el va enfrontar amb la Generalitat presidida per Jordi Pujol.

⁵⁵⁷ A banda de Jacint Soler Padró, van votar a favor de la seva proposta el primer tinent d’alcalde Eduardo Travé Montserrat i els regidors Eduardo Tarragona Corbella, Manuel Serra Domínguez, Antonio Guasch Carrete, Gonzalo Quesada Hernández, Manuel Font Altaba, Alfonso Cánovas Lafuente y Pérez Pardo.

⁵⁵⁸ Amb l’alcalde Enric Masó es van abstenir també els segon i tercer tinent d’alcalde, els germans Mariano i Jaime Abella de Castro, respectivament, i els regidors José Sangra Bosch, Luis Pevidal López, Ramon Bosch Estivill, Sebastián Calvo Sahun i Francisco Platón Verdguer.

⁵⁵⁹ La Carta Municipal de Barcelona establia que, a banda de l’alcalde, de designació directa pel cap de l’Estat (és a dir, en aquell moment, pel general Francisco Franco), el número de regidors era de 36, 12 per cadascun dels tres terços (sindical, corporatiu i familiar). Però en aquell moment només n’hi havia 34, degut al cessament de José María Espona i a la dimissió de Félix Gallardo.

⁵⁶⁰ Natural de Balaguer, Eduardo Tarragona Corbella era president de la Junta Municipal del Districte XI i, també pel terç familiar, procurador a Corts. Advocat i populista, era el propietari de Muebles Tarragona.

para el fomento y promoción de la cultura catalana”⁵⁶¹. El cop de porta municipal al català va arribar en un moment especialment sensible. Soler Padró, que com a regidor jugava una tímida carta opositora, va presentar al seva petició conscient de que l’ambient s’havia anat escalfant per diversos episodis locals de persecució a la llengua catalana i de qüestionament de l’alcalde Enric Masó. A l’octubre de 1974 la premsa es va fer ressò de que un inspector ministerial d’EGB havia ordenat suspendre els cursos de català que feia dos anys que impartien les escoles del Prat de Llobregat; al novembre va ser l’Ajuntament de Cornellà qui va denegar una subvenció per ensenyar català a les escoles del municipi; i al febrer de 1975, el delegat governatiu assistent a diversos actes d’entitats havia prohibit que es parlés en català sota amenaça de suspendre’ls⁵⁶². En paral·lel, el gener de 1975, la premsa es feia càbales sobre una eventual rebel·lió de regidors barcelonins contra el tarannà aperturista del seu alcalde a rel d’un sopar o “motín a bordo” protagonitzat pels “señores Salvat, Pérez Pardo, Mercedes Carbó de Figueras, Febrer, Llorens Llorente, Bosch Estivill, Luján, Cabañero, Guasch y Canalda”, que curiosament serien el nucli dels 18 del “no”⁵⁶³.

És en aquest context que Enric Masó no va saber calibrar la importància del debat sobre el català a l’Ajuntament de Barcelona, que una persona significada com Joan Antoni

---

⁵⁶¹ “Votaron a favor los señores Soler Padró, Tarragona, Serra, Travé, Guasch, Quesada, Font Altaba, Cánovas y Pérez Pardo. Nueve en total. Dieciocho concejales votaron en contra. La enmienda fue rechazada”. *La Vanguardia Española*, 5/3/1975, p. 20-21. Com a curiositat, el mateix dia es va celebrar a Barcelona el consell general de l’Institut Català de Cultura Hispànica, amb assistència del director general de l’institució homònima espanyola Juan Ignacio Tena Ibarra, vingut especialment de Madrid. En aquella reunió es va aprovar el pressupost de l’entitat per a 1975 amb els vots de consellers amb cognoms tan representatius de la burgesia catalana com Guardans, Bassols, Mussona, Gramunt, Torra, Sabater, Escoda, Batlle, Buxeres, Martí Michelena i Berini. Vegeu *La Vanguardia Española*, 5/3/1975, p. 22.

⁵⁶² Vegeu FABRE, Jaume i HUERTAS, Josep Maria. *Noticiari de Barcelona. De l’Exposició Universal als Jocs Olímpics*, La Campana, 1991, Barcelona, p. 312.

⁵⁶³ Vegeu “La rebelión de los concejales de Barcelona”, al butlletí *CAU*, gener de 1975, Col·legi d’Aparelladors de Barcelona, p. 4-5.

Solans qualifica de “pell de plàtan”⁵⁶⁴. L’escàndol, amplificat per la premsa i la reacció de les entitats ciutadanes⁵⁶⁵, va afeblir considerablement la seva imatge d’alcalde dialogant i aperturista -atrapat entre el *búnker* local franquista i les pressions del moviment ciutadà, sobretot a compte del Pla Comarcal-, compromentent alhora l’estratègia del governador civil Rodolfo Martín Villa de negociar contrapartides amb la burgesia catalanista a canvi de frenar l’hegemonia comunista en un moviment ciutadà que aquella primavera de 1975 lliurava la batalla decisiva pel control de la FAVB, just després de la seva adhesió a la campanya per l’amnistia i amb totes les maniobres al voltant de la moció de censura dels *bombillaires* de dreta tradicionalista ja relatades.

La campanya ciutadana, la premsa i el propi Martín Villa, que el 24 de març va declarar nul el ple del 4 de març al·legant una infracció del procediment legal⁵⁶⁶, van obligar l’alcalde Masó a rectificar i aprovar, el 10 d’abril, un decret destinant 47 milions “para la promoción y fomento de la lengua y la cultura catalanas”. La FAVB, en contacte amb Amics de la Ciutat, va debatre signar una nota de suport a l’alcalde Masó per la seva rectificació. Però el mal, per a la imatge de l’Ajuntament i per a la ja deteriorada legitimitat del franquisme local, ja estava fet. N’és un exemple molt gràfic la notícia “Un Consistorio desautorizado”, acompanyada a *Destino* d’una fotografia de la delegació veïnal de Sants, encapçalada per Miquel Botella i Carles Prieto, que el 14 de

---

⁵⁶⁴ Joan Antoni Solans, entrevista amb l’autor (Barcelona, 17/1/2013).

⁵⁶⁵ N’és un exemple clar la doble pàgina que el 7 de març van signar a *Mundo Diario* els periodistes de línia clarament progressista María Eugenia Ibáñez, Antoni Llaberia, Maria Àngels López i Carles Pastor amb una enquesta a 16 entitats ciutadanes, la primera de les quals era Òmnium Cultural però entre les que destacaven vuit associacions de veïns i cinc col·legis professionals. “Duras críticas al “no” municipal”, a *Mundo Diario*, 7/3/1975, Barcelona. Vegeu també IBÁÑEZ, María Eugenia. “Dieciocho concejales para un no”, a *Destino*, 15/3/1975, Barcelona, p. 7.

⁵⁶⁶ La premsa informava en portada en termes tan estrafolaris com aquests: “El Ayuntamiento anulará su ‘no’. El Gobierno Civil no suspende el acuerdo, pero informa sobre su nulidad a la Corporación”, a *Mundo Diario*, 25/3/1975.

març va anar a demanar la dimissió del regidor Vicente Febrer⁵⁶⁷ al seu despatx oficial, sota les fotos de Franco i José Antonio Primo de Rivera⁵⁶⁸. També ho il·lustra l'editorial del butlletí d'abril de l'AV Poble Nou, que deia que “és molt clar que la solució no està tan sols en demanar la dimissió de tots aquests consellers del “no”. [...] El que cal es demanar uns nous mecanismes d'elecció, uns nous mecanismes i que els ciutadans puguin sentir-se identificats amb les decisions del conseller i la Junta Municipal”⁵⁶⁹. I queda explícit al manifest “Volem els Ajuntaments i l'Escola Catalans i Democràtics”, que titllava de “vergonyant” la contraproposta municipal i de “cúmulo de vaguetats” i “oportunisme” la nota dels 18 regidors del “no” i altres companys de Consistori intentant justificar-se per raons procedimentals, i que demanava dimissions i canvis legislatius per escollir càrrecs municipals “representatius de la voluntat del poble”:

“L'Ajuntament i el poble estan divorciats, és cert i no ens pot vendre, a partir dels mecanismes d'elecció dels regidors i del batlle, cinismes que ni tan sols garantitzen [sic] uns mínims intel·lectuals i de la política d'un cert nombre de regidors, fet però més greu en un sistema censatari i restringit com el vigent, on funciona una mena de predestinació al càrrec i un repartiment convingut. És un fet: els regidors i el Batlle no representen democràticament el poble de Barcelona. Ens trobem, però, davant d'una realitat més preocupant, que l'Ajuntament en ple, tret de nou regidors sensibles i conscients, ha demostrat que no sabia servir els interessos del poble i que no era capaç de la més petita valoració política, condicions ambdues sense les quals no es pot regir una ciutat com Barcelona. Voldríem també deixar clar que no entenem l'actitud dels regidors que s'abstingueren, i que la posició del Batlle no ens sembla que hagués estat prou decidida i enèrgica. [...]

Com a conclusió de tot el que hem exposat, les entitats signants hem acordat:

---

⁵⁶⁷ Regidor pel terç familiar, Vicente Febrer Solsona era regidor del Districte VII, a Sants, i conegut més per les seves excentricitats personals que pels seus posicionaments polítics. Antic lluitador de boxa i lluita grecorromana, era propietari d'un comerç de cotxes, electrodomèstics i articles esportius i famós, sobretot, perquè tenia un lleó a casa com aquell qui tenia un gos de mascota.

⁵⁶⁸ IBÁÑEZ, María Eugenia. “Un Consistorio desautorizado”, a *Destino*, 22/3/1975, Barcelona, p. 11. L'autor de la fotografia, sense signar a la revista, va ser el germà de la cantant i veïna de Sants Núria Feliu, segons rememora Carles Prieto. També recorda que, a banda de María Eugenia Ibáñez, entre els periodistes que van assistir a aquell acte hi havia Rafael Pradas, Manuel López i Jaume Castells.

⁵⁶⁹ “El ‘no’ al català”, editorial de *Poble Nou*, núm. 14 (març-abril 1975), AV Poble Nou, p. 3.

Demandar la immediata dimissió dels 18 regidors del “no”, donat que votar en contra del que necessita i vol Barcelona han demostrat que no representen la ciutat, i, per tant, sobren a l’Ajuntament.

Lamentar l’actitud del Batlle i dels Regidors que es van abstenir de votar en una qüestió tan transcendental [sic].

Reclamar que es modifiquin substancialment les lleis que regulen l’elecció dels càrrecs municipals de manera que siguin representatius de la voluntat del poble.

Demandar la normalització del català a l’escola i que l’Ajuntament destini la dotació més ampla possible mentre procura obtenir del Ministeri d’Educació i Ciència la dotació total i l’administració local d’aquesta dotació”⁵⁷⁰.

La polèmica pels 18 regidors del “no” a Barcelona va estendre la campanya en favor del català a municipis d’arreu de Catalunya, contribuint a assentar les bases del Congrés de Cultura Catalana en preparació i a animar i omplir de gent i entitats uns plens municipals fins aleshores ensopits i sense participació, on es van trobar lluitant colze a colze la gent de les associacions de veïns i d’Òmnium Cultural. Amb tot, cal precisar que quan una delegació ciutadana formada pels dirigents veïnals Jordi Vallverdú i Carles Prieto, el professor universitari Rafael Ribó i el cineasta Pere Portabella –tots ells afiliats o en l’òrbita del PSUC- van anar a demanar recursos per a la campanya catalanista i pro-democràtica al fundador i mecenes d’Òmnium Joan B. Cendrós, tot va acabar “amb bones paraules i res de diners”⁵⁷¹.

Fos com fos, i malgrat la rectificació pactada per Masó i Martín Villa, la polèmica va anar *in crescendo*. En localitats com Terrassa, Sabadell, Sant Adrià de Besòs, Santa Coloma de Gramenet, l’Hospitalet de Llobregat, El Prat, Sant Just Desvern, Sant Boi de Llobregat, Igualada, Badalona, Valls, Olot, Premià de Mar i Girona es van aprovar, sota diferents fórmules i amb més o menys discussió, ajudes al català que, a l’octubre de 1975, sumaven 10 milions de pessetes (a afegir als 47 finalment concedits per

---

⁵⁷⁰ AHGCB. Manifest “Volem els Ajuntaments i l’Escola Catalans i Democràtics”. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 196.

⁵⁷¹ Carles Prieto, conversa amb l’autor (Barcelona, 9/9/2013).

Barcelona). En d'altres localitats, com Sant Cugat, Gavà, Tortosa i Figueres, les autoritats municipals resistien la pressió ciutadana per donar llum verda en els seus pressupostos al foment del català⁵⁷².

A Barcelona, a més, la FAVB, Òmnium Cultural, Amics de la Ciutat i Rosa Sensat van mantenir viva la polèmica després de la rectificació municipal en encarregar un dictamen al Col·legi d'Advocats sobre la normativa per a l'ús legal de la llengua catalana, denegat en el famós ple del 4 de març. L'informe jurídic, fet públic al juny i que la FAVB qualificava en una circular de “importantísimo” i com “absolutamente trascendental y ocasión histórica que marcará sin duda el futuro del país”, va ser interpretat com una pica a Flandes⁵⁷³. De fet, amb aquest dictamen com a argumentari, les entitats ciutadanes i Jacint Soler Padró van tornar a forçar el debat sobre l'ús del català al primer ple ordinari de l'alcalde Joaquim Viola, a finals d'octubre de 1975, i va obligar el Consell de Ministres del primer Govern d'Adolfo Suárez a aprovar, l'11 de novembre de 1976, un decret sobre l'ús regulador de totes les llengües de l'Estat que permetia parlar en català, de forma limitada, als plens municipals. No anava, doncs, tan desencaminada la FAVB quan, el juny de 1975, va valorar que “siendo científicamente irrefutable queda clarísimamente definido el derecho legal del uso del catalán a todos los niveles” i va afirmar, sense complexes, sobre l'informe que havia encarregat amb altres entitats al Col·legi d'Advocats: “La importancia del dictamen supera el ámbito meramente profesional para tener trascendencia social definitiva en cuanto aleja complejos históricos de nuestro pueblo, y es hito memorable de toma de postura de los

---

⁵⁷² Vegeu una panoràmica informativa sobre tot plegat a OLIVA, Lúcia. “Los Ayuntamientos han dado diez millones para el catalán”, a *Tele/eXprés*, Barcelona, 4/10/1975.

⁵⁷³ La revista *Destino* va publicar íntegrament l'informe a finals de juny de 1975, acompanyat d'un article d'anàlisi interpretativa de Tomàs Pou Viver titulat “El derecho al uso del catalán”.

colegios profesionales al lado del pueblo que los informa en cumplimiento de la misión social inherente a toda entidad cívica”.

Tanta transcendència tenia que fins i tot Rodolfo Martín Villa, en la reunió amb la FAVB del 25 de novembre de 1975, va exposar a la junta (segons recull l'informe intern de la Federació sobre la reunió) que “los dictámenes (catalán Colegio Abogados) no son muy positivos ni jurisprudentes”. Igualment, el governador civil va voler acotar les expectatives desfermades, també en l'àmbit de la contraposició entre la representativitat dels 18 regidors del “no” i les entitats ciutadanes que s'hi havien aixecat en contra i n'exigien la dimissió, expressant que “las 118 entidades representan exclusivamente a sus socios”. I que, en tot cas, deia Martín Villa segons el resum de la FAVB, “la representividad debe ser corroborada por un sistema legal. Actualmente el vigente no la quita a determinados concejales aunque se ponga en contra de la opinión de sus conciudadanos”. Nedant i guardant la roba amb molta habilitat, més encara si es té present la data de la trobada, només cinc dies després de la mort de Franco, Martín Villa va fer saber a la FAVB: “La representación oficial de la ciudad está legalmente en manos de concejales y alcalde”; i “los señales de aperturismo y posibilidades incluso las indicadas en el programa esbozado por el Sr. Gobernador, es solo una posición del alcalde, piensa se realizarán”.

El que està molt clar és que aquesta inesperada polèmica sobre el català va desencaijar el franquisme a Catalunya i el seu precari control ideològic sobre les administracions locals, en especial la de Barcelona. I va obrir perilloses esquerdes als dics de contenció contra l'hegemonia cultural de l'esquerra marxista dins del moviment ciutadà que Rodolfo Martín Villa mirava de construir en connivència amb la burgesia democristiana i catalanista. Si, per una banda, el governador va haver de maniobrar per arreglar un greuge que la gent de Jordi Pujol considerava *casus belli*, al mateix temps va haver de

respondre les crítiques que li arribaven des de diversos sectors franquistes, i no sempre precisament del *búnker*. I, en definitiva, acabar assumint una extrema debilitat de l'alcalde Enric Masó, a qui Martín Villa tutelava d'una manera ostensible, i que, al setembre de 1975, propiciaria la seva substitució per Joaquim Viola, igualment tutelat per l'autoritat governativa. Una carta que el regidor del Districte XII, Vicente Costa Ugeda⁵⁷⁴, va enviar al governador civil el 9 de març, queixant-se de la gestió per la polèmica del “no” al català –que, segons ell, “no implicaba el *no* al catalán sino a la politización que podía traer consigo la revivencia del separatismo del año 1936, de triste memoria”- i sol·licitant-li una entrevista, posa de manifest tot això:

“En la reunión oficiosa celebrada el día 6, nuestro Alcalde nos indicó que por sugerencia tuya debía darse a través de carta suscrita por los miembros de la Corporación, tanto los que han votado *sí* como *no*, una contestación de cuya redacción veo que no se ha obtenido el resultado apetecido; es más, se ha agravado, debiéndote hacer resaltar sólo a título anecdótico que en las reuniones celebradas el propio día 6 por la mañana y por la tarde, hice resaltar en diversas ocasiones que en las elecciones de febrero del 1936 José Antonio nos había impartido instrucciones bien concretas de que nuestra propaganda fuera tanto en castellano como en catalán. [...] Quiero hacerte resaltar que me encuentro tan confuso, quizás ello acentuado por la enfermedad que me aqueja desde hace unos meses, que me considero en la obligación de solicitar tu consejo y orientación aunque ello implique, si es necesario, el poner a tu disposición el cargo que ocupo”⁵⁷⁵.

Entre els mesos de maig i setembre de 1975, diversa correspondència privada d'un altre regidor de Barcelona, Rafael de Ferrater Ramoneda⁵⁷⁶, tant amb el governador civil i el

---

⁵⁷⁴ President de la Junta Municipal del Districte XII, Vicente Costa Ugeda va ser proclamat regidor pel terç familiar el 1973 sense rival, en ser desestimada la candidatura alternativa de Xavier Casassas. Directiu de l'empresa Ram, va ser *subjefe* provincial del Movimiento i tenia diverses creus de guerra. El 31 de març de 1975 l'AV Joan Maragall-Guinardó en va demanar formalment la dimissió.

⁵⁷⁵ AHGCB. Carta de Vicente Costa Ugeda a Rodolfo Martín Villa, 9/3/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 198.

⁵⁷⁶ A banda de regidor, Rafael de Ferrater Ramoneda era advocat, assessor jurídic d'Enher, professor d'Esade i de l'Escola d'Enginyers, i president de la Unión Provincial de Empresarios del Agua, Gas y Electricidad, entre altres entitats. Tenia la Cruz Distinguida de segunda clase de San Raimundo de

director de *La Vanguardia* com, fins i tot, amb el president del Govern, Carlos Arias Navarro, demostra com coïa la ferida del “no” al català. Amb paper de carta de l’Empresa Nacional Hidro-Eléctrica del Ribagorzana (era president a la patronal hidroelèctrica i gasística catalana), De Ferrater va escriure el 22 de maig al president del Govern posant-se a la seva disposició per tirar endavant “una ofensiva política” a Barcelona de tipus *gaullista* –“vale la pena considerar la historia del *gaullismo* y el *postgaullismo* para saber que es posible el mantenimiento prevalente de una línea política dentro de un juego democrático inteligentemente organizado”- contra tots els sectors catalanistes, “asociaciones y clubs no políticos, sin olvidar muchos colegios profesionales”. El regidor creia que aquesta “ofensiva política” havia de partir de la base de “considerar si conviene decir sí a quienes nos consta que son enemigos encarnizados y relapsos –según continúan demostrando- de lo que V.E. representa y nosotros servimos”. De Ferrater es queixava a Arias Navarro del “desequilibrio que está produciendo en la opinión pública la acción continuada de la *oposición desde fuera* contra el Régimen, sin encontrar adecuada respuesta por los diferentes medios de comunicación social”. Citava *La Vanguardia*, *El Noticiero Universal*, *El Diario de Barcelona*, *Tele-Exprés*, *Mundo Diario* i *Destino* com a capçaleres que “cultivan sistemáticamente la oposición más unánime”, explicitant que “cuando la crisis del voto negativo a la enmienda del Sr. Soler Padró sobre el catalán, ni un solo periódico fué capaz de decir la verdad”. I, considerant-se el regidor un partidari de “un proceso de evolución del sistema” i, alhora, “reo de la más reprobable y deleznable actitud política, según se expresa en la prensa diaria y semanal y una amplia serie de asociaciones”,

---

Peñafort i la medalla de Plata de l’Institut Nacional de Industria. El 1977 va ser candidat a diputat per Barcelona a les llistes d’Alianza Popular.

acabava proposant a Arias Navarro: “Posiblemente será necesario decirles que no de nuevo; pero esta vez organizadamente y con los apoyos que aquella vez fallaron”⁵⁷⁷.

Que alguna influència va tenir aquesta carta i opinions similars en les més altes esferes del franquisme ho prova no ja el relleu, al setembre, del dialogant Enric Masó pel dur Joaquim Viola a l'alcaldia de Barcelona, sinó el fet en si mateix rellevant que Rafael de Ferrater Ramoneda, en aquest cas amb paper de carta amb membret de regidor de l'Ajuntament, enviés un mínim de tres llargues cartes a Rodolfo Martín Villa, entre juny i setembre de 1975; totes posteriors a la missiva a Carlos Arias Navarro. En la primera, del 28 de juny, el regidor qüestionava l'estratègia contemporitzadora en relació al foment del català -que titllava d'acció subversiva “eficaz y peligrosa”-, proposava “organizar, en serio y sin pasividades, una contraofensiva política conducente a situar el tema de Cataluña en sus verdaderas dimensiones, que es la de una Cataluña tanto más española cuanto más catalana”, i interpel·lava així el governador civil:

“Después de adoptar los modos más prudentes y mesurados por parte del Ayuntamiento y sus concejales, veo que los prohombres del catalanismo vuelven a las andadas y a sus campañas de prensa, resucitando el tema por medio de las 118 entidades con sus peticiones de asumir la iniciativa en el tema de la lengua y cultura catalanas y reiterando la dimisión de los 18.

Está muy claro que la pura abstención, el no hacer nada, es siempre actitud prudente; pero me temo que tanta prudencia y tanta omisión acaben conduciéndonos a un puro entreguismo en manos de quienes –los conozco a todos- han utilizado y están utilizando el tema con el solo propósito –se me ha dicho así directamente- de erosionar y en definitiva destruir el Sistema [...].

Porque son precisamente grupos extremistas, que se habían introducido anteriormente en órganos directivos de ciertas instituciones y que no responden, además, a la auténtica mentalidad de la base, los que no quieren saber nada con actitudes ponderadas y conciliatorias y pretenden utilizar cualquier tema que pueda ser útil –el del catalán, por ejemplo- para una acción subversiva al estilo catalán-intelectual, que es precisamente no terrorista, y sí hábil, solapada e

---

⁵⁷⁷ AHGCB. Carta del regidor Rafael de Ferrater Ramoneda al president del Govern espanyol Carlos Arias Navarro, 22/5/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 201.

insidiosa y, en definitiva, más eficaz y peligrosa por más penetrante y difícil de combatir”⁵⁷⁸.

Aquesta “acció subversiva al estilo catalán-intelectual” tenia, a aquelles alçades de mitjans de 1975, expressions diverses. Una era, sense dubte, el fet que el 7 de juny s’havien reunit a Montserrat 230 intel·lectuals per elaborar una declaració amb vistes a impulsar definitivament el Congrés de Cultura Catalana en base, entre d’altres arguments, a “la importància d’assumir un paper públic a favor de la democràcia”⁵⁷⁹. Una altra expressió era l’actitud tenaç i combativa del moviment veïnal que, amb el suport de les 118 entitats signants del manifest “Volem els Ajuntaments i l’Escola Catalans i Democràtics”, va organitzar tota mena d’actes en favor de la cultura catalana als barris, en especial al voltant de Sant Jordi, que es van convertir en un assaig del que seria durant els dos anys següents el Congrés de Cultura Catalana. Ho resumeix l’editorial del número 10 del butlletí de l’AV Sant Andreu, datat el març-juny i distribuït a mitjan de juliol⁵⁸⁰:

“A tot el llarg d’aquests darrers mesos i a partir del Ple municipal del passat 4 de març, s’ha produït a tot Catalunya una àmplia campanya de sensibilització popular respecte la normalització de la llengua i cultura catalanes i la necessitat d’una democratització dels Ajuntaments. [...] La resposta de la Ciutat ha estat unànime. Des de la premsa i mitjans de comunicació (exceptuant TV) fins a les entitats particulars, tot Barcelona condemnà la conducta dels “18 del No”. La culminació d’aquesta resposta fou el document fet públic per 47 entitats ciutadanes, augmentades després fins a 118, en el qual es demanava la immediata dimissió dels *concejals* del No, i además [sic] es feia palesa la conveniència de disposar d’uns Ajuntaments representatius de la voluntat popular, com així també la normalització del català a l’escola [...].

---

⁵⁷⁸ AHGCB. Carta de Ferrater Ramoneda a Rodolfo Martín Villa, 28/6/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 199.

⁵⁷⁹ Cita extreta de “El Congrés de Cultura Catalana”, a *Clot Camp de l’Arpa*, núm. 3 (abril 1976), p. 12-13.

⁵⁸⁰ Això és fàcilment deduïble perquè la revista incorpora una “Última hora”, datada el 10 de juliol de 1975, amb la notícia dels atemptats feixistes a la seu de l’AV Sant Andreu i la llibreria El Borinot Ros.

La campanya de protesta passa de la premsa al carrer, a través de la realització a tots els barris de Barcelona i organitzats per les diverses entitats, d'actes de promoció de la cultura catalana: conferències, recitals de cançons, sardanes, etc. En els districtes on el *concejal* ha votat No es recullen firmes de veïns sol·licitant la seva dimissió; en altres es capten adhesions individuals a l'escrit de les 118 entitats. L'adhesiu amb el text de “Volem els Ajuntaments i l'Escola Catalans i Democràtics” és àmpliament difós per les diverses entitats ciutadanes.

Tota aquesta reacció en cadena produïda a la Ciutat crea una situació difícil, i per part del Govern Civil es mira de trobar una sortida a la increïble patinada de l'Ajuntament.

[...] Creiem, amb tot, que el Ple del 4 de març ha tingut per a Catalunya uns efectes eminentment positius, al despertar en el conjunt de la població, tant dels catalans autòctons com dels d'adopció desplaçats dels diferents llocs de l'Estat Espanyol, una sensibilització respecte la necessitat d'una total normalització de la llengua i la cultura catalanes tants anys postergada per l'Administració, i la d'avançar cap a una democratització real dels Ajuntaments que siguin reflexe de la voluntat popular a través d'una elecció democràtica.

Hem de remarcar l'estretament lligats que van aquests dos aspectes, car els moments de major normalització de la llengua i la cultura catalanes coincideixen en el temps amb una major amplitud [sic] dels drets humans i el més ampli reconeixement de les llibertats públiques. Tots aquests fets han fet més evident l'oportunitat i necessitat del Congrés de Cultura Catalana, reafirmant el sentit eminentment popular i democràtic que ha de tenir, tant per la participació com per la gestació del mateix”⁵⁸¹.

En castellà, amb un altre llenguatge i en un barri de composició sociolingüística i cultural molt diferent, l'AV San Josep de l'Hospitalet de Llobregat també va adherir-se i va fer una crida, el juliol de 1975, a participar al Congrés de Cultura Catalana. Això sí, després d'una “votación muy igualada” a la junta de l'entitat. Però amb uns sòlids arguments a favor on s'endevina la mà de l'esquerra marxista catalanista i el PSUC:

“Lo que está en juego es el futuro cultural del país y por tanto el futuro político ya que lo que se pretende es establecer un empalme entre la *alta cultura* y los aspectos más populares de una cultura que en nuestros barrios se ve de una manera muy distinta. [...] Parece, pues, que quien vea en el Congreso la ocasión para sacar del cuarto de los trastos los disfraces o la posibilidad de un buen

---

⁵⁸¹ “Ajuntaments i escoles catalans i democràtics”, editorial del *Butlletí de l'Associació de Veïns de Sant Andreu*, núm. 10, Barcelona, març-juny 1975, p. 3.

espectáculo de símbolos folklóricos va ciertamente equivocado. Como lo está quien crea que la celebración va a ser una especie de magna asamblea de científicos e intelectuales destinada a especular sobre temas alejados de la realidad social, cultural, política más que evidente”⁵⁸².

El regidor Rafael de Ferrater, en una altra carta a Martín Villa, del 15 de juliol, i abordant que de nou el seu company de Consistori Jacint Soler Padró, aplaudit per les entitats ciutadanes, agitava el tema del català en el ple municipal, insistia en advertir el governador que “la ciudad de Barcelona pone en tela de juicio –con o sin la ayuda de la prensa- la solvencia administrativa y política de la Corporación y sus miembros”⁵⁸³. En la darrera carta a Martín Villa, del 2 de setembre, i expressant-li “leal afecto”, Rafael de Ferrater es confessava d’orígens falangistes –“soy de origen azul y cada vez tengo menos ganas de hacer el *cambio*, hoy tan de moda”⁵⁸⁴- i es feia eco d’un editorial publicat per *La Vanguardia*, el 27 d’agost, que despatxava els rumors sobre un eventual relleu d’Enric Masó a l’Ajuntament amb una desafortunada (per desmentida al cap de pocs dies) defensa de l’alcalde. Deia l’editorial del diari propietat del comte de Godó:

“No hemos de olvidar que la causa inicial del rumoreado cambio en la alcaldía de Barcelona surgió a partir de la sesión del Consejo Pleno Municipal en la que la mayoría de los ediles del Consistorio se pronunció negativamente en la petición de ciertas ayudas municipales para la promoción de la lengua catalana. [...] El alcalde Masó no merece en modo alguno el cese, cese que muchos han dado por la exclusiva vía del rumor. La política de Masó en el gobierno de Barcelona es totalmente coherente con las necesidades de la ciudad y por ello creemos que es un serio riesgo en estos momentos nombrarle un sucesor”⁵⁸⁵.

---

⁵⁸² “El Congreso de la Cultura Catalana”, a *Tots per tots*, juliol 1975, AV Sant Josep de l’Hospitalet, p. 9.

⁵⁸³ AHGCB. Carta de Rafael de Ferrater Ramoneda a Rodolfo Martín Villa, 15/7/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 200.

⁵⁸⁴ AHGCB. Carta de Rafael de Ferrater Ramoneda a Rodolfo Martín Villa, 15/7/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 201.

⁵⁸⁵ “El alcalde y los rumores”, a *La Vanguardia Española*, 27/8/1975, p. 1.

I deia el regidor Rafael de Ferrater a Rodolfo Martín Villa, a propòsit de l'editorial de *La Vanguardia* i de l'eventual substitució d'Enric Masó: “Si es propósito del Gobierno sustituir al Alcalde es indispensable no posponer el tema en exceso, pues un hombre erosionado por una situación de interinidad y por una campaña de prensa haciéndose eco de ella no puede responder eficazmente al nivel de problemas de la Alcaldía de Barcelona y puede generar otra crisis peligrosa. [...] En resumen, hay un camino que no puede tomarse y es el de seguir igual y con la perspectiva de un deterioro progresivo. Si Masó continua sólo puede ser sobre la base de un replanteamiento a fondo de su actuación”⁵⁸⁶. Però Masó no va continuar. El 9 de setembre era cessat i nomenat com a substitut a l'alcaldia de Barcelona Joaquim Viola Sauret⁵⁸⁷, intransigent català de Franco, procurador a Corts per Lleida des de 1967, jurista i gran amic de José María Porcioles. Per casualitats de la història, el vespre que es va comunicar el cessament de Masó i la seva substitució per Viola la junta de la FAVB tenia reunió amb Rodolfo Martín Villa a la seu del Govern Civil. Carles Prieto recorda que, mentre esperaven entrar al despatx del governador, els va passar per davant precisament l'exalcalde Porcioles. Amb seguretat, vist en perspectiva, per intervenir en el canvi d'alcalde⁵⁸⁸.

---

⁵⁸⁶ AHGCB. Carta de Rafael de Ferrater Ramoneda a Rodolfo Martín Villa, 15/7/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 201.

⁵⁸⁷ Joaquim Viola Sauret (Cebreros, Àvila, 1913 – Barcelona, 1978) era un advocat i registrador de la propietat fill d'una família de Balaguer. Casat amb Montserrat Tarragona, germana del regidor i procurador a Corts Eduardo Tarragona, va tenir cinc fills. Durant la guerra civil va fugir per França cap a la zona franquista, on va servir com a soldat dels sublevats i va ser ferit a la batalla de Terol. Va aprobar la carrera i les oposicions el 1941, i el 1954, com a membre del consell d'administració del Banco de Madrid a Barcelona, va fer amistat amb José María Porcioles. El 1967 va ser escollit procurador a Corts per Lleida, mandat que va renovar el 1971. Va ser alcalde de Barcelona entre setembre de 1975 i desembre de 1976. Molt qüestionat pel moviment veïnal, Adolfo Suárez el va destituir per nomenar el dialogant Josep Maria Socias Humbert. Viola i la seva dona van morir el 25 de gener de 1978 quan van explotar els explosius que li havia adosat al pit un escamot del grup independentista EPOCA, precursor de Terra Lliure, en assaltar el seu domicili del número 69 del passeig de Gràcia amb la intenció de segrestar-lo i exigir-li, segons una nota mecanografiada, un rescat de 25 milions de pessetes.

⁵⁸⁸ Carles Prieto, conversa amb l'autor (Barcelona, 9/9/2013).

Joaquim Viola tampoc se'n sortiria, com reconeixeria ben aviat, el 16 d'octubre, en una carta a Rodolfo Martín Villa on li demanava consell de cara al ple municipal de finals de mes: “El planteamiento *politico* que se deseaba lograr con la nueva Administración está marchitándose a marchas forzadas. [...] Yo me responsabilizo aún hoy, pero nadie puede asegurar mayores complicaciones”⁵⁸⁹. Viola feia referència, entre d'altres qüestions candents, també a la qüestió del català. I Martín Villa, que li va respondre “con tardanza” sorprenent el 9 de desembre (tot just abans de ser nomenat ministre), es va limitar a donar-li copets a l'esquena: “Todo se resolvió bien y me alegra mucho que el mismo [pleno] constituyera un verdadero éxito, y muy especialmente en lo relativo al empleo del catalán”⁵⁹⁰.

La FAVB va ser en gran part responsable d'aquest ràpid marciment de Viola a l'alcaldia. Veurem com el moviment veïnal li va organitzar un gran campanya en contra, exigint-ne la dimissió al crit de “Viola a la cassola” i que acabaria amb el seu cessament, a finals de 1976. Sobretot a compte de la seva postura intransigent envers les reivindicacions veïnals i la democratització inevitable i en el fragor de la guerra pel Pla Comarcal. Però també per la qüestió del català. Quan, com aquell qui diu, tot just havia pres possessió del càrrec, Joaquim Viola es va trobar que el 23 de setembre, coincidint amb les festes de la Mercè, el seu predecessor Enric Masó era acomiadat en un sopar d'homenatge a l'Hotel Oriente organitzat conjuntament per la FAVB, Amics de la Ciutat, la Jove Cambra de Comerç i el Col·legi d'Enginyers Industrials i amb discursos mesurats però punyents retransmesos en directe a tota Espanya, a través de Ràdio Barcelona, pel programa *Hora 25* que la Cadena SER havia estrenat feia poc.

---

⁵⁸⁹ AHGCB. Carta de Joaquim Viola Sauret a Rodolfo Martín Villa, 16/10/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 134.

⁵⁹⁰ AHGCB. Carta de Rodolfo Martín Villa a Joaquim Viola Sauret, 9/12/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 134.

En la reunió de junta de la FAVB del 19 de setembre –la mateixa que nomenaria Albert Pons Valón vocal de la Federació a la comissió permanent del Congrés de Cultura Catalana “en espera de la definitiva reestructuración”- es va acordar enviar una “carta de salutación al alcalde Viola solicitando entrevista”. I, al mateix temps, en relació al sopar d’homenatge a Masó, la FAVB va acordar “que los parlamentos de dicha cena insistirán en evitar el carácter de homenaje y destacar lo positivo de su actuación que es la línea de apertura”.

L’endemà del sopar d’homenatge –que va ser un èxit d’assistència: 400 persones possibles entre un miler d’adhesions rebudes, i amb Albert Pons Valón reconeixent en públic que els organitzadors havien fet curt de previsions i aforament-, la premsa va destacar sobretot aquests aspectes positius. Però no va poder obviar que es va xiular el tinent d’alcalde Eduardo Travé, representant del nou alcalde Joaquim Viola. I van haver de seleccionar fragments amables i diplomàtics dels discursos de Miquel Esquirol (Amics de la Ciutat), Andreu Ribera Rovira (Jove Cambra), Joan Majó (Col·legi d’Enginyers) i Juan Frías (FAVB) per no deixar en evidència el nou poder franquista local. Paradigmàtic va ser el cas de *La Vanguardia*, que amb el discurs molt extractat del president de la FAVB jugava a l’equivoc per mirar de fer entendre els lectors que el nomenament de Viola era, segons la Federació, un pas endavant en el desenvolupament de l’autonomia local i, fins i tot, de la democràcia⁵⁹¹.

Això va obligar la FAVB a enviar a totes les associacions federades, el 25 de setembre, la transcripció literal íntegra dels discurs de Frías “como sea que la versión publicada és aunque exacta, mínima y la interpretación de los asistentes podía quedar desvirtuada por opiniones subjetivas”. L’encapçalament de la carta amb el discurs aclaria també que

---

⁵⁹¹ Vegeu “Acto de amistad y homenaje a don Enrique Masó”, a *La Vanguardia Española*, 24/9/1975, p. 32.

“por acuerdo de las entidades organizadoras reunidas con el Sr. Masó, se convino en que se hablara en catalán y castellano”. I que, en el cas concret del parlament de Frías, que va ser majoritàriament en català, la FAVB va deixar per a una petita part en castellà “aquellos puntos de transcendencia *externa* y de posible impacto nacional”, atesa la retransmissió de l’acte “en directo por la emisión de *Hora 25* a toda España”.

D’aquell discurs, pactat a la junta de la FAVB, convé ressenyar que, en un català poc normatiu⁵⁹², el president de la Federació va agrair d’entrada “la màxima importància de la tasca i ajuda qu’ens presten els mitxans d’informació, amb el recolse de les justes reivindicacions dels veïns” i va advocar perquè “els nous aires que floten en el ambient no siguin contraris a les justes reivindicacions”. Una advertència significativa quan immediatament després es va valorar el discurs de presa de possessió de Joaquim Viola com a “camí de perfeccionament de la Carta Municipal” amb una acotació prou clara: “Si afegim qu’el Batlle sigui elegit directament per el poble, aurem aconseguit per Barcelona un progrés democràtic qu’el poble en general desitxa”. De Masó es va valorar que havia “lograt imposar la necessitat del dialect amb el poble, de lo que poden ser testimonis les Asociacions de Veïns qu’han pogut arriba en ell” sense deixar de recordar-li “la sensació d’angoixa d’una Ciutat que té pendants els grans problemes avans anunciats i que alguns cauen dins de l’esfera de decisions i obligacions polítiques nacionals”. Uns problemes que eren urbanístics, ecològics, econòmics, de serveis públics, de reconeixement cultural del català, de falta de democràcia, de convivència social i d’ignorància burgesa dels mecanismes de justícia social, tal i com es van exposar sense embuts, i en castellà, per a comprensió dels oients del programa *Hora 25*:

---

⁵⁹² Copiem literalment fragments del discurs tal i com van ser transcrits per a les associacions de veïns, respectant una grafia original que mostra les grans mancances de coneixement del català normatiu existent a l’època, fins i tot per als dirigents més il·lustrats del moviment associatiu i encarregats de redactar discursos o textos públics.

“Si el sistema Masó es irreversible, y la Administración Municipal continúa por este camino de diálogo, habremos encontrado un camino de solución democrática cuya base ha sentado, poniendo sobre la mesa la dura realidad de los enormes déficits, y la posibilidad de que Barcelona se pudra dentro de un inmenso *fangal*, por falta de equipamiento, de carencia de infraestructura, de caos circulatorio, de polución contaminante, de bancarrota financiera, de medios sanitarios ridículos, de incapacidad cultural en un ambiente de Ciudad Provinciana, que ignora su propia lengua y tradición y es incapaz de resolver las mínimas necesidades de convivencia social, que no tiene lugar para sus viejos, que encierra a sus jubilados en instituciones trasnochadas, con un concepto de burguesía decimonónica paternalista que ignora la Justicia Social”.

Més enllà del pactat contingut dels discursos, el cas és que l'homenatge de la FAVB a Masó i un parell de polèmiques actuacions protagonitzades en les setmanes següents pel president, Juan Frías, i el secretari, Albert Pons Valón, van aixecar suspicàcies entre les associacions de veïns sobre la imatge projectada per la FAVB. L'acta de la junta del 21 d'octubre reflecteix un debat intens a compte d'una informació periodística que revelava que Frías havia sopat “con diversas autoridades del Gobierno Civil” i també d'unes declaracions del mateix Frías i d'Albert Pons Valón, així com una proposta de nota de premsa sobre la qüestió del català, que encara cuejava. Segons recull l'acta, “preocupa a diversos de los presentes que la imagen que tienen de la Federación los vecinos es sensiblemente distinta a sus deseos y parece se acerca a los organismos oficiales en vez de mantener a ultranza las reivindicaciones de los vecinos”. El debat es va tancar acordant, amb l'única oposició del vocal Francisco Ponsa, que es ponderarien públicament totes les sensibilitats existents a la FAVB i que, en qualsevol cas, només es prendrien decisions per “acuerdos generales de Junta y como mínimo de Ejecutiva”. Sobre la qüestió del català, es va decidir sotmetre un nou posicionament públic de la FAVB a la seva propera assemblea extraordinària.

I, efectivament, a l'assemblea del 31 d'octubre de 1975 es va aprovar una resolució per enviar al nou alcalde, Joaquim Viola, i es va acordar convidar-lo també (no va anar-hi) a una assemblea especial sobre la llengua catalana que la FAVB va decidir convocar l'11 de desembre. De fet, aquell dia a l'Hotel Oriente hi va haver una doble convocatòria: una assemblea extraordinària de la FAVB a les 22.15 hores, amb un únic punt de l'ordre del dia, "el problema de la normalització de la Llengua Catalana" (redactat excepcionalment en català per a la preceptiva notificació al Govern Civil, feta el 28 de novembre), i prèviament, a les 21.00 hores, una "conferència informativa" sobre "la normalització del català a la ciutat" amb la participació de Miquel Roca Junyent, Marta Mata Garriga (que en cas de no poder assistir s'anunciava que seria substituïda per Luis López del Castillo) i els membres de la junta de la Federació Albert Pons Valón i Jordi Vallverdú. La notificació d'aquest acte previ al Govern Civil es va fer l'1 de desembre, tot especificant el DNI i els domicilis dels ponents i dient que "se desenvoluparà el acte en Lengua Catalana". Tot un desafiament a cara descoberta al franquisme tan sols 10 dies després de la mort del dictador Francisco Franco i que es va concretar la setmana després de la reunió de les associacions de veïns i la FAVB amb Manuel Fraga i la vigília de que aquest fos nomenat ministre de la Governació.

Segons el resum intern anònim conservat entre les actes de junta de la FAVB, l'acte de l'11 de desembre de 1975 va ser "una asamblea doblada de reunión pública de la Federación de Asociaciones de Vecinos con un tema candente, y que pudo convertirse en conflictivo por sus conclusiones". Entre una assistència quantificada en unes 250 persones hi havia "muchu juventud, viejas glorias, el procurador en Cortes Eduardo Tarragona, Javier Casasas [sic]" i molts presidents i membres d'associacions de veïns, entre els quals els *bombillaires* estaven "netamente en inferioridad con los progresistas (barrios)". Els ponents Miquel Roca Junyent i Marta Mata van defensar l'ús del català

des d'una vessant jurídica, pedagògica i històrica. Però Marta Mata va anar una mica més enllà de la llengua i va entrar en qüestions de barri i model d'ensenyament públic:

“Los barrios han de luchar por su identidad, cree que debe tenderse a unas peticiones básicas: derecho de los barrios a decidir quien deben ser sus maestros, lo cual significa juzgar si sus maestros a más de su competencia, conocen el problema. Reclamar, cubrir el desnivel básico de recibir información en su lengua y en los medios de información habitual”.

Per part de la FAVB, Jordi Vallverdú va enumerar totes les mesures i activitats que les associacions de veïns feien en favor del català (entre les 118 entitats de la comissió ciutadana formada per combatre el “no” dels regidors hi havia 28 associacions de veïns). I, més enllà de defensar genèricament l'ús de la llengua, va advocar per fiscalitzar des del moviment veïnal, a nivell de districte i de ciutat, la manera com l'Ajuntament administrava la partida pressupostària destinada finalment al català. Que això últim es va fer metòdicament per part del moviment veïnal n'hi ha constància en diverses publicacions de barri a partir de la mateixa tardor de 1975⁵⁹³.

Però anant més enllà que ningú al marge de la llengua, el ponent de la FAVB a l'acte de l'Hotel Oriente, Jordi Vallverdú, va aprofitar per “identificar el modo de ser catalán en el sistema político con un reconocimiento de los derechos humanos, una amplia amnistía de reconciliación y un reconocer los derechos del pueblo catalán basados en una autonomía dentro del contexto nacional”. Segons recull l'informe intern, aquesta menció va ser molt aplaudida, però no tant com la intervenció que durant el col·loqui va fer “Mª Ángeles Ribas, presidenta de los 9 Barrios, con una petición de amnistía dentro de la normalización de la cultura que se buscaba, así como en busca de una

---

⁵⁹³ Vegeu, per exemple, “Les ‘peles’ del català”, a *Les Corts*, núm. 10, any III (tardor 1975), p. 11; “Llengua catalana: què fer al nostre districte?”, a *Sants* (21/12/1975), p. 10; “Cultura catalana, com distribuir les 800.000 pessetes”, a *Vila de Gràcia* (febrer 1976), p. 2; i VINENT, Àngela. “Pressupost del català: inici de participació”, a *Quatre Cantons*, núm. 124 (febrer 1976), p. 16.

identificación de los organismos municipales directivos a las realidades del pueblo que representa, y por consiguiente la elección de los cargos públicos *ex novo*”.

En resum, que l'assemblea de la FAVB pel català va acabar convertida en un acte en favor de l'amnistia i la democràcia que va incloure “unas cortas intervenciones por una petición *in crescendo* de dimisiones”, cosa que va obligar el moderador i secretari de la FAVB, Albert Pons Valón, a fer una crida a l'ordre perquè “de prolongarse se acabaría pidiendo la autodimisión de los presentes” atès que la convocatòria i el permís de la trobada “apuntaba a metas más definidas”. No obstant, va quedar clar aquell 11 de desembre que no tant sols el camí cap a les manifestacions per l'amnistia de febrer restava obert, sinó que també la democràcia ja posada en pràctica a nivell associatiu de Barcelona era irrenunciable. Així ho descriu el final de l'informe intern de la FAVB, que pel seu to pot ser atribuït, amb probabilitat, al secretari Albert Pons Valón:

“En esta última parte, fue curiosa la localización de los aplausos y silencios como si de un parlamento cualquiera se tratara. Realmente era un parlamento, poco rodado, quizá inexperto pero con una indudable dosis de buena voluntad y servicio a la comunidad. Las casi 4 horas de discusión son prueba de ello, que nadie nos diga que el pueblo de Barcelona no está preparado para todo lo que le echen, incluso para silenciar extremismos y meditar futuros”.

És en aquest ambient, desbocat d'ansia de llibertat a partir de les manifestacions de l'1 i el 8 de febrer, que a l'abril de 1976, i coincidint amb el llançament de la campanya veïnal per la dimissió de Viola i un Ajuntament democràtic, la FAVB va fer una crida formal última a participar en el Congrés de Cultura Catalana, que s'havia anat gestant també amb implicació veïnal, amb una comissió pròpia a la Federació, i en paral·lel a la lluita contra els 18 regidors del “no” (dels quals, un any després del polèmic ple⁵⁹⁴,

---

⁵⁹⁴ Vegeu la completa doble pàgina d'informació que *Diario de Barcelona* va dedicar a l'efemèride, elaborada per Jordi Capdevila amb una crònica de balanç, una cronologia i fitxes biogràfiques de tots els regidors del “no”. Tot plegat, acompanyat de la lletra de la cançó *El Monument*, que La Trinca va dedicar

només havia dimitit Mercedes Carbó⁵⁹⁵; la resta seguirien majoritàriament aferrats a les seves cadires fins a les eleccions de 1979). El comunicat difós per la FAVB i la premsa veïnal deia: “Entenem que aquest gran debat popular sobre ‘totes aquelles manifestacions de llengua, pensament, conducta i formes de vida que caracteritzen la nostra tradició individual i col·lectiva com a membres dels Països Catalans’ pot aportar a la dinàmica ciutadana elements de coneixença de la realitat i la consciència col·lectiva indispensables per a la conquesta d’una autèntica democràcia. Creiem que el poble de Barcelona ha de participar activament en el Congrés de Cultura Catalana per tal d’aprofundir en les necessitats i aspiracions per les quals està lluitant [i] articular-les amb les de la resta de la societat catalana”.

Així es va fer en molts barris. Sense apriorismes ni dogmatismes i amb la ferma voluntat de tallar de socarrel qualsevol intent de lerrouxisme. Per no recórrer al tòpic de la figura de Paco Candel, es poden citar com a antecedent d’aquesta mena d’actes les dues conferències sobre “Llengua i cultura catalana” organitzades pel Centre Social de Sants l’abril de 1975: el divendres, dia 11, a l’Orfeó de Sants, va parlar Francesc Vallverdú sobre “El bilingüisme situat a Catalnuya” i el divendres següent, dia 18, va intervenir Marta Mata sota el títol “Problemes de l’ensenyament en català”⁵⁹⁶. Però un exemple emblemàtic de l’esperit del Congrés de Cultura Catalana als barris és l’acte organitzat el 24 de gener de 1976 per l’AV del Coll sota el títol “Bilingüismo en el barrio”. Hi van participar com a ponents el professor d’institut del Prat de Llobregat Jordi Moners, l’escriptor i militant comunista de Cornellà Ignasi Riera i el vocal de Cultura de la FAVB i president de l’AV Nostra Senyora del Port, Basilio González.

---

als fets, i d’un bitllet d’opinió d’Enric Sopena, titulat “La lección, sin aprender”, que afirmava: “De aquel Consistorio únicamente pagó las consecuencias don Enrique Masó Vázquez. [...] Y de todo esto ni el señor Viola ni bastantes concejales se han enterado aún”. *Diario de Barcelona*, 4/3/1976.

⁵⁹⁵ Natural de Santa Eugènia de Berga, Mercedes Carbó de Figueras era regidora pel terç corporatiu i diputada provincial però coneguda per haver participat al programa televisiu *Un millón para el mejor*.

⁵⁹⁶ Arxiu FAVB. Cartell “Llengua i cultura catalana”, abril de 1975.

Reflexions del tipus “la lengua es el resultado de un pueblo y no el pueblo resultado de una lengua” (Moners); “luchar en Cataluña por las libertades de Andalucía [se hace] luchando por las libertades de Cataluña” (Riera, citant Luis Rojas Marcos), i “el emigrado al llegar a Cataluña debe hacer tres pasos esenciales: comprender la lengua, entrar en los esquemas culturales y expresarse en catalán” (González) il·lustren molt bé per on va anar el debat en determinats barris. I quan, com és el cas, una crònica de l’acte apareguda a *El Correo Catalán* vorejava el risc del lerroxisme citant fora de context unes paraules de Basilio González –“Es pedir demasiado que de entrada se hable el catalán cuando aún los catalanes viven arriba y los inmigrados abajo. Y si algún inmigrado quiere hablar catalán es porque con ello tiene más posibilidades de promoción, de desclasarse”-, l’associació de veïns convocant no tenia manies a denunciar la tergiversació periodística en l’editorial del mateix butlletí de barri on en feia també la pròpia crònica⁵⁹⁷.

El primer punt de la crida de la FAVB d’abril de 1976 era la “formació a cada barri d’un equip promotor del Congrés de Cultura Catalana que hi impulsí un procés obert d’estudi, discussió i activitats relligant la problemàtica concreta de la zona amb la general”. I així es va fer en molts llocs. Des del Clot i la Barceloneta fins a Les Corts⁵⁹⁸. Sense anar més lluny, el Secretariat d’Entitats de Sants, Hostafrancs i la Bordeta es va constituir el juny de 1976, conformat inicialment per una trentena d’entitats d’aquests barris, com a secció local del Congrés de Cultura Catalana que es va presentar al barri el 16 d’octubre d’aquell any amb una conferència de Maria Aurèlia Capmany i una exposició de Josep M. Subirachs i que es va clausurar el desembre de 1977. En el

---

⁵⁹⁷ “Editorial” i “Bilingüismo en el barrio”, a *El Coll*, núm. 5 (febrer 1976), AV Coll, p. 2 i 5.

⁵⁹⁸ Vegeu “Congrés de Cultura Catalana”, a *Quart de casa*, s/n (desembre 1975 - gener 1976), p. 14-15; “El Congrés de Cultura Catalana”, a *Butlletí de l’Associació de Veïns del Clot-Camp de l’Arpa*, núm. 3 (abril 1976), p. 12-13; i “Cultura Catalana”, a *Les Corts*, núm. 11, any III (hivern 1976), p. 1 i 10-13.

moment de la clausura, ja eren 57 les entitats que integraven un Secretariat impulsat inicialment pel Centre Social de Sants i que, depassat el seu objectiu inicial, es va refundar per “fomentar i defensar la vida associativa i la participació ciutadana”, “col·laborar en el millorament de les condicions de vida quotidiana” i “promoure tota classe d’activitats de caire general i interès col·lectiu per als veïns dels nostres barris”⁵⁹⁹. L’exemple del Secretariat de Sants, Hostafrancs i la Bordeta⁶⁰⁰, com podria ser-ho el de la Coordinadora d’Entitats del Poblenou i tants d’altres, és paradigmàtic de com l’aposta inicial i concreta del moviment veïnal pel Congrés de Cultura Catalana, molt reforçada i polititzada a rel del *no al català* dels 18 regidors de l’Ajuntament, el març de 1975, va acabar revertint de nou, dos o tres anys després, en l’impuls, coordinació i consolidació del moviment associatiu de barris en un àmbit superior al de les associacions de veïns, en coordinadores d’entitats de segon grau.

Al mateix temps, la intensa relació i el treball conjunt duts a terme pel moviment veïnal i entitats culturals i catalanistes, en especial des de la polèmica pels 18 regidors del “no”, va contribuir a reforçar el compromís cultural i catalanista d’unes associacions de veïns que, en alguns casos, reflectien la realitat d’uns barris molt marcats per la immigració de persones d’arreu de l’Estat i de llengua materna castellana, sense que aquesta identitat d’origen és considerés incompatible amb el compromís nacional català. Un exemple paradigmàtic el va provocar el president del Govern, Adolfo Suárez, quan a finals d’agost de 1976, en la seva primera entrevista a la premsa estrangera, a la revista *París-Match*, va desfermar una polèmica en respondre amb menyspreu una pregunta sobre la possibilitat d’estudiar el batxillerat en català o euskera. “Su pregunta, perdone

---

⁵⁹⁹ MARTÍ GOMÉZ, Josep i MARCÉ FORT, Josep. *Centre Social de Sants. Una experiència associativa*, Centre Social de Sants, 1996, Barcelona, p. 267-268.

⁶⁰⁰ Vegeu també RIBAS, Pep. “El Centre Social i el fet nacional”, a *40 anys Centre Social de Sants. Butlletí especial* (maig 2012), p. 8.

que se lo diga, es tonta. Encuéntreme primero unos profesores que puedan enseñar la química nuclear en vascuence o en catalán. Seamos serios...”, va dir Suárez⁶⁰¹. I la FAVB, com tantes altres entitats i forces polítiques, li va respondre de forma contundent, amb una nota de premsa en castellà que defensava “el derecho ineludible de todo pueblo a expresarse en su propia lengua y regirse según sus tradicionales instituciones” i que recordava “la obligación de todo Gobierno no sólo a respetar estas características, sino a poner todos sus medios para promocionarlas y defenderlas”.

Fins i tot, amb un discurs molt més propi de l'esquerra marxista catalanista hegemònica al moviment veïnal dels barris que no pas del nacionalisme centrista abraçat per l'aleshores president de la FAVB, el *bombillaire* afí a CDC Albert Pons Valón, la nota de la Federació contra Suárez barrejava la denúncia del “genocidi cultural” amb la de l'oligarquia burgesa dominant i definida com a llast per als drets i llibertats nacionals de Catalunya. En concret, el comunicat de la FAVB de setembre de 1976 reclamava:

“Que el Gobierno actual, con plena conciencia del periodo constituyente iniciado, evite la continuidad del genocidio cultural institucionalmente reconocido y aplicado en mayor o menor grado desde la guerra civil. [...] La clase dominante, básicamente oligàrquica antes que nacionalista, que ha llegado a anular totalmente la personalidad de algunos pueblos del Estado español no puede seguir el mismo proceso con aquellos que aún pueden identificarse por su lengua y cultura”.

La persona que va enviar aquesta nota va ser el vocal d'Ensenyament i Cultura de la FAVB, el castellanoparlant Basilio González, que poc després dimitiria per centrar-se en la seva tasca a l'AV Nostra Senyora del Port i que admet: “Los intereses de determinadas personas y grupos hicieron que incluso me sintiera marginado en la comisión [de Cultura]. Para un elemento concreto era imposible que un emigrado

---

⁶⁰¹ Vegeu un resum de l'entrevista d'Adolfo Suárez a *París-Match* a *ABC*, Madrid, 25/8/1976, p.13.

podria opinar sobre cultura y abandoné la comisi3n”⁶⁰². No obstant aix3, va ser precisament Basilio Gonz3lez qui va possibilitar un posicionament de la FAVB en castell3 tan clar en defensa del catal3 i dels drets nacionals de Catalunya, a banda d’exercir de pont, en determinats moments, des de la seva ideologia democristiana, entre les diferents sensibilitats existents a la FAVB⁶⁰³.

Tamb3 va ser Gonz3lez, mestre de professi3, una de les persones que m3s es va implicar no ja en la den3ncia del “no” al catal3 als seus barris de la Zona Franca, sin3 en superar aquesta vergonya institucional de forma pr3ctica, perseguint el regidor i tinent d’alcalde Manuel Font Altaba: “Hubo que perseguirle. “Mire aqu3 no hay que estudiar nada. Yo necesito saber si puedo contar con tres profesores m3s de catal3n para las escuelas de la zona y cuatro profesores para adultos o no”. Discutimos y al final dijo que s3. Un s3 que parec3a decir “s3 hombre, s3, con tal de que me dejes en paz, lo que t3 quieras”. Dos meses de llamadas, gestiones y rememoraciones de dicho “s3”, hicieron la promesa realidad. Mediante un chanchullo se pagaron los profesores y nadie supo si depend3an del 3mniun o del Ayuntamiento. Al curso siguiente hubo que comenzar el mismo recorrido para que siguieran cumpliendo”⁶⁰⁴.

---

⁶⁰² GONZ3LEZ(1979), p. 71.

⁶⁰³ En la seva carta de dimisi3 al president de la FAVB, datada el 19/11/1976 i conservada a l’arxiu de l’entitat, Basilio Gonz3lez exposava: “Hace meses que la mayor3a de Asociaciones me votaron para ser secretario de la Federaci3n. Pens3, en aquel momento, que lo que se me ped3a, a pesar de que tendr3a que dedicarme menos a mi zona, era importante. Estaba en juego la Federaci3n y el camino que hab3a que tomar. Era necesario unir las dos tendencias, dentro de las Asociaciones. Hacer que la Federaci3n fuera de todos. Hoy, despu3s de varios meses, la situaci3n es muy distinta y por tanto tambi3n mi situaci3n. Si entonces pens3 que val3a la pena dedicar menos tiempo a mi zona para entregarlo a la Federaci3n, hoy pienso que la realidad me exige lo contrario. Adem3s no se puede trabajar unidos o aparentar estarlo en un sitio cuando en los dem3s te siegan los pies. Es por esto por lo que presento mi renuncia al cargo y os agradezco, sinceramente, la confianza que muchos hab3is puesto en mi”.

⁶⁰⁴ GONZ3LEZ (1979), p. 146-147.

5.6. De l'encariment de la vida al foment del comerç

A Madrid, la denominada “guerra del pan” es va convertir, el 1975, en la gran lluita fundacional del moviment veïnal. Òbviament, a la capital de l'Estat tant les associacions de veïns com les reivindicacions en contra de l'encariment de la vida venien d'abans. Però va ser aquesta “guerra del pan”, en protesta pel frau en el pes i el preu de la barra de pa, la que va servir de catalitzador d'un moviment veïnal que, al crit de “Pan, trabajo y libertad”, va eclosionar en la gran manifestació del 22 de juny de 1976 al carrer Preciados de Madrid⁶⁰⁵. També a Barcelona les lluites contra l'atur i una crisi econòmica incipient a principis de 1970, però especialment en contra de l'encariment de la vida -exemplificades en el rebuig a les pujades de tarifes en serveis bàsics com el transport públic i els subministraments energètics (electricitat, gas i aigua), però també en l'encariment dels productes bàsics d'alimentació, que en conjunt, i segons dades oficials, el 1971 van augmentar un 9,74% i el 1974, un 17,82 %- van estar molt present als orígens del moviment veïnal. Però la gran guerra del moviment veïnal de Barcelona no va ser la del pa, sinó la del Pla Comarcal. Ho confirma en negatiu Carles Prieto:

“Les campanyes contra la carestia de la vida eren un pal. No hi havia massa crítica. Eren una dèria del PSUC però no mobilitzaven. Les jornades de vaga als mercats no van funcionar mai; aquesta és la sensació que sempre vaig tenir”⁶⁰⁶.

Reivindicacions, tan genèriques com més concretes, contra l'encariment de la vida n'hi ha de recollides en fulls volants de moltes comissions de barri barcelonines des de l'any

---

⁶⁰⁵ Vegeu CABRERIZO, Maite. “La guerra del pan”, a *Treinta... y tantos (1968-1998). La lucha del movimiento vecinal en Madrid, desde sus comienzos hasta hoy*, FRAVM, 1998, Madrid, p. 33-50; i LÓPEZ REY, Félix. “Las protestas por el pan en los comienzos de la transición y el movimiento ciudadano”, a PÉREZ QUINTANA, Vicente i SÁNCHEZ LEÓN, Pablo. *Memoria ciudadana y movimiento vecinal*, Catarata, 2008, Madrid, p. 127-137.

⁶⁰⁶ Carles Prieto, conversa amb l'autor (Barcelona, 9/9/2013).

1969. Només a tall d'exemple, es poden citar un parell de fulls volants signats genèricament per les "Comisiones de Barrio de Barcelona". El primer es pot datar a finals d'octubre o primers de novembre de 1969 i porta per títol "Boicot a los mercados el día 3 de noviembre". Abans d'acabar clamant per l'amnistia i contra el consell de guerra de Burgos, aquest full volant argumenta: "Estamos sufriendo sobre nuestras espaldas todo el peso de las grandes subidas que para nosotros, las familias obreras, representan los nuevos aumentos de los productos de primera necesidad; pan 12%, la leche, el teléfono 50%, ferrocarriles, calzado, escuelas (a pesar de que la Ley de Educación tiene la desfachatez de decir que son gratuitas). No debemos consentirlo!! ¿Hasta cuándo vamos a ser víctimas, de un Régimen cuya única misión es la explotación de la clase trabajadora? ¡¡Debemos impedir que los precios sigan subiendo!!". Un altre full volant signat per les Comisiones de Barrio de Barcelona, datat a l'agost de 1970 i titulat "No a la carestía de la vida. No al aumento de las tarifas de los transportes", denuncia un increment del 50% de les despeses dels treballadors en transport públic a rel de "la supresión progresiva de los tranvías y su sustitución por autobuses y la paralela decisión de aumentar las tarifas del metro" i la considera un greuge que complica l'encariment "del precio de la leche, de la carne, de los tejidos, del teléfono y de la luz, de la siderurgia, con todas sus repercusiones en los fabricados [i] del aumento del precio del pan, de la gasolina, de los coches, de tantas y tantas cosas"⁶⁰⁷.

També en la premsa de barris i clandestina es poden trobar exemples de l'activisme veïnal en contra de l'encariment de la vida, que l'any 1972 havia anat *in crescendo* a Barcelona: "Las acciones contra la carestía han aumentado en la última semana con la aparición de octavillas de la Coordinadora de barrios y de las Comisiones de Gracia y

---

⁶⁰⁷ CEHI-CRAI Pavelló de la República UB. Fons de Fulls Volants.

Sarrià. El común denominador de las hojas y las acciones es la denuncia del aumento en los precios de los productos de primera necesidad (alimentación y servicios públicos). [...] El aumento del precio del billete de trenes y autobuses suburbanos ha provocado numerosos repartos de hojas, mítines y en algunos casos reuniones de vecinos (Sta. Coloma) destinados a oponerse a las medidas. [...] Acciones contra la carestía. Día 14. Reparto de hojas, pintada y colgadas de carteles en las principales estaciones del tren de Sarrià. Las hojas van firmadas por las Comisiones de Barrio del Casco Antiguo, Ensanche, Gracia y Sarrià. No hubo ninguna detención, a pesar de haber participado unas 50 personas, abiertamente, en diversas estaciones del metro”⁶⁰⁸.

Fins i tot hi ha constància d'incidents concrets amb cues del pa en un barri com Bellvitge durant l'estiu de 1974, un any abans de que esclatés el problema a Madrid. Incidents que, per exemple, van servir d'argumentari a l'AV Carmel per formar una vocalia o grup de treball de “Carestia de la vida”⁶⁰⁹ com els que van proliferar en aquella època en moltes associacions veïnals⁶¹⁰. Vocalies que, com en el cas de la de l'AV La Sagrera, van fer fins i tot enquestes als barris sobre l'impacte de la pujades de preus en productes i serveis bàsics⁶¹¹.

Al febrer de 1975, un cop plenament incorporades les associacions de barri a la FAVB, el grup de treball de la Federació sobre “carestia de la vida” que s'havia creat la tardor de l'any anterior va elevar les seves reivindicacions a la junta i, no sense friccions amb les associacions de comerciants, va propiciar una primera presa de posició pública que rebutjava l'increment de les tarifes elèctriques, exigia la gratuïtat del transport públic “y

---

⁶⁰⁸ AHGCB. *API Informaciones*, núm. 5, Barcelona, 15/6/1972, butlletí de l'Agència Popular Informativa, p. 7-8. Fons Governadors Civils. Caixa 189, reg. 274.

⁶⁰⁹ Vegeu *El Carmelo*, núm. 9 (setembre 1974), p. 10.

⁶¹⁰ Vegeu *Butlletí de l'Associació de Veïns del Barri de Sant Antoni*, s/n (juny 1974), p. 5.

⁶¹¹ Vegeu *La Sagrera*, núm. 14 (maig-juny 1975), p. 5.

de toda clase de espectáculos” per als jubilats i valorava: “Delante de la actual situación económica del país y la progresiva deterioración del poder adquisitivo y del salario, de pequeña empresa, de la angustiosa situación de los jubilados y sectores similares, etc, pedimos sea reconocida [a] la Federación de Asociaciones de Vecinos de Barcelona su intervención en cuantos órganos está prevista la participación de una representación ciudadana o del consumidor”. I tot plegat, per mantenir l’equilibri entre *bombillaires* i barris, denunciant alhora “el intento de utilizar a los pequeños comerciantes presentándolos como los culpables de los desmesurados aumentos de precios”.

Cal no oblidar que la FAVB, nascuda com a Federació burgesa i d’associacions de carrer i comerciants del centre de Barcelona, pretenia defensar també els interessos dels empresaris del comerç. Aquests no eren sempre compatibles amb les reivindicacions i interessos de la classe obrera recollides per les associacions de barri, i això va portar a algunes curioses paradoxes dins de la mateixa FAVB, erigida al mateix temps en Federació comercial burgesa i en primigènia organització de defensa dels consumidors⁶¹². Diverses iniciatives de mitjan de 1975 exemplifiquen aquestes paradoxes. Així, a principis d’estiu de 1975, el president de la FAVB, Juan Frías, va enviar una carta al director provincial del Instituto Nacional de Previsión manifestant-li la preocupació de la Federació per l’encariment de la vida i l’increment de l’atur i demanant una prestació mèdica universal i un subsidi d’atur indefinit per als aturats. El 22 de juliol es va rebre una resposta de cortesia institucional buida de contingut. En paral·lel, la Federació va demanar al delegat del Ministeri de Treball que, segons una nota de premsa de juny de 1975, “se dicten unas normas generales que precisen que la hora máxima que se autoriza para el cierre de todos los comercios sea las 20 horas,

---

⁶¹² De fet, la originària comissió de Carestia de la Vida de la FAVB, creada per les associacions de barri a finals de 1974, es va convertir a finals de 1975 en comissió de Defensa del Consumidor, segons es desprèn de les preceptives notificacions de reunions de la Federació al Govern Civil.

obligándose al cumplimiento de la jornada laboral de 44 horas semanales”. La mateixa nota, però, demanava “elasticidad” d’horaris tot respectant “los derechos laborales” dels treballadors del comerç:

“Igualmente en el informe elevado al Excmo. Sr. Ministro de Comercio, se pidió una elasticidad en la aplicación y el que por la administración se busque solución al problema de la simultaneidad de horarios laborales y mercantiles, así como la costumbre de cada lugar que exige una adaptación del comerciante a las necesidades de sus clientes, siempre naturalmente, respetando los derechos laborales de la dependencia”.

No obstant, l’exemple paradoxal més gràfic facilitat per la convivència d’interessos de la classe comercial burgesa i de la classe obrera dels barris a l’interior de la FAVB el proporcionen dues apostes o gestions claus –el pagament comercial amb llibreta d’estalvis i la peatonalització del centre de Barcelona- que la Federació va recolzar segons els interessos de l’agrupació de comerciants Barna Centre, integrada pels principals *bombillaires* a l’ombra (Deulofeu, Pantaleoni...) que, fins el 1975, van pretendre conservar el control de l’entitat veïnal en connivència amb el Govern Civil. Una agrupació de comerciants, Barna Centre, que a mitjan dels anys 70 comptava amb uns 200 associats actius “y un potencial en la zona que rebasa los 3.000 establecimientos”, amb unes vendes anuals en aquests negocis que ells mateixos estimaven “del orden de unos 15.000 millones [de pessetes], reuniendo los comercios más genuinos de la ciudad y pudiéndose considerar en su conjunto como la mayor concentración comercial de Barcelona”. Doncs bé, aquest lobi comercial es va emparar en el prestigi i la imatge combativa de la FAVB i va usar parcialment la seva retòrica social per establir negociacions favorables amb La Caixa a rel d’una proposta de l’entitat financera per implantar el pagament amb llibreta d’estalvis als establiments de Barna Centre igual com ja havia fet amb “unos almacenes de Barcelona” (amb tota

probabilitat El Corte Inglés). Ho corrobora la carta de resposta de Barna Centre a La Caixa, conservada sense data als arxius de la FAVB, de la que estan extretes les cites anteriors i que inclou un darrer punt de llenguatge sorprenentment social (i en certa manera intimidatori) per tractar-se de negociacions empresarials:

“En principio consideramos interesante esta oferta. [...] Particularmente le recordamos que nuestra entidad [Barna Centre] basada en la actividad comercial, pretende potenciar una zona de servicios en beneficio del ciudadano, lo que es muy distinto de una simple colaboración comercial y encierra una serie de motivaciones de tipo socio-económico que no solo favorecen la imagen de la Caja, sino que están muy acordes con sus principios sociales. La realidad podría ser más que comercial subrayando el aspecto social. Entendemos pues que la campaña de publicidad tiene que gacerse con la aportación principal de la Caja de Pensiones, estableciéndose un programa para ello. De no existir el precedente ya establecido [entre La Caixa i El Corte Inglés] posiblemente las acciones a realizar podrían ser distintas. Queremos que no vean en este escrito una postura rígida sino nuestro deseo de que podamos conseguir todos los mejores frutos de esta prevista colaboración al más amplio nivel”.

Carles Prieto creu que aquesta comunicació de Barna Centre que juga la carta social pròpia de la FAVB per encarar millor una negociació amb La Caixa és pròpia de la capacitat de maniobra de la que feia gala Albert Pons Valón com a secretari, primer, i president, després, de la Federació. I ho enllaça amb l'altre exemple, que és el procés de peatonalització de l'àrea comercial del centre de Barcelona que en aquells anys 70 només va recolzar el moviment veïnal i alguns comerciants molt concrets i convençuts que van saber imposar-se als reticents botiguers de tota la vida i avançar-se als temps.

“Això concret de les llibretes no ho recordo, però en Pons Valón les aprofitava totes, i la seva gent. Perquè tot el procés de Barna Centre també és digne d'estudi. La peatonalització del Barri Gòtic és un fenomen interessant a estudiar, perquè són tres o quatre *paios* que tenen la cosa clara i ho tiren endavant amb la oposició de tothom i de mica en mica. També forma part d'aquesta gent amb una mica de

visió de futur, fins i tot des del punt de vista tècnic-comercial, que han de batallar contra els botiguers de tota la vida”⁶¹³.

És en aquest context que cal situar també la constitució, el 9 de setembre de 1975 a la seu del Gremi de Rellotgers, amb la preceptiva autorització immediata, tres dies abans, del Govern Civil -i sense els problemes que en aquella mateixa època posava a la legalització d’altres associacions de veïns de barri-, de l’AV del Barri Gòtic. Van crear aquesta nova associació de veïns, federada al cap de poc temps a la FAVB, els membres d’una desena d’associacions *bombillaires* del centre de la ciutat, que van designar una junta liderada en bona mesura pels mateixos caps *bombillaires* de la FAVB: Juan Frías (AV Boqueria) com a president i Albert Pons Valón (AV Santa Anna) com a secretari. La nova AV Barri Gòtic agrupava, de fet, l’elit dels *bombillaires* o comerciants del centre de Barcelona, ja que entre els seus fundadors cal destacar també el joier Amadeu Bagués (AV Rambles), el vicepresident de la FAVB Juan Lleonart (AV Carrer del Pi) i el vocal Miquel Esquirol (AV Ferran), a banda de Juan del Pozo, Enric Escamilla, Eduardo Sevilla i Gregorio Cabrera (AV Carrer Serra), José Estruch (Catedral), Antonio Laporta Pi (Canuda) i Antoni Verdaguer (Portal de l’Àngel). El més curiós del cas és que entre els membres fundadors fins i tot hi havia el regidor del Districte I, Alfonso Cánovas, en la seva qualitat de president de l’AV Maquinista (dels comerciants de la Barceloneta). Amb uns escrúpols poc comprensibles però formals i legalistes, l’acta de constitució de l’AV Barri Gòtic recull que el regidor Alfonso Cánovas “aprueba a lo tratado no pudiendo participar en la comisión precisamente por su cualidad de representante del Municipio”.

Tot plegat demostra, en el moment de canvi històric que marca l’any 1975, que mentre el moviment de barris s’organitzava per fer front a l’encariment de la vida i a l’atur

---

⁶¹³ Carles Prieto, entrevista amb l’autor (Barcelona, 12/12/2012).

derivat d'una crisi econòmica incipient a partir de postulats clarament marxistes, el moviment veïnal d'arrel burgesa o comercial s'organitzava també per defensar els seus interessos, en aquest cas clarament capitalistes, però sota formes organitzatives i fins i tot retòriques pròpies de l'associacionisme popular i obrer. Una prova més de per on anaven els signes dels temps i de quina era l'hegemonia política cultural, predominantment d'esquerres, a l'inici del procés de transició a Barcelona.

5.7. Les claus veïnals (i reservades) del ‘cas Huertas’

“Con arreglo al artículo 603 del Código de Justicia Militar se hace constar que las señas personales son: estatura: 1,62, color rubio, pelo blanco canoso, ojos claros, nariz corriente, boca corriente, barba cerrada. Viste en este acto camisa rosa y pantalón claro”. Aquest era el periodista Josep Maria Huertas Claveria el 22 de juliol de 1975, quan va ser citat al Jutjat Militar de Barcelona i, per sorpresa, detingut per un jutge que en va decretar el seu ingrés immediat, emmanillat, a la presó Model. L’acusació va ser “injuria u ofensa clara o encubierta” a l’Exèrcit espanyol per un paràgraf del reportatge *Vida eròtica subterrànea*, publicat per Huertas al diari *Tele/eXprés*, el 7 de juny de 1975, amb foto de Pepe Encinas. Un reportatge que, referint-se a la història de les cases de cites de Barcelona, deia textualment: “Un buen número de *meublés* estaban regentados por viudas de militares, al parecer por las dificultades que para obtener permiso para abrir alguno hubo después de la guerra”. És aquest el text assenyalat amb vermell a la còpia del reportatge que incorpora el sumari de la causa ordinària nº 93-IV-75, instruïda contra Huertas pel jutge militar i coronel d’Infanteria Enrique Nieto Martínez, el 13 de juny de 1975, seguint instruccions del general auditor de la IV Regió Militar, Pascual Vidal Aznares, i, en darrera instància, per ordre del capità general Salvador Bañuls Navarro⁶¹⁴.

Segons recull l’acta del consell de guerra celebrat el 26 d’agost de 1975, que va condemnar Huertas a dos anys de presó, de res van servir les explicacions del periodista en defensa pròpia: “Afirma no haber estado nunca en su mente escribir que los militares favorecieran o realizaran gestiones para conseguir autorizaciones para los *meublés*, cosa

---

⁶¹⁴ Arxiu Huertas-Araceli Aiguaviva. Causa ordinària 93-IV-75, sumari del consell de guerra contra Josep M. Huertas per l’article “Vida eròtica subterrànea” publicat a *Tele/eXprés* el 7/6/1975.

sobre la que se le pregunta, explica que la Asociación de Vecinos de Pueblo Seco, con motivo de la clausura de un meublé en 1972 iba a gestionar se le cediera el local como centro cívico y puesto ello en conocimiento del director del periódico se le encargó la redacción de un trabajo no solamente sobre el caso, sino de mayor amplitud sobre la materia que tuvo que redactar sin tener ocasión de meditar y corregir con el cuidado que la naturaleza delicada del tema exigía”⁶¹⁵.

Més enllà de la revenja d'un estament militar que es considerava ultratjat⁶¹⁶, tothom va tenir clar que Huertas era un cap de turc i, el seu empresonament, un avís per a navegants per part d'unes autoritats franquistes preocupades perquè els periodistes que feien informació de barris a Barcelona forçaven els límits de la censura i contribuïen perillosament a erosionar i deslegitimar la dictadura, aguditzant les contradiccions del règim a nivell local. De fet, i a partir de l'anomenat *cas Huertas*, el periodista va esdevenir una de les icones del final del franquisme i de la transició, fins al punt de convertir-se en un emblema de la llibertat d'expressió. Cal recordar que l'endemà de la detenció de Huertas, Barcelona es va llevar sense diaris, per primer cop des del 1939, de resultes d'una vaga solidària secundada pels treballadors de *Mundo Diario*, *El Correo Catalán*, *Diario de Barcelona*, *El Noticiero Universal* i *Tele/eXprés* i només trencada per la sortida a quioscos de *La Vanguardia Española*, dels rotatius del *Movimiento Solidaridad Nacional* i *La Prensa* i de la premsa esportiva. Huertas també va protagonitzar la primera manifestació legal a Espanya després de la mort de Franco, el 18 de març de 1976, quan els periodistes de Barcelona van reivindicar llibertat d'expressió entre crits que exigien l'alliberament del seu company, que no sortiria de la

---

⁶¹⁵ Ibidem.

⁶¹⁶ Dies abans de la detenció, el coronel Luis Martín de Pozuelo, del Govern Militar de Barcelona, va comentar una nit de copes entre alguns periodistes que seguien unes maniobres al Pirineu: “Sois una gente estupenda, lástima que no todos seáis iguales. Vamos a empapelar a un periodista que se ha pasado. Se trata de un tal Huertas, y hay que darle un escarmiento porque se ha metido con nuestras viudas”. HUERTAS, Josep Maria. *Cada taula, un Vietnam*, La Magrana, 1997, Barcelona, p. 72.

Model fins el 13 d'abril de 1976. El mateix Huertas va contribuir a explicar tot l'episodi a les seves memòries *Cada taula, un Vietnam*, al llibre col·lectiu *La presó, nou mesos i quatre dies* i a la sèrie documental de Televisió de Catalunya *Dies de transició*⁶¹⁷. Per la seva banda, Jaume Busqué en va fer el 2010, a *L'Avenç*, el que fins ara és el resum més actualitzat i complet: *El 'cas Huertas': l'inici d'una certa transició*⁶¹⁸. Tot i així, és possible fer una relectura del *cas Huertas* en clau de moviment veïnal i a la llum de les dades que aporten fonts fins ara desconegudes, noves o poc explotades. És el cas del sumari del consell de guerra; del destruït número 118 de la revista *Quatre Cantons*; del llibre *Josep M. Huertas i els barris de Barcelona. Antologia de reportatges (1964-1975)*; d'alguna valuosa documentació provinent dels arxius del Govern Civil, i de nous testimonis de persones directament vinculades al cas, com els capellans i amics Joan Soler i Joan-Enric Vives, el també amic i dirigent veïnal Josep Maria Prochazka i el governador civil de Barcelona, Rodolfo Martín Villa.

És precisament Martín Villa qui, preguntat explícitament sobre el seu paper en el *cas Huertas* i per si, com a governador civil i cap provincial del Movimiento, va rebre o atendre pressions d'elements d'extrema dreta per actuar contra Huertas, s'espolsa responsabilitats del damunt i les carrega exclusivament sobre els militars. Fins al punt de contradir algunes evidències trobades a l'Arxiu del Govern Civil i entre la documentació del mateix sumari del *cas Huertas*. Diu Martín Villa: “Yo estaba en el sistema y no voy a disimular; no tendría ningún sentido. Pero claro, había algunas cuestiones que nos perjudicaban, y no poco, y era la invasión de la justicia militar en ámbitos que no tenían nada que ver con la justicia -aunque fuera la justicia discutible en

---

⁶¹⁷ HUERTAS, Josep Maria. *Cada taula, un Vietnam*, La Magrana, 1997, Barcelona; HUERTAS, Josep Maria (et al.). *La presó, nou mesos i quatre dies*, Laia, 1978, Barcelona; TVC. *El 'cas Huertas' i la lluita per la llibertat d'expressió*, Televisió de Catalunya, 2005, Barcelona, núm. 9 de la sèrie *Dies de transició*.

⁶¹⁸ BUSQUÉ, Jaume. “El Cas Huertas: l'inici d'una certa transició”, a *L'Avenç*, núm. 362 (novembre 2010), p. 36-45.

esos momentos- y que a quienes primero perjudicaba era a los propios militares. El espectáculo de determinados consejos de guerra o de juicios militares para cuestiones que, hombre, desde un planteamiento democrático ni tan siquiera tendrían que ser punibles pero, aun siendo punibles, lo que era inexplicable, ya técnicamente, era que circularan por la jurisdicción militar, era horrible. Y ahí sí que mi capacidad de actuación era imposible”⁶¹⁹.

Però tant impossible no deuria ser la capacitat d'actuació de Martín Villa quan al sumari del *cas Huertas* consta que el Govern Civil va atendre, i per dues vegades, la petició del jutge militar de complementar la instrucció del consell de guerra aportant informació de la fitxa informativa que la Direcció General de Seguretat de la Jefatura Superior de Policía de Barcelona tenia del periodista. I, sobretot, quan a l'Arxiu del Govern Civil existeix còpia classificada com a “reservada” d'una carta dirigida personalment a Rodolfo Martín Villa, datada el 6 de març de 1975, per part del president de la Asociación de Cabezas de Familia de La Verneda, Juan Felipe Lozano Valero -que depenia orgànicament de l'estructura del Movimiento i era, segons certifiquen altres documents, un dels informants habituals del governador sobre l'activitat del moviment veïnal-, on es denunciava una informació publicada per Huertas al *Tele/eXprés* el mateix 6 de març. La carta de Lozano a Martín Villa, que adjuntava còpia de l'article esmentat -que Huertas va titular “Unas elecciones tensas en La Verneda” i va subtitular “El concejal del distrito apoya abiertamente a una de las dos candidaturas de la Asociación de Vecinos de Sant Martí de Provençals”-, feia consideracions com aquesta:

“Como quiera que en el citado diario se hace una crítica (excesivamente dura) sobre una autoridad -aunque en esta ocasión de la dignidad municipal-, el motivo y la ocasional circunstancia de su publicación a priori de unas elecciones, su texto y su intención puede considerarse completamente políticos.

---

⁶¹⁹ Rodolfo Martín Villa, entrevista amb l'autor (Madrid, 28/2/2013).

Como estos hechos se efectúan dentro del área representativa y autorizada por la Delegación Provincial de la Familia a esta Asociación, es por lo que con mayor motivo me considero con el deber de poner en conocimiento de V.E. mis fundados temores. Temores por cuanto considero que las circunstancias políticas de España necesitan una reeducación de hábil política, y estimo de signo negativo la entrada en juego de sistemas que buscan a su *clientela* en el sentido expuesto y que indudablemente así, estas, llegarían influenciadas por el desdoblamiento psicológico de una autoridad municipal. Con esta andadura se iría creando, aunque en minorías, para el futuro, maximalismos inspirados en signos completamente negativos para la gran empresa que le queda por recorrer al Movimiento Nacional”⁶²⁰.

No és aquesta l'única documentació que prova que Huertas va ser escollit com a cap de turc per escarmentar els periodistes de la seva complicitat amb el moviment veïnal i, en especial, els *huertamaros* que escriuen al *Tele/eXprés*. Una “nota informativa” de la Jefatura Superior de Policia, datada el 26 de juny de 1975, detalla que el comissari en cap de Santa Coloma de Gramanet va investigar el corresponal del *Tele/eXprés* Mariano Álvarez a rel de la denúncia d'una propietària d'un solar de Can Mariné, María Concepción Pla Roviralta, per l'ocupació veïnal del seu terreny com a zona verda i amb vistes a celebrar-hi la revetlla de Sant Joan. El 23 de juny, Mariano Álvarez va publicar una notícia explicant que “tres miembros de la policia armada y dos de la brigada político-social” havien detingut dos joves que jugaven al solar mentre preparaven la revetlla i que els fets havien causat una concentració de protesta a Can Mariné de “una muy abundante representación de todas las asociaciones de vecinos de Santa Coloma”⁶²¹. L'informe policial elevat al Govern Civil qualifica l'article d'Álvarez de “tendencioso y de manifiesta mala fe” i conclou que “gestiones posteriores determinaron que dicho corresponal del *Tele/eXprés* [...] es redactor de una revista

---

⁶²⁰ AHGCB. Carta de Juan Felipe Lozano Valero a Rodolfo Martín Villa, 6/3/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 198, reg. 314.

⁶²¹ ÁLVAREZ, Mariano. “Dos detenidos cuando jugaban en un solar”, a *Tele/eXprés*, Barcelona, 23/6/1975, p. 11.

mensual denominada *Gramma* de tipo local y tendencia progresista, apoyada por las parroquias y centros sociales de Santa Coloma, publicación que utiliza cualquier motivación para convertirla en bandera política anti-régimen”⁶²².

Queda clar que els serveis d'informació de la dictadura controlaven de prop tant alguns periodistes com les activitats del moviment veïnal. En va tenir experiència Josep Maria Prochazka, president de l'Associació de Veïns del Poblenou, militant del PSUC i amic personal de Josep Maria Huertas. “A mi, quan em detenen per l'*afer Huertas*, una de les coses que em deixa més sobtat és que el general auditor [que m'interroga] es presenta amb uns papers i em llegeix el que deuria ser un informe amb paper ceba, d'aquells picats a màquina. Va passant fulls i la gent que anomena i els llocs [que cita] on ens reunim proven que hi ha algú molt proper que ha passat informació, sinó és impossible. I està clar que, en aquells anys, el Servei d'Intel·ligència Militar i la policia o el Govern Civil deurien tenir més relació de la que ha sortit mai, no?”⁶²³, afirma Prochazka.

Per això sorprèn que l'informe que la Brigada Político Social de la Jefatura Superior de Policia de Barcelona va trametre, el 7 d'agost, al magistrat militar que jutjava Josep M. Huertas per l'article del *Tele/Exprés* ignorés per complet la doble militància clandestina de Huertas al Grup Democràtic de Periodistes i a la Comissió de Barri del Poblenou, així com també la seva condició de soci fundador de l'Associació de Veïns del Poblenou i la seva tasca com a director no nominal de la revista de barri *Quatre Cantons*, que sota el paraigua parroquial havia fundat en una primera època al Poblenou el mateix capellà, Jaume P. Sayrach, que després va crear *Granma* a Santa Coloma. L'informe policial sobre Huertas elevat al jutge militar l'agost de 1975 exposava:

---

⁶²² AHGCB. Nota informativa de la Jefatura Superior de Policia al Govern Civil, 26/6/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 205, reg. 298.

⁶²³ Josep Maria Prochazka, entrevista amb l'autor (Barcelona, 16/1/2013).

“En contestación a su respetable escrito de fecha 1 de los corrientes, num. 368, Rfcia. C.O. 93-IV-75, solicitando ampliación de informe del procesado José María Huertas Claveria, nacido en Barcelona, el 24-11-29 [hi ha un error, perquè va néixer el 1939], hijo de José María y Mercedes, casado, abogado [nou error, perquè era periodista], con domicilio en esta ciudad, calle Espronceda num. 59 ático-3ª, tengo el honor de participar a V.I.:

Que según antecedentes obrantes en los archivos de esta Jefatura Superior, el informado, en julio de 1970, siendo director de la revista *Oriflama*, pasó a presencia del Juzgado de Instrucción num. 6 de esta capital, con motivo del secuestro del num. 97 de la citada revista. En julio de 1972, se le cita en Nota del Servicio de Información de la Dirección General de Seguridad, por confeccionar un estudio sobre la organización terrorista ETA para un estudiante llamado Ricardo Rezola Solaum, domiciliado en Zaragoza, calle Delicia num. 99, 5º D. En 23-3-73, se informa del citado por ser uno de los firmantes del artículo *Conflictos que dejan huellas* publicado por la revista *Cuadernos para el Diálogo* núm. de febrero del 73. En enero de 1974, firmante de un telegrama, en unión de otros periodistas, y dirigido a la Casa Civil de S.E. el Jefe del Estado, solicitando la conmutación de la pena de muerte de Salvador Puig Antich. El 3-4-74 se le cita en un informe sobre escrito de adhesión al obispo de Bilbao. El 9-3-73 aparece en una Nota Informativa por formar parte de un grupo disconforme que pretendían alterar la normas culturales y recreativas del Ateneo Colón, y por último aparece en diligencias instruidas en la Brigada Regional de Investigación Social de esta Jefatura Superior número 4.545 de fecha 2 de agosto de 1975, por complicidad con elementos de ETA en esta ciudad, ayudándoles a la búsqueda de pisos francos”.

Efectivament, quan el 26 d'agost de 1975 Huertas es jutjat en consell de guerra pel seu article al *Tele/Exprés*, el que menys preocupava era l'acusació d'injúries a l'Exèrcit per la qual l'havien citat a declarar el 25 de juny, l'havien detingut el 22 de juliol i el condemnarien a dos anys de presó. El que revestia gravetat eren els càrrecs sobrevinguts de col·laboració amb ETA que se li van imputar el 4 d'agost, després que el 30 de juliol fos detingut a Barcelona, conjuntament amb Juan Paredes Manot, *Txiki*, el també etarra Iñaki Pérez Beotegui, *Wilson*, cervell del comando que el 1973 havia assassinat el president del Govern de Franco, l'almirall Luis Carrero Blanco. Com certifica el sumari

del procés incoat a Huertas pel *cas Wilson*⁶²⁴, en ser detingut el membre d'ETA, que havia estat amagat al Poblenou, no tan sols se li va trobar a l'agenda una nota amb el telèfon de Huertas, sinó que Wilson i el seu company Txiki també detingut van explicar amb pèls i senyals a la policia la xarxa de contactes que els havia ajudat a Catalunya.

Huertas explica que, a petició de Francesc Bofill, un amic monjo de Montserrat que també seria detingut, ell va acollir un vespre a casa seva Wilson, però sense saber qui era. Amb la seva dona i advocada, Araceli Aiguaviva, diu que li van fer una truita per sopar però que el van remetre a la parròquia del barri per passar-hi la nit. En realitat, i com rememora Josep Maria Prochazka tot corregint i complementant la reconstrucció del *cas Huertas*, el cert és que Huertas i Aiguaviva sopaven aquella nit de finals de maig de 1975 a casa dels seus amics Prochazka i Vicki Enrich. Allí van rebre una trucada del rector Joan Soler preguntant-los si podien fer-se càrrec d'un jove basc, que en aquell moment devia estar a les dependències parroquials, i de comú acord van decidir que serien Huertas i Aiguaviva qui l'acollirien. Així ho rememora Josep M. Prochazka:

“Ens truca el [Joan] Soler i diu que el jove basc li ha arribat via Montserrat. Jo sé que estem a casa perquè sortim els quatre de casa i ens quedem a la cantonada de Lope de Vega amb Ramón Turró discutint si el tal Wilson [que en realitat es feia dir Javier] va a casa dels Huertas o a casa nostra. Sortim els quatre perquè, segons el que es decideixi, anirem a peu a Santa Maria a acabar-ho de parlar amb el Soler. Llavors, de la conversa entre els quatre es queda que anirà a casa dels Huertas, entre altres coses perquè disposen de més espai i nosaltres ja tenim la Natàlia i la Sònia [dues filles petites]. Va ser una loteria: podia haver estat a casa meva enlloc de a casa d'ells”⁶²⁵.

---

⁶²⁴ La vídua de Huertas, la jutgessa Araceli Aiguaviva, disposa d'una còpia del sumari del consell de guerra incoat contra el seu marit pel *cas 'Tele/èXprés'*, que es conserva als arxius de la 4ª Regió Militar i que amablement ha accedit a que pogués ser consultat per a aquest treball d'investigació. També gràcies a ella s'ha pogut accedir a un extracte censurat o “despersonalitzat” per l'Estat (amb tots els noms propis esborrats) del sumari del *cas Wilson*, enviat a la vídua el juny de 2013 pel Centro Documental de la Memoria Histórica de Salamanca després de molts mesos de tràmits i peticions.

⁶²⁵ Josep M. Prochazka, entrevista amb l'autor (Barcelona, 16/1/2013).

En canvi, la versió que Wilson va explicar a la policia, sense entrar en completa contradicció, és un pèl diferent. Segons aquesta, Wilson va parlar en diverses ocasions amb Huertas (no especifica si personalment o per telèfon gràcies al número del periodista facilitat per un monjo de Montserrat) i va ser ell qui li va prometre un pis franc, que finalment va resultar ser un de la parròquia de Santa Maria del Taulat, al qual el membre d'ETA hi va accedir després de que Huertas el presentés a un dels capellans del barri. Així ho recullen les diligències policials censurades, amb els noms esborrats:

“[Nom censurat, amb tota seguretat Wilson] manifiesta de [forma] clara y rotunda que en varias ocasiones mantuvo conversaciones personales con el periodista José María Huertas Claveria, el cual se comprometió a proporcionarles *un piso franco*, como, digo, pero dado que por estas circunstancias ajenas a su voluntad esta operación falló en los últimos días, al no quedar libre el piso que se proponía conseguir, el mismo Huertas Claveria le presentó a [nom censurat], un sacerdote que debería encargarse de tal cometido”⁶²⁶.

Per aquesta declaració policial i pel testimoni d'alguns capellans⁶²⁷ sabem també avui que van ser els membres de l'arxiprestat de Santa Maria del Taulat i Sant Bernat Calbó els qui van trobar amagatall provisional a Wilson i a d'altres membres d'ETA que anaven amb ell en un pis parroquial del Poblenou, al passeig Calvell, abans no es dispersessin entre juny i juliol per pisos de Gràcia i la Guineueta o, alguns, poguessin fugir a França⁶²⁸. El grup el conformaven, a més de Wilson i Txiki, també Antonio

---

⁶²⁶ Arxiu Huertas-Araceli Aiguaviva. Diligències policials censurades que el Centro Documental de la Memoria Histórica de Salamanca del Ministeri de Cultura de l'Estat espanyol va accedir a enviar, el juny de 2013, a Araceli Aiguaviva dins d'un resum del sumari obert contra el seu marit pel *cas Wilson*.

⁶²⁷ Els capellans Joan Soler Soler i Joan-Enric Vives Sicília van explicar, per primer cop, detalls desconeguts del *cas Huertas* durant dos actes d'homenatge al periodista organitzats al Poblenou per la FAVB, l'AV Poblenou i la Comissió Ciutadana Huertas Claveria el 13/9/2012 i el 27/9/2012.

⁶²⁸ Les religioses Josebe Bikandi Arrasate, Justa del Río Apoitia i Montserrat Solà Costa van acollir *Wilson* al seu pis de Gràcia, al carrer Massen, 41, tot el mes de juliol de 1975 i van ser detingudes entre el 30 de juliol i el 4 d'agost. L'estudiant de Medicina Jordi Roca Gual, que va cedir el seu pis de la Guineueta, al número 183 del passeig Valldaura, als membres d'ETA també va ser detingut en la mateixa operació, igual que el monjo de Montserrat Francesc Bofill Surís i, també, la jove de Vitòria M.A.L. de G., obligada sota tortura a declarar-se membre d'ETA per haver acollit Carmen Iglesias Aboitz, *Menchu*.

Campillo Alcorta, *Andoni*; José Ramón de la Fuente Inchaurregui; Mariano Iburguren Azcue, *Ibon*, i Ana Crucelegui. I tot plegat amb el coneixement directe de l'abat de Montserrat, Cassià Marià Just⁶²⁹. Els membres d'ETA, que el 6 de juny havien atracat una oficina del Banc de Santander al carrer Casp, no es van identificar i “no van jugar net” perquè en ser detinguts Wilson i Txiki “ho van cantar tot”, com critiquen alguns dels que aleshores els van socórrer. “No era la primera vegada que la parròquia de Santa Maria acollia joves bascos buscats per la policia, que s’hi amagaven com a pas previ a la seva fugida a França”, revela l’aleshores rector Joan Soler Soler. El capellà, que també era el director nominal de *Quatre Cantons* i compartia amb Huertas la direcció de la revista veïnal, no va arribar a veure mai aquells etarres, perquè van ser altres membres de l’equip arxiprestal i la comunitat cristiana del barri els encarregats de dur-los menjar, roba i atenció mèdica. La jove metgessa Magda Delgado, per exemple, va atendre d’urgència Campillo Alcorta de les ferides produïdes durant el tiroteig que va seguir a l’atracament del carrer Casp⁶³⁰, on la mort del policia Ovidio Díaz López li va costar a Txiki ser condemnat a mort i afusellat, el 27 de setembre de 1975. De la resta se’n van encarregar col·lectivament els preveres Joan Alsina i Joan Ramon Cinca, el diaca Josep Lligadas (que va deixar el pis parroquial on vivia per amagar els etarres)⁶³¹ i

---

⁶²⁹ Les diligències policials del cas *Wilson* indiquen: “Señala el propio detenido que él personalmente llevó una carta dirigida al [censurat, molt probablement abat] del Monasterio de Montserrat para que dicha Autoridad Eclesiástica le indicase que, digo, le indicase el médico que pudiese socorrer al herido, siendo atendido efectivamente en tal sentido, no por el propio [censurat, abat], sino por el Secretario de éste que le indicó dos cirujanos a los que podían recurrir” [Arxiu Huertas-Araceli Aiguaviva. Diligències policials censurades del cas *Wilson*]. En un acte d’homenatge a Huertas celebrat a Poblenou, el 27 de setembre de 2012, Joan Soler va explicar que l’abat Cassià Marià Just li va confessar que ell també hauria d’haver estat processat perquè va participar en l’operació d’acollida del grup de Wilson. Sembla també que algun alt dirigent franquista va ordenar la policia no seguir la pista de Montserrat. BUSQUÉ, 2010.

⁶³⁰ Posteriorment el van atendre els metges Francesc i Jordi Vila-Abadal i el va intervenir el cap d’Urgències de Cirurgia de l’Hospital de Sant Pau, Josep Jover. Convalescent, Campillo Alcorta va poder passar clandestinament a França, a peu, per Puigcerdà, el 10 de juliol de 1975. BUSQUÉ (2010).

⁶³¹ Josep Lligadas, correspondència electrònica amb l’autor (Barcelona, 21/11/2012).

el recent ordenat capellà al Poblenou i futur bisbe auxiliar de Barcelona, bisbe d'Urgell i copríncep d'Andorra, Joan-Enric Vives.

Així les coses, s'entén perfectament per què quan va esclatar el *cas Wilson* Josep Maria Prochazka va marxar corrents en cotxe a advertir Joan Soler, que a principis d'agost de 1975 estava de campaments parroquials a Lles de Cerdanya, de que el seu nom apareixia en les diligències judicials. Ho havia vist Huertas –que ho va fer saber fora de la Model a través de la seva dona i advocada- quan, mentre l'interrogaven a la presó per la seva presumpta col·laboració amb ETA, va poder llegir de l'inrevés el nom de Soler entre els papers que tenia el jutge militar amb la declaració feta per Wilson a la policia⁶³². D'acord amb Prochazka i amb els advocats Agustí de Semir (que atenia Huertas) i Josep Verde i Aldea, Joan Soler va deixar la Cerdanya i va passar alguns dies amagat en pisos de gent de confiança del Poblenou i Nou Barris, on el va acollir el també capellà Oriol Garreta⁶³³. Durant aquest temps, Soler va poder preparar-se una línia de defensa que va consistir, d'acord amb els advocats i amb l'arquebisbe de Barcelona, Narcís Jubany, en assumir en solitari la responsabilitat pel cas, argumentant que havia acollit els joves bascos sense conèixer-ne la identitat ni arribar a veure'ls mai, ja que només els obria i tancava la porta. Quan, el 12 d'agost, es va presentar voluntàriament a declarar a la Jefatura Superior de Policia de Barcelona acompanyat del vicari episcopal Josep Hortet; i també després, quan el 9 de novembre va ser detingut, Soler no va donar mai cap nom, preservant així altres capellans, veïns del Poblenou i el mateix nucli redactor de *Quatre Cantons* d'una possible imputació al costat de Huertas.

De fet, el periodista Juan José Caballero recorda que Huertas el va sondejar en el seu

---

⁶³² “Huertas, com altres periodistes familiaritzats amb el treball amb linotipia, era capaç de llegir a l'inrevés”, segons va explicar el seu company i amic Juanjo Caballero a Poblenou el 27/9/2012.

⁶³³ Oriol Garreta, que a finals dels anys 90 i fins el 2009 seria precisament rector de Santa Maria del Taulat, el 1975 era un jove capellà vinculat als moviments apostòlics obrers JOC, ACO i HOAC i estava fitxat pels serveis d'informació de la policia franquista, que el van incloure en la llista dels 462 catalans més vigilats per la dictadura. Vegeu el seu nom a la llista a *Sàpiens*, núm. 118, Barcelona, juliol 2012.

moment, juntament amb la també col·lega i veïna Maria Favà, sobre la possibilitat de que al pis d'ella o al que ell compartia amb el fotògraf Pepe Encinas acollissin “algun jove basc que li enviaven refugiat a través de Montserrat”⁶³⁴.

El cas és que qui no es va estalviar algunes nits a la Model va ser el rector de Poblenou i director nominal de *Quatre Cantons*, Joan Soler. I concretament, segons recorda amb emoció gràcies a un grafit marcat a la paret, “a la cel·la 445, la mateixa que havia ocupat Txiki”. L'avui bisbe Joan-Enric Vives recorda que li va tocar obrir la porta parroquial a la policia, el diumenge, 9 de novembre, que van venir a detenir Soler, just mentre deia missa. També explica Vives que Narcís Jubany, acompanyat del capellà i historiador Joan Bada (vinculat al Poblenou i a l'ACO, com Josep M. Huertas), es va presentar a les portes de la Model exigint veure i endur-se el pres en aplicació del Concordat entre Espanya i el Vaticà, que impedia d'empresonar un prevere sense consentiment del seu bisbe. Com que Jubany es va negar “fins a tres vegades” a donar aquest consentiment, les friccions amb el director de la Model, que no el volia deixar entrar, van ser fortes. Van caldre altes gestions telefòniques a Madrid i Roma perquè finalment Jubany pogués veure Soler, primer, i endur-se'l, després, l'11 de novembre, a una laxa reclusió eclesial al convent de Sant Felip Neri.

Abans, a la Model, Soler es va poder creuar amb Huertas una mirada còmplice que el periodista va recordar “trista” a les seves memòries de presó mentre que Soler està convençut que va ser un “somriure”. Tots dos, segons afirma Soler, van ser caps de turc en mans de la repressió militar franquista. No hi ha dubte, sobretot si es té present que el capità general de Catalunya va forçar tant la legislació militar com el Concordat amb la Santa Seu a l'hora d'empresonar primer Huertas i, després, Soler. Aquesta interpretació encaixa amb el retret que Rodolfo Martín Villa fa a la intromissió de la justícia militar

---

⁶³⁴ Juan José Caballero, Maria Favà i Pepe Encinas, conversa amb l'autor (Barcelona, 2012).

en temes civils pel cas *Huertas*. No obstant, és indubtable que va existir una clara voluntat d'intimidat i fer valer el poder franquista, militar o no, davant dels periodistes crítics i davant dels membres de l'Església de base compromesa amb l'antifranquisme. Dues realitats de l'època que, al Poblenou, s'entrellaçaven amb el puixant moviment veïnal i conflüen en l'emblemàtica revista de barri *Quatre Cantons*.

Precisament *Quatre Cantons* -que Huertas dirigia des d'un volgut anonimat i sota la doble ègida de la parròquia de Santa Maria del Taulat i de l'Associació de Veïns del Poblenou- es va sumar a l'àmplia campanya de solidaritat amb el periodista detingut i va imprimir, a primers d'agost de 1975, un número especial monogràfic titulat a portada "El nostre company, detingut"⁶³⁵. Però les 30 pàgines d'aquell número no van arribar a sortir mai al carrer. La tirada va ser destruïda en esclatar el cas *Wilson* seguint instruccions del director titular de la revista i arxiprest del Poblenou, Joan Soler, que, malgrat tot, no va obeir al peu de la lletra el consell dels advocats Agustí de Semir i Josep Verde i Aldea: Soler va amagar alguns exemplars d'aquell *Quatre Cantons* a casa de la parroquiana i florista del barri Llum Benedito.

"Tu has volgut restar anònim, que la teva tasca a la revista fos silenciada, però tot ha donat un tomb tan inesperat i tan cruel... Per això ara hem de cridar als quatre vents, als quatre cantons del nostre barri, i si és possible fins més enllà, que tu, essent un més de nosaltres, ens has estat un guia insubstituïble, que et coneixem i sabem la teva tasca incansable per tot allò que en el barri pogués ésser millorat, transformat, per a una convivència més sana, més planera. Hem de cridar que sabem quina era la teva

---

⁶³⁵ La història d'aquest número de *Quatre Cantons* ha estat reconstruïda a ANDREU, Marc. "El nostre company, detingut", dins d'ANDREU, Marc (et al.). *Josep M. Huertas Claveria i els barris de Barcelona*, FAVB, Barcelona, 2013. La Comissió Ciutadana Huertas Claveria, integrada pel l'AV Poblenou, l'Arxiu Històric del Poblenou, la FAVB i la seva revista *Carrer* i amics i companys del periodista va publicar una edició facsimil limitada del número 118 de *Quatre Cantons* l'1 de juny de 2013, amb motiu de la inauguració de la plaça Josep M. Huertas al barri del Poblenou.

honradesa, la teva puresa de principis... perquè es faci justícia”. Així començava l’editorial *Estimat Josep Maria* del número 118 de *Quatre Cantons* mai distribuït.

Alguns dels articles es van recuperar pel número 118-119 que *Quatre Cantons* sí va treure al setembre, coincidint amb la festa major del Poblenou. És el cas de *Los barrios de Josep M. Huertas*, de Jaume Fabre; *Periodismo de barrio*, de Maria Favà, i *Periodismo para los barrios*, de María Eugenia Ibáñez. Només aquests tres textos conformen ja una històrica instantània del que va significar a la Barcelona de l’època el periodisme local. Però és que el conjunt del destruït número 118 de *Quatre Cantons*, amb col·laboracions d’altres periodistes després també coneguts com Àngela Vinent, Juan José Caballero, Miquel Villagrasa, Sussi Morell, Sebastià Serrano, Àngel Sánchez, Ferran Sales, Pepe Encinas, Jordi Soteras i Manel Puyal és un document històric de primer nivell que només conserva l’Arxiu Històric de Poblenou i alguns dels protagonistes a qui Soler, un cop passat tot l’afer, va donar els pocs exemplars salvats de l’autocensura a casa de la florista Llum Benedito.

“Sería necio pensar que el periodismo de barrios ha logrado cambiar el aspecto general de las zonas suburbanas. Pero sí ha servido para arrancar la careta a personas y cosas y presentarlas ante la opinión pública con todas sus deficiencias. Ha servido, sirve, para recordar plazos y promesas incumplidas, y puede ser el síntoma más claro del civismo de una ciudad que no se conforma con lo que tiene. El ejemplo de Barcelona, sus barrios y su periodismo suburbial han cundido”, escribia María Eugenia Ibáñez. “Las revistas de barrio son un arma cargada de futuro”, resumia Maria Favà parafrasejant Gabriel Celaya i després de xifrar en 30 les capçaleres veïnals a la Barcelona del moment, segons un cens elaborat a *Quatre Cantons*, el maig de 1975, “por Juan Fabrè, seudónimo de Josep M. Huertas”. Un Huertas que Jaume Fabre descrivia així: “Hijo de padres inmigrados criados en el Ensanche, Huertas no es un hombre de un solo barrio.

Cuando tuvo amigos en el Guinardó, luchó por el Guinardó, y cuando vive en el Poble Nou, lucha por el Poble Nou. Pero no se limita. Su barrio son todos los barrios. Seguramente es uno de los pocos periodistas capaz de aportar en cualquier momento toda clase de datos sobre un barrio determinado. En todos tiene amigos”.

Bona prova d'això és la llarga relació d'entitats (13 de Poblenou i 32 de la resta de Barcelona) i d'organitzacions i persones d'àmbits obrers, professionals, veïnals, culturals, eclesials i periodístics d'arreu de Catalunya i Espanya que, fins l'1 d'agost de 1975, just abans que esclatés el *cas Wilson*, van signar en favor de la seva llibertat. En total, van sumar prop de 400 adhesions solidàries. El número de *Quatre Cantons* mai distribuït les va relacionar totes en dues pàgines. Una altra mostra del sentiment solidari que va despertar Huertas el van aportar en aquella revista destruïda una crònica de la vaga de premsa del 23 de juliol i una àmplia cronologia de les reaccions i gestions posteriors del món periodístic, veïnal, polític i catòlic en favor de Huertas. En aquest valuós document periodístic apareix retratada tota la societat catalana i espanyola del moment. Des de l'aleshores director de *La Vanguardia*, Horacio Sainz Guerrero -que va desafiar una comissió de vaguistes garantint-los que el diari del comte de Godó sortiria l'endemà “aunque los redactores digan que no!” i que fins el 30 de juliol no va fer un editorial de suport a Huertas-, i fins els conferencians del cicle *Terceres vies a Europa*, que es van solidaritzar amb Huertas: Anton Cañellas, Josep Pallach, Josep Solé Barberà, Ramon Trias Fargas, Joan Reventós i Jordi Pujol⁶³⁶.

---

⁶³⁶ Organitzat per l'Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona (ICESB), en contacte amb els clandestins Consell de Forces Polítiques de Catalunya i Assemblea de Catalunya, entre abril i juny de 1975, amb el permís del governador civil Rodolfo Martín Villa, el cicle *Les Terceres Vies a Europa* va burlar la censura i va significar l'aparició pública dels principals partits clandestins, encara en vida de Franco. A les sales d'actes dels col·legis d'Arquitectes i d'Advocats van fer conferències Anton Cañellas (UDC, *Comunitat, democràcia i autogestió: una convergència pel nostre temps*), Josep Solé i Barberà (PSUC, *El compromís històric*), Josep Pallach (Reagrupament Socialista i Democràtic de Catalunya, *El socialisme democràtic a Europa*), Joan Reventós (Convergència Socialista de Catalunya, *Socialisme i socialisme democràtic*), Ramón Trias Fargas (Esquerra Democràtica de Catalunya, *Llibertat, intervenció*

En tot cas, les pàgines de *Quatre Cantons* deixen clar que el pes i el protagonisme del moviment de solidaritat amb Huertas va recaure en tres pilars: el moviment veïnal, l'univers catòlic progressista i el món periodístic. Mentre Amics de la Ciutat reaccionava amb més rapidesa que la FAVB -que fins el 16 d'agost, si bé és cert que amb el valor afegit de fer-ho quan ja havia esclatat el cas *Wilson*, no va fer públic un comunicat de suport on el president, Juan Frías, certificava que “el comportamiento profesional y humano de D. José Mª Huertas Clavería ha sido siempre cívico y honesto, destacando su recta intención orientada al desarrollo cultural de las asociaciones de vecinos”-, va ser l'Associació de Veïns del Poblenou qui va liderar un front solidari al qual es van apuntar moltes associacions de barri: Carmel, Poble Sec, Districte V, Barceloneta, Sant Antoni, Sant Martí de Provençals, Sagrada Família, Sant Andreu, El Coll, Horta, Joan Maragall-Guinardó, Les Corts, Turó de la Peira, Sagrera, Centre Social de Sants i Sant Josep de l'Hospitalet són les associacions veïnals que als arxius de la FAVB consta que van posar el seu segell en un document en favor de Huertas.

Al capdavant de la campanya solidària, el president de l'AV Poblenou i amic de Huertas, Josep Maria Prochazka, va visitar l'arquebisbe de Barcelona, va muntar una taula de recollida de signatures al festival Canet Rock de finals de juliol -amb la periodista Àngela Vinent i el també activista veïnal i militant comunista Josep Maria Torres- i es va dirigir directament per carta al capità general de Catalunya, per tal d'entregar-li el prop d'un miler de firmes recollides en suport a Huertas. Això, afegit

---

laboral i justícia social a la Catalunya del demà) i Jordi Pujol (CDC, *La resposta democràtica*). El cicle, amb gran èxit de públic, va acabar amb una taula rodona, el 12 de juny de 1975, que va desbordar totes les previsions i va esperonar a l'edició de totes les intervencions en un llibre.

segurament al fet que el nom de Prochazka també va ser *cantat* per Wilson, li va costar dos dies de detenció, el 18 i 19 d'agost⁶³⁷, que ell recorda així:

“Quan em vénen a detenir, es passen el dia intentant localitzar-me telefònicament. Al final, la primera que arriba a casa és la Vicki [la seva dona] i em vénen a buscar fent el típic paper del *poli bueno* i el *poli malo*. Em passo la nit a Laietana *strasse*, fins que l'endemà al matí dos *polis* nous em porten al Govern Militar i em diuen ‘menudo lío debes tener que te quiere ver el general auditor’. Fins aquell moment no sé, ni se m'explica, cap mena de raó de per què he passat la nit a Via Laietana. Però aleshores sí recordo que quan havia portat les signatures al capità general, m'havia atès un comandant que va fer-me un comentari del tipus ‘el chico éste ha metido los pies en el plato y ahora irán a por él’. El cas és que el general auditor em va dir que retirés aquell lliurament de signatures. Llavors és quan comença a llegir noms d'uns papers i em diu que tots aquells poden acabar engarjolats ‘porque sabemos cuando os reunís y dónde’. Em cita noms i cognoms i, fins i tot, els noms de guerra de la gent que havíem estat a la comissió de barri. O sigui, la pressió és únicament perquè retiri les firmes si vull quedar lliure. I que si no ho faig, com que ell és el general auditor, immediatament em munta un consell de guerra”.

Davant d'aquesta situació, que evidència que a la dictadura franquista li feia tanta o més por que ETA un plec solidari amb centenars de signatures d'entitats i personalitats de la societat civil catalana, i la repercussió que això podia tenir, Josep Maria Prochazka va accedir a signar un document que certificava que retirava totes les firmes de solidaritat amb Huertas presentades. Lògicament, no les hi van tornar, però almenys a ell el van deixar lliure després d'haver passat una mala nit als calabossos de la Via Laietana i un mal dia declarant al Govern Militar.

Per l'univers catòlic progressista, en la solidaritat amb Huertas es van implicar molt directament les parròquies del Poblenou -el rector Joan Soler va visitar Huertas a la Model setmanes abans d'ingressar-hi ell mateix pel *cas Wilson*- i els membres dels moviments d'acció catòlica obrera on Huertas militava. Però, per la part que ara se sap

---

⁶³⁷ “El presidente de la Asociación de Vecinos de Pueblo Nuevo en libertad”, a *La Vanguardia Española*, 20/8/1975, p. 22.

que els implicava molt directament en tot allò referent al *cas Wilson*, també van intervenir l'arquebisbe Jubany i l'abat de Montserrat, Cassià Maria Just, que l'agost de 1975 es van entrevistar com a mínim, que se sàpiga, amb el governador civil Rodolfo Martín Villa.

Pel món periodístic, van ser nombrosos els companys de professió a solidaritzar-se amb Huertas. I no tant sols al *Tele/eXprés* on treballava el detingut o entre la cort de *huertamaros* i periodistes demòcrates i d'esquerres que feia temps que es feien notar a Barcelona. Fins i tot redactors del diari falangista *La Prensa* van enviar telegrams individuals al capità general sol·licitant-ne la llibertat el mateix dia, 25 de juliol, que la Hermandad Provincial de Retirados de los tres Ejércitos de Vigo inaugurava una curta però ignominiosa llista d'adhesions favorables a l'empresonament de Huertas. La Asociación de la Prensa de Madrid, on fins i tot es van fer assemblees als diaris *Arriba* i *Informaciones*, va sol·licitar el 24 de juliol la “inmediata puesta en libertad de nuestro compañero, y el sobreseimiento del sumario”. Cal consignar que un periodista d'innegable historial franquista com Carles Sentís, aleshores president de l'Associació de la Premsa de Barcelona i després munyidor per a Adolfo Suárez del retorn del president Josep Tarradellas, va assumir des del primer moment gestions d'alt nivell (amb el capità general i el ministre d'Informació i Turisme) en favor de Huertas.

En qualsevol cas, va ser una bona part de la professió periodística en ple la que es va aixecar amb Huertas per bandera. Protagonitzant la primera vaga de premsa des de la República i la primera manifestació legal després de la mort de Franco. I forçant, per exemple, que el 28 de juliol de 1975 el delegat a Barcelona del sindicat vertical franquista, Josep Maria Socías Humbert, hagués d'assumir una petició de llibertat i un acord per a “un adecuado grado de protección jurídica para todos los trabajadores de la información en el desempeño de su tarea profesional”. Socías va anul·lar aquest

compromís el dia següent amb el mateix servilisme franquista que el 5 de setembre de 1975 va rebre, per fer complir en la seva vessant d'inhabilitació professional, una còpia de la sentència dictada contra Huertas pel consell de guerra, segons consta en el sumari. No obstant això, des de que el desembre de 1976 Socías va ser nomenat alcalde de Barcelona, i després de que Huertas fos alliberat, el 13 d'abril de 1976, ambdós van mantenir una bona relació com a alcalde (o exalcalde) i periodista, respectivament.

I és que el rigor i bon criteri periodístic, fins i tot per damunt de les moltes militàncies socials, no els van perdre mai, ni Huertas ni els fidels *huertamaros* criats a *Quatre Cantons*. Fins al punt que, abans de decidir destruir el número 118 en destapar-se el *cas Wilson*, el 4 d'agost de 1975, els responsables de la revista de Poblenou encara van tenir la sang freda d'incloure al monogràfic de solidaritat amb Huertas una *Última hora* amb la informació que el vinculava a ETA i li complicava la vida al costat de la carta d'explicació i exculpació que Araceli Aiguaviva va fer pública per consell de l'advocat Agustí de Semir. És el que, sens dubte, si l'hagués pogut dirigir des de la presó, també hagués fet Huertas per aquell número 118 de *Quatre Cantons* on Ángel Sánchez va publicar, sota el títol *En pro de una libertad*: “Luchábamos, luchamos y lucharemos por la libertad de expresión. Con Huertas hemos vuelto a ser conscientes –más que nunca– de los obstáculos y limitaciones con que tropezamos a la hora de desempeñar nuestra profesión. Josep M. Huertas es un periodista rabiosamente sincero. Casi podría decirse que sin una brizna de malicia”.

5.8. Fraga i la FAVB abans de ‘la calle es mía’

“Al venir aquí sabía que no iba a oír cosas agradables”, va declarar Manuel Fraga Iribarne a *La Vanguardia* en sortir, el 4 de desembre de 1975, d’una trobada amb la junta de la FAVB i un centenar de dirigents veïnals al Centre Social de Sants. L’aleshores exministre franquista –que feia tres setmanes que havia dimitit com a ambaixador d’Espanya al Regne Unit i que només sis dies després, l’11 de desembre, seria nomenat per Carlos Arias Navarro vicepresident per a afers d’Interior i ministre de Governació del primer Govern de la monarquia- feia temps que flirtejava amb l’oposició veïnal de Barcelona. O, per ser exactes, el seu entorn català hi mantenia contactes o hi tenia l’antena posada des de 1970, sempre amb vistes a com pogués evolucionar la situació política del final del franquisme.

Com ha explicat Joan B. Culla, l’incipient nucli fraguista català s’agrupava al voltant de l’exseminarista de Morella i periodista Manuel Milián Mestre i de l’empresari, accionista del Banco Condal i propietari del *Diario de Barcelona* Josep Maria Santacreu. A partir de 1972 el nucli s’ampliaria amb l’anomenat Club Àgora, que es va dispersar als inicis de la transició però on, a banda de Milián i Santacreu, hi trobem noms tan destacats com l’economista Fabián Estapé, el director de *La Vanguardia* Horacio Sáenz Guerrero, el procurador a Corts Eduardo Tarragona, l’empresari Juan Echevarría i l’advocat i periodista Wilfredo Espina. També cal consignar en aquest grup de suport barceloní a Manuel Fraga dos noms rellevants vinculats a la crítica urbana del moment: l’advocat, dues vegades candidat a regidor (sense èxit) durant el franquisme i futur col·laborador de la FAVB Eduardo Moreno, i l’arqueòleg i després dirigent socialista, regidor, president de la Diputació de Barcelona i delegat del Govern del

PSOE a Catalunya Francesc Martí Jusmet. Precisament Moreno i Jusmet van publicar a quatre mans, el 1974, el famós llibre crític amb el porciolisme *Barcelona ¿a dónde vas?*, que en bona mesura reproduïa (i en alguns aspectes ampliava) el també conegut treball monogràfic col·lectiu *La Barcelona de Porcioles*, publicat el 1973 a la revista *CAU* per gran part de la *intelligentsia* del moviment ciutadà i editat després com a llibre per l'editorial Laia, que dirigia Alfons Carles Comín. Menys sabut és que l'editorial que va publicar *Barcelona, ¿a dónde vas?*, DIROSA, estava regentada per dos homes de Fraga (el jurista Pedro Penalva i l'empresari Dieter Staib) i que si el volum de Moreno i Martí Jusmet, tan crític amb l'excalcalde José María de Porcioles, va poder vèncer la censura va ser “gràcies a les laborioses gestions fetes a Madrid per Milián amb l'aval de Fraga”⁶³⁸.

És amb aquestes claus -i amb el rerefons de la pugna política dins del règim franquista entre un Fraga defenestrat el 1969 com a ministre pel vicepresident del Govern Luis Carrero Blanco i un Laureano López Rodó que, com a ministre-comissari del Plan de Desarrollo, teledirigia des de l'ombra els triomfants *tecnòcrates* de l'Opus Dei i sostenia l'alcalde de Barcelona, José María de Porcioles- que cal llegir l'*aproximació* de Fraga al moviment veïnal barceloní. L'historiador del Partit Popular Rogelio Baón n'ha deixat constància en certificar que ja durant el primer contacte entre Fraga i el tàndem Santacreu-Milián, en un sopar al restaurant Jockey de Madrid, el 9 de gener de 1970, “se abordó el análisis de la sociedad catalana, no sin dedicar un diagnóstico pesimista a la acción pública en materia urbanística, tanto más especulativa que arbitraria, seguida en la Ciudad Condal por el equipo del alcalde Porcioles”⁶³⁹. Sembla evident que la problemàtica urbana i el paper del moviment veïnal van ser tractats per Fraga en els

---

⁶³⁸ CULLA, Joan B. *La dreta espanyola a Catalunya (1975-2008)*, La Campana, 2009, Barcelona, p. 20.

⁶³⁹ BAÓN, Rogelio. *Historia del Partido Popular. I. Del Franquismo a la Refundación*, Ibersaf Editores, 2001, Madrid, p. 49.

seus successius contactes i reunions amb la seva gent a Barcelona, encara que potser sense tanta èpica com li ha volgut donar Manuel Milián Mestre quan diu que “a través de [Eduardo] Moreno, [Pedro] Penalva, Juan Manuel Sanz y el que suscribe, Fraga se vinculó con quienes en Barcelona luchábamos contra la corrupción municipal, aquellas feroces especulaciones urbanísticas de la época del alcalde José María de Porcioles. Y todos nosotros tomamos parte activa –y muy decisiva- en la batalla anti-Porcioles a través de *El Noticiero Universal* que dirigía el extraordinario periodista, José María Hernández Pardos, en debates muy duros desde el campo de las ideas o de la denuncia directa, que llevaron a la adquisición del diario por amigos y parientes del alcalde Porcioles para silenciarnos”⁶⁴⁰.

En tot cas, és una evidència que el Manuel Fraga de principis dels anys 70 era plenament conscient de que el futur polític d’Espanya es jugava en bona part a les ciutats i en la mesura amb què se sabés atendre o donar resposta als reptes plantejats pel moviment veïnal. Poc o molt hi deuria tenir a veure el fet que Fraga hagués presidit la Unión Nacional de Asociaciones Familiares on s’agrupava el moviment veïnal falangista de les Agrupaciones de Cabezas de Familia i que el seu col·laborador Manuel Milián Mestre fos, el 1971, membre de la junta directiva d’aquesta institució on també hi havia el jerarca falangista barceloní Francisco Samaranch, germà de Juan Antonio. Només des del coneixement, encara que fos parcial i de segona mà, d’aquesta realitat veïnal s’explica que en una data tan primerenca com el desembre de 1971, en el marc de la Setmana d’Urbanisme de l’Institut de Ciències Socials de la Universitat de Deusto, l’aleshores exministre i professor Manuel Fraga articulés reflexions com aquesta: “Uno de los más grandes desafíos de los años próximos es el resolver, a la vez, los problemas de un sistema político verdaderamente urbano, nacido de las formas de vida de la

---

⁶⁴⁰ Citat per CULLA, Joan B. *La dreta espanyola a Catalunya (1975-2008)*, La Campana, 2009, Barcelona, p. 19.

ciudad, y de una organización administrativa, capaz de afrontar los tremendos problemas del suelo, de la vivienda, del tráfico, de la sanidad física y mental, etc., de las grandes ciudades... El éxito o el fracaso serán uno de los índices más claros del *desarrollo político*”⁶⁴¹.

Sigui com sigui, i malgrat que entre 1970 i 1975 Fraga -fins i tot essent ambaixador al Regne Unit- va visitar Barcelona diverses vegades i hi va mantenir reunions amb els seus col·laboradors⁶⁴²; amb dirigents locals del règim -inclosos els substituïts de Porcioles a l'alcaldia, Enric Masó i Joaquim Viola⁶⁴³; el president de la Diputació, Juan Antonio Samaranch, i el governador civil, Rodolfo Martín Villa-; amb autoritats eclesials com el cardenal Narcís Jubany i l'abat de Montserrat Cassià Marià Just, i, fins i tot, amb personatges de l'oposició com Jordi Pujol, Agustí de Semir i Antoni Gutiérrez Díaz, no va ser fins el 4 de desembre de 1975 que va mantenir el primer contacte directe amb el moviment veïnal. Preparat pel Club Àgora en el context d'una gira catalana de quatre dies propiciada per l'entrega a Barcelona dels premis de periodisme que duïen el seu nom, el contacte de Manuel Fraga amb les associacions de veïns va ser breu però intens. Prèvia reunió preparatòria de Manuel Milián Mestre amb la junta de la FAVB i, abans i en paral·lel, també amb el dirigent veïnal i aleshores membre d'Unió

---

⁶⁴¹ ANGULO URIBARRI, Javier. *Cuando los vecinos se unen*, Propaganda Popular Católica, 1972, Madrid, p. 39.

⁶⁴² Francesc Martí i Jusmet va ser un dels tres catalans, juntament amb Manuel Milián Mestre i Josep Maria Santacreu, que en una data tan avançada com el juliol de 1974 van figurar entre les 26 persones inscrites al registre mercantil de Madrid com a fundadors de l'empresa de serveis Gabinete de Orientación y Documentación SA (GODSA) que Fraga va registrar com a possible plataforma prepolítica. Vegeu CULLA (2009), p. 23.

⁶⁴³ Després del cessament de Porcioles, el maig de 1973, i el seu relleu per Enric Masó, el Govern va oferir a Laureano López Rodó, el juny de 1975, substituir Enric Masó a l'alcaldia, però aquest ho va refusar perquè intuïa que “tal como estaban las cosas en Cataluña, allí me quemaría” (LÓPEZ RODÓ, Laureano. *Claves de la transición. Memorias IV*, Plaza & Janés, 1993, Barcelona, p. 129). Finalment, el setembre de 1975, Joaquim Viola fou designat substituït de Masó amb el vistiplau del governador civil Rodolfo Martín Villa.

Democràtica de Catalunya Basilio González⁶⁴⁴, Fraga va visitar durant un matí Can Tunis acompanyat pel president de la Federació, Juan Frías, i guiat per González, president de l'AV Nostra Senyora del Port i membre de la junta de la Federació. Després del recorregut, Fraga es va reunir amb la FAVB i un centenar de dirigents veïnals als locals del Centre Social de Sants, davant l'espectació de molts periodistes, incloses algunes televisions estrangeres⁶⁴⁵. La tònica de tot el matí va ser la mateixa: els dirigents veïnals van llegir a Fraga una cartilla que reivindicava sense embuts l'amnistia i les llibertats democràtiques i nacionals, així com la destitució de l'alcalde Joaquim Viola.

L'aleshores secretari de la FAVB, Albert Pons Valón, recorda que “quan va venir el Fraga el que portava la veu cantant era el Basilio”, que va fer pujar l'exministre al seu Citroën 2 Cavalls per anar a passejar-lo per Can Tunis. Basilio González va posar per escrit, a principis de 1979, els seus records d'aquella visita. Dins de les seves memòries autoeditades *Historia de un barrio que vive y lucha*, va titular significativament el capítol sobre Fraga “Un oportunista en calzoncillos”. Val la pena reproduir-lo sencer:

“-¿Es el Sr. Presidente de la Federación de Asociaciones de Vecinos de Barcelona?

-Yo mismo.

-No se retire. El sr. Fraga quiere hablarle.

El señor Fraga, después de los saludos de rigor, expresa al señor Frías sus deseos de venir a Barcelona y tener contacto con las asociaciones de vecinos.

Acaba de dimitir de su puesto de embajador en Londres. Venía cargado de ambición. Se sentía fuerte, quizá el salvador del país. Y tenía que dar una nueva imagen; los tiempos así lo mandaban. No tardó el señor Fraga en volver a llamar y concretar el día de su visita a Barcelona.

Desde la Federación se preparó la visita y el recorrido. Comenzaría su visita en nuestro sector. Discutimos en junta su presencia en nuestros barrios y llegamos a las siguientes conclusiones: “Vale la pena emplear su visita para denunciar

---

⁶⁴⁴ Carles Prieto, conversa amb l'autor (Barcelona, 9/9/2013).

⁶⁴⁵ Ibidem.

nuestros problemas una vez más. Si esto es posible y logramos que la prensa lo publique, estamos dispuestos a recibirle una comisión de la junta”. Y así fué.

Casa Antúnez, día 9 de diciembre de 1975 [és un error; va ser el 4 de desembre]. Eran las 10.30 de la mañana cuando llegaba la comitiva de Fraga a Casa Antúnez. Fuera de los coches, después de los correspondientes saludos, el señor Fraga dirigiéndose al Presidente de la Federación preguntó: -¿Qué programa tenemos, señor Presidente?

“Antes de iniciar la visita -interrumpí yo-, desearíamos leer un texto...”.

Con las manos en los bolsillos del abrigo -negro y el cuello de pana desabrochado- se acercó Fraga al grupo de vecinos y se formó corro. “Uds. digan lo que quieren enseñar. No tengo más limitaciones que el tiempo. De qué tiempo disponemos, señor Presidente?”. Con rostro impasible, como diría el *Correo Catalán*, leí un folio preparado por la asociación de vecinos el día anterior.

“Sr. Fraga: Está Vd. en Casa Antúnez, uno de los barrios de nuestra asociación, cuyo solo nombre ya es suficientemente significativo, para todos nosotros, como modelo de toda una problemática dentro de la ciudad. Antes de que Vd. nos diga qué es lo que quiere al venir a visitar nuestra Zona, nosotros, los miembros de la Junta de la Asociación de Vecinos Ntra. Sra. de Port, que estamos aquí en su representación, necesitamos aclarar unas cuantas cosas y plantear algunos interrogantes. Nuestra Zona, es una zona habitada toda ella por obreros; obreros emigrados. Por falta de una planificación a nivel de gobierno, de un gobierno en el que Vd. ha estado muchos años, tuvimos que dejar nuestra historia atrás. La falta de planificación y la especulación más primitiva han hecho que el único derecho que tenemos sea trabajar sometidos al despido, la eventualidad, el desempleo, sueldos congelados y precios a la deriva. A cambio de nuestro trabajo, con el que hemos contribuído a levantar la ciudad se nos ha dado una barraca por vivienda, pisitos, barracas de otro estilo, como son las viviendas de tres de nuestros barrios, Can Clos, Polvorín y Casas Baratas, que tienen 42 m² y nada más. Para nosotros no se ha pensado que también necesitamos una vivienda de verdad, una atención sanitaria, una cultura, unos centros de reunión, buenas comunicaciones... Si nosotros hemos conseguido algo, de lo que creemos que se nos debe, ha sido a base de tener que recurrir y caer en la ilegalidad algunas veces. Otras, a pesar de la administración, como ha sido la eliminación de las basuras de Montjuic, que la ciudad durante 15 años ha estado echando al lado de nuestras viviendas; la creación de un instituto para la Zona; la instalación de agua directa en los barrios de Can Clos y Polvorín, barrios edificados hace años por la administración... Vd., que ahora no está en el gobierno y que suponemos quiere estar, ¿qué ha hecho cuando ha tenido el poder, para que nuestra emigración fuera menos dura y para que todo el país participara por igual del desarrollo económico? Si ahora quiere saber qué opina el pueblo -cosa que hasta ahora no ha demostrado que le interesara- luche para que sea el pueblo quien pueda expresarse libremente y diga quién quiere que le gobierne y cómo quiere ser gobernado. Si lo que quiere es demostrarnos su espíritu democrático, que sean sus hechos los que lo hagan, y estos hechos fundamentalmente son:

- Abrir un periodo constituyente que culmine con una primera convocatoria electoral, mediante el sufragio universal, secreto e igual de todos los ciudadanos, para unas nuevas Cortes.
- La concesión de Amnistía para todos los presos políticos y sindicales. Derechos cívicos y políticos de reunión, asociación, expresión, etc...
- Libre constitución de partidos y sindicatos.
- Substitución de una concepción centralista del Estado, por otra basada en el establecimiento, en las distintas regiones históricas, de órganos representativos del pluralismo político, como paso previo para la futura y democrática organización del Estado Federal .

Ahora, Sr. Fraga, Vd. tiene la palabra”.

-“Yo no voy a contestar”, dijo Fraga. “He oído todo esto con mucho gusto”. Se guardó el *memorial de Port* en el bolsillo e inició el recorrido. Visitó las barracas que aún quedaban, y se fue hacia las nuevas viviendas en construcción que debían ocupar los barraquistas. Dichas viviendas estaban casi terminadas pero faltaban dos promesas importantes que no se habían cumplido: Centro Social y jardines por lo que seguíamos presionando. Al explicárselo a Fraga, se ocasionó la primera escaramuza dialéctica de la mañana que, a nuestro entender, contestaba inmediatamente el escrito entregado.

“Vds. quieren que el problema se mantenga, ¿verdad? para seguir su labor. Hablo con la misma franqueza que Vds. No podemos seguir hablando de lo que no se hizo, sino de lo que debemos hacer en una postura constructiva. Es injusto decir que no he hecho nada cuando he estado en el gobierno, porque hice la Ley de Prensa, que es una gran reforma política, y trabajé para el desarrollo. Somos muchos los que venimos en serio, sin prejuicios -porque yo soy hijo de emigrantes y nieto de carpinteros- y creo que ahora hay una gran oportunidad. Debemos abrir una mutua confianza. Más que dar explicaciones de por qué no se han resuelto los problemas, debemos hablar de soluciones”.

La restante parte de la visita fue puro formulismo.

Venía a demostrar su “democracia” y estuvo a punto de enseñarnos los dientes. Su democracia de fachada no estaba bien protegida y rápidamente nos enseñó lo que quería y no fue precisamente “democracia”. A los pocos días, fué nombrado Ministro de la Gobernación y nosotros le mandamos oficialmente el siguiente escrito: “El día 9 de diciembre [novament error; va ser el 4 de desembre] presentamos a Vd. el escrito que le adjuntamos. Su respuesta fue: ‘Soy un ciudadano cualquiera y no he venido a que me echéis papeles sobre la cabeza. Quiero escuchar y ver’. Más tarde nos diría que coincidía, en términos generales, con lo que le habíamos dicho. En uno de nuestros puntos pedíamos Amnistía. Hoy somos amplios sectores de la población española quienes la pedimos. El gobierno, oficialmente, guarda silencio. Si nuestras leyes no lo permiten, deseamos que se nos explique el por qué, y si el gobierno quiere Amnistía queremos saber qué está haciendo para que sea posible. No entendemos cómo fué posible dar Amnistía, en el 39, para una parte de la nación y ahora no es posible para la otra parte. Cuando hablábamos de nuestra condición de emigrantes y de lo que hemos recibido a

cambio, le interrogábamos a Vd. qué es lo que había hecho por nosotros en sus años de gobierno. Quizá en aquel momento Vd. no podía darnos una respuesta, pero lo que no sería justo es que ahora, que vió y conoce nuestros problemas y tiene poder de nuevo para solucionarlos, nos quedáramos, una vez más, en el olvido. Creemos, Sr. Fraga, que sólo podemos tener respuesta si la Ciudad se organiza de otra forma distinta a la de ahora. Si el Ayuntamiento es representativo de los intereses de todos los ciudadanos. Si, además, cuenta con los recursos necesarios para poder atender los problemas que, una ciudad como Barcelona, plantea cada día; y los muchos que arrastra después de 40 años en los que sólo se ha servido a los intereses de unos cuantos y la mayoría de los ciudadanos no hemos sido tenidos en cuenta. Si también es cierto que no todo puede cambiar en unos días, lo lógico es que los representantes de unos intereses determinados que hasta ahora han tenido y tienen el poder, dejen paso a un período de transición, en el que las nuevas autoridades preparen el futuro inmediato y den audiencia a los que hasta ahora no la hemos tenido (con el actual alcalde, menos aún que hace unos meses). Creemos, por tanto, Sr. Fraga, que el Sr. Viola debe dimitir, o ser dimitido, y abrir un período en el que representantes de los diversos sectores ciudadanos tengan autoridad para ver qué es lo que se puede hacer y qué es lo que no. Hasta que sea todo el pueblo de Barcelona quien diga quién quiere que lo gobierne.

Decimos esto porque lo que no puede ser es que la ciudad siga parada, como desde hace tiempo lo está, cuando hay cantidad de necesidades. Como son las de los barrios periféricos, que no pueden esperar ni un día más sin una respuesta adecuada”.

No hace falta puntualizar que la respuesta no llegó. Respuesta política claro, porque el Sr. Fraga estaba en el Gobierno y hasta que no hubo caído aquel primer gobierno post-franquista no se produjeron los primeros síntomas de un cambio de mentalidad”⁶⁴⁶.

Si la passejada de Fraga per Can Tunis va tenir la duresa que recorda qui va fer-li de guia, no menys dura va ser la trobada posterior amb un centenar de dirigents veïnals. Ho reflecteix *Sants*, el butlletí de l'AV Centre Social de Sants, que va sortir el 21 de desembre de 1975 reproduint a portada una tira del ninotaire Guillén i un dels titulars que havien fet furor a la premsa només 15 dies abans: “Fraga pasó apuros en Sants”. El subtítol era més demolidor: “Los toros estaban sin afeitarse”, comentó el exministro”. I el text que acompanyava la caricatura de Guillén -on es veia un Fraga vestit de torero amb

---

⁶⁴⁶ GONZÁLEZ, Basilio. *Historia de un barrio que vive y lucha. Nuestra Señora de Port-Zona Franca, Graó* (autoedició), 1979, Barcelona, p. 139-143.

barretina i suant mentre perdia *capote* i espasa i jeia arraulit davant d'un *burladero*- era informativament prou explícit: “Ayer [pel 4 de desembre de 1975] tuvo el ex ministro Fraga su día más difícil de su visita política a Barcelona, que termina hoy con la adjudicación de los Premios de Periodismo que llevan su nombre y que alcanzan la segunda edición. En Sants tuvo que dar respuesta a los temas políticos que más preocupan hoy en Catalunya y que le fueron planteados sin ambages”.

Ja s'ha dit que aquests temes eren la llibertat, l'amnistia i l'Estatut d'Autonomia, així com la destitució de l'alcalde Joaquim Viola, plantejats al *memorial de Port* llegit a Can Tunis per Basilio González i reiterats, de forma més argumentada, pel vicepresident del Centre Social de Sants i vocal de la FAVB, Carles Prieto. Aquest va llegir davant de Fraga un document polític després de que el president de la FAVB, Juan Frías, repassés un primer text de caire més estrictament veïnal i descrit a *Sants* com un “profundísimo estudio sobre la problemática de Barcelona, la gestión municipal y la bancarrota y *cul de sac* de la situación actual”. Val la pena reproduir un fragment de la crònica que *Sants* va publicar de l'episodi –amb intertítols tan reveladors com “Las asociaciones de vecinos eligen el terreno de juego” i declaracions destacades del tipus “Los abogados tenemos soluciones para todo” i “Con el Partido Comunista no me salen las cuentas”- per acabar d'entendre què va significar aquella jornada de Fraga amb la FAVB:

“El vicepresidente del Centre Social, Carles Prieto, leyó un segundo documento que fue calificado de *político* donde se explicaban los avatares de las asociaciones de vecinos, las exigencias y en definitiva la desconfianza ante toda promesa democrática que no pase por hechos concretos que la demuestren: libertad de asociación, sufragio universal y amnistía eran tres exigencias mínimas para la credibilidad. Palabras refrendadas por prolongados aplausos que no dejaron lugar a muchas dudas sobre el sentir general.

Ante la evidencia el sr. Fraga manifestó que no era su intención “tirarnos comunicados por la cabeza” sino que había venido a Barcelona para “aprender de la realidad”. Dijo que su situación era la de un ciudadano normal, profesor y escritor de libros que prometió enviar y que por tanto no podía hacer promesas ni

ofrecer nada más que un diálogo de igual a igual. Añadió que suscribía fundamentalmente el documento leído por Carles Prieto pero que debía leerlo con calma para hacerlo totalmente suyo. Acto seguido, y antes de iniciar el coloquio, dejó muy sentado que no se arrepentía de su pasado, hizo votos por la evolución del Régimen hacia formas democráticas y puso ejemplos negativos de evolución como los de la Segunda República o los de “algún país vecino”.

El coloquio se inició con el tema de la Amnistía con la que estuvo en total acuerdo con recortes en cuanto al “terrorismo indiscriminado”, más tarde veremos se volvió a este tema. [...] La siguiente intervención marcó la “posibilidad real en Catalunya por lo menos –y creo que en el resto de España también-” de partir de nuevos presupuestos sin necesidad de que salieran a relucir fantasmas como la guerra civil y Portugal. Ahí el sr. Fraga discrepó con ardor: con un análisis histórico de lo negativo sostuvo la inviabilidad de las Repúblicas, la inviabilidad del Estatuto de 1932 para Catalunya y dijo que había que aprovechar la situación actual para avanzar (para demostrar los logros de la actual situación puso como ejemplo los hoteles que él creó en su gestión como Ministro de Información y Turismo). Insistió en una idea, que ya había apuntado al respecto, de que a veces el pueblo mal preparado en una situación democrática “obligó a Sócrates a tomar cicuta” y prefirió Barrabás a Jesús. Otra intervención pidió al sr. Fraga que se definiera sobre el hecho nacional catalán y lo hizo como partidario de una descentralización únicamente administrativa.

A la democracia de espuma controlada del sr. Fraga un asistente argumentó que en las “asociaciones de vecinos no se pregunta a nadie por su ideología ni se le margina a priori ni a plazos fijos sino que se le da oportunidad de participar a todo el mundo y que solamente quien muestra una conducta antisocial o antidemocrática se autoexcluye”. Fraga dijo que estaba de acuerdo en que no había ninguna razón para excluir a la izquierda democrática puesto que no se hace en la mayoría de países de Europa, pero que la política es práctica y que a partir de la situación actual no se podía legalizar al ilegal PCE ni meter en una misma recta a grupos del Régimen con miembros de la oposición extramuros, pero que en dos años se podía asegurar –siempre según sus cuentas- que todos los partidos estarían en la legalidad pero que él ya consideraba un gran logro llegar hasta Felipe González porque “sacar a Santiago Carrillo por TVE sería demasiado fuerte”.

Un obrero dijo que estaba presente porque era un despedido ya que sus compañeros por la mañana trabajaban, pidió al sr. Fraga si estaba de acuerdo con que hasta ahora se había olvidado el papel a jugar por la clase obrera en un cambio político y la imprescindible renovación de la estructura de sindicatos. El sr. Fraga estuvo sustancialmente de acuerdo con el papel de la clase obrera y la reforma de Sindicatos siempre que el obrero retirara la palabra “ganster”[sic] que empleó al hablar de algunos dirigentes sindicales.

Aquí “los toros sin afeitar” de Sants obligaron al habilidoso torero al diálogo, a un desplante ya que el ambiente de la “plaza” se iba caldeando. Fue cuando un joven volviendo a la amnistía le dijo al sr. Fraga que “el terrorismo no nace sino que se

hace” y contrapuso a este terrorismo el terrorismo legal que suponía el sumir a los barrios en graves deficiencias de escuelas, hospitales, bibliotecas, etc. O el terrorismo de la ultraderecha. El sr. Fraga dijo que nada ni nadie podía justificar el terrorismo y que los terroristas de derechas “¡a la cárcel!”. Por fin el sr. Fraga manifestó la necesidad de seguir el diálogo y de trabajar por la democracia y que seguro que él haría más por esta última y llegaría más lejos que el joven en cuestión. Acto seguido vino el comentario que tienen Uds. en portada y se marchó. Los vecinos quedaron comentando las incidencias y con la experiencia de años de que confundir la realidad con el deseo suele ser siempre amargo”⁶⁴⁷.

Per si la crònica de l’acte no era prou explícita, el butlletí del Centre Social de Sants va reproduir literalment alguns extractes del document *veïnal* de la FAVB llegit pel seu president, Juan Frías, així com del document *polític* llegit per Carles Prieto y subscrit “fonamentalment” de viva veu per Manuel Fraga. El primer document deixava clar que “una larga e inadecuada Administración local ha hecho de Barcelona una ciudad sujeta a graves problemas, que por sus características sitúan a la ciudad en una continuada pendiente de degradación de las condiciones de vida, económicas y sociales”. També deixava clar la FAVB que “Barcelona es bastante más que una ciudad: es la capital de Cataluña”. I la Federació denunciava sense embuts tant la corrupció com l’existència de pràctiques especulatives: “Las vinculaciones existentes entre técnicos y políticos con empresas e intereses privados no siempre favorables a un desarrollo correcto de objetivos públicos ni de intereses colectivos. De esta forma podría explicarse el desarrollo de tanta irregularidad urbanística como en otros aspectos de la situación pública. Casos que reflejan lo anteriormente apuntado han empezado a aparecer espóranicamente [sic] en la prensa diaria sin que nunca hasta la fecha se haya

---

⁶⁴⁷ “Fraga en el Centro Social”, a *Sants. Butlletí de l’Associació de Veïns*, 21/12/1975, p. 11-16.

conseguido llegar al fondo descubriendo responsabilidades y actuando en consecuencia a través de los medios que la justicia tiene para estos casos”⁶⁴⁸.

Que Manuel Fraga hagués d’escoltar aquest memorial de greuges per boca de Juan Frías –que, tot i ser president de la FAVB, no deixava de ser un comerciant amb bon expedient d’afecte al règim- entrava segurament dins dels càlculs que la gent del Club Àgora havien fet en organitzar la trobada amb les associacions de veïns de l’exministre de Franco. El que ja va suposar un risc menys calculat és haver d’escoltar les demandes llegides per Carles Prieto, amfitrió al Centre Social de Sants i també membre de la junta de la FAVB però prou conegut per la seva militància comunista i fitxat policialment per diverses detencions des de la seva etapa d’activista estudiantil, als anys 60, i fins la caiguda dels 113 membres de l’Assemblea de Catalunya, el 28 d’octubre de 1973.

El document llegit per Carles Prieto –que, com ell mateix explica, estava aprovat per la junta de la FAVB i, com tots els textos d’aquesta importància, devia haver passat prèviament la supervisió d’algun responsable del PSUC i, a la vegada, “el devia conèixer ja en Martín Villa, perquè sabíem que Juan Frías li ho consultava tot”⁶⁴⁹ - partia de la mateixa denúncia de l’especulació, del mal govern de la ciutat i de l’estat d’abandonament dels barris plantejat per Frías però aprofundia en l’anàlisi política. “Debemos eliminar barreras, posibilidad de llevar adelante una política realista que goce del apoyo indispensable de la base popular afectada. A la vista de la creación reciente de las Asociaciones políticas en el Movimiento, volvemos a plantear algo de cajón: y es que –es de saber popular- no se puede edificar por el tejado o en frase afortunada de nuestro presidente de la Federación de Asociaciones de Vecinos de Barcelona: “No se trata de crear cabezas sin pies, sino de posibilitar que los muchos pies lleguen a elevar

---

⁶⁴⁸ Ibidem.

⁶⁴⁹ Carles Prieto, entrevista amb l’autor (Barcelona, 12/12/2012).

una cabeza”. Las profesiones de democracia que llegan de todos los políticos realistas requieren una afirmación práctica y un contenido”. Aquest compromís concret és el que se li exigia a un Fraga amb aspiracions a liderar la que aleshores era tant sols una tant incipient com incerta evolució del règim franquista reconvertit en monarquia.

Però, a més a més d'això, i per boca de Carles Prieto, el moviment veïnal de Barcelona advertia a Fraga: “Cualquier otro camino que no parta de la representatividad de la base sólo puede encontrar un enfrentamiento con ella, lo que llevará inevitablemente al *fuera de juego* de los organismos oficiales y demostrará de manera peligrosa su alejamiento y el rechazo de la mayoría de la población”. I després de rebutjar totes les traves burocràtiques i les prohibicions governatives a l'activitat de les associacions veïnals en ares de que “la libertad de asociación es una necesidad indispensable”, el document *polític veïnal*⁶⁵⁰ acabava fent el salt a l'àmbit generalista i exigia llibertats nacionals i democràtiques i, directament, l'amnistia. Clar i català, però en castellà, això deien els dos darrers paràgrafs del document que Fraga va dir que s'havia de rellegir amb calma:

“Por ello, cuando contra viento y marea y sin ninguna clase de facilidades organizamos actos, exposiciones, cursillos... en favor de la Cultura Catalana, cuando los vecinos se interesan por el dominio de la lengua catalana para sus hijos y su expresión a todos los niveles, cuando se ignora una tradición y a una realidad reconocida allende de nuestras fronteras, es cuando un pueblo entero se siente ultrajado y ve y exige como única alternativa al centralismo a ultranza que nos ha sido impuesto a todos los niveles: cultural, administrativo... la necesidad de una autonomía racional y la consecuente cooficialidad con la variedad de lenguas de pueblos que presenta nuestro Estado.

Cuando, en definitiva, oímos hablar de concordia y reconciliación, de educación de nuestra voluntad y realidad de europeos, de democracia, pensamos en los exiliados y en los presos políticos que quedan tras el indulto y en los que van a ingresar, si ese cambio predicado desde arriba, exigido y necesitado desde la base

---

⁶⁵⁰ El document íntegre que la FAVB va presentar a Manuel Fraga, reproduït a *Les Corts*, núm. 11 (hivern 1976), p. 6-7.

popular no se ajusta al único nombre que comprende el verdadero espíritu de la democracia: Amnistía”⁶⁵¹.

La prova de que a Manuel Fraga li va quedar clar el missatge està en la breu referència a aquella trobada a les seves memòries, publicades el 1986. Després de recordar que la nit del 3 de desembre de 1975 va sopar en un restaurant del barri del Besòs amb treballadors d'aquell barri i de les Vivendes del Congrés -que li havien fet veure que “las reivindicaciones obreras hubieran podido orientarse de modo mucho más constructivo para ellos mismos y para el conjunto de la economía nacional”⁶⁵²-, Fraga va resumir així la passejada per la Zona Franca i la trobada amb la junta de la FAVB i un centenar de dirigents veïnals al Centre Social de Sants: “El jueves 4, insistimos en contactos en las barriadas de obreros; confirmamos aquí la fuerza de las asociaciones de vecinos y su fuerte infiltración comunista, pero la posibilidad de diálogo, desde la autoridad, seguía abierta”⁶⁵³.

Aquell mateix 4 de desembre, i després de signar llibres a la Casa del Libro, Fraga va sopar al palauet Albéniz amb l'alcalde Joaquim Viola i el governador civil Rodolfo Martín Villa. D'aquell moment va recordar que “todo eran interrogantes, pero pocos podrían entonces imaginar el dramático destino que esperaba al propio Viola y a su encantadora esposa, en uno de los hechos más bárbaros del terrorismo de la transición”⁶⁵⁴, en referència al seu assassinat, el 1978. En tot cas, si el desembre de 1975 tot eren *interrogants*, una cosa sí li va quedar ben clara a la persona que sis dies després seria nomenada ministre de Governació: el moviment veïnal tenia molta força.

---

⁶⁵¹ “Fraga en el Centro Social”, a *Sants. Butlletí de l'Associació de Veïns*, 21/12/1975, p. 11-16.

⁶⁵² FRAGA IRIBARNE, Manuel. *En busca del tiempo servido*, Planeta, 1987, Barcelona, p. 19.

⁶⁵³ *Ibidem*.

⁶⁵⁴ FRAGA IRIBARNE, Manuel. *En busca del tiempo servido*, Planeta, 1987, Barcelona, p. 20.

Potser per això va ordenar reprimir les manifestacions per l'amnistia de l'1 i el 8 de febrer a Barcelona, convocades per l'Assemblea de Catalunya sota el paraigua de la FAVB.

En qualsevol cas, és fàcil deduir, havent pres bona nota Fraga de la *infiltració* comunista a la FAVB en aquella reunió de desembre de 1975, que es va prefigurar (o consolidar) un estat d'opinió que, igual que en el cas de Rodolfo Martín Villa, sens dubte va influir després a l'hora de que els governs de la Monarquia presidits per Carlos Arias Navarro i Adolfo Suárez -i els seus respectius ministres de Governació, precisament Fraga i Martín Villa- prenguessin algunes decisions. Decisions clau tant pel que fa al marge d'acció permès oficialment a les associacions de veïns i al seu control i repressió com pel que fa a l'endarreriment, fins a l'abril de 1979, de la convocatòria de les primeres eleccions municipals democràtiques.

5.9. La campanya per l'amnistia i les manifestacions de febrer de 1976

L'1 de febrer de 1976 la FAVB va donar un tomb decisiu a la transició -i no tant sols a Barcelona- quan va reunir desenes de milers de persones a la capital catalana demanant l'amnistia. Les fotografies que Manel Armengol va fer de la repressió d'aquella manifestació van donar la volta al món, posant en evidència que el primer Govern del rei Joan Carles I seguia utilitzant els mateixos mètodes de Franco però que la gent ja havia perdut la por i s'enfrontava oberta i massivament al carrer contra la dictadura. La prova va ser que, malgrat la dura repressió, el diumenge següent, 8 de febrer, Barcelona es va tornar a omplir de manifestants, que van afegir a l'amnistia les reivindicacions de llibertat i Estatut d'autonomia. Fins al punt que, el dia 10, el diari *Le Monde* va editorialitzar sobre "*Le défi catalan*" ("El desafiament català"). I això per no esmentar els titulars d'aquells dies a capçaleres de prestigi internacional com *The New York Times*, *The Times*, *The Guardian*, *Daily Mail*, *Daily Mirror*, *Herald Tribune* i *Paris Match*⁶⁵⁵. I sense parlar tampoc de la vaga general que just després, la darrera setmana de febrer, va paraitzar Sabadell i va fer que el ministre de Governació, Manuel Fraga Iribarne, comparés la situació viscuda en aquesta ciutat de l'àrea de Barcelona amb l'ocupació de Petrograd durant la Revolució russa de 1917.

La imatge del *captaire de la pau* Ferran García Faria i altres manifestants atonyinats a terra per la policia és la més coneguda d'aquella manifestació de l'1 de febrer de

---

⁶⁵⁵ Una reconstrucció acurada dels fets de l'1 i el 8 de febrer de 1976, ampliada i lleugerament reinterpretada per aquesta tesi, a BALLESTER, David i RISQUES, Manel. *Temps d'amnistia. Les manifestacions de l'1 i el 8 de febrer a Barcelona*, Edicions 62, 2001, Barcelona. Vegeu també, per a una crònica del moment en tres actes, VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. "¿Quién prohibirá prohibir?", a *Triunfo*, núm. 680 (7/2/1976), p. 16-17; "La salida de las catacumbas", a *Triunfo*, núm. 681 (14/2/1976), p. 11-13; i "El desafío catalán", a *Triunfo*, núm. 682 (21/2/1976), p. 13-14.

1976⁶⁵⁶, que va ser prohibida en el darrer moment per les autoritats governatives però que moltes associacions de veïns i la FAVB preparaven des de feia setmanes i sota la cobertura legal de la qual s'emparava la clandestina Assembla de Catalunya, que va ser qui directament va convocar ja la protesta del dia 8. No obstant, la foto de Manel Armengol que millor retrata la manifestació de l'1 de febrer és la que capta en primer pla la dirigent veïnal de Nou Barris i vocal de la FAVB María Ángeles Rivas fugint, mentre es subjecta les ulleres, de diversos policies amb les porres enlaire i d'un que empunya un fusell pel canó amb evident gest de repartir cops de culata a tothom qui passava per davant. I és que el protagonisme veïnal va ser indubtable en aquell moment històric. I no tant sols, com veurem, perquè fos la FAVB qui hagués impulsat i convocat aquella primera gran manifestació de la transició a Catalunya i Espanya –a Madrid, la que alguns presenten erròniament com la primera gran manifestació per la democràcia a l'Estat, tot silenciament al mateix temps que també va ser convocada pel moviment veïnal, no es va produir fins el juny de 1976⁶⁵⁷-, sinó perquè feia temps que el moviment veïnal era un dels qui encapçalava i escampava arreu la reivindicació d'amnistia. Així ho va recollir Manuel Vázquez Montalbán:

“Pero la piedra de toque en la relación dialéctica entre prohibicionismo e imaginación, ha sido sin duda el asunto de la manifestación pro amnistía que la federación de Asociaciones de Vecinos convocó para el domingo 1 de febrero, [...] en Barcelona fueron las asociaciones de vecinos quienes tomaron la iniciativa.

---

⁶⁵⁶ De fet, ha esdevingut icònica i, fins i tot, objecte d'equívoc, manipulació i polèmica quan hi ha confon Ferran García Faria amb el seu company Lluís Maria Xirinacs (que també estava a la manifestació però no apareix a la foto). Sobre la polèmica suscitada per una representació d'aquesta imatge i de la propia manifestació per l'amnistia en clau independentista durant l'homenatge a Xirinacs al Palau de la Música, el 13 d'octubre de 2008, vegeu la sèrie d'articles i opinions publicades aquella setmana a *El Periódico de Catalunya*. Entre ells, ANDREU, Marc. “El sobiranisme erigeix Xirinachs com a màrtir de la ‘dignitat’”, a *El Periódico*, 14/10/2008; i MAYAYO, Andreu. “Èpica independentista”, a *El Periódico*, 17/10/2008.

⁶⁵⁷ Vegeu ANDREU, Marc. “Quan el puny no ens deixa veure la pancarta”, a *L'Avenç*, núm. 314, Barcelona, juny de 2006; i, subsidiàriament, també EL PAÍS, *La Transición. La mirada del tiempo. Memoria gráfica de la historia y la sociedad españolas del siglo XX*, vol. 7. Madrid, 2006, Diario El País i CRUZ, Juan i TESÓN, Núria. “El niño del puño en alto”, a *El País*, 18 de febrer de 2006, p. 32.

Lo hicieron todo a la luz del día. Convocar y solicitar permiso. Como si el permiso fuera a llegar, crearon una malla organizativa que tenía solucionado desde el servicio de orden hasta el de asistencia médica, no en previsión de desórdenes, sino en previsión de desmayos de placer por parte de algún manifestante, incapaz de resistir la sensación de manifestarse legalmente. Hasta cuarenta y ocho horas antes del día 1, la Federación negoció con el gobernador civil e incluso trató de negociar directamente con el ministro de la Gobernación”⁶⁵⁸.

Tot i que “el clam per l’amnistia” recorria “el país de punta a punta” des de 1961 - segons expressió del número 2 de la revista teòrica del PSUC *Nous Horitzons*⁶⁵⁹ - i que era una vella reivindicació del presos polítics organitzats, sobretot, al voltant dels comunistes -segons es desprèn d’un article de la revista *Muro*⁶⁶⁰, de Burgos, també de 1961-, el cert és que com objectiu de lluita popular no va començar a sortir de la clandestinitat i a ser assumit pels sectors menys polititzats de l’antifranquisme fins una dècada més tard. “Va ser quan van constituir-se els organismes unitaris d’aquesta oposició, que la difusió de l’amnistia va prendre la seva màxima envergadura. Primer, la Coordinadora de les Forces Polítiques de Catalunya (1969; després, i sobretot, l’Assemblea de Catalunya (1971)”⁶⁶¹. I va ser també a rel dels anomenats judicis de Burgos a membres d’ETA, el 1970, quan la pressió popular -que a Catalunya es va traduir en la tancada d’intel·lectuals a Montserrat- i internacional va aconseguir la retirada d’unes cantades penes de mort que el franquisme volia exemplars després de la proclamació de l’Estat d’excepció de l’any anterior. Data precisament de 1970, i en

---

⁶⁵⁸ VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. “¿Quién prohibirá prohibir?”, a *Triunfo*, núm. 680 (7/2/1976), p. 16-17.

⁶⁵⁹ “La situació actual i l’amnistia”, a *Nous Horitzons*, núm. 2 (primer trimestre 1961), citat i reproduït per BALLESTER I RISQUES (2001), p. 147-153.

⁶⁶⁰ “Al pueblo español”, a *Muro*, Burgos, desembre de 1961, article signat per “Los presos políticos de la Prisión Central de Burgos” amb data d’octubre de 1961, citat i reproduït per BALLESTER I RISQUES (2001), p. 155-161.

⁶⁶¹ BALLESTER i RISQUES (2001), p. 30.

concret del mes de desembre, el primer full volant d'una comissió de barri, la del Casc Antic de Barcelona, del que hi ha constància amb una petició expressa d'amnistia. Dirigit ja en el títol "Al pueblo de Barcelona", aquest full volant de la Comissió de Barri del Casc Antic denuncia "el Régimen Franquista" per la corrupció del cas Matesa i "la mascarada del consejo de guerra de Burgos a los patriotas vascos" i convoca una manifestació pel dijous, 10 de desembre, a les 8 del vespre a la plaça de Catalunya, amb els següents lemes finals: "¡No al Estado de excepción! ¡Amnistía! ¡No a la dictadura franquista! ¡Libertad! ¡No más asesinatos y consejos de guerra!"⁶⁶².

Aquesta petició genèrica d'amnistia -una consigna òbviament molt polititzada i assumida per les comissions de barri en el context del consell de guerra de Burgos- va anar arrelant i difonent-se posteriorment en l'imaginari antifranquista català a força de poder concretar-se a partir de casos més vinculats a Barcelona i, fins i tot, al propi moviment veïnal. La tardor-hivern de 1973, la campanya per l'alliberament dels 113 detinguts de l'Assemblea de Catalunya i dels sindicalistes de CCOO jutjats a Madrid en l'anomenat Procés 1.001, així com les mostres de solidaritat amb Salvador Puig Antich fins els primers mesos de 1974 són, sens dubte, el que va fer reprendre el fil de la reivindicació d'amnistia originària dels judicis de Burgos. Com argumentava la direcció de Bandera Roja en el primer punt d'un ampli document intern de novembre de 1973 titulat "La inmediata perspectiva de lucha política de masas. Organizar el movimiento democrático", entre totes aquestes lluites "existe la clara posibilidad de coordinarlas y

---

⁶⁶² CEHI-CRAI Pavelló de la República UB. "Al pueblo de Barcelona", full volant de la Comissió de Barri del Casc Antic, desembre 1970. Fons de Fulls Volants.

generalitzarlas, de popularitzar desde todas ellas la reclamación de libertad para los presos políticos y sindicales, de amnistía”⁶⁶³.

A tot això, detencions com la d'un dels fundadors de l'AV Sant Andreu, Carles Castellanos, el 21 d'abril de 1974, que es va estar set mesos a la presó, van contribuir a estendre la necessitat d'aquesta reivindicació d'amnistia també a nivell de barri. Tot i que Castellanos el van detenir en una batuda policial contra independentistes per ser membre del PSAN⁶⁶⁴, l'AV Sant Andreu va assumir la defensa pública de qui qualificava “sin reparos como un andresense ejemplar”:

“-En todo momento ha demostrado una gran sensibilidad hacia los problemas urbanísticos que afectan a nuestro barrio. En esta línea cabe destacar su participación en las tareas de la Vocalía de Urbanismo, en la cual ha trabajado activamente para la consecución de escuelas y espacios verdes, particularmente en los terrenos de la factoría Pegaso.

-Asimismo cabe destacar su participación en el equipo de redacción de boletín de nuestra Asociación, a fin de conseguir que éste sea un auténtico portavoz de los problemas existentes en nuestro barrio. [...]

Estos y otros aspectos ponen de manifiesto su espíritu cívico y su constructiva labor en pro de una mejor convivencia ciudadana. Por todo ello, la Asociación de Vecinos San Andrés, haciéndose eco del sentir de sus convecinos, manifiesta su deseo de que en el más corto plazo sea puesto en libertad y pueda reintegrarse a sus tareas en esta Asociación”⁶⁶⁵.

Quan, el 16 de novembre de 1974, Carles Castellanos va ser posat en llibertat sota fiança, l'AV Sant Andreu no va dubtar a dedicar-li el primer acte de la festa major del barri: un concert de jazz de La Locomotora Negra organitzat per l'entitat veïnal al Casal Catòlic de Sant Andreu. En una nota d'última hora inclosa al butlletí veïnal i

---

⁶⁶³ CEHI-CRAI Pavelló de la República UB. “La inmediata perspectiva de lucha política de masas. Organizar el movimiento democrático”, a *Circular n° 3 del Comité de Cataluña* de Bandera Roja. Fons Documentació de Partits Polítics. DPP (OCE (BR)) 2 / 5 (3).

⁶⁶⁴ Vegeu Carles Castellanos i Llorens, entrevistat per Jordi Rabassa a CEII, 2011, p. 208-217.

⁶⁶⁵ Arxiu AV Sant Andreu. Nota de premsa de l'AV Sant Andreu sobre la detenció de Carles Castellanos, signada pel seu president, Francesc Porret, 7/5/1974. Reproduïda a CEII (2011), p. 212.

degudament classificada pels serveis d'informació del Govern Civil, l'AV Sant Andreu no tant sols es felicitava per l'alliberament de Castellanos, sinó que advocava obertament per l'amnistia, o el que és el mateix, pel "reconeixement, tan sol·licitat, dels drets humans d'expressió, associació i reunió, que, juntament amb la concessió d'una àmplia amnistia per a tots els presos polítics, permetrà que casos com el d'en Carles no tornin a passar i que hi hagi una millor convivència entre tots els ciutadans"⁶⁶⁶.

Després del cas de Carles Castellanos, va ser l'empresonament del periodista Josep M. Huertas, el juliol de 1975, com ja hem vist, el que sens dubte va acabar de sensibilitzar tots els barris i el moviment associatiu de la ciutat sobre la justa i urgent necessitat de l'amnistia. Juntament amb el *cas Huertas*, les darreres execucions de Franco que, a Barcelona, es van concretar en l'afusellament a Cerdanyola, el 27 de setembre de 1975, del membre d'ETA Juan Paredes Manot, *Txiki*, van convertir la petició d'amnistia en un clam absolut. La FAVB, per cert, tot i que no consta en cap acta, no va actuar amb la inhibició que un any i mig abans havia tingut envers Salvador Puig Antich. De fet, ja a finals de la primavera de 1975, el president de la FAVB, Juan Frías, va enviar un telegrama al general Franco amb el text: "Federación Asociaciones vecinos de Barcelona suplica respetuosamente V.E. conmutación pena muerte condenado Sanjulián. Stop. Frías. Presidente". La FAVB demanava clemència per a José Sanjulián Jiménez, un jove navarrés de 26 anys, veí de Santa Coloma de Gramenet i delinqüent comú amb problemes d'alcoholisme que havia estat condemnat a mort per un robatori amb homicidi al centre de Barcelona⁶⁶⁷. Sanjulián no va ser finalment executat. I als arxius de la FAVB on es conserva còpia d'aquest i altres telegrams de l'entitat no n'hi

---

⁶⁶⁶ AHGCB. "Carles Castellanos en llibertat condicional sota fiança", notícia d'última hora del butlletí de l'AV Sant Andreu, novembre 1974. Fons Governadors Civils. Caixa 312, reg. 385.

⁶⁶⁷ MORENO, Amparo. "Sanjulián, pena de muerte", a *Destino*, núm. 1.959, Barcelona, abril de 1975.

ha cap de similar sobre Juan Paredes Manot, *Txiki*. Potser era massa demanar per a un president d'entitat que l'any anterior havia votat en contra de commutar-li la pena a Puig Antich i que encara es considerava fidel al governador Rodolfo Martín Villa.

El cas és que, tractant-se de política, un cop més, van ser les associacions de barri les que van prendre la iniciativa. A principis d'estiu de 1975, algunes revistes veïnals publicaven referències contra de la pena de mort molt lligades a la reivindicació per l'amnistia. Tant valia un acudit de El Perich⁶⁶⁸ com un informe sobre l'aplicació de la pena de mort al món que incloïa un llistat dels presos comuns i polítics per als que la Justícia espanyola sol·licitava la màxima pena⁶⁶⁹. El 22 de juliol de 1975, el mateix dia que era detingut Josep M. Huertas, 17 associacions de veïns enviaven una carta al president del Govern, Carlos Arias Navarro, demanant “la conmutación de las penas de muerte ya impuestas y que sean retiradas las solicitadas en cualquier jurisdicción” davant del que consideraven “un insólito incremento de procesos, tanto de la jurisdicción ordinaria como de las especiales, en los que ya se ha sentenciado o se solicita la aplicación de la pena de muerte. Entre los primeros cabe citar a José Sanjulián, Enrique Vidal Ríos y Antonio Tomás Carrión, que permanecen aislados en una celda de la cárcel Modelo de Barcelona pendientes de que les sea aplicada la citada pena. Entre los segundos, los jóvenes José A. Garmendía y Ángel Otaegui, en el que la parte fiscal solicita dicha sentencia”⁶⁷⁰.

---

⁶⁶⁸ Vegeu *San Martín de Provençals*, núm. 00 (estiu 1975), AV Sant Martí de Provençals, p. 13.

⁶⁶⁹ “Sobre la pena de mort”, a *Les Corts*, núm. 9, any III (estiu 1975), p. 14-15.

⁶⁷⁰ CEHI-CRAI Pavelló de la República UB. Carta d'associacions de 17 associacions de veïns de Barcelona al president del Govern, 22/7/1975. Fons Documentació Partits Polítics. DPP (OCE (BR) Arx 2) 5 (2) / 3. Les associacions que signen la missiva, amb el segell de l'entitat i la signatura del president, són Carmel, Poble Sec, Barceloneta, Districte V, Sant Antoni, Sant Martí de Provençals, Horta, Sant Andreu de Palomar, Joan Maragall-Guinardó, Turó de la Peira, Sagrera, Poblenu, Centre Social de Sants, Carmel, Sagrada Família, Sant Josep de l'Hospitalet i una darrera que no és possible identificar.

Curiosament, a la carta veïnal no se citava Juan Paredes Manot, *Txiki*, que al final va ser sobre qui va recaure la pena màxima de ser un dels darrers afusellats del franquisme. La FAVB, tot i que no consta en els seus arxius, va ser una de les entitats que va fer gestions fins al darrer moment per evitar el compliment de la sentència de mort. Segons l'aleshores dirigent de l'AV Sarrià, futur membre de la junta de la FAVB i, després, regidor socialista i alt càrrec del ministeri de Defensa, Lluís Reverter, les gestions es van fer sota la coordinació del Col·legi d'Advocats i, infructuoses, van afavorir en tot cas que el governador Rodolfo Martín Villa autoritzés que la Federació enviés un representant a l'enterrament de Txiki: acompanyat del socialista Joan Reventós, hi va anar el propi Lluís Reverter⁶⁷¹.

El clam per l'amnistia es va multiplicar després de la mort de Franco, el 20 de novembre de 1975, quan les molt limitades mesures d'excarceració (indults, no amnistia) d'alguns presos polítics preses pel seu successor a títol de rei, Joan Carles I, el 25 de novembre, no van satisfer ningú. Com tampoc no va satisfer ningú que en el seu primer discurs de Nadal, el nou rei no esmentés per res l'amnistia, forçant que aquell mateix dia un grup d'autoanomenats "captaires per la pau", amb Lluís Maria Xirinacs al capdavant, s'instal·lés davant de la Model anunciant que no marxaria fins la plena consecució de l'amnistia.

Amb tot, cal tenir molt present que la campanya política per l'amnistia ja estava en marxa formalment des de l'octubre de 1974, quan la va iniciar Justícia i Pau amb una recollida massiva de signatures que de seguida va assumir l'Assemblea de Catalunya i a la qual es va sumar la FAVB, el 28 de febrer de 1975, en aquella ajustada votació de la Junta que va precipitar la moció de censura ja relatada. Un polèmic pronunciament per l'amnistia que no tan sols no va ser revocat després per la majoria *bombillaire* en

---

⁶⁷¹ Lluís Reverter, entrevista amb l'autor (Barcelona, 31/1/2013).

assemblea, sinó que fins i tot l'acabaria assumint i defensant, gairebé un any després d'haver-hi votat en contra, el president de la FAVB d'origens falangistes, Juan Frías, que és qui finalment demanaria el permís governatiu (mai concedit) per a la manifestació de l'1 de febrer. I qui no veuria mai la manifestació perquè va morir sobtadament poc abans, el 25 de gener de 1976. El seu company de junta Miquel Esquirol, l'home de Jordi Pujol a la FAVB, recorda que Frías “era un fatxa” a l'enterrament del qual “van anar totes forces polítiques de l'esquerra” perquè amb la seva posició, potser no del tot favorable però sí d'acatament de la decisió democràtica -i segurament de les instruccions d'un Govern Civil desorientat, on Salvador Sánchez Terán acabava d'arribar per substituir el flamant ministre Rodolfo Martín Villa i que es va veure impotent davant de la precipitació de fets consumats- respecte la manifestació de l'1 de febrer, es va guanyar el seu respecte⁶⁷². Un altre company de junta, Carles Prieto, l'home fort del PSUC a la Federació, descriu així l'evolució de Frías:

“Amb el Frías, més que discutir, era anar-li insistint. I si no acabaves avui, l'endemà hi tornaves. [...]. Ell tenia la seva botigueta al carrer Boqueria i havies de passar per allà: [jo] passava a recollir l'Esquirol pel carrer Ferran i anàvem allà a fotre-li el rotllo. I el Vallverdú i jo vam perdre-hi moltes hores, però era a base de fer-se pesat. [...] Era una putada tenir un paio de dretes, però quan li vam agafar el *tranquillo*, al final va resultar que vam aconseguir més coses amb ell que amb cap dels anteriors [presidents de la FAVB]; però també es veritat que la situació política estava més madura. I tot això es notava”⁶⁷³.

L'evolució era tan evident que fins i tot en un borrador d'acta de l'assemblea extraordinària de la FAVB celebrada l'11 de desembre de 1975, centrada en la discussió sobre l'ús del català a les associacions de veïns i a l'Ajuntament, l'anònim redactor va escriure això en un paràgraf posteriorment suprimit: “El Sr. Frías [es un] exemplar digne

---

⁶⁷² Miquel Esquirol, entrevista amb l'autor (Barcelona, 14/1/2013).

⁶⁷³ Carles Prieto, entrevista amb l'autor (Barcelona, 12/12/2012).

de tenerse en cuenta de lo que el país espera de sus hombres responsables que de unas raíces eminentemente tradicionales y un poco *defensor del búnquer* ha pasado a ser un valiente dialogante de puntos de vista muy cercanos a la realidad del país”. No deixa d’il·lustrar aquest canvi de posicions -cal imaginar que molt ben calculat pel seu protector al Govern Civil, Rodolfo Martín Villa, i ahora intel·ligentment ben acompanyat pels representants de les associacions de barri i la mà esquerra del PSUC- que la junta de la FAVB, reunida el 4 de novembre de 1975, en absència excusada del president Frías, acordés el següent: “Caso de producirse el fallecimiento del Jefe del Estado, la Junta deberá reunirse para decidir sobre telegrama de pésame al Príncipe de España, que podría acompañarse de petición de amnistía”⁶⁷⁴.

En tot cas, convé ressaltar que fins a dates molt tardanes Juan Frías va exercir de corretja de transmissió o enllaç del Govern Civil amb la FAVB, que al seu torn era *de facto*, en aquells mesos de 1975, l’expressió legal de l’Assemblea de Catalunya. Dos exemples ho il·lustren. El primer és la carta personal que Juan Frías va dirigir, l’octubre de 1975, a tots els presidents de les associacions membres de la FAVB per demanar prudència i cridar a l’ordre en les accions opositores veïnals, amb un to que fins i tot recorda les amenaces que podia transmetre el governador Martín Villa:

“Es Ud. Conocedor de la situación administrativa que hace referencia a nuestras asociaciones y por nuestros contactos con Udes. y el Gobierno Civil, venimos en conocimiento una y otra vez de problemáticas y de incidentes que quizás podrían ser evitados.

No es ningún secreto, sinó más bien una realidad que nos movemos en un campo jurídicamente definido, pero con una capacidad discrecional de interpretación de la ley bastante amplia, lo que lleva sin duda a situaciones de mayor o menor gravedad y es prudente evitarlas.

Por otra parte Ud. como Presidente es bien consciente de la responsabilidad que le pertoca y que sin duda recaerá en Ud. en cualquier caso.

---

⁶⁷⁴ No consta que la FAVB enviés finalment cap telegrama de condol després de la mort de Franco.

Debemos pensar en diversos incidentes como las suspensiones de asociaciones y retención de un presidente a fines de comprobación, que si son lamentables, debemos poner los máximos esfuerzos para que no se produzcan si es que son evitables.

Esencialmente le ruego medite en la conveniencia de procurar consultar con asesor legal capacitado, aquellas decisiones o gestiones que crea de posible conflictividad. A este efecto, recordamos que puede Ud. pedir asesoramiento a la Secretaría de la Federación”.

Aquesta carta no va ser ben rebuda per tothom, fins al punt que la seva idoneïtat es va qüestionar en una assemblea extraordinària de la FAVB del 31 d'octubre de 1975. Segons recull l'acta, les associacions de Sarrià i Sagrera van abanderar les crítiques a Frías “sobre si se duda de la seriedad de los Presidentes y que la Federación debe apoyar a las Asociaciones y no atemorizarlas”. S'hi van sumar representants de Sant Martí de Provençals i Sagrada Família, amb tanta duresa que Frías va arribar a posar el seu càrrec a disposició de l'assemblea durant uns minuts després de defensar-se dient que havia decidit enviar la carta “de presidente a presidente” sense ànims de “crear problemas” i “en bien de este principio de orden y para ratificar la necesidad de seriedad y responsabilidad”. Finalment no hi va haver dimissió ni censura del president de la FAVB, en bona part perquè Carles Prieto, Jordi Vallverdú i Basilio González van asserenar els ànims dient que calia que “en las entrevistas con el Gobernador debe irse con un alto espíritu de razón y moral, por lo que debe perfeccionarse el mecanismo” (Prieto); que “quien no participa no tiene derecho a criticar” (González), i que “es lógico que la Federación tenga una crisis de opiniones pues está en plena evolución y crecimiento y deben revisarse los conceptos” (Vallverdú). Al seu torn, Frías va admetre que “es difícil por parte de la Junta y de él mismo tener que luchar en doble frente a que obliga la defensa de las Asociaciones y el no romper con la autoridad constituída”.

L'altre exemple, més emblemàtic fins i tot, és la reunió que la junta de la FAVB va mantenir amb el governador Rodolfo Martín Villa el 25 de novembre de 1975, com aquell qui diu amb el cadàver de Franco, mort el dia 20, encara calent. Més enllà dels continguts de la trobada reflectits un informe intern de la FAVB (relacions amb l'alcaldia, polèmica sobre l'ús del català, Pla Comarcal, atemptats *ultres* contra associacions de veïns, autorització d'actes i manifestacions), és de suposar que aquella reunió va servir perquè el governador prengués la temperatura a l'oposició antifranquista catalana més organitzada. Un termòmetre encara més significatiu si és té present que el 19 de novembre, just el dia abans de la mort del dictador, el Ministeri de Governació havia denegat definitivament la legalització de la Federación de Asociaciones de Vecinos de Madrid, sol·licitada a imatge i semblança de la FAVB.

Així doncs, quan el 9 de gener de 1976, el mateix dia que Salvador Sánchez-Terán era nomenat governador civil de Barcelona en substitució de Rodolfo Martín Villa, la premsa es va fer ressò de la notícia *filtrada* per l'oposició de que aviat se sol·licitaria el permís per a una marxa pacífica per l'amnistia encapçalada per les associacions de veïns i la FAVB, ja feia moltes setmanes que el moviment veïnal hi treballava a l'avançada de l'Assemblea de Catalunya, que *de facto* hi va delegar les seves funcions o la va fer servir de paraigua legal sota el qual actuar. Ja va ser simptomàtic el discurs de la FAVB en el sopar de comiat a l'alcalde Enric Masó, el 23 de setembre de 1975, quan el president de la Federació va reclamar obertament democràcia essent conscient de que l'acte era retransmès en directe per la Cadena SER a tota Espanya. Però és que abans fins i tot de morir Franco, el 3 de novembre de 1975 es van reunir un número indeterminat d'associacions i entitats de barri conscients de "la necessitat de coordinar-nos tots plegats, sense exclusions" i van fer córrer dos documents "com a punt de partença del nostre treball a realitzar en aquests moments". Es tractava, per una banda,

de les conclusions del cicle de xerrades sobre les Terceres Vies del juny de 1975 –el primer dels cinc punts de les quals considerava textualment “condició indispensable una amnistia amb la llibertat de tots els presos polítics”- i d’una carta elaborada a l’octubre inicialment per 28 associacions de veïns i entitats ciutadanes, professionals i religioses de Barcelona (al novembre serien ja 52 les entitats signants) que, després de les darreres execucions de la dictadura, rebutjava la pena de mort i apostava per obrir un debat públic sobre “las condiciones mínimas para una convivencia pacífica y democrática”.

Fruit d’aquest debat és l’extens informe mecanografiat de quatre pàgines, datat el 3 de desembre de 1975 i conservat tant als arxius de la FAVB com publicat íntegrament en alguna revista veïnal i que, sota el títol genèric “Asociaciones de Vecinos de Barcelona. Informe”, conclouïa que el “único nombre que comprende el verdadero espíritu de la democracia [es] amnistía”⁶⁷⁵. És precisament aquest informe, que exigia també llibertats polítiques democràtiques i el sufragi universal, el que Carles Prieto va llegir i entregar el 4 de desembre a Manuel Fraga durant la seva reunió amb la FAVB i el moviment veïnal al Centre Social de Sants. La gestació de la manifestació data probablement, doncs, d’aquelles dates de desembre, com una manera de fer un pols al nou ministre de Governació, Manuel Fraga, nomenat poc després de la seva entrevista amb la FAVB, per veure fins a quin punt de tolerància demostrava. En tot cas, serveixi d’exemple del grau de consciència i mobilització veïnal en favor de l’amnistia el fet que, el 22 de novembre, tant sols dos dies després de morir Franco, l’AV Les Corts (i 34 veïns més a títol individual) va enviar el següent telegrama al cap de la Casa del Rei: “Ruego comunique a S.M., de acuerdo con sus palabras de abrir una nueva etapa de convivencia nacional, petición de amnistía como primer paso. Asociación de Vecinos de Les

---

⁶⁷⁵“Asociaciones de Vecinos de Barcelona, Informe”, a “Los barrios hablaron a Fraga”, a *Les Corts*, núm. 11, (hivern 1976), p. 6-7.

Corts”⁶⁷⁶. Altres associacions van tenir iniciatives similars. És el cas de l’AV Districte V, que “en su día elevó un telegrama al Príncipe de España, hoy Rey, solicitándola [l’amnistia]”⁶⁷⁷. I ho demostra també el telegrama enviat al Rei per l’AV La Pau, el 17 de gener de 1976, “siguiendo el fraternal ejemplo de diversas asociaciones y entidades de Barcelona” i sol·licitant “la concesión de una Amnistía General y la revocación de la Ley de Congelación Salarial”⁶⁷⁸.

També cal interpretar com una manera d’esperonar la convocatòria de la manifestació de l’1 de febrer el fet que la FAVB aconseguís desafiar amb èxit el franquisme, com ja hem vist, convertint la seva assemblea extraordinària de l’11 de desembre sobre el català, a l’Hotel Oriente, en un acte de debat polític obert i amb participació de molta gent aliena a la Federació. A falta d’altres instàncies oposidores i plurals legals, és evident que en aquell moment històric la FAVB exercia de paraigua de l’Assemblea de Catalunya. Una realitat que els antifranquistes de Madrid maldaven per imitar o importar. La prova és que el dia abans d’aquesta assemblea extraordinària de la FAVB, les associacions de veïns de Madrid i diverses personalitats que els donaven suport van dirigir una carta al president del Govern, Carlos Arias Navarro, demanant-li explicacions per la denegació de l’autorització de la seva Federació el 19 de novembre. Però, al mateix temps, el moviment veïnal de Madrid aprofitava la missiva per acabar sol·licitant també l’amnistia. Una prova més de que aquesta reivindicació, comú al moviment antifranquista, estava molt arrelada al conjunt del moviment veïnal més combatiu. Vet aquí la transcripció de la carta madrilenya que, el 10 de desembre de 1975, demanava l’amnistia al president del Govern:

---

⁶⁷⁶“Petició d’amnistia”, nota informativa a *Les Corts*, núm. 11 (hivern 1976), p. 3.

⁶⁷⁷ “Amnistia”, a *Boletín informativo*, s/n, (febrer 1976), AV Districte V, p. 3.

⁶⁷⁸ Telegrama de l’AV La Pau al rei Joan Carles I, 17/1/1976, reproduït a la penúltima pàgina del butlletí de l’AV La Pau, s/n, (gener de 1976).

“Los abajo firmantes, profesionales preocupados por la problemática urbana de Madrid, nos dirigimos a V.E. con objeto de mostrarle nuestra sorpresa y preocupación por la denegación de que ha sido objeto la constitución de la Federación de Asociaciones de la provincia de Madrid.

Valoramos extraordinaria y positivamente la labor que realiza el conjunto de Asociaciones de Vecinos porque consideramos que, en el caótico desarrollo urbano de nuestra capital (propiciado deliberadamente por los grupos de presión que sólo buscan su beneficio personal) éstas cumplen una importante labor de paliamento de las innumerables carencias estructurales y que, por ende, participan en la necesaria labor de convivencia democrática de todos los ciudadanos.

Por esta razón, no podemos comprender cómo se deniega la constitución de la Federación de Asociaciones, se *congelan* los expedientes de constitución de unas cuarenta Asociaciones en trámite (a pesar de reunir todos los requisitos que marca la vigente ley de asociaciones) y se detiene a los miembros de algunas de éstas, cómo ha sido el caso reciente de la Asociación en trámite del barrio de Salamanca. En definitiva, estimamos que la práctica administrativa viene a restringir aún más los ya en sí estrechos cauces de la legislación en vigor.

En consecuencia, nos unimos a voces tan cualificadas que exigen en este delicado momento político el restablecimiento de los plenos derechos públicos subjetivos de asociación, reunión y expresión, que en el ámbito concreto de las Asociaciones de vecinos ha sido notablemente restringido en los últimos tiempos. En consonancia con el restablecimiento de los derechos públicos subjetivos, creemos que es llegado el momento de promulgar una amnistía total que ponga a la sociedad española en condiciones de iniciar una vía plena de convivencia democrática y de concordia, ya que estimamos que es ése el deseo mayoritario del pueblo español”⁶⁷⁹.

En tot cas, és sabut que, finalment, el 19 de gener de 1976, quatre dies després de la presa de possessió del nou governador Salvador Sánchez Terán, la FAVB va sol·licitar el permís per a una marxa legal, “pacífica y ordenada y silenciosa”, prevista pel diumenge, 1 de febrer, a les 11 del matí i amb un trajecte comprès entre el Saló Víctor Pradera (avui passeig de Lluís Companys) i la plaça de Catalunya. La sol·licitud de manifestació la va presentar Juan Frías Almarza al capdavant d’una llarga llista de 160 signants que li donaven suport “con carácter personal y sin otra representación que su

---

⁶⁷⁹ Carta de les associacions de veïns de Madrid al president del Govern, Madrid, 10/12/1975. Reproduïda a GARCÍA FERNÁNDEZ, Javier i GONZÁLEZ RUIZ, María Dolores. *Presente y futuro de las asociaciones de vecinos*, Pecos Editorial, 1976, Madrid, p. 119-120.

calidad de ciudadanos de Barcelona”. En aquesta llista figurava tota la junta de la FAVB⁶⁸⁰, els presidents o vicepresidents de 22 associacions de veïns de Barcelona⁶⁸¹, set de l’Hospitalet de Llobregat, dues de Badalona i una altra de Cornellà⁶⁸²; els degans o presidents de vuit col·legis i associacions professionals⁶⁸³; els representants de 10 entitats cíviques⁶⁸⁴ i de 15 de religioses catòliques⁶⁸⁵; diversos intel·lectuals, artistes i personalitats del món acadèmic, universitari, periodístic o de la cultura⁶⁸⁶; 23

---

⁶⁸⁰ Juan Frías, Joan Lleonart, Albert Pons Valón, Jordi Vallverdú, Ricardo Giménez, Francesc Ponsa, Carles Prieto, Basilio González, Miquel Esquirol, María Ángeles Rivas, Francisco Solé i Jaume Closas.

⁶⁸¹ Santiago Terribas (Coll), Manuel Cardona (Sant Martí de Provençals), María Ángeles Rivas (Nou Barris), Roger Rodés (Poble Sec), Lluís Reverter (Sarrià), Miquel Font (Les Corts), Juan Iranzo (Horta), Francesc Porret (Sant Andreu), Josep M. Prochazka (Poblenou), Manuel Collado (Sagrada Família), Josep Cunillera (Districte V), Francesc Benages (Gràcia), Josep M. Serra (Sant Gervasi), Manuel Ibern (Barceloneta), Francesc López (Clot-Camp de l’Arpa), Basilio González (Port), Josep Carbonell (La Sagrera), Adolf Morte (Joan Maragall-Guinardó), Oriol Serrano (Sant Antoni), Josep Xarles (Sants), Vicente Faus (Turó de la Peira) i Lluís Moral (Verneda Alta).

⁶⁸² Salvador Pastor (Centre Social La Florida), Pedro Ferrer (AV La Florida), Miguel Segovia (La Marina), Antonio Hortelano (Campoamor), José Prats (Sant Josep), Felipe Gómez (Collblanc-La Torrassa), Maria Glòria Hernández (Can Serra), Alfredo Amestoy (Sistrells de Badalona), Josep M. Boada (Sant Roc de Badalona) i Frederic Prieto (Sant Ildefons de Cornellà).

⁶⁸³ Joan Majó i Jaume Bassa (Enginyers Industrials), Eulàlia Vintró (Llicenciats), Josep Miquel Abad (Aparelladors), Francesc Borrell (Farmacèutics), Ramon Espasa (secció Hospitals del Col·legi de Metges), Jaume Sabater (Enginyers de Camins) i Lluís Costa (Pèrits Agrícoles).

⁶⁸⁴ Miquel Esquirol (Amics de la Ciutat), Anton Cañellas (Amics de l’ONU), Heribert Barrera (Amics de la Unesco), Òscar Colom (Societat Naturista Vegetariana), Miguel Núñez (Associació d’expresos de Catalunya), Jacint Humet (Federació Diocesana de Pares de Família), Marta Mata (Rosa Sensat), Carola Ribaudí (Antics Alumnes de la Normal), Trinidad Sánchez-Pacheco (Mujeres Universitarias de Barcelona) i Antoni Tomàs (Federació Espanyola de Cine-Clubs).

⁶⁸⁵ Joan Carrera i Joaquim Pibernat (Justícia i Pau), Àngel Colom (Pax Christi), Jordi Bofarull (Lluïsos de Gràcia), Josep Dalmau (Comunitats de Base), Josep Camps (Associació Catalana d’Eclesiàstics), Francesca Munt (Guies Sant Jordi), Josep M. Balcells (Moviment Internacional de la Joventut Rural Catòlica), Pere M. Comas (MUEC), Maria Isabel Roura (Grup Cristià de Drets Humans), Josep Miró (SECOD), Josep Ribera (Agermanament), Josep M. Galvany (delegat de Pastoral Obrera), Jaume Botey (Casa Reconciliació Parròquia Can Serra) i Ramon Morer (Comunitats Cristianes de Badalona).

⁶⁸⁶ Entre d’altres, Pedro Ramon Moliner (Universitat Politècnica), Javier de Cárdenas, Enrique Trillas, Manuel Solá-Morales i Luis Ignacio Bolibar (Escola d’Arquitectura), Manuel Jiménez de Parga, Ignasi Vila i Carles González (UB), Eusebi Casanelles, Antoni Caparrós, Joan Clavera, Josep Antoni González Casanova, Emilio Lledó, J.A. Aragay, Joan Argenté, Josep Gual, Juan González (corresponsal *La Vanguardia* a Badalona), Joan Soler (Escola Thau), Enric Giralt (corresponsal *Correo Catalán* a Badalona), Manuel J. Campo Vidal, Antoni Tàpies, Josep M. Castellet, Ignasi Pontí, Pau M. Monguió, Ramon Moragas, Joan Albaigès, Xavier Folch, Josep M. Calsamiglia, Ramon Bastardes, Francesc Vallverdú, Jordi Porta (Fundació Bofill), Maria Dolors Folch, Rafael Ribó, Carles Santos, Francesc Vicens, Alfred Lucchetti, Raimon, Francesc Pi de la Serra, Ovidi Montllor, Anna Ricci, La Trinca, Jordi Teixidor, Carles Duran, Fèlix Cucurull i Josep A. Codina.

representants del món sindical⁶⁸⁷; tres regidors de Barcelona i dos de Badalona⁶⁸⁸; i, tancant la llista, els principals noms del Consell de Forces Polítiques de Catalunya⁶⁸⁹ i de l'Assemblea de Catalunya⁶⁹⁰, a banda de l'enginyer i urbanista Albert Serratosa i del sacerdot i *captaire per la pau* Lluís Maria Xirinacs.

No deixa de ser irònic que entre els arguments adduïts per la FAVB en la sol·licitud inicial hi hagi al mateix nivell citats “como justificación y antecedentes similares” els precedents de diferents manifestacions veïnals autoritzades en els darrers mesos a Barcelona -citant expressament “el pasacalles de petición de escuelas públicas del día 19 de marzo de 1975 en San Andrés y la Sagrera y que recibió el permiso correspondiente del anterior Gobernador Civil y actual Ministro D. Rodolfo Martín Villa”- i, així mateix, “las varias manifestaciones públicas autorizadas en años anteriores en diversas capitales y en particular las celebradas en la plaza de Oriente en Madrid y recientemente en nuestra ciudad, celebrada en la plaza de San Jaime con posterior manifestación por diversas calles, principalmente las de Fernando y Ramblas”.

David Ballester i Manel Risques expliquen molt bé el procés d'organització i desenvolupament de les manifestacions de febrer de 1976⁶⁹¹, però erren en alguns detalls sobre la FAVB en passar per alt el contingut exacte de les comunicacions entre

---

⁶⁸⁷ Francesc Amorós, Antonio Varela, Antonio Guerrero, Albert Martí Parera, Agustí Prats, Xavier Cassassas, Rafael Madueño, Maria Carmen Lozano, Pere Camps, Alexandre Vellaz, Manuel Castell, Jesús Aldea, Sergio Alvarado, Isidor Boix, Mercedes Estévez, Albert Fina, Miguel Guerrero, Jorge Castillo, Rosa M. Fonolleda, Carme Turró, Elvira Conejero, Carmen Cervera i Maria Josep Aranés.

⁶⁸⁸ Eduardo Tarragona, Alfonso Cánovas i Jacint Soler Padró (Barcelona), i Cecília March i Ernest Rojo (Badalona).

⁶⁸⁹ Jordi Pujol, Miquel Roca, Jaume Casanovas, Joan Colomines, Heribert Barrera, Josep Verde Aldea, Llibert Cuatrecases, Joan Cornudella, Albert Alay, Joan Cabré, Enric Moltó, Joan Armet, Joan Reventós i Pere Ardiaca.

⁶⁹⁰ Agustí de Semir, Jordi Carbonell, Josep Benet i Pere Portabella.

⁶⁹¹ Vegeu BALLESTER, David i RISQUES, Manel. *Temps d'amnistia. Les manifestacions de l'1 i el 8 de febrer a Barcelona*, Edicions 62, Barcelona, 2001.

la Federació i el Govern Civil. Per exemple, donen per fet que es va sol·licitar la manifestació dient que seria sense pancartes quan, en canvi, a la petició escrita es diu que l'acte serà una “marcha pacífica y ordenada y silenciosa por el itinerario que más abajo se indica, encabezada por los peticionarios y firmantes de este escrito, con número indeterminado de pancartas con el único texto de: Amnistía”. També diuen Ballester i Risques que el segon signant de la llista de petició era Albert Pons Valón, substitut del difunt Juan Frías en la presidència de la FAVB. Però en realitat Pons Valón era només el tercer i qui va assumir, com a segon signant real, la responsabilitat formal de la petició de manifestació després de la mort de Frías, el 25 de gener, va ser el vicepresident Juan Lleonart Clarasó. Així consta en la carta adreçada al governador civil el 26 de gener com a resposta a la denegació inicial del permís de manifestació notificat a Juan Frías el 23 de gener. Argumentava el governador que “la petición de amnistía ha sido efectuada por diferentes entidades y personalidades y el Gobierno tiene conocimiento de ello y está procediendo a los estudios precisos sobre esta materia” i que “no obstante el buen propósito de los organizadores no puede ofrecerse seguridades de que el orden público no sea alterado por grupos ajenos a la organización”, de manera que “este Gobierno considera que no es procedente celebrar en estos momentos el acto solicitado y en consecuencia deniega la autorización”.

Salvador Sánchez-Terán, en les seves memòries, no dubta a qualificar de “la manifestación ciudadana más importante” la marxa de l'1 de febrer, que va reunir “*el todo Barcelona* de la oposición al Régimen” exigint l'amnistia i el va obligar a consultar dues vegades amb el Ministeri de Governació sobre la prohibició de l'acte:

“La manifestación ciudadana más importante fue la celebrada en Barcelona, el 1 de febrero de 1976. Su convocatoria correspondía a la llamada Comisión de los 150, un notabilísimo elenco de personalidades catalanas, pertenecientes a asociaciones de vecinos, colegios profesionales, entidades culturales y religiosas,

universidad, movimiento sindical, ayuntamientos, artistas e intelectuales y, por supuesto, todos los dirigentes del Consell de Forces Polítiques, que se acababa de crear, y una representación de la Asamblea de Catalunya. Allí estaba *el todo Barcelona* de la oposición al Régimen, y su objetivo era la petición de amnistía.

Ante la importancia de la convocatoria, el gobernador civil consultó en dos ocasiones con el Ministerio de la Gobernación, que denegó la autorización. Ni el clima político a los dos meses de la muerte de Franco estaba para autorizar manifestaciones multitudinarias, ni el ambiente crispado de huelgas tensas aconsejaba la presencia de masas en las calles, y además el tema de la amnistía era específicamente inabordable en aquellos momentos. Éstas eran las razones de Fraga, que el gobernador de Barcelona compartía.

A pesar de la desautorización, hubo diálogo entre los convocantes y la autoridad gubernativa, para intentar aplazar la convocatoria o minimizar los enfrentamientos; pero no se llegó a un acuerdo”⁶⁹².

La resposta dels convocants a la prohibició, per carta registrada i signada per Juan Leonart el 26 de gener, va ser comunicar que el vicepresident de la FAVB assumia “la titularidad del grupo peticionario por fallecimiento del primer firmante D. Juan Frías Almarza” i suplicar que el Govern Civil “se digne autorizar una reunión de los firmantes de la petición inicial según lista que se acompaña con la triste excepción de D. Juan Frías (q.e.p.d.)” per poder fer “deliberaciones sobre la comunicada suspensión de la manifestación del día 1 de febrero y acuerdos al respecto”. El governador no va autoritzar tampoc aquesta reunió encoberta de l’Assemblea de Catalunya malgrat que, segons la carta de Leonart, “se solicitó verbalmente a su Excelencia el Sr. Subgobernador en la entrevista por los Sres. D. Alberto Pons y D. Jorge Vallverdú, tercer y cuarto firmantes respectivamente, con la aquiescencia de principio del mismo”. L’únic al que va accedir Salvador Sánchez-Terán és a rebre una comissió dels organitzadors, que li van deixar clar des de bon principi que la manifestació no seria desconvocada i va servir perquè la premsa titulés l’endemà, 28 de gener: “La

---

⁶⁹² SÁNCHEZ-TERÁN (2008), p. 85.

autorización de la marcha pro-amnistía en vía de negociación”⁶⁹³. Això, afegit a un comunicat de la FAVB, publicat el 29 de gener, que demanava trobar una sortida a l’ampli suport popular que la iniciativa pro-amnistia havia recollit, va fer irreversible la celebració de la manifestació de l’1 de febrer. De res va servir una trucada de Sánchez-Terán a Pons Valón el dissabte 31 de gener emplaçant-lo a una reunió el 3 de febrer. Aquest, ben considerat al Govern Civil des de l’època de Martín Villa, va fer gestions de mediació amb una cinquantena dels peticionaris, majoritàriament d’esquerres i afins al PSUC, però tots van decidir no fer-se enrere davant de l’abast que havia assolit la crida a manifestar-se el dia 1 i van quedar d’acudir-hi sota la coartada moral d’intentar canalitzar la protesta. Aquest és el record i la valoració que conserva Carles Prieto dels dies previs a la manifestació:

“[Amb] lo del 1 i el 8 [de febrer] el gran avantatge que vam tenir és que la negativa per a la manifestació es va mantenir fins a l’últim moment. I la negativa va venir a l’últim moment, de manera que la sensació que vam tenir és que no va ser el Sánchez-Terán qui la va prohibir, sinó que la hi van fer prohibir. I això és el que ens va permetre la gran convocatòria”⁶⁹⁴.

Al marge del seguiment de les vicissituds de la convocatòria que en va fer la premsa diària, la difusió i èxit de la manifestació havien quedat assegurats per dues vies comunicatives alternatives molt poderoses. Una va ser la tanda de tres concerts que Lluís Llach va fer al Palau dels Esports els dies 15, 16 i 17 de gener, autoritzats pel que s’ha presentat com una decisió personal de Sánchez-Terán (qui sap si aconsellat pel seu predecessor Martín Villa) i en contra del criteri del ministre Manuel Fraga. L’altra eficaç via alternativa de convocatòria va ser la premsa de barris, molt important a l’època. Els números de gener de 1976 de revistes tan emblemàtiques com *Quatre*

---

⁶⁹³ Citat per BALLESTER i RISQUES (2001), p. 44.

⁶⁹⁴ Carles Prieto, entrevista amb l’autor (Barcelona, 12/12/2012)

Cantons (Poblenou) i *Les Corts*, al costat d'altres tan diverses com el *Butlletí de l'Associació de Veïns del Barri de Sant Antoni*, el butlletí *Nuestra Voz* de l'AV Turó de la Peira-Vilapiscina-Ramon Albó i el de l'AV Grup La Pau van convocar obertament (i algun fins i tot va editorialitzar⁶⁹⁵) la manifestació de l'1 de febrer. Les capçaleres que explícitament van treure a portada la qüestió de l'amnistia aquell gener van ser *Les Corts* (amb l'excusa d'informar de la reunió de les associacions de veïns amb Fraga) i *Nuestra Voz*. Aquesta última revista va titular “Clamor general en solicitud de amnistía” amb dues imatges de portada de Lluís Maria Xirinachs i Marcelino Camacho que reproduïen, al costat, i per tant també a portada, dos textos breus manuscrits i dirigits expressament a l'AV Turó de la Peira firmats del seu puny i lletra, respectivament, pel sacerdot català i *captaire de la pau* (amb la signatura afegida del seu company Ferran Garcia Faria) i el conegut líder comunista madrileny de Comissions Obreres, encausat en el Procés 1.001. Deien:

“Des de la porta de la Presó Model de Barcelona fa vuit dies que uns captaires de la pau vetllem de sol a sol tot demanant l'amnistia, el desig de pau de tots els pobles d'Espanya. Als veïns del Turó de la Peira, tan valents per demanar una millor convivència ciutadana, us diem que cal lluitar, tots, cadascú en el seu lloc i segons les seves possibilitats per fer una societat de companys, una societat d'homes sense privilegis i sense opressions. Això és AMNISTIA” (Ferran Garcia Faria i Lluís Maria Xirinachs)⁶⁹⁶.

“Madrid 25 de diciembre 1975. Queridos amigos de la Asociación de Vecinos del Turó de la Peira. Barcelona. Cuando la Amnistía y las libertades democráticas y nacionales ya casi se tocan, quien habló de pasado, de poner cerco a la vida. Os abraza cordialmente” (Marcelino Camacho)⁶⁹⁷.

---

⁶⁹⁵ És el cas de *Quatre Cantons*, *Butlletí de l'Associació de Veïns del Barri de Sant Antoni* i *Nuestra Voz*.

⁶⁹⁶ *Nuestra Voz*, s/n, revista de l'AV Turó de la Peira (gener 1976).

⁶⁹⁷ *Ibidem*.

L'editorial de la revista del Turó de la Peira reblava el clau del que significava l'amnistia en clau política i també de barri: “La Amnistía significa en primer término la Libertad, la Paz, la Justicia y la Democracia en toda su plenitud. Conseguido esto, tendremos al alcance de la mano la solución de nuestros problemas, las escuelas, los institutos, los hospitales y los ambulatorios de que ahora carecen nuestros barrios y por lo que nosotros seguiremos trabajando a pesar de todas las dificultades y de todas las amenazas. Lo que nos interesa es ofrecer a nuestros hijos un futuro más sencillo, más tranquilo, un futuro cargado de mejores promesas que el presente”⁶⁹⁸.

Amb tot, la publicació veïnal del gener de 1976 que mereix ser analitzada amb especial atenció és el número 123 de *Quatre Cantons*. La portada estava dedicada a “El Poble Nou de Porcioles” i anunciava amb una faixa una entrevista a Jordi Pujol. L'editorial de la pàgina 3 reclamava “que la amnistía se produzca ya” i replicava les maniobres dilatòries explicitades pel ministre Manuel Fraga en unes declaracions a *The New York Times*. En un requadre a sota de l'editorial i al costat de la manxeta, *Quatre Cantons* recordava que els seus dos directors, el professional Josep M. Huertas i el nominal Joan Soler, seguien detinguts, respectivament, a la Model i en unes dependències eclesials. L'amnistia, per tant, també es reclamava per a ells. La publicació recollia així mateix en pàgines interiors, citant informacions de la premsa diària, les primeres 150 adhesions a la manifestació de l'1 de febrer. I, en la seva penúltima pàgina, reproduïa el primer comunicat per l'amnistia subscrit el desembre de 1975 per 67 entitats veïnals i ciutadanes de Barcelona, l'origen de la Comissió dels 150, entre les quals es destacava la presència de l'AV Poblenou⁶⁹⁹.

---

⁶⁹⁸ Ibidem.

⁶⁹⁹ *Quatre Cantons*, núm. 123 (gener 1976).

Tot plegat adquireix un significat especial si es creua amb les declaracions de Jordi Pujol a l'entrevista que el dramaturg, empleat comercial i membre del consell de redacció de la revista Nicasí Camps li feia en aquell número de *Quatre Cantons*. Una entrevista de cinc pàgines feta la matinada del 13 al 14 de desembre de 1975 després d'una conferència de Pujol al Casino l'Aliança titulada "El catalanisme, una voluntat de ser; una voluntat de crear". Més enllà del fet, destacat en titulars, que Pujol es va esplaïar explicant que "el problema més gran que té Catalunya és el de la immigració" perquè "és un fet que podria dislocar definitivament Catalunya", el que aquí interessa ressaltar és que el banquer i aleshores ja líder de CDC, que havia mantingut contactes més o menys fluïts amb Manuel Fraga i Rodolfo Martín Villa destinats, almenys pel que fa al moviment veïnal, a contenir l'hegemonia comunista, no albirava pas a mitjan de desembre de 1975, just després de ser nomenat el primer Govern de la Monarquia, l'acceleració de la transició que estava a punt de produir-se el febrer següent. En cap moment de l'entrevista va mencionar Pujol l'amnistia -ell, com altres membres del Consell de Forces Polítiques i de la permanent de l'Assemblea de Catalunya, s'adheriria a la convocatòria de la FAVB a darrera hora i, personalment, no hi assistiria- i quan va ser preguntat pel "futur democràtic de Catalunya" i "el futur de la resta d'Espanya" va respondre en termes molt moderats. Val la pena reproduir íntegres les dues últimes respostes consecutives de Pujol perquè il·lustren que l'èxit i la sacsejada de les manifestacions de febrer (seguides de la vaga general de Sabadell) van agafar per sorpresa tant les principals autoritats governatives franquistes (incloses personalitats considerades aleshores aperturistes com Fraga i Martín Villa) com els líders de la burgesia catalanista democristiana que hi havien mig pactat un inici lent i controlat de la transició per mirar de contenir l'hegemonia de l'esquerra marxista, en especial els comunistes, a canvi de tímids avenços catalanistes:

“-Com veu el futur democràtic a Catalunya?

-Jo crec que millorarà. És clar que està molt malament, per tant, millorar no és difícil. Haurem de fer un plantejament una mica diferent del que estem fent fins ara, i aquí hi torna a jugar altra vegada el dèficit polític. Quan arribi el moment costarà un temps... Lògic això. Ha passat sempre després de situacions tan llargues de dictadura. Per tant la situació catalana crec que millorarà, però per aconseguir alguna cosa més... més substancial, doncs... jo no acabo de veure, que tal com van les coses, poguem esperar gaire d'immediat. Diferent que hi hagués una situació de canvi, molt profunda [sic], molt radical, però ja dic, tal com van les coses, lenta i ben controlades des del propi poder, em fa l'efecte que trigarem a poder donar un canvi del tot important. Ara en llengua, en literatura, escola, publicacions... en fi en tota una sèrie de coses, segur que, en un termini curt, hi notarem la millora, que de fet, ja s'està notant.

-I el futur de la resta d'Espanya?

-Crec que hi haurà un cert procés més o menys llarg, més o menys ràpid, més o menys complet, probablement incomplet pel que nosaltres volem, de democratització. A mi em fa més por que quedarem endarrerits [sic] en la qüestió diguem-ne catalana, que no pas en la de seguir les obertures democràtiques”⁷⁰⁰.

Com exposa Rodolfo Martín Villa, “para comprender primero y explicar luego el cambio democrático no es necesario tanto contar anécdotas o desvelar supuestos secretos como examinar atentamente las condiciones objetivas en que se encontraba la sociedad española en ese momento, y analizar las fuerzas políticas y sociales en presencia y sus respectivas relaciones”⁷⁰¹. El que passa és que aquesta afirmació, que Martín Villa es fa venir bé per dir que no hi havia condicions per a la ruptura i sí, en canvi, per a una reforma impulsada des del poder i amb la garantia al darrera del canvi sociològic experimentat per la societat espanyola des dels anys 60, serveix també pel contrari. Per argumentar, per exemple, que a Barcelona -i les manifestacions de febrer de 1976 en són el màxim exponent- hi va haver una autèntica ruptura ja que la correlació de forces així ho va imposar més o menys per la via dels fets. El propi Martín Villa ho deixa entreveure implícitament en les seves memòries quan cita l'hegemonia

---

⁷⁰⁰ AHPN. Entrevista a Jordi Pujol, a *Quatre Cantons*, núm. 123, (gener 1976), p. 15-19.

⁷⁰¹ MARTÍN VILLA (1984), p. 40.

comunista al moviment veïnal i exposa les maniobres repressives, legals i electorals que van forçar a retardar les primeres eleccions municipals per por a que el mapa polític s'escorés massa cap a l'esquerra. Però no avancem conclusions i retornem als fets concrets de l'1 de febrer de 1976.

Des de primera hora del matí, els cossos repressius van prendre posicions als llocs estratègics del centre de Barcelona, amb el suport d'un helicòpter de la Prefectura Superior de Trànsit. Però les desenes de milers de manifestants que van sortir al carrer van desbordar les forces policials. L'agència Cifra va parlar de "algunos miles de manifestantes", *El Noticiero Universal* es va aventurar a xifrar-los en 25.000 i *Destino* va apujar el càlcul fins a 40.000 o 50.000 persones. Els organitzadors van donar la xifra de 70.000 i el que va quedar, en qualsevol cas, és que la BBC va parlar de la manifestació més important des del final de la guerra civil. La crònica de la jornada està ben relatada per David Ballester i Manel Risques⁷⁰². Val la pena afegir-hi només el detall de que a la capçalera de la manifestació, traslladada a darrera hora a la confluència de la Travessera de Gràcia i el passeig de Sant Joan per intentar esquivar la presència policial, el nucli dels convocants encara va intentar una negociació de darrera hora amb el Govern Civil. Així ho reviu un dels que hi era, Carles Prieto: "Encara recordo trucades des de capçalera de la manifestació amb el Govern Civil. Quan vàiem allà la policia, va haver-hi trucades des de la cabina que estava al passeig de Sant Joan amb el sots-governador, perquè vam quedar així. El [Jordi] Vallverdú va trucar al subgovernador des del propi passeig de Sant Joan". Però no va haver-hi res a fer i quan tot just la capçalera havia avançat tres travessies, a l'alçada del carrer Rosselló, la policia va carregar sense contemplacions fins i tot contra els qui es van asseure a terra en un intent d'oposar resistència passiva, com va recollir Manel Armengol en la seva

---

⁷⁰² BALLESTER i RISQUES (2001).

sèrie de 18 fotografies que donarien la volta al món. Després tot van ser corredisses, enfrontaments i reconstitució de focus de la manifestació a diverses zones de la ciutat. Va haver-hi desenes de contusionats i ferits, inclosos periodistes, i desperfectes en diversos cotxes, cinc d'ells vehicles policials. Però tant sols dos detinguts: el veí de Sant Feliu de Llobregat Sebastià Saladrigas Molins, de 22 anys, i el veí de la Sagrada Família, militant del PTE i membre de l'AV Clot Josep Rizo Tarragó, de 18 anys. Ambdós van patir maltractaments a comissaria i van estar-se a la Model prop de dos mesos i mig, entre mostres de solidaritat als seus barris que, en el cas de Rizo, van incloure un recital de Quico Pi de la Serra organitzat per l'AV Clot al Foment Martinenc i on es van recollir 200.000 pessetes per a una fiança que al final no va caldre (els diners es van lliurar als jesuïtes de l'Escola Tècnica del Clot).

Els informes interns de la policia sobre l'1 de febrer van determinar que “por el número de asistentes y ámbito de la manifestación en sus diversas y escalonadas apariciones, se considera como la de mayor trascendencia de cuantas se han producido en estos últimos años”. La Jefatura Superior fins i tot va assenyalar l'endemà que “estos asuntos revisten en el fondo una gravedad muy considerable, ya que es evidente que nunca la oposición al régimen hizo un alarde de fuerza tal como el desplegado en el día de ayer”⁷⁰³. La demostració de força es va repetir una setmana després, el 8 de febrer, convocada ara ja directament per l'Assemblea de Catalunya i, alertades tant les autoritats com la oposició antifranquista, amb més presència policial i sense una afluència tan massiva de manifestants (*The Guardian* la va xifrar a la baixa en 20.000 persones). Un cop més, però, el moviment veïnal i les xarxes socials de barri on les dones jugaven un paper important van ser clau per a l'èxit d'aquesta segona manifestació per l'amnistia –en la que hi va haver una trentena de detinguts, entre ells el diaca i fundador de l'AV Clot

---

⁷⁰³ Informes citats per BALLESTER i RISQUES (2001), p. 69.

Joaquim Cervera⁷⁰⁴-, a la que es van afegir els lemes de llibertat i Estatut d'Autonomia. Els mateixos mecanismes van ser clau en la tercera, menys concorreguda i menys famosa manifestació per l'amnistia, convocada (i tampoc autoritzada) a Barcelona el 4 d'abril amb el lema compartit d'amnistia i ajuntaments democràtics després de que en diversos municipis metropolitans proliferessin grans manifestacions similars durant el febrer i març⁷⁰⁵. En deixa constància una nota informativa dels serveis d'informació policial lliurada al Govern Civil l'endemà de la protesta, el dilluns 5 d'abril:

“Aunque ni por medio de hojas clandestinas ni por pintadas en las paredes se había hecho una convocatoria escrita para efectuar manifestaciones callejeras ayer domingo; desde el pasado jueves por mercados, tiendas de comestibles y establecimientos donde principalmente acuden las mujeres y también algunas empresas comerciales con gran plantilla de personal administrativo, proliferaron rumores y bulos creando un clima alarmista sobre una nueva y más importante manifestación que se realizaría en la mañana de ayer, sin que se precisara el lugar de concentración.

Otros rumores señalaban que esta manifestación tendría más envergadura y profundidad, ya que se sumarían un importante número de abogados como protesta por la prohibición del Gobierno Civil de las dos anteriores y la actuación de la fuerza pública al reprimir con violencia para disolver las pacíficas manifestaciones.

Estos pronósticos no se cumplieron ya que la actividad subversiva fue muy pequeña en número y tiempo, quedando todo reducido a que a las 12 horas comenzaron a llegar al Parque Güell pequeños grupos de diez a quince individuos de ambos sexos y sobre las 12.30 horas ya se habían manifestado en la plaza de

---

⁷⁰⁴ Sociòleg i capellà, Joaquim M. Cervera va ser un dels fundadors de l'AV Clot en la seva etapa de diaca i quan se'l considerava proper al PSUC. Detingut per participar a la manifestació del 8 de febrer de 1976, va ser un dels fundadors de la JOBAC i consiliari d'aquest moviment juvenil també quan es va fusionar amb la JOC. Seminarista i diaca a la parròquia de Sant Martí del Clot (1971-1976), es va diplomiar en Sociologia a l'Institut Catòlic de París, col·laborant, a la vegada en la parròquia de St. Pierre i St. Paul de Montreuil, a la perifèria obrera de París. De 1978 al 1982 va ser vicari de la mateixa parròquia del Clot i del 1982 al 1989 a la parròquia de Sant Andreu del Palomar. Després va acabar Sociologia a la Universitat Pontifícia de Salamanca (Institut Lleó XIII de Madrid), col·laborant al mateix temps en la parròquia La Cena del Señor de Madrid. El 1992 va ser nomenat rector de la parròquia de Santa Maria del Gornal, a l'Hospitalet, en substitució de Casimir Martí. Vinculat també a l'ACO.

⁷⁰⁵ A Santa Coloma de Gramenet, el matí del diumenge 28 de març es van manifestar més de 3.000 persones en una marxa no autoritzada que la policia no va tenir més remei que tolerar. Es van cridar consignes a favor de l'amnistia i les llibertats, la democràcia municipal i en contra de l'atur i l'encariment de la vida. Una antològica portada de la revista *Gramma* va recollir la protesta sota el titular “Los vecinos en la calle”. Vegeu *Gramma*, núm. 87, Santa Coloma de Gramenet, abril 1976, portada i p. 7. La mateixa publicació inclou una pàgina de còmic de Joma sobre l'amnistia (p. 25).

Gaudí de dicho parque unos trescientos individuos que desplegaron una gran pancarta que decía “Amnistía, libertad, Estatuto de Autonomía”. [...] Un grupo de unos cincuenta o sesenta muchachos, en el Paseo de Gracia a la altura de la calle Provenza, de nuevo paralizaron el tráfico rodado, por lo que la fuerza pública actuó rápidamente. [...] Durante el recorrido que hicieron estos manifestantes se dieron muchos gritos subversivos y fueron arrojadas muchas octavillas cuyo encabezamiento decía: “Abajo el Gobierno. Abajo la Monarquía”. Asimismo a las 12.30 horas en la Rambla dels Caçadors junto a Via Julia, se concentraron unas trescientas mujeres y niños y también algunos hombres que llevaban pancartas en las que pedían semáforos y escuelas gratuitas. Paulatinamente fueron llegando más mujeres, hombres y niños que sobre las 13 horas ya habían formado un grupo que se aproximaba al millar y circulaban por la Vía Favencia hasta la calle Palamós dando gritos también de amnistía y libertad. [...] Hay que destacar que desde el jueves pasado, la presencia en la vía pública de mujeres y niños en tan gran número y por mucho espacio de tiempo, denota una buena y bien dirigida orquestación, que mueve a su antojo a estos grupos, al parecer muy manejables y cuya organización con toda seguridad procede de las conflictivas Asociaciones de Vecinos, que llevan la voz cantante en estas actividades”⁷⁰⁶.

Abans d'aquesta darrera manifestació del 4 d'abril, l'impacte global de les manifestacions de l'1 i el 8 de febrer va quedar plasmat a la premsa, tant la catalana i espanyola com la internacional. I també a la premsa de barri. Revistes com *Vila de Gràcia* i *Quatre Cantons* van obrir portada dels números de febrer amb fotos de les manifestacions i grans titulars “Per l'amnistia”, acompanyats de cròniques de les dues jornades i, en el cas de la publicació de l'AV Gràcia, una gran foto-pòster de Jordi Tomàs a les pàgines centrals, cedida per *Canigó* i titulada, acompanyada de les quatre barres de la senyera, amb la divisa “Barcelona - 1 & 8 febrer. Jornades històriques”. De *Quatre Cantons* -que va publicar un editorial titulat “Democràcia total” recordant també “esos millares de obreros manifestantes de Madrid, Barcelona y el Baix Llobregat que han recorrido pacíficamente las calles de sus ciudades” durant aquell febrer-, val la pena reproduir íntegra la crònica de les manifestacions dels dies 1 i 8, feta a peu de carrer i

---

⁷⁰⁶ AHGCB. Nota informativa de la Jefatura Superior de Policía de Barcelona sobre “Incidentes del domingo”, 4/4/1976. Fons Governadors Civils. Caixa 35, reg. 456.

des d'una òptica veïnal per la jove periodista Àngela Vinent⁷⁰⁷. El seu títol, “Amnistia, fet quotidià”, ja dóna la mesura del que tot plegat representava per als barris:

“D’uns mesos ençà, la sol·licitud d’una amnistia total i política ha esdevingut un fet quotidià. Avui ja ha deixat de ser una paraula clandestina, vista freqüentment en octavilles llençades al carrer, per a passar a omplir les primeres planes de gairebé tots els diaris i revistes polítiques.

La pressió popular en aquests moments té un gran paper a jugar, i així s’està demostrant. Ja que és per mitjà d’aquesta pressió i assumint un compromís, com realment s’avança. És, però, un xic improbable que aquest govern concedeixi una amnistia amb tot el seu significat, perquè històricament sempre ha vingut donada per un canvi de poder i això no s’ha produït. En aquests moments donar una amnistia voldria dir que tothom que quedés en llibertat, al cap d’unes hores podria ésser tornat a empresonar per les mateixes causes que hi estava abans. Per això l’amnistia ha d’anar acompanyada d’una veritable llibertat.

Seria inacabable si haguéssim de citar aquí totes les peticions d’amnistia que s’han produït en les darreres setmanes. Cada dia als diaris arriba una llista considerable de gent i entitats que formulen els seus desigs. Per altra banda, això ha vingut a demostrar que no han estat els *progres* de sempre, els que la demanen, perquè s’estan destapant molts estaments i entitats que mai no havien gosat dir res, i com a fet més remarcable, la postura de molts Ajuntaments, que també s’ha definit així.

Avui qualsevol fet pot ser aprofitable per a demanar amnistia: recitals, xerrades, partits de futbol, i això és bo, ja que contribueix al fet que arribi a tothom, que tothom s’ho faci seu, que tothom assumeixi un protagonisme, donant lloc a ser realment els desigs de la majoria de la població.

S’han donat idees genials com la de les gallines deixades anar amb devantals pintades [sic] amb la paraula amnistia. Se n’han fet, se n’estan fent moltes de coses.

La presó Model s’ha convertit en un lloc de concentració espontània de gent. Amb l’estada d’en Xirinacs i els seus companys allà asseguts de sol a sol, des de fa força dies, i que segons ell, no se n’aniran fins que concedeixin l’amnistia. La gent hi acut contínuament, a tota hora. Hi ha grupets xerrant amb ell, la policia fa circular, però la gent hi torna. Dissabtes i diumenges al matí encara és més ple, i essent un lloc cèntric, hi ha un continu moviment, tothom sap perquè hi són allà i què pretenen amb la seva pacífica assentada.

DIA 1 DE FEBRER. MATÍ D’AMNISTIA

---

⁷⁰⁷ Veïna del Poblenou, Àngela Vinent Besalduch va començar a fer de periodista a *Quatre Cantons* sota l’ègida de Josep M. Huertas. Amb el temps esdevindria redactora de *Mundo Diario* i del diari *Avui* i cap de premsa de Pasqual Maragall, primer a l’alcaldia de Barcelona (1990-1996) i, després, a la presidència de la Generalitat (2003-2005). Durant un temps va ser cap d’informatius de Barcelona Televisió i, el 2005, va ser nomenada pel Parlament consellera de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió a proposta del PSC. Retirada del periodisme, des del 2007 es dedica a pintar i cuinar en un taller-restaurant.

Fins a l'hora de tancar aquest número, els fets més ressaltants han estat les grans manifestacions dels dies 1 i 8. Les més grans concentracions de gent al carrer, en tots els 40 anys de la història del règim.

La primera va celebrar-se el dia 1 de febrer. Un cop demanat permís a Govern Civil i posteriorment denegat, els 170 signants, representants d'Associacions de Veïns i entitats de Barcelona, sol·liciten una entrevista amb el governador per mirar d'arribar a una negociació. La resolució va ser: NO.

Malgrat aquesta decisió, el matí del diumenge, des de molts i diferents punts de Barcelona, es produïren marxades de gent en direcció a Gral. Mola/Diagonal, on havia de començar la manifestació en direcció a Víctor Pradera, lloc inicial de la concentració.

Ja abans d'arribar-hi, les intervencions de la policia per a dissoldre les marxades, es varen fer notar, no podent arribar gairebé ningú amb el seu grup de gent que havia sortit des del punt de trobada.

Un grup nombrós va sortir del Poble Nou però a l'altura del Passeig Carles I, ja va començar la dissolució. Un intent de reagrupament es veia inútil, perquè tornaria a passar el mateix, per això es va haver de continuar amb grupets molt reduïts.

La ciutat era un continu moviment, la xifra encara no és prou exacta, degut a la gran dispersió. Però el que sí és cert és que es varen mobilitzar més de 70.000 persones.

Les pancartes eren a punt. Un lema, el principal: AMNISTIA I LLIBERTAT. Representants del Consell de Forces Polítiques i els 170 signants formaven el capdavanter. Aturats a Gral. Mola, esperant que tothom anés arribant i col·locant-se. El grup es va anar engrandint. Ja era una gran massa compacta de gent, milers, no es pot definir exactament quants. Abans de començar, la policia carrega, dispara pilotes de goma i bombes lacrimògenes. Es resta asseguts a terra, s'està disposat a entomar-ho, però no pot durar més d'uns minuts. Els primers són els més afectats, alguns resulten ferits, Xirinacs és apalliat [sic] durament, junt amb molts d'altres.

Forçosament s'han de produir carreres, però la gent es va reagrupant, mentrestant gent nova ha anat arribant. S'inicia una gran manifestació pels carrers Girona i Aragó, de paret a paret, una llargada de 5 o 6 travessies. A mesura que s'avança s'hi afegeix gent. Es va engrandint. Ningú dels allà presents havien pogut contemplar des de 40 anys ençà una mobilització similar. Els veïns surten als balcons, aplaudeixen fortament, els manifestants contesten els aplaudiments encara amb més força. Es crida "Veïns al carrer...".

Un helicòpter de la policia sobrevola contínuament la zona, per anar informant les patrulles. Aquestes intervenen moltes vegades, tallant cada cop el grup i produint-se enfrontaments en algunes ocasions. Però eren massa per ser dissolts aviat. La reagrupació era espontània, iniciant en molts moments altres manifestacions per travessies d'Aragó.

Al mateix temps es van formant diverses manifestacions en molts punts de la ciutat: Víctor Pradera, Pça. Universitat, Rambles, intent d'arribar a la Model; totes són fortament reprimides.

Els cotxes col·laboren constantment amb els manifestants, tallen el trànsit impedit el pas a la policia, toquen els clàxons al so d'Amnistia. Els veïns continuen aplaudint.

De 10 a 14 va ser un continu. La ciutat clamava Amnistia. La policia reprimia. Molts cotxes varen resultar fortament abonyegats. Es varen haver d'atendre diversos ferits. La resposta popular va ser extraordinària, amb participació espontània de molts que en principi no anaven a l'acte. Acte que, malgrat no tenir el permís legal, es va dur a terme, donant lloc a una transcendència i repercussions importantíssimes. No va passar desaparebut per a ningú. Varen quedar molt clars quins són els desigs d'una bona part dels ciutadans. I que aquests estan disposats a pressionar i a actuar perquè s'arribi a una autèntica amnistia política.

DIA 8

Acollint-se a la llei de 1890, 25 signants, coneguts per les seves activitats a l'Assemblea de Catalunya, Consell de Forces i Associacions de Veïns, comuniquen al Govern Civil la celebració d'una manifestació per a l'amnistia, i l'Estatut al Parc de la Ciutadella. En aquesta comunicació es donava el detall de tot el recorregut. Al dia següent surt una nota del Govern Civil a la premsa, on diu que si aquesta manifestació es duu a terme, serà fortament reprimida per la policia.

Hi havia una gran ocupació d'efectius policials en moltes zones de la ciutat. El parc no es va obrir. La cavalleria era a fora. La impossibilitat de començar qualsevol tipus de manifestació massiva era evident.

Malgrat això, i de forma molt dispersa, des de les 11.30 fins a les 15.30 de la tarda es varen estar produint contínuament manifestacions, encara que en moltes, el nombre de gent era força reduït. Es fa impossible de comptabilitzar les persones que hi ha pres part, encara que es suposa eren varis milers.

Però els grans protagonistes d'aquest matí va estar els cotxes; els embussos que es varen [sic] organitzar eren impressionants; a gairebé totes les cantonades centríques de la ciutat hi havia cues de cotxes aturats, clàxons sonant contínuament, conductors a fora, pancartes, grups de gent al voltant aplaudint l'acció dels automobilistes...

El dia 8 també, com l'anterior diumenge, la ciutat va prendre part a importants accions per l'amnistia i els participants també han estat fortament reprimits.

Ha quedat molt clarament demostrat quin és el desig popular”⁷⁰⁸.

L'eco de les manifestacions de febrer es va perllongar en el temps. Ja hem vist que hi va haver una tercera manifestació per l'amnistia i els ajuntaments democràtics, el 4 d'abril, menys nombrosa i igualment reprimida però, en tot cas, relativament important en zones

---

⁷⁰⁸ VINENT, Àngela. “Amnistia, fet quotidià”, a *Quatre Cantons*, núm. 124 (febrer 1976), p. 22-23.

com el Carmel i Nou Barris. El moviment veïnal va aprofitar l'eco de tot plegat per causes concretes com la de Josep M. Huertas, que seria alliberat el 13 d'abril després de que la revista *Quatre Cantons* d'aquell mes hagués editorialitzat sense complexes “Llibertat, amnistia per en Huertas Clavería”⁷⁰⁹. I la FAVB, malgrat que va perdre ja el protagonisme de la marxa del dia 8 en benefici directe de l'Assemblea de Catalunya, encara va apurar el seu paper de paraigua legal i de mediació amb les autoritats governatives. Així, de l'anàlisi de la correspondència creuada amb el Govern Civil es pot saber que el 4 de febrer Albert Pons Valón, en nom dels 160 signants de la convocatòria del dia 1, va sol·licitar poder celebrar una assemblea el dia 6 a l'Hotel Oriente, tot apel·lant a la proposta verbal del governador, el 31 de gener, d'entrevistar-se amb els convocants el 3 de febrer. A la carta, Pons Valón especifica fins i tot l'ordre del dia proposat: valoració de la violenta repressió del dia 1 (que s'argumenta que s'hagués pogut evitar si l'acte hagués estat autoritzat) i propostes a debat. Entre aquestes s'apunta una recollida massiva de firmes per l'amnistia i la celebració d'un “acte popular” al Camp Nou amb artistes i discursos de persones sense concretar. La reunió va ser autoritzada, segurament amb la intenció -tant del Govern Civil com dels sectors més moderats de l'antifranquisme que representava un Pons Valón ja plenament identificat amb el pujolisme- d'explorar possibles alternatives a la segona manifestació, ja convocada pel dia 8, sota el lema de “Llibertat, Amnistia, Estatut d'Autonomia”, la mateixa tarda-nit del dia 1 en una reunió de cinc hores de la Comissió Permanent de l'Assemblea de Catalunya en la que “van participar 95 delegats en representació de 59 partits polítics i moviments comarcals, professionals, sindicals i de barri”⁷¹⁰.

---

⁷⁰⁹ “Llibertat, amnistia per en Huertas Clavería”, editorial de *Quatre Cantons*, núm. 126 (abril 1976).

⁷¹⁰ BALLESTER i RISQUES (2001), p. 72.

Coincidint, el 6 de febrer, amb la denegació governativa del permís -sol·licitat el dia anterior per 25 personalitats vinculades a l'Assemblea de Catalunya- per a la manifestació del dia 8, a l'Hotel Oriente es van trobar 93 dels 160 signataris de la petició per a la marxa també prohibida (però celebrada amb èxit) el dia 1. A la reunió, que va durar més de tres hores i per a la qual tots els assistents van haver d'identificar-se amb el DNI, es va debatre la possibilitat d'engegar una campanya de recollida de signatures i d'organitzar un festival reivindicatiu al camp del Barça. Però al final es va imposar l'hegemonia de l'esquerra i es va decidir tirar pel dret i sol·licitar el permís per a una nova manifestació, tot fent arribar a la premsa una nota oposant-se a la prohibició de la marxa ja convocada pel dia 8. D'aquella reunió del dia 6 a l'Hotel Oriente, avalada per la FAVB, en va sortir una àmplia comissió organitzadora que, paral·lela i en certa manera una còpia reduïda de l'Assemblea de Catalunya, tenia l'encàrrec de tirar endavant les gestions per aconseguir els permisos per fer els actes projectats⁷¹¹.

Aquesta comissió, que el Govern Civil i l'antifranquisme burgès i moderat que representava Albert Pons Valón van creure que podia ser un instrument d'interlocució per esmorteir o canalitzar les protestes desbocades d'aquell febrer, va sol·licitar reunir-se a finals de març. Pons Valón va demanar el permís dues vegades, el 25 i el 31 de març, sempre per l'endemà i sense que hi hagi constància d'autorització governativa. L'ordre del dia proposat era: "Informe de las gestiones realizadas por la comisión permanente nombrada el pasado día 6 de febrero. Estudio de iniciativas válidas para una amplia solicitud popular de amnistía". Entre aquestes, probablement, la convocatòria de

---

⁷¹¹ Els 22 membres d'aquesta comissió representaven la FAVB (Albert Pons Valón i Jordi Vallverdú), associacions de veïns (Elisa Lumbreras i Emilio Domingo), col·legis professionals (Joan Majó i Josep Miquel Abad), entitats cíviques (Miquel Esquirol i Jacint Humet), universitats (Ignasi Vila i Eusebi Casanelles), entitats religioses (Joaquim Pibernat i Àngel Colom), sindicalistes (Rafael Madueño i Albert Martí), artistes (Quico Pi de la Serra), intel·lectuals (Pau M. Monguié), polítics (Josep Benet, Joan Reventós i Eduardo Tarragona) i representants de l'Hospitalet (Salvador Pastor), Badalona (Emili Giral) i Cornellà (Frederic Prieto).

la *tercera* manifestació del 4 d'abril. Però la realitat és que després de la *svolta* que l'1 i el 8 de febrer va significar per a l'oposició antifranquista, aquesta comissió legal sota el paraigua de la FAVB va deixar de tenir sentit no tant sols per a l'antifranquisme, sinó també per a unes autoritats postfranquistes completament desbordades des del punt de vista polític i social que no van tenir altre remei que cerca la interlocució directa amb els partits encara clandestins.

Bona prova del desbordament de les autoritats postfranquistes, especialment en l'àmbit veïnal, el donen un parell d'informes dirigits al governador Salvador Sánchez-Terán, en la seva qualitat de Jefe Provincial del Movimiento, per part del seu *subjefe* Antonio Casas Ferrer i alguns representants de les 156 Asociaciones de Cabezas de Familia existents a la demarcació de Barcelona. Quan Sánchez-Terán les va rebre en audiència, el 6 de maig de 1976, amb prou feines van assistir-hi una tercera part (en concret, 52 associacions, de les quals 15 de Barcelona ciutat)⁷¹². Però el més significatiu és que quan, el 5 de febrer de 1976, entre les dues manifestacions per l'amnistia, la Jefatura del Movimiento va convocar una reunió d'Asociaciones de Cabezas de Familia per “hacer patente su confianza y adhesión al nuevo Gobernador Civil y Jefe Provincial del Movimiento”, només hi van acudir 30. Cal no perdre de vista que algunes d'aquestes associacions funcionaven paral·lelament com a associacions de veïns i que en barris populars havien estat subvertides per l'entrisme dels militants d'esquerra. En tot cas, és prou significatiu que en el debat d'aquella trobada, i segons l'informe que el *subjefe* va elevar a Sánchez-Terán, es va criticar la “falta de difusión en los medios de comunicación, incluida la Prensa y Emisora del Movimiento, de las actividades de

---

⁷¹² AHGCB. Relació de Asociaciones de Cabezas de Familia de Barcelona assistents a l'audiència amb Salvador Sánchez-Terán el 6 de maig de 1976. Fons Governadors Civils. Caixa 356, reg. 461. Les Asociaciones de Cabezas de Familia de Barcelona ciutat eren: Trinitat, Vivendes SEAT, Ciutat Meridiana, Distrito 2º, Eixample, Guineueta, Roquetes, la Verneda, Passatge Torres, Sant Genís dels Agudells, Sudoest de Barcelona, Sudoest del Besòs, Torre Baró i Vallbona, Turó de la Peira, i Verdum.

nuestras Asociaciones Familiares, que contrasta con la gran atención informativa que se tiene con las Asociaciones de Vecinos”. También es va denunciar “como el comportamiento serio y responsable, tónica general de las Asociaciones de Cabezas de Familia acogidas al Movimiento, suele tener escaso efecto sobre las Autoridades y la Administración Pública, mientras que las Asociaciones de Vecinos, con actitudes fuertemente contestatarias cuando no claramente ilegales o subversivas, consiguen la atención de esas mismas Autoridades y Órganos de la Administración pública, y la solución a problemas que, antes y por cauces legales, habían sido planteados y reiterados infructuosamente por nuestras Asociaciones Familiares”⁷¹³.

Queda clar, un cop més, que el moviment veïnal havia guanyat la partida, l'hegemonia i, més enllà del reconeixement institucional de les autoritats postfranquistes, també la batalla per resoldre els problemes concrets dels barris. I tot plegat sense deixar de liderar durant un temps la lluita antifranquista global exemplificada en la campanya per l'amnistia. Fins el 30 de juliol de 1976 el segon Govern espanyol postfranquista -en la presidència del qual Adolfo Suárez havia substituït Carlos Arias Navarro encara no feia un mes- no va promulgar un decret d'amnistia parcial per a presos polítics. I va caldre esperar al 15 d'octubre de 1977 per a que les Corts preconstituents aprovessin per amplíssima majoria la Llei 46/1977 o Llei d'Amnistia, que va entrar en vigor dos dies després i que anul·lava la majoria de delictes polítics, de rebel·lió o de sedició comesos abans del 15 de desembre de 1976. Afavorint al mateix temps tant els antifranquistes com els franquistes. S'hi van oposar només el diputat d'Euskadiko Ezquerria Francisco Letamendia (que hi va votar en contra) i els d'Alianza Popular (que es van abstenir).

---

⁷¹³ AHGCB. Informe d'Antonio Casas Ferrer a Salvador Sánchez-Terán sobre la reunió d'Asociaciones de Cabezas de Familia del 5 de febrer de 1976, 9/2/1976. Fons Governadors Civils. Caixa 356, reg. 457.

La FAVB, que el 2 d'abril de 1976 va escollir en assemblea extraordinària Albert Pons Valón com a nou president en substitució del difunt Juan Frías i del vicepresident Juan Leonart que havia ocupat interinament el seu lloc⁷¹⁴, es va centrar de nou, que no és poc, en la seva tasca de coordinació de les lluites urbanes i de barri. Sense oblidar reivindicacions democràtiques bàsiques del nivell de l'amnistia ni tampoc d'altres com ara l'Estatut, el sufragi universal i les plenes llibertats polítiques, nacionals, laborals i sindicals –el 1977 la FAVB va tornar a convocar un gran acte per l'amnistia, el 13 de març al Palau d'Esports, conjuntament amb l'Assemblea de Catalunya i l'Associació Catalana de Presos Polítics, i va col·laborar en l'organització de la marxa de la diada de l'11 de setembre, així com en la rebuda del president Josep Tarradellas a Barcelona-, la FAVB va abordar una agenda política tant important i alhora de potencialitats transformadores, més rupturistes que reformistes. Aquesta incloïa des del Pla Comarcal a la democratització dels ajuntaments, tot exigint la dimissió de l'alcalde Joaquim Viola, la celebració immediata d'eleccions municipals i la presència de les associacions de veïns en mecanismes de participació i control polític de la gestió diària de la ciutat, així com l'impuls de la coordinació del moviment veïnal a escala estatal.

---

⁷¹⁴ L'assemblea de la FAVB del 2 d'abril de 1976 va escollir com a nou secretari l'antic vocal Basilio González, que substituïa Albert Pons Valón, ara nou president, i Jaime Garcia Ballester com a nou vocal.

5.10. Escac al Rei: ‘Salvem Barcelona per la democràcia’

El moviment veïnal era perfectament conscient de que el franquisme no moria amb Franco i de que, amb Joan Carles de Borbó designat successor del dictador a títol de Rei, calia seguir lluitant per aconseguir la democràcia i els canvis socials necessaris per millorar les condicions de vida als barris de les ciutats. Començant per una Barcelona que, amb el dictador agonitzant, havia vist com a finals d’octubre de 1975 celebrava el seu primer ple ordinari un nou alcalde, Joaquim Viola, un amic de José María Porcioles que rellevava el dialogant i tímidament obert o reformista Enric Masó, i això en plena involució sobre la revisió del Pla Comarcal. És lògic, doncs, que de bon principi es vinculés a Barcelona la lluita per la democràcia a la gran guerra del Pla Comarcal i a un objectiu concret: la dimissió de l’alcalde Joaquim Viola, que la FAVB va demanar des de la seva assemblea de l’11 de desembre de 1975, un cessament que fins i tot va gosar exigir al Rei i que finalment va aconseguir, el desembre de 1976, en plena campanya ciutadana “Salvem Barcelona per la democràcia”.

No obstant, ja abans, tot just després de la mort de Franco, un full volant sense data (presumiblement de l’endemà o dels dies immediatament posteriors al 20 de novembre) feia una crida als veïns de Nou Barris i de Barcelona en general a no baixar la guàrdia després de la mort del dictador, sinó tot el contrari, a intensificar la lluita per la democràcia, “por unos barrios mejores” i “contra la explotación capitalista y su Estado opresor”. L’anàlisi, més enllà de la fraseologia revolucionària i la retòrica anticapitalista pròpia de l’extrema esquerra del moment, era prou lúcida i conclouïa que calia oposar-se a la repressió, exigir l’amnistia i, sobretot, potenciar el moviment veïnal per encarar l’incert futur polític amb millors condicions per a la defensa dels interessos de les classes populars:

“La muerte del dictador debilita al poder político. El futuro, tras él, no está claro. Es necesario sustituir al Dictador por unas reglas de juego que posibiliten la solución de las diferencias internas de los capitalistas y los unan frente a la clase obrera y el pueblo. [...] Esta situación va a producir cambios. Puede que con Juan Carlos continuen dominando los sectores del Régimen impidiendo la evolución y sólo cambien las personas. Puede ser que entren en el Gobierno unos hombres que busquen esa difícil y necesaria evolución. Pueden ser varias las cosas que cambien para que la explotación continúe sobre nosotros. En estos cambios estamos ausentes. Se nos margina, y eso es lógico. Y no es porque los de arriba sean *malos* o poco demócratas, sino porque saben muy bien que nuestros intereses son opuestos a los suyos”⁷¹⁵.

Sobre aquesta lògica, a nivell local, planaven, el desembre de 1975, les eleccions municipals franquistes (evidentment no democràtiques) convocades pel 26 de gener següent, que el primer Govern de la Monarquia, amb Carlos Arias Navarro repetint com a president i amb Manuel Fraga i Rodolfo Martín Villa de flamants ministres, va decidir mantenir. Aquesta convocatòria, prevista per a tota Espanya però que no afectava una gran ciutat com Barcelona, havia suscitat el posicionament públic de regidors de diverses localitats catalanes que demanaven un aplaçament en creure que no tenia sentit fer un simulacre electoral que perpetués el sistema local franquista sinó que calia organitzar uns veritables comicis més o menys democràtics. A la FAVB va arribar el manifest d'aquest regidors i, en la junta del 19 de desembre, es va decidir difondre'l si el Govern no suspenia el simulacre electoral, que es va acabar celebrant segons la filosofia que resumeix així l'aleshores ja exgovernador civil de Barcelona i ministre de Relacions Sindicals Rodolfo Martín Villa: “Unas elecciones semi-democráticas de las corporaciones locales, para poder elegir alcaldes o presidentes de corporaciones pero

---

⁷¹⁵ Arxiu Confavc. “Ante la desaparición del dictador. A todos nuestros vecinos”, full volant sense data signat pero atribuible a finals de novembre de 1975 i signat per “Barrios obreros Zona Norte”, que, segons recorda Andrés Naya en conversa amb l'autor (Barcelona, 9/9/2013), eren l'organització clandestina que encara quedava el 1975 de les comissions de barri de Nou Barris.

por los propios concejales y diputados nombrados más o menos por el sistema de siempre, para entendernos”⁷¹⁶.

També per entendre'ns, i apuntant una qüestió molt important que reprendrem més endavant, cal tenir present el precedent històric d'unes altres eleccions municipals a Espanya, el 12 d'abril de 1931, que van precipitar no ja la fi d'una dictadura militar, sinó del règim monàrquic i l'adveniment de la República, dos dies després. No es difícil imaginar, pel que també veurem després, que el fantasma del 14 d'abril va planar en la reunió que Manuel Fraga va tenir el dia abans dels descafeïnats comicis locals, el 25 de gener, a Madrid, amb el secretari d'Estat dels EUA, Henry Kissinger, i el nou ministre d'Afers Exteriors, José María Areilza. Segons l'aleshores ministre de Governació, van donar garanties a l'enviat del president nordamericà Gerald Ford de que la transició seria pacífica i controlada⁷¹⁷. Un missatge semblant deuria transmetre Manuel Fraga quatre dies després a Jordi Pujol, quan hi va dinar, el 29 de gener, acompanyat de l'empresari ultradretà i expresident del Club Àgora Juan Echevarria⁷¹⁸, i va trobar el líder nacionalista català “más claramente *posibilista* que en la anterior reunió”⁷¹⁹.

És evident que entre aquests càlculs *possibilistes* d'una transició pacífica i controlada no hi entraven l'èxit de les grans mobilitzacions ciutadanes i obreres iniciades amb les

---

⁷¹⁶ Rodolfo Martín Villa, entrevista amb l'autor (Madrid, 28/2/2013).

⁷¹⁷ FRAGA IRIBARNE, Manuel. *En busca del tiempo servido*, Planeta, 1987, Barcelona, p. 32. En la mateixa pàgina del seu dietari memorialístic, Fraga anota: “Lunes, 26 [de enero de 1976]: Elecciones de alcaldes. Aunque hay muchos reelegidos, se empieza a notar mayor iniciativa política”.

⁷¹⁸ L'empresari Juan Echevarria Puig (Barcelona, 1928), directiu de Motor Ibérica i de la seva filial Perkins, d'on va acomiadar el líder de CCOO Marcelino Camacho (que va haver de readmetre), era director general de Correus i membre del consell d'administració de Caja Postal el 1975, fins que va ser cessat el 1976 per Adolfo Suárez. De jove va ser cap del falangista Sindicato Español Universitario de Catalunya i Balears. Després va presidir el fraguista Club Àgora abans de ser un dels fundadors de la patronal CEOE i, el 1980, el partit Solidaritat Catalana, del qual va ser candidat sense èxit a les eleccions autonòmiques de 1980; va dissoldre la formació a Alianza Popular. Ha presidit Nissan Motor Ibérica, Fecea, Mutua Universal i la Fundació Institut Guttmann. Vinculat a la Fundació Francisco Franco i exsogre de l'expresident del Barça Joan Laporta, el 1998 va rebre la Creu de Sant Jordi.

⁷¹⁹ FRAGA IRIBARNE, Manuel. *En busca del tiempo servido*, Planeta, 1987, Barcelona, p. 34. Cal precisar que Pujol no fa cap referència a aquestes trobades amb Fraga a les seves memòries.

manifestacions per l'amnistia de l'1 i el 8 de febrer a Barcelona, a les que Jordi Pujol es va adherir a darrera hora però no va assistir. Això és, almenys, el que es dedueix del fet, molt sorprenent, de que ni Jordi Pujol ni Manuel Fraga mencionin en cap moment de les seves respectives memòries les manifestacions per l'amnistia, claus tant des de la perspectiva de l'oposició antifranquista i l'Assemblea de Catalunya com des del punt de vista de la repressió governativa. Fraga hi fa només una velada referència quan explica que el 9 de febrer va despatxar amb el Rei per donar-li garanties de “controlar la situació”⁷²⁰. Sense explicitar si això incloïa les mesures repressives preses a Barcelona i la militarització de serveis municipals que sí reconeix que li va ser útil per combatre les vagues declarades, al gener, al metro de Madrid i, l'11 de febrer, entre tots els funcionaris municipals de Barcelona, just abans de la compromesa primera visita oficial dels Reis d'Espanya a Barcelona, el 18 de febrer de 1976⁷²¹.

És en aquest context, el de l'èxit inesperat de les manifestacions per l'amnistia de l'1 i el 8 de febrer, seguides de la gran mobilització, l'11 de febrer, dels treballadors municipals -que van arribar a ocupar l'Ajuntament fins que en van ser desallotjats amb gasos lacrimògens-, que cal situar la demanda de dimissió de l'alcalde Joaquim Viola abanderada per la FAVB en nom de la democràcia. Un context que va posar les autoritats franquistes contra les cordes a Barcelona, abans i tot de la gran vaga general de finals de febrer a Sabadell i de la mort per la policia de diversos obrers en vaga i reunits en assemblea en una parròquia d'un barri de Vitòria, el 3 de març. No és exagerat afirmar que bona part del crèdit reformista que Manuel Fraga havia pogut acumular i que precisament havia volgut exhibir davant del moviment veïnal a principis de desembre de 1975, just abans de ser nomenat ministre de Governació, el va perdre a

---

⁷²⁰ FRAGA IRIBARNE, Manuel. *En busca del tiempo servido*, Planeta, 1987, Barcelona, p. 35.

⁷²¹ Fraga data erròniament la visita reial a Barcelona el 16 de febrer enlloc del 18. FRAGA IRIBARNE, Manuel. *En busca del tiempo servido*, Planeta, 1987, Barcelona, p. 36.

Barcelona responnent a la protesta dels funcionaris municipal amb la mateixa repressió amb què havia ordenat dissoldre les manifestacions per l'amnistia. En una conversa amb Maria Aurèlia Capmany, Pasqual Maragall, un dels líders de la protesta municipal, recordava així aquella jornada de l'11 de febrer en que l'alcalde Joaquim Viola va ser tan desbordat com desautoritzat:

“Jo vaig viure escenes molt tenses l'any 1976 en tant que funcionari d'aquest Ajuntament i dirigent del moviment democràtic de funcionaris. Des d'aquelles escales jo, entre d'altres, vaig dirigir una arenga als dos mil funcionaris que omplien de gom a gom la plaça del Rei. Era un autèntic mar de caps de bombers, d'infermeres, de guàrdies, d'empleats..., i la policia rondava. Vam fer una marxa fins a la plaça de Catalunya per acabar penetrant a l'atri de la Casa de la Ciutat. El malaguanyat alcalde Viola no va voler rebre la comissió de funcionaris i don Manuel Fraga, ministre de Governació en aquell moment, va ordenar llançar gasos lacrimògens a l'interior de l'Ajuntament. És l'única vegada que ha succeït en tota la història d'aquesta casa! Les escenes de pànic haurien pogut desembocar en una desgràcia. Vaig adreçar-me al despatx del senyor Viola i vaig comminar un tinent d'alcalde a fer-lo venir immediatament. Saps què va contestar-me? “Aquí no mana l'alcalde, sinó el ministre de Governació, el senyor Fraga”⁷²².

Tot i veure's reforçada per l'acceleració de la mobilització antifranquista catalana del febrer de 1976, la petició de dimissió de l'alcalde Joaquim Viola venia d'abans. En la seva assemblea de l'11 de desembre de 1975 a l'Hotel Oriente –la que va compartir data i escenari amb l'acte públic sobre el català en el que van parlar Miquel Roca i Marta Mata-, la FAVB va aprovar sol·licitar la dimissió de tot el Consistori per donar pas a una comissió de control fins a la celebració d'eleccions municipals democràtiques, que es contraposaven al succedani dels comicis municipals franquistes previstos pel 26 de gener i que, a sobre, no pertocaven a una ciutat amb Carta Municipal pròpia com

---

⁷²² CAPMANY, Maria Aurèlia i MARAGALL, Pasqual. *Caminant junts per la ciutat*, núm. 1 de la sèrie *Diàlegs a Barcelona*, transcrita per Xavier Febrés. Laia, 1983, Barcelona, p. 60-62.

Barcelona. En compliment del mandat de l'assemblea, el 19 de desembre la junta de la FAVB va decidir enviar una carta a Joaquim Viola i redactar una nota fent pública la petició de dimissió del Consistori en ple “por no ser representativo”. Si allò s’havia de personalitzar o no en l’alcalde -que no era d’elecció pel sistema de terços franquistes, com els regidors, sinó de designació directa pel cap de l’Estat (abans Franco, aleshores el Rei) a proposta del Ministeri de Governació (que en aquell moment dirigia Manuel Fraga)- va generar divergències a la junta, resoltes per votació secreta: per cinc vots a favor i tres en contra, es va acordar demanar sense embuts la dimissió de Viola⁷²³.

En realitat no era cap novetat: la premsa n’anava plena, de la demanda de dimissió, des de l’assemblea de l’11 de desembre i, sobretot, des del sopar d’homenatge a Albert Serratos del dia 16 a l’Hotel Oriente, en el que Miquel Roca la va demanar públicament i part dels comensals el van secundar a crits. Viola no era gens estimat i encara ho seria menys: fets com el denunciat per l’AV Nou Barris, en una nota contra el Pla Comarcal, que explicava que l’Ajuntament es negava a posar un semàfor en una cruïlla de Prosperitat on hi havia hagut tres morts per atropellament al·legant que no tenia diners i que l’alcalde havia dit que per instal·lar un semàfor per la via d’urgència calien quatre morts⁷²⁴ no van ajudar gens a la popularitat d’un advocat i polític que moriria tràgicament, el 1978, per una bomba del grup EPOCA, precursor de Terra Lliure⁷²⁵. Tot i no sentir-se’n responsable, Albert Pons Valón encara guarda mala consciència de la ferotge campanya que la FAVB i les associacions de veïns van dur

---

⁷²³ Segons documenta l’acta de la reunió, que lògicament no especifica el sentit del vot dels assistents, van assistir aquell dia a la junta els vicepresidents *bombillaires* Juan Lleonart i Antonio Corbella, el secretari Albert Pons Valón, el vicesecretari Jordi Vallverdú i els vocals Carles Prieto, Miquel Esquirol, Francisco Solé i Jaime Closas. És de pressuposar que els tres vots en contra van procedir del sector *bombillaire*.

⁷²⁴ Els veïns de Prosperitat van aconseguir finalment els semàfors que demanaven a l’abril de 1976, després de 24 dies de manifestacions.

⁷²⁵ Vegeu DALMAU, Ferran i JUVILLÀ, Pau. *EPOCA, l’exèrcit a l’ombra*, Edicions El Jonc, 2010, Barcelona, p. 113-120.

contra Viola, cruament reflectida en pintades i pancartes; en portades, titulars i acudits a la premsa, de barri o no⁷²⁶, i resumida en un rodolí que va fer fortuna: “Viola, a la cassola!”.

“L’atemptat del Viola és una de les situacions violentes, delicada, [...] doncs a mi em va semblar que des de les associacions que l’havíem criticat tant, van dir: “Carai!”. Recordaré sempre la casa del passeig de Gràcia. Allà hi havia tota la família. Em va rebre la degana del Col·legi d’Advocats [Viola era advocat], vam estar parlant i li vaig donar el pèsam, però hi havia una situació de tensió absoluta, igual que en el funeral. En el funeral d’en Viola va haver tensió amb els falangistes, [que] van intentar entrar, van barallar-se amb els militars que hi havia allà, [i] al capità general li van donar un cop a la gorra. Nosaltres érem una miqueta els que fèiem de balança entre l’autoritat i la força de gent que eren els sindicats, els partits polítics”⁷²⁷.

Tornem, però, enrere i expliquem que la decisió de la junta de la FAVB de demanar la dimissió de Joaquim Viola, el desembre de 1975, va generar tensions i un creuament de declaracions a la premsa entre la Federació i l’alcalde⁷²⁸ que el secretari i futur president de la Federació, Albert Pons Valón, sempre contemporitzador i maniobrer, i en el context del mes previ a la manifestació de l’1 de febrer, va intentar apaivagar amb una carta personal. Pons Valón li dispensava el tracte de “Excmo. Sr. y distinguido amigo” i va haver de retre comptes de la seva iniciativa epistolar a la junta amb un resum del que n’extractem fragments i que deixa entreveure l’existència de filtracions o algun espia de l’alcalde entre els membres de junta, responsabilitat que a posteri admetria el vicepresident primer de la FAVB, Juan Leonart. Va escriure Pons Valón:

---

⁷²⁶ El número de juliol de 1976 de *El Tramvia Blau*, butlletí de l’AV de Sant Gervasi, va titular a portada “Volem ajuntaments democràtics” amb un fotomuntatge en el que una mà introduïa dins d’una urna una foto taxada de l’alcalde Viola. I una de les contraportades de la revista satírica *Por favor*, obra del dibuixant Guillén, va caracteritzar Viola com a “emperador de Barcelona”, tocant una lira com si fos Neró però amb la túnica presa de les mateixes flames que cremaven la ciutat als seus peus.

⁷²⁷ Albert Pons Valón, entrevista amb l’autor (Barcelona, 10/1/2013).

⁷²⁸ Vegeu *Tele/eXprés*, 5/1/1976.

“En mi cargo de secretario debo señalar que la votación a que se hace referencia sobre la petición de dimisión del Alcalde Viola, no se suscitó como su informador, sin duda no presente en la reunión le informó por las cuestión de petición de dimisión, sino en el simple proceso formal de redacción y sobre si figurara o no el nombre del actual Alcalde encabezando la repulsa a todo el Consistorio. [...] Tampoco fueron cinco a cuatro los votantes, sino cinco a tres. [...] La Junta que aprobó el texto venía ondicionada por un acuerdo de Asamblea Extraordinaria que delegó en la Directiva el redactado, lo cual eleva a categoría de acuerdo social lo que de otro modo pudiera ser simple anécdota por uno o dos votos de diferencia. [...] Quizá nos equivoquemos pero reclamamos el derecho incluso al error, a escoger libremente el camino, y a elegir los hombres que deben dirigirnos, para rechazarlos si no cumplen su deber. [...] Estamos seguros de que el camino es difícil y sufriremos desengaños pero la ciudad está harta de situaciones de penumbra y órdenes (o excusa de órdenes) de arriba, de misterios urbanísticos y responsabilidades delicuescentes. [...] Dice Ud. ser hombre que pretende servir a la ciudad como único objetivo, y ni lo pongo en duda, y habla también de las realizaciones prácticas y el cambio de espíritu en la corporación municipal y también afirma que no le asustan las elecciones. Ello nos llena de satisfacción. El camino está ahí, servir a la ciudad preparando y poniendo la base a su futuro democrático”.

D'aquesta picabaralla o mediació en va sortir la invitació a la FAVB per part de l'Ajuntament, el mateix gener de 1976, d'acudir a un dinar de treball amb responsables municipals i d'integrar-se en una comissió mixta sobre el Pla Comarcal que la junta del 9 de gener va valorar com una “posible trampa” però a la que va accedir, amb condicions, “con el objetivo de aclarar posiciones y particularmente escuchar los argumentos del Alcalde con relación a los problemas pendientes y sus ideas de solución sin compromiso alguno para la Federación”. I es que la situació era delicada perquè, com va apuntar el president Juan Frías en aquella reunió de junta (que per ell seria la darrera, abans de morir sobtadament el 25 de gener), “se está creando un ambiente contrario a las Asociaciones y Federación dentro del Ayuntamiento”.

Però l'èxit de les manifestacions de l'1 i el 8 de febrer, seguit de la multitudinària protesta dels funcionaris i treballadors municipals del dia 11, va canviar radicalment l'escenari de prudència que tant els *bombillaires* més tradicionals (Frías, Lleonart) com

els centristes afins a Jordi Pujol (Esquirol, Pons Valón), sota el criteri explicitat per Pons Valón de que la FAVB havia de fer de “balança” equilibradora entre el franquisme i les masses populars organitzades pels sindicats i partits d’esquerres, semblaven reclamar als representants dels barris, alineats amb els postulats polítics de l’esquerra comunista i socialista (Prieto, Rivas, Vallverdú) i esperonats també per una extrema esquerra molt activa al moviment veïnal. De manera que, aprofitant la visita del Rei a Barcelona, el 18 de febrer, l’oposició antifranquista que s’agrupava en una FAVB que, circumstancialment, feia de pantalla legal de l’Assemblea de Catalunya, va decidir fer un pas més, simbòlic però important: fer arribar certificada al cap de l’Estat espanyol, l’endemà de la seva visita a Barcelona, una extensa carta de tres folis. La FAVB li exigia les llibertats democràtiques, l’amnistia, l’Estatut d’autonomia i li recordava “la capacidad de decisión” i “autodeterminación” de Catalunya que figuraven en els coneguts quatre punts bàsics de l’Assemblea de Catalunya. Però la carta de la FAVB al Rei concretava també reivindicacions urbanístiques i de barri vinculades a la revisió (en involució) del Pla Comarcal i a les necessitats d’ensenyament públic, i exigia alhora l’alliberament dels detinguts per les manifestacions i vagues de febrer i la convocatòria “urgente [de] una consulta electoral significativa, que precise la correlación de fuerzas y opiniones del país”. Vet aquí alguns extractes de la carta de la FAVB al Rei:

“Como miembros de una entidad cuyo objetivo primordial es la defensa de los intereses ciudadanos y sensibles a los grandes problemas del país y su futuro, queremos manifestarnos con la intención de haceros llegar lo que creemos es más esencial y básico entre lo que la Cataluña real piensa que el país necesita. [...]

Democracia, con el reconocimiento legal de las libertades políticas de reunión, expresión y asociación, también en lo laboral, sindical, que eviten las inquietudes y graves tensiones que perjudican al país y su economía, irritan y enfrentan a sus gentes y llevan a posturas extremas con intervención de las Fuerzas del Orden público como ha ocurrido lamentablemente en las masivas manifestaciones últimas.

Amnistía, como primer paso para la necesaria reconciliación nacional. Cataluña especialmente sufre los problemas derivados del centralismo, de la total dependencia política y económica de la Administración del Estado, que implica la carencia de los recursos económicos propios necesarios y del esencial poder de decisión. Ello unido a la actual situación de falta de representatividad, coloca a las corporaciones locales y regionales no solo en la incompetencia legal, sino las incapacita a resolver cualquier problema importante.

Barcelona, por la histórica y real capacidad de su pueblo eminentemente realista, moderado y eficaz, no se merece el bochorno de la violenta represión de sus funcionarios, por las Fuerzas del Orden público ante la inacción por inoperancia de sus Instituciones. [...]

La mayoría de los barrios de la ciudad sufren de una crónica deficiencia de estructura y su calidad de vida se halla totalmente degradada, debido a la gran densificación y falta de equipamientos sociales. Ello consecuencia de la política de especulación del suelo y del bajo nivel de inversión pública para usos colectivos. [...]

Esta situación socio-urbanística tenía una esperanza de futuro: el Plan Comarcal. En la revisión del Plan General de Ordenación de la comarca de Barcelona, los ciudadanos tememos que las decisiones finales estén más acordes con los deseos de los especuladores que con las reales necesidades de la población. Sin un control democrático la revisión y su posterior aplicación está condenada.

La enseñanza, tradicionalmente resuelta en Barcelona, [...] ha caído con la planificación legislativa del Estado en una caótica situación desde el profesorado a las dotaciones necesarias.

Señor, creemos sinceramente que es preciso plantearse una revisión en las más absolutas y básicas directrices del Estado. [...] Es necesario ir rápidamente a conocer lo que piensa el pueblo real. Es urgente una consulta electoral significativa, que precise la correlación de fuerzas y opiniones del país.

Respetuosamente y siguiendo vuestras mismas palabras, creemos que también Cataluña debe volver a ser fiel a su modo de ser y recuperar la capacidad de decisión en todos los campos que permita su estructuración y eficacia que aumenten su capacidad de ayuda a las regiones que lo precisen.

Ello es lo que el país pide cuando grita: Estatut d'Autonomia”.

Que no tothom va trobar encertada aquesta iniciativa de la FAVB ho prova que hi ha qui va sospesar la presentació d'una nova moció de censura contra la junta per no haver consultat la decisió d'enviar la carta al Rei en assemblea. Així ho recull l'acta de la junta del 24 de febrer, que no especifica qui ho va plantejar i que, en qualsevol, cas, també deixa clar que, a aquelles alçades, la coalició entre gent d'esquerres dels barris i

bombillaires de centre catalanista que ostentava el poder a la FAVB se sentia segura i sòlida, poc amenaçada per noves amenaces de censura. “La Junta asume la responsabilidad creyendo haber actuado correctamente”, es va tancar la qüestió.

De fet, la confiança entre els dirigents veïnals dels barris, on eren majoria els militants del PSUC i de Bandera Roja, era tal que fins i tot van comunicar a la FAVB, el 3 de març, la preparació d’una visita a Barcelona d’una delegació dels *comitati dei quartieri* italians (el moviment veïnal controlat pel PCI i altres grups d’esquerra italians) i “la posibilidad de una visita a Bolonia [ciutat emblema del PCI] de las asociaciones barcelonesas”. El 23 de maig de 1976 una delegació d’onze persones del moviment veïnal de Torí va arribar a Barcelona per agermanar-se amb la FAVB, que ho va fer públic, l’endemà, amb una roda de premsa a l’Hotel Oriente i un acte públic al Casal Catòlic de Sant Andreu. Prèviament, i de forma secreta, aquella Setmana Santa diferents dirigents veïnals de barri afiliats a l’esquerra antifranquista, de Barcelona i València, van fer un viatge a Bolonia, on el PCI va fer-se càrrec de totes les despeses per intermediació del periodista i membre del PSUC Rafael Pradas. Andrés Naya i Carles Prieto, que van ser dels que van anar-hi, recorden com es van agrupar gent de diferents partits (PSUC, BR, OIC...) en cotxes particulars per fer el trajecte d’anada i tornada. L’any següent, ja de forma oficial, seria tota la junta de la FAVB qui viatjaria a Itàlia, en aquest cas a la ciutat de Torí, també governada pels comunistes del PCI⁷²⁹.

Un altre exemple de com de desacomplexats es trobaven ja el 1976 els dirigents veïnals de barri en una FAVB on havien arraconat definitivament els *bombillaires* van ser les eleccions a junta del 2 d’abril d’aquell any, on la coalició entre gent d’esquerres i nacionalistes va situar Albert Pons Valón a la presidència en substitució del finat Juan Frías sense ambicionar cap de les dues vicepresidències. Quan, després de l’assemblea,

---

⁷²⁹ Carles Prieto i Andrés Naya, conversa amb l’autor (Barcelona, 22/7/2013).

el vicepresident primer i *bombillaire* Juan Lleonart i el vocal Francisco Ponsa van criticar declaracions, segons ells, “sortides de to” de Pons Valón a la premsa i també el ressò que els diaris s’havien fet del programa presentat per la nova junta de la FAVB per jugar massa a la política democràtica (“Quizá no era necesario hacer un programa”, va dir Ponsa), la resposta del *simple* vocal però, en realitat, ideòleg i home fort de la FAVB Carles Prieto va ser contundent, a la reunió de junta del 6 d’abril: “Había un programa y ahí radica la importancia de las elecciones”.

És en aquest context, i sense perdre de vista l’èxitós precedent que havia significat l’any anterior la campanya “Volem els Ayuntaments i l’Escola Catalans i Democràtics”, secundada per 118 entitats en protesta pel “no” dels 18 regidors al català, que el 14 de maig la FAVB va presentar en assemblea una campanya per intentar forçar la dimissió de l’alcalde Joaquim Viola i l’Ajuntament en ple, a qui es proposava substituir per una gestora ciutadana fins a la celebració d’eleccions. Sense descartar actes “en la calle para explicar el porqué de esta decisión e intentar que estos actos sean autorizados”, el nucli inicial del que fins després de l’estiu no es batejaria amb el nom de “Salvem Barcelona per la democràcia” va ser una campanya de recollida de signatures amb un text model dirigit al rei Joan Carles I en exercici del dret de petició. La carta deia així:

“Los abajo firmantes, ciudadanos de Barcelona, nos acogemos al derecho de petición para pedirnos que, haciendo uso de las prerrogativas reales, y, en vuestra condición de jefe del Estado español, revoquéis el nombramiento del actual alcalde de la ciudad, D. Joaquín Viola Sauret, tantas veces despreciado por los barceloneses, y pidáis la dimisión de todos los demás miembros del Consistorio; por su falta de representatividad y por su actuación en la Administración del Municipio de Barcelona, que a menudo ha estado realizada contrariando los deseos de la mayoría de los habitantes de la ciudad y siendo causa de graves perjuicios para ellos, como lo demuestran los asuntos de la lengua catalana, la propuesta municipal con relación al Plan Comarcal, y la actitud adoptada frente a los problemas laborales de los funcionarios municipales.

Para cubrir el gobierno de la ciudad hasta las próximas elecciones municipales, proponemos la constitución de una Comisión Gestora integrada por personalidades ciudadanas y representantes de entidades, que administren la ciudad provisionalmente hasta que se haga la constitución del nuevo Ayuntamiento, auténticamente democrático.

Creemos que la democratización auténtica y completa de la vida municipal solo será posible si se cumplen las condiciones que siguen:

- 1) El reconocimiento y la participación de todos los partidos políticos, sin exclusiones, en un marco de plena libertad de expresión y propaganda.
- 2) La elección por sufragio universal de la totalidad del Consistorio.
- 3) La liquidación del sistema corporativista de los tercios.
- 4) El derecho de voto a partir de los 18 años.

Manifestamos también que un ayuntamiento democrático sólo será posible con la conquista de la alternativa definida por una amnistía, por las libertades políticas y sindicales, y, concretamente en Catalunya, como expresión de estas libertades, por el restablecimiento provisional de los principios e instituciones configuradas en el Estatuto de Autonomía de 1932, como punto de partida de un nuevo Estamento, el cual habrá de aprobar, en su día, el pueblo de Catalunya”.

Una nota de premsa (sense data però atribuïble al maig de 1976) certifica que la FAVB, en col·laboració amb Amics de la Ciutat, va posar en marxa la recollida de signatures amb plecs oficials a disposició de la gent “en horas de oficina” a la secretaria de la Federació (c/ Santa Anna, 10) i a la seu d’Amics de la Ciutat (passeig de Gràcia, 62) per exercir el dret de petició “a S.M. el Rey para la remoción del alcalde de la ciudad y dimisión del Consistorio por su actuación contraria a los deseos de sus ciudadanos”.

L’objectiu principal, amb el rerefons de la polèmica per l’aprovació del Pla Comarcal, era “dejar constancia de su disconformidad a un sistema de gobierno municipal aparentemente próximo a cambiar por ley y a unas actuaciones divorciadas con los ideales y los intereses de la ciudad y que han favorecido durante años la especulación, las diferencias sociales irritantes y quizás la corrupción y los intereses inconfesables. Los barceloneses pueden con ello manifestar su repulsa no sólo a unas personas, siempre respetables salvo sentencia judicial, sino a unos métodos de administración de la ciudad, eminentemente antidemocráticas y que pueden haber protegido intereses de

grupos ante la falta de un auténtico control de todos los ciudadanos. [...] El definirse en favor o en contra es una obligación de conciencia de todo barcelonés responsable, independientemente de su personal ideario político”.

Lògicament, la premsa de barri es va fer ressò de la campanya. De fet, un cop més, van ser les associacions de veïns de barri les que van anar per davant de la FAVB en la iniciativa d'intentar fer fora Joaquim Viola. N'és una mostra la portada del número de febrer de 1976 del butlletí de l'AV Sagrera –en grans titulars, al costat d'una foto de l'alcalde i d'un gravat, deia “Exigimos: Dimisión. Amnistía”⁷³⁰. Una altra prova està en el número d'abril del butlletí de l'AV Clot-Camp de l'Arpa, que després d'una extensa informació presentant l'Assemblea de Catalunya al barri, anticipava les línies argumentals del que seria la campanya organitzada contra Viola en l'article “Por unos ayuntamientos democráticos”⁷³¹. Finalment, ja amb la campanya en marxa, el butlletí de juliol de l'AV Vila de Gràcia identificava en portada a Viola com a “l'home del sac” al volant d'una excavadora, en un dibuix de Joma i Bravo, i publicava un editorial lligant els quatre punts de l'Assemblea de Catalunya al barri i a la política municipal sota el títol inequívoc de “Ruptura democrática, ruptura municipal”. Entre d'altres coses, deia:

“La campanya per la dimissió d'en Viola, que conté molts dels elements del Manifest per la Democràcia llançat per l'Assemblea [de Catalunya] és en aquests moments una eina idònia per treballar l'objectiu de que tots els veïns del barri assumeixin la necessitat d'uns ajuntaments democràtics amb la dimissió de tots els consistoris, amb l'elecció per sufragi universal de tots els càrrecs municipals i la participació, sense exclusions, de tots els partits polítics i sectors populars”⁷³².

---

⁷³⁰ *Sagrera*, núm. 16 (febrer 1976).

⁷³¹ *Clot-Camp de l'Arpa*, núm. 3 (abril 1976), p. 5-6.

⁷³² “Ruptura democrática, ruptura municipal”, a *Vila de Gràcia*, s/n (juliol 1976), p. 3.

Mentre la FAVB va intentar posar en marxa un efímer consell assessor de la Federació integrat per “Josep Miró [Ardèvol?], Jordi Borja, Francesc [sic] Maragall i Josep Maria Cullell”, dels qui es recalcava que es convidava “personalmente” i no “como miembros de un partido”, paral·lelament es va llençar la campanya. L’acte més significatiu va ser el 19 de maig, quan al final d’un míting contra el Pla Comarcal que va reunir unes 2.000 persones a Sants, es va presentar públicament el text que la FAVB proposava enviar al Rei sol·licitant la dimissió del Consistori i la creació d’una comissió gestora⁷³³.

Malgrat que en altíssims cercles reservats de Madrid i fins i tot de Washington, com veurem al final d’aquest apartat, s’anализava i preocupava molt el que en aquell precís moment es coïa a Barcelona, el cert és que la recollida de signatures no va tenir l’èxit públic esperat d’entrada. Potser hi va influir el fet que no es posés efectivament en marxa fins al juny i que a l’estiu, coincidint amb el canvi de Govern que va dur Adolfo Suárez a la presidència i Rodolfo Martín Villa al Ministeri de Governació, tothom (els partits polítics inclosos) va quedar una mica a l’expectativa. Tampoc cal menystenir l’aparició d’uns primers símptomes de crisi o desmobilització al moviment veïnal que s’anализzen en un capítol posterior però que val la pena deixar constància de que ja va detectar a finals del mateix 1976 el periodista i activista veïnal Josep Maria Huertas:

“El primer toque de alarma de su capacidad de maniobra [de la FAVB] en cuanto a catalizadora de los intereses generales de los ciudadanos ya se observó en el fracaso de la campaña de recogida de firmas para pedir al Rey la destitución de Viola, iniciativa brillante e interesante pero que no tenía un auténtico respaldo en experiencias colectivas que agrupasen *de verdad* y no sólo *de nombre* a los 64 barrios que componen Barcelona”⁷³⁴.

---

⁷³³ IBÁÑEZ, María Eugenia. “Mitin contra el Plan Comarcal”, a *Mundo Diario*, 20/5/1976.

⁷³⁴ HUERTAS, Josep Maria i VILASERÓ, Manuel. “Los barrios de Barcelona en conflicto”, a AA.DD. *Las asociaciones de vecinos en la encrucijada. El movimiento ciudadano en 1976-77*, Ediciones de la Torre, 1977, Madrid, p. 40-41.

Fos com fos, en la reunió de junta de la FAVB del 7 de setembre de 1976 es va estudiar com relançar la campanya de dimissió de l'alcalde partint d'una anàlisi realista: "La iniciativa no ha cuajado. Los partidos políticos no la recogieron. Todo esto lleva a plantearse cómo y de qué forma lanzar campañas en futuras ocasiones. Volver a relanzar la campanya apoyándose en la dimisión no parece posible. El motivo de arranque podría ser el Plan Comarcal y la idea de que Viola quiere quedarse para hacer la Carta Municipal".

Finalment, després de "consultar a las organizaciones políticas" i decidir la creació d'una comissió de campanya i un equip de premsa que es recolzessin "en las acciones de cada barrio", unit a una reestructuració a fons de les comissions i vocalies de la FAVB, en l'assemblea extraordinària del 8 d'octubre es va anunciar el relançament de la campanya sota el lema "Salvem Barcelona per la democràcia". I partint d'una reflexió que interessa ressaltar, per primerenca, sobre indicis de desmobilització o paràlisi del moviment veïnal atribuïbles a l'agenda política marcada pel Govern i els partits. Així va quedar recollit tot plegat en l'acta de l'assemblea:

"Tenemos que contar con el cambio que se está produciendo en el país y que origina modificaciones en las asociaciones, y parezca que están un tanto paradas. Esto hizo que la campaña de dimisión del Consistorio, que, en un principio se recibió con entusiasmo, pronto se vio frenada. Es por esto por lo que la Federación ha pensado intentar lanzar iniciativas e intentar a través de una iniciativa de futuro, la campaña 'Salvem, Barcelona' [...] Es necesaria la participación de todos. Si esto no es posible, cosa no deseable, buscaremos las personas necesarias en colectivos distintos. Por otra parte, parece que pasamos por un momento de cansancio a pesar de que estos días los medios de comunicación le están dando gran resonancia".

La tardor de 1976 van ser designats membres de la comissió de campanya Albert Pons Valón, Miquel Esquirol, Carles Prieto i Jordi Vallverdú, tots ells veterans membres de la junta i militants, respectivament, de CDC (Pons Valón i Esquirol) i el PSUC (Prieto i

Vallverdú⁷³⁵). S'hi van afegir també el periodista Manuel López (director de la revista *Les Corts* i soci número 346 de l'AV Gràcia), l'advocat socialista Jordi Parpal (assessor de la FAVB i fugaç vocal adjunt de Joventut molt abans de ser tinent d'alcalde olímpic), el també socialista i futur membre de la junta abans que regidor Lluís Reverter (AV Sarrià), el convergent i futur vicepresident de la FAVB Ramón Cervelló, Antoni Maragall (fill de Joan Antoni Maragall i dirigent de l'AV Sant Gervasi), el membre fundador del PSAN Enric Padrosa (vocal adjunt i impulsor del Congrés de Cultura Catalana als barris), Francesc López (del Partit del Treball) i Jordi Romero (de la LCR). A partir del 15 de novembre de 1976, la FAVB va començar a treure notes de premsa signades pel periodista Manuel López i sota l'epígraf "Campanya Salvem Barcelona". La primera deixava constància de que, des de mitjans d'octubre, la FAVB havia organitzat "una mínima infraestructura que impulse todo tipo de acciones en torno a la campaña", a partir d'una "comisión central" i una altra "comisión de coordinación de acciones". La nota informava també de les últimes entitats adherides a la campanya, com la Cambra de Comerç (presidida per Andreu Ribera Rovira), la Jove Cambra i el Col·legi d'Enginyers Industrials (Joan Majó). En dies posteriors s'adheririen també, entre d'altres, el Col·legi de Metges, l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears (J. Ramis); el Col·legi de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya i Balears (Eulàlia Vintó); el Real Cercle Artístic (Santi Surós), i l'Associació d'Amics de les Nacions Unides a Espanya (Santi Noguero). En paral·lel, la FAVB va encarregar als dibuixants Bravo i Monterde una imatge gràfica per a la campanya. El logotip, que es va presentar al novembre, consistia en un colom entrellaçat amb l'escut de la ciutat. Era l'expressió del treball intens que es va proposar

---

⁷³⁵ Jordi Vallverdú provenia de Bandera Roja i, com Carles Prieto, havia passat al PSUC el 1974. Amb posterioritat es va acostar a la Federació Catalana del PSOE, un canvi de militància que, segons el seu company Prieto, no va fer públic fins a principis de 1977, poc abans de les primeres eleccions generals, quan va figurar, com a independent, de candidat a la llista Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE).

dur a terme la Federació perquè, ara sí, la campanya sortís bé. Per aconseguir-ho, es va substituir el full de petició individual adreçat al Rei que no havia funcionat al maig per un manifest titulat, lògicament, “Salvem Barcelona per la democràcia”, que es va redactar a l’octubre i es va passar a signar a tota mena d’entitats i col·lectius. Els seus continguts eren bàsicament els mateixos del full de petició precedent, amb alguna pujada de to significativa. El manifest exigia la dimissió de l’alcalde Joaquim Viola “perquè además [sic] de simbolitzar i practicar l’autoritarisme i la manca de diàleg, provoca situacions de violència i perill ciutadà”, rebutjava els ajuntaments franquistes i “no representatius”, s’oposava un cop més al PGM i explicitava la intenció “d’aturar la corrupció” i era meridianament clar en un punt final, extret dels de l’Assemblea de Catalunya, que reflectia que, la tardor de 1976, l’oposició -en bona part encara il·legal- donava ja per guanyada la batalla per les llibertats democràtiques i l’amnistia però no la de les llibertats nacionals. D’aquí l’èmfasi del darrer punt del manifest en “la reposició de les institucions i principis de l’Estatut d’Autonomia de 1932 com a punt de partida per [a] l’exercici del dret d’autodeterminació”.

Convé obrir un parèntesi per explicar que la FAVB tenia molt clara l’anomenada qüestió nacional. I no tant sols des del punt de vista teòric. N’és un exemple clar que abans de l’11 de setembre de 1976 a Sant Boi, al qual va assistir la junta de la FAVB, aquesta participés, amb la resta de grups opositors i de l’Assemblea de Catalunya, de les negociacions amb el Govern Civil per a l’organització de la Diada, que el governador volia en un recinte tancat com la plaça de toros Monumental i prohibint l’expressió “Diada Nacional”, per la que absurdament plantejava com a alternativa “Commemoración del día 11”, segons reflecteix i desaprova l’acta de la junta de la FAVB del 7 de setembre. Un altre exemple pràctic de posicionament nacional de la FAVB és el fet que quan José María Belloch va ser nomenat governador civil de

Barcelona en substitució de Manuel Ortiz Sánchez, el juliol de 1977, la FAVB i Amics de la Ciutat -i en el seu nom els vells coneguts Albert Pons Valón i Miquel Esquirol- van enviar sengles telegrams conjunts al president del Govern, Adolfo Suárez, i al ministre de Governació, Rodolfo Martín Villa, manifestant la seva inquietud pel perfil centralista del nou delegat governamental:

“Ante confirmada dimisión gobernador Barcelona manifestamos nuestra inquietud por características substituto. Stop. Creemos y respetuosamente solicitamos no incidir en práctica tratamiento Barcelona dependencia del centralismo sinó nombramiento demócrata catalán conocedor y vinculado a Cataluña que inicie definición figura gobernador solo coordinador delegaciones ministeriales”.

Per esvair algun dubte de si el posicionament sobre la qüestió nacional no tant sols de la FAVB, sinó del conjunt del moviment veïnal d'àmbit metropolità, pogués estar mediatitzat només per dirigents veïnals afins a CDC com Albert Pons Valón i Miquel Esquirol; pel clar i hegemònic discurs del PSUC (i de la majoria de socialistes) en favor de les llibertats de Catalunya, o per les idees més minoritàries i radicals d'un PSAN que també tenia vincles amb el moviment veïnal, serveixi d'exemple desmitificador (i alhora il·lustrador de la complexa realitat del moment) la crònica, en castellà, que la revista *3 Ojos* del Centre Social de la Trinitat (Nou Barris), en l'òrbita de l'extrema esquerra no independentista, va publicar de l'acte de l'11 de setembre de 1976 a Sant Boi.

Aquesta oblidada crònica deixa constància de que van participar “más de 85.000 catalanes”, entre ells “caras como las de Ortiz, Raimon, Tamames, García Trevijano y otros tantos personajes de Catalunya y del País en general”. També recull que hi havia “centenares de banderas catalanas que ondeaban en el aire, contándose además cuatro republicanas, dos anarquistas y las numerosas pancartas que hacían referencia a la Libertad, la Amnistía total y el Estatut d'Autonomia”. La crònica repassa també

críticament l'orador nacionalista Miquel Roca Junyent (“con gran euforismo y con un contenido más bien flojo”) i el liberal Octavi Sator (“la derecha democrática *se pasó* de palabras tradicionalistas, de leer versos de Joan Maragall y de Unamuno y de hablar de la Biblia”). Explica que “el público lo interrumpió varias veces al grito de *que parli un obrer*” i també que, en resposta a la lectura d'una adhesió del Partit Socialista de Xile, es va cridar repetidament amb fervor “Se olle [sic], se siente, Allende está presente”. Finalment, reconeix el text veïnal que l'orador més aplaudit durant la Diada de Sant Boi va ser el representant de l'Assemblea de Catalunya Jordi Carbonell. De qui, curiosament, no es destaca la cita que ha quedat per a la història (“Que la prudència no ens faci traïdors”) sinó una altra (“Sólo pedimos aquello que nos quitaron en 1939”) i la seva apel·lació a “los emigrados, que sois los nuevos catalanes”, i a la seva lluita contra “aquellos que teniendo apellido catalán defienden intereses contrarios a los nuestros”. Un fragment de discurs que significativament va ser respost per la multitud present a Sant Boi amb “una consigna muy conocida sobre todo en Barcelona, aquello que dice *Viola dimisión por fascista y por ca...* (rellénesse por el lector)”. I acaba la crònica de la revista de la Trinitat: “A pesar de que no se podían contar demasiadas banderas en los balcones de nuestro barrio, por miedo a las críticas de los mismos vecinos, muchos de ellos acudieron a Sant Boi a la Diada Nacional de Catalunya, demostrándose una vez más que la clase obrera se integra cada vez más en la problemática de Catalunya”⁷³⁶.

Tancant aquí el parèntesi, cal destacar un altre aspecte nou i tant o més important que l'èmfasi nacional del manifest “Salvem Barcelona per la democràcia”, tot i que en certa manera hi va lligat. Es tracta de l'èmfasi del text de la FAVB d'octubre de 1976 en transcendir la demanda de dimissió de Viola i ultrapassar l'àmbit de la ciutat de Barcelona per “potenciar un ampli moviment a tota la Comarca per deturar l'actuació

---

⁷³⁶ Totes les cites, a 3 *Ojos*, núm. 9 (setembre 1976), Centre Social Trinitat (Nou Barris), p. 4-5.

destructora, recuperar espais, evitar operacions especulatives, neutralitzar construccions antisocials i també per exigir i aconseguir equipaments, escoles, ambulatoris, llars per jubilats, espais verds, millors habitatges, etc, que caldrà arrencar amb la nostra lluita”. Aquest detallat programa d’acció i solidaritat metropolitana introduïa per primer cop, explícitament, reivindicacions ecologistes i proposava la coordinació amb altres expressions dels moviments socials emergents a partir de la proposta d’obrir “un procés que convergirà en un Congrés de Veïns que, lligat al Congrés de Cultura Catalana, sigui la plataforma per zones naturals, per a que els problemes surtin a la superfície i es contrasti les solucions teòriques amb la realitat de qui les han de viure”.

Tot plegat es va començar a impulsar de forma gairebé frenètica i compulsiva. La tardor de 1976, la FAVB va planificar la creació de cinc comissions específiques (comissió ciutadana, central, coordinadora d’accions, finances i premsa) i diversos equips de treball per desplegar amb el màxim potencial la campanya “Salvem Barcelona per la democràcia”. Això incloïa una zonificació operativa dels barris de la ciutat en 14 àrees, atribuïdes cadascuna a un representant de la FAVB⁷³⁷, i una distribució semblant per a l’àrea metropolitana⁷³⁸. També es van establir permanències rotatòries de tarda-vespre (de 19.30 a 21.00 hores) entre dilluns i dissabte a la secretaria de la Federació, que es perpetuarien i ampliarien durant mesos⁷³⁹. L’ambició i empena era tal que, el 23 de

---

⁷³⁷ Les 14 zones d’actuació a Barcelona eren Poblenou, Besòs-Verneda i Sant Andreu-Sagrera-Bon Pastor-Congrés (sota la responsabilitat de Jordi Vallverdú); Nou Barris-Porta-Turó de la Peira, Horta-Guinardó i Coll-Vallcarca-Carmel (Xavier Vidal); Clot-Camp de l’Arpa, Sagrada Família-Fort Pienc (Francesc López); Gràcia (Jordi Romero); Sarrià-Sant Gervasi (Lluís Reverter); Esquerra de l’Eixample-Mossèn Cinto-Sant Antoni i Districte V-Ciutat Vella-Barceloneta (Josep M. Vilanova); Poble Sec, Port-Zona Franca-Magòria i Sants-Hostafrancs-Les Corts (Carles Prieto).

⁷³⁸ La llista de localitats metropolitanes a connectar incloïa Badalona i Tiana (responsabilitat de Miquel Esquirol); Santa Coloma de Gramenet i Cornellà (Carles Prieto); Sant Adrià de Besòs (Manuel López); Moncada i Reixac, Sant Vicenç dels Horts, Pallejà, el Papiol, Viladecans i Gavà (Jordi Parpal); Cerdanyola-Ripollet i Sant Cugat del Vallès (Lluís Reverter); Molins de Rei, Sant Feliu de Llobregat, Sant Boi, Castelldefels, El Prat, Sant Just Desvern, Esplugues i l’Hospitalet (Pep Ferré), i Sant Joan Despí i Sant Climent de Llobregat (Albert Pons Valón).

⁷³⁹ La tardor de 1976 les permanències a la FAVB es van establir de la següent manera: Ramon Cervelló (dilluns), Carles Prieto (dimarts), Francesc López (dimecres), Enric Pedrosa (dijous), Albert Pons Valón

novembre, la comissió central de la campanya va haver de discutir la proposta de l'Assemblea de Catalunya d'ampliar la idea sota la divisa "Salvem Catalunya per la democràcia", coordinada a la iniciativa de la FAVB i a la campanya de caire ecologista sobre la Salvaguarda del Territori que emanava del Congrés de Cultura Catalana. La coordinació es va aprovar i, després que entre finals d'octubre i finals de desembre nombroses entitats ciutadanes i col·legis professionals remetessin a la FAVB la seva adhesió entusiasta a la campanya, es va decidir organitzar conjuntament entre la FAVB, l'Assemblea de Catalunya i el Congrés de Cultura Catalana, del 27 de febrer al 5 de març de 1977, un seguit d'actes, debats, exposicions i actuacions musicals i teatrals al Palau d'Esports que, oficialment camuflada sota la petició oficial a l'Ajuntament i el Govern Civil de "Semana dedicada a estudiar y exponer los problemas ecológicos en Cataluña, en local cerrado", es va convertir en un nou repte de l'oposició al Govern postfranquista⁷⁴⁰. La doble campanya "Salvem Barcelona i Catalunya per la democràcia" –i malgrat ser la segona "un bluf, molt superestructural", fins al punt de no aconseguir la participació efectiva de les associacions de veïns⁷⁴¹ - va esdevenir un gran aparador de les activitats i propostes promogudes pel moviment veïnal, l'Assemblea de Catalunya, les entitats catalanistes i la majoria d'ofertes polítiques amb ànsies de començar a captar electors per unes eleccions que s'albiraven cada cop més aviat.

(divendres) i Miquel Esquirol (dissabte). El 8 febrer de 1977 la junta va canviar i ampliar els torns de permanències: Albert Pons Valón (dilluns), Jordi Vallverdú i Carles Prieto (dimarts), Elisa Lumbreras (dimecres), Carles Prieto (dijous) i Jordi Vallverdú i Jaume Garcia (divendres). El 3 de juny de 1977 els torns es van tornar a remodelar: Albert Pons Valón, Francesc Borrell i Elisa Lumbreras (dilluns); Carles Prieto i Jordi Vallverdú (dimarts); Albert Pons Valón, Jaume Soler i Manuel Collado (dimecres); Carles Prieto, Emili Orpinell, María Ángeles Rivas i Iñaki Mingolarra (dijous); i Jordi Vallverdú, Jaume Garcia i Francesc López (divendres).

⁷⁴⁰ El responsable de les activitats davant del Govern Civil, segons consta als permisos, va ser el president de la FAVB, Albert Pons Valón. Els debats els va presidir ell, conjuntament, per part de l'Assemblea de Catalunya, amb el cineasta i company de viatge del PSUC Pere Portabella i, per part del Congrés de Cultura Catalana, amb l'activista cultural i militant del PSAN Salvador Casanova Grané, que a les eleccions del 15 de juny de 1977 encapçalava sens èxit la Candidatura d'Unitat Popular pel Socialisme.

⁷⁴¹ Carles Prieto, conversa amb l'autor (Barcelona, 9/9/2013).

Però no ens avancem. Si de cas, constatem l'èxit rotund de la campanya partint del fet que aquesta no es va desinflar, sinó tot el contrari, en assolir ben aviat el que havia estat el seu objectiu seminal, la destitució de l'alcalde Joaquim Viola. Aquesta va arribar el 3 de desembre de 1976, quan Josep Maria Sociás Humbert va ser nomenat nou alcalde de Barcelona en substitució del desprestigiat amic de José María Porcioles abandonat a la seva sort per Rodolfo Martín Villa. És evident que l'antic governador civil, aleshores ministre de Governació, va ser qui va optar finalment per cedir a la pressió i substituir Joaquim Viola en un lloc clau de la transició per un antic home de confiança seu com era Josep Maria Sociás Humbert⁷⁴². També sembla evident que si aquella decisió es va prendre en aquell moment va ser, entre d'altres motius, per mirar de buscar un cop d'efecte que afavorís a Barcelona els interessos governamentals de participació en el referèndum sobre la Reforma Política, convocat pel 15 de desembre de 1976⁷⁴³.

Al respecte, convé recordar que tota l'oposició d'esquerres i catalanista –sobretot després del fracàs de la vaga general del 12 de novembre, que Rodolfo Martín Villa es

---

⁷⁴² Josep Maria Sociás Humbert (Barcelona, 1937-2008) era advocat i va ser l'últim alcalde de Barcelona nomenat a dit pel cap d'Estat (en el seu cas, el Rei, a proposta del ministre Rodolfo Martín Villa). Designat a principis de desembre de 1976, 12 dies abans del referèndum per la Reforma Política, va dimitir el gener de 1979. Procurador a Corts pel terç sindical (1969-1976) i senador per designació reial (1977-1979), la seva carrera prèvia a ser alcalde es va desenvolupar, des de 1963, a la Organización Sindical Española, el sindicat vertical franquista, després d'una primera experiència laboral privada a La Asicuratrice Española. Alumne dels Maristes i estudiant de Dret a la UB, va ser a la OSE on es va convertir en home de confiança de Martín Villa, que el va conèixer quan va ser delegat del sindicat a Barcelona el 1965 (Sociás el va substituir) i que, mentre va ser governador civil (1974-1975), el va utilitzar com a discret pont de contacte amb l'oposició comunista i de CCOO; igual que després el proposaria d'alcalde per a mirar d'entendre's amb el moviment veïnal. Obert i dialogant, el gener de 1976 el ministre Martín Villa el va nomenar secretari general de la OSE per desmuntar el sindicat vertical. Va patir un atemptat del grup ultradretà GAS contra el seu despatx, el desembre de 1975. I el 14 de febrer de 1977, poc després de la matança dels advocats laboralistes i veïnals d'Atocha, a Madrid, el director general de Seguretat va revelar l'existència d'un suposat pla de segrest de l'alcalde de Barcelona, Sociás Humbert, per part dels GRAPO. Després del seu pas per l'alcaldia i de rebutjar (o ser rebutjat per) fer carrera política entre una UCD de la que es va distanciar a mesura que s'apropava al PSC (finalment s'hi va afiliar el 1996), Sociás es va refugiar al seu despatx d'advocat. Però va ser designat comissionat per representar l'Ajuntament en diversos esdeveniments. Casat amb Elvira Pardo Miranda i amb tres fills, des de 1979 es va prodigar molt poc en entrevistes. En una d'elles, el 1995, a la revista *Carrer* de la FAVB, va confessar a Josep M. Huertas que tenia escrites unes memòries que encara ara resten inèdites.

⁷⁴³ La publicitat institucional i, en especial, l'ús de la televisió, es va revelar clau. El lema governamental per cridar a la participació i al vot afirmatiu va ser "Si votas hoy sí, podrás decidir mañana", amenitzat per l'enganxosa cançó *Habla, pueblo*, del grup *Vino Tinto*. A Catalunya es va fer servir també, en català, el lema "En les grans decisions, cal ser-hi presents. Si votes avui, demà podràs decidir".

va encarregar d'assegurar amb tots els mitjans possibles- cridava a l'abstenció per no legitimar la reforma franquista i tractar de forçar un darrer intent de ruptura democràtica. En consonància, algunes associacions de veïns tan fortes i políticament escorades a l'esquerra com la de Nou Barris van fer declaracions públiques cridant el veïnat a l'abstenció. L'argumentari era molt clar: “La propaganda nos dice machaconamente que “votar es ser demócrata”, “que participar es un deber”. Estas y otras cosas nos las dicen unos señores que a la hora de concretar la reforma política no han contado ni con nuestra opinión ni con nuestros intereses”⁷⁴⁴. En la mateixa línia es va posicionar la Coordinadora d'Associacions de Veïns de l'Hospitalet, que va editar un full volant signat per sis associacions veïnals (alguna de les quals havia estat a la FAVB fins que en va ser exclosa el 1975)⁷⁴⁵, una Comissió d'Aturats i la Coordinadora General d'Ensenyament amb una crida explícita: “No votar. Boicot al referéndum”. Després de denunciar “un monopolio total de la TV, radio, etc., en favor de lo que propone el Gobierno”, la coordinadora de l'Hospitalet exposava els següents arguments:

“Para nosotros no votar el día 15 será una forma de presión y de lucha por nuestras reivindicaciones. Por unos barrios mejores: con escuelas, zonas verdes, locales sociales, ambulatorios, etc. Contra las medidas económicas y luchando por nuestras plataformas reivindicativas y defendiendo a nuestros compañeros despedidos. Por la Amnistía total y por las libertades políticas y sindicales sin exclusiones ni restricciones de ningún tipo. Por un Ayuntamiento elegido y controlado por el pueblo. Por avanzar en nuestra organización. Potenciando las asociaciones de Vecinos, constituyendo y extendiendo comisiones de control y defendiendo las asambleas de los barrios como órgano democrático de decisión popular”⁷⁴⁶.

---

⁷⁴⁴ AHGCB. “Declaración pública de la Asociación de Vecinos 9 Barrios ante el Referéndum”. Fons Governadors Civils. Caixa 385, reg. 562.

⁷⁴⁵ AV Bellvitge Nord, Sant Roc, Santa Eulàlia, Sant Josep, Pubilla Casas-Can Vidalet-La Florida i Ildelfons Cerdà.

⁷⁴⁶ CEHI-CRAI Pavelló de la República UB. Declaració de la Coordinadora d'AV de l'Hospitalet sobre el referèndum de reforma política, desembre de 1976. Fons de Fulls Volants. FV 1976/1.

Per contra, la FAVB, després d'un intens debat a la comissió de relació entre les associacions federades, va decidir en la junta del 7 de desembre -quatre dies després del nomenament del nou alcalde i a una setmana del referèndum- mantenir-se neutral i “publicar una nota destacant el caràcter pluralista de les associacions de veïns i la impossibilitat de pronunciar-se per una postura concreta enfront del referèndum”. Exigint, això sí, segons la nota de premsa autoritzada per Albert Pons Valón i feta pública el 9 de desembre, que les autoritats governatives facilitessin la celebració d'actes informatius als barris per part de les associacions de veïns “sobre las posturas ante el referéndum en los que se procure estén representados ponentes que defiendan las distintas opciones”. Assumint alhora, en un redactat molt retorçat, que moltes associacions federades feien campanya activa per l'abstenció:

“Las posturas de los socios de las asociaciones de vecinos son producto de su criterio personal, pero la entidad difícilmente puede realizar su labor de los intereses y necesidades del barrio sin una escrupulosa ecuanimidad, procurando recoger posiciones previsiblemente mayoritarias de los vecinos con quien trabajan”.

Els resultats del referèndum del 15 de desembre a la província de Barcelona -12 dies abans el Govern havia destituït el polèmic alcalde Joaquim Viola i havia nomenat Josep Maria Socías Humbert, en un gest clarament electoralista- van ser favorables a la reforma política en un 93% dels vots emesos, que van significar una participació del 72,31% (uns 2 milions de votants sobre un cens de 2,8 milions d'electors), amb una abstenció del 27,69% (gairebé 800.000 persones). Això vol dir que a Barcelona hi va haver una abstenció cinc punts per sobre de la mitjana estatal, que va ser del 22,28% (5 milions de persones), o el que és el mateix: una participació del 77,72% (17,6 milions

de votants), amb un 94,45% de vots afirmatius⁷⁴⁷. Legitimada, en qualsevol cas, a les urnes la reforma política d'Adolfo Suárez, i aconseguit el triomf de la substitució de l'alcalde Joaquim Viola, el que no va fer en cap cas el moviment veïnal és plegar veles. Tot el contrari. La FAVB va seguir endavant amb la campanya "Salvem Barcelona per la democràcia", un paraigua que tan aviat servia per reclamar eleccions democràtiques com per reivindicacions locals de barri, i l'eficàcia final de la qual n'és prova que es reconvertís a escala nacional en "Salvem Catalunya per la democràcia".

Ara bé, la veritable mesura de l'impacte que va tenir la pressió de la FAVB i el moviment veïnal de Barcelona sobre l'Estat, personalitzat en la figura del rei Joan Carles, a qui es va dirigir la primera carta el 19 de febrer de 1976 i la petició de dimissió de Viola, al maig, cal calibrar-la entre documents desclassificats pels Estats Units. Concretament, en la transcripció de la reunió d'una hora que, el matí del 2 de juny de 1976, van mantenir al despatx oval de la Casa Blanca el president nordamericà Gerald Ford i el rei Joan Carles I, en companyia dels seus respectius cancellers Henry Kissinger i José María de Areilza, i de l'assessor de Ford per a afers de Seguretat Nacional Brent Scowcroft⁷⁴⁸. Ben contextualitzada, la informació que aporta la transcripció d'aquesta reunió privada al més alt nivell és enormement valuosa atès que, fins ara, tot el que s'ha explicat del contingut de fons d'aquella visita és que el Rei hauria anat a buscar el recolzament dels Estats Units per a la imminent destitució de Carlos Arias Navarro com a president del Govern en vistes a accelerar un procés de transició que Henry Kissinger li hauria aconsellat que fos lent i sostingut cap a la reforma, molt preocupat per la

---

⁷⁴⁷ La majoria d'edat per exercir el dret a vot estava establerta en els 21 anys (fins la Constitució de 1978 no es va rebaixar als 18 anys). A la província de Madrid l'abstenció va ser sis punts més baixa que a Barcelona, concretament del 21,79%, amb una participació del 78,21% i un 92,54% de vots afirmatius.

⁷⁴⁸ National Security Adviser's Memoranda of Conversation Collection at the Gerald R. Ford Presidential Library. Transcripció de la reunió entre Gerald Ford, Joan Carles I, Henry Kissinger i José María Areilza a la Casa Blanca, Washington, 2/6/1976. <http://cdn.geraldrrfordfoundation.org/memcons/1553461.pdf>

perspectiva d'instabilitat a Espanya⁷⁴⁹. El cert és que en la que era la primera visita oficial a l'estranger de Joan Carles I com a Rei i cap de l'Estat espanyol, i després de fer escala a la República Dominicana, la presa de contacte amb el president dels Estats Units va tenir com a protagonistes de transfons, sorprenentment, la política local i la força del moviment obrer i veïnal de Barcelona. Joan Carles I va admetre a Gerald Ford que la transició “podria haver anat una mica més de pressa, però s'està movent”, i atribuïa els seus problemes “a alguns moments difícils, com al febrer” anterior, quan “la premsa no ha havia sigut de gran ajuda” –“Mai ajuda”, li va respondre Ford- pel seu ressò de les manifestacions per l'amnistia de Barcelona i les diverses vagues d'aquell mes, les principals de les quals van ser la dels funcionaris municipals de la capital catalana i la vaga general de Sabadell, prèvia als luctuosos fets de Vitòria del 3 de març. Joan Carles I va admetre davant Ford i Kissinger que encara li preocupava l'evolució de Portugal, malgrat creure desactivada la part més *perillosa* de la Revolució dels Clavells. I va reconèixer, a rel d'una pregunta de Kissinger sobre si ja s'havia deixat aconsellar pel líder de la confederació sindical nordamericana AFL-CIO, el reconegut anti-comunista George Meany, que precisament el comunisme era “el nostre problema als sindicats”. No obstant, el més significatiu de la reunió, perquè confirma una idea *vox populi* que fins ara no s'havia pogut documentar a aquest nivell, és que Joan Carles I va dir al president dels Estats Units que no cometria “l'error” del seu avi, Alfons XIII, de convocar unes eleccions municipals abans que les generals. De fet, va dir literalment a Gerald Ford: “Tindrem les eleccions nacionals abans de les municipals. Això va ser un error que el meu avi va fer el 1931. Seran aquesta tardor i les municipals, la propera primavera”. Vet aquí un extracte de la transcripció original d'aquella conversa:

---

⁷⁴⁹ Vegeu PRESTON, Paul. *Juan Carlos. El Rey de un pueblo*, Plaza & Janés, 2003, Barcelona, p. 388.

“President [Ford]: I would be very interested in hearing about developments in Spain since you came to power.

Juan Carlos: All the political groupings didn't want any abrupt change, so it has gone slowly but smoothly. I think it could have gone a little faster, but it is moving. We have had some troubled times -last February, for example. And the press has not been helpful.

President: It never is.

Juan Carlos: We have over 150 mini-political groups. We are telling them they must get together. We are having the national elections before the municipalities. That was a mistake my grandfather made in 1931. They will be this fall and the municipalities next spring. [...]

President: What about the situation in Portugal?

Juan Carlos: We think [António Ramalho] Eanes will do all right.

President: Is [Otelo Saraiva de] Carvalho a threat?

Juan Carlos: No, not really. We are still worried about Portugal, but we think it will come out all right.

President: It should be a good lesson for your people -all the chaos over a year ago.

Kissinger: Are you seeing George Meany?

Juan Carlos: Yes. That should be very helpful. He is anti-Communist, and that is our problem in the unions”⁷⁵⁰.

Com és sabut, finalment les primeres eleccions generals no van ser la tardor de 1976, com havia anunciat Joan Carles I a Gerald Ford, sinó el 15 de juny de 1977. I les municipals que el Rei preveia per a la primavera de 1977 es van posposar dos anys, fins el 3 d'abril de 1979, després de les segones eleccions generals celebrades un mes abans. És evident, doncs, que el fantasma del 14 d'abril, l'espectre de la proclamació de la República el 1931, en una versió actualitzada que tenia molt a veure amb la força del moviment obrer i veïnal de la Barcelona que tan bé coneixia el ministre que seria, des del juliol de 1976, titular de Governació o Interior, Rodolfo Martín Villa, és un fantasma que va planar per sobre la transició molt més del que s'ha explicitat.

---

⁷⁵⁰ National Security Adviser's Memoranda of Conversation Collection at the Gerald R. Ford Presidential Library. Transcripció de la reunió entre Gerald Ford, Joan Carles I, Henry Kissinger i José María Areilza a la Casa Blanca, Washington, 2/6/1976. <http://cdn.geraldrrfordfoundation.org/memcons/1553461.pdf>

L'estratègia governamental va consistir simplement en anar marejant la perdiu a nivell local, posposant al màxim les eleccions municipals i deixant esbravar els moviments socials urbans tot fent-los concessions allí on, com a la combativa Barcelona dels barris que regiria durant dos anys Josep Maria Sociás Humbert, no tenia més remei; mentre, a la vegada, s'intentava acorrallar o desactivar aquests moviments socials urbans posant pals a les rodes de la legalització de moltes associacions de veïns, amb projectes com l'anomenat Decret de Patronímics d'abril de 1977 que Martín Villa es va haver finalment d'embeinar i amb la negativa a que les associacions de veïns figuressin a la Constitució de 1978 al costat dels sindicats. Tot això s'analitza al capítol següent.

Com a avenç, fer notar només que si bé, aparentment, l'estratègia dilatòria governamental es va veure paradoxalment afavorida per la moderació, la prudència o el sentit de la responsabilitat que les direccions del PCE i el PSUC van imposar a l'acció dels militants comunistes -molt actius al moviment veïnal-, desorientats pel paper de Santiago Carrillo⁷⁵¹, en realitat cal filar més prim en l'anàlisi. Almenys pel cas de Catalunya i Barcelona que tan bé coneixia el ministre responsable de l'ordre i de l'aparell electoral durant la transició, Rodolfo Martín Villa. Només l'elevat nivell de conflictivitat veïnal i urbana sostingut entre 1976 i 1979, que reflectia una gran hegemonia de l'esquerra en grans ciutats com Barcelona, explica precisament que unes eleccions municipals previstes per la primavera de 1977 es retardessin dos llargs anys.

---

⁷⁵¹ PRESTON, Paul. *Santiago Carrillo*, Base, 2013, Barcelona, p. 319-327 i 352-376.

5.11. Intel·lectuals, professionals i altres companys de viatge

Com ja hem anat veient, la composició i la lluita del moviment veïnal es nodrien de moltes aportacions, ben plurals i diverses. I, com també s'ha apuntat en diversos moments, la col·laboració i la implicació directa d'intel·lectuals, universitaris i professionals del món del periodisme, l'arquitectura, l'urbanisme, l'enginyeria, la geografia, la sociologia, el dret i l'educació, entre d'altres, va ser determinant. Sobretot de cara a donar una solidesa teòrica al moviment i a dotar de continguts, arguments i solucions concretes les seves reivindicacions.

Els periodistes van ser, segurament, els companys de viatge més antics i els còmplices més eficaços a l'hora de difondre el moviment i les problemàtiques dels barris i l'activitat que portaven a terme tant les diferents associacions de veïns com la mateixa FAVB. La figura de Josep Maria Huertas Claveria, del que ja se n'ha parlat en aquest mateix capítol, és paradigmàtica fins al punt que va donar origen a un gentilici, *huertamaro*, encunyat el 1971 pel seu col·lega de promoció Joan de Sagarra per definir tots els periodistes que, com Huertas i Jaume Fabre, tenien una sensibilitat especial pels temes socials i locals dels barris. Una sensibilitat que requeria, al seu torn, de "sensibilitat humana", de bon olfacte, molta curiositat i capacitat de treball periodístiques i de referents com l'escriptor Paco Candel. Fins al punt que tot plegat va propiciar que Huertas pràcticament inventés a Barcelona el periodisme de barris com a gènere amb personalitat pròpia abans i tot de que es consolidés l'associacionisme veïnal. Així ho relata el seu company Jaume Fabre:

“Va idear una sèrie de reportatges sobre barris per publicar a les pàgines de huecogravat de *El Correo* quan encara la paraula barri tenia una connotació negativa i ni tan sols les associacions de veïns, a l'empara de la llei d'associacions

de 1964, havien agafat empena. Com una manera de descobrir el país fent un periodisme diferent, Huertas es va inventar un barcelonisme que no era el de costums i tradicions que fins aleshores feia el Sempronio. Va crear el barcelonisme de la gent, dels barris, de les associacions. La clau rau en la seva capacitat per patir pels altres i, més enllà del Guinardó, en la relació amb el Paco Candel, que li va descobrir la misèria de Montjuïc, on vivien 50.000 persones en una ciutat de barraques”⁷⁵².

Que la tasca de Huertas durant els anys 60 i 70 –i en la seva estela, la de tants altres *huertamaros*- va marcar i afavorir no tant sols l’activisme veïnal, sinó fins i tot la configuració d’una cosmovisió de la ciutat entesa com la Barcelona dels barris, que després acabarien assumint les institucions democràtiques i un ampli espectre de les ciències socials, és una realitat que comença a ser estudiada⁷⁵³. Encara que sense el reconeixement merescut, també el paper d’alguns compromesos periodistes de les seccions de local de la premsa dels anys 60 i 70 i el de l’anomenada *premsa pobra* o revistes i butlletins de barris, estretament lligats al moviment veïnal, ha estat ja posat en valor. En bona part gràcies a l’impuls dels propi Huertas⁷⁵⁴. I al testimoni escrit de periodistes com Jaume Fabre, Maria Eugènia Ibáñez, Maria Favà, Juanjo Caballero, Eugeni Madueño i José Martí Gómez⁷⁵⁵ i el llegat gràfic de fotoperiodistes dels barris i la Barcelona del final del franquisme i la transició com Pepe Encinas, Kim Manresa,

---

⁷⁵² Jaume Fabre, entrevista amb l’autor (Girona, març de 2007). Publicada a “Huertas va inventar el barcelonisme de la gent”, a *La Veu del Carrer*, núm. 101 (març-abril 2007), p. 14.

⁷⁵³ Vegeu FAVB. *Josep M. Huertas Claveria i els barris de Barcelona. Antologia de reportatges (1964-1975)*, FAVB-Editorial Mediterrània, Barcelona, març de 2013; i ANDREU, Marc. “La Barcelona dels barris en perspectiva històrica”, a ALABART (*et al.*) (2008), p. 179-185.

⁷⁵⁴ Per una panoràmica general, vegeu LÓPEZ, Manuel. *Un periodisme alternatiu i autogestionari. La premsa de barris a Barcelona (1968-1977)*, Col·legi de Periodistes-Diputació de Barcelona, 1994; MARISTANY, Gerard i MUSONS, Albert. *Del desencant a la contrainformació. La premsa de barris a Barcelona (1976-2001)*, Col·legi de Periodistes-Diputació de Barcelona, 2002. Són molt útils també HUERTAS, Josep Maria. *Cada taula, un Vietnam*, La Magrana, Barcelona, 1997 i *El plat de lleties. Periodisme i transició a Catalunya (1975-1985)*, Col·legi de Periodistes, Barcelona, 2006.

⁷⁵⁵ Vegeu textos, testimonis i referències de tots aquests autors a FAVB. *Josep M. Huertas Claveria i la Barcelona dels barris. Antologia de reportatges (1964-1975)*, FAVB-Editorial Mediterrània, Barcelona, març de 2013; i a HUERTAS, Josep Maria i MARTÍ GÓMEZ, José. *Guia informal de la Barcelona dels anys 70*, Ajuntament de Barcelona, 2012, Barcelona.

Pere Monés, Paco Elvira, Jordi Socías, Jordi Soteras, Pilar Aymerich, Joan Guerrero i Manel Armengol. El que no és tant habitual és reconèixer que fins i tot el mapa de barris i districtes de Barcelona deu molt a la feina cartogràfica feta per Huertas i Fabre, amb l'ajuda del ninotaire Joma, per als seus vuit volums de *Tots els barris de Barcelona* el 1976 i a l'aportació de la sociòloga Anna Alabart quan, després de 1979, va participar amb Huertas i altres professionals en la comissió mixta FAVB-Ajuntament que va prefigurar la divisió administrativa de la ciutat.

Si l'èxit de *Tots els barris de Barcelona*, que Huertas i Fabre van escriure a quatre mans i, en bona part, gràcies a l'intercanvi epistolar durant els vuit mesos d'estada del primer a la presó Model, és l'exemple de com dos periodistes estretament vinculats al moviment veïnal van contribuir a popularitzar el 1976 la Barcelona dels barris, la figura d'Anna Alabart sintetitza la de la resta de professionals i universitaris companys de viatge de les associacions de veïns. Altres sociòlegs, des de Raimon Bonal a Josep Martí, passant per algú amb més perfil d'urbanista com Jordi Borja, serien fidels aliats del moviment veïnal. Però ningú com Anna Alabart, que a banda de contribuir a l'elaboració del mapa de barris i districtes, el 1982 acabaria la tesi doctoral fins ara més completa sobre el moviment associatiu de Barcelona, exemplifica el doble paper de professional competent i persona compromesa amb el seu barri. En el seu cas, l'Esquerra de l'Eixample. I fins al punt, com ja s'ha explicat, que va ser Anna Alabart qui va encapçalar la relació de noms de la comissió gestora que el 27 de gener de 1975 va demanar la legalització de la seva associació de veïns i una de les persones que va anar a veure personalment el governador civil Rodolfo Martín Villa per tractar de desbloquejar una autorització no resolta fins el 1977. Més enllà de la singularitat del barri i de la coincidència com a veïns de personalitats destacades en l'àmbit de la cultura i la intel·lectualitat, la llista completa de la gestora encapçalada per Anna

Alabart, que militava al PSUC, ja dóna una idea de quins companys de viatge tenia el moviment veïnal a la fi de la dictadura: Anna Alabart Vilà, Vicens Argany Àngels, Jordi M. Banyeres Barril, Miquel Caminal Badia, Maria Aurèlia Capmany Farnés, Lluís Carreño Piera, Francesc Casares Potau, Josep Collelldemon Oliva, Josep M. Espinàs Masip, Jordi Font Cardona, Eduard Fontcuberta Jubert, Emili Giralt Raventós, Josep Mas Sala, Josep M. Muntaner Pascual, Arcadi Oliveres Boadella, Antoni Oliver Ramón, Frederic Rahola d'Espona, Rosa Vidal Puiggròs.

Encara que no tothom de perfil progressista i carrera universitària acabés militant de debò al moviment veïnal, el cert és que a principis i mitjan dels anys 70 hi va haver el que Eulàlia Vintro⁷⁵⁶ defineix com a “humus comú de coincidència difusa” que facilitava les interrelacions. Vintro mateixa, formada políticament com a jove cristiana als barris de Sant Andreu i el Raval abans de vincular-se a Bandera Roja i al PSUC, explica la naturalitat amb la que s'entrava a militar des de determinats cercles universitaris i com, al mateix temps, s'adquirien compromisos professionals que acabaven sumant sinergies amb el moviment ciutadà i l'antifranquisme en general. En el seu cas, va presidir el Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats entre 1973 i 1977.

“Jo vaig estar molt temps en un cercle que en deien els de Bandera, que es va acabar anomenant el cercle dels elefants perquè érem set o vuit professors universitaris [...]. [Érem] el Jesús Tusón, el Carlos Martínez Shaw, la Coloma Lleal, la Teresa Cabré i jo, i els qui venien a aleccionar-te [eren] el Jordi Borja, la Marina [Subirats], a vegades el Pancho [Borja] Riquer i l'Eliseo Aja. I nosaltres encantats! Perquè estàvem a casa d'algú, preniem una copa, un vas de vi o el que

---

⁷⁵⁶ Eulàlia Vintro Castells (Barcelona, 1945) és filòloga i catedràtica de Grec de la UB, matèria en la qual es va doctorar el 1970, tres anys després de col·legiar-se un cop ja llicenciada. Això li va permetre guanyar, el 1973, la presidència del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats de Catalunya i Balears, des d'on va desplegar un activisme antifranquista que, en la clandestinitat, i en la mateixa època, va practicar també des de files pròximes a Bandera Roja i, a partir de 1974, com a militant del PSUC. Prèviament s'havia format en el voluntariat catòlic als barris de Sant Andreu i a la parròquia de Sant Pau del Camp, al Raval, i al moviment estudiantil universitari. Escollida diputada al Congrés (1979-1982) i al Parlament de Catalunya (1984-1987), entre 1983 i 1999 va ser regidora i tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona pel PSUC i la seva força hereva, Iniciativa per Catalunya Verds. Sota les alcaldies de Pasqual Maragall i Joan Clos va assumir responsabilitats en polítiques d'Educació i Benestar Social. Des de que va deixar l'Ajuntament s'ha dedicat a la docència universitària i segueix activa a ICV.

fos, i xerràvem de política, no? Em semblava d'allò més interessant, organitzàvem el moviment de *penenes* a la universitat, que realment va funcionar molt tots aquells anys. Llavors, finalment, quan Bandera es parteix [entre 1973 i 1974], llavors ens van demanar que anéssim a les reunions del sector on s'havien quedat els que a nosaltres ens feien de mentors, per ajudar a decidir el futur de Bandera. I uns quants de nosaltres, no tots, el Carlos Martínez Shaw i jo, vam començar ja a anar a reunions de l'organització de Bandera, i quan Bandera va entrar al PSUC ja vam entrar amb ells. [...] Jo vaig seguir militant en el moviment universitari, i a les comissions de mestres, perquè fins que no es va prendre la decisió que els ensenyaments també entraven a Comissions Obreres, va haver-hi una discussió llarguíssima. [...] Ni com a militant de Bandera, ni al PSUC, jo no vaig estar mai organitzada territorialment; sempre vaig estar organitzada per front. Jo era de l'associació de veïns de Sant Gervasi, perquè llavors jo havia anat a viure al carrer Collserola amb els pares, i em vaig fer de l'associació. Però no hi vaig posar els peus en ma vida. Pagava, com a contribució democràtica”⁷⁵⁷.

És en aquest ambient o humus –que fora del món clandestí i més ortodox dels partits, en l'acció de cara a la societat civil, admetia l'heterodòxia de sumar forces i complicitats entre gent d'ideologies i carnets diversos, però amb clara hegemonia del PSUC- que cal entendre l'elecció, el 1973, d'Eulàlia Vintró com a presidenta del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats de Catalunya i Balears. Una plataforma institucional a la que l'oposició antifranquista de Barcelona no podia renunciar, igual que havia pres posicions als col·legis d'Advocats, d'Arquitectes i d'Aparelladors⁷⁵⁸. La relació amb els barris i amb els altres col·legis *infiltrats* per l'oposició va venir donada tant per l'acció política antifranquista –“Nosaltres també estàvem adherits a l'Assemblea [de Catalunya], i hi anàvem per torns”, explica Vintró- com per l'acció quotidiana pròpia de la institució, al marge de si hi havia relació orgànica o institucional amb la FAVB, que

---

⁷⁵⁷ Eulàlia Vintró, entrevista amb l'autor (Barcelona, 13/11/2012).

⁷⁵⁸ “El 1973 va ser un any d'avenç de les forces democràtiques. Les victòries a les eleccions als col·legis d'arquitectes (Anglada), d'aparelladors (Abad), de llicenciats (Vintró) en són una mostra. Els col·legis professionals van ser centres actius de mobilització i difusió dels ideals democràtics, constituint un dels principals eixos vertebradors d'un ampli moviment democràtic dels sectors professionals”. CEBRIÁN, Carme. *Estimat PSUC*, Empúries, 1997, Barcelona, p. 134. No obstant, a l'època el degà del Col·legi d'Arquitectes no va ser el tal Anglada que cita Carme Cebrián, sinó, entre 1972 i 1974, Antoni de Moragas i Gallissà i, entre 1974 i 1978, Jordi Mir Valls.

si de cas es produïa més aviat directament amb associacions de veïns concretes. Així ho recorda Eulàlia Vintró:

“Era un moviment en aquell moment, inicialment, molt centrat en les qüestions educatives, que estaven molt malament: l’escola pública era un desastre, les condicions de la privada tampoc eren bones, totes les acadèmies aquelles de barri eren un desastre... [...] I amb el moviment veïnal era quan coincidia en un territori que [hi] coincidia. [...] El què passa és que sí que era cert el moviment del Col·legi amb els altres col·legis: anaves a les intercol·legials, ens veiem amb el [Josep Miquel] Abad [president del Col·legi d’Aparelladors], i entre socialistes i nosaltres estaven tots el col·legis ocupats. Llavors si que fèiem manifestos en relació a les condicions de degradació territorials, etc. Aquí sí que hi havia una relació [amb els veïns], però no recordo haver anat mai a cap reunió amb la FAVB, [...] no tinc consciència de que com a Col·legi hi anéssim. Hi havia més aviat aquella cosa, que en aquells moments era tant difícil de descriure, [de que] com que hi havia gent del PSUC i de Bandera, que era bastant el mateix, posada a tot arreu, acabaves confluint en un tipus de reivindicació que tot anava a les condicions socials, laborals, democràtiques...”⁷⁵⁹.

No és casualitat que quan el PSUC va buscar candidat a alcalde per a les primeres eleccions democràtiques, sonessin noms d’independents com els arquitectes Manuel Ribas Piera (que no va acceptar) i Oriol Bohigas (que la direcció del partit no beneïa)⁷⁶⁰ i acabés encapçalant la llista el militant i president del Col·legi d’Aparelladors, Josep Miquel Abad⁷⁶¹. Més enllà de la seva evolució política i professional, el paper d’Abad

---

⁷⁵⁹ Eulàlia Vintró, entrevista amb l’autor (Barcelona, 13/11/2012).

⁷⁶⁰ BORJA, Jordi. *Mis universidades. Historia de un proceso de aprendizaje*, treball complementari a *Revolución urbana y derechos ciudadanos*, UB, 2012, Barcelona. Tesi doctoral inèdita, p. 63.

⁷⁶¹ Josep Miquel Abad (Valladolid, 1946) es fill d’un policia que va aconseguir plaça a Barcelona. Als 15 anys va abandonar el seminari per fer-se aparellador. Després de participar en la fundació de CCOO de la Construcció i d’afiliar-se al PSUC, va esdevenir un dels motors del Col·legi d’Aparelladors, entitat que va presidir des de 1973 i a la que va contribuir a situar dins del moviment urbà. Cap de llista del PSUC a les primeres eleccions municipals democràtiques de 1979, Abad va esdevenir el primer tinent d’alcalde. Després d’abandonar el PSUC el 1981 i d’acostar-se al PSC, el 1983 va ser nomenat director de la Fira de Barcelona pel seu president, Josep Maria Figueras, amb qui Abad havia concretat abans la compra municipal d’uns terrenys a la Vall d’Hebron que el moviment veïnal denunciava com a especulatiu. El 1985 va ser nomenat director executiu del Comitè Organitzador Olímpic Barcelona 92. Després de dur a bon port el vaixell olímpic i la forja del *model Barcelona* sense excessiu afany de protagonisme, el 1993 va passar-se a l’empresa privada, primer com a assessor de El Corte Inglés i, des del 1996, com a director general de Planeta Corporación, de la família Lara. Fins el 2009 va mantenir càrrecs empresarials en nom dels Lara en companyies com Vueling i Antena 3 Televisión. El 2010, Abad va ser nomenat director

als anys 70 i el del Col·legi d'Aparelladors queda sintetitzat i reconegut, pel que fa al moviment veïnal, en la influència de la seva revista *CAU*, que analitzarem tot seguit. Pel Col·legi d'Arquitectes cal remarcar l'etapa d'Antoni de Moragues com a degà (1972-1974), al qui va succeir Jordi Mir (1974-1978), i el paper del seu Arxiu Històric, la combativa Oficina d'Informació Urbanística –on, des de 1967, treballava la dirigent veïnal de Sant Andreu i militant comunista i cristiana Maria Isabel Roig Fransitorra- i la revista *Cuadernos de Arquitectura*, que “evolucionarà de ser una revista pràcticament asèptica durant els primers anys 60 a viure una època combativa i d'esplendor sota la direcció d'Emili Donato, amb un contingut de fort component social i alt nivell cultural, impensable sense la valuosa labor de l'Arxiu Històric i de l'Oficina d'Informació Urbanística”⁷⁶². A principis de 1974, *Cuadernos de Arquitectura* va arribar a tirar 4.300 exemplars, distribuïts entre els col·legiats, més de 1.500 subscriptors i la venda a llibreries i quioscos. Va tenir una secció fixa de *Crònica urbana* “conduïda magistralment per Jordi Borja, [que] atracaria el lector a la depressiva realitat suburbial de Barcelona” i va seguir “amb interès les diferents mobilitzacions, especialment les dels ciutadans de Nou Barris, donant-los suport en la confrontació oberta que tenien amb l'Obra Sindical del Hogar”⁷⁶³.

Els col·legis d'Arquitectes i d'Aparelladors, el Col·legi de Llicenciats i el d'Advocats – a banda d'assessorament en matèria antirepressiva, Josep M. Alibés, Jordi Parpal i Josep

---

general de El Corte Inglés. Entre el 2002 i el 2007 va exercir com a president de la Comissió d'Estratègia del Pla Estratègic Metropolità de Barcelona. Vegeu ANDREU, Marc. “Poder, interessos econòmics i *model Barcelona*”, a MONTANER, ÀLVAREZ i MUXÍ (ed.), 2012, p. 53-56; i FABRE, Jaume. “Josep Miquel Abad”, a *Carrer*, núm. 100 (gener-febrer 2007), p. 6.

⁷⁶² SUAUA MAYOL, Tomàs. *Consciència política, social i cultural dels arquitectes catalans a les acaballes del franquisme*. Tesina de doctorat inèdita. UB, 2006, p. 158.

⁷⁶³ SUAUA MAYOL, Tomàs. *Consciència política, social i cultural dels arquitectes catalans a les acaballes del franquisme*. Tesina de doctorat inèdita. UB, 2006, p. 141.

Solé Barberà⁷⁶⁴ van col·laborar activament amb el moviment veïnal, entre d'altres, amb consultes i al·legacions sobre plans urbanístics-, conjuntament amb entitats tan diverses com la *pujolista* Amics de la Ciutat, el marxista Centre d'Estudis Urbans (CEU, que el desembre de 1977 es reconstituïria com a Centre d'Estudis Urbanístics, Municipals i Territorials)⁷⁶⁵ i la humanista i cristiana Fundació Jaume Bofill-Serveis de Cultura Popular (amb els sociòlegs Joan Costa i Raimon Bonal), van teixir amb la FAVB i les associacions de veïns una malla de complicitats que va donar molts fruits.

El cas del CEU (o CEUMT) i Jordi Borja és segurament dels més il·lustratius. Pel que fa a ell, personalment, Borja recorda el següent:

“Yo colaboraba en la revista del Colegio de Arquitectos en la que dirigía una sección de título transparente: “Movimientos Urbanos”. A principios de la década de los 70 había emergido el movimiento popular urbano, fuertemente reivindicativo, presente en muchos barrios populares por medio de las asociaciones vecinales y núcleos informales. Y yo tenía un pie en él, otro en el ayuntamiento, otro en la universidad y otro en la política clandestina. Y sin embargo no andaba a cuatro patas”⁷⁶⁶.

I pel que fa al CEU, el mateix Jordi Borja explica:

---

⁷⁶⁴ Els advocats Josep M. Alibés i Jordi Parpal van ser assessors de la FAVB i fins i tot vocal adjunt de la junta (Parpal) i impulsor de l'AV Plaça Lesseps-Gràcia (Alibés), mentre que Josep Solé Barberà va portar, el 1976, el servei d'assessoria laboral de l'AV Gràcia; passava consulta al local de l'entitat cada dijous de 19.30 a 21.30 hores. Vegeu *Vila de Gràcia*, s/n, juliol de 1976, AV Gràcia, Barcelona, p. 11.

⁷⁶⁵ La seu inicial del CEUMT era al carrer de Santa Anna, just al davant de la secretaria de la FAVB i del pis que era seu del comitè de Barcelona del PSUC. El 1978, a banda d'organitzar debats i estudis, va començar a editar la revista *CEUMT. La revista municipal*, amb base a Barcelona però amb l'interès posat també a Madrid i més enllà, en el món local en general. El primer consell d'administració del CEUMT, constituït formalment el 23 de desembre de 1977 com a societat anònima, el van integrar Joan Alemany, León Benelbas, Ricard Boix, Jordi Borja, Lluís Brau, Albert Broggi, María José Olivé, Carles Prieto, Alfons Rodríguez, Jaime Rodríguez, Marçal Tarragó, Carles Teixidor, Pau Verrié i amb Lluís Millet com a president i Joaquim Clusa com a secretari. El consell de redacció de la revista, amb el periodista Ernest Udina com a primer director, el van formar inicialment Joan Alemany, Jordi Borja, Antoni Castells, Joaquim Clusa, Marçal Tarragó i Pau Verrié. Posteriorment s'hi van incorporar noms com Albert Sanchís, Josep Sorribes, Gaspar Urban i Ricard Pérez Casado, una delegació a València que després en sumaria una altra a Madrid, on el CEUMT obriria una seu el maig de 1980. Per a una història del CEUMT, vegeu *CEUMT. La revista municipal*, núm. 50-51 (maig-juny 1982).

⁷⁶⁶ BORJA, Jordi. *Mis universidades. Historia de un proceso de aprendizaje, a Revolución urbana y derechos ciudadanos*, UB, 2012, Barcelona. Tesi doctoral inèdita, p. 50.

“Aprovechando una beca March que me habían concedido para estudiar los nuevos barrios de Barcelona y su entorno, creamos el Centro de Estudios Urbanos. Al núcleo inicial (Brau, Teixidor, Tarragó, Verrié, Bayraguet R.) se añadieron de entrada o poco tiempo después Manuel Herce (profesor titular de urbanismo de la Escuela de Ingenieros de Caminos y que ha compartido conmigo la dirección del Programa de postgrado Gestión de la Ciudad en la UOC), Ricard Boix (hoy gerente de la UPF y el primero que pudo “profesionalizarse” un poco gracias a la beca March), Joan Alemany (profesor de Economía Urbana en la UB), Lluís Millet (arquitecto), Quim Clusa y Albert Broggi (economistas), Marina Subirats (socióloga de la UAB), Jaume Galofré, Joaquim Molins y Joan Perdigó (juristas), etc. El CEU (luego CEUMT) fue el principal instrumento de relación que permitió a un numeroso colectivo de profesionales del urbanismo colaborar e incluso integrarse en el movimiento popular urbano.

El CEU estuvo desde su inicio muy vinculado a una organización que hizo de su trabajo en el movimiento urbano uno de sus principales frentes de acción, Bandera Roja, fundada a finales de 1968 por cuadros políticos procedentes del PSUC. También hubo en su núcleo fundador militantes del PSUC, algunos de ellos con responsabilidades importantes en la organización y en el sector profesional y el movimiento vecinal. En 1974 BR se integró en el PSUC con lo cual prácticamente todo el grupo, las decenas de profesionales que agrupaba el CEU tenía militancia política o eran “compañeros de viaje”. Más tarde algunos profesionales del ámbito socialista empezaron a colaborar a título personal, con el CEU o CEUMT (Centro de Estudios Urbanos, Municipales y Territoriales a partir de 1977), pero los referentes del CEUMT fueron siempre el PSUC y el movimiento popular urbano. Esta vinculación política reforzó la influencia política y la coherencia intelectual de los profesionales que trabajaban con los colectivos ciudadanos y barriales en el movimiento popular. Pero quizás tuvo un efecto más importante: permitió a los partidos de izquierda elaborar propuestas políticas, para las ciudades catalanas y españolas, más adaptadas a la realidad social y a las aspiraciones ciudadanas. No solo el PSUC y por extensión el PCE, también otros partidos en sus programas electorales asumieron muchas de las propuestas elaboradas en el CEUMT”⁷⁶⁷.

La producció i la influència intel·lectual que entitats i persones com les esmentades fins ara, vinculades a la vegada al moviment veïnal i a l'activisme polític, social i cultural antifranquista, van donar a la Barcelona dels anys 70 són extraordinàries. També en el camp editorial. L'exemple més clar és la ja esmentada col·lecció *Tots els barris de Barcelona*, que Josep Maria Huertas i Jaume Fabre van poder tirar endavant gràcies a

---

⁷⁶⁷ BORJA, Jordi. *Mis universidades. Historia de un proceso de aprendizaje, a Revolución urbana y derechos ciudadanos*, UB, 2012, Barcelona. Tesis doctoral inédita, p. 51-52.

una beca de la Fundació Jaume Bofill que, el febrer de 1974, van sol·licitar per un import de 20.000 pessetes mensuals durant un any -adjunta a un pla de treball que, prèvia consulta a “historiadors, geògrafs, urbanistes i experts en barcelonisme”, incloïa “trepitjar els 53 barris, un per un; recopilar dades i bibliografia dels barris que n’hi hagi” i “realitzar entrevistes i rodes de premsa amb veïns interessants”- i a l’aposta d’Edicions 62 dins la seva col·lecció *Llibres a l’abast*⁷⁶⁸.

Però és que, més enllà d’aquests llibres tan populars, la ciutat i el moviment veïnal van generar abundant coneixement social i literatura urbana amb impacte molt més allà de la capital catalana. Quan la tardor de 1968 va aparèixer el primer número de la revista *Bandera Roja* –amb un editorial redactat per Jordi Borja i l’article “Tareas políticas en el barrio” escrit per ell mateix o Carles Prieto⁷⁶⁹- ja Paco Candel havia publicat obres de referència per comprendre la Barcelona dels barris -com les novel·les *Donde la ciudad cambia su nombre* (1957) i *Han matado un hombre, han roto un paisaje* (1959)- i els *huertamaros* estaven a punt de debutar en format de llibre amb *El Montjuïc del segle XX*⁷⁷⁰ i de prologar, Huertas, *Al Sud-oest del riu Besòs. Deu anys de la vida d’un barri barceloní*⁷⁷¹. També l’arquitecte Oriol Bohigas estava a punt de publicar *Contra una arquitectura adjectivada* (1969) i un altre arquitecte, Carles Lladó, estava a punt de dir *Barcelona adéu!* (1971). I aquell mateix any, el crític d’art Alexander Cirici Pellicer publicava *Barcelona, pam a pam* (1971) i, qüestionat per la crítica que li va fer Huertas per centrar-se en l’Eixample i Ciutat Vella tot abandonant la resta de barris, llançava el

---

⁷⁶⁸ CEHI-CRAI Pavelló de la República UB. Proposta mecanografiada del projecte *Tots els barris de Barcelona*, de Jaume Fabre i Josep M. Huertas, per a la Fundació Jaume Bofill. FP (Huertas) 1 (3) C III.

⁷⁶⁹ Jordi Borja, entrevista amb l’autor (Barcelona, 5/4/2013).

⁷⁷⁰ FABRE, Jaume, HUERTAS, Josep M. i MARTÍ GÓMEZ, José. *El Montjuïc del segle XX*, Pòrtic, 1969, Barcelona.

⁷⁷¹ MATAS, Alfred. *Al Sud-Oest del riu Besòs. Deu anys de la vida d’un barri barceloní*, Pòrtic, 1970, Barcelona.

repte del que després seria la sèrie *Tots els barris de Barcelona*. Però si és ben cert que aquestes (poques) obres, des de perspectives diverses, analitzaven críticament la ciutat o facilitaven informació i marcs d'anàlisi perquè això pogués fer-se, el cert és que és 1972, l'any de naixement de la FAVB i de la Coordinadora de Sant Antoni, la data que marca un punt d'inflexió en la literatura sobre el moviment veïnal. A Barcelona i arreu.

De 1972 és el llibre *Cuando los vecinos se unen*, de Javier Angulo Uribarri, editat a Madrid però amb nombroses referències a l'incipient moviment veïnal de Barcelona. I de 1972 és *La Gran Barcelona*, de l'urbanista Jordi Borja. Editat per Alberto Corazón, aquest llibre reproduïa el monogràfic col·lectiu homònim publicat al novembre-desembre de 1971 en el número 10 de la revista *CAU*, del Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics, que en aquells anys van esdevenir una publicació i una institució clau. Al costat de Jordi Borja i l'arquitecte Manuel de Solà Morales, van col·laborar en aquest monogràfic crític amb el model de ciutat de l'alcalde Porcioles l'economista Marçal Tarragó i els arquitectes Lluís Brau, Joaquim Lleixà i Francesc Arruga. Tarragó i Brau, al costat del també arquitecte Carles Teixidor, van ser així mateix els responsables, el 1972, d'un altre número clau de *CAU*, el que amb el títol *Barcelona 1953-1971* va analitzar el desenvolupament urbanístic de la metròpolis.

És amb tots aquests antecedents que, a l'octubre de 1973, amb prou feines cinc mesos després de la destitució de José María Porcioles i la seva substitució a l'alcaldia per Enric Masó, va sortir l'exemplar potser més emblemàtic de *CAU* que, publicat amb el número 21, era un diccionari d'aberracions urbanístiques i negocis especulatius titulat *La Barcelona de Porcioles*. Editat i ampliat en format llibre per Laia el 1975, aquest treball va marcar una fita. Tres dels seus autors eren combatius periodistes de la premsa local (Josep M. Huertas. Manuel J. Campo Vidal i Rafael Pradas) units a l'advocat i activista veïnal Josep M. Alibés, a l'economista Eugeni Giral i a l'arquitecte Salvador

Tarragó. En la seva estela, a finals de 1975 va aparèixer un altre número important de *CAU*, el número 34. Es tracta del monogràfic *La lucha en los barrios*, que va coordinar Rafael Pradas i examinava, cronològicament i per districtes, de manera exhaustiva, els principals conflictes urbans entre 1969 i 1975, amb col·laboracions de Josep M. Alibés, els sociòlegs Juli Sabaté, Faustino Miguélez i Jordi Joan Santolaria i l'assistenta social Maria José Pardo, i fotografies del mateix Pradas, Jordi Soteras i Gabriel Serra. Una nota dels autors del número a la manxeta de la revista del Col·legi d'Aparelladors il·lustra les sinergies que funcionaven a l'època: “Expresamos nuestro agradecimiento por la colaboración de Ferran Estébanez y Adolfo Cabruja en la recogida de datos y de Assumpta Soria, Lluïsa Alonso e Isabel Roig, de la Oficina de Información Urbanística del Colegio de Arquitectos (OIU), al haber facilitado enormemente nuestro trabajo”⁷⁷².

Cal remarcar que entre tots els noms citats fins ara, una selecció conformada per Jordi Borja, Rafael Pradas, Marçal Tarragó i Salvador Tarragó (tots ells del PSUC o Bandera Roja) van ser l'equip que el 12 de gener de 1973 va signar amb els representants de les associacions de veïns més combatives de Barcelona, les de la Coordinadora de Sant Antoni, el contracte no executat i citat en capítols anteriors per a “la realització d'un estudi sobre balanç, crítica i alternatives a la Barcelona actual [...], la preparació de material per a una exposició itinerant i la realització d'una pel·lícula del mateix tema”⁷⁷³. Si a això hi afegim el fet que el 1972, a partir d'una beca concedida per la Fundació March a Jordi Borja, va començar a treballar el Centre d'Estudis Urbanístics⁷⁷⁴; i considerem també que l'any següent van publicar-se *La Barceloneta del segle XVIII al Pla de la Ribera*, de la geògrafa i historiadora Mercè Tatjer, i

---

⁷⁷² *La lucha en los barrios*, a *CAU*, núm. 34 (novembre-desembre 1975).

⁷⁷³ CEHI-CRAI Pavelló de la República. “La ciudad es para el hombre”, DPP (OCE(BR) Arx. 2) 5 (2) / 3.

⁷⁷⁴ Jordi Borja. Entrevista amb l'autor (Barcelona, 5/4/2013).

Barcelona: remodelació capitalista o desenvolupament urbà en el sector de la Ribera Oriental, de l'arquitecte Manuel de Solà-Morales, on ambdós abordaven l'emblemàtica batalla del Pla de la Ribera que el moviment veïnal li havia guanyat a Porcioles i n'acabaria forçant la destitució, queda clar que entre 1972 i 1973 es van posar les bases conceptuals del *model Barcelona* partint de la lluita veïnal i d'una crítica professional des de postulats d'esquerra marxista no especialment dogmàtica⁷⁷⁵.

Si el llibre també col·lectiu *Gestión o Caos: el área metropolitana de Barcelona* va posar ja el 1973 el focus més enllà dels límits administratius de la ciutat, el 1974 altres dos títols van aprofundir en la crítica al defenestrat Porcioles: *Los negocios de Porcioles*, de Jesús Ynfante, i *Barcelona, ¿a dónde vas?*, de l'advocat Eduardo Moreno i el futur dirigent socialista Francesc Martí Jusmet. D'aquest últim llibre, que en bona part beu del CAU de *La Barcelona de Porcioles*, val la pena recalcar el que ja s'ha exposat en aquest mateix capítol: la seva editorial, DIROSA, la regentaven dos homes fidels a Manuel Fraga i van ser les gestions de l'exministre i llavors ambaixador de Franco a Londres, a través del seu col·laborador Manuel Milián Mestre, les que van sortejar la censura. No és que Fraga ni el seu cercle polític català fossin cap avantguarda democràtica a Barcelona. El que Fraga i la seva gent buscaven als primers anys 70 (Martí Jusmet i Moreno se'n desmarcarien després) era només una bona *pole position* després de comprendre que l'hegemonia cultural que marcava la fi de la dictadura a la ciutat era la crítica urbana i la mobilització ciutadana.

Bones proves editorials d'això últim són la publicació, el 1975, del llibre col·lectiu prologat per Paco Candel *Fernando Rodríguez Ocaña. Candidato de los trabajadores*

---

⁷⁷⁵ Per una panoràmica analítica del que van significar aquestes i altres obres en aquell moment històric, vegeu ANDREU, Marc. "Crítica urbana y movilización ciudadana", a MONTANER, Josep Maria, ÁLVAREZ, Fernando; MUXÍ, Zaida i CASANOVAS, Roser. *Reader modelo Barcelona 1973-2013*, Comanegra/Ajuntament de Barcelona/ETSAB-UPC, 2013, Barcelona.

(Avance, 1975) i l'èxit, el 1976, de la ja mencionada col·lecció *Tots els barris de Barcelona*, en la que Jaume Fabre i Josep M. Huertas no solament van popularitzar la història, l'imaginari i les lluites de la Barcelona dels barris que portaven més d'una dècada divulgant en premsa, sinó que van prefigurar el mapa i la descentralització en districtes que als anys 80 va dur a terme l'ajuntament democràtic. *Política urbana y luchas sociales*, de Marçal Tarragó (1976), *En defensa de Barcelona*, de Salvador Tarragó (1978), i l'obra col·lectiva amb un capítol de Josep M. Huertas *Las asociaciones de vecinos en la encrucijada* (1978) són títols que, al costat d'alguns números de la revista del CEUMT, van contribuir a divulgar i expandir les idees de crítica social i regeneració urbana, política i ciutadana que emanaven de la capital catalana. L'experiència d'elaboració i complicada aprovació, entre pressions especulatives i lluites veïnals, del Pla General Metropolità entre 1974 i 1976 que el seu director, l'enginyer Albert Serratosa, va relatar a *Objetivos y metodología de un plan metropolitano* (1979) va contribuir, sens dubte, a fer de Barcelona un referent per a l'estudi de l'urbanisme i les lluites socials urbanes.

Que Barcelona fos un referent fins i tot a Madrid i a nivell internacional, especialment a Llatinoamèrica, es deu també al fet que l'aparell conceptual forjat en el conjunt d'obres, treballs i experiències aquí esmentats va ser divulgat amb profusió per dos autors tan coneguts com Jordi Borja i Manuel Castells. El llibre *Movimientos sociales urbanos*, que Borja va publicar el gener de 1975 a Buenos Aires, i els dos que Castells va publicar el 1977 a Madrid -*Movimientos sociales urbanos* i *Ciudad, democracia y socialismo*, posteriors a *La cuestión urbana*, de 1974- comparteixen idees i eines conceptuals que, salvant distàncies històriques i llenguatge específic de l'època, no només van servir per posar els fonaments del *model Barcelona* i les seves moltes imitacions; també són útils, ara, per fer la crítica d'un model que es va pervertir o va

morir d'èxit en la llarga travessia que va de la Barcelona de 1992 a la crisi del capitalisme global oberta el 2007, amb parada en la gran impostura del Fòrum Universal de les Cultures del 2004⁷⁷⁶. En tot cas, és una evidència que la producció intel·lectual i l'experiència barcelonina relacionada amb el moviment veïnal va influir obres col·lectives i coetànies, de la segona meitat dels anys 70, editades a Madrid: *Madrid/Barrios 1975*; *Presente y futuro de las asociaciones de vecinos*; *El movimiento ciudadano ante la democracia*, i *Las asociaciones de vecinos en la encrucijada*⁷⁷⁷. Que, després, el centralisme de Madrid hagi diluït, silenciats o oblidats la influència de Barcelona en obres de referència mundial com *Los movimientos sociales*, de Donatella della Porta i Mario Diani⁷⁷⁸, i *Ciudades rebeldes. Del derecho de la ciudad a la revolución urbana*, de David Harvey⁷⁷⁹, o en obres col·lectives locals com *CT o la Cultura de la Transición*⁷⁸⁰, no treu que la influència intel·lectual de Barcelona i d'alguns companys de viatge del moviment veïnal en la transició espanyola i en la configuració del discurs dels moviments socials urbans arreu del món no existís. Hi va ser. I va ser molt important.

---

⁷⁷⁶ Vegeu ANDREU, Marc. "Moviments socials i crítica al model Barcelona", a *Scripta Nova*, núm. 270, Universitat de Barcelona, 1/8/2008. <http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-270/sn-270-119.htm>

⁷⁷⁷ CIDUR (Centro de Información y Documentación Urbana). *Madrid/Barrios 1975*, Ediciones de la Torre, 1976, Madrid; GARCÍA FERNÁNDEZ, Javier i GONZÁLEZ RUIZ, María Dolores. *Presente y futuro de las asociaciones de vecinos*, Pecos Editorial, 1976, Madrid; REBOLLO, RODRÍGUEZ y SOTO. *El movimiento ciudadano ante la democracia*, Editorial Cenit, 1977, Madrid; AA.DD. *Las asociaciones de vecinos en la encrucijada. El movimiento ciudadano en 1976-77*, Ediciones de la Torre, 1977, Madrid.

⁷⁷⁸ DELLA PORTA, Donatella i DIANI, Mario. *Los Movimientos Sociales*, Editorial Complutense/CIS, 2011, Madrid.

⁷⁷⁹ HARVEY, David. *Ciudades rebeldes. Del derecho de la ciudad a la revolución urbana*, Akal, 2013, Madrid.

⁷⁸⁰ AA.DD. *CT o la Cultura de la Transición. Crítica a 35 años de cultura española*, Debolsillo, 2012, Barcelona.

5.12. Raimon, Serrat i la cançó als barris

Núria Feliu és, per a molta gent, la imatge d'una cantant vinculada al seu barri, Sants, i a la vida associativa de la ciutat de Barcelona. De fet, qui va popularitzar cançons dedicades també a altres barris compta, fins i tot, amb una geganta que passeja la seva imatge per cercaviles i festes populars. Però la llista de músics i cantants, i en especial els cantautors, vinculats a la Barcelona dels barris i al moviment veïnal és molt més àmplia i amaga una vinculació molt més intensa i estreta del que se sol recordar. En són els màxims exponents Raimon i Joan Manuel Serrat, que al febrer i al novembre de 1976 van protagonitzar, respectivament, tandes de vuit i sis recitals als barris organitzades amb gran èxit per la FAVB i que van contribuir a difondre l'esperit de lluita i reivindicació democràtica de la ciutadania de Barcelona.

La vinculació del cantant de Xàtiva amb els barris de Barcelona data de 1963, quan a la portada del seu primer EP, on va enregistrar *Al vent, La pedra, Som i A cops*, apareix un jove Raimon amb la guitarra sota el braç posant davant d'una paret de maons sota la curiosa mirada d'un nen. La fotografia, d'Oriol Maspons, està feta en un carreró del Poblenou més obrer i industrial. Precisament en aquest barri, al Casino l'Aliança, va debutar Raimon en un concert en solitari, el 1965, just abans de la seva primera gira europea. Entre 1964 i 1967, la revista veïnal *Quatre Cantons*, impulsada pel capellà Jaume P. Sayrach, va organitzar al Poblenou, en col·laboració amb el Casino L'Aliança, un seguit de recitals de la recentment estrenada Nova Cançó amb tota la plantilla del moment. A banda de Raimon, van desfilar per l'escenari del Poblenou Josep Maria Espinàs, Quico Pi de la Serra, Miquel Porter, Els 4 Gats, Salvador Escamilla, Maria Cinta, el pare Ladislau, Marià Alberó, Guillermina Motta i Joan Manuel Serrat. També

el Grup de Folk, de vida efímera però intensa, va actuar al Casino l'Aliança els anys 1967 i 1968, on va aprofitar per gravar els seus dos únics elapés⁷⁸¹.

Això ve a tomb per entendre que, quan a la primera meitat dels anys 70 es va produir l'eclosió de la Nova Cançó i, en general, de la cançó protesta, van ser els barris i les entitats veïnals i culturals qui van servir, en bona mesura (i discos a banda, és clar), de plataforma de llançament del fenomen. D'entrada, perquè una sala de barri com el Casino L'Aliança era ideal (i es va convertir en habitual) per a concerts i enregistraments de discs i programes de televisió. Serrat hi va gravar el 1973 un especial del programa de TVE *A su aire*, amb el qual va tornar a la televisió després de la polèmica per negar-se a cantar el *La, la, la* en castellà a Eurovisió. I Ovidi Montllor hi va gravar en directe el seu primer elapé, *Un entre tants*, el 1972, igual que l'andalús Manuel Gerena va enregistrar *En vivo* el juny de 1976, disc retingut per la censura fins al febrer de 1977 perquè incloïa un tema d'homenatge a Víctor Jara.

Però més enllà d'aquesta raó logística, hi ha també motius de compromís i experiència vital que expliquen l'estreta relació entre els cantautors i els barris. Que Marina Rossell i Manuel Gerena actuessin al carrer, el 13 de juny de 1973, en un acte d'homenatge veïnal a la Rambla del Poblenou és un exemple dels nombrosos recitals que van organitzar entitats d'arreu i per les festes majors. N'hi ha molts d'altres: a Sant Andreu, la primavera de 1974, van actuar al Casal Catòlic -que treballava estretament amb la parròquia i l'associació de veïns- Quico Pi de la Serra (31 de març), Maria del Mar Bonet (19 de maig) i Ovidi Montllor (26 de maig)⁷⁸². I dos cantautors com l'uruguaià Quintín Cabrera i l'extremeny Luis Pastor van viure als anys 70 al barri de Poblenou,

---

⁷⁸¹ Tota la informació sobre cantants i concerts al Poblenou la recopila OLIVÉ i CABRÉ, Toni. "Crònica de la música popular al Poblenou", a *Icària*, núm. 16 (2011), Arxiu Històric del Poblenou.

⁷⁸² "En Pi de la Serra al Casal ...i també la Maria del Mar i l'Ovidi", a *Sant Andreu. Butlletí de l'Associació de Veïns* (juliol 1974).

cosa que no es pot deslligar de la seva producció i trajectòria musical. Els dos primers *singles* de Luis Pastor, *Huelga del ocio* i *Con dos años*, els va gravar mentre vivia en “un pis on entrava i sortia molta gent, anarcos i comunistes”, segons recorda un veí⁷⁸³.

Amb antecedents com aquests, però sobretot per la seva capacitat d'agitació social i propaganda, no és estrany que les autoritats franquistes vigilessin de prop la majoria de cantautors. Si ja el 25 maig de 1972 el governador Tomás Pelayo Ros tranquil·litava el capità general de la IV Regió Militar, Joaquín Nogueras, garantint-li que prohibia qualsevol actuació de Raimon després d'uns incidents per crits de “libertad, libertad”, “amnistia”, “viva Cataluña independiente” i “policía asesinos” produïts en un recital seu a Mataró, el 6 de maig⁷⁸⁴, tres anys més tard, el seu successor, Rodolfo Martín Villa, encarava el mateix problema amb una mica més de mà oberta però, tanmateix, agreujat. I fins a extrems tan ridículs com rebre informes policials com el del recital de Lluís Llach al Palau de la Música, el 7 de maig de 1975, que li reportaven que “al interpretar *Cancioncilla* repitió por tres veces la estrofa ‘viva la revolución’ cuando en realidad aparece la misma una sola vez en el texto original”⁷⁸⁵. El 14 de juliol de 1975 el Govern Civil de Barcelona va actualitzar i adaptar la *llista negra* de cantants que la Jefatura Superior de Policía feia servir a partir de la “Relación de cantantes conceptuados como contestatarios” que havia facilitat la Direcció General de Seguretat. Per ordre alfabètic, d'aquest document de l'estiu de 1975 -modificat en mesos posteriors per adaptar-se a la realitat repressiva- en destaquen les prohibicions absolutes d'actuació a Paco Ibáñez (des del 24 de març de 1973), Julia León (des del 24 de maig de 1975), Lluís Llach (des

---

⁷⁸³ Joan Gellida, citat per OLIVÉ i CABRÉ, Toni. “Crònica de la música popular al Poblenou”, a *Icària*, núm. 16 (2011), p. 39.

⁷⁸⁴ CEHI-Biblioteca Pavelló de la República UB. Correspondència “confidencial” entre el capità general de la IV Regió Militar, Joaquín Nogueras Márquez, i el governador civil Tomás Pelayo Ros. Fons Antoni Batista. FP (Batista) 2 / 8 (7).

⁷⁸⁵ CEHI-Biblioteca Pavelló de la República UB. Nota informativa de la Jefatura Superior de Policía sobre el recital de Lluís Llach al Palau de la Música, 8/5/1975. Fons Antoni Batista. FP (Batista) 2 / 8 (7).

del 18 de maig de 1975), Ramon Muntaner (des del 29 de juny de 1975), Elisa Serna (des del 17 de juny de 1975), Joan Manuel Serrat (fins el 9 de març de 1974 i des del 7 d'octubre de 1975) i Jaume Sisa. A més, el Govern Civil especificava que calia una autorització prèvia de la Direcció General de Seguretat per deixar actuar Maria del Mar Bonet, Quintín Cabrera, Manuel Gerena, Ovidi Montllor, Raimon, Quico Pi de la Serra, Xavier Ribalta i Víctor Manuel. En un grau de major tolerància, aquell estiu van rebre autorització expressa per actuar Araceli Banyuls, Jordi Beltran, Joan Isaac, Pere Godó, Jordi Margarit i Marina Rossell. En canvi, tenien l'expedient net Jordi Cafrune, Núria Espert, Joan Baptista Humet, Guillermina Motta, Luis Pastor, Pau Riba, Pere Tàpies i Miquel Vall⁷⁸⁶. És en base a aquesta llista que el Govern Civil va autoritzar, el 23 de juliol de 1975, el festival Canet Rock amb l'exclusió obligada del cartell de les 12 hores de música del prohibit Sisa i la provisió per al control de l'acte "de una Compañía de la Policía Armada y de un Grupo de la Brigada Social"⁷⁸⁷. Tres mesos després, Martín Villa també va autoritzar un recital de Raimon al Palau dels Esports, el 30 d'octubre de 1975. Aquell dia, i segons els informes policials, 10.000 persones van proferir "gritos subversivos" com "llibertat i amnistia" i van fer "comentarios entre personas totalmente desafectas tales como que la [actuación] de Raimon no se suspendería en el último momento porque 'el Gobernador, que es muy listo, no creo que quiera follones'"⁷⁸⁸.

És en tot aquest context que cal situar l'aposta de la FAVB per organitzar, el febrer de 1976, la sèrie de vuit recitals "Raimon als barris", una iniciativa sorgida, segons una

---

⁷⁸⁶ CEHI-CRAI Pavelló de la República UB. "Relación de cantantes conceptuados como protestatarios con expediente en la Jefatura Superior de Policía", de 24/3/1975, modificada pel Govern Civil de Barcelona el 14/7/1975 i a l'octubre del mateix any. Fons Antoni Batista. FP (Batista) 2/8 (7).

⁷⁸⁷ CEHI-CRAI Pavelló de la República UB. Nota informativa de la 412ª Comandancia de la Guardia Civil al Govern Civil de Barcelona "Sobre festival de música rock a celebrar en Canet de Mar", 23/7/1975. Fons Antoni Batista. FP (Batista) 2/8 (7).

⁷⁸⁸ CEHI-CRAI Pavelló de la República UB. Notes informatives de la Jefatura Superior de Policía sobre el concert de Raimon al Palau d'Esports, 31/10/1975. Fons Antoni Batista. FP (Batista) 2 / 8 (7).

nota de premsa de la Federació, “a partir de las numerosas peticiones de recitales que tenía Raimon por parte de las asociaciones de vecinos y el intento de agruparlas en unas mismas fechas [...] para permitir acercar sus canciones a los vecinos de las diferentes barriadas de Barcelona”. Amb el precedent del festival que l’AV Casc Antic havia organitzat al Born el 16 de gener de 1976 per reivindicar-lo com a ateneu popular, la casualitat va fer que els concerts de Raimon coincidissin amb l’efervescència social produïda per les dues grans manifestacions de l’1 i el 8 de febrer a Barcelona i pels tres concerts del mes anterior de Lluís Llach al Palau d’Esports, dels quals va sortir el disc en directe *Barcelona. Gener de 1976* i que, al seu torn, havien servit per convocar la marxa per l’amnistia⁷⁸⁹. Raimon, a qui li van cancel·lar tres concerts a Madrid després de que el ministre Manuel Fraga considerés una provocació un primer, celebrat el 5 de febrer, sí va poder actuar, en canvi, a Barcelona. El 12 de febrer, al Centre Moral i Cultural del Poblenou; el dia 13, al Centre Parroquial d’Horta; el dia 14, al poliesportiu municipal de Sant Andreu; el dia 15, a l’antic Palau Blaugrana de la Travessera de les Corts, davant de 2.500 persones⁷⁹⁰; el dia 19, al cinema Verneda del carrer Guipúscoa; el dia 20, a l’Institut Sant Josep de Calassanç; el dia 21, al poliesportiu de les Vivendes SEAT de la Zona Franca, i el dia 22, al Fòrum Vergés del carrer Rosselló.

La convocatòria d’un cicle “que intentava fer confluïr dues formes de lluita que durant anys han estat caminant paral·lelament”⁷⁹¹ palesava, ja en la seva mateixa nota de premsa, els interessos culturals i polítics entrecreuats del moviment veïnal i Raimon:

“Dos trayectorias paralelas y muchas veces entrecruzadas, Raimon y las Asociaciones de Vecinos van a encontrarse a lo largo de las dos próximas

---

⁷⁸⁹ Els recitals de Lluís Llach van ser el 15, 16 i 17 de gener i la FAVB havia fet pública la seva convocatòria de manifestació per l’Amnistia el 9 de gener. Vegeu ANDREU, Marc. “Qui va vèncer? Ara i aquí!”, a *L’Avenç*, núm. 378 (abril 2012), p. 6-7.

⁷⁹⁰ “Raimon als barris”, nota informativa a *Les Corts*, núm. 12 (primavera 1976), p. 5.

⁷⁹¹ *Ibidem*.

semanas. Los mismos objetivos por los que Raimon y las Asociaciones de Vecinos han trabajado a lo largo de estos últimos años: defensa de la lengua y la cultura catalanas, avance hacia una convivencia ciudadana pacífica y democrática van a encontrar su eco en los ocho recitales que patrocinados por la Federación de Asociaciones de Vecinos de Barcelona y organizado por diversas Asociaciones van a celebrarse los próximos días”.

Malgrat (i degut) a l'efervescència política de febrer de 1976, els recitals van ser un èxit. El Govern Civil no es va atrevir a prohibir-los com havia fet dies enrere a Madrid amb el mateix Raimon. Tampoc la junta de la FAVB va gosar aplaçar-los, tot i que “se planteó muy seriamente la posibilidad de suspender estos actos” -diu una carta remesa pel nou president Albert Pons Valón a les associacions de veïns- en senyal de dol per la mort sobtada de l'antic president de la Federació, Juan Frías, a finals de gener.

En l'èxit de “Raimon als barris”, i també en el paper substitutori legal de la FAVB en relació a la clandestina Assemblea de Catalunya, hi ha l'explicació de la següent iniciativa, la tardor de 1976: “Serrat als barris”. Van ser mitja dotzena de recitals celebrats entre el 29 d'octubre i el 18 de novembre a Barcelona i a l'Hospitalet que van servir de plataforma pel retorn a Catalunya del cantautor conegut com El Noi del Poble Sec, després de gairebé un any de prohibició de cantar a l'Estat espanyol i d'exili a Mèxic. Desafiant una ordre de recerca i captura per unes declaracions contra la repressió, Serrat va aterrar a Barcelona el 20 d'agost de 1976 sense que ningú el detingués i rebut per una gentada⁷⁹². Com va dir *La Vanguardia*, “a su retorno, Serrat se apresuró a anunciar que estando anhelante de establecer contacto directo con el país, estaba resuelto a dar una serie de recitales gratuitos, en los barrios barcelones y en algún otro lugar de Cataluña, sin esperar a la formalidades de los contratos con empresas”⁷⁹³.

---

⁷⁹² Vegeu MARTÍ, Jordi. “Serrat, de l'exili al cine Favència”, a *Carrer*, núm. 123 (maig 2012), p. 27.

⁷⁹³ *La Vanguardia Española*, Barcelona, 2/11/1976.

La documentació interna de la FAVB sobre el projecte “Serrat als barris” revela la volada de tota l’operació. L’acta-resum d’una primera reunió preparatòria celebrada a mitjan de setembre de 1976 documenta que el retorn del cantautor als escenaris catalans i espanyols va ser orquestrat per l’empresari de la *gauche divine* Oriol Regàs i la membre de l’AV Poble Sec i responsable de cultura popular de la FAVB, Elisa Lumbreras. També van participar activament en l’organització noms com Paco Zaragoza, Claudi Martí (discogràfica Edigsa), Ramon Segura (discogràfica Ariola), Jesús del Río (representant de Serrat), Albert Pons Valón (president de la FAVB i empresari organitzador a tots els efectes legals), i el cantant de la Trinca Toni Cruz, encarregat “dels problemes que puguin sorgir així com de la gent que faci falta per muntar i desmuntar l’equip” de so, vingut expressament amb Serrat des de Mèxic. D’entrada, la idea era fer sis o set recitals, entre el divendres 5 de novembre i el dijous 18 de novembre, als cines Trinitat (Nou Barris) i Navarra (L’Hospitalet), al poliesportiu de Sant Andreu, a Santa Maria del Mar, al Palau de la Metal·lúrgica (Fira de Barcelona) i al Palau d’Esports de Montjuïc. Finalment, els concerts es van fer al Palau Blaugrana (29 d’octubre), al cine Favència (2 de novembre), al cine Navarra del barri de Pubilla Casas (4 de novembre), al poliesportiu de Sant Andreu (5 de novembre), a l’Hispano-Francès de la Vall d’Hebron (6 de novembre) i al Palau d’Esports (18 de novembre).

La idea inicial, suggerida per Serrat però finalment desestimada, era que sis cantants l’acompanyessin en els recitals: Guillermina Motta, Jaume Sisa, Pere Tàpies, Ovidi Montllor, Maria del Mar Bonet i Paco de Lucía. Tot i que Elisa Lumbreras, Claudi Martí i Oriol Regàs es van repartir les gestions a fer, ja en la primera reunió es va apuntar que “aquesta proposta de J.M. Serrat sembla que tindrà dificultats per portar-se a terme”. Al final va ser el grup de jazz-rock Música Urbana, de Joan Albert Amargós, qui va acompanyar Serrat tota la gira. En canvi, no va haver-hi problemes a seguir les

instruccions del cantant per encarregar a un tal Fontanals la il·luminació dels escenaris. Es va preveure tot: entrades a preu únic de 100 pessetes, sense numerar; passis per a periodistes “que serveixin per tots els recitals”; 50 invitacions “per repartir als presidents de les associacions de veïns i entitats” col·laboradores; un servei d’ordre “a càrrec de gent de les associacions de veïns [que] es limitaran a que la gent no pugui a l’escenari, no parli per el micro i protecció a J.M. Serrat” i que s’identificarà amb “un braçal que podria ser la senyera”; una pòlissa de responsabilitat civil; i un servei de premsa que “cuidarà que tant els comentaristes musicals com els d’informació general estiguin ben informats”, incloses revistes com “*Cambio, Cuadernos, Destino, Triunfo*, etc., amb l’antelació suficient” i sense oblidar “la nova guia underground *UG*”. Tot plegat, amb un pressupost inicial indeterminat al que calia “afegir 20.000 pessetes per als músics, més la remuneració per la gent que treballa i que vol cobrar”. I és que n’hi va haver molts que van treballar sense cobrar. Començant pel mateix Serrat.

De tot aquest gran muntatge, en el que van participar una trentena d’associacions de barri agrupades per zones d’influència segons la ubicació geogràfica de cada recital, la gestió més important i delicada que va assumir la FAVB fou la dels permisos legals. Elisa Lumbreras i Albert Pons Valón van fer ja al setembre “una gestió amb [el governador civil] Sánchez Terán a fi de que J.M. Serrat tingui un carnet sindical l’abans possible. És imprescindible que tan J.M. Serrat com els músics que l’acompanyen tinguin en el seu poder i al dia, el carnet sindical, la patent fiscal i el DNI”. Sense això no hi havia concerts, de manera que els tràmits es van haver de fer davant de l’oficina de censura del Ministeri d’Informació i Turisme, la delegació provincial del Sindicat Vertical i el mateix Govern Civil, que va expedir els preceptius permisos policials. A més, el president de la FAVB va sol·licitar també per registre a l’alcalde Joaquim Viola “la excensión de derechos y recargos por taquillaje” per l’ús del Palau Municipal

d'Esports pel darrer concert. Pons Valón va apel·lar a “la labor de promoció cultural y cívica social que vienen realizando las asociaciones de vecinos” i va avançar que “los festivales ‘Serrat als barris’ inicia[n] una serie de actos culturales patrocinados por esta Federación”. Així seria, sota la batuta d'Elisa Lumbreras. Amb tant d'èxit que després l'alcalde Josep Maria Socias la fitxaria per impulsar les festes populars municipals.

L'èxit del cicle “Serrat als barris” es pot mesurar econòmicament. Segons una detallada memòria, es van vendre entrades per valor de 2.190.100 pessetes. És a dir, gairebé 22.000 localitats en total. Repartides entre les 3.000 entrades del primer concert al Palau Blaugrana (organitzat pel Centre Social de Sants i les AV Sol de Baix, Les Corts, Badal-Brasil, Sarrià, Sant Gervasi i Hostafrancs); les 1.600 del concert del cine Favència (responsabilitat de l'AV Nou Barris); les 3.000 del recital al poliesportiu de Sant Andreu (muntat per les AV Sant Andreu, Sagrera, Turó de la Peira, Bon Pastor i Porta); les 2.600 de l'acte a l'Hispano-Francès (organitzat per les AV Sant Genís dels Agudells, Coll-Vallcarca, Horta i Vall d'Hebron); les prop de 2.000 del recital del cine Navarra de l'Hospitalet (on l'amfitriona AV Pubilla Casas va haver de lidiar amb “una gentada que es va quedar al carrer sense entrada”), i les gairebé 10.000 localitats venudes al darrer concert del Palau d'Esports (gestionat per les AV Poble Sec, Port, Sant Antoni, Esquerra de l'Eixample, La Satalia, Magòria i Vivendes SEAT).

Descomptades unes despeses generals de 915.837 pessetes per tots els recitals -de les quals 108.686 pessetes eren imputables directament a la FAVB en concepte, sobretot, de la compra de samarretes amb la divisa “Salvem Barcelona”-, el benefici econòmic net que el cicle “Serrat als barris” va deixar al moviment veïnal va ser de 1.264.263 pessetes. D'aquest milió i quart de pessetes, un 10% (concretament 127.366 pessetes) se'l va quedar la FAVB. El milió llarg restant es va repartir entre les associacions de barri organitzadores, amb assignacions igualitàries de 34.190 pessetes a cadascuna (a

l'AV Nou Barris, van ser vuit, una per cada secció: Trinitat Nova, Vallbona, Torre Baró, Ciutat Meridiana, Prosperitat, Guineueta, Verdum-Roquetes i Trinitat Vella).

Però l'impacte de "Serrat als barris" va ser, sobretot, polític. En un moment d'enduriment del tracte que el règim postfranquista, i en especial l'alcalde Joaquim Viola, dispensaven al moviment veïnal, l'èxit de convocatòria i el ressò dels recitals va donar oxigen a la FAVB en plena campanya "Salvem Barcelona per la democràcia". I va servir de darrer clam unitari a una oposició política que, davant de la perspectiva d'unes futures eleccions i del tracte diferent que les autoritats donaven als partits encara no legals, començava a perdre l'esperit de l'Assemblea de Catalunya entre disputes partidistes. Així ho va voler expressar la junta de la FAVB en la nota redactada per ser llegida abans del darrer concert de Serrat, al Palau d'Esports, el 18 de novembre:

"Serrat als barris és un fet important per a la Cançó, per a la ciutat i les associacions de veïns, i per el què representa en el camí de la normalització de la nostra vida com a poble, com a país i per el retrobament de la democràcia. Ha significat quelcom més que un importantíssim aconteixement [sic] musical o social, que ho ha estat. La presència de Joan Manuel Serrat novament a casa, després de l'exili, entre els seus, els seus de Poble Sec i de tota la ciutat, és un fet important, però encara més per ser-ho amb unes postures personals polítiques responsables i per fer-ho amb la il·lusió de posar el seu esforç i el seu compromís per la recuperació d'un país d'homes lliures i una societat justa. [...]

Salvem Barcelona, la defensa de la terra, les ciutats, els carrers i les llars, va lligada amb tot allò que té de més propi el ser humà, és la identificació amb una manera de viure, un tarannà, en definitiva amb una cultura en el seu més ample significat: la història, l'art, el sentit polític i social, el treball i, també, la cançó.

Avui, amb el caràcter unitari i pluralista, que és la característica essencial de les associacions de veïns, respectant totes les postures personals, amb la missió de defensar la ciutat i en l'esforç per construir el seu futur, rebem i retrobem un home, un noi del Poble Sec, que trencà motlles i obrí camins amb la cançó en un temps i un país que no eren gens fàcils. [...] Les associacions de veïns de Barcelona i de l'Hospitalet creiem que la nova presentació a la seva terra de Joan Manuel Serrat és un fet important, i que la seva petició de fer-ho en el marc de les entitats ciutadanes i en cadascun dels barris ho és encara més.

Benvingut Joan Manuel. [...] Et volem seguir veient com avui, colze a colze amb els ciutadans de la teva terra, tornant a lluitar, tornant a sofrir i esperant vèncer.

Per construir sense picabaralles, sense enemistats, la societat justa que volem, per a fer certes les paraules dels nostres himnes que tu enlairaràs amb el teu cant, per fer una Catalunya rica, amb homes capaços de fer-la plena de justícia”.

Un sopar d'agraïment a Serrat fet “extensiu als músics i tècnics que intervingueren en els recitals” es va celebrar el 19 de novembre, amb la junta de la FAVB, al restaurant Can Margarit del Poble Sec. I amb tanta eufòria que Elisa Lumbreras es va comprometre a gestionar “una segona tanda de recitals als barris” per gener i febrer de 1977. No s'arribarien a fer. També es va plantejar organitzar, al juny, tres recitals de Lluís Llach al Palau de la Música, al Palau Blaugrana i al Palau dels Esports. “Como Llach tiene dificultades para cantar se decide solicitar los permisos por la Federación y con los permisos en mano se negociará con el manager de Llach”, explica l'acta de la junta de la FAVB del 4 de maig. Finalment no es van concretar per, segons es desprèn d'actes posteriors, desinterès de Llach. Però la capacitat d'organització i convocatòria demostrada pel moviment veïnal esperonaria la FAVB a organitzar la recuperació del Carnestoltes al Poble Espanyol (19 de febrer de 1977), la Tamborinada al Parc Güell (17 d'abril), el ball de l'Estatut a les fonts de Montjuïc (23 d'abril), la revetlla de Sant Pere al Poble Espanyol (2 de juliol) i la creació de La Roda d'Espectacles als Barris. Abans i després de Raimon i Serrat, van cantar per a les associacions de veïns Lluís Llach, Jaume Sisa, Quintín Cabrera, Manuel Gerena, La Salseta del Poble Sec, l'Orquestra Plateria, Al Tall, Ovidi Montllor, Quico Pi de la Serra, Joan Isaac, Pere Tàpies, José Antonio Labordeta, Ana Belén, Víctor Manuel, Xesco Boix.... I no sempre sense problemes, com proven les multes governatives a l'AV Plaça del Sol pels concerts de Lluís Llach i Ana Belén i Víctor Manuel a la festa major de Gràcia de 1976⁷⁹⁴. Però deixant sempre un bon record. Com el que té Basilio González de Manuel Gerena:

---

⁷⁹⁴ Vegeu “Festa Major, Festa de l'Amnistia”, a *Vila de Gràcia*, s/n (octubre 1976), p. 6.

“La primera vez que actuó Gerena en nuestros barrios, después de muchas dificultades, después de que, antes de comenzar, intentara la policía asustarle poniéndole las mil y una condiciones, la sala se llenó completamente. Había unas 400 personas. Rápidamente un silencio sepulcral invadió el local. Los rostros encendidos dejaban contemplar sus ojos brillantes. Necesitó un minuto para establecer un diálogo, para llegar muy dentro. La intuición que teníamos de que la instrucción se recibe pero la cultura se vive y sale de dentro o no es cultura, allí se hacía realidad. El pueblo con el corazón abierto, recibía, vivía, hacía suyo aquel mensaje y lo exteriorizaba con Gerena. La instrucción –nos decíamos- mueve el cerebro, la cultura el corazón. Y allí se hacía patente”⁷⁹⁵.

Del clima que aquests cantants van viure i van transmetre amb la seva música, que sovint incloïa lletres sobre Barcelona o la gent dels barris, com *L'home del carrer*, de Quico Pi de la Serra, serveixi aquesta confessió feta per aquest darrer a Ovidi Montllor:

“He lluitat molt perquè ningú no pugui negar l'existència de Catalunya. És un fet que existeix. Però no tinc sentiment patriòtic. Mai no m'he sentit enyorat, per exemple. D'altra banda, sóc d'una manera que em molesta que em coneguin pel carrer, i m'hi reconeixen molt. És curiós, però, que l'única vegada que he plorat va ser en retornar a Barcelona des del Canadà. Eren els dies de la mort de Franco, jo tornava amb avió i, en sobrevolar Barcelona, em vaig emocionar i vaig plorar. Em vaig sentir ridícul amb mi mateix. Devia tenir la sensació que arribava al meu país i que s'hi estava produint la Revolució d'Octubre...”⁷⁹⁶.

Finalment no va haver-hi Revolució d'Octubre, però és indubtable que un imaginari de ruptura democràtica va ser compartit per molta gent vinculada als moviments socials urbans i als partits d'esquerra i catalanistes, molt especialment a Barcelona. I gran part dels músics i cantants que van compondre la banda sonora d'un temps, d'un país, d'uns barris, van ajudar a que això fos així.

---

⁷⁹⁵ GONZÁLEZ (1979), p. 84.

⁷⁹⁶ MONTLLOR, Ovidi i PI DE LA SERRA, Francesc. *Diàlegs a Barcelona*, núm. 13, conversa transcrita per Xavier Febrés a Laia, 1986, Barcelona, p. 58.

6. La FAVB i el timó de la transició a Barcelona

**“La ciutat, tal i com aquí l’entem, no es compra ni es ven;
no la fan els diners ni els poders. La fa el ciutadà, perquè la seva existència
està estretament lligada a l’activitat residencial, laboral, social i lúdica.
El que veiem i el que reconeixem com “la nostra ciutat”
és la materialització dels records, de les experiències i de les esperances
de tots els qui hi han viscut, hi viuen i hi viuran més tard”**

Anna Alabart (“La ciutat no es compra”, a *Carrer*, núm. 80, juliol-setembre 2003)

Un recompte del centenar de victòries veïnals concretes reconegudes com a tals per la FAVB als barris de Barcelona entre 1970 i el 2010 ens descobreix com el moviment veïnal ha influït en les decisions polítiques sobre el desenvolupament de la ciutat. I, com explica Jaume Fabre, aporta la dada reveladora de poder anotar una victòria veïnal cada mes durant el període d’estricta transició municipal. De desembre de 1976 a abril de 1979 es van guanyar 29 lluites veïnals -sota els mandats dels alcaldes Josep Maria Socias Humbert i l’efímer Manuel Font Altaba⁷⁹⁷-, per només un promig de dues victòries veïnals cada any en el període estrictament democràtic, durant els 30 anys que van governar els socialistes Narcís Serra, Pasqual Maragall, Joan Clos i Jordi Hereu. Quantitativament, queda clar que la majoria de les victòries veïnals (prop d’un 65%) es van assolir en democràcia, per bé que moltes eren lluites ja plantejades abans. També és un fet que menys del 10% de les victòries veïnals aconseguides des de 1970 es van

---

⁷⁹⁷ Manuel Font Altaba (Barcelona, 1922-2005) era catedràtic de mineralogia i cristal·lografia i regidor pel terç corporatiu de l’Ajuntament des de l’època de Porcioles, a banda de diputat provincial. El 1975 va ser un dels nou regidors que va votar sí als ajuts al català i el, desembre de 1976, va ser promocionat a tinent d’alcalde pel substitut de Joaquim Viola, Josep M. Socias Humbert, juntament amb Sebastià Calvo i Alfons Cànovas. Home afable i de tarannà obert, va ser alcalde en funcions des de la dimissió de Socias, el gener de 1979, i fins les eleccions municipals democràtiques d’abril, que va guanyar Narcís Serra.

assolir sota mandat dels alcaldes franquistes José María Porcioles, Enric Masó i Joaquim Viola (i quasi totes durant el mandat de Masó, més donat a les concessions)⁷⁹⁸.

Però el que és més rellevant des d'un punt de vista qualitatiu i per a l'anàlisi històrica és certificar l'elevat ritme de victòries veïnals aconseguides entre 1977 i 1979. I parlem només de fets concrets que es poden visualitzar sobre el mapa de la ciutat (parcs, places, equipaments...). Però, com veurem en aquest capítol, podríem afegir a aquest balanç nombroses evidències, algunes d'elles de gran envergadura i significació tan urbana i ciutadana com política, que apunten la possibilitat de poder parlar obertament de ruptura democràtica, més que de reforma, pel que fa a la qualificació de la transició en l'àmbit de la ciutat de Barcelona. El document signat el 4 de gener de 1977 per l'interventor municipal segons un acord previ, del 30 de desembre de 1976, del nou Ajuntament presidit encara no feia un mes per Josep M. Socias Humbert i que, textualment, autoritzava a “disponer a favor de la Federación de Asociaciones de Vecinos de Barcelona la utilización del Palacio Municipal de Deportes una vez al mes, con carácter gratuito, para promover las actividades sociales de la entidad durante el año 1977” és tot un exemple del poder o àmbit d'influència que s'havia guanyat a pols la FAVB.

Ho serà també la seva presència en les comissions de control municipal creades el 1977, tot i que els partits polítics acabats de passar per les urnes en les eleccions generals del 15 de juny li ho van posar més difícil que l'alcalde. I ho seran igualment les ocupacions veïnals (o, fins i tot, segrestos) de solars, edificis, autobusos, instal·lacions públiques i privades que van posar a la defensiva tant les institucions municipals i governatives com significats empresaris immobiliaris i la mateixa patronal del sector de la construcció. El

---

⁷⁹⁸ Vegeu FABRE, Jaume. “La llarga batalla per una ciutat millor”, a ANDREU, Marc (*et al.*). *1970-2010. 40 anys d'acció veïnal*, FAVB, 2010, Barcelona, p. 229-238, i el mapa de lluites del mateix volum, disponible també a http://www.memoriaveinal.org/100_accions_veinals_que_han_canviat_barcelona.php. Vegeu també la llista de victòries veïnals en l'apèndix d'aquesta tesi doctoral.

desmantellament a la brava de la planta asfàltica de Nou Barris, que avui és un Ateneu Popular, o l'ocupació i les campanyes veïnals sobre Industrias Farrero i l'Espanya Industrial, que avui són parcs al districte de Sants-Montjuïc, són exemples concrets de la força intimidatòria ciutadana de tarannà anticapitalista que va fer valer el moviment veïnal per forçar una ruptura democràtica local que no renunciava a conquestes revolucionàries. Sense aquest espantall real no s'explica com i per què el delegat d'Urbanisme de l'alcalde Sociás, Joan Antoni Solans, va poder comprar a preu de saldo unes 126 hectàrees de terrenys de grans propietaris immobiliaris, industrials i rústics, esporuguits o en crisi, en només dos anys. I per a lliure disposició d'un Ajuntament en transició i bancarrota que, el gener de 1977, només havia adquirit com a patrimoni públic una única hectàrea de sòl a l'antiga fàbrica Harry Walker de Nou Barris. Per un curt període de temps, les classes dominants van tenir por de les classes subalternes.

Ja hem vist al capítol anterior que les autoritats postfranquistes –del Rei al ministre Rodolfo Martín Villa, passant pels governadors Salvador Sánchez-Terán y José María Belloch- eren plenament conscients de la patata calenta que, per a una transició controlada, significava Barcelona i, en general, el moviment veïnal arreu de l'Estat. Per això no només van endarrerir les eleccions municipals democràtiques tant com van poder, fins a l'abril de 1979, sinó que, controls repressius a banda, també van posar totes les traves legals possibles a les associacions de veïns. Primer, amb l'anomenat decret de patronímics promulgat per Martín Villa el mateix mes d'abril de 1977 que el Govern d'Adolfo Suárez legalitzava el PCE. I, després, donada la impossibilitat de lligar curt per aquesta banda uns veïns que van respondre insubmisos i coordinant-se per primer cop arreu d'Espanya, jugant brut als debats constituents per desestimar les esmenes comunistes i d'algun senador independent socialista que demanaven la inclusió en l'articulat de la Constitució de 1978, al costat del reconeixement institucional i el

conseqüent finançament públic dels sindicats, també de les associacions de veïns i la seva oberta manera d'entendre la participació ciutadana. Com veurem, no va poder ser. També l'endarreriment de les eleccions municipals –que a principis de 1976 l'antifranquisme preveia aviat i el Rei prometia als EUA per a la primavera de 1977- i el conseqüent manteniment interí de les institucions locals franquistes fins el 1979 poden ser consignats com a fracassos democràtics i del moviment veïnal a nivell d'Estat.

Però a Barcelona, en concret, la gran influència que la FAVB va tenir sobre l'Ajuntament de transició de Josep M. Socias Humbert –fins al punt de marcar-li la pauta des del primer moment amb el document presentat conjuntament amb Amics de la Ciutat i titulat “Per un Ajuntament de transició cap a la democràcia”- i el fet que tots els partits polítics assumissin en els seus programes (fins al punt de copiar-lo) el memoràndum-manifest que el moviment veïnal va presentar abans de les eleccions municipals de 1979 –per dur-lo a la pràctica als barris en bona part i en un primer moment; una altra cosa és a nivell de ciutat i en certs aspectes de participació- són victòries ciutadanes que, amb les ja exposades inicialment, ineludiblement porten a parlar de ruptura democràtica a la capital catalana.

És Andreu Mayayo qui ha parlat de la “ruptura catalana” recolzada, més que en l'evident significació simbòlica del restabliment de la legalitat republicana amb la reinstauració de la Generalitat de Catalunya i el retorn del president Josep Tarradellas, sobretot en el poder guanyat als carrers, a les places i a les festes majors. I en la força política que les forces d'esquerra i, en especial, els comunistes hegemònics al moviment veïnal, van demostrar als barris abans i després del 15 de juny de 1977⁷⁹⁹. No sense altibaixos, pugnes intrapartidistes dins del moviment veïnal i els primers símptomes de crisi en les associacions de veïns. I com a primer exemple, la gran crisi interna de la

---

⁷⁹⁹ MAYAYO, Andreu. *La ruptura catalana. Les eleccions del 15-J del 1977*. Afers, 2002, Catarroja.

FAVB, desencadenada en paral·lel al canvi a l'alcaldia del desembre de 1976, que va acabar de fer saltar pels aires l'anomenat equilibri dels tres terços i va enfrontar la poderosa AV Nou Barris amb el president convergent de la Federació, Albert Pons Valón, i que va estar a punt de produir *per l'esquerra* l'escissió que els *bombillaires* no havien estat capaços de protagonitzar *per la dreta* un any i mig abans. De tot això en va ser protagonista la FAVB al timó de la transició a Barcelona fins el 1979. Amb el comunista Carles Prieto de nou president de la Federació des de 1978 i al costat d'un alcalde que, paradoxalment, era un home de Rodolfo Martín Villa i que del sindicalisme franquista va transitar fins molt més enllà del centrisme oficialista, cap a postulats socialitzants i més oberts a la participació ciutadana que els seus successors socialistes de l'etapa democràtica. Ho resumeix Jaume Fabre:

“L'alcalde Josep Maria Socias Humbert va saber complir molt bé la missió que li havia estat encomanada: pacificar amb atorgaments l'agitat moviment veïnal. La reforma política exigia tranquil·litat que allunyés qualsevol temptació de passar comptes amb els homes i els negocis vinculats al franquisme. El seu mandat fou breu, però superior per obtenir tot allò que Joaquim Viola havia negat... i molt més. Va dimitir tres mesos abans de les eleccions municipals i l'alcaldia va quedar interinament en mans de Manuel Font Altaba, qui no s'estava de dir a qui el volia escoltar que aquell era un moment únic per aconseguir coses i prendre posicions. Els primers dos anys d'ajuntament democràtic, mentre es va mantenir el Pacte de Progrés PSC-CiU-PSUC-ERC, van ser també temps de facilitats per a les reivindicacions veïnals. De fet, com una prolongació del període de transició, no calia ni tan sols demanar res; l'Ajuntament ho donava abans. Però el Pacte de Progrés es va acabar i, amb ell, el somni de la transició. Les associacions de veïns, despulades de bona part dels seus dirigents, desplaçats a càrrecs en les noves institucions, van veure com s'acabaven els temps de companyonia i es dreçava davant d'elles un poder municipal que volia exercir de tal. Es definien les posicions: nosaltres aquí, vosaltres allà”⁸⁰⁰.

El fons d'aquesta reflexió feta amb perspectiva històrica ja es percebia aleshores fins i tot per la premsa espanyola més perspicaç de la transició. És el cas de la capçalera

---

⁸⁰⁰ FABRE, Jaume. “La llarga batalla per una ciutat millor”, a ANDREU, Marc (*et al.*). 1970-2010. 40 anys d'acció veïnal, FAVB, 2010, Barcelona, p. 229-238.

madrilenya *Triunfo*, que a més reconeixia sense embuts la “influència decisiva” del moviment ciutadà de Barcelona i “del movimiento obrero y la tradición asociativa que los catalanes siempre han tenido” en el conjunt del procés de canvi polític obert a Espanya. *Triunfo* admetia, el 19 de febrer de 1977, que a Barcelona “los conflictos urbanos han sido múltiples y variados, mucho más que en otros puntos del Estado español”, i que, precisament per això, els aires de canvi a la capital catalana anaven una mica més enllà “de las connotaciones reformistas (provisionales) que presiden el momento actual [febrer de 1977]” al conjunt de l’Estat. Ho escrivia Julia Luzán en un reportatge titulat “Salvar Barcelona para la democracia” que començava així:

“Cuando Socías Humbert, poco antes de la celebración del referéndum, tomó posesión de la Alcaldía de Barcelona [a primers de desembre de 1976], un suspiro se escapó del pecho de miles de ciudadanos y no porque Socías fuera un alcalde elegido democráticamente, sino porque el autócrata Viola se había ido definitivamente a *la cassola*. Socías entiende que el tiempo que haya de presidir la *Casa Gran* lo ha de hacer en paz y en vez de declarar la guerra a las asociaciones de vecinos, como hiciera Viola, pidió colaboración y ayuda a los representantes verdaderos del pueblo; la Federación de Asociaciones de Vecinos y Amics de la Ciutat se la brindaron de inmediato y lo hicieron dejando en las manos de Socías un documento: *Por un Ayuntamiento de transición a la democracia*. En él, por si Socías no lo sabe, se le pinta un panorama, exacto y cabal, del Ayuntamiento que ha de presidir y se le abren los ojos sobre la corrupción y los intereses derivados que han llevado al destroz de Barcelona. El documento apunta los pasos a dar para conseguir un saneamiento en los distintos ámbitos de la actuación municipal, al tiempo que se le recuerda que la única acción estriba en dar cabida a la participación ciudadana a través de las entidades y los partidos políticos y consultar a éstos cuando se intente emprender acciones”⁸⁰¹.

Que Josep M. Socías Humbert va deixar, en bona mesura, en mans de l’oposició antifranquista organitzada i, singularment, del moviment ciutadà, les claus del poder municipal és un fet que reconeixen diversos protagonistes de l’època, començant pel

---

⁸⁰¹ LUZÁN, Julia. “Salvar Barcelona para la democracia”, a *Triunfo*, núm. 734 (19/2/1977), p. 38-41. El reportatge estava il·lustrat amb fotografies de Pilar Aymerich.

mateix alcalde d'aleshores. “El Gobierno de la ciudad no ha de ser únicamente obra del Consistorio, sino de una compenetración entre alcalde y vecinos, y se ha de tener muy presente en ese sentido a la Federación de Asociaciones de Vecinos”, va declarar Socías al *Tele/Expres* en una de les seves primeres entrevistes després de prendre possessió⁸⁰². Veurem també que, just després de les eleccions del 15 de juny de 1977, quan els partits es van veure amb força i legitimitat d'exigir la creació d'una comissió de control municipal, Socías es va reunir amb els representants polítics i de la FAVB i els va etzibar la frase que Albert Pons Valón recorda així: “Senyors, l'Ajuntament és de vostès”⁸⁰³. Els partits es van fer enrere i la situació es va reconduir cap a una comissió informativa (de fet, diverses) on la FAVB no va ser inicialment tant ben rebuda per part política com per part municipal. I Socías va acabar governant prescindint dels regidors franquistes, a través d'uns delegats de serveis nomenats *ex profeso* alguns dels quals, com Joan Antoni Solans o Elisa Lumbreras, van ser extraordinàriament permeables a les propostes de la FAVB, amb qui havien mantingut i mantenien una estreta relació⁸⁰⁴.

Socías va admetre que “mai” no va “tenir problemes” amb els partits i el moviment veïnal, i que els seus principals maldecaps van venir de la crisi econòmica i de la mateixa composició franquista del consistori, amb regidors i alts funcionaris refractaris a qualsevol tipus de canvi del *statu quo*. “Em vaig trobar amb una situació de penúria absoluta i, per molt que supliquéssim a Martín Villa o a Adolfo Suárez, els diners no

---

⁸⁰² Citat per HUERTAS, Josep Maria. “Socías Humbert, l'alcalde de la transició”, a *Carrer*, núm. 31-32 (abril-maig 1995), p. 14-15.

⁸⁰³ Albert Pons Valón, entrevista amb l'autor (Barcelona, 10/1/2013).

⁸⁰⁴ A banda de l'urbanista Joan Antoni Solans i de l'exvocal de Cultura de la FAVB Elisa Lumbreras, altres delegats de perfil singular nomenats per Josep M. Socías Humbert van ser el periodista de *La Vanguardia* Antonio Figueruelo, encarregat de la Promoció Ciutadana; el doctor Lluís Serrat, responsable de Sanitat i, alhora, encarregat del consultori sexual de la revista eròtica *Lib*; i el periodista Joan de Sagarra, fill del poeta Josep Maria de Sagarra i de filiació anarquista, com a responsable de Cultura.

arribaven”⁸⁰⁵. En aquesta situació financera extremadament delicada, va ser significativa la deserció de l’Ajuntament del delegat d’Hisenda de Viola, el qui després esdevindria president de la Caixa Ricardo Fornesa, obertament enfrontat al procés de transició que volia impulsar el nou alcalde⁸⁰⁶. Així recordava Socías aquesta etapa:

“La ciutat vivia un moment dur. Es requerien tres coses: tranquilitzar, obrir les portes al moviment veïnal i connectar amb les forces polítiques. I conseqüentment amb tot això, preparar el terreny per a la instauració de la democràcia. [...] Vaig buscar un equip en un mes a base d’emprar la figura dels delegats. Pensàvem que duràriem dos mesos, fins les primeres eleccions municipals, i hi vam ser més de dos anys. A Joan Anton Solans, que tan important va ser per l’adquisició del sòl urbà, no el coneixia de res. Tampoc coneixia Joan Angelet, d’Hisenda, al qui vaig encomanar les Obres Públiques. Però sí coneixia Antonio Figueruelo, Elisa Lumbreras, Núria Bertran, Joan de Sagarra, Lluís Serrat... El que vaig procurar de tots és que coneguessin l’administració pública”⁸⁰⁷.

Pels motius que fossin, que són múltiples, el moviment veïnal va vèncer l’escepticisme inicial respecte Socías. I el nou alcalde, amb “una política de portes obertes i amb concessions constants a les peticions populars”, va governar recolzat en el moviment urbà. Com diuen Josep M. Huertas i Jaume Fabre, “el seu paper fonamental fou en el terreny de les negociacions amb les associacions de veïns i la presa de decisions per començar a cobrir dèficits d’equipament i frenar la degradació urbana de la ciutat”⁸⁰⁸.

---

⁸⁰⁵ Citat per IBÁÑEZ, María Eugènia a l’entrevista col·lectiva que aquesta periodista va fer a Josep M. Socías amb Narcís Serra, Pasqual Maragall i Joan Clos. Vegeu HUERTAS, Josep Maria; MUSONS, Albert; MARISTANY, Gerard; i IBÁÑEZ, María Eugènia. *Barcelona, 30 anys de vida ciutadana*, Ajuntament de Barcelona, 2008, Barcelona p. 20-43.

⁸⁰⁶ “A Viola le sucedió José María Socías Humbert, con quien Fornesa no congenió. Al comunicarle que tenía la intención de cesar, Socías le respondió: ‘Tú te irás cuando yo mande’. La respuesta de Fornesa fue irse al día siguiente y no volver más al Ayuntamiento. A final de mes recibió su sueldo, que devolvió. En esas circunstancias le propuse en 1977 que se incorporase a ‘la Caixa’ como secretario general con responsabilidades sobre el área Jurídica e Inmobiliaria pero mucho más amplias en la práctica”. VILARASAU, José. *Memorias. El extraño camino a ‘la Caixa’*, RBA, 2012, Barcelona, p. 344.

⁸⁰⁷ HUERTAS, Josep Maria. “Socías Humbert, l’alcalde de la transició”, a *Carrer*, núm. 31-32, (abril-maig 1995), p. 14-15.

⁸⁰⁸ HUERTAS, Josep M. i FABRE, Jaume. “Quaranta anys d’Ajuntament sense eleccions municipals democràtiques”, a *L’Avenç*, núm. 58, (març 1985), p. 58-67.

6.1. 'Per un Ajuntament de transició cap a la democràcia'

L'abril de 1976, tot just després de les grans manifestacions de febrer per l'amnistia i més de mig any abans del nomenament de Josep M. Socias Humbert com a alcalde, Manuel Vázquez Montalbán donava per "consolidado" a Barcelona un "frente democrático" en una crònica a *Triunfo*, tot analitzant l'assemblea del dia 2, en que la FAVB "eligió sus nuevos cuadros dirigentes y se pronunció significativamente (59 votos a 18) por los candidatos cobijados bajo la etiqueta de *ruptura democrática*". Sense citar el seu company del PSUC i aleshores encara només vocal clau de la FAVB Carles Prieto, Vázquez Montalbán afirmava que "los señores Pons Valón, Basilio González i Jaume García regirán lo que hace y no hace, siempre tan significativamente, una federación que cada vez más ejerce el poder factual otorgado por el consenso de la calle". En el context de la campanya "Per uns Ajuntaments democràtics" llançada contra l'alcalde Joaquim Viola i rebatejada després "Salvem Barcelona per la democràcia", Vázquez Montalbán valorava que es recollien "los puntos fundamentales de la Asamblea [de Catalunya]" i que l'exemple de la FAVB havia impulsat actes per la ruptura democràtica "en Vic, en el Alt Empordà, en Bages, en Granollers, en Sant Feliu, en Mataró, en Tarragona, en el Baix Llobregat, Sant Boi, Sitges"⁸⁰⁹.

Qui cregui massa agosarat parlar de "ruptura democràtica" a Barcelona, que retingui, si més no, la idea que la FAVB exercia "el poder factual otorgado por el consenso de la calle". Independentment del debat sobre el grau de poder factual assolit, només per aquest consens del carrer s'explica el nomenament i, després, l'actuació de José María Socias Humbert en el que tothom va entendre que era una "operación Martín Villa". I

---

⁸⁰⁹ VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. "En la pendiente de abril", a *Triunfo*, núm. 689 (10/4/1976), p. 14-15.

malgrat les credencials aperturistes amb les que Socías va arribar des de les seves responsabilitats sindicals prèvies i les seves promesa de diàleg i professió de fe democràtica en el mateix instant de ser nomenat⁸¹⁰, no es pot menystenir la influència inicial del fet que la FAVB, malgrat rebre'l com la victòria que significava la destitució de Viola, es va apressar a demanar al nouvingut que assumís “un papel de alcalde-gestor”. Ho va sintetitzar així Rafael Pradas, a *Cuadernos para el Diálogo*, en tancar el seu article *¡Adiós Viola!* amb aquesta postil·la: “Y es que el cambio no puede ser sólo de rostros, gestos, ni incluso actitudes. Lo que quiere la gente de Barcelona, por mucho posibilismo que se le eche al asunto, es elegir de una vez a su alcalde”⁸¹¹.

De fet, i en síntesi, això és el que la FAVB i Amics de la Ciutat van dir-li a Socías mitjançant una carta pública adreçada així que es van assabentar del seu nomenament, i abans de la seva presa de possessió. Sense falses modèsties ni eufemismes, el moviment veïnal s'atribuïa “un triomf inèdit ens els quaranta últims anys d'història de la ciutat” i l'exhibia com a avís per a navegants, amenaçant amb la seva “rauxa” i, al mateix temps, oferint “diàleg” a un alcalde qualificat d’“alcalde-gestor i de pas”. Vet aquí un extracte de la carta original conservada a la FAVB, mecanografiada i corregida a mà amb la supressió significativa a l'encapçalament de la forma protocolària “Excl·lm.”:

“Excl·lm. [tatxat] Senyor Alcalde:

Ens creiem obligats a dirigir-li aquesta, tan aviat com haveu estat anomenat [sic] alcalde de la ciutat, considerant les especials circumstàncies no tan sols relatives a l'administració de Barcelona sinó també donada l'evolució política del país.

---

⁸¹⁰ “Las corporaciones deben ser auténticamente democráticas; los alcaldes, elegidos y con un *consensus* popular. Soy consciente de que estamos en una etapa de tránsito y que debo gobernar en esa etapa. [...] Las asociaciones de vecinos son el portavoz efectivo de los ciudadanos. [...] Quiero en primer lugar dedicarme, en esta etapa de tránsito, a los problemas inmediatos: el económico-financiero, el progresivo deterioro de la imagen del Ayuntamiento, la falta de servicios sociales, el gobierno interior... Todos estos asuntos deben afrontarse en esta etapa predemocrática para poder entrar de lleno en la plenitud democrática”. Declaracions de Josep M. Socías Humbert citades per PRADAS, Rafael. “¡Adiós Viola!”, a *Cuadernos para el Diálogo* (11/12/1976), p. 25.

⁸¹¹ PRADAS, Rafael. “¡Adiós Viola!”, a *Cuadernos para el Diálogo* (11/12/1976), p. 25.

Creiem que l'actual legislació no permet l'autonomia de govern de la ciutat i que la manca d'elecció democràtica de l'alcalde i del Consistori els invaliden per resoldre els greus problemes de Barcelona.

Pensem que en aquest moment us correspon dur a terme una important tasca de transició i salvaguarda de la ciutat per a un futur democràtic.

Creiem important com a primer punt, posar de relleu que el canvi produït es conseqüència de que la ciutat amb la seva oposició a l'alcalde Viola ha posat en relleu la seva incompetència pel càrrec i que la pressió permanent d'associacions de veïns i altres entitats cíviques ha aconseguit un triomf inèdit en els quaranta últims anys d'història de la ciutat, que ens alegra com a demostració de que moltes coses estan canviant al nostre país.

Però hem de posar en relleu la situació d'anormalitat d'aquests moments i la nostra creença de que aquesta obliga a que considerem el vostre mandat com de transició, el que significa un alcalde-gestor i de pas amb la preocupació bàsica de salvar la nostra Barcelona per a que serveixi per a un futur democràtic. [...]

Les associacions de veïns, molt conscients de la gran dificultat que això significa i molt decidides en aquest camí d'aplicar la rauxa a construir, volen deixar ben clar que la seva missió és essencialment el treball constructiu i el diàleg”.

Molt poc després d'aquesta carta, el 29 de desembre, la FAVB va fer arribar en persona a Socías l'esmentat document “Per un Ajuntament de transició cap a la democràcia”, la filtració prèvia a la premsa del qual, en forma de borrador, per part d'Albert Pons Valón va desencadenar la crisi amb l'AV Nou Barris i d'altres, que en van demanar la dimissió el 15 de desembre⁸¹². Més endavant s'analitza aquesta crisi interna, però per ara convé retenir que ni tant sols això va arrugar la FAVB. De fet, i passant a una qüestió pràctica que gairebé es podria qualificar col·loquialment d'atracament a mà armada i que demostra la posició de força amb la que se sabia la FAVB, el seu president Albert Pons Valón va enviar, amb data 29 de desembre de 1976, dues cartes a l'alcalde (entrades al registre municipal l'endemà, 30 de desembre) demanant-li, en la primera, una resposta a la petició feta prèviament a Joaquim Viola de que l'Ajuntament no cobrés el lloguer del

---

⁸¹² El detonant va ser una entrevista a Albert Pons Valón apareguda amb un títol i subtítol sensacionalistes al primer número del nou vesperí del Grup Mundo *Catalunya Exprés*. Vegeu G. MEDINA, Marcelino. “Cuatro partidos contra la manipulación de la asociación de vecinos. El presidente de la Federación anuncia un documento de UDC, CDC, PSC (c) y PSUC”, a *Catalunya Exprés*, 14/12/1976. L'endemà mateix va respondre l'AV Nou Barris amb una extensa carta pública titulada “9 Barrios ante las declaraciones del presidente de la Federación de AA de VV de Barcelona”, signada per la junta i rubricada per la seva presidenta, vocal de la FAVB i militant del PSUC, María Ángeles Rivas.

Palau d'Esports omplert en el darrer recital del cicle *Serrat als barris*; i sol·licitant, en la segona, la cessió gratuïta d'aquell espai municipal un cop al mes per a ús de la FAVB. La resposta va ser immediata: el mateix 30 de desembre la comissió executiva municipal acceptava aquesta petició i cinc dies després es formalitzava la cessió mensual gratuïta del Palau d'Esports a la FAVB mitjançant un document signat per l'intendent de l'Ajuntament. La mateixa data, 30 de desembre de 1976, figura en la carta que l'intendent municipal va adreçar igualment a la FAVB comunicant que, 10 dies abans, el nou alcalde havia ordenat el pagament de 2,5 milions de pessetes de subvencions per l'enllumenat nadalenc a les associacions de veïns *bombillaires*.

Intentava l'alcalde, amb aquestes primeres mesures, comprar la voluntat de la FAVB? Més aviat hem d'entendre que, donada la implícita correlació de forces del moment històric, Socías i, amb ell, Rodolfo Martín Villa i Adolfo Suárez, responien al poder factual atorgat al moviment veïnal de Barcelona per la força del carrer. I l'alcalde també responia en certa manera amb gestos concrets, *ipso facto*, al programa o "esquema de treball" (així anomenat per la FAVB) que eren els cinc fulls del document "Per un Ajuntament de transició cap a la democràcia".

Després d'una introducció que reiterava els arguments sobre la democratització exposats en la primera carta, el document de la FAVB reclamava "establir, trencant amb el passat, unes possibilitats de participació ciutadana mitjançant les entitats ciutadanes, els partits polítics, i de la promoció de la vida associativa". Un primer punt valorava detalladament l'organització i el funcionament de l'Ajuntament franquista: el denostava per considerar-lo "una estructura de poder mancada de representativitat", centralista, presidencialista, ineficient i mancada de "control ciutadà", i perquè tot plegat facilitava la corrupció i la defensa corporativa de "interessos particulars o de grups de pressió d'interessos econòmics" enlloc de vetllar pels serveis públics i els interessos ciutadans.

Partint d'aquesta anàlisi i de l'acceptació del "principi de participació popular i de representació ciutadana mitjançant el sufragi universal" que la FAVB, conscient del moment històric, posava per davant al nou alcalde, les associacions de veïns instaven Socías a prendre una cinquantena de "mesures provisionals i transitòries" que, en realitat, eren tot un programa de govern estructurat en cinc blocs i que, en no poques ocasions, anava fins i tot més enllà dels límits administratius o competencials de l'Ajuntament de Barcelona. Mirem de resumir-los.

En el primer bloc, sobre organització municipal, la FAVB reclamava la "revocació" de càrrecs municipals (delegats de serveis, tinents d'alcalde i presidents de districte) que s'haguessin "distingit per llur manca de diàleg i de recepció de les iniciatives populars"; decretar una "política clara d'incompatibilitats de regidors i funcionaris" per intentar eradicar la corrupció; congelar l'aplicació de la Carta Municipal mentre s'obria "un debat públic entorn la nova estructuració municipal que necessita Barcelona en el marc d'un estatut d'autonomia per a Catalunya"; concretar nous districtes i la "descentralització del poder municipal"; i fer molt més transparent l'acció municipal aplicant mesures d'informació pública sobre expedients, llicències, contractes, concessions, "publicitat de les nòmines de funcionaris" i del "règim de contractació d'eventuals", de la mateixa manera que publicant amb tres dies d'antelació l'ordre del dia dels plens i comissions, "així com accessibilitat als plens, horari i lloc amb cabuda".

El segon bloc feia referència als grans projectes urbanístics i proposava la "congelació d'aquelles actuacions que posen en perill el futur de la ciutat". Això incloïa "deixar en suspens les qüestions polèmiques" del Pla Comarcal, tot "revisant les qualificacions mitjançant comissions que assegurin la participació directa dels afectats". També demanava la "reconsideració" d'infraestructures viàries planificades o en marxa com els túnels de Collserola, els cinturons, la via O que preveia esventrar Gràcia i l'avinguda de

García Morato que amenaçava el Barri Xino (aleshores Districte V i avui el Raval). Finalment demanava “evitar la privatització de les zones destinades a verd o equipaments per mitjà d’una política d’augment del patrimoni municipal de sòl urbà” i l’elaboració d’un pla d’equipaments.

El tercer bloc llistava vuit mesures concretes d’un anomenat “programa d’actuació municipal de transició”. Eren 1) l’elaboració d’un “pla d’urgències” que respongués a “les necessitats més immediates; 2) “evitar l’augment de l’endeutament de l’Ajuntament”; 3) la “supressió de despeses sumptuàries”; 4) la “recuperació dels Grups Escolars de la Generalitat”; 5) la “creació de noves places escolars sobretot al cinturó de la ciutat”; 6) promocionar la cultura i concretar “l’adhesió al Congrés de Cultura Catalana d’una part important del pressupost” d’aquesta àrea municipal; 7) elaborar un “pla d’utilització pública de locals municipals”, i 7) suprimir la Delegació de Serveis d’Acció Social.

El quart bloc del document de la FAVB exigia la defensa dels drets i llibertats dels ciutadans. I això s’havia de concretar amb la “legalització immediata de les associacions de veïns pendents” de ser-ho; amb la facilitació de “tot tipus d’activitats de participació pública” i en “places i carrers de la ciutat”; amb una “actitud positiva davant les mobilitzacions ciutadanes”, tot recordant que “l’Ajuntament també és responsable de l’ordre públic”; i donant suport des de l’Ajuntament a “les reivindicacions dels drets nacionals de Catalunya”.

El cinquè i darrer bloc del document “Per un Ajuntament de transició cap a la democràcia” era el més extens, i constava de sis apartats per “obrir l’Ajuntament al ciutadà” amb l’aplicació de mesures concretes en matèria d’urbanisme, obres públiques, cultura i ensenyament, sanitat, serveis municipals i hisenda. Entre les propostes sobre

urbanisme, destacaven la petició de revisió de llicències d'edificació i plans parcials, l'exigència de llistats dels solaris de propietat municipal i dels "solaris adquiribles amb el corresponent preu fixat oficialment", així com l'elaboració d'un "catàleg d'indústries molestes i perilloses", un "informe de l'estat de l'infraestructura i l'actuació municipal en tots els polígons de nova creació" i la "publicitat de les obres d'urbanització adjudicades". En matèria d'obra pública, la FAVB apostava pel transport públic i exigia donar "prioritat a metro, autobusos i trens comarcals". També demanava una "clarificació del servei de taxis" i de les "atribucions i responsabilitats de l'Ajuntament i del Ministeri d'Obres Públiques", publicitar "les adjudicacions" en marxa de tota mena d'obres i donar "prioritat absoluta a l'extraradi" en la "política d'aparcaments" per descongestionar de tràfic el centre de la ciutat i dels barris.

En l'apartat de cultura i ensenyament, la FAVB demanava una "política de municipalització de guarderies"; la revisió del decret de traspàs de competències al Ministeri d'Educació de les escoles públiques que antigament havien estat vinculades a l'Ajuntament o a la Generalitat; l'elaboració d'un estudi sobre la població escolaritzada i el funcionament de l'ensenyament a la ciutat "amb la col·laboració de les entitats ciutadanes especialitzades" i d'un altre sobre l'estat de totes les institucions culturals municipals, incloent-hi la "defensa del patrimoni històric-artístic". També en sanitat es demanava un "dossier públic" que actualitzés tots els serveis sanitaris que depenien de l'Ajuntament: "hospitals, dispensaris, centres d'urgència, assistència psiquiàtrica, geriatria, etc.". I com que es preveien ja mancances, es demanaven a l'avançada específicament equipaments "per a jubilats" i "equipaments i estructura ciutadana per a disminuïts físics". Finalment, en matèria sanitària s'exigia també coordinar els serveis i competències municipals amb les de la Seguretat Social.

En l'apartat de “serveis municipals”, la FAVB exigia informes “de gestió i funcionament de tots els serveis públics de l'Ajuntament: proveïment, transport, taxis, neteja, cementiris, bombers, escombraries, esports, escorxador, policia municipal, etc.”. I també volia tenir una panoràmica de tota la xarxa d'empreses “d'intervenció municipal”: Mercabarna, companyies de metro i autobusos, Patronat Municipal de la Vivenda... Per últim, en matèria d'hisenda, la FAVB demanava una informació “detallada” del pressupost de l'Ajuntament; la “clarificació del règim impositiu”; la “revisió de les relacions econòmiques amb l'Administració Central”, i, en definitiva, la “creació d'una comissió ciutadana, en col·laboració amb els serveis municipals i ple accés a les dades, per elaborar un informe de la situació actual i de funcionament de l'hisenda municipal”.

En resum: la FAVB, que va entregar aquest document en la reunió que la junta va tenir amb Josep M. Socías Humbert el 29 de desembre de 1976, marcava sense complexes l'agenda i les prioritats polítiques al nou alcalde, en un sentit claríssimament democràtic i sensiblement socialitzant. Si a Socías no se li van entrar els raïms de Cap d'Any deuria ser perquè el seu amic Albert Pons Valón —a qui coneixia bé des de mitjan dels anys 60 perquè ambdós havien coincidit al Sindicat Vertical en la mateixa època que Rodolfo Martín Villa en va ser el màxim responsable a Barcelona— el va posar sobre avís. Això és el que es desprèn dels primers contactes que els dos van tenir el 17 i 18 de desembre, després que Socías, tot just designat alcalde, truqués per telèfon el seu vell amic: “Para lo que dispongas”⁸¹³. Només així s'explica que Albert Pons Valón, aleshores ja obertament militant de CDC, en l'entrevista de premsa que va desencadenar la crisi amb l'AV Nou Barris, mirés d'aplanar el terreny de l'opinió pública veïnal al

---

⁸¹³ Citat per G. MEDINA, Marcelino. “Cuatro partidos contra la manipulación de la asociación de vecinos. El presidente de la Federación anuncia un documento de UDC, CDC, PSC (c) y PSUC”, a *Catalunya Exprés*, 14/12/1976.

nou alcalde declarant sorprenentment (o no tant, pel moment històric): “Socías se define socialista. Yo diría que es inteligente, incluso, para serlo. Su convencimiento de que el capitalismo ha dado todo lo que podía dar, me da pie para creerlo. Presiento una vorágine de presiones por parte de la burguesía en su último intento por defender posiciones de privilegio. Pero a Socías le interesa ratificar su imagen de político eficaz y abierto”⁸¹⁴. Que un jerarca falangista de ment oberta, trajectòria dialogant però passat fosc i designat alcalde de Barcelona pel seu mentor Rodolfo Martín Villa necessités definir-se públicament com a socialista a través d’un vell amic *bombillaire* de centre aleshores arrengrerat amb Jordi Pujol, i tot plegat per mirar d’entrar amb bon peu a la ciutat, ho diu tot respecte de l’hegemonia cultural i ideològica que imperava a la capital catalana quan encara ni havien sonat les dotze campanades de benvinguda a l’any 1977.

I precisament és aquesta hegemonia la que va fer saltar la crisi a la FAVB. Perquè, en la mateixa entrevista a *Catalunya Exprés*, el seu president va cometre la imprudència de fer unes altres declaracions on alertava contra el “peligro de politización” de les associacions de veïns tot defensant els postulats centristes mentre carregava obertament contra els “partidos minoritarios”, implícitament els d’esquerra, que eren els únics amb implantació a les associacions de veïns. També es presentava ell mateix (o el presentava el periodista) com a “amigo personal de Socías Humbert y vinculado políticamente a Jordi Pujol”, com si fos una garantia d’estabilitat i pont de diàleg entre l’administració municipal i el moviment veïnal. Vet aquí els dos primers paràgrafs de la informació periodística amb les polèmiques declaracions d’Albert Pons Valón:

“El peligro inmediato de las asociaciones de vecinos es su politización. Y son los partidos minoritarios de uno u otro extremo los que pretenden servirse de ellas como correas de transmisión y manipulación al no alcanzar su necesaria

---

⁸¹⁴ G. MEDINA, Marcelino. “Cuatro partidos contra la manipulación de la asociación de vecinos. El presidente de la Federación anuncia un documento de UDC, CDC, PSC (c) y PSUC”, a *Catalunya Exprés*, 14/12/1976.

credibilidad, declara Pons Valón, presidente de la Federación de Asociaciones de Vecinos. En este sentido es de inmediata aparición un documento firmado por Convergencia Democrática, Partido Socialista de Catalunya, Unió Democràtica y Partido Socialista Unificado de Catalunya en el que dejan claro su independencia total respecto a las asociaciones y su total respeto por las finalidades intrínsecas que las constituyen.

Alberto Pons Valón al frente de la Federación de Asociaciones va a jugar un papel importante en el diálogo vecinos-Ayuntamiento por el círculo paradójico de relaciones en que se mueve: amigo de Socías Humbert y vinculado políticamente a Jordi Pujol. Algún día sonará su teléfono y los puentes estarán expeditos para los otros diálogos. La tarde misma de ser nombrado alcalde, Pons Valón recibía la llamada de Socías: “Para lo que dispongas”⁸¹⁵.

I aquest “para lo que dispongas” el recorda efectivament així, més de 35 anys després, Albert Pons Valón: “Pràcticament em trucava cada matí, només per preguntar-me com anaven les coses; tenia una línia oberta [amb Socías]”⁸¹⁶. Però no tant sols el convergent Pons Valón va maniobrar personalment amb l'alcalde. També ho va fer el socialista i president de l'AV Sarrià Lluís Reverter, que va entrar de vocal a la junta de la FAVB el febrer de 1977 i l'any següent, quan el comunista Carles Prieto va rellevar Pons Valón, va ser-ne escollit vicepresident fins a les eleccions municipals. Ho explica ell mateix:

“Amb el Socías ell i jo vam fer un pacte. Vam fer un pacte en el que treballàriem junts. Jo, com a vicepresident de la FAVB, però sense FAVB i sense PSC, però en representació... I els de la FAVB sabien que jo em veia amb ell; i els del PSC, també. I llavors vam fer una espècie de conveni. Ens trobàvem a dinar en un restaurant que estava prop de l'Arc de Triomf, allà a baix. Que no ens va descobrir mai ningú; curios, no? I, allà, el que fèiem era [que] ell m'explicava les coses que pensava fer i jo els deia al PSC com anirien, les parlava amb el [Albert] Pons Valón, amb el Carles Prieto: ‘Escolta, mira. Mira, escolta, l'alcalde vol això’. ‘Amb això no hi passarem, amb això que no’. I així vam arreglar moltes coses”⁸¹⁷.

---

⁸¹⁵ G. MEDINA, Marcelino. “Cuatro partidos contra la manipulación de la asociación de vecinos. El presidente de la Federación anuncia un documento de UDC, CDC, PSC (c) y PSUC”, a *Catalunya Exprés*, 14/12/1976.

⁸¹⁶ Albert Pons Valón, entrevista amb l'autor (Barcelona, 10/1/2013).

⁸¹⁷ Lluís Reverter, entrevista amb l'autor (Barcelona, 31/1/2013). La versió del pacte Reverter-Socías la confirma, des d'un altre angle, Carles Prieto: “[Reverter] era un tio a qui li agradava això de les

A tot això, i en clau política, a la majoria comunista del moviment veïnal (al PSUC i a altres partits a la seva esquerra) no li passaven per alt aquestes maniobres. I l'enfurismaven. Ho reconeix Carles Prieto, que de resultes del debat tingut el 1977 a la FAVB sobre què havien de fer els membres de junta que figuressin en llistes electorals, va instar a un acord escrit i publicat el maig de 1977 sobre unes normes de comportament que preservessin la independència de la Federació en època electoral. Associat a un pacte de cavallers no escrit que comprometia a la dimissió anticipada dels membres de junta que aspiressin a ser candidats a les eleccions municipals, fossin aquestes quan fossin, i que només es va saltar Lluís Reverter, com veurem més endavant. Diu Prieto: “Volia evitar coses com les del [Albert] Pons Valón [CDC] o [Jordi] Vallverdú [PSC-PSOE], que veia claríssim que instrumentalitzarien el moviment de mala manera”⁸¹⁸. Però tot això són, en certa manera, fets i reflexions sobrevingudes que només complementen i enriqueixen la reacció immediata que van desencadenar al moviment veïnal les declaracions de Pons Valón un cop nomenat Socías. Va ser furibunda la resposta de l'AV Nou Barris, presidida per la vocal de la FAVB i militant del PSUC María Ángeles Rivas i amb forta presència de militants dels *partits minoritaris* Bandera Roja, Partit del Treball, Organización de Izquierda Comunista (OIC) i Acció Comunista, principalment.

En un carta pública signada per Rivas, el 15 de desembre de 1976, s'exigia la dimissió del president de la FAVB perquè les seves declaracions “están contrapuestas totalmente con el espíritu progresista de las AA de VV que llevamos de forma real la lucha por la

---

associacions de veïns del seu barri, [i] bàsicament li agradava molt mangonejar amb el Socías i totes aquestes coses. Jo me'n vaig enterar després, que m'ho va dir el Socías: cada nit el trucava el Reverter explicant-li coses. És la seva manera de funcionar a la vida; la seva vida forma part del protocol de les relacions socials”. Carles Prieto, entrevista amb l'autor (Barcelona, 12/12/2012).

⁸¹⁸ Carles Prieto, entrevista amb l'autor (Barcelona, 12/12/2012)

transformación de la estructura social que margina a los barrios populares”. También se le recriminaba “la estrecha relación de la figura del presidente de la Federación con la actual Administración” i que discriminés entre partits polítics minoritaris i majoritaris, quan ni tant sols encara s’havien pogut comptar en cap mena d’eleccions. “Admitimos que en los barrios y, por tanto, en las AA de VV hay partidos políticos, pero que no están y no actúan en las Asociaciones de Vecinos como tales sino como un vecino más, y por tanto su participación y sus propuestas son escuchadas, admitidas o rechazadas, no por ser de partidos políticos sino por lo correcto o incorrecto que las propuestas o aportaciones tengan con respecto a los intereses de la situación concreta en que se producen. [...] Creemos que todas, absolutamente todas las tendencias políticas tienen el derecho a su reconocimiento”, deia la missiva de l’AV Nou Barris.

En resposta al *perill de politització* aduït per Pons Valón, la carta que en reclamava la dimissió sentenciava: “¿Qué quiere decir con esto? Evidentemente las AA de VV han estado y están politizadas como consecuencia de la constante agresión de la política franquista con respecto a sus derechos y libertades de los ciudadanos. En este sentido, nuestra asociación y las asociaciones de vecinos populares demuestran que su trabajo y su lucha es abierta a todos los vecinos y que las decisiones son adoptadas en asambleas como práctica de auténtica actuación y participación democrática. Este proceso es la garantía de que no ha habido ni hay manipulaciones”. Per últim, l’AV de Nou Barris anunciava el seu compromís d’elaborar “una propuesta de documento de lo que consideramos debe ser el movimiento popular y ciudadano en la actual situación política y someterlo a discusión” entre totes les associacions per, en definitiva, acabar determinant quin havia de ser el paper actual i de futur de la FAVB.

La crisi estava oberta, i així ho va recollir la premsa en grans titulars. Pons Valón va intentar contemporitzar afirmant que les seves paraules “fueron dichas en un contexto

un poco distinto al sentido con que han aparecido” i que “los puntos de vista de 9 Barrios están muy cerca de lo que yo digo siempre”. No obstant, i apel·lant al seu sentit democràtic, el 17 de desembre de 1976 va anunciar que posaria el seu càrrec de president a disposició de l’assemblea de la FAVB, que se celebraria el 21 de gener de 1977⁸¹⁹. Entremig, i mentre la junta de la FAVB enllestia i presentava el document “Per un Ajuntament de transició cap a la democràcia”, l’ambient intern es va anar escalfant.

L’AV Verneda Alta, on l’OIC tenia una forta implantació al costat de Bandera Roja i el PT, va fer públic, el 7 de gener, una carta similar a la de Nou Barris que, signada pel seu president, Marc Genestà, denunciava “la burocratización” de la FAVB i feia vots per replantejar la Federació cap a “una coordinación de todos los barrios populares, sin ninguna ingerencia de otro tipo de asociaciones (bombilleros) cuya finalidad no sea la misma, como ocurre en la actualidad”. Òbviament, l’AV Verneda Alta acabava solidaritzant-se amb Nou Barris i demanant la dimissió de Pons Valón⁸²⁰. L’11 de gener, l’AV Nou Barris complia el seu anunci d’encara no feia un mes i, de cara a l’assemblea de la FAVB, va presentar a la junta una extensa proposta-manifest de 24 pàgines debatuda i aprovada en la seva pròpia junta de barri, el 4 de gener, en la que hi van participar de forma excepcional unes 40 persones. El document -escrit, maquetat, editat i distribuït com a llibret per una comissió de mitja dotzena de persones, entre les que hi havia Andrés Naya⁸²¹- era més que una moció de censura contra Pons Valón. Tècnicament, aquest es va sotmetre a un vot de confiança que, com veurem, va guanyar;

---

⁸¹⁹ Vegeu, a tall d’exemple, “Crisis en la Federación”, a *Mundo Diario*, 18/12/1976, Barcelona, p. 13.

⁸²⁰ “Piden la cabeza de Pons Valon”, a *Tele/eXprés*, 12/1/1977, Barcelona.

⁸²¹ Andrés Naya, entrevista amb l’autor (Barcelona, 29/1/2013).

però el que en realitat es va donar va ser un intent de *putsch* a la FAVB liderat per l'AV Nou Barris que la premsa va interpretar com una proposta de “Federació nova”⁸²².

No era ben bé així, perquè Nou Barris no plantejava cap trencament o escissió. És veritat que l'AV Nou Barris va acompanyar el seu pols amb una espectacular acció de força el 9 de gener de 1977: uns quants centenars de veïns van desmuntar per sorpresa la planta asfàltica de les obres del Segon Cinturó, que feia setmanes que denunciaven per contaminació al costat de Trinitat Nova⁸²³. Però el que l'AV Nou Barris volia a nivell de ciutat només era fer valer i aclarir de forma explícita, en l'àmbit polític, institucional i reglamentari de la FAVB, l'hegemonia dels barris i de les forces d'esquerra al moviment veïnal. Canviant-ne la direcció i tornant a discutir la conveniència d'assumir “el voto cualificado, según el número de socios, propuesta que en otra asamblea salió perdedora (por el peso en aquella época de franquistas y *bombilleros*)”. L'anàlisi del document de Nou Barris era prou clar i, vist amb perspectiva històrica, lúcid: “Es a partir de la entrada de las asociaciones de barrio que la Federación cambia totalmente de imagen pública, pasa a jugar un papel progresista respecto a la ciudad, cada vez más se defiende los intereses de los ciudadanos de Barcelona. Los vecinos de los barrios populares somos los protagonistas reales de las campañas ciudadanas, se fuerza a la junta a que adopte posiciones avanzadas respecto a los problemas políticos, etc... No

---

⁸²² Vegeu “La AV Nueve Barrios propone una nueva federación de asociaciones”, a *Tele/eXprés*, 13/1/1977, p. 3; “Nou Barris reclama la creació de una nueva Federación de Vecinos”, a *Diario de Barcelona*, 14/1/1977; “Nou Barris por la elección de un equipo provisional”, a *Mundo Diario*, 14/1/1977, p. 11; “Es proposa una Federació de Barris”, a *Avui*, 14/1/1977.

⁸²³ Assessorada pel Col·legi d'Enginyers, l'AV Nou Barris s'oposava a la planta asfàltica perquè, al marge de que veïen que la construcció del segon cinturó a la qual servia esventrava inevitablement els barris, rebutjaven els seus fums nocius en una àrea forestal just al costat de la zona habitada de Trinitat Nova. A finals de 1976, el delegat municipal d'obres públiques va prometre als veïns el trasllat de la planta, però el 29 de desembre, coincidint amb la primera reunió que Josep M. Socías va tenir amb la FAVB, l'alcalde es va desdir de la promesa de trasllat. Sense pensar-s'ho gaire, el diumenge, 9 de gener de 1977, l'AV va congreguar un miler de veïns i, per sorpresa, van enderrocar dues xemeneies de la planta i en van inutilitzar la xarxa elèctrica i els motors. Aquelles destrosses, valorades en 10 milions de pessetes, van forçar l'Ajuntament a acabar de desmantellar la planta, que els veïns van ocupar al seu torn sota la reivindicació d'un ateneu popular autogestionat, cosa que finalment van aconseguir inaugurar en aquell espai el 1994.

obstante, en la Federación siempre se ha mantenido la lucha entre dos posiciones perfectamente delimitadas: los progresistas, como representantes de las asociaciones de vecinos de barrio, y los conservadores como representantes de las asociaciones de calle”.

En essència, succeïa el mateix que dos anys enrere: explotava el conflicte entre *bombillaires* i barris. La diferència és que, mentre el 1975 van ser els sectors més dretans els qui van intentar, sense fortuna, un cop d’Estat per fer-se amb el control absolut a la FAVB que ells mateixos havien creat però veien que se’ls escapava de les mans, el 1977 eren les associacions més esquerranes les que abanderaven la revolta per foragitar els sectors burgesos que, tot i estar objectivament en minoria al moviment veïnal, seguien remenant moltes cireres. Una altra diferència respecte la crisi de 1975 a la FAVB és que, el 1977, l’ombra allargada dels interessos partidistes era més evident.

La junta de la FAVB, no ja sols el seu qüestionat president, va respondre amb un altre extens document de debat. Es titulava “La Federación de Asociaciones de Vecinos y la transición hacia la democracia”, tenia vuit fulls i la premsa el va contraposar al document de Nou Barris tot destacant que negava que la Federació hagués de reconvertir-se en una simple coordinadora de barris. Però tampoc era ben bé així. De fet, el document de la FAVB i el de Nou Barris eren complementaris i coincidien força tant en l’anàlisi del paper passat, present i futur de la Federació com en els canvis a fer: entre d’altres, modificar el sistema de votació a les assemblees per fer-lo més representatiu en benefici dels barris. Les diferències eren només dues: 1) que el document de la FAVB era més contemporitzador amb els *bombillaires* que el manifest més ideologitzat de Nou Barris, en ares de mantenir l’aliança amb uns representants de la burgesia sotmesos de facto a l’hegemonia cultural de l’esquerra que liderava el PSUC; i 2) que el document “La Federación de Asociaciones de Vecinos y la transición

hacia la democracia” concretava com no feia el manifest de Nou Barris un pla de treball o full de ruta intern de la Federació pensat per ser útil de cara al seguiment de l’agenda i al manteniment de la pressió social imposats al nou Ajuntament amb el programa o full de ruta extern que era el document entregat a Socías “Per un Ajuntament de transició cap a la democràcia”.

A tot això, el panorama previ a l’assemblea del 21 de gener es va acabar d’enrair pel fet que, un parell de dies abans, l’AV Barri Gòtic, impulsada en origen pel mateix Pons Valón i altres comerciants però que havia canviat de junta i esperava ser admesa formalment a la FAVB, es va sumar amb un comunicat a les crítiques de Nou Barris:

“Les declaracions d’Albert Pons Valón són una maniobra més de manipulació de la Federació d’Associacions de Veïns per tal com sols poden expressar el seu parer a nivell privat, no havent estat el fruit d’una discussió oberta i democràtica de les associacions de barri. La nostra associació de veïns, igual que d’altres, ha sofert la seva interferència per tal de frenar lluites reivindicatives”⁸²⁴.

En paral·lel, i com si volgués influir en benefici del seu amic Pons Valón en el que es plantejava com una decisiva assemblea de la FAVB convocada pel 21 de gener, l’alcalde Socías seguia fent gestos de cara al moviment veïnal. El 19 de gener, va rebre en audiència comissions veïnals del Guinardó, els Tres Turons, el Barri Gòtic i Nou Barris. Casualment, era el mateix dia que la premsa feia públiques friccions internes entre els propis dirigents de barri candidats a una renovació parcial ordinària de la junta de la FAVB prevista no pel dia que s’havia de dilucidar la moció de confiança a Pons Valón, sinó després, el 4 de febrer. La majoria d’associacions de barri havien negociat una candidatura de consens integrada per Carles Prieto (Sants-PSUC, proposat com a secretari), Jordi Vallverdú (Sant Andreu-exPSUC en trànsit a la Federació Catalana del

---

⁸²⁴ “El Barri Gòtic també contra la Federació”, a *Avui*, 19/1/1977, Barcelona, p. 6. Vegeu també “Asociación de Vecinos Barri Gòtic insiste en la dimisión del presidente”, a *Mundo Diario*, 19/1/1977, Barcelona, p. 13.

PSOE, vicepresident), Oriol Serrano (Sant Antoni-PSUC, vocal), Lluís Reverter (Sarrià-PSC, vocal) i Toni Lecha (Carmel-BR, vocal). Però després de la presentació del manifest de Nou Barris, Lecha i Serrano es van retirar; el primer, per explícita solidaritat amb l'associació rebel i el segon, al·legant motius personals. Prieto, per la seva banda, va declarar que només acceptava presentar-se amb la condició de que Pons Valón seguís de president⁸²⁵. I aquest, al seu torn, va aprofitar, el 17 de gener, una carta a totes les associacions de veïns amb la tramesa de la documentació prèvia de l'assemblea per retractar-se un cop més, ara en forma d'autocrítica gairebé a l'estil comunista, de les seves polèmiques declaracions. I per evidenciar, entre línies, el pacte assolit amb la majoria veïnal que era fidel al PSUC per trobar una sortida de consens a la crisi:

“Veo claro que la actuación de las asociaciones es eminentemente política. [...] Creo que son las asociaciones las que deben [...] mantener la llama de la ciudadanía activa y responsable, vigilar la gestión de la administración municipal sea cual sea su color y participar en la tarea de conseguir una ciudad mejor. [...] Creo que las asociaciones han sido la causa determinante de la evolución municipal hacia un camino de diálogo y una efficacísima escuela de concienciación para el ciudadano, alienado por las prácticas paternalistas centralizadas de la dictadura, y reinstauradoras de los métodos democráticos en una práctica constante. Han sido un gran instrumento de pasado y serán decisivas en el futuro. Es necesario pues que nos planteemos la estrategia de hoy para conseguir reforzarlas en unos momentos comprometidos por las razones antedichas. Es muy importante que no nos equivoquemos y que sepamos reconocer los errores del pasado, siendo conscientes de los éxitos obtenidos”.

Aparentment, doncs, i en clau política simple, la crisi es va resoldre amb la mateixa aliança PSUC-CDC hegemnitzada pel primer que el 1975 va derrotar els *bombillaires* de dreta i Rodolfo Martín Villa, però activada el 1977 en contra de l'extrema esquerra. Així ho indicaria també una lectura numèrica del resultat de la votació secreta de l'assemblea de la FAVB del 21 de gener, a l'Hotel Oriente: 48 vots favorables a que

---

⁸²⁵ Vegeu, “Nou Barris demana una Federació nova”, a *Avui*, 19/1/1977, Barcelona, p. 6.

Pons Valón seguís de president per 10 en contra, 7 en blanc i 7 abstencions. La correspondència d'aquests resultats a la renovació parcial de junta del 4 de febrer –que Nou Barris no va aconseguir aplaçar, com pretenia– va situar el comunista Carles Prieto de vicepresident primer, el socialista Jordi Vallverdú de secretari i Lluís Reverter (PSC), Francesc López (PT), Francesc Borrell (CDC) i, de rebot, també el *bandera* Ferran Julián com a nous vocals. Però, en realitat, sota el manteniment aparent d'un delicat equilibri entre sensibilitats polítiques a la FAVB que definitivament ja no era aquella dels tres terços, la proposta derrotada de l'AV Nou Barris es va acabar imposant, a mig termini, per decantació; perquè molts convergents i socialistes, i la gran majoria de *bombillaires*, van anar abandonant el treball efectiu a la Federació i aquesta va quedar encara més en mans de militants del PSUC, de l'extrema esquerra i de gent sense afiliació o militants cristians de base que ja eren els més actius als barris i que s'hi van mantenir, tot i els temps de crisi associativa que vindrien el 1979 i que aleshores ja es manifestaven.

“En el setenta y pico perdimos la propuesta de Nou Barris. Pero, en cambio, tiró adelante siendo compañeros los que habían sido enemigos y con una estrategia mucho más prudente de ir transformando [la FAVB] desde dentro, menos rupturista, menos ideologista”. Així ho interpreta Andrés Naya, aleshores militant d'OIC, que va ser qui, el 21 de gener de 1977, va defensar a l'assemblea el manifest de l'AV Nou Barris⁸²⁶.

---

⁸²⁶ Andrés Naya Cabrero (Huesca, 1946) és un incombustible dirigent veïnal de Nou Barris que va ser secretari, primer, i vicepresident de la FAVB, després, entre maig de 1978 i octubre de 1980; càrrec que va tornar a ocupar durant els anys 90 i des del qual va impulsar la revista *Carrer*, que encara codirigeix. Després d'acabar estudis de Magisteri a Huesca, el 1963 va entrar a treballar en una oficina del Banco Hispanoamericano i en aquesta entitat es va jubilar, compaginant la feina amb un intens activisme veïnal. Casat amb Lourdes Ponce i pare d'una filla, el matrimoni va emigrar de Huesca a Barcelona el 1972 i, després d'uns primers mesos vivint a l'Hospitalet, es va establir definitivament al barri de Prosperitat. Militant de la Organización de Izquierda Comunista de España (OIC), així com de CCOO, als anys 70 Naya es va significar ben aviat com a activista veïnal de Nou Barris. El 1979 va ser inicialment designat candidat de la OIC a l'Ajuntament de Barcelona, però finalment va cedir el lloc a Empar Pineda quan es va fusionar la candidatura amb la del Moviment Comunista de Catalunya sota la denominació de Candidatura d'Unitat Popular pel Socialisme, que no va treure regidors. Naya va passar fugaçment pel MCC però el 1980 va abandonar la militància partidista i es va centrar en l'activisme veïnal i sindical. La

Aquella va ser la seva irrupció a la FAVB, on es mantindria actiu fins a l'actualitat. I va ser una mica per carambola, per desfer l'empat entre el candidat a portaveu de Nou Barris proposat pel PSUC, Joan Torrent, i el de Bandera Roja, Pep Martínez Barceló. Els suports rebuts per Naya com a tercera via el van acabar fent protagonista d'una llarga nit de divendres a l'Hotel Oriente que per a ell va significar descobrir la FAVB i “descubrir la ciudad, descubrir lo que había detrás de la ciudad, descubrir la diferencias, las divergencias, descubrir las estrategias políticas”⁸²⁷.

I una llarga nit d'assemblea -amb més d'un centenar de persones reunides més de quatre hores, fins a les dues de la matinada- que la premsa va seguir com si fossin unes eleccions municipals o generals que encara no s'havien celebrat. Màrius Carol, per exemple, va fer una entrevista a Pons Valón tot just una hora abans de l'assemblea, on el presentava “sin ningún as en la manga pero perfectamente consciente de la distribución de los comodines”. I el president de la FAVB, segur de seguir-ho sent, es reivindicava ja no ell sol, sinó el conjunt de l'entitat, com un dels intermediaris que l'Ajuntament necessitava –“Si habla con la federación es porque comprende que es un portavoz de la base”- i recalrava la importància del “reforzamiento del movimiento asociativo y las grandes acciones unitarias”⁸²⁸. De les cròniques de l'assemblea que tots els diaris van fer, en destaca la d'Eugenio Madueño al *Tele/eXprés*, sense desmerèixer la de Teresa Rubio a *Diario de Barcelona* i la que va aparèixer sense signar a l'*Avui*⁸²⁹.

---

seva figura és clau per entendre el moviment veïnal de Barcelona i, en concret, la FAVB, on va compartir junta amb els presidents Carles Prieto, Pep Miró, Roser Argemí i Manel Andreu i, des de la codirecció de *Carrer*, va seguir implicat durant les presidències d'Eva Fernández, Jordi Bonet i Lluís Rabell.

⁸²⁷ Andrés Naya, entrevista amb l'autor (Barcelona, 29/1/2013).

⁸²⁸ CAROL, Màrius. “Pons Valón, antes de la asamblea de la FAV, con su dimisión en la mesa”, a *Tele/eXprés*, 22/1/1977.

⁸²⁹ MADUEÑO, Eugenio. “Pons Valón continuará presidiendo la Federación de Vecinos”, a *Tele/eXprés*, 22/1/1977, Barcelona; G. MEDINA, Marcelino. “La sangre no llegó al río. Pons Valon: Yo sigo”, a *Catalunya Exprés*, 22/1/1977, p. 3; RUBIO, Teresa. “Pons sigue al frente de la Federación”, a *Diario de*

Vegem alguns extractes del que va descriure Madueño, jove *huertamaro* de Santa Coloma de Gramenet, també redactor de *Gramma* i militant cristià i del PSUC, que va batejar un fins aleshores desconegut Andrés Naya com a Andreu Nolla:

“A las 2 de la madrugada de ayer las Ramblas vieron incrementar su caudal de noctámbulos por el centenar y pico de vecinos que, venidos de todos los barrios de Barcelona, habían permanecido discutiendo durante cuatro horas lo que en un principio parecía ser un aldabonazo para la supervivencia de la Federación de Asociaciones de Vecinos. Pero la sangre no llegó al río y después de muchos minutos de ejercicio democrático, ni hubo crisis, ni tambalearon las columnas rancias del Hotel Oriente. Pons Valón sigue de presidente, y las próximas elecciones de junta se efectuarán según estaba previsto estatutariamente. [...]

Como era obvio, el turno de intervenciones lo encabezó Andreu Nolla, de Nou Barris, quien intentó –sin conseguirlo– sintetizar al máximo la propuesta-manifiesto que ha motivado la crisis. Dijo que fuera cual fuese el resultado de la votación, Nou Barris no iba a abandonar la Federación, como se había rumoreado, y que entendían que vivimos un momento político de transición ‘entre la dictadura y una reforma que nos ofrece una democracia restringida’. Valoró la importancia de las movilizaciones populares llevadas a cabo por las asociaciones de vecinos, a través de de las cuales ‘el pueblo ha conquistado espacios de protagonismo político importantes’, y remarcó como de vital importancia la unidad y autonomía de las mismas.

Para Nou Barris, la actual composición de la Federación es paralizante por cuanto agrupa en su seno a entidades que representan a todo un barrio y a otras que sólo lo hacen de una calle, aunque tengan el mismo voto ambas, y se mostraron abiertamente en contra de la ‘negociación’ entre Federación y el ‘poder fáctico’. [...] Las intervenciones contrapuestas a estas alternativas no se dejaron esperar, aunque en todas las intervenciones –dejando aparte las pintorescas ineludibles– se reconocía la necesidad de cambiar el sistema de votación de manera que fuera más representativo. [...]

Pons Valón hizo uso de la palabra tras concluir las intervenciones, para puntualizar [...] que las manifestaciones a la prensa que han motivado la petición de dimisión ‘no corresponden a mi modo de pensar, pues siempre he mantenido que las asociaciones de vecinos deben ser una herramienta del futuro, plataformas de todos y pluralistas’. La votación secreta que siguió arrojó un total de 48 votos favorables a que continuara presidiendo la Federación, 10 para que dimitiera, 7 en blanco y 7 abstenciones. [...]

Barcelona, 23/1/1977, *Barcelona*, p. 5; “El PSUC dóna suport a Albert Pons Valon. Ni plega el president ni s’ajornen les eleccions com demanava Nou Barris”, a *Avui*, 23/1/1977.

La sessió acabó, finalment, acordant-se que la junta redactaria un comunicat de solidaritat amb els treballadors de Roca. Mentre tant, als passadissos, es recolliren aportacions per fer efectiva també per aquest mitjà la solidaritat amb els huelguistes de Gavà”⁸³⁰.

En clau interna, el *putsch* fallit de Nou Barris a la FAVB del gener de 1977 va tenir força efectes immediats. Dos, de molt destacats. El primer, que la junta decidís, el 5 de maig, i davant la imminent convocatòria de les primeres eleccions generals, el 15 de juny, dur a l'assemblea del 27 de maig l'aprovació d'un protocol consensuat -a partir d'una proposta inicial de Lluís Reverter fiscalitzada per Iñaki Mingolarra- per comprometre la dimissió d'aquells càrrecs que sortissin elegits diputats o senadors i que, des de que es proclamessin les llistes i mentre durés la campanya electoral, els membres de junta que eren candidats s'abstinguessin de parlar en nom de la FAVB en cap mitjà de comunicació o de representar la Federació en qualsevol organisme o comissió⁸³¹. El segon efecte immediat va ser que, finalment, es canviés el reglament intern de votació a les assemblees per establir un sistema de vot ponderat o proporcional en funció dels socis acreditats per cada associació. Després de discussions i votacions no unànimes en junta, a l'assemblea extraordinària del 27 de maig de 1977 es va decidir atorgar un vot per associació fins a 200 socis; dos vots per a les associacions amb entre 200 a 1.000 socis, i tres vots per a les associacions amb més d'un miler de socis⁸³².

---

⁸³⁰ MADUEÑO, Eugenio. “Pons Valón continuará presidiendo la Federación de Vecinos”, a *Tele/eXprés*, 22/1/1977, Barcelona.

⁸³¹ La FAVB va emetre una nota de premsa amb aquest protocol, redactat en tres punts, i fet públic el 5 de maig de 1977 amb la postil·la següent: “Estos acuerdos serán llevados a ratificación en la Asamblea de la FAV del próximo 27 de mayo”. La premsa se'n va fer ressò: vegeu, per exemple, “Incompatibilidades de cara a las elecciones”, a *Mundo Diario*, 6/5/1977.

⁸³² La proposta es va aprovar en assemblea per 34 vots a favor, 3 en contra i 1 vot nul. A darrera hora, i a proposta de Carles Prieto, secundada per Andrés Naya, per mirar de recollir les inquietuds dels *bombillaires* encapçalats per Ramon Cervelló, que temien quedar-se fora de la junta amb aquest sistema de vot, es va afegir el següent text: “A fi de que la Junta Directiva contempli en tot moment la representació de tots els sectors existents en el si de la Federació, s'estudiarà una nova forma d'elecció de la Junta Directiva que ho assegurí, per exemple, i per reflexar [sic] l'esperit a través dels càrrecs de dos vicepresidents, de l'equip de secretaria i de l'equip de tresoreria”.

En clau més anecdòtica però igualment significativa de les susceptibilitats aflorades a rel d'aquella crisi i del *fair play* amb la que es va resoldre es pot explicar també un episodi ocorregut el febrer de 1977: després d'un atemptat ultradretà contra la seu de la Joventut Comunista de Catalunya (JCC), la FAVB va decidir fer una nota pública de condemna; ja se n'havien fet d'altres de similars, però la singularitat, reflectida en una acta de la junta, és que es va encarregar el redactat del text al dirigent de CDC Miquel Esquirol. Per allò dels equilibris i contrapesos polítics, garantint així escrupulosament que cap dels membres del PSUC a la junta escombrava cap a casa si feien ells el text. Cal contextualitzar també els fets en un dels moments històrics més delicats de la transició, després de la matança d'Atocha del 24 de gener, en la que van ser assassinades cinc persones en un despatx de CCOO⁸³³. Totes elles eren advocats laboralistes o membres del PCE i, sovint s'oblida, també col·laboradors del moviment veïnal madrileny, com Manuel Castells va reivindicar a la dedicatòria de *Ciudad, democracia y socialismo*⁸³⁴. La FAVB, per la seva banda, conscient de la gravetat del moment, va fer una nota de premsa, el 25 de gener, condemnant la matança d'Atocha, la mort prèvia d'Antonio Ruiz García i Luz Nájera Luján per la repressió de dues manifestacions i el segrest del tinent general Emilio Villaescusa a mans del GRAPO.

---

⁸³³ El 24 de gener de 1977, en l'atac terrorista ultradretà al despatx laboralista que semiclandestinament CCOO tenia al número 55 del carrer Atocha de Madrid van morir els advocats Enrique Valdevira, Luis Javier Benavides i Francisco Javier Sahuquillo, l'estudiant de Dret Serafín Holgado i l'administratiu Ángel Rodríguez. A més, van resultar greument ferides quatre persones més. En els dos dies anteriors havien mort dues altres persones per accions de l'extrema dreta. A l'enterrament van assistir unes 100.000 persones, enmig d'un forta tensió. L'aplom demostrat pels militants comunistes quan es temia una reacció violenta des de l'esquerra va facilitar la legalització del PCE, per sorpresa, el 9 d'abril, el Dissabte Sant. Va ser Rodolfo Martín Villa qui va haver de signar el decret de legalització. Segurament casual, no deixa de ser curiós i simptomàtic de quins eren alguns dels punts més delicats de la transició en aquell moment el fet que després de legalitzar el PCE, aquella mateixa tarda de Setmana Santa, Martín Villa s'entrevistés amb l'alcalde de Barcelona, Josep M. Socias Humbert, i el convidés a sopar a casa seva. Vegeu MARTÍN VILLA, Rodolfo. *Al servicio del Estado*, Planeta, 1984, Barcelona, p. 66-67.

⁸³⁴ "Este libro está dedicado a la memoria de Luis Javier Benavides, Serafín Holgado, Ángel Rodríguez Leal, Francisco Javier Sahuquillo y Enrique Valdevira, militantes comunistas del movimiento ciudadano madrileño asesinados por el franquismo". CASTELLS, Manuel. *Ciudad, democracia y socialismo. La experiencia de las asociaciones de vecinos en Madrid*, Siglo XXI, 1977, Madrid.

En qualsevol cas, els principals efectes del *pustch* fallit de Nou Barris i la resolució de la crisi van ser en clau externa. Per una banda, i com veurem més endavant, en forma de debat tàctic i estratègic al si dels diferents partits polítics, i de forma especial en les forces a l'esquerra del PSUC que podien considerar, almenys teòricament, que havien perdut una batalla al moviment veïnal. I per altra banda, i molt significativament, va haver-hi també efectes o reacció a l'Ajuntament de Barcelona, satisfet de la resolució de la crisi i, al mateix temps, conscient que tal i com havien anat les coses, sense cap trencament, la força del moviment veïnal es mantenia fins i tot reforçada, a prova d'estrebades. Per això es va afanyar l'Ajuntament a donar una resposta positiva al full de ruta que li havia traçat la FAVB amb el document "Per un Ajuntament de transició cap a la democràcia". Així es desprèn de les declaracions del tinent d'alcalde Alfonso Cánovas que la periodista Anna Galceran va voler destacar a *El Correo Catalán* l'endemà de l'assemblea de la FAVB del 21 de gener. En síntesi, i a banda de deixar oberta la línia del diàleg amb el moviment veïnal, l'Ajuntament va acceptar elaborar el pla d'urgència que li exigia la FAVB tot i advertir que "con el presupuesto que tenemos no podemos llegar a solucionar el 10 por ciento de las necesidades de la ciudad". Amb més declaracions d'intencions que compromisos concrets, l'Ajuntament va assumir d'entrada, no obstant, reivindicacions veïnals com la creació d'un consorci o patronat en matèria d'ensenyament com el que havia existit durant la Generalitat republicana, així com congelar l'aplicació de la Carta Municipal fins a la celebració d'eleccions democràtiques i paralitzar totes les obres d'infraestructures viàries previstes al Pla Comarcal amb l'excepció de l'acabament del túnel de la Rovira, ja molt avançat⁸³⁵.

---

⁸³⁵ GALCERAN, Anna. "Diálogo del Ayuntamiento y la Federación de AA. de VV.," a *El Correo Catalán*, 22/1/1977.

Al mateix temps, l'alcalde Socías va proposar crear comissions mixtes Ajuntament-veïns sobre temàtiques generals com ensenyament, habitatge i transport i d'altres de concretes com el Born, l'Estadi de Montjuïc o les guarderies. Així li ho va plantejar a la FAVB en una trobada a principis de febrer i així ho reflecteix l'acta de la junta de la Federació del dia 8 d'aquell mes, que va acordar tres condicions de participació que, al seu torn, va comunicar a l'alcalde: 1) "Possibilitat d'intervenció en la composició de les comissions"; 2) "Conèixer prèviament el reglament de com han de funcionar les comissions i [el] caràcter de les mateixes", i 3) "Possibilitat d'acudir-hi amb assessorament tècnic", per la qual cosa la junta va acordar també començar a buscar "els necessaris assessoraments tècnics". L'alcalde va traslladar la mateixa proposta en els seus primers contactes amb els partits; o com a mínim ho va fer amb el PSUC, segons es desprèn del testimoni dels que s'hi van entrevistar en el seu nom: Jordi Borja, Ricard Boix i Carles Prieto. Aquest és el record que en té Carles Prieto:

"El Socías va fer reunió amb tots els partits, va fer consultes. I [amb] el Socías, el dia que vam fer la reunió amb el PSUC ens vam reunir tres: el Jordi Borja, no sé qui més i jo, em sembla que el Ricard Boix i jo. Em sembla que teníem clar que la Federació havia de ser-hi [a les comissions], i no només hi havia de ser sinó que l'únic que tenia membres a totes les comissions era la Federació. Perquè es van fer comissions de tot: urbanisme, ensenyament, sanitat, serveis municipals... O sigui, àrea per àrea es van fer reunions i comissions de seguiment i de control, i l'única que tenia membres a tots arreu era la Federació"⁸³⁶.

Convé ressaltar que això no era la comissió gestora suggerida per les associacions de veïns des de la campanya contra Viola i que pretenien que funcionés fins a la convocatòria d'eleccions municipal. Però eren unes comissions mixtes ajuntament-veïns que s'avançaven en el temps a la comissió de control que demanarien els partits després de les eleccions generals del 15 de juny. Potser per això, i perquè les comissions mixtes

---

⁸³⁶ Carles Prieto, entrevista amb l'autor (Barcelona, 12/12/2012).

i el sistema de govern via delegats de servei que Socías va posar en funcionament aviat es va veure que donava molt de joc al moviment veïnal i que realment incidia en qüestions concretes, la demanda de creació d'una comissió de control estrictament partidista després de les eleccions del 15 de juny de 1977 va obrir una crisi entre les forces polítiques i l'alcalde, d'una banda, i també un enfrontament entre els partits i la FAVB. Aquí van néixer, en certa manera, les bases de la desconfiança i el menysteniment que després de 1979 els ajuntaments democràtics amb alcalde socialista van demostrar envers el moviment veïnal. Sense perdre mai el respecte ni, en certa manera, tampoc la por al que representava la FAVB.

Lluís Reverter opina que “al final, la Federació de Veïns va ser un organisme col·laborador de les institucions per la conseqüència del sistema democràtic. Va ser capaç de ser des de l'oposició més radical al sistema, als setanta, la oposició total, a arribar pactar junts una manifestació, que és l'exemple contrari”, en referència a una manifestació a la plaça de Sant Jaume en contra dels peatges de la B-30 organitzada per la FAVB, el 1978, i negociada per Reverter amb l'aquiescència del president Tarradellas i de l'alcalde Socías, que fins i tot va deixar posar una pancarta veïnal al balcó de l'Ajuntament⁸³⁷. Exemples d'aquesta complicitat Ajuntament-veïns i, en qualsevol cas, de la permeabilitat a les reivindicacions i a la participació veïnals que va demostrar l'alcalde Socías n'hi ha múltiples. Detallar-ne un parell o tres pot ser útil per entendre millor què va representar aquell Ajuntament de transició cap a la democràcia.

Ja hem apuntat abans, de passada, el cop de força que va protagonitzar l'AV Nou Barris quan el 9 de gener de 1977 va desmuntar la planta asfàltica de Trinitat Nova i va forçar l'Ajuntament a desmantellar-la. L'atac d'un miler de veïns a una propietat o

---

⁸³⁷ Lluís Reverter, entrevista amb l'autor (Barcelona, 31/1/2013). En realitat, i segons proven les fotografies publicades a la premsa, la pancarta es va posar davant del balcó consistorial, entre dos fanals.

infraestructura econòmica de certa envergadura i amb desperfectes xifrats en 10 milions de pessetes no tant sols no va tenir conseqüències penals o repressives per als seus autors, sinó que a sobre, a mig termini, va ser premiat per l'Ajuntament en entendre que era una acció en certa manera legitimada per les demandes socials i la correlació de forces en el context polític i històric d'aquell moment que, a Barcelona, com venim repetint, era especialment singular. Alguns mesos després d'aquella acció, l'AV Nou Barris, que reclamava un ateneu popular a la desmantellada planta asfàltica i altres equipaments socioculturals de barri, va decidir sorprendre l'alcalde en una reunió a la plaça de Sant Jaume portant-li una maqueta feta amb guix del projecte cultural reivindicat. Empoderada per la força demostrada al gener i legitimada per anys de treball veïnal, l'AV Nou Barris va sortir aquell dia del consistori no tant sols amb la promesa municipal que l'ateneu popular tiraria endavant, sinó, fins i tot, amb el compromís (acomplert) de poder passar l'endemà a recollir un taló que l'alcalde va donar per arranjar locals i sustentar un inici provisional d'activitats que el veïnat ja feia de forma autogestionada. Val la pena recordar la seqüència de l'episodi narrat molt gràficament per Andrés Naya:

“Dijo él [Socías]: ‘Yo voy a desmontar la planta asfáltica, pero no puedo pagaros un ateneo’. Claro, supongo que él tenía que sacarle los dineros a Martín Villa, ¿no? O al ministro de Madrid que lo había mandado aquí. Y entonces dice: ‘Bueno, vamos a preparar una reunión con la Coordinadora de Asociaciones de Vecinos de Nou Barris sobre centros sociales, y yo os contestaré a la petición’. Pedíamos *pelas* y locales. Dos o tres *paios* artistas hicieron en una peana una maqueta de escayola del Ateneo. Otro trajo una furgoneta y nos presentamos en la plaza Sant Jaume con la furgoneta y la maqueta del Ateneo Popular de Nou Barris. Bueno, ahora entrar la furgoneta [a la plaça] y la maqueta [a l'Ajuntament] no sería posible; la Guardia Urbana te lo impide: ‘Esto no estaba previsto’. [Pero] ahí todo fueron facilidades; metimos el amague. Y mientras estábamos allí, esperándolo, vino un ordenanza y dijo: ‘Señor Naya, que te llama el alcalde un momento’. ‘Hombre, Andrés, que tal y cual -me dice-. Oye, no he podido preparar nada, no tengo nada. Pero te doy mi palabra que lo vamos a solucionar’. Yo dije: ‘Alcalde, aquí hemos venido a que nos contestes el Ateneo, cuando se empieza,

cuando están [los dineros], qué pasa para Roquetas, para el local de Prosperidad, el local de la asociación, no hemos venido a...'. 'Mira, confía en mí, lo tienes solucionado. Pero porque no filosofemos sobre ateneos populares, cultura y barrios periféricos y tal'. Y yo: 'Alcalde, que no hemos venido a eso'. 'Venga, venga, Andrés, que no seas así. Ala, vamos para allá'. Y empieza la reunión. 'Bueno, qué guapa la maqueta, la cultura es fundamental...'. Se pega un discurso y dice: 'Bueno, como he comentado con el Andrés, quizás tendríamos que profundizar qué concepto tenéis de ateneo popular'. Yo pedí la palabra: 'Alcalde, profundizaremos lo que quieras pero, ¿qué hay de lo nuestro?'. Y dice: 'Hombre, no quería ni comentarlo, porque a la salida hablamos del talón'. Y nos fuimos con un talón al portador [a recollir, en realitat, l'endemà]. Luego, poco a poco, fueron cambiando las formas"⁸³⁸.

Que les formes eren aquelles i que la força del moviment veïnal de Barcelona impressionava els polítics i era efectiva per aconseguir coses fins i tot en ministeris de Madrid ho demostra un altre episodi viscut per Andrés Naya al costat de Josep M. Socias Humbert. Va ser a rel de les negociacions sobre la represa d'obres del segon cinturó, que l'empresa Dragados, adjudicatària del Ministeri d'Obres Públiques, havia aturat el 1973, tres anys després d'haver-les iniciat amb l'oposició frontal de l'AV Nou Barris. El 1974 es van reprendre les obres i els veïns van modificar en assemblea la seva posició: davant la inevitabilitat de l'obra, ara exigien soterrar la via perquè no separés barris i se'n reduís l'impacte ambiental. L'Ajuntament d'Enric Masó va acceptar deprimir el cinturó per soterrar-lo. Però el ministeri no ho tenia clar i, ja iniciada la transició, va tornar a aturar les obres, que no es reprendrien fins una dècada després, entre noves mobilitzacions fins que, davant de la fita olímpica, Pasqual Maragall va accedir finalment a soterrar parcialment el cinturó al seu pas per Nou Barris⁸³⁹. És en aquest context que cal situar una reunió a Madrid de l'alcalde Socias, acompanyat de

---

⁸³⁸ Andrés Naya, entrevista amb l'autor (Barcelona, 29/1/2013).

⁸³⁹ Vegeu la fitxa corresponent de l'apèndix (núm. 65). La mateixa informació a ANDREU, Marc (*et al.*). *1970-2010. 40 anys d'acció veïnal*, FAVB, 2010, Barcelona, p. 121; i, ampliada gràficament, al lloc web http://www.memoriaveinal.org/cobriment_segons_cinturo_nou_barris.php

tres representants veïnals (Andrés Naya, de la FAVB i l'AV Prosperitat; Germà Vidal, de l'AV Montbau, i Antonio Fernández, de l'AV Trinitat Nova), per negociar l'obra del segon cinturó amb el director general de Carreteres, Juan Bautista Diamante⁸⁴⁰. I és rellevant que fos l'alcalde qui es va fer venir bé la presència veïnal a la trobada com a mesura de pressió davant de l'alt càrrec ministerial, demanant fins i tot al dirigent de Nou Barris i la FAVB Andrés Naya que sobreactués amenaçant amb mobilitzacions. Vegem-ne el testimoni:

“Quedamos en Madrid, en la puerta del Ministerio, el de carreteras, con el director general que se llamaba Julio Diamante [en realitat, Juan Bautista Diamante]; era catalán, además. Llega el Socías y estábamos con el de Montbau, el que fue concejal socialista [Germà Vidal], y el Antonio [Fernández], uno de Bandera Roja de Trinitat Nova. Nos había pagado el avión el Ayuntamiento y quedamos. Llega y el Socías le dice al ordenanza o al de la puerta: ‘Por favor, tenemos reunión con el director general de Carreteras a las 11 y tendríamos que poder disfrutar de una sala para prepararla’. Entonces, nos sentamos ahí con el Socías [...] y dice: ‘Cuando yo llegue aquí a plantear todos los costes, las obras interrumpidas, la suciedad, y tal, haz lo que me haces a mi: puñetazo en la mesa. Dices: ‘Venga, no perdamos más el tiempo, ya lo arreglaremos en la carretera, la calle es nuestro terreno’. Que te diga esto el alcalde a ti, que te esté preparando él la reunión... ¡Pero bueno, a mi, éste cabrón que me va a decir si tengo que pegar un puñetazo! Pero entonces empiezas a pensar y a decir: ‘Bueno, ¿aquí qué es lo que interesa? ¿Que se reanuden las obras? ¿Que esto avance? Y lo hicimos así. Él pegaba su pegote y, de pronto, yo me pegué unos gorgoritos por aquí y por allí, para impresionar al director general y acojonarlo un poco con el desparpajo de los vecinos de Barcelona”⁸⁴¹.

---

⁸⁴⁰ El testimoni d'Andrés Naya, que no recorda la data de la reunió, no permet esclarir si en aquell moment la direcció general de Carreteres (a càrrec de Juan Bautista Diamante entre 1977 i 1981) estava adscrita al Ministeri d'Obres Públiques, que va dirigir Joaquín Garrigues Walker de juliol de 1977 a abril de 1979 (un ministre del que hi ha constància de correspondència directa amb la FAVB als arxius de l'entitat), o bé al Ministeri de Transports i Comunicacions, dirigit per José Lladó Fernández-Urrutia entre 1977 i 1978. Aquest darrer, que el 1979 va ser ambaixador d'Espanya a Washington, havia fundat el 1972 l'empresa d'enginyeria energètica Técnicas Reunidas, de la que el 2013 n'era encara el president i principal accionista. Al despatx que Rodolfo Martín Villa té a la darrera planta de la seu de Técnicas Reunidas, a Madrid, se li va fer, el febrer de 2013, l'entrevista que incorpora aquesta tesi doctoral.

⁸⁴¹ Andrés Naya, entrevista amb l'autor (Barcelona, 29/1/2013).

Queda clar, com resumeix Andrés Naya, que Socías va ser molt hàbil i “se apoyaba más en los barrios, de alguna manera, que en los partidos para su gestión. Y para pacificar la ciudad, que lo que estaba haciendo era pacificar la ciudad y crear un clima más propicio para las [elecciones] generales que para las municipales”⁸⁴². A més a més, l'alcalde va saber cultivar un clima de proximitat amb els veïns que incloïa, com en el cas d'aquella reunió a Madrid, asseure's informalment a taula amb ells.

“Eso el Socías lo hacía con frecuencia. Eso sí, no quita que fueras y te dijera: ‘Tenemos el avión a las cinco; conozco un sitio por aquí’. Además, de una austeridad tremenda; no sé si sería siempre así. Pues una verdurita y una tortilla a la francesa y: ‘Bueno, como nos queda un hora, ¿qué tal? ¿Cómo véis la toma del poder?’. ¡Tomando cafés!”⁸⁴³.

Fins i tot amb la junta de la FAVB, amb qui es reunia periòdicament, Josep M. Socías va assistir a una costellada privada celebrada el diumenge 7 de maig de 1978 a la finca que la família de la dona del secretari de la FAVB Jordi Vallverdú tenia a Alella. Diversos dels participants recorden aquella reunió amb simpatia i pel fet que, a banda de jugar a bàsquet amb l'alcalde o de que el tresorer Pep Ferré proclamés simbòlicament la República des del balcó del casalot de la finca, just abans de dinar el vocal de trànsit Manuel Collado, que havia fet l'allioli, va voler mostrar com li havia quedat de lligat i va girar el morter amb tant mala fortuna que va caure tot a sobre del vestit de l'alcalde⁸⁴⁴.

Anècdotes a banda, tot plegat no treu que gestos com aquests fessin ballar el cap als dirigents veïnals, en especial els que militaven en partits més a l'esquerra i dubtaven si Socías Humbert els estava intentant comprar o si, en qualsevol cas, era ideològicament

---

⁸⁴² Ibidem.

⁸⁴³ Ibidem.

⁸⁴⁴ Carles Prieto, Andrés Naya, Lluís Reverter i Albert Pons Valón, entrevistes amb l'autor (Barcelona, 2012 i 2013).

acceptable aquell contacte tant directe i de complicitat amb un poder establert que ni tant sols era encara formalment democràtic i que tenia gestos que es podrien qualificar de populistes. Andrés Naya torna a posar-hi la reflexió:

“Eso estaba ahí presente, la sospecha. Iba a decirte que a mi no me engañaba, pero a la vez se superponía otra cuestión, que era: ‘Lo que me está planteando me va bien’. Es que poder yo marcar o poder yo incorporar en el plan de actuación municipal tres cosas que reivindicaban los barrios... Luego sí, luego hacíamos el boletín, que sale en *Barcelona en Lluita*, y lo dibujamos como Superman, comprándonos y con la urna para comprar votos. O sea, para nosotros estaba comprando los votos. Pero luego era una política *progre*, incluso para algunas cosas de las *dones*, como los centros de *planning*... Fue una cosa muy rara. Yo creo que [con] lo de los delegados -y [aún] con todas las variedades, que no todos eran iguales-, el tío fue de una habilidad política impresionante”⁸⁴⁵.

Són plurals les veus que certifiquen que Josep M. Socías Humbert va ser “el més polític” dels alcaldes de Barcelona des de Porcioles, malgrat que també interpreten, en part, que la seva política de concessions socials i veïnals era deguda a la seva voluntat d’acabar sent candidat a alcalde democràtic per una candidatura socialdemòcrata⁸⁴⁶. Molt més a l’esquerra de la Federación Social Independiente -un dels gèrmens de la UCD-, i en la que l’alcalde de Barcelona i senador per designació reial s’havia enquadrat a la primavera de 1977⁸⁴⁷. De fet, i malgrat que ell ho va negar sempre

---

⁸⁴⁵ Andrés Naya, entrevista amb l’autor (Barcelona, 29/1/2013).

⁸⁴⁶ Miquel Esquirol, Carles Prieto i Joan Antoni Solans, entrevistes amb l’autor (Barcelona, 2012 i 2103).

⁸⁴⁷ És Rodolfo Martín Villa qui explica que, a l’abril de 1977, Josep M. Socías, amb qui va sopar la nit de la legalització del PCE, s’havia afiliat a la recent constituïda Federación Social Independiente, que “fue interpretado como la aportación de los reformistas propiamente dichos al conglomerado político con que el Gobierno se preparaba a concurrir a las elecciones. Entre ellos estaban Sancho Rof, Francisco Guerrero, Luis Fabián Márquez, Gabriel Cisneros, Fernando Suárez, Ortí Bordás, Socías Humbert y Juan José Rosón. Aunque el FSI no se incluyó en la coalición, muchos de sus componentes se mantuvieron en su idea de concurrir a las elecciones como independientes y luego se incorporaron a las listas de UCD”. MARTÍN VILLA, Rodoldo. *Al servicio del estado*, Planeta, 1984, Barcelona, p. 77.

públicament⁸⁴⁸, informacions periodístiques de l'època i dos testimonis actuals permeten sospitar amb fonament que Sociás es va postular per anar de candidat al Senat amb suport socialista, com es va especular en el seu moment, i per repetir a l'alcaldia encapçalant, el 1979, la candidatura del PSC -al que s'afiliaria dues dècades més tard-; o bé maniobrant amb les sigles del Partit Social Demòcrata de Catalunya de Jaume Casanovas, a qui va temptejar després de rebre carabasses fins i tot de la CDC de Jordi Pujol i de flirtejar amb el PSP d'Enrique Tierno Galván⁸⁴⁹. Si no va ser candidat socialista és per un doble motiu: el PSC tenia clar que no podia anar a les primeres eleccions municipals a Barcelona (tampoc a les generals prèvies) amb un alcalde que provenia de les files de la dictadura, per molt radical que hagués estat el seu canvi de camisa⁸⁵⁰; i el seu antic valedor Rodolfo Martín Villa no li va perdonar la traïció a la UCD i li va endarrerir un mes la publicació al BOE del seu cessament -sense, per cert, nomenar mai formalment substituït en la figura del tinent d'alcalde Manuel Font Altaba- per dificultar-li legalment presentar-se com candidat a les eleccions generals de l'1 de març de 1979⁸⁵¹.

---

⁸⁴⁸ “Jo ja havia dit que no a ser diputat en les primeres eleccions generals. [Josep M. Huertas:] Per què no l'atreia la UCD o la política en general? [Josep M. Sociás Humbert] Perquè jo estava a l'Ajuntament de Barcelona promovent la transició i no em semblava ètic deixar-ho a mitges. [Huertas:] I Martín Villa ho entenia? [Sociás] No ho sé, però haig de dir que tant ell com el president, Adolfo Suárez, em va donar suport sempre. [Huertas:] I quan vénen les municipals, no li ofereixen que es presenti? [Sociás] Ni m'ho plantegen ni jo ho contemplo. Jo sóc senador reial, o sia designat pel Rei, i dono per acabada la meua missió quan s'aprova la Constitució. Per això vaig plegar abans de les municipals i vaig tornar a fer d'advocat. [Huertas:] I no hi ha més causes? [Sociás] Havia tingut molts problemes i creia acabat un període”. HUERTAS, Josep Maria. “Sociás Humbert, l'alcalde de la transició”, a *Carrer*, núm. 31-32 (abril-maig 1995), p. 14-15.

⁸⁴⁹ Vegeu CAMPO VIDAL, Manuel. “El triple salto mortal de Sociás Humbert”, a *Triunfo*, núm. 820 (14/10/1978), p. 19; i REXACH, Alfred. “La transición municipal en Barcelona. De la esperanza al desencanto camino de la democratización”, a *El Noticiero Universal*, 23/12/1980, p. 14.

⁸⁵⁰ És Lluís Reverter qui sosté: “Volia ser candidat però jo sempre li vaig dir que no, que no. [...] És veritat, no hauria sigut un mal alcalde, el Sociás. Però era impensable, i ho va entendre. Però se'n va voler anar no per això, eh? Això ho tenia clar”. Lluís Reverter, entrevista amb l'autor (Barcelona, 31/12/2013).

⁸⁵¹ És Joan Antoni Solans qui revela: “[Sociás] té una crisi molt important amb el Martín Villa i amb el Suárez quan s'adona que s'està muntant aquest partit socialdemòcrata [Federación Social Demócrata Española de Francisco Fernández Ordóñez i José Ramón Lasuén] per intentar fer més socialdemòcrata el

No obstant, i com el mateix Socías va reconèixer, abans de dimitir el gener de 1979 ja havia tingut dos moments de crisi que el van fer estar a punt de deixar l'alcaldia. El segon d'aquests moments va ser al juny de 1978, quan va anar a Madrid a demanar diners “per resoldre el deute dels transports” i el vicepresident del Govern Fernando Abril Martorell “es va negar” a la demanda. “Em vaig atipar i vaig trucar encara des de Madrid per convocar una roda de premsa i anunciar la meva dimissió. Era ja a l'aeroport quan em van fer tornar i vam arribar a un acord”, explicava⁸⁵². La primera crisi, més de fons i, de fet, latent durant gran part de tot el seu mandat, es va produir després de les primeres eleccions generals del 15 de juny de 1977. Així en resumia Socías els motius: “En passar les eleccions generals vaig suggerir al Govern que es nomenés una gestora que designés un nou alcalde fins que tinguessin lloc les eleccions municipals, d'acord amb els resultats que s'havien donat. Van dir que no, que no podien fer una excepció amb Barcelona, que altres poblacions demanarien el mateix”⁸⁵³. El Govern no va fer excepcions, és cert; però queda clar que Barcelona era un cas excepcional a aquelles

---

PSOE i que, per tant, no sigui tant marxista i no vagi per la República. Ell va anar a buscar-li, a comprar-li el Partit Socialdemòcrata Català a en [Jaume] Casanovas, que venia betes i fils allà a la Via Laietana (que ara és Pau Claris) amb carrer Aragó. Va anar a veure en Casanovas i li va dir: ‘Escolta, quan demanes per la capçalera del Partit Socialdemòcrata Català?’ [...] Ell es vol presentar amb això a les primeres eleccions municipals. I fixa't que dimiteix [tres mesos abans]. Llavors aquí has de mirar una cosa molt important, que és que l'astut del Martín Villa li aguanta [la dimissió] i no la publica al BOE. I fixa't tu el temps que passa entre que ell passa el poder al tinent d'alcalde [Manuel Font Altaba] i el dia que surt publicat al BOE el seu cessament. Durant dos mesos i mig [en realitat va ser un mes] vam tenir un alcalde que, diguem-ne, no era alcalde. I l'altre li ho fa perquè no se li presenti pel Partit Socialdemòcrata”. Joan Antoni Solans, entrevista amb l'autor (Barcelona, 17/1/2013). En realitat, Socías va anunciar la seva dimissió el 4 de gener de 1979 en una entrevista al president Josep Tarradellas, la va formalitzar públicament al consistori el 8 de gener de 1979 i no va sortir publicada al BOE fins el 7 de febrer. El seu substitut interí, Manuel Font Altaba, no figura mai nomenat oficialment al BOE. Vegeu “Tarradellas recibió ayer a Socías Humbert”, a *La Vanguardia*, 5/1/1979, p. 19; BORDAS, Jordi. “El lunes, Socías dirá adiós oficialmente”, a *La Vanguardia*, 6/1/1979, p. 16, i “No hay dimisiones en el Ayuntamiento”, a *La Vanguardia*, 10/1/1979, p. 15; i *Real Decreto 104/1979, de 7 de febrero*, publicat al *BOE*, 8/2/1979, núm. 34, 3883.

⁸⁵² Citat per HUERTAS, Josep Maria. “Socías Humbert, l'alcalde de la transició”, a *Carrer*, núm. 31-32, Barcelona, abril-maig 1995, p. 14-15. A l'entrevista, i després d'aquesta resposta, Josep M. Huertas precisava entre parèntesis: “La veritat és que Abril Martorell va enviar la policia per detenir l'alcalde rebel i el va fer portar davant seu per evitar l'escàndol de la dimissió de l'alcalde de Barcelona quan l'UCD tot just duia un any al Govern”.

⁸⁵³ Citat per HUERTAS, Josep Maria. “Socías Humbert, l'alcalde de la transició”, a *Carrer*, núm. 31-32 (abril-maig 1995), p. 14-15.

alçades de la transició. Excepcional també pels seus resultats electorals, amb una aclaparadora victòria al conjunt de Catalunya i, en concret, a la demarcació de Barcelona, per part de les forces d'esquerra catalanista, socialistes i comunistes -que tant a Barcelona ciutat, com a la comarca i a tota la província rondaven o depassaven el 50% de vots-, seguida de lluny pel centre-dreta catalanista i per la UCD governant⁸⁵⁴.

I com a cas excepcional, també d'altres actors polítics del moment, a banda de l'alcalde Socias, es van plantejar sortides excepcionals. És el cas del PSUC que, a partir dels bons resultats electorals de l'esquerra, el 15 de juny, va debatre i va descartar la presa del poder municipal a les principals ciutats catalanes, cosa que es veia capaç d'intentar fent valer la seva implantació en el moviment veïnal. Ho analitzem més endavant. En qualsevol cas, el que indefectiblement es va posar en marxa després del 15 de juny de 1977 va ser la comissió de control municipal exigida pels partits. Però no sense discussions amb l'Ajuntament i amb la FAVB que, com ja hem vist, ja havien articulat uns mecanismes de funcionament i informació satisfactoris per a ambdues parts: les comissions mixtes.

De fet, Josep M. Socias Humbert, després de la negativa del Govern de la UCD a nomenar-li un substitut i una gestora que respongués als resultats electorals a la ciutat,

---

⁸⁵⁴ Els resultats de les eleccions al Congrés dels Diputats del 15 de juny de 1977 van ser els següents per a les principals candidatures i demarcacions. A Barcelona ciutat: PSC-PSOE, 278.905 vots (28,86%); UCD, 183.138 (18,95%); PSUC, 149.570 (15,48%); PDC (CDC-PSC-Reagrupament-EC), 145.735 (15,08%); EC-FED (ERC-PT), 58.170 (6,02%); UC-DCC (Unió del Centre i Democràcia Cristiana), 56.168 (5,81%); AP-CC, 41.594 (4,30%); PSPC-UC, 20.211 (2,09%); CUPS (MCC, LCR i altres), 5.451 (0,56%); Lliga (Partit Liberal Català), 4.191 (0,43%) A la comarca del Barcelonès (Barcelona, Badalona, Santa Coloma de Gramenet, Sant Adrià de Besòs i l'Hospitalet de Llobregat): PSC-PSOE, 423.232 vots (32,6%); PSUC, 244.160 (18,61%); UCD, 224.537 (17,12%); PDC (CDC-PSC-Reagrupament-EC), 168.395 (12,84%); EC-FED (ERC-PT), 70.975 (5,41%); UC-DCC (Unió del Centre i Democràcia Cristiana), 63.844 (4,87%); AP-CC, 46.785 (3,57%); PSPC-UC, 24.477 (1,87%); CUPS, 7.650 (0,58%); FUT, 6.046 (0,46%); Lliga, 4.931 (0,38%). El resultat, en nombre i percentatge de vots i en diputats electes, a la província de Barcelona va ser: PSC-PSOE, 721.880 vots (30,6%, 11 diputats); PSUC, 469.361 (19,9%, 7); Pacte Democràtic (CDC-PSC-Reagrupament-EC), 364.798 (15,5%, 6); UCD, 355.857 (15,1%, 5); UC-DCC (Democràcia Cristiana), 127.679 (5,4%, 2); EC-FED (ERC), 112.794 (4,8%, 1); i AP-CC, 75.097 (3,2%, 1). Al Senat, per la província de Barcelona es van imposar de forma aclaparadora els tres candidats de l'Entesa dels Catalans (que agrupava PSUC i PSC-PSOE) Josep Benet (1.328.607 vots), Paco Candel (1.263.669) i Alexandre Cirici (1.198.256) i l'independent Lluís Maria Xirinacs (550.678). Fonts: Generalitat de Catalunya i Ministeri de l'Interior.

es va negar en rodó a entregar el poder efectiu a una comissió de partits que li limités la seva capacitat d'acció; només acceptava una comissió informativa. Finalment es va resoldre crear una denominada Comissió Municipal de Partits Polítics de Barcelona davant de la qual l'Ajuntament informaria periòdicament de la seva gestió i buscaria el consens, però sense que la seva intervenció fos determinant. Per l'Ajuntament era una comissió informativa general, similar a les altres sectorals; pels partits, era una Comissió de Control. I estava integrada, en part, per militants i dirigents que també ho eren del moviment veïnal. És el cas d'Albert Pons Valón i Miquel Esquirol (CDC) i Jordi Vallverdú (PSOE). Aquest és el record que en guarda Miquel Esquirol:

“Jo hi era, a la Comissió de Control. I a la Comissió de Control, en aquells moments, hi havia tres partits socialistes, eh? Que després, el [Pasqual] Maragall, un dia en una carta deia que no... Però [inicialment] hi havia ell i el [Joan] Colom del PSC, el [Francesc] Martí Jusmet i el [Jordi] Vallverdú per la Federació Catalana del PSOE i un que es deia Padrós, que després ha sigut d'ERC, que representava el [PSC] Reagrupament. El Pons [Valón] i jo representàvem a Convergència; i al PSUC, el [Ricard] Boix. I hi havia un que representava l'Esquerra Democràtica de [Ramon] Trias Fargas. I d'Unió no sé qui venia, no me'n recordo”⁸⁵⁵.

Debats nominatius al marge, ningú sembla recordar (ni Miquel Esquirol, ni Albert Pons Valón ni Carles Prieto) la pugna que hi va haver entre la FAVB i els partits, ja que aquests darrers van excloure la primera de la comissió de control o informació. Així ho va reflectir la premsa i ho recullen les actes de la Federació. El 3 d'agost de 1977, els 11 partits integrants d'una comissió creada per totes les forces que, directament o en coalició, havien obtingut representació al Congrés el 15 de juny anterior van rebutjar la

---

⁸⁵⁵ Miquel Esquirol, entrevista amb l'autor (Barcelona, 14/1/2013). També hi havia Pau Miserachs (Esquerra de Catalunya) i Fonolleda (Pacte Democràtic)

sol·licitud de participació de la FAVB feta a proposta de l'AV Nou Barris⁸⁵⁶. El rebuig va ser unànime, per bé que el PSUC i CDC van proposar fórmules alternatives que garantissin una presència veïnal. L'endemà, 4 d'agost, i davant la protesta de la FAVB, va haver-hi una reunió partits-Federació en la que es van emplaçar a una nova trobada, l'1 de setembre, per mirar de trobar una fórmula de compromís. Mentrestant, els partits intentaven fer el camí que la FAVB ja feia mesos que tenia traçat amb Socias en proposar a l'Ajuntament una contraoferta del llistat de comissions de treball mixtes municipals. Especificant els partits, això sí, coincidint amb l'alcalde, que la seva voluntat era “no corresponsabilizarse de la gestión municipal y en que las funciones de la Comisión son estrictamente informativas”⁸⁵⁷.

El primer punt de l'assemblea extraordinària de la FAVB del 16 de setembre de 1977 va ser, segons l'acta, la discussió de la “postura de la Federació en referència a la contesta [sic] dels partits polítics sobre la participació de les associacions de veïns dins de la Comissió Mixta amb els Ajuntaments”. D'aquest document es desprèn que els partits se seguien negant a que la FAVB formés part de la comissió de control municipal general en pla d'igualtat amb els partits i que, després de la segona reunió, l'1 de setembre, amb els representants veïnals (Andrés Naya, Carles Prieto, Francesc Borrell i Josep Ramon Badia), només van accedir a la “realització de trobades bilaterals i la realització de trobades conjuntes ambn l'Ajuntament que hom consideri necessàries”. El debat d'aquella assemblea tenia un punt de surrealista, ja que membres en actiu a la junta com el mateix president, Albert Pons Valón, i el secretari, Jordi Vallverdú, representaven partits (CDC i el PSOE, respectivament) a la comissió que negava el pa i la sal als seus companys de la FAVB. Igual que Jordi Borja (PSUC) s'enfrontava per la qüestió amb el

---

⁸⁵⁶ Aquests partits eren el FNC, PSC-R, UDC, CC, EDC, ERC, PTE, PSUC, CDC, PSC-C i Federació Catalana del PSOE.

⁸⁵⁷ “Los partidos rechazaron a la Federación”, a *Mundo Diario*, 5/8/1977, Barcelona.

seu company de partit a la FAVB Carles Prieto. En qualsevol cas, i com havia passat durant la crisi de gener, el debat va tornar a girar en bona mesura sobre elements ideologitzats. Fins a l'extrem de forçar el representant de l'AV Nou Barris, Andrés Naya, una votació sobre la conveniència de crear una veritable “comissió de control unitari oberta a les centrals sindicals i partits polítics” i, lògicament, també a les associacions de veïns. La proposta, votada ja amb el nou sistema de vot ponderat, va ser rebutjada per 30 vots en contra, 11 a favor i 9 abstencions. Es va tornar a debatre en assemblea a principis d'octubre -sota la proposta de crear una comissió de control de la FAVB que vigilés les comissions de treball mixtes i on hi estigués representada tota la junta i vuit persones més escollides en assemblea- i va tornar a ser rebutjada, aquest cop per 39 vots en contra, 18 a favor i 9 abstencions⁸⁵⁸. Això no deixava de respondre, en part, a un intent dels partits extraparlamentaris amb implantació al moviment veïnal i sense presència a la comissió municipal, nascuda després del 15 de juny, per forçar ser-hi. Així ho va reflectir la premsa, tot i que associacions com les de Nou Barris i Districte V, impulsores de la idea, ho van rebatre amb sòlids arguments:

“Se ha interpretado que nuestra propuesta encubre una pugna entre los partidos *mayoritarios* que han conseguido escaños y quieren estar solos y los *minoritarios* que pretenden colarse a través de las asociaciones. En la Comisión no están todos los partidos y es negativa la ausencia de algunos que han desarrollado y desarrollan una intensa tarea en los barrios. Pero este problema es ajeno a las AAVV. Corresponde a los partidos solucionarlo. Los mayoritarios deberían abrir la comisión a todos, ello les haría más democráticos. Los minoritarios, lo que deben hacer es pedir la entrada y si son rechazados, reclamarla públicamente. Pero si en la citada Comisión estuvieran ya los partidarios [sic] minoritarios, la presencia de las AAVV seguiría siendo necesaria”⁸⁵⁹.

---

⁸⁵⁸ Acta de l'assemblea. Vegeu també “La FAV no acepta la ‘Comisión de control’ en la entidad”, a *La Vanguardia*, 11/10/1977, p. 23.

⁸⁵⁹ Extracte d'un comunicat públic de l'AV Nou Barris, citat per “Que las asociaciones sigan haciendo política”, a *Mundo Diario*, 5/8/1977, Barcelona.

“Es faltar a la verdad cuando se afirma que dichos partidos [els *minoritaris*] querían formar una comisión paralela aprovechándose de la FAV. [...] El verdadero objetivo de esta Comisión de Control era favorecer la transparencia municipal y evitar la hipoteca del futuro Ayuntamiento democrático, a la vez que conseguir que los objetivos que Socías prometió en su famoso Plan de Urgencias se convirtieran en realidad y no en una plataforma electoralista”⁸⁶⁰.

El que, en qualsevol cas, revelen les actes de les assemblees de la FAVB és que es va debatre extensament la qüestió del recel inicial dels partits envers la FAVB i que, el 16 de setembre, es va aprovar per unanimitat una resolució favorable al “control de la gestió municipal i no trencar el camí ni els contactes amb els partits polítics” i a “insistir en la necessitat d’assistir a totes les reunions de l’Ajuntament-Partits polítics a tots els nivells”. Per tal de fer-ne el seguiment es va nomenar una comissió amb les AV Casc Antic, Districte V, Poble Sec, Turó de la Peira, Badal, Barri Gòtic i Nou Barris. I al final es va imposar el pragmatisme enrevessat de funcionar via comissions de treball mixtes Ajuntament-veïns⁸⁶¹ i reunions informatives bilaterals partits-Ajuntament i partits-FAVB que al final, sovint eren a tres bandes⁸⁶². I no exemptes de mals entesos. Com el generat pel president de la FAVB, Albert Pons Valón, i alhora membre de la comissió de control per CDC, que el gener de 1978 va ser obligat per la junta a redactar una carta aclarint que una intervenció seva a la comissió mixta sobre el Segon Cinturó havia estat feta com a partit i no en nom de la Federació. Com resumia l’acta de la junta

---

⁸⁶⁰ Arxiu Naya. Carta al director del dirigent de l’AV Districte V Josep Ramon Badia. Setembre de 1977.

⁸⁶¹ Els responsables de la FAVB a les diferents comissions mixtes municipals, designats en l’assemblea del 7 d’octubre de 1977 (que va acabar a les 2 de la matinada del dia 8, segons reflecteix l’acta), eren els següents: Pep Farré (Hisenda), Carles Prieto (Pla d’Urgències), Ramon Cervelló (Cens i Estadística), Francesc Borrell (Personal), Francesc López (Urbanisme), Manuel Collado (Transports), Ferran Julian (Ensenyament), Iñaki Mingolarra (Sanitat), Jaume Garcia (Serveis Socials) i Andrés Naya (Obres Públiques i Contractació). Pel lloc en aquesta darrera comissió, l’únic que es va dilucidar en votació secreta, es van enfrontar dos dirigents de Nou Barris: Andrés Naya (militant de la OIC) i Maria Àngeles Rivas (militant del PSUC). Va guanyar Naya per 29 vots davant dels 18 de Rivas i 14 en blanc.

⁸⁶² A tall d’exemple, el novembre de 1977 la FAVB va ser convidada per l’Ajuntament i els partits a la reunió de la comissió de control celebrada sota el títol “Contingut mínim del programa de transició fins a les eleccions municipals”. Hi va assistir Carles Prieto, que a la junta del 15 de novembre es va comprometre a fer “un estudi o resum per entregar a les associacions que ho demanin”.

de la FAVB del 22 de novembre de 1977 sota una fòrmula marxiana (dels Germans Marx): “El funcionamiento está basado en discutir y llegar a acuerdos sobre temas concretos, haciéndose comisiones especiales para cada tema concreto”. I sempre, és clar, amb l’espasa de Dàmocles de la convocatòria d’eleccions municipals minant la confiança entre partits que, tard o d’hora, sabien que havien de competir entre si⁸⁶³.

La feina concreta que sí va fer la comissió de control municipal de partits amb presència, per via indirecta, també de la FAVB va ser l’anomenat Llibre Blanc de l’Ajuntament de Barcelona, presentat a finals de tardor de 1977 en una edició limitada molt buscada, per cert, entre els dirigents veïnals, segons es desprèn de les peticions d’exemplars fetes a les juntes del desembre d’aquell any. Es tractava d’un voluminós estudi sobre la gestió municipal i totes les seves àrees, així com sobre l’organigrama municipal⁸⁶⁴. El seu objectiu era radiografiar l’Ajuntament en vistes d’unes eleccions municipals que es volien aviat i promoure la transparència i el bon funcionament d’una administració local que es pretenia renovar de dalt a baix. Objectius que, per altra banda, ja perseguïen també les comissions mixtes sectorials i on el moviment veïnal tenia més protagonisme que els partits polítics. Ho resumeix bé Andrés Naya: “A la FAVB, la relación y la fuerza le venía por la relación con el Ayuntamiento. Te reconocían, te daban la información y te dejaban intervenir. [...] El [interlocutor del] alcalde para ciertas cosas, para las cuestiones puramente políticas, eran los partidos. Pero para la ciudad, se apoyó mucho más que en los partidos -a no ser que fuera como

---

⁸⁶³ Vegeu “Socias: ‘Las elecciones municipales deben convocarse cuanto antes’” i “No hay crisis en la comisión municipal de partidos”, a *La Vanguardia*, 18/11/1977, Barcelona, p. 21.

⁸⁶⁴ Els autors del Llibre Blanc que van participar en la seva presentació pública van ser “Joan Colom, Josep Tomàs, Pasqual Maragall, Josep Lluís Carles, Adam, Padrós, [Ricard] Boix, Vitoria, Castellví, [Jordi] Vallverdú i [Miquel] Esquirol. Vegeu “Presentación del Libro Blanco sobre el Ayuntamiento de Barcelona”, a *La Vanguardia*, 27/11/1977, p. 21.

el mío, clandestino-, en las asociaciones de vecinos”⁸⁶⁵. I hi coincideix Albert Pons Valón: “El poder que tenia la FAVB de ser una autèntica veu del poble va quedar disminuït perquè, és clar, la veu del poble va passar en aquell moment als partits polítics. Jo crec que va ser en aquell moment el fracàs de la democràcia participativa que significava la Federació de veïns. Cosa que no vol dir cap demèrit pels que estaven a la Federació, que van haver de continuar amb una sabata i una espadenya”⁸⁶⁶.

En la pràctica, la comissió de control dels partits va deixar de funcionar a finals d’abril del 1978 així que tots es van anar enfrascant en preparar-se per a la cursa electoral que, no obstant, fins a finals d’any, un cop aprovada la Constitució, no es va començar a esclarir amb dates concretes. Un balanç de l’activitat de la comissió de control el van fer els serveis d’informació policials en l’informe d’una pàgina que van elevar a les autoritats governatives el 5 de maig de 1978. En essència, recollia amb un mal dissmulat transfons de satisfacció que la comissió es dissolia per “las diferentes expectativas electorales de los partidos” i deia que, sobretot, s’havia dedicat sense èxit a fer campanya per la convocatòria d’eleccions municipals. Sense èxit ni tampoc gaire ressò. Per, a banda de l’oposició de la UCD i AP, un doble motiu que la policia resumia així: 1) les objeccions de comunistes i democristians a fer servir l’ens de control com a caixa de resonància o instrument organitzatiu de mobilitzacipons populars, i 2) el fet que el protagonisme polític i mediàtic de totes les qüestions relacionades amb el restabliment de la Generalitat havia eclipsat les reivindicacion polítiques municipals. Amb aquests termes ho expressava l’informe policial:

---

⁸⁶⁵ Andrés Naya, entrevista amb l’autor (Barcelona, 29/1/2013).

⁸⁶⁶ Albert Pons Valón, entrevista amb l’autor (Barcelona, 10/1/2013).

“A finales del pasado mes de abril se celebró en Barcelona una reunión de la Comisión Municipal Barcelonesa de Partidos Políticos, a cuyo término se facilitó un comunicado expresando su disolución, no sin antes acusar a la UCD y AP de su ‘irresponsable e injustificable actuación, impidiendo la fijación de una fecha concreta para la celebración de las elecciones municipales’, cosa que, a su entender, puede tener graves consecuencias para la ciudad de Barcelona. [...]

De las diversas actuaciones dignas de mención de esta Comisión merecen contarse los esfuerzos realizados para urgir la celebración de elecciones municipales, presentando esta campaña no sólo como un problema político, sino como una necesidad ciudadana. No obstante, este objetivo no fue alcanzado en ningún momento, debido sobre todo a la actitud de los comunistas y democristianos, que siempre se han mostrado reacios a utilizar este tema como motivo de demostraciones populares y callejeras y que, últimamente, habían dejado de asistir a las periódicas reuniones que se celebraban.

Probablemente hay que considerar también que en estos meses de existencia de tal organismo han sido mayores y más delicados los problemas que Cataluña ha tenido que resolver (Generalitat, Consell Executiu, Autonomía, etc) y que han hecho que los partidos dedicasen a ello sus mejores esfuerzos, pasando a un segundo término las elecciones municipales”⁸⁶⁷.

Amb l’anunciada dimissió de Josep Maria Socías Humbert, a principis de gener de 1979, més els tres mesos de pròrroga del seu substitut interí Manuel Font Altaba, que va mantenir les comissions mixtes i els delegats de serveis en actiu, va acabar l’Ajuntament de transició cap a la democràcia. Com resumia Manuel Campo Vidal ja al maig de 1978: “Socías ha transformado en poco tiempo Barcelona de una ciudad enormemente conflictiva en el terreno urbano a una ciudad de diálogo”⁸⁶⁸. Queda clar, doncs, que durant els seus dos anys de transició municipal a Barcelona, en un fet que es pot qualificar d’insòlit i rupturista, l’Ajuntament va cercar el diàleg tot recolzant-se més en els veïns organitzats, que tenien un poder real, que en els partits polítics democràtics. I això, lògicament, no va estar exempt de conflictes.

---

⁸⁶⁷ AHGCB. “Autodisolución de la Comisión Municipal Barcelonesa de Partidos”, informe de la Brigada Regional de Información de la Jefatura Superior de Policía de Barcelona, 5/5/1978. Fons Governadors Civils. Caixa 33, reg. 49.

⁸⁶⁸ CAMPO VIDAL, Manuel. “Barcelona busca alcalde y no encuentra”, a *Triunfo*, núm. 800 (27/5/1978), p. 28-29.

6.2. Els partits polítics i la FAVB entre eleccions

Com hem anat veient, durant el final del franquisme i la transició la relació entre el moviment veïnal i els partits polítics, des de l'extrema esquerra fins a la democràcia cristiana, va ser habitual i, en alguns casos, molt estreta però, en qualsevol cas, mai fàcil. I tampoc gens simple; ben lluny del tòpic que, en especial per als comunistes i el PSUC, redueix la comprensió del fenomen del moviment ciutadà o popular, igual que amb les Comissions Obreres, a una corretja de transmissió d'interessos partidistes. El paper substitutori o complementari de l'Assemblea de Catalunya jugat per la FAVB entre 1975 i 1977, i fins i tot la seva complicitat amb el grup parlamentari català unitari al Senat entre 1977 i 1979, l'Entesa dels Catalans⁸⁶⁹, ja dóna una idea de la complexitat de tot plegat. Sense anar més lluny, la FAVB es va adherir, per decisió de la junta del 14 de febrer de 1978, a la campanya de l'Entesa "Per una Catalunya democràtica, guanyem la Constitució, guanyem l'Estatut", que es va inaugurar aquell 17 de febrer amb un acte al Palau de Congressos de Montjuïc on van intervenir Josep Benet, Gregori López Raimundo, Jordi Pujol, Joan Reventós, Felip Solé Sabarís i Josep Maria Triginer. Era la mateixa FAVB que, un any i mig abans abans, havia enviat la següent salutació

---

⁸⁶⁹ L'Entesa dels Catalans va ser una coalició formada el 1977 per les eleccions al Senat pel PSUC, les principals forces socialistes que el 1978 confluirien al PSC-PSOE i ERC, amb el suport d'Estat Català, el FNC i independents. L'Entesa dels Catalans va guanyar les eleccions del 15 de juny al Senat a les quatre províncies catalanes, assolint el màxim possible de 12 escons dels 16 elegibles en joc. Per Barcelona, van ser escollits Josep Benet (el senador més votat d'Espanya), Paco Candel i Alexandre Cirici Pellicer. Al grup parlamentari de l'Entesa dels Catalans s'hi van sumar també el quart senador electe per Barcelona, l'independent Lluís Maria Xirinacs (que l'abandonaria el setembre de 1978 per passar al grup mixt), i els electes per la coalició Democràcia i Catalunya (CDC, ED i UDC) a Girona, Francesc Ferrer i Gironès, i Lleida, Maria Rúbies. També es van integrar al grup de l'Entesa dels Catalans els senadors per designació reial al Senat constituent Josep Maria Socías Humbert (alcalde de Barcelona), Maurici Serrahima i Martí de Riquer. En les actes de la junta de la FAVB hi ha constància de diversos contactes amb l'Entesa dels Catalans. A banda de l'adhesió a la campanya "Per una Catalunya democràtica", va haver-hi contactes per parlar de la necessària regulació democràtica del dret d'associació i dels debats constitucionals, així com del projecte d'Estatut, qüestió que es va tractar en una reunió celebrada el 9 de novembre de 1978 entre senadors de l'Entesa i el president de la FAVB, Carles Prieto, i el vicepresident, Ramon Cervelló.

ecumènica, signada per Jordi Vallverdú, Carles Prieto i Miquel Esquirol, al congrés constituent del Partit Socialista de Catalunya (congrés), l'1 de novembre de 1976:

“La Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona, reafirmant el seu caràcter unitari i pluralista, saluda amb afecte al congrés constituent del Partit Socialista de Catalunya, amb la ferma convicció de que participarà en la tasca de defensa de les llibertats democràtiques, l'establiment d'una autèntica justícia social i en la recuperació de les institucions pròpies i peculiars del nostre poble”.

Si s'escruta bé el redactat d'aquesta salutació, ja es poden entreveure uns primers signes del que Miquel Domingo i Maria Rosa Bonet qualifiquen de “desconfiança a tres bandes, partits polítics-dirigents veïnals-administració”⁸⁷⁰, un fet innegable a partir de les eleccions municipals de 1979 però ja present des de molt d'abans. En són exemple clar les declaracions creuades d'Albert Pons Valón, Jordi Borja i Pasqual Maragall l'agost de 1977, en plena polèmica entre els partits i la FAVB sobre la participació del moviment veïnal a la comissió de control municipal. “Las asociaciones deben ser asesores privilegiados de los partidos. Nosotros creemos que las asociaciones de vecinos son instrumentos de movilización de los partidos”, deia Pons Valón, en aquells moments encara president de la FAVB i, al seu torn, representant de CDC a la comisió de control. El comunista Jordi Borja apel·lava a “reconocer la independencia mutua de los partidos políticos y de las asociaciones de vecinos. No es que [no] queramos trabajar con las asociaciones de vecinos; al contrario, entendemos que debe coincidirse y que coincidiremos en muchos aspectos. Pero hay campos –la campaña electoral para las elecciones municipales o los criterios que han de regir la Ley Municipal- que competen principalmente a los partidos políticos. Partidos que, dicho sea de paso, no hemos pedido nunca participar en la Junta de la Federación. La cuestión ciudadana no es patrimonio de nadie”. Y el socialista Pasqual Maragall deia: “Nosotros todavía no

---

⁸⁷⁰ DOMINGO, Miquel i BONET, Maria Rosa. *Barcelona i els Moviments Socials Urbans*, Fundació Jaume Bofill-Editorial Mediterrània, 1998, Barcelona.

hemos decidido nuestra posición como partido, pero somos partidarios de la máxima colaboración con las asociaciones. Pensamos que las asociaciones han de seguir su tarea fiscalizadora y reivindicativa, pero los partidos representan alternativas globales de poder y las ópticas son, por lo tanto, distintas”⁸⁷¹.

Després de les eleccions del 15 de juny de 1977, fins i tot les autoritats governatives van aprofitar la sortida dels partits a la llum pública i la seva recent estrenada representativitat per tractar de deslegitimar o despolititzar un moviment veïnal que els portava de corcó, fins al punt d’haver provocat una revolta d’alcaldes metropolitans que, cansats de ser el blanc de les ires veïnals i de l’esquerra organitzada, amenaçaven amb dimitir si no se celebraven eleccions municipals immediates. Creien que era l’única manera de posar fi a una situació en la que “los representantes de los partidos políticos, ganadores de las últimas elecciones, imponen su presencia en los Ayuntamientos en forma de comisiones informativas o de control, con el consiguiente condicionamiento de nuestra actuación” i “las asociaciones de vecinos –y totalmente al margen de los partidos políticos- no sólo quieren imponer comisiones de control si no que pretenden que por parte de las actuales corporaciones, aquellas sean institucionalizadas”⁸⁷².

No és d’estranyar, doncs, que el mateix governador civil de Barcelona, José Maria Belloch, que va elevar la protesta dels seus alcaldes al ministre Rodolfo Martín Villa suggerint-li prendre mesures “a través del llamado Pacto de la Moncloa” per resoldre un

---

⁸⁷¹ “Los partidos estrenaron la cuestión municipal”, a *Mundo Diario*, 9/8/1977, Barcelona.

⁸⁷² En una carta de tres pàgines, dirigida al governador civil i datada el 10 d’octubre de 1977, prop d’una vintena d’alcaldes de l’àrea metropolitana, sobretot del Baix Llobregat, es lamentaven no rebre prou suport governatiu en la seva tasca de gestió de la transició i denunciaven ser víctimes de “numerosos grupos de los más extremistas carismas” per acabar amenaçant amb dimitir si no se’ls donava més suport governatiu o es convocaven aviat eleccions municipals. Signaven la carta, entre d’altres, els alcaldes de l’Hospitalet, Esplugues, Cornellà, Sant Feliu, Castelldefels, Vilafranca del Penedès, El Prat, Sant Boi i Viladecans. AHGCB. Carta adjunta a un informe del governador civil de Barcelona al subsecretari d’Interior, 13/10/1977. Fons Governadors Civils. Caixa 238, reg. 465.

“tema de importancia”⁸⁷³, aprofités una reunió oficial amb els màxims dirigents dels partits catalans, el 4 de novembre de 1977, per instar-los a fomentar “el apoliticismo” de les associacions de veïns. Així ho va denunciar la FAVB, que va exigir un aclariment o un desmentiment dels fets a través d’una nota pública que deia: “Nos asombra la postura que los partidos políticos al parecer aceptaron por ser diametralmente opuesta a la tradicional y reiterada manifestación de deseo de independencia y pluralismo del movimiento vecinal y no acorde con los principios democráticos de libertad de asociación que es propio de los partidos políticos”⁸⁷⁴. Com a mínim els socialistes es van sentir aludits, ja que, dies després, el seu líder, Joan Reventós, va respondre la FAVB negant la major en aquests termes, reproduïts en una nova nota de premsa:

“Como asistente a aquella reunión, no puedo por menos que sumarme a nuestra sorpresa sobre la nota. En el curso de la conversación con el gobernador civil en la que se trataban numerosos temas, se habló de las asociaciones de vecinos. En esta cuestión y después de unas palabras introductorias del Gobierno Civil se precisó que varios representantes de partidos (entre otro[s] yo mismo) [recordaran] el carácter independiente, democrático y plural que ha de tener el movimiento vecinal y que de hecho tienen las asociaciones de vecinos. El sr. Gobernador civil se mostró conforme en todas estas apreciaciones y expresó su disposición a agilizar la legalización de las asociaciones de vecinos que todavía están en tramitación”⁸⁷⁵.

És evident que l’acceleració del procés de transició i, alhora, el temor produït per la victòria de l’esquerra catalana a les eleccions generals del 15 de juny de 1977 i la gran manifestació de l’11 de setembre d’aquell any van remoure i activar moltes coses. I no

---

⁸⁷³ “Este Gobierno Civil subraya la importancia de este tema y se permite sugerir a V.E. que en el caso de que no se pueda adelantar la fecha de la celebración de las elecciones municipales, se consiga de todos los partidos políticos, a través del llamado Pacto de la Moncloa, el apoyo necesario a los alcaldes y municipios, para que puedan llevar a cabo dignamente su necesaria y difícil función hasta que se celebren elecciones municipales”. AHGCB. Carta del gobernador civil al subsecretari d’Interior, 13/10/1977. Fons Governadors Civils. Caixa 238, reg. 465.

⁸⁷⁴ Nota de premsa FAVB núm. 60 (8/11/1977).

⁸⁷⁵ Declaracions de Joan Reventós en la nota de premsa FAVB núm. 63 (24/11/1977).

tant sols la tornada del president de la Generalitat, Josep Tarradellas⁸⁷⁶. En clau veïnal, i des de la perspectiva que donen els anys, en suggereix una síntesi Albert Pons Valón:

“Allò va ser el començament de la fi. Des del moment en què els partits van començar a tenir veu, la Federació va anar quedant una miqueta, no deslegitimada, però si sense la funció de paravents, perquè llavors els partits podien parlar directament. I, per exemple, molta gent... el Carles Prieto no va voler. I va continuar a la Federació sent president, però molts dels que estàvem a la Federació vam passar llavors als grups municipals dels partits. I molts vam acabar al primer Ajuntament democràtic”⁸⁷⁷.

Des d’una altra vessant, i una òptica madrilenya, Manuel Castells proposa una reflexió més en positiu, com a mínim, i per contrast, pel que fa al cas singular de Barcelona:

“Lo extraordinario, conociendo el sectarismo imperante en la izquierda en aquellos momentos, es que, salvo casos excepcionales, las distintas tendencias políticas e ideológicas coexistieron en el movimiento sin fraccionarlo. Cada uno luchó por controlarlo y llevarlo a sus posiciones políticas, pero poniendo en primer lugar los objetivos reivindicativos comunes y sin crear plataformas vecinales estrictamente partidarias. Surgió en realidad una ideología movimentista, un espíritu de solidaridad entre los participantes en el movimiento. Además, se articuló un discurso de autonomía del movimiento con respecto a los partidos que incluso los partidos respetaron en público. [...]

Al mismo tiempo, lo que ni socialistas ni comunistas aceptaron fue la persistencia de un movimiento ciudadano autónomo que pudiera controlar la gestión municipal y mantener la tensión reivindicativa.

Los partidos retiraron a sus mejores cuadros del movimiento y les dieron puestos en la Administración. Las ideas embrionarias de participación ciudadana (que en Barcelona y Córdoba sí tuvieron continuidad) pronto desaparecieron de la gestión municipal de Madrid. [...]

Vaciado de cuadros, no reconocido como interlocutor autónomo, inservible como correa de transmisión, el movimiento ciudadano madrileño se diluyó por un largo

---

⁸⁷⁶ “En la Bonanova, mi barrio, hemos conseguido un exitazo. Lo sorprendente ha sido que el PSUC también ha sacado algo. ¿El servicio tal vez?” (Carles Sentís). ‘En Cataluña han ganado los marxistas’ (López Rodó)”. Vegeu MAYAYO, Andreu. *La ruptura catalana*, Afers, 2002, Catarroja, p. 156.

⁸⁷⁷ Albert Pons Valón, entrevista amb l’autor (Barcelona, 10/1/2013).

tiempo, entre asociaciones cada vez más localistas y una superestructura organizativa flotando a merced del oleaje político”⁸⁷⁸.

Però si bé és cert que el moviment veïnal va resistir millor a Barcelona, el cas és que les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979, amb victòria indiscutible a la capital de Catalunya de l'esquerra socialista i comunista, per davant del centre dreta catalanista i del centrisme de matriu centralista, també el van afectar i van acabar de complicar-ho tot⁸⁷⁹. Així ho resumeixen Miquel Domingo i Maria Rosa Bonet: “Si el moviment veïnal s'havia considerat substitutiu de la voluntat popular quan no podia expressar-se a través de les urnes, un cop la ciutat disposava d'estructures lliurement elegides, quina necessitat hi havia d'unes AAVV que discutien tot el que proposava l'ajuntament? Els partits que fins aleshores havien anat units, en uns barris s'enfronten entre ells pel control de l'AV, mentre en altres se'n desentenen. L'administració, a través dels seus tècnics, acusa les AAVV de manca de representativitat quan les seves demandes no coincideixen amb les propostes de realització municipal, i els dirigents són titllats d'immobilistes que no s'adonen que els temps han canviat, o d'il·luminats que només

---

⁸⁷⁸ CASTELLS, Manuel. “Productores de ciudad: el movimiento ciudadano de Madrid”, a PÉREZ QUINTANA, Vicente i SÁNCHEZ LEÓN, Pablo (ed.). *Memoria ciudadana y movimiento vecinal*, Catarata, 2008, Madrid, p. 30-31.

⁸⁷⁹A les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979 a Barcelona, on s'escollien els 43 regidors de l'Ajuntament, van participar 803.419 votants, sobre un total de 1.480.453 electors. La participació va ser del 54,3% i l'abstenció, del 45,7%. Va guanyar el PSC-PSOE, que encapçalava Narcís Serra, amb 272.512 vots (33,9%) i 16 regidors; seguit del PSUC, liderat per Josep Miquel Abad, amb 151.288 vots (18,8%) i 9 regidors; la coalició CiU, que encapçalava Josep Maria Cullerell, amb 148.806 vots (18,5%) i 8 regidors; Centristes de Catalunya-UCD, liderada per Carles Güell de Sentmenat, amb 133.885 vots (16,73%) i 8 regidors; i l'ERC de Joan Hortalà, amb 41.845 (5,23%) i 2 regidors. Per sota del 5% necessari per obtenir representació al consistori van quedar Coalición Democrática (AP-ACL), de Magí Pont, amb 24.039 vots (3%); el Partit del Treball d'Emília Amat, amb 8.832 vots (1,10%); la llista Comunistes de Catalunya, que incloïa Bandera Roja i liderava el dirigent veïnal de Nou Barris Pep Martínez Barceló, amb 6.148 vots (0,76%); la coalició entre el MCC i OIC que liderava la feminista Empar Pineda, amb 4.259 vots (0,53%); el PSAN, amb 3.123 vots (0,39%); la Democràcia Social Cristiana de Catalunya d'Esteve Bassols, amb 2.950 vots (0,37%); la LCR, amb 1.939 vots (0,24%), la ORT, amb 906 vots (0,11%); el Bloc d'Esquerra Catalana, que tot i retirar la candidatura a darrera hora en benefici de les forces d'esquerra i nacionalistes com el PSAN, va obtenir 362 vots (0,04%); i Acció Municipal Democràtica, amb 307 vots (0,04%). Els vots en blanc van ser 2.547 (0,32%) i els nuls, 2.991 (0,4%). Després de les eleccions, Narcís Serra va ser escollit primer alcalde democràtic des de 1939 amb un pacte de progrés entre PSC-PSOE, PSUC, CiU i ERC i amb els únics vots en contra de CC-UCD.

volen protagonisme. Mentre a les AAVV, [...] que havien projectat tantes expectatives en el canvi i aquest no es produeix, resorgeix la idea que tots els polítics són iguals, que ‘ara t’escolten, però fan el que volen’”⁸⁸⁰.

Més enllà d’aquest relat, molt difós, i d’alguns altres tòpics que han fet fortuna, com el de la pràctica desaparició del moviment veïnal als anys 80⁸⁸¹, les dades aportades per Anna Alabart i Josep Martí a partir dels seus extensos treballs de camp de finals dels anys 70 i primers dels 80 són prou significatives i reveladores de quina va ser, realment, la relació entre associacions de veïns i partits polítics durant la transició. En qualsevol cas, convé advertir que les lectures en clau estrictament partidista, tot i ser útils, poden portar a equívocs i a no entendre bé què va passar realment. Les enquestes de Josep Martí, per la base de les associacions de veïns, donen una foto molt plural de la influència dels partits al moviment veïnal. I la radiografia d’Anna Alabart, sense negar la influència del PSUC i d’altres partits, dona la clau de volta de la qüestió: el paper dels independents, no militants o exmilitants, i sovint entre ells molts catòlics de base, explica tant el passat del moviment veïnal com la seva supervivència posterior; difícil, però supervivència.

---

⁸⁸⁰ DOMINGO, Miquel i BONET, Maria Rosa. *Barcelona i els Moviments Socials Urbans*, Fundació Jaume Bofill-Editorial Mediterrània, 1998, Barcelona, p. 165.

⁸⁸¹ A la consolidació d’aquest relat, especialment en àmbits acadèmics i internacionals, van contribuir l’arquitecte Miquel Domingo i la filòloga i consultora ambiental Maria Rosa Bonet a rel del seu treball de recerca sociològica iniciat el 1986, auspiciat per la Fundació Jaume Bofill i que prologaria Pasqual Maragall en la seva tardana edició de 1998. Els autors confirmen la seva hipòtesi de que “els moviments socials urbans han incidit de manera significativa en la conformació de la Barcelona actual, tant durant l’etapa de confrontació amb els anteriors ajuntaments franquistes, com després amb l’ajuntament democràtic”. Però, alhora, en una dissecció més que discutible, sostenen que a partir de 1982 a Barcelona ja “no es pot parlar” de l’existència d’un “moviment social urbà” i ni tant sols d’un “moviment veïnal”, sinó només de la pervivència d’una “continuïtat reivindicativa” en algunes associacions de veïns. Vegeu DOMINGO, Miquel i BONET, Maria Rosa. *Barcelona i els Moviments Socials Urbans*, Fundació Jaume Bofill-Editorial Mediterrània, 1998, Barcelona, p. 164-165 i 175. Sobre la influència i contextualització d’aquest relat, vegeu MONTANER, Josep M. *et al.* (ed.). *Reader modelo Barcelona 1973-2013*, Comanegra-Ajuntament de Barcelona-ETSAB-UPC, 2013, Barcelona.

La incomprendiblement inèdita tesi d'Anna Alabart, malgrat el seu enfocament eminentment sociològic, és un material insubstituïble per a la historiografia⁸⁸². S'hi raona que les associacions de veïns legals van aparèixer a finals dels 60 i que es van configurar “des del principi en un moviment de caire socio-polític”⁸⁸³ perquè van recollir els plantejaments i experiència d'altres col·lectius i es van coordinar a nivell de ciutat en la FAVB. Presentada el febrer de 1982 i fruit d'un treball de camp de més d'un miler d'enquestes i entrevistes iniciades el 1977, l'obra d'Alabart facilita dades estadístiques poc divulgades i que matisen el discurs que encara avui corre sobre la inevitable crisi o pràctica desaparició del moviment veïnal a partir de 1979. A saber, i en paraules dels dirigents veïnals Andrés Naya i Albert Recio: “S'ha dit moltes vegades que es va tractar d'una crisi generada pels partits amb representació institucional, que van ordenar els seus militants abandonar les associacions. Sense negar que a molts llocs aquestes consignes van existir, les raons de la crisi són més complexes i mereixen una lectura més atenta”⁸⁸⁴. És el que s'intenta fer aquí.

D'entrada, cal fer notar que Anna Alabart certifica la devallada del moviment veïnal, certament; però també certifica, pel 1980, la notabilíssima xifra de 70.000 socis a les 80

---

⁸⁸² ALABART, Anna. *Els barris de Barcelona i el moviment associatiu veïnal*, Universitat de Barcelona, 1982, Tesi inèdita. El tribunal que va examinar la tesi d'Anna Alabart, el 22 de febrer de 1982, a la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales de la UB, i la va qualificar amb un “excel·lent cum laude”, estava presidit per Fabián Estapé i el formaven també els vocals José Ramón Parada, José Antonio González Casanova, Ernest Lluch i Emili Boix (que en va ser el director). La tesi, premi de recerca Ciutat de Barcelona, va restar inèdita i en dipòsit a la UB, però la seva autora en va difondre les conclusions en diferents articles i publicacions. Cal destacar ALABART, Anna. *Els barris de Barcelona i el moviment associatiu veïnal (resum de la tesi presentada per assolir el grau de doctor en Ciències Econòmiques i Empresariales)*, Edicions UB, 1982, Barcelona; “El moviment veïnal de Barcelona i la seva imatge”, a *Nous Horitzons*, núm. 81 (1982), p. 20-24; “Les AAVV: conquestes i factures”, a *Nostra Utopia*, Planta, 1986, Barcelona; “Els moviments socials a Catalunya”, a CAMINAL, Miquel i MATAS, Jordi. *El sistema polític de Catalunya*, Barcelona, 1998, Tecnos; i “El moviment associatiu veïnal, quaranta anys després: un balanç”, a *Nous Horitzons*, núm. 195 (2009), p. 34-40.

⁸⁸³ ALABART, Anna. *Els barris de Barcelona i el moviment associatiu veïnal*, UB, 1982, Barcelona. Tesi doctoral inèdita, p. 11.

⁸⁸⁴ NAYA, Andrés i RECIO, Albert. “Movimiento vecinal: claroscuros de una lucha necesaria”, a *Mientras tanto*, núm. 91-92 (estiu-tardor 2004), p. 66.

associacions de veïns actives aleshores a Barcelona. D'aquests 70.000 veïns associats, uns 1.100 treballaven activament a les juntes i vocalies de les associacions amb una periodicitat setmanal⁸⁸⁵. ¿Quin partit, sindicat o altre moviment social tenia aquesta força o massa social a la Barcelona de l'època? Per posar comparacions fàcils i eloqüents, el número de membres d'associacions de veïns a la Barcelona de 1980 estava molt poc per sota del número de socis del Barça arreu del món (que fins el 1982 no assoliria la mítica xifra de 100.000 socis, avui ja 180.000). Els 70.000 socis de les associacions de veïns de la Barcelona de 1980 triplicaven els militants del PSUC en la mateixa època a tot Catalunya (i en multiplicaven per 12,5 la xifra a Barcelona ciutat)⁸⁸⁶; sextuplicaven els militants dels tres partits socialistes que el juliol de 1978 van constituir el PSC⁸⁸⁷, i multiplicaven per deu els afiliats declarats per CDC en aquella mateixa època⁸⁸⁸. Així mateix, el moviment veïnal de la capital catalana depassava

---

⁸⁸⁵ A finals de 1982, Anna Alabart precisaria: “Les associacions de veïns de Barcelona comptaven, l’any 1980, amb un total de setanta mil socis. Aquesta xifra s’ha mantingut, o fins i tot pot haver augmentat lleugerament d’aleshores ençà. L’anomenada *crisi del moviment veïnal* no sembla haver afectat pas les AV en aquest aspecte”. ALABART, Anna. “El moviment veïnal de Barcelona i la seva imatge”, a *Nous Horitzons*, núm. 81 (1982), p. 21.

⁸⁸⁶ EL PSUC, el partit amb més implantació durant la transició, va arribar a un màxim d’afiliats a Catalunya de 29.580 militants a finals de 1977; a finals de 1980 la xifra es va reduir a 21.550 militants, i baixaria fins a 9.000 el juny de 1982. Els militants del PSUC a Barcelona ciutat representaven, el novembre de 1977, un 32,1% (poc més de 9.500) de tota l’organització, i a finals de 1980, un 26,3% (poc més de 5.600). Font: CEBRIÁN, Carme. *Estimat PSUC*, Empúries, 1997, Barcelona, p. 433-437.

⁸⁸⁷ Al congrés d’unificació socialista del 16 de juliol de 1978 el PSC (Congrés) i la Federació Catalana del PSOE van declarar aportar, cadascú, 5.000 afiliats, i el PSC (Reagrupament), 1.250 afiliats. Això suma, en total, uns 11.250 militants fundacionals del nou PSC (PSC-PSOE). Segons dades oficials del partit, el 1980 el PSC tenia 9.182 afiliats, que anirien a l’alça fins arribar als 27.741 el 1996. Font: MOLAS, Isidre (ed.). *Diccionari dels Partits Polítics de Catalunya*, Enciclopèdia Catalana, 2000, Barcelona.

⁸⁸⁸ A l’assemblea fundacional de CDC, el 1974, van participar un centenar de persones, i a la de constitució formal del partit, el 1976, unes 600. Al V congrés de CDC, celebrat el 1978, van assistir delegats en representació de 6.700 afiliats, i al VI congrés, el 1981, es van comptabilitzar 8.870 afiliats, que pujarien fins a 26.000 el 1996. Font: MOLAS, Isidre (ed.). *Diccionari dels Partits Polítics de Catalunya*, Enciclopèdia Catalana, 2000, Barcelona.

folgadoament en socis, fins i tot, els 56.333 cotitzants que CCOO tenia al conjunt de Catalunya el 1981⁸⁸⁹.

Alabart detalla la composició dels membres del moviment veïnal barceloní per gènere i edat –dos terços d’homes i un terç de dones, i majoria (65%) de menors de 45 anys- i la seva afiliació política: un 72% eren independents, i entre el 28% que militaven en algun partit, un 14% ho feien al PSUC i un 3% al PSC i al MCC; el 8% restant se’l repartien totes les altres forces. Això pel que fa al conjunt dels 70.000 associats. La composició del miler de membres de totes les juntes veïnals estava més polititzada, però també predominaven els independents. Analitzades les dades en clau estrictament partidista, Alabart va concloure que el PSUC tenia militants al 70% de les juntes d’associacions de veïns de Barcelona; el PSC, al 35%; el MCC, al 20%; el PT, al 14%, i CDC, al 10%.

Josep Martí, treballant en la mateixa època que Alabart, i centrant específicament la seva tesina en la relació entre associacions de veïns de barri i partits polítics a Barcelona entre 1970 i 1980, facilita dades estadístiques diferents; fruit d’haver fet un treball de camp diferent, que descarta explícitament les associacions *bombillaires* i analitza la presència dels partits al moviment veïnal segons la tipologia social de deu àrees de barri que no es corresponen amb la divisió administrativa municipal per districtes⁸⁹⁰. No

---

⁸⁸⁹ Al primer congrés de CCOO, el juny de 1978, la Comissió Obrera Nacional de Catalunya (CONC) va xifrar en un total de 493.408 els militants amb carnet del sindicat, sobre un total de 1.823.907 militants de CCOO al conjunt de l’Estat espanyol. Aquestes dades, que el mateix sindicat considera no fiables i només orientatives, van ser corregides a la baixa al segon congrés, el juny de 1981, i encara més a partir del tercer congrés, quan es va substituir definitivament el còmput de carnets repartits pel de cotitzants efectius. És en base a això que la CONC xifra en 231.435 els seus carnets el 1981, sobre un total d’afiliats a CCOO al conjunt de l’Estat de 792.277, però precisa ja que el nombre de cotitzants reals del sindicat a Catalunya era, el 1981, de 56.333 militants, per un total de 389.237 a l’Estat. Font: CCOO. *La evolució de la afiliació a CCOO: 1978-2007*, Confederación Sindical de Comisiones Obreras, 2008, Madrid.

⁸⁹⁰ MARTÍ, Josep. *Relació entre associacions de veïns i partits polítics. Barcelona 1970-1980*, Escola de Ciències Socials de l’Institut Catòlic d’Estudis Socials de Barcelona (ICESB), maig 1980, Barcelona. Tesina inèdita. El treball -que va tenir Carles Viver Pi-Sunyer de tutor i va ser jutjat per un tribunal format, també, per Miquel Caminal, Faustino Miguélez i Maria Martinell- es va fer entre gener de 1978 i gener de 1981 i va deixar de banda expressament les associacions *bombillaires* o de carrer per centrar-se només en les de barri. Les deu grans àrees en les que va dividir la ciutat són Residencial Oest (Sarrià-Sant Gervasi, per entendre’ns); Residencial Est (Nou Barris, Vall d’Hebron i Carmel, en essència); Gràcia;

obstant, les conclusions que se'n poden extreure són similars respecte les magnituds socials, les hegemonies polítiques i la presència de militants partidistes al moviment veïnal. Martí distribueix així els percentatges de militants al conjunt del moviment veïnal d'àmbit de barri de Barcelona, el 1980: independents, 58,8%; PSUC, 18,8%; PSC, 5,6%; CDC, 4,7%; MCC, 3%. Encara més interessant i reveladora és la comparativa establerta sobre la presència dels partits en les comissions gestores del conjunt d'associacions de veïns, en la seva majoria a finals dels anys 60 i la primera meitat dels anys 70, i la composició partidista de les juntes veïnals a finals de la dècada dels 70. Així, en el moment de creació de les associacions de veïns -dilatat en el temps-, els independents eren majoria, amb presència al 86,4% de les comissions gestores veïnals de Barcelona, seguits pel PSUC (57,6%), el PSC (22%), Bandera Roja (18,6%), les persones obertament declarades militants cristians (10,2%), PSAN (8,5%), OIC-MCC (6,8%), PCE(i) (6,8%), PT (3,4%), CDC (3,4%) i, amb percentatges que no arriben al 2%, LCR, CNT, USO, BEAN i CC⁸⁹¹. És significatiu que, segons Josep Martí, ni ERC ni militants llibertaris al marge de la CNT consten en cap comissió gestora fundacional d'una associació de veïns, mentre que Falange Española, amb un 3,4%, sí⁸⁹².

Sants-Poble Sec; Eixample Cerdà; Maragall-Sagrera; Sant Andreu-Bon Pastor; Zona Franca; Casc Antic; Poblenou-Besòs. Les entrevistes obertes i enquestes a dirigents veïnals que són la base de la tesina i estan reproduïdes (no totes) al seu annex són anònimes. Però Pep Martí va conservar al seu arxiu còpia identificada amb el nom de cada entrevistat o enquestat i, amablement, ha accedit a que l'autor treballi amb les entrevistes identificades, un extracte de les quals està inclòs a l'apèndix d'aquesta tesi doctoral.

⁸⁹¹ Josep Martí no especifica a la tesina si les sigles CC corresponen al moviment pujolista d'arrel nacionalista i cristiana existent entre 1954 i 1964, al Centre Català fundat el 1975 i diluït en la UCD o als maoistes Círculos Obreros Comunistas creats el 1971 i que van potenciar les Plataformes de CCOO i Plataformes Anticapitalistes abans de donar origen, el 1974, a la OIC. Consultat per l'autor (octubre 2013), Josep Martí aclareix que es tracta d'aquesta darrera opció: CC correspon a Círculos Comunistas.

⁸⁹² MARTÍ, Josep. *Relació entre associacions de veïns i partits polítics. Barcelona 1970-1980*, Escola de Ciències Socials de l'Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona (ICESB), maig 1980, Barcelona. Tesina inèdita, p. 165.

Segons el mateix estudi, la presència dels militants polítics a les juntes veïnals de finals dels anys 70 i principis de 1980 només va variar significativament per alguns partits, i, en qualsevol cas, es va mantenir, reforçada, la presència majoritària dels independents (94,3%). Darrera d'ells, tenien presència a les juntes veïnals dels barris de Barcelona el PSUC (56,6%), el PSC (20,7%), CDC (17%), MCC-OIC (11,3%), PT i Bandera Roja (3,7% cadascú) i, amb percentatges mínims del 1,8%, el PSAN, LCR, CNT, USO, ORT, ERC i grups anarquistes indeterminats⁸⁹³.

El que queda clar, en qualsevol cas, és que l'esquerra comunista tenia una presència majoritària al moviment veïnal. Però també, i això és clau per entendre tant les traves posades pels partits polítics i les noves administracions democràtiques a la participació ciutadana des del moviment veïnal com per entendre la independència, resistència i recuperació del moviment als anys 90, que dues terceres parts dels veïns organitzats eren ja, en l'etapa final de la transició, políticament independents. No disposem de dades fiables sobre el desglossament d'aquest segment, però encara que una part més o menys significativa dels independents fossin exmilitants de partits d'esquerra, els que no havien tingut mai cap carnet o eren o havien estat militants catòlics de base és de suposar que seguien essent majoria. Una altra cosa és si se'ls podria qualificar de companys de viatge d'algun o altre partit en una o altra època. No tenim manera objectiva de saber-ho. Si de cas, i com apunten Andrés Naya i Albert Recio en reflexionar sobre la falta de densitat democràtica del país i els seus efectes sobre un moviment organitzat, “la sagnia d'activistes no va ser tant sols el producte de les

---

⁸⁹³ *Ibidem.*

consignes polítiques i la cooptació, sinó també el resultat de l'abandonament voluntari de moltes persones que van deixar de banda la seva participació pública”⁸⁹⁴.

Aquesta realitat tan plural i complexa se simplificava molt a la FAVB. És Josep Martí qui analitza políticament la composició de la junta vigent a la Federació en el moment del seu treball de camp, la que va presidir Carles Prieto entre 1978 i 1982. I conclou que la seva configuració era, políticament, gairebé paritària, molt allunyada dels percentatges que es despendrien de la correlació de forces realment existent al conjunt de les associacions de veïns de Barcelona. Així, i remarcant que dos dels vuit membres fixes del secretariat de la junta de la FAVB escollida el 1978 eren *bombillaires*, destaca que la composició, inclosos uns vocals que eren “variables segons les tasques”, incloïa tres membres del PSC (un vicepresident, Lluís Reverter, i dos vocals); dos membres del PSUC (un d'ells, el president, Carles Prieto), dos de CDC (entre ells el vicepresident i *bombillaire* Ramon Cervelló), dos del MCC (inclòs el secretari i després vicepresident Andrés Naya, provinent de l'OIC) i dos independents. L'explicació a aquesta paritat política en la junta de la FAVB, tant poc representativa de la correlació de forces realment existent al moviment veïnal com el sistema dels tres terços anterior a 1977, es resumeix en “un intent de mantenir certa cohesió dins la federació i evitar enfrontaments amb l'Ajuntament”. Segons analitzava Josep Martí, “si es mantinguessin les proporcions reals, és evident que la Junta [de la FAVB] estaria composta per independents i PSUC, i que donada l'heterogeneïtat dels primers, significaria una preponderància dels comunistes. La qual cosa es podria traduir en una reticència per

---

⁸⁹⁴ NAYA, Andrés i RECIO, Albert. “Movimiento vecinal: claroscuros de una lucha necesaria”, a *Mientras tanto*, núm. 91-92, Barcelona, estiu-tardor de 2004, p. 66. Els mateixos autors no perden de vista “la importància social que aquest modest moviment ha tingut al llarg dels darrers 20 anys de règim democràtic formal” i constaten que “amb els seus altibaixos el moviment ha constituït una força permanent” (p. 74).

part dels altres partits i de gran part de la població que no veuria en la Federació sinó un reducte partidista”⁸⁹⁵.

Això no es va arribar a produir mai, perquè els principals responsables de la FAVB a finals dels anys 70, i en especial tant el president Carles Prieto com el secretari i vicepresident fins 1980 Andrés Naya, van posar la pluralitat i l'autonomia veïnal per davant dels interessos partidistes que se'ls podia suposar en funció de la seva filiació política, al PSUC, l'un, i a l'extrema esquerra de l'OIC-MCC, l'altre. Naya destaca, per exemple, la seva bona sintonia amb una persona ideològicament als seus antípodes com el vicepresident *bombillaire* i militant convergent de la FAVB Ramon Cervelló, que el dirigent de Nou Barris defineix carinyosament com a un “anarco-convergent” que es prenia molt seriosament el seu treball a la Federació, fins al punt d'implicar-hi també la seva dona a l'hora de redactar o mecanografiar actes i documents⁸⁹⁶. I n'explica una anècdota divertida i significativa, de quan entre 1977 i 1978 moltes protestes socials acabaven amb incidents a la Rambla, sovint davant del Liceu, i veïns anònims, amb cartes als diaris⁸⁹⁷, i l'AV Veïns i Comerciants de les Rambles, amb comunicats públics,

---

⁸⁹⁵ MARTÍ, Josep. *Relació entre associacions de veïns i partits polítics. Barcelona 1970-1980*, Escola de Ciències Socials de l'Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona (ICESB), maig 1980, Barcelona. Tesina inèdita, p. 168-169.

⁸⁹⁶ Ramon Cervelló, que va deixar la FAVB el 1982 però no va perdre mai el contacte amb els seus antics companys de junta, va morir a mitjan de 2013. La prova de que va mantenir fins al final la seva sintonia amb la Federació és que va participar en la festa sorpresa de jubilació de la gerent de la FAVB Marga Parramon, la tardor del 2011. També és simptomàtic que, després de morir, la seva dona enviés, el juliol de 2013, una carta a la FAVB donant de baixa la seva subscripció de la revista *Carrer* amb un comentari afectuós sobre l'interès amb el que Ramon Cervelló rebia i llegia cada dos mesos la publicació veïnal codirigida pel seu antic company de junta Andrés Naya.

⁸⁹⁷ “¿Hasta cuándo? Los que vivimos en el barrio de las Ramblas, estamos soportando el que nuestro barrio se haya convertido en el escenario de la mayor parte de disturbios que se registran en nuestra ciudad. Y de un tiempo para acá tenemos disturbio semanal asegurado el domingo por la noche; ordinariamente también el sábado y alguna que otra vez, entre semana. [...] Los partidos políticos deben tomar cartas en el asunto; si su misión es una buena política, el orden público es esencial para la paz ciudadana”. UN VEÍ DE LES RAMBLES. “La intranquilidad de vivir en las Ramblas”, a *La Vanguardia*, 16/9/1977, Barcelona, p. 7. Aquesta carta al director està a sota d'una tribuna de Baltasar Porcel titulada “Terrorismo y violencia. La realidad y la demagogia” que, malgrat centrar-se en exemples internacionals, fa extrapolacions a l'Espanya del moment i conclou: “Es de locos, cuando no de milenaristas de la demagogia, de agitadores pagados por la extrema derecha o la extrema izquierda, el echar a rodar por ahí

van apel·lar a rebaixar aquesta estratègia de la tensió explotada per forces llibertàries i alguns altres elements de l'extrema esquerra, probablement al costat d'infiltrats policials o de l'extrema dreta⁸⁹⁸. Cervelló va interpel·lar directament Naya, convençut que tenia contactes amb alguns promotors dels incidents a la Rambla i, tot i que això no era així, el fet que la demanda de mediació coincidís casualment amb una disminució dels episodis de violència urbana atribuïts a l'extrema esquerra va reforçar la bona entesa entre els representants dels dos extrems ideològics presents a la junta de la FAVB⁸⁹⁹.

El 10 de maig de 1978, l'AV Rambles va fer el següent comunicat per celebrar la disminució d'uns incidents que, amb tot, encara es reproduïrien durant alguns mesos:

“El decidido propósito de los vecinos de tener unas Ramblas en paz, donde podamos sentirnos todos a gusto, convivir con armonía y disfrutar del incomparable ambiente de las mismas, empieza a ser un hecho, y hoy podemos decir con satisfacción que, gracias a la comprensión y demostrado amor a las Ramblas de los barceloneses, a la copleta acción de la policía, montando un estricto servicio de vigilancia y protección, y a la decidida y eficaz actitud de los medios de comunicación, las Ramblas vuelven a la tranquilidad.

Estamos plenamente convencidos de que el claro deseo del pueblo catalán de tener una Barcelona justa, limpia, cordial y en paz, dentro de un orden democrático, será totalmenmte logardo si todos los estamentos ciudadanos, desde la administración a los partidos políticos (de los que tenemos que lamentar su continuado silencio) y desde las entidades a todos los ciudadanos, nos empeñamos

---

el extraño principio según el cual, es ahora y aquí, por obra de una magia desconocida, cuando la violencia debe ser parada. Esto no ha ocurrido nunca, no pasa ahora ni probablemente tendrá lugar todavía durante numerosos años, en ningún conjunto social”. PORCEL, Baltasar. “Terrorismo y violencia. La realidad y la demagogia”, a *La Vanguardia*, 16/9/1977, p. 7.

⁸⁹⁸ “Com ha succeït sempre, els ‘pescadores de río revuelto’, gent desarrelada de Barcelona i de Catalunya, van aparèixer des del primer dia protagonitzant accions violentes, embolcallats en banderes vermelles o vermelles i negres. Ahora, ‘els poders fàctics’ nostàlgics de la dictadura van aprofitar l’ocasió i la ingenuïtat del jovent que aspirava al canvi democràtic, per infiltrar agents provocadors en els grups protestataris. Seguint un esquema d’actuació gairebé històric, l’escenari principal del desordre era la Rambla. Es tallava la circulació, es punxaven rodes dels autobusos i, si fins aleshores no havia arribat la policia, començaven a trencar vidres dels establiments. En alguns casos es llençaven còctels molotov i hi havia qui robava gènere. Davant d’aquella situació, el 3 de maig del 1978, l’Associació va convocar una roda de premsa, on un portaveu de l’entitat va dir: ‘Són indignants les situacions de vandalisme i de bretolades que es produeixen cada dia a la Rambla’”. ASSOCIACIÓ D’AMICS DE LA RAMBLA. “La transició a la Rambla”, al web de l’entitat.

⁸⁹⁹ Andrés Naya, entrevista amb l’autor (Barcelona, 29/1/2013).

a conseguirlo con verdadero espíritu cívico y entonces será cuando poderemos gozar de nuestras auténticas Ramblas, alegres, cordiales, bulliciosas y totalmente interclasistas”⁹⁰⁰.

Com s’infereix d’aquest comunicat, i més enllà de l’anècdota entre Andrés Naya i Ramon Cervelló, la *batalla* per la Rambla i la seguretat ciutadana exemplifica també quina era la correlació de forces a la Barcelona del moment; quines eren les pors d’una burgesia que feia professió de fe *interclassista* i que preferia apel·lar més a l’*amor* de la ciutadania per la ciutat i als partits polítics i entitats veïnals que no pas a la intervenció policial; i quins eren els límits amb els quals jugava perillosament certa extrema esquerra, infiltrada o provocada al seu torn per grups ultres amb connivència governativa; i com la FAVB va servir, un cop més, de terreny de joc neutral, o almenys acceptat per tothom, per a una plèiade de partits polítics amb interessos contraposats. I tot plegat, amb l’aquiescència d’un Ajuntament de transició plenament conscient de que, per a determinades qüestions delicades, la FAVB tenia més legitimitat que la pròpia institució municipal. Ho demostra el fet que, el 19 de setembre de 1977, després de diversos greus incidents de violència urbana -que van incloure la mort d’un manifestant de la Diada de l’Onze de Setembre per culpa de la repressió policial i la violació i mort d’una veïna de Sabadell, així com una carta anònima a *La Vanguardia* denunciant els disturbis a les Rambles⁹⁰¹-, i just el dia abans de l’atemptat mortal de

---

⁹⁰⁰ Arxiu FAVB. Nota de premsa de la Asociación de Comerciantes y Vecinos de las Ramblas. 10/5/1978.

⁹⁰¹ Carlos-Gustavo Frecher Solana va morir, el 16 de setembre, a conseqüència de l’impacte d’una pilota de goma rebut al crani, al carrer Pelai, durant els incidents i la repressió policial posteriors a la gran manifestació de l’11 de setembre de 1977. El 15 de setembre va ser violada i assassinada a Sabadell Antonia España Hernández, atemptat que va provocar una forta reacció ciutadana, feminista i política en forma de manifestacions i declaracions que, com la del PSUC, van aprofitar una protesta canalitzada contra l’Ajuntament per exigir, entre d’altres reivindicacions, la celebració d’eleccions municipals. Vegeu “Ha fallecido Carlos-Gustavo Frecher” i “Sabadell: miles de personas en el entierro de la joven asesinada”, a *La Vanguardia*, 17/9/1977, Barcelona, portada. Vegeu també el ja citat UN VEÍ DE LES RAMBLES. “La intranquilidad de vivir en las Ramblas”, a *La Vanguardia*, 16/9/1977, Barcelona, p. 7.

l'extrema dreta contra la revista *El Papus*⁹⁰², la FAVB prengué la iniciativa de convocar a l'Ajuntament una reunió entre associacions de veïns i partits “para tratar la seguridad ciudadana”. Reunió més extraordinària encara si tenim present que, per aquelles dates, era ben viva la polèmica entre moviment veïnal i partits polítics pel veto dels segons a la presència de la FAVB a la comissió de control o seguiment informatiu municipal⁹⁰³.

El text públic que va sortir d'aquella trobada, i les sigles que el van assumir -en una insòlita sopa de lletres propiciada per la FAVB, que va aconseguir aplegar des de partits de l'extrema esquerra com ORT, PSAN, LCR, MCC, OICE i BR fins a d'altres de la dreta extrema, inclosa AP, Lliga de Catalunya i Falange Española (Auténtica)-, és prou eloqüent, tot i quedar superat l'endemà pels luctuosos fets de *El Papus*, que potser fins i tot caldria rellegir, en part, com una precipitada resposta violenta a aquest comunicat:

“A convocatoria de la Federación de AAVV, reunidos los partidos y organizaciones políticas abajo firmantes, ante la inquietud pública por los recientes hechos que ponen en peligro la seguridad ciudadana, hacen público el siguiente comunicado:

- 1) La falta de condiciones de vida plenamente democrática (Llibertats, Amnistia i Estatut d'Autonomia) así como la gravedad de la situación económica (paro,

---

⁹⁰² Dirigida per Xavier de Echarri, la revista satírica d'esquerres *El Papus* es va editar a Barcelona entre 1973 i 1987 i, precursora de *El Jueves*, va tenir entre els seus col·laboradors periodistes i dibuixants tan destacats com Manuel Vázquez Montalbán, Maruja Torres, Antonio Franco, Joan de Sagarra, Enric Bañeres, Ivà, Òscar, Fer, Joma, Fer, Manel, Já, Ventura & Nieto i Carlos Giménez. El 1977 tenia un tiratge de 300.000 exemplars distribuïts arreu d'Espanya. El 20 de setembre de 1977 un paquet-bomba enviat a la redacció de *El Papus* va matar el conserge de l'edifici, José Peñalver, i va ferir una quinzena de persones més. L'atemptat va ser reivindicat per l'organització feixista Triple A. El falangista Alberto Royuela i 13 persones més van ser alertats per la mateixa policia com a sospitosos. Gràcies a això, Royuela, que dues setmanes abans de l'atemptat havia amenaçat en persona el director de la revista, va poder eludir la detenció fins que, tres mesos després, ja en llibertat també els seus companys ultradretans, una nul·la investigació policial va precedir un procés judicial en el que ningú va ser incriminat. L'1 d'octubre de 2010, a la seu del Memorial Democràtic, i amb motiu de l'estrena del documental *El Papus, anatomia d'un atemptat*, de David Fernández de Castro –a qui no se li va permetre accedir als arxius de la policia i del Govern Civil per al seu treball-, Royuela, entrevistat al documental i present a l'acte, va admetre públicament la implicació en els fets de l'extrema dreta sota empara policial i governativa. Al seu torn, Antonio Franco va apuntar, en el mateix acte, cap a la probable implicació en els fets o en la seva impunitat a l'aleshores ministre de Governació i exgovernador civil de Barcelona Rodolfo Martín Villa.

⁹⁰³ Vegeu “Declaración de los partidos y organizaciones políticas sobre la seguridad ciudadana”, a *La Vanguardia*, 21/9/1977, Barcelona, p. 19.

inflación) motiva el derecho de todo ciudadano a manifestarse y exige de las fuerzas políticas, sindicales y organizaciones ciudadanas, así como de las autoridades, un comportamiento responsable a fin de evitar situaciones –que como las pasadas- pueden ser utilizadas por elementos provocadores y antidemocráticos.

- 2) En este sentido nos dirigimos a todas las fuerzas políticas y sindicales a que sus actos estén presididos por la máxima conciencia de su responsabilidad cívica y de respeto a los objetivos democráticos perseguidos.
- 3) Exigimos de las autoridades su contribución al más rápido establecimiento de la democracia en nuestro país y a que el uso de las fuerzas de orden público se corresponda con una sociedad democrática, es decir: sereno, responsable y al servicio del pueblo.

Consecuentemente condenamos enérgicamente la acción de los grupos provocadores en los últimos disturbios y la actuación de ciertos sectores de las fuerzas de orden público, que recuerdan los 40 años de dictadura, y que en nada favorecen el establecimiento de la plena democracia y la normal convivencia entre todos los sectores ciudadanos.

Exigimos:

- a) La apertura de una investigación urgente, profunda y al alcance de toda la opinión pública de aquellos comportamientos condenados y de sus instigadores con el fin de determinar las responsabilidades correspondientes.
- b) La no utilización de las fuerzas antidisturbios.
- c) La aplicación de una nueva política de orden público que conlleve garantías a todos los ciudadanos y la libre expresión de todos los derechos individuales y colectivos en el marco democrático.

Hacemos un llamamiento a todo el pueblo para que con su actitud responsable apoye activamente el logro de estos objetivos.

[Signat:] CC, CDC, DSCC, ERC, FE(A), LCR, MCC, MUM, ORT, PSAN, PSC-c, PSC-r, PSDC, PSPC, PTE, PSUC, RSC, UCD, UDC.

Manifiestan su consenso verbal condicionada a confirmación oficial AP, OIC, OCE (BR) y Lliga de C.”.

Aquesta conjunció de sigles partidistes tan diverses sota l'aixopluc de la FAVB va ser, no obstant, una excepció puntual d'aquell setembre de 1977. I no tant sols perquè supera el ventall ideològic habitualment present a l'Assemblea de Catalunya i que, en certa manera, i en la pràctica en funcions de suplència, la FAVB també recollia. L'excepcionalitat rau en que a la FAVB i al conjunt del moviment veïnal de Barcelona

van ser el PSUC, algunes forces minoritàries però molt actives a la seva esquerra i, per la dreta i els *bombillaires*, CDC, els únics partits que van tenir-hi incidència real.

El paper de CDC va anar progressivament a la baixa en la mateixa mesura que els *bombillaires* van anar perdent pes durant la segona meitat dels anys 70 i, sobretot, des que la canalització electoral de la transició va fer que tant Miquel Esquirol com Albert Pons Valón deixessin la FAVB, el 1978⁹⁰⁴. A banda de l'històric vocal Emili Orpinell, Ramón Cervelló va ser l'home que CDC va deixar pràcticament sol a la FAVB, primer com a tresorer i, després, de vicepresident fins el 1982. Tots els seus companys de junta, d'adscripcions polítiques diverses, coincideixen a dir que va ser un home lleial a les seves dues militàncies: la de partit i la veïnal. A banda, lògicament, va jugar el seu paper com a comerciant i home de negocis hereu d'aquella burgesia del centre de la ciutat que el 1972 havia fundat la FAVB per mirar de canalitzar un activisme veïnal de barri que temia. I que, efectivament, a la burgesia se li va escapar de les mans però al que va anar perdent paulatinament la por conforme va anar avançant la transició. Una por a l'activisme veïnal que la burgesia va perdre definitivament amb el primer Ajuntament democràtic. El forçat Pacte de Progrés de 1979 entre PSC, PSUC, CiU i ERC -que només va deixar fora CC-UCD⁹⁰⁵ però que tres regidors d'UDC van

---

⁹⁰⁴ A les eleccions del 15 de juny de 1977, la CDC de Jordi Pujol va concórrer sota la coalició Pacte Democràtic de Catalunya, conjuntament amb EDC i el PSC-R i, en qualitat d'independents, també gent del FNC. Va obtenir 514.647 vots (16,88%) i 11 diputats al Congrés, 6 dels quals per la província de Barcelona. A la llista per Barcelona figuraven els membres de la FAVB Albert Pons Valón (en el lloc 20è) i Miquel Esquirol (lloc 33è) i un pallaquista que també havia estat vinculat al moviment ciutadà del seu col·legi professional: Joan Majó (lloc 18è). La coalició d'UDC i Centre Català batejada com a Unió del Centre i la Democràcia Cristiana de Catalunya va obtenir 172.791 vots (5,67%) i només 2 diputats per Barcelona. A les eleccions generals del març de 1979, ja com a la coalició CiU (entre CDC, que havia absorbit EDC, i UDC), el centre-dreta nacionalista català va obtenir 483.353 vots (16,38%) i 8 diputats, 6 dels quals per Barcelona. Els vuit regidors que CiU va obtenir a les eleccions municipals de Barcelona de 1979 (148.806 vots, 18,5%) van ser: Josep M. Cullell, Francesc Borrell, Albert Serratosa, Francesc Xavier Millet, Antoni Comas, Albert Pons Valón, Ramon Martínez i Josep Thió.

⁹⁰⁵ Els vuit regidors que Centristes de Catalunya-UCD va obtenir a Barcelona el 1979 (133.885 vots, 16,73%) van ser: Carles Güell de Sentmenat, Josep Maria Pujadas, Josep Miró i Ardèvol, Santiago Sánchez (dimitit i substituït, el 14 d'agost de 1981, per Bernat López-Pinto), Josep Maria Comalrena de Sobregrau, Francesc Blanc Terradas, Jordi Guillén i Carles Soldevila.

abandonar aviat, el mateix 1979, entre escarafalls de classe⁹⁰⁶, i que la resta de nacionalistes de CDC i ERC⁹⁰⁷ van trencar la tardor de 1981, quan Jordi Pujol ja governava la Generalitat- va servir perquè aquella burgesia constatés, convençuda i tranquil·la, que l'esquerra local no faria cap revolució.

El cas dels socialistes és encara més singular. Perquè si bé és cert que, en algunes associacions de veïns, militants de Convergència Socialista (després PSC-C), *pallaquistes* del PSC-R o membres de la Federació Catalana del PSOE van tenir-hi presència activa, el compromís del que el juliol de 1978 esdevindria el PSC-PSOE amb la FAVB, i amb el moviment veïnal en general, no va ser mai ferm, ni durant la transició ni, encara menys, ja en democràcia⁹⁰⁸. Fins a l'extrem de que el PSC va trencar relacions amb la FAVB el 1981, circumstància que el partit no rectificaria fins cinc anys després, de la mà de Joan Ferran i d'antics militants de Bandera Roja com Pep Martínez Barceló i amb vistes a guanyar la presidència de la FAVB per a la socialista Margarita Rodríguez, el 1986. I, tot plegat, englobat dins d'una estratègia de parlamentarització de les grans entitats socials en funció de quotes partidistes avalada per la direcció socialista

---

⁹⁰⁶ “Acomplert el termini de sis mesos concedit per CiU per continuar formant part de l'equip de govern, els regidors d'Unió Democràtica, Francesc Borrell, Ramon Martínez i Ignasi Thió passen a l'oposició, criticant la 'preponderància dels partits de classe'”. BARBETA, Jordi. “Crònica del primer Ajuntament democràtic del postfranquisme”, a *L'Avenç*, núm. 58, març 1983, Barcelona, p. 238.

⁹⁰⁷ Els dos regidors que ERC va obtenir a Barcelona el 1979 (41.845 vots, 5,2%) van ser: Joan Hortalà (substituït per Josep Bueno després de les eleccions autonòmiques de 1980) i Frederic Rahola.

⁹⁰⁸ A les eleccions del 15 de juny de 1977, la coalició Socialistes de Catalunya (PSC-C i Federació Catalana del PSOE) va guanyar a Catalunya amb 870.362 vots (28,56%) i 15 diputats, 11 dels quals escollits per la província de Barcelona. El PSC-R, que l'any següent hi confluiria per a formar el PSC-PSOE, va concórrer a aquells comicis en coalició amb CDC sota el Pacte Democràtic de Catalunya. A les eleccions de març de 1979, el PSC-PSOE va guanyar a Catalunya amb 875.529 vots (29,67%) i 17 diputats, 12 dels quals per Barcelona. Els 16 regidors que el PSC va obtenir a les eleccions municipals de Barcelona de 1979 (272.512 vots, 33,9%) van ser: Narcís Serra, Pasqual Maragall, Francesc Martí i Jusmet, Josep Ignasi Urenda, Jordi Vallverdú, Felip Solé Sabarís, Francesca Masgoret, César López, Lluís Reverter, Gonçal Crespo (substituït per Germà Vidal després de les eleccions autonòmiques de 1980, però que va deixar el càrrec perquè, al front de l'aleshores macrodistricte de Nou Barris i Sant Andreu, no va resistir la pressió), Mercè Sala, Pau Cernuda, Jacint Humet, Enric Truñó, Raimon Martínez Fraile i Josep Octavio. Després de la victòria del PSOE a les eleccions generals del 28 d'octubre de 1982 van causar baixa Narcís Serra (nou ministre de Defensa i substituït a l'alcaldia per Pasqual Maragall), Francesc Martí i Jusmet (nou Delegat del Govern) i Lluís Reverter (que va marxar amb Serra a Defensa), però, davant la imminència de les eleccions municipals del 8 de maig de 1983, les vacants ja no es van cobrir.

tant a Barcelona (Antoni Santiburcio) com a Madrid, on el PSOE i el Govern de Felipe González van impulsar la creació de la Confederación Vecinal del Estado Español (CAVE), el paper de la qual i la seva relació amb la FAVB s'analitzen més endavant.

Carles Prieto és ben clar: “Els socialistes hi eren, t’ho juro, per culpa meva. Jo tenia molt clar que havíem de procurar que no s’acabessin de separar del moviment, i em semblava que tenir un parell de persones allà [a la junta de la FAVB], *pues* era útil, perquè si no és que lo del PSOE era terrible; la influència del PSOE va ser terrible”. Deixant de banda el pas de l’històric membre de la FAVB Jordi Vallverdú del PSUC al PSOE, el 1977, un any abans de deixar la junta de la Federació, els dos militants socialistes mencionats per Carles Prieto són Lluís Reverter (vocal des de febrer de 1977 i vicepresident entre 1978 i 1979) i Xavier Lluch (secretari el 1979, després de marxar Reverter). “En les associacions de la FAVB, per descomptat, no va haver-hi cap socialista que tingués pes de res, excepte el [Lluís] Reverter. Crec que va ser l’únic que va tenir algun paper, a partir de la seva feina en la pròpia Federació”, rebla el clau Prieto. Que tampoc s’està d’afegir que Reverter “hi era però no hi combregava”; és a dir, que hi era més per interès personal i delegació que no per convenciment del PSC⁹⁰⁹. Al respecte, és significatiu el testimoni de Josep Martí, el sociòleg que després faria una tesina sobre la relació entre les associacions de veïns i els partits polítics: provinent de Convergència Socialista de Catalunya, el 1977 militava i estava mig alliberat al PSC però en va marxar poc després de les eleccions de 1977 precisament perquè no li va agradar el discurs que començava a imposar-se entre els socialistes de que les associacions de veïns no serien necessàries en democràcia⁹¹⁰.

---

⁹⁰⁹ Carles Prieto, entrevista amb l’autor (Barcelona, 12/12/2012).

⁹¹⁰ Pep Martí, conversa i correu electrònic amb l’autor (Barcelona, 15/11/2013).

Carles Prieto i Eulàlia Vintró coincideixen a valorar que els socialistes, en general, no es van creure mai el paper del moviment veïnal perquè, a banda de que poguessin recelar d'un moviment social on el PSUC tenia més presència que ells, l'experiència vital de la majoria de dirigents del PSC durant la transició no havia passat per la lluita als barris. Deixant de banda el paper, analitzat més endavant, d'un Narcís Serra que vivia a Sant Cugat i que durant la batalla del Pla de la Ribera ja havia estat a la trinxera contrària als veïns, fins i tot l'emblemàtica figura d'un Pasqual Maragall que sí va arribar a tenir moments de complicitat veïnal dista molt de ser algú que s'acabés de comprometre a fons amb la FAVB o les associacions de veïns⁹¹¹. Així ho veu Carles Prieto:

“Jo crec que el Pasqual [Maragall] això tampoc s'ho ha cregut mai gaire, tot i que es un *paio* que en els seus inicis de carrera política anava pels barris i feia cursos de socialisme. Però és diferent; jo no el recordo mai vinculat a la lluita, saps? I, per tant, en assemblees de veïns, per parlar de res, no hi ha estat mai. És un altre nivell de coses. I en el moment de les dificultats, ell estava als Estats Units fent altres coses. No el vull denostar, el Pasqual. Me l'admiro molt i l'aprecio i tot això, però, és clar, no el pots posar al nivell del [Jordi] Borja, [que] ha fet de tot. Pots criticar-lo i això, però ha estat a tot arreu i ha estat al front de les coses, és diferent. Dos tipus d'intellectuals diferents”⁹¹².

Eulàlia Vintró també posa en valor l'empatia i la “intel·ligència” de Pasqual Maragall per propiciar-se un entorn vàlid, encara que fos des d'una concepció “elitista” i

---

⁹¹¹ De fet, a les seves memòries, Pasqual Maragall amb prou feines dedica quatre pàgines a parlar de la seva relació amb el moviment veïnal. Vegeu MARAGALL, Pascual. *Oda inacabada. Memòries*, La Magrana, 2008, Barcelona, p. 179-182. Quatre pàgines hi ha també sobre el contacte de Maragall amb el moviment veïnal a la biografia MAURI, Luis i URÍA, Lluís. *La gota malaya. Pasqual Maragall, la obstinación y el poder*, Booket, 1999, Barcelona, p. 26 i 122-124. I una sola referència a “la fortalesa del moviment popular” hi ha a CAPMANY, Maria Aurèlia i MARAGALL, Pasqual. *Caminant junts per la ciutat*, Laia, 1983, Barcelona, p. 73 (núm. 1 de la sèrie *Diàlegs a Barcelona*, transcrita per Xavier Febrés). En canvi, ni tant sols això, cap referència veïnal, hi ha a la biografia fruit de la història oral TUSQUETS, Esther i VILANOVA, Mercedes. *Pasqual Maragall. El hombre y el político*, Ediciones B, 2008, Barcelona. Més enllà d'alguna referència retòrica, tampoc menciona Maragall el moviment veïnal en les seves obres de propaganda política com a alcalde preolímpic MARAGALL, Pasqual. *Refent Barcelona*, Planeta, 1986, Barcelona; i *Barcelona, la ciutat retrobada*, Edicions 62, 1991, Barcelona. Tot plegat deixa Pasqual Maragall en evidència enfront de l'alcalde emblemàtic del franquisme, José Maria Porcioles, que sí dedica molta més atenció al moviment veïnal a les seves memòries (pero en negatiu, és clar). Vegeu PORCIOLES, José María. *Mis memorias*, Prensa Ibérica, 1994, Barcelona.

⁹¹² Carles Prieto, entrevista amb l'autor (Barcelona, 12/12/2012).

“amiguista” del poder; des d’aquell despotisme il·lustrat que tant se li va retreure. Al mateix temps, argumenta que els únics regidors socialistes amb qui ella es va entendre, des d’una perspectiva veïnal, mentre va ser regidora pel PSUC i ICV entre 1983 i 1999, van ser aquells (pocs) que havien tingut alguna experiència personal en el moviment de barris: Juanjo Ferreiro, sobretot, i també Enric Truñó i Albert Batlle⁹¹³.

Arribats en aquest punt, i abans de seguir amb el relat, caldria obrir un parèntesi i consignar que, el 1979, la nòmina de nous regidors democràtics que, d’una manera o altra, provenien del moviment popular o ciutadà, va ser, en funció dels paràmetres amb els quals es mesuri, d’entre set i una dotzena llarga de persones sobre un total de 43 electes. No deixa de sorprendre que la proporció, tot i ser significativa, no fos més alta i no inclogués cap activista veïnal de base o en actiu en aquells moments a la seva associació de barri. De fet, i en concret, regidors electes el 1979 que abans haguessin passat per la junta de la FAVB van ser només quatre, i cap del PSUC: Jordi Vallverdú i Lluís Reverter (PSC) i Albert Pons Valón i Francesc Borrell (CiU). A aquesta llista, obrint al màxim els criteris i encabint-hi els regidors que no formaven part del que s’entenia com a moviment popular o ciutadà però que hi estaven o hi havien estat relacionats indirectament es podrien afegir els noms de Pasqual Maragall, Felip Solé Sabarís i Enric Truñó (PSC); Josep Miquel Abad, Rafael Pradas, Núria Gispert, Ricard Boix i Josep Maria Serra i Martí (PSUC); Albert Serratosa i Josep Thió (CiU), i Francesc Blanc Terradas (CC-UCD)⁹¹⁴.

---

⁹¹³ Eulàlia Vintró, entrevista amb l’autor (Barcelona, 13/11/2012).

⁹¹⁴ La xifra de “set regidors” que “procedien del moviment urbà”, sense precisar-ne els noms, la donen FABRE, Jaume i HUERTAS, Josep M. *Barcelona 1888-1998. La construcció d’una ciutat*, Publicacions de Barcelona, 1998, Barcelona, p. 509. El recompte ampliat generosament aquí fins a superar la dotzena inclou l’independent pel PSUC Josep Maria Serra i Martí, que va substituir el dimitit regidor comunista i antic activista en les comissions de barri Ricard Boix, el 23 de setembre de 1980; i electes el 1979 com el cap de llista del PSUC i exdegà del Col·legi d’Aparelladors, Josep Miquel Abad; el periodista *de local* Rafael Pradas; la militant cristiana Núria Gispert; el metge membre de l’Assemblea de Catalunya i

Posteriorment, per l'etapa de la que parla Eulàlia Vintró -a partir del segon mandat municipal democràtic, iniciat el 1983-, caldria afegir entre el regidors socialistes amb certa sensibilitat o experiència veïnal els ja esmentats Josep Maria Serra Martí (que el 1979 es va presentar com a independent pel PSUC i el 1983 pel PSC)⁹¹⁵, Albert Batlle i Juanjo Ferreiro, i també Germà Vidal⁹¹⁶. En tot cas, i tancat el parèntesi, vet aquí la interpretació d'Eulàlia Vintró sobre el poc compromís del PSC amb el moviment veïnal:

“No només el sentir-se febles [davant del PSUC], és [el fet de] no haver viscut aquestes experiències. Si tu mires a Nou Barris, en les èpoques dures, quanta gent socialista hi havia? El Juanjo Ferreiro, que és amb l'únic amb que jo m'entenia sempre. Un altre que em donava suport però no perquè m'entengués, sinó perquè feia el càlcul que allò era positiu per a l'Ajuntament: el [Antonio] Santiburcio. Era l'especulador, *bueno*... era un altre estil. Però el Juanjo [Ferreiro] era un dels *tios* que s'ho creia perquè ho havia viscut. [...] Ell, amb això, establies complicitats; amb la resta de socialistes, no. Bé, alguns sí: amb l'Enric Truñó, per exemple,

---

activista del Congrés de Cultura Catalana Felip Solé Sabarís; els fallits candidats a regidors franquistes sota el patrocini pujolista d'Amics de la Ciutat Josep Thió i de Pol i Francesc Blanc Terrades, i fins i tot, forçant la sel·lecció al màxim, el director del Pla Comarcal, Albert Serratosa.

⁹¹⁵ Josep Maria Serra Martí va ser president de l'AV Sant Gervasi durant l'etapa Viola i va ser escollit regidor independent a les llistes del PSUC el 1979. Serra Martí va deixar la presidència de l'associació el novembre de 1976, quan Joan Anton Maragall Garriga, fill del galerista i impulsor inicial de la FAVB des de l'ombra Joan Anton Maragall Noble, va ocupar el seu lloc. El relat del capítol biogràfic de Serra Martí al moviment veïnal està fet bàsicament a partir d'una única font, Joan Anton Maragall Noble, que és qui convenç un Serra Martí de 45 anys, amo d'una empresa de 100 treballadors i amb dos fills de posar-se al capdavant de l'AV amb l'objectiu de, gràcies al seu tarannà conciliador, fer de ròtula entre un veïnat i uns comerços burgesos i poc radicals i un activista veïnal més clàssic com Pep Anfruns, del PSUC. El relat de Joan Anton Maragall deixa entreveure que la decisió d'integrar l'AV Sant Gervasi a l'Assemblea de Catalunya va ser del mateix Serra Martí sense ser compartida per la majoria de la massa social de l'entitat (i, en tot cas, amb la desaprovació de Joan Anton Maragall) perquè ho van interpretar com una politització i alineació a l'esquerra innecessària i inconvenient. Vegeu AA.DD. *Josep Maria Serra Martí*, Ajuntament de Barcelona, 1995, Barcelona, p. 103-107.

⁹¹⁶ Regidor pel PSC des de 1983, a Nou Barris, Juanjo Ferreiro (Lugo, 1944), que va arribar a Barcelona el 1964 i va entrar a CSC el febrer de 1976, va tenir una intensa trajectòria militant prèvia a la JOC, CCOO, el FOC, BR, *Qué hacer*, el MIL, OIC i ORT. Ell mateix explica: “Treballava fonamentalment a les fàbriques. Vaig estar cinc anys a Faesa Internacional. Quan el meu nom va entrar en les llistes negres, em vaig haver de dedicar a treballs provisionals, fins que el 1973 vaig tenir un accident en una fàbrica i vaig perdre quatre dits d'una mà. Va quedar reduïda la meva possibilitat de treballar a les fàbriques i vaig començar a treballar a les Comissions Obreres de barri. Vaig formar part de l'Associació de Veïns de Bon Pastor fins el 1980 i alhora treballava força a Nou Barris tot fent cursos de marxisme, de sexualitat... de totes aquelles coses que es feien als anys setanta. Vaig estar involucrat al MIL, al grup de Puig Antich i d'altres”. Germà Vidal (Mollet, 1938), regidor pel PSC des de 1980, i al càrrec de Sant Andreu des de 1983, va arribar a Barcelona el 1955. Tenia família a Reus i una beca per estudiar arquitectura. Vinculat a l'Acció Catòlica, durant la primera meitat dels anys 70 es va integrar a Justícia i Pau, al PSC-Reagrupament i a l'associació de veïns del seu barri. Vegeu FERREIRO, Juanjo i VIDAL, Germà. *Diàlegs a Barcelona* (núm. 40), Laia, Barcelona, 1991 (transcripció de Xavier Febrés).

quan no estava teledirigit. [...] Un altre amb qui també t’hi podies entendre era l’Albert Batlle, que va ser molts anys regidor d’Horta Guinardó. Però la resta de gent eren d’una insensibilitat absoluta i total: el [Joan] Clos, quan l’alcalde el va posar a Ciutat Vella, el primer que va fer va ser trucar-me i dir-me: ‘Lali, ajuda’m, perquè d’això de relacionar-me amb la gent no en tinc ni idea’”⁹¹⁷.

Òbviament, els testimonis dels pocs regidors socialistes amb trajectòria de compromís veïnal discrepen d’aquesta interpretació. És el cas de Juanjo Ferreiro, actiu a l’AV Bon Pastor fins el 1980 i ben conscient de les contradiccions, fins i tot personals, que suposava passar de la reivindicació veïnal a l’acció de govern municipal:

“Molts regidors de l’ajuntament democràtic hi arribàvem amb l’experiència de la lluita a les associacions de veïns. Jo pensava que podia ser molt complicat això de posar-se a fer de regidor d’un districte. Vaig arribar a la primera conclusió que es tractava d’aplicar allò que havíem reivindicat des de les associacions de veïns, que es tractava de passar de predicar a donar blat. En definitiva, es tractava de fer allò que dèiem que s’havia de fer. Ens impulsava la gran il·lusió de poder realitzar les coses per les quals havíem estat lluitant molt de temps. Quan vaig veure que era possible estar a les llistes de regidors de l’Ajuntament de Barcelona, que era possible governar i que jo fos regidor, vaig establir una llista de les coses que calia fer als barris que coneixia, parlant amb els veïns, ho tenia claríssim. Tot seguit van venir els problemes dels escassos recursos inicials per aplicar-ho. La frustració va ser gruixuda. Després van anar arribant els recursos. [...] La frustració era topar abans amb reivindicacions justes dels veïns i veure que no hi havia recursos per satisfer-les. Ja no podia afegir-me a la seva reivindicació, ara era jo qui l’havia d’aplicar. No tenir els recursos per fer-ho, em creava una certa desesperació. Vaig començar a prendre consciència de la diferència entre reivindicar i governar; és una lluita personal no gens còmoda”⁹¹⁸.

Per la seva banda, Germà Vidal admet que “el primer programa de govern de l’ajuntament socialista va ser una recopilació de reivindicacions pendents” als barris. De fet, i en línies generals, tots els programes de la majoria de partits que es van presentar a les eleccions municipals de 1979 van copiar bona part del Memoràndum-Manifest fet

---

⁹¹⁷ Eulàlia Vintró, entrevista amb l’autor (Barcelona, 13/11/2012).

⁹¹⁸ FERREIRO, Juanjo i VIDAL, Germà. *Diàlegs a Barcelona* (núm. 40), Laia, Barcelona, 1991, p. 78.

públic per la FAVB abans dels comicis del 3 d'abril i les plataformes reivindicatives de les associacions dels barris, com veurem després. Però és que, com reconeix també Germà Vidal -que confessa haver passat la campanya electoral recurrent amb Mercè Sala “totes les associacions de veïns i entitats de barri per recollir les principals reivindicacions” de Sant Andreu-, en realitat “fins al tercer mandat municipal” el PSC no va tenir “la plena capacitat d’elaborar un programa nou, un cop cobertes la majoria d’aquelles mancances” reivindicades durant tant de temps pel moviment veïnal⁹¹⁹. Un moviment social urbà que el qui el 1989 era regidor de Sant Andreu admetia que, amb canvis i baixes, seguia viu com deu anys enrere perquè “el sentiment d’estima de la població pel seu entorn del barri és una conquesta de la democràcia”⁹²⁰:

“Penso que aquest moviment ha canviat. Ha baixat la presència de gent que hi treballa, però la seva capacitat de mobilització continua sent la mateixa. Quan hi ha un sentiment al barri que una cosa no rutlla, la capacitat de mobilització de les associacions de veïns és la mateixa que fa deu anys”⁹²¹.

En tot cas, i al contrari del que va succeir amb la resolució de moltes de les reivindicacions veïnals concretes als barris, hi ha una cosa que els programes municipals socialistes de Barcelona mai van assumir, i ni molt menys acomplir. Es tracta de les propostes de ruptura democràtica i de participació democràtica ciutadana real, inclosa l’elecció directa dels consells de districte i el control associatiu de la gestió municipal, que va reclamar la FAVB durant tota la transició i que, fins i tot, inicialment va fer seves, a primers de 1976, el líder socialista Joan Reventós davant d’una perspectiva que ell mateix descrivia així: “Una de las *ofertas* que prepara el primer gobierno de la Monarquía, en su línea de evolucionismo reformista, [es] la *convocatoria*

---

⁹¹⁹ Idem, p. 25.

⁹²⁰ Idem, p. 81.

⁹²¹ Idem, p. 26-27.

de elecciones municipales para el próximo otoño”⁹²². En clau no tan sols municipal, Joan Reventós -abans de que el Rey es confessés secretament a Washington partidari d’endarrerir els comicis locals i nomenés president Adolfo Suárez, que els va retardar dos anys- semblava tenir “claro que los sectores de opinión democrática piensan en *un proceso constituyente* a partir de la misma realidad social, a través de un *movimiento democratizador desde la base*. Una progresiva y constante conquista de espacios de libertad, de poder popular”, que plantejava com a principal “reto” unes eleccions municipals que s’especulava que serien la tardor de 1976. Per això els socialistes, sense força real al moviment veïnal, van aventurar-se d’entrada a seduir l’opinió pública amb un programa municipal *revolucionari* per al “desbordamiento democrático” que, tres anys després, van guardar discretament al calaix i que, vist amb perspectiva històrica, ha deixat en evidència des de Narcís Serra a Jordi Hereu. Val la pena tornar a les paraules textuais escrites per Joan Reventós el 1976, en època encara de l’alcalde Joaquim Viola:

“¿Cómo se hace la democracia? ¿Con quién se hace la democracia?

Es probable que la respuesta del poder sea limitada. La réplica contundente debe ser, será el desbordamiento democrático. Su resultado, la creación de un poder municipal surgido desde la base.

[...] La gestión democrática del municipio comporta el *establecimiento de normas* que permitan el necesario *ejercicio de la fiscalidad* de los cargos y organismos, por parte de los ciudadanos a través de entidades representativas de los mismos. (Comisiones mixtas vecinos-ayuntamiento).

Para el caso especial de *Barcelona*, la gestión democrática del municipio exige la *descentralización del poder ejecutivo* actualmente en manos del alcalde y los delegados de servicios, hacia las *Juntas municipales de distrito*, elegidas democráticamente, y aumentando su número de acuerdo con las zonas naturales existentes actualmente en la ciudad”⁹²³.

---

⁹²² REVENTÓS, Joan (et. al.). *Las elecciones municipales a debate*, 7x7, 1976, Barcelona. Van col·laborar en aquest volum noms com Josep Antoni González Casanova, Martí Terrades i Jacint Soler Padró. El convenciment, durant els primers mesos de 1976, de que l’inici del procés de transició passava per unes eleccions municipals el compartien tant els partits com el moviment veïnal. El maig de 1976, per exemple, l’AV Verneda Alta va editar un full amb el seu posicionament davant la possibilitat d’unes imminents eleccions municipals: exigia una “democràcia participativa” (Arxiu CEHI-CRAI Pavelló de la República, UB. AV Verneda Alta i les eleccions municipals. Fons de fulls volants, FV 1976/1).

⁹²³ REVENTÓS, Joan (et. al.). *Las elecciones municipales a debate*, 7x7, 1976, Barcelona, p. 11-13.

És segurament atribuïble a la mateixa inseguretat o acomplexament dels socialistes en política municipal per la seva fluixa implantació al moviment veïnal que la seva figura més rellevant en aquest àmbit, el vicepresident de la FAVB Lluís Reverter, no jugués del tot net⁹²⁴. Ja s'han explicat abans les maniobres que ell mateix confessa que va fer amb l'alcalde Josep M. Sociás Humbert. I cal explicitar ara el malestar que va causar a la FAVB el seu incompliment del pacte segons el qual els membres de la junta que fossin candidats a les eleccions municipals havien de dimitir amb antel·lació, per evitar instrumentalitzar la Federació. Carles Prieto així ho recorda, i ho contraposa a les dimissions de mitjan de 1978 d'Albert Pons Valón i Jordi Vallverdú, també candidats, com Reverter, als comicis de 1979⁹²⁵. De forma breu però clara, l'enuig per l'actuació de Reverter el confirma l'acta de la reunió de junta de la FAVB del 13 de febrer de 1979, quan, amb les eleccions generals del març i les municipals d'abril ja convocades i en plena campanya⁹²⁶, el vicepresident de la Federació i militant socialista va entregar en persona, i per sorpresa, la seva carta de dimissió. "Dimisión Reberter [sic]. Se acusa recepción de carta entregada personalmente y se acepta la dimisión pero no se comparte[n] las razones dadas", diu l'acta. Quines eren les raons? Reverter s'explica:

---

⁹²⁴ Un altre exemple de la poca implantació socialista al moviment veïnal la reflecteix la candidatura Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE) al Congrés per Barcelona del 15 de juny de 1977. Si bé és cert que tampoc la resta de forces polítiques van incloure gaires activistes veïnals a les llistes de les primeres eleccions democràtiques, en el cas dels socialistes destaca que els dos únics noms vinculats en certa manera al moviment ciutadà figuressin en aquell moment com a independents: el membre de la junta de la FAVB Jordi Vallverdú (en el lloc 16è de la llista) i l'antic home de Manuel Fraga i futur delegat del Govern del PSOE a Barcelona, Francesc Martí Jusmet (en el lloc 23è).

⁹²⁵ Carles Prieto, entrevista amb l'autor (Barcelona, 12/12/2012).

⁹²⁶ Va ser el 29 de desembre de 1978 quan el president del Govern, Adolfo Suárez, va anunciar la convocatòria d'eleccions generals per l'1 de març de 1979 i municipals pel 3 d'abril. Un fet que, recordem, va precipitar la dimissió de l'alcalde de Barcelona, Josep M. Sociás Humbert. Quan Lluís Reverter va presentar la seva dimissió a la FAVB, el 13 de febrer, la campanya oficial per les eleccions a Corts ja havia començat; la campanya per les municipals, on ell anava de candidat pel PSC-PSOE, va començar oficialment el 12 de març. Amb tot, aquelles campanyes electorals de 1979, que en els primers anys de democràcia duraven oficialment tres setmanes, en la pràctica es van encavalcar l'una amb l'altra.

“Bueno jo el vaig deixar [el càrrec a la FAVB] no amb tant temps prudencial perquè és que això va ser molt ràpid, eh? O sigui la convocatòria de les segones eleccions [sic], les que van ser de veritat, es van fer amb relativament molt poc temps. El que es preparava amb molt de temps era l’anterior [convocatòria, mai oficialitzada]. Jo ja et dic [que] van venir a proposar-me anar-hi [a les llistes]; el Pasqual [Maragall], que sempre li deia jo: ‘Però és clar, sí, sí, sí. Però si no em pagues, jo que vols que faci, de regidor a les vuit del vespre? No té sentit això, no pot funcionar això’. Llavors, al cap d’un temps, tornen [sic] a convocar-se les eleccions i el Pasqual em ve a veure i em diu: ‘Mira, escolta, ara sí que pagarem’. Perquè el Pasqual era de l’agrupació de Sarrià del PSC, com el González Casanovas, i el Jordi Llimona, capellà, [i] el Joan Raventós. Era una agrupació molt potent, i les reunions moltes vegades es feien a casa meva. I [quan] em diu ‘ara sí que pagarem un sou’, jo li vaig dir al meu pare i va dir: ‘Provem-ho; podem contractar un dependent durant un temps, i com que jo encara puc estar aquí...’. I a mi em feia molta il·lusió, [és] clar, posar-me en una cosa d’aquestes, sobretot quan havies estat tant anys lluitant. I vaig pensar: ‘Home, aquí podem ajudar, canviar; realment això pot ser una altra història’⁹²⁷.

Dos exemples més de l’acció de Lluís Reverter en relació a la FAVB il·lustren, en definitiva, el poc compromís socialista amb el moviment veïnal: 1) la seva profecia de 1979, en una entrevista al butlletí *Sarrià*, segons la qual les associacions de veïns, que el PSC veia dominades pel PSUC i l’esquerra extraparlamentària, ja no tenien raó d’existir en democràcia i havien de ser substituïdes per un associacionisme cultural o recreatiu, menys crític⁹²⁸; i 2) la seva negativa com a regidor del primer Ajuntament democràtic a assumir tasques d’interlocució amb la FAVB i el moviment veïnal, que finalment l’alcalde Narcís Serra, de comú acord amb Reverter, va deixar en mans de Jordi Vallverdú. Obviat que un cop elegit regidor va fer una roda de contactes personals amb

---

⁹²⁷ Lluís Reverter, entrevista amb l’autor (Barcelona, 31/1/2013).

⁹²⁸ Citat per ANDREU, Marc i HUERTAS, Josep M. *Barcelona en lluita. El moviment urbà 1965-1996*, FAVB, 1996, Barcelona, p. 30.

els membres de la FAVB per intentar influir⁹²⁹, així relata Lluís Reverter el seu paper en el repartiment del primer cartipàs municipal:

“Llavors entro jo i el Narcís diu: ‘Mira, tu què vols fer? Mira no ho sé –diu-. Tu què vols: associacions de veïns?’. No, no, no, aquesta segur que no. A més, el [Jordi] Vallverdú em va dir ‘això ho vull jo’. ‘Sí fill sí, per tu tot’. I vaig dir: ‘Mira, no ho sé, jo només vull una cosa, Narcís: un despatx a prop teu, el que estigui més a prop teu, i un telèfon directe entre tu i jo. Ja està, si em dones això ja ens espavilarem’”⁹³⁰.

Els que no es van saber espavilar pas, vistes les seves expectatives i els seus resultats electorals de la transició, així com la gran mobilitat o baixa fidelitat dels seus regidors electes a Barcelona el 1979, van ser els comunistes del PSUC. Pep Miró, un dels seus companys de viatge al moviment veïnal de Nou Barris (i, després, al Casc Antic), i president de la FAVB el 1990, és clar, taxatiu i rotund⁹³¹. D’entrada, quan atribueix als socialistes la principal responsabilitat en l’intent de desmantellar o anul·lar el moviment veïnal: “No aprofitar el gran moviment veïnal que hi havia, la xarxa tan ben organitzada que hi havia a Barcelona, no sé a Espanya, però a Barcelona segur, tan ben organitzada a través de les associacions de veïns, sobretot; i no aprofitar això, sinó destruir-ho, per mi ha sigut el gran fracàs de la política socialista democràtica, entre cometes. Gran

---

⁹²⁹ Andres Naya, conversa amb l’autor (Barcelona, 2013).

⁹³⁰ Lluís Reverter, entrevista amb l’autor (Barcelona, 31/1/2013).

⁹³¹ Pep Miró (Vila-sana, Urgell, 1935) va estudiar al Seminari de la Seu d’Urgell, on va ser ordenat capellà i va ser destinat a parròquies d’alta muntanya, on va col·laborar amb el maquis i amb passadors de frontera. A finals dels anys 60 va penjar els hàbits i va marxar a viure a Barcelona, a la casa dels seus pares a Trinitat Vella, on es va afiliar a Bandera Roja (per passar anys després a l’òrbita del PSUC i d’ICV) i va participar en la comissió de barri que va ser embrió de l’AV Trinitat Vella-Nou Barris. El 1971, l’any que es va casar i va marxar a viure a Canyelles, on va ser escollit president de l’associació de veïns, va entrar també a treballar a la cooperativa Abacus, on es jubilaria 28 anys més tard. Sempre en contacte amb la FAVB des de la seva militància veïnal a Nou Barris, el 1986 va ser escollit vicepresident de la Federació com a quota partidista del PSUC en el moment que el PSC, des de la idea de fer de les grans entitats socials una mena de rèplica parlamentària, va maniobrar per fer-se amb la presidència en la persona de Margarita Rodríguez. Coincidint amb la seva mudança de Nou Barris al Casc Antic, Pep Miró va esdevenir president de la FAVB, el 1990, després d’enfrontar-se als partits -el seu i el PSC, que volia imposar Pep Martínez Barceló al càrrec- i exigir que la junta de la Federació fos escollida directament per les associacions. Sota la seva presidència va esperonar la crítica a la Barcelona olímpica i va propiciar, amb Andrés Naya de vicepresident, el naixement de la revista *La Veu del Carrer*.

fracàs i error que ens ha portat al que ara som”. Però Miró també és dur amb els seus companys de militància comunista: “El PSUC, en el moment en que entra a formar part de l’Ajuntament, entra a formar part del joc democràtic aquest. També té la seva part [de responsabilitat]: abandona una mica les bases de lo social, de les associacions; abandona, forma part de l’Ajuntament. [I] als que normalment havíem tingut [Jordi] Borja i companyia a favor, l’únic que ens queda tranquil, sa i que considero que mai va fer traïció al moviment veïnal és el [Josep Maria] Huertas. I algun més”⁹³².

Entre aquests fidels, a banda de Josep M. Huertas –militant veïnal, catòlic i home d’esquerres que va estar al PSC fins que en va marxar a mitjan anys 80, entre d’altres motius, perquè es rebutjava la militància a CCOO-, hi ha el també periodista i intel·lectual comunista Manuel Vázquez Montalbán. Ell va reflexionar críticament, als anys 90, sobre per què, durant la primera meitat dels anys 80, va decaure l’aspiració de la transició a una ciutat democràtica que, arrelada en la realitat republicana d’abans de la guerra civil, en l’imaginari antifranquista i en la quotidianitat i les lluites dels barris, era un projecte abstracte no revolucionari però sí radicalment democràtic i amb un horitzó socialitzant⁹³³. A aquesta aspiració hi va contribuir l’esperança que, arribada la democràcia, els moviments socials que l’havien guanyat al carrer, contribuirien a donar-li un caràcter de democràcia plenament participativa. Però, com va escriure Vázquez Montalbán: “No va ser així, en part per les regles del joc imposades per la transició, en part per la covardia de les formacions polítiques d’esquerra que van témer el *basisme* desestabilitzador dels moviments socials i molt preferentment el dels veïns”⁹³⁴.

---

⁹³² Pep Miró, entrevista amb l’autor (Barcelona, 24/1/2013).

⁹³³ VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. *La literatura en la construcción de la ciudad democrática*, Crítica, 1998, Barcelona.

⁹³⁴ VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. “Pròleg” a ANDREU, Marc i HUERTAS, Josep Maria. *Barcelona en lluita. El moviment urbà (1965-1996)*, FAVB, 1996, Barcelona.

De fet, Manuel Vázquez Montalbán ja havia albirat l'estiu de 1974, en una entrevista a la revista *Les Corts* feta pel periodista Enrique Arias Vega, que “las Asociaciones de Vecinos son piezas interesantísimas en el presente y en el futuro [...]. Pueden ser, incluso, el embrión de fórmulas de participación democrática de base”⁹³⁵. I el mateix Vázquez Montalbán intuïa, el març de 1977, el potencial rupturista d'unes eleccions municipals en contraposició a les generals, aleshores encara per celebrar:

“No faltan profetas españoles que dan total importancia a las elecciones municipales que seguirán a las generales. En las generales funcionarán excesivamente los tics heredados y los prejuicios de abstracción política acuñados por el franquismo. En cambio, en las elecciones municipales, la ley de la evidencia de una realidad deprimida se impondrá y las derechas se irán a hacer gárgaras o a parir panteras, según sean civilizadas o incivilizadas. El que avisa no es traidor”⁹³⁶.

És evident que les ments més lúcides del PSUC sabien, fins i tot *avant la lettre*, que la seva força s'esmorteria electoralment al costat dels socialistes⁹³⁷. I que, per contra, el seu potencial polític radicava, sobretot, en la implantació del partit a nivell local i als moviments socials com l'obrer, el veïnal i, fins i tot, el més abstracte i emocional camp

---

⁹³⁵ “Las Asociaciones de Vecinos pueden ser el embrión de participación democrática de base”, entrevista d'Enrique Arias Vega a Manuel Vázquez Montalbán, a *Les Corts. Boletín de la Asociación de Vecinos*, any II, núm. 5, estiu 1974.

⁹³⁶ VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. “La ruptura municipal”, a *Por Favor*, núm. 142, Barcelona, 21/3/1977. Citat per GELI, Carles i MAURI, Marcel. *El món segons Manuel Vázquez Montalbán*, Col·legi de Periodistes de Catalunya, 2008, Barcelona, p. 205.

⁹³⁷ A les eleccions del 15 de juny de 1977 al Congrés de Diputats, el PSUC va aconseguir 558.132 vots (18,2%) i 8 escons, 7 dels quals per la província de Barcelona. Va ser el segon partit de Catalunya en nombre de vots però el quart en diputats. A les eleccions de març de 1979, el PSUC va revalidar posicions amb 512.792 vots (17,38%) i els mateixos diputats. Els 9 regidors del PSUC escollits a Barcelona el 1979 (151.288 vots, 18,8%) van ser: Josep Miquel Abad, Justiniano Martínez, Agustí de Semir, Jordi Conill, Rafael Pradas, Núria Gispert, Miquel Bonilla, Ricard Boix i Francesc Reguant. Aquest darrer va dimitir, el 29 de setembre de 1979, i el va substituir Maria Eugènia Sánchez Carreté. Aquesta, al seu torn, també va dimitir, el 23 de setembre de 1980, juntament amb Ricard Boix; els seus llocs els van ocupar Josep Maria Serra Martí i Guillem Sánchez. El 10 de març de 1982, després de la crisi del Vè Congrés del PSUC i l'escissió del PCC, els prosoviètics Justiniano Martínez, Agustí de Semir i Miquel Bonilla van renunciar a l'acta de regidor i van ser substituïts per Josepa Bas, Manuel Gómez Acosta i Francesc Obón.

de la reivindicació nacional. No és gratuït que el secretari general del PSUC, Antoni Gutiérrez Díaz, en el seu informe al comitè central del 6 i 7 de gener de 1979, pocs dies després de que Adolfo Suárez fes pública la doble convocatòria d'eleccions generals al març i de municipals a l'abril, es marqués com a objectiu "fonamental" el següent: "Catalanitzar i municipalitzar la campanya electoral, lligant i imbricant les dues campanyes com si fossin una sola cosa". I això ho va fer Gutiérrez Díaz -després d'alertar del risc de dretanització de la societat que apuntaven les enquestes que els havien passat dirigents socialistes- al mateix temps que posava l'èmfasi en "saber explicar la utilitat del vot comunista" per, sense voler "entrar en competició amb els companys socialistes", tampoc "regalar" res⁹³⁸.

I és que el PSUC portava molts mesos exigint la celebració d'eleccions municipals i no va encaixar bé que la seva convocatòria anés lligada i precedida d'unes noves eleccions generals. En les que, a més, els socialistes no van voler repetir al Senat la coalició unitària de l'Entesa dels Catalans que tants bons resultats havia donat el 1977. Malgrat això, al comitè central del gener de 1979, amb Xavier Folch i Jordi Borja d'abanderats, es va apel·lar a "que la irritació no ens porti al sectarisme" i el PSUC va aprovar una resolució que defensava una política d'unitat i pacte de progrés municipal amb els socialistes i, també, amb CDC, "indispensable per guanyar la batalla de les eleccions municipals i per fer després uns ajuntaments democràtics, honestos i eficients"⁹³⁹.

El que no deixa de sorprendre és que ni en l'informe ni en la resolució final, però tampoc en el resum dels debats d'aquell comitè central especial que va durar dos dies -

---

⁹³⁸ "Informe del Comitè Executiu al Comitè Central, presentat pel secretari general, company Antoni Gutiérrez Díaz", a PSUC. *Davant la campanya electoral. Reunió del Comitè Central 6 i 7 de gener del 1979*, PSUC, Barcelona, 1979, p. 9.

⁹³⁹ "Resolució política" a PSUC. *Davant la campanya electoral. Reunió del Comitè Central 6 i 7 de gener del 1979*, PSUC, Barcelona, 1979, p. 27.

la festivitat de Reis de 1979 i l'endemà-, i on el PSUC sí va discutir el paper que Comissions Obreres podia o havia de jugar en clau electoral, no consta que es parlés, en canvi, del paper del moviment veïnal davant les primeres eleccions municipals democràtiques. Ni tant sols per valorar quin aprofitament partidista de la seva força en podien treure els comunistes. Sí hi va haver, per contra, mencions -encara que fossin retòriques- a les dones, a la joventut, a la pagesia, als treballadors de la cultura, als funcionaris, a la tercera edat i als petits i mitjans empresaris. Però cap menció explícita al moviment veïnal. Només això:

“El partit, a nivell dels municipis, ha d’elaborar alternatives locals, no fent-ho d’una forma acadèmica sinó d’una manera molt lligada als problemes immediats, reals i concrets, i amb l’oferiment de sortides que toquin també de peus a terra, que tinguin credibilitat”⁹⁴⁰.

Precisament aquest *tocar de peus a terra* és el que, l’estiu de 1977, va impedir que tirés endavant una proposta a la direcció comunista per ocupar els principals ajuntaments catalans amb l’ajuda del moviment veïnal després de l’èxit de l’esquerra catalana a les primeres eleccions generals, el 15 de juny. Tot i que la majoria de la direcció del PSUC aprovava una idea que va plantejar el responsable de política local i moviment popular, Jordi Borja, aquesta es va desestimar per l’oposició del secretari general, Antoni Gutiérrez Díaz, i del propi autor de la proposta, temerosos tant d’una reacció autoritària del poder postfranquista com de les dificultats (sobretot econòmiques i logístiques) de mantenir la normalitat quotidiana en els ajuntaments hipotèticament ocupats per partits i organitzacions socials i veïnals. Així ho relata Jordi Borja sense deixar de dubtar, *a posteriori*, de l’encert o no d’aquella acció finalment desestimada:

---

⁹⁴⁰ “Informe del Comitè Executiu al Comitè Central, presentat pel secretari general, company Antoni Gutiérrez Díaz”, a PSUC. *Davant la campanya electoral. Reunió del Comitè Central 6 i 7 de gener del 1979*, PSUC, Barcelona, 1979, p. 10.

“Planteé, en la dirección del PSUC, que era posible en pocas semanas ocupar los ayuntamientos, conjuntamente con otras fuerzas políticas y sociales y desalojar a los alcaldes y concejales del franquismo. Todos los miembros de la dirección se manifestaron a favor de esta posibilidad, con la excepción del secretario general y de yo mismo. El primero por consideraciones de política general: el proceso de la transición era delicado, se basaba en consensos amplios y una acción de fuerza provocaría una reacción difícil de evaluar, pero que podía provocar un retroceso autoritario. Por mi parte, compartía la opinión del secretario general, aunque también veía la posibilidad de acelerar y profundizar el proceso democrático. Este debate me obligó a reflexionar sobre la naturaleza compleja de las instituciones del Estado en general y de los Ayuntamientos en especial, su funcionariado, la organización administrativa, los servicios que presta, el prolijo marco normativo. Recordé una frase de [Josep] Pallach, el veterano socialista catalán: “La revolución de acuerdo, pero que las tiendas abran al día siguiente”. Pensé que la máquina municipal no podía pararse, el secretario y el interventor debían autorizar, el depositario liquidar, el jefe de la policía local debía obedecer, los funcionarios debían trabajar. Y pensé que un comité improvisado de representantes de partidos políticos, sin experiencia de gestión pública y que no habían sido elegidos directamente (aunque estaban legitimados por las elecciones generales y suponiendo que se pusieran de acuerdo para formar un gobierno provisional) difícilmente estaría en condiciones de gobernar. Además estaba convencido que, de la misma forma que era probable que los otros partidos democráticos y otras organizaciones nos acompañaran en la ocupación inicial de los ayuntamientos, a las primeras dificultades muchos se retirarían y otros se enfrentarían a la hora de tomar decisiones. Propuse como alternativa crear “Comisiones de control en los Ayuntamientos”, lo que fue aceptado también por los principales partidos políticos y las Comisiones Cívicas que se habían formado en distintas ciudades. [...] Aún ahora tengo muchas dudas sobre si fue lo más acertado, pienso que la ocupación era un riesgo, pero también una oportunidad de avanzar, pero en aquellos momentos me pareció que las fuerzas conservadoras podrían reaccionar con violencia y encontrar apoyos en la opinión pública ante la imagen de *desorden* que se podía crear. Me resultó además sorprendente la ignorancia relativa de muchos políticos por desconocimiento y desinterés de los aspectos *técnicos* de la gestión pública, en realidad de las funciones y servicios que prestaban, lo cual les llevaba a plantear el problema, fuera a favor o en contra de las *ocupaciones*, en el terreno de la política formal, estrictamente superestructural”⁹⁴¹.

---

⁹⁴¹ BORJA, Jordi. *Mis universidades. Historia de un proceso de aprendizaje*, treball complementari a *Revolució urbana y derechos ciudadanos*, UB, 2012, Barcelona. Tesis doctoral inédita, p. 60-61. Vegeu també, BORJA, Jordi. “Les transicions democràtiques: una conquesta ambigua”, a ARNABAT, Ramon i SANTESMASES, Josep. *1960-1980. Transicions i canvis a les terres de parla catalana*, CCEPC, 2012, Barcelona, p. 26; i ARACIL, Rafael, MAYAYO, Andreu i SEGURA, Antoni (ed.). *Memòria de la Transició a Espanya i Catalunya. Volum III. La reforma de l'exèrcit i de l'administració local*, UB, 2002, Barcelona, p. 286-287. En aquest volum, el testimoni més primerenc de Jordi Borja sobre la qüestió, s'explicita: “La posició que es va imposar és: reivindicuem ajuntaments democràtics. S'hagués pogut dir

Ni Carles Prieto ni Joan Saura –que, igual que Jordi Borja, Antoni Farrés, Miquel Llubany i Francesc Baltasar, el 1977 integraven la secretaria de política municipal del PSUC, tot i que ells no estaven ni al comitè executiu ni al comitè central- recorden haver tingut mai seriosament aquesta discussió sobre la presa del poder als ajuntaments després del 15 de juny de 1977. En qualsevol cas, una anècdota viscuda i relatada per Joan Saura com a dirigent veïnal de la Florida, a l’Hospitalet, serveix per il·lustrar quin era el sentiment del moment. I com, si de cas, va ser el líder del PSUC en persona, Antoni Gutiérrez Díaz, qui va frenar, per prudència, algunes accions que entenia massa *radicals* protagonitzades per militants comunistes al front del moviment veïnal:

“El Guti tenia una gran obsessió perquè es complís la llei i no es fes cap il·legalitat. Recordo una anècdota que, un cop produïdes les eleccions, les del 1977, a l’Hospitalet hi havia una piscina municipal, que estava cedida al Club Natació l’Hospitalet, que va apujar les entrades al marge de les decisions de l’Ajuntament, i era l’única piscina que hi havia a l’Hospitalet i molta gent es va queixar. I vam anar un dissabte a fer una concentració i uns quants vam entrar pagant, el que s’havia de pagar, no; no el que el Club Natació deia, sinó la tarifa antiga. Llavors va venir la Guàrdia Urbana, ens va detenir, ens va portar a comissaria a tres o quatre dels responsables d’allò. Llavors el Guti em va trucar i em va fer un escàndol! Una renyada... perquè això significava donar-li armes a la dreta, perquè la dreta ens acusava que utilitzàvem la violència i no respectàvem la llei. I aquesta és una anècdota. Per tant, si el Guti, davant d’una entrada en una piscina, que vam pagar la tarifa anterior, em renya, no m’imagino el Guti alentant l’ocupació dels ajuntaments”⁹⁴².

---

alguna cosa com ara: ‘Tot el poder per als soviets’. Penso que ni les condicions polítiques generals ni el que era aquest moviment associatiu donava per a això. [...] Jo em recordo que fem una reunió de la direcció del PSUC i faig una anàlisi de la situació i dic: ‘Si en aquests moments, aquí, en aquesta reunió decidim que el que s’ha de fer és no admetre aquests ajuntaments que hi ha ara de la transició i que el que hem de fer és ocupar-los per forçar unes eleccions, i mentrestant els tenim ocupats, etcètera, jo us garanteixo que en quinze dies ocupem tots els ajuntaments, almenys els grans i mitjans de Catalunya. I si no tots, la immensa majoria, és a dir els de la regió metropolitana de Barcelona sense discussió, Lleida, Tarragona, Reus, etcètera, i sabem on s’havia de tocar. Cal dir que amb gran sorpresa meva perquè jo em pensava que em dirien que estava boig tota la direcció del PSUC va dir: ‘D’acord’. I jo em vaig acollonir. Només dues persones van dir que no, i vam guanyar que no, el Guti i jo, perquè el Guti amb un raonament polític més general: ‘la reacció que hi pot haver a Espanya’ i jo dic: ‘a més a més, una vegada que haurem ocupat els ajuntaments, què farem?’. Perquè els ajuntaments han de funcionar cada dia”.

⁹⁴² Joan Saura, entrevista amb l’autor (Barcelona, 4/11/2012).

L'exemple contrari, el de que no tot sempre va ser tant legalista, l'il·lustra un altre militant del PSUC i de CCOO, el dirigent veïnal de Nou Barris Manuel Vital: el 7 de maig de 1978, l'endemà d'haver-ho parlat amb companys del partit, el sindicat i el barri, va segrestar l'autobús que ell conduïa a la línia 47 de Transports de Barcelona i se'l va endur fins als carrers més costeruts i sense asfaltar de Nou Barris, per reivindicar, tot demostrant que sí, que es podia, que el transport públic reclamat pel veïnat de Roquetes i Torre Baró havia d'arribar-hi. El cas de Manuel Vital ajuda a posar el focus en una altre fet significatiu del PSUC a Barcelona: la poca, per no dir pràcticament nul·la, presència d'activistes i dirigents veïnals en les seves llistes electorals durant la transició.

El cas més rellevant és el de Carles Prieto. Si el president de la FAVB no va anar entre els tres primers llocs de la llista del PSUC a l'Ajuntament, el 1979, va ser per voluntat pròpia. Qui havia anat simbòlicament de suplent a les llistes del PSUC per Barcelona el 15 de juny de 1977⁹⁴³ -i va ser el número 14 de la candidatura comunista per Barcelona al Congrés del 1979 i el número 26 a les eleccions autonòmiques del 1980- va renunciar a ser regidor perquè va considerar, ja el 1977, que la seva aposta personal i política havia de ser mantenir l'acció a la FAVB i al moviment veïnal. Així ho relata ell mateix, que va consultar la decisió amb el secretari general del PSUC, Antoni Gutiérrez Díaz. En qualsevol cas, i significativament, la direcció del partit mai va proposar Carles Prieto d'anar de cap de llista per Barcelona, sinó tant sols de número tres⁹⁴⁴:

---

⁹⁴³ Carles Prieto, entrevista amb l'autor (Barcelona, 12/12/2012). No obstant, cal fer notar que aquesta condició no es va fer explícita públicament, atès que a les eleccions del 15 de juny de 1977 els noms dels candidats suplents de cada llista no figuraven impresos en les paperetes de votació.

⁹⁴⁴ Sobre l'elecció del cap de llista del PSUC per Barcelona va planar l'enfrontament intern al partit entre qui controlava l'organització a la ciutat, el periodista i aleshores membre del sector leninista Andreu Claret, i l'urbanista, responsable de la secretaria de política municipal del PSUC i destacat eurocomunista Jordi Borja. Segons Borja, ell mateix va declinar liderar la llista quan li ho va proposar Claret i va explorar com a alcaldables els arquitectes Manuel Ribas Piera, que va rebutjar l'oferiment tot i donar suport públic al PSUC, i Oriol Bohigas, que no va obtenir el vistiplau de la direcció comunista. Finalment

“Vaig de reserva a les primeres generals, i a les segones vaig al número 14, però vam considerar que això no era incompatible [a la FAVB]. Jo vaig veure de seguida que, com que el punt de mira es canviava, es tendia a abandonar [la FAVB]. Jo vaig forçar una cosa a la Junta de la Federació, i és que tinguéssim un compromís clar de que tots aquells que anessin en alguna llista pleguessin de la Federació un temps abans, no sé si era un any, uns mesos... [...] L'únic que va fallar al compromís va ser el [Lluís] Reverter, que va estar a la junta fins a última hora. [...] Mantenir la representativitat del moviment i alhora fer campanya electoral hagués sigut un desastre. I aleshores, com que no estava clar qui podia encapçalar el tema de la Federació, em va semblar que jo podia fer-ho i vaig fer consultes de base i em van dir que els semblava bé. I vaig parlar amb el Guti i em va donar permís: ‘Sí, bueno, però tot i així...’. Va ser un 1 de maig [de 1977], abans d'anar a la manifestació, [que] ens vam reunir. Jo vaig forçar el compromís que la gent que anés a un lloc no anés a l'altre i, per tant, si jo em presentava a la Federació volia dir que renunciava a les llistes del PSUC. I això, doncs, clar, vaig haver-ho de parlar amb el Guti. [...] Va dir que li semblava greu perquè si el Comitè de Barcelona em proposava per anar a les llistes per algo seria, però que ell valorava també que no es podia abandonar el moviment associatiu i que era una oportunitat presidir la Federació”⁹⁴⁵.

Però, a banda del cas de Carles Prieto i de Jordi Borja (diputat autonòmic el 1980 i regidor el 1983), un repàs a totes les llistes electorals del PSUC entre 1977 i 1984 permet observar la poca presència inicial en elles d'activistes veïnals. La dirigent de Nou Barris Maruja Ruiz és, amb Prieto, l'única amb presència gairebé fixa, però sempre en llocs d'impossible elecció⁹⁴⁶. A la candidatura municipal del PSUC del 1979 van figurar també pocs noms directament relacionats amb el moviment veïnal. A banda de

---

es va optar pel menys conegut Josep Miquel Abad, exdegà del Col·legi d'Aparelladors, que al seu torn es va queixar d'una proposta de llista que, descartat Carles Prieto, en principi situava Jordi Conill de número tres. [BORJA, Jordi. *Mis universidades. Historia de un proceso de aprendizaje*, treball complementari a *Revolución urbana y derechos ciudadanos*, UB, 2012, Barcelona. Tesi doctoral inèdita, p. 63; i Carles Prieto, conversa amb l'autor (Barcelona, 9/9/2013)]. Finalment van acompanyar Abad el sindicalista Justiniano Martínez i, en el tercer lloc, l'advocat i exregidor franquista (1954-1958) destacat després en la lluita antifranquista i el catolicisme progressista Agustí de Semir. Jordi Conill va anar finalment de quart i, en el cinquè lloc, va figurar el periodista Rafael Pradas. Després del Vè Congrés del PSUC, Abad i Pradas acabarien al PSC, i Martínez i De Semir deixarien el PSUC amb l'escissió del PCC.

⁹⁴⁵ Carles Prieto, entrevista amb l'autor (Barcelona, 12/12/2012).

⁹⁴⁶ Maria (Maruja) Ruiz Martos va ser la tercera candidata per la cua de la llista al Congrés per Barcelona el 1977 i la quarta per la cua el 1979; la número 12 a la llista de l'Ajuntament de Barcelona el 1983, i la número 45 de la candidatura al Parlament de Catalunya el 1984.

regidors que hi havien tingut algun contacte com Josep Miquel Abad, Rafael Pradas, Ricard Boix i Josep Serra i Martí, es podrien consignar tant sols com a activistes veïnals més o menys genuïns, d'entre els 43 candidats del PSUC a l'Ajuntament, noms com els de Josep Maria Torres, Josep Maria Alibés i Glòria Arbonés. Curiosament, és a les eleccions municipals de 1983 i a les autonòmiques de 1984, després de la crisi de 1981 i de l'escissió i ensulsiada del PSUC el 1982, que el partit recorre més àssiduament a candidats provinents del moviment veïnal, però sempre en llocs de no elecció⁹⁴⁷. D'alguna manera, sembla com si el PSUC reconegués, tard i malament, que no havia aprofitat prou un dels seus principals actius. És la mateixa impressió que donen les conclusions de la reunió del comitè central sobre política municipal i moviment popular celebrada el 20 i 21 d'octubre de 1979, mig any després de la constitució dels ajuntaments democràtics. En el seu desè punt, el PSUC va haver d'aclarir:

“El trabajo del partido en relación al movimiento popular sino [sic] había quedado bastante claro (como se ha dicho en alguna comisión), que quede claro que hacemos un llamamiento a los militantes y simpatizantes del partido a integrarse a participar en las entidades y asociaciones; que llamamos a los comités a no crear – como ha entendido Fariñas- un colectivo especial, sino en los comités en donde haya uno, dos, tres, los camaradas que sean posibles que se dediquen a trabajar en relación al movimiento popular, que puedan montar reuniones, que puedan estimular la participación de los camaradas y al mismo tiempo extraer ideas, extraer reflexiones de esta participación, que se haga progresivamente una elaboración sectorial de la política del partido en las AAVV [...], y que se dé mucha importancia como partido a los momentos de unificación del movimiento

---

⁹⁴⁷ És el cas, per la candidatura municipal de 1983, que van encapçalar Jordi Solé Tura, Jordi Borja, Jordi Conill i Eulàlia Vintó, dels dirigents veïnals de Poblenou Marta Contente i Josep Maria Torres (números 8 i 15); de l'activista de Nou Barris Maruja Ruiz (12); del de Poble Sec Josep Ramon Gómez (19); de l'assistent social de Sant Martí Esperança Esteve (20); del dirigent de Nou Barris Pep Miró (21); de l'activista veïnal de Sant Andreu Isabel Roig (24); de l'activista de Sants Anselm Cartaça (29); del qui esdevindria clau a la Coordinadora de Jubilats i Pensionistes de la FAVB Joan Manuel Velasco (33), i de l'activista veïnal de, successivament, Sant Andreu-Sagrera, Guinardó, Congrés i Vallvidrera Gerard Gual (42). A la llista del PSUC al Parlament del 1984 hi havia els activistes veïnals Maruja Ruiz (número 45), Marta Contente (62), Pep Miró (72), Anselm Cartaça (78) i Tomás Tortajada (81).

popular. [...] La existencia de la Federación de AAVV de Barcelona es un elemento importante para el movimiento de barrios”⁹⁴⁸.

No deixa de ser també significatiu que Carles Prieto, poc després del convuls Vè congrés, deixés abans la militància al PSUC, el 1981, que la presidència de la FAVB, la primavera de 1982, en mans d’un històric militant de Bandera Roja i activista del Casc Antic com Prudenci Sánchez. I que Prieto marxés criticant que “els partits polítics majoritaris han abandonat les associacions de veïns”, davant l’acusació d’alguns regidors de que alguns partits d’esquerra sense representació a l’Ajuntament estaven intentant soscavar el poder consistorial des de la trinxera veïnal⁹⁴⁹. I això que, en realitat, com admet Prudenci Sánchez també per al conjunt del moviment veïnal, “la cultura *psuquera* és la que dominava en la praxis política. Aquesta és la cultura pactista, la cultura interclassista, tot això és un patrimoni *psuquero*”⁹⁵⁰.

En qualsevol cas, qui sí va intentar explotar electoralment sense complexos (però sense èxit) l’actiu que significaven els militants veïnals van ser les forces d’extrema esquerra amb bona implantació en algunes associacions de veïns i presència, fins i tot, a la junta o en comissions de la FAVB. És el cas, especialment, del Partit del Treball (PTE, després PTC), de Bandera Roja (OCE-BR) i de l’Organización de Izquierda Comunista (OIC), que el 1979 va confluïr amb el Moviment Comunista de Catalunya (MCC). De cara a les eleccions municipals va haver-hi un intent de forjar una coalició de totes les forces a l’esquerra del PSUC en base, precisament, a alguns activistes veïnals. L’abril de 1978 es va arribar a redactar un document de bases conjunt de Bandera Roja amb

---

⁹⁴⁸ PSUC. *Un año de ayuntamientos democráticos. 1979-1980*, Secretaria de Política Municipal i Moviment Popular del PSUC, 1980, Barcelona, p. 317-318.

⁹⁴⁹ LUZ, Mercedes. Informació a *Diario de Barcelona*, 20/1/1982, citat per ANDREU, Marc i HUERTAS, Josep M. *Barcelona en lluita. El moviment urbà (1965-1996)*, FAVB, 1996, Barcelona, p. 31.

⁹⁵⁰ Prudenci Sánchez, entrevista amb l’autor (Barcelona, 24/1/2013).

PTC, LCR, PSAN, PSAN-P, POUM, CUM i AC titulat “Per una alternativa comunista a Barcelona”. El document era molt crític tant amb l’etapa de l’alcalde Socías i tots els grans partits com amb la mateixa FAVB, a qui s’acusava d’estar “paralitzada per CDC, recolçada [sic] pel PSUC, de no resolució de cap dels grans problemes socials, contemplant el deteriorament de la ciutat i frenant el Moviment Popular a través de comissions mixtes, i d’espera passiva de la data de les municipals”. Així mateix, el text apuntava a la constitució “d’una Federació d’AAVV de barris en lluita contra l’explotació i sobreexplotació del capital i contra l’ordenació classista de la ciutat”⁹⁵¹. Però, finalment, el sectarisme sempitern de l’esquerra radical va fer que l’experiment, que pretenia situar el 1979 com a cap de llista i, eventualment, regidor el fundador de l’AV Nou Barris i militant de BR Pep Martínez Barceló, no arribés ni tant sols a agafar cos. Així ho recorda Prudenci Sánchez, militant de BR substituït de Carles Prieto en la presidència de la FAVB amb el suport de l’extrema esquerra i l’aquiescència del PSUC:

“A les primeres municipals totes les organitzacions de l’esquerra del PSUC vam intentar fer una candidatura d’Unitat Popular, que li dèiem precisament, i després és un nom que se l’ha apropiat tothom. I *bueno*, baralles pels detalls, per les comes, pels punts, i finalment semblava que hi havia un acord general; si no general, majoritari, perquè fos el Pep [Martínez Barceló] el cap de llista. Però gent del PT s’hi va oposar i finalment també els del MCC. Total, va ser un guirigall, una mena de desencís. Perquè tots sabíem el que podíem esperar des d’un punt de vista electoral, no?”⁹⁵².

El fracàs electoral de l’extrema esquerra el 1979 ja s’havia anunciat el 15 de juny de 1977. En aquella època, el maoista PTE era la força amb més militància i base social a l’esquerra del PSUC, havia escindit la seva gent de CCOO per crear la Confederació de Sindicats Unitaris de Treballadors (CSUT) i tenia implantació en associacions de veïns

---

⁹⁵¹ Arxiu CEHI-CRAI Pavelló de la República, UB. “Per una alternativa comunista a Barcelona”, abril 1978. Fons Documentació de Partits Polítics. DPP (OCE (Br) Arxiu 2) 1/5 (14).

⁹⁵² Prudenci Sánchez, entrevista amb l’autor (Barcelona, 24/1/2013).

tan destacades com les del Bon Pastor i el Clot, a més d'un vocal a la junta de la FAVB: Francesc López. Quan es van convocar les primeres eleccions generals, el 15 de juny de 1977, el PTE encara no estava legalitzat i es va presentar amb la també il·legal ERC, Estat Català i l'Associació Catalana de la Dona sota la fórmula Esquerra de Catalunya-Front Electoral Democràtic, que va encapçalar Heribert Barrera (ERC) seguit de Manuel Gracia Luño (PTE). Aquell grup va protagonitzar l'únic intent descarat d'instrumentalització electoral de la FAVB⁹⁵³. Si més no, així ho reflecteixen les actes de la Federació, on va haver-hi retrets fins a tres vegades, abans i després del 15 de juny, per la petició pública de suport que Francesc López va fer en una assemblea veïnal de Barcelona en nom d'Esquerra de Catalunya i per l'article que ell mateix va signar en una publicació electoral, donant a entendre que aquella candidatura tenia el suport veïnal. L'assemblea extraordinària de la FAVB del 27 de maig va refusar el suport demanat per Esquerra de Catalunya i, per curar-se en salut i evitar mals entesos, va decidir exposar-ho públicament per mitjà d'una nota de premsa. Aquesta, que deixava en evidència el PTE, va provocar una queixa formal de l'AV Clot, d'on provenia Francesc López, que va dur la discussió a la junta de la Federació, el 3 de juny. Així reflecteix l'essència de la polèmica l'acta de l'assemblea de la FAVB del 27 de maig:

“Es comenta la demanda feta per Esquerra de Catalunya per tal que es doni el nostre suport a l'Esquerra de Catalunya. Es comenta aquesta demanda sorprenent i s'acorda, per unanimitat, posar de manifest la posició multipartidista i per lo tant [sic] oberta a tots els partits que sempre ha mantingut aquesta Federació, lo que impossibilita aquest suport demanat. Es donarà un comunicat a premsa en aquest sentit i refusar [sic] el suport a l'Esquerra de Catalunya”.

---

⁹⁵³ El 1977, Esquerra de Catalunya-Front Electoral Democràtic va obtenir 141.959 vots (4,5%) i un sol diputat per Barcelona: el republicà Heribert Barrera. Els molt actius militants maoistes del Partido del Trabajo de España (denominació adoptada el 1975 per l'antic PCE-internacional) es van quedar amb la sensació que ells havien dut el pes de la campanya i que els únics fruits se'ls havia endut una ERC que havia arribat a la transició molt feble de militància, dividida internament i desdibuixada davant de l'opinió pública. Poc després, el PTE es dividí en dos sectors i el més nacionalista, encapçalat per Joan Anton Sánchez Carreté, va ser expulsat. El 1978 es transformà en el Partit del Treball de Catalunya, que a les eleccions legislatives de 1979 obtingué 40.345 vots, just abans de fusionar-se amb l'Organización Revolucionaria de Trabajadores (ORT) amb el nom Partit dels Treballadors de Catalunya. A les eleccions municipals, el PT, que presentava Emília Amat a Barcelona, va obtenir 8.832 vots (1,10%).

El vocal de la FAVB i militant del MCC Iñaki Mingolarra va ser dels més bel·ligerants davant d'aquesta maniobra del PTE, i en va fer sang fins i tot després de les eleccions, a la reunió de junta de la FAVB del 17 de juny. Un fet que no ha de sorprendre ja que la rivalitat més enconada i el sectarisme entre partits, en especial en l'àmbit de l'extrema esquerra, va ser una característica de l'època de la que no va quedar lliure el moviment veïnal. Serveixi d'exemple el contingut i el to de la radiografia partidista que un informe anònim intern de Bandera Roja va fer sobre el moviment veïnal als barris de Poblenou, Besòs, Sant Martí i la Verneda, en una data indeterminada de finals de 1977 o 1978.

En aquest document s'admetia que BR no tenia cap militant al Besòs i també s'afirmava que el partit no actuava ni al Poblenou ni a Sant Martí, on havia abandonat feia poc l'associació de veïns "ya que su rentabilidad era practicamente nula" en estar "totalmente copada por el PSUC" i pel fet que "las luchas habidas últimamente de ocupación de solares fueron impulsadas por los propios vecinos afectados, interviniendo la AV posteriormente, de forma oportunista y burocrática, concluyendo con la aceptación del pacto social en los barrios". Sobre l'AV Verneda Alta, on BR sí confessava tenir-hi cinc militants -dos a la vocalia d'urbanisme, dos més a la vocalia de dones i una a la d'ensenyament, que al seu torn era la presidenta de l'AMPA de l'Institut Bernat Metge-, l'informe deia que les forces que actuaven a l'entitat eren "OIC y tendencia, LCR, PSC, PC[E]-ml, y CNT y anarcos en general". De la OIC, que havia fundat l'associació i en tenia el control -comptava, enquadrat en la denominada *tendència*, amb la figura del president, Marc Genestà-, l'informe de BR deia que els consellistes duïen una "práctica totalmente sindicalista [...], abierta y asamblearia" però "de poca decisión, de cautela a la hora de discutir conjuntamente nuestra política". Sobre els tres militants trotskistes identificats com a tals a l'AV Verneda Alta, BR en

destacava la seva “poca incidencia [...], siempre desbordados por la iniciativa de OIC y por la nuestra, debido a la poca elaboración que LCR tiene del movimiento de barrios”. De l’únic militant del PCE-ml s’informava que “su practica en la A[V] es correcta, su incidencia es muy poca”. I dels tres o quatre militants identificats del PSC, alguns d’ells fundadors de l’AV Verneda Alta, es constatava que, abans del 15 de juny de 1977, un parell havien abandonat el partit i seguien a l’associació mentre els altres havien fet just el contrari; en tot cas, d’aquests socialistes BR deia que “tenían una práctica sindical muy de *izquierda* por lo que no había dificultad en el trabajo conjunto de la A[V]”⁹⁵⁴.

Precisament Bandera Roja, que tenia una llarga tradició d’incidència i reflexió sobre el moviment veïnal, es va passar la transició intentant entendre, amb llargs i espessos informes i debats interns, com i per què no acabaven de triomfar les seves tesis⁹⁵⁵. Fins i tot va arribar a editar, l’octubre de 1977, un llibret de 30 pàgines amb l’exposició de la seva estratègia en el que definia com “una gran batalla política”. A saber: “Convocadas probablemente para el mes de junio de 1978, las elecciones municipales adquirirán de hecho la naturaleza de unas nuevas elecciones generales que deberán aprobar o rechazar en su totalidad los actuales planes del bloque burgués de hacer recaer todos los costes de la crisis capitalista sobre los trabajadores y sectores de la pequeña burguesía, y de

---

⁹⁵⁴ Arxiu CEHI-CRAI Pavelló de la República, UB. “Encuesta movimiento barrios” (anònim i datable a finals de 1977 o 1978). Fons Documentació de Partits Polítics. DPP (OCE (BR) Arxiu 2) 2/3 (7).

⁹⁵⁵ Això inclou taules rodones com les celebrades els dies 2, 9 i 16 juny de 1978 i que, moderades respectivament per Prudenci Sánchez, Joan Oms i Pep Martínez Barceló, van comptar amb la participació de l’advocat Agustí de Semir; l’exalcalde de Pamplona i candidat abertzale Javier Erice; el regidor milanès de Democràcia Proletària Emilio Molinari, i els dirigents veïnals Antoni Lecha, Marc Genestà, Antonio Fernández i el propi Prudenci Sánchez. I inclou també documents com “Informe movimiento popular” (anònim i datable a finals de 1976 o inicis de 1977); “Encuesta movimiento barrios” (anònim i datable a finals de 1977 o 1978); “Sobre los ayuntamientos” i “Acerca de la Federación de Asociaciones de Vecinos y el movimiento de barrios” (anònims i sense data, però atribuïbles a Pep Martínez Barceló durant el 1978); “Sobre la situación actual del movimiento popular en Barcelona” (signat “camarada Chapo” [Francisco Martínez, de l’AV Verdum], 11/9/1978), i “Reorganizar nuestro trabajo en Barcelona en el próximo período” (signat Comitè Zona Norte, novembre 1978). Vegeu CEHI-CRAI Pavelló de la República, UB. Fons Documentació de Partits Polítics. DPP (OCE (BR) Arxiu 2) 2/3 (2 i 7); DPP (OCE (BR) Arxiu 2) 1/5 (5); DPP (OCE (BR) Arxiu 2) 2/3 (16 i 8), i DPP (OCE (BR) Arxiu 2) 1/5 (6).

consolidar una democràcia restringida como mera forma del régime autoritariu del Estado del capital”⁹⁵⁶. I quan va arribar el moment de la veritat –no pas el juny de 1978, sinó l’abril de 1979- , tot i fracassar en la seva idea de vertebrar una coalició d’unitat popular amb la resta de l’extrema esquerra a les eleccions municipals, BR ho va donar tot (sense cap èxit) en la candidatura Comunistes de Catalunya⁹⁵⁷.

Val la pena ressaltar que tant en la llista com en la campanya electoral de BR van tenir un protagonisme destacadíssim molts membres d’associacions de veïns. Entre els 10 primers noms de la candidatura que encapçalava Pep Martínez Barceló hi havia la feminista del Casc Antic Lola Irun; el líder de CCOO al Metro de Barcelona, Josep Aragonès; el vicepresident de l’AV Turó de la Peira, Jorge Falcón; el president de l’AV Trinitat Nova, Antonio Fernández; la membre de l’AV Esquerra de l’Eixample Lurdes Girona, i el vocal de jubilats de la Sagrera, José García. I als cartells i díptics de propaganda, editats en castellà sota el lema “Somos los comunistas de tu barrio. Llevaremos la lucha del pueblo al ayuntamiento”, donaven la cara els primers candidats i altres dirigents veïnals, com Prudenci Sánchez (Casc Antic), Maria Olivares i Josep Toda (Verneda), Eduardo Fernández (Prosperitat) i Bea Cuadrillero (Trinitat)⁹⁵⁸.

Per la seva banda, la OIC i el MCC, que el febrer de 1979 es van fusionar i a les eleccions municipals ja es van presentar units a Barcelona sota el lideratge de la

---

⁹⁵⁶ Arxiu Naya. OCE-BANDERA ROJA. *Los comunistas ante las elecciones municipales. Resoluciones del II pleno del comité central de la Organización Comunista de España (Bandera Roja)*, OCE-BR, octubre 1977, Barcelona, p. 3.

⁹⁵⁷ A les eleccions municipals del 3 d’abril de 1979 a Barcelona, la llista Comunistes de Catalunya, que incloïa Bandera Roja i els minúsculs Partit Comunista dels Treballadors i PCC, la va encapçalar el dirigent veïnal de Nou Barris Pep Martínez Barceló. Va obtenir 6.148 vots (0,76%).

⁹⁵⁸ Arxiu CEHI-CRAI Pavelló de la República, UB. Fons Documentació de Partits Polítics. DPP (OCE (BR) Arxiu 2) 2/1 (2). El document no és prou clar i enlloc d’Eduardo Fernández de Prosperitat podria tractar-se d’Antonio Fernández de Trinitat Nova, segons Andrés Naya, en conversa amb l’autor.

feminista Empar Pineda⁹⁵⁹, van pugnar per la intenció inicial d'OIC de que fos el dirigent veïnal de Nou Barris i membre de la junta de la FAVB Andrés Naya qui figurés a la candidatura. Entrevistat per Jaume Fabre (i caricaturitzat amb el puny enlaire pel ninotaire Puyal), el setembre de 1978 Andrés Naya declarava: “La nostra intenció, amb vista a les eleccions, és de formar una aliança el més àmplia possible de l'esquerra. Vist que els socialistes prefereixen anar sols i els comunistes proposen una aliança des d'ells cap al centre, haurem d'anar amb partits situats a l'esquerra de socialistes i comunistes. Hi ha hagut ja una reunió de grups com MC, PTE, ORT, BR, PSAN, LCR i alguns altres per començar a negociar aquesta possible candidatura”. I sobre la relació entre els partits i la FAVB, Naya deia en la mateixa entrevista: “És cert que hi ha molt oportunisme, fins i tot entre l'esquerra. A l'última reunió de la Federació ja es van començar a veure cares noves. Molta gent que fins ara no havia fet res als barris, ara s'hi llançarà. Però els qui hem estat lluitant molts anys per una ciutat millor haurem de fer concessions als qui només han treballat en altres camps, per tal de decantar la correlació de forces a favor de l'esquerra”⁹⁶⁰.

De forma similar a BR, l'OIC també va mantenir a Barcelona intensos debats interns sobre el paper del moviment veïnal durant la transició. Alguns van transcendir públicament, com quan l'anomenada “Tendencia de OIC” -on hi havia dirigents veïnals com Marc Genestà, enfrontats al líder del partit, Dídac Fàbregas⁹⁶¹ - es va esplaiar, el

---

⁹⁵⁹ A les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979 a Barcelona, la candidatura del MCC, que englobava OIC i que liderava la feminista Empar Pineda, va obtenir 4.259 vots (0,53%).

⁹⁶⁰ Arxiu Naya. FABRE, Jaume. “Naya (OICE): candidatura d'unitat popular”, a *Avui*, setembre de 1978, Barcelona, en una data indeterminada dins de la sèrie “Els homes de les municipals”.

⁹⁶¹ Dídac Fàbregas (Ripollet, 1947), conegut pel noms de guerra *El Pájaro* o *Pájaro Loco* i Jerónimo Hernández, va ser un obrer metal·lúrgic i dirigent de CCOO que el 1969 va ser processat pel TOP. Militant del FOC, va ser fundador dels Círculos Obreros Comunistas i, el 1975, de la Organización de Izquierda Comunista de España, de la que en va ser el secretari general. Va dimitir el gener de 1978 en no acceptar la posició majoritària d'explorar la fusió amb el MC. Immediatament es va afiliar al PSC-PSOE, on va ser nomenat responsable de política municipal i urbana. Serà amb ell en aquest càrrec que, el 1981, el PSC-PSOE abandonarà la FAVB fins el 1985. Fàbregas va fer carrera en càrrecs polítics de confiança

gener de 1978, en una entrevista a la revista *Teoría y práctica*. Entre altres coses, criticava cert menysteniment de la direcció d'OIC pel paper de les associacions veïnals:

“En el terreno municipal se registra un abandono de las AAVV si bien no en la práctica, sí en el papel que se les otorga en la actualidad, ya que se las considera exclusivamente como elemento democratizador de los Ayuntamientos. Al mismo tiempo esto se corresponde con una política determinada cara a las elecciones municipales en las que se postula una alianza con el PCE-PSUC/PSOE-PSC, alianza que además de ser utópica esconde ya el plantemamiento de lo que se entiende hoy en la dirección de OIC por política realista”⁹⁶².

D'altres debats, en canvi, van quedar recollits només en informes i documents interns d'OIC que, com en el cas de BR, també radiografiaven una per una la incidència de totes les forces polítiques al moviment veïnal de Barcelona⁹⁶³. Així, en un “Plan de intervención y trabajo para el frente de barrios”, datable el 1977, es reconeixia l'hegemonia d'un PSUC “presente en todas las zonas” i amb una “política general democrático-burguesa más vendible en los barrios que en las fábricas” per les seves “explícitas invocaciones interclasistas”. Del MCC es reconeixia la seva influència en alguns centres juvenils i coordinadores però es criticava la “manera superburocrática” d'actuar en les associacions de veïns on incidia. Pel que fa al PTE, l'OIC criticava que

---

socialista a Catalunya i Espanya. El 1985 va deixar la política i es va dedicar a l'activitat empresarial. És autor de llibres de combat ideològic i sindical als anys 70 com *Aproximación a la historia de Comisiones Obreras y de las tendencias forjadas en su seno* (Cuadernos de Ruedo Ibérico, núm. 39-40, octubre 1972-gener 1973) i *La lucha política y económica en la formación de la conciencia de clase* (OICE, Barcelona, 1975). Posteriorment ha escrit *España en la encrucijada: evolución o involución* (Libros del Bronce, 1997, Barcelona, amb pròleg de Joaquín Leguina); *La democracia en la España del siglo XXI* (Viena, 2007, Barcelona); *Por un nuevo pacto social y político* (Centre d'Estudis Jordi Pujol, 2010, Barcelona), i *El Estado subvencionador contra el Estado del Bienestar* (Viena, 2012, Barcelona).

⁹⁶² “Debate político con la Tendencia de OIC (Barcelona)”, a *Teoría y práctica*, núm. 15 (gener 1978), Equipos de Estudio Reunidos, p. 24.

⁹⁶³ CEHI-CRAI Pavelló de la República, UB. “Historia movimientos populares en Barcelona, 9 Barrios”; “Qué significado tiene en el momento actual la lucha popular en nuestro pueblo”; “Esquema de discusión sobre nuestra valoración política de las AV”; “Plan de intervención y trabajo para el frente de barrios”; “Presente y futuro de las asociaciones de vecinos”; “Las elecciones municipales: una próxima batalla para la que nos tenemos que preparar”; “Ante la cuestión del Ayuntamiento”; “Ejes de nuestra táctica hoy en barrios”, i “Algunos aspectos a considerar hoy respecto a las asociaciones de vecinos”. Fons Documentació de Partits Polítics. DPP (OICE) 1/3 (15), i DPP (OICE) 2/4 (1, 2, 8, 10, 11, 12, 15, 21).

mirava “al frente de barrios como un apoyo al frente sindical” i que, en conseqüència, havia “copado gran parte de las vocalías laborales de AV de Barcelona coordinándolas en forma *stalinista*”. A Bandera Roja se li reconeixia pes en alguns barris, “hegemonía en la Coordinadora de la Vivienda” i unes línies d’actuació que convergien “mucho” amb les d’OIC. De grups trotskistes, maoistes, consellistes i autònoms com “ORT, UCL, AC, Ligas” i el POUM es deia que tenien “presencias puntuales con poco peso”, i poc clares o massa ideologitzades, amb l’excepció del POUM, a qui s’atribuïa ua “línea acertada aunque poco elaborada”. Finalment, OIC reconeixia un “notable peso” de la Democràcia Cristiana (UDC) al moviment veïnal de la Zona Franca i que “PSOE i CSC hegemonizan también algún barrio”⁹⁶⁴. No se cita en canvi la UCL, amb certa presència a Roquetes, el Besòs i La Mina.

Malgrat els molt mals resultats de tota l’extrema esquerra a les eleccions municipals de 1979, el seu paper i els seus debats interns en relació al moviment popular o urbà tenen interès més enllà de les claus partidistes i veïnals en tant que destacats exmilitants d’aquestes forces polítiques protagonitzarien, en qualitat de tècnics o de càrrecs polítics de segona fila, sobretot en l’entorn del PSC, el desplegament de la nova administració municipal democràtica. Així ho descriu el militant llibertari i fundador, el 1974, de la revista *Ajoblanco*, Toni Puig, des de 1979 un dels més destacats assessors de comunicació i gestors de tots els alcaldes socialistes de Barcelona fins el 2011:

“La mayoría de los que capitaneaban el rediseño de la ciudad provenían de partidos trotskistas, maoístas, leninistas... Se sabían vanguardia y como tal actuaban: las decisiones eran buenas, oportunas. Pero se tomaban en despachos. Eran buenas porque la mayoría todavía no habían perdido el olor a combate, a gente, de la clandestinidad, respiraban luchas por la ciudad y la vida mejor. Junto a ellos estábamos los técnicos con los pies en el barro de la cotidianidad,

---

⁹⁶⁴ CEHI-CRAI Pavelló de la República, UB. “Plan de intervención y trabajo para el frente de barrios”, anònim i datable el 1977. Fons Documentació de Partits Polítics. DPP (OICE) 2/4 (8).

trabajando de tu a tu con los ciudadanos. Aún así, algunas de las decisiones que se tomaron olían a capricho. Con los años se incrementó”⁹⁶⁵.

Però no avancem el relat i situem-lo de nou en la perspectiva electoral oberta el 1977 i no tancada fins dos anys després, quan tothom veia les eleccions municipals com la gran oportunitat real de ruptura o transformació democràtica. Des del Govern d'Adolfo Suárez, que les va endarrerir tant com va poder, fins, com ja hem vist, tots els partits d'esquerra i, fins i tot, els militants llibertaris teòricament refractaris a la democràcia parlamentària. És el cas de Toni Puig, que 30 anys després feia aquesta reflexió, no exempta d'elements autojustificatius que, alhora, il·lustren la singularitat de Barcelona:

“¿Qué hacemos con la inmediata democracia municipal? Muerto Franco en la cama para vergüenza de todos, volado por los cielos de Madrid su sucesor ultraortodoxo, la democracia estatal abrió fronteras, armarios, aireó. Las elecciones municipales eran la gran oportunidad para las ciudades: para su cotidianidad y futuro largamente soñado. En Barcelona la campaña fue intensa: reñida, nueva. Los ciudadanos optamos por un gobierno de coalición –fuimos sabios- claramente de centro izquierda. Muy joven y para añadir suspense, inexperto. Barcelona lo esperaba todo de él. Y, a la vez, había un velo de distancia: ¿serán capaces? ¿Por dónde empezarán? La izquierda más radical estaba desencantada. La derecha –en Barcelona siempre muy civilizada- se travistió de nacionalismo folclórico y ocupó el gobierno autonómico. La plaza de Sant Jaume, epicentro del poder político de la ciudad, estaba ocupada por el pluralismo. Muy Barcelona”⁹⁶⁶.

Les associacions de veïns i la FAVB, més enllà de la influència exercida sobre elles pels partits a través dels militants compromesos amb el moviment veïnal, no van ser de cap manera immunes als dilemes plantejats pel nou escenari de democràcia parlamentària, representativa i molt més electoralista que no pas participativa, que es va configurar

---

⁹⁶⁵ PUIG PICART, Toni. *Marca ciudad. Cómo rediseñarla para asegurar un futuro espléndido para todos*, Paidós, 2009, Barcelona, p. 88.

⁹⁶⁶ PUIG PICART, Toni. *Marca ciudad. Cómo rediseñarla para asegurar un futuro espléndido para todos*, Paidós, 2009, Barcelona, p. 80.

durant el procés de transició; també en l'àmbit local. Les relacions entre la FAVB, i el moviment veïnal en general, i els partits polítics es van anar tensant, des de la mort de Franco, a mesura que l'evolució del procés de transició va fer veure tothom que, en un moment o altre, la celebració de les anhelades eleccions, generals i municipals, alteraria inevitablement els papers que els diferents actors havien exercit fins aleshores. Ras i curt: com aclariria Anna Alabart en una reflexió redactada precisament durant la jornada electoral del 28 d'octubre de 1982 (quan el PSOE es va fer amb la majoria absoluta a tot l'Estat), l'excepcionalitat del moviment veïnal estructurat com a moviment socio-polític s'acabaria en bona mesura, i no per voluntat pròpia, a partir de l'articulació del sistema partidista sorgit de la transició⁹⁶⁷.

El moviment veïnal va ser conscient d'això molt abans de l'inici públic de la seva crisi, que se sol situar erròniament el 1979 i que s'explica de forma simplista per la incorporació (o cooptació) de molts dels seus quadres a les noves institucions democràtiques, en especial els ajuntaments i partits polítics. Persones tant ben coneixedores de la realitat urbana, associativa i sociopolítica de la Barcelona de la transició com Josep Maria Huertas ja van detectar símptomes de crisi veïnal als anys 1976 i 1977⁹⁶⁸. Però es que hi ha documents veïnals que ho acrediten de forma fefaent. Per exemple, un informe de juliol de 1978 de la Coordinadora d'AV de Santa Coloma de Gramenet, que entre d'altres coses, diu textualment:

“La situación creada a partir del 15 de junio de 1977 repercute innegablemente en el Mvto. Ciudadano organizado, las AA de VV. Se abre un cierto reflujó en cuanto a la participación popular y una desorientación en cuanto a los objetivos y tareas que en la nueva situación deben jugar las AA de VV. Entre otros elementos

---

⁹⁶⁷ ALABART, Anna. “El moviment veïnal de Barcelona i la seva imatge”, a *Nous Horitzons*, núm. 81, Barcelona, 1982, p. 20-24.

⁹⁶⁸ HUERTAS, Josep Maria i VILASERÓ, Manuel. “Los barrios de Barcelona en conflicto”, a AA.DD. *Las asociaciones de vecinos en la encrucijada. El movimiento ciudadano en 1976-77*, Ediciones de la Torre, 1977, Madrid, p. 17-44.

porque dejan de ser las protagonistas más importantes de las acciones municipales ya que aparecen los partidos, los sindicatos y otras organizaciones de tipo cultural en la arena de la lucha ciudadana. Las elecciones municipales y los nuevos consistorios *democráticos* que estas originan agudizan más el problema, ya que canalizan a través del Ayuntamiento una parte importante del protagonismo político en los municipios.

Por ello, es cierto que las AA de VV han visto disminuir sus actividades y también la participación se ha visto menguada por el abandono de militantes activos que han pasado a hacer un trabajo exclusivo de partido, por una parte, y por la excesiva confianza de muchos vecinos y vecinas en los nuevos consistorios como si estos pudieran solucionarlo todo, por otro”⁹⁶⁹.

Més il·lustratiu i primerenc encara és un document elaborat i fet públic per l'AV Vila de Gràcia just abans de les eleccions generals del 15 de juny de 1977. Enfront de la imatge de l'anomenada “festa de la democràcia” que s’ha volgut petrificar com a foto fixa (i reiterada fins al tòpic) d’aquell moment històric, aquest document mostra els sentiments de recel, d’exigència i de major ambició participativa i democràtica, i també d’inevitable desencís, que el moviment veïnal va viure respecte la democràcia reivindicada, fins i tot abans de que es configurés el sistema de partits.

“Fins ara, la nostra Associació ha pres sempre una postura antifeixista i a favor de les llibertats democràtiques i nacionals. És en aquest sentit que valorem que la victòria en les properes eleccions dels partits o coalicions electorals que més s’han destacat en la lluita pels nostres drets durant els anys de dictadura serà positiva per al futur del nostre barri.

Ara bé, nosaltres creiem que l’autèntica democràcia és aquella que es construeix amb la participació activa i conscient de tot el poble. Pensem que només podrem edificar una societat veritablement lliure en la mesura en què tots ens hi comprometem. Això vol dir que cal que tots i cada un de nosaltres ens unim per conquerir aquesta nova societat igualitària i sense cap mena d’opressió, aspiració aquesta cada cop més sentida entre les classes populars del nostre poble.

Per tot això, cal estar alerta i no oblidar que en aquests moments se’ns atorga una democràcia retallada, una democràcia en la que encara es limita la lliure expressió de les idees, una democràcia en la qual continuen encara els privilegis pels de sempre i els efectes d’una societat capitalista en crisis recauen sobre el poble

---

⁹⁶⁹ Arxiu FAVB. COORDINADORA DE ASOCIACIONES DE VECINOS DE SANTA COLOMA DE GRAMENET. “Participación en las AA de VV y campos de intervención en las mismas”, 25/7/1978, Santa Coloma de Gramenet.

treballador mentre els capitalistes s'enduen a Suïssa milions i milions de pessetes a costa nostra.

Pensem que l'Associació de Veïns és un instrument que tenim les classes populars de Gràcia, tots els veïns de Gràcia, per a practicar l'autèntica democràcia i desenmascarar falsos demòcrates. [...]

Per això pensem que l'Associació de Veïns [ha de] ser: [...] Una eina independent dels partits polítics i de l'Ajuntament. Independent dels partits perquè a l'Associació, malgrat que ens trobem veïns de diferents idees, tots estem units per uns mateixos interessos i això és primer que tot”⁹⁷⁰.

És precisament en aquesta mateixa línia d'exigència democràtica i d'aprofundiment dels mecanismes de participació ciutadana que la FAVB es va posicionar, amb una exquisita neutralitat partidista (que no vol dir apolítica) davant de les primeres eleccions municipals de Barcelona, convocades pel 3 d'abril de 1979. Entre el 2 i l'11 de març, just abans de l'inici oficial de la campanya electoral, la FAVB va organitzar unes ambicioses jornades sobre participació ciutadana amb debats, taules rodones, una exposició de cartells i premsa de barris i una assemblea de la FAVB, celebrat tot en diferents escenaris: els propis locals de la Federació, el Col·legi d'Arquitectes, l'Ateneu Popular La Flor de Maig del Poblenou, la capella gòtica de l'Antic Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, els vells tallers de Renfe al Clot i les Rambles. Com proven nombroses còpies de cartes de l'arxiu de la FAVB, el seu secretari aleshores, Andrés Naya, va convidar partits i entitats de la ciutat i d'arreu de Catalunya, mentre que el vicepresident Ramon Cervelló feia els contactes amb l'Ajuntament, i concretament amb el delegat de Cultura, Joan de Segarra, per a la cessió d'espais. Ja va ser cosa directament del

---

⁹⁷⁰ CEHI-CRAI Pavelló de la República UB. “L'Associació de Veïns Vila de Gràcia davant l'actual situació política”. Fons de Fulls Volants. FV 1977/1. Associacions de veïns i barris.

president, Carles Prieto, passar la factura de les jornades, per un import total de 195.000 pessetes, a l'alcalde accidental, Manuel Font Altaba, el 14 de març⁹⁷¹.

Als debats es van tractar temes d'urbanisme, habitatge social, equipaments escolars i ateneus populars, però sempre amb el *leit-motiv* de la participació ciutadana. A les jornades van participar-hi noms com els arquitectes Oriol Bohigas, Enric Sòria, Joan Jubert, Albert Viaplana, Josep Pla, Rafael Cáceres, Manuel de Solà Morales i Ricard Pié, així com l'aleshores encara delegat municipal d'Urbanisme Joan Antoni Solans. Fins i tot l'excalcalde Josep Maria Socias Humbert va arribar a passar per l'Ateneu La Flor de Maig en una taula al costat de Josep M. Huertas. I, lògicament, també representants de totes les candidatures que concorrien a les primeres eleccions municipals democràtiques. De fet, es va celebrar un debat obert amb la majoria de caps de llista a l'Ajuntament (només va fallar Narcís Serra, substituït per Pasquall Maragall) que sentaria el precedent, encara vigent, de que és la FAVB qui organitza un debat amb tots els alcaldables en un lloc públic cada cop que hi ha eleccions municipals. La part lúdica inicial de les jornades la va posar l'orquestra de Rudi Ventura, que va amenitzar, el 3 de març, al Clot, un gran ball reivindicatiu dels terrenys de Renfe a la ciutat. I la clausura va anar a càrrec dels Comediants i els Germans Poltrona, que l'11 de març van actuar en plena Rambles, entre paradetes de moltes associacions de veïns i just abans de la presentació pública del Memoràndum-Manifest de la FAVB de cara a les eleccions municipals, del qual es van editar 5.000 exemplars en català i 5.000 en castellà.

Aquest document de la FAVB, de vuit pàgines il·lustrades amb fotos d'Agustí Carbonell cedides per *Mundo Diario*, va centrar en certa manera no tant sols la

---

⁹⁷¹ En una carta enviada a l'alcalde accidental Manuel Font Altaba, datada el 14 de març de 1979, el president de la FAVB, Carles Prieto, detallava que les jornades havien costat 50.000 pessetes en propaganda; 53.000 pessetes pel muntatge de l'exposició de premsa de barri; 16.000 pessetes per l'edició de 10.000 exemplars del Memoràndum-Manifest; 26.000 pessetes en pancartes i plànols, i 50.000 pessetes en concepte d'una actuació dels Germans Poltrona.

campanya i els programes electorals de tots els partits, sinó que va prefigurar reivindicacions o cavalls de batalla ciutadans alguns dels quals encara es mantenen vigents. I a les autoritats governatives ja teòricament democràtiques, amb el governador civil José María Belloch al capdavant, els va semblar un document prou subversiu com perquè la Brigada Regional d'Informació de la Jefatura Superior de Policia de Barcelona en fes un informe-resum de dues pàgines que es va enviar al comissari general d'Informació del Ministeri de l'Interior, a Madrid⁹⁷². El text, aprovat en assemblea però treballat per un nucli de quatre persones⁹⁷³, demanava “una actuació urbanística orientada prioritàriament a la millora de la qualitat de vida als barris, com és la creació de places i espais verds, [...] un urbanisme humanitzant que, davant les desigualtats d'una ciutat classista, actuï desigualment. Primant els barris menys dotats, més desequipats, per sobre de les grans actuacions de prestigi i d'imatge”. Això incloïa pioneres demandes d’“ecologia urbana”; de polítiques d’habitatge social en paral·lel a la reivindicació d’eradicació del barraquisme; i un replantejament de determinades obres en marxa, com l’ús dels túnels de Collserola per al “transport públic” i l’oposició a alguns trams dels cinturons de ronda. A la vegada, per a la Barceloneta i el Poblenou es reclamava una actuació amb una expressió que faria fortuna: “És necessari recuperar una Barcelona de cara al mar”.

En matèria d'ensenyament i cultura, el Memoràndum-Manifest exigia més equipaments escolars, enfortir la municipalització de les guarderies, dotar de recursos l'educació especial i accelerar el traspàs de competències a la Generalitat, així com la creació d'una xarxa d’“ateneus populars, centres cívics o casals de barri” i equipaments

---

⁹⁷² AHGCB. “Las asociaciones de vecinos de Barcelona presentan su programa de gobierno de cara a las próximas municipales”, informe de la Jefatura Superior de Policia de Barcelona al comissari general d'Informació de la Jefatura del Servicio de Operaciones Informativas, 14/3/1979. Fons Governadors Civils. Caixa 331, Reg. 523.

⁹⁷³ Andrés Naya, conversa amb l'autor (Barcelona, 2013).

esportius que fos “la base d’una política cultural per a la ciutat, ambiciosa i que modifiqui l’actual raquitisme cultural de la massa urbana”. També s’incidia en la “recuperació de festes i tradicions de barris i de la ciutat, com les festes majors i el Carnestoltes”. Pel que fa a la sanitat, es reclamaven centres de salut als barris i hospitals de zona “gestionats o controlats” conjuntament per l’Ajuntament, els treballadors i els usuaris, així com centres de planificació familiar “lligats a les AA de VV o a grups feministes”. Igualment, es demanaven residències i equipaments per a la gent gran, pensions dignes i el manteniment de la gratuïtat del transport públic per a jubilats recentment guanyada. En aquesta matèria, la FAVB apostava per la “primacia” del metro i els autobusos i exigia de l’Estat que assumís el dèficit històric d’inversions i diners acumulat en aquest àmbit de les infraestructures.

Però el rovell de l’ou del Memoràndum-Manifest, fins al punt que s’hi dedicava més d’una quarta part de la seva extensió, era l’exigència d’una participació ciutadana real, que no es conformava en anar a votar cada quatre anys. S’exigia del nou Ajuntament que fos “autònom”, “descentralitzat”, “transparent” i “no presidencialista”. Es reivindicaven les associacions de veïns i el moviment associatiu en general com eines de participació “unitàries i pluralistes”, “obertes a tothom”, “reivindicatives”, “independents” i “democràtiques”. També s’exigia que fossin reconegudes institucionalment com a interlocutores per les administracions i, en conseqüència, se’ls otorgués una cosa que el 2014 encara restava pendent: la seva classificació com a entitats d’interès públic, amb els conseqüents beneficis econòmics i tributaris. Finalment, i a través d’una futura llei municipal catalana, la FAVB exigia tot això i, a més a més, coses tan concretes com el dret de les entitats veïnals “a participar amb veu” a tots els plens, comissions i consells municipals; l’obligació de consulta de l’Ajuntament “als ciutadans i a les entitats representatives a l’hora d’emprendre

actuacions decisives” com pressupostos, programes i plans d’actuació; tenir dret d’informació i de proposta regulada en els plens; l’establiment de referèndums municipals “per qüestions de transcendència amb la demanda d’un número determinat de ciutadans o per decisió del ple”, inclosa “també la possibilitat de revocar la corporació”.

El Memoràndum-Manifest conclou amb una declaració de principis que no obviava ni la memòria històrica ni referències socialitzants i sobre les classes socials: “Tots aquests drets són possibles i és necessària la seva reglamentació. És oportú recordar que la llei municipal de Catalunya de 1934 en recollia la major part. [...] Si volem aconseguir una ciutat diferent, contrària a l’especulació i el gran capital urbà, en la nova situació de democràcia municipal és fonamental desenvolupar el moviment associatiu. [...] Fem una crida a tots els veïns de Barcelona a participar en les activitats de les associacions, a fer-se socis, a fer noves associacions. I també és el moment de cridar les associacions a enfortir la coordinació i la col·laboració entre elles i a utilitzar la Federació d’Associacions de Veïns com un instrument útil per a la ciutat”⁹⁷⁴.

Aquesta crida final evidencia, en certa manera, el temor de la mateixa FAVB al buidatge de les associacions de veïns després de la constitució dels nous ajuntaments democràtics. Però el tòpic que atribueix a les eleccions municipals de 1979 i a la cooptació de quadres veïnals pels nous ajuntaments democràtics la desmobilització i la crisi de les associacions de veïns és això: un tòpic. Amb molts elements que el fan verosímil, és veritat. Però un tòpic fonamentalment fals, com a mínim pel cas de Barcelona; una altra cosa és la realitat d’altres municipis metropolitans, on el buidatge de les entitats veïnals sí va ser gairebé absolut⁹⁷⁵, o la realitat d’altres ciutats espanyoles.

---

⁹⁷⁴ FAVB. “Memoràndum-Manifest”, Barcelona, 11 de març de 1979.

⁹⁷⁵ “Els líders de les associacions vam entrar a l’Ajuntament. A Barcelona és diferent, però a l’Hospitalet sí, en el cas de l’Hospitalet va ser així. És que és molt diferent Barcelona que l’Hospitalet en aquest sentit.

A la capital catalana, els símptomes de crisi del moviment veïnal es van començar a manifestar, paradoxalment, en l'època del seu màxim esplendor, entre 1976 i 1977. Ja hem analitzat el fracàs inicial de la campanya de la FAVB contra Viola, després relançada amb èxit; i hem vist amb detall la crisi de la Federació de resultes del *putsch* fallit de Nou Barris. També hem vist exemples de testimonis i documentació que permeten fixar l'inici de la crisi del moviment veïnal el 1976 o 1977, just abans de les primeres eleccions generals. El 1978, la sensació de crisi ja estava estesa i convivia contradictòriament amb la vitalitat del moviment veïnal. Ho va deixar escrit Manuel Castells per al conjunt d'Espanya tot citant com a font el president de la FAVB: "Pese a esa vitalidad de lucha y de actividad asociativa, el movimiento ciudadano está en crisis. No en crisis de actividades, sino en crisis de perspectivas. Porque, como dice Carles Prieto, presidente de la Asociación de Vecinos de Barcelona, 'las Asociaciones de Vecinos existen hoy, pero sólo existirán mañana si son un instrumento de participación'"⁹⁷⁶.

El cas és que el tòpic però ineludible punt d'inflexió de 1979, amb totes les conseqüències de les eleccions municipals i de l'elecció dels nous ajuntaments democràtics, va quedar atenuat a la ciutat de Barcelona pel manteniment en el moviment veïnal, bé sigui a moltes associacions o bé a la FAVB, d'un nucli compromès de militants que no van cedir ni als cants de sirena dels partits ni al desànim generalitzat de

---

[...] Van passar dues coses: les associacions es van quedar sense un adversari. És a dir les associacions es van construir amb un adversari que era l'administració, hi havien diferències hi havia problemes però bueno... i no només això sinó [que] per primera vegada a l'ajuntament es veia... Jo recordo els primers quatre anys, les experiències més positives, perquè veies com la ciutat anava canviant. [...] Hi havia un procés de transformació de les coses més urgents. Per tant les associacions de veïns no tenen adversari. I a l'ajuntament recordo el programa d'actuació que vam fer: eren les reivindicacions de les associacions de veïns i van desaparèixer, en bona part, els dirigents. I aquí es va crear un buit, jo recordo discussions nostres i debats de bon rotllo, de quin era el paper de les associacions en aquest nou estadi. [...] Però a l'Hospitalet no hi va haver cap consigna ni molt menys, no només d'això, sinó que hi vam fomentar la participació en assemblees, en els barris. Però jo crec que es va produir el buit, que jo crec que en bona part és un repte que hi ha de quin és el paper de les associacions de veïns en la societat democràtica". Joan Saura, entrevista amb l'autor (Barcelona, 4/11/2012).

⁹⁷⁶ CASTELLS, Manuel. "El movimiento ciudadano está vivo", a *La Calle*, juny 1978, Madrid, p. 34.

l'anomenat *desencanto*. Així ho relata Carles Prieto, des de la seva doble experiència a la FAVB i al PSUC:

“Després de les eleccions municipals, en les reunions del PSUC de base, clar, ¿què passa? Es parla més de l'Ajuntament que del barri. La política passa per aquí i és molt més fàcil, diguem-ne. I, efectivament, es canvia el punt de mira i, mica en mica, la gent abandona. [...] Jo crec que, des d'un punt de vista voluntarista, des de la comissió de política municipal del partit s'intenta que això no passi, però va ser voluntarista. Jo recordo que, acabades les eleccions municipals, es fan reunions d'alcaldes i regidors del partit; es parlen elements de com gestionar, però també de com mantenir el moviment associatiu. El [Jordi] Borja em feia anar allà a predicar. Si home, me'n recordo molt bé. I no només en aquestes reunions: me n'anava pels pobles a parlar amb els grups de regidors i aquestes coses, i anava a posar pau. Vaig anar una vegada a Sabadell a posar pau entre els militants que estaven al moviment associatiu i els militants que estaven a l'Ajuntament. Perquè des de l'Ajuntament se'ls negava el pa i l'aigua a les associacions i vaig anar a posar pau. No era política de partit; la política del partit no només es fa per la voluntat de tres o quatre persones, sinó [que] es fa perquè es posa l'èmfasi en determinades coses i no en unes altres. [...] No es va buidar del tot [el moviment veïnal] perquè el partit tenia molta gent i molta gent del partit era de base, i de base va continuar. I així van acabar molts: les bases dividides i aquestes coses”⁹⁷⁷.

Anem a pams. Són molts els dirigents veïnals entrevistats a finals dels anys 70 que, fins i tot en el cas de militants o exmilitants del PSUC, admeten que “a raíz de las primeras elecciones legislativas hubo un bajón general pues el PSUC se salió y se dedicó a promocionarse como partido, olvidando la AV”⁹⁷⁸. Vegem altres testimonis:

“Hubo un bajón enorme de militancia en la AV durante 74-75-76 o sea antes de la legalización de los partidos políticos, por lo que no había en apariencia razón justificada para ello”⁹⁷⁹.

“Se notó el bache a raíz de las elecciones legislativas de junio-77. Sin embargo en cuanto a participación no se notó la marcha de los militantes del PSUC.

---

⁹⁷⁷ Carles Prieto, entrevista amb l'autor (Barcelona, 12/12/2012).

⁹⁷⁸ Manuel Gordillo (AV Ciutat Meridiana i militant del PSUC), entrevistat per Pep Martí. Vegeu apèndix.

⁹⁷⁹ Padre Losada (AV Bon Pastor i proper al PSUC), entrevistat per Pep Martí. Vegeu apèndix.

Aumentaron sin embargo el número de socios pasando de 700 a los 1.100 actuales. En las reuniones actuales acostumbran a intervenir del orden de 35-60 personas y en la asamblea que se celebra cada mes y medio entre 150-200 personas”⁹⁸⁰.

“Se ha notado mucho el bache habido a partir del 77. Todo influyó en ello: apatía general, desencanto político, etc”⁹⁸¹.

“Se ha notado el bache de escasa o nula participación desde finales del 78”⁹⁸².

“Los partidos (aquí, el Partido) se separan durante la campaña electoral de l’AV y si no fuera porque el local es el mismo que el de ATS, se debiera haber cerrado la asociación, pues todos estaban inmersos en la lucha electoralista de J-77. En septiembre se volvió a la brega en la asociación”⁹⁸³.

De la mateixa manera, són igualment múltiples els testimonis de l’època que reconeixen un retorn de molts militants comunistes a les associacions veïnals després de 1977. “A partir de gener de 1978 els partits tornen a ésser a l’AV, sobretot el PSUC que la vol fer servir com a impulsora de la campanya electoral”⁹⁸⁴. Però l’intent d’instrumentalització partidista en la perspectiva de les eleccions municipals no explica ni bé ni amb precisió el que va passar. En realitat es va produir un increment del treball associatiu veïnal en un context objectiu d’obertura o, per ser més precisos, d’ampliació de les oportunitats polítiques per a uns moviments socials urbans que, tot i hegemonitzats pels comunistes, van mantenir sempre un elevat grau d’autonomia. Així ho resumia el dirigent veïnal de Fort Pienc i militant de base del PSUC José Vargas: “Debido a que los partidos no han asumido el papel de las AAVV, cuando la legalización del PSUC –el más fuerte de la

---

⁹⁸⁰ Andrés Naya (AV Prosperitat-Nou Barris, junta de la FAVB i militant OIC-MCC), entrevistat per Pep Martí. Vegeu apèndix.

⁹⁸¹ Francisco Martínez, *Chapo* (AV Verdum-Nou Barris i militant de Bandera Roja), entrevistat per Pep Martí. Vegeu apèndix.

⁹⁸² Salvador Angosto (AV Bon Pastor i militant del PT), entrevistat per Pep Martí. Vegeu apèndix.

⁹⁸³ Benigno Martínez (AV Les Gavarres de Cornellà i militant del PSUC), entrevistat per Pep Martí. Vegeu apèndix.

⁹⁸⁴ Pere Clarabuch (AV Clot i militant del PSC), entrevistat per Pep Martí. Vegeu apèndix.

zona- hubo una desbandada de militantes que ahora vuelven, sin embargo dicha salida no mermó la capacidad de lucha de la AV, debido a que los partidos nunca han sido propulsores de luchas”⁹⁸⁵. I així ho testimonien altres activistes veïnals del moment:

“A partir de junio 77 ha habido un aumento considerable de socios, entre el 25-30% debido ello al trabajo de la AV, no a las condiciones políticas generales. Aunque hubo un ligero bache de participación en la época mencionada, en seguida volvió a subir ésta [participación vecinal]”⁹⁸⁶.

“A partir de las primeras elecciones legislativas se ha triplicado el número de socios. El nivel de luchas fue lo que hizo aumentar el número de socios”⁹⁸⁷.

“A raíz del cambio político producido alrededor de junio 77, si bien fue aumentando paulatinamente el número de socios, disminuyó en gran medida la participación de los vecinos. Su principal causa ha sido la legalización de los partidos políticos. Los no afiliados siempre han sido la mayoría de los socios activos”⁹⁸⁸.

“Hi ha hagut una forta baixada quan els partits varen en certa manera retirar els quadres, sobretot ha baixat molt, gairebé fins a quedar diluït el PSC. Nosaltres [el PSUC], com que tenim molta gent al barri, ens hem pogut anar mantenint en els dos llocs (local del partit i AV)”⁹⁸⁹.

“S’ha notat un cert descens en els treballs després de les eleccions però ara s’està treballant bastant fort. [...] El nombre de socis ha anat augmentant, així per la lluita del gas érem 300, per a la Pegaso 800 i actualment 1.500, però només es belluguen uns 40, molts menys que en èpoques anteriors”⁹⁹⁰.

Tot i la pluralitat d’opinions, el que sí queda força clar és el que ja resumia, a finals dels anys 70, el dirigent veïnal de la Trinitat Vella i militant comunista Ignasi Català: “Les

---

⁹⁸⁵ José Vargas (AV Fort Pienc i militant del PSUC), entrevistat per Pep Martí. Vegeu apèndix.

⁹⁸⁶ Floro Irizar (AV La Pau, independent), entrevistat per Pep Martí. Vegeu apèndix.

⁹⁸⁷ José Molina (AV Turó de la Peira, independent), entrevistat per Pep Martí. Vegeu apèndix.

⁹⁸⁸ Manuel Rodríguez (AV Roquetes-Nou Barris, independent), entrevistat per Pep Martí. Vegeu apèndix.

⁹⁸⁹ Jaume Ribé (AV Sagrada Família i militant del PSUC), entrevistat per Pep Martí. Vegeu apèndix.

⁹⁹⁰ Francesc Porret (AV Sant Andreu, independent cristià), entrevistat per Pep Martí (Barcelona, 29/1/1979). Vegeu apèndix.

AAVV han anat per davant dels partits i aquests van amb el seu recel”⁹⁹¹. Un recel que, el 1979, també detectava el periodista i en aquell moment dirigent veïnal de Poblenou i militant socialista Josep Maria Huertas, que va analitzar el fenomen no tant sols amb coneixement de causa, sinó amb extraordinària lucidesa: “Les associacions de veïns són contemplades amb malfiança pels partits polítics que tindran el *poder* –el PSUC perquè es trobarà amb la contradicció de ser a l’Ajuntament i al moviment de barris, i el PSC perquè és massa *nou* en aquests follons-, però s’apunten alguns camins: el PSUC voldria una política de col·laboració entre associacions i Ajuntament; els més lúcids a l’AV creuen que fora millor una postura crítica i independent respecte els ajuntaments, per molt d’esquerres que siguin, però una crítica real, no aparent. El moviment associatiu barceloní és un fenomen bàsic i important per entendre la història de la ciutat a la dècada dels setanta. Després d’una crisi forta entre 1976 i 1978, podria dir-se que al 1979 hom observa seriosos intents de mantenir-ho en temps de democràcia cercant noves fòrmules”⁹⁹². Noves fòrmules que, finalment, potser no ho serien tant però que van permetre Carles Prieto acomiadar-se de la presidència de la FAVB, el juny de 1982, amb la següent afirmació: “Moltes associacions de veïns no han superat la crisi, d’altres no han deixat de treballar i d’ésser ben vives”⁹⁹³.

---

⁹⁹¹ Ignasi Català (AV Trinitat Vella-Nou Barris i militant del PSUC provinent de l’OICE), entrevistat per Pep Martí (Barcelona, 20/6/1979). Vegeu apèndix.

⁹⁹² Josep M. Huertas (vicepresident AV Poblenou i militant del PSC), entrevistat per Pep Martí (Barcelona, 15/4/1979). Vegeu apèndix.

⁹⁹³ Citat per ANDREU, Marc i HUERTAS, Josep Maria. *Barcelona en lluita. El moviment urbà (1965-1996)*, FAVB, 1996, Barcelona, p. 31.

6.3. Pressió veïnal i acumulació popular de capital

El veí del barri de Can Clos Jesús Tomás Cupillar revela que, en una data indeterminada de 1978, el Ministeri d'Obres Públiques i Urbanisme -dirigit per Joaquín Garrigues Walker i que, des del juliol de 1977, havia assumit les competències del desaparegut Ministeri de la Vivenda-, va intentar subornar la junta de la seva associació de veïns oferint-los pisos nous en una promoció pública de Viladecans a canvi de renunciar a la lluita pel projecte de remodelació integral d'aquest petit barri de la Zona Franca⁹⁹⁴. Un barri, convé recordar, pendent de reforma des que el 5 de desembre de 1971 va ser literalment inundat de merda i fang quan uns aiguats van rebentar el dic d'un dels abocadors d'escombraries de Montjuïc i l'allau subsegüent va destruir els habitatges de 26 famílies. La irada reacció veïnal va incloure barricades per impedir que els camions d'escombraries de Barcelona seguissin abocant deixalles a Montjuïc, on José María Porcioles havia previst set nous abocadors. Al gener de 1972, l'alcalde va rebre una comissió veïnal de Can Clos i va desistir de la idea "precisamente debido a las protestas de ustedes"⁹⁹⁵. El pla de reforma integral del barri va trigar més. Quan, finalment, ja sota el mandat de Josep M. Socías Humbert, es van iniciar les obres de pilotatge d'un bloc de 70 vivendes, la geologia mal estudiada del terreny va incrementar en 80 milions de pessetes la despesa pressupostada en ciment per als nous fonaments del barri. Això superava en un terç tot el pressupost de la primera fase de les obres de Can Clos. Per això el Ministeri les va aturar. Lògicament, els veïns van protestar. I es aquí que val la pena reprendre el relat, directament del testimoni de Jesús Tomás Cupillar:

---

⁹⁹⁴ CUPILLAR, Jesús Tomás. *Can Clos. Un barrio olvidado*, autoedició, 2008, Barcelona.

⁹⁹⁵ ANDREU, Marc i HUERTAS, Josep M. *Barcelona en lluita (el moviment urbà 1965-1996)*, FAVB, 1996, Barcelona, p. 69.

“Cuando sucedió esta circunstancia se dio un hecho que aún hoy en día resulta incomprensible. El presidente, el secretario y el tesorero de la Asociación de Vecinos Can Clos fueron invitados por la dirección facultativa a visitar una promoción de viviendas públicas que se estaba construyendo en Viladecans, frente a la fábrica de Sanitario[s] Roca. Se les enseñó el piso muestra muy bien orientado y con unos proyectos urbanísticos de zona muy aceptables y recibieron la oferta de que podían optar a la titularidad de tres de dichas viviendas, incluso amuebladas, si renunciaban a seguir batallando por el proyecto de Can Clos y se olvidaban de sus vecinos, a los cuales no les iba a ir nada mal, puesto que en la Mina podrían todos ellos ser ubicados.

Si del presupuesto se había gastado un 33%, ¿qué podía pasar con el 67% restante? ¿Qué oscuros intereses podían amparar dicha oferta? [...].

Todas estas conjeturas pueden ser válidas; lo cierto es que los representantes vecinales, altamente sorprendidos, manifestaron dar por no escuchada[s] las ofertas y se reafirmaron en llevar hasta las últimas consecuencias el compromiso contraído con su barrio de sacar adelante la reanudación de la remodelación, costase lo que costase a todos los niveles, tanto políticos, técnicos como administrativos.

Difíciles estuvieron las cosas, las obras se paralizaron durante un año, período en que la Asociación de Vecinos Can Clos recurrió a todas las fuerzas políticas logrando involucrarlas y su pronunciamiento fue decisivo para conseguir el objetivo previsto: ¡El incremento del presupuesto y la continuación de las obras!

Se ha de ser justo y reconocer y agradecer a Convergència i Unió, PSC y PSUC la colaboración que nos prestaron. [...] [Miquel] Roca Junyent nos abrió las puertas del Ministerio, Miguel Bonilla nos acompañó y subvencionó los autocares que llenos de vecinos nos desplazamos a Madrid a manifestarnos en las puertas del Ministerio de la Vivienda, dónde solo se nos permitió que fuera una representación de los vecinos quienes subieran a despachar con el entonces ministro [Joaquín] Garrigues Walker”⁹⁹⁶.

Més enllà de l’anècdota, tant l’intent de suborn dels dirigents veïnals de Can Clos per part de responsables del Ministeri d’Obres Públiques com la posterior rebuda dels veïns en lluita, a Madrid, pel ministre en persona, prèvia intercessió de destacats representants de les principals forces polítiques catalanes, reflecteix la força que la pressió ciutadana organitzada en les associacions de veïns tenia a finals dels anys 70, quan ja s’havien celebrat eleccions. No és descartable, fins i tot, que les diferents i antagòniques mesures

---

⁹⁹⁶ CUPILLAR, Jesús Tomás. *Can Clos. Un barrio olvidado*, autoedició, 2008, Barcelona, p. 59-60.

preses per les administracions –des de l'intent de suborn veïnal a l'audiència ministerial- a l'hora de resoldre conflictes socials urbans com el de Can Clos i tants d'altres -molts dels quals incloïen tota mena de protestes i ocupacions veïnals de solars privats- sorgissin d'algun catàleg pactat informalment, o de forma secreta, entre les autoritats governatives i uns neguitosos poders econòmics agrupats en associacions empresarials i de promotors d'obres. Això és el que es desprèn d'una carta del governador civil José María Belloch al ministre de l'Interior, Rodolfo Martín Villa, l'11 de novembre de 1977, i d'altra documentació conservada al Govern Civil de Barcelona.

“Mi querido Ministro y amigo:

He recibido tu carta del día 5 del actual con la que me adjuntabas fotocopia del telegrama que te envió don Fernando Espiau, presidente de la Federación de Entidades Empresariales de Barcelona, así como por la Asociación de Promotores [y] Constructores de Edificios, sobre ocupación ilegal de solares.

Días pasados recibí la visita de don Luis Marsá Abad, presidente de la Asociación antes citada, acompañado de cinco miembros de la misma, para hablar de este problema. Estamos tratando de adoptar una serie de medidas de fondo para hacer frente a estos hechos aislados. Las propuestas que en tal sentido me han hecho por escrito los interesados, intentaremos aplicarlas, sin perjuicio de las intervenciones que por razones de orden público se van realizando.

Te adjunto informe que sobre este tema me ha preparado la Jefatura Superior de Policía.

Recibe un fuerte abrazo de tu buen amigo que queda a tus órdenes.

José Ma. Belloch y Puig”⁹⁹⁷.

Per desgràcia, no es conserva ni l'informe policial esmentat a la carta del governador ni la llista de “medidas de fondo para hacer frente a estos problemas aislados”. Però, en canvi, sí ens podem fer una idea de la naturalesa d'aquests *problemes* a partir d'una còpia de l'informe de quatre pàgines que, signat amb data 2 de novembre de 1977 i acompanyat d'una targeta de visita de Luis Marsà Abad, president de la Asociación de

---

⁹⁹⁷ AHGCB. Carta de José María Belloch a Rodolfo Martín Villa, 11/11/1977. Fons Governadors Civils. Caixa 382, reg. 561.

Promotores Constructores de Edificios (APCE)⁹⁹⁸, José M. Belloch va trametre a Rodolfo Martín Villa. Acompanyant un annex que detallava deu ocupacions il·legals de solars o paralitzacions d'obres privades per protestes ciutadanes -cinc a Barcelona, dues a Badalona i les tres restants a Sant Feliu de Llobregat, Sabadell i l'Hospitalet-, l'informe de l'APCE, titulat precisament "Ocupación ilegal de solares", feia onze extenses consideracions "ante las cada vez más numerosas ocupaciones ilegales, su tratamiento en la prensa diaria y la realidad de los hechos".

En síntesi, i d'entrada, els empresaris immobiliaris feien una elemental defensa de la propietat privada que avui pot semblar òbvia però que, llegida en el seu context històric, la tardor de 1977, quan encara no hi havia Constitució, no només no era tant òbvia, sinó que amagava una por real a un hipotètic futur socialitzant: "1º- Que los solares y locales ocupados son de la legítima propiedad de las empresas afectadas. [...] 3º- Que su propiedad y posesión la ampara y protege el artículo 238 del Código Civil, el mismo que también ampara y protege la propiedad y posesión de los pisos, coches, televisores, etc. 4º- Que aunque sea más cómodo y fácil ocupar una cosa que adquirirla, no es ésta la forma que puede admitirse en un Estado de Derecho".

Després, l'APCE demanava reafirmar el compromís explícit de tots els partits polítics en defensa de la propietat privada i, davant del temor a que les ocupacions de solars i

---

⁹⁹⁸ La Asociación de Promotores Constructores de Edificios (APCE) de Barcelona es va crear el 4 de setembre de 1969, al final del porciolisme i en plena oposició veïnal al Pla de la Ribera, per part de les principals immobiliàries catalanes. El seu primer president, Luis Marsá Abad (1917-2008), era el propietari de La Llave de Oro i, alhora, vicepresident de la oficialment denominada Agrupación Nacional Sindical de Promotores de Edificios Urbanos, de la qual l'APCE n'era una secció provincial. Quan, amb la reconversió de les patronals franquistes, el juliol de 1977, Marsá va passar a presidir durant anys l'APCE homònima d'abast estatal, a Barcelona el va substituir l'empresari Enric Reyna, que va regir la patronal immobiliària catalana durant 35 anys, fins el 2012. Retirat com a president honorífic, a Reyna el va substituir Luis Marsá García, fill del primer president. En la junta de l'APCE constituïda el 9 d'octubre de 2012 figuren també fills de destacats promotors immobiliaris que van fer fortuna durant el porciolisme: és el cas de Bruno Figueras Costa i de Josep Lluís Núñez i Navarro, vicepresident d'APCE malgrat ser condemnat, el juliol de 2011, juntament amb el seu pare i expresident del Barça, Josep Lluís Núñez Clemente, a sis anys de presó per suborn; una pena que, fins al moment, tots dos havien eludit de complir.

habitatges anessin a més, exigia a les autoritats l'acompliment de la llei, incloses la concessió de llicències aturades amb l'excusa del desenvolupament del Pla Comarcal o PGM: “5º- Que todos los partidos políticos con representación parlamentaria han declarado en sus programas el respeto a la propiedad privada y a la Ley, sin que admitan que se sustituya el Derecho por la arbitrariedad ni el capricho. 6º- Que hechos como los denunciados no favorecen el ahorro, la inversión, la creación de puestos de trabajo, ni a crear el clima de confianza que precisa el país, sino todo lo contrario [...]. 7º- Que existe el temor que de mantenerse la actual situación es posible que en un futuro inmediato se proceda a la ocupación ilegal de viviendas, lo que agravaría la situación. [...] 9º- Que no puede ni debe admitirse que se consientan y toleren hechos como los denunciados, pues hoy sufren las consecuencias unos, pero mañana pueden ser otros, por lo que todas las personas e Instituciones deben adoptar las actitudes y determinaciones que procedan para el restablecimiento de la Ley”.

Finalment, i evidenciant de forma clara quins eren els temors de la burgesia del moment i, alhora, una correlació de forces al carrer més favorable a l'esquerra i, en tot cas, independent de la que s'havia expressat a les urnes el juny de 1977, l'APCE s'avenia a discutir i negociar la problemàtica denunciada en una comissió institucional on admestia la presència de partits i associacions de veïns: “10º- A pesar de ello esta Asociación es consciente de la necesidad de un diálogo abierto sobre tan importante problema y a este fin propone la creación de una comisión que integrada por representantes de ese Excmo. Gobierno Civil, el Excmo. Ayuntamiento de Barcelona, la Corporación Metropolitana y la propia Asociación, estudie cada caso para hallar la solución genérica al problema sin perjuicio de las particulares que unitariamente procedan. A dicha comisión podrían

adherirse, según los casos y si se considera oportuno, la representación válida y responsable de Partidos Políticos y Asociación de Vecinos”⁹⁹⁹.

És un fet que la patronal immobiliària responia així, el novembre de 1977, a inquietuds i denúncies que els seus membres feia mesos que feien davant de les administracions, sense respostes satisfactòries, ja que la pressió veïnal a través de l’ocupació de solars o de la paralització d’obres titllades d’especulatives seguia en augment després del canvi de Viola per Socías a l’alcaldia i també després de la celebració de les primeres eleccions generals. A redòs de l’elaboració dels plans populars als barris sorgits de la guerra del Pla Comarcal, els exemples a citar podrien ser múltiples. Posem-ne tant sols alguns de mostra. El primer és la carta que Germán Cid, en nom de Pont Sant SA, va adreçar a l’alcalde Josep M. Socías, el 28 de febrer de 1977, criticant que no se li deixés aixecar una instal·lació industrial en un solar del carrer Santander, 3-5, prop del Pont del Treball. L’empresari denunciava “acciones activas y pasivas” y admetia que “esta oposición se basa en la reivindicación del solar para escuelas”¹⁰⁰⁰. Una reivindicació que liderava l’AV Verneda Alta i que havia dut a una ocupació festiva del solar, un diumenge al matí, coincidint amb la festa de Carnestoltes de 1977¹⁰⁰¹.

Un segon exemple també fa referència a la combativa AV Verneda Alta, presidida per Marc Genestà, i s’extreu de la carta que el president de TRABASA, Evaristo Mensa Rius, va dirigir al governador civil Manuel Ortiz Sánchez, el 30 de juny de 1977, denunciant igualment coaccions en contra de construcció d’un bloc de pisos de 15

---

⁹⁹⁹ AHGCB. “Ocupación ilegal de solares”, informe de l’APCE al Govern Civil, 2/11/1977, inclòs en la carta de José María Belloch a Rodolfo Martín Villa, 11/11/1977. Fons Governadors Civils. Caixa 382, reg. 561.

¹⁰⁰⁰ AHGCB. Carta de Germán Cid a Josep M. Socías Humbert, 28/2/1977. Fons Governadors Civil. Reg. 529, caixa 329.

¹⁰⁰¹ “Verneda Alta: ‘Y si vas a Santander...’”, a *El Noticiero Universal*, 18/2/1977, p. 15.

plantes en un solar del carrer Agricultura, en les mateixes proximitats del Pont del Treball, i, en aquest cas, reivindicat per a llar d'avis en funció del pla popular elaborat pels veïns. La novetat és que, aquí, l'empresa reconeixia que havia establert, sense èxit, negociacions amb l'AV, a qui havia ofert un local i un petit solar com a *donació* o "concesión", i acabava gairebé implorant al governador la mediació explícita del president de la FAVB, Albert Pons Valón. Vegem-ne un extracte:

“El pasado mes de mayo se había previsto iniciar los trabajos previos a la edificación, pero enterados de que la Asociación de Vecinos de la Verneda Alta – a cuya vecindad afecta el meritado solar- había reivindicado la finca en el Plan Popular de la Verneda Alta (Plan que fue presentado al Excmo. Ayuntamiento con fecha 7 febrero 1977) para destinarla a Hogar del Jubilado, zona verde pública o zona peatonal, alternativamente, la sociedad propietaria a quien represento entró en contacto con la Asociación de Vecinos de la Verneda Alta a través de su presidente D. Marc Genestá Llufríu, con el fin de negociar amistosamente una solución de compromiso y evitar de esta manera un posible conflicto de orden público, conflicto que ya se ha dado en una finca de la calle de Santander en fechas recientes. [...] Después de diversas entrevistas con el presidente de la Asociación de Vecinos y con algunos miembros de la Junta Rectora [...] formulamos por escrito dirigido al presidente D. Marc Genestá una propuesta que consiste en donar a la Asociación de Vecinos de la Verneda Alta un local de 191 metros cuadrados situado en los bajos del futuro inmueble a construir y parte del solar no afectado por la edificación de superficie 274 metros cuadrados para que fuera destinado a cualquiera de las actividades que pueda precisar aquel sector y que son objeto de reivindicación. [...] Como contraprestación a nuestras concesiones, exigimos de los vecinos del sector la no interrupción de las obras una vez iniciadas. [...] Con tales precedentes y pendientes tan solo de una Asamblea de Vecinos del sector de referencia, que según nos han manifestado, tendrá lugar en el día de hoy, las perspectivas de que prospere nuestra oferta amistosa son prácticamente nulas pues como nos ha indicado el Presidente de la Asociación de Vecinos D. Marc Genestá, tanto la Junta Rectora como diversos vecinos están dispuestos a mantener la total reivindicación del solar, apelando incluso –según dicen- a una actitud de fuerza semejante a la utilizada con el solar próximo de la calle de Santander. Por todo lo expuesto [...] es por lo que recurrimos a V.E. para si fuera posible conseguir una mediación ante el presente contencioso, mediación que a nuestro entender podría facilitarnos el actual presidente de la Federación de Asociaciones de Vecinos de Barcelona, señor Pons Valón”¹⁰⁰².

---

¹⁰⁰² AHGCB. Carta d'Evaristo Mensa Rius, president de TRABASA, a Manuel Ortiz Sánchez, 30/6/1977. Fons Governadors Civils. Caixa 329, reg. 535.

Queda prou clar quina era, el 1977, la capacitat de coacció del moviment veïnal de Barcelona davant del capital immobiliari o industrial. De la mateixa manera que altres exemples -els més famosos de la Casa Golferics, l'Espanya Industrial, la Sedeta i la Pegaso, o els menys coneguts de Farrero i Can Sabaté a la Zona Franca- evidencien que no sempre el capital immobiliari va intentar negociar o comprar els veïns, sinó que, de vegades, va tirar pel dret. Sobretot quan empresaris i propietaris van considerar que les autoritats del moment, dubitatives davant l'hegemonia guanyada al carrer pels moviments socials de Barcelona, no eren capaces de defensar els seus interessos de classe. Però el resultat final d'aquestes pugnes poc netes i, sovint, mafioses per part del capital immobiliari va ser, la majoria de les vegades, favorable als interessos veïnals. Un fet que torna a demostrar el poder dels moviments socials en la correlació de forces de la transició a Barcelona. Vegem-ne resumidament els exemples apuntats.

La política de fets consumats per part d'alguns dels principals empresaris immobiliaris de la ciutat té clars antecedents en la corrupció i la permissibilitat arrelada en el porciolisme. José Luis Núñez n'és el principal exponent: després d'enderrocar la Casa Trinxet, de Puig i Cadafalch, per fer-hi pisos, el propietari de Núñez y Navarro va comprar amb la mateixa idea la també modernista Casa Golferics, de Rubió i Bellver, i el 1973 va començar l'enderrocament d'aquest singular edifici de la Gran Via, amb permís municipal. La reacció veïnal, dels col·legis professionals i de la premsa va aturar el desastre i, amb l'interior de l'edifici ja mig destrossat, va forçar l'Ajuntament a revocar la llicència d'obres de l'empresari. Qui el 1978 guanyaria la presidència del Barça va ser obligat per la pressió veïnal, el 1979, a pactar la venda de l'edifici a l'Ajuntament, però Núñez va mantenir el pols per la Casa Golferics fins el 1984, quan

finalment es va despendre, per 84 milions de pessetes, del que avui és un centre cívic¹⁰⁰³.

Antològic és també el cas de l'excalcalde franquista de l'Hospitalet, Matías de España Muntadas: després d'aconseguir de Porcioles, entre 1967 i 1969, l'aprovació d'un pla parcial per a la finca industrial familiar de 50.000 metres quadrats de l'antiga Espanya Industrial que més que duplicava la densitat d'habitatges de la zona de Sants i que, paradoxalment, no va ser aprovat pel Ministeri de la Vivenda, el 1974 va aconseguir que el solar figurés com a edificable al Pla Comarcal i hi va planificar 10.000 pisos. El Centre Social de Sants va liderar una lluita, amb ocupació inclosa i una recollida de 12.000 signatures, que exigia l'expropiació de l'Espanya Industrial per fer-hi un parc i equipaments. Aprofitant la seva condició de diputat provincial, el 1976 Matías de España va aconseguir *in extremis* que la versió definitiva del Pla Comarcal mantingués la qualificació d'edificable a la seva propietat. I amb aquesta legalitat forçada va començar a aixecar dos blocs de pisos. Però la pressió veïnal, entre 1977 i 1979, va aconseguir dur el cas fins al Consell d'Estat de la Monarquia preconstitucional, que va retornar a la finca la seva qualificació de zona verda, i va forçar l'Ajuntament a comprar, per 450 milions de pessetes, els terrenys on el 1985 es va inaugurar un gran parc i un poliesportiu. Que Matías de España no va quedar gens satisfet ho prova que a principis de 1981, premonitòriament abans del 23-F, encara es queixava i va declarar: "No queda altra sortida que una mobilització, a través d'un cop d'Estat, que és el que personalment estic desitjant"¹⁰⁰⁴.

---

¹⁰⁰³ Cites i dades citades per FABRE, Jaume i HUERTAS, Josep M. *Barcelona 1888-1988. La construcció d'una ciutat*, Publicacions de Barcelona, 1988, Barcelona, p. 503-504. Vegeu també l'apèndix i ANDREU, Marc *et al.* 1970-2010. *40 anys d'acció veïnal*, FAVB, 2010, Barcelona, p. 67.

¹⁰⁰⁴ Apèndix i ANDREU, Marc *(et al.)* 1970-2010. *40 anys d'acció veïnal*, FAVB, 2010, Barcelona, p. 80.

Similar és la història de la Sedeta, l'antiga fàbrica tèxtil de Pujol i Casacuberta que el Pla Comarcal va qualificar d'equipaments el 1974 però que l'any següent els Casacuberta van aconseguir requalificar com a sòl edificable i que l'AV Sagrada Família reivindicava per a equipaments. El gener de 1976 va adquirir el solar la Caixa d'Estalvis de Catalunya, regida encara per Juan Antonio Samaranch com a president de la Diputació de Barcelona. Sense dilació, quatre dies després de la compra, la caixa va demanar la llicència per edficar i, a l'abril de 1977, va començar a enderrocar la fàbrica tot anunciant que hi faria 200 pisos per als seus clients. La protesta veïnal, que va incloure una manifestació fins a la seu central de la Caixa de Catalunya, el 28 de maig de 1977, en plena campanya electoral del 15 de juny, va posar Samaranch contra les cordes. El 12 de juliol, abans de marxar a Moscou, on la UCD l'havia nomenat ambaixador, va rebre els veïns, va prometre la paralització de les obres i va dir que es negociava la venda de la finca a l'Ajuntament. Tot i així, l'espai on el 1982 s'inauguraria una escola, un institut, un centre cívic i una plaça no es va assegurar fins que l'enderrocament d'una xemeneia de la Sedeta, encara formalment en mans privades, el 26 de maig de 1978, va intensificar al màxim la protesta veïnal i es va arribar a l'acord de la compra pública de la Sedeta per 150 milions de pessetes¹⁰⁰⁵.

El darrer dels casos més coneguts és el de la fàbrica de camions Pegaso, que el 1975 va deixar les seves grans instal·lacions a Sant Andreu i la Sagrera per traslladar-se a la Zona Franca. Amb previsió reivindicativa, el juliol de 1974 les AV Sant Andreu i Sagrera ja van posar una simbòlica primera pedra del parc i l'escola que reivindicaven en aquells terrenys. Però Pegaso es va vendre el 1975 la meitat del solar a una immobiliària, que ràpidament hi va aixecar pisos, mentre l'altra meitat se la va quedar

---

¹⁰⁰⁵ FABRE, Jaume i HUERTAS, Josep M. *Barcelona 1888-1988. La construcció d'una ciutat*, Publicacions de Barcelona, 1988, Barcelona, p. 504. Vegeu també l'apèndix i ANDREU, Marc (*et al.*) *1970-2010. 40 anys d'acció veïnal*, FAVB, 2010, Barcelona, p. 100.

l'Ajuntament, que trigaria més a construir-hi els equipaments escolars i el parc reivindicats. L'escola, inicialment autogestionada pel veïnat i els mestres, s'estrenaria durant el conflictiu curs 1977-1978 i el parc s'acabaria inaugurant el 1986¹⁰⁰⁶.

El casos menys coneguts de Farrero i Can Sabaté, a la Zona Franca, són també il·lustratius d'aquesta veritable guerra de posicions, no sempre incruenta, viscuda a la Barcelona de la transició entre el capital i el moviment veïnal¹⁰⁰⁷. “En el interior de esta finca los árboles crecerán, las flores brotarán y los capitalistas de Farrero SA se joderán”, resava un cartell escrit a mà, el 1977, pels veïns que reivindicaven el recinte abandonat d'Industrias Farrero on, a banda de l'antiga fàbrica, hi havia una àmplia zona arbrada i un jardí privat que els veïns van ocupar el mateix mes de novembre que la patronal immobiliària, APCE, demanava auxili al governador civil i al ministre de l'Interior. Tot i que el Pla Comarcal havia qualificat els terrenys de zona verda, Immobiliària Farrero s'havia apressat a edificar-hi 800 pisos, al costat del passeig de la Zona Franca, acabats i venuts en un 50% ja a finals de 1977 i publicitats des d'abans precisament amb l'esquer d'un futur parc semiprivatitzat per la forma d'U dels blocs de vivendes. L'AV Mare de Déu del Port va reaccionar amb una campanya que va omplir els balcons del barri i de desenes de pisos ja comprats amb pancartes i pintades que deien: “Farrero, embustero”; “Obrero, no gastes tu dinero en pisos de Farrero”. I és que, investigant als despatxos municipals, els veïns van descobrir que Farrero havia demanat llicència per tancar tota l'illa de cases i construir a l'interior no pas un parc, sinó una planta industrial piramidal que deixava sense llum els habitatges que donaven a l'interior. Els veïns no es van acostumar amb forçar l'Ajuntament a denegar la llicència

---

¹⁰⁰⁶ Apèndix i ANDREU, Marc (*et al.*) 1970-2010. *40 anys d'acció veïnal*, FAVB, 2010, Barcelona, p. 133.

¹⁰⁰⁷ Apèndix i ANDREU, Marc (*et al.*) 1970-2010. *40 anys d'acció veïnal*, FAVB, 2010, Barcelona, p. 84-87.

per la construcció industrial, sinó que van ocupar, netejar i inaugurar l'interior de la promoció immobiliària com a parc amb una festa popular, l'11 de novembre. Farrero va reaccionar posant una tanca amb la llegenda "Prohibido el paso, propiedad privada" i amenaçant, via cartes certificades, amb accions judicials contra tots els veïns que havien penjat pancartes. Només pel to mafiós, val la pena reproduir la carta de Farrero:

"Señores:

Hemos podido constatar hoy (y así lo atestigua el Acta Notarial levantada al efecto), que en el balcón de su vivienda se exhibe una pancarta que contiene la siguiente frase: "Farrero, tu eres el embustero". No cabe duda que la expresión antes aludida va dirigida a lesionar el buen nombre y la honorabilidad comercial de esta Empresa y a dañar sus legítimos intereses.

Ignoramos si dicha pancarta ha sido colocada con el conocimiento de Uds., o no, pero, en todo caso, nos creemos obligados a advertirles que podrían ser considerados Uds. responsables de ello.

En consecuencia, y por la presente, se les requiere para que, inmediatamente después de su recepción, dispongan Uds. la retirada de dicha pancarta, en el bien entendido que, en caso contrario, esta Sociedad se verá obligada a defender sus derechos ante la jurisdicción competente.

Farrero, SA¹⁰⁰⁸.

Alguns veïns es van espantar, però la majoria va tancar files i l'AV que dirigia el ja exvocal de la FAVB Basilio González va respondre amb una carta desafiant:

"Muy señores nuestros:

Acuso recibo de su muy desagradable carta de fecha 11 del corriente mes, en la que aluden, de un modo represivo y amenazante, a una pancarta expuesta en mi balcón.

¡En efecto! Me hago responsable de la misma y me honro de su texto, que no tiene más significado que proclamar la "injusticia" que Uds. pretenden cometer, y defender, al mismo tiempo, el mayor espacio de zonas verdes en bien propio del urbanismo de mi ciudad.

Diciéndoles que pueden Uds. proceder como se les antoje, se despide atentamente,¹⁰⁰⁹.

---

¹⁰⁰⁸ Reproduïda per GONZÁLEZ, Basilio. *Historia de un barrio que vive y lucha*, autoedició, 1979, Barcelona, p. 203.

¹⁰⁰⁹ Idem, p. 205.

Farrero, disposat a tot, va tirar endavant les demandes amb les que havia amenaçat, i sempre amb la complicitat -com els veïns van descobrir després- del regidor Gonzalo Quesada¹⁰¹⁰. Quan els veïns van començar a rebre citacions judicials per a un acte de conciliació previ a la incoació de querrela criminal i van saber que se'ls demanava la retirada de les pancartes i entre 100.000 i 200.000 pessetes d'indemnització, cadascú, a Farrero per deteriorar el seu nom, els ànims es van encrespar. En una assemblea veïnal es va decidir buscar un advocat i revertir l'amenaça cap a Farrero amb ajuda del ressò en premsa i ràdio aconseguit per la massiva compareixença dels veïns, en manifestació, als jutjats. Que fins i tot se'n fes ressò TVE, a través del seu programa *Giravolt*¹⁰¹¹, va acabar d'aconseguir que la lluita aconseguís una dimensió que depassava, de molt, l'estrictament de barri. Finalment, el febrer de 1978, Farrero va accedir a retirar les denúncies i va arribar a un pacte a tres bandes amb l'Ajuntament i el veïnat que va garantir el parc públic reivindicat i la salvació de l'edifici industrial de la Casa del Relotge com a centre cívic a canvi de poder fer més pisos tancant la U. El record de Basilio González, posat per escrit el 1979 amb l'èpica del moment, il·lustra simbòlicament la pugna entre una assemblea veïnal i un consell d'administració:

“Se nos llamó del Ayuntamiento. Farrero entregó su tercera propuesta en la que recogía todo lo que la nuestra indicaba en el interior pero no aceptaba el no cerrar la manzana. Después de una larga y dura discusión se llegó al siguiente acuerdo:

---

¹⁰¹⁰ Escollit regidor pel terç corporatiu el 1973 i amb mandat oficial fins el 1979, Gonzalo Quesada era un empresari d'origen valencià i doctorat en Filosofia i Lletres que va ser subdirector del Banco Condal i va ocupar alts càrrecs en empreses del Grupo Godó: gerent adjunt dels tallers de *La Vanguardia* i conseller de les empreses editores de *Diario de Barcelona* i *Tele/eXprés*.

¹⁰¹¹ *Giravolt* era un programa de reportatges en profunditat, fet en català per la delegació de RTVE a Barcelona, que tenia el monopoli televisiu de les dues úniques cadenes existents. De tarannà progressista per l'època, *Giravolt* va tractar problemàtiques urbanes i es va mantenir en antena, en desconexió pel circuit català de TVE, entre 1973 i 1978. Abans de ser suspès el 1978 entre protestes, inclosa la FAVB, de censura, va emetre un reportatge sobre la situació financera i de serveis de l'Ajuntament de Barcelona en el que es va entrevistar l'alcalde Josep M. Socías i els dirigents veïnals Carles Prieto i Andrés Naya.

Farrero retiraba las denuncias y aceptaba nuestra propuesta y nosotros la suya como comienzo de negociación.

Quedaron en llamarnos a las 6 de la tarde para asegurarnos que el abogado había podido retirar las denuncias. No nos llamaron hasta las 9 de la noche. En la empresa se las habían tenido. El Consejo de Administración había puesto tope: o se aceptaba su propuesta o no había negociación.

Después de que la asamblea acordara que se había logrado lo que se pretendía al comenzar la lucha, se llegó por fin a un compromiso escrito, en forma de pactos muy detallados que se firmaría[n] por las tres partes implicadas: vecinos a través de la Asociación, inmobiliaria y Ayuntamiento. Lo habíamos conseguido todo excepto que no cerraran la manzana”¹⁰¹².

La significativa victòria veïnal sobre Farrero va esperonar els veïns de la Zona Franca a empènyer una lluita similar, el 1978, per guanyar un parc al solar de les antigues Industrias Mecánicas, just quan la immobiliària Efisa estava acabant d'edificar el polígon d'habitatges Estrellas Altas. Després d'un any d'assemblees i manifestacions, el març de 1979, literalment a cops de pic, l'AV Mare de Déu de Port va ocupar els terrenys i va inaugurar informalment el batejat com a parc de Can Sabaté. L'acció va forçar, a l'octubre, que els propietaris del solar i el nou Ajuntament democràtic oficialitzessin la venda del que el 1984 s'inauguraria ja oficialment com a zona verda. Només en el context de tot el que s'ha relatat fins ara es pot entendre com en el curt període de dos anys, entre 1977 i 1979, durant el mandat a l'alcaldia provisional de Josep M. Socías Humbert i el seu delegat d'Urbanisme, Joan Antoni Solans¹⁰¹³, l'Ajuntament de Barcelona, tot i estar greument endeutat per la deficient i corrupta gestió de la dictadura¹⁰¹⁴, es va atrevir a guanyar sòl públic i va poder adquirir a preus

---

¹⁰¹² GONZÁLEZ, Basilio. *Historia de un barrio que vive y lucha*, autoedició, 1979, Barcelona, p. 210.

¹⁰¹³ Cridat per Josep M. Socías el 28 de desembre de 1976 i formalment nomenat delegat d'Urbanisme el gener de 1977, Joan Antoni Solans es va mantenir en el càrrec fins l'octubre de 1980, quan va dimitir per desavinences amb el regidor d'Urbanisme, Ricard Boix (PSUC), i per manca de confiança amb el primer alcalde democràtic, Narcís Serra (PSC).

¹⁰¹⁴ El dèficit de l'Ajuntament el desembre de 1978 era d'uns 45.000 milions de pessetes, la meitat dels quals corresponien a Transports de Barcelona. Citat per FABRE, Jaume i HUERTAS, Josep M. *Barcelona 1888-1988. La construcció d'una ciutat*, Publicacions de Barcelona, 1988, Barcelona, p. 506.

raonables 126 hectàrees de sòl privat, de les quals 86 eren en zona urbana i 40 en terreny forestal¹⁰¹⁵. Ni més ni menys que, encara avui, la major inversió municipal en sòl feta per l'Ajuntament de Barcelona en moltes dècades. “No podia construir ni planificar perquè no disposava de diners ni de temps, així que vaig arribar a la conclusió que el millor que es podia fer era adquirir sòl, deixar patrimoni perquè els futurs ajuntaments l'administressin”, va dir Josep M. Socías en la mateixa entrevista coral en la que Pasqual Maragall va postillar: “Van comprar, sí, però no van pagar; això ens va tocar fer-ho als que vam arribar després”¹⁰¹⁶.

Abans d'entrar, de la mà de Joan Antoni Solans, en l'anàlisi d'aquesta gran compra de sòl públic de la Barcelona de la transició, convé situar-la també en el context urbanístic i socioeconòmic mundial. Manuel Herce és molt gràfic en explicar que, des de l'explosió urbana i burgesa del segle XIX, la ciutat s'havia convertit en un producte mercantil i el seu sòl va adquirir un valor de canvi la captació i propietat del qual ha esdevingut fonamental en la construcció del sistema capitalista¹⁰¹⁷. Igualment, és Manuel Herce qui ens fa adonar d'una característica global que convé no perdre de vista a l'hora d'analitzar específicament la Barcelona dels anys 70. En síntesi, es tracta del canvi profund en la concepció, les preocupacions i les prioritats de l'urbanisme, en una línia més social i de reforma urbana destinada a resoldre problemes concrets, que es va

---

¹⁰¹⁵ Aquesta xifra, incomprendiblement mai quantificada oficialment i de forma exacta, la donen FABRE, Jaume i HUERTAS, Josep M. *Barcelona 1888-1988. La construcció d'una ciutat*, Publicacions de Barcelona, 1988, Barcelona, p. 503. Segurament per confusió, d'altres parlen de “unes 120 hectàrees de sòl urbà i unes 80 de terreny forestal”, a IBÁÑEZ, María Eugènia. “Quatre alcaldes”, a HUERTAS, Josep M., MUSONS, Albert *et al.* *Barcelona, 30 anys de vida ciutadana*, Ajuntament de Barcelona, 2008, Barcelona, p. 34. Per la seva banda, Joan Antoni Solans admet, en entrevista amb l'autor (Barcelona, 17/1/2013) que el balanç patrimonial exacte d'aquella gran operació de compra de sòl públic està per fer.

¹⁰¹⁶ Citat per IBÁÑEZ, María Eugènia. “Quatre alcaldes”, a HUERTAS, Josep Maria, MUSONS, Albert, MARISTANY, Gerard i IBÁÑEZ, María Eugènia. *Barcelona, 30 anys de vida ciutadana*, Ajuntament de Barcelona, 2008, Barcelona, p. 32-34.

¹⁰¹⁷ HERCE, Manuel. *El negocio del territorio. Evolución y perspectivas de la ciudad moderna*, Alianza Editorial, 2013, Madrid, p. 37.

produir durant la dècada de 1970 en paral·lel, i molt vinculada, a la crisi econòmica derivada de l'augment dels preus del petroli. Durant un llarg període de temps -que arribaria fins a finals de la dècada de 1980- va semblar com si pràcticament desapareguessin els agents econòmics interessats en els processos especulatius i en la inversió en infraestructures que estenien la ciutat (i el seu consum exacerbat) sobre territoris cada cop més grans. Però no va ser així, explica Herce: “Parte de ellos, los menos innovadores, permanecieron agazapados comprando suelo fuera de la ciudad a precio barato, mientras que el resto se organizaba en torno a un nuevo interés por la ciudad; cambio de estrategia que se concentró en el sector servicios o se alió con la Administración para colaborar, y extraer provecho de ella, en la reforma urbana”¹⁰¹⁸.

Mentrestant, però, als anys 70 es va obrir una finestra d'oportunitat política i econòmica que a Barcelona va ser especialment gran, fruit de la pressió i hegemonia dels moviments socials urbans, de la reforma del Pla Comarcal, de la incertesa política i del temor de les classes propietàries a les hipotètiques conseqüències d'una victòria de l'esquerra marxista, conjurada en les eleccions generals de 1977 i 1979 però força previsible, com així va ser, en les municipals que es van postposar fins a l'abril de 1979. Com ja hem explicat en un capítol anterior, les derrotes que per a la burgesia van significar la paralització del Pla de la Ribera i del Pla Parcial de Torre Baró-Vallbona-Trinitat van encetar un període on, citant de nou paraules de Jordi Pujol, “la circumstància o la conjuntura econòmica, política, social o l'estat anímic col·lectiu” van desaconsellar al capital immobiliari i financer tirar endavant determinades operacions¹⁰¹⁹. Com a mínim fins ben entrats ja els anys 80. I parlem, segons cita Joan Antoni Solans, d'una única burgesia: “Malgrat el que deia el Rafael Prades en aquells

---

¹⁰¹⁸ HERCE, Manuel. *El negocio del territorio. Evolución y perspectivas de la ciudad moderna*, Alianza Editorial, 2013, Madrid, p. 324.

¹⁰¹⁹ PUJOL, Jordi. *Memòries (1930-1980)*, Proa, 2007, Barcelona, p. 232.

articles, que hi havia dues burgesies, una immobiliària i una immobiliasta, i una burgesia industrial progressista, la veritat és que jo no vaig trobar mai que els progressistes ens ajudessin i els altres, home, sí, els altres ens van atacar molt”¹⁰²⁰.

Joan Antoni Solans, que va ser l’artífex de la compra de les més de 120 hectàrees de sòl públic durant el mandat de Socías per un import total aproximat de 3.000 milions de pessetes¹⁰²¹, confessa: “Vam pagar molt, molt econòmic. [...] La gent tirava les finques. Alguns perquè se’ls emportaven [els diners] a Suïssa o a Andorra. Altres perquè preferien pagar, i liquidar i tancar les fàbriques. I altres, també, és clar per la crisi de la construcció [...]. Tu saps el que és aguantar econòmicament? I per això els bancs no es van refer, i les caixes no van voler tornar al món immobiliari [...] fins el 1991-1992”¹⁰²². Més clar, l’aigua: la conjuntura de crisi econòmica i la incertesa o, directament, la por d’un futur polític que es presumia en mans de l’esquerra van forçar que molts propietaris de sòl venguessin a baix preu. I d’això se’n va aprofitar un Ajuntament molt pressionat pel moviment veïnal i dirigit, en matèria urbanística, per un delegat sensible a les demandes socials i bon coneixedor de les necessitats presents i futures; no en va Solans havia estat el redactor del projecte de Pla Comarcal.

De fet, és per aquest motiu que Socías el va triar, descartant un altre nom que li havien suggerit d’entrada i gràcies, també, a que el va recomanar el periodista de *La Vanguardia* i cap de premsa del nou alcalde, Jaume Castells, i a certa conjunció astral que tot seguit relata el mateix Solans. En essència, Socías es va voler garantir que posava al capdavant

---

¹⁰²⁰ Joan Antoni Solans, entrevista amb l’autor (Barcelona, 17/1/2013).

¹⁰²¹ El càlcul, oficiós però no oficial i donat més o menys per bo per Solans, es basa en tarifes de compra municipal de 30 milions de pessetes per cada hectàrea de sòl qualificada com a edificable, de 20 milions de pessetes per hectàrea de terreny qualificada d’equipament i de 10 milions de pessetes per cada hectàrea situada en zona rústega o forestal. Citat per FABRE, Jaume i HUERTAS, Josep M. *Barcelona 1888-1988. La construcció d’una ciutat*, Publicacions de Barcelona, 1988, Barcelona, p. 503.

¹⁰²² Joan Antoni Solans, entrevista amb l’autor (Barcelona, 17/1/2013).

d'Urbanisme algú que coneixia bé la patata calenta del Pla Comarcal i Solans, al seu torn, amb idees pròpies i progressistes i bons contactes polítics, es va assegurar, abans d'acceptar el càrrec, el suport tàcit de les tres principals forces polítiques (CDC, PSUC i PSC) cridades a marcar l'Ajuntament en el període provisional. Així rememora Solans el seu nomenament com a delegat d'Urbanisme, fet efectiu el gener de 1977:

“Quan el Socías, fent un acte heroic, em posa a mi és perquè creu: ‘Aquest, com a mínim, em vindrà aquí a menjar[-se] el document que m’ha fet i, per tant, millor que l’aguanti aquest que no un de fora’. I la culpa la té, curiosament, el Jaume Castells, el periodista de *La Vanguardia*. El Socías el posa [de cap de premsa], tothom sempre ha tingut molt respecte per tenir *La Vanguardia* a prop, i a part d’això jo no sé si tots els canvis aquests que hi ha hagut, ara toca aquest ara toca aquell en funció de qui governa... [...] Ell tenia un altre nom, que era un fill d’un delegat de Treball, perquè ell havia estat a Sindicats, i l’únic arquitecte que coneix és el fill del delegat de Treball que li recomanen, no diré el nom, que després ha sigut un home que ha fet la carrera a Madrid al Consejo Superior de Arquitectos. [...] L’home de premsa és el Jaume [Castells] i el Jaume és el culpable, i a mi un 28 de desembre, dia dels Sants Innocents, em demana que el vagi a veure. Jo li vaig fer tres requeriments: li vaig dir que seria honest, des del punt de vista que no faria un joc polític; li vaig demanar sis milions de pessetes a l’any, per tancar forats; i la tercera: com que s’havia produït allò del crucifix aquell que havia volat del rectorat [de la UB], que va acabar en l’acte de desagreuge aquell, tots aixecant el braç, jo vaig dir que amb mi no comptés per aixecar el braç. Però, per contrapartida, jo li explicaria fil per randa tot, i no faria cap joc estrany. El que sí que li vaig demanar és que em deixés cinc dies per parlar amb els partits. Llavors, els meus interlocutors, en aquell moment, van ser -i curiosament, [perquè] amb el qui tenia més amiatat era amb el Pasqual Maragall- l’Ernest Lluch pel PSC, Miquel Roca per Convergència i el Xavier Folch pel PSUC. L’explicació del Xavier Folch es perquè l’Ernest Folch, el seu fill, en aquell moment anava a la mateixa escola que el meu fill i era molt fàcil el dissabte mentre miràvem els nanos i quan acabessin el partit, parlàvem de tot i més, diguem-ne. I per tant va ser a qui li vaig dir: ‘Mira, em passa això’. Llavors, curiosament: ‘No, no; en aquesta fase de transició cal un tecnòcrata’”¹⁰²³.

Però no n’hi havia prou a tenir voluntat política i competència professional per comprar sòl públic, per molt que una burgesia propietària atemorida o en crisi estigués diposada

---

¹⁰²³ Ibidem.

a vendre barat. Calien diners. I l'Ajuntament de Barcelona no en tenia. Així doncs, com es va fer? D'on van sortir els 3.000 milions de pessetes per comprar 126 hectàrees de sòl a Barcelona, i algunes altres més en municipis del voltant, a càrrec de la Corporació Metropolitana que també presidia Socías? La resposta és clau si tenim present el que admet Joan Antoni Solans: “Quan vaig prendre possessió del càrrec el gener de 1977, amb la ciutat en flames, només vaig trobar adquirit dins del patrimoni municipal de sòl mitja Harry Walker, una hectàrea del solar de dues hectàrees que havia ocupat aquella empresa [a Nou Barris]. Amb això havia de fer front a la interminable llista de demandes que formulaven les diferents associacions de veïns i els seus plans populars”¹⁰²⁴. I quan sabem també, per contrast, que a mitjan de desembre de 1978, quan ja havia pres la decisió de dimitir com a alcalde amb l'Any Nou, Socías es va acomiadar igualment de la Corporació Metropolitana de Barcelona aprovant l'expropiació de 24 hectàrees de terrenys per a parcs (al Tibidabo, a Sant Adrià de Besòs, a Santa Coloma de Gramenet i a Gavà i Viladecans), la compra pública de 16,5 hectàrees de sòl privat i el compromís de més de 300 milions de pessetes en crèdits per a equipaments¹⁰²⁵.

Ja hem vist anteriorment que Josep M. Socías, pressionat pel moviment veïnal, va fer aprovar un pla d'urgències, dotat amb gairebé 8.000 milions de pessetes i garantit, en la seva liquiditat, per un Govern central interessat a pacificar al màxim l'agitació social a Barcelona. Però no van ser principalment aquests diners, destinats a “fer ciutat” o a posar pegots a problemes puntuals, com ara restaurar el mercat del Born reivindicat com

---

¹⁰²⁴ SOLANS, Joan Antoni. “La recuperació de la ciutat a la transició”, a ANDREU, Marc (*et al.*). 1970-2010. 40 anys d'acció veïnal, FAVB, 2010, Barcelona, p. 243.

¹⁰²⁵ “La Corporación Metropolitana adquiere otras 16,5 Ha. para fines públicos”, a *La Vanguardia*, 17/12/1976, Barcelona, p. 23.

a ateneu popular per 50 milions de pessetes, els que es van utilitzar per comprar sòl¹⁰²⁶. Solans confessa que, per un atzar miraculós, sobretot es van fer servir diners de partides extraordinàries destinades, en principi, a expropiacions d'obra pública i a serveis que, o bé es van aturar precisament per les reivindicacions veïnals, o bé es van recuperar (i desviar) per part municipal fruit d'una sentència judicial que obligava l'Estat a fer-se càrrec de les indemnitzacions per les obres del cinturó o ronda de dalt que, en el seu moment, havia assumit l'Ajuntament de Porcioles en un mal estudiat gest de deferència i submissió a Franco però, segurament, al mateix temps ben calculat per interessos particulars o espuris. Així relata Solans com es va trobar i va fer servir aquestes partides pressupostàries que, d'altra banda, reconeix que no es van auditar mai seriosament, una tasca que ell diu que vol fer en algun moment a partir de tota la documentació sobre expropiacions, compra de solars i plans urbanístics de la que té còpia a casa:

“Hi ha dues coses que ens ajuden: un projecte d'Urbanisme aprovat extraordinari i un de serveis. I el que vam aturar, [que] va ser tot el que hi havia consignat per expropiar l'obertura del carrer Comerç i del carrer Bailèn. [...] I em trobo totes unes expropiacions per obrir la avenida de la Paz, que es la Ronda de Dalt, entre el final de Penitents i fins la Meridiana. Aleshores els veïns no volen l'obertura aquella de 60 metres del cinturó, i curiosament tot això és per un embolic, i és que el Ministerio de Obras Públicas [era] qui tenia la obligació, perquè tu saps que quan el Fraga fa els '25 años de Paz', fa dues *avenidas de la Paz*: una es dirà M-30 [a Madrid]. [...] La d'aquí, el Ministerio diu: '¿Dónde la tengo que colocar?'. I diu: '¿Sabes qué? ¿Por qué no me haces tú las expropiaciones?'. I l'Ajuntament, que ho fa per bona fe o per una certa mala fe dels gestors que jo em vaig trobar allà dintre i que vaig apartar. [...] La qüestió és que arriba una sentència que diu que 'El Ayuntamiento de Barcelona no tiene ninguna facultad para expropiar obras del Ministerio; ¿dónde se ha visto que una corporación local tenga competencias para expropiar una vía del Ministerio?'. I no saps lo bé que em va anar poder disposar d'aquesta partida. [...] I [també] gràcies al Prudenci Sánchez i al [Ricard] Fayos i al Giol, que ens aturen tota la obertura de [l'avinguda] Cambó [al Casc Antic], [i a] totes les obertures que teníem previstes que em trobo ja a mig fer, i que la feina serà com les reomplim perquè no se'ns cabregi la gent que

---

¹⁰²⁶ FABRE, Jaume i HUERTAS, Josep M. *Barcelona 1888-1988. La construcció d'una ciutat*, Publicacions de Barcelona, 1988, Barcelona, p. 506.

ja se n'ha anat. I, per tant, una gran part [de partida pressupostària] la vam desviar d'aquí, d'aquests pressupostos”¹⁰²⁷.

De tot plegat, els barris i les reivindicacions veïnals en van treure un profit considerable, que fins i tot es podria qualificar sense embuts d'acumulació popular de capital en forma de sòl públic per a equipaments i zones verdes. Al marge dels casos singulars ja exposats amb detall abans, i entre totes les victòries veïnals concretes, totals o parcials, que es recullen a l'apèndix, de les 126 hectàrees de sòl comprades o compromeses per l'Ajuntament de transició i principalment dotades de contingut pels primers ajuntaments democràtics cal esmentar la recuperació d'un bon nombre d'antigues fàbriques i terrenys industrials o ferroviaris: les 32 hectàrees de Renfe-Meridiana a Sant Andreu i Nou Barris, on avui hi ha les instal·lacions esportives i comercials de Can Dragó i l'Heron City; les 12 hectàrees de l'Estació del Nord i les 3 dels tallers de Renfe al Clot, que avui són parcs i equipaments; les 6 hectàrees de la Maquinista Terrestre i Marítima a la Barceloneta, convertides en un institut, un passeig i pisos socials; els laboratoris Ferran del barri dels Indians, al sud del Guinardó, que es van convertir en equipaments escolars i de serveis socials; Carbones del Nalón, al sud del Poble Sec, on avui hi ha els jardins de la Porta de Montjuïc; Fibracolor, al Clot, reconvertit en escola pública; Fiat Hispania, a les Corts, destinat a centre de serveis socials; SF Vila, a la Verneda, destinat per meitats a vivendes i serveis; Mas Bagà, a Lepant-Indústria, on es van fer equipaments esportius i socials; Manufacturas Cerámicas, a la Bordeta; la planta asfàltica de Nou Barris, avui ateneu popular... També a equipaments i, sobretot, a zones verdes, es van destinar compres de finques com les de la Creueta del Coll; la Vil·la Cecília de Sarrià; la plaça Sòller de Vilapicina; un bon tros de Sol de Baix entre les Corts i Sants; el parc de Sant Martí; l'antic Tribunal Tutelar de Menors o *Prote*, avui

---

¹⁰²⁷ Joan Antoni Solans, entrevista amb l'autor (Barcelona, 17/1/2013).

instituit i parc davant de l'actual presó de Wad-Ras; el Parc de les Aigües del Guinardó, intercanviat a la Societat General d'Aigües de Barcelona; i el parc del Castell de l'Oreneta, a Sarrià, comprat a la Creu Roja¹⁰²⁸.

Però la victòria ciutadana aconseguida amb l'acumulació pública de sòl comprat al capital privat o a empreses estatals com Renfe va anar més enllà dels metres quadrats i de les zones verdes i equipaments. Cal mesurar-la també en clau de model urbanístic, el tant conegut i anomenat *model Barcelona*. I és que, com diu Solans, escombrant cap a casa, en tant que pare del PGM: “Si la situació general no hagués estat la que fou, en particular la de l'urbanisme (*l'herència* era la que era), no s'hauria pogut fer res. Sense haver aprovat un pla que perseguia corregir-ho, l'Ajuntament no hagués estat legitimat per expropiar els sòls que van permetre respondre amb celeritat a les necessitats apuntades pels barris, i que el procés esdevingués espectacular (algun dia espero trobar el moment per descriure'l amb detall i amb la seva salsa). I és a partir d'aquests fets –als quals hi va ajudar enromement la gran crisi econòmica i política del moment- que es va generar una altra forma diferent de construir la ciutat i es va repensar el paper que els nous edificis públics i el nou sistema d'espais lliures havien de complir en l'estructuració de Barcelona”¹⁰²⁹. Una altra qüestió, abordada més endavant en forma d'epíleg, és estudiar fins quan aquest *model Barcelona* va tenir efectes socialment de progrés i redistributius i tractar de determinar el seu punt d'inflexió o involució.

En qualsevol cas, el que va ser una inapelable victòria dels moviments socials urbans davant del capital va tenir també, en la mateixa època, la seva torna, entomada directament per la FAVB. Molt menor, d'acord, però prou simbòlica i d'efectes pràctics

---

¹⁰²⁸ Vegeu l'apèndix i FABRE, Jaume i HUERTAS, Josep M. *Barcelona 1888-1988. La construcció d'una ciutat*, Publicacions de Barcelona, 1988, Barcelona, p. 502-503.

¹⁰²⁹ SOLANS, Joan Antoni. “La recuperació de la ciutat a la transició”, a ANDREU, Marc *et al.* *1970-2010. 40 anys d'acció veïnal*, FAVB, 2010, Barcelona, p. 243.

importants. Ens referim a la denegació de les caixes d'estalvi catalanes, el 1977, a la petició explícita de la FAVB de formar part del Consell de Caixes d'Estalvi. Com recordava el vicepresident de la Federació veïnal Ramon Cervelló, el 1978, en una carta dirigida a l'executiu de la Caixa de Pensions Antonio Sinfreu Casellas, "l'Entitat que ens ocupa (FAVB), pel fet de representar els interessos de milers de persones, i en definitiva pel bé de Barcelona, podria inclús [sic] formar part del Consell de les Caixes d'Estalvis, cosa que fou denegada". En aquesta carta, Ramon Cervelló, reclamava a Antonio Sindreu "que la Federació de Caixes de Catalunya aportí suficient recur[s] econòmic a la FAVB per poder tirar endavant les activitats ja que creiem que ha fet una gran labor que tindrem de continuar fent-la durant molts anys, fins que Barcelona tingui coberts els grans dèficits estructurals". Tenint present que el 14 de desembre de 1977, en la seva assemblea anual, la Federació de Caixes d'Estalvi Catalano-Balear¹⁰³⁰ va acordar "contribuir a las necesidades de la misma [la FAVB] con la cantidad global de 125.000 pesetas", és evident que la FAVB ho trobava insuficient¹⁰³¹. I que feia servir la figura del seu vicepresident burgès -en tant que militant de CDC i conegut empresari amb negocis de concessió d'aigua i propietari dels magatzems El Siglo del carrer Pelai- per mirar de drenar el màxim de recursos de les caixes d'estalvi. Sense èxit.

---

¹⁰³⁰ La Federació de Caixes d'Estalvi Catalano-Balear la conformaven onze entitats financeres, quatre de les quals amb seu a la ciutat de Barcelona: Caixa de Pensions i Estalvis per a la Vellesa i l'Estalvi de Catalunya i Balears, Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Barcelona, Caixa d'Estalvis Provincial de la Diputació de Barcelona i Caixa d'Estalvis Sagrada Família. Són aquestes quatre entitats les que van assumir el 1978 la subvenció a la FAVB de 125.000 pessetes, que en anys anteriors ja havia estat de 100.000 pessetes. Concretament, i segons certifica una carta de la Federació de Caixes d'Estalvi enviada al president de la FAVB el 19 de desembre de 1977, els fons sorgien de "la Sección de Obra Social de la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Barcelona (Diagonal, 530)".

¹⁰³¹ El pressupost inicial de la FAVB pel 1978 era de 1.300.000 pessetes, amb ingressos previstos per quotes de les associacions federades de 350.000 pessetes, 200.000 per subvencions, 150.000 per venda de loteries i 600.000 per ingressos d'espectacles. Cap a meitat d'any, després que, a l'abril, la FAVB aprovés en assemblea buscar un nou local administratiu que no fos el despatx del ja expressident Albert Pons Valón del carrer Santa Anna i proposés a l'Ajuntament que es fes càrrec del seu cost, el pressupost de 1978 es va rectificar a l'alça fins a 1.992.000 pessetes. El juny de 1978, coincidint amb la decisió de la junta d'optar per un local a la plaça Berenguer, l'Ajuntament va aprovar ingressar a la Federació 400.000 pessetes, com a "anticipo del presupuesto para las actividades de la FAVB". Però, a 24 d'octubre de 1978, la junta constata que l'Ajuntament encara no havia ingressat ni un duro de la subvenció promesa.

És evident que una cosa era que el capital financer i immobiliari cedís circumstancialment a la pressió i a l'hegemonia social, a les demandes ciutadanes emanades dels barris; i una altra cosa, completament diferent, era que aquest mateix capital acceptés finançar folgadamente la FAVB i, encara menys, deixar que els veïns organitzats s'asseguessin en un consell d'administració com el de les caixes d'estalvi.

6.4. Totes les formes de lluita i organització

Se sol dir i està públicament acceptat, encara que sigui com a tòpic o formulació retòrica, que les associacions de veïns, durant el final del franquisme i la transició, van ser escoles de democràcia. Se sol remarcar menys, malgrat ser igualment cert i tant o més important, que les associacions veïnals -per la seva múltiple condició d'entitats assembleàries, plurals, interclassistes, amb cobertura legal i implantació territorial- van ser també organitzacions que van actuar com a paraigua o viver de tota mena d'activitats associatives, col·lectius i moviments socials. De fet, així ho va facilitar la seva estructura en vocalies temàtiques, que el 1982 -ja en plena època de crisi i segons les dades de l'únic cens fiable disponible- arribaven fins a 309 vocalies, on treballaven, amb una periodicitat que solia ser setmanal, uns 1.100 activistes per a una xifra global d'un centenar d'associacions veïnals amb un total de 70.000 socis a la ciutat de Barcelona¹⁰³². De la mateixa manera, la tipologia d'accions utilitzades pel moviment veïnal per fer sentir i canalitzar les seves reivindicacions és molt diversa¹⁰³³.

---

¹⁰³² L'únic cens fiable del que disposem és el que va fer Anna Alabart el 1982. És ella qui dona aquestes dades que, desglossades segons les 309 vocalies que funcionaven el 1982 al centenar d'associacions de veïns de Barcelona, es detalla de la següent manera: 64 vocalies d'urbanisme (formades per més de tres persones en un 67% dels casos); 42 vocalies de cultura i festes populars (amb més de tres membres en un 57% dels casos); 40 vocalies d'ensenyament (més de tres membres en un 57%); 33 vocalies de sanitat (més de tres membres, 36%); 33 vocalies d'esplai o esports (més de tres membres, 42%); 27 vocalies de jubilats i pensionistes (més de tres membres, 59%); 21 vocalies de joves (més de tres membres, 62%); 15 vocalies de dones (més de tres membres, 53%); 10 vocalies d'informació o butlletí (més de tres membres, 20%); 8 vocalies de relacions socials, secretaria o finances (més de tres membres, 88%); 11 vocalies d'altres temàtiques no especificades (més de tres membres, 36%). Vegeu ALABART, Anna. *Els barris de Barcelona i el moviment associatiu veïnal*, UB, 1982, Barcelona. Tesi doctoral inèdita, vol. II, p. 297. Per a una aproximació comparativa podem recórrer a l'acta de la junta de la FAVB del 8 de febrer de 1977, que deixa constància que entre 15 i 20 associacions es reunien cada dijous a la comissió o vocalia d'Ensenyament; que 15 ho feien cada divendres a la comissió de Sanitat, i que entre 20 i 25 associacions es trobaven, també cada divendres, a la comissió o vocalia d'Urbanisme.

¹⁰³³ Una classificació amb fins a 18 categories diferents de tipologies d'accions utilitzades pel moviment veïnal parla de recollida de signatures; exposicions; assemblees veïnals; pancartes i cartells; ocupació de locals públics; activitats esportives; cercaviles i espectacles; barreres humanes; desobediència civil; pactes amb el poder; denúncies a la premsa; inauguracions simbòliques; murals i pintades col·lectives; manifestacions; protestes a la plaça de Sant Jaume; concursos insòlits; segrestos i tancades, i plans

La FAVB, en tant que expressió agregada, via federació, d'aquest moviment veïnal en l'àmbit de Barcelona, va reflectir també aquesta multiplicitat de formes de lluita i organització. Així ho analitza Carles Prieto: "Es van fer comissions de tot i com que en les comissions participen bastant les associacions, tu captes els problemes de la gent i tu crees l'organització per anar-ho resolent. Vam tenir aquesta capacitat: vam tenir, per una banda, contacte amb la gent a tots els barris i, després, teníem el recolzament tècnic que volíem"¹⁰³⁴. Ho hem anat veient fins ara, de forma transversal, al llarg dels diferents capítols. Segurament, l'exemple més significatiu i de major transcendència de tot plegat és el paper d'Assemblea de Catalunya suplent, en funcions o paral·lela que, *de facto*, va jugar la FAVB, com a mínim, durant els anys 1975 i 1976. La campanya i les manifestacions per l'amnistia -allargada en el temps fins al 1977, amb l'acte organitzat el 13 de març d'aquell any, al Palau d'Esports, conjuntament per la FAVB, l'Assemblea de Catalunya i l'Associació Catalana de Presos Polítics- en són la demostració més clara. Però també podríem citar la manera com va contribuir la FAVB al desplegament del Congrés de Cultura Catalana. I, vinculada a la sectorial de medi ambient o Campanya de Defensa del Patrimoni Natural dependent del Congrés de Cultura Catalana i, de nou, en coorganització amb l'Assemblea de Catalunya, cal esmentar la setmana d'actes, debats i exposicions sobre ecologia celebrada al Palau d'Esports entre el 27 de febrer i el 5 de març de 1977. Inicialment prevista com una modesta exposició pensada per ser instal·lada al gener al Mercat del Born -que els veïns havien recuperat i reivindicaven com a ateneu popular- i organitzada per l'ecòleg Ramon Folch¹⁰³⁵, al final l'esdeveniment va prendre més volada. Els permisos governatius de la Setmana en

---

alternatius. Vegeu ANDREU, Marc i HUERTAS, Josep Maria. *Barcelona en lluita (el moviment urbà 1965-1996)*, FAVB, 1996, Barcelona, p. 20-22.

¹⁰³⁴ Carles Prieto, entrevista amb l'autor (Barcelona, 12/12/2012).

¹⁰³⁵ Així consta en una nota de premsa de la FAVB datada el 20/11/1976 que fins i tot dona el telèfon de Ramon Folch.

Defensa del Territori al Palau d'Esports van anar a nom del president de la FAVB, Albert Pons Valón, i del portaveu de l'Assemblea de Catalunya, Pere Portabella, que van compartir formalment presidència dels debats amb Salvador Casanova. Uns debats que, al marge de les actuacions artístiques que els van acompanyar, per primera vegada van fer emergir de forma significativa en l'agenda pública de Catalunya la reivindicació ecologista global, al costat de qüestions sanitàries; i que també van permetre confrontar, per primer cop conjuntament i en públic, en una taula rodona el 5 de març de 1977 -i sense els eufemismes del cicle de conferències individuals sobre les Terceres Vies de 1975-, les propostes polítiques dels diferents partits; alguns d'ells encara sense legalitzar, i tant sols tres mesos abans de celebrar-se les primeres eleccions generals¹⁰³⁶.

Que aquesta sensibilitat ecologista no va ser flor d'un dia ho demostra el fet que, en l'assemblea de la FAVB del 25 de novembre de 1977, a l'Hotel Oriente, intervingué en primer lloc un representant de la Societat Naturista Vegetariana de Barcelona, just abans (i al mateix nivell) que un representant de l'escola Pegaso en lluita. I que la irrupció d'aquesta primera agenda ecologista no fou anecdòtica ho certifica que en juntes posteriors es discutís i aprovés el suport i participació de la FAVB a la campanya "Fem la ciutat habitable". Va ser en aquest marc que, per exemple, es va organitzar la primera bicicletada per Barcelona, el 18 de desembre de 1977, per a la qual el vocal de la FAVB Iñaki Mingolarra es va comprometre (així ho reflecteix l'acta de junta del 13 de desembre) a "fer gestions per aconseguir 10 bicicletes per Pons, Vallverdú, Collado, Borrell, Mingolarra, Garcia, Cervelló, Esquirol, Naya [i] Ferrer". És a dir, per a la junta de la FAVB gairebé en ple. Que, per cert, en deuria sortir conscienciada si ens atenem al

---

¹⁰³⁶ Ni el PSUC, ni ERC, ni el PTE ni altres forces d'extrema esquerra estaven legalitzades quan van ser invitades per la FAVB i l'Assemblea de Catalunya a la "taula rodona sobre la problemàtica ecològica" del 5 de març de 1977, al Palau d'Esports, mitjançant l'ambigua fórmula publicitada següent: "se invitarán representantes de partidos políticos". De fet, ni ERC ni la resta de partits a l'esquerra del PSUC van poder presentar-se a les eleccions del 15 de juny de 1977 sota les seves sigles perquè encara no estaven legalitzats; van haver de recórrer a diferents fórmules de coalicions o agrupacions d'electors.

fet que la demanada de carrils-bici a Barcelona apareix per primera vegada en un ordre del dia de la junta de la FAVB el 4 d'abril de 1978. Sorprèn constatar que la Federació, després d'estudiar en comissió¹⁰³⁷ una proposta municipal de carril-bici, avalada per la Societat Naturista i l'organització ecologista Depana, que pretenia unir les places d'Espanya i Tetuan per sobre de la vorera de la Gran Via, s'hi va posicionar en contra: per insuficient, poc ambiciosa i mal plantejada, en no anar acompanyada de mesures de respecte als vianants, de foment del transport públic i de restricció de l'ús i l'espai del vehicle privat. Per exemple, i entre d'altres, habilitar espais al parc de la Ciutadella per a la pràctica de la bicicleta i “aconseguir un recorregut de circumval·lació, transversal i mar-muntanya, que sigui factible per arribar a les diverses zones de la ciutat”. Sobre el carril-bici de la Gran Via, recull l'acta de la junta de la FAVB del 4 d'abril de 1978:

“Hi ha un ampli debat sobre el tema i en principi sembla que la FAV no pot donar suport a aquesta solució doncs el que es té de fer [sic] en primer lloc és aconseguir que el carrer sigui més humà, i per aconseguir-ho a més d'intentar solucionar el tema del transport públic, seria convenient aconseguir que hi hagués menys densitat de vehicles, i per això es proposa que sigui el carril de mar de la Gran Via, o sigui el lateral per on circulen actualment els cotxes, que es destini a bicicletes”.

Com veiem, la sensibilitat ecologista de la FAVB va molt lligada des dels seus inicis al que podem anomenar ecologia urbana i a qüestions tant pràctiques com la mobilitat i el transport públic, a banda de la contaminació en zones urbanes. Ara hi tornarem. Aclarim abans, no obstant, que això no significa que es defugi posicionar-se en l'ecologisme diguem-ne més ideològic, d'estricta moviment social. Sense anar més lluny, la junta de la FAVB del 7 de juny de 1978 va acordar saludar públicament com a “positivas” les

---

¹⁰³⁷ L'autodenominada “comisión de trabajo carriles bicicletas” de la FAVB va convocar, el 28 d'abril de 1978, una reunió amb les associacions de veïns afectades pel traçat del carril-bici de la Gran Via per acabar de definir la seva posició respecte un projecte municipal sorgit d'una comissió mixta entre els serveis tècnics de l'Ajuntament, Depana, entitats naturistes i la FAVB. La Federació va convocar a la discussió les AV Esquerra de l'Eixample, Passeig de Gràcia, Avenida José Antonio, Sant Antoni, Sagrada Família, Diagonal-Mossèn Cinto i Fort Pienc.

Jornades sobre Ordenació del Territori, Recursos Naturals i Medi Ambient avalades per diferents entitats ecologistes i partits polítics però va rebutjar signar el seu manifest per considerar, la Federació, “el engaño que implica no plantear una discusión de las Centrales Nucleares”. No obstant, com hem apuntat, és en l'àmbit concret de la mobilitat i la contaminació per on el moviment veïnal més va introduir l'ecologisme en la seva agenda reivindicativa. N'és un exemple singular la campanya per la gratuïtat del tercer cinturó, l'autopista coneguda com a B-30, a la comarca del Vallès, que la comissió de Tràfic Pesat de la FAVB, liderada des de l'abril de 1977 pel vocal Manuel Collado, va encapçalat fins que el 1978 va assolir parcialment el seu objectiu.

En síntesi, i com recull un informe intern de la FAVB signat per Manuel Collado el 8 de juny de 1978, no es tractava tant sols d'una batalla anti-peatges, per aconseguir la gratuïtat de la B-30; darrera de tot plegat hi havia la intenció del moviment veïnal d'impulsar “la articulación de una serie de disposiciones que hicieran más viable la utilización progresiva de esta vía de circulación que permitiría reducir el paso por Barcelona del intenso tráfico que genera todo el cinturón industrial de la misma más el tráfico que procedente del exterior e interior tenían como única solución el paso por el centro de la ciudad”; i que, en definitiva, permetessin rearticular la ciutat –encara sense rondes, recordem-ho, i amb barris industrials i d'intens tràfic de camions com el Poblenou- en benefici del transport públic. El desplegament fet per la FAVB en aquesta batalla de mobilitat sostenible *avant la lettre* va ser considerable. Amb cartells i eslògans tant imaginatius com “El poble ha decidit: Tercer Cinturó, gratuït” i caravanes reivindicatives de cotxes als carrers, la campanya de la FAVB va aconseguir, el gener de 1978, l'adhesió dels principals partits polítics¹⁰³⁸ i organitzacions sindicals, així com

---

¹⁰³⁸ “Se reunió la comisión de Tráfico Pesado de la FAV con representantes de los siguientes partidos: Estat Català, Esquerra Republicana, Federació Catalana PSOE, Partit Socialista Congrés, Partit Unificat de Catalunya [sic], Unió Centre Democràtic, Unió Democràtica de Catalunya, convocados por la FAV

posicionaments públics al seu favor de l'Ajuntament de Barcelona, la Diputació i la Corporació Metropolitana de Barcelona i la Generalitat de Catalunya. La FAVB també va empènyer els principals col·legis professionals a mullar-se amb estudis tècnics¹⁰³⁹. I va reunir-se un mínim de tres vegades a Madrid amb el ministre d'Obres Públiques i Urbanisme, Joaquín Garrigues Walker, i els seus representants, fins a negociar una gratuïtat provisional de la B-30 que acabaria cenyida a les vies laterals del peatge central de Sant Cugat. Una desafiant carta sense data (atribuïble a inicis de 1978) de la FAVB al ministre Garrigues Walker reitera els arguments de fons de la reivindicació i denuncia, en l'últim paràgraf, els interessos privats ocults darrera els peatges:

“Estamos convencidos que Cataluña entera no está dispuesta a tolerar la imposición del peaje y consideramos que la solución que ahora se ha dado, con el peaje central, no es más que proteccionismo hacia unos intereses privados y una discriminación inaceptable para nuestra comunidad”.

Així com la campanya per la gratuïtat de la B-30 i la coordinadora de Tràfic Pesat de la FAVB van tenir una vida intensa però relativament curta, en l'àmbit de l'ecologia urbana i la mobilitat van tenir molt més recorregut les protestes veïnals contra els augments tarifaris al transport públic i l'exigència de millores a la xarxa de metro i autobusos, perquè es desplegués fins a connectar barris mal o gens comunicats. De fet,

---

como firmantes de la adhesión a la Campaña Pro-Gratuidad del III Cinturón (llamado Autopista B-30). Se adhieren Convergencia Democrática de Catalunya y Esquerra Democrática, firmantes también, en su día de la Campaña. Los reunidos manifiestan su preocupación por el Decreto del Consejo de Ministros, de fecha 22 de noviembre 1977 que fue publicado el 27 de diciembre ppdo., aplicando un sistema de peaje parcial en la Autopista que hace la función del tantas veces reivindicado III Cinturón de Barcelona absolutamente necesario para paliar el problema de Tráfico y Tránsito por la Ciudad y necesario como vía básica de intercomunicación de Catalunya. La discriminación evidente de Barcelona y Catalunya comparativamente con la Red de Autopistas libres alrededor de Madrid, debe ser resuelta”. Nota de prensa de la FAVB, núm. 69, 4/1/1978.

¹⁰³⁹ El 13 de març de 1978 el president de la FAVB, Albert Pons Valón, va enviar cartes al director de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona i als presidents dels col·legis d'Arquitectes, Enginyers Industrials i Enginyers de Camins demanant textualment que aportessin “estudis i reflexions a l'opinió pública que permetin incidir i reestructurar l'accessibilitat i vinculació de tots els barris de Barcelona, definint una postura clara davant l'alternativa transport públic-transport privat”.

van ser una reivindicació constant durant la segona meitat dels anys 70 que la FAVB perllongaria dècades i encara manté en la seva agenda. Un punt de partida podria establir-se en l'assemblea consultiva veïnal que, el 26 de setembre de 1978, i amb assistència de representants de 22 associacions, va convocar una manifestació pel dia 29 a la plaça de Sant Jaume sol·licitant “congelación de la subida [de tarifas], mejoras en los servicios y presencia de los trabajadores y usuarios en la reestructuración planteada [a les companyies municipals de transports de Barcelona] y control del funcionamiento”. Prèviament, el 21 de setembre, la FAVB ja s'havia posicionat públicament en contra de l'anunciat augment de tarifes de metro i autobusos. La nota de premsa deia això:

“Considerem que el tema dels transport públics requereix d'un nou plantejament com a servei públic, fruit d'una elaboració del pla de comunicacions, actualment inexistent, que privi [sic] el transport públic per sobre del individual i on el tren, el metro i l'autobús estiguin organitzats segons les necessitats reals i racionals de la comunicació a l'interior de la ciutat i entre la ciutat i l'entorn comarcal.

Caldrà tanmateix, dur a terme una reestructuració de la companyia municipal de transports, de manera que s'acabi la demostrada negligència, símptoma de corrupció amagada, i que permeti disposar d'una explotació del servei públic de transports, estructurada democràticament, sense consells d'administració estranys, on estigui en canvi garantida la participació de treballadors i usuaris.

És del tot imprescindible precisar les responsabilitats que comporta la financiació dels servei, la participació del municipi barceloní amb els seus pressupostos, la dels municipis de la comarca que comparteixen el servei, però fonamentalment l'aportació de l'Estat, a través dels pressupostos generals, sense lo que [sic] és impensable superar l'actual situació de dependència”.

No hem d'oblidar, tal i com posa de manifest aquest comunicat de la FAVB, que la problemàtica del transport públic i, en especial, el seu gran dèficit hereditat del franquisme -de servei però, sobretot, econòmic, xifrat en uns 4.000 milions de pessetes a Barcelona-, va marcar els marges financers de la política municipal durant la transició. En aquest sentit, i sense deixar de reivindicar mai les necessitats dels barris i de les classes populars –veurem després la victòria dels jubilats organitzats en vocalies veïnals

amb la gratuïtat de la targeta rosa-, la FAVB va fer costat a l'alcalde Josep Maria Socías Humbert en la seva pugna i amenaça de dimissió, el maig de 1978, perquè el Govern de l'Estat assumís a fons perdut bona part del dèficit endèmic del transport públic de Barcelona; tal i com, d'altra banda, havia fet amb Madrid amb una partida de 3.000 milions de pessetes¹⁰⁴⁰.

Però fer costat a l'alcalde en matèria de transport públic no volia dir deixar de posar-lo contra les cordes amb accions directes. Ja hem fet referència en un altre moment al segrest d'un autobús articulat de la línia 47 protagonitzat a Torre Baró, el 7 de maig de 1978, pel conductor, sindicalista i dirigent veïnal Manuel Vital; protesta a la qual es va sumar aquell mateix dia, a Ciutat Meridiana, un altre autobús de la línia 2. Ambdós conductors van acabar a la comissaria de Sant Andreu; dos anys després, els barris del nord de Nou Barris inauguraven la línia 77. No va ser l'únic segrest veïnal, ni tant sols el primer, en demanda de transport públic. El 26 de maig de 1974 ja n'havien protagonitzat un, a la línia 11, uns 200 veïns de Roquetes que feia cinc anys que reclamaven millores en el servei. I el 17 de juny de 1977, "por tercera vez en pocos días", segons deia la premsa, van ser veïns de Prosperitat qui van segrestar un autobús de la línia 12 per plantar-se amb ell a la plaça de Sant Jaume (i després a la comissaria de Via Laietana, és clar, la dirigent veïnal Maruja Ruiz); tot i que en aquest cas va ser

---

¹⁰⁴⁰ "La Junta Directiva de la Federación de Asociaciones de Vecinos de Barcelona considera de suma importancia la situación planteada por el Alcalde Sr. Socías Humbert, de la petición al Estado de los 4.000 millones de pesetas a fondo perdido para el Metro y Transportes, y el replanteamiento de la financiación del transporte público. La situación de deuda municipal y el grave déficit funcional de nuestra ciudad, de falta de equipamiento tan sufrido en los barrios, la dependencia financiera que limita la actuación municipal y la posibilidad de hacer frente, seriamente, a los grandes temas ciudadanos, hacen totalmente justificable la actitud del Sr. Socías". Nota de premsa de la FAVB, 24/5/1978, Barcelona.

per exigir habitatges dignes per als barraquistes del que avui és la plaça Àngel Pestaña¹⁰⁴¹.

A banda de les qüestions de mobilitat i transport públic, i fins i tot abans que la FAVB assumís parcialment el que hem anomenat agenda de sostenibilitat o ecologia urbana *avant la lettre*, el 1976 trobem dues o tres altres significatives expressions de la voluntat paraigua de la Federació veïnal que, en certa manera, podria qualificar-se d'organització *catch all*; no pas en l'àmbit de la política partidista, que és per al que se sol utilitzar aquest concepte, però sí en el dels moviments socials. Ens referim a les connexions –i, en algun cas, fins i tot implicació molt estreta i directa- de la FAVB amb la Unió de Pagesos, amb el moviment feminista i amb el que es denominaria Coordinadora de Jubilats i Pensionistes. D'anecdòtic o curiós -cenyit, si es vol, a la corresponsabilització política solidària pròpia del moment- es podria qualificar la decisió de la junta de la FAVB del 30 de novembre de 1976 d'enviar un text de salutació al primer congrés de la Unió de Pagesos, celebrat a l'Espluga de Francolí, molt lluny de l'àmbit d'influència metropolitana del moviment de barris de Barcelona¹⁰⁴². Però ja no és gens anecdòtica la relació entre el moviment veïnal i el moviment feminista i, directament, entre la FAVB i el moviment de jubilats i pensionistes.

A la junta del 18 de maig de 1976, tal i com recull l'acta de la reunió, la FAVB va decidir “participar en el congreso de la mujer (catalana) y se contribuye con 1.000 ptas”. Es tractava de les Jornades Catalanes de la Dona que, tant sols deu dies després, van desbordar el paranimf de la Universitat de Barcelona per la participació de prop de 4.000 persones en unes jornades a les que se n'esperaven centenars. Està acreditada la

---

¹⁰⁴¹ Vegeu ANDREU, Marc i HUERTAS, Josep Maria. *Barcelona en lluita (el moviment urbà 1965-1996)*, FAVB, 1996, Barcelona, p. 66.

¹⁰⁴² La FAVB i la Unió de Pagesos tornarien a col·laborar el 1979 per forçar la seva presència conjunta al Consell Social Assessor del Mercat Central de Barcelona, Mercabarna.

presentació d'una ponència titulada “Dona i barris” i la presència activa d'una vintena de representants d'associacions de veïns en les jornades. En algunes de les associacions participants ja portaven un any de funcionament organitzat, en diferents barris, el que es van anomenar vocalies de dones¹⁰⁴³. Tal i com ha estudiat Eva Fernández, les vocalies de dones van néixer el 1975, dins de les associacions de veïns, com a comissions formades exclusivament per dones que tenien com a objectiu explícit treballar en favor de les dones. La vinculació amb les associacions veïnals els va donar el mateix caràcter d'entitats arrelades a un territori concret, el barri, i compromeses amb la millora de la qualitat de vida en la quotidianitat. Al seu torn, les vocalies de dones van generar una xarxa associativa pròpia coneguda com a Coordinadora de Vocalies i van participar des de la seva creació, el 1976, a la Coordinadora Feminista de Catalunya. En aquest espai es van dotar del mateix model organitzatiu assembleari que va adoptar el moviment feminista i, a la vegada que van assumir l'agenda pròpia d'aquest moviment, van situar també en l'agenda feminista les necessitats reals de les dones dels sectors populars, tot i que no sense intensos debats teòrics en publicacions com *Vindicación Feminista*, i a rel de la mateixa ponència “Dona i barris” de les Jornades Catalanes de la Dona¹⁰⁴⁴. En essència, es va discutir la diferenciació entre unes activitats tendents a l'alliberament de la dona i d'altres que tenien finalitats de millora de les condicions de vida de les persones en general als barris però en les quals les vocalies de dones no haurien de dur

---

¹⁰⁴³ Les xifres d'associacions de veïns o vocalies de dones inscrites a les Jornades Catalanes de la Dona de 1976 varien entre 19 i 24, segons les fonts. BALLETBÓ, Anna. *Una mujer en la transición. Confesiones en la trastienda*, Flor del Viento, 2004, Barcelona, p. 110; FERNÁNDEZ, Eva. “Vocalies de Dones de Barcelona a la Transició: una experiència emancipadora”, UAB, 2009, Barcelona. Treball de màster inèdit en Antropologia Social i Cultural, p. 66; ANDREU, Marc (*et al.*). *1970-2010. 40 anys d'acció veïnal*, FAVB, 2010, Barcelona, p. 42.

¹⁰⁴⁴ FERNÁNDEZ, Eva. “Vocalies de Dones de Barcelona a la Transició: una experiència emancipadora”, UAB, 2009, Barcelona. Treball de màster inèdit en Antropologia Social i Cultural, p. 72-76.

la iniciativa “sino que más bien tendrían que jugar el papel de conciencia crítica feminista”. Així ho resumia l’activista Empar Pineda:

“De este modo, después de denunciar la trampa en la que habitualmente caen estas vocalías (de centrar sus esfuerzos en la lucha por mejoras no estrictamente feministas como guarderías, zonas verdes, carestía de la vida, ambulatorios, etc.) y de responsabilizar en buena parte de ello al enfoque erróneo de estas cuestiones por parte de los partidos políticos, concluyen lanzando la alternativa más arriba recogida de: Vocalías de Mujeres auténticamente feministas”¹⁰⁴⁵.

De fet, en un primer moment, va existir el debat de si les feministes havien d’organitzar-se en vocalies, sota el paraigua del moviment veïnal, o bé directament com a associacions de dones. Va guanyar la primera opció, en bona mesura per pragmatisme d’un nucli d’activistes que eren les mateixes però que actuaven amb diferents barrets. Així ho descriu María Jesús Izquierdo, que va pertànyer simultàniament a la vocalia de dones de l’AV Vall d’Hebron i a l’Associació de Dones del mateix nom:

“Se trataba de las mismas mujeres con distintos sombreros. Generalmente funcionábamos bajo el paraguas de la Asociación de Vecinos, como Vocalía de Mujeres, salvo que nuestros compañeros objetaran respecto de alguna propuesta, por considerarla demasiado radical o comprometida, en cuyo caso actuábamos bajo el paraguas de la Asociación de Mujeres. Las tensiones entre los objetivos del movimiento ciudadano y el movimiento feminista las resolvíamos diferenciando nuestras acciones”¹⁰⁴⁶.

Amb tot, encara avui cremen les brases d’aquell debat si ens atenem al record que en té la dirigent feminista Lúdia Falcón: “Las vocalías de las asociaciones de vecinos no incuban movimiento feminista sino al revés. Fuimos nosotras las que nos hicimos un

---

¹⁰⁴⁵ PINEDA, Empar. “Por unas vocalías de mujeres auténticamente feministas”, a *Vindicación Feminista*, núm. 6, 1/12/1976, Barcelona, p. 64, citat per FERNÁNDEZ (2009).

¹⁰⁴⁶ IZQUIERDO, María Jesús. “Del elogio de la diferencia y la crítica de la desigualdad a la ética de la similitud”, a *Revista Papers*, núm. 59, Barcelona, 1999, p. 26, citat per FERNÁNDEZ (2009).

hueco para organizarnos allí. Pero las asociaciones de vecinos no nos hicieron caso”¹⁰⁴⁷. L’única manera de calibrar si això va ser o no veritat és fer un recompte de les vocalies de dones existents a Barcelona. L’únic cens disponible i fiable aclareix que, entre el centenar d’associacions de veïns existents a Barcelona a principis de la dècada de 1980, hi havia 15 vocalies de dones, 8 de les quals estaven integrades per més de tres membres. Per tenir una idea del que això significava, cal dir que el nombre de vocalies de dones era aproximadament la meitat que el de vocalies de jubilats, de sanitat o d’esplai i esport, i tant sols una quarta part de les vocalies d’urbanisme existents; però, en canvi, s’apropava a la vintena de vocalies de joves en funcionament i estava per sobre de la desena de vocalies de premsa o butlletí¹⁰⁴⁸.

Més enllà del debat ideològic i del recompte quantitatiu, els fets són que, al costat de la reivindicació del dret al divorci i a l’avortament, de les vocalies de dones barcelonines en va destacat l’impuls de la informació sexual i anticonceptiva, sobretot en forma de xerrades als barris i, en concret, el que és la seva fita més reconeguda: l’experiència pilot -previ debat intens entre el moviment veïnal, el feminista i l’Ajuntament de Josep Maria Socías Humbert- del primer equipament públic de planificació familiar de tot l’Estat espanyol, obert finalment el març de 1979 al barri de Torre Llobeta. D’accés gratuït als baixos del número 242 del passeig de Maragall, el primer centre de *planning* va atendre, en els cinc primers mesos de funcionament, 1.500 visites¹⁰⁴⁹. Una victòria feminista veïnal que no pot amagar, no obstant, que la FAVB va ser durant tota la transició (i encara després) una institució formada predominantment per homes, malgrat

---

¹⁰⁴⁷ Lúdia Falcón, apunts personals de l’autor en el debat “Els moviments socials a la transició” (Barcelona, 10/10/2013), organitzat pel Memorial Democràtic al Centre Bonnemaison amb la participació de Prudenci Sánchez, Xavier Folch i Carles Vallejo, moderats per Xavier Domènech.

¹⁰⁴⁸ Vegeu ALABART, Anna. *Els barris de Barcelona i el moviment associatiu veïnal*, UB, 1982, Barcelona. Tesi doctoral inèdita, vol. II, p. 297.

¹⁰⁴⁹ ANDREU, Marc (*et al.*). *1970-2010. 40 anys d’acció veïnal*, FAVB, 2010, Barcelona, p. 126.

que les dones van ser protagonistes actives i nombroses en les activitats de base del moviment veïnal. Entre 1975 i 1978, l'única dona al secretariat de la Federació va ser la dirigent veïnal de Nou Barris María Ángeles Rivas, a qui van acompanyar com a vocals adjuntes l'activa Elisa Lumbreras, en l'àmbit de cultura, i, puntualment, el 1976, Pastora Escalas. Rosa Bové serà la següent dona que, com a secretària, figurarà al nucli de la junta de la FAVB, entre 1980 i 1981. I fins el 1986, amb Margarita Rodríguez, una dona no arribarà a presidir la FAVB; amb posterioritat la succeïren Roser Argemí, als anys 90, i Eva Fernández, el 2004, però això no treu que la junta segueixi essent encara avui, tot i una major proporció de dones, un reducte majoritàriament masculí.

Amb molt menys debat teòric o ideològic i molt més pragmatisme que la implicació feminista al moviment veïnal, la Coordinadora de Jubilats i Pensionistes sí va néixer el 1976 directament sota el paraigua de la FAVB. Va ser, concretament, el 17 de juny de 1976 en el transcurs d'una assemblea al cine Gayarre de Sants per a la qual la FAVB va demanar permís governatiu, dos dies abans, sota l'enunciat general de "la problemática general de los jubilados" i amb les següents qüestions notificades com a ordre del dia: "Los puntos fundamentales a tratar serán pensiones, lugares de reunión, transportes, residencias y asistencia sanitaria". Que es va anar per feina ho demostra el fet que es va convocar una gran manifestació de jubilats pel 30 de juny amb pancartes on es podia llegir "No más pensiones de miseria" i "Integración real de los jubilados en el SME [Sistema Médico Estatal]", entre d'altres, i en les que van proliferar les referències de barris obrers de Barcelona i de poblacions del cinturó metropolità: la Verneda, Poblenou, Carmel, Horta, Bon Pastor, La Mina, Santa Coloma, l'Hospitalet, Esplugues, Sant Feliu de Llobregat... Organitzada amb col·laboració sindical, aquesta va ser la primera manifestació específicament de jubilats des de la guerra civil -i protagonitzada precisament per la generació que de jove havia viscut la guerra civil-, amb l'objectiu de

reclamar pensions dignes -es reclamava un mínim de 12.000 pessetes anuals quan la gran majoria dels pensionistes de l'època ni tant sols arribaven a la meitat-, assistència sanitària pública i equipaments per a la gent gran. La marxa va acabar dissolta per la policia amb unes maneres que Albert Pons Valón recorda tragicòmiques:

“Jo recordo [estar] davant del Govern Civil cridant. Clar, jo, com a president [de la FAVB], anava davant, [i] van aparèixer les tocineres, els grisos. I recordaré sempre que s'obre la porta i surt un policia amb la porra a la mà i es va trobar rodejat de varia gent. I es va quedar amb la porra enlaire: ‘¡Venga, va! ¡Circulen!’”¹⁰⁵⁰.

El cas és que, tot i la intervenció policial i que la cúpula de la FAVB va acabar a la comissaria de Via Laietana declarant per haver canviat l'itinerari sense permís¹⁰⁵¹, la magnitud i repercussió de la manifestació, que va reunir unes 6.000 o 7.000 persones¹⁰⁵², va propiciar que, el 22 de juliol, el president de la Federació, Albert Pons Valón, registrés al Govern Civil i a la delegació de Barcelona del Ministeri de Treball i Seguretat Social un document, dirigit al ministre, al president del Govern i al Rei, amb les reivindicacions d'un col·lectiu organitzat d'entrada ja com a coordinadora de vocalies de jubilats i pensionistes de la FAVB. Un col·lectiu que plantejava una plataforma reivindicativa bàsica que després recollirien parcialment la Constitució i els primers governs democràtics per desenvolupar en part l'Estat del Benestar.

---

¹⁰⁵⁰ Albert Pons Valón, entrevista amb l'autor (Barcelona, 10/1/2013).

¹⁰⁵¹ La FAVB va demanar autorització per manifestar-se des de la plaça de Catalunya, per les Rambles, i fins al pla de Palau, davant de la seu del Govern Civil, però les autoritats només van autoritzar la marxa des de l'arc del Triomf i fins al parc de la Ciutadella. Un cop iniciada la manifestació, i esperonats per l'èxit d'assistència, els organitzadors van desobeir les instruccions governatives i van baixar pel carrer marquès d'Argentera fins al pla de Palau. Dissolta per la policia i entre crides dels organitzadors a organitzar-se a les vocalies de jubilats de les associacions veïnals, la marxa va acabar amb el president de la FAVB, Albert Pons Valón, el vocal Carles Prieto i el dirigent de la coordinadora de jubilats Antonio Navarro, que havien fet l'intent de ser rebuts pel governador civil, finalment empel·lits a declarar a la comissaria de Via Laietana per donar explicacions del canvi d'itinerari.

¹⁰⁵² “Los jubilados se manifestaron para pedir pensiones justas”, a *La Vanguardia Española*, 1/7/1976, Barcelona, p. 23. És *La Vanguardia* qui dona la xifra de 6.000 manifestants. Per contra, la valoració de la manifestació que es va fer en reunió de junta de la FAVB, i així consta en acta, parla de 7.000 persones.

El coordinador de les vocalies de jubilats de la FAVB, Joan Vergés, va sol·licitar per carta, el 28 d'octubre de 1976, la "col·laboració" de la Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros (La Caixa) per aconseguir un local propi i "subvenció econòmica" per a les seves activitats, que el 1982, ja en època de crisi, reunien 27 vocalies només a la ciutat de Barcelona. No deixa de ser irònic que una gran entitat financera que després, a banda de fer caixa amb els jubilats i pensionistes, també faria bandera de l'ajuda a la tercera edat en la seva obra social tot extenent una xarxa autogestionada d'esplais per a la gent gran (el 1978 n'hi havia 35)¹⁰⁵³, en aquell moment de 1976 respongués negativament la petició de les vocalies de la FAVB adduint legalismes però sense tancar diplomàticament la porta a alguna col·laboració puntual. Vegem la resposta per carta del director general de La Caixa, José Vilarasau, conservada a l'arxiu de la FAVB:

“No nos es posible en estos momentos atender la petición por ser requisito establecido para ello que las solicitudes provengan de entidades legalmente reconocidas. No obstante, y comprendiendo el problema de ustedes y los positivos fines que la Coordinadora persigue, nos es grato comunicarles que para actos aislados que juzguen conveniente y que estén dedicados exclusivamente a la tercera edad, estamos dispuestos a brindarles un local, de acuerdo con nuestras posibilidades, previa petición por escrito indicando fecha, horario, capacidad y el tipo de actividad que desean desarrollar, con objeto de poderles ofrecer, en cada caso, el más conveniente”.

Albert Pons Valón no es va estar de respondre Vilarasau que no s'equivoqués, que la coordinadora de vocalies de jubilats de la FAVB era una entitat legalment reconeguda. El cas és que, sense l'ajuda de la Caixa, i amb la campanya "Jubilat, aixeca el cap", la coordinadora de jubilats i pensionistes de la FAVB no tant sols va donar veu col·lectiva a un sector de població fins aleshores políticament invisible i marginat en els seves necessitats més elementals. També va posar l'embrió, omplint el Palau d'Esports de

---

¹⁰⁵³ VILARASAU, José. *Memorias. El extraño camino a "la Caixa"*, RBA, 2012, Barcelona, p. 644-645.

Montjuïc en una gran assemblea, el 17 d'abril de 1977¹⁰⁵⁴, del que, sense perdre mai el vincle amb la FAVB, amb els anys es convertiria en la Coordinadora Nacional de Jubilats i Pensionistes de Catalunya¹⁰⁵⁵. El detall i la profunditat de les seves reivindicacions va arribar a l'extrem de reclamar en una nota de premsa de la FAVB, el 7 de febrer de 1978, “con carácter de urgencia, el traspaso a la Generalitat de las cuotas de la S.S. [Seguretat Social] de Catalunya, ya que no podemos esperar que desde Madrid decidan como quieran el asunto de las pensiones”. Al marge de reivindicacions nacionalistes, els motius adduïts eren principalment socials i pràctics; de justícia social després de dècades de misèria sociolaboral franquista. Redactats a partir d'un manifest de dues pàgines aprovat en assemblea el 18 de gener de 1978 -i tant sols una setmana després de la trobada que el secretariat de la Coordinadora de Jubilats i Pensionistes de la FAVB, acompanyada pel president de la FAVB, Albert Pons Valón, va tenir amb el president Josep Tarradellas i els consellers de Treball, Joan Codina, i de Sanitat, Ramon

---

¹⁰⁵⁴ La notificació preceptiva que la FAVB va fer al Govern Civil de l'assemblea de jubilats i pensionistes del 17 d'abril de 1977 és la primera instància oficial a un organisme de l'Estat en la que la Federació, segons consta als seus arxius, va consignar en català tots els noms de pila dels oradors previstos. En l'acte, moderat pel comptador de la junta Jaume Garcia Ballester, van intervenir Antoni Gimeno Cano, Camil Pinar Prats, Antoni Raventós Teixidor, Àngel Navarro Sanchís, Manuel Vera García, Lluçia Gargallo Sanz, Joan Vergés, Domènec Bayot Mainat, Pere Tarré Domènec i Maria Furriol Teixidó. D'altra banda, del fet que l'exemple de Barcelona començava a estendre's n'és una prova que, gairebé en paral·lel a l'acte del Palau d'Esports, el Govern Civil va fer pública la notificació de legalització de la Asociación de Pensionistas y Jubilados de Badalona, conjuntament amb altres 173 associacions, principalment de veïns i AMPAs de l'àrea metropolitana. Vegeu “El Gobierno Civil de Barcelona ha reconocido en las últimas semanas 174 asociaciones”, a *La Vanguardia Española*, 19/4/1977, p. 29.

¹⁰⁵⁵ Sobre el procés d'independència de la coordinadora de jubilats respecte la FAVB, Carles Prieto recorda: “Sí, va tenir vida pròpia perquè no hi havia més remei. També va haver-hi bastant de lío amb això, perquè hi havia gent que opinava que no, que s'havia de continuar mantenint el tema d'associacions de veïns. [Però] en principi, no només jo, teníem clar que era un moviment amb característiques pròpies. Això, i que el més important era haver-l'ho generat i, després, que volés. El que passa és que hi havia tot de corbs que s'ho volien fer seu i s'ha d'anar molt en compte. Van haver-hi uns quants embolics amb aquestes coses”. Carles Prieto, entrevista amb l'autor (Barcelona, 12/12/2012).

Espasa¹⁰⁵⁶-, els arguments de fons dels jubilats es resumien així en aquesta nota de premsa del 7 de febrer:

“En Catalunya viven muchas personas jubiladas, pensionistas y en edad de jubilación, que no han cotizado o que lo han hecho en base tarifada mínima porque el trabajo realizado ha estado poco valorado; pocos han tenido un trabajo de especialización. [...] Muchos de los que trabajan en Catalunya han venido de otros sitios del Estado. Pero es aquí donde han de quedar los beneficios de su trabajo para mejorar las condiciones de vida de los que no pueden hacerlo. [...] Queremos tener nosotros, los jubilados y pensionistas de Catalunya, a través de la Generalitat, el control de las cantidades que ingresa la S.S. en Catalunya, y cómo se reparten. Pedimos un presupuesto, a cargo del Estado, suficiente para cubrir las necesidades de toda persona de 65 años cumplidos, aunque no haya estado asegurada. Denunciamos los sueldos que se han fijado para diputados y senadores como una provocación ante las míseras pensiones que cobran tantos jubilados, y recordamos a los partidos políticos sus promesas al respecto antes del 15 de junio”.

En cap cas es van aconseguir els objectius reivindicatius màxims aprovats en l'assemblea del gener de 1978, però alguns d'ells reflecteixen alhora la necessitat, la força i l'ambició del col·lectiu en un moment políticament constituent on moltes coses semblaven possibles: la FAVB exigia una “pensió digna” equivalent al salari mínim interprofessional per a jubilats i pensionistes que poguessin acreditar haver cotitzat a la Seguretat Social, i una “pensió digna” xifrada en un 50% del salari mínim (i revisable cada sis mesos) per a tothom que, sense haver cotitzat però tenir 65 anys o més, “pueda demostrar, con los comprobantes correspondientes, la insuficiencia de ingresos para su mantenimiento”. També es demanava “pensión íntegra en casos de viudedad, para

---

¹⁰⁵⁶ És significatiu o, si més no, paradoxal, el fet que, l'1 de febrer de 1978, el president de la Generalitat, Josep Tarradellas, rebés abans la Coordinadora de Jubilats i Pensionistes de la FAVB (i, amb ella, també el president de la Federació, Albert Pons Valón) que no pas la pròpia junta de l'entitat veïnal. D'això en deixa constància una carta enviada per Pons Valón a Tarradellas, el 8 de març de 1978, i conservada a l'arxiu de la FAVB, on es reitera la petició d'audiència feta per la junta de la Federació en una primera carta del 26 d'octubre de 1977, just després del retorn del president de la Generalitat de l'exili. Per la seva banda, és també significatiu que Tarradellas es comprometés a finançar el butlletí de la Coordinadora de Jubilats i que el conseller de Sanitat, el comunista Ramon Espasa, nomenés membre del consell assessor del seu departament, l'abril de 1978, la secretària de la Coordinadora de Jubilats, Maria Furriol.

ambos sexes”. Per altra banda, i a nivell local, la Coordinadora de Jubilats i Pensionistes de la FAVB -que el 24 de maig de 1978 va arribar a sol·licitar una audiència al bisbe de Barcelona, Narcís Jubany- va aconseguir arrencar de l’Ajuntament de Barcelona de transició, en l’etapa Socias, un servei o salari social que esdevindria bàsic i popular: ens referim al que després es coneixeria com a targeta rosa. No se sol recordar, però l’accés lliure dels jubilats i pensionistes al sistema de transport públic de Barcelona és una reivindicació veïnal guanyada en plena transició i en una data tan primerenca (i electoralista, a tres setmanes de les primeres eleccions generals) com el 23 de maig de 1977. Aquest és el dia en que l’alcalde Josep Maria Socias Humbert va fer entrega, en un acte al Saló de Cròniques de l’Ajuntament i en presència dels dirigents de la FAVB i la seva coordinadora de vocalies de jubilats, dels primers carnets; simbòlicament, els que portaven el número 1 de cada districte de la ciutat¹⁰⁵⁷.

L’èxit mobilitzador i reivindicatiu de la Coordinadora de Jubilats i Pensionistes, formalment organitzada com una subdivisió de la vocalia d’acció social de la FAVB, va fer que s’intentés emular des de l’altra subdivisió de la mateixa vocalia, la que teòricament centrava el seu camp de treball en el món obrer. Així, es va intentar crear una coordinadora de vocalies laborals de les associacions de veïns, impulsades sobretot per membres del Partit del Treball amb la idea de configurar una plataforma sindical paral·lela a les hegemòniques Comissions Obreres o de suport al sindicat que aquest partit maoista havia creat pel seu compte, la Confederació de Sindicats Unitaris de Treballadors, en escindir-se de CCOO el juliol de 1976 per no acceptar l’hegemonia del PSUC-PCE. L’intent, que va arribar a dotar-se d’un butlletí propi amb la capçalera

---

¹⁰⁵⁷ “Entrega de carnets para utilizar gratuitamente los transportes municipales”, a *La Vanguardia Española*, 24/5/1977, Barcelona, p. 26. De forma significativa, la informació de *La Vanguardia*, amb un avantítol que deia “Reconocimiento de Barcelona a la tercera edad”, incloïa un altre element de titulació que remarcava el caràcter pioner d’aquesta mesura en el conjunt d’Espanya: “Barcelona da el ejemplo”.

*Correo Laboral*¹⁰⁵⁸, no va quatllar precisament per tractar-se d'una maniobra clarament partidista i en un àmbit que una organització de caràcter unitari i ben relacionada amb la FAVB com CCOO ja cobria bé. El cas és que la FAVB, mitjançant una nota de premsa no datada de finals de 1976, es va desmarcar diplomàticament però de forma clara dels que s'havien atribuït la paternitat de la coordinadora de vocalies laborals en nom del moviment veïnal. Vet aquí un extracte d'aquesta nota pública de finals de 1976 que, en essència, deixa la porta oberta de la FAVB a acollir tota mena d'iniciatives ciutadanes i reivindicatives col·lectives sempre i quan no anessin en detriment de la preservació del prestigi, la capacitat d'interlocució i l'esperit plural, unitari i democràtic de la FAVB:

“1) La Federación de Asociaciones de Vecinos y su comisión de Acción Social que acoge la incidencia de los problemas laborales dentro de los medios de las Asociaciones de Vecinos es ajena totalmente a las declaraciones aparecidas y al mismo acto y constitución de la coordinadora de vocalías laborales. [...]

2) Las Asociaciones de Vecinos pueden libremente según sus estatutos y con plena independencia de la Federación, mantener las vocalías o comisiones que crean conveniente y en la práctica en diversas Asociaciones existen grupos de trabajo alrededor del tema laboral. [...]

4) La junta directiva de la Federación de Asociaciones de Vecinos y en particular la vocalía de Acción Social se ha puesto en contacto con el grupo organizador de la coordinadora de vocalías y está a disposición de las Asociaciones que así lo soliciten para acoger dentro de las normas de funcionamiento de la federación, las inquietudes en este campo sin ninguna exclusión [ni] apriorismo, pero sí con absoluto respeto a la opinión de todos y el acuerdo democrático de actuación, todo ello dentro del cumplimiento del reglamento de régimen interior que regula el nombramiento oficial por las Asociaciones de sus representantes y el funcionamiento de la comisión coordinadora, único sistema que puede responsabilizar la Federación y de la credibilidad de la institución conjunta de las Asociaciones de Vecinos de Barcelona”.

També la problemàtica de l'atur, a l'alça en plena crisi econòmica de la segona meitat dels anys 70, va tenir el seu espai en algunes associacions de veïns, que van ajudar a

---

¹⁰⁵⁸ Com a mínim consta que, el setembre de 1976, va sortir el número 4 del butlletí *Correo Laboral. Revista de la Coordinadora de Vocalías Laborales de las AAVV de Barcelona*.

constituir assemblees d'aturats per barris; però en cap cas van arribar a tenir la implantació i repercussió que va tenir a partir del moviment veïnal tant el moviment de jubilats i pensionistes com el moviment feminista. També la problemàtica de l'habitatge, sovint vinculada a les vocalies d'urbanisme (que van arribar a ser 64 el 1982)¹⁰⁵⁹, va donar molt de joc a la FAVB. Tenia un recorregut històric més llarg que arrenca en la Coordinadora de Barris de l'Obra Sindical del Hogar (OSH), que depassava l'àmbit de Barcelona i, mitjançant mobilitzacions que van incloure una vaga de lloguers, van guanyar la reforma dels seus polígons, finalment traspassats a la Generalitat. Però a banda de la lluita dels barris de la OSH, també la FAVB va intentar articular, el febrer de 1978, una Coordinadora de Llogaters a partir de l'experiència concreta de les vocalies de les AV Sant Genís i Lladoner i Turó de la Peira¹⁰⁶⁰. En essència, i després d'aconseguir, el desembre de 1977, que el Govern espanyol limités legalment fins a 31 de desembre de 1978 els augments de lloguer, la coordinadora de llogaters, i la FAVB com a tal en coordinació amb el moviment veïnal d'arreu de l'Estat, van intentar incidir en el debat de l'avantprojecte de la futura Llei d'Arrendaments Urbans (LAU). I tot això mentre la Federació donava suport a la lluita de diferents associacions de veïns per a la eradicació del barraquisme.

Ja hem analitzat en un capítol anterior el paper clau que el moviment veïnal i les vocalies i la comissió d'Ensenyament de la FAVB van jugar als anys 70 en molts barris i a nivell general de Barcelona. A tall d'exemple, recalcar que, el febrer de 1977, segons reflecteix una acta de junta de la FAVB, a la comissió d'Ensenyament hi treballaven setmanalment entre 15 i 20 vocalies d'associacions diferents, i que el 1982 eren 40¹⁰⁶¹.

---

¹⁰⁵⁹ ALABART, Anna. *Els barris de Barcelona i el moviment associatiu veïnal*, UB, 1982, Barcelona. Tesi doctoral inèdita, vol. II, p. 297.

¹⁰⁶⁰ Aviat s'hi van afegir l'AV Sagrera, l'AV Meridiano Cero i dues entitats de Sant Adrià del Besòs.

¹⁰⁶¹ Ibidem.

Amb tot, un informe intern, del juny de 1978, signat pel vocal Ferran Julian, reflecteix insuficiència de participació veïnal a la comissió en relació al seu volum ingent de feina. Se'n destaca, entre d'altres, la participació de la FAVB a la comissió municipal d'educació i al Patronat Municipal de Guarderies; l'anàlisi d'un informe facilitat per Joan Antoni Solans sobre previsions de solars on construir escoles i instituts; i la presència activa de la FAVB a la coordinadora d'Escoles en Lluita (Pegaso i Patronat Ribas, principalment), a l'assemblea de treballadors de l'Ensenyament i a la incipient coordinadora d'Escoles d'Adults. També cal remarcar que, sovint, les associacions veïnals van ser el paraigua o l'impuls de moltes associacions de pares i mares d'alumnes. Una rellevància similar a la d'Ensenyament va tenir la comissió o coordinadora de vocalies de Sanitat de la FAVB, que, el febrer de 1977, reunia 15 vocalies diferents i cinc anys després, més del doble, fins a 33 vocalies¹⁰⁶². El treball associatiu veïnal per millorar la qualitat de vida a partir de reivindicacions urbanístiques i mediambientals -demanant zones verdes, el tancament d'indústries contaminants i la regulació d'una mobilitat més sostenible- ja tenia per si mateix un component de defensa de la salut. No obstant, a mitjans dels anys 70 el moviment veïnal va assumir amb força la reivindicació i la defensa d'una sanitat pública de qualitat, amb equipaments als barris i propers a la gent. La campanya "Volem centres d'urgència als barris", amb un cartell de Cesc; o l'organització, per part de la Coordinadora de Vocalies de Sanitat de la FAVB, de la Setmana de la Sanitat, del 23 al 30 de gener de 1979, i la Setmana per la Salut, entre el 20 i el 27 d'abril de 1980, són exemples concrets d'aquesta realitat¹⁰⁶³. En un informe intern del 12 de juny de 1978, l'aleshores

---

¹⁰⁶² Ibidem.

¹⁰⁶³ La Setmana per la Sanitat de gener de 1979 la va organitzar la FAVB conjuntament amb els sindicats CCOO, UGT, CSUT, CCTT i els comitès d'empresa dels hospitals Clínic, Sant Pau, Mar, Sant Joan de Déu, Bellvitge i Vall d'Hebron. Els actes es van celebrar a les seus del Col·legi de Metges i del Col·legi

responsable de la comissió de Sanitat de la FAVB, Iñaki Mingolarra, explicita que aglutina una dotzena de vocalies i que cal engegar una campanya en defensa dels centres de salut als barris i consolidar la participació veïnal en el control dels hospitals públics en base a les experiències concretes de Sant Pau, el Mar i l'Hospital de l'Esperança. De fet, la batalla, en principi reeixida durant l'etapa Socías, perquè la FAVB i les associacions de barri, en qualitat d'usuaris de la sanitat pública, poguessin nomenar representants a les juntes de control d'hospitals amb participació municipal dóna la mesura de fins a quin punt es va poder avançar temporalment durant la transició en mecanismes de control i participació popular en certs equipaments i serveis públics¹⁰⁶⁴.

No van ser els únics, doncs a finals dels anys 70 i encara a principis dels 80 trobem documentació que acredita que la FAVB nomenava representants, o proposava ternes a escollir per l'Ajuntament, en organismes com el consell assessor del Taxi¹⁰⁶⁵, el Comitè d'Assessorament Social de Mercabarna¹⁰⁶⁶ o el jurat públic del concurs d'idees que el

---

d'Aparelladors i, entre d'altres, va intervenir el metge i futur regidor socialista Felip Solé Sabarís; les temàtiques a debat van ser la planificació familiar, l'assistència sanitària a la tercera edat i la salut mental. La Setmana per la Salut d'abril de 1980, amb temàtiques similars però organitzada en solitari per la coordinadora de vocalies de Sanitat de la FAVB i publicitada amb un cartell de Butifarra on apareixia Colom amb el dit embenat i entre muntanyes de deixalles, es va fer principalment a la sala Newman de la plaça Sant Felip Neri. L'obertura va consistir en curses de *footing* organitzades a diferents barris el diumenge 20 d'abril i la clausura, el diumenge següent, en una fira per la salut amb productes naturals a la plaça del Rei. Vegeu els cartells respectius de les dues setmanes a ANDREU, Marc i HUERTAS, Josep M. *Barcelona en lluita (el moviment ciutadà 1965-1996)*, FAVB, 1996, Barcelona, p. 32.

¹⁰⁶⁴ A tall d'exemple, el 28 de setembre de 1978 la FAVB va enviar per carta a l'alcalde Josep Maria Socías Humbert la seva terna de candidats per escollir un representant veïnal a la nova junta de govern de l'Hospital de Sant Pau. Els noms proposats eren: Amadeo Petitbó (economista, professor de la UB i fundador de l'AV Joan Maragall del Guinardó), Glòria Arbonés (farmacèutica de laboratori, membre de l'AV Clot-Camp de l'Arpa) i Manuel Collado (agent comercial, president de l'AV Sagrada Família).

¹⁰⁶⁵ El 3 de juliol de 1980, segons carta conservada a l'arxiu de la FAVB, la Federació va comunicar al cap de Transports de la Corporació Metropolitana de Barcelona la designació de Joaquim Murillo i Rubin com a membre del consell assessor del Taxi i, com a suplent, un membre de la junta de la FAVB.

¹⁰⁶⁶ El 21 de juny de 1979 (just després, per tant, de les eleccions municipals), la comissió permanent de Mercabarna, presidida, per designació municipal, per Eduard de Paz, va acordar constituir un Comitè d'Assessorament Social amb veu (però no vot) al consell d'administració i integrat, entre d'altres, pel conseller delegat, el gerent, tots els gremis del sector de l'alimentació i representants dels treballadors i

1979 es va celebrar per a la remodelació del futur parc de l'Escorxador¹⁰⁶⁷. Pot ajudar a acabar de configurar-nos una idea de la influència de la FAVB a la Barcelona de la transició el fet que l'Ajuntament l'hi rendís comptes, fins i tot, de la ubicació de 11.500 noves papereres i s'hi discutís sobre la conveniència o no d'instal·lar *pirulís* o altres elements per a propaganda estàtica després d'una polèmica a la premsa, la primavera de 1978, sobre el grau d'embrutiment de la ciutat per cartells a les parets¹⁰⁶⁸.

No obstant, i més enllà de temàtiques que, per un motiu o altre, es poden considerar directament de ciutat, és evident que la FAVB ben aviat –i no tant sols a partir de 1979, quan hi va guanyar pes específic l'extrema esquerra amb el pas a un segon terme dels dirigents veïnals de CDC o el PSC directament s'hi va retirar durant els primers anys 80- va donar joc a tota mena de lluites, reivindicacions o moviments socials progressistes, per minoritaris que aleshores poguessin semblar. Trobem un exemple pràctic en una reunió de junta del febrer de 1977, quan, en la mateixa sessió, es va acordar participar en les jornades d'Educació Sexual proposades per l'Institut Genus, es va donar suport a una protesta de la Coordinadora de Amas de Casa en contra de l'augment del preu del cafè i es va encarregar al vocal Iñaki Mingolarra redactar una

---

del Ministeri de Treball. La FAVB i la Unió de Pagesos van protestar conjuntament per la seva exclusió i van aconseguir ampliar la composició per ser acceptats, l'octubre de 1979, amb un representant cadascú.

¹⁰⁶⁷ La FAVB, mitjançant una carta de Carles Prieto al delegat de Serveis Municipals Eduard de Paz, el 20 de març de 1979, va proposar “al Sr. Nicolau M. Rubió i Tudurí, arquitecte, o [l]a persona que ell designe”.

¹⁰⁶⁸ “Aquesta Federació ha rebut la informació referent a la col·locació de 11.500 papereres a la ciutat de Barcelona, i així han sigut entregats els plànols per tal de que les Associacions de Veïns puguin comentar llur encertada situació. També hem sigut informats que preveu la col·locació de 1.000 papereres d'un tipus diferent, metàl·lic, i en les que s'hi posarà propaganda. [...] Aquesta Federació s'oposa rotundament a la col·locació de les 1.000 papereres metàl·liques amb espais destinats a propaganda”. Carta del president de la FAVB, Carles Prieto, a l'alcalde Josep Maria Socias Humbert, 20/10/1978, Barcelona. Sobre la polèmica a la premsa, animada sobretot per informacions i cartes al director als diaris *La Vanguardia* i *El Correo Catalán*, vegeu CHURRUCA, Conde de. “La limpieza de la ciudad”, i “Ideas para limpiar Barcelona”, a *La Vanguardia*, 23/4/1978; “Carteles y pintadas” i “Publicidad indebida en fachadas”, a *La Vanguardia*, 11/5/1978; “Socias: vamos a instalar módulos para los carteles”, a *El Correo Catalán*, 21/5/1978; l'editorial “Limpieza de la ciudad”, a *El Correo Catalán*, 10/6/1978; i “La ciudad empapelada”, a *La Vanguardia*, 2/7/1978.

nota pública a favor de l'Objecció de Consciència a petició del pioner grup d'objectors de Can Serra (l'Hospitalet) sota tres premises: insuficiència del decret del 5 de gener de 1977 que regulava l'objecció al servei militar, considerar excessiva la duració del servei civil substitutori i denunciar l'utilització d'aquesta PSS original per a activitats que no fossin d'interès social. No és irrellevant ressaltar que, en el moment en que la FAVB va assumir aquesta sensibilitat¹⁰⁶⁹, faltaven encara més de 20 anys perquè el moviment d'objecció de consciència i d'insubmissió esdevingués hegemònic a la societat i forcéss el Govern de José María Aznar a eliminar definitivament el servei militar obligatori.

En aquest capítol de posicions pioneres o avançades de la FAVB en matèria de reivindicació de tota mena de drets i llibertats cal consignar també el suport públic donat al Front d'Alliberament Gai de Catalunya (FAGC) en la manifestació convocada el 25 de juny de 1978 per la derogació de la Llei de Peligrosidad Social i la seva pròpia legalització. En un comunicat de premsa fet públic el 21 de juny, la FAVB va manifestar el seu suport a l'acte i va considerar el següent: "En aquest procés de consolidació d'una societat democràtica en el nostre país, és necessari acabar definitivament amb qualsevol forma de marginació i discriminació social i sobretot amb aquelles lleis que ho fan possible". No obstant, i com reflecteix l'acta de la junta del 13 de juny i alguns testimonis orals, la decisió de donar suport a les reivindicacions del col·lectiu homosexual no va ser unànime. Si la FAVB va fer un comunicat propi i no va signar el manifest del FAGC és, bàsicament, perquè Lluís Reverter s'hi va mostrar en contra al·legant que, com que regentava una drogueria a Sarrià, no podia exposar-se a donar suport a posicionaments que generaven rebuig en determinades classes o

---

¹⁰⁶⁹ Una sensibilitat que no va ser puntual. Ho prova que, en l'acta de la junta de la FAVB del 25 d'abril de 1978, es designés el president, Carles Prieto, per assistir a una reunió sobre objecció de consciència convocada el 3 de maig al Casal de la Pau, seu del moviment antimilitarista (aleshores al carrer Bruc, 26).

clients¹⁰⁷⁰. El juny de l'any següent, quan la manifestació es va repetir amb els mateixos objectius, encara no assolits, i quan Lluís Reverter ja no estava a la junta de la FAVB perquè havia sigut escollit regidor del PSC, el president de la Federació, Carles Prieto, va enviar la següent carta al FAGC, que amagava un cert desgreuge:

“Companys del FAGC:

Davant la convocatòria, per iniciativa vostra com a Front d'Alliberament Gai de Catalunya, d'una manifestació pel proper dia 24 de juny, volem que rebeu la nostra adhesió a l'acte. Estem d'acord amb la lluita que encapçaleu per la plena llibertat sexual, contra la llei de Peligrosidad Social, la despenalització dels actes homosexuals lliurement consentits i la pròpia legalització del FAGC”.

En canvi, no va haver-hi oposició ni cap mena de recel a que la FAVB, en la seva assemblea del 26 de setembre de 1978, decidís oferir als barris la celebració de xerrades explicatives de la situació revolucionària que es vivia a Nicaragua –la guerrilla del Frente Sandinista de Liberación Nacional lluitava contra la dictadura d'Anastasio Somoza, enderrocada el juliol de 1979- i, fins i tot, que acordés “adherirse a la comisión de apoyo existente y dar 5.000 ptas. como solidaridad”. No deixa de ser una curiosa coincidència que fos en un compte corrent de la Banca Catalana de Jordi Pujol on el moviment veïnal de Barcelona ingressés les seves aportacions a la causa sandinista. En qualsevol cas, aquesta mostra de solidaritat internacionalista i, en especial, amb l'Amèrica Llatina no va ser aïllada ni aliena a la tradició de la FAVB. Ja el 1977 la Federació va formar part d'una primitiva “coordinadora d'organitzacions no-governamentals”. Ho reflecteix l'acta de la junta del 15 de novembre d'aquell any, que va acordar que hi seguís com a representant el vocal Francesc Borrell al mateix temps que s'enviava Emili Orpinell com a representant de la FAVB a la Lliga dels Drets dels Pobles. En paral·lel, a finals dels anys 70 i principis dels 80, la FAVB va ser molt activa

---

¹⁰⁷⁰ Andrés Naya, conversa amb l'autor (Barcelona, 2013).

en la solidaritat amb el poble uruguaià, sotmès a una de tantes dictadures llatinoamericanes: la seu de la Federació va acollir una entitat de dones uruguaïanes exiliades i la denominada Comissió Catalana de Solidaritat amb les Dones Uruguaïes que, el maig de 1981, va celebrar una setmana de solidaritat amb actes a la Rambla els permisos de la qual van ser tramitats per la FAVB¹⁰⁷¹. Abans, el 1979, la FAVB ja s'havia adherit a campanyes de solidaritat amb els desapareguts i represaliats de les dictadures uruguaiana i argentina.

Aquesta tradició internacionalista i solidària de la FAVB es mantindria i s'ampliaria als anys 80. Al marge de la intensa activitat antiimperialista, pacifista, antinuclear, antimilitarista i, en definitiva, catalitzadora o aglutinadora del moviment anti-OTAN a Barcelona, que analitzem després, va ser per exemple la FAVB qui va demanar el permís, el 3 d'octubre de 1982, per a una manifestació de solidaritat amb el poble palestí des de la plaça de Catalunya fins a Via Laietana pel Portal de l'Àngel; o, el 26 de setembre de 1985, el permís governatiu per a la concentració "Prou apartheid a Suràfrica" celebrada davant de la Delegació del Govern.

En matèria de reivindicació nacional, abanderada directament per l'Assemblea de Catalunya i tots els partits polítics, la FAVB va jugar, des de la segona fila, un paper determinant que no se sol reconèixer. El més important -i semblant o complementari al paper que van jugar Comissions Obreres i el PSUC- va ser, sense cap mena de dubte, l'ajuda en la presa de consciència nacional entre la població d'origen immigrant de molts barris obrers. Ja n'hem vist algun exemple anteriorment en tractar sobre la polèmica del 'No al català' i el Congrés de Cultura Catalana, sobre diferents manifestacions i

---

¹⁰⁷¹ Capitanejada per l'Associació per a les Nacions Unides, la FAVB i altres diverses entitats i partits (des de l'extrema esquerra a CDC), i amb un llarg llistat d'adhesions de dones a nivell individual (entre elles moltes feministes i periodistes: María Eugenia Ibáñez, Àngela Vinent, Montserrat Minobis, Sara Masó, Carmen Umbón, Mar Fontcuberta, Soledat Balaguer...), la Comissió Catalana de Solidaritat amb les Dones Uruguaïes va celebrar una trobada a Barcelona entre el 14 i el 16 de maig de 1981.

propostes culturals als barris o en abordar la participació veïnal a la manifestació de l'11 de setembre de 1976 a Sant Boi. També hem relatat com va ser la FAVB qui, per Sant Jordi de 1977, va organitzar a Montjuïc una multitudinària festa musical reivindicativa coneguda com “el Ball de l'Estatut”. Doncs bé, arribats a la gran manifestació de l'11 de setembre de 1977, la que popularment es coneix com la del milió de persones, no podem oblidar que va ser la FAVB i les associacions de veïns qui van canalitzar organitzativament bona part de la participació arribada des de tots els barris. Ja el 8 de setembre, en una nota pública en castellà, la FAVB reiterava “la llamada a todos los ciudadanos y Asociaciones de Vecinos de Catalunya para que acudan a la manifestación de la Diada en el punto de reunión que será en la calle de Aragón confluencia con Paseo de Gracia entre las 16.30 y 17 horas”. El mateix comunicat recomanava “acudir en comitiva con las Senyeras [sic] y pancartas desplegadas desde sus respectivos barrios, o bien de las estaciones de llegada para las entidades que utilicen desde todo Catalunya los servicios ferroviarios, o desde el lugar de aparcamiento de los autocares señalado en la oportuna nota del Ayuntamiento de Barcelona que se publica”. Però, més enllà d'aquesta crida a la mobilització, amb les pertinents recomanacions, allò més rellevant és que, tres dies abans de la celebració de la Diada, la FAVB havia establert –i publicitava mitjançant una nota de premsa- 20 punts de concentració als barris de Barcelona per anar en columnes cap a la manifestació central, com així va acabar succeint amb gran èxit¹⁰⁷². No és sobrer recordar que, en aquell temps, no existien ni

---

¹⁰⁷² Els 20 punts de concentració de manifestants fixats per la FAVB l'11 de setembre de 1977, a les 15.30 o 16 hores, en funció de la seva llunyania respecte del centre de la ciutat, eren els següents: Barceloneta (plaça Marquès de la Mina); Casc Antic (plaça Sant Agustí Vell); Barri Gòtic (plaça Regomir); Sant Antini (plaça Goya); Sagrada Família (plaça Sagrada família); Verenda (plaça Verneda); Poble Sec (plaça Molino); Nou Barris (plaça Lluçmajor); Sants (Cotxeres de Sants); Montbau, Vall d'Hebron i Sant Genís dels Agudells (avinguda Jordà-carretera Vall d'Hebron); Carmel (carrers Murtra-Feijoo); Torre Llobeta (masia Torre Llobeta); Guinardó (plaça Puig i Alfonso); Les Corts (plaça Concòrdia); Sant Andreu (plaça Orfila); Sarrià (plaça Sarrià); Clot (placeta Doctor Serrat); Esquerra de l'Eixample (Aragó, 156, cantonada Casanova); Sant Gervasi (plaça Núñez de Arce), i Districte V (plaça Padró). A banda d'aquests punts, hi ha constància de columnes que van sortir també des d'altres barris que no figuren a la llista inicial, com és el cas de Poblenou.

internet, ni telèfons mòbils ni xarxes socials virtuals, i que els mitjans de comunicació de masses es limitaven a la premsa, la ràdio i una única televisió molt controlades pel poder polític. Era, per tant, la xarxa, el teixit social real dels barris i la militància dels partits i associacions el que es revelava cabdal a l'hora de garantir l'èxit organitzatiu d'una mobilització com la de l'11 de setembre.

Aquesta predisposició a la col·laboració organitzativa de la FAVB, des d'un segon terme, en actes de reivindicació o reafirmació nacional es va repetir el 23 d'octubre de 1977 amb motiu del retorn del president Josep Tarradellas. Tres dies abans, la FAVB va fer públic un comunicat, també en castellà, on expressava el seu “respetuoso saludo al Honorable Josep Terradellas [sic] en quien se simboliza la recuperación de la Institución [de la Generalitat] y que une en su figura la legitimidad histórica”. També posava en valor que “la voluntad del pueblo, refrendada por la presencia multitudinaria en las calles de Barcelona, demostrará que no cederemos en el camino sereno pero irrenunciable, de la exigencia de Autonomia, Generalitat definitiva, Parlament Catalá [sic] y el Tribunal de Cassació [sic], símbolos e hitos absolutamente imprescindibles para la realidad y libertad de nuestro pueblo”. I, acte seguit, la nota de la FAVB anava directament als aspectes pràctics de la rebuda de Tarradellas: es feia una crida als veïns de Barcelona a penjar senyeres als balcons i a participar de la rebuda del president a l'exili als carrers i la mateixa plaça de Sant Jaume. En aquests termes tan organitzats:

“Las Asociaciones de Vecinos consecuentes con su postura en los años difíciles y su constante lucha por la libertad y la democracia, estarán presentes. La Federación pone a disposición de las mismas las *contraseñas* que permitirán la ocupación del lugar señalado en la plaza Sant Jaume. El horario de recogida, en las oficinas de la Federación, calle Santa Ana, 10, se amplía de 9 a 13.30 y de 4 a 21 horas. Dado lo reducido del espacio se ruega limitar la petición. Para retirarlo es preciso presentar un escrito firmado y sellado por cada Asociación, en que se indique el número de pases que precisen”.

Amb tot, i com reconeix Albert Pons Valón, el retorn de Tarradellas “va ser molt organitzat per partits polítics. [...] Ho portava tot el grup del [Pere] Portabella”, i el president de la FAVB es va limitar a saludar el president en nom de la Federació i, posteriorment, a reunir-s’hi “un parell de vegades”¹⁰⁷³. De fet, des de 1977, i com ja hem pogut veure, la interlocució principal i clau de la FAVB va ser amb l’alcalde Josep Maria Socías Humbert. Tot i que cal deixar constància de que, a l’hora d’organitzar manifestacions i actes públics, va seguir sent el Govern Civil qui havia d’autoritzar-los i, com a tal, va mantenir també interlocució fluïda amb la FAVB fins ben entrats els anys 80. L’únic que convé precisar, un cop repassada la llista de sol·licituds de permisos d’actes davant del Govern Civil que es conserva a l’arxiu de la FAVB, és que així com a partir de l’arribada a l’alcaldia de Socías es van invertir els papers i el principal interlocutor de la FAVB va passar a ser l’Ajuntament enlloc del governador que, per regla general, ho autoritzava pràcticament tot, encara que fos de mala gana, les tornes van començar a canviar des de la celebració de les eleccions municipals i encara més als anys 80; curiosament, molt especialment des de l’arribada al poder dels socialistes¹⁰⁷⁴. Així, i com veurem després a l’epíleg, la designació del socialista Ferran Cardenal com a governador de Barcelona a finals de 1982, en substitució del membre d’UCD Jorge Fernández Díaz -qui, el desembre de 2011, seria ministre de l’Interior pel PP-, va enverinar de nou la relació entre la FAVB i el Govern Civil; almenys fins a nivells que no es veien des de l’etapa de José María Belloch. El motiu de fons: el cicle de mobilitzacions antimilitaristes que la FAVB va aixoplugar durant la primera meitat

---

¹⁰⁷³ Albert Pons Valón, entrevista amb l’autor (Barcelona 10/1/2013).

¹⁰⁷⁴ Entre la documentació conservada a l’arxiu de la FAVB es pot constatar, pel que a cartes registrades es refereix, que fins el 1976 és molt majoritari el Govern Civil com a interlocutor principal (fos Enric Masó o Joaquim Viola l’alcalde, tan se val); en especial, es conserva un elevat volum de correspondència de l’època en que Rodolfo Martín Villa va ser governador civil, fins el desembre de 1975. En contraposició, és a partir de 1977 (i des de que fou nomenat alcalde Josep Maria Socías Humbert, el 6 de desembre de 1976) que l’Ajuntament guanya importància com a interlocutor institucional de la FAVB si ens atenem a l’indicatiu que ens aporta el remitent o destinatari de les cartes certificades conservades.

dels anys 80 i que feien entrar fortament en contradicció el nou poder socialista que el 1986 faria un gir polític de 180 graus i acabaria demanant el sí a l'OTAN en el referèndum promès per ell mateix inicialment en contra del Pacte de l'Atlàntic Nord.

Però no ens avancem en el temps i, encara en clau nacional, donem un parell de pinzellades sobre la posició de la FAVB en relació a la reivindicació i debat sobre l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. En la mesura que l'Estatut era un dels quatre punts programàtics de l'Assemblea de Catalunya¹⁰⁷⁵, la FAVB l'assumia com a propi. Però, com en tantes altres qüestions, el moviment veïnal no es va limitar a les proclames, sinó que va fer tot el possible per traslladar-les i difondre-les pedagògicament i de forma concreta als barris. En el cas de l'Estatut, pot servir d'exemple il·lustratiu d'aquesta tasca el cicle de xerrades “Desenvolupament històric del poble català” celebrat, el març de 1976, a la Cooperativa Pau i Justícia del Poblenou. Va obrir el cicle, el dissabte 13 de març, una xerrada titulada “L'origen i la projecció de l'Estatut de 1932”, a càrrec del professor de Dret de la UAB i futur lletrat del Parlament de Catalunya Ismael Elies Pitarch. Més enllà de demostrar, un cop més, que el moviment ciutadà als barris va servir de plataforma divulgativa de tot tipus de temàtiques i d'àgora o escola democràtica tant per al veïnat com a per a professionals que després jugaran un paper rellevant en la institucionalització del país, té interès reproduir alguns dels arguments plantejats en aquella xerrada local de 1976. Bàsicament, per l'actualitat i els paral·lelismes o diferències possibles amb el debat polític que viu Catalunya gairebé quatre dècades després. Vet aquí un extracte de la crònica de l'acte sobre l'Estatut recollida per la revista del Poblenou *Quatre Cantons*:

---

¹⁰⁷⁵ Els tres famosos de “Llibertat, Amnistia, Estatut d'Autonomia” i el quart, sovint oblidat, que feia referència a la coordinació solidària de la lluita catalana per la democràcia amb la resta de pobles de l'Estat espanyol.

“La primera xerrada que va córrer a càrrec d’Ismael Elies Pitarch, professor de Dret a l’Autònoma, es titulava *L’origen i la projecció de l’Estatut de 1932* i va versar principalment sobre les diferències dels estatuts de 1931 i 1932, on el primer representava la idea d’un estat federal espanyol i era el que havia votat majoritàriament el poble català, i el segon representava un estat integral amb regions autònomes i és el que es va dotar definitivament el Parlament de la República.

Va remarcar també el caràcter burgès que tenia aquest Estatut ja que en el seu text no es recull cap de les reivindicacions més específiques de la classe obrera, i aquest és un dels motius perquè algunes de les seves organitzacions no el defensaren obertament, encara que totes elles deixaren ben patent la seva catalanitat. Una altra de les limitacions que té és l’econòmica, perquè l’assignació que rebia la Generalitat era solament de 120 milions de pessetes, dels que 100 eren per a les despeses del burocratisme i el manteniment de serveis ja existents i sols 20 per al millorament de les estructures socials com ensenyament, cooperativisme, sanitat, etc. (L’Estatut de Núria de 1931 demanava per a la Generalitat el doble dels diners que se li van concedir el 1932).

Malgrat això, va quedar ben clar que el que s’hi representava era un avanç en el camí per assolir les llibertats democràtiques, i que si no hagués estat per la guerra que va truncar l’experiència, hauria pogut demostrar la seva capacitat d’adaptació a noves situacions polítiques i econòmiques”¹⁰⁷⁶.

No obstant, i fidel a la seva vocació plural i apartidista, ni la FAVB ni el moviment veïnal en general van fer campanya explícita o es van posicionar formalment davant del referèndum de l’Estatut, celebrat el 25 d’octubre de 1979. Si bé és cert, com ja hem pogut veure en tractar les relacions entre la FAVB i els partits polítics, que la junta de la Federació va mantenir contactes i trobades amb els partits i parlamentaris constituents catalans en les quals es van abordar qüestions relacionades amb els projectes en estudi d’Estatut i de Constitució. D’això se’n va derivar, el 20 de juliol de 1979, l’única nota pública oficial de la FAVB que, sota el títol “Crida per l’Estatut”, i en ple procés final de negociació de les forces polítiques catalanes amb el Govern de l’Estat i els partits espanyols, demanava a les associacions i la ciutadania restar mobilitzats no per una “qüestió sentimental”, sinó de “fer justícia a Catalunya amb el retorn de les institucions

---

¹⁰⁷⁶ “L’Estatut”, a *Quatre Cantons*, núm. 126 (abril 1976), p. 30.

polítiques que li són pròpies, per poder tornar-se a autogovernar”. Vet aquí els dos últims paràgrafs de la “Crida per l’Estatut” de la FAVB:

“Cal arribar a un acord, a una norma, que permeti realment fer ús dels nostres drets com a col·lectivitat nacional. I això és una necessitat evident i urgent. És en aquest context, que la Federació d’Associacions de Veïns de Barcelona fa una crida a totes les associacions i també al conjunt de la ciutadania a restar movilitzats [sic]. Cal que la nostra tradicional exigència estigui present en uns moments en que és precís que cadascú faci front a les seves responsabilitats. La nostra és la de vetllar i exigir. Cal viure intensament els esdeveniments polítics, respondre i participar amb tot tipus d’iniciatives. Els catalans necessitem ara un Estatut que reconeixi els nostres interessos com a Nació i com a Poble”.

Sense que pugui ser una asseveració massa contundent a partir de la documentació consultada, es pot apuntar que, així com la FAVB i el moviment veïnal van passar molt de puntetes per la campanya del referèndum de la Constitució del 6 de desembre de 1978, es van implicar una mica més en el referèndum estatutari de l’any següent. No obstant, i a banda de la crida de juliol, no consta, entre la documentació consultada, un pronunciament oficial de la FAVB en campanya com el que, mirant de mantenir una neutralitat esbiaixada cap a l’esquerra, sí es va fer davant del referèndum de reforma política del desembre de 1976. Però, en canvi, sí es conserven díptics o fulls volants bilingües, sense signar però atribuïbles (o dirigits) al moviment veïnal de Nou Barris, en els que s’insta explícitament a votar sí en el referèndum de l’Estatut de 1979 sota la consigna de fer de Catalunya “més que mai un sol poble”. Amb uns arguments que expliciten la postura favorable a l’Estatut de partits tant diferents com CDC, PSC, PSUC i PTC, aquest full volant repartit a Nou Barris s’adreçava textualment al veïnat en termes clarament socials i inclusivament com aquests:

“Considerem que l’Estatut és el millor instrument per avençar [sic] cap a la solució dels nostres problemes com són l’atur, l’ensenyament, la sanitat,

discriminació de la dona, etc... perquè l'autonomia és resoldre els nostres problemes amb solucions nostres i des de casa nostra, que és la Generalitat.

I per no deixar que ningú ens divideixi, tant els qui han nascut a Catalunya com els qui han nascut a d'altres nacionalitats i regions de l'Estat Espanyol, hem de mantenir la nostra unitat perquè estem interessats en defensar la nostre [sic] existència i defensar amb l'Estatut els camins per a que els nostres fills trovin [sic] dintre de Catalunya el camí de la seva seguretat i la seva prosperitat.

Perquè l'Estatut farà que ens sentim a casa nostra tots els que treballem i vivim a Catalunya.

Portar a la pràctica aquest Estatut no serà fàcil perquè el Govern centralista intentarà de retallar-lo, per això no ens deixem portar per la fatiga i el desinterès sinó que hem de continuar lluitant”¹⁰⁷⁷.

En qualsevol, cal tenir present que la tardor de 1979, coincidint pràcticament en el temps amb la campanya i el referèndum de l'Estatut, la FAVB va estar immersa en dues tasques organitzatives de gran envergadura: d'una banda, l'organització, conjuntament amb la federació veïnal de Manresa, de la 1ª Assemblea d'Associacions de Veïns de Catalunya, celebrada a la capital del Bages el 2 de desembre; i, per altra banda, l'impuls d'una campanya o mobilització social que, per manca d'interès i voluntat política de la majoria d'uns partits ja en ple procés d'institucionalització, no va reeixir o tenir el ressò esperat. Ens referim a la campanya “Exigim del Govern els diners dels nostres municipis”, que la FAVB va tirar endavant pràcticament en solitari i que va acabar amb una manifestació pel centre de Barcelona, el 20 de desembre de 1979. Els motius de la protesta, tal i com els va exposar el president de la FAVB, Carles Prieto, en la petició del permís de manifestació al Govern Civil entregada el 12 de desembre, eren aquests:

“Que recogiendo la preocupación ciudadana en torno a la situación financiera del Ayuntamiento de Barcelona, teniendo en cuenta el grado de dependencia económica respecto al Gobierno, que en la aprobación de los presupuestos generales del Estado no se recogían las enmiendas de los Ayuntamientos, que las negociaciones Ayuntamientos-Gobierno son un diálogo de sordos y una ofensa al

---

¹⁰⁷⁷ CEHI-CRAI Pavelló de la República, UB. “Veïns de Nou Barris. Sí a l'estatut”, díptic anònim i sense data, atribuïble a la tardor de 1979. Fons de Fulls Volants. FV. 1979.

ciudadano, y de acuerdo con entidades e instituciones ciudadanas, hemos acordado convocar una manifestación de protesta y reivindicación para el próximo día 20 de diciembre”.

En realitat, el que va intentar la FAVB, i partint d'una proposta assembleària de base recollida i treballada amb la voluntat unitària que havia caracteritzat la seva manera d'actuar durant tota la transició, va ser contribuir a pressionar en favor de Barcelona, amb mobilització social, durant les negociacions que l'anomenada comissió dels set alcaldes més importants d'Espanya mantenia amb el vicepresident del Govern, Fernando Abril Martorell, per mirar de resoldre el greu problema de finançament i deute que els nous ajuntaments democràtics havien heretat del franquisme. D'aquesta manera, i com va explicitar Carles Prieto per carta a l'alcalde Narcís Serra, el 15 d'octubre de 1979, la idea de la campanya aprovada en l'assemblea de la FAVB del 5 d'octubre a proposta de l'AV Clot, era la següent: “Fer sensibilitzar a la població de Barcelona de les responsabilitats de l'Administració de l'Estat Central en front de la situació econòmica de l'Ajuntament de Barcelona i, per tant, de la precària situació de degradació de la nostra ciutat. I en funció d'aquesta situació i per tal de donar un pas endavant per a desvetllar-la, proposar a la ciutat mobilitzar-se a fi de que el Govern ens escolti d'una vegada i assumeixi les seves responsabilitats, dotant a Barcelona dels diners que manquen, començant pels del pressupost de liquidació de deutes, l'exenció [sic] dels interessos dels crèdits, augmentar la participació dels municipis en els pressupostos generals de l'Estat, etc...”.

El PSC i, en especial, Narcís Serra, que, com veurem a l'epíleg, no tenia cap interès a donar protagonisme al moviment veïnal ni a fer servir el primer mandat democràtic per transformar el sistema polític i social de la ciutat més enllà del que ja s'havia aconseguit fins aleshores, no va voler donar suport ni recolzar-se en la FAVB com sí havia fet el

seu antecessor Josep Maria Socias Humbert. Amb ambigüitat, però com es demostraria al cap de poques setmanes i el dia mateix de la manifestació, així ho va deixar clar Narcís Serra en l'entrevista mantinguda amb la FAVB el 15 de novembre, just un mes després de que Carles Prieto li hagués demanat de trobar-se per parlar d'organitzar conjuntament la campanya de pressió¹⁰⁷⁸. Malgrat tot, i tossudament, la FAVB va enviar, el 19 de novembre, una carta a partits, sindicats i tota mena d'entitats per tirar endavant igualment la campanya, que es pretenia plural, oberta, unitària i d'abast nacional. I ja batejada amb el lema "Exigim al Govern els diners dels nostres municipis", segons recull la mateixa carta, "a fi de recollir els conceptes discutits de diners per als ajuntaments, d'exigències en front del Govern i de diners que són els nostres". En coherència amb una estratègia de pressió social no compartida per l'alcalde de Barcelona, la FAVB va enviar un telegrama a Narcís Serra, el 26 de novembre de 1979, durant la celebració d'una reunió de la comissió d'alcaldes a Zaragoza, amb el següent text signat per Carles Prieto: "La Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona exigeix al Govern els diners dels nostres municipis".

El 12 de desembre, i segons recull amb desconcert i malestar un informe intern de la FAVB, es van haver d'accelerar els preparatius per a la manifestació convocada pel dia 20 un cop "con una gran tardanza el Ayuntamiento ha dado a conocer su postura, [que] considera positiva nuestra propuesta pero no va a convocar a la ciudad a manifestarse".

Deia l'informe que "por diversas razones: Asamblea de Manresa, encierro estatal

---

¹⁰⁷⁸ El 20 de desembre, mentre la FAVB es manifestava, Narcís Serra va anar a Madrid a seguir negociant el finançament municipal amb el Govern i en representació de la comissió d'alcaldes. No obstant, aquell mateix dia *La Vanguardia* va treure una entrevista de Jordi Bordas en exclusiva amb l'alcalde en la que Serra, malgrat nedar i guardar la roba, desautoritzava clarament la FAVB. Vegeu "Nuestra meta ha sido reorganizar el Ayuntamiento y obtener dinero", a *La Vanguardia*, 20/12/1979, p. 25. Sobre el resultat de les negociacions, convé explicar que, el mateix 20 de desembre, el vicepresident espanyol Fernando Abril Martorell va acordar fer un pagament efectiu a l'Ajuntament de Barcelona de 750 milions de pessetes i en va prometre 3.800 més; promesa acomplerta només a mitges en concedir el Govern central a la capital catalana quedar-se amb el 5% de la recaptació de l'impost per la venda de gasolina a la ciutat. Vegeu BARBETA, Jordi. "Crònica del primer Ajuntament democràtic del postfranquisme", a *L'Avenç*, núm. 58 (març 1983), p. 238.

AAVV en Bilbao, tardanza del Ayuntamiento a contestar, hemos perdido un tiempo precioso. La manifestación es necesaria hacerla y es importante que tenga una notable asistencia”, de tal manera que es demanava a les associacions “todo tipo de iniciativas en este sentido”. I es proposava organitzar cercaviles previs als barris el cap de setmana anterior al dia 20 i que cada barri fes dues pancartes, atès que el centenar que s’havia previst encarregar en un principi no estaria “por dos razones: la economía y la justeza del tiempo”. En canvi, sí es van editar 15.000 tires de cartells convocant a la manifestació¹⁰⁷⁹. Finalment, la manifestació es va fer amb “escasa concurrencia” i poca repercussió, quan no directament hostilitat, a la premsa. Això en va dir *La Vanguardia* l’endemà en una notícia breu però d’evident caràcter editorialitzant:

“Muy escasa fue la concurrencia en la manifestación que la Federación de Asociaciones de Vecinos había convocado para ayer tarde en la plaza de Sant Jaume para ‘exigir’ –según carteles sufragados por el Ayuntamiento, que aparecen profusamente pegados por las paredes, a pesar de que el propio Ayuntamiento las tendrá que limpiar- que el Gobierno conceda dinero a los municipios.

El Ayuntamiento colaboró en la organización de la manifestación y corrió con los gastos, sólo el alquiler e instalación del servicio de megafonía en la plaza de Sant jaume costó 43.000 pesetas. Pero en realidad se inhibió de la misma, como quedó claro después de una declaración de los partidos que figuran en el gobierno municipal, en la que se decía que la puerta de la negociación [amb Madrid] no estaba cerrada ni mucho menos.

Esto lo demostró, además, el alcalde Narcís Serra, en las declaraciones que ayer publicamos en exclusiva.

La iniciativa de la FAV contaba con el apoyo explícito del PSUC, Comisiones Obreras y partidos extraparlamentarios”¹⁰⁸⁰.

---

¹⁰⁷⁹ El 17 de desembre, el Govern Civil va autoritzar la manifestació convocada per la FAVB el dia 20 però va obligar a canviar-ne el recorregut, que inicilament preveia acabar davant de la seu governativa, al Pla de Palau. Amb sortida de la plaça de Sant Jaume fins a Via Laietana, va ser obligada a baixar pel carrer Princesa fins al de Comerç i el Born, amb “posibilidad de celebrar algún parlamento dentro del recinto del Borne, a cargo de las siguientes personas: D. Carlos Prieto de la FAVB, D. Andrés Naya de la FAVB, D. Xavier Lluch de la FAVB”.

¹⁰⁸⁰ “Escasa concurrencia en la manifestación de ayer”, a *La Vanguardia*, 21/12/1979, p. 31.

El cas és que, feta a la contra del nou Ajuntament d'esquerres (amb l'excepció del PSUC) i de la premsa, aquesta mobilització de finals de 1979 va marcar, en certa manera, un punt d'inflexió en la història de la FAVB i el moviment veïnal. I va deixar en via morta la bandera o l'ús social, per part de l'esquerra organitzada i institucionalment forta en l'àmbit municipal, de la carta reivindicativa fiscal i econòmica, de major finançament, davant del Govern de l'Estat espanyol. La bandera que, temps a venir, recolliria, en clau més estrictament identitària, primer el nacionalisme conservador i, posteriorment, el sobiranisme i l'independentisme més transversal. Mentrestant, la FAVB, malgrat entrar als anys 80 en hores baixes, va mantenir, com veurem, el pols en matèria de reivindicació de major participació i descentralització de la política municipal i de seguiment de les reivindicacions pendents als barris sense deixar de banda la seva vessant d'organització paraigua de moviments socials escorada a l'esquerra, sensible a l'actualitat política i amb compromís nacional. En són bones mostres que el 23 de febrer de 1981, justament el dia del cop d'Estat fallit a Espanya, la FAVB hagués convocat una reunió (que no va arribar a celebrar-se) per mirar d'articular una coordinadora de comissions antifeixistes als barris, demanda sorgida d'una reunió prèvia, al gener, a l'AV Guinardó, i tractada també en junta de la Federació. Aquell mateix 1981 la FAVB es va adherir a la Crida la Solidaritat en defensa de la llengua, la cultura i la nació catalanes. I durant la dècada dels anys 80, i en especial fins al referèndum de l'OTAN del 1986, la FAVB va assumir en part el paper d'aglutinar o catalitzar el moviment pacifista, antimilitarista i antinuclear per la via de ser ella l'entitat que, sovint, i no sense problemes, demanava els permisos governatius per a accions i manifestacions de tota mena, incloses algunes del moviment feminista.

6.5. La recuperació de la cultura, les festes i l'esport popular

El setembre de 1974, tot just després d'haver ingressat entres les associacions de barri a la FAVB que controlaven els *bombillaires*, la combativa AV Poblenou va recuperar el costum de guarnir els carrers per la festa major que a llocs com Gràcia no s'havia perdut mai en part, precisament, gràcies a les associacions de comerciants. En anys successius, l'AV Poblenou impulsaria també el muntatge d'un envelat amb orquestra i instauraria una cantada d'havaneres com un dels actes més populars i tradicionals de la festa major. Per la mateixa època, de la parròquia de Sant Maria del Taulat d'on havien sorgit alguns dels impulsors de l'AV Poblenou sorgiria també un esplai, una colla gegantera, un grup d'animació infantil i una de les primeres colles de diables de Barcelona. Al barri de Sant Antoni, també va ser al voltant de l'associació de veïns que va néixer l'agrupació teatral El Triangle, apadrinada pel poeta i dramaturg Joan Oliver, *Pere Quart*, en la persona de la seva filla. A Canyelles, la dirigent veïnal i vocal de la FAVB María Ángeles Rivas va haver d'admetre que un grup de *majorettes* eren una bona eina de socialització. A les places de Sant Andreu, des de principis dels anys 70 l'associació de veïns va popularitzar la festa del Caga Tió el diumenge abans de Nadal, i des de 1976 va instaurar per Reis la campanya *Cap nen sense joguina* al barri, que una dècada abans havia començat a popularitzar Ràdio Barcelona sumant-se a una iniciativa prèvia del Casino l'Aliança del Poblenou. A Montbau, l'1 d'octubre de 1978 un grup de diables va posar color a la reivindicació dels terrenys esportius de Martí Codolar en un acte que va aplegar centenars de veïns d'Horta-Guinardó i els senadors Josep Benet i Paco Candel. També el 1978, però el 7 de maig i al Guinardó, una gran festa amb sardinada popular va celebrar el triomf veïnal que suposava l'obertura pública del Parc de les Aigües.

Aquests són alguns exemples concrets de com el moviment urbà va articular als anys 70 reivindicació, cultura i tradició, entrelaçant sovint també tot això, entre 1976 i 1977, amb les activitats del Congrés de Cultura Catalana. Hi havia diferències d'articulació segons si el barri tenia una llarga tradició associativa i cultural (Gràcia, Sants, Poble Nou, Horta, Sarrià, Sant Andreu...) o si era de nova creació i més feble teixit associatiu històric (Nou Barris, Zona Franca, Verneda, Vall d'Hebron, Besòs...). En el primer cas, l'associació de veïns engegava un procés al qual ràpidament se sumaven entitats, energies i tradicions prèviament existents. En el segon cas, l'associació de veïns havia de liderar un procés que fins i tot incloïa la creació *ex novo* de festes majors, com va ser el cas de les de Ciutat Meridiana i Prosperitat, el 1979. A més, als barris nous i d'elevada població immigrada convivien iniciatives de preservació de la cultura popular catalana –el cas de l'Ideal d'en Clavé, que va impulsar l'aplec sardanista de Roquetes, n'és paradigmàtic- amb d'altres de foment o recuperació de la cultura andalusa – il·lustrats, per exemple, per la penya flamenca Enrique Morente i els centres Federico García Lorca i Manuel de Falla de Nou Barris. El fundador del Taller de Músics Lluís Cabrera, emigrat a Barcelona de nen des d'Arbúnel (Jaén) i als anys 70 militant de Bandera Roja i de l'AV Nou Barris, resumeix el paper de la penya Enrique Morente:

“Gairebé sent un nen, participo dins el Centre Social Roquetes i, més tard, a l'Associació de Veïns Verdum-Nou Barris, i tiro endavant la penya flamenca Enrique Morente. La penya comença legalment l'any 1970 i la desfem al 1978, intencionadament, la dissolem malgrat que hi havia una quantitat gran de socis, uns 500. Era una penya fora dels canons de les altres penyes flamenques i cases regionals de l'època, perquè allà es feien classes de català, per exemple, i també vam organitzar una escola social. El professor de català era Josep M. Balcells [...]. Les classes d'economia, les feia el nostre estimat Pasqual Maragall. Àngels Pascual també ens instruïa sobre els pocs serveis que estaven a disposició dels habitants dels barris obrers. I Joan M. Bas, que després va treballar al ministeri d'Educació en el primer govern González, també ens ensinistrava en història. I Manuel Rius organitzava el cine-fòrum i el teatre. Era una penya molt lligada a l'associació de veïns. Cada vegada que sortíem al carrer, amb alguna reivindicació social, els socis de la penya també ho feien, no estava aïllada com passava en

altres penyes o cases regionals de la resta de Catalunya, que defensaven ser entitats apolítiques. Això sí, nosaltres cada dissabte fèiem la vetllada de *cante jondo*: una trobada setmanal molt litúrgica i molt rigorosa”¹⁰⁸¹.

Amb tot, l'esquema era similar arreu: una entitat significativa, generalment l'associació de veïns, plantejava una o més lluites –sovint de caràcter urbanístic i d'infraestructures, que podien ser escolars- per millorar el barri. La reivindicació creava una consciència de barri que, al mateix temps, es complementava amb activitats lúdiques i de festa major. Tot plegat feia créixer la vida associativa i cultural, afavoria la reactivació d'entitats històriques i el naixement de nous col·lectius, i acabava per estendre la vida cultural de barri més enllà de la festa major i les mateixes reivindicacions inicials. Sovint el resultat implicava una coordinació entre diferents entitats i l'organització d'actes per Nadal i Reis, els Tres Tombs, Carnestoltes, Sant Joan i Tots Sants, i en alguns barris fins i tot la instauració d'una festa major petita sota la fórmula de festes de primavera: denominades així a la Verneda, Festes de Maig al Poblenou o La Cultura va de Festa a Nou Barris. I tot plegat portava sovint associat la reivindicació o el projecte d'un ateneu popular. Els casos de la Flor de Maig, al Poblenou, les Cotxeres de Sants i l'Ateneu Popular de Nou Barris són potser dels més emblemàtics, sense oblidar les lluites del Mercat del Born, la Farinera del Clot, el Mercat de les Flors al Poble Sec, la Sedeta i el Tradicionàrius a Gràcia i la Casa Golferics a Sant Antoni i l'Esquerra de l'Eixample. Després d'una dècada de lluita i treball popular, entre 1979 i 1981, per marcar en certa manera la pauta festiva del nou ajuntament democràtic, el moviment veïnal va arribar fins i tot a teoritzar el sentit de les festes en les seves revistes de barri i pregons de festa major:

“Les festes no són maneres de perdre el temps o entreteniments marginals i secundaris. Sempre hem pensat que les festes col·lectives serveixen per retrobar la nostra identitat, per ubicar-nos en la cultura tradicional i per expressar la

---

¹⁰⁸¹ CABRERA, Lluís. “En el nom d'altres andalusos”, entrevistat per MUÑOZ, Josep M. a *L'Avenç*, núm. 353 (gener 2010), p. 16.

personalitat d'un poble. Per això hi ha hagut un esforç constant de l'Associació per aconseguir que hi hagués festes populars i que fossin al màxim a l'abast dels veïns" (*Sant Andreu*, maig de 1979).

"El carrer és nostre. Durant molts anys no ens el deixaren ocupar. Tot privatitzat, tot dossificat i controlat, *reuniones autorizadas o no autorizadas*... Ximpleries, i un afany maligne de tallar les ales als pobles i als barris. Però tot s'ha acabat. Tenim voluntat de canvi, estem al carrer i sabem fer-ne un bon ús" (AV Sarrià, pregó festa major 1979).

"No ens conformem amb la festa-espectacle, en la qual només serem subjectes passius, observadors més o menys estàtics. Participem-hi activament. Aquest és el nostre anhel" (Programa Festa Major de Gràcia 1981)¹⁰⁸².

I el que servia pels barris i les associacions de veïns va funcionar també en l'àmbit de ciutat sota l'impuls de la FAVB. A la segona meitat dels anys 70 la Federació va saber teixir fructíferes aliances amb el món de la cultura i dels treballadors de l'espectacle, amb entitats com el Servei de Cultura Popular de la Fundació Jaume Bofill i empreses com la Sala Zeleste¹⁰⁸³ i, fins i tot, va impulsar la creació d'una entitat com La Roda, Coordinadora d'Espectacles Infantils als Barris. Cal remarcar que, molt especialment entre 1977 i 1979, la FAVB va marcar la pauta per a la recuperació o creació d'activitats festives després tant consolidades com el Carnestoltes (que oficialment l'Ajuntament no va organitzar fins el 1980), la Tamborinada o les mateixes Festes de la Mercè. Al mateix temps, la FAVB plantejava iniciatives no reeixides com les campanyes Teatre, Cines i Museus als Barris i contraposava, amb èxit inicial però no a mig termini, la seva idea d'ateneus populars autogestionats als centres cívics municipals finalment imposats per l'Ajuntament democràtic. En aquest àmbit concret dels ateneus,

---

¹⁰⁸² Les cites i la reflexió prèvia, extretes d'ANDREU, Marc. "Tradicions: moviment associatiu i cultura popular", a *L'Avenç*, núm. 236 (maig 1999), p. 22-26.

¹⁰⁸³ Una aproximació, amb entrevistes incloses, al paper de la sala Zeleste i del seu promotor, Víctor Jou, que treballava al Col·legi d'Arquitectes quan va muntar la sala i la productora musical el 1973 a GÓMEZ-FONT, Àlex. *Zeleste i la música laietana*, Pagès Editors, 2009, Lleida. Amb tot, ni l'autor de l'obra ni en Víctor Jou en la seva entrevista mencionen per res la FAVB.

casals de barri i centres cívics, la FAVB, coordinat per Lluís Reverter, va fer un treball inicial de fons i va arrencar de Josep Maria Socías Humbert, per a l'exercici 1978-1979, un pressupost d'entre 40 i 50 milions de pessetes per impulsar, com a experiències pilot d'autogestió veïnal amb finançament municipal, sis instal·lacions entre les moltes proposades per 26 barris diferents¹⁰⁸⁴. Fou després, ja amb els ajuntaments democràtics, que es perdria la batalla dels ateneus populars en contraposar-se a la idea veïnal els centres cívics i casals de gestió municipal directa. En qualsevol cas, la decisiva influència ciutadana en la configuració de la primera proposta cultural municipal de la democràcia la reconeix i reivindica el periodista i delegat dels Serveis de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona entre 1979 i 1983, Joan-Anton Benach:

“El nou disseny de la Mercè, un Grec com el del 79, reobert i organitzat en menys de sis setmanes, la recuperació d'uns Jocs Florals amb un estil totalment renovat, la difusió musical o l'ambiciós programa d'exposicions –per esmentar un reduït conjunt d'activitats plantejades a la mateixa primavera de 1979- no haurien estat possibles sense la participació ciutadana que hi hagué aleshores i que es va mantenir al llarg del mandat del primer Ajuntament democràtic. Després, de mica en mica, la professionalització substituiria el voluntarisme d'aquella primera hora. Amb tots els avantatges i inconvenients”¹⁰⁸⁵.

Com hem vist en capítols anteriors, ja el 1976 els cicles de Raimon i Serrat als barris i les primeres activitats del Congrés de Cultura Catalana van demostrar la capacitat de convocatòria i d'organització festiva del moviment veïnal a nivell de ciutat. La

---

¹⁰⁸⁴ Segons un informe intern de la FAVB, sense data però atribuïble a finals de 1978, la Delegació de Promoció Ciutadana de Josep M. Socías Humbert va escollir els següents sis projectes de centres socials, cívics o ateneus a finançar amb un “pressupost màx. 40 a 50 milions de ptes. Capítol VI. Pressupost ordinari”: local de AV Canyelles, a Nou Barris; Ateneu Popular La Flor de Maig, al Poblenou; centre cívic Cotxeres de Sants; centre social Torre Grogga de Sant Genís Lladoner; centre social Quinta Amèlia de Sarrià, i centre social Can Farrero, al barri de Port (Zona Franca). A la convocatòria havien presentat també iniciatives de centres socials, cívics o ateneus aquests altres barris: Ciutat Vella; Casc Antic; Barri Gòtic; les Corts; les Planes; la Verneda; Porta; Turó de la Peira; Guinardó; Clot; Verdum; la Sagrera; Sagrada Família; Poble Sec; Roquetes; Trinitat Nova; Gràcia; la Pau; Can Clos, i Esquerra de l'Eixample.

¹⁰⁸⁵ BENACH, Joan-Anton. “1979, uns programes necessàriament transitius”, a *L'Avenç*, núm. 236 (maig 1999), p. 66-72.

representació de l'obra *Don Juan Tenorio* al Mercat del Born i la Temporada Popular al Teatre Grec que el 1976 van organitzar l'Assemblea d'Actors i Directors són també altres exemples organitzatius i precedents d'autogestió cultural d'abast de ciutat que cal recordar¹⁰⁸⁶. Ara bé, va ser el 1977 quan a Barcelona es va produir un gran esclat o primavera festiva iniciada, al febrer, pel Carnestoltes al Poble Espanyol de Montjuïc i, a l'abril, per la primera Tamborinada al Parc Güell i el Ball de l'Estatut per Sant Jordi a Montjuïc -tots aquests actes organitzats per la FAVB, amb la col·laboració, a la Tamborinada, de La Roda d'Espectacles-, i acabada al setembre amb la primera Festa de Treball, del PSUC, i unes encara tímides Festes de la Mercè muntades des de l'Ajuntament amb idees veïnals; i entremig, una convulsa revetlla de Sant Pere de la FAVB al Poble Espanyol i unes concorregudes Jornades Llibertàries al Parc Güell i el Saló Diana, ambdós esdeveniments al juliol. Queda clar, doncs, que no és ben bé certa l'afirmació de Manuel Vicente Izquierdo i segons la qual la primera Festa de Treball, el setembre de 1977 al recinte firal de Montjuïc vertebrat per l'avinguda de Maria Cristina, va ser un esdeveniment polític, cultural i festiu mai organitzat fins aleshores, amb aquelles característiques i magnitud, a Catalunya. Reconeixent la singularitat d'algunes característiques pròpies i la magnitud de la festa del PSUC, cal esmenar l'afirmació de que “no és que els organitzadors no tinguessin experiència, que també, és que no hi havia precedents” si exceptuem, com Manuel Vicente Izquierdo fa a peu de pàgina, el Canet Rock que des de 1975 se celebrava a la població del Maresme i que, diu, com a referent no és que “fos precisament un bon exemple d'organització”¹⁰⁸⁷.

Precisament precedents, exemples de bona organització i, fins i tot, polèmic banc de proves del PSUC van ser les grans activitats festives organitzades per la FAVB el

---

¹⁰⁸⁶ FOGUET, Francesc. “Teatre en temps de lluita”, a *L'Avenç*, núm. 236 (maig 1999), p. 40-46.

¹⁰⁸⁷ VICENTE IZQUIERDO, Manuel. *La Festa de Treball. La primera gran festa popular de la Catalunya democràtica*, Base, 2011, Barcelona, p. 46.

primer semestre de 1977. I no tant sols perquè molts militants del moviment veïnal ho fossin també del partit dels comunistes, sinó perquè la mateixa vocal adjunta i coordinadora del servei de cultura popular de la FAVB, Elisa Lumbreras -que mesos després ho seria de les activitats culturals de l'Ajuntament de Josep Maria Socias Humbert- provenia de l'òrbita del PSUC, a més a més de ser membre de l'AV Poble Sec. Foguejats amb èxit amb els recitals de Serrat, Elisa Lumbreras i la FAVB van tirar endavant pel 19 de febrer de 1977 la celebració del Carnestoltes al recinte tancat del Poble Espanyol, amb un permís governatiu sol·licitat tan sols tres dies abans però negociat prèviament amb l'Ajuntament, atès que trencava la prohibició que el franquisme havia imposat el 1940 per a aquesta tradicional festa de la disbauxa i la subversió -i que, de fet, no seria autoritzada al carrer fins el 1980! La festa de Carnestoltes de la FAVB -amb les actuacions de Jorge Sepúlveda, Eliseo del Toro, el Conjunt Chupi i l'Orquestra Marabú- va ser un èxit de públic i també econòmic. No tant de participació veïnal, com a mínim si ens atenem a l'autocrítica de la junta de la FAVB del 22 de febrer, que va lamentar "la poca col·laboració de les associacions federades en el servei d'ordre del Carnestoltes (tan sols es van presentar 18 persones)".

En tot cas, i segons recullen les anotacions al llibre oficial de comptes de la FAVB, es van ingressar poc més d'un milió de pessetes en concepte d'entrades i una xifra similar per venda de "menjar i beguda" al bar que l'organització va muntar, a banda de 250.000 pessetes més per altres conceptes, com la venda de samarretes. Tot plegat, més que suficient per deixar prop d'un milió de pessetes de benefici després d'assumir unes despeses de 692.477 pessetes en menjar i beguda, 142.500 pessetes d'honoraris als cantants i grups que van actuar, 80.500 pessetes en concepte de drets a l'SGAE, 30.000 pessetes pel lloguer del Poble Espanyol i 230.000 pessetes d'altres despeses -incloses aquí 55.186 pessetes de cartells; 35.000 pessetes per a la decoració del recinte, a càrrec

de voluntaris de l'escola Eina i de la mateixa junta de la FAVB; 18.000 pessetes del servei de neteja i unes 30.000 pessetes d'honoraris a Elisa Lumbreras, que era molt eficient i es cobrava la feina al marge de ser una de les cinc persones que, a principis de 1977, feia permanències setmanals a la secretaria de la FAVB del carrer Santa Anna¹⁰⁸⁸.

Malgrat ser felicitada per l'èxit del Carnestoltes i ratificada momentàniament com a responsable del Servei de Cultura Popular de la FAVB, Elisa Lumbreras no es va escapar d'una forta amonestació per part de la junta que, en la pràctica, un mes després aniria seguida de la seva substitució pel socialista Lluís Reverter al capdavant de la comissió festiva de la Federació. Tant Elisa Lumbreras com tota la junta, d'una banda, i el PSUC, de l'altra, van viure de resultes del Carnestoltes un episodi insòlit i força definidor del tarannà ingenu, innocent, inexpert, idealista i tacticista, però no maliciós i sí força transparent, de l'esquerra social i política durant la transició. El cas és que sense consultar-ho amb ningú –ni tant sols amb el vicepresident Carles Prieto, l'home del PSUC a la FAVB, que va passar un mal tràngol¹⁰⁸⁹–, Elisa Lumbreras va donar la concessió del bar i dels punts de venda de menjar del Carnestoltes a militants del PSUC amb ganes o instruccions de l'aparell organitzatiu comunista de fer caixa per al partit, que aleshores encara era clandestí. Assabentada dels fets a posteriori, la junta de la FAVB, en la seva reunió del 22 de febrer, va exigir responsabilitats a la seva vocal adjunta i va acordar “demanar per escrit explicacions al Partit Socialista Unificat de Catalunya”. Aquestes es van rebre en la reunió de junta del 8 de març, i al més alt

---

¹⁰⁸⁸ Segons estableix l'acta de la junta de la FAVB del 8 de febrer de 1977, Elisa Lumbreras tenia permanència els dimecres a la tarda. Els dilluns se n'encarregava Albert Pons Valón; els dimarts, Jordi Vallverdú i Carles Prieto; els dijous, Carles Prieto; i els divendres, Jordi Vallverdú i Jaume Garcia. El 3 de juny de 1977 els torns es van remodelar de la següent manera: els dilluns, Albert Pons Valón, Francesc Borrell i la vocal adjunta Elisa Lumbreras; els dimarts, Carles Prieto i Jordi Vallverdú; els dimecres, Albert Pons Valón, Jaume Soler i el vocal adjunt Manuel Collado; els dijous, Carles Prieto, Emili Orpinell, Maria Àngeles Rivas i el vocal adjunt Iñaki Mingolarra; i els divendres, Jordi Vallverdú, Jaume Garcia i Francesc López. L'increment d'efectius de la junta en els torns de permanència al local de secretaria pressuposa un significatiu augment de l'activitat i les necessitats organitzatives de la FAVB.

¹⁰⁸⁹ Carles Prieto, conversa amb l'autor (Barcelona, 22/7/2013).

nivell: impel·lit pel propi Carles Prieto (que alhora va haver de donar tota mena d'explicacions als seus companys de partit), el membre de l'executiva comunista i futur regidor Jordi Conill va comparèixer davant la plana major de la FAVB en un exercici d'autocrítica en tota regla que va acompanyar de l'entrega dels centenars de milers de pessetes de caixa que havia fet el PSUC amb el servei de bar del Carnestoltes veïnal. Val la pena reproduir literalment com va quedar recollit tot l'episodi a l'acta de la junta de la FAVB del 8 de març de 1977:

“Compareix a la reunió de la junta directiva el PSUC, representat per Jordi Conill, membre del Comitè Executiu, per donar les explicacions que la Federació havia sol·licitat de l'esmentat partit respecte el monopoli del tenderols de menjar i beure del Carnestoltes concedits per Elisa Lumbreras. Jordi Conill explica la postura autocrítica que té el PSUC respecte aquest afer, sobretot en allò que es refereix a instrumentalització de les organitzacions de masses, les quals consideren han d'ésser autònomes dels partits polítics. Diu que el PSUC tenia intenció de portar a cap alguna festa aprofitant el Carnestoltes, però al tenir notícia de la celebració del de la Federació, va oferir-se a través d'un especialista seu en aquests temes a l'Elisa Lumbreras, per tal d'organitzar-li la qüestió del menjar i beure, sense calibrar la part política negativa de tal oferiment. Manifesta també que estan disposats a re[s]tituir tot el benefici del tenderols de menjar i beure, com així mateix a adreçar a la Federació un escrit autocrític de la seva actuació.

Després d'un discussió general de la junta tant pel que respecta al paper del PSUC com al de l'Elisa Lumbreras, s'acorda:

- a) Acceptar del PSUC la restitució dels beneficis dels tenderols de menjar i beure, previ examen de factures per part del comptador Francesc Borrell.
- b) Acceptar la carta autocrítica que el PSUC adreçarà a la Federació respecte a aquest afer.
- c) Publicació immediata a la premsa dels comptes del Carnestoltes.
- d) Elaborar unes normes de funcionament del Servei de Cultura Popular per tal d'impedir la repetició de fets semblants”.

Mentre tot això succeïa, la FAVB no tant sols no aturava la seva maquinària festiva i organitzativa, sinó que la forçava, a tota màquina. Així, entre el 27 de febrer i el 5 de març de 1977 va assumir, amb l'Assemblea de Catalunya i el Congrés de Cultura Catalana, l'organització de les ja esmentades jornades sobre ecologia i territori al Palau

dels Esports que van incloure exposicions i debats però també actuacions musicals i teatrals de grups com La Plaga i Ziasor. El 13 de març va ser també la FAVB qui va demanar i obtenir el permís per fer un acte pro-amnistia al Palau d'Esports organitzat també conjuntament amb l'Assemblea de Catalunya i l'Associació Catalana de Presos Polítics. I entre el 17 i el 23 d'abril la Federació va assumir el doble repte d'organitzar en paral·lel la primera Tamborinada al Parc Güell i un ball popular per reclamar l'Estatut a ritme de revetlla la nit de Sant Jordi, a Montjuïc. Per si no n'hi havia prou, també la FAVB va fer de paraigua legal del concert benèfic que l'autoanomenada Coordinadora de Grups de Base de Disminuïts Físics, dirigida per Eugenio Pérez Sánchez, va fer al Palau d'Esports el 20 de maig de 1977.

La Tamborinada, celebrada el 17 d'abril al Parc Güell, va ser la presentació en societat de la Coordinadora d'Espectacles Infantils als Barris, coneguda després com La Roda d'Espectacles, que va néixer el gener de 1977 al Poble Sec impulsada en un 70% per vocalies d'associacions de veïns i en un 30% per grups d'esplai i associacions de pares d'alumnes de set barris diferents. La seva filosofia, segons una memòria dels seus dos primers anys de funcionament presentada a primers de 1979 a la FAVB, era promoure als barris “gratuïtament espectacles infantils que per una part els hi [sic] proporcionin unes hores d'esbarjo i contacte social amb els propis nens del barri i per l'altre uns mínims pressupostos per a la introducció de l'art i la cultura del nostre país”. Tot plegat, per evitar que els infants “restin les seves hores lliures encastats davant del televisor amb programació infantil carregada de violència, exaltant l'individualisme i espectacles infantils de mal gust –la major part”.

El projecte de La Roda d'Espectacles va comptar inicialment amb una generosa subvenció de la delegada de Cultura de l'Ajuntament, Núria Beltran, de 5 milions de pessetes, renovada l'any següent pel mateix import i amb la promesa de l'alcalde Josep

Maria Socías d'ampliar-la fins a 8 milions el 1979. La FAVB va haver de batallar per aquestes subvencions promeses davant de l'alcalde i de la seva antiga vocal i coordinadora municipal de Cultura Popular, Elisa Lumbreras, perquè el delegat de Cultura, el periodista Joan de Sagarra, regatejava, retallava i retenia les subvencions concedides al·legant falta de pressupost en unes reunions “ni cordials ni aclaridores” en les que, segons el memoràndum de La Roda a la FAVB, “manifestava no estar enterat de la nostra tasca”. Si això era realment així, diu poc en favor de Joan de Sagarra, atès que gastant només 4,3 milions del pressupost inicial del 1977, la Roda no tant sols va fer amb gran èxit la primera Tamborinada infantil al Parc Güell, sinó que entre abril de 1977 i febrer de 1978, segons la memòria citada, va produir un total de 250 espectacles infantils que van itinerar per 25 barris diferents, amb un promig d'assistència de 200 persones quan es feien en llocs tancats (escoles, ateneus, locals d'associacions...) i de 500 quan els actes eren a les places dels barris i en festes majors. Entre març i novembre de 1978, els espectacles produïts van ser 185 en un total de 40 barris, i amb un promig d'assistència de 400 persones en locals tancats i de 1.000 persones a carrers i places. Aquell 1978 el moviment veïnal, a través de La Roda d'Espectacles, va organitzar la segona Tamborinada, en aquest cas al recinte firal de Montjuïc, a la plaça del damunt de la Font Màgica, diversos espectacles infantils d'estiu i va assumir, també, l'organització de tota la part infantil de les Festes de la Mercè. El 1979, a banda de tornar a assumir tots els espectacles infantils de la Mercè, la Coordinadora d'Espectacles Infantils als Barris es va encarregar també de tasques al Festival Grec. I el novembre de 1979 va presentar un manifest que reclamava recursos i locals per al muntatge d'espectacles infantils. Vinculat a la campanya de la FAVB “Exigim al Govern els diners per als nostres municipis” i avalat per entitats dels 34 barris que participaven aleshores a La Roda, van signar aquest manifest i es van oferir a actuar gratuïtament per la campanya

una trentena dels principals animadors infantils de Catalunya, entre ells Xesco Boix, els Germans Poltrona, La Trepça, Toni Giménez i Titelles Marduix¹⁰⁹⁰.

Només a partir de la implicació del moviment veïnal en La Roda d'Espectacles i la Tamborinada -que amb el temps s'independitzaria de la tutela de la FAVB però que contribuiria a la promoció i difusió de molts noms de l'espectacle infantil- s'entén que el 8 de desembre de 1984 fos directament la Federació qui assumís l'organització d'un festival d'homenatge a Xesco Boix, al Parc de la Ciutadella, després de la mort del popular animador i folklorista amic de Pete Seeger. A un pressupost de 3 milions de pessetes -a totes llums inflat per 1,75 milions destinats a 20.000 cartells i 50.000 díptics de propaganda- presentat per l'aleshores president de la FAVB, Prudenci Sánchez, per mirar d'aconseguir subvencions de l'Ajuntament (Enric Truñó, regidor de Joventut i Esports), la Diputació de Barcelona (Antoni Dalmau) i la Generalitat de Catalunya (Joan Rigol, conseller de Cultura) només consta que hi aportés 200.000 pessetes la Diputació, mentre que la Federació va consignar finalment al seu llibre de comptes una sortida en concepte de festival "Xesco Boix" de 949.525 pessetes. Assumint que molts dels qui van participar al festival de la Ciutadella ho van fer "desinteressadament" i per amistat i homenatge a Xesco Boix, queda clar qui sostenia i on quedava, el desembre de 1984, la sensibilitat per la cultura popular que tan generosament s'havia subvencionat a finals dels anys 70.

---

¹⁰⁹⁰ En concret, els grups i animadors infantils que van signar el manifest de la Coordinadora d'Espectacles Infantils als Barris el novembre de 1979 van ser: Trup-69; La Fanfarra; El Drac; Titelles Baby; Titelles Naip; Xesco Boix; Titelles L'Estaquirot; La Trepça; Pep Saltimbanqui i Bocoï; Titelles Marduix; La Capsa Màgica/Salvi; La Serpentina; Baliga-Balaga; Toni Giménez; Imma Marramon; El Setrill; Barrila; Germans Poltrona; Els Farsants; L'Arc en el Cel; Garigots; Las Tablas; Abracadabra; Planxet i Sia; Can Boter; La Pata Queta; Taronjada Natural; Pam i Pipa, i Teatre del Rebombori. A tall d'exemple, només el cap de setmana de l'1 i 2 de desembre de 1979 van actuar gratuïtament mitja dotzena d'aquest grups a la sala Villarroel de l'Esquerra de l'Eixample; a l'Ateneu Hortenc d'Horta; a la plaça de l'escola de les Cases Barates Eduard Aunós; a l'antiga Estació del Nord, a Fort Pienc; a la plaça de la Verneda de Sant Martí, i a la Casa Repòs Sant Camil del Guinardó.

Tornant a 1977 i a l'anomenat Ball de l'Estatut d'aquell 23 d'abril -una revetlla de nova creació que, a diferència de la Tamborinada, no tindria continuïtat-, cal consignar que la FAVB el va plantejar amb un triple objectiu, segons es desprèn de l'acta de la junta del 22 de març: la reivindicació política de l'Estatut d'Autonomia que abanderava l'Assemblea de Catalunya (finalment referendat l'octubre de 1979); l'intent d'instaurar una revetlla popular com a cloenda de la diada de Sant Jordi a Barcelona (objectiu evidentment fallit) i la reivindicació per a la ciutat de l'ús públic i lúdic de l'avinguda de Maria Cristina, tancada bona part de l'any per necessitats de la Fira de Barcelona. Sobre aquest darrer objectiu, que sí s'assoliria, cal parar esment al pols previ entre la FAVB i el Saló Internacional de l'Automòbil, que per aquelles dates tenia reservat tot el recinte firal i va maniobrar, sense èxit, perquè l'Ajuntament denegué a la FAVB el permís sol·licitat el 23 de març, és a dir, amb un mes d'antelació, per fer el Ball de l'Estatut el dia de Sant Jordi. Que aquell pols l'acabés guanyant la FAVB diu molt del poder que la primavera de 1977 tenia el moviment veïnal, capaç de fer batre's en retirada davant de l'Ajuntament un poder econòmic i fàctic de tanta envergadura com el Saló de l'Automòbil de la Fira de Barcelona. Val la pena reproduir la carta signada pel president Albert Pons Valón amb els contundents arguments de la FAVB que, pel que sembla, van convèncer l'alcalde Josep Maria Socías Humbert i van derrotar, per una vegada, el potent lobi automobilístic:

“En esta fecha [23 de març de 1977] recibimos llamada telefónica del Director de la Organización del Salón Internacional del Automóvil que indica precisa dicha Organización la indicada vía ciudadana [avinguda de Maria Cristina] y en dicha época para sus instalaciones de exhibición de vehículos. Al parecer y como es notorio la FOIMB [Feria de Muestras] y sus Salones especializados vienen ocupando una vía ciudadana para sus fines específicos sustrayéndola al disfrute de los vecinos de Barcelona en determinadas épocas. Considerando que ello significa un notorio abuso en detrimento del ciudadano barcelonés y en beneficio de unos intereses privados y desconociendo los fundamentos jurídicos en que pueda apoyarse esta habitual conculcación de los derechos y ordenanzas municipales

SUPLICA: Se dé por ratificada la solicitud del escrito presentado en petición anterior. Se proceda por los servicios municipales pertinentes a la más amplia información de los hechos denunciados y sin perjuicio de la responsabilidades que puedan derivarse se suspenda las autorizaciones de ocupación de un vial ciudadano por la indicada FOIMB y se tomen las medidas oportunas para evitarlo en el futuro”.

Pel que fa concretament a l'esdeveniment en si, que van amenitzar l'orquestra de Rudy Ventura -contractada inicialment per 35.000 pessetes, que al final van ser 40.000-, una banda de músics de la sala Zeleste -que va cobrar 23.000 pessetes però va aportar gratis l'equip de so- i Pau Riba -que va actuar gratis-, es pot qualificar de nou èxit organitzatiu, de públic i econòmic de la FAVB. Federació que, un cop més, va exercir funcions de suplència o paraigua de l'Assemblea de Catalunya, que també va convocar al ball per megafonia de la plaça de Sant Jaume, per boca de Pere Portabella, en sortir de la recepció de Sant Jordi que l'alcalde Josep M. Socias Humbert va otorgar als representants de la plataforma unitària antifranquista¹⁰⁹¹. A l'avinguda de Maria Cristina i a l'esplanada de les Fonts de Montjuïc, el Ball de l'Estatut, d'entrada lliure, va congregar desenes de milers de persones, organitzades per un servei d'ordre veïnal de 50 persones amb braçalets amb la senyera (dels quals se'n van encarregar 500 per a ús en futurs actes de la FAVB). Amb les begudes a 25 pessetes i l'ampolla de xampany a 150, es va fer una caixa de 716.798 pessetes, prou per cobrir unes despeses que, en conjunt, van sumar 682.753 pessetes. Es curiós detallar que aquella nit, amb permís de música fins a les 3 de la matinada, es van consumir entrepans per valor de 174.600 pessetes; Coca-cola per valor de 46.637 pessetes; cervesa Damm per valor de 62.700 pessetes, i xampany Castellblanch per import de 139.104 pessetes.

---

¹⁰⁹¹ *La Vanguardia Española*, 24/4/1977, p. 23.

Que la FAVB imprimís a l'avançada 20.000 tiquets de beguda i edités 5.000 cartells i 5.000 adhesius amb el lema “Volem l'Estatut” dóna una idea de l'assistència prevista a l'acte, que finalment es va desbordar amb una participació final calculada en unes 100.000 persones. Així s'explica en l'informe de balanç que Lluís Reverter va fer a la junta de la FAVB del 26 d'abril, on destacava “el gran èxit polític assolit per la festa” però també criticava la “falta de coordinació de l'espectacle” i la “falta de participació de les associacions federades en el servei d'ordre”, que no va poder evitar “actes lamentables com els que es produïren al final de l'actuació de Pau Riba”. En el seu informe, Lluís Reverter no es va estar de criticar la “deficient” cobertura informativa que *La Vanguardia Española* va fer d'aquest i altres actes recents de la FAVB. “Per decisió majoritària” (i, per tant, no unànime), la junta de la FAVB va decidir enviar una carta de queixa al director del diari del comte de Godó. Tot un símptoma, després d'haver guanyat el pols al Saló de l'Automòbil, de la força amb la que se sentia el moviment veïnal a l'hora d'encarar-se amb els poders fàctics de Barcelona. Només una petita crònica de Lluís Permanyer feia justícia, el 26 d'abril, a allò que havia passat el dia de Sant Jordi de 1977 a Barcelona, en bona part gràcies a la FAVB:

“[...] La plaza de Sant Jaume se quedó pero que muy chica para dar cabida a cuantos querían respaldar con su presencia la petición que Benet y Portabella entregaron al alcalde. La multitud se derramaba como una gran mancha por las cercanías de la Casa Gran. Cumplimentada la reivindicación, el río humano con adornos de banderas y “visques”, de camino hacia Montjuich, no haría sino recibir a lo largo del recorrido el tributo de millares de ciudadanos que les aplaudían y se sumaban al cortejo. El “Ball de l'Estatut”, cabe a las Fuentes, era organizado por la Federació d'Associacions de Veïns, que confirmó definitivamente el alto vuelo de su imaginación y lo bien que sabe hacer las cosas. Unas cien mil personas, la Fuente de Buigas en acción, “rockeros nostrats” a la altura del mayor espectáculo que jamás soñaron, todas las banderas desplegadas y los incansables ondeadores encaramados en el borde de la taza de la cascada; el Palacio Nacional, prodigio del “kitch”, coronado por la diadema de los haces luminosos era al remate escenográfico adecuado a fiesta tan asombrosa. Sólo faltaba un detalle:

“l’Estatut”. El pueblo catalán no cejará en la reivindicación y el clamor irá en aumento. Ténganlo presente. Día memorable el de Sant Jordi”¹⁰⁹².

Memorable també, tot i que amb un final accidentat, va ser la revetlla de Sant Pere al Poble Espanyol amb que, el 2 de juliol de 1977, la FAVB va cloure aquella intensa primavera festiva i reivindicativa de 1977. Després d’haver-se encarregat la vigília de Sant Joan de portar la Flama del Canigó a la plaça de Sant Jaume i distribuir-la per les múltiples fogueres populars organitzades als barris, l’objectiu per Sant Pere era, un cop més, intentar recuperar (amb gran èxit de públic però sense continuïtat en el temps) una festa tradicional en vies de desaparició com era la revetlla de Sant Pere, que aquell any deixava de ser dia festiu. Animats pels precedents del Carnestoltes, la Tamborinada i el Ball de l’Estatut, i sota el lema “Ens treuen la festa però no l’alegria”, una *rehabilitada* Elisa Lumbreras es va encarregar de muntar per a la FAVB tot l’operatiu necessari, aquest cop al preu de 100 pessetes cada entrada, per a una revetlla amb permís governatiu entre les 10 de la nit i les 3 de la matinada i amenitzada pel grup d’havaneres Colla Jaumet i les populars orquestres Plateria i Mirasol. Cinc dies abans de la revetlla, la junta va distribuir les principals tasques i responsabilitats entre els seus membres. Vista la mala experiència del Carnestoltes amb la infiltració del PSUC a la cuina o la intendència de l’esdeveniment, el president de la FAVB, Albert Pons Valón (militant de CDC), va exigir un estricte control econòmic de la revetlla a càrrec de Francesc Soler, Miquel Esquirol i Francesc Borrell. Al vicepresident i militant comunista Carles Prieto se li va encarregar la responsabilitat organitzativa general i el servei d’ordre, assistit des de primera hora de la tarda pel seu company de Bandera Roja Ferran Julian i, progressivament, per la incorporació de Lluís Reverter, Albert Pons Valón, Jordi Vallverdú i Emili Orpinell (6 de la tarda), Francesc López i Francesc Borrell (8 del

---

¹⁰⁹² PERMANYER, Lluís. “Sant Jordi-Estatut”, a *La Vanguardia Española*, 26/4/1977, p. 86.

vespre) i Miquel Esquirol i Ramon Cervelló (10 de la nit). Jordi Vallverdú va proposar que a partir de la 1 de la matinada es deixessin de vendre entrades i es franquegés l'entrada lliure a tothom qui ho desitgés.

Tot i això, aquella nit va haver-hi incidents a la porta del Poble Espanyol quan grups de joves llibertaris van intentar accedir al recinte sense pagar entrada. Carles Prieto, responsable del servei d'ordre, encara recorda els cops que va rebre i va repartir¹⁰⁹³. I una nota de premsa enviada el 6 de juliol manifestava la “más absoluta sorpresa y desengaño por la actuación incívica de los grupos que con violencia y ostentando símbolos y banderas anarquistas impidieron la enteeda, bloqueándola e intentaron repetidamente arrollar por la fuerza”. La nota de la FAVB explicava: “El servicio de orden de las aa.vv intentó largo rato argumentar las razones de la necesidad de cobrar la mínima entrada (100 ptas) [...]. Delante de la posibilidad de graves enfrentamientos y después de lesiones e insultos de toda clase y ante la anunciada llegada de las fuerzas de orden público llamadas por el delegado gubernativo, se optó por abrir las puertas. [...] Confiamos que haya existido una usurpación de símbolos libertarios que siguen mereciendo todo nuestro respeto, pero pedimos la correspondiente aclaración y la responsabilidad cívica que el orden democrático exige a todas las organizaciones”.

Amb tot, una vegada més, la festa de la FAVB va ser un èxit de públic i, només a mitges, econòmic. En la nota pública de balanç dels incidents d'aquella nit, es va informar de que l'obertura forçada de portes va ocasionar un dèficit “de más de 100.000 pesetas”. No obstant, a la junta del 12 de juliol la comissió econòmica va presentar un superàvit de la revetlla de Sant Pere de 37.389 pessetes. I, per últim, als comptes anuals presentats a l'assemblea del 17 de febrer de 1978 es va fer constar un dèficit de 87.262

---

¹⁰⁹³ Carles Prieto, conversa amb l'autor (Barcelona, 22/7/2013).

pessetes i es va acordar no pagar una factura de 26.700 euros en cartells a Ketres, una impremta lligada al PSUC, fins que no se n'aclarissin les factures¹⁰⁹⁴. Per la resta, de les 272.189 pessetes d'ingressos de la revetlla de Sant Pere, 232.300 corresponien al taquillatge -cosa que dona una assistència de 2.323 persones abans que la baralla amb els joves llibertaris no forçés l'obertura de portes. La venda d'adhesius va reportar 3.989 pessetes d'ingressos i el cava, 35.900 pessetes. Pel que fa a les 234.800 pessetes de despeses, la partida més gran (95.000 pessetes) va anar a les arques de la Sala Zeleste, que feia de manàger de les orquestres. El grup d'havaneres, que anava a banda, va cobrar 25.000 pessetes, i el lloguer del Poble Espanyol va costar 30.000 pessetes, més 25.000 d'instal·lació d'enllumenat. Als diaris *Tele/eXprés*, *Mundo Diario* i *Diario de Barcelona* la FAVB va inserir publicitat de la revetlla per un import, conjuntament, de 13.100 pessetes.

És amb tota aquesta experiència acumulada que, l'estiu de 1977, la FAVB va discutir en diferents reunions de junta si havia de col·laborar o no, i amb quines propostes, a l'organització de les Festes de la Mercè d'aquell setembre. El 17 de juny es va debatre un extens informe del Servei de Cultura Popular –elaborat per a la FAVB amb la col·laboració dels arquitectes Pere Riera, Daniel Freixes i Vicente Miranda, el promotor musical Rafael Moll, el gerent de Zeleste Víctor Jou i la vocal adjunta Elisa Lumbreras– presentat a la junta per la mateixa Elisa Lumbreras, prèvia reunió d'aquesta amb el delegat municipal Antonio Figueruelo. Segons aquest informe, organitzar un programa de Festes de la Mercè que respongués a les necessitats dels barris podia costar 15 milions de pessetes, una mica més del doble dels 7 milions que tenia pressupostats l'Ajuntament de Barcelona (i que finalment només serien 3 milions). Sota la prevenció explícita que “les Festes de la Mercè no pretenen anular les festes de cada barri

---

¹⁰⁹⁴ El 21 de setembre, després d'un informe de Francesc Borrell, es va acordar finalment pagar a Ketres un “total de 25.000 ptes. en lloc de les 48.605 ptes.” que se se li devien a compte d'altres factures.

particular”, la proposta exposada per Elisa Lumbreras pivotava al voltant d’un gran “espectacle mòbil, organitzat com a cavalcada permanent, com a pregoner infatigable de les festes, alhora que com a vehicle de mil i una iniciatives que puguin anar sortint” i que incloïen tant la introducció de “música i animació en els elements mòbils de la ciutat: metro, autobusos, tramvia blau...” com la presència d’aquest espectacle mòbil “en una sèrie de llocs definits prèviament i localitzats a cada barri” que, al seu torn, servien d’escenaris fixes i descentralitzats de la festa major de Barcelona als diferents barris, on es creia imprescindible la participació de la Coordinadora d’Espectacles Infants als Barris i s’apuntava la idea d’organitzar una plantada d’arbres simultània en diferents punts de Barcelona. Tot i això, es tenia ben present la noció global de ciutat i, a banda de proposar implicar d’alguna manera “la ràdio i la TV” en el muntatge mòbil de la Mercè, es predefinien tres escenaris centrals per a les festes: “La muntanya (Tibidabo), el medi urbà (places i Liceu) i el mar (passeig Marítim)”. També es preveia convocar “un concurs internacional de focs d’artifici que ubicat en un lloc adequat pot arribar a ser un espectacle de primera magnitud” i, alhora, es proposava un “concurs d’il·luminació de places, carrers, mercats i monuments”. La filosofia que inspirava tota la proposta deia textualment que “l’ambientació urbana d’una festa major s’ha de manifestar d’una forma global i atmosfèrica; el ciutadà ha de notar en l’aire que respira que la ciutat està de festa”, i posava com a exemples “les festes de Sant Joan o bé l’espectacular commoció produïda durant el període d’eleccions” del 15 de juny de 1977. La darrera referència és ben singular però al mateix temps il·lustra aquell tòpic tant repetit en tota mena de convocatòries electorals sobre “la festa de la democràcia” que, efectivament, almenys aquell juny de 1977, a Barcelona, sí es va viure com a tal.

Sigui per certa desconfiança envers Elisa Lumbreras i el seu equip del Servei de Cultura Popular; sigui per la magnitud, sobretot econòmica, de la proposta plantejada (tot i que

finalment, en la darrera versió estudiada per la FAVB, renunciava a la cavalcada); sigui per la recança a potenciar una festa major de ciutat que pogués anar en detriment de les de barri, encara en procés d'expansió i no ben consolidades; o bé sigui per desconfiança envers la capacitat o voluntat d'un Ajuntament de matriu encara franquista a l'hora de donar-li la volta a unes Festes de la Mercè que fins aleshores tenien un caràcter molt tradicional i conservador; sigui per alguna o una conjunció d'aquestes raons, el cas és que la FAVB va acabar desestimant aquesta proposta d'intervenció en la preparació de les Festes de la Mercè de 1977. De fet, fins i tot hi va haver qui, com va ser el cas del secretari de la FAVB i futur regidor socialista Jordi Vallverdú, va arribar a suggerir que les Festes de la Mercè es podien suprimir i va plantejar traslladar la festa major de Barcelona a la diada de Sant Jordi. El cas és que, finalment, en la reunió de junta del 12 de juliol, la FAVB va acordar "la no participación en la Comisión de las Fiestas de la Merced pero la participación en una comisión de control de los 3 millones" de pressupost que l'Ajuntament hi destinava. Miquel Esquirol i Lluís Reverter van ser proposats per a aquesta comissió de control específica, plantejada gairebé en paral·lel a la polèmica creació de la comissió de control municipal general posterior a les eleccions generals de juny de 1977. Que això va planar sobre la discussió de la junta queda reflectit en l'acta quan es diu que Carles Prieto "es de la opinión que la intervención en esta Comisión [la de festes] es ineficaz comparado con los problemas de control total del Ayuntamiento".

La mateixa acta recull que a Jordi Vallverdú se li va encarregar redactar una carta a l'Ajuntament on la FAVB havia d'exposar la seva voluntat fiscalitzadora de comptes però contrària a participar en l'organització de les Festes de la Mercè. Els arguments debatuts en aquella junta del 12 de juliol donen pistes prou clares del contingut de la missiva. Si Carles Prieto dubtava de la funcionalitat de demanar una comissió de control

dels 3 milions de pressupost per a les festes –xifra que rebaixava en més de la meitat una partida municipal inicial de 7 milions-, Jordi Vallverdú era del parer que “el Ayuntamiento tiene plena libertad de hacer lo que le parezca” pero considerava que “la FAV no ha de intervenir en la Comisión de las fiestas pues a su criterio son fiestas de tipo reaccionario”. Més contemporitzador, Miquel Esquirol va manifestar que creia “no conveniente decir que estamos en contra de estas fiestas” malgrat exposar que “las Fiestas de la Merced no tienen razón de ser pues cada barrio tiene la fiesta propia (excepto el centro de la Ciudad)”. En conseqüència, Esquirol va proposar “que los tres millones se distribuyan entre los barrios para sus fiestas” però, això sí, sense que la hipotètica repartidora que mai es va concretar passés per les regidories de districte. L’argument explícit era que els districtes ja tenien cadascun un pressupost de 107.000 pessetes per a festes majors. Però les raons implícites palesaven que mentre a la Casa Gran de Josep M. Socías Humbert la FAVB i els aires progressistes i renovadors de la transició corrien cada cop amb més llibertat, als districtes la capacitat de maniobra del moviment veïnal en qüestions vinculades a la burocràcia administrativa era més limitada perquè encara pervivien totes les estructures, funcionaris i regidors franquistes.

No hi ha cap altra referència sobre les Festes de la Mercè en les actes de la junta de la FAVB fins al 15 de novembre de 1977, quan Lluís Reverter i Miquel Esquirol informen que, després de reunir-se amb el delegat municipal Antonio Figueruelo, l’Ajuntament s’havia compromès a fer un llistat de les associacions de veïns que encara no havien rebut assignació pressupostària per a festes majors per a que l’alcalde Socías donés la seva conformitat a la transferència, prèvia a l’elaboració d’un “pressupost especial” per a 1978. En la mateixa reunió de junta s’apunta la discussió de la possible celebració del Carnestoltes de 1978 no ja en un recinte tancat com l’any anterior sinó en ple passeig de Gràcia. El 6 de desembre la mateixa junta començarà a concretar altres alternatives per

al Carnestoltes: una rua per les Rambles seguida d'un ball a cobert al recinte de les Drassanes, amb capacitat calculada per a "15 o 20.000 personas" i alternativa al Palau dels Esports que –segons es recorda en junta- la FAVB té a la seva disposició un cop al mes per cessió municipal. "Respecto al baile de Atarazanas, podría ser desarrollado por una organización adecuada tipo Oriol Regàs. Antes de continuar con el tema se ha de hablar con el alcalde de este proyecto", recull l'acta de la junta.

No obstant això, una qüestió vinculada al món de l'espectacle va robar de cop l'atenció que la FAVB prestava a la preparació del Carnestoltes i en va desviar les energies. Ens referim a la detenció d'Albert Boadella, el 15 de desembre de 1977, i al consell de guerra contra tot el grup Els Joglars per l'obra *La torna*, que deixava en mal lloc els militars i denunciava les últimes execucions del franquisme, concretament la de Heinz Chez en paral·lel a la de Salvador Puig Antich. L'actor Francesc Lucchetti va informar de la qüestió Lluís Reverter i, en la reunió del 3 de gener de 1978, la junta de la FAVB va acordar adherir-se a una primera trobada solidària convocada pel 7 de gener a Montjuïc i precedida, el 22 de desembre, d'una històrica vaga de teatres, cinemes i sales de festa. Més enllà d'això, i avesada com estava la FAVB a les campanyes solidàries, ràpidament es va estudiar "la possibilitat de fer actes i reunions als barris per tractar aquest tema", així com "la possibilitat de manifestació pel dia 15 o pel dia 21" de gener.

Finalment, el que es va concretar va ser l'organització per part de la FAVB, en col·laboració amb el Sindicat Musical de Catalunya, d'un gran festival al Parc Güell en defensa de la llibertat d'expressió, el dia 26 de febrer al matí, just abans de l'inici del consell de guerra. El Govern Civil havia prohibit al gener un acte similar sol·licitat pels músics i actors pel seu compte, però no es va atrevir a negar-lo a la FAVB. A banda de destinar-hi una partida de 10.000 pessetes (més 6.000 suplementàries destinades a propaganda i a la plataforma per la llibertat d'expressió constituïda el 14 de febrer al

paranimf de la Universitat de Barcelona), la FAVB va prometre per carta garantir “como es nuestra costumbre un servicio de orden”. Aquest cop, però, donada la delicadesa de la qüestió, va haver d’esclarir suplementàriament els noms dels responsables convocants: Albert Pons Valón, Carles Prieto i Jordi Vallverdú per la FAVB i Ferran Rañé pels artistes. És de suposar que el Govern Civil preveia incidents, donada la volada que havia pres el *cas Boadella*, però no es va imaginar l’efecte sorpresa associat al festival de la FAVB. El 26 de febrer, mentre tots els mitjans de comunicació i les autoritats governatives tenien l’atenció posada al Parc Güell en les actuacions de Quico Pi de la Serra, Marina Rossell, Ramon Muntaner, Pere Tàpies i Pere Canal, el *joglar* Albert Boadella preparava la seva fugida de l’habitació de l’Hospital Clínic on, gràcies a l’ajuda del seu company Arnau Vilardebò, va poder burlar la vigilància policial i fugir clandestinament a l’estranger. L’*afer Boadella* i el cas dels Joglars van esdevenir, després del *cas Huertas* i al costat de la persecució que també va patir el periodista Xavier Vinader, icones de la llibertat d’expressió durant la transició. El que no se sol recordar és la implicació de la FAVB en tot plegat¹⁰⁹⁵.

Tot i la urgència de l’*afer Joglars* a principis de 1978, la FAVB no va deixar d’impulsar al Carnestoltes ni altres iniciatives culturals. Elisa Lumbreras, en el seu doble o triple paper d’agent cultural i de persona vinculada al moviment veïnal i a l’Ajuntament de la transició, va demanar a la junta de la FAVB del 31 de gener l’ajuda de les associacions de veïns per distribuir cartells de la rua de Carnestoltes fets per Joan Brossa i que, finalment, s’organitzava aquell any amb el Sindicat de Músics, el 4 de febrer, amb finançament municipal i de la Caixa Laietana i gestionat per Fabià Puigcerver. La

---

¹⁰⁹⁵ Els *joglars* Elisa Crehuet, Ferran Rañé, Gabi Renom, Andreu Solsona i Arnau Vilardebò –que, o bé també van fugir d’Espanya com Albert Boadella (cas de Crehuet i Rañé, que tenien una filla de mesos), o bé es van quedar per donar la cara i patir presó al consell de guerra iniciat el 27 de febrer de 1978- no mencionen en cap moment la FAVB. De fet, citen només de forma descontextualitzada el festival solidari del Parc Güell en les seves memòries del *cas Joglars*. Vegeu DÍAZ, Rosa i CARVAJAL, Mont (coord.). *El torn de la Torna*, Edicions 62, 2006, Barcelona, p. 87-88 i 97-120.

FAVB va enviar una carta a l'Ajuntament fent constar que l'any anterior havia estat ella "la iniciadora del Carnestoltes" i instant el municipi a assumir-ne la seva convocatòria pública. Cosa que no tant sols no succeiria fins el 1980, sinó que es complicaria per la prohibició que el Govern Civil va dictar, a darrera hora, del Carnestoltes de 1978.

Prèviament, la mateixa Elisa Lumbreras s'havia encarregat d'organitzar la tanda de recitals *Al Tall als barris*: el grup valencià va debutar el 24 de gener de 1978 al Palau de la Música -el lloguer del qual va costar a la FAVB 125.000 pessetes, amb entrades a preu únic de 150 pessetes; va haver-hi dèficit i el va sufragar la discogràfica Edigsa- i va seguir amb exitosos concerts a Sants (26 de gener al Teatre Metro, AV Badal-Brasil-Bordeta), Poblenou (27 de gener, Centre Moral i Cultural, AV Poblenou), Gràcia (28 de gener, La Salle, AV Gràcia) i la Sagrera (29 de gener, AV la Sagrera). Per a finals de febrer es va programar una nova sèrie de recitals pels barris amb inici al Palau de la Música protagonitzada, aquest cop, pel pianista Tete Montoliu. I es va aventurar una repetició del cicle *Serrat als barris* amb concert inaugural al Palau d'Esports i gira per cinc barris que no hagués trepitjat a finals de 1976. La junta de la FAVB, a proposta de Lluís Reverter, va redactar un contracte amb Lumbreras que especificava els seus honoraris "en funció dels beneficis" de cada actuació i que aclaria el seu paper d'assessora veïnal "de cara als festivals que es puguin fer en els barris". Però aquí va quedar la cosa, perquè després dels recitals d'Al Tall, i davant la complexitat i el risc econòmic de les operacions proposades per Lumbreras, la FAVB va decidir suspendre els concerts de Tete Montoliu i rescindir el contracte a la seva assessora cultural, que definitivament va trobar sortida professional com a subdelegada municipal de Cultura.

A partir d'aquest moment, i després del cop d'efecte que va suposar el Festival per la Llibertat d'Expressió del Parc Güell, la FAVB va aturar les seves grans iniciatives culturals i festives. Es va mantenir i ampliar l'activitat als barris, amb iniciatives ja

descrites com La Roda d'Espectacles, però en un gest de realisme no es va abusar, sinó tot el contrari, de l'exitosa experiència recent ni de les possibilitats que teòricament li oferia l'ordre decretada pel 1977 per Josep M. Socias Humbert i que, textualment, autoritzava a “disponer a favor de la Federación de Asociaciones de Vecinos de Barcelona la utilización del Palacio Municipal de Deportes una vez al mes, con carácter gratuito, para promover las actividades sociales de la entidad durante el año 1977”. Com ja s'ha dit al principi d'aquest capítol, tot un exemple de l'autoritat i el poder que s'havia guanyat la FAVB, també organitzant festivals de tota mena.

Els anys 1978 i 1979, la FAVB fins i tot va fer incursions en el terreny de la cinematografia. Durant el 1978 una dotzena d'associacions de veïns, amb el suport i coordinació de la Federació, van celebrar la denominada “Setmana dels cinema als barris”, que va acabar amb un dèficit de 110.794 pessetes que es va sol·licitar formalment que eixugués el delegat de Cultura de l'Ajuntament, Josep Maria de Segarra¹⁰⁹⁶. Després, durant la primera meitat de 1979, la FAVB va assumir organitzar projeccions populars de la pel·lícula documental d'Antoni Ribas *Catalans Universals*, que TVE havia produït amb el patrocini de *La Vanguardia* però per qüestions indeterminades de censura no volia emetre¹⁰⁹⁷. Va ser amb el mateix esperit de defensa de la llibertat d'expressió que la va dur, el gener de 1979, a criticar en una nota la “cancelació arbitrària” del programa *Giravolt* de TVE o, el 19 de juny de 1979, a denunciar públicament la censura de TVE a un programa de Montserrat Roig, que la

---

¹⁰⁹⁶ En concret, van organitzar la “Setmana de cinema als barris” les AV Montbau, Sol de Baix, Horta, Poble Sec, Vivendes del Congrés, Bon Pastor, Esquerra de l'Eixample, Sarrià, Sagrera, Gràcia, Barceloneta i Prosperitat.

¹⁰⁹⁷ Produït per RTVE i patrocinat inicialment per *La Vanguardia*, el llargmetratge documental *Catalans Universals* el va realitzar Antoni Ribas amb guió d'Horacio Sáenz Guerrero, Francesc López Ledesma i Fèlix Pujol. Amb una durada de 1 hora i 21 minuts, repassava les figures dels pintors Joan Miró, Salvador Dalí i Antoni Tàpies, l'arquitecte Josep Lluís Sert, el poeta Salvador Espriu, el violoncelista Pau Casals, la soprano Montserrat Caballé, el pallasso Charlie Rivel i els científics i metges Joan Oró, Ignasi Barraquer, Josep Trueta, Francesc Duran i Reynals i Francesc Puigvert.

FAVB va projectar una còpia de treball de la pel·lícula *Catalans Universals* en plena plaça de Catalunya, el 7 de febrer d'aquell any. De la mà d'Amics de la Ciutat i altres entitats, la campanya de la FAVB va prosseguir amb l'enviament de telegrams al director de TVE, Miguel Martín, al director general Rafael Arias Salgado, al ministre Pío Cabanillas i al mateix president del Govern, Adolfo Suárez. També es va fer amb gran èxit de públic un passi de la pel·lícula a les Cotxeres de Sants, el 30 de març, i un altre a la plaça de Sant Jaume, la nit de Sant Jordi. Tot plegat, amb el suport financer per a la campanya de la Caixa de Pensions, que va pagar 82.650 pessetes per imprimir 2.000 cartells, 25.000 díptics i 20.000 adhesius després de la negociació que van mantenir el president de la FAVB, Carles Prieto, i l'antic militant pallachista, futur director de *La Vanguardia* i aleshores cap del departament d'Informació i Relacions Externes de la Caixa, Joan Tapia. Finalment, la pressió ciutadana va forçar TVE a emetre el documental, el 8 de juny. També amb finançament de 'la Caixa', durant el 1978 la FAVB va organitzar la campanya "Museus al carrer"¹⁰⁹⁸, que mitjançant una exposició itinerant, cartells i un opuscle titulat "Els museus, perquè i perquè" [sic] feia difusió als barris de l'oferta museística i d'arxius a Barcelona a partir d'un treball que van fer sense cobrar l'escriptor Oriol Vergés i Maria Carme Farré. De la mateixa manera, i en aquest cas en col·laboració amb Òmnium Cultural, la FAVB va promoure la celebració de cursos d'història de Catalunya als barris.

El cant del cigne de tota aquesta faceta cultural o festivalera de la FAVB es va viure el 31 de maig de 1980, quan ja estava clar que les relacions entre el moviment veïnal i el nou Ajuntament presidit per Narcís Serra no anaven pel mateix bon camí que amb el seu predecessor Josep M. Socias Humbert. Els temps estaven canviant però la FAVB va intentar fer una darrera demostració de força dins del marc de la segona setmana de les

---

¹⁰⁹⁸ L'import de tota la campanya va ascendir a 950.000 pessetes, segons es desprèn de la suma de les factures emeses per diferents conceptes i desglossades en un informe enviat a la Caixa de Pensions.

associacions de veïns, organitzada sota el lema “Fem nostra Barcelona. Fem vida als barris”. Després d’un primer intent de demanar la cessió del Palau d’Esports, el 23 de maig, per a un festival musical “amb actuació de l’Orquestra Mondragón, Gato Pérez, Pernil Latino i l’Orquestra Frenesí” –segons consta en la carta enviada pel president de la FAVB Carles Prieto a l’Ajuntament-, finalment es va notificar al Govern Civil que el festival que donaria el tret de sortida a la setmana veïnal seria el 31 de maig. Al Palau d’Esports, sí. Però amb un altre cartell: Los Sírex, Santi Arisa i La Tribu, les orquestres Frenesí i Bemolls i el *showman* Ángel Pavlovski (amb vinculacions familiars al moviment veïnal). El festival es va fer però va ser “un fiasco”¹⁰⁹⁹. Més econòmic que de públic: en l’assemblea extraordinària del 4 de juliol de 1980 es va informar, tal i com recull l’acta, que “sobre l’organització del festival al Palau, els càlculs inicials van ser de mig milió de guany però a la realitat van ser de 350.000 [pessetes] de dèficit”. També es va criticar “la manca d’interès de les AA.VV. en participar en el mateix, tant a nivell de treball com d’aportació de gent al festival”. En qualsevol cas, va marcar un punt i a part en la implicació de la FAVB en esdeveniments d’aquestes característiques.

Al marge del festival d’homenatge a Xesco Boix del 1984, d’una Castanyada popular organitzada a la plaça del Rei el 31 d’octubre de 1982¹¹⁰⁰ i d’una petició per celebrar la revetlla de Sant Joan de 1983 a la plaça d’Alfons X¹¹⁰¹, i de celebracions puntuals en

---

¹⁰⁹⁹ Carles Prieto i Andres Naya, en conversa amb l’autor (Barcelona, 22/7/2013).

¹¹⁰⁰ La Castanyada popular de la plaça del Rei, el 31 d’octubre de 1982, va precedir la inauguració, l’endemà, de l’exposició sobre el 10è aniversari de la FAVB a les Drassanes. Per a la Castanyada, el president de la FAVB, Prudenci Sánchez, va demanar a l’àrea de Cultura de l’Ajuntament 32 taules, 15 tanques metàl·liques, una tarima de 13 metres quadrats, una presa de corrent de 3.000 W, guirnaldes de llum, 15 bidons de sorra amb un màstil de 4 metres a dins i 15 bidons més per a la neteja de la plaça.

¹¹⁰¹ Amb un pressupost total de 265.000 pessetes (100.000 per orquestra, 100.000 per focs artificials, 30.000 per cartells i propaganda, 25.000 per material elèctric i 10.000 per a fanalets i guirnaldes), el president de la FAVB, Prudenci Sánchez, va demanar el 10 de juny de 1983 a l’Ajuntament celebrar la revetlla de Sant Joan al costat del pas elevat de la plaça Alfons X, que el moviment veïnal reivindicava enderrocar. La petició es va acompanyar d’una carta signada per les AV Baix Guinardó, Joan Maragall-Guinardó, Carmel, Penitents-Taxonera. Vall d’Hebron. Horta, Can Baró i Sant Genís i Lledoner.

campanyes col·lectives¹¹⁰², caldria que passessin gairebé dues dècades per tornar a trobar la FAVB implicada en grans festivals artístics. De prou volada, això sí, però de significació essencialment reivindicativa. I en la línia del que l'1 de març de 1980 ja va ser el festival de la Coordinadora de Ràdios Lliures al Palau d'Esports, per al qual la FAVB va assumir la gestió dels permisos legals davant de les autoritats. Igual que el 26 de maig de 1984 ho va fer Prudenci Sánchez per a l'acte de fi de la campanya antimilitarista Primavera per la Pau, que va reunir al Born Quico Pi de la Serra, José Antonio Labordeta, Josep Tero, Santi Arisa i New Buildones. Va ser el 1997, mesos després del desallotjament del cinema Princesa, quan la FAVB va donar cobertura al festival del moviment okupa que va reunir, de nou al Born, des de Lluís Llach i Barricada a la Fura dels Baus davant de 12.000 persones¹¹⁰³. Sota la presidència de Roser Argemí i amb l'històric Andrés Naya de vicepresident, el 15 de març de 1997 la FAVB va aconseguir la cessió gratuïta del Born en nom de la Coordinadora d'Okupes negociant amb el qui aleshores era gerent del districte de Ciutat Vella, Josep M. Prochazka, primer president de l'AV Poblenou. Un exemple similar és el del concert de Manu Chao al Sot del Migdia que el 16 de març del 2002 va reunir unes 40.000 persones després de la gran manifestació contra la Guerra i l'Europa del Capital, que va aplegar prop de mig milió de persones¹¹⁰⁴. La marxa –la més gran del moviment antiglobalització des de la de Seattle el 1999 i premonitòria del massiu *No a la guerra* barceloní de l'any següent- va ser durament reprimida per la policia però el concert posterior es va salvar gràcies a les negociacions prèvies i a la intermediació, aquella

---

¹¹⁰² Un festival de solidaritat amb l'Uruguai organitzat, l'abril de 1981, per la Comissió Catalana de Solidaritat amb les Dones Uruguaianes, que s'aixoplugava a la FAVB, exemplifica aquestes campanyes col·lectives a les que la Federació prestava la seva ajuda també en organització d'actes culturals.

¹¹⁰³ ANDREU, Marc. "Els okupes obren espais de llibertat", a *Carrer*, núm. 45 (març-abril 1997), p. 7.

¹¹⁰⁴ ANDREU, Marc. "Barcelona surt al carrer contra l'Europa del capital", a *Carrer*, núm. 72 (març-abril 2012), p. 3.

mateixa nit, de l'aleshores president de la FAVB Manel Andreu i l'activista Gabriela Serra davant de les autoritats policials i tant de l'Ajuntament, en la persona de l'aleshores regidor socialista Ernest Maragall, com de la Delegació del Govern, al capdavant de la qual hi havia Julia García Valdecasas. El periodista, activista i després diputat per la CUP David Fernández descriu així aquests episodis:

“Si mirem enrere, per mirar endavant, allà rau l’esperança. On ha arrelat sempre: en nosaltres mateixes. Quaranta anys acumulats després tornen a demostrar, com a memòria d’un futur anterior, que les coses poden ser diferents. Que hi ha hagut derrotes i victòries. Al passat li calen portes i finestres obertes per revisitar-lo i aprendre o correm el risc d’estancar-nos. Al futur també. Enmig, experiències recents i fèrtils de cooperació social i suport mutu: la FAVB donant aixopluc al moviment okupa després del desallotjament del cinema Princesa en el festival al Mercat del Born amb Lluís Llach. *¿Remember revolution?* En Manel Andreu fent de coordinador i enllaç a un improvisat CECOR al Sot del Migdia, en un multitudinari concert de 40.000 persones: fent, diguem-ho així, de director d’orquestra de 18 col·lectius alternatius que autorganitzaven, el 2002, les resistències a l’Europa del Capital i la Guerra”.¹¹⁰⁵

En un altre ordre de coses, i a banda de l’aspecte artístic o musical, sovint no és té en compte que també la recepció del fet esportiu per la societat espanyola i catalana, especialment la urbana, és un dels elements socioculturals més importants del període de la dictadura franquista i la transició, tant si se’n fa la lectura conservadora del *pan y fútbol* com si s’opta per una visió més innovadora. I de manera molt especial a Barcelona, amb el *fenomen Barça* que Manuel Vázquez Montalbán va definir perfectament més enllà del futbol ja el 1969¹¹⁰⁶. Durant el franquisme, especialment en els darrers anys, i “davant la important actuació dels moviments socials i de les entitats esportives de la ciutat auspiciant [sic] l’accés massiu a l’esport dels barcelonins”,

---

¹¹⁰⁵ FERNÁNDEZ, David. “Com ens ho fem, va?”, a ANDREU (*et al.*) (2010), p. 288-289.

¹¹⁰⁶ VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. “Barça! Barça! Barça! Más allá del fútbol”, a *Triunfo*, núm. 386 (25/10/1976), p. 23-28.

l'administració municipal es va veure relegada a actuar com a coadjuvant “degut als seus limitats recursos econòmics i competències atribuïdes”¹¹⁰⁷. És el que sosté Sixte Abadia al mateix temps que admet que tampoc el moviment veïnal va situar inicialment entre les seves prioritats la qüestió esportiva; ni tant sols pel que fa a la reivindicació d'equipaments esportius (reivindicacions que, òbviament, també van existir). I això que la dictadura, i amb l'especial influència de Juan Antonio Samaranch, va saber trobar recursos per a determinades instal·lacions i competicions esportives d'elit quan li va interessar, de la mateixa manera que el porciolisme va legitimar grans operacions especulatives relacionades amb el món de l'esport.

No obstant, i com constaten Xavier Pujadas i Carles Santacana, en molts barris la falta de serveis bàsics com l'educació i la sanitat van generar, ja als anys 60, reivindicacions socials que “es van combinar amb les reivindicacions a favor de l'adequació d'espais apropiats per a la pràctica esportiva”¹¹⁰⁸, una de les bases de la cultura democràtica urbana emergent i desenvolupada políticament a partir de 1979. Un exemple molt primerenc seria la instància que el 1949 el president de la Federació Catalana de Futbol va elevar a l'Ajuntament demanant zones verdes i esportives que paliessin el “greu problema” que significava la recent desaparició, per fer-hi habitatges, dels camps de “sis equips importants en la xarxa esportiva dels barris perifèrics històrics de la ciutat”: Unió Esportiva Sant Martí, Unió Esportiva de Gràcia, Unió Esportiva Provençals, Club Esportiu Júpiter, Unió Atlètica d'Horta i Club Esportiu Europa¹¹⁰⁹. Un altre exemple

---

¹¹⁰⁷ ABADIA, Sixte. “El proceso de masificación deportiva en la ciudad de Barcelona durante la transición democrática (1975-1982). Un ejemplo de desarrollo del deporte en contextos de democratización”, a <http://cafyd.com/HistDeporte/htm/pdf/2-1.pdf>, p. 3.

¹¹⁰⁸ PUJADAS, Xavier, i SANTACANA, Carles. *Esport, espai i societat en la formació urbana de Barcelona (1870-1992)*, Barcelona, 1999, Fundació Barcelona Olímpica, p. 180.

¹¹⁰⁹ PUJADAS, Xavier, i SANTACANA, Carles. *Esport, espai i societat en la formació urbana de Barcelona (1870-1992)*, Barcelona, 1999, Fundació Barcelona Olímpica, p. 113.

més proper s'extreu dels articles *Pan y fútbol* i *Queremos campo de fútbol*, publicats per Francisco Candel, respectivament, el març de 1960 a la revista *Moncada* i l'agost-setembre de 1963 a *Serra d'Or*¹¹¹⁰. En el primer, Paco Candel relata amb incomprensió i cert menyspreu pel futbol com els seus veïns del barri del Port es van organitzar en comissió, van recollir signatures i finalment van aturar l'expropiació dels terrenys del camp de futbol on les autoritats locals, el 18 de juliol de 1957, havien arribat a posar la primera pedra d'un futur mercat municipal, un equipament que el barri necessitava¹¹¹¹. Al segon article, Paco Candel torna a narrar els fets però, havent pres consciència de com de junts podien anar reivindicació veïnal i fet esportiu en un barri, amplia la seva contextualització amb un repàs a la mitja dotzena llarga d'equips de futbol que hi havia als barris de Montjuïc abans de la guerra i amb el seguiment detallat de la batalla veïnal en defensa del camp de futbol del barri de Port, els veïns del qual, l'abril de 1961, van fer girar cua els operaris municipals que l'anaven a enderrocar¹¹¹². Quan, el 1966, Candel recopilari ambdós articles en un llibre, posarà al primer unes notes molt interessants per entendre el canvi de mentalitat sobre el fet esportiu de barri i la lluita veïnal.

Aquests exemples constaten que un element tan terrenal com la defensa o reivindicació d'equipaments està en l'origen de l'esport com a reivindicació veïnal. Però no es poden obviar dos altres dos factors: un de polític i l'altre de social o mediàtic. El factor polític

---

¹¹¹⁰ Recopilats a CANDEL, Francisco. *La carne en el asador*, Barcelona, 1966, Nova Terra, pp. 152-168.

¹¹¹¹ El 1960, Candel afirma que el futbol és “un esparcimiento folklórico y de turistas” com els toros i el flamenc, “pero éste sin arte y sin gracia: veintidós hombres detrás de un balón”. I no en salva ni la pràctica local: “En el fútbol local –tan plaga o más que el oficial o nacional- los verdaderos hinchas, los fanáticos-fanáticos, son los hombres más o menos maduros”. Vegeu CANDEL (1966).

¹¹¹² El 1963, Candel admet la funció social d'un club de futbol de barri i, especialment, de les seves instal·lacions: “El campo ha mantenido constantemente una característica altruista. Siempre ha estado a disposición de la barriada y de quien sea. Se ha empleado para misas de campaña, desfiles, juegos, festivales... Incluso los niños de la Escuela Parroquial y los de la Colonia Industrial de Port, vulgarmente Asilo, practican allí su recreo”. Vegeu CANDEL (1966).

és la denúncia de l'especulació associada sovint al fet esportiu, ja subjacent en el citat episodi federatiu de 1949 però més explícita en les requalificacions urbanístiques dels anys 50 i 60 dels camps del Barça (a les Corts) i de l'Europa (a Gràcia), denunciades als anys 70 pels periodistes Jaume Fabre i Josep M. Huertas i pels autors de *La Barcelona de Porcioles*¹¹¹³. I aquí caldria esmentar també les operacions especulatives no associades a equipaments però sí a dirigents esportius, com és el cas de Juan Antonio Samaranch, president de Urbanizaciones Torre Baró S.A. i promotor de Ciutat Meridiana en terrenys considerats no aptes per a un cementiri degut a la seva humitat¹¹¹⁴. Sens dubte que en la resposta a operacions especulatives d'aquest tipus cal buscar algunes arrels d'un associacionisme veïnal fort que, al seu torn, va utilitzar l'esport com a forma de reivindicació urbana: ja el 1972 un full volant de Nou Barris titulat “¡¡¡Como Vigo estará, que ni el fútbol aliena ya!!!” es feia ressò, dibuix inclòs, de com un conflicte laboral a l'empresa Citroën de la ciutat gallega havia derivat en un conflicte urbà que va incloure una vaga d'espectadors al camp de futbol del Celta¹¹¹⁵. Sense anar tant lluny, són nombrosos els exemples de com el moviment urbà va associar reivindicacions a pràctiques esportives per aconseguir així un major ressò social i mediàtic: de 75 lluites veïnals destacades entre 1965 i 1996, més d'un 10% inclouen parcial o totalment elements esportius, bé com a forma instrumental de la lluita o com a fons de la reivindicació¹¹¹⁶. En justa correspondència, Anna Alabart va consignar que el

---

¹¹¹³ Vegeu HUERTAS, Josep M., i FABRE, Jaume. *Tots els barris de Barcelona*, Barcelona, 1976, Edicions 62; i ALIBÉS, Josep M. (et al.). *La Barcelona de Porcioles*, Barcelona, 1975, Laie, p. 53-60.

¹¹¹⁴ Sobre les activitats empresarials de Samaranch, vegeu ALIBÉS (et al.). *La Barcelona de Porcioles*, Barcelona, 1975, Laie, p. 240; i BOIX, Jaume i ESPADA, Arcadi. *Samaranch. El deporte del poder*, Espasa Calpe, 1991, Madrid. Sobre la construcció de Ciutat Meridiana i la resposta veïnal, vegeu HUERTAS, Josep M., i ANDREU, Marc. *Barcelona en lluita (el moviment urbà 1965-1996)*, FAVB, 1996, Barcelona, p. 65.

¹¹¹⁵ CEHI-CRAI Pavelló de la República, UB. Fons Fulls Volants FV 1972/1.

¹¹¹⁶ Vegeu ANDREU i HUERTAS (1996). Es tracta, en concret, de les lluites titulades “Indústries perilloses”, “Quan l'esport no era olímpic”, “Una olimpiada popular a Nou Barris”, “Equipaments públics

1981, de les 309 vocalies existents en un centenar llarg d'associacions veïnals de Barcelona, 33 eren d'esport o esplai, 16 de les quals (un 42%) funcionaven amb més de tres membres actius. Que només les vocalies d'urbanisme (64), cultura i festes (42), ensenyament (40) i sanitat (33) superessin o igualessin en número les que hi havia d'esports, i sempre per damunt de les de jubilats (27), joves (21), dones (15) o premsa i butlletí (10) dóna la mesura de la importància que va acabar tenint el fet esportiu pel moviment veïnal¹¹¹⁷. Una importància que encara és més gran si atenem al fet que les vocalies de joves del moviment veïnal barceloní tenen el seu origen en l'Olimpíada Popular organitzada el 1973 pel Centre Social Roquetes en demanda d'uns terrenys on fer esport¹¹¹⁸.

Sigui com sigui, no es pot oblidar que Sixte Abadia i Xavier Pujadas afirmen que “van ser les entitats esportives de Barcelona així com els moviments socials urbans els principals promotors de l'esport a l'inici de la transició democràtica” i que les associacions de veïns “tindran un paper destacat en la reivindicació d'unes millors condicions per a l'accés dels barcelonins a la pràctica esportiva”, tant pel que fa a les peticions d'ampliar els equipaments esportius de cada barri com a l'hora de difondre o promoure activitats esportives, fins i tot en el marc de les festes majors¹¹¹⁹. La influència de la FAVB, centrada en moltes altres qüestions, potser no va ser directament determinant en aquest aspecte, però tampoc es pot menystenir. Des de la inclusió de la

---

i esportius a Martí Codolar”, “Renfe Meridiana, una reivindicació constant”, “Equipaments a les cotxeres del carrer Borrell”, “El llarg culebró de Piscines i Esports” i “Que no ens marquin un gol a Sarrià”.

¹¹¹⁷ ALABART, Anna. *Els barris de Barcelona i el moviment associatiu veïnal*, Barcelona, 1982, Universitat de Barcelona, vol II, p. 297. Tesi doctoral inèdita.

¹¹¹⁸ ANDREU, Marc. “Tradicions: moviment associatiu i cultura popular”, a *L'Avenç*, núm. 236 (maig 1999), p. 22-26.

¹¹¹⁹ ABADIA, Sixte i PUJADAS, Xavier. “Deporte y democratización en la Barcelona contemporánea: apuntes para un estudio”, a *Cultura, Ciencia y Deporte*, núm. 2, Universidad Católica San Antonio, 2005, Murcia, p. 51-56.

reivindicació explícita d'equipaments esportius al memoràndum-manifest de la FAVB de 1979 a la tasca del primer regidor democràtic responsable de l'àrea d'esports: l'expresident de la FAVB Albert Pons Valón, regidor per CiU. No obstant, cal admetre que globalment fou l'Ajuntament de Barcelona qui es va erigir a partir de 1979 -i sense que calgui arribar fins a l'època olímpica- en el principal valedor del foment de l'esport a la ciutat¹¹²⁰. En el període 1976-1982, es van construir “un total de 151 instal·lacions que van possibilitar el definitiu accés a la pràctica esportiva” per part dels ciutadans d'una Barcelona que al final de la transició (fixat per Sixte Abadía el 1982) “disposava de 508 instal·lacions esportives i de 269 espais informals –parcs, places, jardins o passeigs- que asseguraven una pràctica esportiva diversificada”¹¹²¹.

El successor d'Albert Pons Valón com a regidor d'Esports el 1981, el socialista Enric Truñó, no fa cap valoració del perquè de la seva designació o de la tasca realitzada prèviament en l'àrea d'Esports¹¹²². Però sí reconeix Enric Truñó haver participat directament en la lluita veïnal per aconseguir un equipament esportiu a la Sedeta¹¹²³. I admet que “en la majoria dels casos, les instal·lacions esportives de caràcter públic que hi havia a Barcelona, fins a l'any 1980, s'havien anat construint en resposta a impulsos puntuals, o bé originats per la pressió de les demandes populars, o bé perquè es necessitaven per a organitzar una determinada competició esportiva d'alt nivell a la

---

¹¹²⁰ ABADÍA, Sixte. *El moviment veïnal i la promoció de l'esport a la Barcelona de la transició democràtica (1975-1982)*, Generalitat de Catalunya, 2011, Barcelona, p. 19.

¹¹²¹ ABADIA, Sixte. “El proceso de masificación deportiva en la ciudad de Barcelona durante la transición democrática (1975-1982). Un ejemplo de desarrollo del deporte en contextos de democratización”, a <http://cafyd.com/HistDeporte/htm/pdf/2-1.pdf> p. 4.

¹¹²² TRUÑÓ, Enric. *La ciutat de les anelles. L'esport a la Barcelona olímpica*, Barcelona, 1987, Edicions 62, p. 24.

¹¹²³ TRUÑÓ, Enric. “Les polítiques juvenils dels ajuntaments democràtics”, a ARACIL, Rafael; MAYAYO, Andreu, i SEGURA, Antoni. *Memòria de la Transició a Espanya i a Catalunya. Els joves de la Transició* (vol. IV), Barcelona, 2003, Edicions de la Universitat de Barcelona, p. 138.

ciutat”¹¹²⁴. En conseqüència, l'exregidor diu que un dels objectius de la política municipal d'esports als anys 80 va ser equilibrar la dotació d'instal·lacions als districtes, donant parcialment resposta a reivindicacions veïnals. Qualificant-la com a “absolutament espectacular”, d'aquesta política que personifica Enric Truñó se'n fan ressò Xavier Pujadas i Carles Santacana en constatar que “el canvi en la qualificació de l'esport com a necessitat pública sorgia en bona mesura del canvi social i de les demandes veïnals”¹¹²⁵.

Més enllà de les instal·lacions, alguns aspectes poc reconeguts de la petja del moviment veïnal en matèria esportiva es poden resseguir en determinades manifestacions de massiva concurrència impulsades als carrers de Barcelona des del mateix 1979 i durant els anys 80: de la cursa de la Mercè a la festa de la bicicleta, passant fins i tot pels correfocs¹¹²⁶. I també es pot resseguir aquesta petja en determinats models de gestió associativa aplicats al món juvenil¹¹²⁷ i a algunes instal·lacions esportives, així com en la implantació de les Escoles d'Iniciació Esportiva, un dels pivots de promoció de l'esport fora de l'horari lectiu escolar. Sobre aquest darrer aspecte, convé recordar que les Escoles d'Iniciació Esportiva van néixer l'any 1979 al barri del Poble Sec per iniciativa de les associacions de veïns i de pares d'alumnes de la zona i amb l'objecte de

---

¹¹²⁴ TRUÑÓ, Enric. “Les polítiques juvenils dels ajuntaments democràtics”, a ARACIL, Rafael; MAYAYO, Andreu, i SEGURA, Antoni. *Memòria de la Transició a Espanya i a Catalunya. Els joves de la Transició* (vol. IV), Barcelona, 2003, Edicions de la Universitat de Barcelona, p. 132.

¹¹²⁵ PUJADAS, Xavier, i SANTACANA, Carles. *Esport, espai i societat en la formació urbana de Barcelona (1870-1992)*, Barcelona, 1999, Fundació Barcelona Olímpica, p. 154.

¹¹²⁶ Vegeu PUJADAS i SANTACANA, 1999, p. 160-161; i ABADIA i PUJADAS, 2005, p. 55; i ANDREU, Marc. “Tradicions: moviment associatiu i cultura popular”, a *L'Avenç*, núm. 236, Barcelona, maig de 1999, p. 22-26.

¹¹²⁷ TRUÑÓ, Enric. “Les polítiques juvenils dels ajuntaments democràtics”, a ARACIL, Rafael; MAYAYO, Andreu, i SEGURA, Antoni. *Memòria de la Transició a Espanya i a Catalunya. Els joves de la Transició* (vol. IV), Barcelona, 2003, Edicions de la Universitat de Barcelona, p. 148.

suplir la manca de programes d'educació física a les escoles¹¹²⁸. L'experiència es va copiar en altres barris, bé per iniciativa també veïnal (Les Corts) o bé per impuls municipal en col·laboració amb el teixit associatiu (Sant Martí).

---

¹¹²⁸ TRUÑO, Enric. *La ciutat de les anelles. L'esport a la Barcelona olímpica*, Barcelona, 1987, Edicions 62, p. 63. ABADÍA, Sixte. *El moviment veïnal i la promoció de l'esport a la Barcelona de la transició democràtica (1975-1982)*, Generalitat de Catalunya, 2011, Barcelona, p. 17.

6.6. La premsa veïnal, més voltes que el 29

Fins a l'octubre de 1991, en plena eufòria acrítica preolímpica, la FAVB no va treure un producte periodístic propi, *La Veu del Carrer* –també conegut simplement com a *Carrer-*, que aviat es consolidaria com a revista crítica de referència ciutadana i veïnal a Barcelona i que, 23 anys després, encara es publica¹¹²⁹. Més enllà del butlletí intern *FAVB Informa* que entre octubre de 1989 i setembre de 1991 va funcionar com a circular i recull de premsa per a les associacions federades (se'n van editar 15 números), l'únic precedent de *Carrer* és *El 29*, una revista mensual que la FAVB va treure durant un únic any, de desembre de 1983 a desembre de 1984 (concretament, 10 exemplars), i que prèviament havia tingut un número 0, el novembre de 1982, coincidint amb el desè aniversari de la Federació. Amb tot, la idea de dotar la FAVB d'un òrgan d'expressió periodístic propi és molt més antiga, i data de mitjan dels anys 70, quan es van explorar diferents projectes i possibilitats que mai van arribar a concretar-se en aquella dècada. L'única excepció és l'experiència de l'Equip Butifarra, encapçalat pels dibuixants Alfons López, Carlos Azagra i altres joves vinculats a les associacions de veïns, que el juny de 1975 van crear la revista *Butifarra*, més pròpia de la premsa satírica i el còmic.

Tot seguit entrem en detalls. Abans, però, potser cal avançar una hipòtesi que sembla força evident: si la FAVB no va tenir cap òrgan d'expressió propi fins als 10 anys de la seva creació (*El 29*) i, en realitat, aquest no s'acabaria consolidant fins a les dues dècades (*Carrer*) és perquè als anys 70 la premsa de barris i especialitzada, per una

---

¹¹²⁹ Vegeu ANDREU, Marc, HERRANZ, Elia, i NAYA, Andrés (coord.). *Carrer. 15 anys / 100 números*, FAVB, 2007, Barcelona; ANDREU, Marc. *Les veus del carrer*, UB, 2006, Barcelona. Tesina de doctorat inèdita; i NAYA, Andrés i PALENCIA, Rosa María. “*La Veu del Carrer*: una experiència de diez años de prensa local, crítica y gratuita en Barcelona”, a LÓPEZ, Rafael, FERNÁNDEZ, Francisco i DURÁN, Ángeles (ed.). *La prensa local y la prensa gratuita*, Universitat Jaume I, 2002, Castelló, p. 287-291.

banda, i la premsa local de Barcelona, per l'altra, ja cobrien força bé aquest servei i aquesta necessitat informativa. Un interès per la informació de la ciutat des d'una perspectiva de barris i oberta a la veu crítica del moviment veïnal que, en canvi, la premsa o el periodisme convencional i la crisi de les associacions de veïns va anar deixant orfe a partir de mitjan dels anys 80. “Durant els anys 70 i 80 els veïns van guanyar clarament la batalla de la comunicació. Van saber, a més, trobar fórmules imaginatives que resultaven molt atractives des del punt de vista periodístic”, certifiquen Juan J. Caballero, Maria Favà i María Eugenia Ibáñez. Ells eren d'aquells periodistes de local o *huertamaros* que “anaven allà on hi havia conflicte” i que practicaven una “complicitat inevitable” amb el moviment veïnal. Complicitat que incloïa participar en manifestacions populars a l'hora que es cobria l'esdeveniment i l'ús de moltes fonts veïnals; entre elles al dirigent de Nou Barris i, des de 1978, membre de la junta de la FAVB Andrés Naya, “un dels activistes veïnals de més credibilitat per als mitjans i fiable cronista de reunions entre el poder municipal i els representants municipals”¹¹³⁰.

El 1975, a Barcelona hi havia una trentena de revistes o butlletins de barri, segons un cens elaborat per Josep M. Huertas i publicat al maig d'aquell any a *Quatre Cantons*, sota el pseudònim Juan Fabré, poc abans de la detenció del periodista. La pròpia capçalera de Poblenou, al costat de la revista *Les Corts* i d'un incipient butlletí de l'AV Sant Andreu que acabaria essent la també emblemàtica revista *Sant Andreu de Cap a Peus* són alguns dels exemples de publicacions de barri amb voluntat periodística d'anar una mica més enllà del simple butlletí d'associació de veïns. Igual de precisa que aquesta foto fixa feta per Josep M. Huertas el 1975 és l'estudi del periodista Manuel

---

¹¹³⁰ CABALLERO, Juan J., FAVÀ, Maria i IBÁÑEZ, María Eugenia. “La complicitat inevitable”, a ANDREU, Marc (et al.). *Josep M. Huertas Claveria i els barris de Barcelona. Antologia de reportatges (1964-1975)*, FAVB, 2013, Barcelona, p. 376.

López, que xifra en 39 les revistes relacionades amb el moviment veïnal que van néixer a Barcelona entre 1968 i 1977, amb la peculiaritat demostrada de que “la premsa de barris fou més dura i més intensa quan hi havia persones de tendència més fonamentalista –Porcioles i Viola en serien els millors exemples-, mentre que davant d’alcaldes dialogants s’observà una caiguda en la seva activitat”¹¹³¹. Per la seva banda, Albert Musons i Gerard Maristany xifren en 69 les capçaleres vinculades d’alguna manera o altra al moviment veïnal i sorgides al llarg de tota la dècada dels anys 70¹¹³².

Sigui com sigui, aquesta realitat tant rica que, paradoxalment, el 1974 la periodista i redactora de *Quatre Cantons* Maria Favà va batejar com a “premsa pobra” cobria un espai comunicatiu molt important. De fet, com expliciten Albert Musons i Gerard Maristany, “esdevindrà un element aglutinador no només de les reivindicacions veïnals d’uns barris mutilats per una especulació tutelada per l’Ajuntament, sinó també de les inquietuds de la intel·lectualitat progressista que necessitarà eines per poder expressar-se”. Per això no serà estrany “veure-hi la col·laboració de polítics, dirigents sindicals, urbanistes, sociòlegs, economistes, al costat de periodistes, grafistes o dibuixants que començaran a col·laborar obertament en aquestes publicacions”¹¹³³. L’exposició de cartells i premsa de barris que la FAVB va organitzar entre el 2 i l’11 de març de 1979 a la capella de l’antic Hospital de la Santa Creu i Sant Pau -cedit per a l’ocasió per l’alcalde accidental Manuel Font Altaba a petició de l’aleshores secretari de la FAVB, Andrés Naya- en va deixar testimoni.

---

¹¹³¹ LÓPEZ, Manuel. *Un periodisme alternatiu i autogestionari. La premsa de barris a Barcelona, 1968-1977*, Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1994, Barcelona, p. 120.

¹¹³² MUSONS, Albert, i MARISTANY, Gerard. *Del desencant a la contrainformació. La premsa de barris a Barcelona. 1976-2001*, Col·legi de Periodistes de Catalunya, 2002, Barcelona, p. 83.

¹¹³³ MUSONS, Albert, i MARISTANY, Gerard. *Del desencant a la contrainformació. La premsa de barris a Barcelona. 1976-2001*, Col·legi de Periodistes de Catalunya, 2002, Barcelona, p. 13.

Ja hem analitzat també en capítols anteriors la importància del paper que van jugar als anys 70 del segle XX, com a referents urbà i ciutadà al final del franquisme i durant la transició, les revistes *CAU*, del Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Barcelona, i *Quaderns d'Arquitectura*, del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya i Balears¹¹³⁴, així com les seccions d'informació local de la premsa barcelonina¹¹³⁵. Una premsa impregnada del combatiu estil periodístic d'uns joves professionals que Joan de Sagarra va batejar el 1971 amb l'etiqueta de *huertamaros*, en referència al periodista Josep Maria Huertas Claveria, estretament vinculat al moviment veïnal i que va esdevenir un símbol de la llibertat d'expressió a rel del seu empresonament entre juliol de 1975 i abril de 1976¹¹³⁶. N'és una mostra el fet que el novembre de 1975, estant

---

¹¹³⁴ El principal referent fou la revista *CAU. Construcció, Arquitectura i Urbanisme* del Col·legi d'Aparelladors, que va publicar 82 números entre març de 1970 i desembre de 1982. Entre ells, els emblemàtics número 21 *La Barcelona de Porcioles* (1973) i número 34 *La lucha de los barrios: Barcelona 1969-1975* (1975), sota els deganats de Jordi Sabartés i Josep Miquel Abad. [Vegeu FABRE, Jaume (coord.). *Mig segle del Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Barcelona*, Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Barcelona, 1990, Barcelona]. La revista *Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo* del Col·legi d'Arquitectes passà de ser una publicació asèptica durant els anys 60 a combativa als 70, sota la direcció d'Emili Donato i el deganat d'Antoni de Moragas. Arribà a un tiratge rècord el 1974 de 4.300 exemplars, distribuïts entre els col·legiats, els més de 1.500 subscriptors i la venda a quioscos. Hi tingué un paper clau "la secció de *Crònica Urbana*, conduïda magistralment per Jordi Borja, [que] atracaria el lector a la depressiva realitat suburbial de Barcelona. A més, les pàgines d'aquesta secció, amb el temps, s'han convertit en valuosos documents per a qui vulgui historiar, tot apropant-s'hi des d'una perspectiva sociològica, les campanyes de reivindicació de les diferents associacions de veïns en l'àmbit de l'Urbanisme. En aquesta etapa d'Emili Donato com a cap de redacció se seguiren amb interès les diferents mobilitzacions, especialment les dels ciutadans de Nou Barris, donant-los suport en la confrontació oberta que tenien amb l'Obra Sindical del Hogar". [Vegeu SUAÚ, Tomàs. *Consciència política, social i cultural dels arquitectes catalans a les acaballes del franquisme*, UB, 2006, Barcelona. Tesina de doctorat inèdita, p. 141]. Vegeu també, al capítol 5 de la present tesi doctoral, l'apartat "Intel·lectuals, professionals i altres companys de viatge".

¹¹³⁵ Vegeu HUERTAS, Josep M. *Cada taula, un Vietnam*, La Magrana, 1997, Barcelona; i *El plat de lleties. Periodisme i transició a Catalunya (1975-1985)*, Col·legi de Periodistes, 2005, Barcelona.

¹¹³⁶ Vegeu, al capítol 5, l'apartat "Les claus veïnals (i reservades) del 'cas Huertas'". Josep Maria Huertas (Barcelona, 1939-2007) va ser cofundador del Grup Democràtic de Periodistes, la Comissió de Barri i l'Associació de Veïns de Poblenou, l'Ateneu Popular La Flor de Maig i l'Arxiu Històric del Poblenou. Autor d'un centenar de llibres sobre Barcelona i els seus barris, el moviment obrer i el periodisme, va treballar des dels anys 60 a diaris com *El Correo Catalán*, *Tele/Exprés*, *El Periódico de Catalunya*, *Diari de Barcelona*, *Avui* i *La Vanguardia*, i en revistes com *Signo*, *Orifloma*, *Destino*, *Quatre Cantons*, *Cuadernos para el Diálogo* i *La Veu del Carrer*. Escollit degà del Col·legi de Periodistes el 2006, va morir sobtadament el 2 de març de 2007. Vegeu les seves memòries HUERTAS, Josep M. *Cada taula, un Vietnam*, La Magrana, 1997, Barcelona; les pàgines especials dedicades a ell a *La Veu del Carrer*, núm. 101, Barcelona, març-abril de 2007; i ANDREU, Marc (et al.). *Josep M. Huertas Claveria i els barris de Barcelona. Antologia de reportatges (1964-1975)*, FAVB, 2013, Barcelona.

Josep Maria Huertas a la presó, la junta de la FAVB decidís fer-li arribar a la Model un obsequi en senyal de solidaritat i reconeixement. Però el més significatiu és la llarga ovació que Josep M. Huertas va rebre, el 14 de maig de 1976, quan el periodista que feia tot just un mes que havia estat alliberat es va presentar a l'assemblea de la FAVB per exposar una proposta de col·laboració del diari on treballava, *Tele/eXprés*, amb la Federació.

En concret, i segons es va informar per primer cop a la junta del 4 de maig de 1976, el diari *Tele/eXprés* oferia dues pàgines col·leccionables dedicades als barris en la seva edició de cada dimarts. El projecte va ser presentat oficialment a la FAVB per responsables del rotatiu durant un dinar, el 10 de maig, a la Posada del Dimoni, però ràpidament va derivar en la proposta de fer una sèrie de reportatges sobre la història de les associacions de veïns a càrrec del mateix Josep M. Huertas, que demanava col·laboració i material a les entitats. La posada de llarg del projecte va ser a l'assemblea del 14 de maig, la mateixa en la que Miquel Esquirol va exposar una idea de revista de la Federació que, com reflecteix l'acta, va quedar eclipsada per la proposta de *Tele/eXprés*. I que, a sobre, va suscitar polèmica, com veurem tot seguit. Queda clar, doncs, que el moviment veïnal confiava encara plenament amb la premsa local i la tipologia de periodistes que encarnava Huertas i que, ben parapetat al mateix temps darrera de les revistes i butlletins de barri, no considerava prioritari impulsar una publicació d'àmbit ciutadà a Barcelona vinculada a la FAVB:

“Tele/eXprés ha solicitado de la Federación las gestiones oportunas para hacer en el diario una serie de artículos en los que las asociaciones den a conocer su historia y actividades. Para exponer este tema el deiaro ha delegado a José Mª Huertas quien al levantarse fue largamente ovacionado dado que era el primer acto público de las asociaciones que tanto le hemos de agradecer al que asistía después de su larga ausencia por asuntos relacionados con su profesión que le llevaron a la cárcel. Expone la idea y se queda que se irán reuniendo las

asociaciones por grupos para concretar la forma de realización. El Sr. Esquirol expone la idea de la revista de la Federación y la forma en que piensa tirarse adelante”.

Amb tot, i com reflecteix l'acta de la junta de l'1 de juny, la proposta de *Tele/eXprés* va ser rebuda per algunes associacions, en especial les de carrer o *bombillaires*, sense gaire esperit de col·laboració. Fins al punt que la FAVB va demanar a Huertas que redactés ell mateix una carta i un formulari a mode d'enquesta per fer arribar directament a les entitats federades. Finalment, al marge de que es publicuessin reportatges de barri a *Tele/eXprés*, la col·laboració amb la FAVB es va concretar l'any següent quan el vespertí del mateix grup, *Catalunya Exprés*, va obrir el 21 de setembre de 1978 un suplement setmanal de curta trajectòria però dedicat íntegrament als barris amb un article de presentació o benvinguda signat per l'aleshores president de la Federació, Carles Prieto¹¹³⁷. Gairebé en paral·lel, la FAVB, a qui sembla que plovién les ofertes i propostes editorials de tota mena, va decidir l'1 de juny de 1977 acceptar la idea d'Edicions 62 de fer d'enllaç amb les llibreries dels barris per distribuir els seus llibres, començant lògicament pels de Josep M. Huertas i Jaume Fabre *Tots els barris de Barcelona*. Poc després, va ser l'editorial Nova Terra qui faria una oferta similar de col·laboració amb la FAVB. El que no acabava d'arrencar de cap manera, en canvi, era el projecte de revista com a òrgan d'expressió de la Federació.

Malgrat que un informe de 1977 atribueix la idea original de la creació d'una revista de les associacions de veïns de Barcelona a la Tardorada de 1974, el cert és que un primer projecte de revista pròpia de la FAVB no es va discutir fins el 6 d'octubre de 1975, a la denominada comissió de coordinació de mitjans de comunicació que, en aquell moment, presidia el secretari de la Federació, Albert Pons Valón, i a la que només van assistir, aquell dia, Joan Soler, Oriol Serrano i Ferran Fina. La idea inicial, defensada per aquest

---

¹¹³⁷ PRIETO, Carles. “Viure a Barcelona”, a *Catalunya Exprés*, 21/9/1978, Barcelona.

darrer, era editar “un boletín informativo de carácter general de la Federación, utilizando la autorización que obra en poder de Hanche”, segon reflecteix l’acta de la reunió. Fins i tot es concretava que la publicació, de periodicitat mensual, tindria un format 22x32, entre 28 i 32 pàgines, amb portada tricolor, un tiratge de 8.000 exemplars i una publicitat que representaria entre el 25 i el 30% del paper, tot distribuint-se a partir de les xarxes de les pròpies associacions de veïns. Hanche, l’empresa creada per un grup de dibuixants i a partir de la qual treballava l’Equip Butifarra per a editar sobretot cartells i una incipient premsa satírica vinculada als barris, era la pantalla que pretenia utilitzar la FAVB a l’hora d’editar la seva revista, atès que, com molt bé va explicar Joan Soler a la reunió d’octubre de 1975, calia complir amb els requisits marcats per la Llei de Premsa i exigits pel Ministeri d’Informació. A saber: per a publicar revistes i circulars periòdiques fora de la tutela eclesial era preceptiu disposar d’una empresa editora i d’un director periodista titulat. Pel motiu que fos, aquesta primera idea no va tirar endavant i va caldre esperar un any a que de nou fos discutida la qüestió, ja en assemblea general i sota la responsabilitat de Miquel Esquirol, que el 6 d’abril de 1976 va rellevar Albert Pons Valón, nou president de la FAVB, com a vocal responsable de l’àrea de premsa, amb l’encàrrec de buscar-se un adjunt que enlloc consta que formalment trobés.

Així, a l’assemblea extraordinària del 8 d’octubre de 1976 es va discutir la qüestió del projecte de revista de la FAVB però no es va arribar tampoc a cap acord. Segons reflecteix l’acta de forma una mica confusa, es va rebutjar el projecte de fer una revista mensual de 32 pàgines, amb un tiratge previst de 12.000 exemplars i que s’havia de distribuir per tota la ciutat. El finançament es plantejava a partir de participacions populars -com la fórmula que facilitaria la sortida del diari *Avui*- i, tot i que es proposava una organització per autogestió –que és com precisament els periodistes

Antonio Figueruelo i Manuel López van definir “l’element bàsic de la premsa de barris”¹¹³⁸-, es parlava de “dirección y redacción profesionales”, tal i com era preceptiu segons la Llei de Premsa encara vigent.

El 8 de febrer de 1977 la junta de la FAVB va discutir de nou la proposta de revista de la Federació i es va trametre a les associacions un text autoqualificat de “polèmic” que no havia estat aprovat a l’assemblea anterior amb l’objectiu que el discutissin, ara, els responsables de butlletins o premsa de cada entitat federada. L’aleshores vocal de premsa de la FAVB, Miquel Esquirol, es va enfadar perquè no va ser informat de l’enviament d’aquest text. La polèmica es va tancar momentàniament amb l’acord de convocar els periodistes Josep M. Huertas i Manuel López a la discussió que s’havia de fer en “una propera reunió dels vocals de butlletí de les associacions federades”.

Aquest document “polèmic” sotmès a discussió posava nom a la futura revista de la FAVB: *Barris*. Aquesta era la denominació que havia escollit la junta per a la capçalera després de sospesar també els noms de *El 29* i *La Calle (El Carrer)* d’entre un total de 30 noms diferents, proposats a través d’un sistema d’un miler d’enquestes repartides entre associacions de veïns i persones properes al moviment veïnal. No deixa de tenir gràcia que el projecte de *Barris* acabés en via morta, com tot seguit veurem, però que anys més tard es repesquessin els altres dos noms per a les publicacions que la FAVB sí va acabar editant. En qualsevol cas, la proposta de *Barris* era un document de treball seriós elaborat, segons explicitava el mateix text, durant 15 mesos pels periodistes Maria Favà, Josep M. Huertas, Manuel Sanz, Jaume Fabre, Vicenç Gràcia i Manuel López. Uns professionals -alguns d’ells ben coneguts i lligats al moviment veïnal- que, així mateix, es comprometien a col·laborar en la futura revista al costat dels següents

---

¹¹³⁸ LÓPEZ, Manuel. *Un periodisme alternatiu i autogestionari. La premsa de barris a Barcelona, 1968-1977*, Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1994, Barcelona, p. 122.

estudiants de periodisme: Julia López, Sebastián Bernal, Ferran Fina, Ferran Bravo, Albert Fargas, Joan Antón i Albert Cucurella. Des del punt de vista tècnic, es preveia que *Barris* fos una revista mensual bilingüe –“apoyando de forma progresiva la normalización de la lengua y la cultura catalanas”-, dirigida “hacia un gran público” i amb un tiratge inicial de 15.000 exemplars, imprès en offset i una portada a quatricomia o a dues tintes. “El acierto en el producto indicará o no el incremento de la tirada”, s’exposava amb optimisme. I es plantejava que el finançament inicial de la revista fos “una emisión de títulos de *cuenta-participación*, muy semejantes al empleado en el diario *Avui*”, amb accions de 1.000 pessetes que “no podrían venderse más de diez por persona individual o treinta por entidad, evitándose de esta forma cualquier intento de monopolio”.

La filosofia del projecte, exposada també detalladament en el document de treball, combinava el rigor professional i el realisme econòmic amb el compromís militant i l’esperit democràtic i idealista propi del moment històric. Així, es proposava que la redacció de *Barris* fos autònoma de la FAVB però estigués composta per totes aquelles persones proposades a l’assemblea de la Federació per les vocalies de butlletins de les diferents associacions de veïns, deixant en mans de l’assemblea de la FAVB la designació de tres representants més i, a la junta, el nomenament d’un delegat directe al consell de redacció amb veu però sense vot. De la mateixa manera que s’establia que el director de *Barris* renunciava al seu dret de vetar les decisions de la redacció i s’assumia que només hi hauria una persona assalariada i amb horari fix, el secretari de redacció, mentre que la resta de periodistes treballarien voluntàriament o amb retribucions simbòliques. Vet aquí la declaració d’intencions:

“Debe quedar claro que la redacción será autónoma respecto a la Junta de la FAV, ya que la responsabilidad del producto resultante es objetivo de los miembros de aquella. Las relaciones con la Junta de la FAV se mantendrán por medio de un delegado de ésta en la redacción, que puede asistir a todas las reuniones con voz, pero sin voto. En el consejo de redacción se seguirá la norma de un voto por miembro, incluido el director, que abdicará de su derecho al veto.

Por el momento, y dadas las presumibles dificultades económicas iniciales, los redactores, estén titulados o no, no cobrarán ningún sueldo fijo, pudiendo establecerse alguna retribución simbólica por trabajo realizado (p.e. 150 pesetas por holandesa escrita y publicada).

Solamente se prevé un cargo en la redacción que conlleve un sueldo y horario fijo, el del secretario. Asistirá a todas las reuniones de la redacción y levantará acta de los acuerdos; convocará a la redacción y mantendrá contactos con la imprenta, debiendo cumplir asimismo las tareas periódicas que le indique la redacción.

En cuanto a la organización de la redacción esta correrá a cargo de sus miembros que la adaptarán y estructurarán a su conveniencia”.

Des del punt de vista dels continguts i la filosofia general de la publicació, el document sobre *Barris*, elaborat el 1977, argumentava que ja el 1974 es va comprovar “la necesidad de que el movimiento asociativo de los barrios dispusiera de un órgano de difusión propio. De esta forma se impulsaría con más decisión y eficacia la alternativa popular en este campo social y se evitaría acudir a la benevolencia de la prensa diaria para dar a conocer las opiniones y posturas de las asociaciones de vecinos ante los problemas en que está inmersa la comarca de Barcelona”. Se citaven explícitament els exemples de *Quatre Cantons* (Poblenou), *Les Corts* i *Gramma* (Santa Coloma de Gramenet) com a grans referents periodístics de la premsa de barri a imitar, sense oblidar “todos aquellos boletines que rozando la permisividad administrativa aparecen mensualmente o bimensualmente en los barrios barceloneses de Gràcia, Horta, Sant Andreu, Turó de la Peira y tantos otros”. S’explicitava la voluntat de fer una publicació menys *amateur* que la premsa local o associativa de cada barri i que, sense que aquesta hagués de desaparèixer, fos el seu complement. En qualsevol cas, s’assumia que *Barris* havia de ser “el portavoz del movimiento ciudadano en marcha hacia una ciudad

habitable con unas instituciones democráticas y representativas” i que “se apoyará informativamente hablando en las fuentes originales de la noticia que protagoniza el pueblo de Barcelona” i en una “estructura profesionalizada, es decir, de una redacción representativa pero al mismo tiempo con un nivel aceptable y comprobado en materia de periodismo”.

Però el cas és que, tot i la seriositat del projecte, aquest va quedar al dic sec. La intensa activitat de la FAVB en tots els sentits durant el primer semestre de 1977 va anar posposant el debat de la qüestió de la revista. Un debat que havia propiciat l'any anterior el propi Manuel López, periodista i antic director de *Les Corts*, membre de l'AV Gràcia i qui la tardor de 1976 es va fer càrrec de l'oficina de premsa que la FAVB va muntar amb motiu de la campanya “Salvem Barcelona per la democràcia”. Segons consta a les actes de la FAVB, el 22 de març de 1977 el propi Manuel López va informar del projecte a la junta, que recelosa de tanta autonomia professional de la redacció va acordar reservar-se, amb l'assemblea, l'acceptació de la composició del consell de redacció, així com exigir que un delegat d'aquest participés a la junta de la FAVB com a vocal adjunt i, també, va afegir el criteri de “tenir en compte el pluralisme polític existent tant en les associacions com en la FAV” a l'hora de proposar el consell de redacció. Amb tot, tres mesos després la qüestió seguia aturada i la junta del 17 de juny va apressar el vocal Miquel Esquirol sobre “la necessitat de posar en marxa la revista”. Amb prou feines dues setmanes després, el 28 de juny, el mateix Miquel Esquirol aparcava definitivament la idea sota els següents arguments resumits en l'acta de la junta: “Miquel Esquirol comenta que es un mal moment per fer la revista de la Federació i proposa fer un butlletí intern per a enviar a totes les associacions”.

Així va quedar la cosa, mentre als barris es passava de la multiplicació d'iniciatives de premsa associativa -que, d'alguna manera, l'Equip Butifarra mirava de vehicular per la

banda gràfica i la via de la premsa satírica- a, gairebé sense solució de continuïtat, l'inici d'un procés de decadència iniciat el 1978 amb el progressiu espaiament de la periodicitat de butlletins com *Guinardó* i, sobretot, la desaparició de dues capçaleres pioneres i emblemàtiques: *Quatre Cantons* i *Les Corts*. A aquesta mort s'afegirien successivament capçaleres veïnals com *Quart de Casa* (Barceloneta), *Vila de Gràcia*, *el Carmelo*, *El Tramvia Blau* (Sant Gervasi) i *Sant Andreu*. Com expliciten Albert Musons i Gerard Maristany, “durant els anys 80 s'aprecia un lent procés pel que fa al naixement de noves iniciatives de premsa a les associacions. Davant de les 69 noves capçaleres creades en la dècada dels 70, la dels 80 només en genera 40, de les quals 20 sorgeixen en la primera meitat de la dècada”¹¹³⁹. És en aquest context, acompanyat d'un primer reflux d'informació local crítica a la premsa generalista de Barcelona, que es troba en falta el referent periodístic ciutadà que la FAVB no havia sabut, volgut o pogut engegar. I això que hi havia posat voluntat i, fins i tot, diners: durant el primer Congrés de Periodistes Catalans celebrat a Barcelona del 17 al 19 de febrer de 1978, i presidit pel company de viatge de la FAVB Rafael Pradas, la Federació no tant sols s'hi va adherir i va enviar una delegació, sinó que fins i tot hi va aportar una col·laboració econòmica a fons perdut de 5.000 pessetes, segons consta al llibre de comptes de l'entitat i en una carta enviada per Albert Pons Valón a Rafael Prades. Fos com fos, l'exposició de cartells i premsa de barris del març de 1979 a la capella de l'antic Hospital de la Santa Creu i Sant Pau va reflectir, en certa manera, la mala consciència de la FAVB en no haver resolt l'assignatura pendent del moviment ciutadà que significava la falta d'un òrgan d'expressió propi d'àmbit de Barcelona.

Abans no nasqués el projecte d'*El 29*, ja hi va haver dues publicacions no seriades que mostraven la voluntat de la FAVB de tenir presència mediàtica, en paper, al carrer. Ens

---

¹¹³⁹ MUSONS, Albert, i MARISTANY, Gerard. *Del desencant a la contrainformació. La premsa de barris a Barcelona. 1976-2001*, Col·legi de Periodistes de Catalunya, 2002, Barcelona, p. 83.

referim al *Memoràndum Manifest*, que més que una revista és un document de vuit pàgines publicat per la federació veïnal l'11 de març de 1979, abans de les primeres eleccions municipals democràtiques, i a l'únic número de *Fem nostra Barcelona. Vida als barris*, de també vuit pàgines i en aquest cas sí una revista en format tabloide i editada per la FAVB i l'Equip Butifarra el juny de 1980, coincidint amb la 2ª Setmana de les Associacions de Veïns, per fer balanç del primer any de democràcia local.

En blanc i negre i un format de dos fulls DIN-A3 plegats, *Memoràndum Manifest* tenia un únic text tirat, agrupat per epígrafs temàtics, signat genèricament per la FAVB però redactat pel seu president Carles Prieto, acompanyat per una fotografia de portada i quatre d'interiors que els únics crèdits de la publicació atribuïen a Agustí Carbonell, “cedides per *Mundo Diario*”. Amb paper i format de diari, i una portada i contraportada a color que reproduïen una estampa de la Rambla de Canaletes dibuixada per l'Equip Butifarra -concretament, pel dibuixant Max-, *Fem nostra Barcelona. Vida als barris* incloïa uns crèdits a la pàgina 2 que explicitaven: “És una revista de la FAVB (Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona) en col·laboració amb l'Equip Butifarra!”. A banda de dos editorials titulats “Un balanç del nou ajuntament” i “Barcelona ciutat de barris”, la publicació es tancava amb una espècie de manifest veïnal sense signar titulat “I a partir d'ara, què”. Aquests textos els va redactar majoritàriament Carles Prieto amb l'ajuda d'Anna Alabart, que no estava a la junta però va ser clau en l'organització d'aquella setmana veïnal¹¹⁴⁰. La publicació també incloïa quatre textos més curts en castellà sota els epígrafs “Equipamientos culturales”, “Transportes”, “Vivienda” i “Jubilados”. Malgrat ser igualment anònims, en ells es reconeix l'estil del dirigent veïnal de Nou Barris i futur codirector de *La Veu del Carrer* Andrés Naya, que aleshores era vicepresident de la FAVB i confirma l'autoria dels

---

¹¹⁴⁰ Carles Prieto, conversa amb l'autor (Barcelona, 9/9/2013).

textos. La publicació tenia també vuit dibuixos, il·lustracions o tires còmiques sense signar de l'Equip Butifarra, creat a mitjan dels anys 70 pel dibuixant Alfons López com a col·lectiu de serveis gràfics a la premsa de barris. Entre les il·lustracions es reconeix el traç del propi Alfons López i de Carlos Azagra, futurs col·laboradors gràfics de *Carrer*, i del ja esmentat autor de la portada, Max.

Amb els antecedents de *Memoràndum Manifest* i de *Fem nostra Barcelona. Vida als barris*, la presentació, el 3 de novembre de 1982, d'una publicació monogràfica de 12 pàgines de paper i tamany diari com a recull històric dels 10 anys de la FAVB, la capçalera de la qual era *El 29. Publicació de la Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona*¹¹⁴¹, va fixar el nom i format de la revista que un any més tard, el desembre de 1983, va aparèixer com a mensual, a partir d'una proposta de l'aleshores president de la FAVB Prudenci Sánchez. Després de rebre carabasses de les periodistes Maria Eugènia Ibáñez, Montserrat Minobis i Maria Favà, es va encarregar la direcció inicial d'*El 29*, que va treure 10 números entre desembre de 1983 i desembre de 1984, a la periodista i escriptora Isabel-Clara Simó. Com que ella “no dirigia, només venia a les reunions i fotia bronques a tothom”¹¹⁴², en la pràctica -i després també nominalment- va acabar assumint la direcció la periodista Mitzi Kotnik. Amb tot, i abans de fer-se càrrec de la revista de la FAVB amb un salari mensual de 40.000 pessetes, el 26 de març de 1983 Isabel-Clara Simó s'havia acomiadat com a directora de *Canigó* en un agre editorial que criticava el tancament d'aquell emblemàtic setmanari de tradició antifranquista, que va desaparèixer precisament el mateix 1983 que va morir la també

---

¹¹⁴¹ Vegeu FAVB. *El 29. Publicació de la Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona*, s/n (novembre 1982). En el seu treball de 2002, Albert Musons i Gerard Maristany no fan cap referència a aquest primer exemplar, sense numerar, de *El 29*, aparegut 14 mesos abans que comencés la sèrie de 10 números continuats del mensual.

¹¹⁴² Prudenci Sánchez, entrevista amb l'autor (Barcelona, 24/1/2013).

emblemàtica publicació resistent i local *Gramma*, on es va forjar el periodista Eugeni Madueño¹¹⁴³.

Com recull l'historiador de la premsa de barris Albert Musons, *El 29* –capçalera que al·ludia al desaparegut tramvia de circumval·lació de Barcelona, el que va donar origen a l'expressió popular *fer més voltes que el 29*- “tenia una clara vocació de ciutat, que pretenia superar el localisme propi de les entitats veïnals que treballaven barri a barri”¹¹⁴⁴. Així ho explicitava l'editorial de portada del número 0, al costat d'una caricatura gegant de l'alcalde Pasqual Maragall que regava una palmera de la Barcelona preolímpica mentre dos menuts veïns s'ho miraven amb recel i armats de paraigües:

“Aquesta nova revista, de caràcter mensual, que teniu als dits, *El 29*, és, per dir-ho de manera entenedora, la revista de la Federació d'Associacions de Veïns. Però és quelcom més que un butlletí d'una entitat. Pretén ser –i ho serà, sens dubte, si comptem amb el concurs dels ciutadans- la veu dels ciutadans. Els ciutadans que protesten i es manifesten, sempre que poden, per unes condicions de vida que no són les adequades; els ciutadans que, en contra de la famosíssima afirmació del sempitern jerarca de la dreta, Manuel Fraga, creuen que el carrer és d'ells, i el reclamen; els ciutadans que se senten amos i senyors de l'espai ciutadà, i que volen veure en els seus administradors els seus servidors, no els seus manaires; els ciutadans que viuen críticament que és la manera més digna de viure, i que volen pressionar les autoritats, que és la manera més democràtica de viure.

Volem, per tant, recollir tots els problemes, totes les aspiracions, totes les idees. I no ens fa res que siguin les dels més marginals o les dels més integrats. I això no serà possible si no trobem la resposta i la col·laboració que ens caldrà. Aquest

---

¹¹⁴³ Isabel-Clara Simó va escriure a l'editorial de comiat de *Canigó*: “El temps passa i el que esdevé no és precisament un projecte nacional, sinó una cursa desesperada cap als seients i les prebendes de tota mena, que es veu que, en definitiva, és el que volíem, després de tants anys de fer voleiar senyeres. I aleshores comença el repartiment del pastís, molt autonòmic, això sí, però essencialment provincià. El que passa és que *Canigó* no es va posar a la cua. No s'hi vol posar [...]. Potser el silenci en aquestes circumstàncies sigui pitjor que la malaltia, però, senyors, hi ha el cansament. Ens hem cansat de perdre”. Eugeni Madueño va escriure a l'últim número de *Gramma*: “*Gramma* muere únicamente porque en esta comarca –ayer población de Santa Coloma- no ha habido nadie que quiera comprometerse en tirarla hacia adelante”. Vegeu HUERTAS, Josep Maria. *El plat de lleties. Periodisme i transició a Catalunya (1975-1985)*, Col·legi de Periodistes de Catalunya, 2005, Barcelona, p.121.

¹¹⁴⁴ MUSONS, Albert, i MARISTANY, Gerard. *Del desencant a la contrainformació. La premsa de barris a Barcelona. 1976-2001*, Barcelona, 2002, Col·legi de Periodistes, p. 88.

número zero és només una proposta, que anirà adaptant-se a la veu de la ciutat: per aplaudir o per xiular, per fer gresca al carrer o per organitzar-nos iradament. En definitiva, per estimar aquesta Barcelona, la nostra Barcelona, sovint inhabitable. Però que només té un amo i senyor: els ciutadans”¹¹⁴⁵.

Com semblaven intuir els que van escriure l’editorial del número 0 de *El 29*, la revista no va trobar la resposta i la col·laboració que necessitava per sobreviure. L’empenta de sortida, però, va ser considerable. Des del punt de vista polític i associatiu, el president de la FAVB, Prudenci Sánchez, va fer saber per carta a totes les entitats federades i a d’altres institucions i empreses possibles anunciants de la ciutat que “*El 29* és, pretén ser, un òrgan informatiu, de reflexió i crítica sobre la vida ciutadana des de l’òptica i la pràctica quotidiana del moviment associatiu veïnal de Barcelona”. La revista va sortir el desembre de 1983 amb un tiratge de 10.000 exemplars -6.000 dels quals es distribuïen directament a través de les associacions de veïns i els 4.000 restants en punts de venda al públic en quioscos i llibreries- i al preu de 50 pessetes, amb opció de subscripció anual de 600 pessetes. Que l’aposta era seriosa s’exemplifica en el fet que *El 29* es va inscriure al registre d’empreses periodístiques que aleshores, i segons la legalitat vigent, regia el Departament de Cultura de la Generalitat.

No obstant, una altra manera de llegir l’aposta (i el fracàs) de *El 29* és repassar la seva comptabilitat. La revista va sortir al carrer amb una subvenció directa inicial de la Diputació de Barcelona (750.000 pessetes) i va ingressar durant els seus deu números de vida publicitat institucional del Departament d’Acció Cívica de la Generalitat (per un import total de 690.000 pessetes), l’Ajuntament de Barcelona (500.000 pessetes), la Corporació Metropolitana de Barcelona (300.000 pessetes), i les obres socials de Caixa Catalunya (460.000 pessetes), Caixa de Barcelona (300.000 pessetes) i Caixa de

---

¹¹⁴⁵ Vegeu *El 29. Publicació de la Federació d’Associacions de Veïns de Barcelona*, núm. 0 (desembre 1983), portada.

Pensions 'la Caixa' (només 36.000 pessetes). La resta de publicitat, fos d'aparcaments, la cadena Los Tigres, algun teatre o comerços de barri, va ser molt marginal.

Per contra, el llibre de comptes de *El 29* reflecteix que, durant la seva curta vida, va intentar remunerar els que hi van col·laborar amb preus competitius pel periodisme del moment, ben lluny d'aquella recomanació doble de compromís militant i realisme que Josep M. Huertas, Maria Favà, Manuel López i companyia havien fet en el seu informe de 1977 (i que una dècada després sí aplicaria *Carrer* per garantir-se, en certa manera, la viabilitat). Així, trobem que la directora de *El 29*, Isabel Clara-Simó, va debutar amb un salari mensual de 35.000 pessetes que, al segon número, se li va apujar a 40.000 i que va heretar Mitzi Kotnik quan la va substituir ja al número 3. Al seu torn, periodistes que després serien reconeguts en diferents mitjans no es van estar tampoc de cobrar entre 3.000 i 25.000 pessetes mensuals per la seva col·laboració a la revista de la FAVB. Entre aquests es poden citar com a assidus Joan Manuel Perdigó, Lluís Mauri, Javier Belmonte i Blanca Espacio (tots ells de llarga trajectòria posterior a *El Periódico*), Josep Maria Collazos, Ferran Riera i Llibert Ferri (TV3), al costat de fotògrafs com Albert Ramis i, puntualment i amb una retribució més modesta, dibuixants com Carlos Azagra i el sociòleg col·laborador de la FAVB Pep Martí.

Per contra, *El 29* va comptar també amb col·laboracions destacades i completament desinteressades o militants d'altres periodistes, com Esperanza Álvarez, Josep M. Huertas, María Eugenia Ibáñez, Ignasi Riera i Montserrat Minobis, així com, entre d'altres, l'urbanista i regidor de l'Ajuntament de Barcelona Jordi Borja, l'arquitecte Manuel Ribas Piera, l'advocat Agustí de Semir, la feminista Maria Olivares, el metge i exregidor Felip Solé Sabarís, i el propi dirigent veïnal Andrés Naya, que després lideraria el projecte de *Carrer* on repetirien col·laboració molts d'aquests noms i més d'altres. Segons Andrés Naya, el projecte de *El 29* va fracassar perquè "va sorgir en un

moment poc propici”¹¹⁴⁶. Un moment que encavallava la crisi del moviment veïnal després de les primeres eleccions municipals democràtiques amb la crisi del periodisme resistent i local que podien exemplificar la desaparició de *Canigó* i *Gramma*.

---

¹¹⁴⁶ Andrés Naya, citat per ANDREU, Marc. *Les veus del carrer*, UB, 2006, Barcelona. Tesina de doctorat inèdita.

6.7. L'Estat contra el moviment veïnal i Barcelona, capital

Rodolfo Martín Villa ja n'havia pres consciència i, en conseqüència, hi va maniobrar durant els anys 1974 i 1975, mentre va ser governador civil de Barcelona. També després, ja com a ministre de Governació, des del juliol de 1976. I és que la singularitat de la capital de Catalunya i del seu moviment urbà o ciutadà d'abast metropolità respecte el conjunt de l'Estat espanyol no va ser universalment coneguda i ratificada arreu fins les multitudinàries manifestacions per l'amnistia de febrer de 1976. Per a bé i per a mal, segons les perspectives que cadascú tingués en relació a l'evolució del procés de transició obert amb la mort del general Franco. Hem vist al capítol anterior fins a quin punt, i a quin altíssim nivell, va influir aquesta singularitat de Barcelona en la decisió del Rei i del Govern espanyol postfranquista d'endarrerir les eleccions municipals. Rodolfo Martín Villa ho corrobora quan admet que “en los territorios de nuestra geografía más sensibles desde el punto de vista político, la izquierda, singularmente la comunista, había organizado un potente movimiento vecinal que, a través de sus asociaciones, actuaba casi como un ayuntamiento paralelo en el que se planteaban los temas municipales y otros que no lo eran tanto”¹¹⁴⁷. També hem vist com la singularitat barcelonina i la força del seu moviment ciutadà van forçar l'excepcionalitat de la destitució de Joaquim Viola i el nomenament com a alcalde de Josep Maria Socías Humbert, a qui el seu mentor Martín Villa va tolerar una política d'entesa amb les associacions de veïns fins que, alertat per la seva deriva socialitzant, en va cortcircuitar una carrera política per lliure posposant la publicació al BOE de la seva dimissió i assegurant-se així, legalment, que Socías no es podia presentar a les eleccions de 1979.

---

¹¹⁴⁷ MARTÍN VILLA, Rodolfo. *Al servicio del Estado*, Planeta, 1984, Barcelona, p. 200.

És també evident i prou conegut que l'*operació Tarradellas* va respondre igualment, per part del Govern d'Adolfo Suárez, a un intent reeixit d'abordar la problemàtica que plantejava una altra singularitat catalana, expressada clarament a les urnes el 15 de juny de 1977 i també massivament al carrer, l'11 de setembre de 1977, i en aquest cas de caràcter sobretot nacional; però no només, ni estrictament. Més enllà de l'aclamat "Ja sóc aquí", el retorn a Barcelona de l'exili, previ pas per Madrid, del president Josep Tarradellas i la reinstauració de la Generalitat –enlloc de l'inicialment previst i descafeïnat Consell General de Catalunya- té una doble segona lectura. Se sol tenir en compte la part que interpreta el retorn de Tarradellas com una hàbil maniobra del Govern espanyol i la dreta política per aigualir, la tardor de 1977, la força guanyada a les urnes per socialistes i comunistes catalans en les eleccions del 15 de juny de 1977. Però no se sol posar el focus en que, alhora, l'*operació Tarradellas* i la reinstauració de la Generalitat van servir al Govern de la UCD per deixar en un segon terme el debat sobre la concreció de la democràcia municipal i totes les implicacions potencialment rupturistes o revolucionàries que els moviments socials urbans hi aportaven. Que això no són simples conjectures ho prova documentació governativa ja citada anteriorment. És el cas de la transcripció de la reunió en la que el governador José María Belloch, de resultes de la conflictivitat veïnal i laboral en l'àmbit educatiu, parla de "clima prerevolucionario" a Barcelona, la tardor de 1977, i aconsella traspasar el més aviat possible la interlocució sobre aquell conflicte a la nova Generalitat¹¹⁴⁸. I és també el cas de l'informe policial que analitza, el maig de 1978, l'autodissolució de la comissió dels partits a l'Ajuntament i celebra explícitament que "los problemas que Cataluña ha tenido que resolver (Generalitat, Consell Executiu, Autonomía, etc.) [...] han hecho que

---

¹¹⁴⁸ AHGCB. Acta-resum d'una reunió sobre ensenyament entre el governador civil de Barcelona, un delegat ministerial, algún director general i una inspectora, sense data pero atribuïble a l'octubre de 1977. Fons Governadors Civils. Caixa 398, reg. 631.

los partidos dedicasen a ellos sus mejores esfuerzos, pasando a un segundo término las elecciones municipales”¹¹⁴⁹.

Encara podem afegir un tercer exemple, en aquest cas nou: l’informe polític sobre el PCE que el Govern Civil de Barcelona va elaborar el desembre de 1977, quan ja feia més de mig any que els comunistes eren legals, i que posava especial èmfasi en l’estratègia comunista al moviment veïnal. No deixa de sorprendre que fos des de Catalunya, on actuava el PSUC i no el PCE, que els serveis d’informació del Ministeri de Governació, citant fonts polítiques i econòmiques –una font, aquesta última, rellevant per intuir el nivell de por que la burgesia capitalista tenia al moviment urbà-, fessin aquest informe d’abast estatal. Informe que, en última instància, és una prova més del pes que Barcelona i l’esquerra catalana tenien en el procés de transició al conjunt d’Espanya. Vegem algun extracte del què deia aquest informe del Govern Civil sobre els comunistes i el moviment veïnal, i que significativament començava així:

“Se ha tenido conocimiento en círculos políticos y económicos que las Asociaciones de Vecinos van a ser potenciadas por el PCE, lo que se interpreta en los medios consultados como un amplio giro en la política que dicho Partido venía propugnando respecto a las asociaciones ciudadanas.

El anuncio de dicho proyecto se incluye en un amplio informe político que el PCE ha difundido últimamente entre las bases de su organización, en el que analiza asimismo, aunque someramente, temas como la situación política del país, las próximas elecciones sindicales, las relaciones partido-sindicato y las tareas a desempeñar por el partido frente a las elecciones municipales.

En un principio, diversos portavoces comunistas habrían manifestado que las Asociaciones de Vecinos deben quedar configuradas como meramente reivindicativas y no gestoras, labor que se dejaría a los entes de gobierno que se creasen. [...]

En cuanto a la estrategia a seguir ante las elecciones municipales, el informe señala textualmente: ‘Las elecciones municipales suponen uno de los objetivos políticos fundamentales de los comunistas. El triunfo de las fuerzas democráticas pueden suponer un importante avance en la consolidación de la democracia y el

---

¹¹⁴⁹AHGCB. “Autodisolución de la Comisión Municipal Barcelonesa de Partidos”, informe de la Brigada Regional de Información de la Jefatura Superior de Policía de Barcelona, 5/5/1978. Fons Governadors Civils. Caixa 33, reg. 49.

mecanismo fundamental en nuestra política y en nuestra concepción de transformación socialista. La necesidad de democratización de la vida municipal y la importancia de la victoria de los partidos inequívocamente democráticos ha llevado al Partido Comunista a plantear la formación de candidaturas de unidad democrática en estas elecciones, con todas aquellas fuerzas políticas o personalidades independientes de prestigio o implantación suficiente en las diferentes circunscripciones electorales. Unidad difícil hoy con el PSOE pero existiendo mayores posibilidades con el PSP y determinados partidos socialistas regionales'. [...]

Finalmente señala el informe tres ejes fundamentales en la estrategia comunista; llevar a la sociedad el convencimiento de que un gobierno de concentración y votar comunista 'supone apoyar una determinada forma de solucionar la crisis política y económica'. Análisis de los problemas de cada barrio y, por último, defensa de los intereses vecinales"¹¹⁵⁰.

Més enllà de l'anàlisi i les interpretacions policials de l'estratègia comunista contingudes en l'informe, la seva mateixa existència i l'èmfasi que posa en la qüestió de les eleccions municipals i del paper reivindicatiu de les associacions de veïns denota, com a mínim, el respecte que aquestes infonien als poders estatals. Per una capacitat radicalment transformadora, participativa i democràtica, difícil de controlar fins i tot des de les direccions dels partits, i que s'exportava des de Barcelona arreu de l'Estat espanyol. Una visió, anàlisi o diagnòstic que, en certa manera, i encara que fos per arribar a conclusions o propostes d'acció contraposades, l'aparell de l'Estat postfranquista compartia amb la intel·lectualitat d'esquerres i alguns dels principals ideòlegs i activistes veïnals amb carnet o *passaport* de company de viatge comunistes.

En el cas de l'esquerra, no obstant, l'anàlisi era més afinada i volia ser més profunda. N'és una prova que, la primavera de 1976, el decalatge entre la maduresa i extensió dels moviments veïnals de Barcelona i Madrid quedés certificat en dos debats sobre veïns i democràcia promoguts pel sociòleg madrileny Tomás Villasante i celebrats a la AV Barrio de la Concepción i al Centro de Investigación y Desarrollo Urbano y Rural

---

¹¹⁵⁰ AHGCB. "Informe político del Partido Comunista de España", Gobierno Civil de Barcelona, 2/12/1977. Fons Governadors Civils, Caixa 408, reg. 652.

(CIDUR), tot aprofitant el pas per la capital d'Espanya, aquell mes de maig, de l'aleshores professor a París Manuel Castells. Els debats, en els que també van participar els dirigents veïnals madrilenys José Luis Palacín i Javier Angulo i els arquitectes Fernando Prats i Eduardo Leira, entre d'altres, van tocar “casi todos los temas importantes referentes a los barrios, tales como su carácter de movimiento interclasista, las diferencias existentes entre Barcelona y Madrid, el carácter anticapitalista de la lucha de los barrios, su inserción en la lucha general por la democracia, la dirección de los movimientos de vecinos, etc.”. Així ho va recollir Javier Echenagusia per a la revista *Triunfo*, però val la pena aturar-se i extractar un petit fragment de la seva crònica sobre la comparació Madrid-Barcelona:

“El tema, introducido por Castells en base a su mayor información sobre el fenómeno catalán, fue objeto de un largo debate en el momento en que [Fernando] Prats intervino para afirmar que las diferencias entre ambas ciudades marcaban la diferencia de madurez de sus respectivos movimientos sociales. Efectivamente, entre unas asociaciones de vecinos como las de la capital catalana, capaces de movilizar decenas de miles de barceloneses manifestándose por la amnistía, y el embrionario movimiento madrileño parecen existir diferencias cuantitativas importantes. Sin embargo, tras un animado debate entre Prats, [Manuel] Castells y [José Luis] Palacín se llegó a una serie de conclusiones importantes. La primera de ellas es que la falta de configuración obrera de Madrid [...] hace que el grado de movilización sea muy inferior. Por otro lado se estuvo de acuerdo en que el problema de la capitalidad implica unas condiciones represivas mucho más serias que las imperantes en Barcelona. Así se citaba el ejemplo de que mientras el presidente de la Federación de Asociaciones de Vecinos de Barcelona se sentaba a comer con el alcalde Masó, en el caso concreto de Madrid, una vez superado el complejo y difícil trámite de la aprobación de las asociaciones, comenzaba la batalla por conseguir un local que no fuera inevitable y sistemáticamente clausurado por la Policía. Junto con esto parece contar el importante papel jugado por Cataluña en la estrategia conjunta del Régimen, muy ligado al problema de la nacionalidad, inexistente en Madrid”.¹¹⁵¹

---

¹¹⁵¹ ECHENAGUSIA, Javier. “Vecinos y democracia”, a *Triunfo*, núm. 697 (5/6/1976), p. 44-45.

Podem observar que es ventilava tota la diferència de moviments socials Barcelona-Madrid a partir de factors exògens (grau d'industrialització i obrerisme, capitalitat, repressió, qüestió nacional...), sense interrogar-se -el moment i la falta de perspectiva segurament ho impediën- sobre l'origen, el desenvolupament i les característiques pròpies del moviment veïnal en un lloc i en un altre. Però el cert és que tampoc va haver-hi una coordinació veïnal efectiva Barcelona-Madrid fins ben entrada la transició, amb Franco ja enterrat i, *de facto*, com a reacció unànime i contundent al decret que Rodolfo Martín Villa va promulgar l'abril de 1977 per encotillar i posar pals a les rodes del moviment associatiu veïnal, com tot seguit analitzarem. Amb tot, contactes i connexions veïnals Barcelona-Madrid, lògicament, sí n'hi havia hagut abans. Per les corretges de transmissió que eren partits i sindicats amb presència al moviment veïnal (bàsicament el PCE-PSUC i CCOO). Però també, directament, a partir del nòdul central que aviat va esdevenir la FAVB, en un fenomen força singular i divergent de la majoria de realitats polítiques, socials i sindicals -quan no centralistes, sí centralitzades a Madrid- que es van anar configurant des dels inicis del procés de transició. A tall d'anècdotes, però prou il·lustratives, es pot ressenyar que l'estiu de 1978, al mateix temps que la FAVB denegava educadament la petició de federació feta per l'AV Santa Maria de Queralt de Berga (i convidava el seu president, Salvador Molins Escudé, a adreçar-se a la Coordinadora de Manresa), Barcelona responia també la petició d'assessorament rebuda des d'Almeria per l'agent d'assegurances Francisco Berti Servent sobre els tràmits i estatuts necessaris per crear la Federación de Asociaciones de Vecinos de Almería. Una petició d'assessorament semblant va rebre la FAVB, el 14 de març de 1979, per part de l'assistent social María Loreto Aracama, que volia ajuda de Barcelona per crear la Federación de Asociaciones de Vecinos de Jerez de la Frontera.

Tot va començar a finals de 1975, després que la Federació de Madrid demanés ajuda i solidaritat a la FAVB un cop denegada la seva legalització, just el dia abans de la mort de Franco. Rodolfo Martín Villa, per cert, culpa els militars de que a Madrid no es legalitzés la Federació veïnal el 1975 com, en canvi, sí s'havia fet a Barcelona el 1972¹¹⁵². El cas és que, i segons consta en l'acta de la junta de la FAVB del 19 de desembre de 1975, “se recibe una solicitud y documentación de la denegada Federación de Madrid, estableciéndose un diálogo sobre el desconocimiento de las características y pensamiento de las indicadas asociaciones, con informe de los Sres. Vallverdú y Prieto que tomaron contacto en una visita a Barcelona de determinados miembros de Madrid”. La FAVB va concloure en junta que calia ajudar el moviment veïnal de Madrid: “Al parecer son entidades apoyadas multitudinariamente y parece conveniente apoyarlas”.

No obstant, i malgrat que el procés de transició es va accelerar enormement per les grans manifestacions que el moviment veïnal va organitzar i aixoplugar a Barcelona, el febrer de 1976, i a Madrid, el juny del mateix any, la primera trobada estatal d'associacions de veïns (així denominada: “encuentro estatal”) no es va celebrar fins el 19 i 20 de març de 1977, a Madrid. Els assistents, de 27 federacions veïnals d'arreu d'Espanya, representaven un total de 905 associacions, 420 de les quals (gairebé la meitat!) estaven encara en tràmits de legalització, que les autoritats governatives

---

¹¹⁵² “Una de las cosas que yo también aprendí en Barcelona, y que apliqué, es que existe una vieja cosa que no venía del franquismo, ¿eh? Venía de anterior: [y] es que el gobernador civil en Madrid no tenía la autoridad en temas de orden público, y temas de orden público en aquel tiempo eran también, y si se me apura, fundamental, era también el tema de conferencias, de asociaciones. Entonces, ¿qué es lo que pasaba? Formalmente quién tenía la autoridad en Madrid era el director general de Seguridad, no era el gobernador. El director general de Seguridad tradicionalmente era un militar; volvemos al tema de los militares en las actividades civiles, que yo creo que los propios militares eran los perjudicados por ése tema. Y entonces el director general de Seguridad pues lo que hacía normalmente era delegar en el jefe superior de Policía, que también en Madrid, y en Barcelona, había sido casi siempre un militar. Todo esto hacía que ya en este momento final, claro lo que decíamos antes, que las costuras ya explotaban, no es que yo fuera más tolerante; es decir, que con cualquier otra persona en Madrid, hubieran pasado las mismas cosas. El gobernador civil de Madrid, pues, se enteraba de estas cosas prácticamente por los periódicos. Y yo a eso le echo bastante culpa de algunas de las cuestiones que podían estar pasando en Madrid”. Rodolfo Martín Villa, entrevista amb l'autor (Madrid, 28/2/2013).

posposaven¹¹⁵³. És lògic, doncs, que una de les conclusions de la trobada fos exigir al Govern “la legalización sin trabas de todas las federaciones, asociaciones y entidades ciudadanas, así como la libre gestión y desarrollo de las asociaciones en defensa de los intereses de los ciudadanos”¹¹⁵⁴.

La segona trobada, molt menys concorreguda per la precipitació i urgència de la seva convocatòria, es va celebrar, el juliol de 1977, a València. Van participar-hi el president i el vicepresident primer de la FAVB -Albert Pons Valón i Carles Prieto, respectivament- al costat de dirigents veïnals de València, Alacant, Bilbao, Madrid, Múrcia i Sevilla. En aquella trobada es va avançar en la redacció d'un text dirigit al Congrés de Diputats, acabat d'escollir aquell 15 de juny, que reclamava la legalització de totes les associacions veïnals i que, en la seva versió definitiva, entregada finalment el 15 de juny de 1978 al president del Congrés, demanava la inclusió a la futura Constitució de “las asociaciones de vecinos y demás entidades ciudadanas, en el artículo donde se encuentran sindicatos, colegios profesionales, asociaciones empresariales y otras organizaciones profesionales”. Més endavant estudiem què va passar amb aquesta qüestió clau. Abans, però, analitzem el principal punt de discussió d'aquella segona trobada estatal del moviment veïnal a València, tant cabdal que va dur a la petició d'una entrevista urgent amb el ministre Rodolfo Martín Villa, concedida pel 20 de juliol.

El 22 d'abril de 1977, quan encara no feia ni dues setmanes del Dissabte Sant en què Rodolfo Martín Villa, per ordre d'Adolfo Suárez, havia legalitzat per sorpresa el PCE (però encara no el PSUC, que ho seria el 3 de maig), el rei Joan Carles I i el mateix

---

¹¹⁵³ Els representants de les 27 federacions que van assistir a la primera trobada estatal d'associacions de veïns provenien d'Alacant, Barcelona, Badajoz, Las Palmas de Gran Canaria, Castelló, Ciudad Real, Córdoba, A Coruña, Gijón, Guipuzkoa, Granada, Huelva, León, Madrid, Málaga, Murcia, Pamplona, Pontevedra, Oviedo, Salamanca, Sevilla, Toledo, València, Valladolid, Biskaia i Zaragoza. Vegeu GUERRERO, Manuel. *Veinte años de encuentros y desencuentros de las Asociaciones de Vecinos*, CAVE, 1998, Madrid, p. 19.

¹¹⁵⁴ *El País*, 22/3/1977.

ministre de Governació van promulgar al *BOE* el polèmic Decret 713/1977, exactament anomenat “Real Decreto 713/1977, de 1 de abril, regulador de las denominaciones de Asociaciones y sobre régimen jurídico de los promotores”¹¹⁵⁵. En essència, i sota l’excusa de regular i desenvolupar la Llei d’Associacions de 1964 a la qual estaven sotmeses totes les entitats veïnals, Martín Villa pretenia tallar les ales al puixant moviment associatiu atès, com deia la mateixa exposició de motius del decret, que “la realidad práctica aconseja clarificar y determinar la situación jurídica y el alcance de las actividades a desarrollar por los promotores de las Asociaciones”. El procediment establert era tant poc sibil·lí com surrealista: obligava associacions i federacions a utilitzar “un patronímico específico que identifique a la Asociación respecto de otras similares que pudieran constituirse en la misma demarcación”. És a dir, obligava les entitats en tràmit de legalització a evitar els topònims –lògicament, habituals per batejar associacions d’àmbit de barri o federacions d’àmbit de ciutat o de província- i les instava a dotar-se d’un nom de sant, propi i únic. Mentre això no es fes, el decret prohibia que les comissions gestores veïnals en vies de legalització organitzessin cap acte i, en definitiva, advertia que l’incompliment de la disposició “podrá originar la suspensión de los trámites conducentes al reconocimiento de la Asociación”. Per rematar-ho, una disposició transitòria donava el termini d’un mes a les associacions ja legalment constituïdes per sol·licitar el canvi de nom i sentenciava: “En caso de falta de cumplimiento, se procederá a la suspensión de las actividades”¹¹⁵⁶.

Les associacions veïnals van identificar de seguida la magnitud de l’amenaça governamental. I això que Martín Villa ja s’havia preocupat d’intentar estovar el

---

¹¹⁵⁵ “Real Decreto 713/1977, de 1 de abril, regulador de las denominaciones de Asociaciones y sobre régimen jurídico de los promotores”, a *BOE*, núm. 96, Madrid, 22/4/1977, p. 8703-8703. <http://www.boe.es/boe/dias/1977/04/22/pdfs/A08703-08703.pdf>

¹¹⁵⁶ *Ibidem*.

terreny, o de posar-se la bena abans de la ferida per allí on sabia que més li podia supurar, Barcelona, ordenant la publicació a la premsa, el 19 d'abril, d'una nota pública del Govern Civil de la capital catalana on es vanagloriava de que s'havien legalitzat 174 noves associacions, principalment de veïns i de pares d'alumnes¹¹⁵⁷. Però la junta de la FAVB no es va deixar enganyar per les maniobres de distracció propagandística i va tractar amb la gravetat que calia la qüestió del nou decret el 26 d'abril. Segons l'acta d'aquella reunió, “després d'una llarga discussió i veient que el tema era d'una importància cabdal” es va agendar per a una assemblea ja convocada el 29 d'abril sens perjudici d'acordar ja “presentar un recurs contra l'esmentat Decret; no aplicar el Decret en el cas de la Federació d'Associacions de Veïns; requerir de totes les associacions federades la no aplicació del Decret” i “convocar reunions nacionals i estatals d'associacions i federacions d'associacions per tal de generalitzar un ampli moviment ciutadà contra l'esmentat Decret”. La junta de la FAVB s'hi va posar a treballar de valent. D'entrada, encarregant a advocats com Jordi Parpal i Núria Sastre Domènech l'elaboració d'una estratègia jurídica d'impugnació de la normativa. I, naturalment, mobilitzant les associacions de veïns. Jordi Vallverdú, per exemple, va dinamitzar a primers de maig una reunió a Mollet amb representants veïnals de 200 entitats de 50 municipis de Catalunya, on es va decidir organitzar un gran acte de protesta el 22 de maig que, per impossibilitat de celebrar-se al Palau d'Esports (estava ocupat), es va decidir ubicar al Parc Güell. Per convocar-lo, es van editar 15.000 cartells i el manifest “Per la llibertat d'associació. Defensem la unitat de les AA de VV” que la FAVB i

---

¹¹⁵⁷ La nota del Govern Civil que *La Vanguardia* va rebre “con ruego de publicación” i va reproduir íntegra en una pàgina, explicitava la legalització de 174 associacions, més d'un centenar de les quals eren AMPAs i una cinquantena, associacions de veïns; en la seva gran majoria, de poblacions metropolitanes (només n'hi havia una de Barcelona, la del carrer Aveuró). “El Gobierno Civil de Barcelona ha reconocido en las últimas semanas 174 asociaciones”, a *La Vanguardia Española*, 19/4/1977, p. 29.

altres associacions d'àmbit metropolità català van difondre arreu. Deia el manifest veïnal, sobre el decret de Martín Villa:

“1) Prohíbe que el nombre de una AV quede ligado al nombre de un barrio o pueblo, obligándonos a cambiar nuestro nombre actual por el de un santo en breve plazo, amenazando con suspender a todas las que no lo hagan.

2) Prohíbe a las Juntas gestoras de las AAVV que aún están pendientes de legalizar que organicen cualquier tipo de acto. [...]

En estos momentos que tanto nos hablan de legalizar a partidos políticos, centrales sindicales, etcétera, es muy serio que precisamente a las organizaciones que más poder de convocatoria han demostrado, que más han movilizado, que han estado defendiendo día a día los intereses de los barrios y pueblos... no se les reconozca el derecho a existir libremente, se continúen prohibiendo sus actos incluso a las ya legalizadas, y finalmente se intente dividirnos en mil pedazos con este Real Decreto.

El Gobierno y los Ayuntamientos saben que cuando los vecinos nos unimos ante un problema de sanidad, o escuelas, o semáforos, conseguimos mucho. Saben que nuestra unión, demostrada en asambleas y en la calle, puede llegar muy lejos.

Nuestra organización, que vamos construyendo nosotros mismos, a partir de nuestro trabajo diario y nuestras experiencias de lucha, esa organización que no puede ser sustituida por ningún organismo ni partido, es nuestra gran fuerza.

Ante esta situación, exigimos: la anulación total del decreto y la libre existencia de todas las AAVV, tanto las legales como las no legales”.

Que l'amenaça anava de veres ho prova el fet que, per exemple, l'AV Sant Andreu de Palomar (precisament d'un barri amb nom de sant) va rebre, al maig, una comunicació oficial per adaptar-se al decret sota amenaça de ser suspesa, si no ho feia, el 5 de juny de 1977. No ho va fer, ni ella ni cap; perquè el moviment veïnal va reaccionar unit, fort i desafiant, optant per la insubmissió i la desobediència més absoluta al decret de Martín Villa¹¹⁵⁸. A la junta de la FAVB del 27 de maig, i prenent el cas de l'AV Sant Andreu com a emblema, es va arribar a plantejar, en plena campanya electoral, i per boca de Lluís Reverter, segons reflecteix l'acta de la reunió, “tancar-se en els Ajuntaments i

---

¹¹⁵⁸ L'AV Coll-Vallcarca, per exemple, va difondre fulls volants, escrits parcialment a mà i a màquina, explicant l'atac que significava el decret de Martín Villa, el cas de l'AV Sant Andreu i convocant a una assemblea el 4 de juny. CEHI-CRAI Pavelló de la República, UB. Fons de Fulls Volants. FV 1977/1.

demanar a tots els partits polítics d'arreu d'Espanya que recolzin la demanda de supressió d'aquest decret". En qualsevol cas, el primer gran exemple del rebuig veïnal al decret ministerial va ser l'assemblea veïnal metropolitana del diumenge, 22 de maig, al Parc Güell, per a la qual el president de la FAVB va sol·licitar a l'alcalde servei de Guàrdia Urbana que regulés el trànsit, tarimes i, fins i tot, preveient l'assistència, "los mingitorios portátiles [de] que dispone el Ayuntamiento". Hi van assistir unes 1.500 persones i, sota la presidència del vicepresident segon de la Federació, Antonio Corbella¹¹⁵⁹, van intervenir en l'acte diferents associacions de Barcelona (AV Nou Barris i AV Gòtic) i comarques, el vocal de la FAVB Lluís Reverter i l'advocadessa Núria Sastre, que van prefigurar una estratègia d'al·legacions massives contra el decret de Martín Villa. De fet, tant sols dos dies després, prop d'una quarantena de dirigents veïnals de Barcelona i província van signar un primer plec d'al·legacions contra el decret llei conegut popularment com dels patronímics, que formalment serien desestimades a principis de 1978 però que simbòlicament van ser importants¹¹⁶⁰.

---

¹¹⁵⁹ Com que ja estaven convocades les eleccions generals del 15 de juny de 1977, el president de la FAVB, Albert Pons Valón, que anava de candidat a diputat pel Pacte Democràtic de la CDC de Jordi Pujol en un lloc de no elecció; el vicepresident primer Carles Prieto, suplent a les llistes del PSUC, i el secretari Jordi Vallverdú, candidat independent per la llista Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE) en un lloc també endarrerit van acordar, molt probablement, quedar al marge de la primera fila d'aquella important assemblea veïnal en compliment del pacte de no utilització partidista de la Federació. A la reunió de junta de la FAVB del 17 de maig es va decidir l'escaleta de l'acte del Parc Güell i, en discutir qui intervindria per la Federació, es va optar per Lluís Reverter "després d'un ampli canvi d'impressions [i de que] Mª Angels Riba [sic] retira la seva candidatura".

¹¹⁶⁰ El 24 de maig de 1977 van signar en contra del decret de patronímics els següents dirigents veïnals, segons consta en un full no ben conservat a l'arxiu de la FAVB (per això no s'han pogut identificar tots els noms correctament): "AV Fort Pienc (José Mª Feu Puig, secretari), AV Can Anglada de Terrassa (Juan Soler Galí, secretari), AV Vilanova de la Roca (Francisco Escalé, comissió gestora), AV Vila de Gràcia (Carles Valero Heredia, vicepresident), AV La Sagrera (Josep Puig Boix, president), AV Viñala i Poble Nou de Sant Vicent dels Horts (Juan Muñoz Acedo, president), Centre Social de T. Romeu de Sabadell (Diego Contreras, president), AV La Catalana i Centre Cultural de Sant Adrià de Besòs (Alfonso Chaos Campo, president), FAV de Badalona (Teresa Martí Rodés, secretària), AV [un barri de Rubí, no identificable] (Rafael Andiejos Hidalgo, president gestora), AV Santa Maria i Sant Anastasi de Premià de Mar (Isabel Bagà Martin), AV Pallejà (Francisco Puigventós), AV Sector Vallbona-Torre Baró-Trinitat (Ángeles Rivas Ureña), AV Sant Feliu de Llobregat (José Gimeno León, secretari), AV Santa Rosa-Santa Caterina (Andrés Renacido, secretari), AV Can Clota-Can Cervera d'Esplugues (Alfredo López Quiñones, gestora), Associació Cultural Rumbo de l'Hospitalet (Gregoria Ochoa, presidenta gestora), AV Las Torras de Rubí (Santiago Gómez Segura, vicepresident), AV Singuerlín de Santa Coloma de Gramenet (Gabriela Serra, presidenta), AV La Florida de l'Hospitalet (Eulalia Anadón, presidenta gestora), AV La Guardia de Sant Vicent dels Horts (Juan Garrido Martínez, president), AV Lliçà

El cas és que la lluita, impulsada per Barcelona, no va ser fàcil i va haver de superar alguns obstacles. A finals de maig, Lluís Reverter i Francesc Borrell van anar a València en representació de la FAVB a una reunió preparatòria de la trobada estatal veïnal prevista per al juliol i van tornar amb la desagradable notícia de que la Federació de Madrid no volia subscriure un document on es demanava “la suspensió del Decret fins que es defineixin les noves Corts” i que la majoria de partits que concorrien a les eleccions del 15 de juny van assumir en plena campanya¹¹⁶¹. Segons va relatar Reverter, “el representant de Madrid, que no va anar a València i els contactes han sigut telefònics, considera que el Decret no té tanta importància [i] alguna associació de València ha acceptat posar un patronímic amb el nom de la seva associació”. Amb tot, a València es va debatre la possibilitat de promoure tancades als ajuntaments els dies 2 i 3 de juliol, una acció que el vicepresident de la FAVB, Carles Prieto, va demanar afrontar amb “un plantejament lo més realista possible” i havent valorat prèviament “les forces amb les quals es compta”. Finalment, en l’assemblea que la FAVB va celebrar el 28 de juny a l’Hotel Oriente, i després de “contactes telefònics amb Múrcia, València, Alacant, Illes Canàries, Castelló, País Basc i Córdoba. Amb Madrid i Sevilla no s’han fet més gestions”, es va informar de “l’acord pres de suprimir la tancada als Ajuntaments”. El panorama havia canviat perquè, un cop celebrades les eleccions generals del 15 de juny -i després de que la direcció del PSUC descartés, per la seva banda, la proposta d’ocupar els ajuntaments de les principals ciutats catalanes on

---

d’Amunt (Lluís Prims Moneau, gestora), AV Hostafrancs (Adolfo, gestora), AV Coll-Vallcarca (Jesús Blanco Sanjuán, president), AV Sant Antoni (Oriol Serrano), AV Verneda Alta (Marcos Genestar Llofriu), AV Molí Nou-Cooperativa de Sant Boi (Gregorio Herreros Cabañero), AV Sants-Sol de Baix (Ramon Gassiot Carandell, president), AV Montornés-Centro de Montornés del Vallès (Maria Altimira Bartoli), AV Can Rull de Barcelona (Juan Clofent Torrellas, gestora), AV Santa Eulàlia de l’Hospitalet (Jaime Clensa Ribas, vicesecretari), AV Monistrol de Montserrat (Jaime Biarnés Font, president gestora), AV Ripollet del Vallès (Francisco Rebollo Rodríguez, secretari), AV Can Serra de l’Hospitalet (Agustí Puig), AV La Mina de Sant Adrià de Besòs (Juan Ponce Rondón, president)”.

¹¹⁶¹ “Petición unánime para que se suspenda la aplicación del Decreto sobre Asociaciones de Vecinos”, a *La Vanguardia Española*, 26/5/1977, Barcelona, p. 28.

l'esquerra havia arrassat-, el moviment veïnal comptava amb demanar “el recolzament per la derogació d'aquest Decret als partits polítics i als diputats i senadors elegits”.

Tot i així, no es va deixar pas la iniciativa als partits polítics. El president de la FAVB, Albert Pons Valón, va enviar una carta al president del Govern, Adolfo Suárez, sol·licitant una entrevista urgent per tractar la qüestió, que també es va posar en l'ordre del dia d'una trobada prevista amb el governador civil. En un altre nivell de la campanya contra el decret de Martín Villa, es van editar adhesius amb un dibuix de Perich¹¹⁶² que es van posar a la venda a 5 pessetes (el preu de cost era de 3 pessetes) per mirar de sufragar les entre 30.000 i 40.000 pessetes de dèficit que, fins al juny, ja havia generat a la FAVB tota aquella moguda. I a la 2ª Trobada Estatal d'Associacions de Veïns de València, a primers de juliol, la Federació de Madrid va signar finalment el document en contra del decret de patronímics.

Tot plegat va ser determinant perquè el Govern s'adonés dels perills que suposava la forta voluntat d'insubmissió del moviment veïnal, molt ben exemplificada gràficament en la butifarra que un veí enfadat feia a Martín Villa en l'adhesiu dibuixat per Perich per a la FAVB. De manera que, si no Adolfo Suárez, sí el seu ministre Rodolfo Martín Villa va acceptar reunir-se amb una delegació veïnal, el 20 de juliol de 1977, just un mes després de que l'esquerra hagués guanyat les eleccions del 15 de juny a les principals ciutats. La delegació veïnal sorgida de la darrera trobada estatal estava formada per representants de les federacions de Barcelona, València, Múrcia i Madrid (aquesta darrera encara il·legal). Segons una nota pública veïnal datada a Madrid el mateix 20 de juliol i conservada a la FAVB, Martín Villa “se manifestó que considerando las

---

¹¹⁶² El dibuix de Perich per a l'enganxina de la FAVB presentava un alt càrrec governamental, que s'intuïa que era el ministre Rodolfo Martín Villa, batejant amb aigua un veí amb cara d'enfadat i fent-li botifarra amb els braços. L'enganxina portava escrit a mà el lema “No al bateig governamental. Dret d'associació sense patronímic imposat”. Vegeu ANDREU, Marc i HUERTAS, Josep Maria. *Barcelona en lluita. El moviment urbà (1965-1996)*, FAVB, 1996, Barcelona, p. 27.

circunstancias actuales se hará un nuevo planteamiento en la aplicación del propio Decreto/Ley interpretando que no se llevaría a efecto”.

En definitiva: el decret va quedar congelat *de facto*; sense aplicació a expenses d'una futura regulació del dret d'associació que havien d'abordar unes Corts democràtiques a partir dels postulats d'una Constitució que aleshores encara no s'havia començat ni a redactar. En paral·lel, Martín Villa, sabedor que la seva maniobra havia anat massa enllà i se li podia girar més en contra, va ordenar el seu governador civil a Madrid, Juan José Rosón, que aixequés el veto a la legalització de la Federación Provincial de Asociaciones de Vecinos de Madrid i a una seixantena d'entitats d'àmbit de barri¹¹⁶³. Principalment va ser la metròpoli madrilenya qui es va beneficiar de la mesura, però també associacions catalanes que feia molt de temps que perseguien la legalització, com és el cas de l'AV Esquerra de l'Eixample. No obstant això, *de iure*, el congelat decret de Martín Villa no seria formalment derogat fins el 23 de gener de 2004, quan va entrar en vigor el Real Decreto 1497/2003, de 28 de novembre, amb què el ministre de l'Interior Ángel Acebes va regular el Registre d'Associacions després de promulgar-se la Llei Orgànica 1/2002, de 22 de març, sobre el Dret d'Associació¹¹⁶⁴.

El Govern de la UCD d'Adolfo Suárez, tot i haver perdut aquesta primera batalla per limitar el lliure creixement del moviment veïnal, va continuar la guerra contra les associacions de veïns des de les més altes instàncies de l'Estat. I la batalla final es va dirimir directament, i aquest cop en perjudici del moviment ciutadà, en els debats constitucionals, com veurem tot seguit. El moviment veïnal, per la seva banda, va ser plenament conscient del que hi havia en joc i de la necessitat de coordinar-se

---

¹¹⁶³ CABRERIZO, Maite. *Treinta y tantos. La lucha del movimiento vecinal en Madrid, desde sus comienzos hasta hoy (1968-1998)*, Editora Vecinos de Madrid, 1998, Madrid, p. 62 i 77-79.

¹¹⁶⁴ “Real Decreto 1497/2003, de 28 de noviembre”, a BOE, núm. 306, Madrid, 23/12/2003, p. 45665-45677. Consultable en línia a <http://www.boe.es/boe/dias/2003/12/23/pdfs/A45665-45677.pdf> i Llei Orgànica 1/2002, de 22 de març, reguladora del Dret d'Associació, a BOE, núm. 73, Madrid, 26/3/2002, p. 11981-11991. Consultable a http://www.boe.es/boe_catalan/dias/2002/04/16/pdfs/A01239-01249.pdf

definitivament, d'una manera estable, tant a nivell estatal espanyol com nacional català. És en aquest context, i en bona mesura esperonada per la capacitat organitzativa de la FAVB, que es va fixar per a finals de novembre de 1977, a la capital catalana, la celebració d'unes jornades veïnals. Segons l'informe intern d'una reunió preparatòria a València feta l'11 de setembre, es van encarregar ponències sobre “a) futuro régimen jurídico para las AAVV (coordina Madrid); b) presente y desarrollo futuro Asociaciones Vecinos (coordina Sevilla); c) relación entre AAVV, Municipio y demás órganos de la administración (elecciones municipales) (coordina Pamplona); d) posible formación de una Coordinadora futura del Estado español (coordina Valencia)”. A la FAVB li va correspondre la “secretaría ejecutiva” i l'organització de les jornades, a banda de la seva “promoción en la zona Catalunya-Balears”. Però les jornades, finalment, no es van fer i, en la pràctica, a Barcelona, i amb la profunditat que es pretenia, es van posposar fins al 27 i 28 de gener de 1979, en la que seria la 5ª Trobada Estatal d'Associacions de Veïns¹¹⁶⁵. Allí es va intentar posar al dia el paper del moviment veïnal i assentar les bases alternatives d'una futura Llei de Règim Local, just abans de la celebració de les primeres eleccions municipals. El 2 de desembre del mateix 1979, la FAVB, després de perseguir-ho durant dos anys¹¹⁶⁶, també va aconseguir que se celebrés, a Manresa, la 1ª Assemblea de les Associacions de Veïns de Catalunya, en la que van participar 234

---

¹¹⁶⁵ Inicialment, i després de la trobada tancada a Zaragoza l'1 d'octubre de 1978, es va programar la trobada de Barcelona pels dies 15 i 16 de desembre del mateix any. Però la junta de la FAVB del 21 de novembre, després de consultar les federacions de Madrid i València, va decidir endarrerir finalment la data als dies 27 i 28 de gener de 1979.

¹¹⁶⁶ Una carta de la FAVB a totes les associacions de veïns catalanes conegudes, datada el setembre 1977, va aprofitar l'avinentsa d'informar de la congelació del decret de patronímics aconseguida davant de Rodolfo Martín Villa per instar a “l'esforç urgent de conèixer i coordinar el moviment associatiu veïnal de la nostra terra”. Amb modèstia, però conscient del seu ascendent, la FAVB deia textualment: “La nostra Federació que no aglutina sinó a una part potser majoritària de les Associacions de Barcelona-capital, no pensa en cap protagonisme i refusa explícitament el dit [sic] centralisme barceloní, que es ben cert que mai hem utilitzat, però creiem no podem perdre la realitat d'un potencial humà i socio-econòmic amb capacitat i infraestructura de pogué [sic] ajudar a la Coordinació, i sempre deixant políticament molt clar l'unitat [sic] de voluntats i la llibertat de totes les Associacions de Veïns en el respecte a la seva opinió qualsevol que sigui la seva importància i lloc d'ubicació. Per tot això us demanem ens ajudeu i ens ajudem a fer un cens d'entitats i a contactar les que us sia possible”.

entitats¹¹⁶⁷. Abans, no obstant, i durant el període que va durar el crucial debat constitucional, es van celebrar trobades estatals a Murcia (la 3^a, l'1 i 2 de juliol de 1978) i Zaragoza (la 4^a, el 30 de setembre i l'1 d'octubre de 1978). La FAVB, que no va poder assistir a la trobada de Murcia -on es va insistir en la necessitat d'incloure a la Constitució una referència a les associacions de veïns, i concretament en els articles 7, 47 i 97 del text a debat en les Corts Generals¹¹⁶⁸-, va impulsar també la celebració de la 6^a i 7ª trobades estatals d'associacions de veïns, celebrades, respectivament, a Màlaga (28 i 29 d'abril de 1979) i a Bilbao (8 i 9 de desembre de 1979). De fet, i per paradoxal que pugui semblar, va ser la FAVB l'encarregada d'editar i difondre, el gener de 1980, les ponències i resolucions de la trobada estatal veïnal de Bilbao, que incloïa un informe i un pla de treball per incidir en la futura llei de Règim Local. I es que el secretariat operatiu del que ni tant sols era formalment una coordinadora veïnal estatal el va exercir, durant la transició, i fins ben entrats els anys 80, la FAVB¹¹⁶⁹.

Entrem ara en l'apartat veïnal del debat constitucional de 1978, molt poc conegut i estudiat però, vist en perspectiva, clau i revelador. Des de les 1^a i 2ª trobades estatals de Madrid i València, el 1977, el moviment veïnal tenia clar que havia de reclamar la constitucionalització de les associacions de veïns al mateix nivell que sindicats,

---

¹¹⁶⁷ Segons les dades estadístiques facilitades a la 1ª Assemblea de les Associacions de Veïns de Catalunya, celebrada a Manresa, el 2 de desembre de 1979, les 234 entitats assistents ho van ser sobre un total censat aproximat de 450 associacions veïnals existents aleshores arreu de Catalunya, de les quals 133 eren només de Barcelona ciutat i una xifra similar corresponia, conjuntament, a la resta de municipis del Barcelonès i el Baix Llobregat.

¹¹⁶⁸ “Lo piden las Asociaciones de Vecinos. Aparecer en la Constitución y presencia en los plenos municipales”, a *El Noticiero Universal*, 7/7/1978, Barcelona. En aquesta notícia s'informa, erròniament, que la FAVB va assistir a la trobada de Múrcia. El vicepresident de la Federació Ramon Cervelló va enviar una carta al director puntualitzant: “Por diversas causas esta Federación no asistió a la citada reunión. Para la próxima reunión, a celebrar en Zaragoza, esta Federación estará debidamente representada”. Arxiu FAVB, carta de Ramon Cervelló al director de *El Noticiero Universal*, Barcelona, 8/7/1978.

¹¹⁶⁹ Carles Prieto, entrevista amb l'autor (Barcelona, 12/12/2012). No va ser fins el juny de 1983 que, a València, la 15ª trobada estatal veïnal es va constituir en assemblea constituent de la Coordinadora Estatal d'AAVV. I va ser a l'octubre de 1988, en una assemblea a Linares, sota influència directa dels tentacles socialistes madrilenys al moviment veïnal, que la Coordinadora es va transformar, finalment, en la Confederació Estatal d'Associacions de Veïns de l'Estat espanyol (CAVE). GUERRERO, Manuel. *Veinte años de encuentros y desencuentros de las Asociaciones de Vecinos*, CAVE, 1998, Madrid.

patronals i col·legis professionals. I així ho va fer formalment una delegació veïnal amb l'escrit que, el 15 de juny de 1978, va entregar al president del Congrés dels Diputats. En aquell moment, les associacions de veïns, o si més no la FAVB, ja recelaven de l'oblit en el que els diputats i senadors havien començat a deixar caure les reivindicacions ciutadanes de major participació democràtica. N'és una prova la carta que el president de la FAVB, Albert Pons Valón, va adreçar el 6 de febrer de 1978 (posterior a una primera missiva datada el 26 d'octubre de 1977) als diputats Joan Reventós (PSC), Gregorio López Raimundo (PSUC), Jordi Pujol (Minoria Catalana), Carles Sentís (UCD), Laureano López Rodó (AP) i Carles Güell de Sentmenat (Centre Català), així com al senador portaveu del grup de l'Entesa dels Catalans, Josep Benet. En síntesi, la FAVB manifestava “preocupación por el olvido por parte de los grupos parlamentarios de la regulación democrática” del dret d'associació. I, tot i que el decret de patronímics seguia congelat *de facto*, instava a la “urgencia” d'abordar “un proyecto de ley que defina en un contexto democrático la regulación del derecho de asociación”, sobretot després de “la desestimación de los recursos interpuestos contra el real decreto 713/1977”. La carta de la FAVB als parlamentaris conclouïa: “Pensamos que este problema debe ser resuelto por el libre juego de las entidades y la democrática búsqueda de identidad y representatividad. Por ello pedíamos en la nuestra anterior [carta] ser consultados antes de una toma de postura de los parlamentarios”.

En aquest context, no es pot oblidar, malgrat que hagi estat bandejat dels relats canònics sobre el procés constituent espanyol, que en un primer moment, el 1976, i en nivells polítics importants com el que exemplifiquen el dirigent comunista Simón Sánchez Montero, el socialista Enrique Tierno Galván i el democristià Joaquín Ruiz Jiménez, es va discutir favorablement sobre la possibilitat de configurar un sistema democràtic que combinés elements de democràcia representativa amb elements de democràcia directa.

Tot i que, en la mateixa època, el líder del PSOE, Felipe González, ja tenia clar que, d'això, res de res¹¹⁷⁰. Després, el juliol de 1978, en el debat al Congrés del projecte de Constitució, i de resultes de la discussió de l'article 85 sobre el dret de referèndum (finalment consignat en el text definitiu com a 92), del que va decaure el seu caràcter decisorí o vinculant per quedar només en consultiu, va ser el ponent constitucional comunista Jordi Solé Tura qui, davant d'un Manuel Fraga que defensava el redactat inicial i mecanismes de democràcia "directa i semidirecta" per oportunisme populista, el qui va argumentar de forma vehement en contra del referèndum vinculant i, sobretot, a favor de la necessitat de consolidar el sistema de partits tot just acabats de legalitzar¹¹⁷¹:

“Hasta ahora el referéndum se ha prestado a muchos equívocos y ha tenido connotaciones diversas, no sólo en nuestro sistema político, sino en otros; incluso es discutible que el uso concreto que se hace hoy de la institución del referéndum sea una forma de hacer avanzar esta forma de participación, y no sea, al contrario, sustituirla por una pseudoparticipación que combina los defectos de una democracia representativa y de una falta real de participación y de organización de la población.

En nuestro país hemos tenido experiencias de referéndum bajo el sistema franquista que no han sido precisamente formas de participación ni de democracia directa, sino, al contrario, formas concretas de plebiscito que no se sometían a control ninguno de formas de democracia ni representativa ni directa ni semidirecta. Tenemos formas de ejercitar el referéndum en otros países que tienen efectos contraproducentes y que tienden a menoscabar algo que hoy nos parece fundamental. [...]

Queremos que los partidos se fortalezcan, que los partidos se desarrollen, que los partidos sean cada vez más representativos, más auténticamente representantes de lo que son las diversas formas de voluntad popular, combinando luego esto con una organización, con un fuerte desarrollo de todo tipo de organizaciones de la población a los diversos niveles.

---

¹¹⁷⁰ Vegeu la pel·lícula PORTABELLA, Pere. *Informe General sobre unas cuestiones de interés para una proyección pública*, Espanya, 1976, i, més concretament, els debats allí reproduïts entre Simón Sánchez Montero, Enrique Tierno Galván i Joaquín Ruíz Jiménez, per una banda, i entre Felipe González, Ramon Tamames i Raúl Morodo, per una altra.

¹¹⁷¹ És Fernando Pindado qui em va posar sobre aquesta pista a partir d'un treball seu sobre "Democracia directa y referéndum" elaborat l'octubre de 2012 i que es pot consultar a internet a partir del seu bloc: <http://fpindado.wordpress.com/2012/10/21/sobre-referendums-y-democracia-directa/>

Esa sí que es la auténtica concepción de la democracia, que no tiene nada de ando de servidumbre. Insisto en que la única servidumbre con la que la democracia no puede transigir es la desaparición de los partidos políticos y el desarrollo por vía sustitutoria de formas pseudoparticipativas, como pueden ser los referéndums, que muy a menudo se convierten en plebiscitos”¹¹⁷².

Fos com fos i pels motius que fossin, el cas és que, al final de la transició, van ser les associacions de veïns, tal i com van recollir les resolucions de les seves 4^a i 5ª trobades estatals, a Zaragoza (octubre de 1978)¹¹⁷³ i Barcelona (gener de 1979)¹¹⁷⁴, les úniques organitzacions de pes que van mantenir aixecades banderes i propostes de democràcia directa que xocaven amb el sistema partidista instaurat a la Constitució de 1978. Ens referim, per exemple -i encara cenyides a l'àmbit local per al que es reclamava legislació nova i específica-, al dret de veu i de proposta ciutadana als plens municipals; al dret d'informació i “acceso libre a las actas, libros contables y expedientes municipales”; al dret de les associacions veïnals “a gestionar o participar en la gestión de los servicios sociales y culturales del barrio y la ciudad”; al dret a decidir i, fins i tot, a la revocació de càrrecs electes mitjançant “referéndum municipal ante cuestiones de transcendencia con la petición de un determinado porcentaje de ciudadanos o por la decisión del pleno; el derecho de referéndum incluirá también la posibilidad de revocar a la Corporación”; a la “obligación de consulta por parte de la Corporación ante los ciudadanos y sus entidades representativas a la hora de emprender acciones que vayan a influir sobre las condiciones de vida del municipio o de parte de él, y en todo caso sobre

---

¹¹⁷² Intervenció del diputat i ponent constitucional comunista Jordi Solé Tura al Congrés, *Congreso. Diario de Sesiones*, 13/7/1978, Madrid, p. 4.208.

¹¹⁷³ A la trobada de Zaragoza, el 30 de setembre i l'1 d'octubre de 1978, van assistir representants de federacions o coordinadors veïnals de Barcelona, Cáceres, Elda, Logroño, Málaga, Toledo, València (comarca de l'Horta), Biskaia i Aragó.

¹¹⁷⁴ A la trobada de Barcelona, el 27 i 28 de gener de 1979, van assistir representants de les federacions o coordinadors veïnals de Murcia, Cartagena, l'Horta de València, Sevilla, Zaragoza, Logroño, Madrid, Alacant (Elda i Petrel), Málaga, Biskaia, Victoria, Toledo i, pel que fa a Catalunya, i a banda de l'amfitriona FAVB, també Sabadell, Santa Coloma de Gramenet, Cornellà, l'Hospitalet, Manresa, Rubí, Mollet, Tarragona, Sentmenat i Vilafranca del Penedès.

presupuestos, programas de actuación y planes de ordenación”; i, finalment, a la “necesidad de que las AAVV sean consideradas como entidades de interés público, por lo que tendrían que gozar de un régimen de protección por parte de la administración, con apoyo económico, exenciones tributarias, concesión de locales, permisos a los representantes de las AAVV para gestiones y entrevistas”¹¹⁷⁵.

En definitiva, el moviment veïnal no tant sols demanava estar inclòs a la Constitució amb un nivell de rellevància i protecció igual al dels sindicats, sinó que, a més a més, feia propostes de democràcia directa que precisament el text constitucional no contemplava. Per això no és estrany que, a l’hora de la veritat, les associacions de veïns fossin bandejades del text constitucional per part dels dos principals partits espanyols sorgits de les eleccions de 1977: la UCD, que va votar en contra d’incloure les associacions de veïns a la Constitució, i el PSOE, que s’hi va abstenir. Aquesta votació, amb el seu preceptiu debat, es va substanciar el 22 d’agost de 1978 en una comissió del Senat. I va ser a partir de dues esmenes similars, una del senador aragonès Lorenzo Martín-Retortillo Baquer, del grup Progressistes i Socialistes Independents¹¹⁷⁶, i una altra del senador alacantí José Vicente Mateo Navarro, escollit com a independent a les llistes del PSOE però adscrit al mateix grup de Martín-Retortillo i declarat militant, des del juny de 1978, del PCE, que va tenir així l’únic senador constituent. La discussió parlamentària va tenir la càrrega simbòlica de que l’esmena de Martín-Retortillo, que

---

¹¹⁷⁵ Totes aquestes propostes estan recollides pràcticament amb el mateix redactat tant en les conclusions de la trobada de federacions i coordinadores d’associacions de barris a Zaragoza (1/10/1978) com en les resolucions editades en un opuscle de la FAVB de la 5ª Trobada Estatal d’Associacions de Veïns a Barcelona (27 i 28/1/1978). Moltes d’aquestes mesures serien esmenes de la FAVB al primer reglament provisional de participació ciutadana elaborat, la tardor de 1979, pel primer Ajuntament democràtic.

¹¹⁷⁶ Lorenzo Martín-Retortillo Baquer (Huesca, 1936) va ser escollit senador per Zaragoza, el 15 de juny de 1977, amb 180.811 vots obtinguts sota la coalició Candidatura Aragonesa de Unidad Democrática, integrada per la Federación Demócrata Cristiana, el Partido Socialista de Aragón, PCE, PSOE, ORT, PTE, PSP, MCE i el Partido Carlista de Aragón, amb suport de la majoria de sindicats. Es va integrar al Grup de Progressistes i Socialistes Independents i va ser molt actiu durant els debats constitucionals. El 1979 va figurar com a independent a la llista del PCE al Congrés per Zaragoza, que va liderar Vicente Cascarra i que va comptar també amb el cantautor José Antonio Labordeta. Jurista i professor universitari a Zaragoza i a Madrid, és catedràtic emèrit de Dret Administratiu de la Universidad Complutense.

reclamava incloure les associacions de veïns en l'article 7, era la número 1 feta a aquell apartat del Títol Preliminar del text constitucional aprovat ja pel Congrés de Diputats. Així la va defensar el senador aragonès, segons consta al diari de sessions del Senat:

“Tras tantos años de prohibición a la clase trabajadora de tener sus sindicatos, está muy bien que la Constitución, tras aludir en el artículo 6º a los partidos políticos, se refiera en el artículo 7º a los sindicatos. Pero el precepto, tal y como está ahora, no se ha limitado sólo a esos, sino que se añaden las asociaciones empresariales, se añaden las organizaciones profesionales y no sabemos si también los Colegios. Para esto último ya estaba el derecho de asociación del artículo 21 [finalment seria el 22]. Hay, en efecto, un cierto tono corporativista que no es convincente del todo. Pero si son tantas las asociaciones que se incorporan aquí, surge una pregunta, o surge una duda: ¿Por qué no incluir también a quien ha ganado plaza, a quien ha ganado su puesto con tanto esfuerzo y sudor, como son las llamadas asociaciones de vecinos? El fenómeno asociativo, el fenómeno de las asociaciones de vecinos ha sido una cuestión palpitante en la reciente historia española, y por eso debe quedar mencionado en la Constitución. Hay unos caracteres que integran a todo este fenómeno, que le dan consistencia propia, bien se denominen asociaciones de vecinos, de barrios o de forma variada, asociaciones de ciudadanos, como propone, por ejemplo, la enmienda que a continuación se defenderá del senador José Vicente Mateo. Estamos ante una fórmula comunitaria de neto carácter popular. Frente al desconocimiento municipal de las exigencias y realidades, la respuesta a través de las asociaciones de vecinos constituyó una afirmación muy clara y muy neta de lo que es la democracia, de lo que puede ser la democracia, de lo que debe ser la democracia en nuestro país”¹¹⁷⁷.

L'esmena del senador comunista José Vicente Mateo Navarro, la número 105, es va discutir a continuació. Tenia el mateix contingut, amb un matís: volia constitucionalitzar totes les “associacions ciutadanes”, no sols les de veïns. La defensa de l'esmena per part de Mateo Navarro, a banda d'assumir els arguments de Martín-Retortillo, va afegir elements en pro dels elements de democràcia participativa propis del moviment veïnal:

“He dicho que buena parte de las razones han sido ya avanzadas y las suscribo, pero voy a añadir una que creo que es la filosofía que anima a mi partido.

---

¹¹⁷⁷ Intervenció del senador independent Lorenzo Martín-Retortillo en la defensa de l'esmena número 1, a l'article 7 de la Constitució, a *Senado* (diari de sessions), núm. 41, 22/8/1978, Madrid, p. 1.699-1700.

Entendemos, en esta hora en que, a través de este debate constitucional, pretendemos normalizar, estabilizar la convivencia en nuestro país, que no sólo la política ha de hacerse a través de sus órganos típicos y clásicos, entre los cuales el supremo es el Parlamento; que la política no sólo ha de realizarse de esa manera pasiva que supone la delegación del voto en los comicios, sino por la participación del ciudadano, cada día, a través de las mil posibilidades asociativas, entre las cuales han tenido y han desempeñado una labor pionera y ejemplar las asociaciones de vecinos. [...] Como ya ha sido avanzado por el señor Martín-Retortillo, si bien esas asociaciones de vecinos aparecen claramente vinculadas, no tenemos por qué ignorarlo, a los partidos de izquierda, y creo, sin jactancia, que muy particularmente al mío, saben SS. SS. que son mil y con vinculaciones, instalaciones y posiciones ideológicas muy distintas; [...] es decir, que se trata no de esta clase o de la otra; se trata de la totalidad de la sociedad española, aquélla a la cual nosotros queremos recoger, aun a trueque de ser prolijos en este artículo 7º, cuando invocamos con esta enmienda el derecho a constitucionalizar cualquier tipo de asociación ciudadana que, dentro, sometida al precepto constitucional, esté dispuesta a constituirse. Entendemos que en esta hora en que, tras tantos años de derechos y libertades fundamentales en suspenso, necesitamos perentoriamente garantizar no sólo esas libertades y derechos a nivel individual, sino también a nivel colectivo, es pertinente la inclusión en este artículo, donde se empieza recogiendo el derecho de sindicación y su correlato de asociaciones empresariales”¹¹⁷⁸.

Finalment, ambdues esmenes van ser rebutjades en comissió pel vot en contra dels partits de centre i de dreta i l'abstenció del PSOE; només van donar-hi suport els senadors proponentes i dos més de l'Entesa dels Catalans¹¹⁷⁹. D'aquesta manera les associacions de veïns van quedar fora de l'article 7 de la Constitució, reservat només a sindicats i patronals. Val la pena ressaltar que els arguments utilitzats pel PSOE i la UCD per abstenir-se, el primer, i votar en contra, la segona, davant les esmenes de Martín-Retortillo i Mateo Navarro van ser força similars. El senador per Toledo i

---

¹¹⁷⁸ Intervenció del senador comunista José Vicente Mateo Navarro en la defensa de l'esmena número 105, a l'article 7 de la Constitució, a *Senado* (diari de sessions), núm. 41, 22/8/1978, Madrid, p. 1.700-1.701.

¹¹⁷⁹ L'esmena de Lorenzo Martín-Retortillo va ser rebutjada per 11 vots en contra (UCD i AP), 10 abstencions (PSOE) i 4 vots a favor (dos senadors de l'Entesa dels Catalans, el comunista José Vicente Mateo Navarro i el propi Martín-Rertortillo). L'esmena de José Vicente Mateo Navarro va tenir 12 vots en contra, 10 abstencions i 3 vots a favor. MARTÍN-RETORTILLO, Lorenzo. *Materiales para una Constitución*, Akal, 1984, Madrid, p. 50.

portaveu del PSOE al Senat constituent Francisco Ramos Fernández-Torrecilla (un destacat dirigent de la UGT) va argumentar amb un punt evident de cinisme: “Para que queden claramente constitucionalizados los sindicatos de trabajadores, de alguna manera nos obliga a, si no votar en contra de la propuesta que nos es particularmente grata (porque toda organización que de alguna manera contribuye a expresar este pluralismo social nos parece digna de todo elogio y digna de recibir cualquier apoyo al más alto nivel), abstenernos en la votación de estas dos enmiendas, que pretenden introducir en este artículo 7º del título preliminar las asociaciones de vecinos y demás asociaciones ciudadanas”¹¹⁸⁰. El senador per Pontevedra David Pérez Puga, d’UCD, també va argumentar, després del PSOE: “No se puede pretender constitucionalizar todo este pluralismo democrático, que podría enriquecer de alguna manera las vivencias del Estado, pero que, por otra parte, no tiene similitud ni es posible equiparlo a la constitucionalización de las organizaciones sindicales y empresariales”¹¹⁸¹.

Lorenzo Martín-Retortillo també va fracassar en l’intent d’introduir a la Constitució, via esmena i vot particular, una menció a la realitat dels barris en el títol VIII, centrat en l’organització territorial de l’Estat. El senador aragonès pretenia només afegir “una mención simbólica” als barris en l’article 140, que parla dels municipis i dels Ajuntaments, tot consignat al final del text que la llei havia de regular també “les funcions dels barris”¹¹⁸². Ell ho va defensar així: “Parecería muy extraño no reconocer en la Constitución algo que hoy la sociología impone, que la observación evidencia. La vitalidad política que vienen teniendo, y que han de seguir teniendo en el futuro los barrios es algo que nos exige, que nos incita para que les demos acogida en la

---

¹¹⁸⁰ Intervenció del senador i portaveu del PSOE Francisco Ramos Fernández-Torrecilla, a *Senado* (diari de sessions), núm. 41, 22/8/1978, Madrid, p. 1.701.

¹¹⁸¹ Intervenció del senador de la UCD David Pérez Puga, a *Senado* (diari de sessions), núm. 41, 22/8/1978, Madrid, p. 1.702.

¹¹⁸² MARTÍN-RETORTILLO, Lorenzo. *Materiales para una Constitución*, Akal, 1984, Madrid, p. 51.

Constitución”¹¹⁸³. Però no se’n va sortir i la seva esmena va ser derrotada per 132 vots en contra, 29 a favor i 10 abstencions¹¹⁸⁴. És evident que la UCD i el PSOE, hostils o amb poca implantació al moviment veïnal, es van conjurar per bandejar de la Constitució qualsevol referència que pogués servir per donar joc a les associacions de veïns i a mecanismes de democràcia participativa a nivell local, de barri. Amb la perspectiva d’uns anys, el jurista Martín-Retortillo es va fer, el 1984, aquesta reflexió interrogativa:

“De haberse adoptado la fórmula de una Constitución breve, no me cabe duda que hubiera resultado suficiente con una alusión genérica al derecho asociativo, del tenor del que ha resultado ser el artículo 22. Pero se ha ido a una Constitución muy extensa, muy pormenorizada en algunos aspectos. ¿Por qué renunciar entonces a una mención cuya justicia me parece incuestionable? A la vista del texto aprobado resulta que, aparte de la mención genérica al derecho de asociación del artículo 22, se alude, cuando menos, a las siguientes modalidades o figuras asociativas: partidos políticos (art. 6), sindicatos (arts. 7 y 28), asociaciones empresariales (art. 7), colegios profesionales (art. 36) y organizaciones profesionales (art. 52), organizaciones de consumidores (art. 51) y cooperativas (art. 129.2). Ante tan dilatada lista nada exagerada resultaba la alusión a las asociaciones de vecinos”¹¹⁸⁵.

Efectivament, en el context històric de 1978, i com diu Lorenzo Martín-Retortillo, la menció de les associacions de veïns a la Constitució semblava de lògica i de justícia. Si finalment no va ser així cal atribuir-ho a una combinació de múltiples factors entre els que en destaquen dos: 1) la por que la seva força, sobradament demostrada en barris i grans ciutats com Barcelona, infringia als poders de l’Estat i, en concret, al Govern de la UCD on manava molt un ministre, Rodolfo Martín Villa, que coneixia bé la realitat del

---

¹¹⁸³ Intervenció del senador de la CAUD Lorenzo Martín-Retortillo en la defensa del vot particular número 387 (esmena número 1) a l’article 139 [finalment 140] de la Constitució, a *Senado* (diari de sessions), núm. 65, 3/10/1978, Madrid, p. 3.210-3.214.

¹¹⁸⁴ MARTÍN-RETORTILLO, Lorenzo. *Materiales para una Constitución*, Akal, 1984, Madrid, p. 55.

¹¹⁸⁵ MARTÍN-RETORTILLO, Lorenzo. *Materiales para una Constitución*, Akal, 1984, Madrid, p. 48.

moviment veïnal; i 2) la voluntat de la majoria de partits polítics de consolidar un sistema parlamentari partidista poc o gens obert a la democràcia participativa, i en especial per part d'una UCD i un PSOE amb poca incidència al moviment veïnal i molt conscients tant de l'hegemonia comunista a les associacions de veïns com de l'elevat grau d'autonomia i imprevisibilitat d'unes organitzacions de funcionament assembleari. No és casualitat, en aquest sentit, que fins i tot després de la celebració de les eleccions municipals de 1979, la Brigada Regional d'Informació de la Jefatura Superior de Policía de Barcelona continués vigilant les activitats del moviment veïnal, i de la FAVB en concret. Ho prova diversa documentació conservada a l'arxiu del Govern Civil. Entre ella, un petit informe policial de dues pàgines, datat el 12 de maig de 1979, titulat "Preocupación de las asociaciones de vecinos por la inactividad municipal". A banda de resumir els continguts d'una roda de premsa feta per la FAVB després d'entrevistar-se amb el nou alcalde democràtic, Narcís Serra, l'informe no revela res més que la preocupació governativa per la idea veïnal de "intensificar la campaña en contra del proyecto de ley de arrendamientos urbanos" i els resultats d'una renovació de la junta¹¹⁸⁶.

Però és alguna cosa més que una curiosa coincidència el fet que aquest informe policial s'elaborés tot just dos dies després que el governador civil, José María Belloch, revés una carta anònima acusatòria contra les associacions de veïns, convenientment arxivada juntament amb un retall de diari titulat "Las AAVV serán un elemento de incordio", datable just abans de la presa de possessió de l'alcalde Narcís Serra, i que contenia declaracions dels dirigents de la FAVB Carles Prieto, Andrés Naya i Jaume Garcia en defensa de la participació ciutadana. Deia l'anònim al governador civil: "La

---

¹¹⁸⁶ AHGCB. "Preocupación de las asociaciones de vecinos por la inactividad municipal", nota informativa de la Brigada Regional d'Informació de la Jefatura Superior de Policía de Barcelona, 12/5/1979. Fons Governadors Civils. Caixa 331, reg. 52.

Constitución en Artº 22 trata de Asociaciones ‘que si utilizan medios tipificados como delito, son ilegales’. Si apoyan invasiones de pisos y otros fines de conflictividad, no pueden legalizarse y ahora, insisten en el Municipio que las tomen en consideración con voz y voto cuando el único que manda en los Distritos es el Concejal que imponga el Sr. Alcalde que puede nombrar Alcalde de Barrio. ‘¡Ojo a estas asociaciones que son comunistas!’¹¹⁸⁷.

---

¹¹⁸⁷ AHGCB. Carta anònima al governador civil José María Belloch, amb matasegells 10/5/1979. Fons Governadors Civils. Caixa 331, reg. 52.

7. Epíleg. La FAVB i els ajuntaments democràtics

**“La ciutat canvia, es transforma, es destrueix i es reconstrueix.
Es fa i es desfà constantment, però tot això no la fa caminar pas
cap a la utopia urbanística, sinó cap a la dura realitat quotidiana
que genera el model de societat en què ens ha tocat viure”**

Jaume Fabre i Josep M. Huertas
(*Barcelona 1888-1988. La construcció d'una ciutat*, Barcelona, 1988)

El 19 d'abril de 1979, el dia en que un pacte de progrés entre PSC, PSUC, CiU i ERC escollia alcalde de Barcelona el socialista Narcís Serra, la FAVB va saludar la presa de possessió del nou Ajuntament democràtic amb un comunicat que començava eufòric però que, a la vegada, destil·lava recel en les seves reflexions finals. Vegem-lo sencer:

“Avui, 19 d'abril de 1979, és un dia molt important per a Barcelona. Després de tants anhels i dies de lluita, entra en funcions un ajuntament democràtic.

Avui, després de 46 anys, comencem a superar la dictadura i el centralisme, ja tenim govern de la ciutat. Els homes i les dones que s'han sotmès al vot dels ciutadans, es fan càrrec de l'administració municipal en funció del desig i la voluntat del poble i s'ha acabat el caprici del dit de l'administració central.

Avui, la Federació d'Associacions de Veïns vol expressar el sentit emocionat de les associacions que veuen en l'ajuntament democràtic un objectiu assolit, però fonamentalment un primer pas, un punt de partida per a començar a resoldre els nostres problemes, per a recuperar la ciutat.

Avui, és també el dia en què cal fer una seriosa i profunda reflexió: als regidors, de la responsabilitat adquirida pels partits polítics a través seu, de fer bon ús de la confiança que el poble els ha donat. I als veïns de Barcelona, de la gran oportunitat de ser cada dia més ciutadans en la mesura que participin en la vida de la ciutat i en fer-la a la mida de les seves necessitats.

Avui, finalment, la FAV vol fer arribar el seu compromís de continuar treballant per a millorar la ciutat i per tant al servei dels veïns, com a instrument per la participació ciutadana i el control de la gestió municipal, tal com creiem que la ciutat necessita”.

Entre la multitud congregada aquell dia a la plaça de Sant Jaume, els dirigents veïnals Carles Prieto i Andrés Naya van veure passar la comitiva municipal que va anar a saludar el president Josep Tarradellas, al Palau de la Generalitat. Mentre creuava la plaça, el primer tinent d'alcalde, Pasqual Maragall, va identificar Andrés Naya -que a primers dels anys 70 havia estat ocasionalment el seu contacte a l'hora de desplaçar-se clandestinament a un garatge de la Trinitat per impartir marxistes sobre "Capitalisme i Pla Comarcal" a dirigents veïnals de Nou Barris-, es va aturar a saludar-lo amb Prieto i els va dir: "A partir d'ara ens haurem de veure molt sovint"¹¹⁸⁸. Però no va ser una frase premonitòria.

El 7 de maig, l'alcalde Narcís Serra va reunir-se amb la junta de la FAVB i va emplaçar les associacions de veïns a fer una primera reunió de treball amb el nou equip municipal¹¹⁸⁹. Però encara no feia ni un mes de la presa de possessió i, el 17 de maig, la junta de la FAVB i més d'un centenar de dirigents veïnals representants de 56 associacions van poder constatar que les prioritats canviaven molt de pressa. I és que aquell dia, l'endemà que el Barça guanyés la Recopa d'Europa a Basilea, el Consistori en ple, amb l'alcalde al capdavant, va preferir sortir al balcó a celebrar la victòria esportiva abans que atendre els veïns, que van ser literalment plantats a les dependències del Saló Newman de la veïna plaça de Sant Felip Neri on havien estat

---

¹¹⁸⁸ Andrés Naya, converses amb l'autor. Vegeu també aquest episodi a MAURI, Luis i URÍA, Lluís. *La gota malaya. Pascual Maragall, la obstinación y el poder*, Booket, 1999, Barcelona, p. 26.

¹¹⁸⁹ De fet, formalment, i tal i com va titular la premsa, el missatge de Narcís Serra en la seva presa de possessió havia estat "Humanizar y descentralizar el poder" [a *La Vanguardia*, 20/4/1979, p. 3] i va prometre inicialment atendre la petició veïnal de tenir veu als plens. Vegeu "VALERO, J.C. "Participación vecinal como telón de fondo", a *El Noticiero Universal*, 4/5/1979; "Vecinos podrán tener voz en el Pleno", a *Mundo Diario*, 8/5/1979; i LÓPEZ, Manuel "El alcalde quiere dar voz a los vecinos en el Pleno", a *El Periódico*, 8/5/1979.

citats. Ningú els va desconvocar i el tinent d'alcalde comunista Josep Miquel Abad i el regidor socialista (i exmembre de la FAVB) Jordi Vallverdú no es van presentar¹¹⁹⁰.

“Es intolerable que dos concejales se queden a esperar al Barça cuando no era indispensable su presencia en el Ayuntamiento y sabían que les esperaban cincuenta y pico asociaciones de vecinos”, es va queixar Carles Prieto a la premsa¹¹⁹¹. Però l'alcalde tenia una altra opinió; o, com a mínim, altres prioritats. “Con la vuelta de la democracia al Ayuntamiento hemos conseguido la primera copa de Europa”, va ser el missatge clar, i premonitori de moltes coses, que aquell dia va llançar Narcís Serra a una atapeïda plaça de Sant Jaume¹¹⁹². Casualment, era el mateix dia que el PSOE obria a Madrid el 28è congrés: Felipe González va proposar abandonar el marxisme i, en perdre, va dimitir per tornar a fer-se amb el poder absolut del partit, al setembre, en un congrés extraordinari que sí li va acceptar finalment la renúncia a Marx.

Menys disposats a renunciar a la seva cultura política, els dirigents veïnals van plantar cara. Convocats de nou, el 22 de maig, i amb Carles Prieto i Andrés Naya al capdavant, més d'un centenar d'activistes de barri van cantar les quaranta (en una trentena d'intervencions) als regidors socialistes, comunistes i nacionalistes que aquell dia sí es van presentar a la cita: Josep Miquel Abad, Jordi Vallverdú, Rafael Pradas, Felip Solé Sabarís, Ricard Boix i Josep Thió de Pol. Inicialment també previstos, Pasqual Maragall i Josep Maria Cullell es van excusar perquè tenien una reunió sobre transports. Jordi Vallverdú, responsable de descentralització i participació, va argumentar que els regidors no tenien voluntat de substituir el moviment associatiu però va voler deixar clar, d'entrada, que les associacions de veïns no tenien la mateixa representativitat que

---

¹¹⁹⁰ Vegeu “El Ayuntamiento dio plantón a los vecinos”, a *El Noticiero Universal*, 18/5/1979; “Plantón de dos hombres de Serra. Las AAVV esperaron en vano”, *El Periódico de Catalunya*, 18/5/1979.

¹¹⁹¹ “Plantón de dos hombres de Serra. Las AAVV esperaron en vano”, *El Periódico de Catalunya*, 18/5/1979.

¹¹⁹² “Un millón de personas aclamaron al Barcelona”, a *La Vanguardia*, 18/5/1979, Barcelona, portada.

els partits i que, un cop celebrades les eleccions democràtiques, el representant del poble era l'Ajuntament. Un argument que, en especial per part dels socialistes, es repetiria com un mantra a l'època i que Josep Maria Huertas, com ja hem explicat en un capítol anterior, va resumir com “la profecia de Lluís Reverter”¹¹⁹³. La resposta en aquella reunió la va sintetitzar Andrés Naya, que va emplaçar l'Ajuntament a pronunciar-se sobre el dret de veu que el moviment veïnal exigia als plens municipals i als consells de districte i, en definitiva, sobre tots els punts del Memoràndum-Manifest que la FAVB havia fet públic abans de les eleccions. Marejant la perdiu, Vallverdú va dir que a l'Ajuntament hi havia voluntat política en aquest sentit però que la qüestió encara s'havia de discutir i que, en definitiva, s'estudiarien les fórmules més adients¹¹⁹⁴. Que no va convèncer gaire ho van evidenciar intervencions com les dels representants veïnals de la Vall d'Hebron –que, tot parafrasejant el lema reivindicatiu de l'Estatut, va dir: “La participació la volem ara i sense retallar”- i el Carmel: “No os pongáis demasiado nerviosos cuando escuchéis según qué cosas o veáis la plaza de Sant Jaume llena de gente. Vosotros sois nuestros representantes pero os vamos a estar desbordando, os picaremos el *crostó* en cuanto os lo merezcáis. Vamos a estar a vuestro lado y os aplaudiremos si os lo merecéis... Pero no somos la voz de su amo”¹¹⁹⁵. De fet, ja l'endemà mateix de les eleccions municipals, en comentar els resultats a preguntes dels periodistes, el president de la FAVB, Carles Prieto, havia dit: “Es previsible que para este Ayuntamiento las Asociaciones de Vecinos sean un elemento de incordio, cosa que será de agradecer, pues nosotros seremos los encargados de poner la

---

¹¹⁹³ ANDREU, Marc i HUERTAS, Josep Maria. *Barcelona en lluita (el moviment urbà 1965-1996)*, FAVB, 1996, Barcelona, p. 30.

¹¹⁹⁴ Formalment, la primera sessió del nou govern local de Barcelona o Comissió Municipal Permanent es va celebrar el 25 de maig de 1979.

¹¹⁹⁵ Vegeu VALERO, J.C. “Participación, sí”, a *El Noticiero Universal*, 23/5/1979; i CABALLERO, J.J. “Las asociaciones, escépticas ante el nuevo Ayuntamiento”, a *Tele/eXprés*, 23/5/1979.

sal y pimienta a la democracia municipal”. Al mateix temps, Prieto va alertar de l’elevada abstenció (un 46%) i va advocar per “buscar las fórmulas necesarias para que la política deje de ser para los profesionales, y es en este momento cuando hay que dar un mayor énfasis a la vida asociativa en los barrios”. Andrés Naya, per la seva banda, advertia que “la mayoría de izquierdas del Ayuntamiento se tendrá que notar en hechos y actuaciones tangibles”¹¹⁹⁶. I una qüestió cabdal era, per a la FAVB, el reconeixement efectiu del dret de veu i participació dels veïns als plens municipals i una efectiva descentralització de la política municipal de la ciutat de cara als barris i als districtes.

Que aquest va ser un dels principals cavalls de batalla del moviment veïnal davant d’una fèrria oposició municipal, sobretot socialista, va quedar clar ben aviat. El 23 de juliol de 1979 la FAVB va protagonitzar un dur estira i arronsa en voler intervenir davant del ple municipal per exposar els seus punts de desacord amb el reglament provisional dels consells de districte, a discussió aquell dia a l’Ajuntament. No li ho van permetre, però davant la pressió veïnal, i en una tensa negociació d’última hora amb els tinents d’alcalde i un parell més de regidors, es va improvisar una rocambolesca audiència pública prèvia al ple, al Saló de Cròniques de l’Ajuntament, en la que Carles Prieto va llegir un document de quatre fulls i va denunciar públicament la marginació de la FAVB en el procés d’elaboració del reglament provisional de descentralització¹¹⁹⁷.

---

¹¹⁹⁶ AHGCB. Retall de premsa sense identificar, adjunt a l’informe “Preocupación de las asociaciones de vecinos por la inactividad municipal”, nota informativa de la Brigada Regional d’Informació de la Jefatura Superior de Policía de Barcelona, 12/5/1979. Fons Governadors Civils. Caixa 331, reg. 52.

¹¹⁹⁷ Van participar en la negociació amb la FAVB els tinents d’alcalde socialista, Pasqual Maragall; comunista, Josep Miquel Abad; i nacionalista, Josep Maria Cullerell, així com els regidors socialista Jordi Vallverdú i el republicà Joan Hortalà. Els que més durament es van oposar a donar veu a la FAVB van ser Maragall i Vallverdú. La intervenció de Carles Prieto, que va dir que “menysprear aquest moviment ciutadà és un luxe que Barcelona no es pot permetre”, va ser aplaudida per tots els representants veïnals assistents però només secundada de la mateixa manera per dos regidors comunistes: Jordi Conill i Núria Gispert. Vegeu “CABALLERO, J.J. “La Federación de Vecinos tuvo voz fuera del pleno”, a *Tele/eXprés*, 24/7/1979; LÓPEZ, Manuel. “Pateo simbólico de las AAVV contra el Ayuntamiento”, a *El Periódico*, 24/7/1979; i NOGUÉS, Joan. “Fortes crítiques de la FAV a la participación ciudadana”, a *Avui*, 24/7/1979.

La mateixa tensió es reproduiria en el ple del 21 de desembre de 1979, quan el reglament provisional de descentralització i participació ciutadana va anar a aprovació definitiva amb un plec d'esmenes de fons presentades i registrades prèviament per la FAVB, el 17 d'octubre, i que impugnaven, per insuficient, bona part del contingut pretesament democràtic de la nova normativa¹¹⁹⁸. En síntesi, i recollint els punts aprovats a les trobades estatals del moviment veïnal de Saragossa, el 1978, i de Barcelona, el gener de 1979, la FAVB exigia l'elecció per sufragi universal (i no per designació directa dels partits) dels membres dels consells de districte; urgia a elaborar un nou mapa administratiu descentralitzat de Barcelona; demanava que les associacions i entitats poguessin intervenir amb veu, però sense vot, als plenaris municipals i als consells de districte, en tots els punts de l'ordre del dia que fossin del seu interès i amb dret a rèplica; advocava per poder exercir efectivament els drets d'informació i de proposta; proposava regular clarament en l'àmbit local el dret de consulta o referèndum, amb caràcter vinculant; i demanava incloure la possibilitat de revocació dels càrrecs electes a partir de la petició ciutadana i a través de l'exercici, precisament, dels drets de consulta i de proposta ciutadana. Per poder defensar aquestes al·legacions, Carles Prieto va demanar per carta al regidor Jordi Vallverdú, el 19 de desembre, "fer ús del dret a intervenció en el proper ple municipal del dia 21", afegint que, a ser possible, el punt a debat se substanciés "a partir de les 5 de la tarda". No era un caprici, sinó l'expressió derivada de la mateixa reivindicació veïnal de fomentar la participació ciutadana: la FAVB va demanar insistentment, sense èxit a mig termini, que els plens municipals se celebressin a la tarda o vespre, fora de l'horari laboral, per facilitar que els membres del moviment associatiu i, en general, qualsevol persona no alliberada a sou de cap partit poguessin intervenir i seguir directament la vida política local.

---

¹¹⁹⁸ Vegeu PÉREZ CAVERO, Carlos. "La Federación de Asociaciones quiere enmendar el proyecto", a *Diario de Barcelona*, 18/10/1979, p. 3.

Com havia succeït al juliol, Carles Prieto va poder intervenir el 21 de desembre, en aquest cas al Saló de Cent, però no formalment en el plenari, sinó en una altra rocambolesca audiència pública celebrada a primera hora de la tarda, en un interludi del ple municipal iniciat al matí i que va acabar allargant-se fins a més de deu hores. I com havia succeït al juliol, Prieto va predicar en el desert. La diferència és que, aquest cop, com va titular el diari *Avui*, “els veïns foren vençuts pel consistori”¹¹⁹⁹ i, fins i tot, van haver de patir el menyspreu de l’alcalde Narcís Serra i de la premsa més afí als interessos de les classes dominants. La crònica anònima de *La Vanguardia* -titulada de forma anti-periodística amb un element noticable que apareixia al paràgraf número 13 per tal d’ignorar la intervenció de la FAVB, el contingut de la qual ocupava els sis primers paràgrafs de la mateixa peça informativa- és prou expressiva del que va ocórrer:

“El presidente de la FAV, señor Prieto, después de reconocer lo interesante que significa reglamentar los Consejos de distrito, insistió en que la descentralización es fundamental para el movimiento asociativo, pero que no debe confundirse descentralización con participación ciudadana, y por tanto cree que los componentes de los citados Consejos han de ser elegidos por sufragio universal. El tema de la voz de las Asociaciones de vecinos en los plenos de los Consejos fue también reiterado por el presidente de la Federación, hasta que el alcalde, cansado de mirarse el reloj, porque veía cómo pasaba el tiempo y tenía que continuar el Pleno que había quedado interrumpido al mediodía, dijo que con estos documentos, Barcelona se dotaba a sí mismo de unos reglamentos de participación ciudadana, y que esto se hacía a través de ‘los mecanismos de representación democrática. “Con ello se abre una puerta, la mejor pensada y abierta que una capital española tiene ahora. Hemos de ir adaptándonos a la situación democrática, aún no perfecta, que estamos viviendo”. El presidente de la Federación de Asociaciones de Vecinos no quedó convencido”¹²⁰⁰.

A Carles Prieto no li venia de nou aquesta actitud de l’alcalde Narcís Serra. Qui va rebutjar l’oferiment d’un alt càrrec municipal com a delegat de servei que, el maig de

---

¹¹⁹⁹ MFC. “Els veïns foren vençuts pel consistori”, a *Avui*, 22/12/1979, p. 7.

¹²⁰⁰ “La medalla de oro de la ciudad, a Pau Vila”, a *La Vanguardia*, 22/12/1979, Barcelona, p. 19.

1979, pretenia neutralitzar-lo com a líder veïnal¹²⁰¹, guarda aquest record: “El [Narcís] Serra, en particular, no és que no s’ho creia, és que no ho tenia en compte, això del moviment associatiu. No ho ha tingut en compte mai. Però, és clar, va ser molt dur. El primer dia que ens vam reunir ja va posar els punts sobre les is. Va dir: ‘Escolta, això s’ha acabat, eh? Vosaltres representeu el que sou i la gent la representem nosaltres i, per tant, s’ha acabat’”¹²⁰². En el seu moment, Carles Prieto va replicar raonadament aquests arguments amb un article a *Treball* que no s’estava de criticar tampoc les actituds d’alguns dels seus companys comunistes del PSUC, al costat de regidors del PSC i de CiU, de qui deia, a tots, que els havia “pujat la legitimitat al cap”. Veiem-ne un extracte:

“Arreu de Catalunya i també a moltes ciutats de la resta de l’Estat, les associacions de veïns i d’altres entitats populars plantegen la necessitat de regularitzar la intervenció de les organitzacions populars a tots nivells, fins i tot fent arribar la veu als plens municipals, i això està provocant picabaralles a molts ajuntaments, incapaços, encara, de trobar la fórmula adequada. Encara més: regidors convergents, socialistes i també comunistes s’escandalitzen perquè pensen que les associacions de veïns volen suplantat la seva legitimitat democràtica, i temen un intent de resurrecció del terç de representació corporativa. Potser a molts dels homes i dones que ocupen democràticament el govern de les ciutats els ha pujat la legitimitat al cap. Però, a banda d’impressions subjectives, hi ha indicis que els partits polítics han abandonat massa la preocupació per la participació popular. [...] Als comunistes i als militants dels partits d’esquerres, que pretenem la transformació social, ens ha de preocupar l’organització social de les masses. [...] Cal treballar per superar les tendències corporatives de la pràctica sindical o associativa, però cal també defugir de convertir el moviment social en

---

¹²⁰¹ “El concejal responsable de Participación y Descentralización, Jordi Vallverdú, ha ofrecido al presidente de la Federación de Asociaciones de Vecinos, Carles Prieto, un puesto como delegado en un área de servicio, según ha sabido este periódico de fuentes bien informadas. La propuesta fue realizada recientemente y rechazada de plano por Carlos Prieto, quien recordó a Vallverdú el compromiso de todos los miembros de la junta de la Federación de no abandonar sus puestos. La propuesta fue mal acogida en el seno de la Junta Directiva de la Federación de Asociaciones de Vecinos y ha sorprendido que partiera del antiguo secretario de la Federación. “Vallverdú conoce perfectamente el pacto y sabe que la marcha de Carles Prieto supondría un duro golpe para la Federación”, ha señalado un miembro de la Junta. Algunos no han evitado la tentación de recordar el conflicto surgido cuando Lluís Reverter, antiguo vicepresidente primero, y también militante del PSC, rompió el pacto para presentarse a las elecciones municipales”. CABALLERO, Juan J. “El Ayuntamiento ha ofrecido un cargo a Carlos Prieto”, a *Tele/eXprés*, 10/5/1979, p. 5.

¹²⁰² Carles Prieto, entrevista amb l’autor (Barcelona, 12/12/2012).

una extensió del propi partit, o d'abandonar massa aviat el moviment que no és útil per a la política immediata. Sense progressar en la participació popular, la democràcia municipal queda coixa”¹²⁰³.

No obstant, i sense defallir malgrat la crisi d'activisme militant que començava a pesar sobre les organitzacions veïnals, ni Carles Prieto ni la FAVB no van tirar la tovallola¹²⁰⁴. I no van deixar d'intervenir, de forma crítica i constructiva a la vegada, en les qüestions que consideraven més rellevants de la política municipal, sempre des del seu punt de vista i fins allí on arribava la dedicació militant voluntària. Cal precisar que cap dels dirigents veïnals de la transició va estar mai alliberat ni a sou del seu moviment social¹²⁰⁵.

En aquests aspectes de la descentralització i la participació ciutadana, a banda de la concreció de plans urbanístics i reivindicacions d'equipaments i serveis públics, es va centrar bona part del debat polític i la relació veïnal amb els primers ajuntaments

---

¹²⁰³ PRIETO, Carles. “La participación popular”, a *Treball*, 11/9/1979, òrgan del PSUC, Barcelona, p. 7.

¹²⁰⁴ N'és un exemple que el 30 d'octubre de 1980, després de l'assemblea extraordinària que el dia 24 havia renovat parcialment la junta de la FAVB (amb l'entrada de Carles Carbonell, Rosa Bové, Jordi Ligüerre i Josep Rocher en substitució d'Andrés Naya, Xavier Lluch, Jaume Garcia i Josep Ferré), Carles Prieto va demanar per carta a Narcís Serra “una entrevista per presentar-se al Batlle de la ciutat” i amb aquesta explícita voluntat: “La intenció de la Junta Directiva de la FAVB és la d'aprofitar aquesta entrevista per a intentar establir uns canals de relació normalitzada entre les AA de VV i l'Ajuntament que V.E. presideix”. La setmana anterior, Carles Prieto havia declarat: “No comprenden que, más o menos críticos hacia los ediles, la gente de la Federación es la que se ha asociado porque está interesada en tirar adelante la ciudad y es preocupante que no se acepte su participación. Creo que nuestra postura al respecto ha estado clara: hemos colaborado en las cosas que creímos interesantes y hemos manifestado el rechazo en los temas con los que no estábamos de acuerdo. Independencia, clara, pues”. VILASERÓ, Manuel. “Carles Prieto seguirà al frente de las asociaciones de vecinos”, a *Tele/èXprés*, 21/10/1980. Vegeu també MASÓ, S. “La Federación de Vecinos elige Junta”, a *Mundo Diario*, 14/10/1980, p. 8.

¹²⁰⁵ Només Albert Pons Valón, mentre va ser secretari de la FAVB fins el 1976, i Margarita Rodríguez, presidenta de la Federació entre 1986 i 1990, van cobrar alguna assignació monetària a càrrec del moviment veïnal. A Albert Pons Valón, que cedia el seu despatx professional com a seu administrativa de la FAVB, se li va retirar l'assignació en assumir la presidència de la FAVB, el 1976. (Font: Carles Prieto, entrevista amb l'autor, Barcelona, 12/12/2012). Margarita Rodríguez, per la seva banda, admet haver cobrat un sou mensual de 100.000 pessetes per la seva dedicació no concretament a la FAVB, sinó formalment com a secretària general de la Confederación Estatal de Asociaciones de Vecinos (CAVE), que és qui li ingressava els diners. Rodríguez defensa l'ètica de la seva assignació a partir d'una discussió que ella, com a militant socialista, va viure en els òrgans de direcció del PSC i en la que Joan Ferran i Raimon Obiols van discutir sobre la necessitat d'alliberar militants socialistes per garantir la seva influència i capacitat de treball en unes associacions de veïns on predominaven els militants comunistes, cristians o de filiació independent. Margarita Rodríguez, entrevista amb l'autor (Barcelona, 6/2/2013).

democràtics¹²⁰⁶. Una relació no sempre bona, tensa, però que va permetre que la FAVB i el conjunt del moviment ciutadà participessin activament en l'elaboració del mapa de descentralització per districtes aprovat el 1983 i implementat l'any següent, que globalment encara avui regeix a Barcelona. I que, de la mateixa manera, Ajuntament i associacions de veïns entonessin una mena de cant del cigne de les esperances de profunda transformació democràtica generades durant la transició, als anys 70, en el redactat de les Normes Reguladores de l'Organització dels Districtes i de la Participació Ciutadana que el 1986 va apadrinar, entre recels socialistes i amb el concurs de la FAVB, el tinent d'alcalde comunista Jordi Borja¹²⁰⁷. Un reglament de participació ciutadana que, aprovat el mateix any que Barcelona era designada seu olímpica, no recollia tots els objectius màxims plantejats per la FAVB en les seves esmenes a la normativa provisional de 1979 però que, no obstant, n'incloïa alguns de significatius, i força avançats des del punt de vista democràtic, que, en la pràctica, no s'aplicarien mai¹²⁰⁸. Així, l'elecció dels 15 membres de cada consell de districte “directament per

---

¹²⁰⁶ N'és un exemple que, del 30 de setembre al 2 d'octubre de 1979, la FAVB va ser convidada a participar amb un rol destacat a les Jornades de Debat sobre Descentralització de la Institucions i Participació Popular que va organitzar el Centre d'Estudis Urbanístics, Municipals i Territorials (CEUMT). Ja al número 18 de la revista del CEUMT, el setembre de 1979, s'havia publicat un informe sobre descentralització encapçalat per un text de Jordi Borja. El nivell d'aquelles jornades, inaugurades per l'alcalde Narcís Serra al Saló de Cent, va ser elevat si ens atenem als seus participants. Carles Prieto va intervenir en una taula rodona amb el seu excompany de junta de la FAVB i aleshores regidor Jordi Vallverdú; l'alcalde de València, Ricard Pérez Casado; el regidor de Madrid Àngel Hernández; el president de la Federació veïnal de Madrid, Miguel Àngel Pascual; l'alcalde de Santa Coloma de Gramenet, Lluís Hernández, i el president d'Amics de la Ciutat i de la Unió de Botiguers i també exmembre de la FAVB, Miquel Esquirol. Van aportar ponències el sociòleg Mario Gaviria, l'economista Ernest Lluch i el membre de l'executiva del PCE Carlos Alonso Zaldívar. Van dictar conferències el socialista francès Jean-Pierre Worms (que va substituir l'inicialment previst Michel Rocard) i el comunista italià Pietro Ingrao. I va haver-hi un debat polític final entre Raimon Obiols i Jordi Solé Tura, en absència a última hora del també anunciat Miquel Roca. La revista del CEUMT va transcriure totes les jornades al seu número 22, de gener de 1980.

¹²⁰⁷ Jordi Borja, entrevista amb l'autor (Barcelona, 2013). Vegeu ANDREU, Marc. “La gent no es mobilitza per Barcelona”, entrevista a Jordi Borja a *Carrer*, núm. 130 (desembre 2013), p. 9.

¹²⁰⁸ Per a una visió contraposada dels orígens del procés negociador de les normes de descentralització i participació de 1986, vegeu BORJA, Jordi. “Descentralización y ciudad”, a *El País* (edició Catalunya), 30/4/1984; i J.M. “La Federación de Asociaciones de Vecinos, contra el reglamento de participación ciudadana”, a *El País* (edició Catalunya), 23/10/1984.

sufragi universal, lliure, directe i secret pels veïns del Districte amb dret a vot” va quedar com a inoperatiu article 12 del capítol segon de les Normes Reguladores de l’Organització dels Districtes. I també va quedar en paper mullat o simple declaració d’intencions el Títol V de les Normes Reguladores de la Participació Ciutadana, que regulava el dret a referèndum i la consulta ciutadana¹²⁰⁹.

De fet, i adduint en alguns casos buits legals o arguments jurídics d’adequació a lleis superiors com s’havia fet des de 1979¹²¹⁰, els reglaments de 1986 no tant sols no serien aplicats en els seus aspectes més avançats o progressistes i coincidents amb les demandes del moviment veïnal. Aquella normativa, en certa manera hereva de la correlació de forces o de l’esperit de la transició a Barcelona, seria fins i tot rebaixada o descafeïnada en aspectes nuclears, successivament, amb la Carta Municipal aprovada per llei en dos temps el 1998 (al Parlament de Catalunya) i el 2005 (a les Corts espanyoles)¹²¹¹; amb una primera reforma dels reglaments de districtes i de participació aprovada els anys 2001 i 2002; amb la nova divisió de barris aprovada el 2006 sense el concurs de la FAVB¹²¹², i amb una última reforma dels reglaments de participació i de funcionament dels districtes plantejada el 2013. El buidatge del contingut polític democràtic aconseguit en el reglament del 1986 –com a mínim en els termes en què el moviment veïnal entenia, i el conjunt dels moviments socials entenen encara, la participació i la descentralització- l’exemplifica la desaparició del dret al referèndum,

---

¹²⁰⁹ AJUNTAMENT DE BARCELONA. *Normes Reguladores de l’Organització dels Districtes i de la Participació Ciutadana*, Ajuntament de Barcelona, 1987, Barcelona. Sobre els articles o capítols esmentats, vegeu específicament p. 28-29 i 60-61.

¹²¹⁰ PÉREZ CAVERO, Carlos. “La descentralización municipal, imposible con la ley vigente”, a *Diario de Barcelona*, 18/10/1979, p. 3.

¹²¹¹ Vegeu BORJA, Jordi. “La metamorfosis de la Carta”, a *Carrer*, núm. 94, Barcelona, gener-febrer 2006, p. 15-16. Els dos textos de la Carta Municipal de Barcelona, a *DOGC*, núm 2.801, de 8 de gener de 1999, Barcelona, p. 214-229 i a *BOE*, núm. 62, de 14 de març de 2006, p. 10.107-10.121.

¹²¹² Vegeu ANDREU, Marc i NAYA, Andrés. “Recentralització i crisi dels districtes”, a *Carrer*, núm. 123 (maig 2012), p. 17.

que el 2002 es va quedar en simple consulta ciutadana de tant difícil concreció com el dret d'iniciativa ciutadana¹²¹³. I encara l'exemplifica més, aquest retrocés democràtic o buidatge de contingut, la supressió de l'elecció dels consells de districte per sufragi universal; o l'eliminació, a la Carta Municipal de 1999 i al nou projecte de reglament del 2013, del "caràcter representatiu" i "de govern" dels districtes amb vistes a "l'aplicació d'una política municipal igualitària orientada a la correcció dels desequilibris i la representació dels interessos de les diverses zones i barris", tots ells conceptes recollits el 1986¹²¹⁴ i, sobre la base del redactat inicial, suprimits després¹²¹⁵. Vist en perspectiva històrica, doncs, la FAVB només va consolidar com a gran aportació pròpia al nou ordenament municipal democràtic el nou mapa de barris i districtes que Pasqual Maragall va elogiar, el 29 de desembre de 1983, en el seu primer discurs de balanç de la ciutat com a alcalde. Aquell dia, l'elogi de Maragall se sustentava en una divisió de Barcelona en 10 districtes aprovada 17 dies abans per l'Ajuntament i sobre la base del mapa de 38 barris que inicialment havia presentat la

---

¹²¹³ Un dret de consulta ciutadana obert als majors de 16 anys però condicionat a l'acceptació d'una majoria reforçada de dos terços del consell plenari municipal o de districte, condició inexistente el 1986. L'únic exemple, i no precisament exemplar, de consulta ciutadana municipal organitzada fins ara a Barcelona va ser la consulta sobre la reforma de la Diagonal, celebrada el 2010. D'altra banda, la primera iniciativa ciutadana intentada a Barcelona segons les normes de participació no es va produir fins el 2012, promoguda per la Plataforma 03BCN en defensa de les escoles bressol públiques, i ni tant sols va ser admesa a tràmit per l'Ajuntament governat per l'alcalde Xavier Trias adduint defectes de forma, tot i haver reunit més de 25.000 signatures i comptar amb el suport explícit de la Síndica de Greuges de Barcelona, Maria Assumpció Vilà, que va demanar sense èxit a l'alcalde que l'admetés.

¹²¹⁴ AJUNTAMENT DE BARCELONA. *Normes Reguladores de l'Organització dels Districtes i de la Participació Ciutadana*, Ajuntament de Barcelona, 1987, Barcelona. Sobre els articles o capítols esmentats, vegeu específicament p. 21.

¹²¹⁵ El Projecte de Reglament General d'Organització i Funcionament dels Districtes de 2013 manté intacta, en el seu article 1, la definició dels districtes aprovada el 2001 i derivada de la Carta Municipal de 1999, que els defineix com a simples "òrgans territorials per a la desconcentració de la gestió i la descentralització de la participació ciutadana i per a l'aplicació d'una política municipal orientada a la correcció dels desequilibris i la representació dels interessos dels diversos barris i zones dels municipis". Desposseïts, per tant, del seu caràcter representatiu i de les seves funcions de govern orientades cap a polítiques adjectivades d'igualtat amb les que havien estat definits el 1986.

FAVB el juny de 1980¹²¹⁶. I que, en un procés participatiu que va durar tres anys, va servir per definir la nova divisió administrativa a una comissió municipal amb presència del moviment associatiu i d'especialistes diversos; entre els quals cal destacar, pel seu treball previ i sintonia amb les associacions de veïns, la sociòloga Anna Alabart, la historiadora Mercè Tatjer i el periodista Josep Maria Huertas¹²¹⁷. Vet aquí alguns dels elogis que va fer Pasqual Maragall el 29 de desembre de 1983:

“S’ha aconseguit fer aquesta divisió amb un consens total i el tema no era fàcil. Barcelona tindrà deu districtes, entre 150.000 i 300.000 habitants. És a dir, prou grans perquè la descentralització sigui efectiva i afecti el mínim imprescindible de serveis significatius. S’ha aconseguit també conjuminar aquesta exigència amb el respecte històric. [...] Encara més, es prefigura una unitat de dimensió semblant als municipis mitjans de l’entorn metropolità, facilitant així una vinculació, alhora estreta i respectuosa, que ha d’anar progressant”¹²¹⁸.

En canvi, poc més que un brindis al sol sona, analitzat en perspectiva històrica, la presentació de Pasqual Maragall, tres anys després, de les Normes Reguladores de l’Organització dels Districtes i de la Participació Ciutadana, aprovades el 12 de desembre de 1986 sota els bons oficis de Jordi Borja però mai aplicades de veritat i

---

¹²¹⁶ El mapa de barris de la FAVB, fet públic el juny 1980 i enllestit el setembre d’aquell mateix any, va requerir dues consultes populars per fixar els límits entre Sants i les Corts i per establir si el barri de Navas era o no una entelèquia. Els resultats –l’avinguda Madrid marcaria la frontera entre Sants i les Corts i la gent de Navas reconeixia formar part d’un barri amb aquest nom– van ser acceptats per tothom i van palesar la bona entesa i voluntat de totes les parts implicades en un procés liderat per la FAVB i substanciat en una assemblea extraordinària, el 3 d’octubre de 1980, després d’un període d’exposició pública en un estand de la FAVB a la Rambla i a tots els Consells de Districte preexistents. L’acta d’aquella assemblea del 3 d’octubre de 1980, a la que van assistir 26 associacions veïnals, detalla en cinc pàgines totes les al·legacions rebudes i com es van resoldre, i recull les intervencions de Carles Prieto i Anna Alabart per explicar i fer entendre les decisions preses. El 23 de juliol de 1981, en una nova assemblea, la FAVB va acceptar la proposta municipal inicial de nous districtes presentada per Joaquim Clusa i Lluís Casassas a partir del mapa de barris elaborat l’any anterior per les associacions de veïns. Vegeu “La ciudad tiene treinta barrios. Según un proyecto de la FAVB”, a *Mundo Diario*, 3/6/1980; i “La propuesta de la Federación, a información pública”, a *Mundo Diario*, 21/6/1980.

¹²¹⁷ A banda d’Anna Alabart, Josep Maria Huertas i Mercè Tatjer, van participar en la comissió per a l’elaboració del mapa de barris i districtes diversos dirigents veïnals i experts com els geògrafs Enric Lluch i Lluís Casassas, el sociòleg Raimon Bonal i l’historiador Jaume Sobrequés.

¹²¹⁸ MARAGALL, Pasqual. *L’Estat de la Ciutat, 1983-1990. Discursos de balanç d’any de Pasqual Maragall i Mira, alcalde de Barcelona*, Ajuntament de Barcelona, 1991, Barcelona.

posteriorment descafeïnades. Maragall va posar el seu procés d'elaboració com a exemple de consens i participació democràtics a seguir per altres administracions, en al·lusió a la Generalitat de Catalunya, que governava amb majoria absoluta la CiU de Jordi Pujol i que l'any següent suprimiria la Corporació Metropolitana de Barcelona amb una Llei d'Ordenació Territorial no precisament consensuada. Vet aquí el que va deixar escrit Maragall a finals de 1986, fent menció explícita a la FAVB:

“S’ha treballat durant gairebé tres anys, amb els Consells de Districte, les entitats, la Federació d’Associacions de Veïns, i, evidentment amb tots els grups municipals. S’ha aconseguit l’acord de tots, i l’aprovació per unanimitat per part del Consell Plenari, com en el cas de la Divisió Territorial, es prou expressiva de la utilitat d’aquesta forma de treball. ¡Ja voldríem que a totes les institucions de Catalunya es fes el mateix! Aconseguir l’acord de tothom quan es tracta d’organitzar la ciutat o el país del futur, és la millor garantia que la feina iniciada tindrà continuïtat i que les possibilitats que s’obren amb aquests canvis es realitzaran”¹²¹⁹.

No obstant, i sense menystenir-les, cal tenir clar, sobretot en política, que sovint una cosa són les declaracions i una altra, les intencions de fons de les quals se’n deriven els fets. Així, i per seguir amb Pasqual Maragall, cobra interès el que va dir, el 1980, al seu col·laborador i filòsof Pep Subirós en una entrevista en profunditat per a la revista *Transición*, just un any després de la constitució del nou Ajuntament democràtic. Preguntat sobre la inquietud de les associacions de veïns pels pocs avenços en matèria de descentralització i participació ciutadana, Maragall va admetre implícitament la impossibilitat de seguir endavant fins a les últimes conseqüències amb la política d’esquerres imposada al govern municipal de transició de Josep Maria Socias Humbert:

---

¹²¹⁹ MARAGALL, Pasqual. “Presentació”, a AJUNTAMENT DE BARCELONA. *Normes Reguladores de l’Organització dels Districtes i de la Participació Ciutadana*, Ajuntament de Barcelona, 1987, Barcelona. Sobre els articles o capítols esmentats, vegeu específicament p. 4.

“La herencia es difícil porque el Ayuntamiento de transición, el de Socías, que no tenía legitimidad democrática y que no tenía autoridad moral ante el ciudadano lo que hizo fue leerse los programas de los partidos de izquierda, donde por ejemplo se insistía en la necesidad de mayores servicios sociales, y tiró por ahí, poniendo en marcha iniciativas como el Hospital del Mar, o los centros de planificación familiar, o las guarderías infantiles, etc., pero todo ello sobre unas bases financieras falsas, porque el gobierno central le dijo al ayuntamiento, vosotros id gastando y luego ya veremos. Así, en 1978, sobre un presupuesto ordinario de unos quince mil millones, la liquidación de deudas fue de ventidós mil trescientos millones y en 1979 lo mismo, sobre un presupuesto previsto de unos veinte mil millones, la liquidación de deudas se eleva a otros tantos. Es decir, el ayuntamiento hacía un presupuesto y al final se había gastado el doble. [...] Tenemos que plantearnos qué es lo que podemos sostener como ciudad y lo que no: por ejemplo esa guardería gratuita o ese centro de planificación familiar, que es de lo más avanzado en el mundo, no podemos mantenerlo si no es sobre la base de una cierta participación de los padres”¹²²⁰.

Més explícit encara, l'alcalde Narcís Serra va admetre a finals de la primavera de 1982 que l'Ajuntament democràtic, fins i tot un cop pràcticament desfet ja el Pacte de Progrés amb CiU i ERC¹²²¹, no podia “modificar profundamente la ciutat”. Simplement, deia l'alcalde, la podia administrar “en el marco de una política más gestora que programática”¹²²². Tot un gerro d'aigua freda a les aspiracions de transformació social i urbana de la transició que només s'aconseguiria emmascarar amb polítiques socialdemòcrates que finalment es demostrarien *lights*, quan no directament

---

¹²²⁰ SUBIRÓS, Pep. “La ruptura pactada. Entrevista con Pascual Maragall”, a *Transición*, núm. 19, any III (abril 1980), p. 39-40.

¹²²¹ La ruptura del Pacte de Progrés es consumiria formalment després de l'estiu de 1982, quan CiU i ERC, aliades al Govern de la Generalitat des que Jordi Pujol va guanyar les eleccions del 20 març de 1980, i després de mesos de desavinences enverinades per la tramitació de la LOAPA, deixarien l'equip de govern municipal per preparar amb les mans lliures la campanya municipal de 1983. Els regidors d'UDC Francesc Borrell, Ramon Martínez i Ignasi Thió ja havien abandonat el Pacte de Progrés a finals de 1979, tot criticant la “preponderància dels partits de classe”. I el tinent d'alcalde de CiU Josep Maria Cullerell ja advertiria, el març de 1980, amb motiu d'una vaga del transport i de les primeres eleccions al Parlament de Catalunya: “Per a nosaltres és molt difícil, per no dir impossible, continuar en un equip de govern on hi ha un partit [PSUC] que s'autoqualifica de lluita i de govern”. BARBETA, Jordi. “Crònica del primer Ajuntament democràtic del postfranquisme”, a *L'Avenç*, núm. 58 (març 1983), p. 68-73.

¹²²² SERRA, Narcís. “La gestión de Barcelona: un enfoque de la política municipal”, a *CEUMT. La revista municipal*, núm. 50-51 (maig-juny 1982), p. 57-61.

socioliberal. Però que, d'entrada, és ben cert que serien polítiques de reequilibri social i urbà en atendre o tirar endavant les obres, projectes i reivindicacions pendents als barris durant els anys 80 i que, encara que fos ja més per inèrcia que per convicció des de finals de la dècada, van allargar els seus efectes balsàmics fins al canvi de segle; pràcticament fins abans de l'inici de la crisi sistèmica del 2007, tal i com ha estudiat amb detall Marina Subirats¹²²³. Així recorda Narcís Serra l'evolució del moment històric:

“Al cap dels anys m’he reafirmat en la idea que va ser correcte que centréssim als barris les primeres inversions, perquè era impossible treballar en totes les direccions, però, a poc a poc, en vam adonar que l’Ajuntament no havia de limitar-se a fer el que li demanessin des del carrer, que Barcelona necessitava un projecte global, unes línies de futur, i això va ser l’invent dels Jocs Olímpics”¹²²⁴.

Sigui com sigui, i en paral·lel a la pèrdua de la legitimitat social derivada de la correlació de forces que va marcar la transició a Barcelona, la socialdemocràcia va tenir la sort o l’habilitat de recolzar-se en la legitimitat política, electoral, i, molt especialment, en el consens social forjat al voltant del projecte olímpic de 1992. Una idea, la de ciutat olímpica, llançada per Narcís Serra el 31 de gener de 1981 gairebé com a globus sonda¹²²⁵ (quan Juan Antonio Samaranch feia tot just mig any que exercia de president del COI), oficialitzada el 30 maig d’aquell any davant dels Reis d’Espanya

---

¹²²³ SUBIRATS, Marina. *Barcelona: de la necessitat a la llibertat. Les classes socials al tombant del segle XXI*, L’Avenç, 2002, Barcelona (edició en castellà a UOC).

¹²²⁴ IBÁÑEZ, Maria Eugènia. “Quatre alcaldes. Un diàleg amb J.M. Socias Humbert, Narcís Serra, Pasqual Maragall i Joan Clos”, a HUERTAS, Josep M.; MUSONS, Albert; MARISTANY, Gerard, i IBÁÑEZ, Maria Eugènia. *Barcelona. 30 anys de vida quotidiana*, Ajuntament de Barcelona, 2008, Barcelona, p. 36.

¹²²⁵ Narcís Serra va deixar anar la idea dels Jocs Olímpics la nit del 31 de gener de 1981 en una gala del diari *El Mundo Deportivo*, notícia a la que ni tant sols el diari generalista del Grup Godó va donar especial rellevància en relegar-la a una informació a tres columnes de la secció d’esports, a la pàgina 40, i precisament en el dia que *La Vanguardia* celebrava el seu centenari. Vegeu GARCÍA, Domingo. “Serra quiere que Barcelona sea sede de unos Juegos Olímpicos”, a *La Vanguardia*, 1/2/1981, p. 40.

(just la vigília de la desfilada militar, a Barcelona, del primer Dia de les Forces Armades després del cop d'Estat del 23-F)¹²²⁶ i que, en tot cas, no va ser una realitat tangible i popular fins a la nominació efectiva guanyada per la capital catalana, a Lausana, el 17 d'octubre de 1986. Però això no exclou –de fet, ho fa més rellevant- que, molt abans de consolidar-se el projecte olímpic i àdhuc abans de la gran majoria absoluta aconseguida pel PSOE a les eleccions generals d'octubre de 1982, l'encara alcalde Narcís Serra afirmés sense embuts, la primavera d'aquell any: “La etapa que se abrió a finales de 1979 difícilmente podría enfocarse como una etapa de aplicación de programas para modificar profundamente la ciudad. [...] Ya no se trata pues de programar a una ciudad en crecimiento –programar lo entiendo en el campo urbanístico, financiero y de servicios-, sino de gestionar una política de reequilibrio de las etapas anteriores y de funcionamiento correcto de los medios existentes”¹²²⁷.

Narcís Serra responia al·ludint als problemes de finançament local que tant bé detectava i obsessionaven Pasqual Maragall, però l'alcalde que advocava per “gestionar una política de reequilibri de les etapes anteriors” -no pas per governar i modificar profundament l'estructura social de la ciutat-, ni tant sols era capaç de pensar la realitat heretada en termes provisionals o d'acumulació de forces per a una transformació futura i més a fons de Barcelona. Narcís Serra reduïa les polítiques teòricament d'esquerres,

---

¹²²⁶ “El Alcalde pidió al Rey que apoye la candidatura de Barcelona como sede de los Juegos Olímpicos de 1992”, a *La Vanguardia*, 31/5/1981, Barcelona, p. 6. Sobre la coincidència simbòlica d'aquesta demanda amb la celebració del Dia de les Forces Armades a Barcelona després del 23-F, afegir dues consideracions. La primera, que l'organitzador del delicat esdeveniment per part de l'Ajuntament va ser el regidor i exmembre de la FAVB Lluís Reverter, en una actuació que es va revelar clau perquè l'any següent marxés amb Narcís Serra d'alt càrrec al Ministeri de Defensa. La segona és el fet, exemplificador de les pors de la transició i del canvi d'hegemonia en gestació a la ciutat, que entre les contradiccions sobre els canvis de nomenclàtor associats al canvi de règim a la segona meitat dels anys 70, i analitzant els que es van produir el 1939, no deixa de ser paradoxal que Barcelona no tingués una avinguda de l'Exèrcit fins el 1979, “per decisió del primer Ajuntament democràtic electe a la ciutat després de la mort del *Generalísimo de los Ejércitos*”. [FABRE, Jaume. *Els que es van quedar. 1939: Barcelona, ciutat ocupada*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003, Barcelona, p. 332].

¹²²⁷ SERRA, Narcís. “La gestión de Barcelona: un enfoque de la política municipal”, a *CEUMT. La revista municipal*, núm. 50-51 (maig-juny 1982), p. 57-61.

socialdemòcrates, a una simple millora de la qualitat de vida: “La política de gestión no ha de ser una finalidad en sí misma y más bien se ha de considerar como una opción que pone límite a la decadencia y que permite abrir una subsiguiente fase de programación. Quizás no programación de crecimiento, pero sí de una más grande dotación de servicios y de una calidad de vida mejor. El objetivo final de la política municipal tiene que ser éste”¹²²⁸.

Es fa difícil d'encaixar aquest plantejament de Narcís Serra per a Barcelona dintre dels límits del que es va anomenar durant la transició com a “ruptura pactada” i que, avui, un destacat dirigent socialista com Raimon Obiols defineix encara com un “procés híbrid”¹²²⁹. En qualsevol cas, sí que aquest plantejament de Narcís Serra coincideix o s'ajusta, pel que fa a Barcelona, al concepte de “etapa de consolidació” que el mateix exalcalde i exministre de Defensa teoritzava, en relació a la reforma de l'Exèrcit, com a posterior a la transició espanyola acabada el 1982 amb la victòria del PSOE¹²³⁰. Sembla

---

¹²²⁸ Ibidem.

¹²²⁹ Sense anar més lluny, el 1980, Pep Subirós, per a la revista *Transición*, va escollir “La ruptura pactada” com a títol d'una entrevista al primer tinent d'alcalde de Barcelona, Pasqual Maragall, en el seu primer any de mandat [SUBIRÓS, Pep. “La ruptura pactada. Entrevista con Pascual Maragall”, a *Transición*, núm. 19, any III, abril 1980, Barcelona]. I Raimon Obiols, el 2013, en la seva intervenció al III Col·loqui Internacional Memorial Democràtic, va exposar el seu concepte de transició híbrida: “A Catalunya, el carrer en bona mesura era nostre. La correlació de forces a Catalunya era clarament democràtica, popular, unitària, i va produir successius desbordaments del projecte de reforma gradual, del procés que es volia controlat des de Madrid. El resultat va ser un procés de transició híbrid en el qual Catalunya va empènyer perquè va lluitar contra el franquisme en avantguarda davant de tota la resta de pobles de l'Estat espanyol”. [Raimon Obiols, intervenció en una taula rodona al III Col·loqui Internacional Memorial Democràtic, notes de l'autor (Barcelona, 14/11/2013)]. En aquesta línia han treballat i s'han posicionat públicament autors com Carme Molinero i Pere Ysàs [Vegeu MOLINERO, Carme i YSÀS, Pere. “Antifranquismo y fin de la dictadura”, a *El País*, 12/2/2006, Barcelona (edició Catalunya), p. 3]. Per contra, autors de procedència acadèmica, geogràfica i ideològica tan diversa com Ignacio Sotelo i Joan B. Culla coincidien el 2013, en sengles articles periodístics, a voler desmuntar el mite de la transició consensuada, conclouent que hi va haver més pacte que ruptura i que el caràcter híbrid del procés potser no va ser tal, atès que, segons ells, el canvi polític va ser imposat pel règim franquista a la oposició. [Vegeu SOTELO, Ignacio. “El mito de la Transición consensuada”, a *El País*, 1/7/2013, Madrid, p. 27; i CULLA, Joan B. “Desmuntar mites”, a *Ara*, 22/9/2013, Barcelona, p. 35].

¹²³⁰ Narcís Serra, ponència al III Col·loqui Internacional Memorial Democràtic, notes de l'autor (Barcelona, 14/11/2013). Aquest mateix discurs sobre la consolidació de la democràcia com el primer repte dels socialistes és fixat com a eix principal a SOTO, Álvaro i MATEOS, Abdón. *Historia de la época socialista. España: 1982-1996*, Sílex Ediciones, Madrid, 2013. Vegeu, al respecte, PÉREZ GARZÓN, Juan Sisinio. “Desterrar los lastres del pasado”, a *El País. Babelia*, 6/7/2013, Madrid, p. 7.

prou evident que fins i tot abans de ser nomenat ministre de Defensa, el Narcís Serra alcalde ja pensava en termes *d'etapa de consolidació* quan va arribar a l'Ajuntament: no aspirava a cap altra transformació social o urbana que les que es van poder forçar durant els anys 70. I encara i així, ni tant sols va contribuir a consolidar-les totes sinó que, com hem vist, en termes de participació ciutadana i de relació amb el moviment veïnal, les va rebaixar. Per això no és estrany que diferents dirigents veïnals es manifestessin insatisfets amb Serra quan aquest va fer un primer balanç de mandat, el desembre de 1980. La síntesi és de la presidenta de l'AV Poble Nou, Marta Contente: "El Ayuntamiento no ha estado a la altura de lo que la ciudad esperaba de él"¹²³¹.

Amb prou feines mig any després, el 7 de juliol de 1981, en el context d'una campanya conjunta de la FAVB, CCOO i l'OCUC contra un augment de tarifes del transport públic i després que Narcís Serra ordenés, el 30 de juny, el desallotjament policial dels veïns i membres de la FAVB que protestaven al Saló de Plens perquè no se'ls concedia el dret a veu¹²³², l'executiva de la Federació de Barcelona del PSC va decidir abandonar la FAVB. Aquest trencament evidenciava les males relacions polítiques existents entre els socialistes, que ostentaven l'alcaldia, i la majoria del moviment veïnal de la ciutat. Anunciada amb una breu nota de premsa que acusava la FAVB de ser "una caja de resonancia de grupos que no tienen representación de carácter institucional"¹²³³, la decisió va ser contestada immediatament per la FAVB: "La junta directiva está absolutamente perpleja de que un partido político, el PSC, decida abandonar la Federación, puesto que nadie es miembro de la Federación como militante de un partido

---

¹²³¹ "Reflexió municipal. Cuatro versiones ciudadanas", a *Diario de Barcelona*, 14/12/1980, p. 7. A banda de Marta Contente, opinaven també Carles Prieto, Prudenci Sánchez i Andrés Naya.

¹²³² ESPERANZA A. "La Casa Gran no fomenta la participació ciutadana", a *Diario de Barcelona*, 7/7/1981, p. 6.

¹²³³ "El PSC abandona la Federación de Asociaciones de Vecinos", a *La Vanguardia*, 8/7/1981, p. 9.

político”¹²³⁴. El PSC va explicar la seva decisió amb una dura carta de dos fulls enviada a totes les associacions de veïns i mitjançant la revista *L’Opinió Socialista*, que va reproduir el text sota el títol “Los socialistas frente a la FAVB”. Entre d’altres arguments, que cal contextualitzar en els mesos immediatament posteriors al cop d’Estat del 23-F, s’acusava la FAVB de “fomenta[r] la desconfianza ciudadana en las instituciones democráticas” i de no tenir “voluntad de reforzar mediante la crítica responsable y constructiva nuestra frágil convivencia democrática”. I, més concreta i durament, s’acusava la FAVB de:

“Intentos sucesivos de darle a la FAVB contenidos políticos descaradamente partidistas (recordemos la ponencia propuesta para la asamblea de AAVV en Santa Coloma pidiendo el derrocamiento de la Monarquía y la instauración de la República), funciones propias de una sociedad totalitaria (pretensión de voto orgánico en los plenos) o privilegios de carácter corporativo (más derechos, más subvenciones) frente a otras realidades del movimiento asociativo, frente al conjunto de ciudadanos e incluso frente a quienes representan a la ciudad a través de la legitimidad de las urnas”¹²³⁵.

Mig any després, el PSC encara mirava d’argumentar internament la seva decisió donant veu al seu secretari de Moviment Associatiu i diputat abans que regidor de Barcelona, Juanjo Ferreiro¹²³⁶. Caldria esperar a l’1 de juliol de 1985 perquè el primer secretari de la Federació de Barcelona del PSC, Antoni Santiburcio, enviés una nova

---

¹²³⁴ “La Federación de AAVV replica duramente al PSC”, a *La Vanguardia*, 9/7/1981, p. 10.

¹²³⁵ Carta de la Comissió Executiva de la Federació de Barcelona PSC (PSC-PSOE) a les associacions de veïns de Barcelona (1981) i “Los socialistas frente a la FAVB”, a *L’Opinió Socialista* (2ª quinzena juliol 1981), p. 18.

¹²³⁶ Entre altres arguments, Juanjo Ferreiro explicava: “La caída del fascismo trastoca los papeles de estas entidades [AAVV]; las necesidades del país las habían convertido en plataformas de resistencia democrática. Esta situación se acaba, o queda atenuada, con las elecciones; los individuos más valiosos desaparecen para ocupar las nuevas responsabilidades, y permanecen básicamente los cuadros de las organizaciones extraparlamentarias. Estos aprovechan la dinámica reivindicativa propia de la etapa anterior, y a veces tienden a utilizar estas entidades como plataformas políticas frente a las instituciones”. FERREIRO, Juanjo. “Incidir en el movimiento ciudadano”, a *L’Opinió Socialista* (2ª quinzena desembre 1981), p. 20.

carta a totes les associacions de veïns anunciant “el retorno del PSC a la FAVB, haciendo una reconsideración histórica sobre la posición que nuestro partido decidió en el año 1981”. La carta adjuntava la resolució “El PSC per la reconstrucció del moviment associatiu veïnal de Barcelona”, aprovada per unanimitat el 20 de juny d’aquell any sota els auspicis de Joan Ferran, Francisco Martínez, *Chapo*, i Pep Martínez Barceló. Es va difondre fins i tot en anuncis en premsa i preparava, com veurem després, el terreny per situar a la presidència de la FAVB, el 1986, la militant socialista Margarita Rodríguez¹²³⁷.

Entremig, el 1982, la FAVB va celebrar el seu desè aniversari amb una castanyada a la plaça del Rei i amb l’exposició “Barcelona a cops”, inaugurada el 3 de novembre a les Drassanes i en el marc de la qual es va presentar la nova revista *El 29*¹²³⁸ i es van celebrar diversos debats¹²³⁹. Prèviament, el mateix 1982, la FAVB va canviar de

---

¹²³⁷ La resolució del PSC mantenia l’anàlisi que les associacions vivien una “crisi d’identitat” per “l’abandonament de gran part dels seus dirigents”, per “la dificultat per adaptar-se a la nova situació política” i per “oblidar el caràcter global de la ciutat, refugiant-se en el marc reduït dels barris i centrant en especial llur activitat en exigir de l’Ajuntament el compliment dels plans d’actuació i l’animació d’activitats de lleure”. Però, a diferència de 1981, apostava per impulsar el moviment veïnal: “En conseqüència els socialistes de la Federació de Barcelona, recolzarem i participarem activament en les Associacions de Veïns i en la FAVB, amb la voluntat d’aportar les nostres idees i iniciatives en el debat que l’esquerra està realitzant per tal de superar la crisi actual del moviment associatiu veïnal”. Vegeu “El PSC per la reconstrucció del moviment associatiu veïnal”, PSC, 20/6/1985, Barcelona. Vegeu també MERCADER, Jordi. “El PSC regresa a las asociaciones de vecinos cuatro años después de abandonarlas”, a *El País*, 22/6/1985.

¹²³⁸ Sense numerar, però considerat com un número 0 de *El 29* i, a la vegada, en funcions de catàleg de l’exposició “Barcelona a cops”, aquesta publicació feia un repàs històric als 10 anys de vida i lluites de la FAVB amb articles signats per Ignasi Riera, Carles Prieto, Antoni Julià, Agustí de Semir, Jordi Capdevila, Josep M. Huertas, J. Gutiérrez Álvarez, Maria Olivares, Felip Solé Sabarís, Rafael Castellanos i María Eugenia Ibáñez.

¹²³⁹ El cartell de participants als debats de “Barcelona a cops” incloïa el sociòleg Mario Gaviria, l’urbanista Eduardo Mangada, la geògrafa i historiadora Mercè Tatjer, els arquitectes Oriol Bohigas i Rafael Cáceres, el professor de Comunicació Miquel de Moragas i els periodistes Josep M. Huertas, Antonio Franco i Joana Uribe. Vegeu IBÁÑEZ, María Eugenia. “La Federación de Vecinos cumple su primera década”, a *El Periódico*, 13/10/1982; i MARTÍ, Pep. “La FAVB celebra su décimo aniversario”, a *El Noticiero Universal*, 1/11/1982. Coincidint amb l’efemèride, el sociòleg Pep Martí, que treballava de redactor a *El Noticiero Universal* i havia acabat l’any anterior la seva tesina “Relació entre associacions de veïns i partits polítics. Barcelona 1970-1980”, va publicar, entre l’estiu i el novembre de 1982, una sèrie de reportatges i entrevistes analitzant la història i composició del moviment veïnal. Pep Martí també va publicar un informe -elaborat a partir d’enquestes entre els visitants de l’exposició “Barcelona a cops” i dels comentaris de l’expresident de la FAVB Albert Pons Valón i de la recent doctorada Anna Alabart amb la tesi “Els barris de Barcelona i el moviment associatiu urbà”, premi Ciutat de Barcelona 1982- que

president: el ja aleshores exmilitant del PSUC Carles Prieto va ser substituït pel també exmilitant de Bandera Roja Prudenci Sánchez, acompanyat en una junta molt renovada per Iñaki Mingolarra, Carles Masip, Antoni Lecha, Josep Ramon Gómez¹²⁴⁰ i Trinitat Capdevila. Carles Prieto es va acomiadar el 21 de maig, davant d'una assemblea que va acabar en festa al Casal de Barri del Poble Sec, tot confessant: “El Ayuntamiento me ha hundido. He querido ser más fuerte que él, pero, al final, he de reconocer que me ha podido. Me rindo”¹²⁴¹. Però es va rendir combatent i donant titulars com aquest: “Al Ayuntamiento le molestan las asociaciones de vecinos”¹²⁴². La junta sortint de la FAVB, al seu torn, introduïa així el seu informe davant de l'assemblea veïnal del 21 de maig de 1982:

“En estos tres o cuatro últimos años, posiblemente algunos de los más difíciles de movimiento asociativo, hemos sido pocos los convencidos de que las AAVV no eran sólo, ni principalmente, un instrumento de lucha antifranquista, o la antesala de las butacas municipales. Ha habido pocos hombres y mujeres que creíamos que las AAVV eran ante todo un movimiento popular, autoorganizado, que tenía que existir y luchar por una sociedad y una ciudad más justa y mejor. Que los problemas no se solucionan sólo con votar, sino que hace falta la participación y la pelea cotidiana. Hemos visto muchas espaldas, muchas zancadillas, en nuestro trabajo, incluso por algunos que proclamaban su amistad a las AV.

Y esto lo decimos sin resentimiento, pero sí con indignación. Hoy tenemos un movimiento asociativo con muchas lagunas o insuficiencias, pero con la experiencia y la perspectiva de más de diez años a las espaldas y con un arraigo social y vitalidad, que suponen casi el único contrapunto, en muchos de los barrios de nuestra ciudad, a ese desencanto y esa pasividad que amenaza arrasarlo

---

concloïa que “el Ayuntamiento se desentiende del 56 por ciento de los problemas que son de su competencia y de los cuales los vecinos vienen pidiendo soluciones desde hace mucho tiempo”. Vegeu MARTÍ, Pep. “Falta resolver la mitad de problemas”, a *El Noticiero Universal*, 19/11/1982.

¹²⁴⁰ El president de l'AV Poble Sec Josep Ramon Gómez va sonar com a substitut de Carles Prieto; així ho va recollir la premsa, però finalment va ser Prudenci Sánchez. Vinculat al PSUC i dissenyador gràfic de professió, amb la seva dona Pilar Villuendas és l'autor de molts cartells veïnals, i també dels logotips de la FAVB, el PSUC i CCOO. Vegeu “La FAV dijo adiós a Carles Prieto”, a *Diario de Barcelona*, 23/5/1982, p. 5; i CASTIELLA, Txema. *Retrat d'un cartell*, Nous Horitzons, 2013, Barcelona.

¹²⁴¹ “La FAV dijo adiós a Carles Prieto”, a *Diario de Barcelona*, 23/5/1982, p. 5.

¹²⁴² VILALTA, Jaume. “Al Ayuntamiento les molestan las asociaciones de vecinos”, entrevista a Carles Prieto, a *Hoja del Lunes*, 1/3/1982.

todo. Nos indignan esos pontífices y sepultureros que en vez de arrimar el hombro en algo que también es su problema, quisieran preparar funerales innecesarios. A todos ellos quisieramos decirles aquí y hoy: estamos y seguiremos”.

El nou president, Prudenci Sánchez, es va estrenar també donant titulars (“El Ayuntamiento acalló la voz de los vecinos”¹²⁴³) i insistint en la necessitat d’implementar mecanismes reals de descentralització i participació ciutadana i reconeixent que la relació de la FAVB amb l’Ajuntament no era molt bona perquè Narcís Serra considerava les associacions de veïns com “un doble poder, capaz de disputarle el protagonismo en la gestión ciudadana”¹²⁴⁴. I, de fet, el manifest final “Som i serem”, inclòs en la revista-catàleg de l’exposició “Barcelona a cops”, que assenyalava des del títol com havia avançat la millora urbana en els darrers anys, insistia en això:

“Mentre subsisteixi la ciutat classista i desigual, hi hauran problemes, reivindicacions que cobrir [sic], hi hauran veïns i veïnes que s’agruparan per fer sentir la seva veu més forta cada dia i no tan sols cada quatre anys. Consolidar la democràcia és també potenciar les formes de participació autònoma en la gestió dels afers públics, és assumir des de l’Administració i sense desqualificacions el dret a la crítica de la proposta i fins i tot a les veus representatives en el mateix lloc on es produeixen les decisions públiques. No entendre-ho així és tenir una pobra, poruga concepció de la democràcia”¹²⁴⁵.

---

¹²⁴³ MARTÍ, Pep. “El Ayuntamiento acalló la voz de los vecinos”, a *El Noticiero Universal*, 3/11/1982.

¹²⁴⁴ Ibidem. Vegeu també CASTELL, Jaume. “Frías relaciones entre Ayuntamiento y AAVV”, a *La Vanguardia*, 4/11/1982, Barcelona, p. 23.

¹²⁴⁵ “Som i serem”, a *El 29. Publicació de la Federació d’Associacions de Veïns de Barcelona*, sense número, novembre 1982, Barcelona. Citat també per ANDREU, Marc i HUERTAS, Josep Maria. *Barcelona en lluita (el moviment urbà 1965-1996)*, FAVB, 1996, Barcelona, p. 32.

7.1. Crítica urbana, debilitats i resistències veïnals

El 1986 va ser un any important en clau interna de la FAVB. Va deixar la presidència de la Federació Prudenci Sánchez, l'històric dirigent veïnal provinent de Bandera Roja que el 1982 havia pres el relleu del comunista Carles Prieto. I va substituir Prudenci Sánchez la militant del PSC Margarita Rodríguez, acompanyada pels també debutants a la FAVB Pep Miró, Miguel Piza, Jordi Gasull, Albert Ricart i Tomàs Tortajada. Però l'elecció va anar acompanyada de polèmica, sobretot després que els socialistes, des del seu aparell partidista i governamental de Madrid¹²⁴⁶, intentessin fer una OPA partidista al moviment veïnal a tot l'Estat i que, a Barcelona, la Coordinadora d'Associacions de Veïns de Nou Barris es desmarqués temporalment durant uns mesos de la seva implicació a la FAVB, en desacord amb el que veïen com un intent de traslladar les dinàmiques partidistes i la correlació de forces polítiques municipal a la Federació¹²⁴⁷.

Aquesta maniobra finalment no va reeixir, però es podria prestar a malentesos el fet que també fos el 1986, concretament el 4 de juny, quan la nova presidenta de la FAVB i Jordi Borja, en representació de l'alcalde, van signar un conveni entre l'Ajuntament i la Federació que assegurava per primer cop "dotar econòmicament a la FAVB per poder finançar les infraestructures i personal adequats per complir la finalitat de defensa i assessorament dels veïns, de la seva qualitat de vida i dels drets del ciutadà i marcar les directrius que hauran de seguir les convenis futurs que es realitzin entre les AAVV de Barcelona amb els Consells de Districte". De fet, dos anys després de signar el conveni,

---

¹²⁴⁶ L'operació coincideix amb l'etapa de Joaquín Almunia com a ministre d'Administracions Públiques de Felipe González (1986-1991) i amb la creació de la CAVE, un dels líders clau de la qual va ser Fernando Martos, que va acabar enfrontat amb Marga Rodríguez i que convocava reunions per tractar qüestions de la confederació veïnal al seu despatx de la seu madrilenya del PSOE, al carrer Ferraz. Margarita Rodríguez, Andrés Naya i Pep Martí, entrevistes amb l'autor (Barcelona, 2013).

¹²⁴⁷ Per a una visió periodística superficial, vegeu CASTRO, José M. "Las asociaciones de vecinos de Barcelona, entre la discusión interna y el deseo de ponerse de moda", a *La Vanguardia*, 6/7/1986, p. 24.

va haver-hi acusacions creuades d'intent de compra de la FAVB entre Marga Rodríguez, Jordi Borja, Juanjo Ferreiro i altres regidors i dirigents socialistes com Joan Ferran¹²⁴⁸. I és que un dels punts del conveni de 1986 comprometia l'Ajuntament a incloure “una partida en el pressupost per subvencionar a la Federació”, que s'ha mantingut i renovat fins a l'actualitat, amb retallades i aportacions també de la Generalitat. Posteriorment, el conveni va incloure la cessió municipal del local actual de la FAVB al carrer d'Obradors, en règim de lloguer simbòlic, previ retorn gratuït de la Federació a l'Ajuntament d'un altre local concedit prèviament en règim de propietat i destinat finalment a centre educatiu del Barri Gòtic.

Obrint un petit parèntesi sobre el local de la FAVB, caldria aclarir que la Federació va deixar la seva seu social de l'Hotel Oriente a mitjan de 1978, gairebé al mateix temps que, amb el canvi de presidència d'aquell any, deixava també el seu despatx administratiu del carrer de Santa Anna, en un local professional d'Albert Pons Valón. El juny de 1978 la FAVB es va establir de lloguer en un local de la plaça Berenguer el Gran, 1 (al que va afegir, deu anys més tard, i provisionalment durant quatre anys, també un pis del número 23 de Via Laietana), fins que a finals dels anys 90 va poder ocupar la seva actual seu del carrer Obradors, 6-8. Mentre va estar a la plaça de Berenguer, a principis dels 80 va tenir problemes per afrontar successius augments del lloguer per part de la propietat (Francisco Javier Ribó Casals, Claramonte i Tió), que gestionava Fincas Bourgeois. Concretament, l'1 de juliol de 1980 es va notificar a la FAVB un increment del lloguer de 38.308 pessetes mensuals a 45.928. La FAVB hi va al·legar en contra i, el 14 desembre de 1982, va rebre un avís judicial de desnonament que no es va arribar a executar perquè en paral·lel, el 6 de desembre de 1982, el

---

¹²⁴⁸ Margarita Rodríguez, Joan Ferran, Jordi Borja i Andrés Naya, entrevistes amb l'autor (Barcelona, 2013). Vegeu també “Les associacions de veïns creuen que Borja i Ferreiro fan xantatge polític”, a *Diari de Barcelona*, 2/2/1988; “El Ayuntamiento niega que ponga condiciones políticas a la FAVB”, a *El País*, 3/2/1988; i “Ayuntamiento y FAVB se contradicen sobre el acuerdo de subvenciones a asociaciones de vecinos”, a *El Periódico*, 4/2/1988.

president Prudenci Sánchez havia arribat a un acord amb la propietat per pagar les mensualitats endarrerides. No deixa de ser una irònica casualitat històrica que el jutge que el 1982 va sentenciar el desnonament no materialitzat de la FAVB fos José María de Porcioles Sangenis, fill de l'alcalde José Maria Porcioles.

Tancat aquest parèntesi sobre el local de la FAVB, retornem al conveni de 1986. Un altre dels seus punts comprometia l'Ajuntament a instar la Generalitat que declarés la FAVB entitat d'utilitat pública, amb els conseqüents beneficis econòmics i eximents fiscals. Però aquest apartat, fruit d'una reclamació de finals dels anys 70 i en la que, el 1985, Prudenci Sánchez i Antoni Lecha havien insistit formalment amb sengles escrits a la Generalitat i al Ministeri de l'Interior, no es va acomplir. A data d'avui, la FAVB, tot i haver-ho demanat reiteradament, no ha estat declarada encara entitat d'interès públic¹²⁴⁹.

Convé ressaltar que, independentment del seu conveni amb l'Ajuntament i malgrat les hores baixes del moviment veïnal, durant els anys 80 i primers dels 90 va ser la FAVB, així com alguns dels seus incombustibles companys de viatge els qui, pràcticament en solitari, van mantenir viva la flama de la crítica urbana i social a Barcelona. Fins al punt d'arribar a *matar el Cobi*, en una expressió que analitzem al final d'aquest epíleg¹²⁵⁰, molt abans dels Jocs Olímpics de 1992. No d'una altra manera es poden qualificar les declaracions, actes i documents en contra del projecte olímpic que membres de la FAVB i destacades associacions de veïns van fer ja els anys 1983 i 1984, com veurem

---

¹²⁴⁹ Escapa a les intencions forçosament limitades d'aquest epíleg entrar a fons en l'anàlisi de la situació interna de la FAVB a partir de 1986. No obstant, sí s'aborda en algunes entrevistes dels annexos i, concretament i de manera extensa, en les de Margarita Rodríguez, Pep Miró, Andrés Naya i Joan Ferran. També es pot resseguir parcialment a ANDREU, Marc i HUERTAS, Josep Maria. *Barcelona en lluita (el moviment urbà 1965-1996)*, FAVB, 1996, Barcelona, p. 35-54; ANDREU, Marc; HERRANZ, Elia, i NAYA, Andrés (coord.). *Carrer. 15 anys / 100 números*, FAVB-Editorial Mediterrània, 2007, Barcelona; ANDREU, Marc (et al.). *1970-2010. 40 anys d'acció veïnal*, FAVB-Editorial Mediterrània, 2010, Barcelona; i a ANDREU, Marc. *Les veus del carrer. Barcelona i els moviments socials a partir de la revista de la FAVB (1991-2007)*, UB, 2007. Tesina DEA inèdita.

¹²⁵⁰ AMAT, Jordi. "Matar el Cobi", a *Culturas de La Vanguardia*, 19/6/2013, Barcelona.

després; o l'incipient moviment Tribuna Cívica Barcelona posat en marxa el setembre de 1988 pels dirigents veïnals o intel·lectuals barcelonins Manuel Vázquez Montalbán, Isabel Rueda, Carmina Roig, Jordi Gasull, Roser Argemí i Anna Alabart a rel d'un article del primer, publicat a *El País* amb el mateix títol que el d'una pel·lícula italiana de Francesco Rosi, del 1963, que denunciava l'especulació: "Las manos sobre la ciudad". Escrivia Manuel Vázquez Montalbán, a quatre anys vista dels Jocs Olímpics i just un any després d'haver publicat *Barcelones*:

“Esas instituciones [democràtiques] han absorbido a la en otro tiempo vanguardia crítica del porciolismo y han dejado a la ciudad sin vanguardia articuladora de la vigilancia social y no da esta ex vanguardia excesivas pruebas de conservar aquella sutileza escrupulosa con la que diseccionó el porciolismo haciéndole la autopsia en vida. Esa vanguardia ha pensado y está pensando por nosotros, pero sin nosotros, y no tiene enfrente una sociedad civil alertada, ni siquiera confiada en la bondad natural del hombre ni de los urbanistas. [...]

No está claro cómo el vecindario va a controlar directamente proyectos como los túneles, la villa olímpica y todo lo que le cuelga en la trastienda del Poble Nou, los cinturones... Si no está claro el procedimiento de participación, aún lo está menos qué asesoría especializada puede recibir el vecindario cuando la mayor parte de especialistas o están en el poder institucional que, como los sexos, son dos, o están razonablemente, insisto, razonablemente, en las colas de las concesiones a la espera de lo que pueda caerles. [...]

¿Qué hacer? Tal vez constituir cuanto antes una comisión de defensa de la ciudad, tan sabia, por supuesto, tan leal y legítima como los que tratan de modificarla. Una comisión compuesta por vecinos informados y por técnicos que no estén en ninguna institución ni en ninguna cola de concesiones”¹²⁵¹.

Esperonats per aquest text, les sis persones abans citades, autodefinides com a “persones vinculades d'una forma o altra als moviments socials urbans, presents a la reflexió crítica de la ciutat”, van convocar per carta un total de 66 persones a una reunió

---

¹²⁵¹ VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. “Las manos sobre la ciudad”, a *El País*, 1988.

a l'Artesà de Gràcia, el 28 de setembre de 1988¹²⁵². L'objectiu anunciat de la trobada era “intercanviar impressions” i “trobar la fórmula” per transferir “al conjunt dels ciutadans” unes preocupacions que incloïen com “reaccionar, per una part, a l'aparició de la cobejança especuladora de sempre, i d'una altra, a un cert fatalisme de la consciència social com si fos irremeiable que les ciutats creixin gràcies a l'especulació”. Consideracions que els convocants es feien des de la constatació de “la desarticulació de la consciència crítica de la societat civil” en plena etapa preolímpica i des de la voluntat de no obstaculitzar el “progrés inevitable ni de caure en un conservadurisme recelós aparentment progressista” però, alhora, amb la decisió de “no firmar cap xec en blanc *als especialistes* en ciutat i opinar amb el mateix dret que aquells que diuen que saben tot el que cal fer a Barcelona”.

La “fórmula” finalment trobada no va ser cap altra, a mig termini, que revitalitzar el moviment veïnal i la FAVB, contribuint a la vegada a superar l'intent de control de l'entitat per part dels socialistes, que la mateixa presidenta amb carnet del PSC, Marga Rodríguez, reconeix amb la perspectiva del temps:

“L'aparell de Barcelona [del PSC] em va avalar quan ja estava bastant consolidat, quan ja veien que estava consolidada [la meua candidatura]. El Joan Ferran i el [Francisco Martínez] *Chapo* em van ajudar moltíssim, però moltíssim. El que passa que no sé el per què em volien manipular, i d'això me n'he adonat després, compte, eh? Jo no n'era conscient, però com que jo anava al partit...

---

¹²⁵² Les persones convocades a la reunió del que es va batejar Tribuna Cívica Barcelona, el 28 de setembre de 1988, per part de Manuel Vázquez Montalbán, Isabel Rueda, Carmina Roig, Jordi Gasull, Roser Argemí i Anna Alabart van ser, segons consta en una relació alfabètica adjunta a la carta conservada a l'arxiu de la FAVB, les següents: Josep M. Alibés; Jordi Amat; Lluís Argemí; Enric Argullol; Carme Ballbé; Esther Cánovas; Lluís Cantallops; Jaume Carbonell; Jordi Carbonell; Carles Carnisser; Carles Carreras; Francesc Casares; Lluís Casassas; Cesc; Pere Comas; Albert Fina; Josep Fontana; Pep Fornes; Miquel Gómez; Joan Gomis; J. Anton González; Rafael Grassa; Manuel Herce; Pere Hereu; Josep M. Huertas; Maria Eugenia Ibáñez; Jordi Liguere; Enric Lluch; Jaume Lorés; J. Margalef; Mariano Meseguer; José M. Mena; Pep Miró; Victor Mora; Eduard Moreno; Ferran Navarro; Arcadi Oliveras; M. Lluïsa Oliveras; Magda Oranich; Teresa Pàmies; Octavi Pellissa; Antònia Pelauzi; Carles Pi Suñer; Núria Pompeia; Felipe Portabella; Tomàs Pou; Carles Prieto; Josep Quetglas; Raimon; Alfred Reixach; Manuel Ribas Piera; Estanislau Roca; Marga Rodríguez; Montserrat Roig; Joan Roig Plans; Jaume Rossell; Pepa Sala; Quim Sempere; Prudenci Sánchez; Moncho Sánchez Tabares; Vicenç Sanclemente; Joan M. Torras; Laura Tremosa; Núria [Trias] Vidal de Llobatera, i Paco Candel.

M'equivoqués o no m'equivoqués, jo deia 'jo tinc que ser jo; el partit és una cosa i el moviment veïnal és una altra'. Recordo les primeres vegades que tenia que escriure a la premsa i el Joan Ferran em deia: 'Ja t'ho escric jo'. I jo deia: 'I tu per què m'ho has d'escriure?'. 'No, jo t'ho escric perquè no sé què'. Llavors va haver-hi una temporada que, com que no em controlava, no tenia més remei que *apoyarme* perquè no tenia ningú més, però no va ser tot flors i violes. El Joan Ferran sí que és veritat que em va ajudar moltíssim a donar-li al coco, a fer reflexions polítiques; molt, molt em va ajudar. I em va ajudar molt també perquè jo estava a la Comissió del PSOE a Madrid de Participació Ciutadana, i ell quan va ser secretari de sectorials o una cosa així, va demanar incorporar-se, i es va incorporar, i em va ajudar molt"¹²⁵³.

Complementa i matisa aquesta versió la del dirigent socialista Joan Ferran, que és qui el 1985, juntament amb Franciso Martínez, *Chapo*, Pep Martínez Barceló i la pròpia Marga Rodríguez van fer que el PSC retornés a la FAVB i al moviment veïnal, que havien abandonat sorollosament el 1981. Així s'explica Joan Ferran:

“El nucli inicial d'allò érem: el Pep Martínez [Barceló], exBandera; el *Chapo*, Francesc Martínez; la Marga Rodríguez, [i] també col·labora amb això el Josep Munté, [...] el Gran Mestre de la Lògia a Espanya que va ser durant molts anys de l'Associació de Veïns de Collblanc, em sembla. Sí, sí, sí, era dels pocs que havia quedat com a president d'una associació de veïns. Un històric, que venia del Front Nacional de Catalunya, de l'ala més catalanista del PSC; *bueno* catalanista, independentista. Però aquest no teoritzava, aquí el que escribia els papers era el *Chapo* -la Marga no escribia papers, estava més de relacions públiques que de *mente pensante*- i el Barceló. [...] Això ho cuinem la federació de Barcelona del partit, més gent de sectorials del partit. Home, això [abandonar les associacions de veïns] ha estat un error; no podem deixar la societat civil i els moviments, hem de tornar. No amb un afany dirigista, sinó per necessitat que hi hagués un teixit associatiu important al país. El discurs que es fa no és un discurs de corretja de transmissió, fins i tot editem, jo edito a la federació de Barcelona un llibre sobre moviment veïnal que es fa sota el meu mandat com a secretari d'organització”¹²⁵⁴.

---

¹²⁵³ Margarita Rodríguez, entrevista amb l'autor (Barcelona, 6/2/2013).

¹²⁵⁴ Joan Ferran, entrevista amb l'autor (Barcelona, 24/1/2013).

El cas és que Marga Rodríguez, reelegida el 1989, ja va comptar aleshores amb la reincorporació de l'històric dirigent de Nou Barris Andrés Naya com a vicepresident de la seva junta, al costat de Pep Miró. I, en la pràctica, centrada com estava en la secretaria general de la CAVE a nivell estatal¹²⁵⁵, Marga Rodríguez va acabar deixant pas a una revitalització de la FAVB pilotada pel seu vicepresident Pep Miró. Provenent d'ambients catòlics, de Bandera Roja i del PSUC, en la tradició més clàssica del moviment veïnal, Pep Miró, malgrat tenir el suport del PSUC-IC, es va enfrontar al seu partit i al PSC en comprometre's a desvincular per sempre més l'elecció de la junta de la FAVB de qualsevol intent de control partidista¹²⁵⁶. Amb aquest plantejament, Pep Miró va generar més consens entre la pluralitat de les associacions de veïns de Barcelona per ser escollit president de la FAVB que no pas el candidat proposat pels socialistes i també històric de Bandera Roja, Pep Martínez Barceló¹²⁵⁷.

Mentre tot això succeïa, cal tenir present que dos dels convocants de la Tribuna Cívica Barcelona de 1988 també formaven o formarien part de la cúpula de la FAVB: Jordi Gasull, secretari de la junta presidida per Marga Rodríguez el 1986; i Roser Argemí, la presidenta que a mitjan anys 90 rellevaria Pep Miró després de posar en marxa el 1991,

---

¹²⁵⁵ Marga Rodríguez va exercir de secretària general de la CAVE en els seus inicis. Com a tal, i en la seva doble condició de dirigent del PSOE en l'àmbit del moviment ciutadà, la presidenta de la FAVB va recórrer molts municipis espanyols i va arribar a participar en congressos associatius mundials a Venezuela. Fins que el pes de l'organització veïnal estatal va acabar recaient directament en Madrid i en la figura del també dirigent socialista Fernando Martos, amb qui Rodríguez va acabar enfrontada dins i fora del partit, fet que la va acabar empenyent a deixar el moviment veïnal i a marxar de Barcelona a treballar a Canàries amb l'ajuda o influència de Pasqual Maragall. Margarita Rodríguez, entrevista amb l'autor (Barcelona, 6/2/2013).

¹²⁵⁶ Pep Miró, entrevista amb l'autor (Barcelona, 24/1/2013).

¹²⁵⁷ Després d'acostar-se al PSC a mitjan anys 80, Pep Martínez Barceló i Joan Ferran, sota l'ègida del responsable de la federació de Barcelona Antoni Santiburcio, van ser els artífex del retorn dels socialistes al moviment veïnal que havien abandonat a principis de la dècada. Ho exemplifica les cinc conferències sobre moviment veïnal que, entre l'11 de març de 1989 i l'11 de febrer de 1995, va celebrar el PSC, del qual Pep Martínez Barceló n'acabaria sent delegat de moviment ciutadà. I també redactor, conjuntament amb Isidor García Sánchez i Fernando Pindado, del projecte de Llei de Règim Jurídic de les Associacions presentat pel PSC, el 17 de gener de 1996, al Parlament de Catalunya. Vegeu PSC. *L'associacionisme ciutadà i els socialistes de Catalunya*, Edicions La Rosa de Barcelona, 1996, Barcelona.

amb Andrés Naya, la revista *La Veu del Carrer*¹²⁵⁸. De fet, i tot i que orgànicament era i és l'òrgan de la FAVB, aquesta publicació esdevindria ben aviat, en bona part, aquella avantguarda o comissió de defensa de la ciutat, conformada per veïns informats i tècnics independents, que reclamava Manuel Vázquez Montalbán a “Las manos sobre la ciudad”. La prova és que el número 10 de *Carrer*, el novembre de 1992, va ser un monogràfic titulat “La Barcelona de Maragall” a mode de *remake* del CAU de “La Barcelona de Porcioles” i en el que van col·laborar part dels convocats a la crida de 1988 i d'altres vells i nous companys de viatge del moviment veïnal¹²⁵⁹.

No obstant, així com el que s'acaba d'explicar demostra l'existència d'un fil conductor que durant els anys 80, i fins a la revitalització dels moviments socials urbans de la segona meitat dels anys 90, va enllaçar amb la tradició que el moviment veïnal i la FAVB havien representat als anys 70 i va mantenir viu l'esperit crític a escala de Barcelona (als barris també, però a un altre nivell i amb iguals o més altibaixos), seria injust no reconèixer que durant la Barcelona de Maragall (preolímpica, olímpica i postolímpica) hi va haver d'altres manifestacions crítiques i socials urbanes.

N'és un exemple des de la política perifèrica l'article que Joan Saura, antic dirigent veïnal de l'Hospitalet i, des de 1979, tinent d'alcalde pel PSUC en aquella ciutat, va signar a *El Periódico*, el febrer de 1983, sota el títol “Porcioles, Maragall i

---

¹²⁵⁸ Vegeu ANDREU, Marc. *Les veus del carrer. Barcelona i els moviments socials a partir de la revista de la FAVB (1991-2007)*, UB, 2007. Tesina DEA inèdita; i ANDREU, Marc; HERRANZ, Elia, i NAYA, Andrés (coord.). *Carrer. 15 anys / 100 números*, FAVB-Editorial Mediterrània, 2007, Barcelona.

¹²⁵⁹ El nucli coordinador de “La Barcelona de Maragall” -número 10-11 de *Carrer* publicat el novembre de 1992 i que el 1997 la CAVE editaria a Madrid traduït al castellà i en format de llibre- va ser: Anna Alabart, Ernest Alós, Marc Andreu, Roser Argemí, Mariano Meseguer, Ferran Navarro, Andrés Naya, Toni Ramon i Albert Recio. Els col·laboradors que van participar en la redacció o il·lustració dels diferents articles van ser: Lluís Acebo, Amèlia Acera, Amics de la Bici, Lluís Argemí, Mateu Balcells, Juan Belmonte, Juanjo Caballero, Esther Cànovas, Juli Carbó, Martí Cases, Joan Costa, Jaume Fabre, Juli Fontoba (Col·lectiu Agudells), Jordi Gasull, Josep Ramon Gómez, Josep Maria Huertas, Maria Eugènia Ibáñez, Lluís Martí, Salvador Martorell, Pep Miró, José Molina, Eduard Moreno, Xavier Moreno, Xavi Muniesa, Pere Nieto, Rafael Niubó, José Miguel Pajares (SOS Racisme), Ricard Pié, Tomàs Pou, Adelaida Prat, Juan Antonio Reyes, Mirora Roig, Juli Sabater, Ferran Sagarra, José Manuel Salgado, Pep Salvador, Montse Sintès (Càritas), Mercè Tatjer, Ole Thorson, Tomás Tortajada, Joaquima Utrera, Josep Valtierra, Àngel Valverde, Manuel Vázquez Montalbán, Jordi Vila-Abadal i Pau Vinyes.

l'Hospitalet". Tot i que s'hagi de llegir en clau preelectoral, just abans de les segones eleccions municipals democràtiques, les idees que es deriven del text extractat de Joan Saura -futur líder d'ICV i que el 2003 acabaria sent conseller de la Generalitat presidida per Pasqual Maragall- són molt reveladores. Perquè evidencien el canvi d'hegemonia en marxa a la ciutat, segons la periodització de Manuel Vázquez Montalbán, i perquè denuncien que la idea de gran Barcelona de Porcioles és, en essència, la que defensen tant els socialistes Narcís Serra i Pasqual Maragall com, des de la Generalitat, el president Jordi Pujol i el seu candidat a alcalde Ramon Trias Fargas:

“En los cuatro años de ayuntamientos democráticos hemos observado con sorpresa e inquietud cómo desde la alcaldía del Ayuntamiento de Barcelona se resucitaba no sólo la idea de la gran Barcelona sino también su práctica, de forma que ahora que finalizamos el mandato se ha puesto en evidencia que existe una línea de continuidad en la gestión de Porcioles, Serra y Maragall en el tema de la gran Barcelona. El programa de televisión del pasado 1 de febrero era, en este aspecto, paradigmático: Maragall y Porcioles coincidían, con matices secundarios, en la misma idea de la gran Barcelona. [...] No puedo dejar de senyalar que entre la idea de futuro de de Barcelona que manejan Serra y Maragall por una parte y Pujol y Trías por otra, no hay ninguna diferencia sustancial: ni socialistas ni convergentes defienden, propugnando este futuro, los intereses de futuro de los barrios, pueblos y ciudades, principales víctimas del porciolismo”¹²⁶⁰.

Un més després de l'article de Joan Saura, el 18 d'abril de 1983, era la junta de la FAVB, presidida per Prudenci Sánchez, qui va fer un dur comunicat de premsa denunciant la “conscient o inconscient rehabilitació de la imatge pública del Sr. Josep Mª de Porcioles, exalcalde franquista de Barcelona”. L'aparició de Porcioles en diferents mitjans de comunicació i la concessió d'una medalla per part de l'Ajuntament que presidia Pasqual Maragall va indignar la FAVB, que va repassar tota la trajectòria especulativa i corrupta de l'exalcalde franquista i va concloure: “No volem ni sentir

---

¹²⁶⁰ SAURA, Joan. “Porcioles, Maragall y l'Hospitalet”, a *El Periódico*, 15/2/1983, Barcelona.

parlar de la rehabilitació d'un personatge que en bona llei deuria haver estat jutjat i condemnat per les lleis democràtiques tal com fou condemnat en la consciència moral dels homes i dones dels nostres barris, de tot barceloní que es preci [sic] de cívic i democràtic". L'epíleg d'aquest episodi va ocórrer deu anys després, el 1993, quan el 3 de setembre d'aquell any va morir Porcioles i la FAVB va reaccionar sense complexos posant una irònica esquela d'última hora a la portada del número 18 de *Carrer* i recuperant, per al número següent, sense les censures amb què havia estat publicada tres anys abans a *La Vanguardia*, una entrevista feta a l'exalcalde per Eugeni Madueño. Entre d'altres coses, Porcioles hi reconeixia que en la seva època s'especulava amb el sòl i deia que no havia votat mai en democràcia però que, posats a escollir un alcalde, preferia Pasqual Maragall perquè tenia una visió de Barcelona molt semblant a la seva¹²⁶¹. Res de nou si tenim present que ja l'abril de 1982, en una entrevista de Josep M. Huertas i Jaume Fabre per a *L'Avenç*, Porcioles va manifestar la seva confiança en l'aleshores encara alcalde Narcís Serra. Però, contextualitzat i vist amb perspectiva, són molt reveladores algunes de les coses dites per Porcioles: "Jo vaig fer, però, el que creia que calia fer, i d'aquí uns anys es jutjarà si vaig actuar correctament. I crec que l'alcalde actual ho està fent molt bé. M'ha escrit, jo l'he escrit també, i té la meua confiança"¹²⁶². El 1993, la FAVB va denunciar, posant intel·lectuals, polítics i mitjans de comunicació a la secció satírica del *Quarto Fosc* de *Carrer*, les majoritàries i acrítiques lloes fúnebres rebudes per l'exalcalde franquista. Jordi Borja, que es va sentir interpel·lat, va respondre donant la raó a la FAVB mitjançant un article a *El Periódico*:

---

¹²⁶¹ Vegeu MADUEÑO, Eugeni. Entrevista a José María Porcioles a *La Veu del Carrer*, núm. 19 (novembre 1993), p. 5.

¹²⁶² FABRE, Jaume i HUERTAS, Josep M. "Porcioles, *ministre* de Franco a Barcelona", entrevista a *L'Avenç*, núm. 48 (abril 1982), p. 20.

“A este cuarto oscuro nos condenan los amigos de la revista *El Carrer*, de la Federación de Asociaciones de Vecinos de Barcelona (FAVB), a los autores de *La Gran Barcelona* y de *La Barcelona de Porcioles*. Fueron, hace más de 20 años, dos libros que criticaron con gran dureza y mucha seriedad –según *El Carrer* (¡gracias!)- la política del ayuntamiento que presidía Porcioles. Hoy la revista de la FAVB no entiende el silencio de sus autores. Silencio ante los elogios que recibió el señor Porcioles con ocasión de su muerte: “Gran alcalde” y además “catalanista”. Silencio de los que según *El Carrer* deberían ser hoy, de nuevo, los críticos de la Barcelona actual. Silencio de los que deberían haber reaccionado ante otro silencio: el que se ha cernido sobre los movimientos vecinales que se enfrentaron al porciolismo. Creo sinceramente que *El Carrer* tiene bastante razón. Sobre todo en lo que se refiere al juicio de la época de Porcioles”¹²⁶³.

Tornant a principis dels anys 80, i en una altra línia crítica més de caire cultural que política, social o urbanística, el periodista Félix de Azúa ja va alertar també de que alguna cosa no funcionava bé en una ciutat que perdia part de la llibertat i riquesa creativa guanyada durant els anys de la transició, tant per culpa de l’Ajuntament com de la Generalitat de Catalunya. De fet, Félix de Azúa va comparar Barcelona amb el *Titanic*, sense precisar quan trigaria a enfonsar-se. Val la pena reproduir els paràgrafs finals del seu article, publicat a *El País* el maig de 1982:

“El caso es que Barcelona está yéndose a pique. Que sus noches son cada vez más breves, y una tristeza de perdedores de Liga se va amparando en las Ramblas. Que esa insoportable ñoñería que los forasteros llaman *seny*, y que es un defecto de las capas más prehistóricas de la burguesía catalana, está acabando con la ironía, que es la única virtud del pueblo catalán que ha dado muestras de verdadero talento: la ironía es lo vivificante de Pla, de Foix, de Carner, de Brossa, de Ferrater, y corto por no ponerme pesado.

Dentro de poco esta ciudad parecerá un colegio de monjas, regentado por un seminarista con libreta de hule y cuadratín de madera, a menos de que las capas más vivas de la ciudad salgan de su estupefacción. Jaime Gil, en un célebre poema, habla de “estos chavas nacidos en el Sur” despreciados por sus patronos. “Que la ciudad les pertenezca un día”, grita bíblicamente, con un gesto de horror hacia la patronal que él tan bien conoce. Pero la astucia de los poderosos nos está

---

¹²⁶³ BORJA, Jordi. “El cuarto oscuro”, a *El Periódico*, 5/11/1993.

devolviendo la misa de doce en Pompeya, el paseo por la Diagonal, el verano en S'Agaró y la esquiva mirada de un proletariado tizado de hollín espiritual”¹²⁶⁴.

Si bé el toc d'atenció de Félix de Azúa era només intel·lectual i tenia poca relació amb la crítica emanada dels moviments socials i veïnals, d'altres manifestacions crítiques dels anys 80, moltes d'elles vinculades al món de la contracultura, sí tenien vasos comunicants amb algunes associacions de veïns o, si més no, amb l'activitat i la vida associativa dels barris populars. En aquest cas, i concretament pel que fa a l'anomenada Barcelona *punk* dels 80 -en el si de la qual i del moviment llibertari van aparèixer, a finals de 1984, a Gràcia, els primers okupes¹²⁶⁵-, no deixa de ser curiós o, fins i tot, simptomàtic, que la recuperació de la seva memòria s'hagi fet triant com a principal antagonista el president de la Generalitat Jordi Pujol i no els alcaldes de Barcelona¹²⁶⁶. Noms com el dibuixant Carlos Azagra -integrant de l'Equip Butifarra i pare de personatges a *El Jueves* com Pedro Pico i Pico Vena- i associacions i grups de joves de Nou Barris, Gràcia i Sants o de l'univers antimilitarista van ser nexes d'unió entre aquesta Barcelona *punk* i la Barcelona dels barris del moviment veïnal i la FAVB.

La candidatura olímpica de Barcelona, al seu torn, va unir en el recel o la crítica oberta gent del moviment veïnal i activistes d'altres moviments socials o col·lectius alternatius: de la Comissió Icària nascuda al Poblenou a diversos col·lectius juvenils, llibertaris, independentistes i d'extrema esquerra en diversos barris i al conjunt de la ciutat, molt minoritaris però força actius. Des de la nominació oficial olímpica, el 17 d'octubre de 1986, i enmig de l'omnipresent consens polític, mediàtic i social favorable

---

¹²⁶⁴ DE AZÚA, Félix. “Barcelona es el ‘Titanic’”, a *El País*, 14/5/1982.

¹²⁶⁵ Vegeu “Nacen en Barcelona los ocupa-pisos”, a *El Periódico*, 9/12/1984, portada; i “El colectivo Squat Barcelona pretende negociar con el Ayuntamiento el uso futuro del edificio ocupado”, a *El País* (edició Catalunya), 10/12/1984.

¹²⁶⁶ Vegeu JONI D. *Que pagui Pujol! Una crònica punk de la Barcelona dels 80*, La Ciutat Invisible Edicions, 2010, Barcelona.

a l'esdeveniment, la FAVB va evitar posicions quixotesques en contra dels Jocs Olímpics. El moviment veïnal no s'hi va oposar frontalment però, en la mesura de les seves forces, sí es va dedicar a fer de *pepito grillo* amb les grans obres del 1992, contraposant la Barcelona olímpica a la Barcelona dels barris i plantejant algunes batalles urbanístiques de pes, amb desenllaç desigual. Mentre a Nou Barris i al Poblenou la mobilització veïnal va aconseguir el soterrament parcial dels nous cinturons de ronda, per contra la FAVB, l'AV Poblenou, CCOO i altres col·lectius no van reeixir en la campanya perquè es destinés a habitatge social un mínim del 40% de la Vila Olímpica. En plena ressaca olímpica, el monogràfic de *Carrer* de "La Barcelona de Maragall", el novembre de 1992, va recollir i sintetitzar tot el coneixement crític acumulat per la FAVB, fins i tot des d'abans i tot de la nominació del 1986.

I és que, efectivament, entre 1983 i 1985, quan el projecte del Jocs Olímpics era només això, un projecte, la FAVB i el moviment veïnal ja *mataven el Cobi*. Un dels primers a fer-ho fou, el 16 de gener de 1983, el vicepresident de la Federació Iñaki Mingolarra, que, en una entrevista de valoració del mandat del recent nomenat ministre de Defensa, Narcís Serra, va donar aquest titular: "El proyecto olímpico de Serra consolidará la gran metrópoli"¹²⁶⁷. També va ser Iñaki Mingolarra, militant del MCC, qui, el 1985, es confrontava pels Jocs Olímpics en una enquesta de diari amb un dels primers (i oblidats) dirigents de la FAVB burgesa o *bombillaire*: Joan Gaspart Solves, presentat aleshores com a "hotelero, dirigente de AP en Catalunya y vicepresidente del FC Barcelona". Mentre Gaspart argumentava que "si conseguimos las Olimpiadas del 92, varias generaciones de barceloneses nos lo agradecerán, como nosotros agradecemos al barón de Viver su fe en la Exposición del 29", Mingolarra deia: "El panorama es

---

¹²⁶⁷ "El proyecto olímpico de Serra consolidará la gran metrópoli", entrevista amb Iñaki Mingolarra a *Egin*, 16/1/1983, p. 11.

oscuro, por no decir sombrío, ya estamos pagando los Juegos Olímpicos: el Ayuntamiento recorta, y casi anula, los gastos sociales (como no hay paro, ni mendicidad, ni barracas en la Perona, ni...)”¹²⁶⁸.

Altres vells coneguts del moviment veïnal dels anys 70 també van coincidir, en aquest cas amb postures més similars, en les primeres valoracions ciutadanes del projecte olímpic. Així, quan el novembre de 1983, l’Ajuntament, a través de la regidora Mercè Sala, el va presentar en una reunió a diverses entitats, el president de la FAVB, Prudenci Sánchez, va dir: “Se da prioridad a las grandes actuaciones, a las inversiones monumentalistas, olvidando a la periferia y dejando de lado la potenciación de una ciudad en la que dé gusto vivir”. I, tot i assegurar que la FAVB no qüestionava la celebració dels Jocs Olímpics a Barcelona, es preguntava: “¿No supondrán un sacrificio excesivo?”. En la mateixa reunió, l’exvocal de la FAVB i encara aleshores president d’Amics de la Ciutat, Miquel Esquirol, va qüestionar el cost del projecte olímpic i va coincidir en part amb Sánchez: “Nos parece triunfalismo porque, digan lo que digan, la realidad es que acabarán saliendo de los bolsillos de los barceloneses”¹²⁶⁹.

El 1984, el moviment veïnal va apujar el to crític qualificant el projecte olímpic de “porciolista” i obrint debats ciutadans sobre els interrogants que plantejava als barris¹²⁷⁰. Així, amb portada de l’Equip Butifarra i fotos de Kim Manresa, la Coordinadora d’AV de Nou Barris va editar el juny de 1984 un butlletí de 20 pàgines sota el títol “El distrito Nou Barris ante la Barcelona olímpica”. I la mateixa FAVB, el 22 de novembre de 1984, mentre Pasqual Maragall presentava la candidatura olímpica

---

¹²⁶⁸ “¿Está lista Barcelona para ser sede olímpica?”, a *El Periódico*, 3/3/1985, p. 6.

¹²⁶⁹ “La ‘precamiseta’ olímpica, criticada por todos”, a *Diario de Barcelona*, 16/11/1983, p. 6.

¹²⁷⁰ “El proyecto olímpico, calificado de “porciolista””, a *El Periódico*, 24/3/1984; “Según la FAVB, las Olimpiadas plantean muchos interrogantes”, a *El Periódico*, 23/11/1984.

al Parlament de Catalunya, va fer una roda de premsa exigint obrir un debat ciutadà per analitzar el projecte i les seves repercussions. Un debat que mai es va fer seriosament. Potser pel què, segons apuntava la periodista Mercedes Fuenzalida, deien els mateixos veïns:

“Reconocen que será un debate polémico porque “es fácil vender demagógicamente lo de la pequeña mejora del barrio”, pero entienden que se ha de informar a toda la población de que esa “es una visión muy cerrada” del asunto. Lo que se va a hacer, según Prudenci Sánchez, es “una operación de *marketing*” con la idea de la “gran Barcelona de Porcioles”, y contra esta concepción se ha de enfocar el debate y el análisis de la Barcelona-92”¹²⁷¹.

És en aquest context preolímpic, sumat al context polític que va envoltar la celebració del referèndum de l'OTAN i a les divergències de política municipal entre l'alcaldia socialista i la FAVB, que cal entendre l'animadversió amb la que el Govern Civil dels anys 80 va afrontar el paper de la Federació com a paraigua de moviments socials. Una primera topada es va produir la tardor de 1980, quan la FAVB va voler donar cobertura a les famílies dels anarquistes acusats pel *cas Scala* i va sol·licitar el permís per organitzar un festival musical de solidaritat, per recollir fons per a la defensa, al Palau d'Esports. Finalment no es va poder fer perquè el Govern Civil no va autoritzar-lo, cosa que la FAVB va denunciar públicament, el 26 de novembre de 1980, acusant les autoritats governatives de “no haver canviat gaire” des dels temps de la dictadura¹²⁷².

---

¹²⁷¹ FUENZALIDA, Mercedes. “Debate sobre la Barcelona Olímpica promovido por la Federación de Asociaciones de Vecinos”, a *Liberación*, 27/11/1984, p. 24.

¹²⁷² “En relació amb el Cas Scala, la Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona creu necessari informar a l'opinió pública que hem contactat amb els familiars dels acusats del ‘Caso Scala’ i, tenint present la seva precària situació econòmica cara a afrontar les despeses del judici, va recolçar l'acció dels familiars d'organitzar un recital de la cançó al Palau dels Esports amb la participació de tots els millors cantants catalans. Per aquest motiu la FAVB va sol·licitar el corresponent permís al Govern Civil, permís que fou denegat [...]. Davant la denegació del permís que va impedir la realització de l'acte musical, la FAVB vol precisar: [...] Que s'argumenta el caràcter multitudinari de l'acte i s'interpreta com a una possible coacció al Tribunal i inclús com a possible apologia del delictes. La qual cosa no admet comentari. Que també s'argumenta el risc innecessari i evident d'alteració de l'ordre públic amb el perill per a

Just tres anys després, amb el socialista Ferran Cardenal ja de governador civil, va passar el que fins aleshores no havia succeït mai, ni tant sols en els temps més complicats de la transició: la FAVB va ser denunciada pel mateix Govern Civil per incidents menors ocorreguts en una manifestació de la que ella havia demanat el permís. Concretament va ser per una marxa de torxes entre la plaça Universitat i el portal de la Pau convocada el 21 d'octubre de 1983, conjuntament per la FAVB i Justícia i Pau, sota el lema "Ni OTAN, ni bases ni euromíssils". Ja va ser insòlita la carta que el dia abans de l'acte Ferran Cardenal, signada del seu puny i lletra, va enviar a Prudenci Sánchez alertant la FAVB dels límits del dret de manifestació:

“Le significo que incumbe a los convocantes de la reunión, a quienes hubieren de dirigirla y a los representantes de las personas jurídicas promotoras del acto, el mantenimiento del orden interno durante el desarrollo del mismo, debiendo adoptar cuantas medidas sean pertinentes para evitar cualquier incidente de orden público o infracción de la normativa legal vigente, siendo los organizadores responsables de las anomalías que se produzcan. [...] Los componentes del servicio de orden deberán ser fácilmente identificables. No podrá modificarse el itinerario previsto sin previa autorización gubernativa y, en su caso, las pancartas y slogans, así como los lemas y consignas, deberán adaptarse igualmente a la legalidad vigente, ajustándose al objeto que la celebración del acto contemple”.

Però més sorprenent resulta encara la carta que, de nou Ferran Cardenal en persona, va enviar el 31 d'octubre imputant a la FAVB diverses infraccions administratives ocorregudes 10 dies abans, a la manifestació. Cap per violència urbana; totes relacionades amb l'exercici dels drets de manifestació i de llibertat d'expressió. La infracció més greu havia estat la crema d'una bandera dels EUA al monument a Colom.

I la resta eren per talls de trànsit no previstos, per consignes i pancartes antimilitaristes i

---

persones i béns. Això es comenta sol. [...] La prohibició de l'acte i la manera de procedir del Govern Civil ens pora a dues consideracions simples, la 1^a de les quals és que aquesta Institució Estatal no ha canviat gaire malgrat els nous temps i la 2^a, que el procedir concret en aquest Cas Scala és tèrbol al menys pel que fa a les explicacions donades. Compartim la preocupació dels familiars dels acusats, la indignació d'amplis sectors ciutadans i volem expressar la nostra disconformitat i protesta”.

independentistes i per l'aparició en la marxa de quatre estelades i un parell de banderes republicanes¹²⁷³. Tot un signe dels temps que estaven canviant.

Prudenci Sánchez, el president de Justícia i Pau, Joan Gomis, i el representant del Comitè Anti-Otan de Nou Barris van respondre Ferran Cardenal al·legant que la manifestació havia estat convocada legalment; que als organitzadors no els constava que es cridessin eslogans no acordats, “tots de caire pacifista antinuclear”, i que, en tot cas, les pancartes i consignes quedaven “dins el dret de lliure expressió i difusió d'idees reconegut a la Constitució”; i que els incidents finals s'havien produït “després de que es donés per finalitzat l'acte mitjançant els megàfons”. I conclouien: “Lamentem profundament el to del seu escrit pel que pot representar de limitacions i represàlies al ple exercici de les llibertats d'expressió i manifestació tan dolorosament aconseguits”. Efectivament, els temps havien canviat. O, en determinats aspectes, potser no tant. La prova és que l'octubre de 1984, quan el membre de la FAVB i destacat activista antimilitarista Salvador Llopis va ser retingut per la policia de forma irregular, el

---

¹²⁷³ “Le participo que, según informa la Jefatura Superior de Policía, no se ha cumplimentado por los organizadores de la manifestación las previsiones indicadas por este Gobierno Civil, pues en la manifestación se han cometido las siguientes infracciones respecto de las cuales se formulan los cargos que a continuación se describen:

Fueron exhibidas pancartas con los siguientes textos: “No al Consejo de Guerra de Jordi Puig. Ni Otan ni militares españoles. Comitès de Solidaritat amb els Patriotes Catalans”, los cuales no tienen relación alguna con el objetivo ni con los eslogans propuestos expresamente para la manifestación, tal como esta fué comunicada al Gobierno Civil. Se observaron dos banderas republicanas, una de las cuales, de gran tamaño, presentaba la siguiente inscripción: “No Otan ni Pacto de Varsovia, independència nacional. PCE (m-l)” y cuatro banderas separatistas catalanas. Slogans coreados fueron: “No queremos sociedad militar”, “Fuera la Ley Antiterrorista”, “No a los militares si a Terra Lliure”, “Militares y Policía la misma porquería”, “Queremos la tierra verde, militares a la mierda”. Al final del trayecto, gran parte de los manifestantes se concentraron en la Puerta de la Paz, coreando algunos de los lemas que se habían repetido durante el acto; momento que fué aprovechado por un individuo para ascender hasta una de las plataformas iniciales del Monumento a Colón, prendiendo fuego a una bandera Norteamericana, siendo largamente aplaudido por los presentes. Momentos más tarde, otro individuo, de unos 16 años, subió hasta el mismo lugar, instalando una bandera republicana junto a una de las estatuas. La manifestación carecía de servicio de orden interno, no obstante figurar en la preceptiva comunicación el compromiso de garantizarlo, y que habría podido impedir los hechos ocurridos”.

moviment veïnal va haver de recórrer a mecanismes de denúncia i solidaritat més propis de principis dels anys 70¹²⁷⁴.

El cas és que la FAVB, que el 18 de juny de 1983 ja havia convocat un acte anti-nuclear a Canaletes, va ser un dels paraigües organitzatius sota els quals es va agrupar el moviment pacifista i antimilitarista fins al referèndum de l'OTAN del 1986. L'exemple més emblemàtic és la gran cadena humana contra l'OTAN celebrada a Barcelona el 20 de maig de 1984, el permís de la qual va anar a càrrec de la FAVB. I també va ser la Federació qui, sis dies després, va aconseguir els permisos i la cessió del recinte del Born per al festival de clausura de la campanya Primavera per la Pau, en el que van actuar José Antonio Labordeta, Quico Pi de la Serra, Santi Arisa i Josep Tero.

No és tan estrany, doncs, que una i dues dècades després fos també la FAVB qui servís de paraigües legal i organitzatiu unitari a plataformes, actes i campanyes com les de solidaritat amb el moviment okupa després del violent desallotjament del cinema Princesa o la que va denunciar el Fòrum de les Cultures 2004, passant per la Campanya contra l'Europa del Capital i la Guerra que va convocar desenes de milers de persones a Barcelona el 2002. El paper contemporani de la FAVB com a catalitzador, aglutinador o facilitador de moviments socials tan importants com la Plataforma d'Afectats per les Hipoteques (PAH) o les mareas ciutadanes en protesta contra les retallades de l'Estat del benestar té les seves arrels en un paper històric que, originat en el context de la transició, poc o molt, millor o pitjor, el moviment veïnal no ha deixat de fer mai.

---

¹²⁷⁴ El 26 d'octubre de 1984 la FAVB va signar amb partits i organitzacions una petició d'entrevista amb el governador Ferran Cardenal per tal d'aclarir l'anomenat *cas Llopis*. Van signar la carta: FAVB, PCC, CNT, PSUC, LCR, MCC, ENE, NE, CSTC, CCOO, PCOC, ERC, USTEC, USOC, MOC, GAM, Coordinadora anti-Otan de Catalunya, Associació Catalana d'Expresos Polítics, Associació d'Educadors Especialitzats de Catalunya, Comissió pel Dret a l'Avortament, Cooperativa Éxodo, Associació per a les Nacions Unides a Espanya i Associació de Familiars i Amics dels Presos Polítics.

7.2. Model de ciutat, canvi d'hegemonia i fi del consens urbà

El procés viscut, des de 1979, amb els mecanismes de participació ciutadana i l'actitud hostil o de menyspreu que els alcaldes socialistes i molts regidors van tenir des de bon principi respecte la FAVB reflecteixen el canvi d'hegemonia política i cultural viscut a Barcelona des de la meitat dels anys 70 i fins a l'actualitat, quan és evident que fa temps que està trencat, que s'ha perdut el consens de la transició sobre el model de ciutat i de societat. “Sobre la base del consenso construido en el posfranquismo entre los socialistas y los excomunistas y diversos agentes sociales, se configuró el llamado *modelo Barcelona* –el que le puso el nombre fue Frédéric Edelman, en *Le Monde*- que cambió la ciudad, la sacó definitivamente el color gris de los años de la dictadura, dignificó las periferias, la abrió al mar y la colocó en el mapa del mundo. Pero no hay generación capaz de construirse dos veces una ciudad nueva, ni impulso político que pueda ser eterno, ni consenso social que dure indefinidamente. La ciudad es distinta, fruto, precisamente, de la renovación que este consenso posibilitó, los actores sociales también, el entronque de la ciudad tanto con el país como con el entorno ha cambiado y, por tanto, los lugares comunes ideológicos de aquel momento se han ido desgastando”, va escriure Josep Ramoneda, el 2011, després de l'elecció del nacionalista Xavier Trias com a primer alcalde no socialista de Barcelona des de la transició¹²⁷⁵.

En aquest mateix article insistia Josep Ramoneda en el que ja feia anys que defensava: el trencament del consens urbà es va evidenciar el 2004 amb l'oposició ciutadana al Fòrum de les Cultures. De fet, així ho va manifestar ell mateix en un dels diàlegs del Fòrum, l'11 de setembre de 2004: “Barcelona pudo llegar muy lejos gracias a las reivindicaciones de las asociaciones de barrios y a un equilibrio relativo de clases. Pero

---

¹²⁷⁵ RAMONEDA, Josep. “Del mausoleo al cambio”, a *El País*, 5/7/2011.

hoy la ciudad ha cambiado y ese modelo ya no sirve”¹²⁷⁶. I el trencament del consens ha anat a més tot i que, precisament per haver sortit Barcelona de la transició amb unes bases socials fortes per fer front al neoliberalisme hegemònic a Europa des dels anys 80, el seu influx va trigar més a notar-se. Així ho explica Josep Ramoneda:

“El Fòrum va ser un desastre perquè trencava mentalment amb el procés anterior: era creure’s que cremar molts diners en una gran festa major resoldria alguna cosa. I no: es necessitava un procés ciutadà, no grandiloqüent. Si els diners que es van enterrar al Fòrum –no parlo de la part urbanística, també perfectament millorable- per activitats s’haguessin distribuït per la política cultural barcelonina en 10 anys, hauria fet un salt extraordinari. Allà es va posar de manifest una fugida endavant perquè ja no se sabia on s’anava. I a partir d’aleshores ningú ha sabut reconstruir cap consens per fer un nou salt endavant. I el canvi d’administració a l’Ajuntament s’ha fet per esgotament de l’anterior, no perquè hi hagi un nou model de ciutat. En aquest moment no hi ha un projecte nou de ciutat, sinó un projecte de manteniment o gestió, però res que pensi Barcelona amb els termes metropolitans que li corresponen a l’escala actual de la ciutat i que entengui els canvis culturals i socials que hi ha hagut. [...] Quan hi ha un model d’èxit costa molt preveure que s’acabarà. Normalment això en política es resol amb una alternança que sigui realment alternativa i porti un projecte nou. En aquest cas no hi ha hagut alternativa; pura alternança. Però el que és evident és que Barcelona ha patit el que està patint tot el primer món: un canvi d’hegemonia cultural, ideològica i social. Des de que als anys 80 es posa en marxa la contrareforma neoliberal (expressió que no m’agrada perquè tinc un gran respecte pel liberalisme, una de les grans tradicions ideològiques), que és conservadora en allò moral i polític, triomfa i Barcelona no n’és aliena. La ciutat ha patit aquest canvi, potser una mica menys que altres, com Madrid, perquè ha tingut més capacitat d’aguantar perquè venia més forta, però ha patit la nova entrada de l’especulació urbanística descontrolada, la dispersió social i la ruptura dels vincles comunitaris cap a una societat més individualista. No vivim en una bombolla. En aquest moment la realitat és que hi ha hagut una inversió de les hegemonies ideològiques i culturals. Ara hi ha una hegemonia neoliberal en allò econòmic i conservadora molt instal·lada, accelerada a més pel discurs de la por”¹²⁷⁷.

---

¹²⁷⁶ PELLICER, Lluís. “Ramoneda anuncia el fin del “consenso urbano” en Barcelona”, a *El País*, 12/9/2004.

¹²⁷⁷ Josep Ramoneda, entrevista amb l’autor (Barcelona, 9/2/2012).

Hi ha autors que, com Marina Subirats, apunten al canvi d'hegemonia més o menys per la mateixa època que Josep Ramoneda però n'assenyalen com a factor determinant la creixent desigualtat social, descoberta cruament amb els efectes de la crisi sistèmica iniciada el 2007. Al mateix temps, Marina Subirats explica com es va mantenir tant de temps -prop de dues dècades que ella qualifica de "feliços 20 anys"- aquest consens social, urbà, en base a les dades empíriques de les successives enquestes metropolitanes. Un llarg període que, a Barcelona, Marina Subirats defineix pel pas de la necessitat a la llibertat, malgrat que no s'hagin reduït les desigualtats socials i entre classes sinó que, tot el contrari, en el seu balanç final s'hagin ampliat¹²⁷⁸. Vet aquí la reflexió d'una Marina Subirats que, entre 1993 i 2007, va tenir responsabilitats, com a directora de l'Institut de la Mujer i com a regidora, en governs socialistes a Madrid i a Barcelona:

“No ho vam fer bé, vam desaprofitar el temps, vam badar. No. A la primera part del llibre intento explicar lo molt que ha progressat aquest país, en tots els sentits. Hem progressat enormement. Al 2006 estàvem en la millor Barcelona metropolitana possible. Per què la classe treballadora s'ha enganxat a això? No perquè sigui idiota, sinó perquè era el que li servia. La classe treballadora ha tingut feina, ha tingut millors sous, ha pogut accedir a tenir un pis fins i tot en propietat i s'ha cregut una mica rica, ha tingut cotxe, alguns fills a la universitat, teles, neveres i tots els instruments possibles. Tothom té de tot però uns molt més i altres menys. Evidentment no estem en una societat igualitària, però el gran creixement econòmic permetia que fins i tot si els altres aconseguien acumular més beneficis, als de sota també els tocava una millora. I, per tant, s'adherien a aquest sistema, el defensaven, reivindicaven ser propietaris. Però estem en un moment en que això s'ha acabat”¹²⁷⁹.

Fins i tot hi ha qui, com és el cas de Jordi Amat, ha relacionat el canvi actual d'hegemonia cultural i política a Barcelona amb l'ascens del sobiranisme polític o

---

¹²⁷⁸ SUBIRATS, Marina. *Barcelona: de la necessitat a la llibertat. Les classes socials al tombant del segle XXI*, L'Avenç, 2002, Barcelona (edició en castellà a UOC).

¹²⁷⁹ Marina Subirats, entrevista amb l'autor (Barcelona, 8/2/2012).

l'auge del moviment social independentista al conjunt de Catalunya que, des d'una posició de força impensable abans del 2006¹²⁸⁰, fins i tot “dóna mostres de voler modificar el relat històric per recloure el catalanisme d'esquerres, encarnat en el *maragallisme* olímpic, en l'anècdota historiogràfica”¹²⁸¹. El que Jordi Amat resumeix de forma irònica i brillant com l'acció o l'efecte de “matar el Cobi” no deixa de ser un punt de vista interpretatiu interessant -que Agustí Colomines aplica fins i tot a Josep Ramoneda¹²⁸²- però que té un taló d'Aquiles important: oblida que van ser sectors significatius de la mateixa esquerra catalanista, i singularment els més vinculats al moviment veïnal, els qui ja van intentar *matar el Cobi* abans i tot de que la mascota de Mariscal nasqués. Ras i curt: potser sí que des del sobiranisme es tem que el record de la Barcelona olímpica distorsioni el relat que condueix a la independència de Catalunya, però el que en realitat distorsiona (que no vol dir necessàriament que entorpeixi) l'hegemonia cultural i política actual o, fins i tot, els projectes de les classes dominants, vagin en la direcció que vagin, és l'evocació de la ciutat dels anys 70 i dels combatius moviments socials que hi han sobreviscut.

La prova d'això rau en un text de Francesc-Marc Álvaro de la tardor de 2011 en què, ja amb hegemonia política de CiU tant a la Generalitat com a l'Ajuntament de

---

¹²⁸⁰ Se sol posar la reacció a la sentència contra l'Estatut del 2010; les consultes populars independentistes celebrades entre 2009 i 2011, i les grans manifestacions dels 11 de setembre de 2012 i 2013 com a fites en l'auge del sobiranisme a Catalunya. Però no es pot oblidar que va ser el 2008 quan l'aleshores encara líder d'ERC Josep Lluís Carod-Rovira va publicar l'assaig *2004. Que parli el poble català*. I tampoc es pot oblidar que el 18 de febrer de 2006 i l'1 de desembre de 2007 la Plataforma pel Dret de Decidir ja va convocar amb èxit (sobretot el 2007) dues manifestacions de signe clarament sobiranista i ideològicament transversal que van trencar l'hegemonia que fins aleshores, i des de la transició, havia tingut l'esquerra social, política i sindical a l'hora de convocar i treure la gent als carrers de Barcelona (amb les excepcions puntuals, si es vol, per més transversals, de la protesta contra la LOAPA i de les manifestacions de rebuig al terrorisme d'ETA). Sobre tot plegat, vegeu ANDREU, Marc. “La independència de Gramsci”, 11/9/2013, al bloc de *La Lamentable* [<http://lamentable.org/?p=12118>] i al diari digital *eldiario.es* [http://www.eldiario.es/catalunyaplural/independencia-Gramsci_0_174633098.html].

¹²⁸¹ AMAT, Jordi. “Matar el Cobi”, a *Culturas de La Vanguardia*, 19/6/2013, Barcelona.

¹²⁸² COLOMINES, Agustí. “Adéu, Renaixença, adéu”, a *VIA. Revista del Centre d'Estudis Jordi Pujol*, núm. 22, Barcelona, octubre 2013, p. 11-28 (i la referència, concretament, p. 20).

Barcelona¹²⁸³, però a expenses dels efectes de l'esclat del moviment 15-M i de que, per contra, encara hagués d'arribar el darrer impuls del sobiranisme transversal i del gran moviment social independentista dels mesos següents, el columnista de *La Vanguardia* es queixa que “l’hegemonia ideològica és una i l’hegemonia politicoinstitucional és una altra”. En bona part ho atribueix a que “l’axioma fals segons el qual el nacionalisme català és allò retrògrad oposat a una Barcelona que encarna la modernitat va permetre crear, amb diners públics, una sèrie de plataformes i pantalles potents per consolidar un domini ideològic a llarg termini”. Centrat en el que ell titlla a Barcelona de “debat d’idees impossibles”, Francesc-Marc Álvaro expressa preocupació pel fet que el declivi de la socialdemocràcia a la ciutat deixi pas a un discurs més nítida i radicalment d’esquerres amb vocació d’hegemonia cultural que pugui perpetuar el que defineix com a “veritable anomalia” de la capital catalana. A saber: la infrarepresentació “a la dreta dels valors socialdemòcrates, en l’espai on conviuen els principis democristians, liberals i conservadors”. I és per això que Francesc-Marc Álvaro denuncia el següent:

“Barcelona, la capital de Catalunya, una gran metròpoli europea, hauria de donar cabuda a un debat exemplar d’idees. La Barcelona oberta, [...] la que va ser punta de llança de la lluita democràtica a les Espanyes, la Barcelona cruïlla de sensibilitats i criteris tendeix, des de fa molts anys, al monòleg. Es tracta d’un monòleg ideològic en el qual les idees centrals d’una socialdemocràcia lenta de reflexos són substituïdes i desplaçades per un magma de discursos alterglobalitzadors, neollibertaris, neocomunistes, antiamericans, antisemites i antioccidentals. Tots aquests elements donen lloc a un confús brou antipolític i populista que obté part de la seva projecció gràcies a la sobrerepresentació de què gaudeix en els mitjans (sobretot els públics) i en els entorns acadèmics i culturals”¹²⁸⁴.

---

¹²⁸³ Vegeu al respecte, i com a contrapunt a una de les idees de fons expressades per Francesc-Marc Álvaro, l'article MUÑOZ, Jordi. “El desgast d’un vell model. Les eleccions municipals a l’àrea metropolitana de Barcelona”, a *L’Avenç*, núm. 370 (juliol 2011), p. 10-11.

¹²⁸⁴ ÀLVARO, Francesc-Marc. “Barcelona, un debat d’idees imposible”, a *Barcelona Metròpolis*, núm. 84 (tardor 2011), p. 4-5.

La crida a “recuperar l’esperit *burgès* de Barcelona” que el 2008 va fer, des del Cercle d’Economia, l’empresari i exministre Josep Piqué complementa aquesta visió que, en definitiva, i deixant de banda l’element sobiranista, el que reivindica és acabar de prendre del tot l’hegemonia que l’esquerra i els moviments socials, amb tota la seva complexitat i contradiccions internes, poguessin conservar a Barcelona. Estratègia que requereix desplaçar o reemplaçar com a actors urbans influents els moviments socials per una *societat civil* més d’ordre i, encara més important, acabar pràcticament amb qualsevol vestigi de lideratge o d’iniciativa pública que pugui condicionar els interessos privats. Així ho reclamava Josep Piqué: “Que tornin les iniciatives des de l’anomenada *societat civil* que, en el seu moment, va protagonitzar les Exposicions Universals, les grans iniciatives culturals –des del Liceu fins al Palau de la Música- o els grans reptes urbanístics de Barcelona. Incloent fins i tot la participació activa i estratègica en fenòmens liderats des dels poders públics, com els Jocs Olímpics o la mateixa reconstrucció del Liceu. La *burgèsia catalana* ha estat allí i així se l’ha reconeguda”. Després de preguntar-se “i ara, on està?”, Josep Piqué raonava que per a la burgesia catalana era “indispensable desenganxar-se del poder polític” i aconseguir que aquest no el condicionés “més enllà de l’escrupulós respecte a les institucions democràtiques”. I conclouia: “Confiam en nosaltres mateixos. I en la nostra capacitat de fer *grans* coses. Les hem fet en el passat. Barcelonins, catalans i espanyols hem fet grans coses. Recuperem la Barcelona *burgesa*. I diguem al món polític que estem aquí. Disposats a ser el que vam ser. Una societat liberal i oberta al món”¹²⁸⁵.

---

¹²⁸⁵ PIQUÉ, Josep. “Enyorança de la ciutat burgesa”, a *Barcelona Metròpolis*, núm. 71 (primavera 2008), p. 4-5.

Aquesta crida a recuperar la Barcelona burgesa s'emmarcava en una reflexió que el director general del Cercle d'Economia, Jordi Alberich, aprofundia al costat de Josep Piqué. En síntesi: malgrat el paper positiu de la *societat civil* econòmica catalana a partir dels anys 60 del segle XX, durant el període democràtic va haver d'assumir (i gairebé patir, s'insinua) una actitud generalitzada de subordinació als poders públics, una dinàmica que, no obstant, s'estaria modificant a principis dels segle XXI. Recolzant en cites i idees de Víctor Pérez Díaz i Jaume Vicens Vives, Jordi Alberich sostenia que “una anàlisi objectiva de l'actuació global de la societat civil durant els trenta anys de vida democràtica a Espanya ha de posar de manifest una actitud generalitzada de subordinació de la societat civil als poders públics”. Segons ell, havia estat “habitual que fins i tot les entitats més representatives de la societat civil s'hagin autolimitat en les seves ambicions, manifestant una actitud d'excessiva condescendència amb el poder polític. Una actitud que es podia entendre en els primers anys de la transició democràtica, quan l'aposta del conjunt de la societat era reforçar els partits polítics per consolidar-los com a eixos essencials de la vida democràtica”¹²⁸⁶. Ras i curt: el poder públic a la ciutat, en dictadura o democràcia, és un destorb per a la iniciativa privada i determinada societat civil només accepta subordinar-s'hi en situacions excepcionals.

Als antípodes d'aquesta visió, no són pocs els autors, i en especial alguns analistes del *model Barcelona* des de diferents perspectives acadèmiques, els que sostenen que el canvi d'hegemonia cultural a Barcelona ja ve d'abans, no de l'eclosió sobiranista, del fracàs del Fòrum 2004 o del triomf del neoliberalisme, sinó fins i tot d'abans de la forja del consens que l'Ajuntament, els governs socialistes, els mitjans de comunicació i les classes dominants van bastir entre la ciutadania al voltant dels Jocs Olímpics de 1992.

---

¹²⁸⁶ ALBERICH, Jordi. “A la recerca d'un nou espai d'influència”, a *Barcelona Metròpolis*, núm. 71 (primavera 2008), p. 59-61.

De l'arquitecte Josep Maria Montaner al geògraf Horacio Capel, passant per l'antropòleg Manuel Delgado i el sociòleg i activista autònom Ivan Miró, tots coincideixen a detectar un punt d'inflexió en la manera de percebre i construir la ciutat abans del 1992. Punt d'inflexió fàcil de detectar ja el 1986, quan el projecte olímpic va imposar un canvi d'escala en les prioritats urbanístiques i, en el camp ideològic, fins i tot abans, cap al final mateix del procés de transició espanyola, entesa aquesta estrictament en el sentit més polític¹²⁸⁷.

Ara bé, el màxim exponent (per brillant i pioner) d'aquesta idea és Manuel Vázquez Montalbán. És ell qui sosté que el consens sobre la idea de ciutat democràtica i socialitzant sorgida de l'antifranquisme i la transició –“el proyecto cultural y político dominante entre 1939 y 1982, una larga marcha al servicio del sueño de una ciudad basada en la participación, abierta, plural”, que “ya casi existía *la ciudad democrática* en vida de Franco, un tanto esquizofrénicamente, es cierto, pero estaba allí a la espera de poder elegir democráticamente al alcalde y criticarlo libremente”- es va trencar en algun moment indeterminat entre la victòria electoral del PSOE del 1982 i la celebració del referèndum de l'OTAN del 1986¹²⁸⁸. L'any, també, de l'entrada d'Espanya a la Comunitat Econòmica Europea. I, precisament, l'any en que les normes de participació ciutadana de Barcelona es van aprovar, definitivament, després de la nominació olímpica, que, com hem dit, va marcar un significatiu punt d'inflexió en el model de

---

¹²⁸⁷ Vegeu MONTANER, Josep Maria. “La evolución del Modelo Barcelona (1979-2002)”, a BORJA, Jordi i MUXÍ, Zaida (coords.). *Urbanismo en el siglo XXI: una visión crítica*. Bilbao, Madrid, Valencia, Barcelona, UPC, 2004, Barcelona; CAPEL, Horacio. *El modelo Barcelona: un examen crítico*, Ediciones del Serbal, 2005, Barcelona; DELGADO, Manuel. *Elogi del vianant. Del 'model Barcelona' a la Barcelona real*, Edicions de 1984, 2005, Barcelona, i *La ciudad mentirosa. Fraude y miseria del modelo Barcelona*, Catarata, 2007, Madrid; i LEIVA, Enrique; MIRÓ, Ivan; i URBANO, Xavier. *De la protesta al contrapoder. Nous protagonismes socials en la Barcelona metropolitana*, Virus, 2007, Barcelona.

¹²⁸⁸ Vegeu VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. *La literatura en la construcción de la ciudad democrática*, Mondadori, 1998, Barcelona. I concretament, per a les cites, p. 71 i 107. El mateix autor ja havia deixat constància prèviament, una dècada abans, de l'hegemonia guanyada pel moviment de barris a VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. *Barcelones*, Empúries, 1987, Barcelona, p. 206.

ciutat, en la manera de fer urbanisme, especialment als barris. I un any, 1986, en que la victòria del sí al referèndum de l'OTAN i el manteniment d'Espanya a l'Aliança Atlàntica van deixar fractures i frustracions arreu de l'Estat; sobretot en l'àmbit de l'esquerra i dels moviments socials i, molt especialment, al conjunt de Catalunya, on va guanyar el no¹²⁸⁹. Fractures i frustracions que també van aparèixer en el moviment veïnal que, com hem vist, el 1986 va intentar ser guanyat per a l'hegemonia socialdemòcrata aleshores en el poder a Espanya i a Barcelona. Però, com també hem apuntat, un cop més la capital catalana va mantenir una dinàmica independent i el moviment veïnal incardinat en la FAVB, amb totes les seves limitacions, herències i potencialitats, i en ple context i acrític consens olímpic, va conservar viu el seu esperit crític. I això és, precisament, el que li permetria recuperar musculatura social i presència pública, al costat de nous actors i moviments socials, a partir de la segona meitat dels anys 90.

---

¹²⁸⁹ A la circumscripció de Barcelona, el no a l'OTAN es va imposar amb un 50,71% de vots negatius en el referèndum celebrat el 12 de març de 1986.

8. Conclusions: El ‘model Barcelona’ de la transició

Ruptura catalana, referent espanyol i hegemonia gramsciana

“El auge y la caída de los movimientos sociales marca la expansión y la contracción de las oportunidades democráticas”

Charles Tilly (*Los movimientos sociales, 1768-2008*, Crítica, 2010, Barcelona)

Dos documents històrics contemporanis, coetanis de l'any 1976, exemplifiquen, recullen i simbolitzen bona part de les conclusions a les que arriba aquesta tesi doctoral. El primer document és la portada del número de gener de 1976 de *Nuestra Voz*, la revista de l'Associació de Veïns del Turó de la Peira, que convocava a la manifestació per l'amnistia que la FAVB i el moviment veïnal, exercint de paraigua de l'Assemblea de Catalunya, va organitzar l'1 de febrer d'aquell any a Barcelona. Un fet que esdevindria, amb la seva capvuitada del diumenge següent, el desafiament català internacionalment reconegut que va demostrar que el carrer no era del reformisme franquista de Manuel Fraga i Rodolfo Martín Villa, sinó de l'oposició democràtica i d'esquerres, organitzada com a moviment popular amb voluntat rupturista. El butlletí veïnal del Turó de la Peira cridava a manifestar-se exhibint en portada dos testimonis gràfics aconseguits expressament per a l'ocasió i per a aquella publicació: uns comentaris signats, respectivament, pel sacerdot catalanista Lluís Maria Xirinacs i el seu company *capitaine de la pau* Ferran Garcia Faria, en vaga de fam davant de la presó Model de Barcelona, i pel sindicalista comunista i líder estatal de CCOO Marcelino Camacho, empresonat al centre penitenciari de Carabanchel, a Madrid, de resultes del Procés 1001. Probablement no existeix una síntesi més perfecta del que va ser aquell moment històric: la portada de

la revista veïnal d'un barri obrer barceloní amb molta població d'origen immigrant com el Turó de la Peira agermanant, sense complexos i pel mateix objectiu polític, les figures -si es vol, contraposades o complementàries- de Lluís Maria Xirinacs i Marcelino Camacho. Fins a l'extrem que Xirinacs parlava clar i català de "fer una societat de companys, una societat d'homes sense privilegis i sense opressions" i Camacho deia, en castellà, que "la Amnistía y las libertades democráticas y nacionales ya casi se tocan".

L'altre document que simbòlicament recull o avala les conclusions d'aquesta tesi doctoral és encara més contundent, per la seva força audiovisual: ens referim als aproximadament 20 minuts inicials de la pel·lícula de Pere Portabella (amb música de Carles Santos i guió d'Octavi Pellissa) *Informe general sobre unas cuestiones de interés para una proyección pública*. El pas, en imatges i so, de la duresa de la pedra del Valle de los Caídos a les corredisses entre cotxes i policies dels manifestants per l'amnistia a la Barcelona de febrer de 1976, on una de les primeres pancartes que apareix filmada diu textualment "Amnistía. Vecinos de L'Hospitalet", exemplifica gairebé de forma sublim la ruptura que el moviment social urbà va propiciar a Barcelona. I, de retruc, arreu d'Espanya: no és casualitat que les seqüències d'imatges dels manifestants a Barcelona, el febrer de 1976, s'encadenin amb les de la també multitudinària manifestació veïnal per l'amnistia, contra l'encariment de la vida i per la legalització de les associacions de veïns del carrer Preciados, a Madrid, el juny d'aquell mateix any. Un altre moment del film de Pere Portabella, la reunió que mitja dotzena d'obriers tenen en un pis d'un barri de Santa Coloma de Gramenet, il·lustra també el moment històric i una determinada hegemonia cultural, en el sentit gramscian, que va relligar les reivindicacions i somnis de democràcia i socialisme amb el debat sobre l'encaix de Catalunya i la resta de nacionalitats històriques en el futur Estat espanyol democràtic, que es desitjava federal. Finalment, hi ha un tercer moment de la pel·lícula, el final

d'*Informe general*, en el que una àcida crítica a la Monarquia en la figura d'Antoni de Senillosa i la seqüència immediatament posterior, la que dona pas als crèdits, amb Montserrat Caballé cantant al Palau de la Música, adquireix avui valor de metàfora anticipatòria de com es troba el país i la democràcia gairebé quatre dècades després: amb una nova crisi de final de règim que posa en qüestió tot el model d'Estat sorgit de la transició, i entre nombrosos escàndols de corrupció. Un d'aquests, amb epicentre al Palau de la Música i que implica el partit hegemònic de la burgesia i el nacionalisme a Catalunya des de la transició i fins el 2013, la CDC de Jordi Pujol, és un cas de corrupció que en aquests moments està pendent de judici i que, precisament, té a la FAVB personada com a actor que exerceix l'acusació popular¹²⁹⁰. És partint d'aquest múltiple simbolisme documental, el que aporten la revista de l'Associació de Veïns del Turó de la Peira de gener de 1976 i l'*Informe general* del cineasta i portaveu de l'Assemblea de Catalunya, Pere Portabella, que es poden introduir les conclusions d'aquest treball de recerca històrica. Vegem-les.

Durant els anys 70 del segle XX, la Barcelona dels barris i les seves classes populars, organitzades en associacions de veïns i articulades amb d'altres actors socials en un potent moviment ciutadà liderat, des del 1974, per la FAVB, van protagonitzar un procés rupturista de transició de la dictadura a la democràcia únic, específic i singular; no modèlic però sí model a seguir o aprofundir, per alguns, i a combatre o diluir, per d'altres. Les associacions de veïns i el moviment ciutadà de Barcelona –que amb molt poc temps van ocupar i hegemonitzar l'estructura legal de la FAVB, creada el 1972 per la burgesia catalanista i sectors afins al poder local franquista precisament amb la intenció, fracassada, de contenir l'esquerra veïnal organitzada als barris- van lluitar eficaçment contra la dictadura franquista en el món local. Una lluita que va tenir efectes

---

¹²⁹⁰ Vegeu FAVÀ, Maria. “La Favb vol que sàpiga tot del Palau de la Música”, a *Carrer*, núm. 130 (desembre 2013), p. 6-7.

nacionals i estatals i que va contribuir a imposar el que Andreu Mayayo ha definit com a ruptura catalana. Expressada en la victòria de les forces d'esquerra i catalanistes a les eleccions de 1977 i en la reinstauració de la Generalitat de Catalunya i el retorn de l'exili del president Josep Tarradellas -únic enllaç institucional de la transició democràtica amb la legalitat republicana d'abans del franquisme-, la simbòlica ruptura catalana va tenir a Barcelona una derivada rupturista real, més tangible, en l'àmbit polític de la ciutat i en les transformacions socials i urbanes dels anys 70 i 80.

De fet, i malgrat la seva posterior deriva, involució o procés de desdemocratització, el que podem anomenar ruptura barcelonina o metropolitana, dels barris, va constituir, en origen, la llavor del consens urbà i la forma de fer ciutat que després es coneixeria internacionalment com a *model Barcelona*. Més enllà -de fet, abans- de la transformació urbana facilitada de forma innegable pels Jocs Olímpics de 1992, van ser les importants victòries polítiques i contrapartides socials per als barris i les classes populars de la ciutat que el moviment veïnal va aconseguir durant els anys 70, en detriment dels interessos de les classes dominants i sectors de la burgesia, el que va possibilitar, precisament, avançar cap a un determinat model de ciutat. Una idea o model de ciutat que seria inexplicable sense l'hegemonia inicial d'una cultura política urbana i ciutadana molt lligada a la Barcelona dels barris.

Aquest moviment ciutadà no tant sols va aconseguir la insòlita destitució de dos alcaldes franquistes: José María Porcioles, el 1973, i Joaquim Viola, el 1976. Aquest moviment ciutadà va aturar o condicionar grans projectes especulatius o urbanístics com el Pla de la Ribera i la revisió del Pla Comarcal (l'encara avui vigent Pla General Metropolità); va marcar també, entre 1977 i 1979, l'agenda política i programàtica de l'alcalde de transició Josep Maria Socias Humbert; i va forçar l'Ajuntament a fer una considerable acumulació o reserva estratègica de sòl públic urbà per a serveis i

equipaments. En definitiva, el moviment ciutadà de Barcelona va obtenir notables concessions d'un poder polític autoritari però feble -per corrupte, ineficient i deslegímat- i d'un capitalisme immobiliari, industrial i financer que, durant un període aproximat d'una dècada, va estar molt condicionat per la pressió social al carrer i per la por d'un incert futur polític democràtic. Una idea de democràcia que, a mitjan dels anys 70, va arribar a tenir horitzons revolucionaris o socialitzants, almenys en el món local urbà. I com a mínim fins que, entre 1979 i 1986, la correlació de forces i l'hegemonia cultural va començar a canviar a la ciutat (i més encara al conjunt de Catalunya i Espanya), i ja en ple exercici d'una democràcia representativa que va donar la victòria a l'esquerra política socialdemòcrata, en l'àmbit barceloní i espanyol, i al nacionalisme liberal i democristià, en l'àmbit català. Sempre a remolc o en sintonia tardana amb el neoliberalisme triomfant al món occidental i en perjudici del model de democràcia participativa defensada pel moviment social urbà.

Amb tot, aquest moviment popular, i la FAVB en concret, van ser un referent que va influir i condicionar, més del que aparentment pot semblar, el procés de reforma democràtica al conjunt d'Espanya. En molts aspectes, directament va inspirar tant l'acció del moviment veïnal de Madrid i d'altres ciutats espanyoles com la reacció dels aparells de l'Estat i d'alguns dels seus més alts representants, inclosos el rei Joan Carles de Borbó i jerarques franquistes reconvertits en dirigents reformistes de la transició espanyola com Manuel Fraga Iribarne i Rodolfo Martín Villa. Té prou rellevància històrica constatar que va ser la FAVB qui va servir de model, durant els anys clau de 1975 i 1976, a la il·legal Federació veïnal de Madrid, entre d'altres. La té el fet que fossin els dirigents veïnals de Barcelona, en estreta relació amb d'altres del País Valencià, Andalusia, Madrid, Bilbao i Saragossa, els qui van assumir una primera coordinació del moviment veïnal a nivell estatal durant la segona meitat dels anys 70 (i

una segona durant els anys 80). I és indiscutible la influència determinant que la intel·lectualitat urbana barcelonina (urbanistes, geògrafs, arquitectes, sociòlegs, periodistes...) va tenir sobre el conjunt d'Espanya i que, entre d'altres, Manuel Castells i Jordi Borja van sintetitzar i projectar mundialment des de Barcelona, Madrid i París, amb especial incidència a l'Europa mediterrània i a l'Amèrica Llatina.

Per altra banda, també té especial significació històrica la prova documental que el successor de Franco a títol de Rei, Joan Carles de Borbó, en el seu primer viatge a l'estranger com a cap d'Estat, el 2 de juny de 1976 a Washington, reconegués a la Casa Blanca els "moments difícils" del procés de transició viscuts al febrer d'aquell any a Barcelona. Una assumpció per part del Rei, davant del suprem notariat mundial que representaven el president dels Estats Units, Gerald Ford, i el seu secretari d'Estat, Henry Kissinger, del punt d'inflexió i de difícil marxa enrere en el procés de transició que van marcar les mobilitzacions socials a Barcelona i la seva àrea metropolitana. I, al mateix temps, lliçó ben apresada i recitada per Joan Carles de Borbó, en la confidencialitat posteriorment desclassificada del despatx oval de la Casa Blanca, en el sentit que ell no cometria "l'error" en que va incórrer el seu avi, Alfons XIII, el 1931, i convocaria "les eleccions nacionals abans de les municipals". Fou la por expressa a un nou 14 d'abril, en gran mesura instigada per la força del moviment ciutadà de Barcelona, la que va acabar fent decidir el Rei a posposar al màxim les primeres eleccions municipals democràtiques, d'acord amb els Governos espanyols de transició presidits per Carlos Arias Navarro i Adolfo Suárez, i sempre amb la clau presència ministerial d'un Rodolfo Martín Villa que coneixia prou bé la realitat catalana i el poder dels moviments obrer i veïnal, com ratifica ell mateix en l'entrevista per a aquesta tesi doctoral. Així doncs, no va haver-hi eleccions municipals democràtiques fins a la tardana data del 3 d'abril de 1979, només després que l'Estat hagués pogut prendre (i controlar) la temperatura

política espanyola i catalana en dos comicis generals (juny de 1977 i març de 1979) i amb els referèndums sobre la llei de reforma política (desembre de 1976) i la Constitució Espanyola (desembre de 1978). Però a Barcelona, excepcionalment, i just abans de l'incerta primera cita a les urnes pel referèndum de 1976, el moviment ciutadà sí *va botar* l'alcalde. La FAVB, amb la campanya "Salvem Barcelona per la democràcia", va aconseguir la destitució de Joaquim Viola i que el seu substitut designat a dit, no electe, Josep Maria Socias Humbert, governés la transició municipal, durant dos anys, en bona mesura amb el programa imposat pel moviment ciutadà i marcat per les forces d'esquerra i catalanistes hegemòniques a la ciutat.

Arribem així a la clau de volta de tot plegat: l'hegemonia cultural i política de naturalesa gramsciana de les forces d'esquerra catalanes -d'entrada el PSUC i, al final, el PSC, sense menystenir la importància de Bandera Roja i altres sigles de l'extrema esquerra- aconseguida als anys 70, sobretot, per l'impuls dels moviments socials urbans, l'obrer i el veïnal, amb la complicitat dels sectors progressistes i de base de l'Església catòlica. El moviment obrer organitzat en les Comissions Obreres i la plataforma antifranquista unitària de l'Assemblea de Catalunya en són les expressions més conegudes, però res hagués estat igual, en especial a Barcelona, sense l'articulació i l'acció d'un ampli moviment popular o ciutadà de caràcter interclassista, representat per les associacions de veïns i la FAVB i sintetitzat en l'eslògan de 1976 "Salvem Barcelona per la democràcia". Els militants comunistes i d'altres forces d'esquerra i els activistes catòlics de base, al servei (o ells mateixos membres) de les classes subalternes, van hegemonitzar aquest moviment ciutadà que, en qualsevol cas, cal remarcar que va tenir sempre una vocació unitària i inclusiva, i que va ser molt més plural i fort a la capital catalana que a la resta de Catalunya i Espanya. Fins i tot quan aquest moviment ciutadà va entrar en crisi, a finals dels anys 70, i va patir la seva

desmobilització social i l'hostilitat institucional per part de la mateixa esquerra política, durant els anys 80, la singularitat de Barcelona rau en el fet que la FAVB i la majoria d'associacions de veïns van sobreviure i van mantenir uns mínims de gent compromesa i activa als barris i a la ciutat (amb activitat pròpia però també com a paraigua d'altres moviments socials). Van conservar una considerable independència i unitat. I, fins i tot, enmig de l'acriticisme imposat pel consens olímpic de 1992, van evidenciar una gran capacitat d'anàlisi crítica.

Aquesta darrera circumstància és bastant insòlita si comparem el cas de Barcelona amb el conjunt del moviment veïnal o amb d'altres moviments sociopolítics contemporanis d'aquell moment històric del final de la transició espanyola, caracteritzat per l'estabilització en el bipartidisme polític imperfecte i, a nivell social, per l'impacte de l'anomenat desencís (o *desencanto*) i del triomf de l'individualisme com a cultura política i ètica personal que va anar substituint la prevalença dels interessos col·lectius. Un període de transició i un procés de democratització, imperfecte i complex, ple de contradiccions, però innegable, que desembocaria tres dècades més tard -ja al segle XXI, i després d'uns anys de miratge i creixement econòmic degut, en bona mesura, a la bombolla immobiliària i urbanística- en un període de reflux, en un procés de desdemocratització accelerat per la crisi social i econòmica, segons definició del politòleg Josep Maria Vallès usant conceptes de l'historiador Charles Tilly¹²⁹¹. Un procés que Miquel Caminal també identifica clarament i que sintetitza en aquests termes: "Tot plegat, entre 1982 i 2003 es viu un constant procés de degradació democràtica, d'instal·lació de la partitocràcia, de desmantellament de l'Estat social, de desnaturalització de l'Estat de dret, en el marc de l'hegemonia neoliberal i de la gran

---

¹²⁹¹ Vegeu VALLÈS, Josep Maria. "Desdemocratización", a *El País* (edició Catalunya), 13/12/2013; i TILLY, Charles. *Democracy*, Cambridge University Press, 2007, Cambridge [edició castellana a Akal, 2010, Madrid].

especulació financera i immobiliària, així com els seus efectes sobre la gran corrupció en la relació entre interessos privats i administracions públiques”¹²⁹².

Quan, a inicis del 2014, en plena crisi multiorgànica del règim sorgit de la transició espanyola, resulta que ni la FAVB ni les associacions de veïns en general encara no han estat declarades, ni pel Govern espanyol ni per la Generalitat de Catalunya, entitats d’interès públic (una demanda pendent des de 1979); i quan, a inicis del 2014, l’Ajuntament de Barcelona treballa amb uns projectes de modificació dels reglaments de participació i de funcionament dels districtes que definitivament desfiguren els primers reglaments aprovats el 1986 amb participació de la FAVB (tot i que amb continguts ja rebaixats respecte les propostes veïnals de participació ciutadana i descentralització de 1979), és que alguna cosa no funciona. No funciona ara. Però també prova que sí va funcionar durant la transició, als anys 70, a Barcelona, quan l’hegemonia cultural del moviment ciutadà i la influència de la FAVB es van imposar, en bona mesura, en molts aspectes. Per exemple, a l’hora de definir el nou mapa de barris i de divisió administrativa de Barcelona en districtes. Però una hegemonia i influència que, al mateix temps, van ser també temudes i contingudes en molts d’altres aspectes. I no menors, com ho exemplifica l’intent dels partits polítics d’excloure la FAVB de la comissió de control municipal creada el 1977; la negativa de les caixes d’estalvi a acceptar la FAVB al seu consell social; i, en especial, el veto parlamentari a la inclusió de les associacions de veïns, i als mecanismes de democràcia participativa que aquestes defensaven, en la Constitució espanyola de 1978.

Diu Josep Fontana, en referència a les alternatives o resistències plantejades a la crisi sistèmica actual, que l’únic que veu estimulants, sense pronunciar la paraula

---

¹²⁹² CAMINAL, Miquel. “Democràcia i independència”, a *Nous Horitzons*, núm. 205 (2013), p. 86-87.

esperançador, són els moviments de base: “Los movimientos de base, vecinales, etcétera, son otra cosa”. I precisa, comparant la situació actual amb la de l’Espanya de la transició: “El franquismo cayó, en parte, por el miedo a estos movimientos, incluyendo, claro, los sindicatos. No eran los partidos los que daban miedo”¹²⁹³. Coincideix, de fet, com ja hem vist en els capítols d’aquesta tesi doctoral, amb el que va declarar Manuel Vázquez Montalbán en una entrevista a la revista *Les Corts*, el 1974, i amb el que el mateix autor va deixar escrit, el 1996, al pròleg de *Barcelona en lluita*: “Els moviments veïnals estaven contribuint a forçar el ritme de la Història, a forçar el ritme de la transició. La vitalitat d’aquelles lluites democràtiques mogudes per la *societat civil*, encara evidentment emparades i a vegades articulades per formacions polítiques clandestines, va suscitar l’esperança que una vegada arribada la democràcia, aquests moviments socials contribuirien a donar-li un caràcter de democràcia plenament participativa. No va ser així, en part per les regles del joc imposades per la Transició, en part per la covardia de les formacions polítiques d’esquerra que van témer el *basisme* desestabilitzador dels moviments socials i molt preferentment el dels veïns”¹²⁹⁴.

En efecte, aquesta tesi prova la influència que els moviments socials urbans, i concretament el moviment veïnal de Barcelona, van tenir a la transició; i això inclou la por que van suscitar en el franquisme i en les classes dominants durant els anys 70. Queden clares, des d’un punt de vista polític i social, tant les fites democràtiques i rupturistes aconseguides a Barcelona gràcies al moviment ciutadà com les seves limitacions davant dels poders establerts des dels temps de la dictadura i pervivents en el sistema de democràcia partidista que la va substituir; unes limitacions especialment

---

¹²⁹³ FONTANA, Josep, entrevistat per Francesc Arroyo a *El País*, suplement *Babelia*, 20/7/2013, p. 7.

¹²⁹⁴ Vegeu ARIAS VEGA, Enrique. “Las asociaciones de vecinos pueden ser el embrión de participación democrática de base”, entrevista a Manuel Vázquez Montalbán a *Les Corts*, núm. 5 (juliol-agost-setembre 1974); i VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. “La lluita necessària”, pròleg a ANDREU i HUERTAS (1996), p. 9.

evidents així que el procés de transició democràtica es va anar canalitzant per la via reformista al conjunt de l'Estat espanyol. Unes limitacions, no obstant, que no van ser impediment per a una profunda transformació de la ciutat, tant en l'àmbit urbanístic com social i d'equipaments i serveis públics, en especial als barris obrers i populars. Ho il·lustren prou bé les xifres i estadístiques del propi moviment veïnal, que ha censat un centenar de triomfs concrets a Barcelona (parcs, places, equipaments, edificis...) entre 1970 i 2010. Així, durant el període d'estricta transició municipal, de desembre de 1976 a abril de 1979, es van guanyar 29 lluites veïnals -una victòria ciutadana cada mes-, per només un promig de dues victòries veïnals anuals en el període estrictament democràtic, durant els 30 anys posteriors. Quantitativament, la majoria de les victòries veïnals (prop d'un 65%) es van assolir en democràcia, però no es pot oblidar que moltes eren lluites ja plantejades d'abans ni, tampoc, allò que qualitativament representa l'elevat promig de triomfs veïnals assolits durant la transició. Calia contrastar històricament i ponderar el paper del moviment ciutadà de Barcelona per trencar silencis i, alhora, matisar alguns tòpics del relat de la transició relacionats amb els moviments socials en general, i amb el moviment veïnal en particular.

Des de la sociologia política i la militància social a Barcelona, Enrique Leiva, Ivan Miró i Xavier Urbano creuen necessari el següent: “Articular el relat que va ser silenciats apel·lant a compromisos històrics, a *ètiques de la responsabilitat* com a essència de la vocació política o, en les seves versions més grolleres, al *compromís patriòtic*. Articular un relat –no descobrir veritats històriques– que ens haurà de servir per donar-nos respostes a nosaltres mateixos; reconstruir la gènesi d'un procés [el de la transició, i concretament a Barcelona] per dotar de sentit diacrònic la praxi del present; conferir sentit als buits generacionals, vivencials, que ens condicionen les practiques polítiques

d'avui”¹²⁹⁵. Un historiador, malgrat pugui sintonitzar ideològicament i en clau generacional amb alguns dels posicionaments d'aquests autors, ha de diferir de la seva idea de fons. I és que, al marge de la necessitat d'articular un relat sobre la transició i els moviments socials a Barcelona que trenqui silencis i compromisos històrics, sí cal descobrir veritats històriques. I contextualitzar el relat resultant per a que pugui ser entès o comprès (que no vol dir necessàriament que sigui compartit). Perquè, com diu Andreu Mayayo -i així ha quedat recollit a la introducció i en la filosofia de tot el treball-, en història les interpretacions són lliures, però els fets són sagrats. D'aquí certa obsessió en contrastar-los amb el màxim de fonts sempre ha això ha estat possible.

Sense renunciar de cap manera a la interpretació que aquestes conclusions sintetitzen, he posat especial èmfasi en fixar els fets que va protagonitzar el moviment ciutadà a la Barcelona del final del franquisme, de la transició i dels inicis de la democràcia. Perquè, precisament, fins ara, sobre el moviment veïnal i aquest període històric hi ha més relat que veritat històrica. I massa tòpic o generalització que no es correspon exactament del tot, pel que hem pogut veure, amb el que realment va succeir, com a mínim a Barcelona. Serveixi d'exemple la síntesi del relat o interpretació històrica que, l'estiu del 2013, encara feia el president de la Federación de Asociaciones de Barrios de Zaragoza, Félix Moreno, sobre el rol de les associacions veïnals a l'Espanya dels anys 70: “Fueron una experiencia asociativa difícil de encontrar en otros países de Europa, quizás porque la situación en la que vivía nuestro país, todavía en esas fechas, no tenía parangón en esos países. Fue un resquicio de libertad asociativa que la dictadura nos dejó y que fue aprovechado de forma entusiasta para reclamar la libertad que nos faltaba, pero también para exigir las demandas básicas que existían en la mayor parte de los barrios: desde el asfaltado de calles, servicios de agua y saneamiento, zonas verdes, alumbrado de calles,

---

¹²⁹⁵ LEIVA, Enrique; MIRÓ, Ivan; i URBANO, Xavier. *De la protesta al contrapoder. Nous protagonismes socials en la Barcelona metropolitana*, Virus, 2007, Barcelona, p. 12-13.

centros educativos y sanitarios... [...] La llegada de la democracia y en particular la celebración de las primeras elecciones municipales en 1979 supuso un doble efecto. Por un lado muchos de los militantes vecinales se incorporaron al Ayuntamiento como concejales, lo que descabezó y debilitó las asociaciones y por otro lado se consideró, por algunos, que el objetivo ya estaba cumplido y que las asociaciones vecinales ya no tenían razón de ser. La propia Constitución Española de 1978 fue incapaz de reconocer la existencia de las asociaciones vecinales y su papel en el ámbito de la defensa de los vecinos y vecinas y del fomento de la participación ciudadana para la mejora de los pueblos y ciudades, frente al tratamiento que hace de los partidos políticos, los sindicatos e incluso de las asociaciones de consumidores. Fue un olvido imperdonable para quienes habían albergado una buena parte del ímpetu contra la dictadura que los partidos y sindicatos no podían expresar por ser ilegales. Y que, además, reflejaba la incomprensión que nuestros representantes políticos tenían de la función que las asociaciones vecinales podían jugar en una situación de normalización democrática”¹²⁹⁶.

Ben resumit, aquest és el relat més fidedigne i que funciona des de fa dècades (tot i que no sempre ben divulgat) sobre el paper del moviment veïnal a la transició. Però aquí hem pogut comprovar que, en elements importants, no s’ajusta a la veritat dels fets històrics. Perquè enfront d’aquest relat, la realitat històrica és molt més complexa i, com a mínim pel cas de Barcelona, molt diferent en alguns aspectes. Així, les associacions de veïns no es poden definir com a “escletxes de llibertat” que va deixar la dictadura; si de cas, són espais de llibertat que es van guanyar o prendre a la dictadura, que no és ben bé el mateix. I l’absència de les associacions veïnals a la Constitució no és tampoc cap “oblit imperdonable”, sinó, com hem vist, una deliberada maniobra partidista i dels

---

¹²⁹⁶ MORENO, Félix. “Editorial” a *La Calle de todos*, núm. 99 (juny-juliol 2013), FABZ, Saragossa, p. 4.

poders fàctics de l'Estat en contra del moviment veïnal i dels elements democràtics i socialment transformadors dels quals era portador¹²⁹⁷.

Després de 1968, al tombant dels anys 70, tant l'antifranquisme i l'esquerra hegemònica que representaven el PSUC, Bandera Roja i els catòlics progressistes; com els intel·lectuals i professionals urbans que poden exemplificar Jordi Borja, Joan Antoni Solans, Josep Maria Huertas, Anna Alabart i Mercè Tatjer; i també els activistes de barri que poden simbolitzar els successius presidents de la FAVB entre els anys 70 i els 90, Albert Pons Valón, Carles Prieto, Prudenci Sánchez, Margarita Rodríguez i Pep Miró (o el president d'honor de l'entitat, Joan B. Isard)¹²⁹⁸, tenien més o menys clar, tots plegats, que la ciutat (de Barcelona) i el moviment popular interclassista eren l'escenari del canvi i la transformació social i democràtica. I, tot sigui dit de pas, el factor humà, les decisions i compromisos individuals, de persones concretes en benefici d'un col·lectiu, d'un moviment social –que són difícils de recollir i objectivar en un treball acadèmic historiogràfic- es revelen o s'intueixen clau per a la història de la FAVB i del moviment ciutadà de Barcelona¹²⁹⁹. I no parlem de lideratges individuals (que també),

---

¹²⁹⁷ Tampoc és anecdòtic -i remata la crítica al relat de la FABZ posat com a exemple- recalcar que, precisament, va ser al senador constituent aragonès Lorenzo Martín Retortillo a qui van rebutjar, conjuntament amb una altra esmena similar al Senat del Grup Comunista, l'entrada de les associacions de veïns a la Constitució. I no està de més precisar que, sis anys més tard que la FAVB, la Federación de Barrios de Zaragoza (FABZ) no es va constituir fins la tardana data del 25 de novembre de 1978, a partir d'uns estatuts que s'havien discutit durant la primera meitat d'aquell any. Vegeu ÁLVAREZ, Ricardo. "Así éramos en 1978", a *La Calle de todos*, núm. 99 (juny-juliol 2013), FABZ, Saragossa, p. 16.

¹²⁹⁸ Al costat de tants altres dirigents veïnals: Oriol Serrano, Jordi Vallverdú, María Ángeles Rivas, Francesc Porret, Miquel Esquirol, Andrés Naya, Pep Martínez Barceló, Josep Maria Prochazka, Josep Maria Torres, Marta Continente, Basilio González, Custodia Moreno, Antoni Lecha, Maruja Ruiz, Josep Ramon Gómez, Josep Xarles, Ramon Cervelló...

¹²⁹⁹ A tall d'exemple, es poden apuntar el compromís i trajectòries de Carles Prieto, que va optar per mantenir-se a la FAVB tot renunciant a fer carrera política al PSUC; d'Andrés Naya i Prudenci Sánchez, militants d'extrema esquerra que van deslliurar-se de la lògica sectària partidista crepuscular; i de Ramon Cervelló, que va mantenir amb dignitat la presència de la burgesia catalanista afí a CDC a la FAVB. Però, en l'actiu intangible del factor humà tant decisiu per al moviment veïnal, més propi de l'estudi antropològic o sociològic que històric o polític, es podria consignar també que tres dels presidents de la FAVB (Carles Prieto, Pep Miró i Manel Andreu) militaven o procedien de moviments cristians de base.

sinó del factor humà col·lectiu que representa que el 1980, al final de la transició i ja en plena crisi de les associacions de veïns -que tenien 70.000 socis a la ciutat, molts més que afiliats tenia qualsevol partit o sindicat i gairebé tants com el Barça-, un miler de persones actives i compromeses s'organitzessin i es reunissin amb una periodicitat setmanal als seus barris, més les desenes que ho feien en una organització assembleària de segon grau com la FAVB, amb l'objectiu de participar democràticament, defensar interessos col·lectius i, en definitiva, fer barri i construir ciutat.

També el franquisme més intel·ligent (que no vol dir demòcrata) representat per Manuel Fraga i Rodolfo Martín Villa sabia que de la ciutat (de Barcelona) li vindrien els problemes més difícils de controlar, un cop descomptada, acotada i reprimida ja l'agitació obrera i estudiantil i, creien ells, també neutralitzada o pactada amb la burgesia catalana l'oposició de caràcter nacionalista. Per això el franquisme va assajar dues vies de contenció contra el moviment ciutadà, ambdues ineficaces i àmpliament desbordades: la carta populista de les Asociaciones de Cabezas de Familia per als barris obrers i el flirteig o tolerància amb les associacions de veïns (primer només comercials o de carrer i després també de barris populars). Una tolerància, aquesta, regulada per la Llei d'Associacions de 1964 i més àmplia a Catalunya (per la pròpia història i idiosincràsia d'una societat civil més rica, diversa i avançada) que a la resta de l'Estat però que no va excloure mai la prohibició, la repressió i la guerra bruta, amb intents de control extern o d'infiltració inclosos.

La burgesia catalana més intel·ligent, per la seva banda, fos antifranquista (Jordi Pujol) o no tant (Joan Antoni Maragall, Joan Gaspart) també va saber veure que el moviment urbà i la conjuntura política i social en la que s'enfortia no afavoria els seus interessos econòmics i de classe. Com hem vist amb l'exemple comparat del Pla de la Ribera i la Vila Olímpica, Jordi Pujol és claríssim quan diu, gairebé lamentant-se, que “la

circumstància o la conjuntura econòmica, política, social o l'estat anímic col·lectiu” van influir, dificultar i, fins i tot, aturar “grans projectes i grans obres” a la Barcelona del final del franquisme i de la transició¹³⁰⁰; en definitiva, i en bona mesura, negocis immobiliaris o especulatius i un model de ciutat que només anys després es podrien reprendre. Pierre Vilar va deixar escrita per avançat, a *Catalunya dins l'Espanya moderna*, una gran rèplica a Jordi Pujol: “¿Cal, doncs, reduir l'existència d'una nació a una qüestió de política econòmica i de conjuntura? No. Perquè el *marc de la comunitat* depèn del passat. I la conjuntura no actua sinó per mitjà de les classes socials que l'experimenten. Però aquestes classes, per llur banda, mesuren les solidaritats històriques al mateix temps que llurs descontentaments, que llurs satisfaccions, que llurs possibilitats d'acció”¹³⁰¹.

És evident que les classes subalternes, en el cas que ens ocupa els veïns dels barris obrers i populars de Barcelona, van mesurar les seves solidaritats, descontentaments i possibilitats d'acció. Però també ho van fer les classes dominants. Per això, tement el que pogués passar al final del franquisme -i encara més després de la Revolució dels Clavells, el 25 d'abril de 1974, a Portugal-, la burgesia de Barcelona va optar per agafar determinades posicions i repartir els seus ous en diversos cistells, inclòs en el del moviment veïnal. La burgesia de tarannà més catalanista, democristià o socioliberal (la que orbitava al voltant de Jordi Pujol a través de Miquel Esquirol) ho va fer primer a través de l'entitat Amics de la Ciutat i amb diversos intents, tots fallits, de presentar candidats a procuradors i a regidors pel terç familiar. La burgesia més afí al porciolisme (els Maragall, Bagués, Pantaleoni i Gaspart) o lligada a les estructures locals i d'interessos creats del franquisme (inclosa la figura de Juan Antonio Samaranch) va

---

¹³⁰⁰ PUJOL, Jordi. *Memòries (1930-1980)*, Proa, 2007, Barcelona, p. 232.

¹³⁰¹ VILAR, Pierre. *Espanya i Catalunya. Introducció a 'Catalunya dins l'Espanya moderna'*, RBA, Barcelona, 2013, p. 101-102.

apostar, no sempre unida, per les associacions de veïns i comerciants, els *bombillaires* de carrer. És en aquest context que, el 1972, es va crear i legalitzar la FAVB, formada d'entrada només per *bombillaires* que representaven interessos de la burgesia comercial i tenien no tant sols el vistiplau, sinó la complicitat de les autoritats locals i governatives franquistes. A la FAVB que denominem burgesa van confluïr, entre 1972 i 1974, a l'Hotel Oriente cedit com a seu per Joan Gaspart, totes les famílies ideològiques amb interessos comercials comuns i amb idèntica por a l'hegemonia comunista creixent als barris. L'objectiu: capejar el temporal o fer surf a la cresta de l'onada associativa i al model alternatiu de ciutat que arribava amb força dels barris populars. Concretament, d'unes associacions de barri que, al seu torn, des de 1972 també es reunien, semiclandestinament, a la Coordinadora de Sant Antoni i, de forma totalment clandestina, en dues coordinadores de comissions de barri afins, respectivament, al PSUC i a Bandera Roja i que van arribar a celebrar una assemblea conjunta. Són aquestes associacions de barri (una vintena) les que, entre 1974 i 1975, van entrar en minoria però sense aturador a la FAVB. Per fer-se ben aviat amb l'hegemonia i el domini efectiu de l'entitat després de derrotar-hi els homes de Rodolfo Martín Villa i subvertir o fer el pont als *bombillaires* anticomunistes o afins a Jordi Pujol que nominalment van quedar-hi al front. L'hegemonia de la gent dels barris va ser tal que, en molt poc temps, van saber utilitzar la FAVB com un poderós instrument de pressió i de negociació amb l'Ajuntament i les autoritats governatives, fossin aquestes el Govern Civil o fins i tot alguns ministeris. I, al mateix temps, van reconvertir o utilitzar la FAVB, *de facto*, com a substituta provisional o paraigua legal de la clandestina Assemblea de Catalunya precisament just després de que aquesta plataforma opositora clandestina i unitària hagués quedat momentàniament escapçada i amb una capacitat de mobilització sensiblement mermada a rel de la detenció dels 113, la tardor de 1973.

Vist amb perspectiva històrica, es pot argumentar que la burgesia de la capital catalana es va sortir amb la seva. És la tesi que defensa Manuel Delgado quan parla de que el porciolisme va sobreviure a la fi de la dictadura perquè les classes dominants van acabar imposant un model de reapropiació capitalista de la ciutat que, superada la conflictiva dècada dels anys 70 i la primera etapa, després idealitzada, de l'anomenat *model Barcelona* -i desactivant, diu Delgado, el moviment veïnal-, va comptar amb la complicitat i cooperació necessària de l'Ajuntament d'esquerres. Les forces del qual haurien posat al servei d'interessos que no eren els de la seva base social i electoral el que Delgado defineix com a "patriotisme urbà" barceloní i, per descomptat, el consens social emanat del projecte olímpic¹³⁰². Tot això és així és si convenim que el *model Barcelona* ha acabat desvirtuat, pervertit i reconvertit en simple *marca Barcelona*, gestionada tant per l'Ajuntament com pels interessos econòmics que representa el Consorci Turisme de Barcelona, presidit pel mateix Joan Gaspart que el 1974, com a vocal de la junta burgesa de la FAVB, va votar en contra de demanar l'indult per a Salvador Puig Antich mentre cedia l'Hotel Oriente per a assemblees veïnals.

Però si, amb els anys, la burgesia de Barcelona i el capitalisme immobiliari i financer que ja és global han acabat imposant el seu model de ciutat ha estat al preu, no gens menyspreable, de perdre com a mínim una dècada, la dels anys 70, durant la qual van haver de fer importants concessions, de llarg abast, a la Barcelona dels barris atès que, en el moment clau de la transició democràtica a la capital catalana, l'hegemonia cultural va estar en mans de l'esquerra i de les classes populars; no de la burgesia. I això va ser així gràcies a la força del moviment ciutadà que, pel procés de transició i a la capital de Catalunya, hem d'entendre com un agent o subjecte de canvi històric equiparable al

---

¹³⁰² DELGADO, Manuel. *La ciudad mentirosa. Fraude y miseria del 'modelo Barcelona'*, Catarata, 2007, Madrid.

moviment obrer, del que el moviment veïnal és també difícilment separable en origen. És Manuel Castells qui, el 1977, va parlar ja de “la ràpida crisi de hegemonia política que sufren las clases dominantes de 1974 a 1977, viéndose obligadas, por la lucha popular y democrática, a ceder el poder político absoluto que detentaban”¹³⁰³. Però més significatiu és que, el 2008, l’empresari i exministre Josep Piqué, des del Cercle d’Economia i amb el bagatge de la seva evolució ideològica des del PSUC al neoliberalisme del PP, reivindicà com a “imprescindible recuperar l’esperit *burgès* de Barcelona” i teoritzà com era d’indispensable per a la burgesia catalana “desenganxar-se del poder polític”¹³⁰⁴.

La reflexió de fons del Cercle d’Economia on recolzava aquesta crida admetia que, a partir de la transició, condicionada per la conjuntura i la correlació de forces polítiques i socials, la burgesia catalana, i bàsicament la radicada a Barcelona, havia assumit una actitud generalitzada de subordinació als poders públics que era desfavorable als seus interessos. I aquesta subordinació, sense entrar a analitzar si en algun moment o en quin grau sí havia pogut beneficiar també els interessos de la burgesia, es percebia i reclamava que, finalment, al tombant del segle XXI i a les envistes de la crisi econòmica més greu des del Crack de 1929, calia que fos abandonada, invertida¹³⁰⁵. Queda fora de l’objecte d’aquestes conclusions discernir si la petició amagava la intenció d’aplicar específicament a Barcelona el que Naomi Klein ha definit com la *doctrina del shock*. No obstant, sí és prou evident i significatiu que representants qualificats de la burgesia i els grans poders econòmics de Barcelona afirmen que el

---

¹³⁰³ CASTELLS, Manuel. *Ciudad, democracia y socialismo. La experiencia de las asociaciones de vecinos en Madrid*, Siglo XXI, 1977, Madrid, p. 70.

¹³⁰⁴ PIQUÉ, Josep. “Enyorança de la ciutat burgesa”, a *Barcelona Metròpolis*, núm. 71 (primavera 2008), p. 4-5. Ajuntament de Barcelona.

¹³⁰⁵ ALBERIC, Jordi. “A la recerca d’un nou espai d’influència”, a *Barcelona Metròpolis*, núm. 71 (primavera 2008), p. 59-61.

poder públic a la ciutat, fins i tot quan és democràtic, és un destorb per a la iniciativa privada i posin en evidència que una determinada societat civil, la que es confronta amb els moviments socials, només tolera la preeminència d'aquest poder públic en situacions d'excepcionalitat. Però allò més rellevant és que la burgesia admeti també que aquesta excepcionalitat es va donar de resultes de la transició i que, independentment del seu grau i afectació pels interessos de les classes dominants, la seva influència i els seus efectes es van notar a Barcelona fins al tombant del segle XXI.

De tot plegat inferim com d'excepcional i rupturista va ser l'hegemonia cultural de l'esquerra i el moviment popular o ciutadà durant la llarga dècada dels 70, un període que va des dels bloquejos veïnals dels plans de la Ribera i de Torre Baró-Vallbona-Trinitat gestats a finals dels 60 i fins a les primeres eleccions municipals democràtiques de 1979 però que projecta la seva influència fins molt més enllà. Ara bé, i des del punt de vista del moviment ciutadà, les fites clau del període són la destitució de l'alcalde Porcioles i la victòria invalidada de Fernando Rodríguez Ocaña, candidat dels treballadors i del moviment veïnal a la regidoria del districte IX, el 1973; la campanya contra els regidors del 'no al català' de 1974 que tant va desgastar l'alcalde Masó; la gran guerra del Pla Comarcal, entre 1974 i 1976, i les seves derivades en forma de plans populars a molts barris; la campanya per l'amnistia i les llibertats democràtiques i nacionals que, el 1976, la FAVB va obrir, desafiant, amb les grans manifestacions de febrer i va cloure, victoriosa, amb la destitució de l'alcalde Viola, al desembre; i un període, finalment, que inclou els dos intensos anys de l'alcaldia de transició de Josep Maria Socías Humbert, la política i l'agenda del qual van marcar en bona mesura la FAVB i les associacions de veïns en àmbits que van des de la cultura, les festes i els ateneus populars fins a l'urbanisme i l'adquisició de més d'un centenar d'hectàrees de sòl públic per a zones verdes i equipaments de barri i de ciutat. Aconseguint en la

pràctica que un alcalde no democràtic provinent de les files del sindicalisme vertical franquista acabés fent una política en molts sentits més oberta i progressista que la de tots els seus successors democràtics de filiació socialista.

Són tots aquests elements els que porten a concloure que a la Barcelona de la transició hi va haver ruptura i no reforma. Filant prim, podem dir que la ruptura es va visualitzar amb la insòlita destitució de tres alcaldes no democràtics en menys de quatre anys: el primer (Porcioles) i el tercer (Viola), cessats per la pressió veïnal; el segon (Masó), foragitat per l'oligarquia com a reacció, precisament, als avenços del moviment ciutadà. Ara bé, el fons de la ruptura barcelonina va consistir, fins el 1979, en una gran acumulació de forces i l'encadenament de victòries de caire democràtic, social, cultural, educatiu, sanitari i urbanístic per part del moviment ciutadà, la majoria de les quals acabarien per ser ben tangibles als barris i, singularment, als de classe obrera i popular. Sense aquesta hegemonia i acumulació de forces no hagués estat igual, ni de bon tros, la reforma democràtica i el nou model de ciutat finalment implantats a partir de 1979 per alcaldes socialdemòcrates i governs municipals de progrés sobre aquelles bases rupturistes. El seu efecte transformador es va anar perdent però no va deixar de notar-se, amb més o menys intensitat, fins i tot més enllà del triple punt d'inflexió que van significar les eleccions municipals de 1979 i la nominació oficial de Barcelona, el 1986, per als Jocs Olímpics de 1992. Políticament, com admet la mateixa burgesia, argumenten intel·lectuals de tendències diverses i certifiquen els resultats electorals, el canvi d'hegemonia no s'acabaria de traduir a les institucions locals fins ben entrat el segle XXI, amb el triomf de CiU a una Barcelona que sempre se li havia resistit i que el 2011 va aconseguir situar Xavier Trias (això sí, amb una majoria molt precària) a l'alcaldia que abans havien ocupat molt més folgadamente els socialistes Narcís Serra,

Pasqual Maragall, Joan Clos i Jordi Hereu (però mai amb majoria absoluta i sempre en coalició de govern amb el PSUC o els seus hereus d'ICV-EUiA i, ocasionalment, ERC).

El debat bizantí sobre ruptura o reforma en la transició espanyola ha estat resolt per la historiografia a favor de la segona, encara que sigui usant l'eufemisme de la “ruptura pactada”. Però, com diu Ismael Saz des de la premissa que el franquisme sabia, als anys 70, que havia perdut l'hegemonia cultural degut a l'acció dels moviments socials i de l'oposició antifranquista, aquests darrers van tenir prou capacitat de convocatòria per fer inviable el projecte reformista Arias-Fraga; sense la força necessària, no obstant, per imposar el seu inicial projecte rupturista¹³⁰⁶. Es el mateix que diu Jordi Borja amb altres termes: “A tot arreu, o gairebé, on hi havia moviments socials democràtics, el PSUC era la força hegemònica o en formava part, però aquesta força no era suficient ni per imprimir una orientació més avançada al procés de la Transició, ni per hegemonitzar un bloc polític en el marc de les institucions. Massa fort per no ser temut i no prou fort per no ser determinant”¹³⁰⁷. Una sentència que, segurament, val pel PSUC i potser valdria també pel conjunt del moviment veïnal. Torna a ser Jordi Borja qui resumeix: “La posició que es va imposar és: reivindicuem ajuntaments democràtics. S'hagués pogut dir alguna cosa com ara: “Tot el poder per als soviets”. Penso que ni les condicions polítiques generals ni el que era aquest moviment associatiu donava per a això”¹³⁰⁸.

Ara bé, si cenyim la dicotomia ruptura-reforma a la Barcelona metropolitana, i recolzant en el concepte de ruptura catalana encunyat per Andreu Mayayo, sí podem defensar que a la ciutat hi va haver clarament una ruptura. A Barcelona, la transició democràtica va

---

¹³⁰⁶ SAZ, Ismael. “Y la sociedad marcó el camino. O sobre el triunfo de la democracia en España (1969-1978)”, a QUIROSA-CHEYROUZE, Rafael (ed.) (2011), p. 29-42.

¹³⁰⁷ BORJA, Jordi. “Les transicions democràtiques: una conquesta ambigua”, a ARNABAT i SANTESMASES (2012), p. 23.

¹³⁰⁸ ARACIL, Rafael, MAYAYO, Andreu i SEGURA, Antoni (ed.). *Memòria de la Transició a Espanya i Catalunya. Volum III. La reforma de l'exèrcit i de l'administració local*, UB, 2002, Barcelona, p. 286.

ser una conquesta popular. Més que enlloc, per la seva rellevància com a capital de Catalunya i segona ciutat de l'Estat espanyol. O, com a mínim, va ser una conquesta popular en el mateix grau que ho va ser a Sabadell i al Baix Llobregat, nuclis metropolitans elevats a la categoria d'exemple, entre d'altres, per Sebastian Balfour, Xavier Domènech i Ricard Martínez. Aquesta conquesta popular va ser gestionada després amb més o menys fortuna per les forces polítiques. I als partits polítics se'ls pot discutir, com fa Jordi Borja, no tant que el 1977 fossin més o menys valents sinó que “no es possessin sobre la taula els temes pendents per desenvolupar la democràcia i que en els anys següents, després del fracassat cop d'Estat, amb circumstàncies més favorables, no es recuperés la voluntat rupturista respecte a l'herència del franquisme”¹³⁰⁹. Però debats partidistes i ucronies al marge, la ruptura política, social i institucional va ser real a la Catalunya de 1977. I encara més a la Barcelona de 1972-1979. En bona mesura perquè als barris metropolitans i, singularment, pel que aquí hem analitzat, a la capital catalana, la força dels moviments socials urbans va ser molt gran i especialment temuda tant pel franquisme, abans i després de morir Franco, com per les classes dominants, inclosa la burgesia catalanista.

“El nacionalismo catalán estaba otra vez ahí. Una vez más la burguesía catalana jugaba la carta de contar con un movimiento capaz de batirse al mismo tiempo en dos frentes diametralmente distintos: defenderse de las izquierdas con la bandera de la identidad catalana por una parte y coaccionar a Madrid con la presión de una corriente centrífuga por otra. Y esta burguesía, que siempre ha sabido hacer del nacionalismo un arma excelente para la más eficaz defensa de sus intereses, tuvo el gran acierto de, con independencia del número y extensión de sus propias bases, crear en Cataluña un clima

---

¹³⁰⁹ BORJA, Jordi. “Les transicions democràtiques: una conquesta ambigua”, a ARNABAT i SANTESMASES (2012), p. 23.

propicio a sus propósitos. Logró nada más y nada menos que, al filo del cambio de régimen, los catalanes políticamente activos incorporasen los objetivos nacionalistas a su catálogo de reivindicaciones. Y así, el grito más repetido en las manifestaciones políticas que tuvieron lugar durante aquel tiempo fue el de *Llibertat, Amnistia i Estatut d'Autonomia*¹³¹⁰. És aquesta un interpretació interessada i falsejada de Rodolfo Martín Villa¹³¹¹ que fomenta de forma perversa i anestesiant la memòria d'habitació, un concepte del físic i poeta David Jou que Gonzalo Pontón ha adaptat per a la història¹³¹². En les paraules de Martín Villa, més enllà del certificat que la burgesia catalana va maniobrar durant la transició contra l'esquerra marxista, cal descobrir-hi que l'ordre dels factors sí altera el producte: l'estudi a fons del cas de Barcelona demostra que va ser l'esquerra i un moviment ciutadà hegemonitzat pels comunistes i els catòlics progressistes, interclassista però nodrit sobretot de les classes subalternes, qui va imposar a la burgesia catalanista el crit de “Llibertat, Amnistia i Estatut d'Autonomia”. Fins i tot no és exagerat sostenir que va imposar-li no la reivindicació democràtica però sí els temps o el ritme d'assoliment de l'objectiu i la seva qualitat o el grau d'aprofundiment.

Com hem comprovat, l'entrevista de Jordi Pujol a *Quatre Cantons* el gener de 1976 (on aposta per un procés de democratització lent i controlat, ell insinua que incomplet, i pactat en clau anticomunista amb el reformisme franquista a canvi de tímides

---

¹³¹⁰ MARTÍN VILLA, Rodolfo. *Al servicio del Estado*, Planeta, 1984, Barcelona, p. 174.

¹³¹¹ De fet, ell mateix es contradí quan admet, en l'entrevista d'aquesta tesi doctoral, que durant l'any i mig que va ser governador civil de Barcelona, entre 1974 i 1975, li va sorprendre la força d'un moviment veïnal controlat pels comunistes, com l'oposició obrera i estudiantil que ja coneixia. I al mateix temps diu que va trobar no irrellevant però sí menys activa l'estructura política unitària de l'Assemblea de Catalunya (molt tocada per la detenció dels 113, la tardor de 1973) i la reivindicació transversal de “Llibertat, Amnistia i Estatut d'Autonomia” que podia assumir la burgesia catalanista. Vegeu apèndix.

¹³¹² PONTÓN, Gonzalo. “La memoria de habituación”, al bloc *La Lamentable*, 18/12/2013, Barcelona. <http://lamentable.org/?p=13919>. Vegeu també JOU, David. *El laberint del temps, la simfonia de la matperia*, Viena Edicions, 2006, Barcelona; i *El laberinto del tiempo*, Pasado & Presente, 2014, Barcelona, en premsa.

concessions o avenços en matèria catalanista); l'oblit a les memòries de l'expresident de Catalunya de les grans manifestacions de febrer (que ell va secundar nominalment però en les que no va participar), així com també l'oblit del seu dinar, en vigílies d'aquell històric punt d'inflexió i en companyia de l'empresari ultradretà Juan Echevarria, amb el ministre Manuel Fraga (que aquest sí anota al seu dietari, el 29 de gener de 1976); i les maniobres prèvies, el 1975, dels representants de Jordi Pujol amb el governador Rodolfo Martín Villa per intentar barrar el pas als comunistes a la FAVB descobreixen, en conjunt, unes *liaisons dangereuses* entre la burgesia catalana i l'*establishment* tardofranquista encara poc explicades. I que encara perviuen, com a mínim en el subconscient de Rodolfo Martín Villa, quan resulta que aquest clou l'entrevista amb l'autor d'aquesta tesi celebrant records dels dirigents *bombillaires* i pujolistes de la FAVB Albert Pons Valón i Miquel Esquirol però recelant de l'altre home clau a la FAVB en la transició, Carles Prieto, perquè “era de los otros, era comunista”.

Més enllà de l'anècdota, aquest esquema mental conservat per Martín Villa sobre “los otros”, els comunistes, sobta perquè respon encara ara, gairebé 40 anys després, a la mateixa simplificació ideològica, a la mateixa lògica guerracivilista amb la que, l'abril de 1975, l'aleshores governador de Barcelona va llegir l'extens informe anònim “Enfoque correcto de la FAVB”, elaborat pels serveis del Govern Civil amb informació de primera mà o, molt probablement, fins i tot amb l'ajuda d'algun (o més d'un) infiltrat a la junta de la Federació¹³¹³. Altrament no s'explica com es podien classificar el centenar d'associacions de veïns federades en aquell moment a la FAVB entre “azules” (aproximadament un 70%) i “rojas” (sobre un 25%). Ni com, amb aquestes proporcions, malgrat ser febles i estar enfrontades entre elles, les associacions burgeses, de carrer o *bombillaires* -teòricament afins al règim o, si més no, anticomunistes i amb el ple suport

---

¹³¹³ AHGCB, “Enfoque correcto de la FAVB”, 27/4/1975, Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 118.

governatiu- van perdre la moció de censura presentada la primavera de 1975 a una assemblea de la FAVB que, en menys d'un any, havien hegemonitzat una vintena de combatives associacions de barri. Fins al punt, tot i estar en franca minoria en els òrgans de direcció de la Federació, que els activistes d'esquerres dels barris van aconseguir que el 23 de setembre de 1975, en un discurs de comiat a l'alcalde Enric Masó radiat pel programa *Hora 25*, de la Cadena SER, el president de la FAVB Juan Frías Almarza, un home amb un impecable full de serveis en les files del sindicalisme falangista i de la burgesia comercial barcelonina, fes referències crítiques a l'especulació i en favor de la democratització i posés a la picota, textualment, “la burgesia decimonònica paternalista que ignora la Justícia Social”.

Vet aquí un exemple clar de l'hegemonia gramsciana guanyada per l'esquerra antifranquista i el moviment ciutadà barceloní encara en vida de Franco, a tant sols cinc dies de les darreres penes de mort executades per la dictadura. Hegemonia, per cert, de la que ja alertava l'informe governatiu “Enfoque correcto de la FAVB”, que admetia amb realisme que la batalla pel control del moviment veïnal la tenien perduda tant els *bombillaires* afins a la dictadura com, en general, la burgesia catalana. “La Federación está resultando una plataforma ideal [...] para desarrollar una actividad política que puede superar en influencia a la que tengan las corporaciones específicas”, advertia l'informe governatiu. I entre aquestes corporacions a les que la FAVB podia superar potencialment en influència com a plataforma política se citava els col·legis professionals, el sindicat vertical (infiltrat per CCOO) i els organismes de l'Església catòlica. Per això aquell informe sobre la FAVB, observada en clau de laboratori de la futura evolució d'un país on es tenia clar que s'havia de lliurar una “próxima lucha política” entre dictadura i democràcia, recomanava actuar amb intel·ligència, amb vistes

a mitigar el perill que l'hegemonia comunista emanada de les associacions de barris representava pels interessos governatius i també pels de les classes dominants.

Ja hem vist que la lògica guerracivilista del contingut d'aquell informe sobta tant, avui, com simptomàtica i lògica era el 1975, i encara més si tenim present la seva autoria (anònima però afí al règim) i el seu destinatari (el governador civil i alhora cap provincial del Movimiento). És aquest el context en el que cal situar-lo i que li dóna més valor com a document. Perquè realça i certifica la importància de la FAVB com a actor polític i intel·lectual orgànic col·lectiu, en el sentit gramscian, en el moment clau de 1975. Així hem de considerar la FAVB des d'un punt de vista històric. I així la percebia el poder franquista –i no entès com un ens abstracte, sinó concretament el Govern Civil de Rodolfo Martín Villa- quan, per a la comprensió d'aquell moviment social urbà, així com per a l'esbós d'hipotètics escenaris de futur en la imminent però incerta transició, va recórrer en l'informe “Enfoque correcto de la FAVB” a paral·lelismes històrics amb la Barcelona i l'Espanya dels anys 30. Frivolitat? Comparació hiperbòlica? Impossible perspectiva diacrònica? En qualsevol cas, una bona mostra de com d'amenaçat se sentia l'*estatus quo* pel moviment ciutadà. Fins a l'extrem que a “Enfoque correcto de la FAVB” es va quantificar en un mínim d'un milió i mig de pessetes els efectius necessaris per intentar conservar, comprar o corrompre una entitat que al poder polític local i a les classes dominants se'ls havia escapat de les mans. I, més important encara, sobretot si tenim present que mai van recuperar la FAVB: aquell informe governatiu que situava el moviment veïnal de Barcelona com a conillet d'índies del laboratori de la transició i feia constants referències comparatives amb l'escenari de la Catalunya republicana i revolucionària dels anys 30 arribava, literalment, a aquesta conclusió: “Hay que ceder ante el pueblo... de lo contrario no hay quien lo frene”. No és un mal complement o contrapunt recordar que Pierre Vilar, en referència també als anys 30 del

segle XX, parlava d'una "aspiració nacional-revolucionària de les capes mitjanes" que entenia que "recolzava en organitzacions potents" com el CADCI i la Unió de Rabassaires¹³¹⁴. La FAVB seria una altra organització enquadrada en aquesta tradició.

Tot plegat porta a desmentir, corregir o matisar, a partir del cas concret de Barcelona i del seu moviment ciutadà, algunes interpretacions sociològiques i historiogràfiques de caire generalista sobre el paper dels moviments socials com a subjectes polítics transformadors i constructors, o no, de democràcia. Interpretacions com les que, fins ara, han establert i divulgat des de diferents punts de vista Manuel Castells, David Harvey, Donatella della Porta i Charles Tilly. Al respecte, i en referència als moviments socials urbans del darrer terç del segle XX, Manuel Herce sintetitza que "Castells señaló ya en aquella época el carácter reactivo propio de esos movimientos, que plasmó en el análisis que hizo en su libro de 1986 *La ciudad y las masas*, porque estaban organizados sobre reivindicaciones territoriales concretas y pocas veces eran capaces de trascenderlas con una 'dimensión cultural o política; por lo que estaban destinados a transformar la ciudad, no la sociedad'. Su predicción se ha cumplido ampliamente, aunque comience a ser alterada por la influencia que las redes sociales están teniendo en la actualidad en torno a Internet, como el mismo autor ha analizado en escritos posteriores"¹³¹⁵. Globalment, Manuel Castells i Manuel Herce poden tenir raó, en especial des d'una perspectiva sociològica, urbanística o d'estrictes estudis urbans, però l'anàlisi del cas de Barcelona des d'una perspectiva historiogràfica ens porta molt més

---

¹³¹⁴ VILAR, Pierre. *Espanya i Catalunya. Introducció a 'Catalunya dins l'Espanya moderna'*, RBA, Barcelona, 2013, p. 52.

¹³¹⁵ HERCE, Manuel. *El negocio del territorio. Evolución y perspectivas de la ciudad moderna*, Alianza Editorial, 2013, Madrid, p. 321.2

enllà i, d'alguna manera, els contradia¹³¹⁶. És evident que el moviment social urbà dels anys 70 va transformar la ciutat. Sí, és cert. I, en el cas concret de Barcelona, la va transformar molt. Però el moviment ciutadà també va transformar la societat: la barcelonina, la catalana i l'espanyola. La va democratitzar i la va fer més participativa (o com a mínim ho va intentar). Per dir-ho menys ampul·losament, el moviment social urbà, el moviment veïnal de Barcelona, va contribuir a la transició democràtica. I ho va fer de forma decisiva, arribant a formar part de l'avantguarda d'aquell procés de canvi històric en moments concrets i per a determinats aspectes. Aquesta és, segurament, una de les singularitats de Barcelona (i, per extensió, de Catalunya) respecte d'altres ciutats (i zones) de l'Estat que també van ser protagonistes de la transició espanyola. Una singularitat que, tot sigui dit amb la prudència o modèstia que calgui, té ressonàncies internacionals malgrat no ho reconeixin ni David Harvey ni Donatella della Porta. I una singularitat, la de la FAVB i el moviment ciutadà o veïnal de Barcelona, que també té repercussions a l'hora de pensar històricament els moviments socials.

De fet, el propi Manuel Castells, en un llibre editat a Madrid però amb tota l'empremta teòrica, ideològica emanada del moviment ciutadà de Barcelona, defensava així, el 1977, el decisiu caràcter democratitzador de les associacions de veïns: "En España, el papel del movimiento ciudadano ha sido decisivo en la lucha por la democracia. Ha impuesto la libertad de asociación allí donde no la había, ha legitimado la protesta y la organización para decenas de miles de vecinos, ha mejorado las condiciones de vida en los barrios, ha creado un tejido de vida social contra el anonimato capitalista y la represión fascista, ha enseñado la práctica de la democracia de base a nuevas generaciones, ha mantenido la unidad del movimiento pese a la diversidad de

---

¹³¹⁶ Manuel Castells va elaborar les seves teories de 1986 a *La ciudad y las masas* per actualitzar o revisar la previsió, no aconpleta, que ell mateix havia fet 10 anys abans, a mitjan dels anys 70, en obres com *La cuestión urbana* i, sobretot, a *Ciudad, democracia y socialismo* i a *Movimientos sociales urbanos*.

orientaciones políticas. Y sobre todo exige, por su propia dinámica, una gestión municipal representativa y eficaz que sólo puede darse en el marco de un Estado plenamente democrático. Así, los movimientos urbanos en España han sido y serán un instrumento efficacísimo en la defensa de las condiciones de vida de los vecinos y en la conquista y desarrollo de la democracia. Y sobre estas bases puede ser un elemento decisivo en la conquista de la hegemonía socialista entre amplias capas populares”¹³¹⁷. Una paràfrasi lliure del *Manifest comunista* a l’inici del llibre del que està extreta aquesta cita demostra la fe, després perduda, que Manuel Castells i la intel·lectualitat marxista de l’època van depositar en l’hegemonia del moviment ciutadà¹³¹⁸. Però, i precisament degut també a la revisió que el mateix Castells va fer dels seus postulats el 1986 a *La ciudad y las masas*, el cert és que la falta d’una lectura crítica i actualitzada empíricament dels estudis urbans de qui fou entronitzat des dels anys 90 pels seus treballs i anàlisis sobre la globalització –revisió que sí ha fet a bastament, encara que sigui de forma dispersa i fragmentada, el seu col·lega Jordi Borja-, és la que indueix a l’error en algunes interpretacions històriques o, senzillament, a ignorar Barcelona com a referent singular del moviments socials urbans i generadors o impulsors de democràcia.

Charles Tilly sosté que “els moviments socials van néixer amb el procés de democratització parcial que va dur els súbdits britànics y els colons nord-americans a plantar cara als seus governants durant el segle XVIII”. I manté, des d’aquesta premissa, que la proliferació de moviments socials “fomenta la democratització principalment en règims que (1) han creat un govern directe relativament eficaç mitjançant una

---

¹³¹⁷ CASTELLS, Manuel. *Ciudad, democracia y socialismo. La experiencia de las asociaciones de vecinos en Madrid*, Siglo XXI, 1977, Madrid, p. 31-32.

¹³¹⁸ “Un nuevo espectro ronda por el mundo en crisis del capitalismo avanzado. Asociaciones de vecinos, comités de barrio, organizaciones de usuarios de servicios públicos, asociaciones de padres de alumnos, sindicatos de consumidores, organismos de participación, clubs culturales, centros sociales, todo un sinfín de expresiones ciudadanas que luchan, se organizan y toman conciencia, en un intento de transformar la base material y la forma social de la vida cotidiana”. CASTELLS, Manuel. *Ciudad, democracia y socialismo. La experiencia de las asociaciones de vecinos en Madrid*, Siglo XXI, 1977, Madrid, p. 9.

administració central més que un govern controlat per uns intermediaris privilegiats o per uns segments comunals, i (2) tenen un mínim de democràcia, amb independència de com s'hagi produït aquesta situació". En conseqüència, i apel·lant als seus estudis històrics, Tilly diu que "poques vegades neixen moviments socials a favor de la democràcia tan explícits i eficaços; la majoria de les vegades, les reivindicacions dels participants en el moviment social versen sobre qüestions programàtiques, identitàries o de posició molt més concretes, unes reivindicacions que, per elles mateixes, no tenen necessàriament relació amb la democratització". I afegeix encara: "Bloquejar la construcció d'una autopista, donar suport o oposar-se a l'avortament, reivindicar els drets dels pobles indígenes i exigir millors escoles mitjançant actuacions del moviment social es beneficia, sens dubte, de l'existència de llibertats democràtiques, però no promou necessàriament la democràcia"¹³¹⁹.

Doncs bé, el cas de Barcelona deu ser una d'aquestes poques o estranyes vegades, un d'aquests casos rars als que apunta Charles Tilly sense donar-ne gaires exemples més enllà de la mobilització reformista de 1830-32 a Gran Bretanya que va obligar el règim britànic a una obertura en igualtat, protecció de drets i organització de consultes que va crear "un precedent i un model per a qualsevol mobilització posterior a favor de la democràcia"¹³²⁰. Per ser justos, Manuel Castells sí va advertir el 1977 de la singularitat o excepcionalitat del moviment veïnal a l'Espanya de la transició: "El movimiento ciudadano español constituye probablemente, junto con el movimiento obrero, una experiencia histórica singular en la medida en que apenas han existido casos de desarrollo de tales movimientos de masas en las condiciones de represión política y

---

¹³¹⁹ TILLY, Charles. *Los movimientos sociales, 1768-2008. Desde sus orígenes a Facebook*, Crítica, 2010, Barcelona, p. 245 (per la primera cita) i p. 275 (per la resta).

¹³²⁰ TILLY, Charles. *Los movimientos sociales, 1768-2008. Desde sus orígenes a Facebook*, Crítica, 2010, Barcelona, p. 275.

social características de una dictadura fascista”¹³²¹. No pensava, ni està segurament prou a l’abast dels meus coneixements, polemitzar ni amb Manuel Castells ni amb el difunt Charles Tilly. No obstant, i atès que també és Tilly qui va posar l’Espanya de Franco -al costat de l’Alemanya de Hitler i la Itàlia de Mussolini- com a exemple de “règim autoritari” que va anul·lar gairebé del tot la capacitat d’acció dels moviments socials¹³²², sí vull subratllar i reivindicar la singularitat i la importància del moviment social urbà de Barcelona sota el franquisme i durant la transició. Perquè, a banda de perseguir amb extraordinària eficàcia uns interessos concrets, els dels veïns dels barris de la ciutat, també va tenir obertament i de forma clara un programa general de democratització que, en bona mesura, va triomfar i va transcendir l’àmbit local per empènyer efectivament la transició democràtica arreu de Catalunya i al conjunt de l’Estat espanyol. Una altra cosa és si, posteriorment al canvi polític innegable dels anys 70, i amb el pas dels anys, com ja hem apuntat, es va produir un reflux, involució o procés de desdemocratització que avui, amb una lectura presentista i atractiva des d’un punt de vista polític i mediàtic, però de poc rigor acadèmic, ens pot dur a fer una mala lectura de la nostra història.

I la realitat, els fets recollits, relatats i analitzats en aquest treball de recerca, ens diu que a Barcelona i la seva àrea metropolitana, durant els anys 50, 60 i 70 del segle XX, va néixer i es va desenvolupar un potent moviment social urbà sota un règim dictatorial, autoritari, que no tenia cap mínim de democràcia ni eficàcia que afavorís, propiciés o, encara menys, fomentés la seva proliferació. Com hem interpretat, ni la llei d’associacions de 1964 que se sol invocar per explicar el moviment veïnal ni la legalització, el 1972, de la FAVB burgesa, malgrat ser elements que va utilitzar amb

---

¹³²¹ CASTELLS, Manuel. *Ciudad, democracia y socialismo. La experiencia de las asociaciones de vecinos en Madrid*, Siglo XXI, 1977, Madrid, p. 181.

¹³²² TILLY, Charles. *Los movimientos sociales, 1768-2008*, Crítica, 2010, Barcelona, p. 269-270.

intel·ligència i eficàcia un moviment popular ciutadà que va passar de la protesta urbana a la proposta democràtica, de reclamar semàfors o escoles a exigir “Llibertat, Amnistia i Estatut d’Autonomia”, no són elements estrictament necessaris ni determinants en el seu triomf. Potser sí en la seva evolució, tot i que si els posem a la balança com a elements positius queden més que compensats, en negatiu, per altres elements característics del franquisme que també van ser determinants en el naixement i evolució del moviment veïnal, segons ha establert Ivan Bordetas: el creixement urbà a partir de la immigració i de les xarxes socials, humanes, establertes entre les classes subalternes i el desenvolupament urbanístic, especulatiu i a precari, amb barraquisme horitzontal o vertical i sense els mínims serveis públics.

El boicot o vaga de tramvies de 1951, sota el franquisme més dur, demostra que, a Barcelona, un moviment de protesta ciutadana de base obrera però de naturalesa popular interclassista i composició ideològica plural, que va unir activistes catòlics, comunistes i falangistes descontents (i amb components o passat anarquistes), no necessitava condicions mínimament democràtiques per guanyar una reivindicació tan bàsica com la rebaixa del bitllet del transport públic. Ni per forçar la destitució de l’alcalde, Josep Maria Albert Despujol, i el governador civil, Eduardo Baeza Alegría. Ni, alhora, com va succeir en forma de vaga general el març de 1951, per acabar convertint-se en una gran mobilització de caire obertament polític. I esdevenir, en definitiva, com sosté Sebastian Balfour, un episodi fundacional, constituent, dels nous moviments socials, però arrelat en la tradició barcelonina *de barricada* descrita ja per Friedrich Engels al segle XIX.

En qualsevol cas, ni la llei d’associacions de 1964 ni la constitució legal de la FAVB el 1972 van ser ideades com elements democratitzadors, sinó tot el contrari. Van ser pensades pel legislador franquista i la burgesia catalana, respectivament, per intentar consolidar o renovar precisament, a la manera lampedusiana, el control i el consens

social sobre els quals, disfressant malament un duríssim sistema repressiu i fortes desigualtats de classe, s'assentava el franquisme i els interessos d'una oligarquia i burgesia dominants que, més enllà del grau d'acord o desacord polític que hi tinguessin, en la pràctica es beneficiaven de la dictadura en termes de poder econòmic i social. El cas és que ni el règim dictatorial espanyol ni la burgesia catalana van poder ofegar, i ni tant sols controlar, l'acció del moviment veïnal o ciutadà a la Barcelona metropolitana.

Amb l'experiència adquirida en néixer i créixer de bracet amb el nou moviment obrer orientat per l'activisme catòlic de base i les organitzacions clandestines de l'esquerra, i gràcies també a la notable complicitat d'intel·lectuals i professionals urbans, el moviment veïnal va marcar-li al franquisme, a Barcelona, el mateix gol que l'oposició organitzada ja li havia marcat arreu amb les Comissions Obreres. En ambdós casos parlem d'aquells "petits grans canvis" que Xavier Domènech ha analitzat molt bé en clau de moviment obrer¹³²³. En síntesi: ben aviat l'espita o vàlvula de descompressió de les tensions socials que el franquisme havia entreobert a les ciutats per al moviment veïnal mentre mirava de contenir l'explosió obrera i estudiantil a finals dels 60 va esdevenir, al seu torn, una nova explosió o dèficit estructural del règim i una seriosa amenaça als interessos de les classes dominants, també durant la transició. Això va obligar a fer marxa enrere tant a la dictadura com a la democràcia en gestació; cadascuna d'una forma diferent, és clar. El franquisme va prohibir o congelar la legalització de moltes associacions de veïns i de federacions tan importants com la de Madrid i, en definitiva, va obstaculitzar i reprimir més mal que bé -entre d'altres motius, perquè no arribava a apagar tots els focs- l'acció opositora veïnal. I tant els primers governs de la Monarquia com la democràcia parlamentària constituent, abocats sense excusa a la legalització de totes les associacions de veïns i a atendre les demandes més

---

¹³²³ DOMÈNECH, Xavier. *Clase obrera, antifranquismo y cambio político*. Catarata, 2008, Madrid.

urgents del moviment veïnal, no es van estar de posar limitacions a l'hegemonia, la influència i l'acció del moviment ciutadà i a la democràcia participativa que defensava. Això es va fer a través de l'anomenat decret de patronímics promulgat però no aplicat per Rodolfo Martín Villa, l'abril de 1977, i, sobretot, del vot contrari dels partits de centre i dreta, que va prosperar amb l'abstenció dels socialistes, a la inclusió de les associacions de veïns a la Constitució de 1978. Immediatament després, a partir de 1979, el que s'activaria en contra del moviment ciutadà és una estratègia d'erosió per la via de confrontar les associacions de veïns amb la legitimitat electoral dels nous ajuntaments democràtics i d'un partits, singularment els d'esquerres (tant socialistes com comunistes), que van cooptar bona part dels quadres del moviment veïnal.

Però tota aquesta estratègia, orientada a limitar l'acció veïnal i a rebaixar l'hegemonia cultural del moviment ciutadà, va topar amb un petit gran obstacle: Barcelona. Quan el franquisme es va adonar, en els seus "Plan Barrio" redactats el 1973 i 1975, que "las organizaciones subversivas tomaron en los últimos años de la década de los sesenta a Barcelona como ciudad piloto para desarrollar una labor de agitación y posterior politización de los barrios populares"¹³²⁴, ja era massa tard perquè la marxa enrere o algunes contramesures tinguessin efecte a Catalunya. El moviment veïnal de Barcelona i d'alguns municipis metropolitans –com, altrament, la majoria d'expressions de l'oposició antifranquista- portava uns anys d'avançada respecte el que succeïa a la resta d'Espanya. I de manera semblant a com es van subvertir les estructures sindicals franquistes per part de les Comissions Obreres i de l'oposició política, la creació legal d'associacions de veïns i la infiltració en associacions de *cabezas de familia* falangistes per part de militants catòlics, de comunistes i de les clandestines comissions de barri

---

¹³²⁴ AGA, "Plan Barrio", Madrid, octubre 1973. Fondo Gabinete de Enlace del Ministerio de Información y Turismo. 03107.002. Caixa 42/08906. Dossier 7; i Fundació Utopia d'Estudis Socials, "Plan Barrios. Estudio sobre la subversión en los barrios", gener de 1975. Fons García-Nieto, nº 5110.

van esdevenir grans cavalls de Troia de l'antifranquisme, espais de llibertat i escoles de democràcia. La FAVB, legalitzada el 1972 sota control burgès i que encara el juny de 1974 va rebre l'aval legitimador de ser rebuda, a La Mina, pel president del Govern i exalcalde de Madrid, Carlos Arias Navarro, en els pocs mesos que van de l'estiu de 1974 a la primavera de 1975 va passar a estar sota control remot, quan no directament a les mans, de les combatives i antifranquistes associacions de barri.

L'astut governador civil d'aquella època, Rodolfo Martín Villa, va fer tot el possible per entendre i desactivar aquell potent focus opositor democràtic i, potencialment, perillósament revolucionari. I *tot* vol dir *tot*: des d'intrigar i conspirar amb membres de la junta de la FAVB a activar o donar cobertura a la repressió i la guerra bruta contra associacions de barri i activistes veïnals. De la mateixa manera que *tot* vol dir, també, intentar un *pacte amb el diable* catalanista de Jordi Pujol consistent en acceptar deixar la FAVB en mans de la seva gent, a qui eventualment podia servir de moderat instrument opositor unitari i legal contraposat a la il·legal i esquerranosa Assemblea de Catalunya, a canvi de forjar una aliança secreta o tàcita entre el franquisme aperturista i la burgesia demòcrata per barrar el pas als comunistes. Així de clar s'exposava en l'informe del Govern Civil "Enfoque correcto de la FAVB", l'abril de 1975: "Pensar en la gravedad del momento. Lo que suceda con las Asociaciones de Vecinos será un precedente (un reflejo, si se quiere) de lo que sucederá en la próxima lucha política. [...] Respetar el color que salga siempre que garantice el aislamiento y la neutralización del comunismo"¹³²⁵. Però Martín Villa no se'n va sortir; de cap manera. D'entrada, perquè el moviment veïnal (i la FAVB amb ell) va anar sempre a l'una amb l'Assemblea de Catalunya, de la que formava part substancial. I malgrat que un comerciant que havia tingut responsabilitats en el sindicalisme vertical, Juan Frías Almarza (fins que va

---

¹³²⁵ AHGCB. "Enfoque correcto de la FAVB", 27/4/1975. Fons Governadors Civils. Caixa 52, reg. 118.

morir, el gener de 1976), i un altre vell conegut i amic de Martín Villa que Miquel Esquirol havia captat per a CDC, Albert Pons Valón (1976-1978), van conservar nominalment la presidència de la FAVB per als *bombillaires* moderats, la realitat és que el comunista Carles Prieto (president de la FAVB de 1978 a 1982) i molts altres activistes de barri amb diverses filiacions d'esquerres es van fer amb el control efectiu de la Federació des que van superar hàbilment la moció de censura de 1975 pactant precisament amb els mateixos *bombillaires* moderats o afins a Jordi Pujol a qui el governador civil havia fet la cort. En termes gairebé gramscians, el 1975 Martín Villa va poder llegir en els informes dels seus mateixos serveis d'informació com a la FAVB d'origen burgès i amb majoria numèrica d'associacions de veïns i comerciants de carrer, conservadors, l'entrada de les associacions de veïns de barri havia canviat radicalment l'hegemonia, fins a imposar-se en pocs mesos "la fuerza ideológica de unos pocos a la carencia ideológica de la mayoría".

El cas és que, el desembre de 1975, Martín Villa va deixar Barcelona per ocupar llocs clau als consells de ministres de la transició amb una lliçó ben apresada: limitar com fos, o acceptar i acotar només a Barcelona, l'hegemonia en expansió de les associacions de veïns, on predominava una influència comunista de difícil obediència (ni tant sols al centralisme democràtic) i d'impossible estigmatització pel caràcter assembleari, unitari, plural i interclassista d'aquell moviment social. I, conscient de la situació i de la correlació de forces, Martín Villa també va ser l'artífex de posposar al màxim la celebració de les primeres eleccions municipals democràtiques, on estava clar que el reformisme franquista reconvertit en centrisme democràtic tenia totes les de perdre a les grans ciutats davant d'una hegemonia política i cultural de l'esquerra marxista aconseguida, en gran mesura, per l'acció del moviment ciutadà del que Barcelona n'era el màxim exponent.

És més que anecdòtic que, en el context de l'estira-i-arrotonsa per l'aprovació final d'un Pla General Metropolità (1974-1976) que no va acabar de satisfer ni el capital especulatiu ni el moviment veïnal però que contenia elements molt avançats i progressistes per a l'època –i mentre els barris participaven de la tasca de fer ciutat elaborant alternatives i plans populars-, els representants de la gran propietat immobiliària i de la burgesia financera feien més que escarafalls. ¿Què no es deuria fer d'amagat –com modificar a darrera hora qualificacions urbanístiques- per defensar poderosos interessos econòmics i especulatius mal acostumats pel porciolisme en una Barcelona metropolitana que tothom ja veia en mans del poder popular i de l'esquerra veïnal? No és una pregunta retòrica quan, fins i tot públicament, abans i després de la mort de Franco, organismes patronals i gent tant diversa (també ideològicament) com el president de l'Associació de Propietaris i comte de Alba de Liste, Luis Augusto Vinyamata; el de l'Associació de Promotors i Constructores d'Edificis, Luis Marsà; l'economista liberal i cap d'estudis del Banco Urquijo, Ramon Trias Fargas, i l'exalcalde franquista de l'Hospitalet i propietari de l'Espanya Industrial, José Matías de España Muntadas, demanava empara pels seus interessos (Alba de Liste), denunciava l'intent de socialització del sòl via Pla Comarcal (Trias Fragas) i l'ocupació veïnal de terrenys privats (Marsà), o clamava per un cop d'Estat a la xilena (Espanya Muntadas).

És evident, en definitiva, que el doble fantasma del comunisme i del 14 d'abril, en versions actualitzades que tenien molt a veure amb la força del moviment popular, veïnal o ciutadà de Barcelona va planar per damunt de la transició espanyola molt més del que fins ara s'ha explicat. L'estratègia governamental va consistir simplement en anar marejant la perdiu a nivell local i tenir clares unes línies roges que l'aparell central de l'Estat, franquista o democràtic, no podia permetre que es traspasessin. Per això es van posposar tant les eleccions municipals i es va blindar la nova democràcia

representativa enfront dels moviments socials de base assembleària i arrelats al territori, tot deixant esbravar les associacions de veïns i fent-los concessions rupturistes allí on no hi ha havia més remei. Va ser aquest el cas de la Barcelona dels barris que, amb la força obrera del cinturó roig metropolità i la bandera unitària de la reivindicació nacional al conjunt del país, va assegurar la ruptura catalana dins del procés de transició i reforma democràtica espanyola. Paradoxalment, la capital de Catalunya va esdevenir avantguarda i referent espanyol en objectius i aspiracions democràtiques, per alguns obertament revolucionàries o, si més no, de clares tendències socialitzants i participatives. Ho va fer possible l'hegemonia cultural guanyada als anys 70 per l'ampli moviment social urbà, popular o ciutadà, que va confluïr a la FAVB i la va convertir en un actor polític i social molt destacat i en vèrtex d'un influent intel·lectual orgànic col·lectiu, també en l'accepció gramsciana del terme, conformat alhora per activistes de barri, periodistes, professionals liberals i universitaris compromesos. Les associacions de veïns, veritables escoles de democràcia i agents de dinamització cultural i reequilibri social, i la FAVB, utilitzada com a laboratori de la transició per uns i altres -a més de ser succedani o paraigua legal de l'Assemblea de Catalunya en uns mesos crucials; de servir d'aixopluc o incubadora a tota mena de moviments socials durant molts anys, i de mantenir-se sempre com a consciència crítica de la ciutat, sense perdre mai la memòria del que havia significat el porciolisme-, van protagonitzar a Barcelona un assaig de ruptura democràtica de caire socialitzant. Això va ser així durant un període aproximat que va de 1972 a 1979 i amb efectes projectats, com a mínim, fins el 1986. Sense recuperar i analitzar aquesta història no es pot explicar ni la (re)construcció posterior de la capital de Catalunya, que el 1992 va esdevenir model de ciutat a Espanya i al món, ni (re)interpretar les claus d'un ulterior procés de desdemocratització i tot el que significa, per al present i futur de Barcelona, la fi del consens urbà i de la cultura de la transició.

9. Fonts

9.1. Arxius i centres de documentació

Arxiu FAVB
Arxiu Confavc
Arxiu Històric Govern Civil de Barcelona (AHGCB)
Arxiu Nacional de Catalunya (ANC)
Arxiu Andrés Naya
Arxiu Josep Maria Huertas
Arxiu Jaume Fabre
Arxiu Maria Favà
Arxiu Maria Eugènia Ibáñez
Arxiu Josep Martí
Arxiu Històric del Poblenou
Arxiu Històric Roquetes-Nou Barris
Arxiu Centre Social de Sants
Arxiu Municipal del Districte de Sants-Montjuïc
CEHI-CRAI Pavelló de la República UB
CEFID UAB
Centre d'Estudis Ignasi Iglesias (Sant Andreu)
Gerald R. Ford Presidential Library
Memorial Democràtic
Taller d'Història de Gràcia

9.2. Premsa generalista

ABC
Avui
Catalunya Exprés
Diari de Girona
Diario de Barcelona
Egin
El Correo Catalán
El Noticiero Universal
El País
El Periódico de Catalunya
El Punt
Hoja del Lunes
Informaciones
La Vanguardia
Liberación
Mundo Diario
Solidaridad Nacional
Tele/eXprés
Ya

9.3. Premsa i publicacions especialitzades

Archipiélago
Bandera Roja
Barcelona Metròpolis
Boletín Oficial del Estado (BOE)
Butlletí del Col·legi d'Aparelladors de Catalunya
CAU
Canigó
CEUMT. La revista municipal
Congreso. Diario de Sesiones
Cuadernos para el Diálogo
Destino
Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya (DOGC)
El Viejo Topo
El Ciervo
El Contemporani
L'Avenç
L'Opinió Socialista
La Calle
Historia Contemporánea
Icària
Mientras tanto
Nous Horitzons
Plecs d'Història Local
Por Favor
Presència
Revista de Catalunya
Revista Catalana de Sociologia
Revista Internacional de Sociología
Revista Latina de Comunicación Social
Revista Papers
Sàpiens
Segle XX
Senado. Diario de Sesiones
Serra d'Or
Temps i espais de memòria
Teoría y práctica
Transición
Treball
Triunfo
VIA. Revista del Centre d'Estudis Jordi Pujol
Vindicación Feminista

9.4. Premsa veïnal

3 Ojos. Butlletí del Centre Social de Trinitat Nova
Boletín informativo de la AV Distrito V
Boletín de la AV La Paz
Butlletí de l'Associació de Veïns de Sant Andreu (o Sant Andreu)
Butlletí de l'Associació de Veïns de Sant Antoni
Carrer (o La Veu del Carrer). Revista de la FAVB
Centre Social de Sants (o Sants). Butlletí del Centre Social de Sants
Clot Camp de l'Arpa. Butlletí de l'AV Clot
Correo Laboral. Revista de la Coordinadora de Vocalies Laborales AAVV Barcelona
El 29. Revista de la FAVB
El Carmelo. Butlletí de l'AV Carmel
El Coll. Butlletí de l'AV Coll
El Tramvia Blau. Butlletí de l'AV Sant Gervasi.
Gramma. Revista de Santa Coloma de Gramenet
Ideal. Revista de la parròquia de Nostra Senyora de Port
La Calle de Todos. Revista de la Federación de Asociaciones de Barrios de Zaragoza
Les Corts. Revista de l'AV Les Corts
Nuestra Voz. Butlletí de l'AV Turó de la Peira
Pueblo Nuevo. *Portavoz de la Comisión de Barrio del Pueblo Nuevo*.
Poble Nou. Butlletí de l'AV Poblenou
Quatre Cantons. Revista de Poblenou
Quart de casa. Butlletí de l'AV Barceloneta
Sagrera. Butlletí de l'AV Sagrera
San Martín de Provençals. Butlletí de l'AV Sant Martí de Provençals
Tots per tots. Butlletí de l'AV Sant Josep de l'Hospitalet
Vila de Gràcia. Butlletí de l'AV de Gràcia

9.5. Pel·lícules, documentals i audiovisuals

Carrers amb història (1963-2013) (AV Torre Llobeta i Vilapicina, 2013)
El 'cas Huertas' i la lluita per la llibertat d'expressió (TVC, 2005)
'El Papis', anatomia d'un atemptat (David Fernández de Castro, 2010)
Giravolt. Barcelona i la democràcia (TVE, 1978)
Informe general sobre unas cuestiones de interés para una proyección pública (Pere Portabella, 1976)
La transició democràtica espanyola (1975-1982) (CEHI-UB, 2005)
Orgull de barri. Barcelona 1939-1980. Crònica de la perifèria (Camilo, Ramos, Jordi Barrachina i Maria Comín, 2010)
Roquetes, memòries que fan barri (Jordi Oriola i Laura Villaplana, 2010)
Barraques. La ciutat oblidada (Alonso Carnicer i Sara Grimal, TVC, 2010)
"El moviment veïnal a Catalunya durant la transició: la seva història, la seva memòria"
(Memorial Democràtic, enregistrament jornada 9/4/2010)

10. Bibliografia

“La Barcelona de Porcioles”, a *CAU*, núm. 21 (octubre 1973).

“La lucha de los barrios: Barcelona 1969-1975”, a *CAU*, núm. 34 (novembre-desembre 1975).

“Una alternativa democrática para Barcelona”, a *CAU*, núm. 37 (maig-juny 1976).

“Crisis y reinención de la ciudad contemporánea”, a *Archipiélago. Cuadernos de crítica de la cultura*, núm. 62 (setembre 2004).

Barcelona a cops. Barcelona: FAVB, 1982.

Barcelona contemporània, 1856-1999. Barcelona: CCCB, 1996.

De la revolució industrial a la revolució tecnològica: 150 anys d'història de la Maquinista Terrestre i Marítima SA i de Macosa. Barcelona: Dos Punts, 2009.

El dret a la ciutat. En memòria d'Anna Alabart 1942-2012. Barcelona: UB, 2013.

El moviment veïnal en els mitjans de comunicació. Barcelona: Confavc, 2008.

Guinardó: 25 anys fent barri. Barcelona: AV Joan Maragall, 1998.

Josep Maria Serra Martí. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1995.

La otra cara del Fòrum de les Cultures S.A. Barcelona: Edicions Bellaterra, 2004.

Las asociaciones de vecinos en la encrucijada. Madrid: De la Torre, 1978.

Terra i llibertat. 100 entitats dels Països Catalans. Barcelona: Edicions 62, 2000.

Treball. 1936-2006, Barcelona: Nous Horitzons, 2006.

Vint anys d'ajuntaments democràtics. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1999.

A.V. SANT MARTÍ DE PROVENÇALS. *25 anys al servei del barri*. Barcelona: A.V. Sant Martí de Provençals, 1997.

ABADIA, Sixte. *Esport i democratització en un període de canvi. Evolució del fenomen esportiu a Barcelona durant la transició democràtica (1975-1982)*. Tesi doctoral. Barcelona: UB, 2007.

- *El moviment veïnal i la promoció de l'esport a la Barcelona de la transició democràtica (1975-1982)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2011.

ABADIA, Sixte i PUJADAS, Xavier. “Deporte y democratización en la Barcelona contemporánea: apuntes para un estudio”, a *Cultura, Ciencia y Deporte*, núm. 2 (2005), Universidad Católica San Antonio-Murcia, p. 51-56.

ADAM, Roger, ANTEBI, Andrés i GONZÁLEZ, Pablo. *Cops de gent. Crònica gràfica de les mobilitzacions ciutadanes a Barcelona 1890-2003*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2005.

AISA, Ferran. *Una Història de Barcelona. Ateneu Enciclopèdic Popular (1902-1999)*. Barcelona: Virus, 2000.

AJUNTAMENT DE BARCELONA. *Normes Reguladores de l'Organització dels Districtes i de la Participació Ciutadana*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1987.

ALABART, Anna. *Els barris de Barcelona i el moviment associatiu veïnal*. Tesi doctoral. Barcelona: UB, 1982.

- *Els barris de Barcelona i el moviment associatiu veïnal (resum de la tesi presentada per assolir el grau de doctor en Ciències Econòmiques i Empresarials)*. Barcelona: UB, 1982.
- “El moviment veïnal de Barcelona i la seva imatge”, a *Nous Horitzons*, núm. 81 (1982), p. 20-24.
- “Els moviments socials a Catalunya”, a CAMINAL, Miquel i MATAS, Jordi. *El sistema polític de Catalunya*. Barcelona: Tecnos, 1998.
- “Els moviments socials urbans a Catalunya”, a *Revista Catalana de Sociologia*, núm. 7 (1998), p. 9-28.
- “El moviment associatiu veïnal, quaranta anys després: un balanç”, a *Nous Horitzons*, núm. 195 (2009).

ALABART, Anna (et al.). *La Barcelona dels barris*. Barcelona: FAVB-Editorial Mediterrània, 2008.

ALAMANY, Elisenda, UBASART, Gemma i SERRÀ, Marc. *Construint municipi des dels moviments socials. Candidatures alternatives i populars i barris en lluita*. Barcelona: Icaria, 2012.

ALBERCH, Ramon (dir.). *Els barris de Barcelona*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2000.

ALFAMA, Eva (et al.). *Per una nova cultura del territori? Mobilitzacions i conflictes territorials*. Barcelona: Icaria, 2007.

ALIBÉS, Josep Maria (et al.). *La Barcelona de Porcioles*. Barcelona: Laie, 1975.

ALONSO, Noemí. “Els moviments veïnals a Roma durant el cicle de protesta italià, 1868-1976”, a *Segle XX*, núm. 4 (2011), p. 57-77.

ÁLVAREZ COBELAS, José. *Envenenados en cuerpo y alma. La oposición universitaria al franquismo en Madrid (1939-1970)*. Madrid: Siglo XXI, 2004.

ÁLVAREZ JUNCO, José. “Movimientos sociales en España: del modelo tradicional a la modernidad postfranquista”, al curs “Los nuevos movimientos sociales y el fin de las ideologías”. Madrid: Universidad Internacional Menéndez Pelayo, 16-20 juliol 1990.

ÁLVARO, Francesc-Marc. *Els assassins de Franco*. Barcelona: L’Esfera dels Llibres, 2005.

AMELANG, James S. “Peculiaritats barcelonines”, a FRADERA, Josep Maria i UCELAY-DA CAL, Enric (eds.). *Notícia nova de Catalunya*. Barcelona: CCCB, 2005.

AMORES, Ferran. *Conflictivitat obrera al barri de Poblenou 1969-1978*. Tesina de doctorat. Barcelona: UB, 2006.

- *Motor Ibérica: 100 dies de vaga*. Barcelona: CCOO, 2007.

ANDREU, Marc i HUERTAS, Josep Maria. *Barcelona en lluita (el moviment urbà 1965-1996)*. Barcelona: FAVB, 1996.

ANDREU, Marc; FABRE, Jaume, i HUERTAS, Josep M. *La ciutat transportada. Dos segles de transport col·lectiu al servei de Barcelona*, Barcelona: TMB, 1997.

ANDREU, Marc; HERRANZ, Elia, i NAYA, Andrés (coord.). *Carrer. 15 anys / 100 números*, Barcelona: FAVB-Editorial Mediterrània, 2007.

ANDREU, Marc (et. al.). *1970-2010. 40 anys d’acció veïnal*. Barcelona: FAVB-Editorial Mediterrània, 2010.

- *Josep M. Huertas Claveria i els barris de Barcelona. Antologia de reportatges (1964-1975)*. Barcelona: FAVB-Editorial Mediterrània, 2013.

ANDREU, Marc. “Tradicions: moviment associatiu i cultura popular”, a *L’Avenç*, núm. 236 (maig 1999), p. 22-26.

- “Barcelona en carne trémula. Movimientos sociales y crítica al Fòrum Universal de les Cultures 2004”, a GRAU i IBARRA (2005), p. 220-229.

- *Les veus del carrer*. Tesina de doctorat. Barcelona: UB, 2006.

- “Quan el puny tapa la pancarta”, a *L’Avenç*, núm. 314 (juny 2006), p. 42-43.

- “Movimiento vecinal en el 2006. Vivienda digna, participación ciudadana e incidencia política de un actor social en redefinición”, a GRAU i IBARRA (2007), p. 155-162.

- “La Barcelona dels barris en perspectiva històrica”, a ALABART (2008), p. 179-185.

- “Movimiento vecinal 2007. Nueva cultura del territorio y renovada acción política desde la ciudadanía”, a GRAU i IBARRA (2008), p. 146-155.

- “Movimiento vecinal 2008. En crisis y a la búsqueda de otra Comuna de París”, a GRAU i IBARRA (2009), p. 178-87.
- “El combat per la memòria veïnal”, a *L’Avenç*, núm. 354 (febrer 2010), p. 8-9.
- “Movimiento vecinal. Acumulación de fuerzas desde la memoria histórica”, a GRAU i IBARRA (2010), p. 153-162.
- “Poder, intereses económicos y ‘modelo Barcelona’”, a MONTANER, MUXÍ I ÀLVAREZ (2011), p. 53-56.
- “Història veïnal: en construcció i tapant forats”, a *Plecs d’Història Local*, núm. 141, a *L’Avenç*, núm. 367 (abril 2011), p. 2-4.
- “El 2011 a pie de calle: de la red a la plaza”, a GRAU, Elena i IBARRA, Pedro. *Anuario de movimientos sociales 2011*. [En línia], Betiko Fundazioa, 2012. Disponible a <http://fundacionbetiko.org/wp-content/uploads/2012/11/el-2011-a-piede-calle-de-la-red-a-la-plaza.pdf>
- “El año de los desahucios. Movimiento urbano y vecinal en el 2012”, a GRAU, Elena i IBARRA, Pedro. *Anuario de movimientos sociales 2012*. [En línia], Betiko Fundazioa, 2013. Disponible a <http://fundacionbetiko.org/wp-content/uploads/2013/03/Movimiento-vecinal-2012.pdf>
- “El ‘model Barcelona’ dels moviments socials”, a *L’Espill*, 2013, en premsa. Premi de Comunicació Científica Joan Lluís Vives 2012.

ANGOTTI, Tom. *New York for Sale. Community Plannings Confronts Global Real Estate*. New York: MIT Press, 2008.

ANGULO URIBARRI, Javier. *Cuando los vecinos se unen*. Madrid: Propaganda Popular Católica, 1972.

ARACIL, Rafael; SEGURA, Antoni, i MAYAYO, Andreu (eds.). *Memòria de la Transició a Espanya i a Catalunya* (vols. I a VI). Barcelona: UB, 2000-2004. I, específicament, *La reforma de l’exèrcit i de l’administració local* (vol. III).

- *Diari d’una postguerra. La Vanguardia Española (1939-1946)*. Catarroja-Barcelona: Afers, 2010.

ARASA, Daniel. *Pere Llorens. Testimoni d’un segle de Barcelona i líder del comerç català*. Barcelona: Viena Edicions, 2004.

ARNABAT, Ramon i SANTESMASSES, Josep (ed.). *1960-1980. Transicions i canvis a les terres de parla catalana*. Barcelona: CCEPC, 2012.

ASSOCIACIÓ MONT D’ORSÀ DE VEÏNS DE VALLVIDRERA. *Vallvidrera 1950-2000. Cinquanta anys de l’Associació de Veïns*. Barcelona: AV Vallvidrera, 2000.

BADA, Joan i BELLAVISTA, Oleguer. *ACO. 50 anys de militància obrera i cristiana*, Barcelona: Editorial Mediterrània, 2003.

BAENA, Neus. “Caminos divergentes: la Iglesia y las bases del catolicismo obrero durante el proceso de democratización española. Los cinturones industriales de Barcelona y Tarragona (1951-1977)”. Comunicació a VIII Trobada Internacional d'Investigadors del Franquisme. Barcelona: 2013.

BALFOUR, Sebastian. *La dictadura, los trabajadores y la ciudad*. València: Edicions Alfons el Magnànim, 1994.

BALLARÍN, C.; CASAS, J., i MÁRQUEZ, M. *Ca n'Anglada. Lluita d'un barri. Història social de Ca n'Anglada: el moviment veïnal, 1950-1995*. Terrassa: M & B, 1996.

BALLESTER, David i RISQUES, Manel. *Temps d'amnistia. Les manifestacions de l'1 i el 8 de febrer a Barcelona*. Barcelona: Edicions 62, 2001.

BALLETBÓ, Anna. *Una mujer en la transición. Confesiones en la trastienda*. Barcelona: Flor del Viento, 2004.

BAÑOS, Julio. *Historia de unas expropiaciones. Barrio de Can Tunis. Terrenos de la Zona Franca 1970*. Barcelona: auto-reedició facsímil, 2012.

BAÓN, Rogelio. *Historia del Partido Popular. I. Del Franquismo a la Refundación*. Madrid: Ibersaf Editores, 2001.

BARBETA, Jordi. “Crònica del primer Ajuntament democràtic del postfranquisme”, a *L'Avenç*, núm. 58 (març 1983), p. 68-73.

BARCELÓ, Alfons. *Pràctiques de civisme des del meu barri*. Barcelona: Icaria, 2005.

BATISTA, Antoni. *Okupes: la mobilització sorprenent*. Barcelona: Rosa dels Vents, 2002.

BELIL, Mireia; BORJA, Jordi i CORTI, Marcelo (eds.). *Ciudades, una ecuación imposible*. Barcelona: Icaria, 2012.

BENACH, Joan-Anton. “1979, uns programes necessàriament transitius”, a *L'Avenç*, núm. 236 (maig 1999), p. 66-72.

BLOCH, Marc. *Apología para la historia o el oficio de historiador*. México: Fondo de Cultura Económica-INAH, 1996.

BOGAJO, Néstor i MARTÍNEZ, Manuel. *Sant Martí de Provençals, de la vila al barri*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2010.

BOHIGAS, Oriol. *Reconstrucció de Barcelona*. Barcelona: Edicions 62, 1985.

- *Contra la incontinencia urbana. Reconsideración moral de la arquitectura y la ciudad*. Barcelona: Electa, 2004.

BOIX, Jaume i ESPADA, Arcadi. *Samaranch. El deporte del poder*. Madrid: Espasa Calpe, 1991.

BONET, Maria Rosa i DOMINGO, Miquel. *Barcelona i els moviments socials urbans*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill-Editorial Mediterrània, 1998.

BORDETAS, Ivan. *Nosotros somos los que hemos hecho esta ciudad. Autoorganización y movilización vecinal durante el tardofranquismo y el proceso de cambio político*. Tesi doctoral. Barcelona: UAB, 2012.

BORJA, Jordi. *Movimientos sociales urbanos*, Buenos Aires: Ediciones Siap-Planteos, 1975.

- *Qué son las asociaciones de vecinos*. Barcelona: La Gaya Ciencia, 1977.
- *Estado y ciudad. Descentralización política y participación*. Barcelona: PPU, 1988.
- *La ciudad conquistada* Madrid: Alianza, 2003.
- “El movimiento ciudadano en busca de la ciudad futura (frente a la ciudad disuelta y la izquierda errante)”, a PÉREZ QUINTANA i SÁNCHEZ LEÓN (2008), p. 355-387 i a ANDREU (et al.) (2010), p. 185-228.
- *Llums i ombres de l'urbanisme a Barcelona*. Barcelona: Empúries, 2010 [en castellà, UOC].
- *Mis universidades. Historia de un proceso de aprendizaje*, treball complementari a *Revolución urbana y derechos ciudadanos*. Tesi doctoral. Barcelona: UB, 2012.
- “Les transicions democràtiques: una conquesta ambigua”, a ARNABAT i SANTESMASES (2012), p. 19-34.
- *Revolución urbana y derechos ciudadanos*. Madrid: Alianza, 2013.

BORJA, Jordi, i CASTELLS, Manuel. *Local i global: la gestión de las ciudades en la era de la información*. Madrid: Taurus, 1997.

BORJA, Jordi y MUXÍ, Zaida (eds.). *Urbanismo en el siglo XXI: una visión crítica*. Bilbao, Madrid, Valencia, Barcelona. Barcelona: Edicions UPC, 2004.

BOSCH, Xavier i MELERO, Josep. *Ruta de les llibertats. Passejades per la Barcelona èpica*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2007.

BUSQUÉ, Jaume. “El Cas Huertas: l'inici d'una certa transició”, a *L'Avenç*, núm. 362 (novembre 2010), p. 36-45.

BUSQUETS, Joan. Barcelona. *La construcción urbanística de una ciudad compacta*. Barcelona: Ediciones del Serbal, 2004.

BUXEDA, Francesc. *Repasada al Fòrum. Ara ja sabem què és!* Valls: Cossetània, 2004.

CABALLER, Gemma. *Campanyes populars i reivindicacions nacionals a la Barcelona de la transició*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2006.

- *La lluita per la llibertat*. Barcelona: Ara Llibres, 2007.

CABRERIZO, Maite. *Treinta... y tantos. La lucha del movimiento vecinal en Madrid, desde sus comienzos hasta hoy (1968-1998)*. Madrid: Editora Vecinos de Madrid, 1998.

CABRERO, Ferran. *La revolución pactada. Globalización y transformación de la guerrilla en América Latina*. Barcelona: Flor del Viento, 2002.

CANAL, Ramon. *Manresa, els seus barris i les seves associacions de veïns*. Manresa: Federació d'Associacions de Veïns de Manresa, 1996.

CANDEL, Francisco. *Donde la ciudad cambia su nombre*. Barcelona: Janés, 1957.

- *Han matado un hombre, han roto un paisaje*. Barcelona: Janés, 1959.
- *Els altres catalans*. Barcelona: Edicions 62, 1964.
- *La carne en el asador*. Barcelona: Nova Terra, 1966.
- *Apuntes para una sociología del barrio*. Barcelona: Edicions 62, 1972.

CANFORA, Luciano. *Crítica de la retórica democrática*, Barcelona, 2003, Crítica.

- *La democracia. Historia de una ideología*, Barcelona, 2004, Crítica.

CANO, Genís. *A imatge de la contracultura*. Barcelona: UB, 2005.

CANÑADAS, Xavier. *Entremuros. Las prisiones en la transacción democrática*. Bilbao: Muturreko, 2000.

CAPEL, Horacio. *Capitalismo y morfología urbana en España*. Barcelona: Los Libros de la Frontera, 1975.

- *Dibujar el mundo. Borges, la ciudad y la geografía del siglo XXI*. Barcelona: Ediciones del Serbal, 2001.
- *El modelo Barcelona: un examen crítico*. Barcelona: Ediciones del Serbal, 2005.

CAPMANY, Maria Aurèlia i MARAGALL, Pasqual. *Caminant junts per la ciutat. Diàlegs a Barcelona* (núm. 1). Barcelona: Laia, 1983.

CASALS, Xavier. *El oasis catalán (1975-2010). ¿Espejismo o realidad?*. Barcelona: Edhasa, 2010.

CASANELLAS, Pau. *Morir matando. El franquismo en crisis ante la violencia política, 1968-1977*. Tesi doctoral. Barcelona: UAB, 2011.

CASASSAS, Jordi (dir.). *L'Ateneu i Barcelona. Un segle i mig d'acció cultural*. Barcelona: RBA-La Magrana, 2006.

CASTAÑO, Josep. *Memorias de la JOC en Catalunya: 1939-1970*. Barcelona: ICESB, 1974.

CASTELLS, Manuel. *La cuestión urbana*. México: Siglo XXI, 1974. [*La question urbaine*. Paris: François Maspero, 1972].

- *Ciudad, democracia y socialismo. La experiencia de las asociaciones de vecinos de Madrid*. Madrid: Siglo XXI, 1977.
- *Movimientos sociales urbanos*. Madrid: Siglo XXI, 1977.
- *La ciudad y las masas. Sociología de los movimientos sociales urbanos*. Madrid: Alianza, 1986.
- *Movimiento vecinal y nuevo orden mundial*. Madrid: CAVE, 1992.
- *La era de la información. Economía, sociedad y cultura*. Madrid: Alianza, 1997.
- “Productores de ciudad: el movimiento ciudadano de Madrid”, a PÉREZ QUINTANA i SÁNCHEZ LEÓN (2008), p. 21-32.

CASTELLS, Manuel, i HALL, Peter. *Tecnópolis del mundo. La formación de los complejos industriales del siglo XXI*. Madrid: Alianza Editorial, 2001.

CASTIELLA, Txema. *Retrat d'un cartell*. Barcelona: Nous Horitzons, 2013.

CASTILLO, David. *Game Over*. Barcelona: Proa, 1997.

- *El cel de l'infern*. Barcelona: Proa, 1999.
- *El pont de Mühlberg*. Barcelona: Proa, 2000.

CEBRIÁN, Carme. *Estimat PSUC*. Barcelona: Empúries, 1997.

CENTRE D'ESTUDIS IGNASI IGLÉSIAS. *Retrats per a la memòria. Persones i lluita antifranquista al districte de Sant Andreu (1939-1982)*. Barcelona: CEII-Llibre de Finestrelles (núm. 5), 2011.

CHÁVEZ, Daniel y GOLDFRANK, Benjamin (eds.). *La izquierda en la ciudad. Participación en los gobiernos locales de América Latina*. Barcelona: Icaria, 2004.

CIDUR. *Madrid/Barrios 1975*. Madrid: Ediciones de la Torre, 1976.

CIDUR (coord.). *Movimiento de barrios y partidos políticos*. Madrid: Mañana, 1977.

COLOM, Tomàs. *Introducció al debat sobre la immigració a la transició, 1975-1980*. Tesina de doctorat. Barcelona: UB, 2006.

CONTRERAS, Javier. “Nuevo andalucismo y movimiento vecinal (1976-1983). El frente de barrios y los grupos de base del PSA”. Comunicació a VIII Trobada Internacional d'Investigadors del Franquisme. Barcelona: 2013.

COSTA, Guim; CURTIS, William J.R., i MONTANER, Josep Maria. *Barcelona 1992-2004*. Barcelona: Gustavo Gili, 2004.

CUESTA GÓMEZ, José Miguel. “Equipaments bàsics, llibertats democràtiques i transformació social. El moviment veïnal al Barcelonès Nord a finals de la dictadura”. Comunicació a VIII Trobada Internacional d’Investigadors del Franquisme. Barcelona: 2013.

CULLA, Joan B. *La dreta espanyola a Catalunya (1975-2008)*. Barcelona: La Campana, 2009.

CULLEL, Pere i FARRÀS, Andreu. *El 23-F a Catalunya*. Barcelona: L’Arquer, 2010.

CUPILLAR, Jesús Tomás. *Can Clos. Un barrio olvidado*. Barcelona: autoedició, 2008.

DALMAU, Ferran i JUVILLÀ, Pau. *EPOCA, l’exèrcit a l’ombra*. Barcelona: Edicions El Jonc, 2010.

DELGADO, Manuel. *El animal público. Hacia una antropología de los espacios urbanos*. Barcelona: Anagrama, 1999.

- *Elogi del vianant. Del ‘model Barcelona’ a la Barcelona real*. Barcelona: Edicions de 1984, 2005.
- *Sociedades movedizas. Pasos hacia una antropología de las calles*. Barcelona: Anagrama, 2007.
- *La ciudad mentirosa. Fraude y miseria del ‘modelo Barcelona’*. Madrid: Catarata, 2007.

DELGADO, Manuel (coord.). *Carrer, festa i revolta. Els usos simbòlics de l’espai públic a Barcelona (1951-2000)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2003.

DELLA PORTA, Donatella i DIANI, Mario. *Los Movimientos Sociales*. Madrid: Editorial Complutense-CIS, 2011.

DEGEN, Mónica i GARCÍA, Marisol (ed.). *La metaciudad: Barcelona. Transformación de una metrópolis*. Barcelona: Anthropos, 2008.

DÍAZ, Rosa i CARVAJAL, Mont (coord.). *El torn de la Torna*. Barcelona: Edicions 62, 2006.

DÍAZ SALAZAR, Rafael. *Iglesia, dictadura y democracia*. Madrid: HOAC, 1981.

DOMÈNECH, Rosa. *El Camp de la Bota. Entre els afusellaments i el Fòrum*. Madrid: Hacer, 2005.

DOMÈNECH, Xavier. *Quan el carrer va deixar de ser seu. Moviment obrer, societat civil i canvi polític. Sabadell (1966-1976)*. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2002.

- *Classe obrera, antifranquismo y cambio político*. Madrid: Catarata, 2008.

- DURAN, Manuel. *Martín Villa*. Donosti: Hordago-Editorial Lur, 1979.
- EALHAM, Chris. *La lucha por Barcelona. Clase, cultura y conflicto 1898-1937*. Madrid: Alianza Editorial, 2005.
- EL PAÍS. *La Transición. La mirada del tiempo. Memoria gráfica de la historia y la sociedad españolas del siglo XX* (vol. 7). Madrid: Diario El País, 2006.
- ELVIRA, Paco. *La Transición española. Imágenes de la sociedad en los años del cambio*. Barcelona: Lunwerg, 2011.
- EQUIPOS DE ESTUDIO. *La lucha de barrios en Barcelona*. Madrid: Elías Querejeta, 1976.
- FABRE, Jaume. *Els que es van quedar. 1939: Barcelona, ciutat ocupada*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003.
- “La llarga batalla per una ciutat millor”, a ANDREU, Marc (*et al.*) (2010), p. 229-238.
- FABRE, Jaume (coord.). *Mig segle del Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Barcelona*. Barcelona: CAATB, 1990.
- FABRE, Jaume, HUERTAS, Josep M. i MARTÍ GÓMEZ, José. *El Montjuïc del segle XX*. Barcelona: Pòrtic, 1969.
- FANÉS, Félix. *La vaga de tramvies del 1951. Una crònica de Barcelona*. Barcelona: Laia, 1977.
- FAVB. *La Barcelona de Maragall*. Madrid: CAVE, 1997.
- FERNÁNDEZ, David. *Cròniques del 6 i altres retalls de la claveguera policial. Del cinema Princesa a l'absolució dels Tres de Gràcia (1996-2006)*. Barcelona: Virus, 2006.
- FERNÁNDEZ, José. *La participación de los católicos en el movimiento obrero de Barcelona (1946-1978)*. Tesis doctoral. Barcelona: UB, 2006.
- FERNÁNDEZ, Eva. *Vocalies de dones de Barcelona a la transició democràtica: una experiència emancipadora*. Treball de màster d'antropologia. Barcelona: UAB, 2009.
- FERRANDO, Emili. *Cristians i rebels. Història de l'HOAC a Catalunya durant el franquisme (1946-1975)*. Barcelona: Editorial Mediterrània, 2000.
- FERNÁNDEZ BUEY, Francisco. *Leyendo a Gramsci*. Barcelona: El Viejo Topo, 2001.
- FERNÁNDEZ JURADO, Ramon i MORERA, Juli. *Diàlegs a Barcelona*, núm. 3. Barcelona: Laia, 1984.
- FERREIRO, Juanjo i VIDAL, Germà. *Diàlegs a Barcelona* (núm. 40). Barcelona: Laia, 1991.

FOGUET, Francesc. “Teatre en temps de lluita”, a *L’Avenç*, núm. 236 (maig 1999), p. 40-46.

FONT, Jordi (coord.). *40 anys fent barri (1968-2008)*. Barcelona: AV Sant Antoni, 2009.

FONTANA, Josep. *La historia de los hombres*. Barcelona: Crítica, 2001.

- “Els usos de la història, avui”, a *L’Avenç*, núm. 232 (abril 2007), p. 56-57.
- “La burgesia nacionalista: un animal mitològic”, a *La Lamentable* [en línia], 19/3/2013. Consultable a <http://www.lamentable.org/?p=9230#more-9230>

FONTANA, Josep, i VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. *Por favor, una historia de la transición*. Barcelona: Crítica, 2000.

FONTANA, Josep; JARNE, Antonieta, i MUNIESA, Bernat (et al.). *De l’esperança al desencís. La transició als Països Catalans*. Lleida: El Jonc, 2006.

FRAGA IRIBARNE, Manuel. *En busca del tiempo servido*. Barcelona: Planeta, 1987.

FRUTOS, Álvaro (et al.). *Movimiento vecinal y gobierno local democrático*. Madrid: Siglo XXI, 1989.

GALLEGO, Ferran. *El mito de la transición. La crisis del franquismo y los orígenes de la democracia (1973-1977)*. Barcelona: Crítica, 2008.

GARCÍA, Fernando. *Arreu. Un semanario al servicio de la ruptura democrática*. Tesina de doctorat. Barcelona: UB, 2004.

GARCIA ESPUCHE, Albert. *La Ciutat del Born. Vida quotidiana i economia a Barcelona (segles XIV a XVIII)*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2009.

GARCÍA FERNÁNDEZ, Javier i GONZÁLEZ RUIZ, María Dolores. *Presente y futuro de las asociaciones de vecinos*. Madrid: Pecos, 1976.

GELI, Carles i MAURI, Marcel. *El món segons Manuel Vázquez Montalbán*. Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 2008.

GENOVÈS, Maria Dolors. *Les barcelones de Porcioles. Un abecedari*. Barcelona: Proa-Televisió de Catalunya, 2005.

GIL, Oriol i MARÍN, Xavier. *40 anys d’història de l’Associació de Veïns de La Sagrera. La importància dels moviments socials*. Barcelona: AV La Sagrera, 2011.

GIL CALVO, Enrique; ORTIZ, Javier, i REVUELTA, Manuel. *Repensar la prensa*. Madrid: Debate, 2002.

GODÀS, Xavier. *El concepte de nous moviments socials: una revisió crítica*. Barcelona: Fundació Nous Horitzons, 2004.

- *Política del disseny. Sociologia de moviments socials*. Barcelona: Icaria, 2007.

- GÓMEZ-FONT, Àlex. *Zelete i la música laietana*. Lleida: Pagès Editors, 2009.
- GONZÁLEZ, Basilio. *Historia de un barrio que vive y lucha. Nuestra Señora de Port-Zona Franca*. Barcelona: Graó (autoedició), 1979.
- *Así se transforma un barrio. Zona Franca*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1991.
- GONZÁLEZ QUIRÓS, José Luis (ed.). *Ciudades posibles*. Madrid: Lengua de Trapo, 2003.
- GONZALO MORELL, Constantino. *Movimiento vecinal y cultura política democrática en Castilla y León. El caso de Valladolid (1964-1986)*. Tesis doctoral. Valladolid: UV, 2011.
- *Democracia y barrio. El movimiento vecinal en Valladolid (1964-1986)*. Valladolid: UV, 2013.
- GOTT, Richard. *Hugo Chávez y la revolución bolivariana*. Madrid: Foca, 2006.
- GRAMSCI, Antonio. *El príncipe modern*. Barcelona: Edicions 62, 1968.
- *Odio a los indiferentes*. Barcelona: Ariel, 2011.
- GRAU, Elena, i IBARRA, Pedro (coord.). *La política en la red. Anuario de movimientos sociales 2004*. Barcelona: Icaria i Betiko Fundazioa, 2005.
- *La red en la encrucijada. Anuario de movimientos sociales 2005*. Barcelona: Icaria-Betiko Fundazioa, 2006.
  - *La red en el conflicto. Anuario de movimientos sociales 2006*. Barcelona: Icaria-Betiko Fundazioa, 2007.
  - *La red en la ciudad. Anuario de movimientos sociales 2008*. Barcelona: Icaria-Betiko Fundazioa, 2008.
  - *Crisis y respuestas en la red. Anuario de movimientos sociales 2009*. Barcelona: Icaria-Betiko Fundazioa, 2009
  - *Jóvenes en la red. Anuario de movimientos sociales 2010*. Barcelona: Icaria-Betiko Fundazioa, 2010.
- GRUPOS AUTÓNOMOS. *Comunicados de la prisión de Segovia y otros llamamientos a la guerra social*. Bilbao: Murreko, 2000.
- GUERRERO, Manuel. *Veinte años de encuentros y desencuentros de las asociaciones de vecinos*. Madrid: CAVE, 1998.
- GUILLAMON, Julià. *La ciutat interrompuda. De la contracultura a la Barcelona postolímpica*. Barcelona: La Magrana, 2001.
- GUITART, Joan. “La segunda transición, hacia atrás”, a *Viento Sur*, núm. 91 (abril 2007), p. 115-120.

- HARDT, Michael, i NEGRI, Antonio. *Imperio*. Barcelona: Paidós, 2002.
- *Multitud. Guerra y democracia en la era del Imperio*. Barcelona: Debate, 2004.
- HARVEY, David. *Ciudades rebeldes. Del derecho de la ciudad a la revolución urbana*. Madrid: Akal, 2013.
- HERCE, Manuel. *El negocio del territorio. Evolución y perspectivas de la ciudad moderna*. Madrid: Alianza Editorial, 2013.
- HOBSBAWM, Eric J. *Rebeldes primitivos. Estudio sobre las formas arcaicas de los movimientos sociales en los siglos XIX y XX*. Barcelona: Crítica, 2001.
- *Interesting times. A Twentieth-Century Life*. Londres: Penguin, 2002 [*Años interesantes. Una vida en el siglo XX*. Barcelona: Crítica, 2003].
  - *Un tiempo de rupturas. Sociedad y cultura en el siglo XX*. Barcelona: Crítica, 2013
- HUERTAS, Josep Maria. *Cada taula, un Vietnam*. Barcelona: La Magrana, 1997.
- *El plat de lleties. Periodisme i transició a Catalunya (1975-1985)*. Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 2005.
  - *Una història de 'La Vanguardia'*. Barcelona: Angle Editorial, 2006.
  - *La gent i els barris de Sant Martí*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2010.
- HUERTAS, Josep Maria (et al.). *La presó, nou mesos i quatre dies*. Barcelona: Laia, 1978
- HUERTAS, Josep Maria (dir.). *200 anys de premsa diària a Catalunya 1792-1992*. Barcelona: Fundació Caixa de Catalunya-Col·legi de Periodistes, 1995.
- HUERTAS, Josep Maria, i FABRE, Jaume. *Tots els barris de Barcelona* (8 vol.). Barcelona: Edicions 62, 1976-1977.
- "Quaranta anys d'Ajuntament sense eleccions municipals democràtiques", a *L'Avenç*, núm. 58 (març 1983), p. 58-67.
  - *Diàlegs a Barcelona*. Barcelona: Laia, 1986.
  - *Barcelona 1888-1998. La construcció d'una ciutat*. Barcelona: Publicacions de Barcelona, 1987.
  - *Noticiari de Barcelona. De l'Exposició Universal als Jocs Olímpics*. Barcelona: La Campana, 1991.
  - *Burgesa i revolucionària. La Barcelona del segle XX*. Barcelona: Flor del Vent, 2000.
- HUERTAS, Josep Maria, i GELI, Carles. *Les tres vides de Destino*. Barcelona: Col·legi de Periodistes, 1990.

- *Mirador: la Catalunya imposible*. Barcelona: Proa, 2000.
- HUERTAS, Josep Maria i MARTÍ GÓMEZ, José. *Guia informal de la Barcelona dels anys 70*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2012.
- HUERTAS, Josep Maria i VILASERÓ, Manuel. “Los barrios de Barcelona en conflicto”, a *Las asociaciones de vecinos en la enrucijada: el movimiento ciudadano en 1976-77*. Madrid: Ediciones de la Torre, 1977.
- *La prensa de barris a Barcelona (1939-1982)*. Barcelona: Diputació de Barcelona-Ajuntament de Barcelona, 1982.
- HUERTAS, Josep Maria; MUSONS, Albert; MARISTANY, Gerard; i IBÁÑEZ, María Eugenia. *Barcelona. 30 anys de vida ciutadana*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2008.
- IBARRA, Pedro; MARTÍ, Salvador, i GOMÀ, Ricard (coord.) *Creadores de democracia radical. Movimientos sociales y redes de políticas públicas*. Barcelona: Icaria, 2002.
- IGLESIAS, Mariela; MARTÍ-COSTA, Marc; SUBIRATS, Joan, i TOMÀS, Mariona (eds.). *Políticas urbanas en España. Grandes ciudades, actores y gobiernos locales*. Barcelona: Icaria, 2011.
- JONI D. *Que pagui Pujol! Una crònica punk de la Barcelona dels 80*. Barcelona: La Ciutat Invisible Edicions, 2010.
- JOU, David. *El laberint del temps, la simfonia de la matèria*. Barcelona: Viena Edicions, 2006. [*El laberinto del tiempo*. Barcelona: Pasado & Presente, en premsa].
- JULIÀ, Santos. “Quan la transició es va fer possible”, a *L’Avenç*, núm. 307 (novembre 2005).
- KAPUSCINSKI, Ryszard. *Viajes con Heródoto*. Barcelona: Anagrama, 2006.
- *Los cínicos no sirven para este oficio. Sobre el buen periodismo*. Barcelona: Anagrama, 2002.
- KLEIN, Naomi. *La doctrina del shock. El auge del capitalismo del desastre*. Barcelona: Paidós, 2007.
- LARAÑA, Enrique. *La construcción de los movimientos sociales*. Madrid: Alianza, 1999.
- LEFEBVRE, Henry. *Le Droit à la Ville*. París: Anthropos, 1968 [*El derecho a la ciudad*. Barcelona: Península, 1973].
- LEIVA, Enrique; MIRÓ, Ivan, i URBANO, Xavier. *De la protesta al contrapoder. Nous protagonismes socials en la Barcelona metropolitana*. Barcelona: Virus, 2007.
- LOPERENA, Elisabet. *Barcelona, una ciutat en procés de canvi. Els Noticiaris de Barcelona (1977-1980)*. Tesina de doctorat. Barcelona: UB, 2006.

LÓPEZ, Esther. *El moviment veïnal a Nou Barris (1964-1976)*. Tesina de doctorat. Barcelona: UB, 2003.

LÓPEZ, Manuel. *Un periodisme alternatiu i autogestionari. La premsa de barris a Barcelona, 1968-1977*. Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1994.

LÓPEZ, Rafael, FERNÁNDEZ, Francisco i DURÁN, Ángeles (ed.). *La premsa local y la premsa gratuïta*. Castelló: Universitat Jaume I, 2002.

LÓPEZ RODÓ, Laureano. *Claves de la transición. Memorias IV*. Barcelona: Plaza & Janés, 1993.

LORENZO, César. *La revolta dels comuns. Una aproximació al moviment per la llibertat del presos socials durant la Transició*. Tesina de doctorat. Barcelona: UB, 2005.

MAGRO, Tania. “*La espuma que golpea a las puertas de la ciudad*”. *Movimientos Sociales Urbanos en Barcelona (1964-1986)*. Tesina de màster. Barcelona: UPC, 2009.

MANRESA, Kim. *Nou Barris, 25 anys*. Barcelona: Coordinadora AV Nou Barris, 1997.

MARAGALL, Pasqual. *Refent Barcelona*. Barcelona: Planeta, 1986.

- *Barcelona, la ciutat retrobada*. Barcelona: Edicions 62, 1991.
- *L'Estat de la Ciutat, 1983-1990. Discursos de balanç d'any de Pasqual Maragall i Mira, alcalde de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1991.
- *Los ayuntamientos. ¿Qué eran? ¿Qué son?*. Barcelona: Destino, 1997.
- *Oda inacabada. Memòries*. Barcelona: La Magrana, 2008.

MARAGALL I NOBLE, Joan Antoni. *El carrer de Petritxol*. Barcelona: AV Carrer de Petritxol, 1991.

MARCHIONI, Marco. *Movimientos sociales y crisis de la democracia a final de siglo*. Barcelona: Fòrum d'Acció Cultural de l'Ateneu Popular Nou Barris, 1995.

MARÍN, Martí. *Porcioles. Catalanisme, clientelisme i franquisme*. Barcelona: Editorial Base, 2005.

MARÍN, José María; MOLINERO, Carme, YSÀS, Pere. *Historia política 1939-2000 (Historia de España, vol. XVIII)*. Madrid: Istmo, 2001.

MARRERO, Isaac. *La fábrica del conflicto. Terciarización, lucha social y patrimonio en Can Ricart, Barcelona*. Tesi doctoral. Barcelona: UB, 2008.

MARSHALL, Tim. *Transforming Barcelona*. Londres: Routledge, 2004.

MARTÍ, Ernest [SEMPERE, Joaquim]. “Ciudad y lucha de clases”, a *Nous Horitzons*, núm. 75 (maig-juny 1974), p. 37-48.

MARTÍ, Josep. *Relació entre associacions de veïns i partits polítics. Barcelona 1970-1980*. Tesina de fi de carrera. Barcelona: ICESB, 1981.

MARTÍ, Josep; HERRANZ, Elia, i NAYA, Andrés (coord.). *El barri, espai de convivència*. Barcelona: FAVB-Editorial Mediterrània, 2006.

MARTÍ, Josep (et al.). *Moviment veïnal, reptes de futur*. Barcelona: FAVB-Editorial Mediterrània, 2012.

MARTÍ GÓMEZ, Josep, i MARCÈ, Josep. *Centre Social de Sants. Una experiència associativa*. Barcelona: Centre Social de Sants, 1996.

MARTÍ, Pere. *El ciutadà Roca*. Barcelona: Planeta, 1995.

MARTÍ, Salvador, i FIGUEROA, Carlos. *La izquierda revolucionaria en Centroamérica. De la lucha armada a la participación electoral*. Madrid: Los Libros de la Catarata, 2006.

MARTÍN GARCÍA, Óscar, i GONZÁLEZ MADRID, Damián. “Movimientos católicos, ciudadanía y construcción de enclaves democráticos en la provincia de Albacete durante el franquismo final”, a *Ayer*, núm. 91 (2013), p. 195-218.

MARTÍN-RETORTILLO, Lorenzo. *Materiales para una Constitución*. Madrid: Akal, 1984.

MARTÍN VILLA, Rodolfo. *Al servicio del Estado*. Barcelona: Planeta, 1984.

MARTÍNEZ, Francisco. *La JOC a Catalunya*. Barcelona: Editorial Mediterrània, 2000.

MARTÍNEZ, Guillem (ed.). *CT o la Cultura de la Transición. Crítica a 35 años de cultura española*. Barcelona: Debolsillo, 2012.

MARTÍNEZ, Ricard. *El moviment veïnal a l'àrea metropolitana de Barcelona durant el tardofranquisme i la transició: el cas de Sabadell (1966-1976)*. Tesina de doctorat. Barcelona: UPF, 1999.

- “El Moviment veïnal a Sabadell durant el tardofranquisme, 1966-1976”, a *Arraona*, núm. 24 i 25 (primavera 2001).

MARTÍNEZ LÓPEZ, Miguel. *Okupaciones de viviendas y de centros sociales. Autogestión, contracultura y conflictos urbanos*. Barcelona: Virus, 2002.

- “Los movimientos sociales urbanos. Un análisis de la obra de Manuel Castells”, a *Revista Internacional de Sociología*, núm. 34 (gener-abril 2003), p. 81-106.

MARTÍNEZ, Fátima. “Sociedad urbana y tardofranquismo: el movimiento vecinal en Vigo. 1967-1975”. Comunicació a VIII Trobada Internacional d'Investigadors del Franquisme. Barcelona: 2013.

MARTÍNEZ BARCELÓ, Josep. “Del moviment ciutadà i de la democràcia local. Moviments socials i democràcia local”, a la *Revista Catalana de Sociologia*, núm. 7 (1998).

MASCARELL, Ferran. *Barcelona y la modernidad. La ciudad como proyecto de cultura*. Barcelona: Gedisa, 2008.

MATAS, Alfred. *Al sudoest del riu Besòs. Deu anys de vida d'un barri barceloní*. Barcelona: Pòrtic, 1971.

MAURI, Luis i URÍA, Lluís. *La gota malaya. Pasqual Maragall, la obstinación y el poder*. Barcelona: Booket, 1999.

MAYAYO, Andreu. *La ruptura catalana. Les eleccions del 15-J del 1977*. Catarroja: Afers, 2002.

- *Josep Solé Barberà, advocat. La veu del PSUC*. Barcelona: L'Avenç, 2007.

MCNEILL, Donald. *Urban change and the European Left. Tales from the New Barcelona*. Londres-Nova York: Routledge, 1999.

MIGUÉLEZ, Faustino. *Estudi sociològic del Carmel*. Barcelona: autoedició, 1975.

MIR, Jordi. *El Viejo Topo (1976-1982). Calidoscopi de voluntats rupturistes. De la dictadura del proletariat a l'ecopacifisme*. Tesina de doctorat. Barcelona: UB, 2004.

MOIX, Llàtzer. *La ciudad de los arquitectos*. Barcelona: Anagrama, 1994.

MOLAS, Isidre (ed.). *Diccionari dels Partits Polítics de Catalunya*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2000.

MOLINA, José. *Detrás del muro*. Barcelona: autoedició, 2010.

MOLINERO, Carme (ed.). *La Transición, treinta años después. De la dictadura a la instauración y consolidación de la democracia*. Barcelona: Península, 2006.

MOLINERO, Carme, i YSÀS, Pere. *Productores disciplinados y minorías subversivas. Clase obrera y conflictividad laboral en la España franquista*. Madrid: Siglo XXI, 1998.

MOLINERO, Carme i YSÀS, Pere (coord.). *Construint la ciutat democràtica. El moviment veïnal durant el tardofranquisme i la transició*. Barcelona: Icària-UAB, 2010.

MONEDERO, Juan Carlos. *La Transición contada a nuestros padres. Nocturno de la democracia española*. Madrid: Catarata, 2013.

MONFERRER, Josep Maria. *El camp de la Bota. Un espai i una història*. Barcelona: Octaedro, 2012.

- *La Història de Sant Adrià llegida des de la Mina* (vol. 1). Barcelona: Octaedro, 2013.

MONNET, Nadja. *La ciudad, instrucciones de uso. Esbozos barceloneses*. Tesi de doctorat. Barcelona: UB, 2007.

MONTANER, Josep Maria, ÁLVAREZ, Fernando i MUXÍ, Zaida (ed.). *Arxiu crític model Barcelona 1973-2004*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona-ETSAB-UPC, 2011 [també editat en castellà i anglès].

MONTANER, Josep Maria, ÁLVAREZ, Fernando, MUXÍ, Zaida i CASANOVAS, Roser (ed.). *Reader modelo Barcelona 1973-2013*. Barcelona: Comanegra-Ajuntament de Barcelona-ETSAB-UPC, 2013.

MONTLLOR, Ovidi i PI DE LA SERRA, Francesc. *Diàlegs a Barcelona* (núm. 13). Barcelona: Laia, 1986.

MORÁN, Gregorio. *El precio de la transición*. Barcelona: Planeta, 1991.

MORENO, Eduard i VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. *Barcelona, cap a on vas?* Barcelona: Llibres de l'Índex, 1991.

MUNIESA, Bernat. “La transició. Tot lligat i ben lligat”, a *El Contemporani*, núm. 25 (gener-juny 2002).

- *Dictadura y transición. La España lampedusiana*. Barcelona: UB, 2005.

MUSONS, Albert. *La premsa de barris a Barcelona als anys 80 i 90*. Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1994.

MUSONS, Albert, i MARISTANY, Gerard. *Del desencant a la contrainformació. La premsa de barris a Barcelona. 1976-2001*. Barcelona: Col·legi de Periodistes, 2002.

NASH, Mary. *Dones en transició. De la resistència política a la legitimitat feminista: les dones en la Barcelona de la transició*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2007.

NAYA, Andrés i RECIO, Albert. “Movimiento vecinal: claroscuros de una lucha necesaria”, a *Mientras tanto*, núm. 91-92 (estiu-tardor 2004).

NEL·LO, Oriol. *Ciutat de ciutats*. Barcelona: Empúries, 2001.

OCE-BANDERA ROJA. *Los comunistas ante las elecciones municipales. Resoluciones del II pleno del comité central de la Organización Comunista de España (Bandera Roja)*. Barcelona: OCE-BR, 1977.

OFER, Inbal i GROVES, Tamar. “Entre la oposición política y la oposición social: vecinos y maestros en el tardofranquismo”. Comunicació a VIII Trobada Internacional d'Investigadors del Franquisme. Barcelona: 2013.

ORTIZ, Elies. *Relat d'una experiència. Barri de Can Tunis*. Barcelona: Claret, 1997.

OYÓN, José Luis. *La quiebra de la ciudad popular. Espacio urbano, inmigración y anarquismo en la Barcelona de entreguerras, 1914-1936*. Barcelona: Ediciones del Serbal, 2008.

PALLARÈS-PERSONAT, Joan, i VINYES, Pau. *La lluita d'un poble. 25 anys de l'Associació de Veïns de Sant Andreu de Palomar*. Barcelona: AV Sant Andreu, 1996.

PELÁEZ, Lluç. *Insubmissió, moviment social i incidència política*. Barcelona: UAB, 2000.

- *Mobilitzacions a la Barcelona del tombant de segle. Moviments socials i incidència política*. Barcelona: Nous Horitzons, 2006.

PELLEGRINI, Alberto i RÚA FERNÁNDEZ, José Manuel. *Pssst... Passa-ho. La lluita per la democràcia a Catalunya (1939-1975)*. Barcelona: CEHI-Afers, 2011.

PÉREZ ANDÚJAR, Javier. *Paseos con mi madre*. Barcelona: Tusquets, 2011.

PÉREZ CHECA, Adrián, i SAIZ ECHAZARRETA, Vanesa. “La España democrática y la primera revista de izquierdas: *La Calle* (1978-1982)”, a *Revista Latina de Comunicación Social*, núm. 23 (1999).

PÉREZ QUINTANA, Vicente i SÁNCHEZ LEÓN, Pablo (ed.). *Memoria ciudadana y movimiento vecinal. Madrid, 1968-2008*. Madrid: Catarata, 2008.

PICHEL, Berta. *La transició i el primer Ajuntament democràtic a l'Hospitalet (1979-1983)*. Tesina de doctorat. Barcelona: UB, 2003.

PORCIOLES, José María. *Mis memorias*. Barcelona: Prensa Ibérica, 1994.

PRAT, Enric (coord.). *Els moviments socials a la Catalunya contemporània*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2004.

PRAT, Enric, RENOM, Mercè i RETUERTA, M. Luz (dir.). *Constructors de consciència i de canvi. Una aproximació als moviments socials des del Baix Llobregat*. Sant Feliu de Llobregat: Arxiu Comarcal del Baix Llobregat, 2009.

PRESTON, Paul. *Juan Carlos. El Rey de un pueblo*. Barcelona: Plaza & Janés, 2003.

- *Santiago Carrillo*. Barcelona: Base, 2013.

PSC. *L'associacionisme ciutadà i els socialistes de Catalunya*. Barcelona: Edicions La Rosa de Barcelona, 1996.

PSUC. *Davant la campanya electoral. Reunió del Comitè Central 6 i 7 de gener del 1979*. Barcelona: PSUC, 1979.

- *Un año de ayuntamientos democráticos. 1979-1980*. Barcelona: Secretaria de Política Municipal i Moviment Popular del PSUC, 1980.

PUIG PICART, Toni. *Marca ciudad. Cómo rediseñarla para asegurar un futuro espléndido para todos*. Barcelona: Paidós, 2009.

PUJADAS, Xavier, i SANTACANA, Carles. *Esport, espai i societat en la formació urbana de Barcelona (1870-1992)*. Barcelona: Fundació Barcelona Olímpica, 1999.

PUJOL, Jordi. *Memòries (1930-1980)*. Barcelona: Proa, 2007.

PUJOL, Jordi i BARRERA, Heribert. *Toc d'alerta. Els presidents Pujol i Barrera conversen amb Salvador Cot*. Barcelona: Dèria Editors, 2008.

- QUIROSA-CHEYROUZE, Rafael (ed.). *La sociedad española en la Transición. Los movimientos sociales en el proceso democratizador*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2011.
- RABASSA, Jordi. “La tancada de Motor Ibérica (1976): les dones en el moviment obrer del tardofranquisme”. Comunicació a VIII Trobada Internacional d’Investigadors del Franquisme. Barcelona: 2013.
- RAGUER, Hilari. *El quadern de Montjuïc: records de la vaga tramvies*. Barcelona: Claret, 2001.
- RAMOS, Gemma. “Tranvías y conflictividad social en Barcelona (marzo de 1951): actitudes políticas y sociales de una huelga mítica”, a *Historia Contemporánea*, núm. 5 (1991), p. 203-217.
- REBOLLO, RODRÍGUEZ i SOTOS. *El Movimiento ciudadano ante la democracia*. Madrid: Cénit, 1977.
- RESINA, Joan Ramon. *La vocació de modernitat de Barcelona. Auge i declivi d’una imatge urbana*. Barcelona: Galaxia Gutenberg-Cercle de Lectors, 2008.
- REVENTÓS, Manuel. *Els moviments socials a Barcelona en el segle XIX*. Barcelona: Crítica, 1987.
- REVENTÓS, Joan (et. al.). *Las elecciones municipales a debate*. Barcelona: 7x7, 1976.
- RIBAS, José. *Los 70 a destajo. Ajoblanco y libertad*. Barcelona: RBA, 2007.
- RIBAS, Núria (coord.). *Societat catalana, societat limitada?* Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, 2007.
- RIDAO, Joan. *Les coalicions polítiques a Catalunya, 1980-2006*. Barcelona: Atelier, 2006.
- RISQUER, Borja de, i CULLA, Joan B. *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)*, Barcelona, 1989, Edicions 62.
- RISQUES, Manel. *L’Estat a Barcelona. Ordre públic i governadors civils*. Barcelona: Editorial Base, 2012.
- RISQUES, Manel, VINYES, Ricard i MARÍ, Antoni (coord.). *En transició*. Barcelona: CCCB, 2007.
- RIVERA, Antonio, ORTIZ, José María i UGARTE, Javier (ed.). *Movimientos sociales en la España contemporánea*. Madrid: UPVC-Abada, 2008.
- RODRÍGUEZ MÉNDEZ, José María. *La batalla del Verdún*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2004.
- RODRÍGUEZ OCAÑA, Fernando. *Candidato de los trabajadores*. Barcelona: Avance, 1975.

ROCA, Joan (coord.). *El futur de les perifèries urbanes. Canvi econòmic i crisi social a les metròpolis contemporànies*. Barcelona: Institut de Batxillerat Barri Besòs-Generalitat de Catalunya, 1994.

SACRISTÁN, Manuel. “El hombre y la ciudad (Una consideración del humanismo para uso de urbanistas)”, a *El Viejo Topo*, núm. 270-271 (juliol-agost 2010), p. 89-95.

SALAS PRAT, Teresa. *Tele/Exprés (1964-1980)*. Tesina de doctorat. Barcelona: UB, 2005.

SÁNCHEZ-TERÁN, Salvador. *De Franco a la Generalitat*. Barcelona: Planeta, 1988.

- *La Transición. Síntesis y claves*. Barcelona: Planeta, 2008.

SARTORIUS, Nicolás, i ALFAYA, Javier. *La memoria insumisa sobre la dictadura de Franco*. Madrid: Espasa, 1999.

SARTORIUS, Nicolás, i SABIO, Alberto. *El final de la dictadura. La conquista de la democracia en España (noviembre de 1975 – junio de 1977)*. Madrid: Temas de Hoy, 2007.

SCHOLZ, Alberto. *Scenes, Graffiti in Barcelona*. Barcelona: Index Book, 2003.

SEGURA, Antoni. “Moviments socials, transició democràtica i canvi polític”, a *Temps i espais de memòria. Revista digital del Memorial Democràtic*, [en línia] núm. 1 (2013). Disponible a <http://memorialdemocratic.gencat.cat>

SEGURA, Antoni i SOLÉ, Jordi. *El Fons MIL. Entre el record i la història*. Catarroja-Barcelona: Afers-CEHI, 2006.

SELLÉS, Elionor. *Moviment obrer, canvi polític, social i cultural. Comissions Obreres a Catalunya 1964-1978*. Tesi doctoral. Barcelona: UB, 2006.

SERRA, Narcís. “La gestión de Barcelona: un enfoque de la política municipal”, a *CEUMT. La revista municipal*, núm. 50-51 (maig-juny 1982), p. 57-61.

SERRATOSA, Albert. *Objetivos y metodología de un plan metropolitano*. Barcelona: Oikos-Tau, 1979.

SINCA, Genís. *La providència es diu Paco. Biografia de Francesc Candel*. Barcelona: Dèria Editors-La Magrana, 2008.

SINTES, Montserrat. *La Jobac (1974-1992). Desencís i utopia de la joventut a Catalunya*. Barcelona: Edicions Saragossa, 2011.

SOLÀ MONTSERRAT, Roser. *L'Institut Sant Andreu Valldaura: els fruits d'una lluita*. Barcelona: IB Sant Andreu, 1994.

SOLÀ-MORALES RUBIÓ, Manuel de. *Barcelona: Remodelación capitalista o desarrollo urbano en el sector de la Ribera Oriental*. Barcelona: Gustavo Gili, 1974.

SOLANS, Joan Antoni. “La recuperació de la ciutat a la transició”, a ANDREU (*et al.*) (2010), p. 239-247.

SOTO, Álvaro. *La transición a la democracia. España 1975-1982*. Madrid: Alianza, 1998.

- “Ni modélica ni fracasada. La transición a la democracia en España: 1975-1982”, a *Índice Histórico Español*, 2ª época, núm. 125 (2012), p. 117-156.

SOTO, Álvaro i MATEOS, Abdón. *Historia de la época socialista. España: 1982-1996*. Madrid: Sílex Ediciones, 2013.

SUÁREZ, Emilio. *Can Clos. Historia de un barrio obrero*. Barcelona: CIMS, 1997.

SUAU, Tomàs. *Consciència política, social i cultural dels arquitectes catalans a les acaballes del franquisme*. Tesina de doctorat. Barcelona: UB, 2006.

SUBIRATS, Joan (dir.) *Fragilidades vecinas. Narraciones biográficas de exclusión social urbana*. Barcelona: Icaria, 2006.

SUBIRATS, Marina. *Barcelona: de la necessitat a la llibertat*. Barcelona: L’Avenç, 2012 [en castellà, a UOC].

TAIBO, Carlos. *Movimientos antioglobalización. ¿Qué son? ¿Qué quieren? ¿Qué hacen?* Madrid: Los Libros de la Catarata, 2007.

TALLER VIU. *El cielo está enladrillado. Entre el ‘mobbing’ y la violencia inmobiliaria y urbanística*. Barcelona: Ediciones Bellaterra, 2006.

TARRAGÓ, Marçal. *Política urbana y luchas sociales*. Barcelona: Avance, 1976.

TARRAGÓ, Salvador. *En defensa de Barcelona*. Barcelona: Aedos, 1978.

TATJER, Mercè. *La Barceloneta del siglo XVIII al Plan de la Ribera*, Libros de la Frontera, 1973, Barcelona.

TATJER, Mercè (*et. al.*). *Barraquisme la ciutat (im)possible. Els barris de Can Valero, el Carmel i la Perona a la Barcelona del segle XX*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2011.

TATJER, Mercè i LARREA, Cristina (ed.). *Barraques. La Barcelona informal del segle XX*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2012.

TEJERO, Elisabet, i ENCINAS, Rafael. *El Poblenou. Un barri a les ports del s. XXI*. Barcelona: AV Poblenou, 1997.

TELLO, Enric. *La historia ‘cuenta’. Del crecimiento económico al desarrollo humano sostenible*. Barcelona: El Viejo Topo, 2005.

TERMES, Josep. *Història de combat*. Catarroja: Afers, 2007.

THOMPSON, Edward P. *Agenda para una historia radical*. Barcelona: Crítica, 2000.

TILLY, Charles. *Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007 [Democràcia. Madrid: Akal, 2010].

TILLY, Charles i WOOD, Leslie J. *Los movimientos sociales, 1768-2008. Desde sus orígenes hasta Facebook*. Barcelona: Crítica, 2010.

TOLOSA, Carlota. *La torna de la torna. Salvador Puig Antich i el MIL*. Barcelona: Empúries, 1985.

TORT, Joan i CATALÀ, Rosa. *Pensar el territori. Converses amb Albert Serratosa*. Barcelona: Dèria, 2011.

TRALLERO, Manuel. *Barcelona 2004 como mentira!* Barcelona: Belacqua, 2004.

TRUÑÓ, Enric. *La ciutat de les anelles. L'esport a la Barcelona olímpica*. Barcelona: Edicions 62, 1987.

TUSELL, Javier, i SOTO, Álvaro (eds.). *Historia de la transición 1975-1986*. Madrid: Alianza, 1996.

TUSQUETS, Esther i VILANOVA, Mercedes. *Pasqual Maragall. El hombre y el político*. Barcelona: Ediciones B, 2008.

UBASART, Gemma. *Candidatures alternatives i populars a Catalunya. Construint democràcia*. Barcelona: Icaria, 2012.

UNIÓ TEMPORAL D'ESCRIBES (UTE). *Barcelona, marca registrada. Un model per desarmar*. Barcelona: Virus, 2004.

UTRERA, Joaquina. *El nieto del lector de periódicos*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2003.

- Lluís Hernández. *El capellà rebel*. Barcelona: Nous Horitzons, 2011.

UTRERA MOLINA, José. *Sin cambiar de bandera*. Barcelona: Planeta, 2008.

VARO, Nàdia. *Les llavors de la protesta. Els orígens del moviment veïnal a l'àrea metropolitana de Barcelona (1964-1974)*. Accèssit del Premi Àngel Rozas a la Investigació en Ciències Socials per a Investigadors Novells. Barcelona: CCOO, 2010.

VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. *Barcelones*. Barcelona: Empúries, 1987.

- *Autobiografía del General Franco*. Barcelona: Planeta, 1992.

- *Democràcia y movimientos sociales*. Barcelona: Fòrum d'Acció Cultural de l'Ateneu Popular Nou Barris, 1995.

- *La literatura en la construcción de la ciudad democrática*. Barcelona: Grijalbo, 1998.

VICENTE IZQUIERDO, Manuel. *La Festa de Treball. La primera gran festa popular de la Catalunya democràtica*. Barcelona: Base, 2011.

VILAR, Pierre. *Espanya i Catalunya. Introducció a 'Catalunya dins l'Espanya moderna'*. Barcelona: RBA, 2013.

VILARASAU, José. *Memorias. El extraño camino a 'la Caixa'*. Barcelona: RBA, 2012.

VILLASANTE, Tomás R. *Los vecinos en la calle: por una alternativa democrática a la ciudad de los monopolios*. Madrid: Ediciones de la Torre, 1976.

VINYES, Ricard. "Un exemple de cultura democràtica i societat urbana a Barcelona (1953-1977)", a *Revista de Catalunya*, núm. 21 (1988), p. 50-60.

WAISMAN, Carlos; REIN, Raanan, i GURRUTXAGA, Ander (eds.). *Transiciones de la dictadura a la democracia: los casos de España y América Latina*. Bilbao: UPV, 2005.

YNFANTE, Jesús. *Los negocios de Porcioles. Las sagradas familias de Barcelona*. Tolouse: Ediciones Monopolio, 1974.

YSÀS, Pere. *Disidencia y subversión. La lucha del régimen franquista por su supervivencia*. Barcelona: Crítica, 2004.

YSÀS, Pere (ed.). *La transició a Catalunya i Espanya*. Barcelona: L'Avenç-Fundació Doctor Vila d'Abadal, 1997.

- *La configuració de la democràcia a Espanya*. Vic: Eumo Editorial, 2009.

ZAMBRANA, Joan. *La alternativa libertaria. Catalunya 1976-1979*. Badalona: Edicions fet a mà, 1999.

ZIZEK, Slavoj. *Repetir Lenin*. Madrid: Akal, 2004.

Apèndix de la tesi doctoral

‘El moviment ciutadà i la transició a Barcelona: la FAVB (1972-1986)’

- 11. Cronologia bàsica del moviment veïnal de Barcelona fins el 1986**
- 12 Fitxes de les 100 principals lluites veïnals als barris de Barcelona (1970-2010)**
- 13. Quadre de juntes directives de la FAVB (1972-1986)**
- 14. (CD) Entrevistes**
- 15. (CD) Extractes identificats d’entrevistes a dirigents veïnals (1978-1980)**

11. Cronologia bàsica del moviment veïnal de Barcelona fins el 1986

Aquesta cronologia recull només els fets directament relacionats amb la FAVB o que s'han considerat rellevants per explicar la història i contextualitzar l'evolució del moviment urbà, ciutadà o veïnal del conjunt de Barcelona, amb una activitat interna i externa especialment intensa en el període 1975-1979. Recull també l'any de fundació (no sempre coincident amb el de legalització) de la gran majoria d'associacions de veïns de Barcelona. Per al detall de lluites o reivindicacions concretes a nivell de barri vegeu l'apartat següent (12) d'aquest mateix apèndix.

1947

Fundació AV Carrer Petritxol. La presidirà Joan Antoni Maragall i Noble fins el 1979 i servirà de model a moltes associacions de veïns i comerciants d'àmbit de carrer. Fins el 1955 se'n crearan una vintena, principalment al centre de la ciutat.

1949

La Sociedad Cooperativa Torre Baró aconsegueix que Renfe faci un baixador al barri.

1950

Fundació AV Vallvidrera, Centre Social de Can Clos i Centre Social del Polvorí.

1951

1-6/3/1951. Boicot popular o vaga de tramvies contra l'augment de les tarifes del transport públic. El Govern fa marxa enrera en l'augment tarifari i destitueix el governador civil, Eduardo Baeza, i l'alcalde de Barcelona, José María Albert Despujols. Els substitueixen, respectivament, Felipe Acedo Colunga i Antonio María Simarro.

12-15/3/1951. Vaga general a Barcelona i l'àrea metropolitana. Unitats de la infanteria de Marina desembarquen al port de Barcelona per restablir l'ordre.

1952

Fundació AV Passeig de Gràcia, Boqueria i plaça del Pi.

1953

Aprovació del Pla Comarcal de Barcelona.

Fundació AV Barri de la Mercè, Nou de la Rambla, Portaferriça i plaça de la Llana.

1954

Fundació AV Pelai

1957

Gener. Nou boicot o vaga de tramvies.

19/3/1957. José María Porcioles, nou alcalde de Barcelona.

Paco Candel publica *Donde la ciudad cambia su nombre*.

1958

Fundació AV Can Caralleu, Urgell i Canuda.

1959

Fundació AV Marqués del Duero i Portal de l'Àngel.

Paco Candel publica *Han matado un hombre, han roto un paisaje*

1960

25/5/1960. Fundació Associació de Comerciants i Veïns Rambles de Barcelona, per iniciativa d'Amadeu Bagués i empresaris i comerciants (Pantaleoni, Gaspart...) amb interès a dinamitzar una zona descontrolada per la visita dels *marines* de la VI Flota.

14/6/1960. Fundació AV Sarrià, beneïda pel regidor Juan Antonio Samaranch.

Juny 1960. Naixement de la revista *Atalaya del Guinardó*.

Aprovació de la Ley Especial del Municipio de Barcelona.

Fundació AV Montbau, Fontanella, Tallers, Santa Anna i Bonsuccés.

1961

Abril 1961. Els veïns del Port impedeixen l'enderrocament municipal del camp de futbol d'aquest barri de la Zona Franca.

14/5/1961. Fundació AV Sudoest del Besòs i Conde del Asalto.

1962

Creació d'una cooperativa d'habitatge al nucli barraquista de Jesús i Maria (Montjuïc).

Militants de la JOC funden el Centre Social de Can Tunis.

Fundació AV Unió i Passeig Maragall.

1963

24/6/1963. Regulació, per ordre ministerial, de les Asociaciones de Cabezas de Familia vinculades al Movimiento.

Fundació AV Torre Llobeta, La Salut, Llibreteria, Fonollar, Padilla i Ferran.

1964

Febrer. Fundació AV Maresme.

Estiu. Fundació del Centre Social del Camp de la Bota.

20/11/1964. Fundació de Comissions Obreres a l'església de Sant Medir.

24/12/1964. El Govern de Franco aprova la Llei d'Associacions. Es publica al *BOE* el 28/12/1964 però no entrarà en vigor, per una disposició transitòria, fins el 30/4/1965.

El capellà Jaume P. Sayrach funda al Poblenou la revista *Quatre Cantons*.

Fundació AV Calvo Sotelo.

Paco Candel publica *Els altres catalans*.

1965

30/4/1965. Entra en vigor la Llei d'Associacions.

20/5/1965. Decret (publicat al *BOE* el 7/6/1965) que obliga les associacions a trametre anualment els seus comptes a les autoritats governatives i a presentar amb antelació l'ordre del dia de les seves reunions.

Juliol 1965. La revista *Quatre Cantons* alerta sobre el Pla de la Ribera amb una cridanera portada: "Pueblo Nuevo en peligro".

Fundació AV Magòria, Jaume I i Bonavista.

1966

9-11/3/1966. Creació del Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona en els fets coneguts com la Caputxinada, a Sarrià.

18/3/1966. Constitució de la societat La Ribera SA.

Els veïns del Besòs rebutgen els barracons-escola instal·lats per l'Ajuntament.

Força Socialista Federal (FSF) publica en la clandestinitat el seu document "Acció Política als Barris".

Fundació AV Rocafort, Ronda de Sant Pau i Gran Via.

1967

Fundació de Joves Amics del Guinardó a la parròquia de la Mare de Déu de Montserrat.

Sebastián Álvarez, de l'AV Carrer Princesa i home fidel a Joan Antoni Maragall, assumeix el càrrec informal de president de les associacions de veïns i comerciants. Serpa interlocutor amb l'Ajuntament i es mantindrà al front del grup majoritari d'associacions *bombillaires* fins a la seva integració a la FAVB, el 1974.

Fundació AV Torrijos, Santa Mònica i Plateria.

1968

Febrer 1968. La Diòcesi de Barcelona dota d'estatuts legals l'ACO i la inscriu en igualtat de condicions que la JOC i la HOAC.

Febrer 1968. Aprovació municipal inicial del Pla de la Ribera.

Abril 1968. Primers fulls volants documentats d'una comissió de barri, a Sant Andreu.

30/6/1968. La JOC reuneix 4.000 militants en un acte al Palau Nacional de Montjuïc.

Novembre 1968. Primer número de la revista *Bandera Roja*. Hi apareix l'article "Tareas políticas en el barrio".

Protestes a Sants i la Bordeta per la construcció del Primer Cinturó.

Fundació AV Sant Antoni, Les Corts, Vivendes del Congrés i Sitjàs.

1969

Gener. Els Comitès d'Estudiants Socialistes (CES) i el PCE (i) ocupen el rectorat de la Universitat de Barcelona.

24/1/1969. Franco decreta l'Estat d'excepció a tota Espanya.

26/3/1969. Amadeu Bagués, president de l'AV Rambles de Barcelona. Es mantindrà al càrrec fins a la seva mort, el 29/12/1981.

3/11/1969. Convocatòria de les Comissions de Barri de Barcelona al boicot als mercats en protesta per l'encariment de la vida.

Porcioles suprimeix la Rambla de Sant Andreu entre protestes aïllades.

Fundació AV Puigmartí.

Jaume Fabre, Josep M. Huertas i José Martí Gómez publiquen *El Montjuïc del segle XX*. Oriol Bohigas publica *Contra una arquitectura adjectivada*.

1970

14/2/1970. Presentació del Pla Parcial Torre Baró-Vallbona-Trinitat i de la seva alternativa veïnal al Centre de Vida Comunitària de Trinitat Nova.

11/4/1970. Fundació de l'AV Torre Baró-Vallbona-Trinitat (Nou Barris).

13/8/1970. L'Ajuntament aprova una primera modificació del Pla Comarcal per facilitar el Pla de la Ribera.

Agost 1970. Campanya (fulls volants) de les Comissions de Barri en contra de l'augment del transport públic de Barcelona.

3/12/1970. Inici de l'anomenat Procés de Burgos contra membres d'ETA. Es dictaran sis sentències de mort que seran commutades degut a la pressió popular i internacional.

10/12/1970. Convocatòria de manifestació per l'amnistia a la plaça de Catalunya feta a través de fulls volants de la Comissió de Barri del Casc Antic reivindicant l'Amnistia i en protesta pels judicis de Burgos a membres d'ETA.

12-14/12/1970. Tancada d'intel·lectuals a Montserrat en protesta pel Procés de Burgos.

Desembre 1970. Durant el 50 aniversari de l'Associació de Veïns i Comerciants del carrer de la Boqueria, el seu president, Juan Frías, planteja la idea de crear formalment una federació veïnal. La majoria d'entitats veïnals de carrer rebutgen la iniciativa.

Fundació del Centre Social de Sants sota el paraigua de la parròquia de Sant Medir i a partir de la confluència de dues comissions de barri i afins al PSUC i Bandera Roja.

Fundació Centre de Cultura Popular del Guinardó (que el 10972 serà AV Joan Maragall-Guinardó), AV Sagrada Família, Taulat, Barceloneta, Camp d'en Grassot, Badal-Brasil-Bordeta, Sant Genís dels Agudells, La Cera, Batllori, Creu Coberta i García Morato.

Alfred Matas publica *Al Sud-Oest del riu Besòs. Deu anys de vida d'un barri barceloní*.

1971

Abril 1971. Associacions de veïns, col·legis professionals i entitats ciutadanes impulsen la presentació de 8.000 impugnacions contra el Pla de la Ribera.

29/9/1971. Eleccions a Corts franquistes pel terç familiar. La candidatura per Barcelona de Joan Barenys i Xavier Casassas, impulsada per opositors afins a Jordi Pujol i Josep Pallach, rep 80.000 vots i es derrotada per Eduardo Tarragona i Juan Antonio Samaranch.

12/10/1971. Fundació AV Sant Andreu.

Octubre 1971. Amics de la Ciutat i diversos col·legis professionals denuncien les irregularitats del projecte d'hotel a la Torre del Tres Dragons, al Park Güell, impulsat per José Gaspart amb el beneplàcit de Porcioles. El projecte queda en via morta.

7/11/1971. Constitució clandestina de l'Assemblea de Catalunya a l'església de Sant Agustí, al Raval.

21/12/1971. Un projecte de l'arquitecte Manuel de Solà Morales guanya un concurs popular d'alternatives al Pla de la Ribera.

29/12/1971. L'Ajuntament aprova una segona modificació del Pla Comarcal per facilitar el Pla de la Ribera.

Desembre 1971. La revista *CAU* publica el monogràfic *La Gran Barcelona*, coordinat per Jordi Borja, que l'any següent editaria en llibre Alberto Corazón.

Fundació AV Parc Vall d'Hebron, Mare de Déu del Port, Eduard Aunós i La Sagrera.

Alexandre Cirici Pellicer publica *Barcelona, pam a pam*.

1972

Febrer 1972. L'Ajuntament maquilla el Pla de la Ribera i li canvia el nom pel de Pla del Sector Marítim Oriental. La Comissió d'Urbanisme metropolitana el retorna a l'Ajuntament i queda en via morta.

6/3/1972. 18 persones moren en esfondrar-se un edifici del carrer Capitán Arenas per una explosió de gas natural.

Abril 1972. Assemblea clandestina de les comissions de barri de Barcelona a l'església de la Mare de Déu de Montserrat del Guinardó.

Abril-juny 1972. Centenars de veïns assisteixen a assemblees a la Trinitat i decideixen impulsar una campanya contra la Obra Sindical del Hogar (OSH).

23/5/1972. Legalització de l'AV Sant Andreu.

Maig 1972. Militants del PSUC i de Bandera Roja conflueixen en la constitució d'una coordinadora de comissions de barri.

Maig 1972. Una dotzena d'associacions de veïns legals d'àmbit de barri s'agrupen en la semiclandestina Coordinadora de Sant Antoni.

14/6/1972. Campanya (fulls volants i pintades) de les comissions de barri de Casc Antic, Eixample, Gràcia, Sarrià i Santa Coloma contra l'augment del transport públic.

4/7/1972. Fundació de la FAVB per part de quatre associacions d'àmbit de carrer o *bombillaires*: Sagrada Família, Jaume I, Llibreteria i Vall d'Hebron. Deu dies després, el 14 de juliol, el Govern Civil segella i oficialitza el llibre oficial de registre de socis. Albert Vilella (AV Sagrada Família), president de la Federació. L'acompanyen a la junta José Pi Caparrós, Emili Orpinell i Francisco Ponsa.

7/7/1972. Primera reunió documentada de la Coordinadora de Sant Antoni.

25/10/1972. Entren a la FAVB les AV Torre Llobeta i les de carrer Rambla Catalunya, Gran Via, Torrijos, Sant Gregori Taumaturg i Aribau

29/10/1972. 14 morts en una explosió de gas al carrer Rajolers, a Sants.

3/12/1972. Una assemblea d'afectats per les explosions de gas al cine Gayarre de Sants és prohibida i deriva en una manifestació d'un miler de persones.

12/12/1972. La seu de Catalana de Gas al Portal de l'Àngel és atacada amb còctels molotov. El FRAP reivindica l'acció.

19 i 30/12/1972. Les comissions de barri de Barcelona convoquen concentracions davant de la seu de Catalana de Gas al Portal de l'Àngel.

Es crea el Centre d'Estudis Urbanístics (posteriorment CEUMT).

Fundació AV Poblenou, La Pau, El Carmel, Vila de Gràcia, Font de la Guatlla-Magòria, Sol de Baix, Taxonera-Penitents, Navas, Sant Martí de Provençals, Hostafrancs, Porta, Horta, Sant Ramon Nonat, Poble Sec, Sagrera-Casc Antic, Sant Gregori, Fernando Reyes, Pare Rodes.

Javier Angulo publica *Cuando los vecinos se unen*, Mercè Tatjer *La Barceloneta del segle XVIII al Pla de la Ribera* i Manuel de Solà-Morales *Barcelona: remodelació capitalista o desenvolupament urbà en el sector de la Ribera Oriental*.

1973

11/1/1973. Una dona morta i vuit ferits en esfondrar-se dues cases del carrer Consorts Sans Bernet, a Horta. Tercera explosió de gas en menys d'un any.

12/1/1973. Declaració pública contra les explosions de gas natural de 12 associacions de veïns de Barcelona i l'Hospitalet, el nucli de la Coordinadora de Sant Antoni. El mateix dia està datat un contracte no signat ni executat mai entre set associacions de veïns i Jordi Borja, Rafael Pradas, Marçal Tarragó i Salvador Tarragó per elaborar un estudi, una exposició i un documental cinematogràfic sobre els barris de Barcelona.

14/1/1973. Manifestació veïnal contra Catalana de Gas a la plaça Eivissa d'Horta.

Gener 1973. El MIL elabora el seu document teòric "La lucha en barrios".

5/3/1973. Pau VI nomena cardenal a l'arquebisbe de Barcelona Narcís Jubany.

11/5/1973. Veïns de Nou Barris i del Carmel ocupen el ple de l'Ajuntament de Barcelona i impedeixen l'aprovació del Pla Parcial Torre Baró-Vallbona-Trinitat.

12/5/1973. Destitució de l'alcalde José María Porcioles. El substituirà Enric Masó.

14/5/1973. El diari madrileny *Informaciones* elogia l'activisme veïnal barceloní en l'editorial "El ejemplo de Barcelona".

17/5/1973. Enric Masó Vázquez, nou alcalde en substitució de Porcioles.

29/5/1973. Entren a la FAVB les AV Ferran, Plaça Cerdà, Santa Anna, La Sagrera-Casc Antic i Nostra Senyora del Port.

13/6/1973. Marina Rossell i Manuel Gerena actuen en un acte veïnal a la Rambla del Poblenou.

5/10/1973. Primera assemblea general de la FAVB documentada segons acta. Se celebra a l'Hotel Oriente. Dimiteix la junta gestora fundadora i es nomena una gestora.

16/10/1973. Impulsat pel moviment de barris i els comunistes de Bandera Roja, Fernando Rodríguez Ocaña guanya les eleccions municipals com a regidor pel terç familiar al Districte IX (Nou Barris i Sant Andreu). El Govern anul·la el seu triomf poc després alegant defectes de forma. Als mateixos comicis fracassen els candidats de l'oposició afí a Jordi Pujol i Josep Pallach i apadrinats per Amics de la Ciutat en altres districtes com Xavier Casasses, Manuel Thió Rodés i Josep Mas Sala.

28/10/1973. Detenció dels 113 de l'Assemblea de Catalunya a Santa Maria Mitjancera.

29/10/1973. Entra a la FAVB l'AV Barri de Pescadors.

Octubre 1973. Les autoritats franquistes elaboren el primer document "Plan Barrio". La revista CAU publica el seu monogràfic *La Barcelona de Porcioles*, que el 1975 Laia editarà en llibre.

23/11/1973. Amics de la Ciutat distingeix amb el títol d'"amic predilecte" el Centre Social de Sants, el FC Barcelona, Montserrat Caballé i Ramon Trias Fargas durant un sopar a l'Hotel Oriente presidit per l'alcalde Enric Masó.

29/11/1973. Reunió de la gestora de la FAVB per discutir qui proposa de nou president *bombillaire*. Es posen sobre la taula els noms dels prohoms burgesos o comerciants Joan Antoni Maragall, Amadeu Bagués, Luis Vila Juñer i Manuel Sañes.

17/12/1973. Assemblea de la FAVB. Manuel Sañes (AV Passeig de Gràcia), nou president de la Federació, que fixa la seva seu social a l'Hotel Oriente. En aquesta data quedaran registrades, a posteriori, la majoria d'associacions *bombillaires* o de carrer federades durant l'any 1974. També es desestima, per pocs vots, la proposta d'alguns *bombillaires* de suprimir el terme "Federació" de l'entitat per anomenar-la "Agrupació".

20/12/1973. Mort de l'almirall i president del Govern Luis Carrero Blanco en un atemptat d'ETA a Madrid.

25/12/1973. Quatre morts en una nova explosió de gas natural als vestuaris del club de tennis d'Andrés Gimeno, al carrer Esperança.

L'any 1973 acaba amb la victòria de candidats progressistes en les eleccions a deganat de dos importants col·legis professionals: Aparelladors (Josep Miquel Abad) i Doctors i Llicenciats (Eulàlia Vintró).

Fundació AV Turó de la Peira, Bon Pastor, La Mina, Carders i Aldana.

1974

23/1/1974. La junta de la FAVB rebutja (per 12 vots contra 1) fer pública una petició de clemència contra la sentència de mort dictada contra Salvador Puig Antich.

1/2/1974. Miquel Esquirol informa la junta de la FAVB dels contactes establerts amb associacions de veïns de barri.

8/2/1974. Assemblea de la FAVB

1/3/1974. L'alcalde Masó presenta una solució salomònica per a la plaça Lesseps: ni subterrània ni alçada.

2/3/1974. Execució de Salvador Puig Antich.

3/2/1974. Manifestacions espontànies de protesta per l'execució de Puig Antich.

8/2/1974. Un funeral per Puig Antich a Sant Andreu reuneix 3.000 persones.

23/2/1974. *Triunfo* publica un extens reportatge crític amb el llegat de Porcioles sota el títol "El ejemplo de Barcelona".

15/3/1974. Assemblea extraordinària de la FAVB, oberta a les associacions de barri, sobre la problemàtica de les explosions de gas natural. Hi assisteixen 16 AV de barri no federades (assessorades per l'advocat Josep M. Alibés) i 22 de carrer sí federades.

29/3/1974. L'alcalde Enric Massó aprova inicialment la revisió del Pla Comarcal, que, per reticències governatives i pressions, no es publica oficialment fins el 29 d'abril.

31/3/1974. Quico Pi de la Serra actua al Casal Catòlic de Sant Andreu.

21/4/1974. Detenció del membre fundador de l'AV Sant Andreu i militant del PSAN Carles Castellanos.

25/4/1974. Revolució dels Clavells a Portugal.

Abril 1974. Es presenta l'exposició *El Carmelo ignorado*, el butlletí de la qual costarà un processament al TOP per propaganda subversiva al president de l'AV Carmel.

6/5/1974. La junta de la FAVB reitera la decisió presa davant el cas Puig Antich d'inhibir-se davant de peticions o manifestacions alienes a les seves competències.

12/5/1974. La FAVB insta per carta el ministre d'Obres Públiques a resoldre problemes amb els passos a nivell ferroviaris de Torre Baró, Barceloneta i Bellvitge.

19/5/1974. Maria del Mar Bonet actua al Casal Catòlic de Sant Andreu.

22/5/1974. La junta de la FAVB estudia un pla, no materialitzat, per reconvertir les associacions de carrer o *bombillaires* en associacions de barri.

26/5/1974. Uns 200 veïns de Roquetes segresten un autobús de la línia 11 per reclamar millores en el servei de transport. Ovidi Montllor actua al Casal Catòlic de Sant Andreu.

31/5/1974. Destitució del governador civil de Barcelona Tomás Pelayo Ros. El substituirà Rodolfo Martín Villa.

Maig-juny 1974. Joaquim Sempere, amb el pseudònim Ernest Martí, publica “Ciudad y lucha de clases” a *Nous Horitzons*.

5/6/1974. Rodolfo Martín Villa pren possessió com a governador civil de Barcelona.

6/6/1974. Assemblea informativa de la FAVB a l'Hotel Oriente sobre el Pla Comarcal amb el responsable del projecte, Albert Serratosa. Hi participen activament com a convidades moltes AV de barri encara no federades. També assisteixen els col·legis d'Aparelladors i Arquitectes i l'Associació de Titulars del Sòl.

12/6/1974. 14 associacions de barri entren a la FAVB: Nou Barris, Sant Andreu, La Pau, Poblenou, Sant Antoni, Barceloneta, Nostra Senyora de Port, Sagrera, Gràcia, Joan Maragall-Guinardó, Poble Sec, Turó de la Peira, Centre Social de Sants i Sant Josep (l'Hospitalet). Poc després s'hi afegeix, amb el mateix dia de registre, l'AV Carmel.

14-27/6/1974. Exposició contra el Pla Comarcal de l'AV Sant Andreu.

16/6/1974. Ramon Trias Fargas alerta contra el “perill socialitzant” de la revisió del Pla Comarcal en un article a *La Vanguardia*.

18/6/1974. El president del Govern, Carlos Arias Navarro, s'entrevista amb la junta de la FAVB durant la seva visita al nou barri de La Mina.

4/7/1974. Roda de premsa conjunta de les noves associacions de barri federades i del president de la FAVB a l'església de la Preciosíssima Sang de Sant Antoni.

16/7/1974. La FAVB crea la denominada comissió de barris, integrada bàsicament per les associacions de l'antiga Coordinadora de Sant Antoni.

18/7/1974. Un grup d'extrema dreta assalta el Centre de Vida Comunitària de Trinitat Nova, que acull moltes de les activitats de l'AV Nou Barris.

23/7/1974. Primera reunió de la comissió de barris de la FAVB, a Sant Antoni. Les següents, a partir del 3/9/1974, es faran ja totes a l'Hotel Oriente.

Juliol 1974. Les AV Sant Andreu i Sagrera posen una simbòlica primera pedra de l'escola i el parc que reclamen als terrenys de la fàbrica Pegaso.

11/8/1974. Els serveis d'informació de la Policia elaboren l'informe “Semblanza político-social sobre la Asociación de Vecinos 9 Barrios”.

24/8/1974. Creació per decret de l'Entitat Municipal Metropolitana, posteriorment denominada Corporació Municipal Metropolitana.

Estiu 1974. Incidents en algunes fleques de Bellvitge per l'augment del preu del pa. L'AV Carmel ho fa servir de pretext per crear una vocalia de carestia de la vida.

4/9/1974. 17 morts en un incendi al taller de fusteria del carrer de les Tàpies.

16/9/1974. La junta de la FAVB aprova (amb el vot en contra del futur president Juan Frías) sumar-se a la campanya contra la selectivitat enviant una carta al rector de la UB.

1/10/1974. L'AV Districte V (Raval) entra a la FAVB. L'advocat Josep Maria Alibés fa un seminari a les associacions sobre el Pla Comarcal la nova Corporació Metropolitana. La FAVB demana subvenció municipal per il·luminació de carrers de 3,5 milions de pessetes en base a factures que acrediten una despesa en llums de Nadal de 13 milions.

10/10/1974. La FAVB presenta al·legacions al Govern Civil en relació a la creació de la Corporació Metropolitana de Barcelona.

27/10/1974. Un miler de veïns de Nou Barris i Sant Andreu reivindiquen un institut durant una taula rodona al cinema Astor en la que participen el president de la FAVB i un inspector del Ministeri d'Educació.

12/11/1974. Carta de solidaritat amb la lluita dels treballadors de SEAT signada per 19 associacions de barri i enviada al delegat de Sindicats, Josep María Socías Humbert.

16/11/1974. Carles Castellanos és posat en llibertat i l'AV Sant Andreu li dedica el primer acte de la festa major al Casal Catòlic: un concert de la Locomotora Negra.

20/12/1974. Assemblea extraordinària de la FAVB per estudiar una reforma dels estatuts. Les AV de barri Horta, Sol de Baix i Les Corts entren a la FAVB.

Fundació a Barcelona de la Jobac (Joves cristians de barris obrers i ambients populars), que omple parcialment el buit de la crisi de la JOC, amb qui es fusionarà el 1992.

Fundació Centre Social la Vinya-Santiveri, Centre Social Ramon Albó (el 1986 AV Can Peguera) i les AV Casc Antic, La Ribera, Clot-Camp de l'Arpa, Coll-Vallcarca, Dreta de l'Eixample, Esquerra de l'Eixample, Verneda Alta i Lesseps.

Eduardo Moreno i Francesc Martí Jusmet publiquen *Barcelona, ¿a dónde vas?*; Jesús Ynfante *Los negocios de Porcioles*, i Manuel Castells *La cuestión urbana* (publicat originalment en francès el 1972).

1975

28/1/1975. La junta del Col·legi d'Advocats aprova per unanimitat impulsar el que esdevindrà el Congrés de Cultura Catalana.

Gener 1975. Les autoritats franquistes elaboren el segon document "Plan Barrios. Estudio sobre la subversión en los barrios". Suspensió governativa de l'AV La Pau i detenció de dos dels seus membres per organitzar una caixa de resistència solidària amb amb obrers acomiadats de SEAT.

3/2/1975. Assemblea extraordinària de la FAVB. Es renova la junta amb la denominada proporció de terços: quatre representants de les AV de barri (Jordi Vallverdú, Carles Prieto, María Ángeles Rivas i Basilio González), quatre dels *bombillaires* de centre (Miquel Esquirol i Albert Pons Valón entre ells) i quatre dels *bombillaires* de dreta (Juan Frías i José Quinzá entre ells), més el president, Manuel Sañes.

11, 14 i 18/2/1974. Juntes de reorganització de la FAVB a l'Hotel Calderón. S'acorda que el president pot delegar funcions en Joan Gaspart, antic membre de junta. Aquesta decisió és revocada en la convulsa junta següent del 28/2/1975.

13/2/1975. Redada policial a l'Hotel Oriente durant una reunió de la comissió d'ensenyament de la FAVB. La intervenció és propiciada per una trucada telefònica del vicepresident segon de la FAVB, José Quinzá, al governador Martín Villa.

28/2/1975. A proposta dels vocals de barris, la junta de la FAVB aprova (per un sol vot de diferència) adherir-se a la campanya per l'Amnistia. Dimiteix el president, Manuel Sañes, i els bombillaires de dreta (entre ells el vicepresident primer, Juan Frías) anuncien una moció de censura.

Febrer 1975. Comunicat públic de la FAVB en contra de l'augment de les tarifes elèctriques i per la gratuïtat del transport públic per als jubilats.

4/3/1975. 18 dels 27 regidors de l'Ajuntament es neguen a concedir una subvenció municipal a l'ensenyament del català.

6/3/1975. El president de la Asociación de Cabezas de Familia de la Verneda denuncia en una carta "reservada" a Martín Villa la tasca periodística local de Josep M. Huertas.

11/3/1975. La FAVB, al costat d'Amics de la Ciutat, entitats cristianes, la majoria d'associacions de veïns i de col·legis professionals, signa el manifest "Volem els Ajuntaments i l'Escola Catalans i Democràtics", que acabaran subscriuint 118 entitats.

14/3/1975. Carles Prieto i Miquel Botella, al capdavant d'una delegació del Centre Social de Sants i la FAVB acompanyada de premsa, s'entrevista al despatx del regidor Vicente Febrer i li demanen la dimissió pel vot en contra del català. No dimitirà.

21/3/1975. Dimissió del vicepresident segon de la FAVB, José Quinzá, i el tresorer Juan Torras.

24/3/1975. El governador Rodolfo Martín Villa declara nul el ple municipal del 4 de març al·legant defectes de forma.

31/3/1975. L'AV Joan Maragall (Guinardó) demana la dimissió del regidor del Districte XII, Vicente Costa, pel seu 'no' al català.

Març 1975. Diverses associacions de barri de Barcelona i Madrid envien una carta conjunta al president del Govern, Carlos Arias Navarro, denunciant que la repressió contra el moviment veïnal contradiu el seu *espíritu del 12 de febrero* de l'any anterior.

1/4/1975. La FAVB demana una subvenció per llums de Nadal als carrers de 5 milions de pessetes i acredita despeses de les festes passades per aquest concepte de 17 milions.

11/4/1975. Assemblea ordinària de la FAVB. Es ratifica formalment la incorporació de les associacions de barri materialitzada l'any anterior i es ratifica Juan Frías com a president en substitució del dimitit Manuel Sañes. La majoria *bombillaire* rebutja la pretensió dels barris d'extendre l'àmbit d'actuació de la FAVB a tota l'àrea metropolitana. Queden fora de la FAVB associacions de l'Hospitalet i Cornellà que s'hi havia federat.

12/4/1975. Detenció de Juliana Serrano i Francisca Rodríguez per repartir fulls volants de l'AV Carmel convocant a un acte sobre l'encariment de la vida.

19/4/1975. L'AV Sagrada Família organitza, amb permís de Martín Villa, una conferència d'un advocat laboralista però esquiva la presència del delegat governatiu i el dirigent veïnal Xavier Casasses es guanya una recriminació oficial posterior.

24/4/1975. Martín Villa prohibeix al Centre Social de Sants un acte d'homenatge a Antonio Machado. La FAVB reparteix les subvencions per enllumenat entre les seves associacions de carrer o *bombillaires*.

25/4/1975. Després d'una sèrie de conferències al Fòrum Vergés (Manuel Thió Rodés, Oriol Bohigas, Miquel Roca, Ramon Trias Fargas i Jordi Pujol), Amics de la Ciutat celebra els seus 40 anys amb un sopar a l'Hotel Oriente presidit per l'alcalde Masó, previ a un acte popular, l'endemà, sobre els barris, al Casino l'Aliança del Poblenou.

27/4/1975. El Govern Civil elabora l'informe confidencial "Enfoque correcto de la FAVB".

28/4/1975. La policia irromp a la parròquia de Sant Sebastià (Nou Barris) i desmantella una exposició sobre els pisos de l'OSH mentre es feia un acte veïnal.

29/4/1975. Assemblea informativa de la FAVB sobre el Pla Comarcal al Col·legi d'Enginyers amb el vocal Carles Prieto i els arquitectes Lluís Brau i Jordi Romero.

Abril 1975. Desnonament de la Asociación de Cabezas de Familia del Bon Pastor, infiltrada per activistes veïnals d'esquerra, del seu local al barri.

Abril-juny 1975. Cicle "Les Terceres Vies a Europa": conferències als col·legis d'Arquitectes i d'Advocats d'Antón Cañellas, Josep Solé Barberà, Josep Pallach, Joan Reventós, Ramon Trias Fargas i Jordi Pujol.

2/5/1975. Reforma de la Llei del Sòl de 1956. Es renuneixen a l'Hotel Oriente, per separat, les comissions de Joventut i d'Educació de la FAVB.

3/5/1975. Reunió al Govern Civil entre Martín Villa i els líders veïnals *bombillaires* instigadors de la moció de censura a la FAVB: el president Juan Frías, el vicepresident dimissionari José Quinzá, el vocal Luis Vila i Sebastián Álvarez, que posteriorment informen el secretari de la patronal Cecot, Miró Arderiu (home de Jordi Pujol).

6/5/1975. Reunió entre els *bombillaires* de dreta José Quinzá i Luis Vila i els de centre Miquel Esquirol i Albert Pons Valón a instàncies de Sebastian Álvarez. El mateix dia la FAVB constitueix una comissió de comunicació.

7/5/1975. Batuda policial contra Bandera Roja. Detenció del seu responsable d'organització i alhora tresorer de l'AV Nou Barris (i president electe tres dies abans de la secció de Trinitat Nova), Pep Martínez Barceló. Serà alliberat tres dies després. El mateix dia, Lluís Llach canta al Palau de la Música.

8/5/1975. Mestres, pares i veïns del Carmel es tanquen a l'escola Tramuntana. Assetjats per la policia, sortiran dos dies després amb la mediació de la FAVB.

9/5/1975. Sopar de conciliació (fallida) entre tots els dirigents *bombillaires* de dreta (excepte Luis Vila) i de centre amb els vocals de barri i amb presència de Miró Arderiu, enviat de Jordi Pujol i únic comensal aliè a la FAVB. Reunió de la comissió de Sanitat.

13/5/1975. Reunió de la comissió de Règim Legal de la FAVB a l'Hotel Oriente.

20/5/1975. Les faccions de la FAVB es troben per mirar de superar el vot de censura.

21/5/1975. Reunió mediatra a la FAVB entre la gestora de l'AV Esquerra de l'Eixample (no legalitzada fins el 1977) i els *bombillaires* de l'Eixample.

22/5/1975. El regidor i president de la patronal energètica catalana Rafael de Ferrater Ramoneda escriu al president del Govern demanant "una ofensiva política" de tipus *gaullista* a Barcelona. Entre juny i setembre, fins abans del cessament de l'alcalde Enric Masó, el regidor mantindrà correspondència reservada fluïda amb Rodolfo Martín Villa. Es reuneix la comissió de Sanitat de la FAVB.

23/5/1975. Assemblea extraordinària de la FAVB. La moció de censura presentada pels *bombillaires* de dreta és derrotada en no arribar als dos terços requerits pels estatuts: 50 vots a favor, 33 en contra i 1 en blanc. Els barris s'alien amb els *bombillaires* de centre i amb el president provisional Juan Frías, que vira al darrer moment i és ratificat.

4/6/1975. Reunió de la comissió de Carestia de la Vida de la FAVB a l'Hotel Oriente.

6/6/1975. Assemblea extraordinària de la FAVB per estudiar el treball de comissions.

7/6/1975. Montserrat acull una reunió de 230 intel·lectuals que elaboren una declaració per impulsar el Congrés de Cultura Catalana.

11/6/1975. Reunió de la comissió d'Urbanisme de la FAVB a l'Hotel Oriente.

12/6/1975. Reunió de la comissió de Sanitat de la FAVB a l'Hotel Oriente.

14/6/1975. Cercavila i acte popular a Sants, Hostafrancs i la Bordeta per reivindicar l'Espanya Industrial. Martín Villa ordena amonestar el Centre Social de Sants.

17/6/1975. Reunió de la comissió de relació interna entre associacions a la FAVB.

18/6/1975. Reunió de la comissió d'Urbanisme de la FAVB a l'Hotel Oriente.

25/6/1975. Josep Maria Huertas és citat a declarar a Capitania Militar en relació a un reportatge publicat a *Tele/eXprés*. Comissió d'Urbanisme de la FAVB.

26/6/1975. Reunió de la comissió d'Educació de la FAVB.

27/6/1975. El grup ultra Ordine Nuovo ataca amb còctels molotov i pintades la seu del Centre Social de Sants.

Juny 1975. La FAVB, Òmnium Cultural, Amics de la Ciutat i Rosa Sensat fan públic un informe jurídic encarregat al Col·legi d'Advocats que desmunta els arguments sobre els quals l'Ajuntament negava l'ús del català al ple municipal. Neix el col·lectiu *Butifarra*, que edita la revista homònima i agrupa joves dibuixants vinculats al moviment veïnal.

4/7/1975. Assemblea extraordinària de la FAVB per cobrir les vacants dels càrrecs dimissionaris, des de l'elecció de Juan Frías, de vicepresident segon, tresorer i vocal.

9/7/1975. El grup ultra GAS ataca amb còctels molotov el local de l'AV Sant Andreu i la llibreria del barri El Borinot Ros. Deixa pintades de "Rojos asesinos", "Viva Franco" i "Muera el comunismo".

10/7/1975. Reunió de la comissió d'Educació de la FAVB a l'Hotel Oriente. Juan Frías demana per carta a l'alcalde la gratuïtat del transport públic per als jubilats.

15/7/1975. Reunió de la comissió de relació interna entre associacions de la FAVB.

21/7/1975. Enfrontament entre Martín Villa i el vocal de la FAVB Basilio González per la problemàtica de la manca de places escolars en una de les reunions mensuals de la Federació amb el governador civil.

22/7/1975. Detenció del periodista Josep Maria Huertas acusat d'injúries a l'Exèrcit pel reportatge del *Tele/express* "Vida eròtica subterrànea". El mateix dia, 17 associacions de veïns (entre elles, la de Huertas: Poblenou) envien una carta al president del Govern demanant la commutació de les penes de mort imposades a presos polítics i comuns.

23/7/1975. Vaga de premsa a Barcelona en solidaritat amb Josep M. Huertas.

26-27/7/1975. Primer Festival Canet Rock.

30/7/1975. Els membres d'ETA Wilson i Txiki són detinguts a Barcelona i incriminen Josep M. Huertas, que el 4/8/1975 serà imputat per col·laboració amb banda armada.

Juliol 1975. Carta de la FAVB al Ministeri de Treball denunciant l'encariment de la vida i l'augment de l'atur i reclamant una seguretat social o assistència mèdica universal i un subsidi d'atur indefinit, així com la regulació dels horaris i jornades comercials.

12/8/1975. El rector del Poblenou i director de *Quatre Cantons*, Joan Soler, es presenta voluntàriament a declarar en relació al cas *Huertas*. Serà detingut el 9/11/1975.

13/8/1975. Suspensió governativa de l'AV Joan Maragall (Guinardó).

17/8/1975. La FAVB, per mitjà del seu president Juan Frías, se solidaritza amb Josep Maria Huertas.

18/8/1975. Detingut el president de l'AV Poblenou, Josep Maria Prochazka, en relació al cas *Huertas*. Serà posat en llibertat l'endemà després de renunciar al lliurament al capità general de prop d'un miler de signatures ciutadanes de solidaritat amb Huertas.

26/8/1975. Consell de guerra contra Josep M. Huertas. Condemnat a dos anys de presó.

2/9/1975. Reunió de la comissió de relació interna entre associacions de la FAVB.

4/9/1975. Reunió de la comissió d'Educació de la FAVB a l'Hotel Oriente.

5-15/9/1975. La FAVB assumeix, per delegació governativa i ministerial, l'elaboració d'un segon torn de llistats de matriculació als instituts de Barcelona.

9/9/1975. Destitució de l'alcalde Enric Masó. El substituirà Joaquim Viola. El mateix dia es constitueix la gestora de l'AV Barri Gòtic per impuls dels dirigents *bombillaires* Amadeu Bagués, Joan Lleonart i Miquel Esquirol i amb assistència del regidor Alfonso Cánovas. 18 mesos després en perdran el control davant militants de barri d'esquerres.

11/9/1975. Reunió de la comissió de Cultura de la FAVB a l'Hotel Oriente.

13/9/1975. Comissió d'Urbanisme de la FAVB.

16/9/1975. Comissió de relacions internes entre associacions de la FAVB.

17/9/1975. Comissió d'Urbanisme de la FAVB.

18/5/1975. Comissió d'Educació i Cultura de la FAVB.

19/9/1975. Nou atac amb còctels molotov al Centre Social de Sants. El grup ultra GAS signa la pintada: "Muera el comunismo ¡Asesinos!". Comissió de Joventut de la FAVB.

23/9/1975. Sopar d'homenatge a Enric Masó a l'Hotel Oriente organitzat per la FAVB, Amics de la Ciutat, Jove Cambra i Col·legi d'Enginyers. L'acte, inclòs el discurs del president de la FAVB, el retransmet en directe el programa *Hora 25* de la Cadena SER.

25/9/1975. Comissió d'Educació i Cultura.

26/9/1975. Assemblea extraordinària de la FAVB sobre el treball de les comissions.

27/9/1975. El membre d'ETA Juan Paredes Manot, *Txiki*, és afusellat a Cerdanyola. Són executats també en altres llocs de l'Estat altres quatre membres d'ETA i el FRAP.

30/9/1975. Comissions de Sanitat i de relació entre associacions.

1/10/1975. Comissió d'Urbanisme.

2/10/1975. Comissió d'Educació i Cultura.

3/10/1975. Comissions de Règim Legal i de Joventut.

6/10/1975. Detenció del president de l'AV Poble Sec. La FAVB discuteix un primer projecte per editar una revista pròpia sota el paraigua de l'empresa Hanche creada pel col·lectiu Butifarra, joves dibuixants editors de la revista homònima.

7/10/1975. Comissió de relació entre associacions.

8/10/1975. Comissió d'Urbanisme.

9/10/1975. Comissió d'Educació i Cultura.

10/10/1975. Comissió de Defensa del Consumidor (abans Carestia de la Vida).

15/10/1975. Comissió d'Urbanisme.

16/10/1975. Comissió d'Educació i Cultura.

17/10/1975. Comissió de Joventut.

22/10/1970. Comissió d'Urbanisme.

23/10/1975. Comissió d'Educació i Cultura.

24/10/1975. Comissió de Defensa del Consumidor.

29/10/1975. Primer ple ordinari del nou alcalde Joaquim Viola.

30/10/1975. Multitudinari concert de Raimon al Palau d'Esports.

31/10/1975. Assemblea extraordinària de la FAVB, el mateix dia que l'Ajuntament debat i aprova les al·legacions municipals al Pla Comarcal.

Octubre 1975. EL TOP processa l'expresident de l'AV Carmel Fernando González per imprimir premsa clandestina: el butlletí veïnal sobre l'exposició *El Carmel ignorat*.

3/11/1975. Reunió semiclandestina d'associacions i entitats de barri per debatre les conclusions del cicle Les Terceres Vies i un document en favor de l'amnistia i la democràcia.

9/11/1975. Detenció del rector de Santa Maria del Taulat i director nominal de *Quatre Cantons* Joan Soler, encausat pel *cas Huertas*.

14/11/1975. Destitució del director del Pla Comarcal o PGM, Albert Serratosa.

17/11/1975. El president de la FAVB, Juan Frías, demana per carta una reunió amb el nou alcalde Joaquim Viola per debatre el Pla Comarcal.

19/11/1975. El Ministeri de Governació denega la legalització de la Federació de Asociaciones de Vecinos de Madrid.

20/11/1975. Mort del dictador Francisco Franco.

21/11/1975. Funeral per Franco a la Catedral de Barcelona.

22/11/1975. L'AV Les Corts envia un telegrama a la Casa del Rei demanant l'Amnistia. Altres associacions faran el mateix gest reivindicatiu durant les setmanes següents.

23/11/1975. Raimon ofereix una tanda de recitals al Palau d'Esports de marcat caràcter reivindicatiu.

25/11/1975. La junta de la FAVB es reuneix amb Rodolfo Martín Villa al Govern Civil.

26/11/1975. Comissió d'Urbanisme de la FAVB.

27/11/1975. Comissió d'Educació de la FAVB.

28/11/1975. Repartiment de subvencions per enllumenat a les associacions de carrer.

2/12/1975. Comissions de Sanitat i de relació entre associacions de la FAVB.

3/12/1975. La FAVB aprova el document "Asociaciones de Vecinos de Barcelona. Informe" que l'endemà lliura a Manuel Fraga i que, entre d'altres reivindicacions, demana sense embuts l'Amnistia.

4/12/1975. Manuel Fraga visita Can Tunis i es reuneix amb la FAVB i un centenar de dirigents veïnals al Centre Social de Sants. Comissió de Cultura de la FAVB.

10/12/1975. Les associacions de veïns de Madrid envien una carta al president del Govern, Carlos Arias Navarro, demanant l'Amnistia i la legalització de la seva Federació.

11/12/1975. Assemblea extraordinària de la FAVB precedida, a l'Hotel Oriente, d'un acte públic de la Federació en defensa del català amb intervencions de Miquel Roca,

Marta Mata i els membres de junta Jordi Vallverdú i Albert Pons Valón. El mateix dia, Manuel Fraga i Rodolfo Martín Villa són nomenats ministres per Carlos Arias Navarro.

13/12/1975. Jordi Pujol fa una conferència al Casino l'Aliança del Poblenou i en acabar és entrevistat per la revista *Quatre Cantons*. No menciona l'Amnistia i aposta per una transició democràtica "lenta i ben controlada des del propi poder".

16/12/1975. Sopar d'homenatge a Albert Serratosa a l'Hotel Oriente organitzat per la FAVB, Amics de la Ciutat, Jove Cambra i Col·legi d'Enginyers. Acaba amb crits de petició de dimissió de l'alcalde Joaquim Viola. Comissió de relació entre associacions.

17/12/1975. Comissió d'Urbanisme de la FAVB.

18/12/1975. Comissió de Cultura de la FAVB.

19/12/1975. Complint un mandat de l'assemblea, la junta de la FAVB envia una carta a l'alcalde Joaquim Viola demanant la dimissió de tot el Consistori. El mateix dia la FAVB decideix acceptar la petició d'ajuda i coordinació rebuda per part de la il·legal Federació de Asociaciones de Vecinos de Madrid.

25/12/1975. Lluís Maria Xirinacs s'instal·la al davant de la Model en demanda de l'amnistia. El líder de CCOO Marcelino Camacho, empresonat a Madrid, signa una dedicatòria per l'Amnistia i les llibertats democràtiques i nacionals a l'AV Turó de la Peira.

31/12/1975. El president de la FAVB, acomplint amb la Llei d'Associacions, entrega per segellar al Govern Civil el llibre d'actes de l'entitat.

Desembre 1975. La FAVB inaugura una exposició sobre el Pla Comarcal a la Fundació Miró. Es podrà visitar fins el gener de 1976.

Apareixen les primeres vocalies de dones a les associacions de veïns de Barcelona.

Fundació AV Sant Gervasi, Barri Gòtic, Pescadors i Bonavista.

La revista *CAU* publica el monogràfic *La lucha en los barrios* i Jordi Borja, a Buenos Aires, *Movimientos sociales urbanos*. També apareix el llibre *Fernando Rodríguez Ocaña. Candidato de los trabajadores*.

1976

9/1/1976. La junta de la FAVB acorda sol·licitar el permís per una manifestació en pro de l'amnistia per l'1 de febrer. La notícia, filtrada el dia abans, surt a la premsa. En la mateixa reunió es decideix exposar a la Fundació Miró la documentació sostreta per un funcionari municipal (i comprada per 10.000 pessetes) que revela sobre plànol les modificacions sofertes pel Pla Comarcal.

15-16-17/1/1976. Tanda de tres grans recitals de Lluís Llach al Palau d'Esports.

16/1/1976. L'AV Casc Antic fa un festival al Born per reivindicar-ne un ateneu popular.

19/1/1976. La FAVB sol·licita el permís governatiu per fer una manifestació per l'Amnistia l'1 de febrer. Li serà denegat diverses vegades fins el dia de la marxa.

23/1/1976. El subgovernador civil denega verbalment a Jordi Vallvberdú i Albert Pons Valón el permís per la manifestació d'amnistia de l'1 de febrer.

25/1/1976. Mort del president de la FAVB, Juan Frías. El substitueix de forma interina el vicepresident primer, Joan Lleonart, que el mateix dia sol·licita de nou al Govern Civil el permís per la manifestació de l'1 de febrer i autorització, també denegada, perquè els convocants puguin fer una assemblea a l'Hotel Oriente el 27 de gener.

31/1/1976. Contactes a múltiples bandes entre el Govern Civil, Albert Pons Valón i els dirigents de barris per intentar desconvocar la manifestació. No es desconvoca.

1/2/1976. Massiva manifestació per l'Amnistia a Barcelona. El membre de l'AV Clot i militant del PTE Josep Rizo és un dels dos únics detinguts, amb el veí de Sant Feliu Sebastià Saladrigas.

2/2/1976. Manifest de la FAVB, Amics de la Ciutat i una desena d'entitats i col·legis professionals criticant el procés de revisió del Pla Comarcal.

5/2/1975. Recital de Raimon a Madrid. El Govern suspèn els tres concerts previstos següents a la capital de l'Estat.

6/2/1976. Assemblea autoritzada a l'Hotel Oriente d'un centenar dels signataris de la petició de manifestació denegada de l'1 de febrer. Es constitueixen *de facto* en secretariat paral·lel provisional de l'Assemblea de Catalunya, rebutgen dilatar la pressió ciutadana amb una recollida de firmes o un concert al Camp Nou i se sumen a la convocatòria de l'Assemblea de Catalunya per manifestar-se de nou el 8 de febrer.

8/2/1976. Segona gran manifestació per l'Amnistia a Barcelona. Hi ha una trentena de detinguts; entre ells, el capellà i fundador de l'AV Clot Joaquim Cervera.

11/2/1976. Protesta laboral i de reivindicació democràtica dels treballadors municipals de Barcelona, que ocupen l'Ajuntament i són desallotjats amb gasos lacrimògens.

12/2/1976. La FAVB inicia al Centre Moral i Cultural del Poblenou la tanda de vuit recitals *Raimons als barris*.

13/2/1976. Recital de Raimon al Centre Parroquial d'Horta.

14/2/1976. Recital de Raimon al poliesportiu municipal de Sant Andreu.

15/2/1976. Recital de Raimon al Palau Blaugrana de Les Corts.

18/2/1976. Els Reis d'Espanya visiten Barcelona en un clima de forta tensió. La FAVB signa un comunicat conjunt en defensa d'una escola pública, gratuïta i catalana amb l'associació Rosa Sensat i el Col·legi de Llicenciats.

19/2/1976. La FAVB envia al Rei una carta certificada de tres folis reclamant llibertats democràtiques, l'Amnistia, l'Estatut i el dret d'autodeterminació de Catalunya. Recital de Raimon al cinema Verneda.

20/2/1976. Recital de Raimon a l'Institut Sant Josep de Calassanç.

21/2/1976. Recital de Raimon a les Vivendes SEAT de la Zona Franca.

22/2/1976. Un recital de Raimon al Fòrum Vergés tanca el cicle *Raimon als barris*.

25/2/1976. Assemblea general de la FAVB i altres entitats sobre el Pla Comarcal.

4/3/1976. Assemblea de la FAVB sobre el Pla Comarcal.

14/3/1976. 300 persones en una caravana de cotxes contra el Pla Comarcal a Poblenou.

20/3/1976. El president en funcions de la FAVB, Joan Lleonart, registra dos documents d'al·legacions i impugnacions de la Federació contra el Pla Comarcal o PGM.

26/3/1976. La FAVB acull una reunió de la comissió de signataris de l'1 de febrer.

28/3/1976. Més de 3.000 persones es manifesten per l'Amnistia i les llibertats democràtiques a Santa Coloma de Gramenet convocades pel moviment veïnal. Actes similars es repeteixen a diverses ciutats metropolitanes.

1/4/1976. La FAVB acull una nova reunió de la comissió de signataris de l'1 de febrer.

2/4/1976. Assemblea extraordinària de la FAVB. Albert Pons Valón és escollit nou president; Basilio González, secretari, i Jaume García, nou vocal. El vocal d'Urbanisme Carles Prieto presenta públicament les al·legacions de la FAVB al PGM.

4/4/1976. Tercera (i menys concorreguda) manifestació per l'Amnistia a Barcelona, amb la reivindicació afegida per la FAVB dels ajuntaments democràtics.

10/4/1976. El president de la FAVB, Albert Pons Valón, presenta al governador civil les al·legacions veïnals contra el PGM.

13/4/1976. Josep Maria Huertas surt de la presó Model.

15/4/1976. Una delegació de dirigents de barri de Barcelona (entre ells, Carles Prieto i Andrés Naya) viatja a Bolònia, aprofitant la Setmana Santa, a conèixer l'experiència dels *comitati di quartiere* italians i convidada pel PCI.

23/4/1976. Jaume Fabre i Josep Maria Huertas publiquen *Tots els barris de Barcelona*.

14/5/1976. Assemblea de la FAVB. S'acorda organitzar una campanya popular per exigir la dimissió de l'alcalde Joaquim Viola. Josep M. Huertas és ovacionat a la sala.

18/5/1976. La FAVB s'adhereix a les Jornades Catalanes de la Dona i fa una donació a l'organització de 1.000 pessetes.

19/5/1976. Un míting veïnal contra el PGM a la plaça Màlaga de Sants aplega unes 2.000 persones. Es llança la campanya per la dimissió de l'alcalde Viola.

23-24/5/1976. Una delegació del moviment veïnal de Torí (Itàlia) visita la FAVB a Barcelona. Es fan actes públics a l'Hotel Oriente i al Casal Catòlic de Sant Andreu.

27-30/5/1976. Jornades Catalanes de la Dona al paranimf de la UB. Hi participen una vintena d'associacions de veïns i s'hi debat la ponència "Dona i barris".

31/5/1976 – 15/6/1976. El Col·legi d'Arquitectes acull les jornades "Alternatives de la política urbana i territorial dins una situació democràtica". Excepte CDC, tots els partits

signen un manifest per l'oposició i la reforma del PGM: PSUC, PSC (Reagrupament), CSC, UDC, PTE, Lliga Liberal, Centre Català i Club Catalònia.

2/6/1976. El Rei es reuneix a la Casa Blanca amb el president del EUA Gerald Ford i el secretari d'Estat Henry Kissinger. Parlen de les protestes de febrer a Barcelona i Joan Carles I diu que no cometrà l'error del seu avi i només convocarà eleccions municipals després de les generals.

17/6/1976. Naixement de la Coordinadora de Vocalies de Jubilats i Pensionistes de la FAVB en una assemblea al cine Gayarre de Sants.

22/6/1976. Gran manifestació per l'amnistia, contra l'encariment de la vida i per la legalització de les associacions de veïns al carrer Preciados de Madrid.

30/6/1976. La FAVB i les associacions de Barcelona i l'àrea metropolitana organitzen una marxa de jubilats reivindicant pensions dignes i atenció mèdica universalitzada. La policia dissol la manifestació i la cúpula de la FAVB acaba declarant a comissaria.

Juny 1976. Constitució del Secretariat d'Entitats de Sants, Hostafrancs i la Bordeta com a secció local del Congrés de Cultura Catalana.

14/7/1976. Assemblea de la FAVB.

15/7/1976. Aprovació definitiva de la reforma del Pla Comarcal o nou Pla General Metropolità (PGM).

30/7/1976. El Govern decreta una Amnistia parcial per a presos polítics.

Juliol 1976. Creació de la Coordinadora de Vocalies Laborals de les Associacions de Veïns de Barcelona. Instrumentalitzada pel PT i el seu sindicat afí CSUT, la FAVB se'n desmarcarà públicament a finals de 1976.

20/8/1976. Joan Manuel Serrat torna a Barcelona després de mesos d'exili a Mèxic.

11/9/1976. La FAVB convoca i assisteix a la manifestació de l'Onze de Setembre a Sant Boi de Llobregat.

29/9/1976. Assemblea de reconstitució de la CNT a l'església de Sant Medir.

8/10/1976. Assemblea de la FAVB. Es relança la campanya per la dimissió de l'alcalde Viola sota el lema "Salvem Barcelona per la democràcia". El periodista Manuel López assumeix l'oficina de premsa de la FAVB.

16/10/1976. Una conferència de Maria Aurèlia Capmany i una exposició de Josep Maria Subirachs inauguren el Congrés de Cultura a Sants.

28/10/1976. La FAVB demana per carta col·laboració econòmica i un local a La Caixa per la seva Coordinadora de Jubilats. El director general, José Vilarasau, respon per escrit negant l'ajuda mentre posa en marxa una xarxa pròpia de casals de gent gran.

29/10/1976. La FAVB inicia la tanda de sis recitals *Serrat als barris* amb un concert al Palau Blaugrana.

1/11/1976. La FAVB envia una salutació al congrés constituent del PSC (Congrés).

2/11/1976. Serrat canta al cine Favència de Nou Barris.

3/11/1976. Reunió d'associacions de carrer que sol·liciten una subvenció per enllumenat nadalenc de 5 milions de pessetes en base a un càlcul de 17 milions en despeses per il·luminar amb 358.250 bombetes uns 70 kilòmetres de 37 carrers.

4/11/1976. Serrat canta al cine Navarra de Pubilla Casas (l'Hospitalet).

5/11/1976. Serrat canta al poliesportiu de Sant Andreu.

6/11/1976. Serrat canta al poliesportiu Hispano-Francès de la Vall d'Hebron.

12/11/1976. Vaga general per l'amnistia i les llibertats democràtiques.

18/11/1976. La FAVB tanca el cicle *Serrat als barris* amb un concert al Palau dels Esports. En conjunt es venen prop de 22.000 entrades a 100 pessetes cadascuna.

30/11/1976. La FAVB envia una salutació al primer congrés de la Unió de Pagesos.

3/12/1976. Josep Maria Socias Humbert és designat nou alcalde de Barcelona en substitució del cessat Joaquim Viola.

7/12/1976. La junta de la FAVB opta formalment per la neutralitat i no dona cap consigna de vot davant del referèndum per la reforma política. Associacions com la de Nou Barris o la coordinadora veïnal de l'Hospitalet fan campanya activa per l'abstenció.

15/12/1976. Referèndum de reforma política. L'AV Nou Barris demana la dimissió del president de la FAVB, Albert Pons Valón, per unes declaracions a la premsa on alertava de la politització i instrumentalització del moviment veïnal per l'extrema esquerra.

29/12/1976. La junta de la FAVB s'entrevista per primer cop amb el nou alcalde Socias Humbert i li entrega el document "Per un Ajuntament de transició cap a la democràcia".

30/12/1976. L'Ajuntament cedeix oficialment a la FAVB, un cop al mes i de forma gratuïta, el Palau d'Esports per a fer-hi activitats. El mateix dia l'Ajuntament ordena el pagament de 2,5 milions de pessetes a les associacions *bombillaires* en concepte de subvencions endarrerides per l'enllumenat nadalenc dels carrers.

Fundació AV Fort Pienc i Baró de Viver.

Marçal Tarragó publica *Política urbana y luchas sociales* i el CIDUR *Madrid/Barrios 1975*.

1977

7/1/1977. L'AV Verneda Alta demana també la dimissió del president de la FAVB.

9/1/1977. Centenars de veïns de Nou Barris ocupen i desmunten una planta asfàltica a Trinitat Nova. El 1994 esdevindrà la seu de l'Ateneu Popular de Nou Barris.

11/1/1977. L'AV Nou Barris presenta un extens document sobre el futur de la FAVB.

21/1/1977. Assemblea extraordinària de la FAVB. Albert Pons Valón posa el seu càrrec a disposició però, després de retractar-se de les seves polèmiques declaracions, supera el vot de confiança per 48 vots a favor, 10 en contra, 7 en blanc i 7 abstencions. Andrés Naya debuta a la FAVB com a portaveu de l'AV Nou Barris.

24/1/1977. Matança d'advocats laboralistes de CCOO i activistes veïnals d'Atocha, a Madrid. La FAVB fa una nota de condemna que inclou recents morts per la repressió policial i la ultradreta i el segrest del tinent general Emilio Villaescusa pels GRAPO.

Gener 1977. Neix al Poble Sec la Coordinadora d'Espectacles Infantils als Barris (La Roda), impulsada per associacions de veïns i de pares i aixoplugada per la FAVB.

4/2/1977. Assemblea de la FAVB. La junta es renova parcialment i el comunista Carles Prieto esdevé vicepresident primer. Lluís Reverter (PSC), Francesc López (PT), Francesc Borrell (CDC) i Ferran Julián (BR) entren com a nous vocals.

8/2/1977. La junta de la FAVB acorda, amb condicions, participar en les comissions mixtes sectorials ofertes per l'Ajuntament. Estudia un nonat projecte de revista pròpia, amb la capçalera *Barris* després de descartar *El 29* i *El Carrer*, elaborat per Josep M. Huertas, Maria Favà, Jaume Fabre, Manuel López, Manuel Sanz i Vicenç Gràcia.

19/2/1977. La FAVB recupera la festa del Carnestoltes amb un acte al Poble Espanyol. Actüen Jorge Sepúlveda, Eliseo del Toro i les orquestres Chupi i Marabú.

Febrer 1977. La FAVB fa públic el seu suport al nucli pioner d'objectors de consciència al servei militar del barri de Can Serra, a l'Hospitalet.

27/2/-5/3/1977. La FAVB, l'Assemblea de Catalunya i la sectorial d'ecologia del Congrés de Cultura Catalana organitzen al Palau d'Esports les Jornades en Defensa del Territori, amb debats, exposicions i actuacions teatrals.

8/3/1977. El membre de l'executiva del PSUC Jordi Conill s'excusa davant la junta de la FAVB i retorna els beneficis del servei de bar del Carnestoltes veïnal que la vocal Elisa Lumbreras havia adjudicat pel seu compte a militants comunistes.

11/3/1977. Assemblea ordinària de la FAVB. Ramon Cervelló (CDC) i Ferran Julian (BR) entren a la junta.

13/3/1977. Acte pro-amnistia al Palau d'Esports organitzat per la FAVB, l'Assemblea de Catalunya i l'Associació Catalana de Presos Polítics.

19-20/3/1977. Primera Trobada Estatal d'associacions de veïns, a Madrid. La FAVB és una de les 27 federacions assistents, que representen un total de 905 associacions (420 de les quals encara no estan legalitzades).

25/3/1977. La FAVB ratifica per carta a l'alcalde la seva sol·licitud de fer el Ball de l'Estatut per Sant Jordi a l'avinguda Maria Cristina davant les pressions del Saló de l'Automòbil de la Fira de Barcelona per no autoritzar-lo.

9/4/1977. Legalització del PCE. Aquella nit de Dissabte Sant, l'alcalde de Barcelona sopa a Madrid a casa del ministre de Governació, Rodolfo Martín Villa.

15/4/1977. La FAVB i la comissió per la gratuïtat de la B-30 es reuneixen amb el governador civil.

17/4/1977. La Coordinadora de Jubilats i Pensionistes omple el Palau d'Esports amb una assemblea sota el lema "Jubilat, aixeca el cap". El mateix dia, la FAVB i La Roda d'Espectacles als Barris organitzen la primera Tamborinada al Park Güell.

22/4/1977. El *BOE* publica el Decret 713/1977, anomenat decret de Patronímics, pel qual Martín Villa pretén limitar o suspendre les activitats de les associacions de veïns.

23/4/1977. La FAVB organitza el Ball de l'Estatut a l'avinguda de Maria Cristina. Hi acudeixen unes 100.000 persones.

24/4/1977. Caravana popular de cotxes pel centre de Barcelona en reivindicació de la gratuïtat de la B-30 o tercer cinturó.

26/4/1977. La junta de la FAVB decideix organitzar una campanya en contra del decret de Patronímics. Els advocats Jordi Parpal i Núria Sastre elaboren les impugnacions.

29/4/1977. Assemblea de la FAVB. S'aprova iniciar una campanya veïnal contra el decret de Martín Villa. Francesc Solé, nou tresorer de la FAVB.

Abril. Rodolfo Martín Villa ordena destruir els arxius provincials i locals del Movimiento. El governador Salvador Sánchez-Terán aconsegueix l'ordre a Barcelona. La comissió de Tràfic Pesat de la FAVB inicia la campanya per la gratuïtat de la B-30.

3/5/1977. Legalització del PSUC.

20/5/1977. La FAVB aixopluga el concert benèfic al Palau d'Esports de la Coordinadora de Grups de Base de Disminuïts Físics.

22/5/1977. Gran acte de protesta contra el decret de Patronímics al Park Güell. La FAVB i associacions metropolitanes llancen un manifest "Per la llibertat d'associació". Intervenien Lluís Reverter i l'advocadessa Núria Sastre.

23/5/1977. L'Ajuntament instaura l'accés lliure de jubilats i pensionistes al transport públic de Barcelona i entrega les primeres targetes roses en un acte al Saló de Cròniques en presència de la FAVB, que havia abanderat la reivindicació.

24/5/1977. La FAVB presenta impugnacions i un manifest contra el decret de Patronímics signats per representants de 35 associacions veïnals d'arreu de Catalunya.

27/5/1977. Assemblea extraordinària de la FAVB. S'aprova un protocol sobre incompatibilitats per preservar els càrrecs de junta de la lluita partidista en les futures eleccions generals i municipals. Es modifiquen els Estatuts de la Federació per admetre el vot ponderat en funció del nombre de socis de cada entitat federada.

28/5/1977. Manifestació veïnal davant la seu de Caixa Catalunya, regida per Juan Antonio Samaranch com a president de la Diputació, per reclamar el solar de la Sedeta.

Maig 1978. A finals de mes, Lluís Reverter i Francesc Borrell representen la FAVB en una reunió veïnal a València per discutir la línia d'oposició al decret de Martín Villa. Es proposen fer tancades veïnals als ajuntaments pels dies 2 i 3 de juliol.

1/6/1977. La FAVB accepta la proposta d'Edicions 62 de fer-li d'enllaç amb llibreries de barri per distribuir alguns llibres.

15/6/1977. Primeres eleccions generals. Socialistes i comunistes guanyen a Barcelona i Catalunya. El PSUC descarta la idea d'ocupar els ajuntaments metropolitans amb l'ajuda del moviment veïnal i l'alcalde Socías proposa al Govern nomenar una gestora a l'Ajuntament que reflecteixi els resultats però la UCD s'hi nega. En les setmanes posteriors es crea la Comissió Municipal de Partits Polítics de Barcelona.

28/6/1977. Assemblea de la FAVB. Després de contactes telefònics amb les federacions de l'Estat, es desconvoquen les tancades als ajuntaments previstes pel 2 i 3 de juliol i s'insta es Cortes electes a derogar el decret de Martín Villa sobre Patronímics.

17/6/1977. Veïns de Prosperitat segresten per tercer cop en pocs dies un autobús de la línia 12 i el porten en manifestació fins a la plaça de Sant Jaume per exigir l'eradicació del barraquisme al barri. La dirigent veïnal Maruja Ruz acaba a comissaria.

27/6/1977. Assemblea veïnal a l'Hotel Oriente sobre el decret de Patronímics.

1/7/1977. Assemblea de la FAVB.

2/7/1977. La FAVB organitza una revetlla de Sant Pere al Poble Espanyol que acaba amb incidents amb un grup de joves llibertaris que forcen entrar sense pagar. Actuen el grup d'havereres Colla Jaumet i les orquestres Plateria i Mirasol.

Juliol 1977. 2ª Trobada Estatal d'associacions de veïns, a València. La FAVB assisteix.

12/7/1977. Samaranch, abans de marxar d'ambaixador a Moscou, es reuneix amb els veïns que reclamen la Sedeta i prometen parilitzar les obres dels pisos en construcció. Després de discutir un projecte propi en junta, la FAVB declina participar a la comissió municipal organitzativa de les Festes de la Mercè però sí va a la de control econòmic.

20/7/1977. Representants de la FAVB i les federacions veïnals de València, Múrcia i Madrid (encara il·legal) s'entrevisten amb el ministre de Governació Rodolfo Martín Villa i li arrenquen la promesa de suspensió del decret de Patronímics. Formalment no serà derogat fins el 23 de gener de 2004.

26/7/1977. Assemblea de la FAVB. S'informa de la reunió amb Martín Villa. Per primer cop, l'ordre del dia notificat preceptivament al Govern Civil està escrit en català.

3/8/1977. Els 11 partits integrants de la comissió de control municipal creada després de les eleccions del 15 de juny rebutgen la participació de la FAVB en la comissió.

4/8/1977. Reunió entre FAVB i partits per llimar diferències. S'emplacen al setembre.

1/9/1977. Nova reunió entre FAVB i partits, que no volen els veïns a la comissió de control municipal i només accepten trobades bilaterals i, excepcionalment, a tres bandes amb l'Ajuntament.

8/11/1977. La FAVB fa una crida a participar en la marxa de l'Onze de Setembre.

11/9/1977. Gran manifestació de l'Onze de Setembre a Barcelona. La FAVB i les associacions de veïns organitzen 20 columnes que hi acudeixen des de diferents barris.

16/9/1977. Assemblea extraordinària de la FAVB. Es rebutja la proposta de Nou Barris de crear una nova comissió de control municipal entre partits, associacions i sindicats però s'insisteix a participar en l'existent sense trencar els contactes amb els partits.

19/9/1977. La FAVB convoca a l'Ajuntament una reunió entre partits i associacions de veïns sobre seguretat ciutadana. En surt un comunicat conjunt que reclama investigar la violència policial i ultra i demana responsabilitat als manifestants democràtics. Signen el document de la FAVB 23 partits que abarquen des de l'extrema esquerra a l'extrema del PSAN, el MCC i la LCR a l'extrema dreta d'AP i Falange Española.

20/9/1977. Atemptat mortal de la ultradreta contra la revista *El Popus*.

Setembre 1977. El jove de Ciutat Meridiana Manuel Lozano, ferit a la melsa per una pilota de goma de la policia durant una manifestació per l'escola pública al barri.

1/10/1977. Reunió del governador José María Belloch amb parlamentaris catalans i tres representants de les escoles en lluita Pegaso i Sòller.

7/10/1977. Assemblea extraordinària de la FAVB. Davant del tancament en banda dels partits a la comissió de control, s'opta pel pragmatisme de seguir treballant en les comissions mixtes que ja funcionaven entre les associacions de veïns i l'Ajuntament.

15/10/1977. Les Corts aproven la Llei d'Amnistia, que entra en vigor dos dies després.

19/10/1977. Assemblea d'associacions de carrer per tractar l'enllumenat nadalenc.

23/10/1977. El president de la Generalitat a l'exili, Josep Tarradellas, torna a Barcelona enmig d'un bany de masses. La FAVB crida a penjar senyeres, acredita associacions per rebre'l a la plaça de Sant Jaume i participa en la recepció al Palau de la Generalitat.

24/10/1977. La FAVB designa Josep Ferré el seu delegat a la comissió mixta d'Hisenda entre l'Ajuntament i els partits polítics.

26/10/1977. La FAVB demana per carta una reunió amb el president de la Generalitat, Josep Tarradellas. Aquest no rebrà la Federació fins ben entrat l'any següent.

27/10/1977. El president de la FAVB reclama 2,5 milions de pessetes a l'Ajuntament com a subvenció concedida l'any anterior per a l'enllumenat nadalenc dels carrers.

2/11/1977. L'Associació de Promotors i Constructors d'Edificis (APCE) remet un informe al Govern Civil sobre l'ocupació veïnal de solars immobiliaris a Barcelona i l'àrea metropolitana i demana protecció per a la propietat privada.

4/11/1977. El governador José María Belloch aprofita una reunió amb els màxims dirigents dels partits per instar-los a fomentar l'apoliticisme a les associacions de veïns.

11/11/1977. L'AV Mare de Déu del Port ocupa, neteja i inaugura amb una festa popular el solar de l'empresa Farrero que reclamen com a parc de la Zona Franca. La propietat respon amb querelles judicials i ha d'acabar negociant un acord amb els veïns.

14-20/11/1977. Setmana de la Vellesa organitzada per la Coordinadora de Jubilats i Pensionistes de la FAVB a l'Antic Hospital de la Santa Creu.

25/11/1977. Assemblea extraordinària de la FAVB. Es debat sobre la comissió de control municipal i sobre seguretat ciutadana.

26/11/1977. La comissió de control municipal dels partits presenta el Llibre Blanc de l'Ajuntament de Barcelona.

14/12/1977. L'assemblea de la Federació de Caixes d'Estalvi Catalano-Balear decideix otorgar una subvenció de 125.000 a la FAVB després de rebutjar la seva presència als consells d'administració de qualsevol de les caixes d'estalvi amb seu a Barcelona.

15/12/1977. Albert Boadella és detingut per l'obra d'Els Joglars *La torna*.

18/12/1977. La FAVB fa costat a grups ecologistes en la primera bicicletada urbana per Barcelona.

22/12/1977. Vaga de teatres, cinemes i sales de festa en solidaritat amb Els Joglars.

Fundació AV Vivendes SEAT, Diagonal Mar, Triangle de Sants, Baix Guinardó, La França, Parc.

Manuel Castells publica *Movimientos sociales urbanos* (tercera edició, ampliada) i *Ciudad, democracia y socialismo*. A Madrid es publiquen també les obres col·lectives *El movimiento ciudadano ante la democracia* i *Las asociaciones de vecinos en la encrucijada*. Jordi Borja publica *Qué son las asociaciones de vecinos*.

1978

3/1/1978. La FAVB, informada en junta per l'actor Francesc Lucchetti, s'adhereix a la campanya de solidaritat amb Els Joglars i el seu director Albert Boadella.

4/1/1978. La FAVB aconsegueix el suport dels principals partits (i posteriorment d'Ajuntament, Diputació i Generalitat) i col·legis professionals a la campanya "El poble ha decidit: Tercer Cinturó gratuït".

14/1/1978. Festival al Palau d'Esports, amb José Antonio Labordeta i Pere Tàpies, de clausura de les primeres jornades estatals d'Educació Permanent del Professorat.

18/1/1978. Assemblea de la FAVB. S'aprova un manifest reivindicant pensions dignes i un sistema de seguretat social i assistència sanitària universal.

24/1/1978. La FAVB inicia al Palau de la Música la tanda de recitals *Al Tall als barris*.

25/1/1978. L'exalcalde Joaquim Viola i la seva dona, Montserrat Tarragona, moren en un atemptat del grup independentista EPOCA al seu domicili del passeig de Gràcia. La FAVB condemna l'acció terrorista i assisteix al funeral.

26/1/1978. Al Tall actua a la sala Metro de Sants.

27/1/1978. Manifestació de la Coordinadora de Jubilats i Pensionistes de la FAVB. Al Tall actua al Centre Moral i Cultural del Poblenou.

28/1/1978. Al Tall actua a La Salle de Gràcia.

29/1/1978. Al Tall tanca a la Sagrera la sèrie de recitals *Al Tall als barris*.

1/2/1978. El president de la Generalitat, Josep Tarradellas, rep en audiència la Coordinadora de Jubilats i Pensionistes i el president de la FAVB, Albert Pons Valón.

4/2/1978. El Govern Civil prohibeix el Carnestoltes que la FAVB i altres entitats havien organitzat a Montjuïc.

6/2/1978. La FAVB envia una carta als diputats catalans i a tots els grups del Congrés dels Diputats expressant preocupació pel bandejament de la regulació del dret d'associació i participació i l'oblit de les associacions veïnals en els debats constituents.

17/2/1978. Assemblea de la FAVB. Acte unitari de l'Entesa dels Catalans de presentació de la campanya "Per una Catalunya democràtica, guanyem la Constitució, guanyem l'Estatut" al Palau de Congressos de Montjuïc. La FAVB s'hi adhereix.

17-19/2/1978. La FAVB participa al primer Congrés de Periodistes Catalans i contribueix a l'organització amb una donació de 5.000 pessetes.

26/2/1978. La FAVB, amb el *joglar* Ferran Rañé, organitza el Festival per la Llibertat d'Expressió al Park Güell que el Govern Civil havia prohibit als artistes al gener. Actuen Pi de la Serra, Marina Rossell, Ramon Muntaner, Pere Tàpies i Pere Canal. Mentrestant, Albert Boadella prepara la fugida de l'habitació de l'Hospital Clínic on estava sota arrest, amb ajuda del seu company Arnau Vilardebò.

27/2/1978. S'inicia el consell de guerra contra Els Joglars.

4/4/1978. La junta de la FAVB rebutja la proposta municipal del primer carril-bici a la Gran Via perquè va en detriment dels vianants i el transport públic i no del cotxe privat.

7/4/1978. Assemblea extraordinària de la FAVB. Es modifica el reglament intern.

28/4/1978. Assemblea veïnal de la FAVB i mitja dotzena d'associacions de l'Eixample per discutir la proposta de primer carril-bici per la Gran Via.

Abril 1978. Es dissol la Comissió Municipal de Partits Polítics de Barcelona.

3/5/1978. Carles Prieto representa la FAVB en una de les primeres assemblees sobre objecció de consciència, celebrada al Casal de la Pau.

7/5/1978. La junta de la FAVB i l'alcalde Socías Humbert fan una costellada a la finca que la dona del secretari de la Federació, Jordi Vallverdú, té a Alella. El mateix dia, el dirigent veïnal Manuel Vital segresta l'autobús que conduïa de la línia 47 i se l'emporta a Torre Baró per reivindicar transport públic. Una festa popular celebra l'obertura pública del Parc de les Aigües del Guinardó.

19/5/1978. Assemblea ordinària de la FAVB. Carles Prieto (PSUC) relleva Albert Pons Valón (CDC) com a president. Lluís Reverter (PSC), Ramon Cervelló (CDC), Andrés Naya (OIC), Jaume Garcia i Josep Ferrer (PSUC) conformen la resta del secretariat.

21/5/1978. La Coordinadora d'Espectacles Infantils als Barris organitza la segona Tamborinada, a les Fonts de Montjuïc.

24/5/1978. La FAVB fa una nota pública de suport a l'alcalde Socías que aquell dia, en una reunió a Madrid per negociar el dèficit de 4.000 milions de pessetes del transport públic de Barcelona, amenaça amb dimitir davant l'immobilisme del Govern. Martín Villa frena la dimissió *in extremis* quan Socías es disposava a anunciar-la.

26/5/1978. L'enderrocament d'una xemeneia de l'antiga fàbrica Sedeta intensifica la reivindicació veïnal del solar i acaba amb la seva compra pública.

7/6/1978. La FAVB demana 3,3 milions de pessetes de subvenció per enllumenat de carrers. Per primer cop es fa a l'avançada i no per pagar les despeses del Nadal anterior.

15/6/1978. Una delegació de representants de les associacions de veïns de l'Estat entrega al president del Congrés un document que demana la legalització de totes les associacions i la seva inclusió en l'articulat de la Constitució espanyola a debat.

16/6/1978. Assemblea extraordinària de la FAVB. Se celebra després d'una manifestació convocada per la FAVB i la Coordinadora de Jubilats i Pensionistes.

20/6/1978. Concentració veïnal a la plaça Sant Jaume, convocada per la FAVB, per reclamar instituts de secundària als barris.

25/6/1978. Primera manifestació de gais i lesbianes per demanar despenalitzar l'homosexualitat i la legalització del FAGC. La FAVB hi dóna suport públicament.

29/6/1978. Caravana de cotxes reivindicativa de la FAVB pel centre de Barcelona.

Juny 1978. La FAVB canvia la seu social de l'Hotel Oriente i la seu administrativa del local del carrer Santa Anna propietat de l'expresident Albert Pins Valón i s'estableix de lloguer en un pis de la plaça Berenguer.

1-2/7/1978. 3ª Trobada Estatal d'associacions de veïns, a Múrcia. La FAVB no hi va. S'insisteix en la demanda d'incloure les associacions de veïns a la Constitució.

22/8/1978. El vot en contra de la UCD i AP i l'abstenció del PSOE tomba al Senat les esmenes dels senadors Lorenzo Martín-Retortillo (socialista independent) i José Vicente Mateo (comunista) que volien incloure les associacions de veïns a l'article 7 de la Constitució, al costat dels sindicats i les patronals. Senadors de l'Entesa voten a favor.

21/9/1978. La FAVB es posiciona contra l'augment tarifari del transport públic que posa el bitllet de metro a 8 pessetes i el d'autobús a 12 pessetes. Un text del president de la FAVB Carles Prieto obre el nou suplement de barris del vespertí *Catalunya Exprés*.

26/9/1978. Assemblea de la FAVB. 22 associacions demanen congelar les tarifes del transport públic, millores del servei i una reestructuració de les companyies municipals. La FAVB s'adhereix al comitè de suport al FSLN de Nicaragua i li dóna 5.000 pessetes.

28/9/1978. La FAVB proposa una terna de candidats (Amadeu Petitbó, Glòria Arbonés i Manuel Collado) per escollir el seu representant a la junta de l'Hospital de Sant Pau.

29/9/1978. Manifestació a la plaça de Sant Jaume contra l'augment del transport públic.

30/9-1/10/1978. 4ª Trobada Estatal d'associacions de veïns, a Saragossa. La FAVB assisteix i assumeix l'organització de la següent a Barcelona i, *de facto*, la coordinació del moviment veïnal a nivell estatal fins a finals dels anys 80.

1/10/1978. Els senadors Josep Benet i Paco Candel participen en un acte veïnal que reivindica l'ús públic dels terrenys esportius de Martí Codolar, a la Vall d'Hebron.

20/10/1978. Assemblea extraordinària de la FAVB. Entre d'altres, s'aborda la consulta feta per l'Ajuntament, mapes en mà, sobre la ubicació de 11.500 papereres noves a la ciutat. La FAVB en rebutja un miler que preveien incorporar suports publicitaris.

25/10/1978. L'Ajuntament paga 2,5 milions de pessetes de subvencions *bombillaires*.

2/11/1978. Noves protestes ciutadanes per l'augment del preu del metro i l'autobús.

10/11/1978. La FAVB i la Federació de Madrid amb el Ministeri d'Obres Públiques i Urbanisme per tractar sobre la Llei d'Arrendament Urbans (LAU).

6/12/1978. Referèndum de la Constitució. Guanya el sí amb un 88% de vots (90% a Catalunya). La FAVB es manté neutral i no fa campanya pròpia.

Fundació AV Santa Maria de Vallvidrera-Mas Sauró, Peu del Funicular, Mas Guimbau-Can Castellví, Tres Torres, Paraguai-Perú, Font d'en Fargues i Pedralbes.

Salvador Tarragó publica *En defensa de Barcelona*.

1979

4/1/1979. Josep María Socías Humbert s'entrevista amb el president de la Generalitat, Josep Tarradellas, i li comunica la seva decisió de dimitir.

8/1/1979. Socías Humbert formalitza la seva dimissió davant del ple municipal. El substitueix de forma interina fins a les eleccions municipals d'abril el tinent d'alcalde Manuel Font Altaba.

23-30/1/1979. La FAVB organitza als col·legis de Metges i Aparelladors la Setmana per la Sanitat amb els sindicats CCOO, UGT, CSUT, CCTT i els comitès d'empresa dels hospitals del Mar, Clínic, Sant Pau, Sant Joan de Déu, Bellvitge i Vall d'Hebron.

27-28/1/1979. La FAVB organitza a Barcelona la 5ª Trobada Estatal d'associacions de veïns.

1-2/2/1979. La Coordinadora de Jubilats i Pensionistes de la FAVB organitza el primer Congrés Nacional de Jubilats i Pensionistes de Catalunya.

7/2/1979. El *BOE* publica el cessament de Socías Humbert. Martín Villa va postposar un mes oficialitzar la dimissió per evitar que l'exalcalde pogués tenir temptacions de presentar-se a les eleccions generals de l'1 de març o a les municipals del 3 d'abril.

13/2/1979. Lluís Reverter dimiteix per sorpresa de la junta de la FAVB i anuncia

1/3/1979. Eleccions generals. Guanya la UCD a Espanya i l'esquerra socialista i comunista a Catalunya i Barcelona.

2-11/3/1979. Jornades sobre participació ciutadana de la FAVB i exposició de cartells i premsa de barris a la capella de l'Antic Hospital de la Santa Creu. El dia 11 es presenta a la Rambla el Memoràndum-Manifest de la FAVB davant les eleccions municipals.

13/3/1979. L'Ajuntament compra La España Industrial davant la pressió veïnal.

30/3/1979. La FAVB projecta a les Cotxeres de Sants el documental *Catalans Universals*, d'Antoni Ribas, produït i censurat per TVE.

29/3/1979. La FAVB proposa l'arquitecte Nicolau M. Rubió i Tudurí com a candidat veïnal pel jurat públic del concurs d'idees i projectes pel futur parc de l'Escorxador.

Març 1979. L'Ajuntament, empès pels moviments veïnal i feminista, inaugura a Torre llobeta del primer centre de *planning* municipal de l'Estat espanyol.

3/4/1979. Primeres eleccions municipals democràtiques des de la guerra civil. El PSC guanya a Barcelona amb 16 regidors. El PSUC és segona força amb 9 i CiU, tercera amb 8. CC-UCD treu també 8 regidors i ERC, 2. Narcís Serra serà alcalde al front d'un pacte de progrés PSC-PSUC-CiU-ERC.

19/4/1979. Narcís Serra pren possessió com a primer alcalde democràtic des de 1939. La FAVB ho celebra amb un comunicat que crida a fomentar la participació ciutadana.

23/4/1979. La FAVB organitza un passi del documental censurat *Catalans Universals* a la plaça de Sant Jaume. La pressió social forçarà TVE a emetre'l finalment el 8 de juny.

28-29/4/1979. 6ª Trobada Estatal d'associacions de veïns, a Màlaga. La FAVB assisteix.

7/5/1979. L'alcalde Narcís Serra es reuneix amb la junta de la FAVB i emplaça totes les associacions de veïns a una reunió de treball amb els nous regidors el 17 de maig.

17/5/1979. L'Ajuntament i milers de seguidors reben el Barça a la plaça de Sant Jaume després de guanyar, el dia anterior, la Recopa a Basilea davant del Fortuna de Dusseldorf per 4-2. La junta de la FAVB i un centenar de dirigents veïnals són literalment plantats pels regidors en la visita que tenien concertada amb l'Ajuntament.

18/5/1979. Assemblea de la FAVB. Renovació parcial de la junta: Andrés Naya (OIC), vicepresident primer; Xavier Lluch (PSC), secretari, i Joaquim Murillo, comptador.

22/5/1979. Sis regidors o tinents d'alcalde reben un centenar de dirigents veïnals en una tensa reunió on la FAVB exigeix dret de peu als plens municipals i de districte.

24/6/1979. La FAVB secunda la segona manifestació del FAGC per la despenalització de l'homosexualitat i la legalització de la Federació de Gais i Lesbianes.

20/7/1979. La FAVB fa pública una "Crida per l'Estatut" en ple procés negociador.

23/7/1979. Ple municipal. L'Ajuntament nega el dret de veu a la FAVB i s'improvisa una rocambolesca audiència pública prèvia al Saló de Cròniques on Carles Prieto llegeix un document de quatre fulls que denuncia la marginació de la Federació.

30/9-2/10/1979. La FAVB participa a les Jornades de Debat sobre Descentralització de les Institucions i Participació Popular organitzades a Barcelona pel CEUMT.

5/10/1979. Assemblea de la FAVB. S'aprova tirar endavant una campanya per exigir del Govern central un finançament just dels municipis i la resolució del deute que l'Ajuntament de Barcelona arrossega des de l'època franquista.

17/10/1979. La FAVB presenta al·legacions que impugnen, per insuficient, el reglament municipal provisional de participació i descentralització ciutadana.

25/10/1979. Referèndum de l'Estatut. Guanya el sí amb el 88% de vots i una participació del 56,3%. La FAVB no fa campanya pròpia.

31/10/1979. La FAVB demana 2,5 milions de pessetes de subvencions per enllumenat de carrers, acompanyat de justificants de despeses per carrers de l'any anterior.

Octubre 1979. La FAVB i la Unió de Pagesos són acceptats al Comitè d'Assessorament Social de Mercabarna del que havien estat excloses al constituir-se el 21/6/1979.

2/12/1979. Manresa acull la 1ª Assemblea d'Associacions de Veïns de Catalunya, organitzada fonamentalment per la FAVB. Hi participen 234 entitats veïnals.

8-9/12/1979. 7ª Trobada Estatal d'associacions de veïns, a Bilbao. La FAVB assisteix i s'encarrega d'editar i difondre les conclusions.

20/12/1979. Manifestació de la FAVB sota el lema "Exigim del Govern els diners dels nostres municipis".

21/12/1979. Tens ple municipal que aprova les primeres normes de participació i descentralització. L'Ajuntament torna a negar el dret de veu a la FAVB que, de nou en audiència pública, denuncia al Saló de Cent la situació davant de l'alcalde Narcís Serra.

Fundació AV Zona Universitària, Gran Via-Perú-Espronedada i Vallespir.

Neixen les Escoles d'Iniciació Esportiva al Poble Sec per iniciativa d'algunes associacions de veïns i de pares d'alumnes.

1980

1/2/1980. La FAVB demana al president de la Generalitat, Josep Tarradellas, subvenció per editar les conclusions de la 1ª Assemblea d'Associacions de Veïns de Catalunya.

17/2/1980. Després de 45 anys de prohibició, el Carnestoltes torna a celebrar la seva rua al carrer, pel passeig de Gràcia.

20/3/1980. Primeres eleccions al Parlament de Catalunya. Guanya CiU i Jordi Pujol serà investit president de la Generalitat.

20-27/4/1980. La FAVB organitza la Setmana per la Salut.

31/5/1980. Festival de la FAVB al Palau d'Esports sota el lema "Fem nostra Barcelona. Fem vida als barris". Actuen Los Sírex, Santi Arisa, Ángel Pavlovski i les orquestres Frenesí i Bemolls.

Maig 1980. Josep Martí presenta a l'ICESB la tesina *Relació entre associacions de veïns i partits polítics. Barcelona 1970-1980*, dirigida per Carles Viver Pi-Sunyer i davant d'un tribunal format per Miquel Caminal, Faustino Miguélez i Maria Martinell.

1-8/6/1980. La FAVB organitza la Setmana de les Associacions de Veïns.

7/6/1980. La FAVB reclama cobrar un deute de 3,3 milions de pessetes en concepte de la subvenció per a enllumenat nadalenc de carrers corresponent a l'any 1978.

Juny 1980. La FAVB presenta el mapa que organitza Barcelona en 38 barris. Veïns del Carmel ocupen la seu del Districte.

3/7/1980. La FAVB designa Joaquim Murillo com el seu representant al Consell Assessor del Taxi de la Corporació Metropolitana de Barcelona.

3/10/1980. Assemblea de la FAVB. Aprovació del mapa de barris elaborat per un equip de treball de la Federació. Les alegacions rebudes ocupen un informe de quatre folis. Aquest mapa serà la base de la futura organització de Barcelona en 10 districtes.

24/10/1980. Assemblea de la FAVB. Renovació parcial de la junta. Entren al secretariat Carles Carbonell (vicepresident primer), Rosa Bové (secretària), Jordi Ligüerre (vicesecretari) i Josep Rocher (tresorer).

13/11/1980. La FAVB demana subvenció de 2,5 milions per a l'enllumenat nadalenc de carrers. És el darrer any que la FAVB sol·licita aquesta subvenció per als *bombillaires*.

26/11/1980. La FAVB denuncia que el Govern Civil no l'autoritza a organitzar un concert de solidaritat amb les famílies dels anarquistes encausats pel *cas Scala*.

1981

31/1/1981. Narcís Serra llança públicament la idea de la candidatura olímpica de Barcelona pel 1992 durant una gala del diari *El Mundo Deportivo*.

1/2/1981. 2ª Assemblea de les Associacions de Veïns de Catalunya, a Santa Caoloma de Gramenet. La FAVB assumeix l'organització i el seu president, Carles Prieto, exerceix de representant de la gestora de la Coordinadora Nacional d'Associacions de Veïns.

20/2/1981. Assemblea extraordinària de la FAVB.

23/2/1981. Intent de cop d'Estat. Amb antelació, la FAVB havia convocat per aquella mateixa tarda una reunió per articular una coordinadora de comissions antifeixistes als barris que no es va arribar a celebrar.

18/3/1981. Es constitueix al paranimf de la UB la Crida a la Solidaritat en Defensa de la Llengua, la Cultura i la Nació Catalanes. La FAVB s'hi adhereix.

21/4/1981. Primer concert de Bruce Springsteen a Espanya, al Palau d'Esports.

8/5/1981. Assemblea de la FAVB. Renovació parcial de la junta: Iñaki Mingolarra (MCC), vicepresident primer, i Antoni Lecha (BR), secretari.

14-16/5/1981. La FAVB posa un estand a les Rambles i dona cobertura legal a les Jornades de la Comissió Catalana de Solidaritat amb les Dones Uruguaias.

30/5/1981. Narcís Serra oficialitza l'interès de Barcelona per ser seu olímpica de 1992 davant dels Reis d'Espanya, de visita a la ciutat per la celebració, l'endemà, del Dia de les Forces Armades.

18/5/1981. La FAVB, CCOO i l'OCUC demanen la congelació de les tarifes del transport públic i que el Govern assumeixi el dèficit de les companyies municipals.

24/6/1981. La Crida a la Solidaritat congrega prop de 100.00 persones al Camp Nou.

28/6/1981. Una festa celebra la recuperació de la platja de la Mar Bella al Poblenou.

30/6/1981. Narcís Serra ordena la policia que desallotgi del saló de plens de l'Ajuntament els membres de la FAVB que reclamaven exercir el dret a veu.

7/7/1981. La Federació de Barcelona del PSC fa públic un comunicat a la premsa, que envia també a totes les associacions de veïns, on diu que abandona o trenca amb la FAVB perquè "fomenta la desconfiança ciutadana" i fa el joc a l'extrema esquerra. Els socialistes trigaran quatre anys a recompondre les seves relacions amb la FAVB.

1982

22/2/1982. Anna Alabart presenta a la UB la tesi doctoral *Els barris de Barcelona i el moviment associatiu veïnal* davant d'un tribunal presidit per Fabián Estapé i integrat per José Ramón Parada, Antonio González Casanova, Ernest Lluch i Emili Boix.

Abril 1982. L'exalcalde franquista José María Porcioles manifesta la seva confiança i sintonia amb Narcís Serra en una entrevista a Jaume Fabre i Josep M. Huertas.

21/5/1982. Assemblea de la FAVB. Carles Prieto s'acomiada de la presidència i la Federació amb una festa al Casal de Barri del Poble Sec.

4/6/1982. Assemblea de la FAVB. El dirigent del Casc Antic i exmilitant de Bandera Roja Prudenci Sánchez assumeix la presidència. El secretariat l'integren també Carles Masip, Iñaki Mingolarra, Antoni Lecha, Josep Ramon Gómez i Trinitat Capdevila.

19/6/1982. Es crea el Centre Cívic del Guinardó, el primer de la ciutat.

3/10/1982. La FAVB organitza una manifestació de solidaritat amb el poble palestí.

28/10/1982. Eleccions generals. Majoria absoluta del PSOE de Felipe González.

31/10/1982. Castanyada popular de la FAVB a la plaça del Rei.

3/11/1982. Presentació del projecte de revista de la FAVB *El 29*.

3-18/11/1982. La FAVB celebra el seu desè aniversari amb l'exposició *Barcelona a cops!* a les Drassanes.

7/11/1982. Visita del Papa Joan Pau II a Barcelona.

2/12/1982. Pasqual Maragall relleva Serra com a alcalde, un cop escollit aquest nou ministre de Defensa del Govern de Felipe González.

14/12/1982. La FAVB rep avís de desnonament del jutge José María Porcioles Sangenís (fill de l'exalcalde Porcioles) per negar-se a pagar durant un any i mig l'increment del lloguer del seu local. Un acord d'última hora amb la propietat resol el conflicte.

Desembre 1982. La premsa informa de l'establiment, a Gràcia, dels primers okupes de Barcelona.

Fundació AV Parc de l'Escorxador.

1983

18/4/1983. La FAVB critica durament en un comunicat la rehabilitació mediàtica i municipal de la imatge pública de l'exalcalde franquista José María Porcioles.

22/4/1983. L'Ajuntament compra 34 hectàrees de la Vall d'Hebrón a Josep M. Figueras després d'un conflicte veïnal i que el 1992 seran zona olímpica.

18/6/1983. La FAVB dóna cobertura legal a un acte anti-nuclear a Canaletes.

23/6/1983. La FAVB organitza una revetlla de Sant Joan contra el pas elevat de la plaça Alfons X amb les AV Joan Maragall, Baix Guinardó, Carmel, Penitents-Taxonera, Parc Vall d'Hebron, Horta, Can Baró i Sant Genís i Lladoner.

11/9/1983. TV-3 comença a emetre en proves. Al gener de 1984 l'emissió serà regular.

13/10/1983. La FAVB inscriu la capçalera *El 29* com a publicació pròpia al registre del Departament de Cultura de la Generalitat.

21/10/1983. La FAVB i Justícia i Pau organitzen una manifestació antimilitarista amb el lema "Ni OTAN, ni bases ni euromíssils". Deu dies després el governador civil Ferran Cardenal li obre expedient sancionador per haver-hi hagut durant la marxa consignes contra els militars i banderes republicanes i independentistes.

9/11/1983. La FAVB registra una petició perquè l'Ajuntament declari Barcelona ciutat desnuclearitzada.

22/11/1983. La FAVB critica que el projecte olímpic de Barcelona 92 oblida els barris i recupera el projecte de ciutat de Porcioles. Sense oposar-se frontalment als Jocs Olímpics, qüestiona el triomfalisme que envolta la idea i alerta dels seus costos socials.

18/12/1983. La FAVB, en nom de la Comissió de Barcelona pel Dret a l'Avortament, dóna cobertura legal a una manifestació amb aquesta reivindicació. El president de la FAVB, Prudenci Sánchez, denuncia agressions d'un conductor als manifestants.

30/12/1983. La Trinitat es converteix en presó de joves i Wad-Ras, de dones.

Desembre 1983. Apareix el primer número de la revista de la FAVB *El 29*, dirigida per Isabel-Clara Simó. Tindrà una vida d'un any (10 exemplars), fins el desembre de 1984.

Fundació AV Provençals de la Verneda.

1984

18/1/1984. Aprovada definitivament la nova divisió de la ciutat en 10 districtes.

20/5/1984. Una cadena humana contra l'OTAN durant la Jornada Internacional per la Pau i el Desarmament enllaça els consulats dels EUA (Via Laietana) i del Regne Unit (plaça Francesc Macià). El permís de l'acte el sol·licita la FAVB.

26/5/1984. La FAVB assumeix l'organització al Born de l'acte final anti-Otan de la campanya Primavera per la Pau, amb debats i un concert de Quico Pi de la Serra, José Antonio Labordeta, Josep Tero i Santi Arisa i The New Buildones.

Juny 1984. La Coordinadora d'AV de Nou Barris edita un butlletí monogràfic molt crític amb el projecte olímpic: "El distrito Nou Barris ante la Barcelona olímpica".

21/7/1984. La FAVB assumeix la cobertura legal d'una festa-mítig de sindicats i partits d'esquerra al pati de Lletres de la UB en contra de l'atur i la crisi econòmica.

29/9/1984. S'inaugura el centre cívic Cotxeres de Sants.

10/10/1984. L'Ajuntament compra finalment la casa Golferics a Núñez y Navarro, històrica reivindicació del moviment veïnal.

26/10/1984. La FAVB i una vintena de partits, sindicats i entitats demanen explicacions per la detenció irregular de l'activista veïnal i antimilitarista Salvador Llopis.

22/11/1984. Mentre Pasqual Maragall presenta el projecte olímpic al Parlament de Catalunya la FAVB demana en roda de premsa obrir un debat ciutadà per analitzar-lo.

8/12/1984. La FAVB organitza al parc de la Ciutadella un festival d'homenatge al desaparegut Xesco Boix, un dels animadors de La Roda d'Espectacles als Barris.

11/12/1984. Fuga frustrada del Vaquilla de la presó de Lleida. És detingut a Barcelona davant càmeres de TV-3. La FAVB demana la convocatòria urgent del Consell de Seguretat Urbana per altres episodis d'actuació policial amb foc en plena via pública.

1985

23/1/1985. Assemblea extraordinària de la FAVB. Es debaten irregularitats en el subministrament elèctric i de gas.

24/1/1985. Manifestació contra els problemes de subministrament elèctric i de gas.

8/3/1985. La FAVB assumeix l'organització de la manifestació del Dia de la Dona.

14/5/1985. Pujol, Maragall i els Reis inauguren el monument al doctor Robert a la plaça Tetuan.

15/5/1985. La FAVB tramita davant de la Generalitat i del Ministeri de l'Interior la sol·licitud per ser declarada entitat d'utilitat pública. El 2014 encara no se li ha concedit.

- 29/5/1985. El Born acull l'exposició *Catalunya, la fàbrica d'Espanya*.
- 20/6/1985. Vaga general en defensa de les pensions. La Coordinadora de Jubilats i la FAVB la secunden.
- 22-23/6/1985. La FAVB organitza la 6ª Assemblea Estatal d'Associacions de Veïns a les Cotxeres de Sants.
- 1/7/1985. El primer secretari del PSC a Barcelona, Antoni Santiburcio, anuncia a la premsa i a les associacions de veïns que els socialistes tornen a la FAVB.
- 26/9/1985. La FAVB organitza la concentració "Prou apartheid a Sudàfrica".
- 20/12/1985. La FAVB sol·licita a la Generalitat que no autoritzi l'augment de les tarifes del transport públic.
- 26/10/1985. S'inaugura el parc de l'Espanya Industrial, llargament reivindicat.
- 27/12/1985. El ple de l'Ajuntament aprova la sol·licitud formal per presentar la seva candidatura olímpica al COI de cara als Jocs de 1992.

1986

- 12/3/1986. Referèndum de l'OTAN, amb un 50,71% de vots negatius a la circumscripció de Barcelona.
- 17/3/1986. Assemblea de la FAVB. La militant del PSC Margarita Rodríguez assumeix la presidència en substitució de Prudenci Sánchez. Completen el secretariat Pep Miró, Miguel Piza, Jordi Gasull i Albert Ricart. L'AV Nou Barris deixa la FAVB fins el 1988 en considerar la junta una simple translació de la correlació de forces de l'Ajuntament.
- 10/5/1986. Es tanca l'estàtua eqüestre de Franco a dins del Museu Militar de Montjuïc.
- 4/6/1986. La presidenta de la FAVB Marga Rodríguez i el tinent d'alcalde Jordi Borja signen un conveni pel qual l'Ajuntament es compromet a subvencionar la Federació.
- 5/7/1986. Inauguració de la remodelació de la Via Júlia com a eix de Nou Barris.
- 17/10/1986. Barcelona és designada a Lausana pel COI seu dels Jocs Olímpics de 1992.
- 19/10/1986. Assemblea d'associacions de veïns de Barcelona a les Cotxeres de Sants. La FAVB presenta al·legacions en contra del projecte dels túnels de Vallvidrera.
- 8/11/1986. Inauguració dels parcs del Clot i de la Pegaso, llargament reivindicats.
- 12/12/1986. L'Ajuntament aprova les Normes de l'Organització dels Districtes i la Participació Ciutadana coordinades per Jordi Borja amb participació de la FAVB.
- Fundació AV Camp Nou i Vallhonestà-Font del Gos.
- Manuel Castells publica *La ciudad y las masas. Sociología de los movimientos sociales urbanos*.

12. Fitxes de les 100 principals lluites veïnals als barris de Barcelona (1970-2010)

1. El Born
2. Els edicles de Cambó
3. Carrer Carabassa
4. La Maquinista Terrestre i Marítima
5. Casa de la Caritat
6. El Pati Llimona
7. El Port Vell
8. El Forat de la Vergonya
9. 'Aquí hi ha gana'
10. Avinguda de les Drassanes
11. Equipaments del Gòtic
12. La Casa Golferics
13. El parc de l'Escorxador
14. Cotxeres Borrell
15. L'illa de la Fichet
16. SAFA, SAESA i Myrurgia
17. La presó Model
18. L'avinguda Mistral
19. Estació del Nord
20. Les places de la Sagrada Família
21. Biblioteca Joan Oliver
22. El Mercat de les Flors
23. Les Cotxeres i la plaça de Sants
24. Can Batlló
25. L'Espanya Industrial
26. El Vapor Vell
27. La Ronda del Mig
28. Centre cívic i biblioteca de Blai
29. Can Farrero i la Casa del Rellotge
30. Can Clos i El Polvorí
31. Manufactures Ceràmiques
32. Parc de Can Sabaté
33. Jardins de la Maternitat
34. Quatre escoles públiques
35. Sol de Baix
36. La 'polideportiva' del Barça
37. Centre Cívic de Can Deu
38. El Castell de l'Oreneta
39. Can Castelló
40. Vil·la Cecília
41. Elèctric i centre cívic de Vallvidrera
42. Nucli antic de Sarrià
43. Can Brusi
44. El ginjoler d'Arimon
45. La Sedeta
46. La Violeta
47. L'Artesà de Gràcia
48. Escoles OSI i Comas i Solà
49. Parc de la Creueta del Coll
50. La plaça de la Virreina
51. Clínica Quirón
52. Plaça Lesseps
53. El parc de les Aigües
54. Martí Codolar
55. Del cinturó a la ronda del Guinardó
56. Can Fargas
57. Can Mariner i Matas i Ramis
58. El Patronat Ribas i l'escola Tramuntana
59. La Clota
60. Plaça de la Vall d'Hebron
61. La Casa Groga
62. Parcs de l'Amistat i la Unitat
63. Masia de Torre Llobeta
64. Les places de Nou Barris
65. De la Guineueta Vella a Canyelles
66. La cobertura de la ronda de Dalt
67. Les cotxeres de Borbó
68. Parc esportiu de Can Dragó
69. Ateneu Popular de Nou Barris
70. Can Masdeu
71. Centre de planning de Torre Llobeta
72. Gestió d'equipaments a Nou Barris
73. Viviendas del Governador
74. L'aluminosi del Turó
75. La Casa de les Aigües
76. Via Júlia
77. Can Peguera
78. Escola i parc de la Pegaso
79. La Fabra i Coats
80. Rambla de Sant Andreu
81. Casernes de Sant Andreu
82. El metro del Bon Pastor
83. La presó de la Trinitat
84. La Torre del Fang
85. Plaça Pilar Miró
86. Plaça Hispano-Suïza
87. El Parc del Clot
88. Wad-Ras i La Flor de Maig
89. Can Robacols
90. La plaça dels Porxos i zones verdes
91. La Mar Bella i les platges de Poblenou
92. Can Felipa
93. Rambla Guipúscoa
94. La Farinera
95. Can Saladrigas i Ca l'Aranyó
96. Alchemika i Costa i Font
97. Can Ricart i el 22@
98. La Gran Via i les Glòries
99. La Rambla Prim
100. Centre cívic de Sant Martí

1.El Born

“Salvem el Born, ateneu popular”

La Ribera i Casc Antic (Ciutat Vella)

El mercat d'estructura metàl·lica que l'arquitecte Salvador Tarragó va qualificar de “catedral laica” i que amaga un tresor arqueològic de la Barcelona de 1714 segueix dempeus gràcies a la lluita veïnal. El Born no serà l'ateneu popular reivindicat en marxar-hi el centenari mercat central de fruites i verdures. Però és un testimoni de reixida reivindicació patrimonial trufada amb altres lluites ciutadanes.

1974: Joves del Casc Antic recorren el barri amb un arbre de Nadal per cridar l'atenció sobre el Born, tancat des de l'obertura de Mercabarna, l'agost de 1971.

1975: Davant del risc de ser enderrocat, l'AV Casc Antic el reivindica com a ateneu popular.

1976-1977: L'Assemblea de Treballadors de l'Espectacle reobre el recinte per representar *Tenorio*. Després d'altres festes populars, l'Ajuntament n'afavoreix la restauració per a fires i exposicions com *Catalunya, la fàbrica d'Espanya* (1985).

1997: El 15 de març, la FAVB i la Coordinadora d'Okupes hi fan un festival de protesta pel desallotjament del cine Princesa.

2002: Descartat com a seu de la UPF i biblioteca provincial, les restes arqueològiques del barri de la Ribera de 1714 predestinen el Born per a museu.

2013: S'inaugura el Born Centre Cultural.

2. Els edicles de Cambó

“Monument a l’estupidesa”

Casc Antic (Ciutat Vella)

Com els dipòsits de gas coneguts com “les pilotes de Porcioles” que entre 1966 i 1992 van embrutir el paisatge d’Horta i que, finalment, la pressió veïnal va enderrocar, els “edicles de Maragall” o *biombos* de l’avinguda Cambó -construïts sobre un pàrking pels arquitectes Òscar Tusquets i Carles Díaz- van enervar el veïnat. I van acabar a terra.

1989: Sense cap objecció sobre plànol, la construcció de tres edicles o petits edificis que coronen el pàrquing subterrani de l’avinguda Cambó, entre el Mercat de Santa Caterina i la Via Laietana, aixeca protestes veïnals per la seva estètica lletja i poca funcionalitat. L’AV Casc Antic engega una campanya per l’enderrocament del que bateja com a “monument a l’estupidesa”.

1990-1993: Una comissió de seguiment veïnal negocia amb el Districte, que és pressionat per una recollida de signatures i pancartes als balcons. Els veïns rebutgen la idea municipal d’enderrocar només els dos edicles més petits, desmantellats l’abril de 1992, i forcen també la caiguda del *biombo* més gran.

1994: L’avinguda Cambó queda finalment lliure d’un nyap arquitectònic que va costar 50 milions de pessetes de fer i 70 de desfer.

3. Carrer Carabassa

“Salvem el carrer Carabassa”

Casc Antic (Ciutat Vella)

Noms com Cesc, Guinovart, Colita, Ràfols Casamada, Bohigas, Maspons, Permanyer, Manu Chao i Discípulos de Otilia van donar suport a la lluita veïnal per salvar de l'especulació el carrer Carabassa. La pressió veïnal va preservar un racó únic de la Barcelona medieval.

2000: La immobiliària Estructfort 2000 compra la finca del número 8 del carrer Carabassa i obté permís per aixecar-hi 12 habitatges sense respectar un espai del segle XVII que té dos ponts entre edificis medievals. Es crea la Plataforma Salvem el carrer Carabassa, que munta pancartes i concerts reivindicatius que el Districte intenta prohibir. S'hi implica a fons el músic i veí del barri Manu Chao.

2001: El 21 de desembre, la FAVB i SOS Monuments recorren el pla del carrer Carabassa. La plataforma recull 3.000 firmes i adhesions de personalitats del món intel·lectual i cultural. L'Ajuntament atura el projecte.

2006: El 3 d'octubre, el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya declara “nul de ple dret” l'acord municipal a favor de la immobiliària. L'Ajuntament acata la sentència però compensa la propietat amb un solar amb llicència similar al carrer de l'Arc del Teatre.

4. La Maquinista Terrestre i Marítima

Barceloneta (Ciutat Vella)

Quan, coincidint amb la presentació del Pla de La Ribera, a la Barceloneta va tancar la centenària factoria metal·lúrgica de la Maquinista Terrestre i Marítima, els seus locals es van transformar en magatzems. Si avui hi ha equipaments educatius i habitatges socials enlloc de la prevista Copacabana inicial és gràcies al moviment veïnal.

1965-1972: La mobilització veïnal del Poblenou i la Barceloneta deixa en via morta el Pla de la Ribera, promogut per una societat de la que forma part la Maquinista. Creada el 1970, l'AV Barceloneta reivindica per a equipaments el solar de la factoria.

1973-1977: En el marc de la lluita contra el pla comarcal, s'intensifica la reivindicació i es concreta en demanar equipaments escolars i zona verda.

1978: Forçat pel moviment veïnal, l'Ajuntament de la transició compra per 320 milions de pessetes més de dues hectàrees dels terrenys de la Maquinista.

1979: L'enderrocament de la Maquinista, tot conservant l'arc d'accés a la fàbrica, és el pas previ a la construcció de 252 pisos socials dels arquitectes Bohigas-Martorell-Mackay. La resta de l'espai serà destinat a equipaments escolars: un centre d'EGB, un de batxillerat, un de formació professional i una llar d'infants.

5. Casa de la Caritat

Raval (Ciutat Vella)

Malgrat tenir uns usos de barri relatius, el CCCB, el Macba, el FAD del Convent dels Àngels i la Facultat de Geografia i Història de la UB configuren un conjunt d'equipaments culturals de ciutat que han dinamitzat una àrea del Raval al voltant de l'antiga Casa de la Caritat, tal i com va reivindicar el moviment veïnal als anys 70.

1978: L'AV Raval reivindica a l'alcalde Socías la Casa de la Caritat, hospital de beneficència propietat de la Diputació i abandonat des de 1954, per a equipaments de barri i usos escolars, assistencials i culturals. Esdevé un eix del pla *Del Liceu al Seminari*, que vol aprofitar edificis patrimonials com a equipaments per transformar un barri degradat.

1985: L'AV reitera la reivindicació a l'alcalde Maragall, que avança als veïns la idea de crear el Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB) i el promet obert al barri. L'Ajuntament compra la veïna fàbrica dels Fills de Miquel Mateu i hi encarrega el projecte del Macba.

1986-1987: La Diputació instal·la a la Casa de la Caritat el seu Centre d'Estudis i Recursos i el FAD ocupa el veí Convent dels Àngels.

1994-2006: Obren el CCCB (1994), el Macba (1996) i la Facultat de Geografia i Història de la UB (2006).

6. El Pati Llimona

Barri Gòtic (Ciutat Vella)

El palau gòtic que la família March, vinculada a la cúria reial, va fer construir al segle XIII aprofitant part de la muralla de Barcelona i que el 1911 va ser la seu d'una entitat benèfica destinada a l'acolliment de nens abandonats i joves amb problemes socials és avui un dels centres cívics més acollidors de la ciutat. Va ser el moviment veïnal qui va reivindicar la reforma i l'ús del Pati Llimona per al barri.

1976-1979: L'AV Barri Gòtic denuncia l'estat d'abandonament del palau gòtic del carrer de Regomir i en reivindica la restauració i ús per al barri, conjuntament amb la part del palau que té continuïtat al carrer del Correu Vell. Pressionat pel veïnat, l'Ajuntament comprarà l'edifici.

1986-1991: Després d'un procés de rehabilitació a càrrec de l'arquitecte Ignasi de Solà Morales, que hi recupera les restes històriques de caràcter monumental al mateix temps que en respecta l'entramat urbà medieval, el 1991 s'inaugura el centre cívic Pati Llimona. Inclou sales de reunions, tallers i sala d'exposicions, mentre que la part del palau del carrer del Correu Vell es destina a oficines del Districte.

7. El Port Vell

“Salvem el Port Vell”

Barceloneta i Casc Antic (Ciutat Vella)

“Els Magatzems Generals del Comerç, que formen part del conjunt d'elements més importants del patrimoni industrial de Catalunya, s'acabaren de construir a la primera dècada del segle XX i foren rehabilitats i transformats a partir de l'any olímpic del 1992”. Això és el tot que explica el web del Museu d'Història de Catalunya sobre la seva seu al Palau de Mar, obviant que va ser la plataforma Salvem el Port Vell qui la va salvar de l'especulació.

1988: El Port Autònom de Barcelona planteja reconvertir les seves instal·lacions comercials en espai de turisme i oci segons un projecte multinacional i més agressiu que la reforma del Moll de la Fusta. Les AAVV de Ciutat Vella s'hi oposen.

1989-1990: Un centenar d'intel·lectuals signen un manifest contra la destrucció del patrimoni portuari i l'impacte d'un projecte que privatitza sòl públic. Neix la plataforma Salvem el Port Vell, que convoca tot tipus d'actes. La FAVB impugna un pla que, en part, es fa sense llicència municipal.

1995: S'inaugura el centre comercial Maremàgnum, eix de la remodelació del Port Vell. La plataforma ciutadana no va aturar el projecte, però sí va salvar de la piqueta el Palau de Mar i part dels tallers Nuevo Vulcano i va limitar algunes noves construccions.

8. El Forat de la Vergonya

Una batallada plaça major

Casc Antic

Tot just iniciat el segle XXI, la darrera fase dels enderrocs entre els carrers de Metges, Sant Pere més Baix, Carders i Jaume Giralt va deixar el barri del Casc Antic amb un solar abandonat i degradat, aviat conegut com el Forat de la Vergonya. La lluita veïnal per a la seva recuperació com a espai verd i públic lliure d'especulació la van protagonitzar diferents col·lectius veïnals, juvenils, okupes i l'AV del Casc Antic.

2000-2002: L'AV Casc Antic i altres grups s'oposen al projecte municipal de plaça dura amb un pàrking soterrat per al Forat de la Vergonya, al barri de Sant Pere. El veïnat impulsa un procés d'autoorganització i autogestió que aixeca un parc de manteniment veïnal i horts urbans al solar. El novembre de 2002, una càrrega policial fereix dirigents veïnals i acaba amb la dimissió de la regidora Katy Carreras.

2005-2006: Després d'un polèmic procés participatiu, l'Ajuntament modifica el seu pla inicial pel que bateja com a Pou de la Figuera. Una plaça de sauló, un hort comunitari, un casal de barri, un espai per a nens i un petit equipament esportiu formen l'espai que encara es coneix pel Forat de la Vergonya i que exerceix de plaça major del Casc Antic.

9. 'Aquí hi ha gana'

Casc Antic (Ciutat Vella)

En les seves memòries, Pasqual Maragall sosté que “CiU va impulsar la campanya falsa i hipòcrita *Aquí hi ha gana* aprofitant una repuntada de la inseguretat ciutadana i els efectes de l’heroïna” a Ciutat Vella. En realitat, va ser una iniciativa veïnal del Casc Antic i assumida per la FAVB que va destapar problemàtiques socials i de marginació a Ciutat Vella (40% d’atur, fam, tuberculosi i mortalitat infantil) poc compatibles amb la imatge d’una ciutat que acabava de ser nominada seu olímpica.

1987: Al gener, un grup de veïns de Ciutat Vella inicien la campanya *Aquí hi ha gana* per promoure un Centre d’Aliment Solidari que rebés queviures i diners i els redistribuís. L’AV Casc Antic i la FAVB aixopluguen la campanya, que aconsegueix un ampli ressò mediàtic en un any electoral.

1988: Acompanyada a la premsa per articles de Paco Candel i Jaume Lorés que parlen de “nova pobresa” i de “quart món”, en 20 mesos de campanya es recullen 15 tones d’aliments i 8 milions de pessetes. Al seu caliu germinen entitats d’iniciativa social com la Fundació Solidària que promou l’AV Casc Antic i que treballa amb projectes encara actius com el banc d’aliments i el programa d’inserció laboral *Anem per feina*.

10. Avinguda de les Drassanes

La derrota de García Morato

Raval (Ciutat Vella)

Els bombardejos de la guerra civil van facilitar l'obertura de l'actual avinguda de les Drassanes, Raval endins, segons un polèmic projecte higienista del 1844 anomenat Via B, que requeria moltes expropiacions. El 1940, rebatejant la nova avinguda en honor de l'aviador franquista García Morato, van començar les obres fins a l'alçada de Nou de la Rambla. Als anys 70, i malgrat la cobertura del Pla Comarcal, seguir esventrant el Raval fins al carrer de Muntaner va ser tan impopular que la Via B va quedar en via morta per la pressió veïnal. I l'avinguda García Morato, per imperatiu democràtic, va ser rebatejada com de les Drassanes.

1977: Al maig, l'Ajuntament aprova obrir García Morato fins al carrer de Sant Pau. Una assemblea veïnal s'oposa a l'obra i a les expropiacions. Amb accions que van des de l'ocupació d'un pis per part d'una família amenaçada de desnonament fins a una manifestació en defensa d'habitatges i equipaments, el veïnat fa recular l'Ajuntament, que congela l'obertura del carrer i anuncia la construcció de 150 pisos socials i un casal d'avis.

1982: L'Ajuntament treu del planejament l'obertura de l'avinguda de les Drassanes.

11. Equipaments del Gòtic

Barri Gòtic (Ciutat Vella)

L'escola del carrer de Rull, començada a construir amb notable endarreriment la tardor del 2009, és l'últim exemple d'un seguit d'equipaments de la zona sud del barri Gòtic (places, CAP, pisos socials...) que han vist la llum des de que el 1992, sota impuls olímpic, es va remodelar el Frontó Colom. El seu origen rau en una reivindicació veïnal d'inicis dels anys 80.

1980-1983: L'AV Barri Gòtic planteja a l'Ajuntament la necessitat d'analitzar la realitat urbanística i el dèficit d'equipaments d'una zona que, a diferència del Barri Chino, no està afectada per l'obertura de noves vies però té igualment problemes importants. D'acord amb l'AV, s'encarrega a l'arquitecte Ferran Sagarra un ambiciós pla pel centre històric que després s'acotarà i concretarà en un diagnòstic i propostes veïnals.

1992: Es comencen a impulsar plans especials que es concreten en equipaments. El primer és, per iniciativa municipal, la remodelació del Frontó Colom. El seguiran, ja responent a les demandes veïnals, la plaça Joaquim Xirau, el CAP del Gòtic i promocions d'habitatge social.

2009: A l'octubre, comencen les obres de l'escola pública prevista des de feia anys al carrer de Rull.

12. La Casa Golferics

“Obrim el Xalet!”

Sant Antoni i Esquerra de l'Eixample (Eixample)

El centre cívic Casa Golferics, conegut com el Xalet, és molt representatiu de la lluita veïnal de Barcelona. Perquè va ser una victòria ciutadana contra l'especulació, personificada en Núñez i Navarro, i en favor d'equipaments i del patrimoni històric. I perquè la batalla, plantejada conjuntament pel moviment veïnal, el Col·legi d'Arquitectes i la premsa, es va iniciar en dictadura, es va guanyar durant la transició però no es va rematar fins ben entrada la democràcia.

1973: Enderrocada la Casa Trinxet, de Puig i Cadafalch, per fer-hi pisos, Núñez i Navarro compra amb la mateixa idea la també modernista Casa Golferics, de Rubió i Bellver, a les Dominiques de la Presentació. L'Ajuntament autoritza l'enderrocament del que fins el 1972 havia estat una escola. Els veïns s'hi oposen i el 27 de juny, amb l'interior del Xalet ja destrossat, forcen la revocació de la llicència d'obres.

1978: Núñez guanya la presidència del Barça amb el lema “Soci, la clau la tens tu. Obre el club”. Dins de la campanya perquè l'Ajuntament compri el Xalet, les AAVV de Sant Antoni i Esquerra de l'Eixample responen: “Núñez: la clau la tens tu. Obrim el xalet!”.

1979: L'Ajuntament arriba a un acord amb Núñez, però la immobiliària no farà efectiva la venda del Xalet fins el 1984, per 84 milions de pessetes.

1989: S'obre el centre cívic Casa Golferics.

13. El parc de l'Escorxador

“Fora, verd i aviat!”

Esquerra de l'Eixample (Eixample)

Lloc de celebració del Ramadà i d'arribada, per Sant Joan, de la Flama del Canigó. Escenari, el 1981, d'un míting del PSC i l'alcalde Narcís Serra contra l'OTAN abans de passar-se a l'atlantisme. Apte per a Joan Miró i per a caserna provisional de bombers. Això és el parc de l'Escorxador, potser no massa reeixit però fruit de la lluita veïnal.

1976: Esquerra de l'Eixample i Hostafrancs reivindiquen el tancament de l'escorxador municipal, i destinar a parc les seves quatre hectàrees entre els carrers de Tarragona i Diputació, amb la consigna “Fora, verd i aviat”.

1979: Després de dos anys de falses promeses, assemblees veïnals i la recollida de 3.000 firmes reclamant el parc, el 29 de març tanca l'escorxador.

1981: L'Ajuntament ignora els 40 participants al concurs d'idees reclamat per l'AV Esquerra de l'Eixample i organitzat pel Col·legi d'Arquitectes. Entre acusacions de “tongo”, un segon concurs adjudica el projecte de parc a Beth Galí, dona del delegat d'Urbanisme de l'Ajuntament, Oriol Bohigas.

1983: A l'abril, s'inaugura el parc de l'Escorxador amb l'escultura de Joan Miró *Dona i ocell*.

14. Cotxeres Borrell

“Volem les cotxeres per al barri”

Sant Antoni (Eixample)

Fins al ministre de l'Interior José Barrionuevo va arribar, en forma de carta de l'associació de veïns, l'oposició del barri de Sant Antoni al fet que les antigues cotxeres del carrer Borrell es convertissin en el comandament superior de la Policia a Barcelona. Se'n van sortir i avui hi ha un centre cívic, una escola i un poliesportiu.

1984: Al maig, l'Ajuntament anuncia que cedeix els terrenys de les cotxeres del carrer de Borrell perquè el Ministeri de l'Interior hi construeixi una macro-comissaria. L'AV Sant Antoni, que feia temps que les reivindicava per a equipaments i zona verda, s'hi oposa i endega una campanya amb cartes, pintades i pancartes amb el lema “Volem les cotxeres per al barri”.

1987-1989: El ministeri desestima el seu projecte i el veïnat revifa la campanya pro-equipaments. Al desembre de 1989, l'Ajuntament presenta un projecte de centre cívic que inclou un poliesportiu amb pàrquing i uns jardins.

1994-1996: S'inaugura el poliesportiu, cedit per 50 anys a l'empresa Aiguajoc. Dos anys després obre el centre cívic. L'AV negocia afegir-hi un mòdul escolar.

2001: Obre l'escola pública Ferran Sunyer.

15. L'illa de la Fichet

“Volem piscina, ateneu, escola i altres equipaments”

Fort Pienc (Eixample)

Prop de 15 anys separen la inauguració de l'escola Fort Pienc, que el 2006 va culminar la remodelació de la reivindicada illa d'Eixample entre els carrers de Sicília, Ribes, Sardenya i Alí Bei, de les manifestacions que abans i el mateix estiu dels Jocs Olímpics van fer els veïns per reclamar equipaments al solar municipal de l'antiga fàbrica Fichet.

1990-1992: L'AV Fort Pienc organitza festes, pintades i manifestacions per reclamar una piscina, un ateneu popular, una escola, una llar d'infants i locals per a les entitats als solars de la fàbrica Fichet i d'un vell magatzem de sucre.

1994-1995: Sota el paraigües de l'AV, un grup de treball pressiona el Districte de l'Eixample per evitar l'especulació. Es recullen signatures i, el 8 de juliol de 1995, 700 persones participen en una festa reivindicativa. Els veïns accepten la piscina dins de l'ampliació del poliesportiu de l'Estació del Nord del 1997 i exigeixen, a l'illa de la Fichet, una residència d'avis.

1999-2006: Es van inaugurant tots els equipaments de l'illa de la Fichet: el centre cívic Ateneu Fort Pienc (1999), una biblioteca, l'escola bressol i residències d'avis i estudiants (2003) i l'escola Fort Pienc (2006).

16. SAFA, SAESA i Myrurgia

Tres fàbriques per al barri

Sagrada Família (Eixample)

Escoles, un poliesportiu, zones verdes, pisos per a joves... Tot això és el que hi ha avui, gràcies a la lluita veïnal, a les antigues fàbriques SAFA, SAESA i Myrurgia.

1974-1979: En lluita contra el Pla Comarcal, l'AV Sagrada Família reivindica per a equipaments la fàbrica SAFA i força que la compri l'Ajuntament. També exigeix per a zona verda el solar de SAESA, prèvia solidaritat amb els treballadors afectats per una suspensió de pagaments. Els Jardins de la Indústria s'urbanitzaran després de fer els pisos de SAESA, prioritzats per facilitar que els treballadors cobrin.

1980-1993: Tot i el compromís municipal de fer-hi la primera escola pública del barri, SAFA serveix per a activitats diverses i, entre 1988 i 1993, com a mercat provisional. Després s'hi ubicarà l'escola Tabor i el poliesportiu Sagrada Família.

1996-2009: El veïnat defensa equipaments a la catalogada fàbrica Myrurgia. S'hi atura primer una gasolinera i, el 2000, la Plataforma Salvem Myrurgia fa el mateix amb un poliesportiu d'elit. Sense poder impedir-hi la construcció d'un hotel, el veïnat hi força una escola bressol, locals d'entitats i habitatges per a joves.

17. La presó Model

Esquerra de l'Eixample (Eixample)

Els presos són veïns de la societat que els empresona. I les presons, equipaments de ciutat que el moviment veïnal tracta per barris. L'AV Poblenou defensa mantenir la presó de Wad-Ras, que no crea problemes. A Trinitat Vella els veïns van lluitar per substituir per equipaments de barri el seu centre penitenciari, començat a enderrocar el 2009. Però la batalla principal ha estat perquè el trasllat de la presó Model esquivés l'especulació i, conservant la seva memòria, es destinés a equipaments.

1999: L'AV Esquerra de l'Eixample reivindica equipaments a la Model, el trasllat de la qual la Generalitat estudia pagar requalificant el seu solar, de dues illes d'Eixample. Fins el 2001, l'AV convoca concentracions davant de la presó un dilluns de cada mes.

2002: Es recullen 11.200 firmes contra l'especulació a la Model, que el 2005 anuncia el seu trasllat a la Zona Franca pel 2008, després posposat al 2012.

2009: Amb l'AV a la comissió de seguiment des del 2004, Generalitat i Ajuntament avancen la idea de fer una llar d'infants, una escola, un centre juvenil, un memorial de la presó, un poliesportiu i un aparcament a les cinc naus i el panòptic que es conservaran de la Model. La resta serà un parc i, en un edifici nou, es farà una residència d'avis.

2014: La Model segueix funcionant encara com a presó.

18. L'avinguda Mistral

Sant Antoni (Eixample)

El catedràtic de Teoria Econòmica de la UB Alfons Barceló escriu al llibre *Pràctiques de civisme des del meu barri* que la consecució dels Jardinetes de l'Alguer i la remodelació de l'avinguda Mistral com a rambla són una de les fites que justifiquen l'existència de l'AV Sant Antoni. Modest però il·lustratiu simbolisme per a una entitat fundada el 1968 i amfitriona, el 1972, de la clandestina coordinadora de barris que, dos anys després, va convertir la FAVB en punta de llança del moviment veïnal.

1975: L'AV Sant Antoni demana que els cotxes no aparquin al passeig central de l'avinguda Mistral i hi reivindica en un extrem una plaça amb jocs infantils. Els futurs Jardinetes de l'Alguer seran dissenyats i batejats mitjançant una consulta popular que l'AV integra en la llarga lluita per reformar l'avinguda Mistral.

1990: Al juny, i dins del *Primer Memorial de Greuges* que Sant Antoni tramet a l'Ajuntament, l'AV insisteix en la conversió de l'avinguda Mistral en passeig.

1991-1993: L'eliminació dels 12 vells gronxadors on els nens i nenes jugaven a l'avinguda Mistral provoca una dura polèmica veïnal amb l'Ajuntament, que només en reposarà dos.

1996: S'inaugura la nova l'avinguda Mistral.

19. Estació del Nord

“Recuperem els terrenys de la Renfe per a la ciutat”

Fort Pius (Eixample)

Les 3,5 hectàrees del parc de l'Estació del Nord són l'aportació veïnal a la progressiva urbanització de més d'un milió de metres quadrats de terrenys de vies, magatzems i tallers que el 1972 Renfe va deixar sense ús entre la terminal de Fort Pius i Sant Andreu-Sagrera, allí on ara ha d'arribar l'AVE. 40 anys abans, sota el lema *Recuperem els terrenys de la Renfe per la ciutat*, eren equipaments i zones verdes el que van reivindicar les associacions de veïns dels barris afectats.

1972-1983: El 24 de setembre, tanca l'Estació del Nord i el moviment veïnal reivindica equipaments i zones verdes als terrenys que Renfe deixa sense ús. Entre els actes reivindicatius de l'AV Fort Pius (tornejos d'escacs, festes infantils, revetlles...) destaca la multitudinària festa *Nadal a tot tren*, al desembre de 1978. L'AV també força que s'arrangin terrenys ferroviaris per cedir-los a clubs de futbol base. El 29 de març de 1983 l'Ajuntament compra els terrenys a Renfe.

1988: S'inaugura el parc de l'Estació del Nord. A l'antiga terminal, que el 1992 serà seu olímpica de ping-pong, s'hi fa un poliesportiu municipal i equipaments de ciutat com una caserna de la Guàrdia Urbana i una terminal d'autobusos.

20. Les places de la Sagrada Família

Hispanitat, Neruda i dues vegades Gaudí

Sagrada Família

“Era un descampado en el que los circos que desfilaban por estos contornos acostumbraban a plantar con puntualidad migratoria sus carpas. Se trata, pues, de la recuperación y urbanización de un rincón perdido y entregado a la incuria”. Així celebrava Lluís Permanyer a *La Vanguardia*, el 1989, la inauguració de la plaça Hispanitat, veïna de la de Pablo Neruda. L’espai l’havia reivindicat l’AV Sagrada Família, igual que la plaça Gaudí i la rambla homònima.

1974-1985: L’AV demana recuperar com a plaça, ja prevista al segle XIX davant de la Sagrada Família, el solar fabril que el 1982 esdevé la plaça Gaudí. En paral·lel, el veïnat reivindica com a rambla l’avinguda Gaudí, inaugurada el 1985 amb un pàrquing soterrat però no adaptada als vianants del tot fins anys després.

1974-1989: L’AV reivindica una zona verda a la cruïlla de la Diagonal amb Marina i Aragó, en solars de Renfe mig alliberats el 1959 en cobrir-se la rasa del tren però no del tot urbanitzables fins a la cobertura, als 80, del tram ferroviari fins a les Glòries. L’AV contactarà també amb els artistes de Lió que, a la plaça Hispanitat, decoraran la paret mitgera de l’edifici del carrer de Lepant.

21. Biblioteca Joan Oliver

Sant Antoni (Eixample)

L'escriptor sabadellenc Joan Oliver, més conegut com a Pere Quart, va viure al barri barceloní de Sant Antoni. I la seva memòria s'hi ha quedat en l'interior d'illa que porta el seu nom entre els carrers de Manso, Borrell, Parlament i la ronda Sant Pau, on el moviment veïnal va aconseguir una biblioteca, un casal d'avis i una plaça.

1986: El 2 de febrer, l'AV Sant Antoni inaugura una exposició sobre la situació i les perspectives de futur del barri, que acompanya de debats i un concurs infantil de dibuix. D'aquest treball en surt una "Proposta de treball per a la dotació d'equipaments per al barri de Sant Antoni" que, sota el nom més curt de Sant Antoni 2000, reivindica a l'Ajuntament una biblioteca i un casal de gent gran, entre d'altres.

2001: L'AV planteja al Consell de Districte un debat sobre el grau de compliment del pla Sant Antoni 2000 i reitera les reivindicacions de la biblioteca i el casal d'avis .

2007: El 29 d'abril, els avis de Sant Antoni estrenen casal al mateix edifici de l'interior d'illa del carrer de Borrell que, al novembre, s'estrena com a biblioteca pública Joan Oliver. L'interior d'illa d'Eixample recuperat inclou una plaça.

22. El Mercat de les Flors

Poble Sec (Sants-Montjuïc)

Ningú diria que el monument modernista al Doctor Robert, a la plaça de Tetuan, deu la seva recuperació de l'ostracisme franquista gràcies a l'AV Poble Sec, que en va facilitar la descoberta d'un magatzem municipal mentre reivindicava equipaments al noucentista Mercat de les Flors. Això últim també es va aconseguir: als peus de Montjuïc hi ha avui el Teatre Lliure.

1977: L'AV Poble Sec demana convertir el Mercat de les Flors, dels arquitectes Manel Mayol i Josep M. Ribas, i els magatzems municipals adjacents en Ateneu Popular. Una festa amb Sisa i Serrat recolza la reivindicació d'una àrea d'equipaments culturals que relacioni la ciutat amb Montjuïc. Paral·lelament, i sota l'alcaldia de Socias, els veïns inicien converses amb els comerciants de flors que acaben amb el seu trasllat al Maresme.

1981: Una denúncia veïnal atura les obres il·legals d'enderrocament de part de l'estructura del recinte.

1983: Peter Brook representa la seva versió de l'òpera Carmen en el que és l'inici de la conversió de l'espai en teatre municipal.

1990: Comencen les obres de rehabilitació de la sala B, finançades per un Ajuntament que cedirà l'antic Mercat de les Flors com a seu del Teatre Lliure.

23. Les Cotxeres i la plaça de Sants

“Salvem Sants dia a dia, ni pas elevat ni museu del tramvia”

Sants (Sants-Montjuïc)

La plaça de Sants, el centre cívic de Cotxeres i l'arxiu històric del barri són fites d'una lluita veïnal que, imposant participació democràtica a la dictadura, vincula urbanisme, mobilitat, patrimoni i equipaments.

1973: Iniciada la campanya *Cop d'ull a Sants*, el Centre Social de Sants i 21 entitats es declaren contra la prolongació de l'avinguda Roma amb pas elevat al centre del barri.

1974: Dibuixos infantils, postals de Cesc i 13.000 firmes escalfen una assemblea al cine Gayarre que, el 12 de maig, exigeix a l'Ajuntament no fer el pas elevat i urbanitzar la plaça de Sants segons la idea veïnal, a més de recuperar les cotxeres de tramvia com a centre cívic i la masia de la Casa del Rellotge com a arxiu històric. L'11 de juny, l'alcalde Enric Masó cedeix a tot.

1975: S'inaugura la nova plaça de Sants amb massiva participació del barri.

1984: Obre el centre cívic municipal de Cotxeres, que acabarà cogestionat pel Secretariat d'Entitats de Sants, Hostafrancs i la Bordeta.

24. Can Batlló

“Recuperem Can Batlló”

Sants i la Bordeta (Sants-Montjuïc)

La històrica fàbrica tèxtil de Can Batlló és la prova de com un anhel veïnal pot trigar gairebé 40 anys a concretar-se. El recinte fabril destinat el 2009 a Museu d'Arquitectura i Urbanisme i on, des del tombant del segle XXI, s'hi han projectat també altres equipaments, pisos i zones verdes, es va començar a reivindicar el 1973.

1973: La campanya *Cop d'ull a Sants* situa Can Batlló com un espai a recuperar.

1990: El Centre Social de Sants i la parròquia de Sant Medir demanen el PERI per a ordenar i arranjar l'espai i l'entorn de Can Batlló.

1998: Es crea la comissió de Can Batlló entre Ajuntament i entitats veïnals.

1999-2002: L'Ajuntament fa la primera proposta de PERI, que contempla pisos, equipaments i zona verda. El 2001, a instàncies de la Generalitat, refà el projecte per a la seva aprovació definitiva.

2004-2006: S'afegeix l'àrea de Magòria al pla de Can Batlló, augmentant-ne els habitatges de renda lliure.

2009: L'alcalde Jordi Hereu i la ministra d'Habitatge signen el conveni de cessió per convertir part de Can Batlló en seu del Museu Nacional d'Arquitectura i Urbanismel.

2011: El Centre Social de Sants i la Comissió de Veïns de la Bordeta entren a Can Batlló i n'ocupen una part que converteixen en biblioteca i equipaments autogestionats

25. L'Espanya Industrial

“Verd, poliesportiu, hospital”

Sants (Sants-Montjuïc)

“Una de les més boniques victòries del moviment popular” va ser, segons Josep M. Huertas, el parc de l'Espanya Industrial. I és que la pressió veïnal va frustrar l'especulació tramada a la finca familiar de 50.000 m² per l'exalcalde franquista de L'Hospitalet, José Matías de España Muntadas.

1975: Matías de España vol fer 10.000 pisos on el Centre Social de Sants reivindica equipaments. Amb assemblees i l'ocupació dels terrenys, els veïns exigeixen una explotació que compleixi el Pla Comarcal.

1976: Diputat provincial, Matías de España retoca *in extremis* el Pla Comarcal per qualificar d'edificable la seva propietat. Hi aixecarà dos blocs de pisos.

1977-1979: Els veïns pressionen els alcaldes José M. Socías Humbert i Manuel Font Altaba fins fer que l'Ajuntament reclami al Consell d'Estat la qualificació de zona verda i que el delegat d'urbanisme, Joan Antoni Solans, comprometi la compra dels terrenys.

1980: L'Ajuntament democràtic convoca un concurs d'idees per un solar ja públic.

1985: S'obre el parc, amb un centre cívic i un poliesportiu gestionat pel Secretariat d'Entitats.

26. El Vapor Vell

“Recuperem el Vapor Vell; anem cap a un barri millor”

Sants (Sants-Montjuïc)

Poc es pensava José María Ruiz Mateos que, en ser-li expropiada Rumasa (i amb ella el Vapor Vell destinat a centre comercial), *facilitaria* a Sants una biblioteca i una escola. No obstant, el moviment veïnal va haver de batallar-hi tant als anys 80 com als 70.

1976: Galerias Preciados (després Rumasa) compra els 15.000 m² del Vapor Vell que els veïns havien anhelat per equipaments durant la campanya *Cop d'ull a Sants* de 1973.

1977: Es presenta un pla parcial per fer-hi un centre comercial (febrer) que les AAVV de Sants impugnen (desembre). El 1982 l'Ajuntament arxiva el pla.

1983: Expropiada Rumasa pel Govern del PSOE, la fàbrica passa a mans de l'Estat. El moviment veïnal llança la campanya *Recuperem el Vapor Vell: anem cap a un barri millor* i recull 3.000 firmes.

1984-1986: Manifestacions i diades reivindicatives com l'acampada de novembre de 1985 forcen la declaració de la fàbrica com a monument històric i la seva recuperació per equipaments. 60 entitats al·leguen el pla d'obertura del carrer Joan Güell.

1989: El maig s'aprova definitivament el pla que salva el Vapor Vell i el destina a biblioteca pública i a seu de l'escola Barrufet.

27. La Ronda del Mig

Sants (Sants-Montjuïc)

Una rambla cobreix avui la Ronda del Mig al seu pas per Sants, Badal i la Bordeta. Però el que el 1972 va néixer com a Primer Cinturó de Ronda i, fins el 1975, fou batejat com a Ronda de Porcioles, era una via ràpida en una rasa a cel obert discutida pels veïns i que es va endur per endavant 837 habitatges, 96 comerços i 89 indústries. La demanda de cobertura només va guanyar després de dues dècades de lluita.

1968-1976: Enmig de protestes a Sants i la Bordeta, el cinturó es projecta i, des de 1972, es construeix per unir la Zona Franca i el carrer Balmes. Entre manifestacions contra el pla comarcal, les AAVV només aconsegueixen un túnel de 350 metres entre els carrers de Pavia i Sants enlloc del de 850 demanat per evitar l'esventrament del barri.

1992: Després de guanyar un recurs al Tribunal Suprem contra el pla especial del primer cinturó, l'AV Badal-Brasil recull 8.000 signatures i reactiva la lluita pel seu soterrament.

1993: El juliol s'aprova el pla de cobertura del que l'Ajuntament rebateja com a Ronda del Mig. Es finança venent 400 places d'aparcament generades amb les obres.

1995: El 25 d'octubre s'inaugura el primer tram de rambla que cobreix la ronda entre Sants i l'avinguda de Madrid.

28. Centre cívic i biblioteca de Blai

Poble Sec (Sants-Montjuïc)

Paradoxes de la vida (i la lluita veïnal), l'actual biblioteca Francesc Boix -dedicada al fotògraf comunista català que va ser testimoni de càrrec contra els nazis al judici de Nuremberg- havia estat abans seu de la Falange al Poble Sec. El seu edifici singular de 1889, amb un pati d'acàcies al carrer de Blai, fou escola religiosa i seu de la FAI fins a ser requisat el 1939. Però el barri el va recuperar durant la transició.

1976: Mort Franco, l'AV Poble Sec reivindica el canvi de propietat i l'ús de la seu del Movimiento al barri.

1978: L'AV ocupa l'edifici per les festes de La Mercè. Força així que, l'any següent, el Ministeri de Cultura li cedeixi el local per un any. Els veïns comencen a rehabilitar el que serà centre d'activitats socials i culturals. El 1980 se'n pintarà la façana durant una festa popular.

1982: La FAVB hi celebra el seu Xè aniversari.

1985: De mans de l'Estat, l'edifici passa a la Generalitat, que el 1987 el traspasarà a l'Ajuntament.

1991: Rehabilitat des del 1988, s'inaugura com a centre cívic cogestionat per l'AV.

2000: La creació del centre cívic del Sortidor permet reconvertir l'edifici de Blai en la Biblioteca Francesc Boix.

29. Can Farrero i la Casa del Rellotge

“Obrero, no gastes tu dinero en pisos de Farrero”

Zona Franca (Sants-Montjuïc)

A mitjan anys 70, Industrias Farrero era una de tantes fàbriques abandonades i que, incloent arbres i un ampli jardí privat, el pla comarcal va qualificar de zona verda. Però si avui existeix el parc i, a l'edifici industrial, un centre cívic és perquè, en el context de la transició, la pressió veïnal va vèncer l'especulació.

1977: “*Farrero, embustero*” i “*Obrero, no gastes tu dinero en pisos de Farrero*”. Amb el suport de l'AV de la Mare de Déu del Port, així van reaccionar els veïns a la construcció de pisos al costat del passeig de la Zona Franca, que Immobiliària Farrero venia amb la promesa d'un futur parc. Aquest el van inaugurar els veïns pel seu compte, el novembre, quan van ocupar el jardí d'Industrias Farrero durant una jornada reivindicativa que reclamava també un centre cívic.

1978: Després que l'empresa posés una tanca amb la llegenda “*Prohibido el paso, propiedad privada*”, el febrer s'arriba a un acord a tres bandes amb els veïns i l'Ajuntament que conserva l'edifici i els arbres d'Industrias Farrero.

1984: El juny s'inaugura el parc de Can Farrero i el centre cívic Casa del Rellotge.

30. Can Clos i El Polvorí

En lluita contra les escombraries i l'aluminosi

Montjuïc (Sants-Montjuïc)

Dues dècades separen les lluites que els barris que el 1952 el Patronat Municipal de l'Habitatge va construir a Montjuïc van lliurar contra les escombraries (anys 70) i l'aluminosi (anys 90). Entremig, com sovint i arreu, hi ha la lluita sostinguda per la dignitat i la millora d'uns barris obrers mancats de tot.

1971: Els centres socials del Polvorí i Can Clos i l'AV de la Mare de Déu del Port vertebreren uns barris en zona verda però, en la pràctica, destinats a ampliar els abocadors d'escombraries de Montjuïc. La reacció veïnal la catalitza una esllavissada de merda sobre Can Clos que, el 5 de desembre, destrueix 26 habitatges.

1972: Aturats amb barricades els camions d'escombraries, els veïns aconsegueixen suspendre els abocaments a Montjuïc. “*Precisamente debido a las protestas de ustedes*”, va dir l'alcalde Porcioles.

1975-1979: En lluita contra el pla comarcal, Can Clos i el Polvorí arrenquen de l'alcalde Massó la promesa d'aigua corrent, un ambulatori i un centre cívic a La Bàscula. L'alcalde Socias escoltarà altres demandes i, ja en democràcia, s'equiparan els barris.

1991-2008: Afectat d'aluminosi, el Polvorí es mobilitza de nou fins aconseguir la seva rehabilitació integral.

31. Manufactures Ceràmiques

“Fora fums i indústries perilloses”

Hostafrancs (Sants-Montjuïc)

Entre 1972 i 1974, un incendi a la fàbrica Jovi (Guinardó), la mort de tres bombers en un altre foc a Iberia Radio (Poblenou) i el clima irrespirable per un assecador de pells al carrer de Sant Nicolau (Hostafrancs) van fer vessar el got de les reivindicacions veïnals contra indústries perilloses. Si al Poblenou l'AV va guanyar el 1975 un ràpid pols contra els fums de cianur de l'empresa Fertrat, a Hostafrancs la lluita contra Manufactures Ceràmiques va impulsar l'AV i va culminar amb una zona verda, pisos i un institut.

1974: El juliol es crea la gestora de l'AV d'Hostafrancs a partir de la lluita contra el pla comarcal i una recollida de firmes demanant el trasllat i la reconversió en equipaments de Manufactures Ceràmiques. Situada entre la Gran Via, la carretera de la Bordeta i el carrer de Farell, els fums d'aquesta fàbrica eren molt molestos.

1978: Després d'haver aconseguit el cessament de l'activitat de Manufactures Ceràmiques i de participar en les lluites veïnals de Sants i la Bordeta, l'AV d'Hostafrancs és finalment legalitzada.

1979: L'Ajuntament expropia els terrenys de Manufactures Ceràmiques, que es trasllada. S'hi aprova un pla d'ordenació amb habitatges, un institut i una zona verda.

32. Parc de Can Sabaté

Zona Franca (Sants-Montjuïc)

La victòria veïnal de Can Farrero, on uns antics terrenys industrials es van salvar com a parc davant l'amenaça de l'especulació immobiliària, va esperonar els veïns de la Zona Franca a plantejar una lluita similar pel solar interior de les antigues Industrias Mecánicas. Com tantes altres reivindicacions veïnals en el context de la transició, la de l'avui Parc de Can Sabaté també es va guanyar.

1978: Tots just un mes després de salvar Can Farrero com a parc, i quan la immobiliària Efisa estava acabant d'edificar els darrers blocs de pisos del conjunt Estrellas Altas, l'AV Mare de Déu del Port reclama una zona verda a l'interior de les antigues Industrias Mecánicas.

1979: Després d'un any d'assemblees i manifestacions, els veïns ocupen els terrenys i, el març, inauguren oficiosament el parc reivindicat. Això força, a l'octubre, un acord entre l'AV Mare de Déu del Port, el nou Ajuntament democràtic i els propietaris del solar per oficialitzar la zona verda.

1984: El setembre, s'inaugura el nou Parc de Can Sabaté.

33. Jardins de la Maternitat

“Defenseu la Maternitat”

Les Corts

Que un barri tan densificat com les Corts pugui gaudir de set hectàrees de jardins públics entre els pavellons, molts modernistes, que a finals del segle XIX la Diputació va construir per a Casa Provincial de la Maternitat i Expòsits és una victòria del moviment veïnal.

1990: Amb motiu de la denúncia d'uns barracons olímpics provisionals que després van quedar com a definitius, l'AV Les Corts i altres entitats revifem la històrica reivindicació veïnal en defensa de la integritat i l'ús públic dels jardins de la Maternitat.

1995: El veïnat s'oposa al pla del Frenopàtic i atura la construcció d'un edifici en zona verda a la Maternitat.

2000-2001: Dues associacions de veïns denuncien obres il·legals al pavelló de la Lactància i a la Casa del Mossèn, edificis protegits als quals es vol afegir un pis i enderrocar-ne una part. L'acció veïnal atura part de les obres i també força la retirada d'un projecte de pla director que preveia construir un nou carrer que dividia els jardins per la meitat i obria al trànsit una zona on hi ha una escola i diversos hospitals.

34. Quatre escoles públiques

Ausiàs March, Ítaca, Les Corts i Barcelona

Les Corts

Ausiàs March, Les Corts, Barcelona, Ítaca... Quatre de les set escoles públiques de primària que hi ha a les Corts van néixer o sobreviure gràcies a la lluita combinada del moviment veïnal i dels moviments de renovació pedagògica. Com en tants altres barris.

1974: L'AV Les Corts denuncia que l'escola Ausiàs March, creada el 1893, no comença el curs pel seu estat ruïnós. S'ubicarà en locals provisionals.

1975-1977: L'AV entrega firmes a l'alcalde Massó i presenta un projecte per a Ausiàs March que, amb un cost de 22 milions de pessetes, inaugura nou centre el 1977. En paral·lel, un grup de mestres i pares funda l'escola cooperativa Ítaca, membre del CEPEC que el 1986 passarà a la xarxa pública.

1978-1982: El veïnat reivindica una escola al solar de Comercial Fiat, que l'alcalde Socias vol enderrocar. L'escola Les Corts neix provisionalment en uns baixos i es pressuposta el seu edifici en 25 milions de pessetes, prèvia despesa de 18 més en enderrocs. Per estalviar, l'AV proposa rehabilitar l'edifici Fiat i sumar-hi altres equipaments; l'Ajuntament ho accepta i l'obra rep el premi FAD de 1982. A tocar de Sants, l'escola Barcelona també naixerà fruit de les demandes veïnals de les Corts.

35. Sol de Baix

Les Corts

“Desde hace 15 años existe un solar en el límite de Sants-Les Corts, el Sol de Baix, junto al cruce del Cinturón de Ronda y la Travessera de las Corts, que ha sido desaprovechado por las sucesivas administraciones municipales. Este solar ha tenido los más diversos usos, desde basurero público hasta mingitorio para perros. Recientemente ésto se simultanea con una improvisada zona deportiva”. Ho denunciaven 28 veïns en una carta a *El País*, l'1 de juliol de 1983, per apremiar l'alcalde Maragall a tenir cura d'una zona verda guanyada anys enrera pels veïns.

1972: El setembre, es crea l'AV Sol de Baix a partir de veïns afectats pel metro als carrers de Can Bruixa i Joan Güell. Volen controlar la urbanització de la zona de confluència entre el Primer Cinturó i l'avinguda Madrid, qualificada per fer habitatges i una zona verda que requereix d'expropiació municipal.

1974: L'AV Sol de Baix participa en les lluites i manifestacions pel Pla Comarcal

1979: Dos anys després de construir-se la majoria d'habitatges del sector, i sota pressió veïnal, a l'octubre l'Ajuntament expropia finalment els 6.400 m² de Sol de Baix per fer-hi una zona verda que encara trigarà anys a urbanitzar-se com a la plaça actual.

36. La 'polideportiva' del Barça

Les Corts

Barcelona té un llarg historial de requalificacions urbanístiques especulatives en espais esportius: els camps del Barça a les Corts, de l'Europa a Gràcia i de l'Espanyol a Sarrià. També té una llarga tradició d'oposició veïnal a aquestes operacions, però coronada només per èxits parcials com el de l'oposició al pla Barça 2000 de Josep Lluís Núñez, recuperat després com a requalificació del Miniestadi per Joan Laporta i l'alcalde Jordi Hereu. Per això és encara avui una pica a Flandes la victòria veïnal dels anys 70 en la piscina *polideportiva* del Barça.

1974: L'AV Les Corts denuncia que al solar de l'antic camp de les Corts -que el constructor Josep Maria Figueras compra per 242 milions de pessetes i on hi especula amb blocs de pisos- es vol privatitzar una piscina en l'espai que queda de zona esportiva sense requalificar. Un editorial al butlletí veïnal (*La polideportiva*), una exposició i un serial literari fan aflorar la protesta, que fa seva el regidor franquista Eduardo Tarragona.

1975: L'Ajuntament cedeix a les pressions veïnals i admet que la piscina adjunta als blocs de l'antic camp de les Corts no sigui d'ús privatiu dels propietaris dels pisos i obri les portes al barri.

37. Centre Cívic de Can Deu

Les Corts

“Can Deu és una bella finca modernista que durant dècades va ser la residència de la família Deu. Al 1986 es va convertir en un centre cívic i va ser la primera casa que es va recuperar com a equipament a les Corts”. Com en massa altres casos d’oblit o desmemòria, això és tot el que diu una web oficial, en aquest cas municipal, sobre la història d’un equipament que si avui existeix és gràcies a la lluita veïnal.

1975: Impugnada per una veïna la construcció de l’Hotel Sarrià, una sentència judicial admet que l’edifici s’ha excedit un 40% en alçada i volum constructiu i obliga els promotors a retallar-ne plantes.

1976-1986: L’AV Les Corts exigeix a l’Ajuntament que compleixi la sentència i, davant de la negativa de l’hotel ja edificat, es negocia una compensació, que es quantifica en 80 milions de pessetes. Amb acord veïnal, l’Ajuntament proposa dedicar 60 d’aquests milions a la compra de la finca de Can Deu, a la plaça de la Concòrdia, que esdevindrà un dels primers centres cívics de Barcelona i punt de referència de l’activitat sociocultural de les Corts. Els 20 milions restants es dediquen a una zona verda al carrer del Pintor Tapiró, a la zona de Sant Ramon.

38. El Castell de l'Oreneta

Sarrià

Barcelona té un dels millors ferrocarrils reduïts a escala i tripulats d'Europa en l'incomparable marc d'un excepcional parc forestal urbà de 17 hectàrees als peus de Sant Pere Màrtir, entre el monestir de Pedralbes i Can Caralleu. És el parc del Castell de l'Oreneta, comprès per dues antigues finques de les famílies Tous i del comte Milà que la Creu Roja havia adquirit per fer-hi un hospital. Si avui és un parc és perquè, durant la transició, el moviment veïnal el va guanyar per a la ciutat.

1976-1977: En les seves al·legacions al Pla Comarcal, l'AV Sarrià demana garantir la qualificació com a zona verda i l'accés públic a les finques del Castell de l'Oreneta, originari de 1910 i enrunat. Mesos després, l'AV insisteix davant de l'Ajuntament de Socias i el delegat d'urbanisme, Joan Anton Solans, fa seva la reivindicació.

1978: L'Ajuntament compra a la Creu Roja les dues finques de Collserola i les obre al públic com a parc. El 1981, afeccionats al modelisme ferroviari hi començaran a instal·lar un circuit de 636 metres. Part del parc es requalificarà per acollir-hi l'escola Costa i Llobera.

2008-2009: L'AV s'oposa a la construcció d'una gossera al llindar del parc, que reivindica protegit pel futur Parc Natural de Collserola.

39. Can Castelló

Sant Gervasi (Sarrià-Sant Gervasi)

Inicialment reivindicada com a ateneu popular, la masia de Can Castelló va acabar sent residència de gent gran i, actualment, també acull un dels últims centres cívics de la ciutat. El que no ha canviat mai és el frondós jardí que l'envolta. Però on ara hi ha arbres i un equipament en un dels pocs masos conservats a Sant Gervasi hi haguessin hagut només pisos si el moviment veïnal no hagués forçat l'Ajuntament a salvar el que el Pla Comarcal va brindar en safata a l'especulació.

1975-1976: Una de les primeres reivindicacions de l'AV Sant Gervasi va ser la de conservar com a parc i ateneu popular els jardins i el mas de Can Castelló, una masia dels anys 30 a la qual la revisió del Pla Comarcal va manllevar la qualificació de zona verda de 1953 per convertir-la en aprofitament privat.

1978: A l'abril, l'Ajuntament informa que ha pactat amb els propietaris la cessió de la masia (per a casal de gent gran i centre cívic) i els jardins (parc públic). A canvi, autoritza una major alçada constructiva en el solar restant. Això indignarà els veïns, que recorreran judicialment l'acord i veuran com, anys després d'aixecar-se els pisos, el 1992 el Tribunal Suprem els dona la raó.

2007: El 10 de novembre s'inaugura el nou centre cívic de Can Castelló.

40. Vil·la Cecília

Sarrià (Sarrià-Sant Gervasi)

El Casal de Sarrià a l'antiga Vil·la Cecília i els jardins que l'envolten són el que són i no pas pisos perquè el moviment veïnal va guanyar dues hectàrees de verd i equipaments a la cessió inicial que, el 1969, la família Olabarría va fer dels jardins de la Vil·la Amèlia a la ciutat. La contrapartida del municipi a la propietat era fer a les bessones vil·les Amèlia i Cecília més pisos dels previstos, però la pressió veïnal va frustrar l'operació.

1974-1976: L'AV Sarrià recorre la modificació del Pla Comarcal que, per pressions de la família Olabarría i Cementos Fradera, transforma en edificable Vil·la Cecília. El veïnat reivindica sumar els seus jardins als de la bessona Vil·la Amèlia i fer equipaments a l'única torre conservada.

1977-1978: El Ministerio de la Vivienda suspèn la llicència constructiva a Vil·la Cecília. Entre accions veïnals, la propietat negocia amb l'AV i l'Ajuntament de cedir a la ciutat 15.000 m² dels jardins, la torre i quatre milions de pessetes per rehabilitar-la com a equipament a canvi d'edificar 29.000 m² de sostre dels 34.000 inicialment previstos als carrers Riu de l'Or i Cardenal Vives i Tutó. Una assemblea veïnal accepta l'acord.

1983: S'inaugura el centre cívic del Casal de Sarrià a la Vil·la Cecília.

41. L'Elèctric i centre cívic Vallvidrera

“Volem local”

Vallvidrera i les Planes (Sarrià-Sant Gervasi)

Sovint oblidats, i sense que el districte de Sarrià-Sant Gervasi tingui en compte les seves peculiaritats de zones semiurbanes enmig del parc de Collserola, els barris de Vallvidrera i les Planes han protagonitzat també llargues lluites per assolir equipaments tan bàsics com locals socials que avui són centres cívics.

1979-1981: Vallvidrera reivindica un local social sobre l'abocament de les terres extretes per Tabasa per fer el primer túnel de Vallvidrera. L'alcalde Narcís Serra autoritza construir-ne un de provisional: el barracó la Llauna, aixecat pels veïns amb 200 crèdits de 10.000 pessetes. Fins al 2000, mentre Vallvidrera segueix reivindicant un local, la Llauna servirà per a festes majors i tot tipus d'actes. En paral·lel, les Planes reivindica per a ús públic l'antic edifici buit de l'Elèctric -un dels primers restaurants amb cuina elèctrica de l'Estat-, que la Corporació Metropolitana de Barcelona havia expropiat a la família March. L'Ajuntament hi accedeix i l'obre com a local social.

1999-2002: L'Ajuntament cedeix a la demanda veïnal i construeix el centre cívic Vallvidrera i la biblioteca Collserola, que s'inauguren el 2002 i després es rebategen, respectivament, en honor dels veïns desapareguts Manuel Vázquez Montalbán i Josep Miracle. El 2002 s'inaugura també el nou centre cívic Elèctric a les Planes.

42. Nucli antic de Sarrià

Més val tard que mai

Sarrià (Sarrià-Sant Gervasi)

Annexionada a Barcelona el 1921, la vila de Sarrià va haver d'esperar fins al 2008 per veure preservar urbanísticament el seu nucli antic, vertebrat pel carrer Major. Una preocupació des que es va crear l'AV, el 1960, i que durant la transició es va posar damunt de la taula amb l'objectiu de defensar la identitat d'un barri-poble de carrers estrets i cases petites.

1977-1979: L'AV Sarrià i tots els partits polítics signen un document demanant la protecció del nucli antic, objecte de les agressions del creixement urbanístic especulatiu i de la manca d'un pla de mobilitat respectuós amb la trama urbana preexistent. Però durant anys l'Ajuntament només considera nucli antic el barri gòtic i desatén els nuclis dels antics pobles agregats: Sarrià, Sant Gervasi, Sant Andreu, les Corts, Gràcia, Horta, Sants, Sant Martí...

2008: Una modificació del PGM conserva el nucli antic de Sarrià, però no pas el seu entorn. La preservació de l'eix del carrer Major només atenua el fet que el pla de vores de la Via Augusta ofegui cases veïnes, que a la Riera de les Monges es permetin pisos d'alt estànding i que grans construccions a l'avinguda J.V Foix tanquin el barri per ponent.

43. Can Brusi

“El jardí dels jardins”

Sant Gervasi (Sarrià-Sant Gervasi)

“El jardí dels jardins”. Així, al pròleg de *Mirall trencat*, recorda Mercè Rodoreda “el parc abandonat del marquès de Can Brusi” on, darrera de casa seva, de petita, l'escriptora veia “arbres centenaris” i escoltava “rossinyols a les nits d'estiu”. Un bucòlic paisatge d'una finca modernista de la família Sagnier -amb casa de 1.000 m2 envoltada de 5.000 m2 de bosc- que entre 1939 i els anys 70 va ocupar la Secció Femenina de la Falange i que fins al segle XXI, per pressió veïnal, no ha esdevingut parc públic.

1997: Després de recollir 6.000 firmes demanant equipaments i l'obertura dels jardins de Can Brusi que la Universitat de Barcelona ocupa amb diverses dependències des dels anys 70, el veïnat de Sant Gervasi surt al carrer per evitar la conversió en apartaments de la casa Sagnier. Pancartes als balcons i una concentració de 500 veïns, el 13 de juny, desemboquen en una assemblea, el 5 de novembre, que celebra un primer acord.

2003: S'inaugura el parc dels jardins de Can Brusi.

2006-2007: La pressió veïnal força un acord entre l'Ajuntament i la UB per fer equipaments a la casa Sagnier. El 20 d'abril del 2007 s'hi inaugura un centre cívic, un casal infantil i punts d'informació per a dones i joves.

44. El ginjoler d'Arimon

“Salvem el ginjoler”

Sant Gervasi (Sarrià-Sant Gervasi)

“Després de passar una temporada invocant la grandesa de les grans operacions urbanes a escala metropolitana, no estaria de més tornar a les petites accions puntuals. I posar el ginjoler com a exemple”. Ho deia l'arquitecte Oriol Bohigas el 2007 quan, com els escriptors Antoni Puigverd i Enrique Vila-Matas, va donar suport a la lluita veïnal que va salvar un arbre bicentenari a Sant Gervasi.

2007: Al maig, una immobiliària enderroca una torre del carrer d'Arimon, cantonada amb Berlinès, per fer-hi un bloc d'habitatges. Dues veïnes descobreixen que el ginjoler del jardí (que no apareix a la llicència d'enderroc) és l'exemplar més gran d'Europa, amb una antiguitat de prop de 200 anys. Endeguen una campanya per salvar-lo i envoltar-lo d'una placeta.

2008: Al juliol, l'Ajuntament ofereix trasplantar l'arbre però el veïnat s'hi nega amb informes que asseguren que moriria. Al setembre, un recital poètic culmina una campanya veïnal d'ampli ressò mediàtic que força l'àrea d'Urbanisme a catalogar el ginjoler en contra del parer del Districte. L'Ajuntament no li fa la placeta però canvia la normativa perquè qualsevol ciutadà pugui proposar la catalogació d'un arbre.

45. La Sedeta

“La Sedeta per al barri”

Camp d'en Grassot (Gràcia)

En una entrevista amb l'AV Sagrada Família abans de plegar de president de la Diputació, Juan Antonio Samaranch va dir que volia deixar “un bon record a la ciutat”. Es referia a La Sedeta, que la Caixa Catalunya que ell presidia va comprar per especular amb pisos i que, a mig enderrocar i per pressió veïnal, va haver de vendre a l'Ajuntament per a equipaments.

1974-1976: Amb la campanya *La Sedeta per al barri*, l'AV Sagrada Família reivindica la fàbrica de Salvador Casacuberta requalificada al Pla Comarcal com a sòl edificable.

1977-1978: Venuda a la Caixa Catalunya que presideix Samaranch, La Sedeta tanca i, a l'abril, comença el seu enderroc per fer-hi 200 pisos. L'AV reacciona amb pintades, manifestacions, firmes i una reivindicativa revetlla de Sant Joan que posen Samaranch contra les cordes: al setembre plega tot negociant la venda de la fàbrica a l'Ajuntament. L'acord, per 150 milions de pessetes, no es concreta fins que el 26 de maig de 1978 l'enderroc d'una xemeneia intensifica la protesta veïnal.

1982-1983: S'inauguren l'escola, l'institut, el centre cívic i la plaça de la restaurada Sedeta.

46. La Violeta

“Salvem la Violeta”

Gràcia

Projectada el 1893 per l'arquitecte Jaume Gustà com a seu de la Sociedad de Fomento Voluntario de la Villa de Gracia, la Violeta és una mena de casino de poble amb bar, billar, futbolí i teatre que ha estat seu de gremis i entitats esportives i culturals del barri. Una plataforma veïnal va ser qui la va salvar de l'especulació.

2004: A l'abril, la junta de la Mútua d'Industrials i Comerciants de Gràcia, propietària de la Violeta, es dissol i ven l'edifici a una immobiliària holandesa. L'AV Vila de Gràcia, l'Ateneu La Torna i el Taller d'Història, entre d'altres, creen la Comissió Salvem la Violeta. Una campanya amb botifarrades, campionats de futbolí, castellers i signatures dóna suport a les 15 entitats que demanen “el manteniment de l'edifici com a espai de vida associativa i cultural”.

2005: Al gener, la immobiliària acorda amb l'Ajuntament cedir la Violeta a canvi d'un solar municipal al carrer Verdi, 100. Més que mai, la Violeta esdevé un espai obert.

2009: L'Ajuntament fa un concurs per reformar la Violeta que obre les portes del seu enderroc, mantenint-ne només la façana. El veïnat es torna a mobilitzar fins que el projecte guanyador en manté els espais significatius.

47. L'Artesà de Gràcia

“L'Artesà, ateneu per al barri”

Gràcia

Consolidat des dels anys 90 com a referent en la música d'arrel tradicional, el Centre Artesà Tradicionàrius (CAT) és l'hereu de l'Artesà reivindicat als 70 com a ateneu pel moviment veïnal i cogestionat als 80 per entitats del barri com a centre cívic.

1976: L'AV Vila de Gràcia endega la campanya de reivindicació com a ateneu de l'Artesà, antiga seu de La Fraternidad i El Artesano confiscada per la Falange el 1939 i posteriorment gairebé abandonada.

1978: L'AV endureix la campanya en favor de l'ateneu per evitar la instal·lació d'un bingo on ja hi havia la discoteca 4-6-4.

1979-1981: D'acord amb els programes de tots els partits a les primeres eleccions municipals democràtiques, i pressionat per una tancada veïnal, l'Ajuntament inicia gestions i acaba adquirint l'Artesà.

1985: Després de quatre anys d'obres, s'inaugura el centre cívic l'Artesà de Gràcia, de cogestió veïnal.

1993: Esllanguida la vida del centre cívic, i amb l'oposició inicial de l'AV Vila de Gràcia -que hi aprecia privatització d'un equipament nascut com a ateneu popular-, l'associació cultural TRAM assumeix la gestió del nou Centre Artesà Tradicionàrius.

48. Escoles OSI i Comas i Solà

Gràcia

El moviment ciutadà, que durant la transició va lluitar a fons per l'escola pública, va aixecar de nou aquesta bandera als anys 90 per reclamar llars d'infants i suport a l'ensenyament públic arreu i per defensar de l'especulació centres com les escoles Comas i Solà i OSI de Gràcia.

1996: L'Ajuntament vol vendre a la immobiliària Tàmesis l'edifici del carrer de Saragossa que l'astrònom Comas i Solà va llegar com a equipament i que acull el parvulari de l'escola municipal Reina Violant. La idea és treure diners per remodelar tota l'escola, però l'AMPA i varies associacions s'hi oposen amb manifestacions. La FAVB proposa catalogar l'edifici. L'Ajuntament ho rebutja però renuncia a vendre'l i hi manté el parvulari.

1998: La plataforma Recuperem les places de Gràcia demana en assemblea expropiar l'escola OSI, tancada cinc anys abans al carrer Gran de Gràcia, per dotar de jardí i pista esportiva l'escola Reina Violant i aquell sector del barri. Com les escoles Jujol i Reina Violant, serà lloc d'assaig dels Castellans de Gràcia.

2007: Comprat per l'Ajuntament i catalogat l'edifici del baró de La Barre que havia estat asil al segle XIX i escola des de 1920, al solar de l'OSI s'inaugura l'escola bressol Sant Medir. També s'hi ubica un casal de joves.

49. Parc de la Creueta del Coll

Coll-Vallcarca (Gràcia)

Més de 50 tones de formigó suspeses sobre un llac per quatre cables d'acer són *l'Elogi de l'aigua* de l'escultor Eduardo Chillida que corona avui el parc de la Creueta del Coll, lloc de trobada i lleure per al barri amb una gran piscina pública a l'aire lliure. Fa 40 anys allò era només una pedrera als peus d'un turó en un barri degradat on s'hi volia construir il·legalment un aparcament. Els veïns ho van impedir.

1975: L'AV del Coll denuncia que, diàriament, 150 camions treuen pedres i porten terra a la pedrera de la Creueta per fer-hi un aparcament. La denúncia veïnal atura unes obres mancades de llicència. En el context de la lluita contra el Pla Comarcal, i després d'una enquesta a 1.200 famílies del barri, l'AV recull el sentir del 98% dels veïns i reivindica un parc a la pedrera.

1976: Un Pla Popular de l'AV recull la demanda de parc al costat de reivindicacions d'ambulatoris, escoles, instal·lacions esportives, transport públic i un mercat.

1977-1979: L'Ajuntament expropia les més de 3 hectàrees de la zona per fer-hi el parc.

1987: S'inaugura el parc de la Creueta del Coll segons un projecte de l'equip d'arquitectes Martorell, Bohigas y Mackay. A part de l'estany-piscina i l'escultura de Chillida, inclou una gran plaça de 6.000 metres quadrats amb jocs infantils.

50. La plaça de la Virreina

“Salvem els arbres de la Virreina”

Gràcia (Gràcia)

En només sis mesos, la reacció ciutadana davant d'un projecte de pàrking municipal que sentenciava els arbres centenaris de la plaça de la Virreina va aconseguir vèncer l'amenaça sobre aquest espai singular de Gràcia. De pas, va posar en evidència que el despotisme municipal massa sovint imperant té el seu taló d'aquiles en època electoral.

1995 (abril): L'últim ple de l'Ajuntament abans de les eleccions municipals aprova fer un pàrking soterrat a la plaça de la Virreina sense el coneixement dels veïns ni els preceptius informes del Districte de Gràcia i de Parcs i Jardins. L'AV i comerciants de la plaça decideixen en assemblea oposar-s'hi amb tot tipus d'accions en plena campanya electoral: apel·lació a polítics i a la premsa, pancartes, recollida de 7.000 firmes, manifestacions, una cadena humana...

1995 (maig): Parcs i Jardins dictamina en un informe sobre el projecte de pàrking que “el risc és elevat”, en referència a la supervivència o no dels arbres centenaris.

1995 (setembre): Després de que a finals de juny la comissió municipal d'aparcaments deixés sense efecte la tramitació del projecte, el ple de l'Ajuntament el retira definitivament.

51. Clínica Quirón

Gràcia i Sarrià-Sant Gervasi

Amb el seu expedient perdut al Tribunal Suprem, el cas de la requalificació urbanística de l'Ajuntament a la Clínica Quirón invalidada, a instància veïnal, pel Tribunal Superior de Justícia de Catalunya evidencia que, com a la Barcelona de Porcioles, a la ciutat democràtica del segle XXI també cal vèncer llaços entre especulació i política.

2002: Prèvia retirada de l'operació de Núñez i Navarro, l'Ajuntament i la Quirón acorden modificar el PGM i permutar un solar municipal de la plaça Alfons Comín per fer la nova seu de la clínica a canvi de requalificar com a residencial el solar de la vella. La plusvalua per la Quirón és de 12,5 milions d'euros.

2003: Les AAVV de Gràcia, Penitents-Taxonera, Gràcia Nord-Vallcarca i Passatge Isabel al·leguen contra el projecte però l'Ajuntament l'aprova.

2004: Assessorat per la Càtedra d'Arquitectura Legal de la UPC, el moviment veïnal presenta un recurs davant del TSJC. Amb tot, el 2006 l'Ajuntament autoritza, entre protestes veïnals, la construcció de pisos a l'antiga clínica.

2007: El TSJC anul·la la requalificació i les AAVV exigeixen aturar les obres.

2008: L'Ajuntament i la Quirón recorren al Tribunal Suprem, que un any després defuig pronunciar-se al·legant haver perdut l'expedient del cas.

52. Plaça Lesseps

“Salvem la plaça Lesseps, ni pas elevat ni Via O!”

Gràcia

Polèmica encara ara, perquè la seva última reforma no ha convençut tot el veïnat després d'un procés participatiu, la plaça Lesseps existeix perquè el moviment veïnal va aturar als anys 70, en una gran batalla ciutadana, el projecte de la Via O.

1972-1973: Amics de la Ciutat i l'AV Plaça Lesseps (després Vila de Gràcia) s'oposen a fer un pas elevat en l'encreuament del primer cinturó i la projectada Via O, autopista que sortia d'un túnel del Tibidabo i esventrava 8.000 habitatges, 2.000 locals i 25.000 veïns de Gràcia. Una exposició al Col·legi d'Aparelladors i 14.000 firmes tanquen la campanya “Salvem la plaça Lesseps, pas elevat, no!”.

1974-1976: L'alcalde Massó renuncia al pas elevat i avala un soterrament parcial que desgracia la plaça però que el veïnat accepta sempre i quan no es faci la Via O que s'inclou al Pla Comarcal. Actes i assemblees, 10.000 firmes, un recurs del Col·legi d'Arquitectes, la *revolta dels llençols* de l'abril de 1976 (2.000 pancartes als balcons), una manifestació de 1.500 veïns (12 de maig) i una gran assemblea als Lluïsos de Gràcia (21 de juny) congelen la Via O. Formalment, no desapareixerà del planejament fins al 1985.

53. El parc de les Aigües

“Volem el parc”

Guinardó (Horta-Guinardó)

“*Estamos hasta los folios de soportar monopolios*”, deia una pancarta que, en plena transició, reivindicava que la finca de la Societat General d’Aigües (avui Agbar) al Guinardó esdevingués un parc públic. Quatre anys de lluita veïnal conjunta amb la campanya *Salvem el Guinardó*, contra el Pla Comarcal, van aconseguir les 1,95 hectàrees d’un parc amb arbres singulars i una casa d’estil arabesc que avui és la seu del Districte d’Horta-Guinardó.

1974-1976: Davant l’ambigüitat del Pla Comarcal, que destina a “equipaments i dotacions” la finca d’Agbar al Guinardó, el veïnat reivindica que s’obri com a parc. El 28 de febrer de 1975 s’hi compromet l’alcalde Massó, però el 6 d’abril les autoritats prohibeixen un concurs de dibuix infantil sobre el parc. El barri s’omple de pancartes.

1977: El veïnat recull 7.000 firmes per obrir el batejat com a Parc de les Aigües. El 22 d’octubre, una marxa de cotxes davant la seu d’Agbar acaba per forçar la companyia i l’Ajuntament a fer una permuta de terrenys i la finca del Guinardó esdevé municipal.

1978: El 7 de maig, una gran festa celebra el triomf veïnal. La revista *Guinardó* de l’AV Joan Maragall titula en portada: “Hem obert el parc”.

54. Martí Codolar

“Salvem Martí Codolar per a Barcelona”

Vall d'Hebron, Taxonera, Montbau, Sant Genís, Carmel, la Clota, Horta (Horta-Guinardó)

Que l'1 d'octubre de 1978 els senadors Josep Benet i Paco Candel es mullessin amb els veïns de la Vall d'Hebron i Horta que es manifestaven pels terrenys de Martí Codolar prova el poder de convocatòria del moviment veïnal durant la transició. La seva força es pot mesurar en els 943 milions de pessetes que l'Ajuntament va pagar al constructor Josep Maria Figueras per satisfer la demanda veïnal.

1976-1978: Les AAVV Montbau, Penitents, Carmel, Sant Genís dels Agudells, Horta i Vallcarca creen la Coordinadora Martí Codolar per aturar, demanant zones verdes i equipaments esportius, l'especulació que el Pla Comarcal permet al constructor Josep Maria Figueras: planifica 7.500 pisos en uns terrenys propietat seva i dels salesians però les protestes veïnals aturen l'operació quan ja n'havia aixecat 1.152.

1979: El 19 d'abril, les AAVV es reuneixen amb l'alcalde Narcís Serra i li plantegen la reivindicació.

1983: A l'abril, l'Ajuntament compra a Figueras, per 943 milions de pessetes, 37 hectàrees de Martí Codolar. Hi conserva el seminari salesià i hi fa un parc urbà i instal·lacions esportives. Després hi aixecarà mig miler de pisos i un hotel olímpic.

55. De cinturó a ronda del Guinardó

Guinardó (Horta-Guinardó)

Dibuixat el 1906 per l'urbanista Léon Jaussely, el Primer Cinturó es va començar a construir sis dècades després, al final del mandat de l'alcalde Porcioles, entre irregularitats urbanístiques i protestes veïnals. Al Guinardó, el viaducte que unia l'àrea de l'Hospital de Sant Pau amb la plaça Lesseps es va aixecar ja sota la reivindicació del seu enderrocament, finalment aconseguit del tot el 2009.

1970-1976: El Primer Cinturó es construeix al Guinardó entre impugnacions veïnals per l'impacte (afecta 500 habitatges) i les plusvàlues de terrenys. Els inicials 30 metres d'amplada del viaducte es converteixen en 50. El 1975, el Tribunal Suprem declara il·legal un projecte que, ja en construcció, legalitza el Pla Comarcal de 1976.

1978: L'Ajuntament assumeix la reivindicació de la Coordinadora d'Entitats del Guinardó per no continuar l'obra entre l'Hospital de Sant Pau i el passeig Maragall.

1983-1985: El moviment veïnal recull 8.000 firmes exigint l'enderrocament del viaducte. A la primavera de 1985 s'enderroca un dels dos vials de la rebatejada com a ronda del Guinardó.

2009: El 29 de març, comencen les obres d'enderrocament del viaducte a la plaça Alfons X.

56. Can Fargas

“Salvem Can Fargas”

Font d'en Fargues (Horta-Guinardó)

El 1997 l'Ajuntament va deixar passar el dret de compra sobre Can Fargas, masia del segle XIII que inclou una torre de defensa del segle XI i un jardí romàntic. La va comprar una immobiliària per poc més d'un milió d'euros. Una dècada de lluita veïnal va obligar l'Ajuntament a recuperar Can Fargas per cinc milions.

1999-2000: L'AV Font d'en Fargues revela que el 1997 l'advocat que controla l'herència del matrimoni Rosselló -que volia cedir a la ciutat la seva masia del passeig Maragall- havia venut Can Fargas, per 190 milions de pessetes, a la immobiliària Unicompta. També descobreix que, per negligència, l'Ajuntament no va exercir el dret de compra preferent. Es crea la Plataforma Salvem Can Fargas per aturar-hi un geriàtric privat, un pàrquing i un restaurant camuflat com a escola d'hosteleria.

2003: Entre protestes veïnals, la regidora Imma Moraleda al·lega la defensa de la propietat privada en favor d'Unicompta.

2006: El 4 de juliol, pressionada pel veïnat, la regidora Elsa Blasco anuncia que l'inici de l'expropiació de Can Fargas.

2009: El 3 de febrer, l'alcalde Hereu i la plataforma veïnal entren a Can Fargas, que l'Ajuntament compra per cinc milions d'euros per fer-hi una escola de música i obrir-ne el jardí.

2014: Can Fargas encara espera poder ser oberta al públic.

57. Can Mariner i Matas i Ramis

Horta (Horta-Guinardó)

Tant la biblioteca de Can Mariner com el centre cívic Matas i Ramis són exemples d'edificis patrimonials catalogats i convertits en equipaments de barri gràcies a l'acció reivindicativa del moviment veïnal d'Horta.

1971: El moviment veïnal d'Horta reivindica per a ús cultural les dues cases amb una sola façana modernista del carrer de Feliu i Codina construïdes el 1912 per la família Matas i Ramis i llegades a l'Ajuntament en morir els dos fills hereus.

1975: Una cinquantena d'entitats recullen 2.000 firmes i insisteixen en l'ús públic de l'edifici Matas i Ramis.

1986-2001: El 1986, s'inaugura un centre de barri en una de les dues cases. Sis anys després, l'equipament s'amplia amb l'altra casa i es converteix en el centre cívic Matas i Ramis, que es reforma de nou el 2001. En paral·lel, l'AV Horta, entitats i historiadors reivindiquen la conservació de Can Mariner per al barri, atès que als anys 90 la família Blanchart ven a una immobiliària aquesta masia del segle XI en ple centre d'Horta per dividir-la en nou apartaments.

2008: El 3 de febrer, s'inaugura la biblioteca municipal de Can Mariner, recuperada per al barri gràcies a la pressió veïnal.

58. Patronat Ribas i Tramuntana

Horta, Vall d'Hebron i Carmel (Horta-Guinardó)

En dos barris d'un mateix districte, els actuals instituts de la Vall d'Hebron i Ferran Tallada són fruit d'emblemàtiques lluites veïnals que han perdut els noms que les identificaven: el Patronat Ribas i l'escola Tramuntana.

1971: El Patronat Ribas decideix tancar el seu orfenat d'Horta i vendre per 170 milions de pessetes l'edifici noucentista d'Enric Sagnier i els seus jardins, requalificats com a edificables. El moviment veïnal endega una llarga campanya per conservar-lo.

1975: Pressionat també pel Col·legi d'Arquitectes, l'Ajuntament compra el Patronat Ribas per 118 milions de pessetes. Hi ubicarà els instituts Patronat Ribas i Carles Riba, fusionats el 2002 en l'IES Vall d'Hebron. El març d'aquell 1975 esclata també la lluita de l'activa escola Tramuntana, fundada el 1968 en una torre del Carmel i que demana a l'Ajuntament unes noves instal·lacions i integrar-se a la xarxa pública. A l'abril, 300 mestres, pares, mares i veïns es manifesten i, el 8 de maig, es tanquen a l'escola. Entre policies, en surten el dia 10 amb el compromís municipal de fer una nova escola pública. La nova Tramuntana s'obrirà al carrer de la Gran Vista i, des del 1991, passarà a ser l'institut Ferran Tallada.

59. La Clota

La Clota (Horta-Guinardó)

Segons el prolífic historiador local Desideri Díez, la Clota “conserva aquell regust d’espai que conserva aquell aire de natura rica en aigua”. I en bona part és gràcies al moviment veïnal que les populars torres i masies amb pous i horts que s’estenen a l’esplanada de la desapareguda Can Tarrida, un dels nuclis antics amb més història d’Horta, conservin la seva identitat malgrat els perills de l’especulació i la veïna urbanització del carrer de Lisboa.

2006: L’Ajuntament presenta un pla de millora de la Clota que l’AV debat en reunions i assemblees. L’associació posa l’èmfasi en defensar l’avinguda Marquès de Castellbell, una arteria clau al nucli antic del petit barri.

2007: Al juny i al setembre, i amb el suport de pancartes, l’AV La Clota presenta al·legacions al pla municipal.

2008: L’Ajuntament rectifica el pla d’acord amb les peticions veïnals i accedeix a conservar sencer el nucli antic de la Clota.

60. Plaça de la Vall d'Hebron

“Plaça i passeig per al barri”

La Taxonera (Horta-Guinardó)

“Què passaria si a Gràcia volguessin edificar a la plaça del Diamant?”. Això explicaven els veïns de la Taxonera als periodistes perquè entenguessin com se sentien arran de la decisió municipal d'edificar a la plaça de la Vall d'Hebron, sense urbanitzar però que el barri havia fet seva. Tant, que se la va quedar després de mesos de lluita.

1993: Al juny, l'Ajuntament decideix edificar pisos socials als 2.500 m² de sòl sobrant de propietat municipal de resultes de les expropiacions per fer la ronda de Dalt, entre el passeig de la Vall d'Hebron i els carrers de Mendoza, Arenys i Iriarte. El veïnat crea la Coordinadora d'Amics de la plaça de la Vall d'Hebron per defensar, sense renunciar als pisos socials, un espai sense urbanitzar que el barri havia fet seu i que el PERI de la Taxonera qualificava com a zona verda.

1994: Manifestacions i talls de trànsit, 2.000 signatures, plantada d'arbres i festes a la plaça donen el seu fruit i, el 19 de gener, la Generalitat rebutja la requalificació de l'Ajuntament. El 15 de maig, una festa celebra la victòria veïnal i els membres de la coordinadora entren a la junta de l'AV Penitents-Taxonera.

1997: S'inaugura la plaça de la Vall d'Hebron.

61. La Casa Groga

“Todo esto cabe en la Casa Amarilla”

Sant Genís dels Agudells (Horta-Guinardó)

El centre cívic Casa Groga s'aixeca sobre l'antiga Can Gresa, una de les masies que hi havia al voltant de l'església parroquial de Sant Genís dels Agudells. Cedida des del 1930 a l'Hospital de Sant Pau, la popularment coneguda com a Casa Groga pel seu color és avui un nou equipament de barri gràcies a la reivindicació veïnal.

1973-1976: Amb el precedent d'una Asociación de Cabezas de Familia presidida per un constructor i amb un capellà de secretari, la nova AV Sant Genís dels Agudells neix reivindicant la urbanització d'un barri que en pocs anys tindrà 35.000 habitants. Demana recuperar com a equipaments la Casa Groga i les dues hectàrees de l'entorn.

1977-1978: L'AV endega una campanya reivindicant un local social. *“Vecino, tu barrio necesita: biblioteca, parque infantil... Todo esto cabe en la casa Amarilla”*, resen cartells de l'Equip Butifarra. L'alcalde Socías compra la masia i els terrenys del voltant per 50 milions de pessetes.

1987-1991: L'AV exigeix restaurar la masia i arranjar-ne l'entorn però el mal estat de conservació de l'edifici convenç el veïnat d'acceptar-ne l'enderrocament a canvi de la construcció del nou centre cívic Casa Groga.

62. Parcs de l'Amistat i la Unitat

“Por y para los vecinos”

Horta (Horta-Guinardó)

Amistat i Unitat són els noms de dues zones verdes reivindicades i guanyades pel barri d'Horta que diuen molt del moment en què es va iniciar la lluita, durant la transició, i del mateix esperit del moviment veïnal.

1975-1977: El veïnat d'Horta reivindica en assemblees *in situ* la neteja d'un solar entre els carrers de Lloret i Coïmbra, que exigeix que l'Ajuntament adquireixi per fer-hi el parc que el barri bateja amb el nom d'Amistat. El moviment veïnal també reivindica com a zona verda els terrenys d'una antiga torrentera i de la desapareguda masia de Can Sitjar entre els carrers d'Eduard Toda, Canigó, Lloret i passeig Valldaura.

1978: Arranjat pels propis veïns, el parc de l'Amistat s'estrena quan el solar és encara propietat privada. Els senadors constituents Josep Benet i Paco Candel donen suport a la inauguració popular, que es concreta amb un cartell que resa: *“Parque del Amistad. 1978. Por y para los vecinos”*. Davant dels fets consumats, l'Ajuntament acabarà adquirint els terrenys.

1989: Després que l'Ajuntament adquirís per 123 milions de pessetes els terrenys de la desapareguda Can Sitjar, l'alcalde Maragall hi inaugura el parc de la Unitat.

63. Masia de Torre Llobeta

De palau medieval a centre cívic

Vilapicina i Torre Llobeta (Nou Barris)

Palauet gòtic senyorial de finals del segle XV usat com a masia fins ben entrat el segle XX, el mas de Torre Llobeta és un punt d'identitat per un barri nascut entre els antics municipis de Sant Andreu i Horta. Adquirida per l'Ajuntament de la República per fer-hi una escola o un hospital, després de 1939 la masia va quedar abandonada enmig d'una finca on, als anys 50, el Patronat Municipal de l'Habitatge va aixecar el polígon de Torre Llobeta. Els seus veïns són els qui van salvar el mas per al barri.

1964: Un incendi atia la polèmica veïnal i municipal sobre l'oportunitat de restaurar o enderrocar l'abandonada masia de Torre Llobeta.

1975-1980: Assumida per l'Ajuntament la idea de la restauració, l'AV Torre Llobeta, creada el 1965, fa de la recuperació de la masia el seu objectiu prioritari. Reticents al projecte de centre cívic, els veïns hi reivindiquen un equipament més lligat al barri. Amb aquest objectiu s'arribarà a ocupar l'edifici, acció que va acabar amb un violent desallotjament per part de la Guàrdia Urbana.

1983: Després d'una acurada restauració, s'inaugura el centre cívic municipal de Torre Llobeta.

64. Les places de Nou Barris

“Del descampat a la galeria d’art”

Porta, Prosperitat i Verdum (Nou Barris)

La política d’atenció als barris que els primers ajuntaments democràtics van qualificar de monumentalització de la perifèria la va titular gràficament la periodista Maria Favà: “Del descampat a la galeria d’art”, deia un reportatge sobre la instal·lació d’escultures en places reivindicades i guanyades a l’especulació pels veïns de Nou Barris.

1977-1979: Els veïns de Porta reivindiquen amb manifestacions (bolcant, fins i tot, cotxes) un solar de 14.000 m² com a zona verda. Forcen que l’Ajuntament de la transició el compri i comenci les obres de la plaça Sòller.

1983: El 17 d’abril, s’inaugura la plaça Sòller, aleshores la més gran de Barcelona, amb l’escultura de Xavier Corberó *Mediterrània*.

1986: La llarga lluita per l’eradicació de les barraques del pla de Santa Engràcia deixa com a fruit la plaça Àngel Pestaña, que acull un casal de barri autogestionat i fa de plaça major de Prosperitat. Inclou l’escultura *Font mutant*, d’Enric Pladevall.

1990: Després d’anys de reivindicació, s’inaugura a Verdum la plaça Francesc Layret, amb l’escultura *Escullera*, de Jaume Plensa, i davant de l’obra *Homenatge a l’emigrant*, de Sergi Aguilar.

65. De la Guineueta Vella a Canyelles

El desè barri de Nou Barris

Canyelles (Nou Barris)

La Guineueta Vella era un nucli format per unes 250 *corees* o casetes de planta baixa sense serveis tan bàsics com el clavegueram que el 1972 es va enfrontar a l'expropiació per les obres del Segon Cinturó. Va ser l'inici de la lluita per un barri nou: Canyelles.

1972: Al febrer, 32 famílies de la Guineueta Vella protesten per les obres del Segon Cinturó, que aturaran tres cops. A l'octubre, en saber que l'Ajuntament vol resoldre el barraquisme fent un nou barri a la Guineueta Vella, els veïns hi exigeixen un pis nou amb un lloguer que no superi el 10% del salari.

1973-1976: Amb la promesa de tenir un pis al nou barri de Canyelles, els veïns i l'AV Nou Barris reivindiquen i assoleixen cert control de la construcció a partir d'assemblees i comissions de treball assessorades pels col·legis professionals d'arquitectes i aparelladors. Davant dels retards, el gener de 1976 els veïns ocupen el Patronat Municipal de l'Habitatge.

1978: S'inauguren els 2.937 pisos del nou barri de Canyelles, que seguirà reivindicant equipaments: un mercat, un parc, l'escola Tomàs Moro i el metro.

2009: Deteriorats per carbonatosis els 65 blocs del barri, Canyelles torna a la lluita per reformar les seves façanes.

66. La cobertura de la ronda de Dalt

En lluita contra el segon cinturó

Nou Barris

“No podem marxar com hem arribat”, va dir el tinent d'alcalde Jordi Borja en veure com més de 100 entitats de Nou Barris reclamaven en audiència pública, el 1987, la cobertura del segon cinturó. Va ser el punt d'inflexió d'una lluita de quatre dècades.

1973: Dragados atura les obres del segon cinturó, iniciades el 1970 amb l'oposició frontal de l'AV Nou Barris.

1974-1978: Es reprenen les obres i els veïns modifiquen en assemblea la seva posició: exigeixen soterrar la via perquè no separi barris i redueixi l'impacte mediambiental. L'Ajuntament accepta deprimir el cinturó però el Ministeri d'Obres Públiques atura durant una dècada una obra a la que els veïns responen amb noves protestes.

1987: La nominació olímpica reimpulsa l'obra i una audiència pública amb més de 100 entitats n'exigeix la cobertura. L'Ajuntament cedeix i accepta cobrir un 60% del cinturó a Nou Barris. En paral·lel, els veïns de Poblenou forcen al soterrament parcial del cinturó litoral.

1990: El 22 de desembre, s'inaugura la ronda de Dalt entre protestes veïnals per la falta de pantalles acústiques.

2008: S'instal·len pantalles acústiques i es cobreix un nou tram de la ronda a Canyelles.

67. Les cotxeres de Borbó

“Les cotxeres, per al barri”

Torre Llobeta (Nou Barris)

Més de 20 anys va costar canviar per equipaments les molestes cotxeres d'autobusos de l'avinguda Borbó, que tenien l'origen en els tallers de tramvies d'Horta, construïts el 1883 i ampliat el 1951 en una zona aleshores menys poblada.

1982: Molestos pel fum i els sorolls d'unes cotxeres que els autobusos municipals van heretar dels tramvies el 1971, els veïns de Torre Llobeta es mobilitzen per exigir-ne el tancament. L'AV demana equipaments als 22.000 m² de les cotxeres Borbó.

1987: Davant la falta de resposta, els veïns convoquen manifestacions dos cops per setmana i, el 4 d'abril, porten la protesta a la plaça de Sant Jaume.

1991: L'Ajuntament es compromet a tancar les cotxeres però, entre protestes veïnals, no farà efectiva la decisió fins el desembre de 2003.

2005-2009: Després de dos anys de negociacions entre administracions i veïns, el 2 de desembre es fa públic l'acord sobre els equipaments a fer al solar de les cotxeres: a més de la idea d'instal·lar-hi la Conselleria d'Acció Social, que no es farà, el 2009 estaven en marxa les obres d'un complex sanitari, una biblioteca, un casal d'avis, un poliesportiu, un aparcament i un taller ocupacional.

2013: La majoria d'equipaments estan en funcionament.

68. Parc esportiu de Can Dragó

“Renfe-Meridiana, pels barris”

Prosperitat (Nou Barris) i Sant Andreu

On hi ha el parc esportiu de Can Dragó, l’Heron City i un Corte Inglés, el 1969 un concurs no oficial va idear-hi un parc, un hospital i una escola. Era la proposta veïnal per les 32 hectàrees que, a la sortida de la Meridiana, deixaven Renfe i la finca agrícola de Can Dragó. Una lluita parcialment exitosa que no va evitar l’especulació.

1969: Un parc de l’arquitecte Jaume Sanmartí i l’economista Eugeni Giral guanya el concurs veïnal d’idees per Renfe-Meridiana. Les AAVV de Nou Barris i Sant Andreu faran seu el projecte.

1976-1977: El veïnat reivindica 12 hectàrees de Renfe-Meridiana i força l’alcalde Socias a comprar-les “per a equipaments i habitatges socials”.

1979: Entre protestes, l’Ajuntament canvia d’idea i projecta una parc esportiu i l’avinguda Río de Janeiro com a via ràpida per descongestionar la Meridiana.

1982-1984: L’AV Prosperitat, que fa un partit-protesta a la Meridiana coincidint amb el Mundial’82, força la humanització de Río de Janeiro.

1990-1992: Obre el parc esportiu de Can Dragó. Veïns i comerciants s’oposen a annexar-hi un centre comercial però l’Ajuntament ven sòl públic per fer l’Heron City, oficines i un Corte Inglés.

69. Ateneu Popular de Nou Barris

“Planta asfàltica, no; ateneu, sí”

Verdum, Roquetes i Trinitat Nova (Nou Barris)

“Hace 30 años, dos centenares de vecinos de Barcelona se rebelaron contra su destino y desmantelaron una fábrica que envenenaba su barrio. Sobre ella construyeron un ateneo popular. Después vendría la escuela de circo, la integración de los nuevos inmigrantes y el trabajo social. Éste es su presente”. Així va subtitular Manuel Rivas, el 2007, el reportatge *El prodigio de Nou Barris* a *El País Semanal*.

1976: En zona forestal però al costat de Trinitat Nova, l'Ajuntament instal·la una planta asfàltica pel Segon Cinturó. Assessorada pel Col·legi d'Enginyers Tècnics, l'AV de Nou Barris s'hi oposa: els veïns no volen fums nocius. El delegat d'obres públiques promet traslladar la planta però, el 29 de desembre, l'alcalde Socias se'n desdiu.

1977: El 9 de gener, un miler de veïns decideix desmuntar la planta: enderroquen dues xemeneies i inutilitzen la xarxa elèctrica i els motors. 10 milions de pessetes en destrosses forcen l'Ajuntament a desmantellar el que ja es reivindica com a ateneu popular.

1978: La segona festa per l'ateneu consolida una coordinadora d'on sorgiran grups de diables, animació, teatre, cinema i circ.

1994: Després de 17 anys de lluita, s'inaugura l'Ateneu Popular, autogestionat i referència europea en circ.

70. Can Masdeu

Per la defensa de Collserola

Nou Barris

Propietat de la Molt Il·lustre Administració de l'Hospital de Sant Pau (Generalitat, Ajuntament i Arquebisbat de Barcelona), Can Masdeu és una masia ubicada a la vall homònima que havia estat leproseria. Abandonada des de feia dècades, l'acció conjunta dels moviments ecologista i okupa, recolzats pel veïnal, la va rescatar de l'oblit als anys 90 per salvar-la de l'especulació i en defensa de la biodiversitat i l'ecosistema de la Collserola pobra.

1997: Durant el 25 aniversari del moviment veïnal a Nou Barris, les associacions de veïns inclouen la masia de Can Masdeu com element patrimonial del districte a defensar.

1998: Generalitat i Ajuntament proposen fer una presó a la vall de Can Masdeu. La reacció ecologista i veïnal força la retirada del projecte.

2001: El moviment veïnal denuncia el projecte de construcció d'una residència mèdica de luxe a Can Masdeu. Joves okupes entren a la masia amb suport de les associacions de veïns. Al maig, els joves resisteixen diversos dies un intent de desallotjament penjats de la façana del mas. L'okupació de Can Masdeu es consolida i, fins al 2009, genera activitats d'educació mediambiental, autogestió, conservació patrimonial i uns horts comunitaris molt populars a Nou Barris.

71. Centre de planning Torre Llobeta

“Cap embaràs no desitjat”

Vilapicina i Torre Llobeta (Nou Barris)

En la seva tesina sobre feminisme veïnal, l'antropòloga Eva Fernández lamenta que “quan es parla dels centres de planning o de la lluita pel dret a l'avortament (eixos importants en el treball de les Vocalies de Dones), queden desdibuixats dins d'una menció global i s'atribueix als ajuntaments la iniciativa en la creació dels centres de planning”. També lamenta que la pròpia historiografia veïnal recordi Torre Llobeta per la masia guanyada com a centre cívic i no per ser el barri que va acollir el primer centre de planning de l'Estat.

1976-1978: Les Vocalies de Dones de les AAVV discuteixen amb l'Ajuntament de la transició la necessitat de centres públics de planificació familiar. Acorden iniciar una experiència pilot.

1979: Amb el precedent d'un local del grup DAIA que informava sobre anticoncepció i avortament al carrer de Còrsega, al març obre a Torre Llobeta el primer centre de planning de tot l'Estat. D'accés gratuït als baixos del passeig de Maragall, 242, els primers cinc mesos va atendre 1.500 visites.

1980-1991: Nous centres consoliden l'experiència, però el model d'atenció feminista dissenyat es perd en el procés de professionalització. El 1991 els centres de planning passen a ser gestionats per l'Institut Català de la Salut.

72. Gestió equipaments a Nou Barris

Nou Barris

Si aconseguir que es rehabilitin o construeixin equipaments costa anys de lluita, convèncer que es confiï la seva gestió al teixit associatiu costa encara més. Però des que, a finals dels anys 80, el moviment veïnal va fer seva la demanda de gestionar alguns dels equipaments que històricament només reivindicava, han estat diversos els districtes on coordinadores o entitats veïnals de segon grau han assumit tasques de gestió sociocultural. Nou Barris n'ofereix exemples a Prosperitat, Guineueta, Turó de la Peira, Roquetes i Can Peguera.

1986: L'AV Prosperitat inaugura el casal de barri de la plaça Àngel Pestaña, que gestiona directament i ha convertit en un punt de referència a la ciutat.

1990-1999: Les AAVV Guineueta i Turó de la Peira inicien campanyes per salvar les masies de Ca n'Ensenya i Can Basté. Un cop rehabilitades i assegurat el patrimoni, la seva gestió és assumida per entitats socioculturals dels barris respectius.

2006-2007: Les AAVV Roquetes i Can Peguera aconsegueixen recuperar per a ús col·lectius dues antigues escoles, que donen lloc als casals de barri autogestionats Ton i Guida i La Cosa Nostra.

73. Viviendas del Gobernador

La remodelació de les ‘casitas de papel’

Verdum (Nou Barris)

El 1953, la doble moral d'un Congrés Eucarístic a qui el franquisme va voler amagar el barraquisme de la Diagonal va donar llum a un projecte urbanístic inspirat en el penal de Burgos: les 906 Viviendas del Gobernador. Els habitatges, de poc més de 20 m² i coneguts al barri de Verdum com les *casitas de papel*, van ser venuts a partir de 1966, per 25.000 pessetes, pel Patronat Municipal de l'Habitatge. La dècada següent començaria la llarga lluita fins a la seva remodelació total.

1976: El Pla Comarcal qualifica les Viviendas del Gobernador com a zona de remodelació pública i desencadena les primeres manifestacions de l'AV Nou Barris.

1990: Forçats per la lluita de l'AV Verdum, el Ministeri d'Obres Públiques, la Generalitat i l'Ajuntament signen un conveni per remodelar el polígon. Es convoquen assemblees veïnals per discutir els pisos nous.

1992-1994: La pressió veïnal obliga la Generalitat (Adigsa) a obrir una oficina informativa sobre el procés de remodelació, que comença el 1993 i afecta un cens de 867 habitatges (el 20% buides) i 1.577 habitants. Els primers pisos nous s'entreguen el 1994

2007: S'entreguen els últims pisos nous del barri remodelat.

74. L'aluminosi del Turó

“Sanahuja, assassí”

Turó de la Peira (Nou Barris)

El 2008, més de 2.000 habitatges afectats d'aluminosi seguien pendents de rehabilitar en sis barris de Barcelona. Eren els últims tumors d'un càncer provocat per un ciment defectuós usat als anys 50 i 60 i que el 1991 es va dictaminar que afectava 87.000 habitatges de tota Catalunya i més de 15.000 en 34 barris de la capital. Tot plegat es va descobrir per l'esfondrament d'un bloc del Turó de la Peira l'11 de novembre de 1990.

1990: La veïna Ana Rubio mor en l'esfondrament parcial del bloc del número 33 del carrer del Cadí, afectat d'aluminosi. L'AV Turó de la Peira denunciava des dels anys 70 el mal estat d'uns pisos construïts per Roman Sanahuja, a qui als anys 80 ja va reclamar reformes per valor de 900 milions de pessetes.

1991-1996: Entre mobilitzacions, l'AV Turó de la Peira exigeix la reforma del barri. El 1995 es construeixen els primers pisos nous i el 1996 s'enderroca el primer bloc aluminòtic.

2009: A falta de 125 últims habitatges promesos, i després de 19 anys de lluita, el Turó de la Peira reneix com un barri amb 1.200 habitatges nous i 10 dels 15 blocs antics salvats ja rehabilitats: lenta resposta institucional a una llarga lluita per un barri nou.

75. La Casa de les Aigües

Patrimoni arquitectònic i pla comunitari

Trinitat Nova (Nou Barris)

El 1973, Fernando Rodríguez Ocaña, candidat dels treballadors i del moviment veïnal vetat pel franquisme després de guanyar les eleccions a regidor, va dir de Trinitat Nova: “El barri sencer és una deficiència”. Va ser una premonició ja que el 1990 es va descobrir que Trinitat Nova, que portava dècades lluitant per la seva rehabilitació, tenia més de mil habitatges afectats d'aluminosi. La recuperació del conjunt patrimonial de la Casa de les Aigües ha estat la cirereta d'una remodelació associada al pla comunitari de Trinitat Nova i al pla de barri de la Generalitat Trinitat Vella.

1992: El veïnat denuncia la degradació de la Casa de les Aigües, conjunt industrial de regust modernista del 1915 que formava part de l'estació elevadora d'aigües de Montcada i que va quedar partit entre els barris de Trinitat Vella i Trinitat Nova per la construcció de la Meridiana.

1996: L'AV Trinitat Nova impulsa un pla comunitari en el context de la lenta remodelació integral del barri per l'aluminosi.

2000-2009: Dins del pla comunitari de Trinitat Nova i, en paral·lel, també dins del pla de barri de Trinitat Vella, es rehabiliten com a equipaments els edificis de la Casa de les Aigües.

76. Via Júlia

La columna vertebral de Nou Barris

Verdum i Prosperitat (Nou Barris)

Els 950 metres de la Via Júlia, amb els seus diferents noms anteriors (Quaranta Metres, passeig de la Muntanya i Karl Marx), són l'eix de la vida sociocultural de Nou Barris. Ho palesava un full reivindicatiu dels anys 80: “*Via Júlia urbanizada, lugar de encuentro, de paseo, de relación, de ocio y manifestación. Calle viva que no silenciosa, altavoz de lo que piensa y exige el vecindario*”.

1979-1982: El veïnat reivindica una rambla a la Via Júlia però acaba acceptant el projecte municipal que contempla un tram de bulevard perquè el desnivell del terreny fa impossible mantenir tot el passeig central.

1984-1985: Supervisades les obres per una comissió de seguiment, aquestes s'aturen en fer fallida la constructora. Amb pintades, els veïns forcen la rebaixa de l'alçada dels murs de ciment del carrer.

1986: S'inaugura la Via Júlia, tocada amb escultures d'Antonio Rosillo (*El far*) i Sergi Aguilar (*Homenatge a l'emigrant*) i, a la plaça de Lluçmajor, amb *La República* de Josep Viladomat. Les AAVV Prosperitat i Verdum es neguen al fet que el veïnat pagui unes contribucions municipals especials per l'obra inaugurada i finalment són anul·lades.

77. Can Peguera

La memòria de les ‘cases barates’

Can Peguera (Nou Barris)

El 1929, el Patronat Municipal de l’Habitatge va construir 2.200 *cases barates* que van conformar quatre nous barris de la perifèria obrera: Bon Pastor, Baró de Viver, Eduardo Aunós (Zona Franca) i Ramon Albó (prop del Turó de la Peira). Si aquest darrer és l’únic grup de *cases barates* que resta per a la memòria històrica i urbanística de Barcelona és gràcies a la lluita veïnal que va fer possible la seva conservació. Canviant, això sí, el nom del polític conservador amb què va néixer el barri pel rebatejat Can Peguera de la finca de 10,5 hectàrees de la marquesa de Castellbell on es va aixecar.

1976: El Centre Social Ramon Albó, fundat el 1974, impugna el Pla Comarcal perquè amenaça el futur del barri.

1990: El Centre Social exigeix la rehabilitació dels habitatges i la clarificació dels contractes dels residents.

2001-2004: A partir d’un estudi tècnic encarregat el 1997, el Patronat Municipal de l’Habitatge rehabilita la majoria de les 534 *cases barates*. El barri de Can Peguera, rebatejat així a proposta de l’associació de veïns per la finca on es va construir, esdevindrà l’únic grup de *cases barates* conservat com a testimoni històric a Barcelona.

78. Escola i parc de la Pegaso

Sagrera i Sant Andreu (Sant Andreu)

Al mur d'entrada al parc de la Pegaso s'hi va inscriure: "1951-1975. A la memòria d'aquells treballadors de la Pegaso que van ser capdavanters en la lluita per les llibertats i benestar dels obrers. 8 novembre 1986". Ni una paraula per als veïns que van lluitar per concretar aquelles llibertats i benestar en el parc i l'escola que porten el nom de la Pegaso.

1974: Al juliol, un any abans que la fàbrica de camions Pegaso marxi a la Zona Franca, les AV Sant Andreu i Sagrera posen una simbòlica primera pedra del parc que, amb una escola, reivindiquen per a aquells terrenys.

1975-1978: Pegaso ven la meitat del solar a una immobiliària, que ràpidament hi aixeca pisos, i l'altra meitat a l'Ajuntament, que triga a construir-hi el parc i l'escola reivindicats. Sant Andreu i Sagrera pressionen i, el 19 de març de 1975, fan confluïr dues cercaviles que planten una maqueta de l'escola. El novembre de 1976 es comença a construir i els veïns nomenen els mestres que hi volen. El Ministeri d'Educació es nega a ratificar-los i, després d'un conflictiu curs 1977-1978, pacta designar a mitges l'equip educatiu.

1981: Es crea una comissió entre l'Ajuntament i les AV per al parc de la Pegaso.

1986: S'inaugura el parc de la Pegaso.

79. La Fabra i Coats

Sant Andreu

La Fabra i Coats, fàbrica tèxtil fundada el 1838 i coneguda popularment per Can Mamella perquè va donar feina a molta gent de Sant Andreu, va estar al punt de mira veïnal des de que, als anys 70, va anar traslladant part de la seva activitat fora de Barcelona. Però l'AV concreta la seva reivindicació de fer-hi equipaments a finals dels anys 80 i a inicis del segle XXI.

1987-2002: L'AV Sant Andreu adverteix que una nau de Fabra i Coats queda sense ús i denuncia la intenció de l'Ajuntament de requalificar-la per fer-hi pisos. La Coordinadora d'Entitats per Can Fabra inicia tot tipus d'actes reivindicatius reclamant-hi una residència d'avis i una escola bressol. La lluita acaba el 2002 amb la instal·lació de la Biblioteca Ignasi Iglesias a Can Fabra.

2005-2009: L'AV denuncia que Fabra i Coats tanca i ven, per 31 milions d'euros, totes les naus a la immobiliària Renta Corporación, que vol fer-hi tres torres d'habitatges. El barri surt al carrer i, al 2006, força l'Ajuntament a recomprar la fàbrica per 49 milions, incloses cessions de sòl a Poblenou i Sarrià. Al 2008, l'Ajuntament aprova els nous usos d'equipaments (escolars, de gent gran, esportius...) i zona verda per a la Fabra i Coats.

2012: Entra en funcionament un centre polivalent en part de les instal·lacions rehabilitades de la Fabra i Coats.

80. Rambla de Sant Andreu

“A Sant Andreu, RAAAmbla”

Sant Andreu

Convocat dos cops per l'Ajuntament, el 4 d'octubre de 1987 i el 13 de març de 1988, el referèndum que havia de consultar a Sant Andreu si volia recuperar la rambla perduda el 1969 o fer-hi un bulevard no es va celebrar mai. La rambla era innegociable per als veïns. L'Ajuntament, que va témer perdre el bulevard a les urnes, va acabar cedint.

1969: A l'octubre, per decisió de l'alcalde Porcioles, la Rambla de Sant Andreu es converteix en un carrer per a cotxes. Quan, el 6 de novembre, s'hi tala el primer arbre, algú s'hi encadena en senyal de protesta.

1984-1987: Davant del projecte d'una via ràpida o bulevard que enllaci Fabra i Puig amb la Rambla Prim, l'AV Sant Andreu planteja recuperar la Rambla. Es crea la Comissió Pro-Rambla i, el 20 d'abril de 1985, una gran festa sota el lema *A Sant Andreu, RAAAmbla* obre tres anys d'assemblees, mobilitzacions, recollida de signatures i un rècord Guinness: la pancarta més llarga (150 m2, el 8 de desembre de 1987).

1988-1994: El 3 de febrer de 1988 l'Ajuntament accepta la proposta veïnal. La rambla recuperada s'inaugura el 27 de novembre de 1994. A l'alçada del carrer de Cuba, per pressió veïnal, l'Ajuntament cataloga l'edifici modernista de Can Guardiola, destinat a hotel d'entitats.

81. Casernes de Sant Andreu

“Les casernes, per al barri”

Sant Andreu

Assaltades el 1936 per extreure'n les armes que van aturar l'aixecament feixista a Barcelona, al tombant del segle XXI les casernes de Sant Andreu van tornar a ser preses: el veïnat hi va albergar immigrants i, un cop enderrocades, n'ha aconseguit equipaments i pisos socials.

1990: L'AV Sant Andreu comença a reivindicar la recuperació per al barri de les casernes militars de Torres i Bages.

1997-2004: El Ministeri de Defensa abandona els edificis i se'n desentén, fet que porta a la seva ocupació per immigrants i indigents. El seu auxili i demanda de regularització és motiu d'enfrontaments veïnals i entre entitats. Al 2002, Defensa dicta el desnonament i, al 2004, les casernes són enderrocades.

2005-2009: L'Ajuntament renuncia a una opció de compra a Defensa a un preu baix per afavorir-ne la venda al Consorci de la Zona Franca, que pretén recuperar la inversió construint habitatge. Manifestacions, actes festius i vagues de fam fan possible projectar bona part dels equipaments demanats per l'AV i un 60% d'habitatge protegit. Al 2009, l'AV recull firmes per demanar que es comenci a construir el CAP previst des del 2005.

2013: El moviment ciutadà denúncia la cessió d'un solar de les antigues casernes, encara buides en bona part, a l'Associació d'Amigs i Veterans de la Legió.

82. El metro del Bon Pastor

Un exemple de tants barris

Bon Pastor (Sant Andreu)

L'estació de metro de Bon Pastor espera només la inauguració de la nova línia 9 per satisfer una reivindicació que l'AV ha abanderat durant més de 20 anys. Com ho ha fet el moviment veïnal per a tants altres barris: Sant Martí, Sant Antoni, Nou Barris, Carmel, Vall d'Hebron i Zona Franca. Sempre amb èxit, però sempre massa tard.

1972-1982: Nascuda com a lluita urbana al Nou Barris de 1972, la reivindicació del metro s'estén per tota la ciutat. Al Bon Pastor, l'ampliació de la línia 4 des del Poblenou fins a Badalona, amb parada (Verneda) en un extrem del polígon industrial del barri, no satisfà el veïnat, que en bona part segueix comunicat.

1996-2004: El 21 de juny, veïns del Bon Pastor es manifesten a la plaça de Sant Jaume on, entre veïnats de sis districtes convocats per la FAVB, al desembre s'instal·la una simbòlica estació reivindicativa. L'AV i altres entitats organitzen assemblees, manifestacions i una cadena humana que, el 2001, uneix el Bon Pastor amb la parada de metro de Sant Andreu.

2009: Iniciades el 2004, les obres de la línia 9 s'acaben al barri.

2010: Entra en funcionament el tram de la línia 9 del metro que uneix la Sagrera amb Santa Coloma de Gramenet i té parada al Bon Pastor.

83. La presó de la Trinitat

Trinitat Vella (Sant Andreu)

Si al Poblenou mai no ha molestat la presó de Wad-Ras, no ha passat el mateix a la Trinitat Vella amb el seu centre penitenciari. Inaugurat el 1963 com a presó de dones en un solar cedit el 1954 per l'Ajuntament, la presència de recluses polítiques fins a la transició i d'acusades d'adulteri i avortament va ser causa de manifestacions. En paral·lel, sempre, a la reivindicació veïnal finalment aconseguida de guanyar el solar per a un barri necessitat d'equipaments.

1983: El trasllat de les dones de la presó de la Trinitat a Wad-Ras converteix en centre penitenciari juvenil un complex que l'AV Trinitat Vella ja tenia al seu punt de mira. La reivindicació de guanyar el solar de la presó de cara a la recuperació urbanística i social de la Trinitat Vella esdevé una constant.

2009: El 25 de gener, l'enderroc d'una torre de vigilància marca l'inici de les obres de supressió de la presó de la Trinitat, previstes en dues fases. L'Ajuntament i el veïnat concreten les zones verdes, els 8.000 m² d'equipaments i els 22.000 m² possibles per a pisos socials en el marc d'un procés participatiu. Alguns col·lectius de dones hi plantegen alguna actuació que preservi la memòria de les dones preses.

2013: L'Ajuntament inicia la darrera fase d'enderrocament de l'antiga presó de la Trinitat.

84. La Torre del Fang

“Salvem la Torre del Fang”

Sagrera (Sant Andreu)

A la cruïlla dels carrers del Clot i Espronceda, a la frontera de la Sagrera amb Sant Martí, la Torre del Fang és una masia del segle XIV que resisteix protegida les obres de l'AVE. Menys polèmic que la Sagrada Família, és l'únic edifici catalogat per sota del qual passarà literalment l'AVE. El moviment veïnal és qui ha defensat un històric edifici agrícola i residencial que al segle XX va comprar l'empresa FOCSA i, després, va esdevenir la seu de l'Arxiu Històric de Sant Martí.

2002-2004: El destí de la Torre del Fang balla en funció del traçat definitiu de l'AVE a la Sagrera. El Ministeri d'Obres Públiques planteja deconstruir-la i traslladar-la.

2005-2007: La campanya *Salvem la Torre del Fang* reivindica conservar i rehabilitar la masia al seu lloc, tot mantenint-ne l'ús cultural i urbanitzant adequadament l'entorn. Amb jornades de debat com la del 29 de març de 2007, actes diversos i festes infantils es convenç les administracions de respectar íntegre l'edifici al seu emplaçament.

2009: S'inicien obres de gran complexitat tècnica per valor de 4,3 milions d'euros per conservar l'edifici mentre es fan les obres de l'AVE.

2014: La Torre del Fang segueix inutilitzada i envoltada del material d'obra de l'aturat projecte de l'estació de la Sagrera.

85. Plaça Pilar Miró

L'última zona verda

Baró de Viver (Sant Andreu)

El treball *Baró de Viver: la transformació d'un barri*, de Genaro Villagrasa y Antonio García, constata que “des de la seva fundació el 1929 i fins l' adveniment de la democràcia, no han existit zones verdes ni places” en aquest barri. Per això té especial valor que de l'última plaça inaugurada en fos reivindicat pel veïnat fins i tot el nom: Pilar Miró. “*Lo que más me llena de orgullo es que la plaza se llame Pilar Miró por petición popular*”, va ratificar el fill de la directora de cinema en l'acte d'inauguració.

1977: Neix l'AV Baró de Viver (després rebatejada AV Pi i Margall en record del nom republicà del barri) tot reivindicant obres bàsiques d'urbanització al Patronat Municipal de l'Habitatge.

1985-1999: En el context del procés de remodelació integral d'un barri de cases barates, l'AV aconsegueix que s'urbanitzi la plaça Veracruz (1988) i que el nou edifici Gran Salón, d'Emilio Donato, s'envolti també de zona enjardinada (1995).

2006-2008: L'AV reivindica una nova plaça en un solar de la confluència dels carrers de Tiana i Caracas. La pressió veïnal no tan sols aconsegueix la plaça, sinó batejar-la com a Pilar Miró en contra de la proposta municipal d'anomenar-la Jacques Cousteau.

86. Plaça Hispano-Suiza

La memòria de l'espai públic

Sagrera (Sant Andreu)

Més enllà de demanar la catalanització del nomenclàtor i de l'empremta que deixen reivindicacions associades al patrimoni arquitectònic, el moviment veïnal lluita amb altres armes per conservar la memòria històrica a l'espai públic urbà. Plaques amb noms i referències històriques al terra de les rambles Guipúscoa i del Poblenou o, directament, noms de barris com Can Peguera (Nou Barris) i de places com la de Salvador Seguí (Ciutat Vella) i Vallmitjana (que l'AV La Satàlia demana a Montjuïc) són reivindicacions veïnals. Com la plaça Hispano-Suiza, que recorda la fàbrica de cotxes i motors d'avions i camions que hi va haver a la Sagrera entre 1911 i 1946.

2006: L'AV Sagrera demana que la plaça reivindicada entre els carrers de Garcilaso, Pare Claret i Costa Rica, davant de l'escola La Sagrera, dugui el nom de la Hispano-Suiza per recuperar "la memòria col·lectiva del barri". L'Ajuntament hi accedeix.

2007: El 23 de març, una desfilada de cotxes d'època inaugura la plaça Hispano-Suiza. L'Associació d'Estudis Històrics de l'Automoció Sant Andreu-La Sagrera organitza una exposició commemorativa al centre cívic de la Sagrera.

87. El Parc del Clot

“Volem aquest jardí”

Clot (Sant Martí)

Gespa importada de França perquè resistia millor que qualsevol altra varietat local és la que el segon ajuntament democràtic va plantar als turons del Parc del Clot intensament reivindicat pels veïns. Això va ser un any abans de la nominació olímpica, quan encara era vigent la consigna municipal de dignificar els barris obrers sense escatimar res.

1975: Neix l'AV del Clot i del Camp de l'Arpa i, entre la seves demandes, destaca la reivindicació per a parc i equipaments dels terrenys que Renfe havia abandonat tres anys abans en tancar els seus tallers del barri i soterrar la línia de tren. El dia de Corpus, un grup de veïns acompanyen el capellà Quim Cervera en una processó que planta parterres davant la parròquia amb aquesta pancarta: “Volem aquest jardí”. Reivindicar la plaça del Canonge Rodó va ser com una pica al Flandes del Clot.

1977: Pressionat i receptiu a les demandes veïnals, l'Ajuntament de transició de Josep M. Socias Humbert convenç Renfe de vendre a preu raonable els seus terrenys del Clot. El municipi tanca l'operació l'11 de maig.

1985: S'inaugura el Parc del Clot, obra dels arquitectes Dani Freixes i Vicente Miranda. Inclou equipaments esportius i la conservació d'algunes restes dels tallers ferroviaris.

88. Wad-Ras i La Flor de Maig

“Algun dia sereu nostres”

Poblenou (Sant Martí)

Amb només cinc travessies de separació, el mateix carrer Wad-Ras (avui Doctor Trueta) és l'escenari de dues de les primeres victòries de l'Associació de Veïns del Poblenou: l'institut Icària i l'Ateneu Popular La Flor de Maig.

1972: La naixent AV Poblenou denuncia un dèficit de 6.000 places escolars i inicia una campanya per fer un institut als terrenys municipals de l'antiga Protecció de Menors, davant la presó de Wad-Ras. Es recolliran 8.000 firmes demanant un centre de secundària inexistent al barri.

1978: A partir d'una idea de Josep M. Huertas, l'AV Poblenou impulsa un ateneu popular al local de la històrica cooperativa obrera de consum La Flor de Maig, creada el 1890 i tancada el 1950. Preinscripcions reivindicatives i gran mural demanant l'institut

1979: L'Ajuntament cedeix a les peticions veïnals: tira endavant l'institut i assumeix el lloguer de La Flor de Maig. Autogestionat, l'ateneu popular impulsa les Festes de Maig i veurà néixer entitats com la Colla del Drac i l'esplai Flor de Maig.

1983: Després d'haver posat una reivindicativa primera pedra el 1980, l'AV protagonitza, amb les autoritats, la inauguració de l'Institut Icària.

2013: L'Ajuntament deixa de pagar el lloguer del local i tanca l'Ateneu Popular La Flor de Maig. Una plataforma veïnal ocupa l'edifici i reactiva l'ateneu de forma autogestionada. En paral·lel, la Plataforma per l'Educació Pública del Poblenou reivindica dos nous instituts de secundària necessaris al barri.

89. Can Robacols

El Clot (Sant Martí)

Ben entrats ja els anys 70, mentre començaven a morir moltes fàbriques, la zona de Can Robacols, amb un passatge avui desaparegut, persistia encara com a record de l'antic Clot rural. Era un petit conjunt de cases baixes i pis, emblanquinades, situades entre els carrers de Besalú, Josepa Massanés, Ripollès i Pistó, que tenien flors a fora el carrer i un pedrís com les antigues masies. La seva urbanització va pivotar al voltant de la petita plaça del mateix nom reivindicada pels veïns.

1979-1982: Després d'engegar amb èxit altres lluites per espais verds com les de la plaça Canonge Rodó i el Parc del Clot, l'AV del Clot reclama a l'Ajuntament la plaça de Can Robacols. Mentrestant, entre festes reivindicatives i treball veïnal voluntari de neteja i enderroc, es delimita amb tanques la futura zona verda i s'evita que es consolidi com a descampat per a cotxes, gossos i deixalles.

1987: El 29 de març, s'inaugura la plaça de Can Robacols. El seu disseny modern però poc funcional requerirà, a instàncies de l'AV, una reforma posterior per fer-la més comfortable per a infants, joves i gent gran.

90. Plaça dels Porxos i zones verdes

La Verneda i Sant Martí (Sant Martí)

Ens barris sense espais verds, la reivindicació de parcs i places va arribar a tenir connotacions èpiques. A la plaça dels Porxos, la premsa va narrar una dura batalla veïnal contra “la primera vegada que un govern municipal d’esquerres arrabassa per la força l’única plaça pública existent en un barri obrer”.

1976: L’AV Verneda Alta bateja com a plaça de la Verneda un camp destinat a centre comercial.

1979: L’Ajuntament inaugura la plaça de la Verneda. També acondiciona la plaça dels Porxos sense tenir en compte que part dels terrenys són edificables i no municipals.

1982: El 22 de març, mil veïns s’enfronten a 22 dotacions antidisturbis que executen l’ordre municipal -“irreversible”, segons l’alcalde Narcís Serra- d’arrencar els arbres i els bancs de la plaça dels Porxos per permetre fer un bloc de pisos per a policies.

1986: Obre la plaça de la Palmera. L’any anterior ho havia fet la primera fase del Parc de Sant Martí, enllestit el 1990 amb els reivindicats masos de Can Cadena, Can Planas i Ca l’Arnó com a equipaments.

1987: Després d’assemblees, manifestacions, interpel·lacions polítiques i recursos judicials, el Tribunal Suprem dóna la raó a l’AV Sant Martí i declara els Porxos no edificables.

1994: S’inaugura la nova plaça dels Porxos.

91. La Mar Bella i les altres platges

“Volem ser consultats”

Poblenou (Sant Martí)

Manuel Vázquez Montalbán va dir que “la socialització del mar és l’única conquesta real d’esquerres d’aquesta ciutat”. Per ella, i per recuperar les platges, va lluitar el moviment veïnal molt abans de la pregonada obertura al mar de la Barcelona olímpica.

1974: La revista *Quatre Cantons* i l’AV Poblenou denunciaven que la Mar Bella és el “vertedero de la costa”. Un concurs popular animar a buscar-hi l’objecte més insòlit: entre runa i ferralla, guanyen uns budells de gallina.

1981: El primer ajuntament democràtic inaugura una remodelació inicial que recupera la platja per al bany i dota la zona de camps d’esport i parc infantil.

1987: La Coordinadora d’Entitats de Poblenou impulsa la campanya *Volem ser consultats* per forçar l’Ajuntament a soterrar el nou cinturó litoral que, com les antigues vies del tren, separava el barri del mar.

1992: Sota l’impuls olímpic, s’obre el Parc del Litoral com a pòrtic d’una Mar Bella ampliada amb noves platges entre el Port Olímpic i el Besòs.

92. Can Felipa

“Catex per al barri”

Poblenou (Sant Martí)

Una llarga dècada de reivindicacions i un jove mort accidentalment dins la fàbrica abandonada és el que li va costar al Poblenou la rehabilitació com a equipament de l'històric centre tèxtil de Can Felipa, on va treballar Durruti.

1978: Tanca la fàbrica Catex, propietat de la família Vilà des de 1877 però que deu el seu nom popular a qui la va fundar el 1856, Felipe Ferrando. L'AV Poblenou reivindica l'edifici com a equipament.

1984: Després de manifestacions sota el lema “Catex per al barri”, s'acorda fer-hi una piscina i un centre cívic. L'esplai MOVI aconseguirà l'ús d'un espai provisional a Can Felipa.

1989: El Club Natació Poble Nou estrena piscina i gimnàs municipals a la part baixa de l'antiga fàbrica.

1991: S'inaugura el centre cívic a les plantes superiors de l'edifici, rehabilitat per l'arquitecte Josep Lluís Mateo. Progressivament copat per dependències administratives municipals (així ho va denunciar el 1996 una acampada juvenil), fins el 2009 és la seu de l'AV de Poblenou, l'Arxiu Històric i les colles del Drac, de Diables i de Gegants. Després només hi quedarà l'Arxiu Històric i els Diables.

93. Rambla Guipúscoa

“Exigim la rambla i el metro”

La Verneda de Sant Martí (Sant Martí)

Entre La Pau i el Clot, el carrer de Guipúscoa era la gris espina dorsal dels barris de la Verneda i Sant Martí quan el 1991, en guanyar l'enllaç amb el carrer d'Aragó, es va deshumanitzar més com a via ràpida. Enfrascada en reivindicar-hi per sota la línia 2 del metro, l'AV de Sant Martí de Provençals va exigir la reconversió del carrer en Rambla.

1992-1994: Unes 15.000 signatures demanen que l'Ajuntament i la Generalitat acabin en rambla les obres del metro. Les administracions quantifiquen el projecte en 895 milions de pessetes (5,3 milions d'euros).

1995: El desacord pressupostari entre Generalitat i Ajuntament deixa el carrer a mig urbanitzar, recobert de ciment. L'AV convoca actes reivindicatius per Sant Jordi i la festa major, al novembre, que inclouen el desplegament de grans pancartes als pisos.

1996: El 16 de febrer, la combinació de cassolades, manifestacions i talls de trànsit, d'una banda, i la proximitat de la campanya electoral, de l'altra, força a un acord entre Generalitat i Ajuntament. S'acaben les obres i la rambla ja és un fet quan el 20 de setembre obre el tram de Sant Martí de la línia 2 del metro.

94. La Farinera

D'ateneu a centre cívic, institut i llar d'infants

Clot (Sant Martí)

Més de 20 anys va trigar a concretar-se la reivindicació veïnal sobre la Farinera del Clot. El que inicialment es reclamava ateneu popular va acabar sent centre cívic, però el barri va sumar un institut i una llar d'infants al costat del bonic edifici industrial.

1978-1979: L'AV del Clot reivindica equipaments i un ateneu popular a La Farinera. Com que la fàbrica de maons construïda el 1909 seguirà funcionant fins el 1988, els veïns ocupen provisionalment un pis del carrer del Ter i inicien tots tipus d'activitats. Es funda la revista *La Farinera*. Mural reivindicatiu a la plaça de la Fundició.

1981: Pressionat pels veïns, que també volen una escola als terrenys fabrils compresos entre la Meridiana, la plaça de les Glòries i el carrer Escultor Claperós, l'Ajuntament obre negociacions per comprar tota la zona.

1995: Els solars i edificis passen finalment a mans municipals i s'inicia la rehabilitació de La Farinera sota la campanya *Barcelona, posa't guapa*.

1999: S'inaugura el centre cívic de La Farinera, cogestionat pel districte i la Coordinadora d'Entitats. Al seu costat obriran l'Institut Salvador Espriu i la llar d'infants municipal La Farinera.

95. Can Saladrigas i Ca l'Aranyó

“Salvem la fàbrica. Volem la biblioteca ja!”

Poblenou (Sant Martí)

“Una de les fites més importants del moviment associatiu del Poblenou de l'última dècada del segle XX”. Així qualifica la historiadora Montse Sintès l'indult de Can Saladrigas, fàbrica tèxtil salvada de la piqueta per la pressió veïnal en paral·lel a la manchesteriana Ca l'Aranyó. Ambdues han estat rehabilitades com a biblioteques.

1998: Alertats per l'Arxiu Històric, artistes i el grup de joves La Fàbrica, l'AV Poblenou demana aturar l'enderroc de Can Saladrigas i destinar-la a equipaments. Per Ca l'Aranyó, al 22@, es viu un procés més complex però similar.

1999: Intenses protestes forcen l'Ajuntament a pactar amb Ferrovial per catalogar Can Saladrigas com a patrimoni municipal. La rehabilitació costarà 5,5 milions d'euros.

2001: Tancada la sala de lectura de La Caixa, l'AV proposa, en un pla d'equipaments, la biblioteca que el barri reclama fa anys i un casal d'avis a Can Saladrigas. També un Museu del Treball a Ca l'Aranyó, que l'Ajuntament destina a Museu de la Moto.

2004: Obre el casal d'avis de Can Saladrigas. Desestimades les idees museístiques, Ca l'Aranyó s'adjudica a la Facultat de Comunicació de la UPF.

2009: Obren les biblioteques municipal de Can Saladrigas i la de la UPF a Ca l'Aranyó.

2014: Les dues plantes superiors de Can Saladrigas resten encara buides, pendents d'us.

96. Alchemika i Costa i Font

Equipaments per al barri

El Clot-Camp de l'Arpa (Sant Martí)

La fàbrica de Bonaventura Costa i Font fou una de les últimes en instal·lar-se, el 1947, al vell territori industrial del Camp de l'Arpa. Tancada des de 1980, l'AV Clot-Camp de l'Arpa la reivindica per a equipaments com la contigua indústria plàstica Alchemika, tancada a finals dels 90 i costosament ja guanyada per al barri.

1992: En discussió des dels anys 80, s'aprova el PERI que destina a equipaments les illes d'Alchemika i Costa i Font, prèvia expropiació dels terrenys. Però l'Ajuntament no executa l'expropiació i diferents compra-vendes compliquen la situació.

2000-2005: L'AV Clot convoca cassolades i manifestacions contra el dèficit d'equipaments i per denunciar la passivitat municipal respecte Alchemika i Costa i Font.

2006: L'Ajuntament compra Alchemika per 10,6 milions d'euros i promet pel 2010 una biblioteca, un centre de barri, un casal de joves, una escola bressol i una residència d'avis. L'AV reivindica també Costa i Font, usada com a aparcament.

2009: L'AV emplaça l'Ajuntament a no retardar més la construcció dels equipaments d'Alchemika, aprovats el 2008.

2012: S'inaugura la nova biblioteca a l'antiga fàbrica d'Alchemika.

97. Can Ricart i el 22@

“Salvem Can Ricart, defensem Poblenou”

Poblenou (Sant Martí)

Una reedició del moviment ciutadà de la transició. Així va definir l'urbanista Jordi Borja la batalla per Can Ricart, lliurada al Poblenou per una plataforma veïnal amb complicitat d'obrers, intel·lectuals, sindicats, artistes, okupes i eco periodístic i universitari. Més enllà de salvar una històrica fàbrica per a equipaments, a Can Ricart es va lluitar sense tan èxit contra l'especulació i per una visió progressista del pla 22@.

1998: Les AAVV Poblenou, Diagonal Mar, el Parc i la FAVB presenten al·legacions en defensa del sòl industrial i en demanda d'equipaments i habitatge social al pla 22@.

2005: El Fòrum Ribera del Besòs i l'AV Poblenou llancen la campanya *Salvem Can Ricart, defensem Poblenou*. Comencen tres anys d'accions contra l'Ajuntament i la propietat immobiliària, personificada en el marquès de Santa Isabel.

2006: Un incendi provocat sentència l'ús industrial de Can Ricart. Els okupes de La Makabra ocupen la fàbrica que, assetjada per la policia, es visitada pel relator de l'ONU sobre vivenda.

2007-2008: L'Ajuntament és forçat a preservar la majoria del recinte. La Generalitat el declara bé cultural d'interès nacional. Contra el criteri veïnal, es destina a Casa de les Llengües segons un projecte de l'arquitecta Benedetta Tagliabue.

2013: Descartat finalment per falta de finançament el projecte de Casa de les Llengües, l'Ajuntament cedeix un Can Ricart degradat a la Universitat de Barcelona.

98. La Gran Via i les Glòries

“I ara, la Gran Via”

La Pau, Verneda, Besòs, Poblenou, Clot i Fort Pienc (Sant Martí)

El 1969, l'autopista Barcelona-Mataró va esventrar Badalona i també 2,5 kilòmetres de Gran Via barcelonina: una rasa de fum i soroll que separava Poblenou i els barris del Besòs dels de La Pau, la Verneda i el Clot. El 1992, el tambor circulatori elevat de les Glòries va complicar-ho més però va avivar una lluita veïnal de quatre dècades.

1969: Les AV de La Pau i La Maresma arranquen de les autoritats franquistes vagues promeses de cobrir la Gran Via com s'havia fet amb el tren del carrer Aragó.

1997: “I ara, la Gran Via”. Amb aquest lema, l'AV Sant Martí reactiva la lluita pel cobriment. El 1998, una plataforma veïnal arrenca de l'Ajuntament el 2004 com a data del que s'assumeix com a semicobertura.

1999-2001: Aturat entre Generalitat i Ajuntament pel seu cost (125 milions d'euros), el projecte es desbloqueja amb manifestacions de 4.000 veïns i l'entrega de 7.000 signatures.

2007: S'inaugura la semicobertura de la Gran Via, amb tramvia, semàfors, laterals humanitzats i soroll rebaixat de 77 a 63 decibels. Un any abans, i també sota pressió veïnal, l'Ajuntament anuncia l'enderroc del tambor de les Glòries, que comença el 2009.

2013-2044: Inaugurats els nous Encants i el Dissenu HUB, s'entra en la fase final de l'enderroc del tambor de les Glòries i s'inicia la remodelació de la plaça a partir d'un concurs de projectes.

99. La Rambla Prim

“Wanted: Castell, Figueras, Porcioles”

Maresma i barris del Besòs (Sant Martí)

El 1964 la HOAC va impulsar amb 215 socis, a la parroquia del Sagrat Cor, l'AV de la Maresma. Era la primera AV legal de Barcelona en una zona obrera com els barris del Besòs. El seu objectiu: denunciar els dèficits d'un polígon promogut pel banquer Jaume Castell, aixecat per les Construcciones Horizontales de Josep M. Figueras i escripturat a la notaria de l'alcalde Porcioles al voltant de la inundable riera d'Horta, futura Rambla Prim.

1970: Entre queixes i protestes, l'AV aconsegueix l'enllumenat d'un carrers encara sense asfaltar però amb torres d'alta tensió al mig de la riera. També aconsegueix que Figueras cedeixi un local que trigarà tres anys a concretar-se.

1974: L'AV anuncia una exposició sobre la falta d'asfaltat, serveis bàsics i equipaments al barri amb cartells tipus *western*. Retrata en busca i captura Castell, Figueras i Porcioles.

1990: En plena febre preolímpica, s'inaugura la Rambla Prim com a eix dels barris dels Besòs, dissenyada per l'arquitecte Pedro Barragán i amb una xarxa de col·lectors que allunya les inundacions.

100. Centre cívic de Sant Martí

De la Sección Femenina al barri

La Verneda (Sant Martí)

Pensat com a residència de la Sección Femenina de la Falange, la transformació en un dels primers centres cívics de Barcelona de l'anomenat l'edifici Gaudí és un dels símbols del canvi que va suposar la transició a la ciutat. Al costat de la comisaria i dels instituts Joan d'Àustria i Infanta Isabel, el batallat equipament en un bloc elevat va donar vida al nus dels carrers de Selva de Mar i Guipúscoa.

1977: La Residència Gaudí que la Sección Femenina tenia a la Verneda des de finals dels anys 60 queda buida. Transferit al Ministeri de Cultura per una pesseta, l'edifici és reivindicat pels veïns com a escola bressol i per acollir la futura Escola d'Adults de la Verneda.

1978: A l'estiu, i amb la idea d'un ateneu popular, 78 entitats i col·lectius de la Verneda i Sant Martí ocupen l'edifici, creen una gestora i enceten negociacions per destinar-lo a serveis i usos socials i culturals. L'ocupació veïnal, entre tancades i discussions, es prolongarà quatre anys i donarà vida a molts projectes, des d'un cine-club a un casal de joves.

1982: El 12 de desembre, en el seu primer acte públic com a alcalde, Pasqual Maragall inaugura el centre cívic de Sant Martí a l'edifici Gaudí, adquirit per l'Ajuntament després de 1979.

MEMBRES DE LA JUNTA DE LA FAVB

Data	President	Vicepresident 1	Vicepresident 2	Secretari	Vicesecretari	Tresorer	Comptador	Vocals	Vocals adjunts
14/07/1972	Albert Vilella			José Pi Caparrós		Emili Orpinell	Francisco Ponsa		
17/12/1973	Manuel Sañes	Luis Vila Juñer	José Quinzá	Albert Pons Valón	Miquel Esquirol	Ramon Cotonat	Juan Frías	Joan Gaspart José Compte Rafael Rubin Emili Orpinell Juan Soler José Jaume	
03/02/1975	Manuel Sañes	Juan Frías	José Quinzá	Albert Pons Valón	Jordi Vallverdú	Juan Torras	Francisco Ponsa	M ^a Angeles Rivas Miquel Esquirol Luis Vila Juñer Basilio González Carles Prieto Francesc Solé	
11/04/1975	Juan Frías	<i>Vacant</i>	<i>Vacant per dimissió</i>	Albert Pons Valón	Jordi Vallverdú	<i>Vacant per dimissió</i>	Francisco Ponsa	M ^a Angeles Rivas Miquel Esquirol Luis Vila Juñer Basilio González Carles Prieto Francesc Solé	
04/07/1975	Juan Frías	Juan Leonart	Antonio Corbella	Albert Pons Valón	Jordi Vallverdú	Ricardo Jiménez	Francisco Ponsa	M ^a Angeles Rivas Miquel Esquirol Jaime Closas Basilio González Carles Prieto Francesc Solé	
02/04/1976	Albert Pons Valón	Juan Leonart	Antonio Corbella	Basilio González	Jordi Vallverdú	Ricardo Jiménez	Francisco Ponsa	M ^a Angeles Rivas Miquel Esquirol Jaime Closas Jaume Garcia Carles Prieto Francesc Solé	
08/10/1976	Albert Pons Valón	Juan Leonart	Antonio Corbella	<i>Vacant per dimissió</i>	Jordi Vallverdú (en funcions de secretari)	Ricardo Jiménez	Francisco Ponsa	M ^a Angeles Rivas Miquel Esquirol Jaime Closas Jaume Garcia Carles Prieto Francesc Solé	Ferran Julian Jordi Parpal Elisa Lumberras Enric Padrosa

Data	President	Vicepresident 1 <i>Vacant per fi de mandat</i>	Vicepresident 2	Secretari <i>Vacant</i>	Vicesecretari (en funcions de secretari)	Tresorer	Comptador <i>Vacant per fi de mandat</i>	Vocals	Vocals adjunts
17/12/1976	Albert Pons Valón		Antonio Corbella		Jordi Vallverdú (en funcions de secretari)	Ricardo Jiménez	<i>Vacant per fi de mandat</i>	M ^a Angeles Rivas Miquel Esquirol Carles Prieto	Francesc Borrell Iñaki Mingolarra Manuel Collado
11/03/1977	Albert Pons Valón	Carles Prieto	Antonio Corbella	Jordi Vallverdú (en funcions)	Ramon Cervelló	Ricardo Jiménez	Jaume Garcia	M ^a Angeles Rivas Miquel Esquirol Lluís Reverter Francesc López Ferran Julian Francesc Borrell	Iñaki Mingolarra Manuel Collado
29/04/1977	Albert Pons Valón	Carles Prieto	Antonio Corbella	Jordi Vallverdú	Ramon Cervelló	Francesc Solé	Jaume Garcia	M ^a Angeles Rivas Miquel Esquirol Lluís Reverter Francesc López Ferran Julian Francesc Borrell	Iñaki Mingolarra Manuel Collado
19/05/1978	Carles Prieto	Lluís Reverter	Ramon Cervelló	Andrés Naya	Jaume Garcia	Josep Ferrer	Emili Orpinell	Iñaki Mingolarra Ferran Julian Jaume Clergue Gloria Arbonés Amadeu Serch	
18/05/1979	Carles Prieto	Andrés Naya	Ramon Cervelló	Xavier Lluch	Jaume Garcia / Xavier Olivé	Josep Ferrer	Joaquim Murillo	Iñaki Mingolarra Amadeu Serch Jaume Clergue Joana Núñez	
24/10/1980	Carles Prieto	Carles Carbonell	Ramon Cervelló	Rosa Bové	Jordi Lligüerre	Josep Rocher	Joaquim Murillo		
08/05/1981	Carles Prieto	Iñaki Mingolarra	Ramon Cervelló	Antoni Lecha	Jordi Lligüerre	Josep Rocher	Joaquim Murillo		
04/06/1982	Prudenci Sánchez	Iñaki Mingolarra	Carles Masip	Antoni Lecha	Josep Ramon Gómez	Trinitat Capdevila	Santiago Barnera		
17/03/1986	Margarita Rodríguez	Josep Miró	Miguel Piza	Jordi Gasull	-	Albert Ricart	-	Tomás Tortajada	